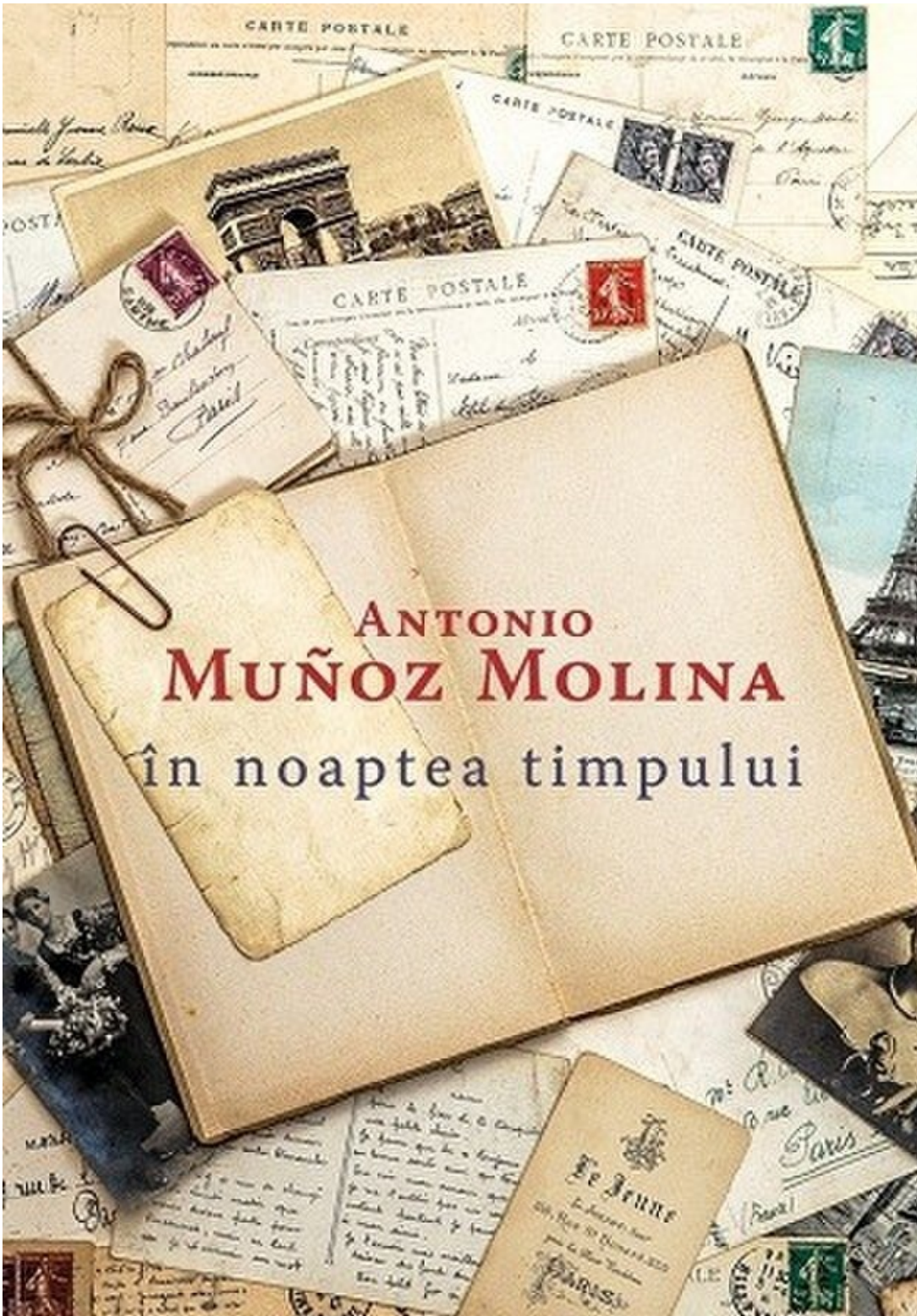
CARTE POSTALE
CARTE POSTALE
CARTE POSTALE
CARTE POSTALE
Antonio
Muñoz Molina
în noaptea timpului

ANTONIO
MUÑOZ MOLINA

În noaptea timpului

Traducere din limba spaniolă MIOARA ADELINA ANGHELUŢĂ

NEMIRA

ANTONIO MUÑOZ MOLINA, născut în 1956, în Úbeda, provincia Jaén, Spania, este unul dintre cei mai importanţi scriitori spanioli de azi. Membru al Academiei Regale Spaniole din 1995, a fost în 2004-2006 director al Centrului Cultural Cervantes din New York, unde trăieşte în prezent, petrecând însă mult timp şi la Madrid.

După ce a studiat istoria artei la Universitatea din Granada şi jurnalismul în capitala ţării natale, a debutat în anul 1984 cu volumul El Robinson urbano, urmat de mai multe lucrări, printre care El Invierno en Lisabona (1986), tribut adus jazzului şi romanului noir. Pentru această carte autorului i s-a decernat Premiul Naţional pentru Literatură în Spania, distincţie pe care avea s-o câştige din nou după apariţia romanului El jinete polaco (1991), căruia avea să i se adauge Premiul Planeta. Dintre celelalte volume ale sale, amintim: Beltenebros (1989), Los misterios de Madrid (1992) şi El dueño del secreto (1994), Pura alegría (1996), Plenilunio (1997), Carlota Fainberg (1999), En ausencia de Blanca (2001), Sefarad (2001), La vida por delante (2002), Las ventanas de Manhattan (2004). Apărut în 2009, romanul La noche de los tiempos este cea mai recentă operă de ficţiune pe care a publicat-o. Scriitorul are rubrici regulate în El Pais şi Die Welt.

Elvirei

What I am now I owe to you
(FORD MADOX FORD,
The Good Soldier)

În evenimentele din Spania întrezăresc o asemenea insultă, o asemenea revoltă împotriva inteligenţei, o asemenea răbufnire a animalicului şi a primitivismului grobian, încât raţionalismul din mine se cutremură din temelii. În acest conflict, judecata m-ar îndemna să resping, să întorc spatele la tot ceea ce e condamnat de raţiune. Însă nu pot. Durerea mea de a fi spaniol domină totul. Sunt nevoit să mă las însoţit mereu de această servitute voluntară, fără să pot deveni vreodată un dezrădăcinat. Simt că nimic din ce e spaniol nu mi-e străin, ba chiar şi lucrurile cele mai detestabile se cer a fi îndurate ca o boală chinuitoare. Dar asta nu te împiedică să cunoşti numele bolii care te ucide sau, mai bine zis, care ne-a ucis pe toţi; pentru că tot ce putem spune acum despre trecut pare a fi ceva dintr-o altă lume.

MANUEL AZAÑA

Să fie adevărat oare că patria ne e dezmembrată, că viaţa ne e amânată, că totul e în derivă?

PEDRO SALINAS

Nota traducătorului

Romanul scriitorului spaniol Antonio Muñoz Molina (Úbeda, 1956) încearcă să reconstituie o epocă (mijlocul anilor ’30) în multiplele ei faţete, satisfăcând astfel varii exigenţe de lectură. Încadrat temporal la începutul Războiului Civil din Spania, redă tocmai perspectiva civililor, a celor angrenaţi fără voia lor în conflict sau a celor ce împărtăşesc pătimaş un crez politic, observând şi simţind în propria devenire carenţele şi, mai ales, erorile ideologice ale ambelor tabere. Prin condiţia socială a personajelor sale, cititorul este introdus într-un Madrid literar (prin evocarea unor figuri precum Federico García Lorca, José Moreno Villa, Juan Alberti), arhitectural (prin menţionarea unor spaţii reprezentative în spaţiul iberic, precum Oraşul Universitar, cinematograful Capitol, clădirea Telefónica, dar şi european, precum Şcoala Bauhaus sau Turnul Einstein din Potsdam), politic (prin intervenţia vocilor lui Juan Negrín, Manuel Azaña sau José Bergamín), toate aceste date conjuncturale întreţesându-se pe fundalul unui roman de dragoste.

Fără ca el însuşi să fi aparţinut perioadei descrise, Muñoz Molina îşi *vede* personajele din perspectiva declarată a observatorului direct, chiar indiscret. Indiscreţia autorului se manifestă nu numai în sondarea la modul epidermic a unor obiecte banale devenite vestigii ale unui timp concret, nu numai în crearea unei false memorii olfactive pentru a sesiza mirosurile Madridului de altădată, ci mai ales în capacitatea de a reda trăirile cele mai intime ale personajelor.

Intimitatea ultimă nu include doar sentimentele de dragoste, ci mai ales frica, stânjeneala, dezamăgirea, ipocrizia, inconsecvenţa, stări pe care personajele însele refuză să le accepte sau se simt vinovate că le nutresc.

Pentru ca reconstituirea istorică să fie cât mai credibilă, personalităţi politice şi literare marcante devin personaje secundare, surprinse în sfera cotidianului, dar şi în momentele de însingurare, de maximă autenticitate şi vulnerabilitate, umanizându-se, aşadar.

Acestea pot să interacţioneze direct cu personajele pur ficţionale şi să le determine acţiunile, cum este cazul lui Juan Negrín (poate cel mai simpatizat de autor datorită pantagruelismului său manifestat în plan nu doar gastronomic, ci şi politic şi ştiinţific), José Moreno Villa (avangardistul mereu în umbră, eruditul chinuit de demonul

lehamitei), José Bergamín (polemic mai ales prin argumentele sale în favoarea cruzimii şi a execuţiilor din motive precare), Manuel Azaña (preşedintele celei de-A Doua Republici Spaniole, căruia Negrín îi recunoaşte vocaţia politică, dar îi şi ridiculizează reticenţa faţă de progresul tehnic).

Alte personalităţi sunt doar menţionate fără să aibă drept la replică, precum poeţii Federico García Lorca, Juan Alberti, Pedro Salinas, regizorul Luis Buñuel, apariţii fireşti în cotidianul epocii, în pofida celebrităţii lor şi tocmai de aceea supuşi judecăţii şi criticilor celorlalte personaje.

Figurile romaneşti ale personalităţilor istorice *contaminează* personajele pur ficţionale: se poate spune că Ignacio Abel, arhitect în Oraşul Universitar, este o proiecţie a lui Pedro Salinas şi a lui Moreno Villa prin pasiunea lui pentru o tânără americancă, dar şi prin călătoria sa în Statele Unite; Judith Biely, tânăra americancă, este o proiecţie a hispanistei Katherine R. Whitmore, de care se îndrăgosteşte poetul spaniol, în timp ce Adela, soţia lui Ignacio Abel, este o protecţie a doamnei Bonmatí, soţia lui Pedro Salinas, prin tentativa ei de sinucidere după ce află de infidelitatea soţului.

La o parte dintre aceste interpretări ne conduc personajele însele: deşi Ignacio Abel nu este un admirator al lui Salinas, Judith recunoaşte similitudinea dintre cei doi şi astfel îi oferă o cheie de lectură cititorului.

Însă şi personajele ficţionale pot fi unele pentru altele tot atâtea oglindiri şi surse de inspiraţie: Philip Van Doren, un fel de mecena modern, de origine olandeză, observator fin al realităţii şi dornic să deţină mereu cea mai proaspătă informaţie, este o proiecţie a lui Ignacio Abel atunci când cu un vizionarism demn de un arhitect îşi imaginează noua bibliotecă de la Burton College. La rândul ei, Judith Biely este o susţinătoare a cauzei celei de-A Doua Republici Spaniole tocmai datorită aparentului entuziasm cu care Ignacio Abel îşi expunea idealurile republicane la începutul relaţiei lor.

Faptul că personajele îşi preiau unul altuia ideile, tinzând astfel să devină „celălalt”, nu conduce însă la o mai bună comunicare între ele, ci mai degrabă la un clivaj, întrucât adoptarea aceloraşi viziuni politice nu se face simultan, ci consecutiv, distanţele temporale revelând, de fapt, caducitatea idealurilor.

Perdeaua războiului care îi desparte o vreme pe cei doi iubiţi îi face să se regăsească după câteva luni înstrăinaţi nu numai fizic, ci şi prin convingeri, prin perspective diferite asupra vieţii şi realităţii istorice: Judith reprezintă viziunea străină spaţiului iberic, păcătuind pe alocuri de entuziasm turistic, în timp ce Ignacio Abel, după ce s-a aflat el însuşi pe punctul de a fi executat, este în mod inevitabil decepţionat de orice ideal politic.

Poziţia autorului este nepărtinitoare faţă de toate personajele sale, indiferent de orientarea lor politică, descoperind lumini şi umbre, inocenţi şi lichele atât printre susţinătorii Republicii, cât şi ai insurgenţilor conduşi de generalul Franco. Ignacio Abel însuşi nu este scutit de o reprezentare intransigentă, chiar dacă e sau poate tocmai pentru că e protagonist: deşi antecedentele lui anticipează orientarea socialistă, nu are rezerve în a îmbrăţişa stilul de viaţă burghez de îndată ce i se iveşte ocazia. Vinovat de ipocrizie, arivism, ignoranţă în decriptarea corectă a realităţii, este salvat nu numai de calităţile sale morale şi intelectuale, ci tocmai de amestecul perfect uman de calităţi şi defecte. Relaţia sa cu eminentul profesor Rossman, ameninţat de decrepitudine fizică, este un exemplu: se simte jenat de apropierea acestuia, uneori încercând chiar să-l evite, dar în acelaşi timp este singurul care l-a ajutat de când a ajuns în Spania şi cel care îl caută de când a fost arestat, cu riscul de a fi considerat el însuşi suspect.

Autorul le rezervă anumitor personaje condiţia de scriitori latenţi: cele care construiesc textul din fragmente de epistole (este cazul lui Ignacio Abel, al Adelei, al lui Judith Biely), cele care prin acurateţea percepţiilor de seismograf par a fi participanţi direcţi la construirea decorului, a caracterelor, a circumstanţelor (precum Adela sau Miguel, fiul subestimat de Ignacio Abel, dar o prezenţă inestimabilă la nivelul naraţiunii), cele care conştientizează pasiunea de a scrie şi vor să construiască un roman pornind mai ales de la impresiile de călătorie (cum este cazul lui Judith Biely).

Poate că Philip Van Doren, protectorul incomod şi pe alocuri voyeurist al cuplului adulterin, şi totuşi adamic Ignacio Abel-Judith Biely, reprezintă cel mai bine un *alter ego* al scriitorului, atât prin consideraţiile, cât şi prin acţiunile sale.

Aidoma unui narator, Philip Van Doren controlează viaţa protagonistului, transportându-l acolo unde doreşte, graţie informaţiilor şi relaţiilor sale, tocmai pentru a-l avea mai aproape, pentru a continua să fie obiectul pasiunii lui de a observa.

Libertatea pe care Van Doren le-o dă lui Ignacio şi lui Judith echivalează cu libertatea pe care o dozează autorul personajelor sale, lăsându-le de fapt în deriva propriilor pulsiuni sau şovăieli, hotărârile ferme, adoptate din prisma convingerilor morale fiind subminate de apropierea celuilalt, chiar după o lungă despărţire, chiar după ce splendoarea fizică a pălit sub umbra strivitoare a războiului.

De asemenea, tot acesta recunoaşte cu o fină ironie că este lipsit de capacitatea de a povesti ceva în mod liniar, deci de disciplina unui narator, tocmai pentru că a fost înconjurat toată viaţa de oameni obligaţi să-l asculte. Or, naraţiunea însăşi nu este construită liniar, ci urmează meandrele şi intercalările fluxului conştiinţei, prezentul personajului principal – Ignacio Abel – conţinând nenumărate prilejuri

de evocare şi invocare a trecutului, dar şi de anticipare imperfectă a viitorului.

De altfel, după cum sugerează şi titlul, timpul este marele protagonist, marele determinant al acţiunilor, capitalul şi spaţiul de mişcare al figurilor umane, concentrat în romanul lui Antonio Muñoz Molina într-un fragment reprezentativ atât pentru evoluţia personajelor, cât şi pentru istoria Spaniei.

1

În mijlocul vacarmului din gara Pennsylvania, Ignacio Abel s-a oprit auzind cum cineva îl strigă pe nume. Îl văd mai întâi de departe, prin valul mulţimii adunate la oră de vârf, o siluetă masculină ca multe altele, măruntă în comparaţie cu imensitatea arhitecturii, ca într-o fotografie de epocă: pardesie uşoare, haine impermeabile, pălării de damă cu voalul ridicat pe un ochi şi panaş mic într-o parte; chipiuri roşii cu cozoroc, purtate de hamali şi impiegaţi de mişcare; figuri înceţoşate în depărtare; pardesie descheiate cu poalele fluturând în urma purtătorilor grăbiţi; şuvoaie de oameni care se intersectează fără să se lovească niciodată unii de alţii, fiecare bărbat şi fiecare femeie cu o figură asemănătoare cu a celorlalţi şi, totuşi, înzestrată cu o identitate la fel de neîndoielnică precum traiectoria unică aflată în căutarea unei destinaţii precise: săgeţi indicatoare, tabele cu nume de localităţi, ora plecării şi ora sosirii, scări metalice care răsună şi tremură sub tropotul paşilor, ceasuri atârnând de arcuri de fier sau cocoţate în vârful pilonilor verticali prevăzuţi cu foi mari de calendar, care îţi arată de departe în ce zi te afli. Totul trebuie ştiut cu precizie: litere şi cifre de un roşu la fel de aprins precum chipiurile hamalilor indică o zi de sfârşit de octombrie a anului 1936. Cadranul luminos al fiecăruia dintre ceasurile suspendate aidoma unor baloane captive la mare înălţime deasupra capetelor trecătorilor arată orele patru şi zece minute. În acest moment, Ignacio Abel traversează holul gării, spaţiul neted pardosit cu marmură, arcuri înalte de fier, cupole de sticlă murdare de funingine cernând o lumină aurie în care plutesc fire de praf şi zarvă de glasuri şi de paşi.

L-am văzut tot mai clar, ivit de nicăieri, apărut din neant, plăsmuit din scânteierea de o clipă a unui clişeu din imaginaţie, cu valiza în mână, istovit să tot urce în grabă scara monumentală de la intrare, străbătută de umbrele transversale

ale coloanelor de marmură, copleşit să pătrundă într-o vastitate necuprinsă în care nu e sigur că-şi va găsi drumul la timp; l-am remarcat printre ceilalţi, cu care aproape că se confundă, îmbrăcat în costumul lui închis la culoare, un pardesiu în acelaşi ton, o pălărie, îmbrăcăminte poate prea formală pentru acest oraş şi pentru această perioadă a anului, o îmbrăcăminte europeană, la fel ca valiza rezistentă şi scumpă de piele, uzată însă de atâtea călătorii, plină de etichetele hotelurilor şi ale companiilor navale şi de ştampilele vămilor, o valiză prea grea pentru mâna care începe să-l doară de când strânge mânerul, dar nu de ajuns de încăpătoare, după cât se pare, pentru o călătorie atât de lungă. Descopăr detaliile reale cu exactitatea pe care doar un raport al poliţiei sau un vis le au. Le văd cum se ivesc dinaintea mea şi cum se cristalizează pe când Ignacio Abel se opreşte o clipă printre curenţii puternici formaţi de mulţime cu gestul cuiva care s-a auzit strigat pe nume: cineva care poate l-a văzut printre oameni şi care îi rosteşte sau îi strigă numele, astfel încât să se facă auzit prin agitaţia generală; prin vacarmul amplificat de zidurile de marmură şi cupolele de fier, confuzia sonoră a paşilor şi a vocilor, huruitul trenurilor, vibraţiile solului, ecourile metalice ale mesajelor transmise prin megafon, strigătele vânzătorilor care anunţă apariţia ziarelor de seară. Îi cercetez conştiinţa aşa cum îi cercetez buzunarele şi conţinutul bagajului. Ignacio Abel se uită mereu la primele pagini ale ziarelor cu speranţa şi teama de a vedea un titlu care să conţină cuvântul *Spania*, cuvântul *război*, numele de *Madrid.* Scrutează şi chipurile femeilor de o anume vârstă şi statură, aşteptând fără nicio noimă ca întâmplarea să-l aducă în faţa iubitei pierdute, în faţa lui Judith Biely. De săptămâni întregi tot traversează păduri nesfârşite de chipuri necunoscute întâlnite pe culoare, pe peroanele gărilor şi prin hangarele cu ambarcaţiuni din port, pe trotuarele din Paris şi New York, chipuri ce se tot multiplică în închipuire atunci când ochii încep să i se închidă de somn. Glasuri şi chipuri, nume, fraze întregi în engleză auzite din întâmplare, ce rămân suspendate în aer ca nişte panglici de cuvinte. *I told you we were late but you never listen to me and now we are gonna miss that goddamn train*[1]: iar vocea aceasta părea că i se adresează lui, atât de lent în a

[1] „Ţi-am spus că o să întârziem, dar tu niciodată nu mă asculţi şi acum o să pierdem blestematul ăsta de tren” – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

lua decizii practice, atât de stângaci printre oameni, cu valiza în mână, îmbrăcat în decentul lui costum european, uzat de atâta purtare, uşor funebru, ca al prietenului său, profesorul Rossman când a sosit la Madrid. În portofelul care-i atârnă în buzunarul drept al pardesiului păstrează o fotografie cu Judith Biely şi o alta a copiilor săi, Lita şi Miguel, zâmbind într-o dimineaţă de duminică de acum câteva luni: cele două jumătăţi frânte ale vieţii lui, mai înainte incompatibile, acum pierdute în egală măsură. Ignacio Abel ştie că dacă te uiţi prea mult la fotografii, ele ajung să nu mai invoce nicio prezenţă. Trăsăturile singulare ale chipurilor se risipesc treptat tot aşa cum lenjeria intimă păstrată cu grijă de vreun amant îşi pierde la scurtă vreme mirosul tulburător al celei care o purta. În fotografiile păstrate la arhivele poliţiei din Madrid, chipurile celor morţi, ale celor asasinaţi se transfigurau într-atât, încât nici măcar rudele cele mai apropiate nu mai erau sigure că îi recunoşteau. Oare ce ar vedea acum copiii lui, dacă ar căuta în albumele de familie catalogate de mamă cu atâta grijă, chipul pe care nu l-au mai văzut de trei luni şi pe care nu ştiu dacă o să-l mai vadă vreodată, chipul atât de diferit de cel pe care şi-l amintesc ei. Iată tatăl fugar, dezertorul, o să li se spună, cel care a preferat să plece dincolo, să se urce în tren într-o după-amiază de duminică de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat, de parcă ar fi putut să se întoarcă liniştit sâmbăta următoare la locuinţa lor de vară (cu toate că, dacă ar fi rămas, fără doar şi poate acum ar fi fost mort). Îl văd înalt, străin, mai slăbit faţă de fotografia din paşaport făcută cu puţin timp în urmă, la începutul lunii iunie, dar parcă din alte vremuri, înainte de acea vară sângeroasă şi halucinantă din Madrid şi de începutul acelei călătorii care poate avea să se sfârşească peste câteva ore; păşeşte nesigur, speriat, strecurându-se parcă prin toată mulţimea aceasta care are o ţintă precisă şi care înaintează spre el cu o energie aspră, cu o hotărâre neclintită în umerii masivi, în bărbiile ridicate, în genunchii flexibili. A auzit o voce ca o părere, care îi rostea numele, s-a oprit în loc şi s-a întors, dar chiar în clipa când se întoarce îşi dă seama că nimeni nu l-a chemat şi cu toate astea priveşte cu aceeaşi speranţă automată, întâlnind în jur doar chipurile iritate ale celor care, din vina lui, îşi văd deturnată înaintarea în linie dreaptă, bărbaţi robuşti cu ochi deschişi la culoare, aprinşi la faţă, mestecând tutun. *Don’t you have eyes*

on your face you moron?[2] Dar în ostilitatea necunoscuţilor nu intervine niciodată privirea. Tot aşa cum, la Madrid, ştiinţa de a-ţi îndepărta ochii la timp de o privire fixă a devenit o nouă tehnică de supravieţuire. Să nu arăţi că îţi e frică, pentru că vei deveni automat suspect. Vocea auzită cu adevărat sau doar închipuită, rodul vreunei iluzii acustice, l-a făcut să tresară aidoma celui gata să adoarmă, care crede că se împiedică de o treaptă şi se trezeşte brusc sau se cufundă cu totul în somn. Însă şi-a auzit numele cât se poate de limpede, nu ca şi cum ar fi fost strigat de cineva care voia să-i atragă atenţia în zgomotul mulţimii, ci rostit aproape în şoaptă, ca un murmur: Ignacio, Ignacio Abel, rostit de o voce familiară pe care, totuşi, nu o poate identifica, dar pe care era pe punctul de a o recunoaşte. Nici măcar nu ştie dacă e vocea unui bărbat sau a unei femei, dacă este vocea unui mort sau a unui viu. De cealaltă parte a uşii închise a casei din Madrid, auzise o voce care îi repeta numele cu un accent răguşit şi rugător, iar el rămăsese neclintit în tăcere şi în beznă, ţinându-şi respiraţia, fără să-i deschidă.

De luni întregi nu mai poţi fi sigur de anumite lucruri: nu mai ştii dacă o persoană de care îţi aminteşti prea bine sau pe care ai văzut-o în urmă cu câteva zile mai este sau nu în viaţă. Înainte, moartea şi viaţa erau despărţite de graniţe mai statornice, mai puţin schimbătoare. Nici alţii nu vor fi ştiind despre el dacă este viu sau mort. Trimiţi scrisori şi cărţi poştale fără să ştii dacă vor ajunge la destinaţie sau dacă, în cazul când vor ajunge, destinatarul va mai fi în viaţă sau va mai locui la aceeaşi adresă. Formezi numere de telefon şi nimeni nu răspunde la capătul celălalt al firului sau vocea auzită în receptor e cea a unui necunoscut. Ridici receptorul ca să spui sau să afli ceva, dar nu e ton. Deschizi robinetul, dar nu e obligatoriu să curgă apă. Vechile acte reflexe rămân suspendate în incertitudine. Străzile Madridului străbătute de atâtea ori ajung în curând să se preschimbe fie în baricade, fie în tranşee sau într-un morman de dărâmături în urma exploziei vreunei bombe. Pe un trotuar, după colţ, poţi vedea odată cu primele raze din zori trupul de-acum ţeapăn al cuiva care fusese încolţit în noaptea aceea şi împins spre un zid devenit în grabă perete de execuţie, ochii daţi peste cap şi faţa galbenă, buza de sus contractată într-un fel de zâmbet ce-i dezveleşte dinţii, jumătate

[2] „N-ai ochi, deşteptule?” – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

din cap aruncat în aer de un glonţ tras prea de aproape. Telefonul răsună în miez de noapte şi îţi e teamă să ridici receptorul din furcă. Se aude motorul de la ascensor sau soneria de la uşă în toiul unui vis şi nu ştii dacă este o ameninţare reală sau doar un coşmar. Aflat atât de departe de Madrid şi de nopţile de insomnie, de teama din ultimele luni, Ignacio Abel încă îşi trăieşte amintirile la timpul prezent. Distanţa nu izbuteşte să anuleze timpul verbal al fricii. În camera de hotel unde a petrecut patru nopţi era trezit de bombardamentele avioanelor inamice, însă când deschidea ochii nu era altceva decât vuietul vreunui metrou de suprafaţă. Vocile încă răzbat până la el: cine i-a rostit numele chiar acum, când eu l-am văzut cum rămâne neclintit, cu pardesiul descheiat şi cu valiza în mână, cu privirea neliniştită a cuiva care se uită la ceasuri şi la indicatoare de teamă să nu piardă trenul? Ce voce absentă s-a ridicat deasupra vacarmului vieţii reale, strigându-l pe nume, fără să ştie dacă pentru a-l îndemna să fugă şi mai repede sau să se oprească şi să se întoarcă de unde a pornit? Ignacio Abel!

Acum îl văd şi mai bine, izolat în această clipă de neclintire, înconjurat de gesturi bruşte, de priviri ostile, de repeziciunea contrariată a celor care ştiu cu exactitate încotro se îndreaptă, obosiţi de munca la birou, grăbiţi să prindă trenul, hărţuiţi de obligaţii, prinşi în mrejele legăturilor care lui, deocamdată, îi lipsesc, asemenea unui vagabond sau unui lunatic, chiar dacă are în buzunar un paşaport valid şi un bilet de tren în mâna stângă, nu în cea care ţine valiza – valiza europeană, ponosită de atâtea călătorii, dar care încă îşi păstrează distincţia, cu etichete în culori vii şi numele hotelurilor şi al transatlanticelor pe care aş putea să le văd, dacă atenţia mea ar funcţiona ca o lupă, ca ochii obosiţi şi, totuşi, avizi ai lui Ignacio Abel. Văd mâna care strânge mânerul de piele, simt încordarea exagerată cu care îşi încleştează degetele în jurul lui, durerea articulaţiilor tot repetând acelaşi gest de mai bine de două săptămâni, când aceeaşi siluetă a unui bărbat înalt, de vârstă mijlocie, acum aproape pierdut în mulţime, înainta singur în noapte pe o stradă din Madrid, unde felinarele erau stinse, cu abajurul spart sau vopsit în albastru, şi unde singura lumină era cea care se strecura pe sub obloanele câtorva ferestre. Această siluetă, decupată din fotografia gării Pennsylvania şi lipită în perspectiva unei străzi din Madrid, poate Alfonso al XII-lea (căreia i s-a

schimbat numele, spunându-i-se o vreme Niceto Alcalá-Zamora; acum iar i s-a schimbat numele în „Reforma Agrară”), se strecura pe trotuar de-a lungul portalurilor aflate de cealaltă parte a grilajului ce înconjoară parcul El Retiro, acum cincisprezece sau douăzeci de zile, pe la prânz, coborând spre gară, trecând atât de aproape de ziduri, încât valiza i se ciocnea uneori de colţurile clădirilor, vrând să dispară în umbră, mai ales atunci când în liniştea nopţii, după ce se dădea stingerea în oraş, se auzea apropiindu-se motorul vreunui automobil ce nu putea fi altceva decât un semnal de pericol, chiar dacă aveai toate documentele în ordine, toate certificatele cu semnăturile şi ştampilele corespunzătoare. Ar trebui să ştie ziua exactă a plecării, dar nici el nu mai ţine socoteala zilelor de când a început călătoria, iar timpul se îndepărtează cu repeziciune în trecut. Un oraş în beznă, asediat de frică, înfiorat de zvonul vreunei lupte, de motoarele avioanelor care se apropie, fără să fie deocamdată altceva decât ecoul unei furtuni îndepărtate. A privit unul din ceasurile suspendate de arcurile de fier şi a calculat că în Madrid s-a lăsat noaptea de câteva ore, chiar acum, când s-a oprit pentru că s-a auzit chemat, când minutarul a înaintat cu un spasm identic în toate sferele luminoase, sărind de la opt la şapte, o bătaie a timpului ca o zvâcnire îngrijorată a inimii, pasul făcut în gol înainte de a aluneca în somn: patru fără şapte minute; la patru pleacă trenul lui şi încă nu ştie de unde trebuie să-l ia, care dintre drumurile şerpuitoare intersectându-se prin mulţime precum curenţii marini de suprafaţă duce spre destinaţie. Ca într-un vis lucid, pot să-i văd faţa de aproape, chiar acum când se întoarce, la fel de bine cum se vedea el însuşi după ce a şters cu palma oglinda aburită înainte de a se bărbieri, în camera de hotel unde a petrecut patru nopţi şi unde este conştient că nu se va mai întoarce niciodată. Acum, uşile se închid pentru totdeauna în urma lui, iar prezenţa i se şterge fără urmă pe oriunde trece, de parcă ar înainta pe coridorul unui hotel şi apoi ar face la stânga sau la dreapta şi ar dispărea. L-am văzut cum se bărbierea în dimineaţa aceasta, în faţa oglinzii din baie, în camera de hotel pe care ştia deja că avea s-o părăsească pentru totdeauna, pentru că în urmă cu câteva ceasuri primise telegrama aflată acum pe noptieră, lângă portofel, ochelarii de aproape şi scrisoarea primită cu o după-amiază în urmă, pe care era gata să o rupă de îndată ce a citit-

o. *Dragă Ignacio sper ca prezenta să te găsească sănătos eu şi copiii suntem bine şi liniştiţi mulţumim lui Dumnezeu că nu e puţin lucru în vremurile astea deşi se pare că ţie nu ţi-a prea păsat să ştii de noi.* Telegrama conţine nişte scuze sumare pentru întârzierea de câteva zile şi indicaţii cu privire la tren, ora plecării şi numele destinaţiei unde o să fie aşteptat. Scrisoarea a fost scrisă şi trimisă cu aproape trei luni în urmă şi a ajuns până la el în hotelul din New York, graţie unei succesiuni de întâmplări pe care nu şi le poate explica pe deplin, de parcă ar fi fost călăuzită în tenacitatea de a-l căuta de însăşi densitatea urii ce palpită din rândurile ei (ura sau poate încă ceva ce deocamdată preferă sau nu ştie să definească). Nimic nu mai este ce-a fost şi nu există niciun motiv pentru a crede că, după toate cele întâmplate, lucrurile vor reveni la făgaşul lor. O scrisoare trimisă la Madrid dintr-un sat aflat la poalele Sierrei se pierde pe drum şi nu întârzie două zile, ci trei luni, ca să-l găsească, după ce a trecut printr-un sediu al Crucii Roşii de la Paris şi printr-un oficiu poştal spaniol unde cineva a ştampilat de mai multe ori mesajul: *Destinatarul nu a fost găsit.*

A trecut atâta timp de când Ignacio Abel şi-a părăsit casa din Madrid, încât a devenit un necunoscut. Îi văd plicul sub veioza aprinsă de pe noptieră, în acea cameră întunecată ce dă spre curtea interioară unde răzbătea la răstimpuri zgomotul vreunui metrou de suprafaţă. Ignacio Abel îşi pregătea încă o dată bagajul deschis pe pat şi se bărbierea cu mai multă grijă decât în ultimele zile acum, când ştia că va fi aşteptat, că în jur de şase seara, pe un peron, se va afla cineva încercând să desluşească tocmai chipul lui prin mulţimea pasagerilor coborâţi într-o gară cu un nume germanic ciudat, Rhineberg, tipărit pe bilet. Va coborî pe peron unde cineva îl va aştepta şi, atunci când îi va rosti numele, îşi va recupera o parte din existenţa suspendată. Contează să nu cedeze, să nu cadă în delăsare; se îngrijeşte de fiecare amănunt al rezistenţei sale interioare împotriva uzurii singurătăţii şi a drumurilor necontenite, aşa cum în practică se ţine seamă de detalii inutile când se proiectează o clădire sau când se taie şi se şlefuieşte blocul de lemn pentru o machetă. Trebuie să te bărbiereşti în fiecare dimineaţă, chiar dacă ai să rămâi fără săpun, chiar dacă lama de ras începe să se tocească, iar pieptenele să-şi piardă dinţii,

unul câte unul. Trebuie să te străduieşti ca gulerul să nu arate murdar, dar nu ai decât trei cămăşi care au început deja să se uzeze de la atâta spălat. Se uzează la încheietura mâinii şi la gât, zonele cele mai supuse la frecare, la atingerea pielii iritate sau asudate. Se scămoşează dunga de la pantaloni, se destramă şireturile de la pantofi, iar după o vreme unul se rupe de tot când încerci să îl legi. De dimineaţă, în timp ce se încheia la cămaşă, şi-a dat seama că îi căzuse un nasture. Şi chiar dacă l-ar fi găsit, tot nu ar fi ştiut cum să-l coasă la loc. Îl văd pe Ignacio Abel aşa cum m-aş vedea pe mine însumi, cu atenţia lui maniacală pentru orice detaliu, dornic mereu să capteze totul, să nu piardă nimic esenţial, neliniştit de trecerea vertiginoasă a timpului, de lentoarea lui apăsătoare când se transformă în aşteptare. După ce se rade, îşi pipăie faţa, îşi freacă obrajii cu un rest de loţiune rămasă într-o sticluţă pe care o adusese de la Madrid, iar eu simt pe faţă atingerea propriilor mele degete. În timpul călătoriei lucrurile se deteriorează sau se pierd şi nu mai ai când să le înlocuieşti sau nu ştii cum şi nici câte zile mai ai până să ajungi la destinaţie, cât timp va mai trebui să-ţi chiverniseşti banii din ce în ce mai puţini, bancnotele din portofel, mărunţişul din buzunare amestecat cu monede din alte ţări, lucruri mărunte, păstrate fără vreun motiv anume, care ajung să se piardă în timpul călătoriei: cartele de metrou sau de telefon, vreun bilet de tren, un timbru nefolosit, biletul de intrare în vreun cinematograf în care te-ai refugiat de ploaie, fără să înţelegi ce-şi spuneau actorii. Vreau să înşir aceste lucruri aşa cum o face şi el, seara, când se întoarce în camera de hotel şi îşi goleşte metodic pe masă conţinutul buzunarelor, la fel ca pe vremea când se afla în biroul său din Madrid, în campusul universitar; să cotrobăi prin buzunarele lui Ignacio Abel cu atingerea degetelor lui, prin căptuşeala hainei lui, în bordura interioară a pălăriei, să aud în buzunarul pardesiului zornăitul inutil al cheilor de la casa din Madrid; să cunosc fiecare obiect şi fiecare hârtie lăsate una după alta pe noptiera şi comoda camerei de hotel, cele pe care le va fi luat cu el când a ieşit în grabă spre gara din Pennsylvania şi cele rămase în urmă, aruncate mai târziu la gunoi de camerista care face patul şi deschide fereastra să intre aerul de octombrie mirosind a cenuşă şi a râu, a abur de spălătorie şi a bucătărie îmbâcsită: amănunte trecătoare ce conţin un fapt, un moment de neşters,

numele unui cinematograf, chitanţa vreunui bistrou, o foaie dintr-un calendar purtând tipărită pe o parte o dată exactă, iar pe cealaltă un număr de telefon notat în grabă. În sertarul de la biroul ţinut mereu sub cheie păstra scrisorile şi fotografiile lui Judith Biely, dar şi orice alte mărunţişuri care aveau cât de puţin de-a face cu ea sau care îi aparţinuseră: o cutie de chibrituri, un ruj de buze, un suport de carton pentru pahare de la cabaretul hotelului Palace, cu urma circulară a celui din care băuse Judith. Sufletul oamenilor nu se află în fotografii, ci în lucrurile mărunte pe care le-au atins, le-au ţinut în mâini, care au primit căldura palmelor lor. Cu ajutorul ochelarilor de aproape i-a căutat numele printre coloanele înguste din ghidul numerelor de telefon din Manhattan, emoţionat să-l vadă printre atâţia necunoscuţi, de parcă ar fi recunoscut o figură familiară în mijlocul mulţimii doar auzindu-i vocea. Variante apropiate îngreunau căutarea: Bily, Bialy, Bieley. De la una din cabinele de lemn înşirate la capătul vestibulului din hotel, a cerut să i se facă legătura cu numărul care venea în dreptul numelui Biely şi a aşteptat tonul cu inima strânsă, de teamă să nu pună receptorul în furcă chiar în momentul când cineva avea să răspundă. Dar telefonista i-a spus că nu răspundea nimeni, iar el a rămas pe scaun cu receptorul în mână, până când un ciocănit iritat în geamul cabinei l-a trezit din îngândurare.

Contează precizia maximă. Nimic din realitate nu e vag. Ignacio Abel poartă în geamantan titlul de arhitect şi diploma semnată de profesorii Walter Gropius şi Karl Ludwig Rossman la Weimar, în mai 1924. Ştie valoarea dimensiunilor exacte şi a calculelor pentru determinarea rezistenţei materialelor, a echilibrului între forţele contrare care ţin o clădire în picioare. Ce se întâmplase oare cu inginerul Torroja[3], cu care îi plăcea atât de mult să dezbată fundamentele fizice ale construcţiei, să înveţe amănunte neliniştitoare despre insubstanţialitatea ultimă a materiei, despre agitaţia aiuritoare a particulelor în vid? Planurile schiţate în caietul ţinut în unul din buzunare nu ar însemna nimic, dacă nu ar fi supuse disciplinei explicative a

[3] **Eduardo Torroja Miret (1899-1961) a fost un inginer de drumuri, profesor şi cercetător spaniol care a proiectat numeroase poduri, viaducte şi biserici, contribuind de asemenea la construirea Oraşului Universitar din Madrid.**

fizicii şi geometriei. Oare cum sunau acele cuvinte ale lui Juan Ramón Jiménez[4] care păreau sinteza unui tratat de arhitectură? *Ce e clar, exact, sintetic şi just.* Ignacio Abel le avea notate pe o hârtie şi le citise cu voce tare în timpul conferinţei de anul trecut, din 7 octombrie 1935, de la căminul studenţesc. Nimic nu se poate produce într-un timp abstract sau într-un spaţiu alb. Un arc este o linie trasată pe o foaie de hârtie şi soluţia la o problemă de matematică; o greutate susţinută de jocul forţelor contrare; speculaţie vizuală transpusă în spaţiu locuibil. O scară este o formă artificială tot atât de necesară şi pură precum spirala unui melc, tot atât de organică precum arborescenţa nervurilor unei frunze. Acolo unde Ignacio Abel nu a ajuns încă, se va ridica în vârful unei coline împădurite clădirea albă a unei biblioteci care există deja în imaginaţia lui şi în schiţele din caiet. Sub arcurile de fier şi bolta de sticlă a gării din Pennsylvania, în aerul înţesat de praf şi fum, vibrând în vacarmul spaţiilor concave, ceasurile arată ora exactă: acul minutarului tocmai a înaintat într-un spasm scurt, abia perceptibil ochilor, până la patru fără cinci. Biletul pe care Ignacio Abel îl ţine în mâna stângă, puţin asudată, e pentru un tren care pleacă la patru fix de la nu ştie care peron. În buzunarul interior al pardesiului are paşaportul care de dimineaţă se aflase pe noptieră, lângă portofel, şi o carte poştală deja scrisă şi ştampilată pe care însă a uitat să o pună în cutia poştală din vestibulul hotelului şi pe care acum o ţine în buzunarul sacoului, lângă scrisoarea pe care nu se hotărâse să o rupă în zeci de bucăţi. *Doi copii au rămas fără tată la vârsta cea mai dificilă, în vremurile astea în care ne-a fost dat să trăim, iar eu trebuie să-i cresc de una singură.* Cartea poştală este o fotografie în culori cu Empire State Building văzută noaptea, cu şiruri de ferestre luminate şi cu un zepelin ancorat de impunătorul ei pinten de oţel. Ori de câte ori pleacă în călătorie, le trimite zilnic copiilor cărţi poştale. La fel a făcut şi acum, cu toate că nu ştie dacă o să ajungă la destinaţie; scrie numele şi adresa de parcă ar repeta o invocare, ca şi cum îndârjirea lui de a trimite cărţi poştale ar fi de ajuns ca acestea să nu se piardă,

---

[4] Juan Ramón Jiménez Mantecón **(1881-1958), poet spaniol şi câştigător al Premiului Nobel în 1956 pentru opera** *Platero y yo.* **Pentru orientarea sa republican**ă **se vede nevoit s**ă părăsească **Spania în timpul războiului civil şi să moară în** exil.

ca zvâcnirea unei săgeţi trimise drept la ţintă sau minuţia ranchiunoasă cu care soţia îşi înşiră nemulţumirile în scris. *Dragă Lita, dragă Miguel, aceasta e clădirea cea mai înaltă din lume. Mi-ar fi plăcut să văd New York de la înălţime, dintr-un zepelin unde să fiu împreună cu voi.* În cerul de cerneală al ilustratei se află o lună plină gălbuie şi reflectoare, care luminează cu fascicule conice silueta futuristă a dirijabilului. Cărţile poştale şi scrisorile se pierd în geografia instabilă a războiului; sau întârzie şi ajung abia când cel care le aştepta a murit sau când nu mai locuieşte nimeni la adresa scrisă pe plic. Scrisoarea Adelei şi telegrama l-au salvat pe Ignacio Abel o vreme de inexistenţa lui graduală în camera de hotel, unde timp de patru zile nu l-a căutat nimeni la telefon şi nimeni nu i-a rostit numele sau nu a intrat în vorbă cu el nici măcar pentru a-i spune cele mai banale lucruri. Poartă cu el, într-unul din buzunarele sacoului, telegrama de bun venit, sosită cu întârziere, a profesorului Stevens, directorul Departamentului Arhitectură şi Arte Frumoase din Burton College, scrisoarea în care câteva clipe, dintr-o iluzie optică stârnită de dorinţă, a crezut că recunoaşte scrisul lui Judith Biely la fel de limpede cum a crezut că aude în gara din Pennsylvania un glas care ar fi putut fi al ei. Caligrafia scrisorii însă nu seamănă deloc cu scrisul ei: noaptea trecută, cu puţin înainte de a stinge lumina, Ignacio Abel a citit scrisoarea Adelei în întregime, apoi a băgat-o la loc în plicul pe care l-a lăsat pe noptieră, lângă paşaport, portofel şi ochelarii de apropiere, înlăturând fără efort ispita de a o rupe în zeci de bucăţi. În întunericul imperfect al camerei, scufundat în vibraţia înăbuşită a oraşului, învăluitoare ca tremurul neîncetat din sala maşinilor în timpul călătoriei de şase zile cu vaporul peste Atlantic, Ignacio Abel vedea cum i se perindă pe dinaintea ochilor caligrafia feminină de modă veche a soţiei sale, cuvintele scrisorii căpătând în insomnie glasul ei monoton, încărcat de reproş şi totodată de o tandreţe indestructibilă faţă de care se simte dezarmat.

După mai multe zile de aşteptare, timpul trece din nou cu o viteză angoasantă. Era aproape trei şi jumătate când s-a uitat la ceas înainte de a părăsi camera de hotel, iar la patru pleca trenul spre Rhineberg. Era aşa de târziu, încât a trântit deodată capacul valizei de pe pat şi doar când a deschis uşa şi-a dat seama că îşi lăsase paşaportul pe noptieră. S-a cutremurat la

gândul că era gata să plece fără el. Neglijenţa de o secundă conţine o întreagă catastrofă. Ar fi fost de ajuns poate mai puţin de un minut să fie ucis în acea noapte de sfârşit de iulie visată adesea, dacă o voce rostindu-i numele în întuneric nu l-ar fi salvat. Liniştiţi-vă, don Ignacio, a trecut. Paşaportul cu coperte albastre şi stema Republicii Spaniole îi fusese eliberat la mijlocul lunii iunie; viza de un an pentru Statele Unite e datată la începutul lui octombrie (dar totul se petrece cu atâta întârziere, încât se pare că nu va ajunge niciodată). Fotografia arată un bărbat mai puternic şi nu neapărat mai tânăr, dar mai puţin suspicios şi cu o expresie mai puţin nesigură, cu o licărire mereu fugară în privirea ce, totuşi, se opreşte cu seninătate asupra obiectivului aparatului de fotografiat, chiar cu o umbră de aroganţă, accentuată de linia perfectă a sacoului cu o batistă împăturită cu grijă şi un stilou cu capac în buzunarul de sus, de strălucirea mătăsoasă a cravatei şi de calitatea evidentă a cămăşii croite pe măsură. La fiecare punct de frontieră traversat în ultimele două săptămâni, vameşii comparau din ce în ce mai lent figura din paşaport cu cea a bărbatului care le oferea documentul cu o docilitate din ce în ce mai încordată. În vârtejul timpului, fotografiilor nu le trebuie mult să devină infidele. Ignacio Abel îşi priveşte imaginea din paşaport şi descoperă chipul cuiva devenit străin, care de fapt nu-i trezeşte simpatie şi nici măcar nostalgie. Nostalgie sau mai bine spus o senzaţie de lipsă a lui Judith şi a copiilor lui, pe care o resimţea ca pe o boală. Dar senzaţia nu e valabilă şi faţă el însuşi, faţă de bărbatul care era acum câteva luni şi cu atât mai puţin faţă de timpul de dinainte de război, firesc, pe când era trăit, irespirabil în amintire. Diferenţa nu se află doar în starea hainelor, ci, mai ales, în privire. Ochii lui Ignacio Abel au văzut lucruri pe care omul din fotografie nici măcar nu le bănuieşte. Siguranţa lui e aroganţă; mai rău: orbire. La un pas de izbucnirea viitorului care avea să răstoarne totul, nu poate să-i presimtă apropierea sau să-şi închipuie feţele terorii.

Detalii exacte: paşaportul a suferit acelaşi proces de deteriorare ca hainele şi valiza, a trecut prin prea multe mâini, a primit impactul inutil de energic al multor ştampile de cauciuc. Abia se desluşesc, din viza pusă la ieşirea din Spania, iniţialele Federaţiei Anarhiste Spaniole scrise cu cerneală roşie şi neagră, iar cine s-ar uita la foaie cu luare-aminte ar observa urmele unor

degete murdare. Mâinile jandarmului francez aflat la o distanţă de doar câţiva metri erau palide şi osoase, cu unghiile strălucitoare. Degetele cercetau paşaportul cu suspiciunea celui care se teme să nu se contagieze. Pe partea spaniolă, miliţianul anarhist îl ţintuise pe Ignacio Abel cu o sclipire ameninţătoare şi sarcastică în privire, cu dispreţ, dându-i de înţeles că îl considera un spion şi un dezertor, şi chiar dacă îl lăsa să treacă, nu renunţa până în ultimul moment la dreptul de a-i smulge paşaportul, care pentru el nu valora nimic; jandarmul francez, cu capul ţeapăn, ieşind din gulerul tare al uniformei, îl studiase îndelung fără să-i acorde nicio clipă privilegiul de a-l privi în ochi (e nevoie de o deosebită pricepere să cercetezi figura cuiva fără să-i întâlneşti privirea). Ştampila franceză cu mânerul de lemn lăcuit s-a năpustit asupra paşaportului cu declicul unui resort metalic. La fiecare punct de frontieră se va găsi cineva care să cerceteze cu de-amănuntul paşaportul şi orice alt document va avea chef, care îşi va ridica ochii pe deasupra ochelarilor cu un aer circumspect şi se va întoarce spre coleg pentru a-i şopti ceva sau va dispărea în spatele unei uşi închise în urmă, luând cu sine actul devenit dintr-odată suspect; cineva care se erijează în gardian, în stăpân absolut al viitorului celor aflaţi în aşteptare, cu drept de a hotărî cine are voie să treacă mai departe şi cine este respins fără drept de apel; sau care îşi acordă răgazul de a-şi aprinde o ţigară şi de a schimba două vorbe cu funcţionarul de la masa vecină înainte de a se întoarce spre ghişeu şi de a-l scruta din nou pe cel aflat în aşteptare, conştient că se află la un pas de a fi salvat sau condamnat, de a i se spune da sau nu. Poate chiar azi inamicul a intrat în Madrid şi paşaportul nu mai foloseşte la nimic. Când a plecat, Ignacio Abel a lăsat pe podeaua camerei de hotel, lângă pat, un ziar cu foile în dezordine pe care cameristele o să-l arunce la gunoi fără ca măcar să-l privească. INSURGENTS ADVANCE ON MADRID[5]. Ştirea e de acum trei zile, INCENDIARY BOMBS ON A BATTERED CITY[6]. La radioul de pe comodă a ascultat la ceas târziu, într-o noapte de nesomn, un buletin de ştiri citit de o voce nazală, ascuţită şi mult prea grăbită, care îi îngăduie să desluşească doar cuvântul Madrid. Printre fragmentele muzicale ale

[5] „Insurgenţii înaintează spre Madrid” – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

[6] „Bombe incendiare asupra unui oraş sub teroare” – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

anunţurilor publicitare şi şuierul invariabil al melodiei de generic, acest nume suna ca al unui oraş îndepărtat şi exotic, luminat de exploziile bombelor. Poate că la ceasul acesta din noapte, casa lui nu e decât un morman de dărâmături, iar statul care i-a eliberat paşaportul şi de care depinde identitatea lui juridică a încetat să mai existe. Sau cel puţin numele Spania sau Madrid sau cuvântul *război* nu se aflau pe primele pagini proaspăt expuse, văzute cu coada ochiului într-un chioşc din gară. Priveşte săgeţile, indicatoarele; aude în treacăt crâmpeie din conversaţiile obişnuite care deodată devin semnificative şi profetice sau par să se refere la el; examinează rând pe rând chipurile femeilor nu pentru că s-ar aştepta să o recunoască dintr-odată pe Judith Biely, ci pentru că nu poate să nu o caute. Dincolo de grabă, de teama de a nu pierde trenul, admiră formele şi dimensiunile arhitecturale, impulsul ascendent al pilonilor de fier, ritmul arcelor. Puritatea liniei, verticalitatea. Lumina matură a înserării străbate în diagonală vitraliile cupolei, lăsând să se vadă cum se cerne praful în fâşii lungi, paralele, desenate deasupra capetelor trecătorilor. Vrea să-l întrebe ceva pe un hamal cu uniformă albastră şi chipiu roşu, dar vocea lui nu se aude limpede în vacarmul din jur şi gestul trece neobservat. O coloană umană se grăbeşte spre un coridor cu o tăbliţă şi o săgeată indicatoare. DEPARTING TRAINS[7].

De cât timp nu mai auzise pe nimeni rostindu-i numele cu voce tare. Dacă nimeni nu te recunoaşte şi nimeni nu-ţi rosteşte numele, cu timpul încetezi să mai exişti. S-a întors ştiind că era cu neputinţă să fie chemat de cineva, dar, pentru câteva clipe, un impuls reflex al conştiinţei a continuat să afirme ceea ce raţiunea tăgăduia. Vocile trecutului răzbat pretutindeni, îl ajung din urmă când vrea să fugă, se contopesc într-un vacarm la fel de clocotitor precum cel care răsună sub cupolele de fier şi sticlă ale gării din Pennsylvania. Depărtarea în spaţiu şi în timp este cutia lui acustică. Într-o duminică de iulie, după-amiază, aţipeşte în casa lui din Sierra, iar glasurile copiilor îl cheamă din grădină, de unde scrâşnetul leagănului ruginit se strecoară prin vis. Îi dau de ştire că se făcuse târziu şi că în curând avea să plece trenul spre Madrid. Ridică receptorul telefonului aflat la mijlocul holului din casă şi vocea cu accent străin care îi pronunţă numele este a lui Judith Biely. Răsuflă uşurat când îşi

[7] „Plecări” – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

găseşte refugiu la umbra copertinei cafenelei de lângă cinematograful Europa de pe strada Bravo Murillo şi se preface că nu aude glasul care îl cheamă din spate, glasul fostului său profesor de la Şcoala Bauhaus din Weimar, domnul Rossman. Nu are niciun motiv să se ascundă de el fără să fie observat, dar preferă să nu-l vadă; nu ştie că în această dimineaţă de septembrie e ultima dată când îl mai vede în viaţă, ultima dată când profesorul Rossman îl mai strigă pe nume în mijlocul unei străzi din Madrid. Glasul i se pierde în explozia unui cor de imnuri marţiale cu un acompaniament rudimentar de tamburi şi trompete ieşind prin uşile deschise ale cinematografului, odată cu damful de aer închis şi umezeală amestecat cu dezinfectant. Dar glasul îi rosteşte din nou numele când mâna profesorului Rossman se lasă pe umărul lui, dragă domnule Abel, ce surpriză să vă întâlnesc, eu credeam că sunteţi deja în America.

Iluzii acustice (dar glasul care îi rostea numele de partea cealaltă a uşii închise nu venea din vis: *Ignacio*, *pentru ce ai mai scump, deschide-mi, nu-i lăsa să mă omoare*). Ignacio Abel se gândeşte că poate în creierul uman există o nevoie de a asculta voci familiare, astfel încât conştiinţa să nu piardă contactul cu realitatea, că secretă simulacre de voci atunci când nervul acustic nu mai trimite de mult timp semnale auditive. Le-a auzit în vara aceasta, în Madrid, în întunericul casei sale care, de la începutul lui iulie, părea mai mare, de când nimeni nu mai locuieşte în ea, de când menajerele au acoperit cu pânze albe o mare parte din mobile şi lustre pentru a le feri de praf, fără ca el să se obosească să le dea la o parte mai multe luni. Credea că aude radioul în fundul casei, în odaia de călcat, şi întârzia câteva clipe până a înţelege că era cu neputinţă sau că memoria manipulase sunetul unui radio din vecinătate, transformând într-o senzaţie din prezent ecoul unei amintiri. Îşi imagina că îi auzea pe Miguel şi pe Lita cum se băteau şi ţipau în camera lor, în spatele uşii închise, sau că Adela tocmai intrase în casă şi că uşa se închidea cu zgomot în urma ei. Faptul că era scurtă făcea ca iluzia să fie şi mai intensă, la fel ca izbucnirea ei neaşteptată. În orice clipă, mai ales atunci când se lăsa cuprins de un somn agitat, glasul lui Judith Biely îi şoptea numele la ureche, încât aproape că îi simţea răsuflarea şi atingerea buzelor. La Paris, în prima sa dimineaţă petrecută departe de Spania, încă uimit că se află într-un oraş neatins de război, senzaţiilor acustice

tulburătoare li se alăturaseră iluzii optice fugare. Vedea o figură de la depărtare, silueta cuiva după vitrina vreunei cafenele, şi pentru o clipă avea convingerea că era o cunoştinţă din Madrid. Copiii lui, despre care nu mai ştia nimic de atâta vreme, jucau fotbal pe o cărare nisipoasă din Grădina Luxemburg; cu o zi înainte de a pleca în călătorie fusese să-şi ia rămas-bun de la José Moreno Villa[8], singur şi îmbătrânit într-un birou strâmt din Palatul Naţional, aplecat asupra unor documente vechi; şi acum îl vedea, totuşi, mergând cu câţiva paşi înaintea lui pe bulevardul Saint-Germain, cu spatele drept, mai tânăr, cu neştirbita-i eleganţă burgheză de acum câteva luni, cu unul din costumele de lână englezească atât de dragi lui şi o pălărie de fetru înclinată uşor într-o parte. Iluzia se risipea o clipă mai târziu, de îndată ce ajungea în dreptul persoanei care o provocase, iar lui Ignacio Abel îi era greu să înţeleagă cum de fusese cu putinţă să se lase înşelat: copiii care se jucau în Grădina Luxemburg erau mai mari decât ai lui şi nu le semănau deloc; bărbatul aidoma lui Moreno Villa se oprise în faţa unei vitrine şi avea o înfăţişare ştearsă şi banală, o privire lipsită de sclipire şi un costum cu o croială mediocră. Prin hubloul dând spre bucătăria unui restaurant a văzut o clipă, îndeajuns cât să împietrească de groază, chipul unuia dintre cei trei bărbaţi care veniseră la el acasă să-l percheziţioneze într-o noapte de sfârşit de iulie.

Dar experienţa senzaţiilor înşelătoare nu-l făcea mai precaut: nu peste mult timp avea să vadă din nou, în depărtare, la masa vreunei cafenele sau pe peronul gării vreun cunoscut din Madrid, chiar pe cineva pe care îl credea mort. La început, chipul celor morţi se întipăreşte adânc în memorie şi reapare în vise sau în iluziile optice diurne, cu puţin timp înainte să se risipească în gol. Capul oval şi chel al profesorului Karl Ludwig Rossman, recunoscut cu greu la morga din Madrid într-o noapte de început de septembrie, la lumina funebră a unui bec atârnând de un cablu pe care muştele se strânseseră ciorchine, s-a ivit o clipă printre călătorii care se bucurau de soarele plăpând de octombrie pe puntea vaporului cu destinaţia New

[8] **José Moreno Villa (1887-1955), figură complexă a culturii spaniole, poet, pictor, ziarist, documentarist, arhivar şi bibliotecar, mort în exil în Ciudad de Mexico.**

York: un bărbat chel, în vârstă, probabil evreu, dormea cu spatele sprijinit de pânza unui hamac, cu gura deschisă şi capul lăsat uşor într-o parte. Morţii par că au adormit într-o poziţie stranie sau că râd în vis sau că moartea i-a surprins înainte să se trezească, sau că au deschis ochii şi erau deja în plină moarte, cu un ochi deschis şi altul închis pe jumătate, cu un ochi negru sau transformat de un glonţ în carne vie. Amintiri instantanee se proiectează înaintea privirii lui în prezent ca nişte fotograme introduse din greşeală în montajul unui film şi, chiar dacă ştie că sunt false, îi e cu neputinţă să le înlăture şi să se sustragă astfel speranţelor şi otrăvii lor. Pe când se plimba pe bulevardul ce se deschidea spre portul Saint-Nazaire, la capătul unei perspective umbrite de castani sălbatici, unde se ridica zidul curb de oţel al unui transatlantic, cu numele „S.S. Manhattan” vopsit recent cu litere albe, strălucind în lumină, a văzut un bărbat cu faţa lată şi părul foarte negru, îmbrăcat într-un costum deschis la culoare, aşezat la soare la masa unei cafenele: printr-o amăgire a amintirii îl revăzuse în treacăt pe poetul García Lorca pe aleea Recoletos din Madrid, într-o dimineaţă de iunie, pe când gonea într-un taxi spre una dintre ultimele întâlniri secrete cu Judith Biely. Depărtarea redeştepta în memorie acurateţea senzaţiilor fizice: aerul fierbinte de vară din automobil, mirosul de piele uzată al banchetei. Lorca fuma o ţigară la o masă de marmură, stând picior peste picior, iar lui Ignacio Abel i s-a părut pentru o clipă că şi acesta îl văzuse şi că îl recunoştea. Apoi taxiul a virat în Piaţa Cibeles şi şi-a continuat lent parcursul pe bulevardul Alcalá; circulaţia se oprise dintr-un motiv oarecare, poate din cauza vreunui cortegiu funerar, întârziat de prezenţa gardienilor înarmaţi de la colţ de stradă. Se uita la ceasul de mână, la ceasul de pe clădirea Poştei, număra cu febrilă avariţie fiecare minut răpit din timpul întâlnirii cu Judith de ritmul lent al taxiului, de mulţimea adunată pentru înmormântare cu steaguri şi pancarte, cu gesturi încrâncenate de doliu politic. Acum se gândeşte la García Lorca mort, şi-l imaginează tot în costumul de vară în nuanţe deschise din dimineaţa aceea, cu aceeaşi cravată şi cu aceiaşi pantofi în două culori, mort şi făcut mototol ca o cârpă, în poziţie ghemuită, pregătindu-se parcă de culcare, ca unele din cadavrele celor împuşcaţi, stând pe o parte, cu picioarele strânse şi capul sprijinit pe braţul întins pe jumătate, aruncaţi

aşa adormiţi într-un şanţ sau lângă un zid ciuruit de gloanţe, împroşcat de sânge de-acum uscat.

Aceeaşi grabă de atunci îl mai îmboldeşte şi acum spre necunoscut, un loc care e doar un nume, Rhineberg, o colină lângă un fluviu de o lăţime impresionantă, o bibliotecă încă inexistentă, redusă în acest moment al călătoriei la o serie de schiţe în creion şi un pretext pentru fugă. Graba ce îl făcea să gonească prin Madrid în micul lui automobil spre locul unde îl chema datoria; graba care îl făcea să se trezească în toiul nopţii, nerăbdător să se lumineze de ziuă, chinuit de trecerea timpului, de risipirea lui iremediabilă, impusă de insuportabila lentoare spaniolă, de lehamite, de rezistenţa neclintită de secole la orice formă de schimbare. Acum, această grabă persistă în lipsa oricărui scop, la fel ca durerea unui membru amputat ce încă îl bântuie pe infirm, ca un impuls reflex ce îl poartă spre o destinaţie urgentă unde nu o va găsi pe Judith Biely şi dincolo de care nu are nimic de văzut: glasurile din vis sau din realitate, acul minutarului care zvâcneşte în acelaşi ritm pe toate cadranele gării din Pennsylvania: o scară cu trepte de metal coborând spre peroanele acoperite de bolţi sonore, valiza în mână şi durerea din încheieturile degetelor, paşaportul din buzunarul interior al sacoului, pipăit pentru o clipă de mâna care ţine biletul, un controlor care dă din cap afirmativ când îi strigă numele destinaţiei finale, vocea înăbuşită de vibraţia locomotivei electrice, netedă ca botul unui aeroplan, gata de pornire cu o punctualitate necruţătoare, şuierând ca maşinile şi sirenele vaporului „S.S. Manhattan” pe când începea să se îndepărteze încet de chei. Uneori, graba aceasta se mai domoleşte, dar apăsarea nu dispare întru totul. Singurul răgaz e momentul plecării; tihna câtorva ore sau zile în care să te poţi abandona pasivităţii călătoriei fără mustrări de conştiinţă sau să stai întins în camera de hotel cu ochii închişi, fără ca măcar să-ţi fi scos pantofii, să stai întins pe o parte cu picioarele strânse, vrând să nu te mai gândeşti la nimic, să nu fii nevoit să deschizi iar ochii. Răgazul se va sfârşi însă în curând şi neliniştea se va întoarce: trebuie să-ţi faci iar valiza sau să o cobori din raftul de sus pentru bagaje, trebuie să-ţi pregăteşti documentele, să te asiguri că n-a rămas nimic în urmă. Dar pentru moment, abia urcat în trenul încă în staţionare, Ignacio Abel s-a rezemat cu o

senzaţie de negrăită uşurare de locul repartizat lângă fereastră, la adăpost, cel puţin pentru următoarele două ceasuri. Şi-a lăsat valiza pe locul de lângă el şi fără să-şi fi dezbrăcat pardesiul îşi sondează buzunarele unul câte unul, recunoscând cu buricul degetelor suprafeţe, texturi, coperta şi flexibilitatea paşaportului, grosimea portofelului unde se află fotografiile cu Judith Biely şi copii lui şi fişicul cu cei câţiva dolari rămaşi, telegrama pe care o va scoate în curând pentru a verifica indicaţiile de călătorie, plicul cu scrisoarea Adelei, plin de fişe pe care poate ar fi trebuit să le rupă în bucăţi înainte să iasă din camera de hotel sau pur şi simplu să le lase uitate pe noptieră. Ceva ce întârzie să recunoască marginea unei cărţi poştale, ilustrata cu Empire State Building şi un zepelin ancorat de vârf, de care nu şi-a amintit să o pună la una din cutiile poştale din gară, fiecare inscripţionată cu numele unei ţări scris cu litere aurite. Acum, când stă picior peste picior, observă cât de rupţi şi de murdari îi sunt pantofii, păstrând încă praful străzilor din Madrid pe tălpile cusute de mână care au şi început să se tocească, la fel ca dunga de la pantaloni sau ca manşetele cămăşii. Ce e mai interesant într-o construcţie începe când e terminată, spunea surâzând inginerul Torroja, care revizuia calculele structurilor pentru clădirile din Campusul Universitar din Madrid şi desenase un pod de arce înguste şi înalte precum cele dintr-un tablou de Giorgio de Chirico: trecerea timpului, atracţia gravitaţională, forţele continuând să interacţioneze în acest echilibru fragil numit *stabilitate* sau *rezistenţă,* în realitate la fel de solide precum castelele din cărţi de joc, care mai devreme sau mai târziu tot se prăbuşesc. Fie din cauza legilor interne, spunea Torroja, enumerând motivele pe degete, fie ca urmare a catastrofelor naturale – inundaţii, cutremure – sau a pasiunii distrugătoare a omului. Uşa din spatele vagonului se deschide şi o tânără blondă, zveltă, cu capul descoperit, îşi face apariţia, căutând pe cineva din ochi cu înfrigurare, de parcă, în mai puţin de un minut, ar trebui să se dea jos din tren, înainte ca acesta să se pună în mişcare. O fracţiune de secundă, un timp mai scurt decât între două bătăi de inimă, cât o clipire, Ignacio Abel o recunoaşte cu toată precizia pe Judith Biely, inventează cu exactitatea desăvârşită a unui desen ceea ce nu ştia că rămăsese cu totul intact în memoria lui, ceea ce există şi dispare fără urmă în prezenţa unei femei necunoscute, care nu îi

seamănă întru nimic: ovalul feţei, sprâncenele, buzele, cârlionţii blond-roşcaţi pe care i-a mângâiat şi mirosit de-atâtea ori, mâinile cu unghiile vopsite în roşu, umerii de înotătoare, silueta subţire şi sinuoasă ca a unui manechin din vitrina unui magazin sau a unui model dintr-o revistă ilustrată.

2

Brusc, miracolul acestei năluciri se risipeşte. Existenţa reală, în prezent, a lui Judith Biely în lumea aceasta i se pare la fel de improbabilă precum apariţia ei de acum o clipă pe uşa trenului gata de plecare, obligându-l să inventeze melodrama sosirii la gară în ultima clipă. Nu-şi aminteşte cu exactitate cât timp a trecut de când a plecat din Madrid, dar ţine socoteala neclintită a zilelor care au trecut de când a văzut-o ultima dată. A rătăcit prin oraşul ei patru zile, a călătorit cu tramvaiul, în vagoane de metrou în subteran şi la suprafaţă şi nu a încetat nicio clipă să o caute în fiecare femeie tânără ivită în cale sau zărită din depărtare, dar dezamăgirea repetată nu l-a imunizat împotriva apariţiei iluzorii. A văzut în Union Square un anunţ despre o manifestaţie de solidaritate cu Republica Spaniolă şi cu lupta glorioasă a poporului spaniol împotriva fascismului, şi-a făcut drum prin mulţimea care agita pancarte şi steaguri şi intona imnuri, cu unica speranţă de a se întâlni cu ea. De pe puntea vaporului a văzut clădirile înalte ale oraşului desluşindu-se prin ceaţă ca stâncile luminoase ale unui promontoriu luminos şi, în afară de teamă şi de senzaţia de ameţeală, nu se gândea decât că undeva în acest labirint se afla poate Judith Biely. Printre coloanele nenumărate din cartea de telefon a oraşului New York i-a regăsit numele repetat de trei ori; de două ori, voci iritate, greu de înţeles, i-au răspuns că greşise numărul, iar a treia oară nu a răspuns nimeni, deşi sunase îndelung. Însă conştiinţa secretă imagini şi ficţiuni, aşa cum glandele bucale secretă salivă: Judith alergând prin mulţimea din holul gării Pennsylvania, căutându-l, crezând că-l recunoaşte în orice bărbat de vârstă mijlocie în costum de culoare închisă, coborând scările răsunătoare de fier cu o agilitate de gimnastă, în ciuda tocurilor înalte şi a fustei strâmte, pentru a ajunge la timp. Aşa o căuta el în gara din Madrid, printre pasagerii expresului gata de plecare în noaptea de 19 iulie, care mai semăna cu o noapte obişnuită, şi nu cu un hotar în timp, în ciuda radiourilor cu

volumul la maximum din balcoanele luminate, cu uşile larg deschise, în ciuda strigătelor răguşite ale mulţimii adunate pe străzi, a rafalelor de împuşcături care încă mai puteau fi confundate cu zgomotul motoarelor ambalate sau cu focurile de artificii. Avea să o găsească cu puţin timp înainte să pornească trenul, părul ei blond ivit la geamul unui vagon de dormit într-un nor de aburi albăstrui în lumina intensă a felinarelor electrice, iar ea, văzându-l, avea să renunţe la hotărârea de a se despărţi de el şi de a părăsi Spania şi avea să-i sară în braţe. Ficţiuni puerile, emanaţii inconştiente ale romanelor şi filmelor în care destinul le îngăduie amanţilor să se regăsească o clipă mai devreme, înainte de final. Filme muzicale văzute împreună cu ea în cinematografele imense şi întunecate din Madrid, mirosind a materiale noi şi a dezinfectant, cu irizaţii metalice scânteind sub lumina mişcătoare şi argintie din spatele ecranului.

Îşi dădeau întâlnire într-un balcon al cinematografului Europa de pe strada Bravo Murillo şi, chiar dacă era puţin probabil să-i recunoască cineva în acest cartier popular, aflat departe de centrul oraşului, intrau separat la prima proiecţie de seară unde erau mai puţini spectatori. Pe strada aglomerată şi prăfuită începuse mai devreme zăpuşeala verii, iar soarele orbea privirea: era de-ajuns să treci dincolo de nişte uşi capitonate în culoare vişinie, cu ferestre în formă de hublouri, ca să te afunzi în desfătarea artificială a unui întuneric răcoros. Ochii întârziau în a se obişnui cu bezna şi se căutau, profitând de scenele mai luminoase, lumina subită de amiază pe puntea de clasa întâi a unui fals transatlantic, cu o mare proiectată pe un ecran transparent şi o briză oceanică, stârnită de ventilatoarele electrice în care flutură cârlionţii blonzi ai eroinei. Jurnalele scriu despre două milioane de bărbaţi cu ramuri de măslin şi unelte pe umeri, care au defilat pe străzile Berlinului de Ziua Muncii pe fundalul unui marş militar. O mulţime la fel de oceanică şi de disciplinată agita steaguri, portrete, arme şi buchete de flori în Piaţa Roşie din Moscova. Biciclişti cu feţe aspre de oameni ai pământului pedalau pieptiş pe drumuri bolovănoase în Turul Spaniei. Îi căuta cu aviditate mâinile în penumbră, pielea dezgolită a coapselor mai sus de mătasea perfect întinsă a ciorapilor, punctul delicios unde jartiera se afunda uşor în carne; se abandona mângâierii discrete şi impudice a mâinii ei, faţa sa surâzând luminată de strălucirea

intermitentă a ecranului. Legionari italieni insolenţi, cu perciuni negri de piraţi şi caschete de colonişti împodobite cu pene, defilau prin faţa palatului abia cucerit al lui Negus în Addis Abeba. Don Manuel Azaña ieşea de la Congresul Deputaţilor după ce depusese jurământul de preşedinte al Republicii Spaniole, îmbrăcat în frac, cu o cocardă transversală peste torsul bombat, foarte palid, cu un joben absurd pe cap, cu o expresie nedumerită, de parcă ar fi asistat la propria înmormântare (Judith fusese prezentă la trecerea procesiunii pe stradă şi-şi amintea de contrastul dintre pielea fără culoare a lui Azaña în automobilul decapotabil şi panaşul stacojiu al călăreţilor din escortă). Ginger Rogers şi Fred Astaire alunecau uşori pe o platformă lăcuită, îmbrăţişându-se într-o poză aidoma celei de pe afişul în culori pictat pe pânză, care acoperea faţada cinematografului Europa. Falsitatea evidentă a cinematografului deştepta în Judith o autentică emoţie, căreia i se abandona fără să opună rezistenţă: buzele care se mişcau fără să cânte; faptul neverosimil ca un bărbat şi o femeie îmbrăcaţi obişnuit să converseze în timp ce se plimbă pe stradă, pentru ca o clipă mai târziu să înceapă să cânte şi să danseze, încercând să se apere de o ploaie neaşteptată şi vizibil artificială. Ştia pe de rost toate melodiile, inclusiv cele ale anunţurilor transmise de radiourile spaniole, studiate la fel de amănunţit ca vechile balade spaniole sau ca poemele lui Rubén Darío, învăţate la cursurile lui don Pedro Salinas. Îi spunea versurile cântecelor în engleză şi îi cerea să i le explice, în schimb, pe cele din *Morena Clara*[9] interpretată de Imperio Argentina, care, dintr-un motiv neînţeles de el, îi plăceau la fel de mult ca *Top Hat.* La fonograful din camera ei se auzea atât muzica adusă de peste ocean, cât şi discul în care García Lorca o acompania la pian pe Argentinita. Pentru că şi lui Judith îi plăceau aceleaşi filme cu intrigi încurcate, roind de contrabandişti şi cântăreţi de flamenco cu voci stridente, care îl entuziasmau şi pe fiul lui, Miguel, la cei doisprezece ani ai săi, pe Ignacio Abel ajunseseră să-l irite mai puţin. Înainte de a o cunoaşte, prezenţa i-a fost anunţată prin muzica iradiind, într-un fel sau altul, din ea, la fel de firesc precum vocea sau strălucirea părului ei sau parfumul rustic şi în acelaşi timp sportiv. Ignacio Abel intrase într-o seară de sfârşit de septembrie în salonul de festivităţi al căminului de studenţi

[9] **Film muzical spaniol, realizat în 1936.**

să-l caute pe Moreno Villa, în timp ce o femeie căreia nu-i putea vedea decât spatele cânta la pian şi îngâna o melodie ca pentru sine în sala pustie, inundată de lumina auriu-arămie a asfinţitului, păstrată neştirbită în amintire ca într-o boabă de chihlimbar, lumina exactă a zilei de 29 septembrie la apus.

Parcă s-ar fi întâmplat ieri şi, totodată, parcă a trecut mai multă vreme de atunci. Acum ştie că identitatea personală este un turn mult prea fragil ca să se poată menţine prin forţe proprii, fără martori apropiaţi care să-i ateste existenţa sau priviri care să o recunoască. Amintirile cele mai preţuite sunt atât de îndepărtate, de parcă ar aparţine unui alt om. Fotografia din paşaport este aproape a unui necunoscut: figura pe care s-a obişnuit s-o vadă în oglindă cu greu ar putea fi identificată de Judith Biely sau de copiii lui. În Madrid a văzut cum se transfigurează de la o zi la alta feţele celor pe care credea că-i cunoaşte dintotdeauna: cum se preschimbă în chipuri de călăi, sau de iluminaţi, sau de animale hăituite, sau de vite duse la tăiere fără să opună rezistenţă; feţe ocupate în întregime de guri care strigă sub impulsul euforiei sau al groazei; feţele morţilor, pe jumătate familiare, pe jumătate prefăcute în carne vie de impactul unui glonţ; feţe ca de ceară, înzestrate cu drept de viaţă şi de moarte de partea cealaltă a unei mese luminate de fasciculul conic al unei lămpi, în timp ce degete grăbite bat la maşină liste întregi de nume. Cum este chipul unui om în lumina farurilor cu câteva clipe înainte de a fi asasinat sau de a cădea rănit de moarte, agonizând şi zbătându-se în ţărână până când îi vor apropia de ceafă ţeava pistolului din care se va trage glontele de graţie. Moartea în Madrid e uneori o explozie subită sau o împuşcătură, iar alteori un şir nesfârşit de formalităţi necesitând documente redactate în proză administrativă, stenografiate cu mai multe rânduri de copii la indigo şi legalizate cu semnături şi ştampile. Astfel încât, atunci când evocă acea zi când a văzut-o pentru prima dată pe Judith, cu mai puţin de un an în urmă, nu are aproape niciun sentiment de pierdere, ceea ce e pierdut încetând cu totul să mai existe, la fel şi bărbatul care ar fi putut să-i ducă dorul. Are mai degrabă scrupule în privinţa exactităţii iluziei, dorinţa de a consemna printr-un efort al imaginaţiei existenţa unei lumi complete, acum dispărute, care a lăsat puţine urme materiale, atât de firave,

încât sunt sortite şi ele unei pieiri fulgerătoare. Dar nu îi e de ajuns să încerce să-i restituie acelei clipe calitatea de timp prezent, ferind-o de adaosuri şi de suprapuneri ale memoriei, precum restauratorul care curăţă cu delicată răbdare o frescă pentru a-i reda strălucirea culorilor primitive. Ceea ce îşi doreşte este să parcurgă din nou paşii care l-au îndreptat, fără ca el s-o ştie, spre întâlnirea care la fel de bine ar fi putut să nu fi existat, să reconstruiască seara aceea în întregime, pas cu pas, ceasurile care îl apropiau în chip tainic de un hotar al vieţii lui.

Se vede pe sine însuşi ca într-o fotografie instantanee, oprit la o margine a timpului, aşa cum l-am văzut şi eu pe el ivindu-se prin mulţimea de oameni din gara Pennsylvania sau aşa cum îl văd acum, mai uşor de observat cum stă nemişcat, sprijinindu-se de spătarul scaunului, în trenul care tocmai s-a pus în mişcare, epuizat, respirând uşurat, fără să se fi dezbrăcat încă de pardesiu, cu pălăria pe genunchi, valiza pe locul de lângă el, semnele deteriorării vizibile pentru o privire atentă, nodul de la cravată răsucit, gulerul cămăşii uzat şi cam cenuşiu pentru că a asudat în drum spre gară, mai mult de teamă să nu piardă trenul decât din cauza căldurii din acea zi însorită de octombrie, cu o lumină pură şi aurie, care se aseamănă extrem de mult cu cea din Madrid. Când va ajunge la gara din Rhineberg, profesorul Stevens, care îl aşteaptă pe peron şi pe care l-a cunoscut anul trecut în biroul lui din Oraşul Universitar, va fi surprins să constate schimbarea oaspetelui său şi, compătimitor, o va pune pe seama privaţiunilor războiului – compătimitor, dar şi cu o umbră de repulsie, cu o respingere instinctivă, resimţită mai curând precum o senzaţie stânjenitoare, ca în prezenţa unei nenorociri. Cu un sentiment asemănător, încercând să nu i se citească pe chip, l-a privit şi Ignacio Abel pe profesorul Rossman, apărut dintr-odată în Madrid, venit de la Moscova, după o călătorie sinuoasă prin jumătate de Europă, într-atât de schimbat, încât singurele trăsături intacte din fosta lui prezenţă erau ochelarii rotunzi cu ramă de baga şi servieta lui mare şi neagră purtată sub braţ. Dar în această după-amiază de sfârşit de septembrie a anului 1935, Ignacio Abel nu ştie încă nimic: ceea ce îi este cel mai greu de înţeles acum este măsura propriei ignoranţe, ca atunci când te uiţi la expresia cuiva dintr-o fotografie din acea vreme,

când încerci să desluşeşti dincolo de gesturile nonşalante şi zâmbetele celor care se plimbă pe stradă sau sporovăiesc într-o cafenea şi care, chiar dacă se uită în obiectiv şi par că ne privesc, nu ştiu să treacă dincolo de graniţele timpului, nu văd ce are să li se întâmple, ceea ce se întâmplă poate foarte aproape fără ca ei să-şi dea seama, fără a bănui că această dată în care trăiesc, împărtăşită de atâţia oameni, are să capete o însemnătate sinistră în cărţile de istorie. Ignacio Abel stă în picioare, fără sacou, înclinat peste masa de lucru, privind desenul atât de absorbit, încât nu şi-a dat seama că a rămas singur în birou, în faţa unei ferestre care dă spre şantierul campusului universitar, iar mai departe, spre un şir de stejari profilându-se prin ceaţa depărtării pe orizontul mărginit de coastele munţilor. Îşi ridică ochii, obosiţi dintr-odată, spre şirul de mese goale, înclinate ca nişte pupitre, acoperite de planuri trasate pe hârtie de un albastru palid, alături de călimări, rigle şi borcane cu mănunchiuri de creioane; mesele la care până acum câteva minute sunau telefoanele, iar secretarele băteau la maşină. Într-o scrumieră mai fumegă o ţigară abandonată. În aer încă pluteşte, aproape la fel de perceptibil precum fumul, freamătul vocilor şi al activităţilor cotidiene. În mijlocul sălii, pe un piedestal de două palme înălţime, se află macheta a ceea ce urma să prindă contur de partea cealaltă a ferestrei: străzile străjuite de copaci, terenurile de sport, clădirile facultăţii, Spitalul Clinic, denivelările şi ondulaţiile zonei reproduse cu exactitate. Chiar dacă le-ar fi pipăit în întuneric, lui Ignacio Abel i-ar fi fost de ajuns ca să le recunoască, precum un orb care simte cu ajutorul mâinilor volumele şi spaţiile. Pe unele din acele modele reproduse la scară mică le proiectase şi le pliase chiar el, studiind cu răbdare denivelările din planuri, privind cu atenţie la gesturile îndemânatice ale maistrului machetist pe care îl vizita la atelier de fiecare dată când trebuia să-i mai dea vreo instrucţiune, doar pentru că îi plăcea să privească mişcarea mâinilor, să simtă mirosul de carton, de clei, de lemn abia tăiat. Ba chiar desenase, colorase şi decupase pueril mulţi copaci şi câteva siluete umane care se plimbau pe bulevardele încă inexistente; adăugase şi automobile şi tramvaie de jucărie precum cele pe care i le dăruia cu plăcere fiului său (şi-a dat seama cu îngrijorare că era să uite că azi era ziua lui onomastică, Sfântul Mihail). În ultimii şase ani petrecuse zilnic

multe ceasuri între un spaţiu şi celălalt, de parcă ar fi călătorit între lumi paralele conduse de legi şi dimensiuni diferite, pe de o parte Oraşul Universitar, care îşi începea atât de lent existenţa dată fiind munca a sute de oameni, şi pe de alta modelul său, aproximativ şi totodată iluzoriu, materializat pe acel piedestal, de o perfecţiune străină efortului fizic, de o consistenţă în acelaşi timp tangibilă şi fantastică precum cea a gărilor şi a satelor de munte străbătute de trenuleţele electrice din vitrinele magazinelor opulente de jucării din Madrid. Macheta crescuse şi ea treptat precum clădirile reale, dar cu grade diferite de decalaje temporale. Uneori blocul de carton pictat sau de lemn îşi ocupase locul exact în suprafaţa care reproducea la scară mică denivelările terenului, cu mult timp înainte ca edificiul anticipat să prindă contur; altele rămăseseră ani de-a rândul într-un loc precis al imensului spaţiu imaginar, dar dintr-un motiv sau altul clădirea pe care o reprezentau anticipat fusese exclusă din planul urbanistic şi, cu toate acestea, modelul tot nu dispăruse: un viitor devenit imposibil, dar într-un fel încă existent, spectrul unei clădiri care nu fusese demolată, ci al uneia care nu ajunsese să fie construită. Faţă de edificiile reale, machetele aveau o calitate abstractă pe care mâinile o apreciau la fel ca ochii, forme pure, suprafeţe şlefuite, incizii de ferestre sau unghiuri drepte de colţuri şi streşini ale clădirilor pe care buricele degetelor întârziau cu plăcere. Pe o etajeră din biroul său păstra macheta şcolii naţionale proiectată cu aproape patru ani în urmă pentru cartierul său La Latina, cel în care se născuse, nu cel în care locuia acum, Salamanca, în celălalt capăt al Madridului.

Ziua se terminase şi dincolo de ferestrele mari ale biroului de unde Ignacio Abel se pregătea să plece, potrivindu-şi cravata şi strângând foile în mapă. Muncitorii părăseau în grupuri săpăturile fundaţiilor, formând cărări printre movilele de pământ în drum spre staţiile îndepărtate de metrou sau de tramvai, cu capul în pământ, haine cenuşii, traista de mâncare pe umăr. Ignacio Abel l-a recunoscut cu un val de veche simpatie pe Eutimio Gómez, şeful de şantier de la Facultatea de Medicină, care şi-a întors privirea spre locul unde se afla el şi i-a făcut semn cu mâna. Eutimio era înalt, vânjos, mândru în ciuda anilor, cu verticalitatea lentă şi flexibilă a unui plop. În tinereţe lucrase

ca stucatist ucenic în echipa tatălui lui Ignacio Abel. Printre pilonii de ciment ai clădirilor în care încă nu se ridicaseră pereţii despărţitori, desluşea ţeava puştii unui paznic în uniformă, strălucind în razele piezişe ale soarelui la asfinţit. O camionetă a Gărzii de Asalt înainta lent pe bulevardul principal care, când avea să fie terminat, avea să se numească Bulevardul Republicii. La căderea nopţii, pe şantier aveau să dea târcoale bande de hoţi de materiale şi sabotori pregătiţi să răstoarne sau să incendieze maşinile pe care le considerau vinovate pentru faptul că ei nu-şi mai găseau de lucru, aţâţaţi de un milenarism primitiv, aidoma ţesătorilor care cu un secol în urmă dădeau foc războaielor de ţesut cu abur. Excavatoare, betoniere, maşini de tasat şi de asfaltat, acum neclintite, căpătau o prezenţă la fel de solidă ca a clădirilor acoperite deja cu o şapă de tencuială peste care unduiau, în acea seară luminoasă de sfârşit de septembrie, frumoase steaguri tricolore.

Înainte să iasă Ignacio Abel a marcat ziua cu un creion roşu în calendarul din spatele mesei lui de lucru, simetric cu cel de anul următor şi cu o singură dată încercuită în luna octombrie, în care era prevăzută inaugurarea Oraşului Universitar, atunci când macheta şi peisajul real anticipat de ea aveau să aibă o înfăţişare aproape identică. Numere negre şi roşii măsurau timpul alb al existenţei sale imediate, parcelându-l cu grila zilelor lucrătoare şi cu o linie dreaptă precum traiectoria unei săgeţi, tulburătoare şi liniştitoare în acelaşi timp. Atât de repede trecea timpul, atât de lent şi greu înaintau lucrările, procesul prin care liniile pure ale unui plan sau volumele imponderabile ale vreunei machete deveneau fundaţii, pereţi, acoperişuri. Timpul risipit în trecut al fiecărei zile a existenţei sale din ultimii şase ani: numere instalate în pătratele calendarelor ca nişte ferestre egale, în spaţiul sferic al cadranului unui ceas, cel pe care îl purta la mână şi cel de pe peretele biroului arătând chiar atunci ora şase seara. „Preşedintele Republicii vrea să fie sigur că inaugurarea va avea loc înainte să i se termine mandatul”, tunase şi fulgerase la telefon doctorul Negrín[10], secretarul

[10] **Juan Negrín López (1892-1956), medic şi om politic spaniol, a îndeplinit mai multe funcţii importante în timpul celei de-A Doua Republici Spaniole, printre care şi cea de prim-ministru al guvernului în exil (n. tr.).**

lucrărilor. Să se aducă mai multe maşini, să se angajeze mai mulţi muncitori, să fie asigurate mai devreme materialele, să nu mai dureze atât de mult formalităţile, să nu mai fie atât de greu fiecare pas, să nu mai paralizeze toate lucrările pentru orice schimbare de guvern, s-a gândit Ignacio Abel, dar nu a spus decât „O să facem tot ce se poate, don Juan”, iar vocea lui Negrín la telefon a devenit şi mai tunătoare, vocalele din Insulele Canare căpătând tot atâta forţă, cât întreaga lui prezenţă fizică. „Nu, Abel, nu tot ce se poate, ci ceea ce trebuie să se facă.” A închis telefonul pe neaşteptate, mâna lui mare acoperind în întregime receptorul, îşi închipuia Ignacio Abel, gesturile lui de o vigoare emfatică, de parcă ar fi încercat mereu să înainteze împotriva vântului pe puntea unui vapor.

Îi plăcea acest moment de linişte deplină de la sfârşitul zilei de lucru: liniştea adâncă a locurilor unde mai înainte vreme se muncise din greu, tăcerea urmând vuietului şi trepidaţiilor maşinilor, zbârnâitului telefoanelor, strigătelor oamenilor, singurătatea unui spaţiu unde până nu demult se agita mulţimea, fiecare ocupat cu ale sale, îndeplinindu-şi sarcina cu pricepere şi precizie, o verigă din lanţul efortului general. Fiul unui şef de şantier, obişnuit de mic să se afle printre zidari şi să lucreze el însuşi cu mâinile, Ignacio Abel simţea un ataşament practic şi sentimental faţă de cunoştinţele cerute de fiecare meserie, devenite adevărate trăsături de caracter pentru fiecare om care le cultiva. Desenatorul tehnic care trasa cu cerneală un unghi drept pe un plan; un zidar care întindea un strat de ciment proaspăt netezit apoi cu mistria, înainte de a pune cărămida; dulgherul care şlefuia curbura unei balustrade; geamgiul care tăia la dimensiuni exacte foaia de sticlă pentru ferestre; maistrul care verifica verticalitatea unui perete cu un fir de plumb; cioplitorul care tăia o dală sau un bloc de piatră pentru o bordură sau pentru plinta unei coloane. Acum pielea prea delicată a mâinilor nu ar mai fi suportat atingerea materialelor, fără să fi ajuns vreodată să dobândească acea pricepere a pipăitului observată încă de copil la tatăl său şi la ceilalţi bărbaţi care lucrau cu el. Degetele lui atingeau doar cartonul fin şi hârtia, mânuiau riglele, compasul, creioanele şi pensulele de acuarele, băteau cu repeziciune la maşina de scris, formau cu dexteritate numere de telefon, se strângeau în jurul

arcuirii netede şi negre a stiloului cu care trasa semnături repezi devenite ordine cu rezultate concrete. Dar pe undeva îi mai rămăsese o memorie tactilă căreia îi lipsea francheţea atingerii obiectelor şi uneltelor cu mâinile. Avea o abilitate extraordinară în a monta şi a demonta jucăriile mecanice ale copiilor; pe masa lui de lucru se găseau mereu fie case, fie corăbii sau păsări de hârtie; făcea fotografii cu un mic aparat Leica pentru a imortaliza fiecare etapă din construcţia unei clădiri şi le revela el singur într-o minusculă cameră obscură pe care şi-o amenajase acasă, spre uimirea şi admiraţia copiilor, mai ales a lui Miguel, înzestrat, spre deosebire de sora lui, cu o imaginaţie debordantă şi hotărât, la vederea aparatului de fotografiat al tatălui său, ca atunci când va fi mare să devină şi ei un fotograf ca aceia care călătoreau în colţurile cele mai îndepărtate ale lumii pentru a surprinde imagini publicate apoi pe o pagină întreagă în revistele ilustrate.

Cu o senzaţie plăcută de oboseală şi uşurare, de muncă dusă la bun sfârşit, a străbătut spaţiul pustiu al biroului şi a ieşit afară, primind drept în faţă aerul proaspăt venit dinspre Sierra, boarea uşoară, prevestitoare a miresmelor de toamnă: miros de pin şi de stejar, de mălăoi, de cimbrişor, de pământ reavăn. Când şi-a pornit micul Fiat, a lăsat fereastra deschisă, să mai simtă adierea. La o aruncătură de băţ de Madrid, Oraşul Universitar avea armonia geometrică a unui plan urbanistic şi o amploare de orizonturi profilându-se pe versanţii împăduriţi. Nu peste mulţi ani, coroanele dese ale copacilor aveau să contrasteze cu liniile drepte ale arhitecturii. Ritmul mecanic al lucrărilor, nerăbdarea de a transpune în realitate machetele şi planurile aminteau lentoarea creşterii organice. Tot ce era terminat de curând căpăta cu adevărat nobleţe abia atunci când era dat în folosinţă şi când îşi vădea rezistenţa la intemperii, la uzura cauzată de bătaia vântului şi a ploii, de paşii oamenilor, de glasurile care la început răsună cu ecouri mult prea aspre, în spaţii unde persistă mirosul de ghips şi de var, de lemn, de lac proaspăt. Mare admirator al inovaţiilor tehnice, Ignacio Abel îşi instalase un radio în maşină. Dar acum prefera să nu-l deschidă, pentru ca nimic să nu-i tulbure plăcerea de a conduce lent pe bulevardele drepte şi libere ale oraşului viitor, trecând în revistă maşinile şi evoluţia lucrărilor în ultimele zile, lăsându-se purtat

cu un amestec de contemplaţie atentă şi de visare, evaluând cu o privire expertă ceea ce se desfăşura înaintea ochilor şi ceea ce nu ajunsese încă să prindă formă, ceea ce arăta desăvârşit în planuri şi în volumele la scară redusă ale marii machete instalate în centrul sălii principale a biroului tehnic. În mijlocul dezordinii de pe şantier se distingea şi mai mult clădirea Facultăţii de Filosofie, inaugurată cu aproape doi ani în urmă, fără să fi pierdut încă splendoarea noului, piatra de culoare deschisă şi cărămida roşie strălucind atât de puternic la soare, precum steagul de pe faţadă şi hainele studenţilor intrând şi ieşind din vestibul, mai ales cele ale fetelor cu părul scurt şi fuste strâmte, cu bluze aproape estivale, strângând la piept cărţi şi caiete. Peste câţiva ani, fără îndoială, fiica sa, Lita, avea să fie una dintre ele.

Le vedea siluetele în culori vii, micşorându-se tot mai mult în oglinda retrovizoare a maşinii, pe măsură ce se îndrepta spre Madrid, chiar dacă nu se grăbea şi nici nu alesese drumul cel mai scurt. Îi plăcea să ocolească oraşul pe la vest şi apoi spre nord, de-a lungul muntelui Pardo, prin câmpia care apărea brusc şi părea că se întinde la nesfârşit, din punctul de unde pornea şoseaua spre Burgos, deasupra căreia se desfăşura Sierra ca o spinare fantastică şi imponderabilă, de un albastru-închis bătând spre violet, încoronată de cascade neclintite de nori. Madridul, deşi aflat atât de aproape, dispărea în câmpie, pentru ca apoi să apară din nou, ca orizontul unui sat de case joase şi văruite în alb, de întinderi sterile, de vârfuri ascuţite de biserici. Se intersecta cu foarte puţine maşini pe şosea, o linie dreaptă mai luminoasă decât terenurile cenuşii pe care fusese trasată, cu arbuşti piperniciţi pe margini. Cel mai des se vedeau care trase de catâri, unele dând pe dinafară de coşuri de struguri abia culeşi, altele încărcate până la o înălţime neverosimilă de fiare vechi şi tot felul de resturi, semn că se apropia de cartierul gunoierilor şi al vânzătorilor de vechituri. Şiruri de căscioare sărăcăcioase de-a lungul şoselei, garduri nesfârşite de pământ dat cu var, uşi sumbre precum gurile unor caverne unde stăteau adunate femei năuce şi nepieptănate şi copii tunşi chilug, privind la maşinile ce treceau cu gurile căscate şi muşte roind în jurul comisurilor umede. Fuioare de fum ridicându-se din coşurile de pe acoperişuri, emanând din munţii de gunoaie în

fermentare. A închis fereastra ca să se izoleze de duhoare. În măreţia diafană a cerului, zburau spre sud primele stoluri de păsări călătoare. Soarele mai palid de sfârşit de septembrie făcea să strălucească tulpinile uscate de pe pământurile lăsate pârloagă. Pe Ignacio Abel primele simptome neîndoielnice de toamnă îl transpuneau într-o stare de aşteptare entuziastă fără vreun motiv anume, poate doar o reverberaţie în prezent a unei îndepărtate fericiri de şcolar cu creioane şi caiete noi, impulsul pur al unui viitor intact ivit în copilărie şi menţinut până la primele resemnări ale vieţii adulte.

Acum şoseaua căpăta o direcţie mai clară, conturată de liniile cablurilor de electricitate şi telefonie. La periferia plană şi nelocuită a Madridului, bulevardele expansiunii sale viitoare se continuau cu aceeaşi rigoare abstractă de parcă ar fi fost trasate pe un plan. Colonii de vile vechi se iveau ca nişte insule printre maidane deşertice şi parcele cultivate, de-a lungul liniilor sinuoase ale cablurilor de tramvai, fragilă avangardă urbană în mijlocul pustietăţii. Putea să-şi închipuie cartiere întregi de blocuri albe cu apartamente pentru muncitori printre pâlcuri de pădure şi parcuri cu instalaţii sportive, cum văzuse în Berlin cu zece ani în urmă, într-o climă mai blândă, sub un cer cenuşiu şi mai apropiat de pământ; turnuri înalte printre peluze de gazon, ca în oraşele fantastice ale lui Le Corbusier. Arhitectura era un efort al imaginaţiei, să vezi ceea ce încă nu există cu mult mai limpede decât ceea ce se află înaintea ochilor, ceea ce e pieritor, care a rezistat vremurilor doar datorită obstinaţiei minerale a lucrurilor, aşa cum se perpetuează religia sau virusul malariei sau îngâmfarea celor puternici sau mizeria celor lipsiţi de toate. *Sculaţi, voi, oropsiţi ai vieţii, voi, osândiţi la foame, sus!*[11] În timp ce conducea, vedea, asemenea crestelor iluzorii ale norilor deasupra munţilor Sierra, blocurile cu locuinţe sociale care existau deja în caietul său de schiţe, ferestre ample, terase, terenuri de sport şi locuri de joacă, pieţe cu centre pentru adunări şi dezbateri, biblioteci publice. Vedea pete luminoase de verdeaţă – o grădină, un şir de mesteceni de-a lungul unui pârâu în mijlocul unor terenuri despădurite, printre costişe surpate de eroziune, purtând cicatricele torentelor secate. Mai multe irigaţii şi mai puţine discuţii, mai mulţi copaci

[11] Primele versuri ale *Internaţionalei* (n. tr.)

care să fixeze cu rădăcinile lor solul fertil, mai multe conducte de apă curată şi proaspătă, mai multe rânduri de şine strălucind în soare pe care să alunece tramvaie uşoare vopsite în culori deschise. Vedea barăci, grămezi de gunoaie în jurul cărora viermuiau săracii, colibe cu tragice acoperişuri prăbuşite, coteţe năpădite de buruieni de-acum uscate, un câine legat de un copac cu un laţ mult prea scurt care avea să-i rănească grumazul, un cioban îmbrăcat în zdrenţe sau piei barbare păscând o turmă de capre de parcă s-ar fi aflat într-un deşert biblic, şi nu la mai puţin de doi kilometri de centrul Madridului. Când a trecut prin dreptul lui, acesta s-a uitat la automobil de parcă niciodată până atunci nu mai văzuse unul şi l-a salutat pe Ignacio agitând toiagul în aer, cu un zâmbet ştirb pe chipu-i bărbos şi arămiu.

Vedea viitorul în semnele lui izolate: în energia construcţiilor în desfăşurare, solid înfipte în pământ, pe câmpia încă pustie, dar fragmentată deja de unghiurile drepte ale bulevardelor viitoare, de trotuare abia schiţate, de şiruri de felinare şi cabluri de tramvai, sfredelită de tuneluri şi conducte subterane. În orizontalitatea golaşă se desluşea şi mai limpede verticalitatea zidului în curs de construire, profilul uriaş, acoperit de schele al clădirii ce urma să devină nu peste mult timp ceea ce oamenii începuseră de pe acum să numească Noile Ministere, de parcă acestea ar fi luat deja fiinţă. În curând, un alt oraş, mai diafan, care nu avea să semene cu Madridul, chiar dacă purta acelaşi nume, se va extinde pe maidanele din partea de nord. Insule ale viitorului: la stânga sa, de partea cealaltă a nesfârşitei întinderi pustii, deasupra şirului de copaci tineri conturând ca nişte tuşe groase de cerneală limba de pământ spre nordul bulevardului Paseo de la Castellana, Căminul Studenţesc încorona o colină sălbatică adumbrită de plopi, la poalele căreia se aflau Facultatea de Inginerie şi exagerata cupolă a Muzeului de Ştiinţe Naturale. Siluete mărunte şi albe se distingeau pe suprafaţa vastă şi cenuşie a terenurilor de sport. Soarele asfinţitului de septembrie ardea cu sclipiri aurii în ferestrele dinspre apus. Şi-a amintit deodată ceva ce uitase cu desăvârşire: că trebuia să se întoarcă la cămin şi să vorbească cu José Moreno Villa, care îi ceruse cu câteva săptămâni înainte să ţină o prelegere despre arhitectura spaniolă. Ar putea să-l sune când o să ajungă acasă: i s-a părut însă mai politicos să-i

facă o vizită. Moreno Villa era un bărbat afectuos şi singuratic, foarte formal în felul de a se îmbrăca şi de a se purta, mai în vârstă decât majoritatea cunoscuţilor lui. Poate că s-ar fi bucurat mai mult de o scrisoare sau de o vizită decât de un telefon. Locuia în camera lui de cămin ca în chilia unei mănăstiri confortabile şi laice, înconjurat de cărţi şi picturi, bucurându-se cu o melancolie de holtei de proximitatea studentelor străine care inundau coridoarele cu zgomot cadenţat şi vioi de pantofi cu toc, cu hohote de râs sonore şi conversaţii în engleză.

Fără să stea prea mult pe gânduri, Ignacio Abel a virat la stânga şi a urcat coasta spre Căminul Studenţesc, lăsând în urmă clădirea Muzeului de Ştiinţe Naturale şi terenurile de sport de unde răzbăteau aplauzele estompate şi strigătele jucătorilor. Dintre plopi, de la o terasă rămasă deschisă, chiar dacă vremea bună era de acum pe trecute, un radio cu volumul la maximum difuza o muzică de dans, deşi la mesele de fier nu mai era aproape nimeni. La recepţie i s-a spus că domnul Moreno Villa e posibil să fie în sala de festivităţi. Pe măsură ce înainta pe coridor, auzea înăbuşit o muzică de pian venind de dincolo de uşa închisă. Se gândea că poate nu ar trebui să o deschidă, ca să nu rişte să deranjeze sau să întrerupă repetiţiile pentru vreun concert. Ar fi putut să se întoarcă, dar nu a făcut-o. A deschis cu grijă, abia strecurându-şi capul înăuntru. O femeie s-a întors la auzul zgomotului. Era tânără, străină fără îndoială. Soarele se răsfrângea în părul ei castaniu şi răvăşit, pe care şi l-a dat la o parte cu mâna când a întors capul. Se oprise din cântat, doar îşi încheia fraza neîntreruptă la pian. Ignacio Abel a murmurat o scuză şi a închis uşa la loc. Pe când se îndepărta, a auzit în continuare muzica pianului, sentimentală şi totodată ritmică. Dacă nu ar fi revăzut acel chip, nu şi l-ar fi amintit niciodată.

3

Câtă lehamite, paşii iuţi pe coridor venind tot mai aproape, bătăile în uşa la care nimeni nu mai ciocănise în ultimele ore, bătăi energice, ca paşii cuiva, în căutarea a ceva, care se grăbeşte şi păşeşte aşa de apăsat, încât în liniştea coridorului se desluşeşte scârţâitul pantofilor îndoindu-se atunci când îşi iau avant pe dalele de piatră: cineva cu îndatoriri de îndeplinit, spre deosebire de el, José Moreno Villa, care nu era presat de nimic şi care, chiar şi atunci când căuta ceva, de multe ori nu ştia ce era sau, odată găsit după îndelungi căutări, acel ceva era cu totul diferit de ceea ce credea că îi trebuia mai înainte vreme. Aproape nimic nu ajungea pe de-a-ntregul la inima lui; nu era absolut sigur de nimic, era stăpânit de o moleşeală care uneori îl făcea să se ruşineze, iar alteori să răsufle uşurat, iar dacă de multe ori aceasta îi curmase avântul, tot de atâtea ori îl scutise de suferinţă şi greşeli de care s-ar fi căit mai târziu. A avut o dragoste răvăşitoare şi târzie şi a pierdut-o, tot din lehamite. Iar atunci când şi-a dat seama că nu avea să o recapete, durerea s-a proiectat cumva pe fundalul meschin al senzaţiei de eliberare. Cu ce bucurie intimă de a se afla din nou singur s-a instalat în cabina vaporului luat de la New York, cu destinaţia înapoi spre Spania, lăsând în urmă femeia cu care fusese gata să se căsătorească; cu ce plăcere, după atâtea tulburări, după atâta intoxicare sexuală, s-a instalat din nou între propriile-i lucruri, în camera lui austeră din Căminul Studenţesc. Atâta furie în Spania, atâta asprime, crime pasionale şi sângeroase, revolte anarhiste înăbuşite în sânge, proclamaţii militare sforăitoare; atâţia sfinţi, martiri, fanatici, ca în tablourile din Muzeul Prado, unde pielea mumificată a asceţilor pare la fel de aspră ca pânza de sac în care sunt îmbrăcaţi, ochii arzându-le fanatic de viziunea unei purităţi incompatibile cu lumea reală: şi glasul răguşit, ţâşnind din gâtlejurile uscate tot strigând *trăiască* şi *moarte lor,* vulgaritatea agresivă punând tot mai mult stăpânire pe Madridul atât de drag lui, pe ale cărui străzi se aventurează

tot mai puţin, cu dezgustul omului trecut de prima tinereţe, privind orice schimbare ca pe o ofensă personală. Grosolănia de pe scena politică, profanarea idealurilor în care, în definitiv, nimeni nu-i ceruse să creadă, chiar dacă într-o vreme îi fuseseră atât de dragi inimii lui, atât de pline de promisiuni raţionale şi de închipuiri estetice precum steagurile tricolore fâlfâind în vârful clădirilor, pe fundalul cerului de un albastru intens şi la fel de nou ca ele. Era atât de tipic pentru el ca până şi convingerile politice, repede atenuate de scepticism – faţă de meschinăria din sufletul omului, de zborul frânt şi sărăcia profundă a vieţii spaniole – să fie atât de ataşate capriciului estetic – preferinţei lui pentru steagul acesta tricolor faţă de celălalt banal, în roşu şi galben, din timpul regelui rufian de care nimănui nu-i era dor, dar şi faţă de cel în roşu şi negru care, din motive greu de înţeles, era comun naziştilor şi anarhiştilor, sau de cel roşu, în exclusivitate cu secera şi ciocanul, atât de apreciat de unii dintre prietenii săi, entuziasmaţi deodată de Uniunea Sovietică, de colajele de fotografii cu muncitori, cu soldaţi purtând mantii şi baionete, cu tractoare şi hidrocentrale, de cămăşile de un albastru azuriu, de curele şi pumni strânşi. Poate că nu-i înţelegea sau, mai rău, nu credea cu adevărat în sinceritatea sau în substanţa acestor atitudini pentru că erau mai tineri decât el sau pentru că aveau mai mult succes; îi vedea ridicându-se în picioare pentru a intona imnuri la sfârşitul banchetelor literare, iar ceea ce simţea nu era discordanţă ideologică, ci ruşine faţă de comportamentul lor. El nu participase niciodată la entuziasmul public fără să se observe pe sine din afară. El era un burghez, fără îndoială, sau nici măcar atât, un rentier şi un funcţionar: o parte însă din vechii lui prieteni erau încă şi mai burghezi, nişte domnişori care nu lucraseră niciodată cu adevărat, însă vorbeau cu toată seriozitatea despre dictatura proletariatului, stând picior peste picior, cu un pahar de whisky în mână pe terasa de la Palace, cu părul proaspăt tuns la frizeria hotelului. Prevesteau prăbuşirea apropiată a Republicii, antrenată de impulsul victorios al revoluţiei sociale, fără să înceteze să caute călătorii oficiale în străinătate cu prilejul unor conferinţe sau să câştige o leafă justificată de vagi îndeletniciri culturale.

Îi displăceau însă propriul sarcasm, propria înclinaţie spre

amărăciune: se temea de aparenţa de luciditate cu care îl putea păcăli propriul resentiment. În privinţa integrităţii personale, ce merit putea avea din moment ce niciodată nu-i fusese pusă la încercare de vreo ispită? Nicio divă nu-i ceruse vreodată să-i scrie o dramă pe măsura talentului său, aşa cum îi ceruseră Lola Membrives sau Margarita Xirgu lui Lorca; nicio actriţă nu se sinchisise să-i recite emfatic poemele, aşa cum făcuse insuportabila Berta Singermann, care umplea teatrele cu contorsiunile ei, declamând tunător, cu accent argentinian versuri din Antonio Machado sau Lorca sau Juan Ramón. Şi nici nu avea să i se ivească vreodată ocazia de a refuza o funcţie publică importantă pentru a se dedica trup şi suflet scrierilor sale literare: nimeni nu avea să-i ofere postul de secretar general al Universităţii de Vară de la Santander, aşa cum i se propusese lui Pedro Salinas, care tot timpul se plângea că nu are timp şi linişte, deşi arbora un aer cât se poate de mulţumit în fotografiile evenimentelor publice. Nu-mi este deloc greu să mi-l închipui pe José Moreno Villa la cei cincizeci de ani ai săi, rezident etern al primitorului Cămin Studenţesc, aproape mereu oaspete secundar în fotografiile celorlalţi, mai cunoscuţi decât el, mereu o prezenţă discretă, fugară, formală, uneori fără să i se ştie măcar numele exact sau fără să fie recunoscut, fără acel surâs deschis sau atitudinea arogantă afişată de alţii, ca şi cum ar fi fost siguri încă din acea clipă de locul lor în posteritate. Nu e tânăr şi nici nu se îmbracă de parcă ar fi, nu are aere de literat, ci arată mai degrabă ca ceea ce e – un funcţionar destul de important, nu un contabil oarecare, dar nici unul de cel mai înalt rang, poate un avocat sau un rentier cu un venit apreciabil dintr-o capitală de provincie, care nu merge duminica la biserică şi nici nu-şi ascunde simpatiile republicane, dar care nu ar ieşi niciodată pe stradă fără pălărie şi cravată; un bărbat care părea mai în vârstă chiar dinainte ca părul să-i devină grizonant, care la patruzeci şi opt de ani prevede cu melancolie, dar şi cu un sentiment de uşurare, că viaţa nu-i mai rezervă mari schimbări.

Zgomotul paşilor îl trezise din meditaţie, profundă şi în acelaşi timp lipsită de gânduri şi aproape şi de amintiri, dominată de indolenţă şi de încă ceva asemănător şi greu de definit, contemplarea atentă a unei mici pânze, unde schiţase în cărbune doar câteva linii fine şi a unui coşuleţ cu fructe de

sezon aduse la amiază de la cantină: o gutuie, o rodie, un măr, un ciorchine de strugure. Dăduse la o parte cărţile şi hârtiile de pe o parte a mesei, astfel încât să rămână numai liniile pure. Observase îndelung cum lumina care cobora încet pe fereastră dădea densitate volumelor, accentuând umbrele şi atenuând culorile. Roşul rodiei căpăta culoarea pielii bine tăbăcite, aurul prăfuit al gutuii strălucea şi mai intens pe măsură ce se adâncea penumbra, fără să răsfrângă lumina, ci iradiind-o din ea, razele alunecau pe măr ca pe o sferă de lemn lăcuit, căpătând, totuşi, o densitate umedă atunci când se atingea de coaja boabelor de strugure. Poate că ciorchinele era prea senzual, prea concret pentru acel punct final pe care de-abia începuse să-l intuiască, ţinându-şi ochii întredeschişi. Ar fi trebuit să fie nişte struguri ascetici, precum ai lui Juan Gris sau Sánchez Cotán, tăiaţi dintr-un singur bloc vizual, fără acea insinuare puţin cleioasă accentuată de soarele la amurg, un soare de Sorolla, prea copt, cernându-se prin aceeaşi pulbere fină pe care coaja aspră a gutuii o lăsa pe degete sau pe nări.

Sub fructieră era o pagină din revista *Estampa.* UN MAGICIAN DIN CAIRO CARE LE VRĂJEŞTE PE FEMEI ŞI GHICEŞTE VIITORUL A TRECUT PRIN MADRID. Cuvintele „Madrid” şi „viitor” se conturau la fel de limpede înaintea privirii lui precum forma fructelor. De fiecare dată când se pregătea să picteze ceva, existau o clipă de revelaţie şi o alta de dezolare, ca atunci când i se ivea pe neaşteptate în închipuire primul vers al unui poem. Cum să facă primul pas, fără niciun indiciu, în spaţiul alb al pânzei sau al foii de carnet sau de caiet. Poate că textura, asprimea sau netezimea hârtiei sugerau ceva. Ar fi putut să continue şi să-şi dea seama că fusese o încercare nereuşită: al doilea vers, chinuit, nu se ridica la înălţimea inspiraţiei subite a celui dintâi; pe suprafaţa desăvârşită a foii de hârtie se afla acum o pată inutilă. Revelaţia părea să se risipească fără ca el să ştie să o surprindă; rămas cu dezamăgirea în suflet, trebuia, dacă nu să o învingă, măcar să-i opună rezistenţă, să meargă mai departe ca şi cum nu şi-ar fi simţit trupul de plumb. Dar, orice ar fi făcut, i se întâmpla mereu acelaşi lucru: un entuziasm facil, urmat de un început de oboseală, iar apoi o lehamite pe care nu întotdeauna ştiuse să o depăşească. Până la urmă, nu era decât un pictor de duminică. Iar dacă pictura cerea asemenea concentrare şi îndemânare, de ce în loc să i se dedice

ei cu trup şi suflet, fără să-şi precupeţească talentul, îşi risipea forţele şi aşa puţine încăpăţânându-se să scrie poezie, care nici măcar nu-i oferea senzaţia de eliberare pe care o dă munca manuală, certitudinea unui grad acceptabil de stăpânire a meşteşugului? Lehamitea se împrăştia în fervoarea muncii, însă a doua zi se vedea nevoit să o ia de la capăt, iar entuziasmul de mai ieri părea imposibil de repetat. Ceea ce făcuse până atunci nu folosea la nimic: fiecare început era un nou punct de plecare, iar pânza sau foaia de hârtie în faţa cărora rămânea vrăjit şi în acelaşi timp abătut erau mai goale ca niciodată. O primă linie promiţătoare, dar şovăielnică, o dungă orizontală care putea fi a unei mese unde se odihnea fructiera sau cea a unei distanţe maritime închipuite, dincolo de fereastra lui din Madrid. O iluminare iminentă, care se topea fără urmă, înghiţită de cea mai adâncă tristeţe. Şi, cu toate astea, nu ştia cum anume tabloul începea să prindă contur sau poemul începea să se înfiripe, persistând prin forţe proprii, cu o străşnicie în care voinţa lui, vlăguită de scepticism şi de simpla trecere a timpului, intervenea prea puţin.

Se vedea pe sine ca pe un bărbat lipsit de ambiţie, care năzuise la prea multe lucruri, prea diferite între ele. Ca să-ţi împlineşti dorinţele, e nevoie de ambiţie: nu îţi permiţi să te laşi consumat pe dinăuntru de scepticism şi plictis. Alţii au ştiut cum să-şi adune forţele. În schimb, el se risipise, sărise de la o sarcină la alta ca un comis-voiajor care nu stă mai mult de câteva zile într-un oraş şi în cele din urmă se satură de condiţia de nomad. Alţii mai tineri se apropiaseră de el ca să înveţe din experienţa lui, iar după o vreme îl lăsaseră în urmă, fără să-i mulţumească pentru câte îi datorau: exemplul picturii sale şi cunoaşterea artei moderne, poezia, inovatoare şi avangardistă, cu o influenţă nerecunoscută, dar atât de prezentă în scrierile celor care acum străluceau mai mult decât el. Ar fi vrut ca nimic din toate astea să nu aibă însemnătate: propriul resentiment îl irita mai mult decât succesul celorlalţi, uşor amar pentru el chiar şi când îl considera binemeritat. Îl întrista faptul că nu era la înălţimea a ceea ce avea mai bun în el; să nu se conformeze cu nobilul stoicism al personajului imaginat, un alt Moreno Villa la fel de dezamăgit, dar cu inima mult mai senină, poet aproape secret, pictor tot atât de străin de morbul celebrităţii ca acel Sánchez Cotán pe care el îl admira atât de mult şi care îşi

petrecuse viaţa ducând la desăvârşire tainice capodopere în chilia lui de cartezian, sau precum Juan Gris, perseverent în rigoarea artei sale în ciuda sărăciei, în ciuda zgomotului din jurul triumfului obscen al lui Picasso.

Fără să-şi fi propus asta, rămăsese singur. Faptul că, în ciuda vârstei, încă locuia în Căminul Studenţesc, deşi cei mai mulţi dintre vechii lui prieteni lăsaseră în urmă acest stil de viaţă acum ceva vreme, îi adâncea senzaţia de anacronism, de dislocare. Pe de altă parte, nu-şi dorea nimic altceva şi nici nu-şi închipuia cum ar fi fost să trăiască altundeva. Într-o cameră era atelierul lui; în alta, dormitorul cu cele câteva mobile de familie aduse de la Málaga. Partea cuvenită din moştenirea părintească o lăsase surorilor lui necăsătorite, care aveau mai multă nevoie decât el. I se părea imoral să strângă mai mult decât era necesar, la fel cum i se părea indecent să vorbească sau să gesticuleze în exces ori să-şi manifeste entuziasmul sau tristeţea în mod exagerat ori să se îmbrace extravagant. În minte îi revenea un vers din Antonio Machado: *conduce întotdeauna acela care lasă totul în urmă şi de trăit trăieşte doar cel ce a mai trăit.* Nimic nu-i aparţinea mai mult decât lucrurile de care se desprinsese; viaţa era un stadiu suspendat în care căpătau însemnătate mai ales lucrurile îndepărtate, prezenţe pierdute (râsul scandalos al acelei femei americane atât de tinere, pe care el o numise Jacinta în poemele pe care i le dedicase, unde numele i se repeta ca un descântec: părul ei de un roşu vijelios). Îi plăcea munca de arhivar din care îşi câştiga existenţa: programul era lejer şi le dădea zilelor o formă solidă, salvându-l de pericolul iminent al blazării şi al incertitudinii. Vizita rar spaţiile comune ale Căminului, iar atribuţiunile lui erau mai degrabă limitate. Să organizeze câteva conferinţe, să însoţească personalităţi ilustre. Putea să petreacă după-amieze întregi în camera lui, cu tot luxul solitudinii netulburate şi tot timpul înainte, având convingerea liniştitoare de a fi lucrat cu abnegaţie şi spor, rezemat în fotoliul de piele care fusese mai înainte tocit la spetează şi la coate de tatăl său, sau închipuindu-şi şi schiţând apoi o natură moartă ori nici măcar atât, pur şi simplu privind pe fereastră curtea interioară încadrată de ziduri de cărămidă cu leandri plantaţi de Juan Ramón Jiménez – cu verdele frunzelor la fel de ascetic precum cărămizile de un roşu stins –, sau ascultând cu luare-aminte şi

cu ochii întredeschişi murmurul oraşului care ajungea pană la colina unde se afla Căminul mult atenuat de distanţă, ca tehnica *sfumato* într-un desen, fără asperitatea iritantă a străzilor. Claxoane, clopoţei de tramvai, strigătele vânzătorilor ambulanţi, melopeele orbilor, crâmpeie de paso doble de la coridele de tauri, tobe şi trompete de la paradele militare, cântecele plebee răsunând de la serbările populare din cartiere şi de pe la circuri, clopotele bisericilor, scandări revendicative de la manifestaţiile muncitoreşti şi împuşcături de la rebeliuni, şuierul trenurilor, toate urcau contopite spre fereastra lui deschisă ca în policromia nebuloasă a unei piese de Ravel, lăsând parcă să se desluşească mai bine sunetele apropiate şi netede, strigătele jucătorilor şi fluierele arbitrilor de pe terenul de sport sau neaşteptatul behăit rural al unei turme de oi ce păştea pe coastele despădurite din împrejurimi. Cu puţină străduanie, auzea şi bătaia vântului printre plopi; aproape că putea să desluşească murmurul şuvoiului de apă prin canalul de irigaţii din apropierea Căminului Studenţesc curgând spre grădinile aflate de partea cealaltă a bulevardului Paseo de la Castellana. Stătea în Madrid şi în acelaşi timp stătea în câmp, pe linia unde se termina oraşul. Pentru el era de neînchipuit să-şi ducă viaţa în altă parte (cu toate acestea, peste mai bine de un an avea să părăsească Madridul şi Spania pentru a nu se mai întoarce niciodată). Neclintirea lui contrasta cu exodul celorlalţi, care ştiuseră să urmărească un singur ţel cu atâta străşnicie, încât simpla dorinţă părea să ducă inevitabil la îndeplinirea acestuia. Acum Lorca era un autor de succes, ale cărui piese se bucurau de numeroase premiere în Barcelona şi Buenos Aires, iar el le povestea invariabil tuturor celor care se nimereau prin preajmă cât de mulţi bani câştiga, complăcându-se, graţie imensului său succes, într-o neruşinare mai degrabă puerilă, de parcă ar mai fi fost încă un băieţandru, şi nu un bărbat de aproape patruzeci de ani, îmbrăcat în cămăşile alea în culori stridente, care făceau să iasă şi mai mult în evidenţă nasul cârn de ţăran, gâtul scurt, de parcă nu şi-ar fi dat seama cum îl priveau ceilalţi, de repulsia lor fizică. Buñuel devenise regizor; avea un automobil luxos şi îşi primea vizitatorii fumând trabuc, cu picioarele încrucişate pe masa imensă din biroul lui, la ultimul etaj al unei clădiri noi de pe bulevardul Gran Vía. Succesul se vădea favorabil sau iertător în faţa uitării: când privea la faţadele cinematografelor acoperite

de afişele filmelor regizate de Buñuel, cu andaluzi flamenco sau ţărani aragonezi, cu mijlocul încins cu un brâu lat de pânză şi ochii machiaţi, Moreno Villa îşi amintea de maliţiozitatea cu care acelaşi regizor îl ridiculiza pe Lorca pentru baladele lui ţigăneşti. În palmaresul lui Salinas se adunau catedre, titluri importante, conferinţe, funcţii oficiale, chiar şi iubite, după cum umbla vestea prin Madrid; Alberti şi María Teresa León călătoreau în Rusia pe banii Republicii, iar la întoarcere îşi făceau fotografii pe puntea vaporului, ca doi artişti de cinema aflaţi în turneu mondial, amândoi cu pumnul strâns ridicat, ea înfăşurată în blănuri, blondă, cu buzele vopsite puternic în roşu, ca o Jean Harlow în variantă sovietică, dar cu figură de păpuşă spaniolă. Bergamín[12], cu aerul lui atât de ascetic, nici nu cobora din maşina oficială. A obţinut-o de îndată, înaintea tuturor; într-o dimineaţă, în prima lună de la instaurarea Republicii, care acum, după mai bine de patru ani, părea atât de îndepărtată, Moreno Villa se plimba absent pe sub copacii aleii Recoletos când o maşină neagră imensă s-a oprit în dreptul lui, claxonând răguşit: portiera din spate s-a deschis, iar înăuntru se afla Bergamín, îmbrăcat în sacou, fumând o ţigară şi invitându-l să urce cu un surâs larg. În curând, Dalí avea să ajungă la fel de bogat şi despotic precum Picasso: niciodată nu avea să-i mai trimită lui Moreno Villa vreo carte poştală plină de declaraţii de admiraţie şi gratitudine şi de greşeli de ortografie, niciodată nu îi va pomeni numele atunci când îşi va menţiona maeştrii, niciodată nu va spune cine a fost primul care i-a arătat fotografii cu noile portrete germane, ce reproduceau cu o tehnică uimitoare, absolut modernă, realismul lui Holbein. Nici Lorca nu avea să i se arate vreodată îndatorat. Însă cine a fost primul care a îmbinat expresia poetică a avangardei şi metrica baladelor populare? Cine călătorise mai înainte la New York şi concepuse o proză şi o poezie în consonanţă cu trepidaţia acelui oraş, cu zgomotul trenurilor de suprafaţă şi discordanţa trupelor de jazz? Lorca ţinuse cu cea mai mare dezinvoltură la Căminul Studenţesc un recital cu poeme şi impresii de călătorie în proză despre New York, însoţite de înregistrări muzicale şi proiecţii fotografice; şi, chiar dacă Moreno Villa stătea în primul rând, nu-l menţionase nici măcar o dată ca exemplu evident.

---

[12] **José Bergamín Gutiérrez (1895-1983), scriitor şi om politic comunist, cu declarate convingeri catolice.**

Celebritatea celorlalţi îl făcea să devină invizibil; era de dorit să i se şteargă existenţa astfel ca umbra lui să nu se proiecteze revelator asupra figurilor triumfătoare ale celor care îi erau atât de îndatoraţi. Dacă i se refuza gloria, atunci era mai bine să se retragă. Să scrie versuri inspirat de acel straniu conflict între fervoare şi lehamite, ştiind că dintr-un anumit motiv succesul se va ţine departe de el. Să caute prin arhive lucruri pe care nimeni nu le mai cercetase de veacuri, vieţi de pitici şi bufoni de la tenebroasa curte a lui Filip al IV-lea sau de la a lui Carol al II-lea. Să nu se gândească la toată munca de până atunci, nici la viitorul îndoielnic al picturii sale, nici la probabila lui îndepărtare de o modă fără însemnătate pentru el, dar care îl durea ca un afront adus tuturor anilor de când se dedica acestei arte, fără nicio umbră de recunoaştere. Să nu-şi închipuie că e pictor: să-şi limiteze aşteptările, câmpul vizual. Să se concentreze asupra problemei, relativ simple, dar şi inepuizabile, de a transpune pe o mică pânză acest găvan cu câteva fructe. Dar dacă, de fapt, îşi merita poziţia mediocră? Poate că Lorca, în realitate, nu trecuse sub tăcere datoria faţă de el, ci pur şi simplu nu-i citise poemele compuse în New York şi nici volumul de proză scris în călătoria de întoarcere şi publicat apoi în foiletoane în *El Sol,* întâmpinat cu o indiferenţă generală (în Madrid nu părea să existe prea mult interes faţă de străinătate – se dusese la cafenea a doua zi după întoarcerea din Statele Unite, anticipând plin de entuziasm cât de solicitat va fi să-şi împărtăşească experienţa, însă prietenii lui l-au primit de parcă nu ar fi fost plecat nicăieri şi nu i-au pus nicio întrebare). Sau nu cumva începuse să îmbătrânească şi era înveninat de ranchiună, sentimentul pe care-l detestase dintotdeauna? Mai merituos decât el, Juan Ramón Jiménez era infectat de o amărăciune josnică, de o meschinărie obsesivă, alimentată de orice umbră de dispreţ, bănuit doar sau real, de care se simţea atins, pentru orice urmă de recunoştinţă care nu îi era dedicată lui, ca o apă murdară ce îi otrăvea talentul luminos. Cât de trist ar fi, dacă i-ar lipsi cuiva nu doar talentul, ci şi nobleţea, dacă s-ar lăsa intoxicat iremediabil de ura celui care îmbătrâneşte faţă de cei mai tineri, dacă s-ar fi simţit ofensat de succesul observat cu invidie la ceilalţi care nici măcar nu-l remarcaseră, care îl insultau prin simplul fapt de a fi obţinut fără

aparenţa vreunui efort ceea ce lui i se refuza, deşi merita cu prisosinţă. Însă întrebarea era dacă el chiar ar fi vrut să fie precum Lorca, să aibă succesul lui între folcloric şi taurin, veşnic amator de petreceri pe la diplomaţi şi ducese. Oare nu-şi spusese el mai demult că modelele lui secrete erau Antonio Machado sau Juan Gris? Pe Juan Gris nu şi-l închipuia invidios pe triumful lui Picasso, pângărit de energia lui obscenă, de histrionismul lui grotesc, capabil să umple pânză după pânză cu aceeaşi grabă cu care seducea şi abandona femeile. Juan Gris însă, singur la Paris, nu doar eclipsat, ci de-a dreptul anihilat de prezenţa celuilalt, bolnav de tuberculoză, păstra poate în adâncul sufletului o certitudine care lui Moreno Villa îi lipsea, şi anume să-şi urmeze o singură pasiune. El ştiuse, asemenea unui ascet sau unui mistic, să se descotorosească de tot confortul acestei lumi la care el nu ar fi putut niciodată să renunţe, oricât de neînsemnate ar fi fost leafa lui de funcţionar, cele două camere din Căminul Studenţesc, croiala îngrijită a costumelor, ţigările lui englezeşti. Nu era adevărat, el nu se retrăsese din lume. Aripa inspiraţiei ce stătea să se pogoare asupra lui pe când privea găvanul cu fructe de toamnă şi tipăritura seducătoare şi banală a unei reviste ilustrate avea să se irosească pentru că nu putea să-şi susţină disciplina exigentă a observaţiei, starea de alertă continuă care i-ar fi ascuţit pupila şi i-ar fi călăuzit mâna pe cartonul alb al caietului. Pe coridor trecea cineva, călcând cu o hotărâre aproape violentă, pentru ca mai apoi să ciocănească la uşă cu încheieturile osoase ale degetelor, şi chiar dacă vizita ar fi fost foarte scurtă, el tot nu ar fi putut să recapete acea stare de graţie, de reculegere fulgerător intuită.

— Intraţi! a spus el, predându-se înaintea întreruperii, dar de fapt simţindu-se uşurat şi resemnat, cu cărbunele cu vârful gros şi onctuos încă în mână, oprit deodată foarte aproape de suprafaţa pânzei.

Ignacio Abel îi tulburase liniştea camerei aducând cu sine trepidaţia străzii, a vieţii active, de parcă ar fi lăsat să intre prin uşa deschisă un curent de aer rece. Dintr-o privire pe care Moreno Villa a ghicit-o cuprinsese dezordinea din camera unde nimeni nu făcea curat, amestecul dintre atelierul unui pictor şi biblioteca unui erudit, dar şi bârlogul de burlac, cu tablourile

sprijinite de pereţi şi foile de schiţe puse unele peste altele în dezordine pe podea, cârpele pătate de vopsele, cărţile poştale prinse în perete fără vreo ordine anume. Costumul lui Ignacio Abel, format din pantaloni largi şi sacou încheiat parte peste parte, cravata de mătase, pantofii bine lustruiţi şi solizi, ceasul scump de la mână îl făceau să-şi dea seama cât de sărăcăcios arăta el: bluza plină de pete, papucii de pâslă pe care şi-i punea când picta. Pe Moreno Villa, care poate îşi petrecuse prea multă vreme în compania unor oameni mai tineri decât el, îl consola faptul că Ignacio Abel avea aproape aceeaşi vârstă cu a lui şi, mai mult de atât, nu se străduia să pară mai tânăr. Îl cunoştea însă superficial: aparţinea şi el lumii celorlalţi, cei care aveau cariere şi vânau proiecte, capabili să acţioneze cu o energie practică străină lui.

— Dumneavoastră lucraţi, iar eu v-am întrerupt.

— Nu-i niciun deranj, prietene Abel, toată după-amiaza am fost singur. Chiar aveam chef să mai stau de vorbă cu cineva.

— Vă răpesc doar câteva minute...

S-a uitat la ceasul de la mână, de parcă ar fi vrut să măsoare cu exactitate cât avea să stea. Apoi a desfăşurat nişte foi pe masa de unde Moreno Villa luase coşul de fructe, căruia Abel îi dedicase o privire rapidă, urmată de îndată de alta spre pânza rămasă aproape albă: singurul rod al acelor ceasuri de leneşă contemplare erau câteva linii trasate în cărbune. Un bărbat activ, care îşi consulta agenda şi dădea telefoane, conducea un automobil, lucra zece ore pe zi pe şantierul Oraşului Universitar, care terminase de curând o piaţă municipală de alimente şi o şcoală publică. Voia să ştie detalii: cât trebuia să dureze conferinţa, cum era retroproiectorul, câte afişe fuseseră tipărite, câte invitaţii se împărţiseră. Moreno Villa îl observa ca de pe un mal îndepărtat al timpului ce se scurge molcom, improvizând răspunsuri despre lucruri pe care nu le ştia sau la care nu se gândise până atunci. Pentru a ajunge acolo unde ajunsese, cu o origine deloc promiţătoare, Ignacio Abel trebuie să fi dat dovadă de o hotărâre nestrămutată, o energie morală şi fizică care îi transpărea în gesturi şi poate şi într-un aer de cordialitate cam prea debordantă, de parcă de fiecare dată, în faţa oricărei persoane, ar fi cântărit ce

întrebuinţare practică avea faptul de a se face plăcut. Poate că el, Moreno Villa, nu a trebuit niciodată să se străduiască prea mult, iar aici îşi aveau originea şi înclinaţia lui spre lehamite, uşurinţa cu care îşi schimba planurile şi se dădea bătut; lehamitea moştenitorului unei poziţii modeste, dar care îi permitea să-şi ducă existenţa fără alt efort decât acela de a nu aspira la mai mult, complăcându-se într-o inerţie somnolentă, în abulia clasei mijlocii dintr-o provincie spaniolă. Se uita la ceasul de aur, la manşetele lui Ignacio Abel, la capacul stiloului care ieşea din buzunarul de sus al sacoului, lângă vârful unei batiste albe, brodate cu iniţialele lui. Făcuse o alegere bună, îşi amintea că auzise pe cineva spunând, în acest Madrid fără secrete: se căsătorise cu o femeie ceva mai mare decât el, fiica unei persoane cu influenţă. În camera lui Moreno Villa ocupa un spaţiu superior corespunzător prezenţei lui fizice: servieta de piele bună, flexibilă, plină de hârtii care cereau soluţii urgente, documente cu planuri de clădiri aflate poate chiar acum în construcţie, butonii de aur prinşi la manşetele late ale cămăşii: energia neştirbită după atâtea ore de muncă, telefoane sunând din toate părţile şi conversaţii grăbite, decizii tranşante, ordine cu un efect real asupra efortului altor oameni şi asupra formei pe care avea să o capete acest oraş nou şi modern, ivit din nimic la celălalt capăt al Madridului.

Mi-e lesne să mi-i închipui pe cei doi bărbaţi stând de vorbă, să le ascult glasurile liniştite în camera unde încetul cu încetul se stinge soarele amiezii, dispărând după acoperişurile oraşului, fără să fie prieteni foarte apropiaţi, pentru că niciunul din ei nu este prea sociabil dincolo de un anumit punct, uniţi însă de o vagă asemănare exterioară, de un aer formal comun, chiar dacă Ignacio Abel pare mai tânăr. Îşi vorbesc la plural, ceea ce pentru Moreno Villa e o uşurare acum, când toată lumea îi spune Pepe sau chiar Pepito, confirmându-i bănuiala că-şi pierduse tinereţea fără să câştige în schimb respectul celorlalţi. Îi e cu neputinţă să se abţină de la comparaţii în sinea sa: nu numai între hainele lui ponosite şi pătate de vopsea şi costumul lui Abel, dar şi între poziţia dreaptă şi atitudinea încrezătoare a celuilalt în fotoliu, în timp ce întinde foi şi fotografii pe masă cu acea delăsare de bărbat în vârstă, când se lasă să cadă în fotoliul tatălui său. Se gândeşte apoi că el locuieşte în două camere oarecum închiriate, pe când Ignacio Abel are un apartament într-o clădire

nouă din cartierul Salamanca şi că este tatăl a doi copii, pe când el probabil că nu va avea niciunul. Se gândeşte că rezultatele muncii lui ocupă un loc solid, indiscutabil în lume.

— Şi ce o să faceţi când o să terminaţi Oraşul Universitar?

Deconcertat de întrebare, Ignacio Abel n-a răspuns imediat.

— Adevărul e că nu m-am gândit serios. Ştiu că există un termen şi că îmi doresc să ajung la această dată, dar în acelaşi timp nu-mi vine să cred.

— Nici situaţia politică nu pare prea încurajatoare.

— De aceea poate şi prefer să nu mă gândesc prea mult. Bineînţeles că o să fie întârzieri, nu vreau să-mi fac iluzii, oricâte garanţii mi-ar da domnul Negrín. Toate lucrările au întârzieri. Nimic nu iese aşa cum era plănuit. Dumneavoastră ştiţi că urmează să pictaţi acest tablou, dar în munca mea incertitudinea e mult mai mare. Când se schimbă vreun ministru sau când e vreo grevă pe şantier, totul se opreşte în loc, iar apoi e mai greu să porneşti din nou.

— Dumneavoastră aveţi planurile şi machetele clădirilor. Eu nu ştiu cum va fi acest tablou şi dacă am să ajung să-l pictez.

— Nu vă lăsaţi ghidat de model? E liniştitor să priveşti la bolul de sticlă, la fructele acestea pe care le aveţi în faţă.

— Dar, dacă vă uitaţi cu atenţie, şi acesta e într-o continuă schimbare. Nu mai e la fel ca atunci când aţi intrat. Pictorilor de natură moartă din trecut le plăcea să lase câte o pată pe fructe, ba chiar câte o gaură din care să iasă vreun vierme. Voiau să arate că frumuseţea era înşelătoare sau trecătoare şi că, de fapt, erau roase de putreziciune.

— Nu-mi spuneţi asta, domnule Moreno! Ignacio Abel surâse în felul lui grăbit şi formal. Nu vreau să ajung mâine pe şantier şi să mă gândesc că de şase ani lucrez la construirea unor viitoare ruine.

— Aveţi noroc, prietene Abel. Îmi plac mult fotografiile clădirilor dumneavoastră din revistele de arhitectură şi piaţa cea nouă din strada Toledo. Într-o zi am trecut pe acolo şi am intrat numai ca să văd cum e înăuntru. E aşa de nouă, şi totuşi atât de aglomerată, miroase puternic a fructe, zarzavaturi, carne, peşte, mirodenii. Dumneavoastră faceţi lucruri care pot avea o formă la fel de frumoasă ca o sculptură şi care, în plus, sunt practice, iar oamenii le folosesc toată viaţa. Negustorii care strigau cât îi

ţine gura şi clientele lor se bucură de opera dumneavoastră fără să-şi dea seama. Am vrut să vă trimit o scrisoare, dar ştiţi cum e să-ţi faci planuri şi să nu le îndeplineşti. Vă gândiţi poate că mie nu îmi prea lipseşte timpul...

— Moreno, cred că vă judecaţi prea aspru.

— Văd lucrurile aşa cum sunt. Am ochiul format.

— Fizicienii susţin că lucrurile pe care credem că le vedem nu se aseamănă deloc cu structura materiei. După domnul Negrín, concluziile lui Max Planck nu sunt cu mult diferite de ale lui Platon sau de ale misticilor din Secolul de Aur spaniol.

— Îl vedeţi des pe Negrín? N-a mai trecut deloc pe la vechiul lui laborator.

— Dacă îl văd? Îl visez şi noaptea. E coşmarul meu. E singurul spaniol care îşi ia munca în serios. Ştie până şi de ultima cărămidă zidită, de ultimul copac. Mă sună la orice oră din zi şi din noapte, acasă sau la birou. Copiii râd de mine. Au inventat şi un cântec: *Rin, rin, / Cine e? /Doctor Negrín.* Dacă e plecat într-o călătorie şi nu are vreun telefon pe-aproape, îmi trimite o telegramă. De când a descoperit aeroplanul nu mai are nicio limită. Îmi trimite la opt dimineaţa din Insulele Canare o telegramă prin cablu submarin cu data vreunei conferinţe, iar la cinci după-amiaza se prezintă la birou proaspăt întors de pe aerodrom. E mereu în mişcare. E ca o particulă din alea despre care vorbeşte întruna, pentru că, în plus, tot timpul citeşte reviste ştiinţifice germane, chiar şi pe vremea când se ocupa doar de laborator. Poţi să ştii, de pildă, unde se află domnul Negrín la un moment dat sau care îi e traiectoria, dar nu ambele lucruri deodată...

Dar se făcea târziu. În penumbra crescândă, glasurile lor deveneau tot mai înăbuşite şi în acelaşi timp mai apropiate, la fel ca figurile lor, acum două siluete cu deosebirile estompate de întuneric, fiecare înclinată spre cealaltă, despărţite de masa unde se afla fructiera şi unde nu mai ajungea nici măcar dâra de lumină vagă ce încă pătrundea pe fereastră, dând relief pânzei albe şi mici de pe şevalet, cu câteva linii schiţate în cărbune. Moreno Villa aprinde o veioză de lângă fotoliul lui – atât veioza, cât şi noptiera fac parte din puţinul mobilier adus de la Málaga, relicve ale vechii case părinteşti –, iar atunci când lumina electrică se proiectează pe feţe, se stinge tonul de

confidenţialitate şi oarecare ironie spre care se îndreptaseră glasurile lor până atunci. Acum, Ignacio Abel se uită fără ocolişuri la ceasul de mână, pe care mai înainte îl privise o dată sau de două ori pe furiş: trebuie să plece, şi-a amintit din nou că azi e Sfântul Mihail şi că, dacă se grăbeşte, încă are timp să cumpere ceva pentru fiul lui, vreun aeroplan sau transatlantic din tablă vopsită, care chiar şi acum îi plac aşa de mult, cu toate că nu mai e chiar un copil, poate un tren electric nou, nu după modelul vechilor trenuri cu aburi, ci trenurile expres cu locomotivă la fel de stilizate ca prorele vapoarelor sau boturile avioanelor, sau un costum de cowboy cu tot harnaşamentul, ceea ce înseamnă că va trebui să-i cumpere şi surorii lui unul de indiancă, doar ca să-i facă plăcere băiatului, fiindcă ea, spre deosebire de fratele ei, se grăbeşte să nu mai pară o fetiţă. Însă Miguel ar vrea să o strângă tare de tot lângă el, ca să nu-i dea voie să crească, să o ţină pe loc atât cât îi va fi cu putinţă, în spaţiul copilăriei comune. Ignacio Abel îşi pune hârtiile şi fotografiile de arhitectură populară spaniolă înapoi în servietă şi îi strânge mâna lui Moreno Villa, depărtându-şi puţin capul, de parcă încă dinainte de a pleca ar fi încetat să se mai afle acolo. Leneş, Moreno Villa, nu se ridică să-l însoţească până la uşă, prea cufundat în fotoliu, poate nedorind să-şi arate pantalonii de pânză moale, pătaţi de vopsele şi papucii de pâslă.

— Până la urmă nu mi-aţi spus ce o să faceţi când o să terminaţi Oraşul Universitar.

— O să vă răspund când o să am timp să mă gândesc la asta, i-a răspuns Ignacio Abel, compensând cu un zâmbet rapid rigiditatea de bărbat foarte ocupat, recuperată brusc.

Uşa se închide şi paşii energici se îndepărtează pe coridor, iar în liniştea încăperii se strecoară din nou zgomotele îndepărtate ale oraşului şi cele din imediata apropiere a Căminului şi a terenurilor de sport, de unde încă se aud fluierele arbitrilor şi strigătele izolate ale jucătorilor peste care s-a lăsat noaptea în plină partidă sau în timpul antrenamentelor prelungite. Încă şi mai de aproape, fără să poată identifica de unde anume, Moreno Villa aude rafalele unei muzici de pian, pierzându-se între celelalte sunete şi întorcându-se din nou, un cântec ce-i reînvie amintirea eliberată de durere, dar nu şi de melancolie, după o tânără roşcată de care s-a despărţit pentru totdeauna în New York, cu mai bine de şase ani în urmă.

4

De îndată ce se lasă pe spetează, îl străpunge un fior de incertitudine. Şi dacă, în ciuda tuturor precauţiilor, a greşit trenul? De îndată ce trenul s-a pus în mişcare, seninătatea firavă a lui Ignacio Abel s-a transformat în alarmă. Observă gestul automat al palmei drepte odihnindu-se pe coapsă şi care începe să se contracte în căutarea biletului; mâna care mereu scotoceşte, cercetează, recunoaşte, încolţită de teama de a nu pierde ceva, care atinge faţa aspră cu un început nedorit de barbă, care atinge apoi gulerul uzat al cămăşii, care strânge în cele din urmă între degete, cu un tremur uşor, documentul abia găsit; mâna care nu mai atinge pe nimeni de atâta vreme, cea care a pierdut obişnuinţa de a atinge pielea suavă a lui Judith Biely. Dincolo de geam vede un tren identic nemişcat, poate tocmai cel pe care ar fi trebuit să-l ia. Într-o secundă, alarma se preface în angoasă. Înaintea celei mai mici bănuieli de pericol, nervii lui epuizaţi sar ca nişte corzi întinse până la limita rezistenţei. Acum nu mai găseşte biletul. Îşi pipăie buzunarele şi nu îşi aminteşte că puţin mai devreme îl pusese în portofel, ca să fie sigur că n-o să i se încurce printre degete şi că n-o să-i cadă pe nesimţite când o să caute altceva; în buzunarele pantalonilor, în cele ale sacoului, în cele ale pardesiului: vizuinile obiectelor mărunte şi inutile, ale firimiturilor şi ale cojilor tari de pâine, ale monedelor fără valoare din ţările pe unde trecuse. Atinge marginile cărţii poştale pe care nu a pus-o la cutie. Undeva, în cotlonul vreunui buzunar, zornăie cheile inutile de la casa lui din Madrid. Atinge hârtia telegramei, colţul plicului ce conţine scrisoarea soţiei lui. *Ştiu prea bine că ai prefera să nu auzi tot ce am să-ţi spun.* Când în sfârşit deschide portofelul şi vede marginea biletului, suspinul lui de uşurare coincide cu descoperirea faptului că a fost din nou victima unei iluzii optice: trenul care s-a pus în mişcare este cel care se află tras la peron, trenul identic din care cu câteva clipe în urmă îl privea un necunoscut. Aşa că mai are timp să se asigure. Un hamal în

uniformă neagră a urcat în vagon, târând după el un cufăr, iar Ignacio Abel se îndreaptă spre el şi îi arată biletul, încercând să pronunţe o frază cât se poate de limpede în conştiinţa lui, dar care i se frânge între corzile vocale şi buze, pe când se pregăteşte să o rostească. Angajatul îşi şterge fruntea asudată de la atâta efort cu o batistă roşie precum chipiul lui şi îi răspunde ceva ce trebuie să fie foarte simplu, dar el nu înţelege la început, pe de o parte din cauza pronunţiei indolente şi nazale, pe de alta pentru ci bărbatul abia dacă deschide gura. Însă gestul schiţat nu lasă loc pentru îndoială, la fel ca zâmbetul lui obosit şi binevoitor, astfel încât, cu câteva clipe de întârziere, ca un tunet care se aude la câteva secunde după fulger, Ignacio Abel înţelege dintr-odată fiecare dintre cuvintele auzite mai înainte: *You can be damn sure you're on your way up to old Rhineberg, sir*[13].

Biletul este pentru acest tren, şi nu pentru altul. Ştia deja, dar neliniştea a izbucnit fără să ţină seamă de raţiune: ca un intrus, angoasa a uzurpat mişcarea mâinilor, accelerând bătăile inimii, apăsate, în coşul pieptului; intrusul adăpostit ca un parazit în coaja goală în mare parte a existenţei sale anterioare, unde de fapt nu crede că se mai poate întoarce vreodată. Cine o să refacă ceea ce a fost zdrobit, cine o să ridice la loc ceea ce a fost dărâmat, cine o să restaureze ceea ce a fost prefăcut în praf şi pulbere, carnea omenească putrezind sub pământ, cât se va mai ridica din ea când vor suna trâmbiţele învierii; cine va şterge cuvintele scrise şi rostite care au instigat la crimă, zugrăvind-o nu doar ca pe o faptă respectabilă şi eroică, ci şi necesară, justificând-o cu răceală, cine o să deschidă uşa la care nimeni nu mai bate să ceară adăpost? Sunetele călătoresc cu un grad perceptibil, chiar dacă infinitezimal, de lentoare, între urechile sale şi circuitele cerebrale în care sunt descifrate cuvintele. Se aşază din nou, răsuflând adânc, cu faţa sprijinită de geam, privind peronul subteran, cu o înţepătură dureroasă lângă inimă, aşteptând uşurat. În conştiinţa lui, două ceasuri arată două ore diferite, ca două pulsaţii discordante pe care le-ar simţi dacă şi-ar apăsa două puncte diferite ale corpului. Este ora patru după-amiaza şi e ora zece noaptea. În Madrid s-a lăsat o noapte adâncă de mai multe ore şi străzile pustii sunt

[13] „Puteţi să fiţi al naibii de sigur că sunteţi pe drumul cel bun spre bătrânul Rhineberg, domnule" – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

luminate palid doar de câteva felinare cu abajurul vopsit albastru sau de farurile maşinilor care trec în mare viteză, apărând dintr-odată de după vreun colţ, scrâşnindu-şi pneurile de pietrele caldarâmului; saltele prinse în grabă de tavan ca o formă ridicolă de protecţie, sigle vopsite în tuşe groase pe metalul negru al uşilor sau al caroseriilor, ţevile puştilor ivindu-se prin geamuri, poate figura foarte palidă a cuiva cu mâinile legate, care ştie că merge spre moarte (pe el nici măcar nu şi-au amintit să-l lege, era aşa de docil, încât poate au crezut că nu era nevoie). În casa de la poalele Sierrei unde poate încă se mai află copiii lui se vor fi auzind în întuneric bătăile seci ale pendulului şi mecanismul ceasului care mereu rămâne în urmă. În Sierra de Guadarrama nopţile au devenit mai reci, iar din pământ se ridică un miros de umezeală, de frunze putrede şi de ace de pin. Peste oraşul cufundat în beznă, în primele nopţi senine de toamnă, în urmă cu doar câteva săptămâni, cerul îşi recăpăta splendoarea uitată, fosforescenţa tulburătoare a Căii-Lactee, care îl făcea pe Ignacio Abel să retrăiască înfiorarea copilăriei, amintirile lui din Madrid fiind anterioare iluminatului electric şi şuvoiului de faruri aprinse ale automobilelor. Odată cu războiul, oraşul se întorcea la beznă şi la groaza nopţilor arhaice din basme. Când era copil, se trezea în cămăruţa strâmtă a portarului, cu o fereastră zăbrelită la nivelul trotuarului, şi vedea lumina palid-gălbuie a felinarelor cu gaz, asculta paşii şi loviturile bastonului cu vârf metalic al paznicului de noapte pe pietrele caldarâmului, paşii lui măsuraţi şi înspăimântători ca ai personajelor de poveste care răpeau copii ca să-i omoare. După atâţia ani, într-un Madrid cufundat în beznă, paşii şi zgomotele erau din nou emisarii panicii: ascensorul care răsuna în miez de noapte, bocănitul cizmelor pe coridor, loviturile date cu patul puştii în uşă, răsunând în coşul pieptului în ritmul accelerat al inimii, la fel de aiuritor de parcă ar fi bătut două inimi în acelaşi timp. *Ignacio, te implor, pentru ce ai mai scump deschide-mi uşa, că o să mă omoare!* Abia acum trenul s-a pus în mişcare, cu lovituri uşoare şi energice, la început mai lent, cu puterea maiestuoasă şi avântul locomotivei electrice, acordându-i fericirea intactă a oricărui început de călătorie, absolvirea de orice grijă pentru următoarele două ore, când nimic neaşteptat nu putea să se întâmple. Un timp cât de scurt fără ameninţarea vreunei tresăriri era un dar al viitorului pe care s-a deprins să-l

preţuiască, în puţinele dăţi când se ivea în ultimele luni. Acelaşi lucru l-a simţit, dar mai intens, în portul Saint-Nazaire, când vaporul „S.S. Manhattan” se îndepărta de chei, înfiorând aerul cu notele grave ale sirenei în timp ce trepidaţia maşinilor făcea să vibreze planşeul metalic de sub picioare şi balustrada de care îşi sprijinea mâinile, la fel ca fierul balconului de la un etaj superior, de unde se vedeau din ce în ce mai mici siluete agitând batiste pe debarcader: ceea ce simţea nu era bucuria practică de a fi scăpat, de a porni definitiv spre America după atâtea amânări, după atâtea zile în care fusese chinuit ceas de ceas de teamă sau de simpla inerţie a unei aşteptări fără final previzibil, în afară de pura suspendare a trecutului imediat şi cu atât mai mult a viitorului apropiat, întrucât Spania şi Europa rămăseseră în urmă, iar el avea înainte şase sau şapte zile de prezent valoros în care, pentru prima dată după foarte mult timp, nu era nevoie să înfrunte nimic, să-i fie teamă de nimic, să ia vreo hotărâre. Asta era tot ce-şi dorea, să se întindă într-un hamac de pe punte cu ochii întredeschişi şi mintea golită de orice gând, netedă şi limpede ca orizontul oceanului.

Era un pasager ca oricare altul de la clasa a doua, încă relativ bine îmbrăcat, chiar dacă faptul de a avea o singură valiză, şi nici aceea foarte mare, îi dădea un aer oarecum neobişnuit. Putea fi luat drept o persoană respectabilă acela care călătorea aşa de departe cu un bagaj atât de uşor? *S-ar putea să aveţi probleme la graniţă, oricâte documente aţi arăta,* îl avertizase Negrín în ajunul plecării, cu faţa lui de un sarcasm trist, umflată de oboseală şi de lipsa somnului, *aşa că ar fi mai bine să nu aveţi bagaj mult în cazul în care va trebui să ajungeţi în Franţa prin munţi. Ştiţi prea bine că în ţara noastră nimic nu mai e sigur.* Pe măsură ce vaporul se îndepărta de chei, stigmatele războiului rămâneau în urmă, pestilenţa Europei se dilua în memorie, cel puţin aparent, ştearsă de senzaţia de eliberare a plecării, ca nişte rânduri scrise cu cerneală ce se dizolvă în apă, lăsând doar nişte urme vagi pe hârtia albă. Războiul fusese încă foarte aproape de graniţa cu Franţa, în cafenelele şi hotelurile ieftine din Paris unde se întâlneau spaniolii ca nişte bolnavi reuniţi de ruşinea unei infecţii infame, care prin faptul că îşi împărtăşeau suferinţa li se părea, poate, mai puţin monstruoasă. Spanioli fugiţi dintr-o parte sau din alta

a frontului, îndreptându-se spre cine ştie unde sau ajunşi la Paris cu misiuni îndoielnice, care uneori le îngăduiau să mânuiască sume neobişnuite de bani – pentru a cumpăra arme, pentru a reuşi să publice în ziare informaţii în favoarea cauzei republicane – strânşi în jurul unui aparat de radio, vrând să descifreze un buletin de ştiri în care se distingeau numele unor personalităţi publice sau de localităţi spaniole, aşteptând apariţia jurnalelor de seară, unde numele *Madrid* nu apărea aproape niciodată pe prima pagină. Discutau aprins, dând îndârjiţi cu pumnul în mesele de marmură şi agitau mâinile în aer, tulburând norii de fum ai ţigărilor, refractari faţă de oraşul unde se aflau, de parcă s-ar fi găsit într-o cafenea de pe strada Alcalá sau în Piaţa Puerta del Sol, de parcă nu le-ar fi atras atenţia ceea ce aveau în faţa ochilor, oraşul prosper, luminos şi netemător, unde războiul lor obsesiv nu exista, unde ei înşişi nu reprezentau decât nişte străini asemănători cu alţii, care vorbeau însă mai tare, cu părul mai negru, cu feţele mai întunecate, cu glasul mai răguşit, cu asprimi guturale ca ale vreunui dialect balcanic. În cele două nopţi pe care a trebuit să le petreacă într-un hotel din Paris în aşteptarea confirmării vizei de tranzit şi a biletului spre America, Ignacio Abel a făcut tot ce i-a stat în putinţă să nu dea peste vreun cunoscut. După cum aflase, Bergamín era la Paris, într-o confuză misiune culturală, acoperind poate proiectul achiziţionării de arme sau recrutarea de voluntari străini. Bergamín urzea întotdeauna ceva secret. Dar trebuie să fi fost în vreun hotel mai scump. În hotelul unde poposise Ignacio Abel, cu o senzaţie stăruitoare de dezgust intim, se aflau mai ales prostituate şi străini, o adunătură din toată Europa, dintre care spaniolii îşi conservau zgomotoasa identitate naţională, de o singularitate intensă şi, în acelaşi timp, fără ca ei înşişi să-şi dea seama, asemănători deja cu ceilalţi, cei care plecaseră din ţările lor mai înainte vreme şi cei care nu mai aveau nicio ţară unde să se întoarcă, apatrizi cu paşapoarte Nansen date de Societatea Naţiunilor, cărora nu le era permis să rămână în Franţa, dar cărora nu li se dădea voie să intre în nicio altă ţară: evrei germani, români şi unguri, italieni antifascişti, ruşi nostalgici resemnându-se cu surghiunul sau discutând furios între ei despre patria lor din ce în ce mai fantasmagorică, fiecare în limba lui şi cu felul lui de a vorbi prost franceza, uniţi de aerul lor identic de străini, de incertitudinea

documentelor, de aşteptarea formalităţilor mereu amânate, de ostilitatea grosolană a angajaţilor hotelului şi de percheziţiile violente ale poliţiei. Cu paşaportul în regulă şi viza americană, cu biletul de călătorie la bordul vasului „S.S. Manhattan”, Ignacio Abel evitase umbra stânjenitoare a oricărei înrudiri cu acele suflete rătăcitoare cu care se intersecta pe culoarul strâmt în drum spre baie sau pe care le auzea gemând sau vorbind în limbile lor la fel de stranii de dincolo de peretele inconsistent al camerei lui. Profesorul Rossman ar fi putut fi unul dintre aceştia, dacă, odată întors de la Moscova în primăvara lui 1935, ar fi rămas împreună cu fiica lui la Paris, în loc să-şi încerce norocul la Ambasada Spaniei, unde funcţionarii care se ocupau de permisele de şedere i se păruseră mai binevoitori sau mai neglijenţi sau mai coruptibili decât cei francezi. Odată, într-una din acele zile petrecute în Paris, lui Ignacio Abel i s-a părut că-l vede de departe, ţinându-şi în braţe strâns marea servietă neagră sau plimbându-se la braţ cu fiica lui, mai înaltă decât el, de parcă ar fi continuat să aibă o existenţă paralelă, neanulată de cealaltă, cea care îl adusese la Madrid, pradă penuriei rătăcitoare şi pierderii treptate a demnităţii, şi mai târziu la morgă. Dacă ar fi rămas în Paris, profesorul Rossman ar fi locuit acum într-unul din aceste hoteluri şi ar vizita cu obstinaţie şi răbdare, zâmbind mereu şi scoţându-şi pălăria ori de câte ori se apropia de vreun ghişeu, aşteptând viza pentru Statele Unite sau Cuba sau orice ţară din America de Sud, făcându-se că nu înţelege atunci când un funcţionar sau un vânzător îl numeau pe la spate *sale boche*, *sale métèque*[14]*.*

Acum profesorul Rossman nu mai aştepta nimic, îngropat lângă alte zeci de cadavre acoperite în grabă cu var nestins, într-o groapă comună din Madrid, contaminat fără motiv şi fără vină de marea ciumă medievală a morţii spaniole, răspândită cu mijloacele cele mai moderne şi cele mai primitive, cu puşti Mauser, pistoale-mitralieră şi bombe incendiare, dar şi cu asprele arme ancestrale, cuţite, archebuze, puşti de vânătoare, toiegele cu vârf ascuţit ale crescătorilor de vite, pietre, oase de animale la nevoie, cu huruitul motoarelor de aeroplane şi zbierete de măgari, cu scapularii[15] şi cruci şi steaguri roşii, cu

[14] Colocvial, „neamţ împuţit”, „metec împuţit” – în lb. fr. în orig. (n. tr.).

[15] Element de devoţiune catolică reprezentat, în cazul călugărilor, dintr-un

citirea rozariilor şi cu imnuri răsunând în difuzoarele aparatelor de radio. În cafenelele mărginaşe şi în hotelurile sordide din Paris, emisarii spanioli din ambele tabere încheiau contracte să cumpere arme ca să sfârşească mai repede şi mai eficient cu semenii lor. În toiul carnavalului morţii spaniole, figura palidă a profesorului Rossman îi apărea lui Ignacio Abel atât în vise, cât şi la lumina zilei, făcându-l să se înfioare de ruşine, să simtă un puseu de greaţă, asemănătoare celei când a văzut prima dată un mort în mijlocul străzii, sub soarele nemilos al unei dimineţi de vară. Dacă în restaurantul ieftin unde mergea să ia masa în Paris auzea vreo conversaţie în spaniolă, păstra o expresie neutră şi încerca să nu se uite în direcţia respectivă, de parcă asta l-ar fi ferit să se contamineze. În ziarele spaniole, războiul reprezenta tema de interes a zilei, anunţată prin caligrafii deosebite, titluri enorme şi triumfale şi colosal de înşelătoare, tipărite fără nicio rezervă pe hârtie de proastă calitate, pe doar câteva pagini, răspândind ştiri false despre victorii în luptă, în timp ce inamicul continua să se apropie de Madrid. În ziarele din Paris, solemne şi monotone precum clădirile burgheze, aşezate pe suporturi de lemn lustruit în penumbra cafenelelor, războiul din Spania era un subiect exotic şi adeseori minor, ştiri despre barbariile comise într-o regiune primitivă şi îndepărtată a lumii. Îşi amintea melancolia primelor sale călătorii în afara ţării: senzaţia de a fi făcut un salt în timp de îndată ce trecea graniţa; trăia din nou ruşinea din tinereţe, când vedea în vreun ziar francez sau german ilustraţiile coridelor de tauri: cai slăbănogi cu pântecele străpunse de coarnele taurilor, agonizând într-o mlaştină de viscere, nisip şi sânge; tauri cu limba scoasă vomitând sânge, cu grumazul ca pulpa roşie a unui fruct străpuns de sabie după atâtea încercări nereuşite de a-l ucide. Acum nu mai vedea cai sau tauri morţi în fotografiile ziarelor din Paris sau în buletinul de ştiri difuzat în vreo sală de cinematograf unde simţea neconsolat lipsa lui Judith Biely, mâinile ei în penumbră, răsuflarea ei în ureche, saliva săruturilor ei cu gust de ruj de buze şi miros vag de tutun; de data aceasta erau oameni, oameni ucigându-se unul pe altul, cadavre aruncate ca nişte cârpe în şanţuri, zileri cu bască şi cămaşă şi

---

veşmânt lung care atârnă în faţă şi în spate şi care acoperă umerii, iar în cazul celorlalţi credincioşi, din două piese de pânză sau de metal, cu inscripţii sau imagini religioase unite prin şireturi sau panglici (n. tr.).

mâinile ridicate, mânaţi ca nişte vite de militari călare, soldaţi negricioşi, cu uniforme groteşti, de o cruzime sau de o îngâmfare sau de un entuziasm absurd, de un exotism la fel de sinistru ca al bandiţilor din dagherotipurile şi litografiile făcute cu un veac în urmă, la fel de străini de publicul demn, european, care asista de la distanţă la masacru, precum acei abisinieni înarmaţi cu scuturi şi lănci împotriva bombardamentelor aeriene la care au fost supuşi luni întregi de incursiunile aviatice italiene ale lui Mussolini, fără să fie pedepsiţi. O vreme, abisinienii apăruseră în ziare, în revistele grafice, în buletinul de ştiri transmis în cinematografe: acum însă deveniseră invizibili, de îndată ce şi-au îndeplinit rolul trecător de carne de tun, de figuranţi în marea mascaradă a scandalului internaţional. Acum ne-a venit nouă rândul, se gândea în restaurant pe când răsfoia ziarul, ascunzându-şi capul între foile mari, de teamă ca vreunul din spaniolii de la mesele alăturate să nu-l recunoască, ESPAGNE ENSANGLANTÉE – ON FUSILLE ICI COMME ON DÉBOISE[16]. Printre cuvintele franceze, între caracterele dense ale ziarului, se distingeau, ca nişte pietre, numele localităţilor spaniole, geografia înaintării inexorabile a inamicului spre Madrid, unde cântecele cu influenţe flamenco răsunând în difuzoarele radiourilor din cafenele se întrerupeau din când în când cu un sunet de trompetă şi cu o voce vibrantă, care anunţa noi victorii din ce în ce mai glorioase şi mai neverosimile, primite de public cu aplauze şi ovaţii ca la o coridă: DES FEMMES, DES ENFANTS, FUIENT SOUS LE FEU DES INSURGÉS[17]. Într-o fotografie înceţoşată şi foarte întunecată se putea desluşi o şosea dreaptă şi albă, animale de tracţiune, poveri trase înainte, o ţărancă strângându-şi pruncul în braţe, încercând să-l apere de ceva ce venea de sus. Calcula distanţe spre Madrid, probabil tot mai mici, ceas după ceas din cauza înaintării inamicului din ultimele zile. Îşi închipuia repetarea faptelor văzute cu propriii ochi: căruţele, animalele, maşinile răsturnate în şanţuri, miliţienii aruncându-şi armele şi cartuşierele pentru a o lua la fugă pe câmp, ofiţerii răguşiţi după ce au strigat atâtea ordine neînţelese şi neexecutate de nimeni. Şoseaua era un şuvoi de fiinţe umane, animale şi automobile ieşite din matcă,

[16] „Spania însângerată – oamenii cad răpuşi de gloanţe precum copacii sub secure” – în lb. fr. în orig. (n. tr.).

[17] „Femeile şi copiii fug sub gloanţele insurgenţilor” – în lb. fr. în orig. (n. tr.).

împinse de furia seismică a unui duşman foarte apropiat, dar încă invizibil. Lângă el, pe bancheta din spate a automobilului oficial, prins într-un ambuteiaj de camioane şi căruţe, printre care se răsfira, absurd, o turmă de capre, Negrín contempla dezastrul cu o expresie abătută şi fatalistă pe profilul lui aspru, privind pe fereastră, cu bărbia înfiptă în pumn, în timp ce şoferul în uniformă claxona zadarnic, încercând să-şi deschidă calea prin mulţime. Ceva mai departe de drum se afla o casă albă, cu un foişor, o coastă lină, proaspăt arată pentru semănăturile de toamnă. În zare, pe fundalul cerului limpede de seară, se ridica o coloană de fum negru şi gros, răspândind un miros de benzină şi cauciucuri arse. „Sunt mult mai aproape decât credeam”, spuse Negrín, fără să se întoarcă spre el. Feţe ostile sau îngrozite se aplecau prin ferestrele automobilelor pentru a privi înăuntru. Pumni furioşi şi paturi de puşcă loveau tavanul şi caroseria. „Nu cred că o să ne lase să plecăm de aici, don Juan”, spuse miliţianul de lângă şofer, care îi însoţea.

Poate că profesorul Rossman hotărâse să-şi încerce norocul în Spania, pentru că spera să găsească ajutor la vechiul lui discipol, care nu făcuse nimic sau aproape nimic pentru el şi care ar fi putut să-i salveze viaţa. Sau să-l prevină cel puţin, să-l sfătuiască să nu vorbească atât de tare, să nu fie atât de vizibil, să nu povestească oricui ce se întâmplase în Germania, ceea ce văzuse cu propriii ochi petrecându-se, de fapt, la Moscova. Putea să-l fi sprijinit cu mai multă convingere, nu doar încercând în zadar să-i găsească un loc de muncă sau primind-o pe fiica lui să le dea lecţii particulare de germană Litei şi lui Miguel. Dar tocmai favorurile cele mai rare sunt cel mai lesne de îndeplinit: nevoia prea evidentă provoacă respingere; cu cât o cerere e mai vehementă, cu atât e mai sigur că nu va primi răspuns. Ochii profesorului Rossman erau mai incolori decât îşi amintea, pielea mai albă, înmuiată parcă, puţin vâscoasă, pielea cuiva obişnuit să trăiască într-o penumbră umedă, fără luciul aproape milităresc pe care-l avea cândva capul lui chel, strălucind sub becurile unei săli de curs în nopţile timpurii de iarnă. Ignacio Abel şi-a ridicat ochii obosiţi de la masa de lucru din biroul Oraşului Universitar plină de planuri şi hârtii, iar bărbatul palid, îmbrăcat cu o severitate funerară, care-i rostea numele şi îi întindea mâna, avea surâsul incert al cuiva care aşteaptă să fie

recunoscut. Dar domnul Rossman nu era versiunea îmbătrânită a acelui bărbat pe care Ignacio Abel îl cunoscuse la Weimar în 1923 sau de care se despărţise într-o zi de septembrie a anului 1929 la Barcelona, în gara *Estación de Francia*, după ce au văzut împreună pavilionul german de la Expoziţia Universală şi după ce au petrecut câteva ore într-o cafenea, conversând cu ardoare: după mai puţin de şase ani, era un altul, fără să se fi schimbat şi fără să fi îmbătrânit, doar transfigurat, cu pielea atât de incoloră de parcă i-ar fi diluat sau extras sângele, ochii ca o apă uşor tulbure, gesturile atât de fragile şi vocea atât de firavă ca a unui convalescent, costumul atât de ponosit de parcă nu l-ar mai fi dat jos nici măcar când mergea la culcare, de când plecase din Barcelona în 1929. E de ajuns să nu mai ai baie, un pat curat, apă curentă, ca să te degradezi foarte repede. Foarte repede şi în acelaşi timp treptat. Gulerul cămăşii se face mai întunecat, oricât ai încerca să-l speli într-o baie publică, pantofii se scâlciază, brăzdaţi de linii la fel de vizibile precum ridurile de pe frunte, nodul cravatei se răsuceşte de parcă ar fi boţit, coatele sacoului, genunchii pantalonilor prind un luciu de sutană veche sau de aripă de muscă. De când era mic, Ignacio Abel se deprinsese să simtă instinctiv diversitatea nefericirii ce îi apăsa pe oamenii cinstiţi şi sărăciţi, chiriaşii demni care întârziau a plăti chiria casei unde mama lui era portăreasă: domni cu părul lins şi cizmele scâlciate, care se aplecau de îndată să culeagă de pe jos vreun muc de ţigară sau care se uitau pe furiş într-un coş de gunoi; doamne rămase văduve, care mergeau la biserică lăsând în urma lor o duhoare insondabilă, cu cocuri unsuroase străpunse de ace de păr sub voalurile răscusute; funcţionari cu cravată şi plastroane de celuloid şi unghii murdare, cu răsuflarea mirosind a cafea, a lapte înăcrit şi a ulcer. Când l-a văzut pe profesorul Rossman ivit dintr-odată în biroul lui din Oraşul Universitar, întors parcă de pe lumea cealaltă, Ignacio Abel a simţit acelaşi amestec de milă şi de respingere pe care i-o trezeau în copilărie oamenii aceia. Surâdea rar pentru că acum aproape că nu mai avea niciun dinte. Singurul lucru rămas din vechea lui prestanţă, pe lângă rigiditatea ceremonioasă – papionul, gulerul tare, ghetele, acum deformate, costumul cu o croială dinainte de 1914 –, era marea lui servietă pe care o strângea cu mâinile la piept, aceeaşi pe care o trântea pe catedră într-o sală de clasă de la Bauhaus, provocând un

zgomot metalic de tot felul de obiecte şi mărunţişuri desperecheate, doar că mai uzată acum, cu o textură de pergament argăsit, de o moliciune asemănătoare cu a gurii sale fără dinţi, dar păstrând încă neştirbită severitatea germanică a unei serviete de profesor, cu cataramele şi închizătorile ei metalice, cu marginile întărite, servieta de unde ieşeau în timpul cursului obiectele cele mai neaşteptate, aproape la fel cum apăreau pe tablă figurile desenate cu creta de Paul Klee, ca nişte porumbei sau iepuri ori batiste ivite din jobenul unui magician.

Una câte una, cu o uimire comică demnă de un film mut, profesorul Rossman extrăgea din servieta lui, care părea insondabilă, lucruri absolut obişnuite, dar care căpătau în mâinile lui calitatea miraculoasă de a fi fost recent inventate. În timpul cursurilor de la Weimar, fără să-şi dea jos pardesiul şi fularul, într-o sală neîncălzită, unde frigul pătrundea prin geamurile sparte, profesorul Karl Ludwig Rossman examina ca pe nişte invenţii uimitoare sau comori descoperite de curând instrumentele cele mai banale, obiecte folosite zilnic de oricine, cărora nimeni nu le acorda atenţie tocmai pentru că invizibilitatea lor, după cum spunea el, era măsura eficacităţii, dovada faptului că o formă corespundea cu exactitate unei îndeletniciri: un contur modelat îndelung, timp de secole, chiar milenii, precum voluta unei cochilii de melc sau curbura aproape plană a unei pietre şlefuite de atingerea nisipului şi a apei pe malul mării. Din servieta profesorului Rossman nu ieşeau cărţi, nici schiţe, nici reviste de arhitectură, ci unelte de dulgher, de pietrar, de zidar, fire cu plumb, găvane de lut, sfârleze, o lingură, un creion, mânerul unei râşniţe de cafea, o bilă neagră de cauciuc ricoşând de tavan după ce urca precum un resort în faţa ochilor infantilizaţi dintr-odată ai studenţilor, o bidinea, o pensulă de pictor, o vază italiană, verzuie şi rezistentă, o manivelă de alamă îndoită, un carneţel cu foiţe pentru rulat ţigarete, un bec obişnuit, un biberon, nişte foarfeci. Realitatea era un labirint şi un laborator de obiecte prodigioase, atât de obişnuite, încât era lesne să uiţi că aceste forme nu existau în natură şi că erau rodul imaginaţiei omeneşti. Un plan orizontal, spunea, o scară. În natură, singurul plan orizontal era suprafaţa neclintită a apei, a mării privite în depărtare! O peşteră naturală

sau o coroană de copac pot sugera ideea de acoperiş, de coloană. Însă ce proces de gândire a creat pentru prima dată conceptul de scară? În sala îngheţată, cu pălăria înfundată până la sprâncene, fără să-şi fi scos nici paltonul, nici mănuşile de lână, profesorul Rossman, foarte friguros de altfel, putea să-şi petreacă tot cursul concentrat cu voluptate asupra formei şi funcţionării unor foarfece, asupra felului în care cele două braţe ascuţite se deschideau precum ciocul unei păsări sau ca mandibulele unui caiman şi tăiau cu precizie o foaie de hârtie, urmărind un contur drept sau curb, liniile sinuoase ale profilului unei caricaturi. Buzunarele paltonului erau bombate de obiecte culese de te miri unde sau găsite pe jos, iar atunci când le căuta cu degetele înfăşurate în lână de obicei dădea peste alt obiect neaşteptat, care îi atrăgea atenţia şi îi aprindea entuziasmul. Cele şase faţete ale unui zar, cu punctele găurite pe fiecare dintre ele, întruchipau posibilităţile infinite ale hazardului. Nu era nimic mai frumos decât o bilă bine şlefuită, rostogolindu-se pe o suprafaţă netedă. Un chibrit neînsemnat conţinea soluţia prodigioasă a problemei milenare a producerii şi transportării focului! Extrăgea cu multă grijă băţul de chibrit din cutie, de parcă ar fi scos un fluture disecat, ale cărui aripi ar fi putut să se rupă într-un moment de neatenţie, îl ţinea între degetul mare şi cel arătător, îl arăta studenţilor, ridicându-l cu un gest impregnat de aer liturgic. Îi cântărea calităţile, delicata formă a capului ca o pară minusculă, tija de lemn sau de hârtie cerată. Cutia însăşi, complexitatea unghiurilor, acea sclipire a intuiţiei ce dusese la conceperea celor două părţi care se potriveau atât de bine între ele şi care, în acelaşi timp, îi permiteau să se deschidă. Când aprindea chibritul, zgomotul minim al frecării capătului acestuia de marginile abrazive se auzea cu desăvârşită limpezime în liniştea uimită a sălii, iar izbucnirea flăcăruii avea în sine ceva miraculos. Radios, precum cineva care a încheiat cu succes un experiment, arăta cum arde chibritul. Apoi scotea o ţigară şi o aprindea cu aceeaşi naturaleţe de parcă s-ar fi aflat într-o cafenea şi abia atunci când stingea chibritul cei ce îi ascultaseră expunerea ieşeau din transa indusă fără să-şi fi dat seama.

Profesorul Rossman era un fel de colecţionar al celor mai banale şi mai improbabile mărunţişuri. Prezenta cu acelaşi

interes atât virtuţile practice ale curburii unei linguri, cât şi delicatele ritmuri vizuale ale spiţelor unei biciclete în mişcare. Alţi profesori ai Şcolii Bauhaus încercau să atragă cu entuziasm prozeliţi ai noului val: profesorul Rossman revela noutatea şi complexitatea ce rămân ascunse, deşi se manifestă în ceea ce a existat dintotdeauna. Lăsa liber mijlocul catedrei pentru a aşeza pe ea o sfârlează cumpărată în drum spre Şcoală de la nişte copii care se jucau pe stradă, o răsucea brusc cu îndemânare, o privea cum se învârteşte, la fel de uimit de parcă ar fi asistat la rotaţia unui corp ceresc. „Încercaţi numai să inventaţi aşa ceva”, îşi provoca amuzat studenţii, „inventaţi o sfârlează, sau o lingură, sau un creion, inventaţi cartea pe care o ţineţi în buzunar şi care conţine *Iliada* sau *Faust* de Goethe; inventaţi chibritul, toarta de la carafă, metrul pliabil al tâmplarilor, acul de cusut, foarfeca, perfecţionaţi roata sau peniţa de la stilou. Gândiţi-vă la vremea când o parte din aceste lucruri nu existau”. Apoi se uita la ceasul lui de mână – îl entuziasma această inovaţie, apărută, după părerea lui, printre ofiţerii britanici în timpul războiului –, îşi strângea lucrurile, îşi punea la loc în servietă obiectele de inventator lunatic sau de vânzător de chilipiruri, îşi umplea buzunarele şi se despărţea de studenţi înclinând din cap, cu un bocănit uşor de pantof, într-o tentativă de salut milităresc.

„Scumpul meu prieten, vă mai amintiţi de mine?”

Nu trecuse însă atât timp. La Barcelona, cu mai puţin de şase ani în urmă, profesorul Rossman, mai corpolent şi mai chel decât era la Weimar, cu un costum cusut poate de acelaşi croitor care îi croia hainele şi înainte de 1914, inspecta ultimele detalii ale pavilionului german de la Expoziţia Universală, cu gesturi iuţi ca de pasăre, cu ochi palizi, de bufniţă în dosul lentilelor de ochelari. Trebuia să se asigure că totul o să fie gata când Mies Van der Rohe avea să-şi facă apariţia princiară în Barcelona, cu monoclul lui de ofiţer prusac, muşcând din pipa cu tijă lungă de abanos pe care o umplea cu tutunul din ţigări cu un gest chirurgical. Profesorul Rossman îl lua de braţ pe Ignacio Abel, îl întreba despre activitatea sa în Spania, exprimându-şi regretul că nu revenise la Şcoala Bauhaus când lucrurile începuseră să intre pe făgaşul cel bun acum, că aveau un sediu nou şi magnific, construit în Dessau. Îşi trecea mâna pe o

suprafaţă netedă, de marmură verde-închis, ca să verifice dacă era curată; studia alinierea mobilelor sau a unei sculpturi; îşi apropia mult ochii de un anunţ scris cu litere mari pentru a se asigura, parcă, de exactitatea caligrafiei. În acel spaţiu auster şi diafan nevizitat încă de nimeni domnul Rossman părea şi mai anacronic, cu gulerul lui rigid, cu ghetele lui după moda începutului de secol, cu politeţea lui scorţoasă, de funcţionar imperial. Mâinile însă atingeau lucrurile cu aceeaşi curiozitate dintotdeauna, verificau consistenţele, unghiurile, curburile, iar în ochii lui se vedea acelaşi amestec permanent de aer interogativ şi de uimire, ca o grabă impudică de a vedea totul, o fericire puerilă de a descoperi neîncetat. Acum, dispoziţia lui jovială devenise la fel de pregnantă ca întreaga lui prezenţă fizică şi rememora cu un sentiment de uşurare anii deloc îndepărtaţi ai incertitudinii, ai inflaţiei şi ai foametei, când uneori purta în servieta lui insondabilă sau în buzunare un cartof copt, singurul lui aliment pentru întreaga zi, pe când în sălile neîncălzite ale Şcolii era atât de frig, încât nu izbutea să ţină creta între degetele îngheţate. „Dar şi dumneavoastră vă amintiţi, scumpul meu domn, şi dumneavoastră aţi petrecut împreună cu noi iarna lui 1923.” Acum, profesorul Rossman privea viitorul cu o oarecare seninătate, deşi cu aceeaşi rezervă a celui care a mai văzut şi altă dată cum se prăbuşeşte lumea. „Ar trebui să vă întoarceţi în Germania. Berlinul e de nerecunoscut. Nici nu ştiţi câte clădiri noi şi frumoase se construiesc. Fără îndoială că o să le vedeţi în reviste, dar ştiţi prea bine că nu e la fel. Berlinul seamănă cu New York! Trebuie să vedeţi cartierele noi cu locuinţe populare, marile magazine, luminile nocturne. Anumite lucruri la care doar visam la cursuri în mijlocul dezastrului par să fi devenit realitate. Unele cel puţin... Dar dumneavoastră ştiţi prea bine ce înseamnă ceva, oricât de puţin, dacă este bine făcut.”

Valoarea obiectelor, a instrumentelor, a uneltelor. Frumuseţea acelui pavilion care tăia respiraţia, înfiora sufletul, ceva tangibil şi din lumea aceasta, şi care totuşi părea să nu-i aparţină pe de-a-ntregul, prea pur, poate prea perfect, străin prin puritatea liniilor drepte şi a suprafeţelor netede nu doar de majoritatea clădirilor din cadrul Expoziţiei, ci şi de realitatea însăşi, de lumina crudă şi de asperităţile spaniole. Atât în

bogăţia ostentativă, cât şi în sărăcie se poate regăsi un baroc decadent. Într-o dimineaţă de septembrie a anului 1929, Ignacio Abel se plimba cu profesorul Rossman prin pavilionul german, unde tot se mai auzeau lovituri de ciocan şi muncitorii încă trebăluiau, unde vocile şi paşii răsunau cu ecoul spaţiilor nelocuite, simţind în propriul său entuziasm înţepătura scepticismului. Sau poate că era doar invidie, pentru că nu fusese chiar el în stare să conceapă ceva asemănător, o clădire care să-i justifice existenţa, chiar dacă peste câteva luni avea să fie demolată. Ca o piesă magistrală ce nu va mai fi interpretată după spectacolul în premieră: avea să rămână partitura, poate o înregistrare fonografică, amintirea inexactă a celor ce o ascultaseră. Activ, locvace, atent la toate, profesorul Rossman supraveghea pavilionul în lucru ca să arate desăvârşit când avea să sosească din Germania colegul lui, Van der Rohe, iar mai apoi se dedica turismului prin Barcelona împreună cu soţia şi fiica lui, fotografiindu-le în faţa clădirilor lui Gaudí, care i se păreau delirante şi în acelaşi timp foarte frumoase, de o frumuseţe cu atât mai tulburătoare, cu cât îi contrazicea toate principiile. Femeia trupeşă, bondoacă, flegmatică; fiica înaltă şi slabă, şleampătă, cu picioare mari şi pantofi cu talpa dreaptă, cu privirea de o intensitate excesivă în dosul lentilelor cu ramă aurie. Iar profesorul Rossman în mijlocul amândurora, afişând un entuziasm zadarnic, cerând vreunui trecător să-i fotografieze pe toţi trei, elogiind clădiri şi perspective la care niciuna dintre ele nu se uita şi delicii ale bucătăriei regionale pe care cele două femei le înghiţeau fără să le acorde prea mare atenţie, nerăbdător de fapt să le lase la hotel şi să se lase purtat spre port de şuvoiul uman de pe Rambla.

„Ce vă fac soţia şi copiii? Aveţi un băiat şi o fetiţă, nu? Îmi amintesc că în Weimar îmi arătaţi fotografii cu amândoi, erau foarte mici pe vremea aceea. Nici acum nu trebuie să fie destul de mari, cât să discutaţi cu ei despre politică. Soţia mea e nostalgică după Kaizer şi îl simpatizează pe Hitler. Singurul defect pe care i-l găseşte e că e atât de antisemit. Pe când fiica mea este membră a Partidului Comunist. Locuieşte într-o casă cu încălzire centrală şi apă caldă, dar ar vrea să trăiască într-un apartament la comun în Moscova. Îl urăşte pe Hitler, chiar dacă mult mai puţin decât pe social-democraţi, inclusiv pe mine, care

probabil că-i par îngrozitor. Ce magnifică dramă freudiană, să fii fiica unui fascist socialist, a unui fascist imperialist! Poate că, de fapt, fiica mea îl admiră pe Hitler la fel de mult ca mama ei şi singurul defect pe care i-l găseşte este că e atât de anticomunist.” Profesorul Rossman râdea cu un aer binevoitor, de parcă, în definitiv, ar fi atribuit nesăbuinţa politică a soţiei şi a fiicei unei anumite debilităţi congenitale a minţii femeieşti sau de parcă, odată cu trecerea anilor, ar fi căpătat o toleranţă pe jumătate resemnată, pe jumătate sarcastică faţă de prostia omenească. „Dar povestiţi-mi mai bine, domnule dragă, la ce lucraţi acum, ce proiecte aveţi. Mă bucur să aflu că sunteţi cu totul nevinovat în privinţa crimei estetice comise cu pavilionul Spaniei.” Capul oval al profesorului a încetat să se mai mişte cu spasme de pasăre, iar ochii măriţi de lentilele ochelarilor s-au oprit asupra lui Ignacio Abel cu o atenţie afectuoasă ce l-a făcut să se simtă deodată la fel de vulnerabil precum cineva mult mai tânăr, ca un student nesigur că poate rezista privirii scrutătoare a profesorului care îl cunoaşte atât de bine. Oare ce făcuse în toţi aceşti ani, încât să fie la înălţimea a ceea ce învăţase în Germania, a promisiunilor întrezărite în profesiunea lui, dar şi în sine însuşi, un bărbat de aproape patruzeci de ani care descoperea o viaţă dinamică, susţinută aproape în exclusivitate de o formă de entuziasm ce nu o mai cunoscuse în tinereţe, petrecându-şi zilele incitat de o dorinţă de cunoaştere vecină cu starea de ebrietate. Luminile nocturne şi culorile puternice ale Berlinului, liniştea Weimarului, bibliotecile, bucuria de a pătrunde într-o limbă folosită până atunci cu stângăcie şi faţă de care i se deschidea auzul cu aceeaşi naturaleţe de parcă s-ar fi descotorosit de nişte dopuri de ceară, sălile de curs ale Şcolii Bauhaus, nopţile premature de burniţă şi reculegere, cu lumini aprinse în spatele draperiilor şi claxoane de biciclete străpungând liniştea adâncă. Şi frigul, şi lipsurile de tot felul, dar de care nu se sinchisea prea mult sau nu le acorda prea multă atenţie. Copitele cailor poliţiei făcând să sară scântei pe pietrele caldarâmului, manifestaţiile solemne şi furibunde ale muncitorilor fără locuri de muncă, cu şepci şi jachete de piele şi legături roşii la mână, pancarte şi steaguri roşii luminate de torţe, veteranii cu jumătate de trup mutilat cerând de pomană pe trotuar, exhibându-şi cioturile membrelor amputate prin uniformele zdrenţăroase sau feţele dublu desfigurate de rănile

războiului şi de operaţiile chirurgicale. Femei tinere cu fuste scurte, cu ochi şi buze vopsite şi pletele retezate la nivelul bărbiei, stând picior peste picior, la terasele cafenelelor din Berlin, fumând ţigări pe al căror filtru lăsau urme de ruj, păşind hotărâte pe trotuar fără a se afla în compania vreunui bărbat, active şi joviale, sărind în tramvai la ora când plecau de la birou, urcând sau coborând scările metroului în ţăcănitul grăbit al tocurilor.

Nici nu-şi mai aducea aminte de Spania în lunile acelea de o intensitate irepetabilă. Avea treizeci şi patru de ani şi observa în sine o lejeritate fizică şi o excitare intelectuală pe care nu o cunoscuse nici la douăzeci. Îşi imagina pentru viitor o viaţă neîngrădită şi tot imposibilă, în care nu contau nici greutatea, nici şantajul trecutului, tristeţea căsniciei, cerinţele epuizante şi continue ale copiilor. Timpul destinat şederii în Germania se sfârşise în câteva luni ca un capital aparent inepuizabil pentru cineva obişnuit să mânuiască foarte puţini bani. A ajuns în Madridul cuprins de căldura timpurie a verii lui 1924, fără să observe nimic schimbat în aproape un an de când plecase. Băiatul începuse să facă primii paşi. Fetiţa nu îl recunoscuse la început şi se refugiase speriată în braţele mamei. Nimeni nu îl întreba nimic despre experienţa lui în Germania. S-a dus la Biroul Comisiei pentru Aprofundarea Studiilor[18] ca să predea raportul obligatoriu cu rezultatele stagiului, iar funcţionarul care l-a primit l-a preluat fără să-l privească şi i-a înmânat o adeverinţă ştampilată. Acum, în Barcelona, profesorul Rossman îl întreba ce făcuse în aceşti cinci ani de când plecase din Germania, iar viaţa lui plină de îndatoriri şi responsabilităţi părea să se risipească în neant, la fel ca aşteptarea febrilă din lunile petrecute la Weimar, ca acele vise în care te simţi iluminat de o idee splendidă, preschimbată în absolută banalitate de îndată ce te trezeşti. Tentative sortite eşecului, comenzi fără rezultat, proiecte în ruine, aşa cum citise într-un articol de Ortega *y* Gasset: Spania era o ţară de proiecte în ruine. Dar cel puţin exista o perspectivă promiţătoare, i-a spus profesorului Rossman, temându-se, superstiţios, să nu dea greş

[18] *Junta para Ampliación de Estudios* a fost un organism fondat în 1907 cu scopul de a moderniza învăţământul spaniol şi de a încuraja cercetarea, mai ales în rândul tinerilor, prin acordarea de subvenţii.

tocmai pentru că o menţionase: construirea unei pieţe într-un cartier popular din Madrid, foarte aproape de strada unde se născuse, şi ceva mai improbabil, dar şi mai tentant, ameţitor aproape, şi anume un post la direcţia tehnică a şantierului Oraşului Universitar din Madrid. Profesorul Rossman, cu aceeaşi curiozitate versatilă şi poliglotă, cu interesul lui pentru tot şi toate, auzise deja vorbindu-se despre acel proiect de o anvergură neobişnuită în Europa, citise ceva într-o revistă internaţională. „Scrieţi-mi”, i-a spus când şi-au luat rămas-bun, „povestiţi-mi cum merg lucrurile. Ce bine ar fi dacă aţi putea veni să ţineţi un curs la Şcoala Bauhaus. Aştept să-mi povestiţi cum progresează oraşul dumneavoastră ideal al cunoaşterii.”

Dar nu au scris nici unul, nici celălalt. Promisiunile, urările de bine din momentul despărţirii prezentau abundenţa şi inconsistenţa acelor fişicuri de bancnote germane care umpleau buzunarele şi cu care nu se putea cumpăra nici măcar o cafea. Dintr-odată, totul se petrece cu repeziciune, timpul s-a accelerat şi copiii au crescut pe nesimţite; pe terenul viran nu exista nimic – acolo unde pinii fuseseră smulşi de excavatoare, movilele de pământ şi miriştile fuseseră nivelate, câmpul fusese divizat de linii imaginare –, acum se află străzi şi trotuare, chiar dacă deocamdată nu sunt case de o parte şi de alta, şiruri de copaci piperniciţi, clădiri ivite în mijlocul noroaielor, unele dintre acestea terminate, dar încă goale, vreuna inaugurată în grabă şi dată în folosinţă, precum Facultatea de Filosofie şi Litere, chiar dacă zidarii, dulgherii şi zugravii încă mai au de lucru, chiar dacă studenţii trebuie să traverseze câmpul ca să ajungă până la ea, ocolind şanţuri şi munţi de materiale de construcţii. De la ferestrele biroului se vedeau în depărtare blocurile roşietice ale Facultăţii de Medicină şi Farmacie, aproape terminate la exterior, structura Spitalului Clinic, în jurul căruia trebăluiau zilerii, perechile de măgari, camioanele cu materiale, gardienii înarmaţi care păzeau şantierul. Dincolo de acestea se desfăşura verdele sumbru al stejarilor şi al pinilor, iar pe deasupra lor, într-un plan mai îndepărtat, se profila Sierra, cu vârfurile cele mai înalte încă acoperite de zăpadă. Ceasul cel mare din birou arată că e aproape ora şase, prea târziu pentru a primi un oaspete cu care nici măcar nu îşi dăduse întâlnire. Calendarul indică o dată din mai a anului 1935 pe care Ignacio Abel are să o taie înainte

să plece. Şi-a ridicat ochii de pe planşeta pe care un desenator tehnic aşezase un plan, iar bărbatul bătrân şi palid venit din altă lume îi zâmbea stângaci cu ochii lui apoşi, cu gura întredeschisă, arătându-şi dinţii în ruine, întinzându-i o mână şi strângând cu cealaltă la piept servieta neagră, recunoscută de îndată cu uşurinţă, la fel ca accentul şi atitudinea lui ţeapănă din alt veac, servieta unde nu mai adăpostea uimitoarele obiecte banale ce obişnuiau să le transmită studenţilor misterul formelor practice care înlesnesc viaţa: acum păstra documente, certificate scrise cu litere gotice şi ştampile aurii, lipsite azi de orice valoare, cereri de viză în diverse limbi, copii de scrisori către ambasade, scrisori oficiale cu un refuz formulat într-un limbaj neutru sau cu solicitarea vreunui certificat, un act nesemnificativ, dar inaccesibil, ştampila vreunui consulat fără de care aşteptările şi amânările de luni de zile erau zadarnice.

— Domnule profesor Rossman, ce bucurie! De unde aţi apărut?

— Prietene, scumpul meu profesor Abel, dacă v-aş povesti, tot nu m-aţi crede. Dar nu vă faceţi griji pentru mine. Văd că sunteţi foarte ocupat, nu mă deranjează să vă aştept.

5

O siluetă neagră traversează dreptunghiul luminos al ecranului pe care începuseră deja să fie proiectate fotografiile transparente, lângă pupitrul de unde Ignacio Abel îşi ţinea prelegerea. Doar atunci când a început să vorbească i s-a risipit emoţia. Îl liniştea sunetul limpede al propriului glas în microfon, soliditatea pupitrului pe care îşi sprijinea mâinile. Înainte să păşească pe podium îl încurajase murmurul cald al publicului care umplea sala, după ce îi fusese atât de teamă că nu va veni nimeni la conferinţă; o teamă tot mai mare pe măsură ce se apropia ziua expunerii, care crescuse stânjenitor de mult în dimineaţa aceea, tot mai chinuitoare cu fiecare minut ce trecea şi pe care, totuşi, voia s-o ascundă pe când lua micul dejun cu Adela şi copiii, spunându-le că prefera să meargă singur, pe jos, de acasă până la Căminul Studenţesc. Vorbea de doar câteva minute: ceruse să se stingă luminile din sală, iar atunci când s-a făcut întuneric freamătul publicului s-a dizolvat în tăcere. Pe pupitru, becul ecranului verde al retroproiectorului îi răsfrângea pe figură albul paginilor scrise, înăsprindu-i trăsăturile cu pete de umbră. Părea mai în vârstă decât era de fapt, văzut din primul rând unde se aflau Adela şi fiica lui, amândouă emoţionate în mod diferit, Adela cu o tandreţe pudică şi protectoare, care îi incomoda vanitatea atât de masculină, pe când Lita se mândrea fără rezerve cu prezenţa maiestuoasă şi solitară a distinsului ei tată pe podium, cu papion şi ochelari de citit pe care şi-i punea şi şi-i lua de pe nas după cum trebuia să-şi consulte notiţele sau să vorbească fără să le privească, revenind apoi asupra acestora cu oarecare greutate, de parcă ar fi vrut să pară mai neatent decât era în realitate. Fiica lui, care la paisprezece ani are o aplecare precoce pentru pictură, susţinută de profesorii de la Institut, evaluează scena ca pe o compoziţie plastică, având drept centru mişcător umbra unei siluete feminine trecând în grabă pe dinaintea fotografiei proiectate pe perete, faţă de care tatăl ei

stă întors cu spatele. Se simte flatată că i s-a permis să participe la această prelegere, că tatăl ei o are mereu în minte, pentru că îi face un semn de la pupitru, că aceste doamne educate şi amabile invitate din când în când de mama ei la ceai, prezente şi în această seară – doamna María de Maeztu, doamna Bonmatí, soţia lui Pedro Salinas, soţia lui Juan Ramón Jiménez, cea cu nume aşa de frumos, Zenobia, Zenobia Camprubí[19] – o acceptă fără urmă de condescendenţă, spunându-i de îndată ce au văzut-o că de-acum arată ca o adevărată domnişoară (Adela se molipsise şi ea de teama că nu va veni destulă lume, încât le-a sunat pe doamne să se asigure că vor asista la conferinţă, fără ştirea lui Ignacio, ca să nu-i rănească orgoliul). Spera ca această întrerupere să nu-i fi distras atenţia tatălui, care de atâtea ori când era acasă se plângea de zgomot, de certurile dintre Lita şi fratele ei, de radioul dat prea tare de menajere. Rămăsese tăcut, cu ochelarii într-o mână şi cu indicatorul în cealaltă, arătând amănuntele fotografiilor ca un profesor înaintea unei hărţi, cu un gest subtil de iritare, recunoscut de îndată de Adela şi de fiica lui, când uşa s-a deschis, lăsând să intre o femeie ai cărei pantofi cu toc răsunau pe podeaua de lemn, în ciuda strădaniilor ei de a nu face zgomot. Strădanii însoţite de o umbră de insolenţă sau doar de stângăcia cuiva care ajunge târziu şi trebuie să-şi găsească drumul în penumbra unei săli de cinematograf. A trecut pe dinaintea conului de lumină al retroproiectorului, păşind nu fără impertinenţă de-a lungul primului rând, spre locul gol rămas în colţ. Văd silueta, mobilă şi precisă în acelaşi timp, profilul proiectat pe ecran ca o umbră chinezească, fusta dintr-o ţesătură uşoară precum corola întoarsă a unei flori. Ignacio Abel a păstrat un moment de tăcere evidentă, urmărind-o cu privirea pe noua sosită, cu o proastă dispoziţie pe care soţia şi fiica i-au recunoscut-o nu fără oarecare îngrijorare, obişnuite cu lipsa lui de răbdare faţă de neajunsurile mărunte atât din viaţa de familie, cât şi de la muncă. În seara aceea, în sala cufundată în penumbră a Căminului Studenţesc unde abia dacă desluşea în public câteva figuri familiare – Adela, Lita, doamna Salinas, Zenobia, Moreno Villa, Negrín, inginerul Torreja, arhitectul López-Otero, profesorul

[19] Zenobia Camprubí Aymar (1887-1956), scriitoare şi lingvistă spaniolă, colaboratoare şi soţie a lui Juan Ramón Jiménez, cu care împărtăşeşte soarta exilului.

Rossman, în spate de tot, cu chelia lui ovoidală printre pălăriile feminine –, îi plăcea să audă sunetul puternic şi limpede al propriei voci, să simtă conştientizarea atenţiei proiectate asupra lui, cu un efect uşor euforizant după primele minute de imprecizii şi tatonări, de rumoare în rândul spectatorilor, de zgomot de scaune, după mai multe zile de incertitudine nemărturisită nimănui. Silueta nou-sositei se pliase în întunericul sălii fără ca el să o vadă proiectată pe fotografia unei faţade rustice, o casă construită la mijlocul secolului al XVIII-lea, explica el, uitându-se pe notiţe, dintr-un oraş din sud, gândită nu de un arhitect, ci de un meşter zidar care îşi cunoştea cu adevărat nu numai meseria, ci şi pământul pe care călca: ţărâna din care scosese piatra nisipoasă şi aurie pentru buiandrug şi ferestre şi lutul pentru cărămizi şi ţigle, varul cu care albise întreaga faţadă, lăsând descoperite, cu o admirabilă intuiţie estetică, piatra de deasupra uşilor, cioplită cu delicateţe de meşterul pietrar care mai sculptase, în mijlocul buiandrugului şi un potir încadrat chiar pe axul clădirii. A făcut un semn să se treacă la diapozitivul următor: un detaliu al unghiului format de buiandrug; a arătat cu indicatorul diagonala îmbinării dintre molonii de la colţuri, două forţe contrare cumpănindu-se una pe alta cu o precizie matematică şi absolut uimitoare, dacă ne gândim că cei care concepuseră clădirea nu ştiau probabil nici să scrie, nici să citească. Piatra şi varul, spunea, zidurile groase care-i fereau pe cei dinăuntru atât de căldură cât şi de frig; ferestrele mici distribuite în mod neregulat în funcţie de înclinarea razelor solare, jucându-se de-a eludarea simetriei evidente; varul alb care, reflectând la maximum energia soarelui, făcea temperatura din interior mai suportabilă în lunile de vară. Cu mortar şi trestii crescute de-a lungul pârâurilor din apropiere se obţinea un izolant natural pentru acoperişurile camerelor mai înalte: era aproximativ aceeaşi tehnică folosită în Egipt şi în Mesopotamia. Arhitecţii de la şcoala germană – „printre care şi eu”, a subliniat cu un zâmbet, ştiind că avea să audă câteva râsete în sală – vorbeau mereu de construcţii organice: ce putea fi oare mai organic decât acel instinct popular de a folosi ceea ce se afla la îndemână şi de a adapta în mod flexibil un vocabular atemporal la condiţiile imediate, la climă, la modul de a-şi câştiga existenţa şi la nevoile de la locul de muncă, reinventând forme elementare, mereu noi şi totuşi

nesupuse capriciului, deosebindu-se de peisaj şi totuşi contopindu-se cu el, fără ostentaţie şi fără să se repete mecanic, perpetuându-se de-a lungul ţării şi de la o generaţie la alta, precum cântecele vechi ce nu au nevoie să fie transcrise pe hârtie pentru că supravieţuiesc în memoria populară, în disciplina smerită a celor mai buni meşteri. În capătul celălalt al sălii, în penumbră, ghicea sau aproape desluşea surâsul aprobator al profesorului Rossman, aplecat în faţă să nu piardă niciunul din cuvintele acelea spaniole: intuiţia formelor, onestitatea materialelor şi a procedeelor; curţi interioare pavate cu pietre de râu trasând un ritm vizual giratoriu; ţigle potrivite unele sub altele cu precizia organică a solzilor de peşte. (Mai pronunţase o dată acest cuvânt: de acum înainte ar trebui să-l evite.) Pe măsură ce vorbea, entuziasmul îi spulbera vanitatea, iar gesturile îşi pierdeau rigiditatea iniţială observată poate de Adela, la fel cum observase şi că vocea lui devenea tot mai naturală. Acum arăta o curte interioară pietruită, cu coloane şi cu un havuz în mijloc care s-ar fi putut găsi la fel de bine în Creta sau în Roma, dar care aparţinea unor localnici din Córdoba; această formă adaptată funcţiei fusese păstrată de-a lungul mileniilor doar cu mici modificări; lumina şi umbra se modelau şi ele asemenea materiei; lumina, umbra, sunetul; şuvoiul de apă ţâşnind din havuz răcorea curtea interioară; opacitatea pereţilor exteriori: lumina diurnă intră de sus şi se răsfrânge prin toate camerele şi intrândurile. Cine ar fi îndrăznit să afirme că arhitectura funcţională – fusese pe punctul să spună *organică* – era o invenţie a secolului XX? Să imiţi formele exterioare parodiindu-le ar fi fost o escrocherie: trebuia să se înveţe din procedee, şi nu din rezultate; sintaxa unei limbi, şi nu cuvinte izolate; fierul, oţelul, foile late de sticlă, betonul armat se cereau folosite cu aceeaşi conştiinţă a calităţilor materiale, aşa cum arhitectul popular folosea trestia şi argila sau pietrele cu marginile ascuţite cu care ridica un gard despărţitor, profitând instinctiv de forma fiecăreia pentru a o îmbina cu celelalte, fără a se strădui din răsputeri să o supună unui tipar exterior. Arăta apoi fotografia unei colibe de ciobani făcută din snopi întrepătrunşi de paie şi stuf; interiorul unui refugiu de la munte unde pietrele fără mortar formaseră o boltă de o aspră soliditate, aidoma unei abside romanice. Hazardul formei fiecărei lespezi se transforma în necesitate atunci când se

ajusta, conform unei magnetice afinităţi, liniilor celeilalte. Pe fundalul a toate se manifesta instinctul popular de a drămui resursele limitate, talentul de a transforma limitările în avantaje incontestabile. Până atunci în fotografii nu se văzuseră decât clădiri. La un declic al retroproiectorului, tot ecranul a fost ocupat de o familie de ţărani imortalizaţi în faţa unei colibe cu streşini de paie şi stuf admirabil întrepătrunse. Chipuri măslinii priveau fix sala, ochi mari de copii desculţi şi cu burţile mari, îmbrăcaţi în zdrenţe; o femeie slabă, însărcinată, cu un prunc în braţe; lângă ea, un bărbat uscăţiv, cu o cămaşă albă, o pereche de pantaloni prinşi la brâu cu o sfoară şi opinci de alfă. În sala Căminului Studenţesc, fotografia aceea părea mărturia unei călătorii într-o ţară îndepărtată, cufundată încă într-o epocă primitivă. Aşa cum puţin mai înainte atrăsese atenţia asupra detaliilor arhitecturii, Ignacio Abel arăta acum figurile acelea pe care el însuşi le fotografiase în urmă cu câteva luni într-un sat de o sărăcie fantomatică în regiunea Sierra de Málaga: arhitectura nu însemna să inventezi forme abstracte, tradiţia spaniolă nu era un catalog de structuri pitoreşti bune de arătat străinilor sau pentru a decora temporar pavilionul vreunei expoziţii; arhitectura timpurilor actuale trebuia să fie un instrument în neîncetata strădanie de a face viaţa oamenilor mai bună, de a alina suferinţa, de a instaura dreptatea sau, mai mult sau mai bine spus, de a deschide accesul spre ceea ce familia din fotografie nu văzuse niciodată şi nici măcar nu ştia că există: apa curentă, spaţiile aerisite şi salubre, şcoala, hrana îndestulătoare şi pe cât posibil gustoasă; nu o favoare, ci o restituire; nu un act de milostenie, ci un gest compensatoriu pentru munca niciodată îndeajuns răsplătită, pentru dibăcia mâinilor şi delicateţea înţelepciunii cu care au ştiut să aleagă cel mai bun stuf şi să-l împletească atât pentru a face coşuri, cât şi pentru a susţine acoperişul, argila potrivită pentru tencuirea pereţilor unei colibe. În ceea ce oamenii aceştia au creat de-a lungul veacurilor îşi are obârşia aproape singurul lucru solid şi nobil din Spania, originalitatea şi incomparabilul, muzica şi cântecele, şi clădirile, a spus emoţionat, după cum a observat din primul rând Adela, care îi împărtăşea în mod intim trăirile, chiar dacă nu-i vedea bine chipul, ci doar îi auzea limpede glasul. Ignacio Abel se străduia să-şi stăpânească efuziunea urcând pe neaşteptate din stomac, fără să ştie de unde anume

izvora, stăpânit parcă dintr-odată de amintirea tatălui său şi a zidarilor şi a meşterilor pietrari care lucrau cu el, înălţând clădiri şi pavând străzi, şi săpând şanţuri şi tunele, pentru ca apoi să dispară fără urmă de pe faţa pământului. Stăpânit de conştiinţa celor care au trăit mai înainte vreme, a ţăranilor din generaţiile dinaintea propriilor lui strămoşi, trăind şi murind în bordeie de lut aidoma celor din fotografie, la fel de săraci, la fel de îndârjiţi, la fel de lipsiţi de viitor precum oamenii aceştia, ale căror chipuri au dispărut când s-a aprins lumina în sală, chiar dacă retroproiectorul nu se stinsese încă.

Undeva, într-un sertar al biroului său, închis cu o cheiţă, de-acum inutilă, dar pe care Ignacio Abel încă o mai poartă în buzunar, se află un anunţ împăturit despre conferinţă. Cele mai neînsemnate lucruri pot să dureze mult timp, imune la abandonul şi chiar la dispariţia fizică a celui care le-a ţinut în mâini mai înainte vreme. O hârtie îngălbenită, puţin decolorată, cu marginile ferfeniţite de atâtea plieri succesive, care cu trecerea anilor se va rupe în bucăţi atunci când cineva o să încerce s-o desfacă, asta dacă nu va fi fost arsă sau aruncată la gunoi, dacă nu avea să dispară iarna viitoare, înghiţită de ruinele casei după vreun bombardament. A găsit anunţul la câteva săptămâni după aceea în buzunarul jachetei pe care nu o mai purtase de atunci: era un indiciu secret, dovada materială a unei vieţi noi, începute în după-amiaza aceea fără ca el măcar să ştie, fără să fi fost anticipată de nimic nici chiar în momentul iniţial, nici măcar de silueta care a trecut pe dinaintea fasciculului retroproiectorului. Ziua şi anul, locul, până şi ora, ca o inscripţie dezgropată în funcţie de care se datează o descoperire arheologică: marţi, 7 octombrie, orele 7 seara, sala de festivităţi a Căminului Studenţesc, strada Pinar, numărul 21, Madrid. Ignacio Abel a împăturit foaia cu multă grijă, cu un oarecare sentiment de clandestinitate, apoi a pus-o în acelaşi sertar în care se aflau deja primele scrisori ale lui Judith Biely.

Dacă nu ar fi fost această foaie imprimată la tipografia nobilă şi austeră a Căminului, poate nu ar fi avut nicio referinţă cu privire la data când i-a auzit numele prima dată. Cu numai câteva minute înainte să-i fie prezentată, o recunoscuse deja fulgerător, atunci când, la încheierea expunerii, în sala de festivităţi s-au aprins luminile, iar el se înclina cu oarecare lipsă

de comoditate la auzul unor aplauze educate, trezindu-se dintr-o fervoare de care acum în sinea lui se ruşina sau se căia, privind cu coada ochiului la colţul din primul rând unde erau aşezate Adela şi fiica sa, doamna Salinas, Zenobia Camprubí, María de Maeztu, cu pălăria ei răsucită, şi lângă ele, discordantă şi tânără, cu exotismul părului ei blond şi al pielii albe, aplaudând entuziasmată, tânăra care atât de mult îl iritase când intrase în sală. Îşi amintea de femeia din faţa pianului pe care o văzuse din spate, întorcându-se apoi spre el, la fel de limpede ca maturitatea tomnatică a luminii strălucind în părul ei, adâncind şi mai mult spaţiul liber din jur, dilatându-se pe fereastră spre vastitatea oraşului Madrid.

Îşi îmbrăţişă fiica, măgulitoare şi serioasă, care alergase spre el de îndată ce coborâse de la tribună. „Cum se face că nu a venit şi fratele tău?” „Are o lecţie de germană cu domnişoara Rossman. L-ai văzut pe tatăl ei? Mama abia a reuşit să se descotorosească de el.” Profesorul Rossman şi-a croit drum printre lume până la el, învăluindu-l cu insistenta lui cordialitate germanică, cu mirosul stătut de haine nespălate, de pensiune sărăcăcioasă şi boală de prostată. „Profesorul Rossman miroase a pipi de pisică bătrână”, protesta băiatul lui cu o barbară sinceritate infantilă.

„Excelentă prezentare, dragul meu prieten, cu adevărat excelentă! Nu ştiţi cât vă mulţumesc pentru invitaţie, încă o amabilitate pentru care îţi rămân dator.” În spatele lentilelor groase ale ochelarilor, ochii incolori ai profesorului Rossman se umeziseră de emoţie şi de o recunoştinţă excesivă, pe care Ignacio Abel nu şi-o dorea deloc. Mirosea într-adevăr a acid uric şi purta un costum mult prea uzat, iar craniul oval şi chel îi strălucea de sudoare. Trăia din ce câştiga vânzând stilouri prin cafenele, dar mai ales din puţinii bani pe care Ignacio Abel îi dădea fiicei sale în schimbul orelor de germană pentru Miguel şi Lita. „Însă nu vreau să vă reţin, dragă prietene, aveţi de salutat multă lume.” S-a îndepărtat de el, iar profesorul Rossman a rămas singur, izolat de ceilalţi prin evidenta sa condiţie de străin sărac, înconjurat de o aură de nefericire la fel de perceptibilă ca mirosul de urină.

În timp ce vorbea cu doamnele şi primea felicitări, încuviinţa diverse comentarii şi îşi lua răgazul de a medita înainte de a răspunde la întrebări, Ignacio Abel o căuta din

priviri pe tânăra străină, temându-se să nu fi plecat deja. Faptul că veniseră atâţia să-l asculte îi flata vanitatea secretă. Vocea tunătoare şi corpolenţa domnului Juan Negrín se distingea de murmurul civilizat al celorlalţi „Eu i-am propus lui López Otero să-l angajeze pe prietenul Abel când am început lucrările la Oraşul Universitar şi vedeţi că nu m-am înşelat deloc”, l-a auzit spunând printre îmbucături cu gura plină, în mijlocul unui grup vag oficial. Chelneri cu sacouri scurte purtau tăvi cu mici tartine şi serveau invitaţii cu pahare de vin şi sucuri de rodii şi lămâie. Profesorul Rossman se înclina cu rigiditate înaintea unor persoane care nu-l cunoşteau sau care nu-şi aminteau să le fi fost prezentat, profitând de succesiunea tăvilor pentru a se aproviziona cu diverse antreuri, fie mâncându-le pe loc, fie punându-le la păstrare în buzunarul sacoului. În seara aceea, când va ajunge la pensiune, avea să le împartă cu fiica sa. Ignacio Abel îl privea cu coada ochiului, conştient de prea multe lucruri în acelaşi timp, încercat mereu de senzaţii mult prea distincte.

— Lui Juan Ramón i-ar fi plăcut aşa de mult să asculte minunăţiile pe care le-aţi spus în seara aceasta, îi spuse Zenobia Camprubí... „Rigoarea cubistă a satelor albe andaluze”, cât de frumos sună... Vă sunt cât se poate de recunoscătoare că l-aţi citat. Dar ştiţi prea bine că în ultima vreme are sănătatea destul de şubredă şi că pentru el e un chin să iasă din casă.

— Ignacio mereu spune că soţul dumneavoastră are un adevărat instinct pentru arhitectură, a adăugat Adela. Mereu admiră compoziţia cărţilor dumisale, copertele, tipăritura.

— Nu doar atât, a surâs Ignacio Abel, privind pe furiş dincolo de cercul doamnelor care îl înconjurau, fără să-şi dea seama de expresia contrariată a soţiei sale. Mai presus de toate, îi admir poemele. Exactitatea fiecărui cuvânt.

Moreno Villa stătea de vorbă cu străina blondă sprijinindu-se de pian, gesticulând exagerat, în timp ce ea, mai înaltă decât el, încuviinţa din cap, lăsându-şi uneori privirea să rătăcească printre oameni.

— M-am gândit că asta e de la sine înţeles, că nu-l admirăm pe Juan Ramón pentru frumuseţea exterioară a cărţilor sale, a spus Adela, intimidată deodată, de fapt umilită, ca o femeie cu mult mai tânără. Zenobia a strâns-o de mâna înmănuşată.

— Sigur că da, scumpa mea Adela. Am înţeles cu toţii ce

voiaţi să spuneţi.

Un fotograf care dădea târcoale printre invitaţi i-a cerut voie lui Ignacio Abel să ia câteva instantanee. „E pentru ziarul *Ahora*”. Abel s-a îndepărtat de doamne şi a observat cum fiica sa îl privea cu mândrie şi cum tânăra blondă s-a întors din pricina bliţului. A doua zi i-a displăcut să-şi vadă fotografia în paginile ziarului, zâmbetul mult prea mulţumit de sine, neconştientizat pe moment, creându-le poate celorlalţi o idee inadecvată despre el. Domnul Abel, un reputat arhitect, a ţinut aseară o strălucită conferinţă despre bogăţia arhitecturii tradiţionale spaniole, în faţa unui public select, adunat în sala de festivităţi a Căminului Studenţesc. Fumul de ţigară, clinchetul paharelor, mâinile înmănuşate şi flexibile ale femeilor, voalurile înceţoşate ale pălăriilor, freamătul educat al conversaţiilor. Râsul lui Judith Biely răsuna ca un pahar de cristal care se spărgea de pardoseala de lemn lăcuit. Ar fi vrut să se poate desprinde fără să dea socoteală nimănui de grupul admirativ al doamnelor şi să străbată salonul în linie dreaptă până la ea, fără să fie întrerupt de nimeni.

— Mi-a plăcut comparaţia dintre arhitectură şi muzică, a spus cu un glas abia perceptibil doamna Salinas, care emana un veşnic aer obosit şi absent. Credeţi cu adevărat că între tradiţia populară şi aspectele moderne ale secolului XX nu există cale de mijloc?

— În secolul al XIX-lea, totul nu e altceva decât decoraţiune burgheză şi copie de prost-gust, a intervenit inginerul Torroja. Un tort ornat cu ghips în loc de frişcă.

— Sunt întru totul de acord cu dumneata, a spus Moreno Villa. Din păcate însă, în Spania nu am ajuns încă în secolul XX la capitolul arte frumoase. Publicul e scorţos, iar mecenatul n-a depăşit comuna primitivă.

— E de ajuns să vezi vila cu acoperiş pseudomudejar unde locuieşte Excelenţa Sa preşedintele Republicii.

— Arhitectură de chioşc pentru fanfară.

— Ba mai rău: de arenă taurină.

Moreno Villa şi femeia blondă s-au apropiat de Abel pe nesimţite. Nu era atât de tânără pe cât i se păruse de la depărtare datorită tunsorii şi dezinvolturii afişate. Trăsăturile feţei păreau desenate cu un creion foarte fin şi precis: pistrui palizi pe pielea foarte albă a pometilor, scoţând în evidenţă

aurul părului ca spicele de grâu în soare şi cenuşiul verde al ochilor migdalaţi, cu pleoapele adumbrite de o vagă somnolenţă. Cunoscut de ani întregi al doamnelor şi al distinşilor soţi ai acestora, Moreno Villa îndeplinea cu naturaleţe de modă veche ceremonialul prezentărilor. *Te-am privit de aproape pentru prima oară şi mi s-a părut că te cunoşteam dintotdeauna şi că în toată sala nu mai era nimeni în afară de tine.* Cu o tainică lipsă de loialitate masculină, Ignacio Abel îşi privea soţia, comparând-o cu tânăra străină al cărei nume muzical şi straniu nu reuşise să-l reţină de la început. Soţia lui era o doamnă spaniolă, matură, cu şoldurile lăţite din pricina maternităţii şi a neglijenţei acumulate în timp, cu o pieptănătură ondulată care se demodase înainte ca ea să-şi dea seama, atât de asemănătoare cu a altor femei, cu a prietenelor şi a cunoscutelor ei dedicate ceaiurilor de după-amiază, cenaclurilor literare şi artistice pentru doamne de la Lyceum Club, soţii de profesori universitari, de demnitari guvernamentali, locuitori ai Madridului iluminist, mai degrabă fals, care căpăta o urmă de realism doar în locuri precum Căminul Studenţesc sau în prăvălia cu obiecte de artizanat administrată de Zenobia Camprubí.

— O să mă iertaţi că am ajuns cu întârziere la conferinţă? Mereu sunt grăbită, m-am rătăcit pe coridoare, a spus Judith.

— Doar dacă mă iertaţi că v-am întrerupt ieri din repetiţii.

Numai că ea nu îl observase sau nu îşi amintea. Încă de la început nu se mai afla nimeni în jurul lui atunci când ea îi era aproape. Pericolul venea nu din neştiinţa de a-şi ascunde dorinţa în faţa celorlalţi, ci din faptul că uita cu desăvârşire de existenţa celorlalţi atunci când se afla în preajma ei. Aşa cum în timpul comprimat al cântecelor sau al filmelor se producea o schimbare decisivă şi permanentă doar din întâlnirea a două priviri.

— Dragul meu Abel, te îmbrăţişez. Ai primit urechile şi coada taurului[20] într-o arenă foarte exigentă. Iartă-mi comparaţia taurină, ştiu că urăşti această sărbătoare naţională, a izbucnit Negrín cu prezenţa lui excesivă, cu o aroganţă fizică de bărbat înalt într-o ţară de oameni scunzi.

Moreno Villa a făcut prezentările şi de data asta Ignacio

[20] Recompensă excepţională primită de un toreador victorios în urma unei lupte cu taurul (n. tr.).

Abel a putut să audă limpede numele străinei.

— Biely, a repetat Negrín. E cumva un nume de familie rusesc?

— Părinţii mei sunt ruşi. Au emigrat în America la începutul secolului. Judith vorbea o spaniolă clară şi îngrijită. Dumneavoastră nu vă plac taurii?

Când a formulat întrebarea, l-a privit pe Ignacio Abel într-un mod care anula prezenţa lui Negrín şi a lui Moreno Villa. Lita se îndrepta spre el, îl trăgea de mână, îi spunea în şoaptă că mama ei se simţea puţin obosită. Întotdeauna avea să fie cântărit, ameninţat, iar timpul petrecut în preajma lui Judith Biely supus mereu atitudinii inchizitoriale a cuiva, uzurii neliniştitoare a orelor şi minutelor, drămuirii ceasurilor de mână insuportabile, la care te uiţi totuşi cu coada ochiului, pe furiş, ceasuri publice apropiindu-se foarte lent de momentul întâlnirii sau bătând indiferente clipa inexorabilă a despărţirii, cu neputinţă de prelungit.

— Prietenul nostru Abel gândeşte la fel ca ilustrul soţ al doamnei Camprubí, aici de faţă, a spus Negrín. Adela şi Zenobia se apropiaseră de grup. Adela o privea pe străina care nu-i fusese prezentată cu o curiozitate suspicioasă, manifestată adesea faţă de străini, indiferent că erau bărbaţi sau femei. – Principiile lui laice, antimilitariste şi antitaurine sunt aşa de neclintite, încât cel mai cumplit coşmar ar fi o mesă desfăşurată într-o arenă pentru luptele cu tauri.

Negrín şi-a răsplătit propria glumă cu un hohot de râs: era incapabil să-şi controleze volumul vocii şi energia cu care strângea mâna cuiva. Nu şi-a dat seama nici măcar că Judith Biely nu îi înţelesese bine cuvintele, rostite foarte repede cu gura plină, învăluite în zgomotul confuz al conversaţiilor din jur.

— Mari intelectuali spanioli au scris lucruri frumoase despre tauromahie. Judith gândise întreaga frază în spaniolă înainte să aibă curaj să o rostească.

— Ar fi mai bine pentru toată lumea să scrie despre lucruri mai serioase şi mai puţin barbare, a spus Ignacio Abel, căindu-se de îndată pentru cuvintele sale, când i-a observat îmbujorarea, trandafiriul neobişnuit al pielii mai intens pe pomeţi şi pe gât, ca o erupţie.

Târziu în noapte, pe când străbăteau periferiile pustii ale

Madridului încă în construcţie, cu case cufundate în umbră şi şine de tramvai pierzându-se într-o întunecime rurală, dincolo de ultimele răscruci iluminate, Adela îi reproşa în taxi: „Cât de tăios poţi să fii uneori, dragă! Nu-ţi măsori cuvintele şi nici nu-ţi dai seama cât de serios devii brusc. Mai întâi mă pui într-o situaţie ridicolă faţă de Zenobia, după care trânteşti o impertinenţă despre tauri tocmai tinerei aceleia străine, care nu voia decât să facă o remarcă educată. Trebuie să se fi simţit tare stânjenită. Niciodată nu-ţi evaluezi comportamentul. Parcă n-ai şti cât de tare poţi să-i răneşti pe cei din jur. Sau ştii prea bine şi o faci dinadins.” Dar ceea ce îi reproşa, de fapt, nu prin cuvinte, ci prin tonul cu care le pronunţa, era că, deşi căutase în ea alinarea împotriva nesiguranţei, nu o făcuse părtaşă şi la senzaţia de uşurare şi de satisfacţie pentru succesul repurtat, nu se sinchisise să-i mulţumească şi nici măcar să-i perceapă profunda emoţie conjugală, docilă şi protectoare totodată, admiraţia prea apropiată, de care el nu părea să mai aibă nevoie. Rezemat de bancheta taxiului, epuizat, ameţit de atâtea figuri şi cuvinte, Ignacio Abel privea cu o urmă de intimă ostilitate profilul Adelei, atât de accesibil, mult prea cunoscut, chipul unei femei de care înţelegea dintr-odată că nu mai era îndrăgostit, pe care nu-l mai asocia de ani întregi cu ideea de dragoste, dacă o va fi privit vreodată astfel. Nu-şi amintea prea bine. Încerca să salveze din uitare o umbră din vechea afecţiune, identificând în figurile copiilor trăsăturile unei Adele mult mai tinere. Însă nu avea nici cel mai mic chef să se gândească la trecut, la anii dinainte de căsătorie, şi poate se ruşina de faptul că o iubise mai mult decât reuşea să-şi amintească acum, o iubire de modă veche şi excesiv de declarativă, ca de carte poştală colorată de mână, iubirea unui bărbat tânăr şi neştiutor pe care Ignacio se străduise din răsputeri să-l schimbe, dar căruia Adela îi păstra o amintire extrem de precisă, între înduioşare şi ironie. Ceea ce ea vedea în el nu putea fi nici măcar bănuit de cei care cunoşteau doar bărbatul împlinit şi puternic de acum, de femeile care l-au privit şi ascultat în seara aceea în Căminul Studenţesc, stând maiestuos pe postament, în costumul lui impecabil cu dungi fine, pantofi cusuţi de mână, guler detaşabil de cea mai bună calitate şi papion englezesc. Chiar ea îi făcuse nodul înainte să iasă din casă. Vedeau doar bărbatul complet, şi nu schiţele

şovăielnice dinainte, doar arhitectul care proiecta imagini cu vechi locuinţe andaluze şi clădiri germane cu unghiuri drepte, ferestre mari şi balustrade nautice pe terase, care ştia să pronunţe corect numele în germană şi engleză şi să întrerupă la momentul oportun o expunere extrem de serioasă cu o turnură ironică, flatând astfel inteligenţa publicului prin presupusa-i capacitate de a i-o capta. Adela însă, aşa cum stătea aşezată în primul rând alături de fiica şi prietenele ei, mândră la rându-i de strălucirea soţului, ştia despre el lucruri necunoscute celorlalţi, putea să măsoare distanţa dintre bărbatul din seara aceea şi băiatul necizelat şi neîmplinit de pe vremea când s-au cunoscut, astfel încât putea să cântărească doza de impostură din comportamentul şi gesturile lui, imaginea de acum fiind prea desăvârşită pentru a fi întru totul reală. *Chiar dacă ţie nu-ţi pasă, nu este nimeni pe lumea asta care să te iubească mai mult decât mine, pentru că nimeni nu te cunoaşte pe deplin în toate etapele vieţii tale, ci doar de câteva luni sau ani.* Amantul dispreţuit este un legitimist care revendică zadarnic drepturi ancestrale cărora nimeni nu le dă credit. Nu observă semnele, nu poate să bănuiască măcar ceea ce începe să se incubeze lângă el, în prezenţa deocamdată netulburată a celuilalt, nu percepe gradul uşor ridicat de adversitate care pluteşte în tăcerea acestuia, infidelitatea încă secretă şi neconştientizată pe deplin a bărbatului aflat pe aceeaşi banchetă a taxiului, obosit şi mulţumit, bucuros că se întoarce acasă, înşirându-i în minte cunoscuţii care asistaseră la conferinţă, amintiţi a doua zi în paginile ziarelor *El Heraldo, Ahora* şi *El Sol*, în articole căutate cu o nerăbdare abia disimulată, sub impulsul orgoliului de a nu-şi exterioriza vanitatea, stânjenit că nu este imun la această slăbiciune lumească, atât de dezagreabilă când o constata la alţii. Taxiul străbătea acum strada Príncipe de Vergara, înaintând mai lent, paralel cu şirul de copaci tineri ai aleii principale, de ale căror ramuri mai atârnau încă becurile stinse şi steagurile de hârtie ale unei serbări de cartier recente. „Suntem aproape de casă”, a spus Lita, aşezată pe scaunul de lângă şofer, dreaptă şi atentă, ca şi cum îi fusese încredinţată responsabilitatea de a urmări traseul. Un bărbat în vârstă, sprijinit de braţul unei femei slabe şi înalte, mergea pe trotuar în direcţia lor, aproape lipit de perete, amândoi cu un aer furtiv în mişcări, pe când se îndreptau spre staţia de metrou. „Uite, tată,

am avut noroc, profesorul Rossman a ajuns înaintea noastră şi şi-a luat deja fiica.”

6

Aceeaşi muzică îl purtase a doua oară spre Judith fără ca el să ştie că se apropia de ea; pe coridorul rezonant al unei clădiri de birouri din Madrid, nişte acorduri străine îi reîmprospătaseră amintirea după câteva zile în care ajunsese să o uite încetul cu încetul: la început o senzaţie de familiaritate, sunetul clarinetului şi al pianului devenind tot mai limpezi pentru ca mai apoi să se audă mai estompat, de parcă s-ar fi schimbat direcţia vântului. Se uita la uşile numerotate ale birourilor dinspre care se auzeau telefoanele zbârnâind şi ritmul confuz al clapelor de la maşinile de scris, astfel încât a întârziat puţin până a identificat de unde provenea vibraţia imediată a recunoaşterii; auzise acelaşi cântec cu o clipă înainte de a deschide uşa sălii de festivităţi de la Căminul Studenţesc, aşteptându-se să-l găsească pe Moreno Villa, în după-amiaza de a cărei dată calendaristică este sigur, întrucât era ziua Sfântului Mihail. Dar nici măcar nu ştia că acest cântec îi rămăsese în memorie. Abia acum şi-a dat seama, când firul risipit al melodiei a unit cu momentul prezent cele două imagini ale lui Judith şi i-a trezit o vagă dorinţă de a o vedea din nou. Chiar şi după cea de-a doua întâlnire de la Căminul Studenţesc, când o dorise, tot o uitase. În perioada aceea se cufunda obsesiv în muncă, iar stările lui de spirit erau trecătoare precum formele norilor, aşa că tindea să le acorde aceeaşi atenţie vagă. Dincolo de masa lui de lucru şi de marea machetă a Oraşului Universitar, a cărei replică se completa cu atâta lentoare de partea cealaltă a ferestrei biroului său, lumea exterioară era un zumzet confuz, care nu ajunsese să-l asurzească, asemenea unui peisaj tot mai înceţoşat pe măsură ce creşte viteza trenului. Pasiunea pentru politică, fără să fi prins vreodată în el rădăcini prea adânci, i se potolise odată cu trecerea anilor, temperată de scepticism, de rezerva faţă de gesticulaţiile şi proclamaţiile guturale, faţă de şuvoaiele spaniole de cuvinte. Răsfoia paginile ziarelor sau asculta la radio ştirile de la opt dimineaţa, în timp ce lua micul dejun la fel de

distrat cum înregistra stările de întristare sau de nerăbdare, de vag dezgust familial, de remuşcare fără vreun motiv vizibil sau de dorinţă lipsită de obiect. Graba îl purta dintr-o parte în alta sub apăsarea îndatoririlor, în micul său Fiat, cu care traversa oraşul în goană. Atracţia faţă de femeia străină căreia îi văzuse profilul traversând conul de lumină se risipise fără efort; fiorul unei prezenţe exotice, de o carnalitate intensă şi în acelaşi timp intangibilă ca o promisiune, emanând nu din atitudinea sau din cuvintele ei, ci din propria-i figură, din faptul primordial al existenţei sale, din forma feţei şi culoarea părului, a ochilor, din rezonanţa metalică din glas şi din încă ceva ce nu se afla în ea, promisiunea însăşi a atâtor dorinţe neîmplinite şi adesea nici măcar formulate, stârnite de prezenţa lui Judith ca pocnitul unor palme sau ca o voce care dezvăluie prezenţa unui spaţiu vast cufundat în penumbra. În această promisiune era un strop de nostalgie după ceva ce nu se petrecuse niciodată şi de amărăciune pentru ceva ce poate nu avea să se întâmple vreodată; până şi propria lui capacitate juvenilă de a dori, se tocise cu trecerea anilor, chiar dacă mai privea cu o umbră de aşteptare ascunsă femeile întâlnite în cale, chiar şi modelele din revistele ilustrate sau actriţele de cinema, manechinele din vitrinele magazinelor, îmbrăcate cu jovială îndrăzneală sportivă pentru anotimpul viitor sau pentru vreun peisaj maritim. Viaţa nu putea fi doar ceea ce cunoştea deja; ceva sau cineva avea să-l aştepte în viitor, la colţ de stradă, în tramvaiul strâmt şi oscilant pe care îl vedea ivindu-se din capătul vreunui bulevard, cu şinele strălucind în soare printre pietrele pavajului sau după uşile batante ale vreunei cafenele; ceva sau cineva în negura viitorului, în ziua următoare sau în următorul minut. Fără să creadă, aştepta în continuare; pierderea sau slăbirea credinţei nu anulau aşteptarea minunii. Avea să vină ceva care să schimbe tot: proiectul unei clădiri cu totul diferite de celelalte, o existenţă mai intensă, mai densă de tentaţii şi texturi pe care o întrezărise şi aproape că o atinsese în Germania, doar pentru un an, o perioadă care i se păruse începutul vieţii sale adevărate şi care s-a dovedit a fi, de fapt, o paranteză cu un conţinut tot mai înceţoşat odată cu trecerea timpului, finalul întârziat al tinereţii sale.

Zveltă şi sigură de sine, vorbind într-un grup de bărbaţi cu o naturaleţe care ar fi părut stranie pentru o femeie spaniolă,

Judith Biely îl atrăsese poate mai mult pentru că îi amintise de femeile tinere din Berlin şi Weimar ieşind în grup la căderea serii din magazine şi din clădirile de birouri, dactilografe, secretare, vânzătoare, lăsând în urmă un miros de ruj de buze şi fum dulceag de tutun american, cu borul pălăriilor la nivelul ochilor, cu haine uşoare şi mers de gimnaste, lansându-se încrezătoare în traversarea străzii printre automobile şi tramvaie. Ceea ce îl excita cel mai mult era acea nonşalanţă nemaiîntâlnită în Spania; îl stimula şi îl speria totodată: la cei peste treizeci de ani ai săi, arhitect şi tată de familie, susţinut de statul spaniol pentru a studia un an în străinătate, îmbrăcat în haine închise la culoare, după obiceiul ţării sale, femeile care treceau pe stradă sau care stăteau de vorbă în cafenele printre ţigări şi pahare de băutură, cu fuste scurte, stând picior peste picior, cu buzele foarte roşii, mişcându-şi pletele scurte atunci când gesticulau, îi trezeau o formă de excitare şi de teamă foarte asemănătoare cu cele resimţite în adolescenţă. Dorinţa sexuală se contopea cu entuziasmul de a învăţa lucruri noi şi cu fiorul descoperirii: luminile nocturne, vuietul trenurilor, plăcerea de a se cufunda cu adevărat într-o limbă străină şi de a începe să o stăpânească, simţind cum urechile i se deschideau la fel de mult precum ochii, la fel ca inteligenţa stimulată de atâtea tentaţii cărora nu ştia cum să li se sustragă, iar faptul de a vorbi în germană cu oarecare fluenţă îl făcea, fără să-şi dea seama, să capete o identitate care nu mai era întru totul a sa, obositoare şi greoaie, ci una mai uşoară, ca propriul său corp atunci când ieşea în fiecare dimineaţă pe stradă, gata să perceapă tot, abandonându-se aglomeraţiei zgomotoase a Berlinului sau liniştii umbroase a aleilor din Weimar, pe unde pedala în drum spre Şcoală, delectându-se cu murmurul pneurilor pe pavaj şi cu vântul suav care îi bătea în faţă. În aulele fără încălzire ale Şcolii Bauhaus, aproape jumătate din studenţi erau femei, toate mult mai tinere decât el. La o petrecere, una dintre ele, pe nume Mitzi, l-a sărutat strecurându-şi limba în gura lui şi lăsându-i în salivă un iz de alcool şi tutun. Apoi a venit pe furiş în cameră şi când el s-a întors cu faţa spre Mitzi cu cartea promisă pentru împrumut, ea era deja dezbrăcată deasupra patului, foarte slabă, foarte albă, tremurând de frig. Niciodată nu se mai dezbrăcase vreo femeie în faţa lui în felul acela. Niciodată nu mai fusese cu o femeie atât de tânără, care să preia iniţiativa

într-un mod atât de delicat şi, totuşi, atât de obscen. Sub pături părea că avea să i se dezmembreze în braţe, la fel de deschisă şi suculentă precum limba ei cu câteva ore mai înainte, în timpul petrecerii. Spunea că vine dintr-o mare familie scăpătată din Ungaria. Se înţelegea cu ea vorbind când în germană, când în franceză, şi o asculta murmurându-i la ureche cuvinte în maghiară ca nişte bolboroseli fonetice. Începuse să studieze arhitectura, dar o dată ajunsă la şcoală şi-a dat seama că o interesa mult mai mult fotografia; căuta în natură şi în locurile cotidiene forme vizuale abstracte în a căror receptare fusese iniţiată de compatriotul ei Moholy-Nagy, unul din actualii sau foştii ei iubiţi. Se abandona în dragoste cu ochii deschişi, de parcă ar fi participat la un sacrificiu uman în care ea era în acelaşi timp victimă şi oficiant. Atunci când ea era cea care avea iniţiativa, sălta şi tresărea ca într-o transă metodică, în care se regăsea o atitudine amuzată şi chiar indiferentă. Apoi îşi aprindea o ţigară şi o fuma întinsă pe pat, cu picioarele depărtate şi un genunchi ridicat, şi îi era de ajuns să o privească pentru a simţi că moare de dorinţă. Presupusa fostă contesă sau marchiză maghiară locuia într-un subsol unde nu erau decât o saltea şi o valiză desfăcută cu haine, iar deasupra, o chiuvetă şi o oglindă. Într-un colţ, pe o sobă de porţelan pompoasă, care foarte rar emana o căldură acceptabilă, fierbea lent o oală plină de cartofi. Fără sare, fără unt, fără nimic, doar cartofi fierţi cu care ea se alimenta haotic fie noapte, fie zi, străpungându-i cu o furculiţă şi suflând peste ei ca să se răcească înainte de a începe să-i mestece. Şi-o amintea aşa cum stătea aşezată pe saltea, cu pardesiul lui aruncat peste umerii osoşi, nepieptănată, înclinându-se deasupra oalei şi înfigându-şi furculiţa într-un cartof, în timp ce în cealaltă mână ţinea o ţigară aprinsă, mestecând cu nedisimulată satisfacţie, ca o pisică. Ceea ce îl tulbura cel mai mult pe Ignacio Abel era lipsa ei totală de orice formă de pudoare. În prima noapte, când el se pregătea să stingă lumina, izbucnise în râs. Ani întregi se excita neconsolat în nopţile de insomnie lângă corpul lat şi adormit al Adelei, amintindu-şi de zâmbetul eteric strălucind uneori în ochii ei, atunci când îşi ridica fruntea dintre pulpele lui să respire sau să-i vadă pe chip efectul atingerii limbii şi buzelor subţiri de pe care se ştersese linia rujului; ceea ce nicio femeie nu-i mai făcuse până atunci şi nici nu-şi imagina că avea să i se întâmple din

nou; ceea ce ea făcea cu aceeaşi dăruire şi cu aceeaşi detaşare, după cum avea să descopere în curând cu un acces de rustică gelozie spaniolă, şi cu alţi studenţi ai Şcolii de Arhitectură, fără a-l mai pune la socoteală şi pe profesorul ei de fotografie. La un moment dat Mitzi a dispărut, iar el a tot căutat-o, ofensat şi ridicol; l-au rănit mai ales stupoarea şi uşorul dispreţ cu care i-a ascultat plângerile de amant profund rănit şi plictisitor, exprimate într-o germană stângace. Nimeni nu avea vreun drept exclusiv asupra ei. Îi pusese ea oare vreo condiţie, îi ceruse ea măcar să întoarcă fotografia aia de pe noptieră cu soţia şi cei doi copii ai lui? Cum putea fi atât de sigur că el îi era de ajuns pentru a o satisface? Atunci când a vrut să-i prindă corpul asudat şi agil, s-a desprins din aspra lui îmbrăţişare masculină ca o înotătoare care dintr-o simplă mişcare se eliberează de o plantă vibratilă, răsucită în jurul picioarelor. Poate că Mitzi se culca şi cu alţii numai ca să doarmă din când în când în camere mai puţin sordide decât a ei sau ca să mănânce şi altceva decât cartofi, sau ca să fumeze ţigări mai puţin otrăvitoare decât cele cumpărate de pe stradă de la veteranii de război fără un braţ sau fără o mână, sau fără jumătate de faţă, făcute din tutunul de la mucurile ţigărilor strânse de pe jos: poate că acesta era şi motivul pentru care se culcase cu el, pentru că el avea mâinile pline de bancnote enorme de milioane de mărci de fiecare dată când schimba câţiva franci din meschina lui bursă spaniolă. Foamea exacerba halucinaţia colectivă şi făcea şi mai strălucitoare firmele luminând în noapte şi cascadele de perle de la gâtul femeilor care coborau în faţa restaurantelor de lux din automobile negre şi lungi ca nişte gondole.

În aer plutea o palpitaţie sexuală, răsfrângându-se asupra lui printr-un fel de stare de excitaţie permanentă, determinându-l în momentele de solitudine să rătăcească pe străzile cu cabarete şi bordeluri, de unde ieşeau rafale de cântece sincopate şi pete de lumină de un roşu, verde, albastru strident, estompate uneori de ceaţă. Femei cu părul platinat şi picioare lungi dezgolite în ciuda frigului se dovedeau a fi, de îndată ce treceai pe lângă ele, ferindu-ţi privirea şi ignorându-le invitaţiile, bărbaţi cu obrazul umbrit de un început de barbă şi voce răguşită. Bătea cu degetele îndoite la ora două sau trei dimineaţa la ferestruica subsolului unde locuia ea şi o mângâia, şi o pătrundea în întuneric, şi tot nu reuşea să-şi dea seama

dacă era trează pe deplin sau dacă gemea şi murmura cuvinte nedesluşite şi râdea în vis, strângându-i mijlocul între coapsele-i subţiri şi elastice. Rămânea apoi întins alături de ea, apăsat de un fel de stupoare faţă de sine însuşi şi faţă de propria furie acum înăbuşită, umbrită de o remuşcare catolică. Alteori însă o căuta fără să o găsească sau, mai rău, vedea lumină la ferestruica murdară şi nu primea răspuns după ce ciocănea cu degetele îndoite, astfel încât devenea insuportabilă fizic certitudinea că ea se afla în acel moment cu alt bărbat, întinşi amândoi în pat în tăcere, privind la umbra de la geam, în timp ce ea îşi punea degetul arătător pe buzele rujate, cu un gest zeflemitor. Timp de zece ani, Ignacio Abel nu a mai simţit nimic asemănător cu acea senzaţie fizică răvăşitoare şi nici nu a uitat vreun amănunt din cele trăite. Nu mărturisise nimănui aventura sa; rămânea mereu tăcut în timpul conversaţiilor între bărbaţi pe teme erotice. Abia la câţiva ani de la întoarcerea din Germania, a văzut portretul propriei lui tulburări într-un film de Buñuel, proiectat în cadru privat într-o săliţă de la Lyceum Club, spre marea stânjeneală a doamnelor: o femeie tânără pe care nu-i era greu să o confunde, după atâta timp, cu nestatornica lui amantă maghiară, sugea cu voluptate piciorul unei statui de marmură; cei doi amanţi se căutau, iar atunci când se întâlneau în sfârşit, erau din nou despărţiţi şi urmăriţi şi se doreau atât de mult, încât se aruncau îmbrăţişaţi la pământ, fără să le pese de zarva din jurul lor. Se întorsese în Madrid la începutul verii lui 1924, în mijlocul unei lumi ce părea să se fi oprit în punctul în care o lăsase anul trecut. Până şi sufletul lui de dinainte îl aştepta în dulap ca o haină purtată cu câteva anotimpuri în urmă. Înţelegea, ca trezit din beţie, că în Germania se cufundase cu febrilitate într-o stare de halucinaţie şi de alertă colectivă. De îndată ce a trecut graniţa, după ce şi-a prezentat paşaportul unor vameşi cu feţe posomorâte de sărăcie sub pălăria tricorn şi a luat un tren spaniol, starea de surescitare excesivă avea să se transforme în adâncă mâhnire. Îşi regăsea puterea doar în valiza plină de cărţi şi reviste, târâtă ca o lespede prin gările Europei, din care avea să-şi hrănească inteligenţa de-a lungul anilor de penurie intelectuală. În Madrid era o căldură ca în plin deşert, iar străzile centrale erau ocupate de procesiunea lentă şi barocă din timpul sărbătorii Corpus Christi: preoţi în mantii grele ridicând crucea şi tămâind aerul cu

cădelniţe de argint încărcate de ornamente; femei cu pelerine negre şi o umbră de puf deasupra buzelor cărnoase (printre acestea însăşi soacra lui, doña Cecilia, şi surorile nemăritate ale socrului său, don Francisco de Asís); soldaţi îmbrăcaţi în haine de ceremonie, depunându-şi armele înaintea Sfintelor Taine. A intrat în casă, iar aerul greu mirosea a unguentul muscular al tatălui Adelei şi a supă de usturoi savurată de câte ori venea să ia masa în casa fiicei sale mai mari. Şi de-abia dacă se despărţiseră de ea cât timp îi lipsise soţul. Miguel plângea fără întrerupere, congestionat la faţă, în timp ce Adela înşiruia simptomele unei posibile infecţii intestinale de parcă de fapt Ignacio Abel sau absenţa lui ar fi fost de vină. Fetiţa, care împlinise de-acum patru ani, se aruncase speriată în braţele mamei când îl văzuse pe bărbatul acela înalt şi necunoscut lăsându-şi cele două valize enorme în hol şi întinzând spre ea braţele mari, larg deschise, înaintând pe coridor.

Deşi trecuse atâta timp, tot mai căuta, ca şi atunci, aşteptând ceva, fără să ştie ce anume, ceva care rodea sau submina în mod secret stabilitatea conştiinţei lui, fără să-i îngăduie o odihnă deplină, inoculându-i o umbră de îndoială şi suspiciune în starea de satisfacţie vizibilă pe care i-o dădeau reuşitele sale. În unele reviste ilustrate germane sau franţuzeşti, vedea uneori fotografii recente semnate de amanta sa de acum câţiva ani cu un pseudonim scurt şi sonor. Medita fără să dramatizeze asupra probabilei asimetrii a amintirii: ceea ce pentru el fusese atât de important, pentru ea poate nu însemna nimic. Timpul ştersese ranchiuna şi teama masculină de ridicol, lăsând în urmă o tainică recunoştinţă. Încă mai căuta o alură tinerească a sufletului său, devenită trăsătură de caracter, disociată de aşteptările vieţii reale, care se contracta pe măsură ce devenea mai solidă, lipsită de riscuri, dar şi de surprize, ca un proiect care, atunci când se materializează, capătă o prezenţă fermă şi utilă şi în acelaşi timp îşi pierde noutatea şi frumuseţea, posibilităţi atât de pregnante la început, când nu era altceva decât o schiţă, un joc de linii pe hârtia unui caiet, sau nici măcar atât, fulgerul unei intuiţii, terenul viran rămas neconstruit pentru multă vreme înainte să se sape fundaţia. Într-o oarecare măsură, ceea ce era dus la îndeplinire provoca frustrare, lucrarea ajungea la final eliminând cea mai bună variantă din

ceea ce ar fi putut deveni. Poate că ascuţimea minţii i se tocise, aşa cum privirea începuse să i se înceţoşeze, iar mişcările să devină mai stângace, trupul mai greoi şi mai lent, fără să mai fi fost străpuns de multă vreme de săgetarea unei dorinţe reale. Tensiunea aşteptării se păstrase neştirbită, dar era foarte probabil ca tot ce îi rezerva viitorul să nu fie cu mult diferit de ce se petrecuse în trecut. Nu avea să mai trăiască niciodată ca în Germania senzaţia de posibilitate nelimitată, timpul suspendat al necunoscutului, atât de luminos şi de scurt în amintire. Îşi canalizase talentul şi ambiţia în profesie. La viaţa personală participase distrat, precum cineva care încredinţează altora detaliile mărunte ale unei sarcini complicate. Ascensiunea lui fusese aproape fără niciun ajutor – în afară de mama lui luptătoare şi analfabetă, de tatăl lui mort înainte de vreme şi de dorinţa lui niciodată exprimată direct, deşi îi pregătise calea cu pricepere şi grijă, ca fiul său să aibă un viitor mai puţin nemilos. Faptul de a fi studiat mai întâi la liceu, apoi la facultatea de arhitectură trăind cu un fel de ascetism fanatic, îi impusese un asemenea grad de concentrare şi energie încât, în comparaţie cu asta, restul vieţii lui părea de o nesfârşită indolenţă. După ce a obţinut diploma, iar apoi primul loc de muncă, a pune în faptă ceea ce i se cerea sau ce se aştepta de la el nu presupusese mai mult efort decât acela de a se lăsa purtat în derivă, dar nu fără spirit strategic, spre o poziţie respectabilă. Poate că, atunci când amândoi erau tineri, Adela îi plăcuse mai mult decât îşi amintea acum. Perioada dinainte de căsătorie, căsnicia, copiii, fetiţa şi apoi băiatul, se succedaseră la intervale decente; cu un amestec de calcul metodic şi de intimă nemulţumire acceptase normele familiei Adelei; să participe la botezuri, la confirmaţii, cu un aer blazat în timpul nenumăratelor petreceri de familie, nunţi, onomastice, mese de Crăciun şi de Anul Nou, adoptând o atitudine educată şi tot mai absentă, acceptată de toţi ca o dovadă a firii sale ciudate, poate a talentului său ori ca un reziduu de grosolănie, specifică originii sale plebee, de care nimeni nu pomenea, dar nimeni nu uita. În ciuda faptului că era fiul unei portărese de pe strada Toledo şi al unui zidar care ţintise mai sus, avuseseră generozitatea de a-l accepta ca pe un membru al familiei; îi încredinţaseră odrasla cea mai scumpă (chiar dacă de-acum puţin ofilită) a acelei familii fără pată; îi înlesniseră accesul la primele trepte ale unei profesii la care nu

ar fi putut accede altfel, chiar dacă avea diploma de arhitect şi nenumărate calificative de „Excelent”. Aşteptau de la el să-şi îndeplinească responsabilităţile, să plătească la timp în rate, toată viaţa, dobânda la datoria uriaşă: un comportament demn, o dedicare conjugală vizibilă, o paternitate rapidă, o expunere profitabilă şi strălucitoare a calităţilor sale, în principiu doar teoretice, în virtutea cărora fusese acceptat fără prea multe rezerve într-o castă care nu era a lui.

Ani întregi a îndeplinit cu atâta stricteţe şi aproape fără efort acest rol, încât parcă uitase că era posibilă şi o altă viaţă. Decepţia şi conformismul aveau să devină la scurt timp trăsături stabile ale felului său de a fi, alături de o adâncă indiferenţă faţă de tot ce nu era acea solitară exaltare intelectuală pe care i-o rezerva profesia. Plictiseală neîntreruptă, sex fără pasiune şi o grijă excesivă faţă de copii, împărtăşită cu soţia sa, îi susţineau viaţa conjugală. Îşi imagina cu oarecare nepăsare că pe Adela nu o deranjau însingurarea şi blazarea sa, transformate treptat în indiferenţă, ba chiar că se simţea întrucâtva uşurată, fiind o femeie care părea întotdeauna nesigură şi mai degrabă ruşinată de propriul corp, convinsă de faptul că rolul bărbaţilor era să plece devreme de acasă, să se întoarcă târziu şi să-şi ocupe acest timp intermediar cu îndatoriri indescifrabile a căror unică urmare demnă de interes era bunăstarea familiei. Ideea de a frecventa prostituate îi repugna, chiar dacă ar fi putut să evite indiscutabilele argumente igienice, care, spre surprinderea lui, nu-i descurajau pe alţi bărbaţi. Ceea ce trăise într-o cameră de la Weimar cu o femeie tânără şi hotărâtă, care tremura goală în braţele lui şi îl privea surâzătoare drept în ochi în timp ce el se mişca ritmic deasupra ei, adaptându-şi impulsurile la ondularea atotştiutoare a şoldurilor ei, nu avea să i se mai întâmple niciodată. La fel cum nu avea să-şi retrăiască tinereţea... Se uita cu atenţie la toate femeile, dar foarte rar se simţea atras de vreuna sau se întorcea să o privească în continuare după ce trecuse prin dreptul lui. Presupunea că vârsta domolise dorinţa fizică, la fel ca ambiţiile sau rătăcirile imaginaţiei. O tânără americancă necunoscută îi plăcuse mult câteva minute, schimbase câteva cuvinte cu el, apoi se complăcuse să-şi amintească de ea în penumbra taxiului, în timp ce Adela, aflată lângă el, îi vorbea pe un ton ostil, de parcă ar fi ghicit sau ar fi

putut să surprindă în ochii soţului o sclipire instantanee ce nu se mai aprinsese de foarte mulţi ani, aşa cum fiica lui observase fusta foarte strâmtă, părul şi accentul cu care străina vorbea în spaniolă, atât de diferit de consoanele severe, cu rezonanţă germană ale domnişoarei Rossman. Se gândea din nou la ea pe când stătea întins în noaptea aceea lângă soţia lui, străduindu-se să desluşească în memorie detaliile chipului ei – urme de pistrui în jurul nasului, strălucirea ochilor în spatele unei bucle pe care se simţise în chip nesăbuit ispitit să i-o îndepărteze cu degetele, în timp ce sesiza un început neîndoielnic de excitaţie fizică, înăbuşit din scurt, o flacără alimentată de combustibilul diluat al imaginaţiei adulte. A doua zi, în biroul său din Oraşul Universitar, a găsit pe masă un ziar desfăcut, cu o relatare a conferinţei din seara trecută, însoţită de o fotografie foarte întunecată, cu figura lui aproape imposibil de desluşit. I-a cerut centralei să-i facă legătura cu Moreno Villa, în timp ce urzea un pretext de conversaţie ce avea să divagheze fără greutate spre Judith Biely. Însă a închis imediat, lăsând-o pe telefonistă cu fraza în aer, neobişnuit cu asemenea subterfugii, şi de atunci n-a mai avut prilejul nici să sune din nou, nici să-şi ducă la îndeplinire o vagă intenţie de a se întoarce cu un motiv oarecare la Căminul Studenţesc, în speranţa puerilă de a o reîntâlni.

Zilele trec, posibilitatea de materializare a ceva ce era pe punctul să se întâmple dispare ca un desen abia trasat pe un geam aburit. Ignacio Abel ar fi putut la fel de bine să nu o mai vadă niciodată pe Judith Biely şi niciunul dintre cei doi nu s-ar mai fi gândit la celălalt, fiecare îndepărtându-se prin labirintul propriei vieţi. Acum avansează pe un coridor de la etajul zece al unei clădiri noi de pe bulevardul Gran Vía – într-un costum închis la culoare, cu sacoul croit parte peste parte, pălăria în mână, părul cărunt lipit de tâmple, mersul relaxat şi energic al cuiva care nu prea are de ce să se teamă şi nici nu are, în definitiv, ce să spere, în afară de ceea ce i se cuvine. În mijlocul sunetelor previzibile de paşi, de tocuri ale secretarelor, de rafale de anunţuri transmise la radio, de apeluri telefonice, de clape de la maşinile de scris, distingea tot mai clar melodia care începuse să se audă de cum ieşise din ascensor. Cântecul îl făcuse să-şi amintească de Judith Biely încă dinainte de a-şi da seama că îl călăuzea spre ea. Şi-a amintit numele ei mic, dar nu şi pe cel de

familie; şi-a amintit de soarele care bătea prin fereastra cea mare, orientată spre apus, atunci când ea şi-a întors capul fără să-şi întrerupă cu totul piesa interpretată la pian; de Negrín, când spunea că acel nume de familie avea rezonanţe sau chiar origini ruseşti. Ascensorul rapid şi silenţios se oprise în dreptul unui palier vast cu podeaua strălucitoare şi un perete format din plăci de sticlă groasă, care răsfrângeau lumina venind dinspre o mare curte interioară. Liftierul şi-a dus mâna la chipiu şi s-a dat la o parte pentru a-i face loc să treacă. Totul mirosea promiţător a nou, a construcţie terminată de curând, a vopsea şi a lemn proaspăt. Până şi paşii aveau rezonanţa unui spaţiu încă neocupat pe deplin, cu pereţi goi, care reverberează ecourile şi accentuează sunetele ascuţite.

Muzica venea de dincolo de una dintre uşile numerotate, înşirate de-a lungul coridorului, unde Ignacio Abel căuta plăcuţa cu numele celui cu care urma să se întâlnească, după ce îl sunase la vreo două sau trei zile după conferinţă, propunându-i abulic ceva cu un pregnant accent american. „Dumneavoastră nu ştiţi cine sunt eu, dar eu ştiu multe despre dumneavoastră. Vă cunosc şi vă admir activitatea. Avem prieteni comuni. Domnul Negrín a avut amabilitatea să-mi dea numărul dumneavoastră. De altfel, dumnealui v-a recomandat.” A acceptat din curiozitate, pentru că a cedat elogiului şi pentru că în seara aceea de vineri avea să rămână singur în Madrid. Adela şi copiii se duseseră la casa de la munte să pregătească una din marile petreceri anuale ale familiei, ziua onomastică a tatălui ei, don Francisco de Asís. Ignacio Abel îşi imaginase că întâlnirea avea să aibă loc într-un birou. În acea clădire erau multe birouri, sedii de întreprinderi străine, de producători şi distribuitori cinematografici, de agenţii de călătorie şi companii transatlantice. Maşinile de scris şi telefoanele se auzeau din când în când, ca atunci când cineva deschide şi închide o uşă, lăsând să se strecoare ropotul ploii. Se întâlnea pe hol cu secretare tinere, machiate şi iuţi precum cele văzute în urmă cu zece ani în Germania, hamali în uniforme, factori poştali, funcţionari cu servieta sub braţ, meşteri care verificau ultimele instalaţii. Îi plăcea această activitate, impresia de îndatoriri urgente, atât de diferită de calmul letargic din birourile ministeriale, unde trebuia uneori să meargă pentru probleme

legate de şantierul din Oraşul Universitar, rapoarte financiare niciodată soluţionate, formalităţi paralizate pentru că lipsea o semnătură sau vreun timbru fiscal, ovalul violet al unei ştampile sau un sigiliu de un roşu medieval în josul paginii vreunui document. Această clădire privită din afară, ca atâtea altele recent construite în Madrid, avea un volum nobil, dar era greoaie şi emfatică, avea coloane şi cornişe care nu susţineau nimic şi balcoane de piatră de la care nimeni nu se apleca niciodată, cu filigrane de ghips al căror unic scop era să se acopere cât mai devreme de găinaţul porumbeilor şi de funinginea hornurilor şi a automobilelor. Dar interioarele erau diafane, alcătuite din unghiuri drepte şi curbe pure, secvenţe aritmetice desfăşurându-se înaintea lui, pe măsură ce înainta pe coridor şi se apropia de locul de unde venea muzica aceea, de uşa care nu era din sticlă netedă şi nici nu purta reclama vreunei firme, ci o plăcuţă discretă, cu un nume scris în italice: *P. W. Van Doren.*

A recunoscut cântecul şi şi-a amintit totodată de numele acela de familie melodios, Biely. O clipă mai târziu, când a deschis uşa, a văzut-o pe neaşteptate, de parcă prezenţa ei ar fi fost o emanaţie a muzicii şi a numelui proaspăt apărut în memorie. Se afla în mijlocul a ceva semănând mai degrabă cu o petrecere incongruentă decât cu un birou, la ceasul acela când încă se lucra. Avea senzaţia că de îndată ce trecuse pragul încăperii pătrunsese într-un spaţiu cu totul diferit, ca şi cum n-ar fi fost doar o continuare a coridorului ce îl adusese până acolo; părea că nu se mai află în Spania şi nici măcar într-un loc real: o sală mare cu pereţi albi şi volume abstracte, ca interiorul dintr-un film modern. Persoanele prezente, invitaţii, păreau şi ei nişte figuranţi, formând mici grupuri unde se vorbea în diferite limbi, în diferite planuri, de parcă ar fi încercat să umple decorul într-un mod convingător. Neaşteptată, recunoscută, carnală între toate figurile acelea care nu sesizaseră prezenţa nou-venitului – nu pentru că şi-ar fi propus să simuleze că nu-l văd, ci pentru că se mişcau într-un alt plan al realităţii –, în timp ce Judith l-a observat de îndată ce a intrat şi i-a schiţat de la distanţă un gest de bun venit. Ţinea în mâini un disc strălucitor şi stătea în picioare lângă fonograf, pierdută şi ea printre toţi acei necunoscuţi, chiar dacă pe atunci el nu îşi dăduse seama de

asta, aşa cum stătea în faţa unei ferestre mari, dând spre un Madrid provincial cu acoperişuri şi clopotniţe, şi turle de biserici, dând din cap în ritmul cântecului. Clarinetul, pianul, Benny Goodman acompaniat de Teddy Wilson pe un disc înregistrat în New York doar cu câteva luni înainte, descoperit de ea cu o zvâcnire de nostalgie americană în cabina unui magazin de muzică din Paris, la începutul acelei veri, pe când încă nu ştia că avea să ajungă în septembrie la Madrid, iar Spania nu era decât un loc de vis din cărţi, o ţară tot atât de iluzorie şi de ancorată în imaginaţia adolescentină precum Insula Comorilor sau Insula Barataria a lui Sancho Panza. Menajera cu uniformă neagră şi bonetă albă care îi deschisese uşa s-a îndepărtat discret cu pălăria şi umbrela lui Ignacio Abel. Privirea lui rapidă şi expertă evalua în acelaşi timp dimensiunile spaţiului, calitatea şi dispunerea obiectelor, identificându-i totodată pe autorii tablourilor şi ai mobilierului, aproape toţi francezi sau germani din ultimii zece ani, cu excepţia unui ilustru vienez de început de secol. Totul părea să fi fost plănuit îndelung şi excesiv, cu un aer de neglijenţă calculat cu grijă şi un luciu de hârtie fotografică sau de revistă internaţională de design interior. Un chelner foarte tânăr, cu părul dat cu briantină, i-a oferit un pahar transparent mirosind a gin îngheţat, o tavă mică de tartine cu unt proaspăt şi caviar. I se părea că Judith nu mai ajungea la el, printre grupurile de oameni care se dădeau la o parte să o lase să treacă fără să o vadă sau pe care ea le ocolea, condusă doar de ritmul intonat din amintiri în Căminul Studenţesc: tot mai reală şi mai atrăgătoare pe măsură ce se apropia, cu o cămaşă albă, fără ornamente şi nişte pantaloni largi, strângându-i mâna cu o nonşalanţă masculină. Mâna caldă, cu degete fine şi oase fragile când i le-a strâns puţin, prinsă în a lui o clipă prelungită, fără ca niciunul din ei să facă nimic, fără să ştie nimic unul despre celălalt şi din nou singuri în mijlocul murmurului unor oameni invizibili, la fel cum se întâmplase cu câteva seri în urmă în Căminul Studenţesc. Sub privirile ei, Ignacio Abel căpăta conştiinţa stânjenitoare a felului în care arăta, mult prea sever şi spaniol pentru atmosfera aceea, printre persoane mai tinere şi, la fel ca Judith, îmbrăcate comod, cu pulovere strânse pe corp, cravate în culori vii, pantaloni în carouri, pantofi de piele în două culori. Pe deasupra conversaţiilor şi a clinchetului paharelor, se ridica din când în

când câte un hohot de râs sau o exclamaţie tipic americană.

— Bărbatul căruia nu-i plac coridele, îi spuse Judith. Mă bucur mult să vă văd din nou, printre atâţia necunoscuţi.

— Am crezut că sunt toţi compatrioţi de-ai dumneavoastră.

— Dar în ţara mea nu aş fi vorbit cu niciunul.

— Oamenii se poartă altfel când nu se află în ţara lor.

— Dumneavoastră cum sunteţi când nu vă aflaţi în Spania?

Judith îl privea pe deasupra paharului ţinut în dreptul buzelor.

— Aproape că nu-mi mai amintesc. N-am mai călătorit de mult.

— O spuneţi cu tristeţe. În timpul prelegerii vi se lumina faţa când arătaţi fotografiile cu clădiri moderne germane.

— Sper că nu v-aţi plictisit prea tare.

Cu fiecare sorbitură, alcoolul, cu care nu era obişnuit, îi umplea pieptul cu un val cald. Mirosul ginului se amesteca vag cu cel de colonie şi de săpun al lui Judith. Dorinţa fizică pe care i-o provoca apropierea ei era atât de nouă pentru el, atât de imediată, la fel ca senzaţia alcoolului aromatic alergându-i prin sânge, ce îi răvăşea într-un mod asemănător. Se trezea după mai bine de zece ani, uimit că dormise atâta vreme şi că nu-şi dăduse seama de propriul somnambulism.

— *Now you're fishing for compliments*[21], răspunse Judith instinctiv în engleză, izbucnind apoi în râs pentru această confuzie lingvistică; îşi şterse buzele cu un mic şerveţel, ruşinându-se de propria-i reacţie şi poate şi de comentariu. Ştiţi doar prea bine că nu s-a plictisit nimeni.

Îi plăcea încă şi mai mult decât îşi amintea. Nu izbutise să ţină minte culoarea exactă a ochilor, sclipirea de inteligenţă ironică, mereu trează, felul în care părul ei des şi cârlionţat era retezat în unghi drept la nivelul pometţilor, pe care îi atingea uşor atunci când dădea din cap, timbrul luminos al vocii atunci când vorbea în spaniolă. Entuziasmul o făcea şi mai frumoasă. Se afla de o lună în oraş şi simţea pentru Madrid toată fervoarea unei îndrăgostiri neaşteptate. Era una din acele persoane creative în stare să se bucure de tot cu intensitate şi să fie recunoscătoare pentru tot ce era nou, fără nicio umbră de circumspecţie faţă de necunoscut. Vorbind cu ea în după-amiaza aceea, lui Ignacio Abel i se părea că semăna cu Lita prin vocaţia

[21] „Acum vânaţi complimente" – în lb. engl, în orig. (n. tr.).

neclintită de a învăţa şi dispoziţia tinerească de a primi tot ce îi oferea neprevăzutul, de a se bucura senin de viaţă. De doi ani străbătea Europa şi plănuise să petreacă ultimele şase luni în Spania, însă o veche colegă de la Universitatea Columbia, unde Judith abandonase un doctorat în urmă cu câţiva ani, o chemase la începutul verii: se îmbolnăvise şi nu putea să se ocupe de un grup de studenţi care veniseră pentru un schimb de experienţă la Madrid. Oare de câte piese era nevoie pentru ca hazardul să plăsmuiască un crâmpei decisiv din viaţă? De la începutul lui septembrie şi împotriva oricăror aşteptări recente, Judith Biely era profesoară şi locuia într-o pensiune din Madrid, într-o cameră austeră şi luminoasă, care dădea spre piaţa Santa Ana, în timp ce aştepta să se elibereze o cameră în căminul de fete. Îşi perfecţiona spaniola pe care o învăţase pe cont propriu de când era mică, după ce citise într-o ediţie pentru elevi *Poveştile Alhambrei*; asista la cursurile de literatură de la Facultatea de Filosofie şi Litere şi la cele de istoria Spaniei în Centrul de Studii Hispanice de pe strada Almagro, la conferinţe şi la concerte, şi la proiecţii de film în Căminul Studenţesc; mânca tocane savuroase şi indigeste prin tavernele de pe strada Cava Baja, încercând să memoreze numele ingredientelor; seara se plimba prin grădinile Las Vistillas şi pe Viaduct, şi prin Piaţa Orientului să vadă apusurile de soare care în acel oraş din inima Spaniei căpătau o amploare delicată de orizonturi maritime învăluite în ceaţă. Mai târziu, în primele zile ploioase din octombrie, avea să recunoască zările violete şi cenuşii ale Sierrei văzute de la fereastră în tablourile de vânătoare ale lui Velázquez. Bucuria de a ieşi din pensiune şi de a petrece o dimineaţă în muzeu nu se deosebea cu mult de aceea de a lua un sendviş cu calmari fripţi şi o halbă de bere la un chioşc de pe Paseo del Prado, uitându-se la oamenii gălăgioşi şi activi din Madrid, încercând să descifreze bogăţia sensurilor şi recapitulând toate cuvintele şi expresiile noi învăţate, trecute într-un carneţel. Pe la zece sau doisprezece ani îl citise pe Washington Irving aplecată ore în şir deasupra pupitrului unei biblioteci publice, privind la ilustraţiile unde Alhambra apărea ca un palat oriental, lângă o fereastră de unde se vedeau terasele acoperite şi rufele albe, întinse la uscat dintr-un cartier de emigranţi italieni şi evrei din New York; acum era nerăbdătoare să ia un tren expres de noapte şi să ajungă dimineaţa la Granada. Cu puţin timp înainte de a începe

cursurile universitare, descoperise cartea de călătorii în Spania a lui John Dos Passos, *Rosinante to the Road Again*[22], pe care acum o purta din nou cu ea, iar uneori chiar o recitise exact în locurile descrise în paginile ei. Datorită lui Dos Passos îi cunoscuse pe Cervantes şi pe El Greco, deşi în Muzeul Prado, fusese impresionată şi mai mult de Velázquez şi Goya. Încă nu văzuse frescele lui Goya de pe cupola bisericii San Antonio de la Florida, seria de gravuri mai puţin cunoscute, dar la fel de tulburătoare de la Academia San Fernando? Ignacio Abel se surprinse pe sine însuşi oferindu-se ca ghid: erau foarte aproape de San Fernando, se putea ajunge în zece minute cu maşina: era de ajuns să traversezi râul pentru ca Pradera şi peisajul oraşului în fundal, cu Palatul Orientului ca o pată albă, să arate la fel ca în tabloul pictat de Goya. Propria îndrăzneală îl îngrijora: nu i-ar fi greu să întindă mâna şi să îi atingă faţa, atât de aproape de a lui, să îi îndepărteze bucla care îi atingea colţul gurii zâmbitoare. Judith dădea din cap, atentă la fiecare cuvânt, cu buzele subţiri umezite de lichidul din pahar şi ochii strălucitori. Era oare doar efectul euforizant al alcoolului şi al conversaţiei într-o limbă străină, îndrăzneala care o împingea spre el – el, iresponsabil, puţin ameţit, insistând că maşina lui se afla foarte aproape şi că datorită profesiei îl cunoştea pe sacerdot, care avea să le dea voie să urce până la cupolă pentru a vedea frescele mai bine. Nici nu era încă îndrăgostit şi deja era gelos că alţi bărbaţi ar fi putut să o atingă, alţi bărbaţi cu care o unea, în plus, complicitatea limbii. Un bărbat bine făcut, mai înalt decât ea, cu capul ras, a îmbrăţişat-o din spate, întrerupându-le, iremediabil, conversaţia.

— *Judith*, *my dear, would you please introduce me to my own guest?*[23]

Care era relaţia dintre ei, de când se cunoşteau? De ce îşi sprijinea bărbia pătrată de umărul ei şi îi atingea părul cu buzele fără sfială, de ce îşi petrecea braţele în jurul mijlocului ei, cu mâinile mari şi grosolane, acoperite de păr foarte negru (dar cu unghii trandafirii şi strălucitoare, îngrijite la manichiură) strângându-se chiar deasupra liniei pantalonilor ei? Ea a dat să se desprindă, dar fără prea multă convingere, poate stânjenită,

[22] „Rosinante pleacă din nou la drum” – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

[23] „Judith dragă, ai putea, te rog, să mă prezinţi propriului meu invitat?” – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

dar nu într-atât încât să-şi îndepărteze faţa, încât să dea la o parte cele două mâini care îi ţineau spatele lipit de corpul lui de mascul.

Cum ar fi fost să se afle în locul acelui bărbat, să strângă în braţe trupul acela zvelt, să-i simtă ritmul respiraţiei sub mătasea cămăşii? Îl surprindea vârtejul efuziunilor bruşte, imposibil de ţinut sub controlul voinţei, asemenea bătăilor inimii sau valurilor de presiune ce-i zvâcneau în tâmple.

— Phil Van Doren, spuse Judith, privindu-l pe Ignacio Abel de parcă şi-ar fi cerut iertare. Philip Van Doren al III-lea, ca să spun numele complet.

— Nu am putut să asist la conferinţa dumneavoastră de zilele trecute, dar am citit despre ea în mai multe ziare, apoi Judith mi-a povestit-o cu amănuntul.

Aş fi vrut să îndepărtez mâinile alea care te atingeau cu atâta încredere, *mâinile alea cu păr negru şi inele, şi unghii lăcuite*, *să-l desprind de tine*, *să nu-şi mai ţină gura atât de aproape de a ta, să nu te mai atingă cu aerul de proprietar care le are la dispoziţie pe toate, casa, invitaţii, chiar şi pe mine însumi, fără să aflu încă de ce mă invitase, dar nici nu-mi păsa, pentru mine era de ajuns că te întâlnisem din nou.*

— Aşa cum v-am spus la telefon, m-am interesat de dumneavoastră, v-am văzut câteva lucrări din Madrid – Van Doren vorbea o spaniolă excelentă, cu un uşor accent mexican. Şcoala publică din acel cartier din sud, Piaţa. Nişte opere magnifice, dacă-mi permiteţi o opinie de *amateur.*

Rostise cuvântul *amateur* cu o pronunţie franceză desăvârşită. Avea ochii albaştri cu o expresie penetrantă şi uşor suspicioasă sau sarcastică şi îşi pensa sprâncenele cu aceeaşi grijă cu care îşi rădea părul din cap. Însă, oricât de ascuţit ar fi fost briciul, niciodată nu ar fi reuşit să-şi îndepărteze umbra neagră a bărbii. Din gulerul înalt al puloverului, care scotea în evidenţă musculatura pectoralilor, se ivea un cap bronzat şi puternic de atlet. Ignacio Abel a simţit dintr-odată o uşurare umbrită de stânjeneală: mâinile atât de virile care o îmbrăţişau pe Judith poate nu ardeau de dorinţă, însă privirea avea o fixitate excesivă, a cuiva gata să-şi facă o părere rapidă şi definitivă despre oricine i s-ar fi aflat dinainte, să-l supună la încercări al căror unic judecător era el însuşi; o curiozitate impudică, avidă, necenzurată şi neînduplecată; un instinct de a

descoperi ce se afla ascuns în cel mai întunecat cotlon şi de a afla ceea ce nimeni altcineva nu mai ştia.

— Lucrurile nu ies întotdeauna aşa cum ne-am dori, a răspuns Abel flatat, mai ales pentru că Judith se afla în faţa lui, stângaci în a primi elogii. Întotdeauna lipsesc fondurile, sunt întârzieri, trebuie să te lupţi cu toată lumea. Ca să nu mai vorbim de greve, cu sau fără motiv.

Însă Van Doren nu mai era atent atunci când nu vorbea el însuşi. Privea invitaţii, chelnerii, atent la fiecare detaliu al petrecerii, cu gesturi rapide şi seci de parcă şi-ar fi potrivit de fiecare dată unghiul şi distanţa perspectivei; dădea mereu din cap de parcă ar fi vrut să scurteze cuvintele pe care le auzea, pentru a-şi îndrepta atenţia spre lucruri mai pline de însemnătate (mişcarea nervoasă a unei mâini frecându-se de cealaltă, privirea care coboară o clipă); a luat un pahar de pe tava plimbată printre invitaţi; a salutat în treacăt pe cineva; a privit spre ferestrele mari de parcă de el ar fi depins lumina zilei sau starea atmosferică; l-a chemat pe Ignacio Abel în birou; apoi, când l-a luat de braţ să-l conducă, a părut să-şi amintească de Judith şi i-a făcut semn să-i însoţească, de parcă ar fi luat din mers o decizie de care nu era foarte sigur, chiar dacă a prins-o din nou de mijloc la fel de afectuos, observând că paharul ei era aproape gol, cerând cu un gest autoritar unui chelner să-i aducă altul, cu faţa însufleţită de un surâs larg, pentru ca în clipa următoare să devină foarte serioasă sau să se încrunte furios, strângând braţul lui Ignacio Abel cu degetele lui puternice şi grosolane. S-a lăsat condus cu un sentiment de disconfort fizic şi de nelinişte; nu era nevoie să i se indice direcţia paşilor; mâna aceea îl purta nu se ştie încotro cu aceeaşi forţă cu care emoţia sexuală şi ginul băut la o oră nepotrivită îi slăbiseră controlul asupra propriei persoane, încă ameţit de stranietatea locului, de spaţiul acela circular în care pătrunsese când menajera i-a deschis uşa şi a văzut-o pe Judith în fundal, cu gestul cuiva aflat în aşteptare; ea ştia că el avea să vină; într-un fel, făcea parte dintr-un plan care îl implica, fără ca el să o ştie; se pregătea să schimbe discul şi s-a întors când a auzit soneria prin vacarmul muzicii şi al invitaţilor.

Van Doren a închis uşa biroului cu mai multă energie decât ar fi fost nevoie, iar când s-a aşezat în faţa lor pe un fotoliu

tubular, tapiţat cu piele de viţel şi şi-a pus mâinile pe genunchi, avea placiditatea unui balerin după ce executase un salt fără să depună vreun efort evident. Pe pânza pantalonului, mâinile îi ieşeau în evidenţă printr-o grosolănie obscenă. Sunetul petrecerii se auzea înăbuşit, adâncind în Ignacio Abel senzaţia de îndepărtare, de alunecare, de înaintare pe un coridor cufundat în întuneric cu mâinile întinse, fără să găsească un punct de reper solid, care să-l ajute să-şi reprezinte spaţiul. Mânecile strâmte ale puloverului lui Van Doren arătau o parte a antebraţelor musculoase şi păroase. Ceasul de la mâna stângă şi brăţara din dreapta erau de aur şi ambele se agitau când îşi mişca membrele. Prin fereastra mare se vedeau foarte aproape crenelurile baroce şi antenele de comunicaţii ale clădirii Companiei Telefónica. Judith stătea rezemată pe o canapea de piele albă şi fuma picior peste picior, cu unul din pantofii cu toc oscilând în aer. Lumina palidă a după-amiezii de octombrie îi strălucea în păr şi pe pielea fermă a pometţilor şi a bărbiei. Van Doren apăsase o dată pe sonerie în timp ce o observa pe Judith pe când îşi aprindea ţigara şi urmărea cu privirea mâna care lăsa pe masa de sticlă chibritul stins. Când a intrat chelnerul, i-a făcut semn să aducă o scrumieră, tot aşa de grăbit, cu o umbră de furie pe care zâmbetul nu ajungea să o ascundă întru totul, nu pentru că nu ar fi ştiut, ci pentru că nu şi-o propusese. Poate că ceea ce nu ştia să facă era să trăiască fără să-i intimideze pe cei aflaţi în preajmă. Chelnerul a schimbat paharul neterminat şi de-acum încălzit al lui Ignacio Abel cu altul, pe care frigul îi aburise forma delicată de con răsturnat. Judith îşi savura băutura cu sorbituri mici, la fel ca fumul tras din ţigara ţinută departe de faţă.

— Arhitectura modernă este pasiunea mea, spuse Van Doren. Mă pasionează şi pictura, cum poate aţi observat deja, dar în alt fel. Vă place Paul Klee?

Privirea lui atentă o urmărise pe a ei, uimită şi neîncrezătoare, subjugată de cinci tablouri mici ale lui Paul Klee, în acuarelă şi în ulei, iar ceva mai departe, de o natură moartă schiţată poate de Juan Gris.

— A fost profesorul meu de desen în Germania.

— Aţi studiat la Bauhaus? Abia acum Van Doren îi acorda cu adevărat, deşi poate doar în treacăt, consideraţia pe care până atunci, dintr-un motiv sau altul, din suspiciune sau din pură

aroganţă, doar o simulase.

— Un an, în prima epocă, la Weimar. Dar pe vremea aceea nimeni nu-şi închipuia măcar cât avea să dureze sau ce importanţă avea să capete. Am învăţat în câteva luni mai mult decât într-o viaţă întreagă.

Dar Van Doren îşi pierduse deja interesul. Se grăbea, avea prea multe lucruri de făcut în acelaşi timp, invitaţi de care să se ocupe, telegrame, radiograme urgente de trimis în Europa şi în Statele Unite, oameni noi de cunoscut şi de evaluat, minute numărate pentru fiecare întâlnire. Deja se afla în altă parte fără să se fi mişcat şi fără să fi încetat să surâdă, ca un om care închide ochii pentru o clipă, adoarme şi se trezeşte tresărind. Privirea lui explora mereu un câmp vizual aflat mai departe de interlocutorul lui. Îşi contracta muşchii feţei şi recupera într-o clipă firul întrerupt al monologului său.

— Pictura însă este o plăcere intimă, chiar dacă o admiri într-un muzeu. Te afli singur în faţa tabloului, iar lumea din jur nu contează. Pictura cere un grad de contemplare care uneori poate fi o problemă pentru persoanele active. Când staţi liniştit câteva minute nu vă cuprinde remuşcarea, nu simţiţi că pierdeţi ceva irecuperabil? Bineînţeles că şi o clădire poate fi admirată într-un mod la fel de personal precum un tablou. După cum ştiţi, emoţia estetică devine de obicei mai intensă graţie privilegiului proprietăţii. Arhitectura însă are mereu o latură publică, accesibilă oricui, în plină stradă, în aer liber. Este o afirmaţie. Ca atunci când dau cu pumnul în masă...

Fără să-şi dea seama, Van Doren încleşta pumnul drept şi îl ridica în aer. Îşi tot ridica mânecile puloverului până aproape de cot, mai întâi una, apoi pe cealaltă, cu gestul energic al cuiva care se pregăteşte nerăbdător să se apuce de treabă.

— Priviţi acest turn magnific al Companiei Telefónica. Poate Judith v-a spus deja că ne interesează. Adică familia mea este interesată. Prin *American Telephone and Telegraph...* Turnul ne vorbeşte, poate, despre puterea banilor, cum ar spune prietena noastră Judith, care are simpatii radicale, cum deja aţi observat, şi are, fără îndoială, dreptate, dar asta nu e tot. E vorba de minunea comunicării telefonice şi a ceva încă şi mai surprinzător, a undelor radio care nu au nevoie de cabluri pentru a transmite cuvintele prin atmosferă, făcându-le să sune ca un ecou în stratosferă pentru ca mai apoi să le recupereze. Oamenii

de vârsta părinţilor noştri ar spune că e un miracol, un act de magie. Însă turnul acesta spune mai mult de atât, iar dumneavoastră, în calitate de arhitect, sunteţi cât se poate de conştient de semnificaţia lui: este vorba de progresul Spaniei, la fel de puternică acum ca pe vremea când se construiau catedrale. Când cineva vine în Madrid, vede în clădirea Companiei Telefónica o nouă catedrală! E un turn de birouri şi o magazie plină de aparate şi cabluri şi totodată un simbol, la fel ca o biserică sau ca un templu grecesc sau ca o piramidă.

A băut ultima înghiţitură plesnind uşor din limbă, privind cu coada ochiului ceasul de la mână pe când îşi ridica din nou mânecile. A studiat bănuitor expresia puţin absentă de pe chipul lui Judith în timp ce urmărea cu privirea firul fumului de ţigară. Poate că fiorul comun se risipise; poate că de îndată ce aveau să iasă din încăpere, iar efectul alcoolului şi al apropierii fizice avea să dispară, niciunul nu va mai simţi insinuarea celuilalt.

— Dar mi se pare că sunteţi nerăbdător. Nu vreau să vă irosesc timpul şi nici pe al meu. Nu am uitat că nici dumneavoastră nu sunteţi un spirit contemplativ. Presupun că nu aţi auzit vorbindu-se de Burton College. Este o universitate mică, foarte selectă, la o distanţă de două ore cu trenul de New York, spre nord, pe malul fluviului Hudson. O privelişte frumoasă. Campusul este risipit în mijlocul naturii, la fel ca locuinţele şi fermele primilor colonişti...

— Şi mai înainte, ale indienilor alungaţi de primii colonişti.

Când a vorbit Judith, Van Doren şi-a ridicat privirea spre ea cu o placiditate absolută, surprins parcă de propria lui răbdare, cercetând-o pe îndelete, încetând să-şi tot ridice mânecile puloverului, privindu-l apoi pe Ignacio Abel parcă pentru a se asigura că era martor la mărinimia lui. Se complăcea în a presupune ceea ce poate ştia că nu e adevărat, şi anume că între el şi Judith exista o oarecare familiaritate.

— Cum poate vă aşteptaţi şi dumneavoastră, era inevitabil ca prietena noastră să nu amintească dintr-o clipă în alta de indieni. Dispăruţi, din păcate. Şi dumneavoastră, spaniolii, ştiţi ceva pe această temă. Dar dacă Judith ne dă voie, ar fi mai bine să continuăm povestea mea despre Burton College. În perioada aceasta frunzele pădurii devin roşii şi galbene. Nu sunt foarte sentimental şi îmi place mult Madridul, dar duc dorul culorilor de toamnă din acea parte a Americii. Judith ştie foarte bine la ce

mă refer. Nu aţi fost niciodată în Statele Unite, domnule Abel? Poate că acum ar fi momentul potrivit să veniţi. De câteva generaţii familia mea este legată de Burton College. Într-o vreme, de altfel, era gata să fie numit Van Doren College. Terenurile campusului sunt donate de un străbunic de-al meu. Cum ştiţi, când au sosit englezii, noi eram deja stabiliţi acolo. Noi, olandezii, vreau să spun. New York, aşa cum e cunoscut de toată lumea, a fost mai înainte pentru noi New Amsterdam, aşa cum Mexico de acum a fost Noua Spanie a dumneavoastră.

— Iată de ce partea aceea a Statelor este plină de nume olandeze, l-a întrerupt Judith, poate cu o oarecare iritare faţă de acea panoplie de strămoşi, ea, care nu avea în America alţi înaintaşi decât propriii ei părinţi, emigranţi care vorbeau engleza cu un accent îngrozitor şi care se certau în gura mare în rusă şi în idiş.

— Familia Roosevelt, ca să citez doar nişte locuitori remarcabili, a zis Van Doren şi a izbucnit în râs. Sau Vanderbilt. Sau Van Buren. Familia noastră însă a fost mai discretă. Nu a făcut politică, nici speculaţii. Abia dacă ne-a afectat ultima criză.

— Pe noi însă ne-a afectat, spuse Judith, fără ca Van Doren să-i acorde vreo atenţie.

— Burton College a fost direcţia preferată a actelor noastre de filantropie. Există un Van Doren Hall, cu o scenă unde se ţin în mod regulat concerte simfonice, o aripă Van Doren a spitalului universitar, specializată în tratamente revoluţionare împotriva cancerului. Iar de câţiva ani, de pe vremea tatălui meu, există un proiect la care ţin în mod deosebit pentru că tata ar fi dorit să se construiască şi a murit înainte să-şi vadă visul cu ochii: o nouă bibliotecă, Van Doren Library, care să se numească, mai exact, Philip Van Doren II Library. Pentru noi au lucrat deja mai mulţi arhitecţi şi nu-mi place niciunul din proiectele oferite. Bineînţeles că nu sunt eu în măsură să hotărăsc, dar ceea ce spun eu cântăreşte mult în Board of Trustees, consiliul universităţii, iar în cele din urmă eu sunt cel care ţine băierile pungii...

— Cel care are pâinea şi cuţitul, spuse Judith, mulţumită să-i corecteze lui Van Doren traducerea literală din engleză[24] cu o expresie spaniolă autentică, învăţată de curând şi care îi plăcea mult.

[24] Aluzie la expresia engleză *to hold the purse strings* (n. tr.).

— Tot ce ni s-a oferit până acum au fost nişte simple *pastiches,* cum vă puteţi imagina. Van Doren a pronunţat cu aceeaşi preţiozitate cuvântul în limba franceză. *Pastiches* în stil gotic, imitaţii de temple greceşti, de terme romane, de gări sau palate pentru expoziţii care imită templele greceşti şi monumentele romane, nişte torturi în stil *Beaux-Arts.* Însă eu nu vreau să fie profanat terenul cu o monstruozitate aducând a oficiu poştal. Mi-ar plăcea să vedeţi locul. O să vă trimit fotografii şi planuri, dacă veţi crede că e nevoie. Este o poiană în mijlocul unei păduri de arţari şi stejari, o movilă dincolo de latura de est a campusului, cu vedere spre fluviul Hudson. Clădirea se va putea vedea din trenurile care trec de-a lungul malului, din ambarcaţiunile care navighează în susul şi în josul fluviului. Chiar şi de pe partea cealaltă, de pe falezele oraşului New Jersey. Va fi clădirea cea mai vizibilă a colegiului. Mi-o imaginez profilându-se pe deasupra coroanelor copacilor, abia întrezărită vara, când sunt plini de frunze, la capătul unei cărări care se îndepărtează de pătratul central, un drum retras şi înălţător spre cărţi, cu luminile aprinse până la miezul nopţii. O să conţină publicaţii, dar şi discuri cu diferite tipuri de muzică, din orice parte a lumii. Judith, cu auzul ei fin, mă va ajuta fără îndoială să caut înregistrări cu muzică spaniolă. Îmi imaginez cabine izolate acustic, unde să se asculte discuri, săli de proiecţie unde oricine să poată vedea filme. Mă interesează proiectul acesta spaniol de a înregistra vocile marilor personalităţi naţionale. O să aibă săli de lectură cu ferestre mari, de unde să poţi cuprinde cu privirea pădurea şi fluviul, celelalte clădiri ale campusului. Nu ca bibliotecile alea lugubre din Anglia, imitate în mod absurd în Statele Unite, mirosind a mucegai şi a piele putrezită, cu rafturi şi fişiere de lemn închis la culoare, ca nişte sicrie sau monumente funerare, cu lămpi joase, cu abajur verde, care împrăştie o lumină mortuară pe feţele cititorilor. Văd o bibliotecă luminoasă precum acele clădiri şi ateliere construite de profesorii dumneavoastră în Germania, ca şcoala pe care aţi proiectat-o dumneavoastră aici, în Madrid. O bibliotecă practică, la fel ca o sală bună de gimnastică, o gimnastică pentru minte. Un turn de veghe şi totodată un refugiu.

— Eu vreau să lucrez în biblioteca asta, a spus Judith, însă Van Doren nu avea nici timp, nici chef să asculte. Îşi mişca

mâinile mari cu unghiile roz, îngrijite, îşi sufleca mânecile puloverului, nerăbdător parcă să înceapă lucrul la biblioteca lui imaginară, să sape fundaţia, să niveleze terenul, să pună şiruri de cărămidă roşcată sau blocuri de piatra dură şi cenuşie, care se ivea prin luminişurile din pădure.

— Nu v-am invitat azi ca să vă daţi acceptul, să vă angajaţi în vreun fel faţă de mine. Dumneavoastră aveţi multe de făcut şi eu la fel. Domnul Negrín mi-a spus că anul acesta va fi mai greu pentru dumneavoastră mai ales pentru că Oraşul Universitar trebuie inaugurat în luna octombrie. E greu, dacă permiteţi să-mi exprim părerea sinceră. Aproape imposibil.

— Aţi vizitat şantierul?

Înainte de a răspunde, Van Doren a zâmbit pentru sine în tăcere, ca un om nehotărât dacă să dezvăluie sau nu tot ce ştie sau ca un om care vrea să dea impresia că ştie mai mult decât spune.

— Acesta este unul dintre motivele pentru care am venit la Madrid. Am văzut şantierul pe îndelete şi am consultat planuri şi machete. Un proiect magnific, construit la o scară fără egal în Europa, deşi poate că lucrările înaintează prea lent şi poate dezordonat, aş îndrăzni să spun. Mi-a plăcut mult clădirea dumneavoastră, cea proiectată în exclusivitate de dumneavoastră. Centrala termică, dacă nu mă înşel.

— Aproape că nu e o clădire. E un fel de cutie pentru toate maşinăriile şi manetele de control. Dar încă nu e dată în folosinţă. Cine v-a arătat-o?

— Phil nu o să vă răspundă la această întrebare, spuse Judith.

Van Doren i-a întors un zâmbet rapid, un gest, aprobându-i cuvintele cu un aer măgulitor. Era un bărbat căruia îi plăcea să ştie mai ales ce nu ştiau ceilalţi, să aibă acces privilegiat la ce le era inaccesibil celorlalţi. Lui Ignacio Abel nu i-a plăcut că Judith s-a referit din nou la el cu un diminutiv.

— Este un bloc cubic şi, cu toate astea, pare că s-a ivit din pământ, că este o structură organică. Este o fortăreaţă care nu pare să conteze prea mult, o inimă viguroasă care pompează apa caldă şi căldura către oraşul acesta al cunoaşterii. Vrei să baţi la uşa aceasta din zid şi să intri în castel. Se vede de îndată că aţi lucrat cu ingineri competenţi. Şi că, pe lângă profesorii dumneavoastră germani, mai admiraţi şi câţiva arhitecţi

scandinavi, dacă îmi îngăduiţi să vă spun. A fost greu să vi se accepte proiectul?

— Nu prea. Este o construcţie practică şi nimeni nu-i acordă prea multă atenţie. Nu a fost nevoie să adaug nici volute, nici cornişe gotice, nici să imit Escorialul.

— O clădire teribilă, nu vi se pare? Nişte compatrioţi de-ai dumneavoastră, foarte mândri de ea, m-au dus să o văd săptămâna trecută. Parcă aş fi intrat pe o scenă sinistră a operei *Don Carlos.* Simţi greutatea granitului de parcă te-ar apăsa mâna lui Filip al II-lea într-o mănuşă de fier. Sau statuia Comandorului din *Don Giovanni.* Nu vă supăraţi dacă vă spun asta, nu?

Van Doren a izbucnit în râs, căutând în zadar complicitatea lui Judith, apoi s-a întors spre Abel schimbând tonul cu totul, de parcă i-ar fi vorbit altcuiva.

— Sunteţi comunist?

— De ce mă întrebaţi?

— *Background check*[25], a răspuns Judith încet, vizibil iritată, nerăbdătoare. S-a ridicat şi s-a îndreptat spre fereastră, stânjenită de ce părea a fi începutul unui interogatoriu de care poate se simţea măcar în parte responsabilă.

— Unii dintre colegii şi profesorii dumneavoastră de la Bauhaus erau. Mi se pare că sunteţi un om de acţiune. Că aveţi în acelaşi timp simţ practic şi imaginaţie utopică.

— Şi pentru toate astea e nevoie să fii comunist?

— Mă tem că da, fie comunist, fie fascist. Trebuie să ai dragoste faţă de proiectele grandioase şi de acţiunea imediată şi eficientă, să nu ai răbdare s-asculţi vorbe goale şi termene amânate. La Moscova sau la Berlin, oraşul universitar proiectat de dumneavoastră ar fi deja terminat. Ba chiar şi la Roma.

— Dar poate nu ar avea niciun sens. Doar ca să slujească eventual drept cazarmă sau teren de instrucţie.

Chiar fără să o privească, Ignacio Abel era conştient de privirea şi de atenţia pe care Judith şi-o îndreptase asupra lui. Fără să-şi dea seama întru totul, vorbea pentru ea, pentru ca ei să-i placă ceea ce spunea.

— Nu spuneţi banalităţi propagandistice nedemne de dumneavoastră. Ştiinţa germană e cea mai avansată din lume.

— În scurt timp nu o să mai fie.

---

[25] „Verificarea antecedentelor” – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

— Acum vorbiţi ca un comunist.

— Vrei să spui că numai un comunist poate fi împotriva lui Hitler? Judith Biely se afla în picioare lângă fereastră, supărată, foarte serioasă, tensionată. Van Doren o privea pe furiş, fără să spună nimic. Şi-a aţintit însă ochii asupra lui Ignacio Abel, care vorbea fără să ridice glasul, cu aceeaşi pudoare instinctivă resimţită de câte ori îşi exprima opiniile politice.

— Sunt socialist.

— E vreo diferenţă?

— Când comuniştii au ajuns la putere în Rusia, i-au băgat pe socialişti în închisoare.

— Socialiştii au împuşcat-o pe Rosa Luxemburg în Germania în 1919, spuse Judith.

Discuţia avea asupra lui Van Doren un efect comico-histrionic.

— Iar atunci când câştigă fasciştii sau naziştii, comuniştii şi socialiştii ajung cu toţii în aceleaşi închisori, după ce s-au luptat atât între ei. Nu o să-mi spuneţi că acest spectacol nu are ceva comic.

— Sper să nu se întâmple în ţara mea. Şi că o să putem să inaugurăm la timp Oraşul Universitar fără să fie nevoie de vreo lovitură de stat comunistă sau fascistă.

Ignacio Abel ar fi vrut să încheie discuţia şi să plece, dar, dacă ar fi plecat acum, nu ştia când avea să o revadă pe Judith.

— Îmi place entuziasmul dumneavoastră, Ignacio, dacă îmi permiteţi să vă spun pe nume. Ştiam că v-aţi încheiat prelegerea cu multă elocvenţă şi cu o declaraţie revoluţionară. Asta nu mi-a povestit-o Judith, ea nu are nicio vină. M-aş bucura să-mi spuneţi Phil şi să ne tutuim, chiar dacă ştiu că de-abia ne-am cunoscut şi că Spania e o ţară mai formală decât America. Îmi place că nu pare să vă deranjeze că staţi departe de curentele moderne, politic vorbind.

— Mie mi se par îngrozitor de primitive.

— Am vizitat Uniunea Sovietică acum doi ani şi am călătorit mult prin Germania şi Italia. Cred că sunt o persoană fără prejudecăţi. Un american deschis la tot ce e nou în lume. *The Innocent Abroad*, cum zicea unul din marii noştri călători, Mark Twain. Suntem o naţiune nouă, dacă e să ne comparăm cu dumneavoastră, europenii, avem simpatie faţă de tot ce înseamnă desprindere curajoasă de trecut. Aşa ne-am născut

noi, desprinşi de bătrâna Europă, rupţi de tradiţia regilor şi a arhiepiscopilor...

— Asta am făcut noi în Spania cu doar patru ani în urmă.

— Şi care sunt rezultatele? Ce aţi dus la îndeplinire în timpul acesta? Călătoresc cu maşina prin ţară şi tot ce văd când ies din Madrid sunt sate sărăcăcioase. Ţărani slăbănogi călare pe măgari, păstori de capre, copii desculţi. Femei care se despăduchează una pe alta stând la soare.

— Exagerezi, Phil. Domnul Abel poate să se simtă ofensat. Doar vorbeşti despre ţara lui.

— Despre o parte din ea, spuse încet Ignacio Abel, furios pe sine însuşi pentru că, în loc să plece, rămăsese să asculte în continuare.

— Îşi irosesc energia în dispute parlamentare, în discursuri, în schimbări de guvern. Îmi spuneţi că sunteţi socialist: dar până şi în sânul acestui partid domneşte discordia. Sunteţi dintre socialiştii care susţin un sistem politic parlamentar sau dintre cei care s-au răzvrătit anul trecut ca să aducă revoluţia sovietică în Spania? Am avut plăcerea să-i fiu prezentat de curând la o cină cu invitaţi diplomaţi lui Julián Besteiro, socialist la fel ca dumneata. Mi s-a părut un adevărat gentleman, tot aşa cum mi s-a părut şi că trăieşte cu capul în nori. Mă scuzaţi că vorbesc deschis: o parte din munca mea constă în a căuta informaţii. Am investit mulţi bani în această ţară şi nu am vrea să îi pierdem. Vrem să ştim dacă are rost să muncim mai departe şi să investim aici sau dacă ar fi mai prudent să plecăm. E adevărat că în curând o să aibă loc noi alegeri? Luna trecută am ajuns la Madrid şi ziarele erau pline cu fotografiile noului guvern. Acum am citit că se anunţă o criză şi că o să se schimbe guvernul. Priviţi la ce a reuşit să facă Germania în doar jumătate din timpul acesta. E de ajuns să vă uitaţi la şosele, la dezvoltarea industriei, la milioanele de locuri de muncă. Şi nu e vorba doar, cum ar putea crede unii, de diferenţa dintre rase, dintre arienii eficienţi şi latinii leneşi. Priviţi unde a ajuns Italia în zece ani. Aţi văzut şoselele, gările noi, puterea armată? Nu am prejudecăţi ideologice, dragă Judith, e doar o chestiune practică. Mă impresionează în egală măsură şi progresele uimitoare în urma planurilor cincinale sovietice. Am văzut cu ochii mei fabricile, furnalele, fermele colective unde se ară cu tractorul. Acum zece ani, câmpurile Rusiei erau mai sărăcăcioase şi mai înapoiate

decât în Spania. Cu numai doi ani în urmă, Germania era o ţară umilită. Acum e din nou cea mai mare putere a Europei. În ciuda sancţiunilor grele şi nedrepte impuse de aliaţi, mai ales de francezi, care nu ar fi atât de ranchiunoşi dacă nu ar fi incompetenţi şi corupţi...

— Dar cu ce preţ?

— Oare nu plătesc şi statele democratice un preţ sângeros? În ţara mea, în Anglia, în Franţa, sunt milioane de oameni fără un loc de muncă. A Treia Republică e putredă până în măduva oaselor. Chiar aici, la periferia Madridului, e plin de copii cu burţile umflate şi muşte în jurul ochilor. Până şi preşedintele nostru a fost nevoit să imite lucrările grandioase din Germania şi Italia, planificările guvernului sovietic.

— Sper să nu imite şi lagărele de concentrare.

— Nici legile rasiale.

— Dragă Judith, mă tem că în privinţa aceasta prejudecăţile tale sunt incorigibile.

Ignacio Abel şi-a dat seama cu greu despre ce vorbeau. A observat că Judith s-a îmbujorat şi că Van Doren îşi savura propria vehemenţă rece, sentimentul de a controla conversaţia. Nu era obişnuit cu uşurinţa americanilor de a împleti politeţea şi cruzimea.

— Vrei să spui că motivul pentru care îmi repugnă Hitler este că sunt evreică?

— Vreau să spun, cu tot respectul, că lucrurile trebuie considerate în proporţiile lor exacte. Ştii prea bine că nu am prejudecăţi. Dacă tu ai vrea să renunţi la postul de acum dintr-o universitate mediocră, după părerea mea, aş solicita să ţi se ofere imediat un contract cu Burton College. Câţi evrei erau în Germania acum doi ani? Cinci sute de mii? Câţi dintre ei vor fi nevoiţi să plece? Iar dacă în Germania nu e destul loc pentru ei, cum se face că prietenii şi confraţii lor din Franţa, Anglia şi Statele Unite nu se grăbesc să-i primească cu braţele deschise? Câţi aristocraţi şi paraziţi ruşi nu au părăsit ţara fie de bunăvoie, fie în mod forţat, când a început cu adevărat să se pună bazele Uniunii Sovietice? Oare spaniolii nu au ars biserici şi nu i-au expulzat pe iezuiţi de îndată ce s-a construit Republica? Câţi germani nu s-au văzut nevoiţi să-şi părăsească ţara unde s-au născut pentru ca Beněs şi Masaryk să nu vadă ştirbită câtuşi de puţin patria cehă? Şi noi, în America, am expulzat mii de

britanici, o mulţime de coloni la fel de americani precum Washington sau Jefferson, dar care preferau să se supună mai departe coroanei britanice. E o chestiune de proporţii, draga mea, nu de cazuri individuale. Sau, cum se spune la noi, *there is no such thing as free lunch*[26], totul se plăteşte.

Van Doren se tot uitase la ceas pe furiş în timp ce vorbea. Cerceta cu scânteieri scurte de atenţie tot ce se petrecea în jurul său, tot ce putea să transpară în privirea, în gesturile sau în liniştea interlocutorului său. Era un bărbat care părea să reverse o energie zdrobitoare în fiecare din faptele şi din cuvintele sale, dar care în acelaşi timp se afla parţial altundeva, nerăbdător a se întâlni cu alte persoane sau a face ceva ce întârzia prea mult să apară. În convingerea lui se întrezărea un aer de impostură: ca şi cum ar fi fost în stare să susţină cu aceeaşi tărie contrariul a ceea ce tocmai afirmase sau ca şi cum prin faptul de a vorbi astfel punea la încercare reacţiile ascultătorilor săi, întinzându-le o capcană pentru a putea să le descopere gândurile ascunse. Majordomul în livrea care ţinea tava în mână a intrat discret să-i spună ceva la ureche. Ignacio Abel a bănuit că a intrat la ora stabilită pentru a întrerupe o întâlnire care nu trebuia să dureze mai mult. În privirea lui Judith a întâlnit o complicitate care nu existase când intraseră în încăpere: ceva din câte se spuseseră acolo îi situase de aceeaşi parte a baricadei, făcându-i să-şi descopere unul altuia afinităţi necunoscute. Faptul că ea împărtăşea cu el idei care îi scăpau lui Van Doren nu numai că îl măgulea: îi provoca o intensă excitaţie sexuală, de parcă s-ar fi încumetat, nevăzuţi de nimeni, la o neaşteptată apropiere fizică. Van Doren se uita la ceas, vorbea cu majordomul, străin de ceea ce se producea între ei doi. Sau poate că, dimpotrivă, nimic nu scăpa cinismului sau agerimii sale, obişnuinţei de a controla cu subtilitate sau grosolănie vieţile celorlalţi.

— Îmi pare teribil de rău, dar va trebui să plec. Am o întâlnire neprevăzută la Ministerul Comunicaţiilor. Întrebarea este dacă ministrul se va mai afla acolo atunci când am să ajung eu... Serios vorbind, *my dear*[27] Ignacio, îmi pare rău că a trebuit să facem politică. Mereu e o pierdere de vreme, mai ales atunci când sunt lucruri mai serioase, de care se cuvine să se

[26] Expresie în lb. engl. care se traduce literal prin „nu exista prânz care să nu se plătească”, sugerând ideea că nimic nu e gratis (n. tr.).
[27] „Dragul meu” – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

vorbească. Judith, cum se spune în spaniolă *to cut a long story short*[28]?

— A trece la subiect.

— O femeie admirabilă! Să trecem atunci la subiect, Ignacio: sunt autorizat a vă propune să acceptaţi poziţia de *visiting professor*[29] la Departamentul de Arhitectură şi Arte Frumoase din Burton College pentru la anul, semestrul de toamnă, dacă vă convine şi dacă Oraşul Universitar se va inaugura la timp, ceea ce vă doresc din toată inima. Şi aş vrea ca în acest timp să studiaţi posibilitatea de a proiecta noua bibliotecă, Van Doren Library. Bineînţeles că proiectul va trebui să fie aprobat în *board*[30], dar pot să vă garantez că vi se va permite să lucraţi cu absolută libertate: dacă un viitor pe măsura dumneavoastră nu este cel al Germaniei sau al Rusiei, atunci poate America este cea mai potrivită pentru dumneavoastră. Acum o să plec, cu îngăduinţa dumneavoastră. *Make yourselves at home*[31]. Simţiţi-vă ca acasă! Aştept răspunsul dumneavoastră, dragă Ignacio. *A bientôt*[32]*, my dear* Judith.

Van Doren s-a ridicat în picioare, a întins braţele şi a îmbrăcat fără efort jacheta sport pe care i-o întindea majordomul. În privirea lui scrutătoare şi ascuţită, în gestul sprâncenelor pensate a scânteiat o clipă o sugestie de obscenitate secretă, de parcă i-ar fi oferit lui Judith Biely şi lui Ignacio Abel camera unde se pregătea să-i lase singuri, de parcă ar fi ghicit sau ar fi presupus ceea ce ei înşişi nu îndrăzneau încă să descopere.

---

[28] „A spune pe scurt” – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

[29] „Profesor invitat” – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

[30] „Consiliu” – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

[31] „Simţiţi-vă ca acasă” – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

[32] „Pe curând” – în lb. fr. în orig. (n. tr.).

7

Judith Biely este imaginea unei femei văzute din spate, aflată dinaintea pianului, care atunci când se întoarce spre uşă primeşte drept în faţă şi în părul foarte puternic şi ondulat soarele amurgului de 29 septembrie 1935; este o siluetă ce traversează sala în dreptul fasciculului albăstrui de lumină lansat de proiectorul de diapozitive; este o grafie agitată şi fantezistă, semănând într-o oarecare măsură cu buclele părului ei puse într-un plic păstrat de Ignacio Abel în unul din buzunare, în bagajele de fugar sau de dezertor care are doar ceea ce poartă cu el şi nu ştie cât o să dureze călătoria şi nici măcar dacă se va întoarce în ţara în ruine de unde a plecat cu doar două săptămâni în urmă. Judith Biely este o grafie tumultuoasă pe foile de hârtie ale acestei scrisori pe care Ignacio Abel ar fi preferat să nu o fi primit şi care poate este ultima dintre toate; este datată în Madrid, cu nici trei luni în urmă; nu a fost trimisă prin poştă, ci încredinţată cuiva care i-a predat-o cu amestecul de viclenie şi plăcere resimţit de cel ce ştie că nu dă decât durerea unui cuţit răsucit în rană. Vedea mâinile rapace oferindu-i scrisoarea în vestibulul unei case de toleranţă, unde stabiliseră să se întâlnească pentru ultima dată, unghiile foarte roşii şi degetele deformate de artrită, întinând cu atingerea lor plicul pe care Judith îi scrisese numele cu o formalitate şi ea de rău augur, *Dlui Ignacio Abel.* O scrisoare poate fi o vrăjitorie cu efect negativ întârziat; cineva căruia nu îi era adresată deschide un sertar, o găseşte din greşeală, se încumetă să o citească şi e ca şi cum şi-ar fi vârât mâna în ascunzişul unui scorpion; nu mai poate închide sertarul la loc; gestul de a o fi scos din plic şi de a fi citit caligrafia cu linii capricioase, închipuind cuvinte ce-i vor arde memoria multă vreme de-acum înainte, este iremediabil. Cineva o găseşte după mulţi ani în interiorul unui geamantan plin de praf sau în arhiva unei universităţi şi scrisoarea încă îşi păstrează fervoarea sau cruzimea, chiar dacă au murit şi cel care a scris-o, şi cel care a primit-o. *Dlui Ignacio Abel*: de parcă,

dintr-odată, nu s-ar mai cunoaşte, de parcă ultimele nouă luni nu ar fi existat. Judith Biely este chiar acum o femeie care stă cu spatele şi care nu s-ar fi întors spre uşă niciodată; o absenţă ireparabilă şi câteva vestigii materiale aflate în posesia acestui bărbat care îşi sprijini faţa de fereastra trenului, privind spre întinderea fluviului Hudson, cu ochii pierduţi în zare şi conştiinţa dizolvată în oboseală şi contemplaţie. Îi văd pantofii negri care au luat forma piciorului de la atâta purtat, talpa cusută de mână, de-acum uzată, mai ales tocul, resturile prafului din Madrid şi ale şanţurilor din fundaţiile abandonate ale Oraşului Universitar (se întorcea acasă pentru vreo reuniune de familie cu pantofii plini de praf sau de noroi de pe şantier, în contrast cu croiala impecabilă a pantalonilor, iar fratele Adelei sau vreo verişoară observau: „Se vede că duce dorul schelelor”). Ciorapul drept are o gaură pe unde iese degetul mare. În camera de hotel din New York, Ignacio Abel a găsit ac şi aţă de cusut într-o cutiuţă, a încercat să-şi cârpească ciorapul şi a descoperit că nu ştia cum, că mâinile nu îi slujeau la nimic. Nu ştia nici cum să-şi coasă nasturele rupt de la cămaşă şi observase cu îngrijorare cum buzunarul drept al jachetei începuse să se desprindă. Materialele se degradează pe nesimţite; buzunarele celor fără domiciliu stabil ajung să se deformeze de atâtea obiecte păstrate în ele; câteva fire descusute sunt primul indiciu al următoarei faze a ruinei, ca o crăpătură abia vizibilă într-un perete. Îşi aminteşte de vremea când hainele apăreau ca prin farmec spălate şi călcate în şifonier, în sertarele comodei cu oglindă ovală în care se reflecta sumbrul pat conjugal, cu o tăblie de lemn sculptat, imitând stilul renascentist spaniol, specific familiei Ponce-Cañizares Salcedo. Nu ştii să faci nimic, ai muri de foame dacă ar trebui să-ţi câştigi traiul muncind cu mâinile, să-ţi găteşti tu singur mâncarea. De când era mic, tatăl său râdea pe seama lui, când vedea cum îl ia ameţeala, dacă se urca fie şi pe schela cea mai joasă sau cu câtă stângăcie îndeplinea până şi cele mai simple îndeletniciri manuale. „Eutimio, dacă băiatul ăsta al nostru nu o să ajungă domn, o să moară de foame”, îi spunea ucenicului care se îngrijea de el ca un frate mai mare de câte ori era adus pe şantier. Profesorul Rossman cel puţin era îndemânatic şi putea să se descurce în Madrid chiar şi în cele mai grele momente, montând peniţe de stilou şi apoi umblând să le vândă din cafenea în cafenea,

scoţându-le pe neaşteptate din buzunare sau din servieta lui fără fund, ca un magician bătrân, care repetă trucuri de demult. Nu apucase să-şi ia servieta când l-au săltat din pensiune fără menajamente, dar fără violenţă sau grosolănie, şi apoi l-au urcat într-un automobil Hispano-Suiza confiscat, pe bancheta din spate, aşa cum îşi amintea fiica lui, care îl văzuse de sus, printre perdelele de la fereastră. Fără sigle politice vopsite pe portieră sau capotă, fără tavan capitonat cu precară prevedere împotriva lunetiştilor sau a schijelor lansate din avioanele inamice. Portierele aveau încă însemnele nobiliare ale aristocratului căruia îi confiscaseră automobilul, refugiat sau mort. Oameni serioşi, care nu-şi pierdeau timpul, nici nu gesticulau exagerat, nici nu-i imitau pe gangsterii din filme, deţinând un ordin de percheziţie semnat, ştampilat cu cerneală violet cu aer oficial, pe care domnişoara Rossman nu a reuşit să-l desluşească. Şi profesorul Rossman avea buzunarele pline cu tot felul de lucruri la fel ca el acum, în tren, deformate, ameninţând să rupă cusătura; l-au lăsat să-şi pună sacoul, dar nu şi vesta şi gulerul tare, de care oricum nu ar fi avut nevoie în zăpuşeala Madridului; sau nu i-au dat voie să-şi pună ghetele nemţeşti cu tocurile scâlciate sau poate că lui i-a fost prea teamă, încât a uitat să mai ceară asta, fapt pentru care a ieşit în ciorapi şi în vechii papuci de pâslă. La morga de pe strada Santa Isabel, un picior al profesorului Rossman încă mai era încălţat cu un papuc, în timp ce degetul cel mare al celuilalt ieşea prin vârful ciorapului, galben şi ţeapăn, cu unghia ca o gheară răsucită. La morgă mirosea a moarte şi a dezinfectant şi toate cadavrele purtau la gât o etichetă cu un număr. Dintr-un motiv sau altul, morţilor le cădeau mereu pantofii din picioare. Vagabonzii se trezeau cu noaptea în cap să le ia pantofii şi ceasurile, acele de cravată, până şi dinţii de aur. Unii erau mai greu de identificat pentru că fuseseră împuşcaţi în faţă sau pentru că li se furase portofelul, poate chiar de cei care îi executaseră ceva mai devreme. „Asta e dreptatea poporului”, spunea Bergamín, privindu-l cu suspiciune ecleziastică de partea cealaltă a mesei din biroul său, într-un salon cu tavan gotic din clădirea Alianţei Intelectualilor Antifascişti, cu mâinile împreunate la nivelul gurii, mirosindu-şi unghiile cu scepticism, „un puhoi care mătură totul în cale, care nu cruţă nimic. Însă ceilalţi au fost cei care, atunci când s-au revoltat, au rupt zăgazurile acestui puhoi în care au

ajuns să piară şi ei. Până şi domnul Ossorio y Gallardo, la fel de catolic ca mine şi mult mai conservator, a înţeles asta şi a exprimat-o în scris: este logica Istoriei." Vieţile individuale nu mai contează acum, spusese el, şi nici ale noastre. Dar el şi-o apăra pe a lui înăuntrul unui birou, în loc să se apropie de front, ar fi vrut să-i spună Ignacio Abel, care ar fi putut muri şi el, după ce fusese interogat de mai multe ori de-a lungul verii, în bătaia ţevilor unor puşti vechi ce i se înfigeau în piept, gata să se descarce asupra lui în orice moment, întrucât cei care le mânuiau deţineau cunoştinţe sumare în privinţa acelor mecanisme, azvârlit într-o noapte în faţa unor faruri cu câteva clipe înainte ca o voce să-l salveze rostindu-i numele. Încă părea un burghez, deşi ieşea cu precauţie fără cravată şi pălărie, la început la fel de neajutorat ca atunci când visezi că ieşi dezbrăcat pe stradă. După ce ai fost la un pas de moarte, lumea înconjurătoare capătă un caracter impersonal: lucrurile pe care le priveşti ar fi continuat să existe chiar dacă cineva, cu câteva minute mai devreme, te-ar fi împuşcat în cap sau în piept cu un glonţ Mauser tras de la mică distanţă. Se gândeşte, desprins de sine însuşi, cu obiectivitatea unui aparat de fotografiat în spatele căruia nu se află nimeni: aş fi putut să fiu mort şi acum nimeni nu ar mai fi ocupat locul acesta din tren, lângă fereastra cu perspectivă asupra unui fluviu ale cărui dimensiuni depăşesc capacitatea de a cuprinde a privirii spaniole, obişnuită cu întinderea câmpurilor udate doar de ploaie, cu pâraiele molatice, cu şuvoaiele năvalnice şi aluviunile încărcate de bolovani. „Puhoiul nestăvilit al dreptei furii populare", scria Bergamín, îşi spunea sieşi cu glas tare, cu vocea lui firavă şi stinsă, de parcă ar fi pregătit un articol pentru a doua zi. Ignacio Abel ştie că ar fi putut să moară, fără nicio îndoială, cel puţin de vreo patru-cinci ori în timpul verii petrecute în Madrid şi că nici Judith, nici copiii lui nu ar fi avut cum să afle: poate că se gândesc la această eventualitate, poate cred că a murit, poate că într-adevăr este mort, fără să ştie. Poate că uitarea celorlalţi îl erodează, chiar dacă el îşi închipuie că identitatea lui a rămas neştirbită. *Ce groaznic, să te gândeşti că în această clipă, în ceasul acesta, undeva anume, uitarea acţionează împotrivă-mi, descompunându-mă.* A scris aceste cuvinte fără să ştie dacă Judith le va citi vreodată. Dacă eu aş fi murit în Madrid, întinderea fluviului s-ar desfăşura cu o viteză tot mai mare în

dreptul ferestrei fără să o privească nimeni. M-ar fi dus la morga plină de cadavre anonime, înşirate pe coridoare şi până şi în camera unde se ţin măturile, sub zumzăitul norului de muşte; mi-ar fi atârnat la gât o etichetă de carton uzat, cu un număr de înregistrare, la fel ca profesorului Rossman; ceea ce n-ar fi apucat să-mi fure cei care se trezesc dimineaţa cu gând să jefuiască morţii din acea noapte mi-ar fi fost arhivat, nu înainte de a se întocmi o listă bătută la maşină, cu mai multe copii la indigo.

Eu inventariez buzunarele lui Ignacio Abel; tot ce poartă la el un bărbat, fără să-şi dea seama, ce nu a apucat să arunce, ceea ce păstrează cu grijă şi ce rămâne prins de haine fără vreun motiv anume, deformându-i buzunarele sub apăsarea unei greutăţi excesive, care face să se rupă aţa, iar firul destrămat să ducă la o gaură iremediabilă; ce l-ar ajuta să-şi stabilească identitatea şi să-şi reconstituie paşii şi este totodată trecător precum orice hârtie pe care vântul de octombrie o poartă pe străzi; precum conţinutul coşului de gunoi pe care menajerele din hotelul New Yorker îl răstoarnă în container. Poate că ai murit şi doar lucrurile astea vor vorbi despre tine. Dar cei care veneau pe Viaductul din Madrid să-şi pună capăt zilelor obişnuiau să-şi golească buzunarele şi să-şi lase în ordine documentele şi obiectele personale de valoare înainte de a se arunca în gol. Unii îşi scoteau pantofii, dar nu şi şosetele, şi îi lăsau aşezaţi la linie unul lângă celălalt, ca la picioarele patului (Adela nu se descălţase; a sărit în apă sau, mai bine zis, a făcut un pas înainte şi s-a lăsat să cadă, purtând încă pantofii cu toc, geanta strânsă în mâinile acoperite cu mănuşile subţiri de vară şi pălărioara ce rămăsese să plutească mai departe, părând de la depărtare o bărcuţă de hârtie). Îşi înlătură gândul cu un gest instinctiv din cap; îşi aminteşte de scrisoarea Adelei, pe care ar fi trebuit să o rupă în mii de bucăţi şi pe care încă o poartă în buzunar, cu încăpăţânarea incorigibilă de a păstra o amintire sau o remuşcare parazitară. *Şi de ce ar trebui să ascund faptul că nu sunt mai bună decât tine, pentru că ceea ce mă înspăimântă şi mă înfurie cel mai mult nu este gândul că te-ar fi ucis sălbaticii ăia despre care credeai că sunt pe aceeaşi baricadă cu tine sau că fata şi băiatul tău o să crească fără tată, ci că acum te afli viu şi cum nu se poate mai fericit în braţele*

celeilalte. Îşi aminteşte de scrisorile lui Judith păstrate imprudent în sertarul secreterului său încuiat cu o cheiţă, pe care el o uita uneori în broască. *Ştiam doar că eu nu puteam să-ţi dau multe lucruri pe care ţi le doreai, dar nici nu mai este altcineva care să ţi le dea, pentru că tu îţi doreşti ce nu există şi nici nu ştii să-ţi doreşti ce-ţi este aproape.*

Arheologia obiectelor deţinute de pasagerul dintr-un tren plecat din gara Pennsylvania la orele patru după-amiaza, într-o anumită zi din luna octombrie a anului 1936; nu ce se află în geamantanul său demn de un călător prin toată lumea, de-acum scăpătat, ci conţinutul buzunarelor lui: biletul de tren; o foaie cu instrucţiuni în caz de naufragiu, distribuită fiecărui pasager în momentul îmbarcării pe „S.S. Manhattan”; o carte poştală ştampilată, pe care şi-a promis să o pună la cutie de îndată ce va ajunge la destinaţie, simţindu-se vinovat că nu le-a scris copiilor de atâta amar de vreme, deşi nu ştie dacă le-a ajuns vreuna din cărţile poştale trimise de-a lungul călătoriei, prima încă din ziua următoare plecării din Madrid, expediată din Valencia, dintr-o piaţă cu palmieri recent stropită; monede de zece centime spaniole, centime franţuzeşti, câte un bănuţ de aramă vârât în cel mai ascuns cotlon al vreunui buzunar, unde şi-au găsit adăpost şi firimiturile mai tari de pâine, la o adâncime unde unghiile nu pot să răzbată; un timbru poştal; o peniţă de stilou, dăruită de Adela cu ocazia ultimei aniversări, la sugestia profesorului Karl Ludwig Rossman, care i-a vândut-o cu un mic câştig, profitând de una din ocaziile când venea în casa lui Ignacio Abel pentru a-şi lua fiica, după ce le preda copiilor germană; o cartelă pentru trenurile de suprafaţă; două scrisori primite de la două femei la fel de diferite precum caligrafia lor (amândouă anunţă sfârşitul a ceva în fiecare din cele două laturi ale vieţii sale, despre care a crezut o vreme că nu se vor ciocni şi nici nu se vor amesteca vreodată, încăperi alăturate ale aceluiaşi hotel cu pereţi izolanţi, lumi paralele). Fotografii în portofelul uzat de-acum de atâta purtare, plin de documente şi scrisori de acreditare inutile: actul de identitate, carnetele de membru al Uniunii Generale a Muncitorilor şi de membru al Partidului Socialist, cel de membru al Colegiului Arhitecţilor, biletul de liberă trecere, cu data de 4 septembrie 1936 pentru a călători la Illescas, în provincia Toledo, *cu scopul de a salva*

opere de artă valoroase aparţinând patrimoniului naţional şi ameninţate de agresiunea brutală a rebelilor. Biletul de liberă trecere vorbeşte despre agresiune, nu despre progres. Cuvintele erau schimbate în speranţa ca faptele trecute de-acum sub tăcere să înceteze să existe. Faptul că inamicul se apropia fără ca vreo forţă reală să i se împotrivească sau cel puţin să-i îngreuneze înaintarea, doar grupuri dezordonate de miliţieni, care treceau de la infatuare la panică şi apoi la debandadă încă de la primele împuşcături; murind cu un eroism generos şi zadarnic, fără să ştie unde se afla duşmanul şi nici măcar că acea confuzie în care se văzuseră cuprinşi brusc era o adevărată bătălie, căzând pe spate când îi lovea în umăr reculul puştilor sau luptând cu puşti fără gloanţe sau doar cu puşti de lemn şi pistoale greoaie furate de la garnizoana din dealul Príncipe Pío, aţintite fără noimă spre un avion care zbura aproape de sol, împroşcând şoseaua cu schije sau spre plopii care, în bătaia vântului, păreau să clocotească de inamici. *Zonele considerate de rebeli redute decisive în afirmarea poziţiei lor ajung zi de zi într-o situaţie tot mai disperată, iar dacă nu s-au predat încă e doar pentru că forţele noastre victorioase nu vor să radă aceste oraşe de pe faţa pământului, ci să le aducă de partea Civilizaţiei şi a Republicii.* Poate că au ajuns deja la Madrid, iar aceasta este prima noapte de ocupaţie, o noapte care peste şase ore cufundă străzile reduse la tăcere într-o beznă de călimară sau de puţ nesfârşit. Poate că, atunci când trenul va ajunge la staţia Burton College, va găsi la chioşcuri ziare care să anunţe cu cerneala încă umedă căderea Madridului.

Judith Biely este o fotografie dintr-un portofel, făcută la Paris pe vremea când nu exista nici cea mai îndepărtată posibilitate să se întâlnească, cu zile sau săptămâni înainte să-i sosească invitaţia pentru Madrid, venită aproape de azi pe mâine. Pe-atunci, tot ce-şi putea închipui era că avea să-şi petreacă toamna în Italia, scriind cronici pentru o revistă americană care ar fi plătit-o foarte puţin, dar care ar fi făcut-o să respire uşurată, pe de o parte, pentru că nu era nevoită să cheltuiască din banii rămaşi, iar pe de altă parte, pentru că aşa avea să fie publicat ceva scris de ea; şi ca să vadă mai ales mama ei, care păstra într-un album fotografiile şi scrisorile trimise de Judith în ultimii doi ani şi puţinele articole apărute sub

semnătura ei – compensaţia, deocamdată îndoielnică, pentru toate sacrificiile pe care le făcuse ca fiica ei să poată pleca în această călătorie şi să-şi poată oferi o educaţie într-o lume binemeritată, de care avea nevoie şi care îi îngăduia să-şi îndeplinească menirea. Lucrurile cele mai fragile au o capacitate uimitoare de a supravieţui, cel puţin celor care le construiesc şi le mânuiesc. Într-o arhivă din New York uitată de vizitatori se vor fi aflând catalogate micile reviste radicale care publicau între 1934 şi 1936 însemnări de călătorie sau scurte prezentări de oraşe europene scrise de Judith Biely, aproape niciodată cu mesaj politic făţiş, deşi înzestrate cu observaţii subtile asupra vieţii, redactate într-un stil intempestiv, dactilografiate la o maşină de scris Smith Corona portabilă, cadou din partea mamei ca, de altfel, întreaga călătorie, plus îndemnul de a porni la drum. I-a dat maşina de scris când se aflau deja pe chei şi aşteptau să se deschidă pasarela ca să urce la bord. Sirena cumplită sunase o dată, iar dintr-unul din coşuri se ridica o trombă înaltă de fum. Mama nu-i impunea nicio condiţie şi nici nu-i cerea vreun rezultat, pur şi simplu îi oferea cadoul cu aceeaşi dăruire extraordinară pe care o simţise şi în urmă cu douăzeci şi nouă de ani, când o adusese pe lume, şi rămăsese apoi la fel de epuizată ca acum, la fel de vlăguită după un efort în care îşi sacrificase toate forţele pentru a susţine viaţa fiicei ei. A împlinit douăzeci şi nouă de ani în larg, încuiată în cabină, în faţa maşinii de scris în care pusese o foaie fără să scrie însă nimic, ameţită de zăpuşeală şi de tangajul vaporului, copleşită de acel cadou impunător şi de responsabilitatea de a face ceva ca să-l merite. Sprijinit de balustrada prorei de la clasa întâi, Philip Van Doren a observat-o încontinuu în timpul călătoriei. Acel cadou nu numai că urma să determine în chip hotărâtor viaţa lui Judith, dar întruchipa totodată, prin analogie, şi o prelungire a vieţii pe care mama ei nu o avusese niciodată; călătoria ei spre o Europă unde nu fusese nicicând înainte era drumul de întoarcere pe care mamei îi era cu neputinţă să-l facă. Judith, fiica mai mică, copilul neaşteptat, care apăruse ca o pacoste iremediabilă la cei treizeci şi ceva de ani ai ei, avea să ducă acum la îndeplinire speranţele şi ocaziile la care ea renunţase, covârşită de povara creşterii copiilor şi a grijilor casei, de constrângerile unui soţ anxios şi tiranic, care nu putea să-şi explice cum de cei abia sosiţi în America triumfau, pe când

el nu, sau nu pe măsura anvergurii şi a stabilităţii aşteptate de el, care în Rusia fusese un negustor întreprinzător şi respectat, dar care în Lumea Nouă se dovedea la fel de nepriceput în afaceri precum în folosirea limbii engleze, auzindu-se vorbind ca un idiot nehotărât, chiar dacă în Sankt Petersburg încheiase fulminant contracte fie în franceză, fie în germană sau idiş. Amărăciunea lui de om mândru, lovit în amorul propriu, îi învăluia fiinţa şi îi ocupa casa ca o umbră irespirabilă. Prin faptul că era fată şi ultima născută, Judith se afla la adăpost de presiunea violentă pe care tatăl o exercita asupra fiilor: le cerea să fie ceea ce el nu fusese şi, în acelaşi timp, era sensibil la umilinţa la care aceştia îl supuneau ieşind la scurtă vreme de sub autoritatea lui discreditată; vorbind engleză fără accent, ruşinându-se de pronunţia tatălui lor, depăşind greutăţile cu o inepuizabilă capacitate de a se dedica muncii, comerţului de obiecte pe care el le-ar fi desconsiderat în Rusia, fier vechi, haine ponosite, materiale de construcţii, orice marfă ce se putea vinde şi cumpăra în cantităţi mari şi fără prea multe griji. La mesele în familie vorbea foarte tare şi nu asculta pe nimeni, îndoctrinându-şi fiii cu sfaturi imperative şi inutile, care începeau şi se terminau mereu cu sine însuşi, cu relaţiile cultivate cu pricepere pretutindeni în Europa, scriindu-şi el însuşi corespondenţa în franceză şi germană; le spunea cum trebuie să-şi redacteze ei singuri scrisorile, de parcă nu ar fi ştiut că nu se mai afla în Sankt Petersburg, aşa cum încă îşi mai numea oraşul natal, ci în Brooklyn. Pe măsură ce se izola de lume, devenea tot mai agresiv; cu câtă teroare simţea să se aventureze într-un oraş care nu avea să fie niciodată al său, cu tot atâta îndârjire refuza să urmeze indicaţiile fiilor săi în privinţa sarcinilor mărunte încredinţate lui. Egolatria i se hipertrofia, umflată de aerul cald al amintirilor repetate la nesfârşit dintr-o perspectivă tot mai exagerată în care el se afla mereu în centrul atenţiei. Fiii lui priveau în altă parte, îşi omorau vremea fărâmiţând pâinea sau fumând câte o ţigară, schimbând priviri furişe între ei; plecau repede, mereu aveau câte ceva de făcut; se trezeau atât de devreme, încât începeau să sforăie la cină de îndată ce terminau de mâncat. Mama aţipea fără să se ridice de la masă, neîndrăznind să-l necăjească, lăsându-l fără public în toiul peroraţiilor; uneori, fără să-şi dea seama, se distra exersând arpegii imaginare pe muşama. Cu timpul, Judith, fata

cea mică, ajunsese să fie singura care îl asculta, fără să poată scăpa din strânsoarea ochilor acelora, rătăcind de la o figură la alta, în căutarea unei priviri atente, asupra căreia să se aţintească în timp ce-şi expunea monologul. Înţelegea frânturi din discuţie, pentru că vorbea foarte repede în ruseşte sau se pornea să divagheze în franceză ori în germană, pentru a arăta cât de bine stăpâneşte aceste două limbi care pentru el reprezentau civilizaţia sau pentru a repeta elogiul adresat lui în vreo scrisoare trimisă de la Paris sau de la Berlin cu mulţi ani în urmă. Faptul de a fi fată şi de a se fi născut ultima îi dădea o libertate într-o oarecare măsură felină, refuzată celorlalţi, şi din perspectiva căreia îi observa pe toţi, absolvită de obligaţiile brutale cărora tatăl şi fraţii ei se dedicau din plin, precum trezitul cu noaptea în cap, scormonitul prin gunoaie după fiare vechi, furia petrecerilor masculine, mereu aspre şi mai degrabă ameninţătoare, cu vodcă, bere, tutun, competiţii sportive. Dar era degrevată în mare parte şi de munca mamei sale, care trăia înconjurată de linişte la fel cum soţul ei trăia în mijlocul cuvintelor, însă şi mai dezrădăcinată, aşa cum avea Judith să-şi dea seama cu trecerea anilor. Pe măsură ce creştea, putea să-şi explice ceea ce în copilărie intuia doar ca fiind valuri de tristeţe, sensibilă la felul cum se mişcau, dar străină de originea lor. După ce îşi petrecea toată ziua trebăluind prin casă, când ceilalţi dormeau deja, mama rămânea în bucătăria proaspăt curăţată şi ordonată, iar faţa i se schimba pentru că îşi punea ochelarii şi se aşeza cât se poate de dreaptă să citească vreo carte în ruseşte, aproape întotdeauna foarte groasă, cu copertele negre ca o biblie. Ceea ce simţea pentru soţul ei nu era teamă faţă de energia lui anarhică şi violentă, ci un profund dispreţ, care o făcea să îndure mai uşor plictisul, întrucât îi îngăduia să observe că nici nu stăpânea atât de bine limbile străine cum dădea el de înţeles, nici bravura lui nu era altceva decât o încercare patetică de a-şi disimula teama. Se răzbuna văzându-l cât era de ridicol, observând fiecare indiciu al profundei lui grosolănii, anticipând cu maximă exactitate toate minciunile pe care avea să le repovestească noapte de noapte. Fără să spună nimic, îl privea şi făcea un gest subtil, ştiind că fiii ei i-l cunoşteau deja şi îl interpretau ca pe un semn de a împărtăşi cu ea dispreţul la adresa lui. De fapt, simţea faţă de el, încă dinainte de a o obliga să emigreze din iubitul ei oraş

natal, o ostilitate imună la trecerea timpului. El fusese cel care se încăpăţânase în chip nesăbuit să o aducă în America; din vina lui încetase să mai fie o doamnă cu solide pasiuni muzicale şi literare şi servitori care se ocupau cu pricepere şi discreţie de treburile casei, pentru a deveni ceva mai mult decât o spălătoreasă; ea, care ocupase un etaj privilegiat dintr-o clădire din Sankt Petersburg, ajunsese să locuiască într-un cartier murdar şi zgomotos de emigranţi, într-un apartament cu tavanul jos şi pereţi ca de carton, ale cărui ferestre dădeau spre o curte interioară ca o gaură neagră, înţesată de gunoaie şi vuind de ţipete. Ea, care fusese o doamnă, trebuia acum să se înfrunte, pentru a nu-şi pierde rândul la spălător sau la closet, cu femei zburlite şi puse pe harţă, care o dispreţuiau şi mai mult pentru că îi ghiciseră superioritatea şi rezerva, pentru că o vedeau întorcându-se de la biblioteca publică aducând cărţi sub braţ, pentru că primea din când în când prin poştă câte o revistă rusească sau câte un pliant informativ de la un magazin de piane. De ani de zile strângea ban cu ban să-şi cumpere unul. Adusese partituri din Rusia, iar uneori, seara, în loc să citească, deschidea câte una în bucătărie, sprijinind-o în poziţie verticală de vreo carafă sau vreo cutie cu prăjituri, mişcându-şi apoi cu repeziciune degetele pe o claviatură inexistentă, murmurând notele cu o voce atât de slabă, încât Judith abia dacă o auzea. Când era mică, o hipnotizase acest pian invizibil, dispărut ca prin magie, dar prezent în chip misterios în vreun simbol straniu al partiturii sau în delicateţea cu care degetele mamei se perindau pe muşamaua ieftină sau pe lemnul îndelung lustruit. Păstra centimă cu centimă. Muncea cu ziua în mijlocul vacarmului unui atelier de croitorie unde maşinile de cusut nu se opreau cât era ziua de lungă. Era important să nu-şi rănească degetele, să nu-şi piardă dexteritatea, să-şi păstreze muzica în minte, chiar dacă nu făcea să sune niciun instrument, aşa cum Beethoven compunea şi îşi asculta creaţiile după ce devenise complet surd. Judith o observa citind în ruseşte cu ochelarii care îi schimbau expresia feţei sau cântând la pianul inexistent şi înţelegea că mama ei, chiar dacă se ocupa atât de mult de ea – îngrijindu-se să nu lipsească de la şcoală şi să nu iasă din casă cu temele nefăcute, să fie curată, pieptănată şi îmbrăcată frumos, ca o domnişoară –, trăia, de fapt, într-o lume din care atât fiica ei, cât şi băieţii şi soţul erau excluşi, într-un glob de

linişte înăuntrul căruia pluteau cuvintele ruseşti citite în şoaptă prin romane, notele pianului care poate nu mai sunau nici în propria-i închipuire cu limpezimea dorită. La multă vreme după ce oraşul Petersburg din vremea tinereţii ei avea să devină Petrograd, iar mai târziu, în mod barbar, după părerea ei – o profanare luată drept o jignire personală – transformându-se în Leningrad în timpul sovietelor, când a încetat să mai primească scrisori din partea rudelor şi a prietenilor şi a început să se afle, cu întârziere, ce s-a întâmplat cu mulţi dintre ei – deportaţi, deţinuţi, morţi de frig şi de foame pe străzi, dispăruţi –, chiar şi atunci, după atâţia ani, nemulţumirile împotriva soţului erau la fel de vii, pentru că o smulsese din oraşul şi din viaţa ei de acolo. Un oraş care nu mai exista aşa cum îl cunoscuse, o viaţă care ar fi ajuns să fie cu mult mai rea decât cea din America... El se împăuna la masă că prezisese cu douăzeci de ani înainte ceea ce avea să se întâmple; ascultându-l pe el, părea de necrezut că ţarul însuşi nu îi ceruse sfatul, că în 1917 Kerensky se lăsase purtat cu naivitate într-un lanţ de consecinţe dezastruoase, chiar dacă ar fi putut să dea ascultare previziunilor lui, date fiind cunoştinţele lui despre lume şi priceperea în afaceri, capacitatea lui de a pătrunde până şi intenţiile cele mai ascunse ale oamenilor şi de a citi printre rândurile articolelor mincinoase din ziare – toate astea, chiar dacă nu mai locuia de ani buni în ţară.... Atunci când, în 1918, a avut loc atentatul lui Fanny Kaplan împotriva lui Lenin, el a susţinut sus şi tare că, de fapt, reuşise să îl ucidă şi că sovietele, maestre neîntrecute ale propagandei, câştigau timp păcălind întreaga lume, însă mai puţin pe el. Când s-a aflat, câţiva ani mai târziu, vestea morţii lui Lenin, a prezis căderea neîntârziată a unui regim totalitar asiatic care depindea de un singur om: aşa cum s-a destrămat imperiul lui Gingis Han după moartea acestuia, aşa cum s-au risipit în vânt hoardele lui Attila. Spre deosebire de ceilalţi, opiniile lui nu se bazau pe banalităţile publicate în ziare; era nevoie de o perspectivă amplă, de cercetarea unor cărţi de istorie în mai multe limbi străine. În perioada aceea, Judith intrase deja la universitate şi devenise o studentă strălucită la City College, nu pentru că îndârjirea mamei de a o îndemna să studieze ar fi avut câştig de cauză asupra tatălui şi a fraţilor, ci pentru că niciunul nu-i acordase prea multă atenţie pe când creştea, tăcută şi discretă, la fel de

lipsită de însemnătate precum copiii mici şi plăpânzi din alte familii, care petreceau vreme îndelungată în spital sau cam săraci cu duhul, fără să li se ceară să contribuie la efortul comun de a o scoate la capăt: era cea mai mică; era o copilă firavă şi unduioasă, aproape translucidă; era singura care se născuse în America. Acceptau ca pe o parte din firea ei faptul că ea câştiga toate premiile şcolare şi că fusese admisă fără niciun efort vizibil la City College. De fapt, li se părea o izbândă măruntă, de care erau în stare numai fetele şi băieţii mai prizăriţi. La început, tatăl se mândrea cu ea mai mult decât mama; explica în dreapta şi în stânga că toate reuşitele fiicei sale se datorau, în mare parte, lui, transformând conţinutul amintirilor, astfel încât să se plieze mai bine pe această nouă versiune a faptelor; în faţa ei, a mamei, a fraţilor, povestea ceea ce toţi ştiau că nu e adevărat, ba chiar le înflorea şi exagera şi mai mult dacă intuia că nu e crezut; de parcă i-ar fi sfidat pe cei care l-ar fi contrazis, care nu ar fi acceptat să-şi amintească şi ei – şi mai ales ea, Judith –, ceea ce nu se întâmplase niciodată: cum tatăl ei o dusese la şcoală în fiecare dimineaţă de iarnă când era încă foarte mică, cum o ajuta la lecţii, cum, în definitiv, se arătase el mai responsabil decât ea însăşi în obţinerea calificativelor maxime. De câte ori oare nu îşi jertfise orele de somn ca să o înveţe franceza şi germana? Mai mult, dădea asigurări că îi corectase multe teme scrise în engleză, tocmai el, care, chiar după un sfert de veac petrecut în America, încă vorbea de parcă ar fi tradus cuvânt cu cuvânt din ruseşte şi care oricum căpătase din tinereţe o pricepere extraordinară de a ignora cu totul prezenţa propriilor copii, mai ales atunci când se îmbolnăveau sau aveau nevoie de ajutor. Pe măsură ce rezultatele universitare ale fiicei sale nu mai lăsau nicio urmă de îndoială asupra faptului că îşi merita locul cu prisosinţă, tatăl începuse să-şi manifeste suspiciunea ofensată sub formă de adânc dispreţ faţă de ceea ce el numea cunoaşterea cărţilor, lipsa de formare temeinică a profesorilor, care de cele mai multe ori îşi câştigaseră poziţia, după părerea lui, nu datorită calităţilor personale, ci relaţiilor de familie şi influenţei corupătoare a banilor. Avusese el oare nevoie să meargă la universitate ca să-şi conducă afacerile înfloritoare în Sankt Petersburg, cu filiale în marile oraşe ale Europei şi în capitalele Levantului, de unde importa, cu profituri substanţiale, măsline,

ulei de măsline, migdale şi portocale? De ce titlu ar fi avut nevoie pentru a-şi croi un drum în America, prevăzând înaintea tuturor şi chiar împotriva opiniei unor profesori universitari cu pretenţii că ţarismul avea zilele numărate şi că, de îndată ce se va prăbuşi, nu va fi înlocuit de un sistem parlamentar după model european, aşa cum afirmau o mulţime de naivi cu diplomă de doctor, ci de un despotism asiatic? Când se strângeau cu toţii în jurul mesei, sub cercul de lumină al lustrei, unul dintre fraţi, istovit de cele paisprezece ore de muncă fără oprire, sforăia de-a dreptul cu bărbia înfiptă în piept. Celălalt fuma o ţigară, acordând scrumului o deosebită atenţie. Mama privea întreaga scenă cu coada ochiului şi, fără să-şi dea seama, făcea pe muchia mesei exerciţii de digitaţie cu mâna dreaptă. Doar ea, Judith, susţinea privirea tatălui, ţinând loc de public, încuviinţând fără efort la întrebările care mereu conţineau un răspuns de la sine înţeles. Însă nu îi purta cu adevărat ranchiună şi nici nu-şi pierdea răbdarea, toleranţă care, în definitiv, o făcea pe mamă să se simtă rănită, pentru că ar fi vrut să se arate mai indignată faţă de el, mai revoltată de zgârcenia şi îngâmfarea, şi profunda lui indiferenţă faţă de tot ceea ce nu avea legătură cu sine însuşi, egoul lui umflându-se ca un balon sub presiunea fiecărui cuvânt pronunţat, a fiecărui gest amplu. Ea, care cu adevărat făcuse atâtea pentru fiica ei, nu merita oare ca Judith să-i ţină partea în mod făţiş, să-i devină complice la a păstra cu grijă aceleaşi resentimente şi aceeaşi arhivă a tuturor prejudiciilor strânse şi catalogate de ani întregi, încă dinainte de a se termina secolul trecut, într-o lume de corsete şi de trăsuri, şi de ceremoniale bizantine în cinstea ţarului? Dar dacă ea aducea mărturii împotriva tatălui, Judith nu o seconda, iar dacă ea enumera toate dovezile de grosolănie şi de egoism dement de care acesta era în stare, Judith îi dădea dreptate pentru ca apoi să zâmbească, făcând un comentariu menit să-l exonereze de vină, zugrăvindu-l mai degrabă drept pitoresc şi excentric decât samavolnic şi crud. Niciodată nu-i dăduse nicio centimă pentru caiete, creioane sau cărţi. Şi, cu toate astea, nu-i purta pică şi, chiar dacă mai simţea încă impulsul interior de a se plânge, îl înăbuşea plină de remuşcări, având sentimentul că e nemiloasă cu propriul ei tată. Decrepitudinea fizică se instalase prematur; îi era frică să meargă pe străzile cele mai umblate şi se aventura tot mai puţin prin Manhattan; niciodată nu fusese

un om foarte iubit, nici când era copil, nici ca adult. Nici soţia nu-l iubise, iar fiii lui, foarte puţin. Nu aveau nici timp, nici energie de irosit pentru el şi amândoi erau dornici să se îmbogăţească şi să devină pe deplin, aproape violent, americani. Cu o zi înainte de plecarea lui Judith spre Europa, i-a mângâiat părul cu atâta stângăcie, încât părea mai degrabă că îi dă o palmă peste cap sau că o bruschează, apoi i-a spus pe ruseşte „copila mea”, întorcându-şi de îndată faţa, de frică să nu-i fie văzută sclipirea umedă din ochi.

Însă mama era aceea care făcuse posibilă călătoria, care o încurajase, care îi fusese alături atunci când se simţea cu desăvârşire pierdută, care o observase nerăbdătoare şi plină de speranţă de-a lungul anilor, care o văzuse rătăcită, în pericol, asemenea ei, de a rămâne îngropată pe vecie, vrând să o avertizeze, dar fără să ştie cum, conştientă că fiica ei nu ar fi acceptat niciun sfat, chiar dacă îi era limpede că greşea. Şi la ce îi folosea faptul că îi cunoştea atât de bine caracterul şi slăbiciunile fiicei ei, dacă ea, ca mamă, nu putea împiedica dezastrul. Cât de uşor se lăsau prinşi în laţ cei tineri, ei, care nu ar fi acceptat nicio obligaţie, care nu ştiau cât de preţioasă era comoara irosită doar din încăpăţânare – nici măcar pentru că ar fi fost orbiţi de pasiune. În anul 1930, în loc să-şi termine doctoratul, Judith Biely s-a căsătorit cu un coleg de an şi a început să lucreze zece ore pe zi la o editură specializată în romane poliţiste ieftine. La începutul lui 1934 a sunat-o pe mama ei şi i-a spus că divorţase, că avea să accepte, poate, să aibă grijă de copii sau să dea lecţii de engleză la Paris şi că de acolo avea să plece în Spania, unde îşi dorea să meargă încă de pe vremea când era o copilă visătoare şi citea cărţile lui Washington Irving. Voia să-şi apropie din nou limba spaniolă învăţată cu sârguinţă la şcoală şi, mai târziu, la universitate, ba poate chiar să reînceapă o lucrare de doctorat despre literatura spaniolă. Se văzuseră foarte rar în ultimii ani: tatăl, mama şi fraţii ei, care de obicei se certau straşnic pentru orice, de data asta căzuseră de acord, chiar dacă din motive diferite, să considere acea căsătorie o greşeală, iar pe soţul ei un neisprăvit, fapt pentru care Judith rupsese fără menajamente orice legătură cu familia.

Şi-a dat întâlnire cu mama ei într-o cafenea mare şi

zgomotoasă de pe Second Avenue, decorată cu afişe şi fotografii ale actorilor de teatru idiş. Femeia avea un portofel negru, de piele, pe care îl ţinea strâns cu grijă în interiorul pardesiului: un portofel elegant, uzat, adus şi acesta din Rusia, la fel ca partiturile pentru pian. În ultimii ani lucrase mult ca modistă: economisise bani ca să-şi cumpere un pian ales din timp, însă când s-a dus să-l vadă la magazin şi când şi-a întins mâinile deasupra clapelor, şi-a dat seama că era prea târziu: degetele ei, înainte energice şi flexibile, acum erau mai stângace decât şi-ar fi putut închipui vreodată, iar articulaţiile erau umflate de artroză. Se obişnuise să asculte muzica partiturilor doar în mintea ei, la fel ca dulcea sonoritate rusească a romanelor citite în linişte, în bucătărie, cu ochelarii de care ajunsese să nu se mai despartă. A dat la o parte ceştile de cafea şi farfuria cu prăjitură şi a pus pe masă portofelul bombat de teancul de bancnote aşezate cu grijă, reprezentând economiile personale din ultimii treizeci de ani. „Sunt pentru călătoria ta”, a spus ea, împingând portofelul spre Judith, care nu îndrăznea să-l atingă, „şi să nu te întorci până nu o să-i cheltui pe toţi”. *Down to the very last cent*[33], a spus ea, aşa cum avea să-i repete Judith mai târziu lui Ignacio Abel, simţindu-se de-abia atunci, după atâta timp, eliberată de datoria faţă de mama ei şi având convingerea că a învăţat să răspundă iubirii materne fără să ştirbească loialitatea faţă de un tată care niciodată nu ar fi făcut ceva asemănător pentru ea.

Acum o văd mai limpede, dar nu din spate, întoarsă doar o clipă, şi nici din profilul proiectat pe fond negru: îi văd faţa luminată de speranţă în fotografia făcută automat într-o cabină de pe o stradă din Paris, figura şi privirea cuiva care aşteaptă ceva cu nerăbdare, nu pentru că nu ar putea să întrezărească umbrele, ci pentru că a avut curajul să înfrunte vitregiile, cu o sănătate spirituală în stare să reziste dezamăgirii şi dezolării. Dar poate că această figură aparţine deja trecutului sau poate că îşi continuă existenţa doar în reflexiile chimice ale fotografiei: cea a unei necunoscute pe care Ignacio Abel încă nu a întâlnit-o şi pe care la fel de bine ar fi putut să nu o fi văzut niciodată; cea a cuiva care poate nici nu îi mai seamănă şi care a pătruns într-o altă viaţă, care chiar acum vorbeşte şi priveşte, şi respiră într-

[33] „Până la ultimul bănuţ” – în lb. ehgl. în orig. (n. tr.).

un loc ostil, unde el nu o va întâlni niciodată, unde ea încearcă încetul cu încetul să îl şteargă din existenţa ei, de-acum fără efort, aşa cum şterge ce e scris pe tablă atunci când intră într-o sală de clasă pentru a preda o lecţie, cu mâinile murdare de praful de cretă ce se aşterne uşor pe podea – un element concret, mult mai tangibil decât prezenţa înceţoşată a amantului părăsit la mijlocul lunii iulie, într-un oraş dintr-o altă ţară, pe un alt continent. Asta, în cazul în care s-a întors în America...

8

Nu face nimic, doar aşteaptă, lăsându-se purtat mai departe. Aşteaptă şi îi e teamă, dar se lasă în voia vitezei trenului, cu inerţia de a nu opune rezistenţă şi a nu lua nicio hotărâre, sprijinindu-se de spateaza roz, întors cu faţa spre fereastră, cu pălăria în poală şi mâinile pe genunchi, resimţind în tot corpul loviturile ritmice ale roţilor pe şine, virajul neaşteptat înaintea unei curbe. La fel a petrecut cele şase zile pe vaporul transatlantic, absolvit în sfârşit, după foarte mult timp, de orice obligaţie şi de orice incertitudine, din clipa în care a văzut cum coasta Franţei se pierdea în depărtare, înainte de a simţi neliniştea sosirii în America, şase zile întregi în care nu a fost nevoit să arate documente şi nici să răspundă la interogatorii, fără a fi chinuit de necesitatea de a lua o hotărâre, trecutul şi viitorul desfăşurându-se înaintea lui netede şi goale ca întinderea oceanului pe când stătea întins într-un hamac de pe punte, simţind în tot trupul oboseala adunată de-a lungul timpului, o oboseală mult mai profundă decât şi-ar fi imaginat, în greutatea pleoapelor de pe globii oculari, în greutatea braţelor şi a mâinilor, a picioarelor umflate după nopţi întregi petrecute în tren fără să se poată descălţa, cu corpul întreg în stare de extenuare pură, materie inertă, reclamându-şi propria imobilitate după ce a fost purtată încoace şi încolo.

Se gândeşte la un convalescent care deschide ochii, deşteptat din leşin sau după anestezie, şi îşi întoarce faţa spre fereastra din camera de spital; imaginea se limpezeşte şi o vede pe Adela; prin geam se întrezăreşte un peisaj cu pini şi stejari întunecaţi, fragmentat de florile mari şi albe din vază; fereastra e întredeschisă, lăsând să intre o briză uşoară ce aduce în nări mirosul florilor din vază şi al răşinii, mişcând încet o şuviţă de pe chipul ei foarte palid, cu mai multe fire cărunte decât văzuse până acum. Nu ştie dacă i-au apărut de curând sau dacă, în ultima vreme, a neglijat să-şi mai vopsească părul sau dacă apa aia în care era să se înece i-a şters culoarea. O priveşte şi nu

ştie nimic despre ea. Este soţia lui şi a trăit cu ea aproape zi de zi în ultimii şaisprezece ani, însă este la fel de necunoscută sau de anonimă precum camera aia de sanatoriu sau patul cu grilaj alb în care stă întinsă. Departe de aici, spre Madridul ce se profilează palid în zare, aerul are strălucirea varului, vibrând într-o ceaţă înăbuşitoare. Când a intrat, Ignacio Abel a închis uşa salonului şi a făcut câţiva paşi spre pat, însă a rămas în picioare, cu pălăria într-o mână şi cu buchetul de flori în cealaltă, fără să se hotărască să i le ofere, poate pentru că nu ştie cum să o facă; nu ştie cum să dea un buchet de flori unei femei care nu s-a mişcat deloc atunci când l-a văzut intrând, care s-a uitat la el doar o clipă, pentru ca apoi să-şi întoarcă privirea din nou spre fereastră, cu braţele de-a lungul corpului, deasupra păturii, fără ca mâinile să facă vreun gest de a primi florile. *Ai rămas lângă uşă de parcă ai fi venit într-o vizită din datorie sau la un priveghi şi nici măcar nu ai venit să mă îmbrăţişezi şi să-mi spui că te bucuri că nu mi se întâmplase nimic. Dar cine ştie dacă n-ai fi preferat, de fapt, să nu fi fost salvată şi astfel să nu-ţi mai stau în cale.* Sprijinit de fereastra vagonului, simţind cu fruntea vibraţia geamului, nu ştie dacă ceea ce îşi aminteşte este glasul Adelei din acea zi de iunie sau ecoul scrisorii din buzunar, citită şi răscitită, pe care poate ar fi trebuit să o rupă; sau dacă proiectează acum asupra imaginii ei tăcute acele cuvinte scrise, cuvintele pe care Adela ar fi vrut să i le spună în acea zi şi nu a făcut-o sau cele murmurate în starea de torpoare febrilă, nestinse, aşternute pe hârtie mult mai târziu, simţindu-se neconsolată şi răvăşită, după ce începutul războiului i-a separat ca o mare falie geologică, el în Madrid şi ea în casa de la munte, împreună cu copii şi părinţii ei, întoarsă în sânul familiei unde se simţea la adăpost şi de care poate nu ar fi trebuit să se despartă niciodată. Dar, dacă n-ar fi făcut-o, probabil n-ar mai fi avut aceşti copii care au întâmpinat-o cu atâta duioşie când s-a întors acasă după o săptămână întreagă petrecută la spital, fără să pună întrebări despre întâmplarea numită de toţi cei din familie *accident.* Iar atitudinea lor i-a creat multe remuşcări pentru ceea ce încercase şi fusese cât pe ce să reuşească. *Pentru asta mă simt vinovată*, *pentru că nu m-am gândit la ei, ci doar la tine şi la dorinţa mea de a-ţi face rău, însă răul s-a întors tot asupra lor, şi nu asupra ta, pe care în felul ăsta te-aş fi scutit să mai dai ochii cu mine şi tu ţi-ai fi văzut mai departe de drum; dar, de*

fapt, nici măcar nu voiam să-ţi fac rău, proasta de mine; numai că te iubeam la nebunie şi nu aş mai fi putut să trăiesc dacă tu mă părăseai. Nu era de fapt glasul ei, ci cuvintele scrise cu o ardoare neostoită şi laborioasă, poate într-o noapte de nesomn, la lumina unei lămpi de petrol, în casa de la munte, unde curentul electric se tăiase la ora unsprezece. Şi cine ştie dacă în timp ce scria nu auzea obuzele frontului aflat poate în apropiere, ca tunetele înăbuşite ale furtunii. Copiii dormeau, don Francisco de Asís şi doña Cecilia sforăiau în camera lor, satul era şi el cufundat în somn cu toate luminile stinse, poate doar vreo lampă de ulei dacă mai licărea în ferestruica vreunui şopron. Gara era şi ea adâncită în beznă, fără ca vreun tren dinspre sau spre Madrid să-i tulbure liniştea de mai bine de o lună: tocmai din acea zi de iulie când a plecat Ignacio Abel, aşa cum se întâmpla vara în fiecare duminică după-amiaza, ca atâţia alţi bărbaţi care îşi lasă familiile într-un sat de munte şi se întorc să lucreze în oraş, cu costumul lui deschis la culoare, cu servieta în mână, făcându-le semn de rămas-bun cu pălăria de-acum de partea cealaltă a zăbrelelor porţii, grăbindu-se să nu piardă trenul pe care îl auzise fluierând. *Poate crezi că nu ţi-am observat nerăbdarea când voiai să pleci şi nu îndrăzneai s-o spui, pentru că le promiseseşi copiilor că aveai să rămâi până luni dimineaţa devreme, dar eu ştiam că nu puteai să rezişti. Ştiam ce te chema cu atâta înflăcărare, încât singurul lucru care conta pentru tine în ziua aceea nu erau nici ştirile din Maroc şi Sevilia şi nici pericolele care pândeau la tot pasul în Madrid cu atâtea împuşcături şi crime oribile, ci doar să nu cumva să pierzi trenul ăla şi să nu ajungi să te întâlneşti cu cea care te aştepta.* Aşternuse rândurile în pripă, fără să-i mai pese de punctuaţie, iar scrisul ei de elevă a şcolii de maici îşi pierduse ordinea şi linia dreaptă şi ocupa tot spaţiul foii de hârtie, cu ştersături din neatenţie, pete de cerneală şi litere aproape scrijelite acolo unde peniţa rămăsese fără cerneală, ca o gură uscată, stăpânită de dorinţa de a spune ce nu mai spusese până acum, de a-şi înfrânge fără umbră de inhibiţii timiditatea şi scrupulele, *poate că ea îţi face lucruri pe care mie mi-ar fi fost scârbă să ţi le fac, dar pe care se pare că le vor toţi bărbaţii şi pentru asta mergeţi în casele acelea infame.* Poate că la asta se gândea când a intrat în salonul sanatoriului şi a văzut-o cu capul întors spre fereastră, indiferentă la prezenţa lui, lăsându-se în voia

epuizării, într-o stare de abandon, pură inerţie fizică, supunere faţă de greutatea corpului, în imobilitatea de după asfixiere, când apa tulbure îi intrase pe nări şi pe gură, inundându-i plămânii şi apoi, mişcarea dezordonată a mâinilor şi picioarelor printre nămol şi alge... O apă neclintită în care i se oglindise trupul decupat pe fundalul cerului înainte să sară sau, mai bine zis, înainte să facă un pas înainte şi să se lase să cadă ca un sac de nisip, eliberată în sfârşit de povara stânjenitoare şi asudată a propriei fiinţe, transformată în lest de plumb.

Nu ca acest fluviu de-a lungul căruia goneşte trenul, târând în sens invers, spre mare, bărci uriaşe încărcate cu minerale sau munţi de fiare vechi sau deşeuri şi veliere uşoare, suspendate deasupra luciului apei, ce se leagănă încoace şi încolo ca nişte corăbioare de hârtie, velele albe unduind în bătaia brizei asemenea valurilor printre care înoată, pe jumătate scufundat precum spinarea unui caiman, un trunchi gigantic smuls poate de pe mal, cu pescăruşi zburătăcind deasupra rădăcinilor lui pletoase. Dacă aici s-ar arunca cineva în apă, nu ar mai putea fi salvat. Acum însă nu voia decât să privească: fără amintiri, dorinţe sau remuşcări (dorinţe faţă de ce nu i se va mai oferi; remuşcări faţă de ce nu mai poate îndrepta), fără să socotească timpul rămas pentru călătorie, fără să mai simtă neliniştea de a fi trecut de gară sau de a nu fi pregătit să coboare când trenul tocmai a ajuns acolo, pentru că a aflat de la controlor că trenul staţionează puţin şi că ar fi mai bine să se apropie din timp de uşă. Dar nu au trecut prea multe minute de când a început călătoria: priveşte ceasul cu aceeaşi frecvenţă cu care alţi bărbaţi trag din ţigară sau şi-o aprind, se uită la ceas şi a trecut atât de puţin timp de când s-a uitat ultima oară, încât crede că s-a oprit şi îl duce la ureche cu un gest alarmat. O curbă pronunţată a căii ferate îi îngăduie să vadă acum dinaintea lui toată lăţimea fluviului şi cele două maluri în acelaşi timp, iar deasupra lor, la fel de uşor ca un desen sau ca o iluzie optică, cel mai frumos pod pe care l-a văzut vreodată, pilonii şi arcele, şi armătura metalică a celor două turnuri strălucind în soare, ca o structură din plăci de oţel sfidând legea gravitaţiei, cablurile distingându-se pe fundalul albastru al cerului sau, din contra, dizolvându-se în strălucirea razelor orbitoare precum firele mătăsoase ale unei pânze de păianjen când vibrează în bătaia vântului. Recunoaşte cu o uimire reîntinerită podul George

Washington, mai admirabil în realitate decât în fotografii sau în planuri, cu strălucirea pe care trebuie să o fi avut o catedrală gotică proaspăt terminată, după cum evoca Le Corbusier, dar mai frumos decât orice catedrală, delicat în ciuda dimensiunilor sale ameţitoare datorită formei zvelte, atât de pură ca o axiomă matematică, atât de necesară precum aceea a minunatelor obiecte cu întrebuinţare zilnică lăsate de profesorul Rossman pe masa sălii de clasă, desluşite de la distanţă cu o emoţie pe care nu avea să o mai cunoască vreodată. Îşi lipeşte faţa de fereastra vagonului ca să-l vadă mai bine, pe măsură ce trenul se apropie. Acum doi ani i-a cumpărat lui Miguel de ziua numelui un set demontabil cu podul George Washington, iar copilul era aşa de încântat şi de copleşit de cadou, încât nu izbutea să-l construiască, toate piesele i s-au prăbuşit atunci când părea că reuşise să le pună cap la cap şi băiatul a izbucnit în plâns. Arcul răsturnat al cablurilor uneşte cele două maluri cu delicateţea exactă a unui semicerc trasat cu vârful compasului înmuiat în cerneală albastră pe o foaie albă de carton lucios. Nicio faţadă de piatră nu acoperă sau nu înnobilează structura: lumina străpunge turnurile precum filigranul geometric al unor jaluzele. Turnurile golaşe, prisme simple de oţel, verticalitatea lor la fel de fermă precum orizontala uşor curbată, care se extinde fără niciun alt suport decât acestea între cele două maluri, cablurile ca nişte arce şi totodată ca două coarde de harpă, vibrând în bătaia vântului. Puritate matematică: două linii verticale traversate de una orizontală, un arc invers de aproximativ treizeci de grade, cu capetele în punctele de intersecţie ale orizontalei cu verticalele. Încetul cu încetul, pe măsură ce se apropie trenul, imponderabilitatea se transformă în greutate, în gravitaţie apăsătoare a schelelor de oţel asupra pilonilor ciclopici de susţinere, înfipţi drept în steiurile de sub albia mâloasă a fluviului, blocurile granitice, lovite de valurile stârnite de un cargobot ce trece pe sub pod, depăşit de îndată de tren. Poate că îşi greşise vocaţia; meseria de arhitect îngăduie frivolităţi şi capricii pe care arta ascetică a ingineriei nu le permite („dumneavoastră, arhitecţii, nu sunteţi mai curând nişte decoratori?” îi spunea mai mult serios decât în glumă inginerul Torroja): nu poate să existe o clădire mai frumoasă decât un pod, o formă mai pură şi în acelaşi timp mai artificială, suprapusă necuprinsului naturii, ca o foaie transparentă de

hârtie pe care cineva a trasat o schiţă. Câteva clipe poate să aprecieze de la fereastră suprafaţa şlefuită a moloanelor uriaşe, la fel de impunătoare ca ale palatelor din Florenţa sau Roma sau ca blocurile de piatră primitivă, dimensiunea bolţilor montate de-a lungul grinzilor; aproape că simte în buricele degetelor asperităţile şi fisurile stratului de vopsea scorojită de ploaie şi vânt, textura ei complexă precum coaja unui copac uriaş; se uită în sus, încercând să îmbrăţişeze cu privirea înălţimea pilonilor şi îl apucă ameţeala gravitaţiei. Dimensiunea podului se măsoară cu a fluviului întins şi puternic ca o mare: cu a coastelor abrupte, cu a pădurilor în care se adânceşte trenul cu viteză crescândă pe măsură ce oraşul rămâne în urmă. O să le trimită copiilor o carte poştală în culori, precum cea cu podul Brooklyn şi cu transatlanticele aliniate de-a lungul cheiurilor, înaintea cortinei de zgârie-nori vegheate de clădirea Chrysler; precum cea cu Empire State Building pe care uitase să o pună la cutia poştală, deşi îi lipise timbrul: o să marcheze un punct la baza unuia din pilonii podului George Washington ca să-şi poată face o idee despre dimensiunile reale ale fiinţei umane, infimă ca o insectă, pierdută în acel univers strivitor şi în acelaşi timp cu mintea şi imaginaţia aţâţate la gândul că nimic din silueta copleşitoare a colosului nu aparţinea naturii. Oameni la fel de mărunţi concepuseră podul, şi-l închipuiseră trasând câteva linii şovăielnice pe un caiet de desen, calculaseră cu precizie forţe şi rezistenţe, apoi sfredeliseră pământul cu tot felul de maşini, se scufundaseră în apă cu costume de scafandru şi încălţăminte de plumb, escaladaseră structuri metalice care se balansau în vânt pentru a suda grinzi, a întinde cabluri, a bate nituri cu ciocane mari. Efortul uman era sacru: curajul de a înfrunta vântul îngheţat, oboseala şi înălţimea ameţitoare, nu în numele vreunui ideal sau al vreunui delir, ci pentru a duce la bun sfârşit datoria încredinţată şi pentru a-şi câştiga pâinea cea de toate zilele; strădania unanimă de a înălţa ceva acolo unde nu mai existase până atunci nimic de acest fel: un pod, şinele şi traversele unui tren, pironite una câte una în pământ; o casă, o bibliotecă pe vârful unei coline. Să înalţi o clădire ştiind că, din momentul în care munca pe şantier se va încheia, timpul şi intemperiile vor şi începe să o submineze, să o deterioreze sub acţiunea căldurii, a vântului şi a ploii, a umezelii insidioase, a oxidării fierului, a cariilor din lemn, a pulverizării lente a cărămizilor, a coroziunii

pietrei, a incendiilor devastatoare şi imprevizibile. Echipe de muncitori cocoţaţi pe stâlpi, boabe negre ca nişte note muzicale pe o partitură sau ca nişte păsări pe firele de telegraf, reparau ceva sau poate vopseau din nou, pentru că până şi cea mai rezistentă vopsea se degradează uşor, roasă de salitra mării, crăpată de temperaturi extreme şi de ger, înmuiată de soarele verii care încinge oţelul. Însă procesul era desăvârşit de timp; scurgerea lui, lumina arzătoare, căldura şi frigul, uzura constantă; timpul care dezvăluia şi consuma frumuseţea unui perete de cărămidă muşcat de intemperii sau a unor trepte tocite de paşii trecătorilor sau a unei balustrade de lemn lustruite de atâtea mâini, alunecând întruna de-a lungul ei. Şi-a petrecut atâţia ani chinuit de obsesia de a termina lucrurile cât mai repede, de a sări dintr-un minut în altul ca dintr-un vagon în altul într-un tren în mişcare, dar acum începe să intuiască, în sfârşit, că poate ceea ce îi lipsea nu era viteza, ci tocmai lentoarea, răbdarea, şi nu agitaţia confuză.

Însă e atât de greu să construieşti ceva; există un resentiment surd împotriva acestui efort, un curent distructiv subteran; impulsul unui copil de a călca în picioare castelul de nisip de pe plajă abia terminat, de a strivi turnuri cu toată talpa, de a dărâma ziduri dintr-o lovitură; Miguel în camera lui, înconjurat de ruinele jucăriei distruse, roşu la faţă, plângând prea mult, în timp ce Lita îl priveşte îmbufnată de la măsuţa ei; încercările din primele zile halucinante ale războiului de a dinamita în arşiţa sfârşitului de iulie monumentul Inima Sfântă a lui Iisus de pe colina Cerro de Los Angeles; camioanele cu burghie mari şi aparate de perforat aduse din Madrid; plutoane de miliţieni trăgând în rafale succesive împotriva statuii uriaşe cu braţele deschise; mulţimea luminată de strălucirea flăcărilor, ochi scânteietori, strigătul unanim ţâşnind din gurile deschise în noaptea de 19 iulie, când au văzut cum se prăbuşea cupola unei biserici într-o ploaie de rămăşiţe incandescente şi plumb topit. În căldura nopţii de vară, focul tulbura aerul cu valuri clocotitoare de cuptor deschis. Cât timp, câtă trudă, câtă creativitate trebuie să fi însemnat construirea acelei cupole cu mai bine de două veacuri în urmă, câţi bărbaţi trebuie să fi lovit cu târnăcopul în stâncă şi câţi măgari şi boi trebuie să fi cărat tocmai de la carieră blocurile mari de piatră, de câţi copaci şi de

câte securi trebuie să fi fost nevoie pentru a ciopli grinzile, câte mâini bătătorite de muncă trebuie să fi tras funiile scripeţilor, în ce fel de cuptoare trebuie să se fi modelat plumbul pentru acoperişuri, să se fi copt ţiglele de argilă roşie şi argilă sticloasă. Totul însă ardea atât de repede... Vâlvătaia sorbea aerul cald hrănindu-şi nemistuita voracitate; în jurul lui Ignacio Abel bărbaţii şi femeile dansau de parcă ar fi sărbătorit apoteoza vreunei divinităţi primitive, alţii trăgeau cu puştile sau pistoalele în sus, îmbătaţi de foc şi de cuvinte şi de imnuri, serbând nu atât prăbuşirea concretă a cupolei unei biserici din Madrid devorate de flăcări, cât prăbuşirea simbolică a unei lumi care merita să dispară. Îşi aminteşte dogoarea care îi ardea faţa, mirosul de benzină, fumul înecăcios adus de vreo rafală de vânt, gustul de cenuşă din gură, apoi mirosul greu de fum din haine. Ceilalţi distrug cu metode mai moderne, nu cu focul apocalipselor medievale, ci cu avioane italiene şi germane care trag asupra fugarilor de pe drumuri şi care lansează bombe de la o înălţime confortabilă asupra unui Madrid lipsit nu doar de apărare antiaeriană, ci până şi de reflectoare şi sirene eficiente. Ai noştri execută totul cu pusee stângace de furie, ceilalţi, cu hotărârea metodică a unor măcelari, ţintind de departe, cu infailibilă precizie, asupra miliţienilor îngroziţi care izbutesc să scape, lovind de aproape cu baionete bine ascuţite. Nici unii, nici ceilalţi nu dorm noaptea. Noaptea, victima aleasă opune şi mai puţină rezistenţă. Aşteaptă neclintită, apatică, asemenea unui animal hipnotizat de farurile automobilului, care urmează să-l lovească. Din ambele fronturi, ultimul lucru văzut de cei care urmează să fie executaţi sunt farurile unei maşini. Fasciculul de lumină trebuie să fi iritat ochii incolori ai sărmanului profesor Rossman, ai cărui ochelari rămăseseră zdrobiţi pe asfalt. Ignacio Abel auzise în întuneric un glas rostindu-i numele, fără să-şi dea seama de îndată că nu vedea nimic, tocmai pentru că el singur îşi acoperise ochii cu mâinile amândouă.

Se uită încă o dată la ceas, chiar dacă s-a uitat acum puţină vreme, aidoma unui fumător care nu-şi mai aminteşte că mai avea o ţigară aprinsă şi îşi aprinde nerăbdător alta. Dacă încă nu au luat cu asalt oraşul, e posibil ca peste puţină vreme să se facă auzite motoarele avioanelor în liniştea tulburătoare a nopţii

fără lumini. Moreno Villa trebuie să le fi auzit de după fereastra închisă a camerei sale de cămin, unde în alte nopţi auzise atât de aproape ordinele şi împuşcăturile plutoanelor de execuţie, zgomotul automobilelor care ilumineză scena pentru ca mai apoi să aştepte cu motorul pornit încheierea operaţiunii. Poate că avioanele vin dinspre nord şi Miguel şi Lita le aud survolând vârfurile munţilor, ştiind că aveau să bombardeze Madridul, închipuindu-şi că tatăl lor se mai află încă în oraş sau că a murit, că nu o să-l mai vadă niciodată, ultima imagine cu el fiind o fotografie aproape ştearsă, prea diluată în timpul procesului de developare, costumul deschis la culoare, servieta neagră şi pălăria agitându-se de partea cealaltă a gardului în timp ce se aude fluierul trenului.

Cu un şuier ca de sirenă de vapor, trenul se îndepărtează de malul apei pentru a se afunda cu şi mai mare viteză în tunelul de frunze galbene, ocru, stacojii, argintii sau cărămizii ale unei păduri atât de dese, încât lumina înserării abia dacă poate să răzbată printre ramuri. Vântul stârnit de trecerea trenului răscoleşte un vârtej de frunze care plutesc şi se ciocnesc unele de altele ca nişte nori de fluturi lovindu-se de geamurile vagonului, pentru a rămâne repede în urmă. Frunze de stejar, de arţar, de ulm, de copaci nemaivăzuţi până atunci adastă încă în aceleaşi coroane maiestuoase sau plutesc în aer sau acoperă pământul ca nişte troiene de roşu, galben sau ocru, printre trunchiurile nemăsurate precum coloanele primitive şi hăţişurile nepătrunse unde natura pare să se fi păstrat neatinsă la doar câţiva metri de calea ferată, tot aşa cum, foarte aproape de şine, curentul oceanic al fluviului se sparge de mal în valuri mărunte. Privirea se pierde în adâncimea pădurii: dintr-odată, pare că nu a mai rămas nimic din oraşul aflat la câteva minute în urmă şi din podul martor al prezenţei umane, că în urma potopului de râuri şi păduri continentul se închide în sine însuşi, ştergând până şi cicatricele lăsate de cotropitori. Sub stratul atât de dens al vegetaţiei ar putea să se ascundă ruinele unei civilizaţii distruse. Prin fereastra vagonului nu mai pătrunde acum mirosul de alge şi de mare, ci de frunze, de pământ reavăn şi sol fertil în care materia vegetală putrezeşte la umbra unui desiş de nepătruns. Versanţi întregi acoperiţi cu pini au fost defrişaţi în Sierra Morena şi Sierra de Cazorla pentru a construi

flota regelui Filip al II-lea, scufundată în doar câteva ceasuri de o furtună puternică în apropiere de coasta Angliei. Animalele moarte, păsările rămase fără adăpost, ploaia care dezgolea de pământ versanţii munţilor unde nu mai rămăsese nicio rădăcină să-i stăvilească alunecarea, lăsând în urmă roca golaşă, patria aspră a păstorilor de capre, a ţăranilor rahitici, a fanaticilor şi mai îndârjiţi să defrişeze şi să ardă totul, fără să mai lase nici măcar scorpionilor loc de ascunzătoare.

Când s-au întâlnit a doua oară singuri, a dus-o pe Judith Biely la Grădina Botanică. Ea era bucuroasă să recunoască vegetaţia americană, culorile identice de toamnă, chiar dacă era surprinsă că pădurea se termina de îndată pentru a lăsa loc cărărilor drepte, gardurilor şi chioşcurilor de grădină franţuzească. Mergea alături de ea şi amândoi rămăseseră tăcuţi, ascultând foşnetul frunzelor sub paşii lor. Încă nu îşi însuşiseră deprinderile iubirii clandestine. Deocamdată nu erau nici măcar amanţi. Nu făcuseră nimic altceva decât să se mângâie cu avidă stângăcie în penumbra verzuie a barului din hotelul Florida, iar mai apoi în maşina cu care Ignacio Abel a dus-o pentru prima oară la pensiunea unde locuia, amândoi păstrând o tăcere uimită după o asemenea îndrăzneală. Nu se văzuseră goi. Conversaţia le distrăsese atenţia de la faptul că erau împreună, le îngăduia să lase suspendată veriga ce-i unea dincolo de cuvinte. Îşi dăduseră întâlnire lângă poarta de intrare în Grădina Botanică, iar impulsul de a se îndrepta unul spre celălalt încremenise în preludiul contactului fizic. Nu s-au sărutat, din nehotărâre sau din sfială, nu şi-au dat nici mâna. Recăpătaseră o timiditate care anula apropierea primei întâlniri; părea de necrezut că se îmbrăţişaseră vreodată, că se sărutaseră îndelung pe gură. Acum erau nevoiţi să ia totul de la capăt, să tatoneze din nou distanţele restabilite, chingile invizibile sau limitele bunei creşteri. Cât de ciudat era că toate aceste lucruri se întâmplaseră, că trecuse doar un an de atunci, că lumina după-amiezii de octombrie era aproape identică, la fel ca mirosul sau culorile frunzelor. „Şi ce e mai ciudat în toate astea e că la Madrid mă simt ca acasă”, spusese Judith cu puţin timp înainte să rămână tăcută, cu mâinile în buzunarele pardesiului ei uşor, cu părul descoperit, privind în jur cu aceeaşi aviditate şi seninătate, ca în prima zi când s-au aflat împreună

pe caldarâmul bulevardului Gran Vía, după ce coborâseră din casa lui Van Doren, în faţa afişelor cinematografice ce acopereau faţada Palatului Presei. În Grădina Botanică, în dimineaţa caldă şi umedă de octombrie, mirosind uşor a fum şi a frunze plutind în aer, citeau etichete cu numele arborilor în latină şi în spaniolă. Judith le pronunţa cu voce tare, nesigură, lăsându-se corectată în mod disciplinat, întârziind încântată asupra celor care trimiteau la origini îndepărtate: ulmul de Caucaz, pinul de Himalaya cu ramuri plângătoare, arborii sequoia uriaşi de California. Îi povestea că la Madrid se simţea mult mai acasă decât în oricare alt oraş al Europei pe unde umblase vreme de un an şi jumătate şi că aceasta a fost prima senzaţie încă de când a coborât din tren în Gara de Nord şi a ajuns pe o stradă însorită şi umedă în zorii dimineţii de septembrie şi a luat taxiul care a lăsat-o în piaţa Santa Ana, înţesată de tarabe acoperite de coviltire, pline cu zarzavaturi şi flori, răsunând de glasurile ascuţite ale negustorilor şi de ciripitul păsărilor la vânzare în colivii de alamă, de strigătele şi fluierele tocilarilor şi de larma conversaţiilor gălăgioase răzbătând prin uşile larg deschise ale cafenelelor. Aşa fusese şi cartierul ei din New York pe vremea când era copil, i-a mai spus ea: dar poate cu o vitalitate mai neliniştită, cu o furie mai vizibilă în căutarea necontenită a pâinii de zi cu zi sau a profitului, în asprimea relaţiilor sociale, bărbaţi şi femei din colţuri îndepărtate ale lumii trebuind încă de la bun început să-şi câştige traiul fără ajutorul nimănui într-un oraş năucitor şi necunoscut pentru ei, dincolo de străzile familiare locuite de imigranţi, îmbrăcaţi la fel ca în cătunele şi ghetourile de la marginile orientale ale Europei, înconjuraţi de afişe, de strigăte, de mirosuri de mâncare semănând întocmai cu cele din ţara lăsată în urmă. În Madrid, un vânzător ambulant oprit la un colţ de stradă sau un localnic sprijinit de tejgheaua vreunei taverne îi dădeau lui Judith impresia că se afla acolo dintotdeauna, că locuia într-o stare de indolenţă netulburată de nimic, ca a oamenilor îmbrăcaţi în haine întunecate care priveau strada de dincolo de ferestrele mari ale cafenelelor sau ca a paznicilor dormitând în sălile Muzeului Prado. Dar – o întrebase el – încă nu se confruntase, în materie de indolenţă orientală, cu cea a funcţionarilor publici? Sau nu intrase niciodată într-un birou la ora nouă pentru vreo formalitate şi nu trebuise să aştepte până

după ora zece, când apărea în sfârşit în faţa sa, dincolo de arcul unui ghişeu, un chip între înăcrit şi impasibil, un deget arătător pătat de nicotină mişcându-se în semn de refuz sau arătând acuzator un spaţiu în document unde lipsea un timbru fiscal, o ştampilă, semnătura cuiva care trebuia căutat în continuare într-un birou încă şi mai dosnic, al cărui ghişeu de relaţii cu publicul nici măcar nu era deschis?

— Nu iei drept exotism ceea ce nu e altceva decât înapoiere? a întrebat-o Ignacio Abel, nesigur pentru că folosise persoana a II-a singular, nesigur ca de o atingere sau de o apropiere nepotrivite. De fapt, nu îndrăznea nici s-o dorească din plin, darămite să o atingă. Noi, spaniolii, avem ghinionul de a fi pitoreşti, a mai spus el.

— Tu pari şi nu pari spaniol, i-a răspuns Judith şi s-a oprit să-l privească, zâmbind în semn de recunoaştere, mai îndrăzneaţă decât el, nerăbdătoare, vrând să-i dea de înţeles că ea îşi amintea prima întâlnire şi cele întâmplate atunci nu fuseseră anulate. Eu îţi par americancă?

— Mai americancă decât oricine.

— Phil Van Doren are îndoieli în privinţa asta. Familia lui a ajuns în America acum trei secole, iar a mea acum treizeci de ani.

Nu-i plăcea că rostise acest nume, Van Doren, şi încă şi mai puţin îi plăcea diminutivul; îşi amintea de pupilele neclintite şi sarcastice sub sprâncenele pensate şi de mâinile grosolane şi păroase, împodobite cu inele care o strângeau pe Judith de mijloc, de clipa în care, după ce a ieşit din încăperea unde rămăseseră doar ei doi, se întorsese deschizând brusc uşa, de parcă şi-ar fi uitat ceva înăuntru.

— Pentru el, noi, spaniolii, părem un fel de abisinieni. Vorbeşte de călătoriile lui prin ţară de parcă ar fi trebuit să fie călăuzit de aborigeni.

Îşi dădea seama însă că ostilitatea lui faţă de Van Doren era un profund dispreţ personal, izvorât din gelozia stârnită de legătura dintre acesta şi Judith, din care el era exclus şi despre care nu îndrăznea să o întrebe. Ce drept ar fi avut, de altfel? Dacă nu îi plăceau femeile, de ce o atingea mereu? Dar ce putea el oare să ştie, atât de stângaci nu numai într-o relaţie adulterină, ci şi cu propriile sentimente, cum putea oare să se poarte cu ea, dacă o avea lângă el atât de francă şi dezirabilă,

pe o alee a Grădinii Botanice unde erau singuri, iar el nu îndrăznea nici măcar să-i susţină privirea şi cu atât mai puţin să o atingă, dacă o auzea vorbind conştiincioasă într-o spaniolă din ce în ce mai fluidă, iar el se gândea nu la ce spunea ea şi nici măcar la ce răspundea el, ci era stăpânit de teama devastatoare că ce se întâmplase între ei era posibil să nu se repete. Auzea şuierul trenurilor de la gara din apropiere; clopoţeii tramvaielor şi motoarele, şi claxoanele automobilelor care urcau pe Paseo del Prado, estompate de desişul copacilor, precum şi foşnetul frunzelor uscate sub paşii lor, afundându-se uşor în pământul moale, cu doar un an în urmă, un an şi câteva zile, într-un alt oraş, pe un alt continent, în alte vremuri; pisici somnoroase se întindeau la soare pe băncile de piatră. Şi dacă ea se căia sau dacă pur şi simplu credea că nu se petrecuse mare lucru între ei, că era ceva stânjenitor şi ridicol în vehemenţa acelui bărbat de patruzeci şi şapte de ani? Un bărbat căsătorit, care mai avea şi copii, cunoscut, care nu se putea afişa în public cu o altă femeie decât soţia sa, o femeie străină şi mai tânără, remarcată de privirile atente din Madrid, de la tejghelele tavernelor sau de dincolo de geamurile cafenelelor. Ce făcea oare, se întreba atunci când amândoi rămăseseră tăcuţi şi conversaţia nu mai urzea sub ei puntea unui pretext, după ce plecase de la birou mult mai devreme decât ar fi trebuit şi decât îi era obiceiul. Îşi dăduse întâlnire cu Judith dintr-un motiv de o puerilitate aproape patetică: să-i arate Grădina Botanică, locul lui preferat din Madrid, după cum îi spusese, modelul lui de patrie, mai mult decât Muzeul Prado, mai mult decât Oraşul Universitar. Patria lui cu statui de naturalişti şi botanişti, şi nu cu generali încruntaţi şi sângeroşi sau cu regi taraţi, insula lui de civilizaţie consacrată nu cultului sângelui clocotitor, ci sevei scurgându-se blând prin trunchiurile copacilor, înţelepciunii şi răbdării de a orândui natura la scara înţelegerii omeneşti. Atunci Judith s-a oprit în faţa lui dincolo de una dintre acele fântâni de faianţă în care înoată peştişori roşii şi din mijlocul căreia se ridică un şuvoi subţire de apă şi, înainte ca ea să rostească vreun cuvânt, el ştia că avea să-i amintească de noaptea dinainte, petrecută în barul Florida.

— Nu eram sigură că ai să mă suni.

— Cum să nu te sun?

Ignacio Abel a înghiţit în sec şi a simţit cum se înroşea uşor.

Vorbea cu o voce atât de joasă, încât ei îi era greu să înţeleagă ceea ce spunea.

— Ce te-a făcut să crezi asta? Nu am încetat nicio clipă să mă gândesc la tine.

— Conduceai aşa de serios, fără să spui nimic, fără să mă priveşti. Am crezut că-ţi părea rău.

— Nu-mi venea să cred că îndrăznisem să te sărut.

— Dar acum ai îndrăzni?

— Cum se spune în engleză mor de dorinţă?

— *I'm dying to.*

Dar în seara primei întâlniri nu fusese numai dorinţa, ci şi îndrăzneala dată de alcool, lichidul îngheţat şi transparent din paharele conice oferite de chelnerul în sacou alb din casa lui Van Doren, care îi urma instrucţiunile, gesturile subtile şi imperioase. Beţia alcoolului, a noutăţii, a cuvintelor, a cântecului sunând iar şi iar la gramofon, propria lui voce uşor schimbată, cerul limpede de octombrie deasupra acoperişurilor din Madrid, chipurile invitaţilor (majoritatea necunoscuţi lui Judith, cum avea să descopere uşurat, chiar dacă erau compatrioţii ei, ceea ce sporea sentimentul de complicitate), tablourile de Klee şi de Juan Gris, spaţiul alb şi diafan ce îi restituia exaltarea din timpul şederii în Germania, în aceeaşi măsură în care dorinţa faţă de Judith îi înfierbânta partea rămasă în letargie de când o pierduse pe amanta unguroaică. Uitându-se la ceas, când Van Doren îi lăsase singuri în birou, spusese: „Acum chiar că ar trebui să plec." Şi s-a simţit pe deplin recunoscător, ca la un dar preţios, când Judith i-a răspuns că şi ea trebuia să plece şi că avea să iasă împreună cu el, pentru ca apoi, în ascensor, să răsufle uşurată, aranjându-şi părul în oglindă pentru o clipă. Era prima dată când se plimbau unul lângă altul pe stradă, la lumina zilei, printre ceilalţi oameni, fără să fie nevoie de precauţie, având încă vreme să-şi ia rămas-bun şi să nu îngăduie să se întâmple nimic, să se îndepărteze unul de altul în aglomeraţia de pe bulevardul Gran Vía la ora cinci, într-o după-amiază de vineri, printre vitrine şi afişe uriaşe pictate cu mâna pe suprafaţa prelatelor care acoperă faţadele cinematografelor şi claxoane de automobile, cu soarele de octombrie străpungând metalul argintiu al caroseriilor, un prezent încă lipsit de viitor, viitorul inevitabil dezlănţuit de un cuvânt care putea să nu fie rostit. Ar

fi putut să spună ceea ce era adevărat, şi anume că trebuia să se întoarcă la birou, la documentele şi la planurile lăsate pe masa de lucru şi la telefoanele urgente la care trebuia să răspundă. Era ameţit: dacă va deschide geamul la maşină în timp ce conduce, aerul o să-l trezească. În fiecare clipă se desfăşoară şiruri de timpuri posibile care ard ca nişte ruguri în întuneric pentru ca, după doar o secundă, să se stingă. Însă voia să-i mai asculte glasul, felul deosebit în care pronunţa vocalele şi consoanele spaniole, să prelungească starea de suavă beţie fizică pe care o simţea în preajma ei, ca împunsătura unei senzaţii de ameţeală localizată în stomac şi în slăbiciunea genunchilor, resimţită din nou după mai bine de zece ani, iminenţa tulburătoare a unui ceva pe cale să se producă, aura incitantă şi misterioasă a feminităţii. Judith privea îndelung, surâzând ca înaintea unei lumi cunoscute, lumina soarelui răsfrântă pe terasele clădirilor mai înalte, albastrul atât de limpede al cerului pe care se decupa turnul cinematografului Capitol. Atunci i-a spus:

— Privesc în sus şi mă simt de parcă aş fi la New York.

— Dar acolo clădirile trebuie să fie şi mai înalte.

— Nu e vorba de clădiri, ci de lumină. Asta e lumina din Manhattan. Sau, mai bine zis, cea care o să fie peste şase ore.

Ar putea să o invite la o cafenea, dar dacă Judith îi mulţumeşte zâmbind şi îi spune că întârzie la cursul cu studenţii sau la vreo conferinţă de la Căminul Studenţesc sau de la Centrul de Studii Istorice? S-a gândit la casa lui întunecată şi pustie când o să ajungă la căderea nopţii, când o să deschidă uşa şi nu o să vină înspre el glasurile copiilor, care poate la ceasul acesta vor fi explorând grădina casei de la munte sau vor fi plănuind pentru întoarcerea lui din ziua următoare vreo expediţie precum cea din romanele lui Jules Verne. Fără nicio premeditare, cu un ton degajat de care el însuşi era surprins şi care ascundea o teamă adâncă, i-a spus lui Judith că o invita să bea ceva împreună la barul hotelului Florida, aflat în apropiere, de partea cealaltă a străzii. Ea a acceptat după un moment de şovăială, dând din umeri cu un zâmbet, şi s-a prins pentru o clipă de braţul lui pentru a traversa Gran Vía printre maşini.

Cuvintele nu înseamnă nimic, delirul dorinţelor şi al fanteziilor rotindu-se în zadar înăuntrul cutiei craniene

impenetrabile: contează doar apropierea, atingerea uşoară a mâinii celuilalt, căldura unui trup, bătaia misterioasă a unui puls. Câtă vreme a trecut de când pe el nu l-a mai atins nimeni, o siluetă oarecare în tren pliată asupra propriului sine, aspră şi minerală ca valvele unei scoici pecetluite. A visat vocea lui Biely (pe care aproape că nu şi-o mai poate aminti în stare de trezie, după numai trei luni de zile), dar sunetul ei a fost mai puţin real decât senzaţia de a fi atins uşor de mâna ei, pielea întinsă şi netedă şi pletele ei ondulate, de a fi îmbrăţişat de pântecele ei, de a fi sărutat de buzele ei, de a fi mângâiat de părul ei la fel de imaterial precum respiraţia sa ca o briză uşoară ce intră tăcută printr-o fereastră deschisă. Mergea pe lângă ea pe una din aleile Grădinii Botanice şi deodată amuţeau amândoi şi se auzeau doar frunzele foşnind sub greutatea paşilor: frunzele copacilor aduşi sub formă de seminţe sau doar ca nişte vlăstari plăpânzi din America în secolul al XVIII-lea, adăpostiţi în calele întunecoase ale corăbiilor, aşteptând să încolţească în acest pământ îndepărtat unde, după aproape doi ani de călătorie, Judith Biely se simte ca acasă, într-o patrie despre care niciodată până atunci nu a ştiut că era a ei, recunoscând trunchiurile şi formele şi culorile frunzelor, învăţându-le numele în spaniolă, pronunţându-le apoi în engleză pentru ca să le repete şi el, devenit deodată stângaci şi mult mai tânăr acum decât în primele dăţi când îl văzuse, tot mai tânăr şi mai dezarmat cu fiecare întâlnire, de parcă viaţa lui s-ar fi proiectat în sens invers: figura înaltă şi profesorală în spatele pupitrului din Căminul Studenţesc, în costumul de culoare închisă, cu părul cărunt şi o expresie critică în ochi, bărbatul care o privea mai târziu printre ceilalţi oameni din capătul celălalt al sălii şi care a plecat apoi fără să-şi ia rămas-bun, alături de soţia sa, în mod vizibil mai în vârstă decât el, care nu părea a fi mama fetei mândre şi agere – deşi era –, în ciuda tuturor aparenţelor, fiica amândurora; cel care a apărut deodată în pragul apartamentului lui Van Doren; cel care s-a aplecat arogant spre ea, fără să pară că ar fi îndrăznit să o sărute într-un separeu al barului de la hotelul Florida; cel care acum, după numai câteva zile, deconcertat, erudit, pronunţa numele copacilor în latină fără să-şi dea seama că se murdărise de noroi pe pantofi şi pe manşeta pantalonilor, care se oprea pentru că ea se oprise, fără să izbutească să-i înfrunte privirea, cuprins poate de remuşcări,

apăsat de responsabilitatea de a fi ajuns atât de departe, de a o fi sunat din nou, fără să mai fie în stare să continue conversaţia, să mai simuleze că el era un fel de profesor sau de mentor în ale botanicii sau al obiceiurilor spaniole, iar ea o elevă dintr-o ţară străină, paralizat de recunoaşterea unei dorinţe copleşitoare, imposibil de stăpânit, de a cărei existenţă abia dacă îşi mai aducea aminte.

— *I'm dying to.*

9

Obişnuit să nu mintă, era surprins de uşurinţa cu care ajunsese să ascundă ceva pentru prima dată după atâta timp. Noutatea faptului că trebuia să se prefacă îl stimula la fel de mult ca reînvierea dorinţei, ca semnele îndrăgostirii. Şi în toată această situaţie războtea o umbră de inocenţă. Ceea ce nimeni nu trebuia să ştie se petrecuse doar cu câteva ceasuri înainte, îi era limpede şi proaspăt în minte şi, cu toate astea, nu lăsase nicio urmă în aparenţa sa exterioară. Secretul conştiinţei era un dar minunat. Întins pe iarbă, în soarele blând al după-amiezii de sâmbătă, în grădina de la poalele munţilor, conversa distrat cu Adela despre intrarea copiilor în noul an şcolar şi, chiar dacă ea îl privea drept în ochi, tot nu putea şti la ce se gândea, nu putea şti că el retrăia cu desfătare precizia fiecărui detaliu, a fiecărui minut. Memoria lui era o cameră obscură în care doar el putea să o vadă pe Judith Biely, într-o galerie de şoapte unde putea să-i audă vocea atât de aproape de urechile lui, atingându-i chipul cu buzele, cu respiraţia ei care după două ceasuri de discuţii aprinse căpătase un miros uşor de whisky şi de tutun blond. Poate că Adela era recunoscătoare pentru atitudinea binevoitoare şi deschisă cu care soţul ei sosise în acea dimineaţă la casa de la munte, pentru aerul lui odihnit şi aproape vesel, pentru amabilitatea lui faţă de socri, cumnaţi şi celelalte rude; pentru că nu întotdeauna se arăta afabil cu ei, păstrând în timpul reuniunilor familiale o expresie de dezgust interior care pe ea o rănea îndoit: pentru că se simţea lovită în dragostea intensă pentru ai ei şi totodată vinovată faţă de stânjeneala lui. Dar în acelaşi timp se simţea vinovată să vadă prin ochii soţului ei ceea ce poate nu ar fi observat, dacă el nu ar fi fost prezent, ceea ce ar fi fost mai puţin supărător şi ridicol fără un martor atât de ostil ca el. Era în bucătărie şi le ajuta pe servitoare să cureţe coaja gutuilor – îi plăcea puful maroniu-auriu rămas pe buricele degetelor, care lăsa o aromă atât de delicată dacă îl apropiai de nări – când tresări la auzul motorului

maşinii. Plăcut surprinsă că soţul ei ajunsese mai repede decât se aştepta, dar cu teama că o să apară posomorât, obosit, iritat fără să ştie motivul. Ar fi vrut să nu aibă o percepţie atât de sensibilă a oscilaţiilor lui, să nu răspundă cu atâta promptitudine la orice indiciu de schimbare a stării interioare, de furie sau de tristeţe, de parcă ar fi elaborat de-a lungul timpului un aparat tot mai fin de detecţie, frizând aproape capacităţi profetice. Putea să anunţe anumite simptome înainte ca ele să se instaleze. Pe scări în jos se auzeau duduind în galop paşii copiilor. „Vai de sărmanele creneluri, credincioşi vasali, când, ocolind hanuri şi popasuri, se apropie de castel un cavaler rătăcitor!” declama cu gesturi teatrale don Francisco de Asís sub coloanele grosolane de granit din pridvor, în timp ce nepoţii lui străbăteau grădina îndreptându-se spre poartă, unde Ignacio Abel îşi oprise automobilul Fiat. S-a privit o clipă în oglinda retrovizoare, pregătit fără umbră de remuşcare pentru noutatea minciunii. Pe locul de lângă el nu mai era nici urmă din femeia care îl ocupase cu o noapte înainte, cu ochii închişi pentru a primi aerul proaspăt ce intra prin geamul coborât de la maşină şi care îi îndepărta de pe faţă părul blond şi dezordonat, în timp ce el conducea mai departe pe bulevardul Castellana. Se privise şi ea în aceeaşi oglindă ovală pentru a-şi corecta linia rujului înainte de a coborî şi pentru a se pieptăna cu vârful degetelor. Ochii care cu câteva ceasuri înainte o priviseră pe ea cu atâta atenţie şi dorinţă, acum nu mai dezvăluiau nimic, aceiaşi ochi care o văzuseră apropiindu-se cu buzele întredeschise şi capul dat pe spate. Cât de ciudat i se părea că această amintire nu le era accesibilă şi celorlalţi, că îi era atât de lesne să păstreze secretul, ca un hoţ căruia îi e de ajuns să întindă mâna pentru a fura ceva de preţ în văzul tuturor, pentru ca mai apoi să iasă pe stradă în plină zi şi să se îndepărteze liniştit. A coborât din maşină, iar fiica lui i s-a agăţat de gât ca să-l sărute. Băiatul a rămas în picioare lângă gard, entuziasmat şi serios, mai timid decât sora lui, mai firav, poate neîncrezător în ce vedea, atent la orice semn care ar fi trădat faptul că prezenţa tatălui nu era întru totul sigură, pentru că de obicei ajungea mai târziu decât anunţa şi poate că şi de data asta avea să rămână mai puţin decât promisese. După ce şi-a îmbrăţişat tatăl, a rămas mai departe lipit de el de parcă ar fi vrut să se asigure că era acolo cu adevărat, ca şi cum în străfundul sufletului s-ar fi temut că nu

avea să apară. În luminişul grădinii din faţa casei, don Francisco de Asís l-a primit pe Ignacio Abel cu braţele deschise, întâmpinându-l cu un gest melodramatic, ca într-o parodie la teatrul clasic spaniol, care îi plăcea atât de mult. „Ce bucurie îmi e dat să văd, ginerele meu de vază! Cu-a ta prezenţă umpli de onoare umila casă câmpenească ce-o am de la strămoşi!” L-a sărutat de două ori zgomotos şi umed, prea absorbit în propriile gânduri ori prea naiv sau pueril ca să observe repulsia fizică a lui Ignacio Abel, încercarea lui de a-l respinge: a observat-o, în schimb, Adela, care aştepta în uşă, ştergându-şi de şorţ mâinile ce păstrau încă parfumul gutuilor. A auzit declamaţia învechită a tatălui prin urechile soţului, iar ceea ce în alte împrejurări i-ar fi părut doar obiceiul unui bătrân de a repeta întruna fraze de un efect îndoielnic, ce nu putea îndemna decât la răbdare şi la un dram de duioşie, îi părea acum de o stupiditate stânjenitoare. A băgat de seamă gestul cu care soţul ei îi îndepărta uşor faţa; bănuia la ce se gândea, ruşinată de maniile ridicole ale tatălui ei, simţindu-se vinovată de această doză de ruşine şi lipsă de loialitate faţă de propriul părinte, care îi tulburau resemnarea voluntară, acceptate fără şovăire dacă Ignacio Abel nu ar fi fost martor la ele; prea sensibilă la stările interioare ale celui care nu era atent la ce simţea ea, înclinată, ca şi fiul ei, să depindă excesiv de o afecţiune incertă. Fiica însă nu suferea de aceeaşi nesiguranţă: mergea alături de tatăl ei pe cărarea de pietriş, ducându-i servieta asemenea unui paj credincios, sigură că era preferata lui. Devenea un copil plin de admiraţie în prezenţa lui, în aceeaşi măsuri în care faţă de mamă revendica temerară dreptul de a nu mai fi tratată ca o fetiţă.

Cât de ciudat era că în această parte a vieţii lui nimic nu era alterat de ceea ce ştiau doar el şi Judith Biely, că nu era nevoie să se prefacă pentru a ascunde adevărul: de parcă ar fi trecut un hotar invizibil între două lumi contigue, unde locuitorii uneia nici măcar nu bănuiau existenţa celorlalţi. Şi, chiar dacă îi era dor de Judith şi ar fi vrut să se trezească lângă ea, nu înceta să se bucure de prezenţa copiilor lui şi de mirosul de mălăoi şi de fum din lemn răşinos care umplea aerul aşezării de munte, de primele culori de toamnă ale grădinii. Via tânără urca precum o vâlvătaie, răsucindu-se în jurul unei coloane de la intrare şi apoi pe balustrada balconului, roşul aprins al frunzelor decupându-se

pe fundalul granitului şi al varului alb de pe faţada casei de o oarecare nobleţe rustică în proporţiile sale. În dimineaţa acelei zile de sâmbătă, timpul celeilalte lumi părea suspendat. Dangătul leneş al tălăngilor şi mugetele vacilor veneau dinspre păşunile apropiate, împuşcăturile izolate ale vânătorilor nu ajungeau să tulbure liniştea aerului de toamnă. Apoi, Ignacio Abel rămânea cufundat în gânduri, fără să facă nimic, cu ziarul pe genunchi, pe pridvorul orientat spre miazăzi, pe când soarele căpăta densitatea molatică a mierii, încălzind aerul şi acoperind lucrurile din jur cu o pojghiţă de aur, trezind insectele din letargie. Ultimele fructe ale smochinului începeau să pocnească, arătându-şi pulpa roşie ciugulită de vrăbii şi mierle sau sorbită de viespi. Din casă răzbătea sporovăială zgomotoasă a familiei, dominată de glasul ascuţit al doñei Cecilia, secundat necontenit de don Francisco de Asís cu vocea lui baritonală de orgă. Vor avea loc alegeri, declama acesta, în cămaşă cu mânecă lungă şi papuci, cu bretelele pantalonilor atârnând într-o parte şi în alta şi cu ziarul fluturând în mână ca un steag zdrenţuit de intemperiile politicii spaniole. Vor avea loc alegeri şi, dacă dreapta o să iasă iar câştigătoare, stânga se va ridica într-o nouă tentativă de revoluţie bolşevică; iar, dacă avea să câştige stânga, revoluţia bolşevică va fi iarăşi inevitabilă, o prăbuşire a civilizaţiei la fel de înfiorătoare precum cea petrecută în Rusia. Don Francisco de Asís avea o preferinţă pentru cuvintele *înfiorător* şi *civilizaţie.* Doña Cecilia îl ruga să nu mai povestească asemenea lucruri: rostite de vocea tunătoare a soţului, profeţiile apocaliptice îi provocau, după spusele ei, deranjamente la stomac. Don Francisco de Asís vota cu conştiinciozitate partidul de dreapta de un catolicism fervent, susceptibil de fariseism, al lui Gil Robles, dar ceea ce îl impresiona cu adevărat era spiritul oratoric al lui José Calvo Sotelo: cu ce emoţie pronunţa acesta expresii precum „nava statului” sau „coloana vertebrală a poporului”; cu cât tact reformase şi consolidase administraţia publică în calitate de ministru în timpul dictaturii lui Miguel Primo de Rivera. Băiatul bătea mingea pe cărările grădinii, imaginându-şi că fenta fotbalişti celebri, fericit că se afla în casa de la munte şi că tatăl lui sosise şi el acolo. Fata citea o carte, dându-se încet în leagăn şi atingând pământul cu vârful sandalelor. Pâlcuri de stejari albăstrii în zare, dincolo de păşunile unde se auzeau ecourile

împuşcăturilor izolate; gutui căzute pe pământ, rodii crăpate, cu coaja roşietică şi uscată; în viţa-de-vie care adumbrea intrarea casei, ultimii ciorchini de struguri aveau aceeaşi culoare mierie a soarelui de octombrie (şi-a amintit de fructiera cu struguri şi gutui din camera lui Moreno Villa). Pe masa unde cinau în familie, sub cerul nopţilor de vară, se afla mapa lui cu documente şi desene, însă Ignacio Abel nu avea chef să o deschidă acum. Timpul se oprise în loc, într-o dulce toropeală care-i atârna pe pleoape. În Madrid, Judith Biely îşi amintea, poate, de aceleaşi lucruri ca el, întrebându-se unde era plecat. Când s-au despărţit, nu stabiliseră nicio întâlnire. De parcă le-ar fi ajuns ce se petrecuse deja, mai întâi în penumbra separeului, când au rămas deodată privindu-se în tăcere după o conversaţie aprinsă, mai apoi în interiorul incomod al maşinii. Faptul de a continua, de a-şi face planuri, ar fi fost o profanare a paradisului neaşteptat în care se aflau. Senzaţia erau că s-au trezit brusc în acel loc, fără să fi străbătut un drum până acolo, şi parcă nu le era foarte limpede unde anume se aflau. Lui Judith i se încorda tot corpul răspunzând unei mângâieri profunde, iar mandibula ei scotea un sunet repetat şi sec, de parcă ar fi mestecat aerul. În curând avea să recunoască nu fără gratitudine în acest sunet şi în rigiditatea şoldurilor acestei femei atletice indiciile orgasmului. Fără să-şi dea seama, Ignacio Abel şi-a adulmecat degetul arătător şi mijlociu al mâinii drepte şi a simţit sau a crezut că simte o urmă a mirosului ei umed, care nu fusese şters cu totul de duşul de dimineaţă; sau poate fusese şters şi mai apoi restituit de imaginaţie, aliata fidelă a memoriei, complicele ei de taină. Îi era atât de uşor să se ascundă: să-şi amintească de coapsele dezgolite ale lui Judith Biely deasupra ciorapilor şi în acelaşi timp să-i surâdă Adelei, care ieşea din casă cu un pahar de vin şi un aperitiv pentru el, o anticipare a ceea ce avea să vină, şi anume legendarul orez cu pui al doñei Cecilia. Dar nu i-a fost greu nici să o sărute pe gură de îndată ce a ajuns şi să-şi petreacă mâna în jurul taliei cu un gest neobişnuit, pe care privirea iscoditoare a băiatului l-a observat aprobatoare. Era aşa de neobişnuit cu minciuna, încât nici măcar nu-şi pregătise vreun răspuns pentru momentul în care Adela sau socrul, sau copiii l-ar fi întrebat ce făcuse în după-amiaza trecută. Însă nu i-a fost greu deloc să inventeze ceva pe parcurs, uimit de faptul că totul era aşa de uşor, că o întâmplare

de neşters putea să se petreacă fără consecinţe, să se desfăşoare cu aceeaşi lipsă de premeditare precum cuvintele rostite în penumbra barului din hotelul Florida, ales cu o tacită complicitate. La fel conversaseră pe când coborau cu liftul Palatului Presei, la fel Judith Biely se prinsese de braţul lui în timp ce traversau printre maşini bulevardul Gran Vía.

Uitase senzaţia nouă şi miraculoasă de a se afla lângă o femeie atât de dorită, magnetismul pur al unei prezenţe feminine, o singularitate care îl înfiora pentru ceva mai profund decât frumuseţea fizică sau eleganţa puţin exotică a hainelor sau naturaleţea cu care Judith l-a luat de braţ, strângându-l mai tare atunci când o maşină a trecut în viteză foarte aproape de ei. Era singularitatea unei femei tangibile şi totodată unice, înzestrată cu o viaţă care îi apărea în întregime, mai bogată şi mai misterioasă tocmai pentru că nu ştia nimic despre ea, vorbind într-o limbă şi cu un accent spaniol doar al ei, diferit în general de al celor de aceeaşi origine cu ea, exercitând o atracţie la fel de insolită precum forma pleoapelor sau a gurii mari şi carnale. Simţea că locuia nepedepsit în două lumi. Starea de ebrietate sentimentală din după-amiaza zilei trecute în Madrid se transmitea fără niciun sentiment de culpabilitate în percepţiile lui din dimineaţa aceasta în casa de la munte, tot aşa cum îl însoţise în timpul călătoriei cu maşina pe şoseaua spre La Coruña, viteza automobilului fiind atât de confortabilă şi de plăcută precum conştiinţa deplină a sinelui. Transparenţa aerului în dimineaţa proaspătă de octombrie, stejarii şi casele conturându-se atât de limpede în depărtare de parcă ar fi fost şlefuite într-un diamant, un potop neclintit de nori revărsându-se peste munţii Escorialului, strălucitori ca un promontoriu de gheaţă.

Lui Judith îi plăcuse să asculte muzică la radioul din maşină în timp ce traversa Madridul. Cu vanitate, Ignacio Abel apăsa pedala de acceleraţie şi căuta posturile radioului recent instalat. Viteza şi muzica păreau să se alimenteze reciproc. Înaintea farurilor se desfăşura şirul drept de arbori ai bulevardului La Castellana şi faţadele palatelor înălţându-se în spatele grilajelor şi al grădinilor; printre pietrele cubice ale caldarâmului străluceau şinele tramvaielor. Avea norocul de a fi devenit adult într-o epocă a maşinăriilor extraordinare, mai frumoase decât

statuile antice, mai incredibile decât minunăţiile din poveşti. Curând toate circumstanţele aveau să concorde pentru a înlesni dragostea lui pentru Judith Biely. Tramvaiele şi automobilele aveau să-l poarte cât mai repede spre ea, prelungind astfel timpul meschin al întâlnirilor; telefoanele aveau să-i redea cu discreţie vocea atunci când nu putea să o aibă alături şi o suna de acasă, astupându-şi gura cu mâna, simulând o conversaţie pe teme profesionale, dacă s-ar fi apropiat cineva; cinematografele aveau să-i găzduiască în simulacrul lor de beznă ospitalieră atunci când ar fi vrut să se ascundă de lumina zilei; oficiul telegrafic avea să rămână deschis până târziu, pentru ca el să-i poată trimite o telegramă într-un impuls de tandreţe. Benzi mecanizate aveau să transporte scrisorile pe care începuseră curând să şi le scrie şi să le ştampileze automat pentru a străbate distanţele cu o repeziciune şi mai sigură. Mulţumită unui strălucitor motor Fiat, ajunsese în mai puţin de două ore dintr-o lume în cealaltă. Adela observase că în acea dimineaţă Ignacio Abel vorbea mai mult decât de obicei. A salutat-o pe soacră, apoi pe mătuşile nemăritate, pe rudele îndepărtate al căror nume nu şi le amintea niciodată. Familia se pregătea încă de dimineaţă de sărbătorirea onomasticii lui don Francisco de Asís, amânată pentru sâmbătă ca să-i dea şi mai multă greutate. Dinspre bucătărie veneau bolborositul oalelor şi mirosul de tocăniţă dând în clocot, precum şi glasul melodramatic al doñei Cecilia care delibera cu Adela, cu servitoarele şi cu don Francisco de Asís asupra momentului celui mai potrivit pentru a pune orezul, de teamă ca fiul ei Víctor, căruia îi plăcea atât de mult acest fel de mâncare, să nu ajungă cu întârziere şi să i se pară prea fiert, ţinând seamă de cât de uşor era să fierbi prea mult orezul şi să-l laşi astfel fără niciun gust. În acea familie nu era nimic care să nu reprezinte un obicei imemorial, o comemorare: de fiecare dată când doña Cecilia gătea tocana – „legendară”, după părerea lui don Francisco de Asís –, se repeta aproape cuvânt cu cuvânt conflictul asupra momentului potrivit pentru a pune orezul, ceea ce don Francisco de Asís numea „chestiunea palpitantă”: să adauge orezul în oala în clocot sau să mai aştepte puţin; să trimită sau nu slujnica să se uite peste gard să vadă dacă nu cumva venea domnişorul Víctor de la Madrid; să aştepte măcar să audă trenul sosind în gară. Ignacio Abel se gândea la Judith

Biely, fără să fie nevoie să o invoce, era o prezenţă constantă şi tainică în memoria sa, şi saluta, şi vorbea ca un actor secundar care nu trebuie să se străduiască prea mult pentru a-şi juca rolul de mică importanţă ce-i fusese distribuit. Asculta replici, încuviinţa fără să înţeleagă nimic, îşi perfecţiona capacitatea de resemnare şi de a fi absent. Când Víctor a ajuns în sfârşit – dintr-un impuls aproape telepatic, doña Cecilia turnase orezul cu doar câteva minute înainte! – nu i-a fost deloc greu să-i accepte strângerea de mână fără să se arate dezgustat. Nici măcar nu minţea. Le povestea, parţial, adevărul. Le explica Adelei şi copiilor că îşi petrecuse toată după-amiaza de vineri în casa unui milionar american care locuia la Madrid şi care îl invitase în America să dea nişte lecţii şi să proiecteze o clădire.

— Un zgârie-nori? l-a întrebat băiatul. Aşa ca Telefónica?

— Mai mari, prostănacule, în America zgârie-norii sunt mult mai înalţi.

— Nu vorbi aşa cu fratele tău!

— O bibliotecă. În mijlocul unei păduri. Pe malul unui fluviu foarte mare.

— Mississippi?

— Dar, copile, tu crezi că nu mai sunt şi alte fluvii în America?

— Asta apare în *Aventurile lui Tom Sawyer.*

— E vorba de fluviul Hudson.

— Care se varsă în ocean în apropiere de New York.

— Se putea să nu se laude ea că ştie geografie...

— Şi o să ne iei şi pe noi cu tine?

— Dacă mama voastră e de acord, o să mergem în seara asta la balta cu peşte, care e mult mai aproape decât America.

Nu se prefăcea. Nu îi era deloc greu să le vorbească Adelei şi copiilor fără să fie ros de remuşcarea imposturii sau a trădării. Orice s-ar fi întâmplat în viaţa secretă nu răzbătea până în aceasta; îi transmitea doar o parte din însorita ei plenitudine. Nici măcar nu-l frământa prea mult perspectiva abominabilă a participării la petrecerile familiei prin alianţă, la fel de irespirabile precum aerul spaţiilor unde locuiau, îngreunat de praful din cortine şi din covoare, din falsele tapiserii heraldice, de mirosul de prăjeală cu usturoi, de colonie ecleziastică, de unguente pentru durerile reumatice, de scapularii asudate. O

conştiinţă foarte ascuţită a celeilalte lumi invizibile, la care putea să se întoarcă foarte curând, îl făcea mai tolerant cu urâţenia celei în care se afla acum şi unde, în ciuda trecerii anilor, niciodată nu încetase să fie un străin, un intrus. Mătuşile necăsătorite forfoteau în camera de cusut, cu o terasă orientată spre sud. Râdeau acoperindu-şi gura, se înclinau una spre cealaltă pentru a-şi spune felul de lucruri în şoaptă, brodau cearşafuri şi perne cu motive romantice din secolul trecut, trasau tipare cu bucăţele de săpun, la fel de lustruite precum chipurile lor palide de fetiţe îmbătrânite. Ignacio Abel le săruta pe fiecare fără a fi dinainte sigur de numărul lor. Unchiul preot avea să ajungă la ora prânzului, cu poftă de mâncare, dar cu faţa sumbră, aducând noutăţi despre sacrilegii şi atentate împotriva Bisericii, profeţind întoarcerea în guvern, dacă era adevărat că aveau să se organizeze alegeri, a aceloraşi care în 1931 îndemnaseră în secret la incendierea mănăstirilor; cumnatul Víctor, sosit de curând, echipat pentru sfârşitul de săptămână la munte cu o îmbrăcăminte aducând vag cu un costum de vânătoare sau de călărie, i-a întins mâna cu palma pe jumătate întoarsă în jos, piezişă, într-un gest care lui trebuie să i se fi părut energic şi sportiv. „Bine te-am găsit, cumnate.” Părul rar şi lipit de pielea capului forma un moţ ascuţit pe frunte. Era mai tânăr decât părea; îl îmbătrâneau linia sprâncenelor încruntate mereu cu o oarecare ostilitate şi umbra bărbii pe o bărbie osoasă şi lucioasă, asprimea trăsăturilor, întru totul voluntară, rodul străduaniei de a-şi arăta o bărbăţie fără slăbiciuni sau fisuri. Cordialitatea hispanică şi virilă a cumnatului contrasta cu un fond de suspiciune, doar în parte ideologică, faţă de Ignacio Abel: dădea impresia că se afla mereu la pândă, în căutarea vreunui semn de atentat la onoarea sau bunăstarea surorii lui, al cărei protector se simţea chiar dacă era cu zece ani mai tânăr decât ea. Adela îl trata cu o indulgenţă fără margini, cu docilitatea unei mame blânde care îl irita pe Ignacio Abel. Avea un pistol şi un baston de cauciuc. Uneori venea să mănânce în casa părinţilor săi cu cămaşa şi curelele de centurion falangist. Adela era în acelaşi timp supusă şi protectoare: „Întotdeauna i-au plăcut uniformele, iar pistolul nici măcar nu are gloanţe.” Când dădea mâna cu Ignacio Abel, îşi ridica bărbia şi îl privea drept în ochi în căutarea unor indicii de pericol fără să bănuiască însă nimic. I-a arătat cadoul pentru

tatăl său: o ediţie a cărţii *Don Quijote de la Mancha* îmbrăcată în piele, de o vechime fictivă, cu litere şi margini aurite şi reproduceri după Doré. În familia aceea domnea un apetit insaţiabil pentru obiectele înfiorătoare, pentru vechimea contrafăcută, pentru inscripţiile gotice pe pergament, pentru coperţile luxoase şi genealogiile imaginare. Pe faţada casei de la munte, în spatele coloanelor de granit ce susţineau terasa, erau încastrate însemnele heraldice ale celor două neamuri unite, numele de familie al lui don Francisco de Asís şi al soţiei sale, doña Cecilia, Ponce-Cañizares şi Salcedo. În familie se dezbăteau aprins trăsăturile distinctive ale fiecărei ramuri. „Fiul meu Víctor are nasul inconfundabil al familiei Ponce-Cañizares”; „Se vede că Lita are firea unui Salcedo pursânge”. Încă de când se născuseră copiii lui Ignacio Abel şi ai Adelei, bunicul, mătuşile nemăritate, cumnatul Víctor, unchiul preot, îi luau în braţe şi îi priveau de aproape, pronunţându-se apoi asupra cărui neam aparţineau nasul sau părul sau gropiţele din obraji, de la care Ponce, Cañizares sau Salcedo moştenise pruncul obiceiul de a plânge straşnic – are plămâni viguroşi ca un Cañizares! – sau de a suge cu poftă din pieptul suculent al doicii; de îndată ce copilul începea să facă primii paşi şovăielnici, i se recunoştea asemănarea cu vreun strămoş mai ţanţoş sau se disputa cu vehemenţă originea Ponce sau Ponce-Cañizares sau Salcedo, cu un ansamblu de detalii tehnice demne de un filolog care dezbate teme etimologice. Înflăcărarea diatribelor savuroase tindea să treacă sub tăcere inevitabila contribuţie genetică a tatălui copiilor, aceasta doar dacă nu se putea asocia cu bănuiala vreunui defect: „Băiatul parcă a moştenit ciudăţenia lui taică-său.” În timpul meselor în familie, Adela îşi privea soţul cu coada ochiului şi se supăra pe ea însăşi pentru că nu ştia să-şi înăbuşe încordarea cu care îşi închipuia ceea ce poate gândea sau vedea el. *Îmi dispreţuieşti părinţii, care nu ţi-au făcut nimic şi te iubesc ca pe propriul fiu, ba încă şi mai mult de când nu mai trăiesc ai tăi. Ţi se par stupizi şi ridicoli şi nu-ţi dai seama că au îmbătrânit şi că au început să aibă manii de oameni bătrâni, aşa cum vei avea şi tu şi cum o să am şi eu când vom fi de vârsta lor. Fratele meu ţi se pare un fascist şi un parazit şi când îţi spune ceva îi răspunzi aşa de tăios, că până şi mie mi se face ruşine. Nu ştii să vezi nimic din generozitatea şi bunătatea lor, că îţi iubesc copiii şi că ei îi iubesc la rândul lor. Nici nu-ţi*

închipui cât suferă pentru tine când află ce lucruri îngrozitoare fac ai tăi sau cei despre care crezi că sunt de-ai tăi prin Madrid şi se îngrijorează la fel ca mine sau ca propriii tăi copii când nu ştiu unde te afli sau dacă ai păţit ceva din cauza acelor sălbatici. Eu cred că eşti furios şi gelos pe ei. Nici nu ştii cât se bucură de fiecare dată când ai succes în profesie. Ei oricum te apreciază, chiar dacă eşti republican sau socialist şi chiar dacă nu mergi duminica la slujbă şi nici nu vrei ca fiii noştri să primească o educaţie religioasă, de parcă părerea mea nici nu ar conta. Îi dispreţuieşti pentru că sunt catolici şi votează cu partidul de dreapta, şi merg la slujbă, şi se roagă în fiecare zi fără să facă vreun rău nimănui cu asta. Dar nu ai refuzat banii de la tata când nu aveam nimic şi nici proiectele care au început să apară datorită lui, iar atunci când ţi-a intrat în cap să pleci în Germania, cu toate că pe vremea aceea copiii erau mici, nu ţi-a fost greu să-i ceri tatei să ne primească în casa lui cât timp tu erai departe, pentru că asta îţi îngăduia să pleci cu conştiinţa împăcată şi, apoi, economiseam bani, iar tu nu ai fi putut să te întreţii în Germania un an întreg doar din bursa dată de Comisia pentru Aprofundarea Studiilor. Nu îi ierţi pentru că sunt conservatori şi catolici şi nici nu le mulţumeşti pentru că te acceptă cu braţele deschise, chiar dacă alte persoane din aceeaşi familie sau clasă socială ca noi le-ar spune că nu aveai niciun ban când m-ai cerut în căsătorie şi că erai fiul unui şef de şantier socialist şi al unei portărese de pe strada Toledo. Au idei învechite, cum spuneţi voi, dar au fost întotdeauna mai generoşi cu tine decât tu cu ei. Iar, dacă nu ar fi fost ei şi copiii noştri, eu m-aş fi topit de atâta singurătate în toţi anii ăştia. Şi zi-mi ce aş fi putut eu să fac de când tu te-ai încăpăţânat să te întorci la Madrid, deşi ştiai la fel de bine ca noi că acolo se întâmpla ceva foarte grav, fiindcă pentru tine ceea ce conta cel mai mult în ziua aceea era să-ţi vezi nu copiii, ci amanta.

Dar el nu ar fi putut să-i explice soţiei că ceea ce îl irita cel mai mult la familia ei nu erau diferenţele ideologice, ci estetice, aceeaşi aversiune tăcută pe care o nutrea faţă de inepuizabila urâţenie a cotidianului spaniol, faţă de un fel de depravare naţională care îi ofensa mai mult simţul frumosului decât convingerile justiţiare: capetele taurilor disecate pe tejghelele tavernelor, afişele coridelor colorate într-un roşu de ardei iute şi

într-un galben imitând şofranul, scaunele pliabile şi scrinurile care imitau Renaşterea spaniolă, păpuşile îmbrăcate în rochii flamenco şi cu un zuluf ca un melc pe frunte, care închideau ochii când erau lăsate pe spate şi care îi deschideau de parcă ar fi înviat când erau readuse în poziţie verticală, inelele cu o piatră cubică, dinţii de aur în gurile grosolane ale celor bogaţi, tragismul sicrielor albe pentru copii, necrologurile din ziare dedicate copiilor – *sufletul lui s-a urcat la Ceruri, acum se află printre îngeri* –, basoreliefurile baroce, excrescenţele sculptate în granit pe faţadele grosolane ale băncilor, cuierele cu coarne sau copite de cerbi sau de capre negre, scuturile heraldice, cu nume de familie obişnuite din ceramică sticloasă de Talavera, necrologurile din ziarele *El ABC* şi *El Debate,* fotografiile cu regele Alfonso al XIII-lea la vânătoare, cu câteva zile înainte să plece din ţară, indiferent sau orb la ce se petrecea în jurul lui, sprijinindu-se în puşcă lângă un biet cerb răpus dintr-un glonţ, sau semeţ şi jovial lângă o hecatombă de prepeliţe şi fazani, şi iepuri de câmp, înconjurat de domnişori în costume şi carâmbi de vânătoare, de slujitori cu căciuli sărăcăcioase şi espadrile, care zâmbeau strâmb cu gurile lor ştirbe. Se gândea adesea că accesele lui de furie aveau de-a face mai mult cu estetica decât cu etica; mai mult cu urâţenia decât cu dreptatea. În rotonda hotelului Palace, domnişorii monarhişti îşi ridicau ceaşca de ceai, întinzând degetul mic împodobit cu un inel fin şi unghia bine pilită şi foarte lungă. În filmele care se bucurau de cel mai mare succes, personajele profanau minunea tehnică a cinematografului sonor, începând să cânte piese folclorice îmbrăcate în haine tradiţionale oribile, călare pe măgari, sprijiniţi în zăbrelele ferestrelor cu flori în glastră, cu capul acoperit de pălării cu borurile înalte sau băşti sau baticuri rustice. Ziarul *El Heraldo* informa cu patriotism vehement că, la începutul marii coride care marca sărbătoarea Fecioarei Maria del Pilar din Zaragoza, toreadorii defilaseră în arenă pe ritmul vibrant al Imnului lui Riego[34]. În casa familiei Ponce-Cañizares Salcedo, la capătul unui coridor întunecos, ardeau nişte

[34][34] *Imnul lui Riego* (*Himno de Riego* în spaniolă) a fost considerat în mod eronat de popor imnul oficial al celei de-A Doua Republici. Titlul acestei piese muzicale pe versuri de Evaristo San Miguel provine de la colonelul Rafael de Riego, cunoscut pentru insurecţia sa împotriva regelui Ferdinand al VII-lea, pe 1 ianuarie 1820 (n. tr.).

lumânări electrice minuscule în felinăraşe, încadrând o stampă în culori intense, cu un Crist de Medinaceli[35], prevăzută cu un acoperământ artistic de inspiraţie mudejară şi o mică balustradă ce simula un balcon andaluz. În fotoliul în stil renascentist din salon, plin de mobile din lemn închis la culoare, ce imitau un stil între gotic şi romanic, cu medalioane incrustate cu Regii Catolici, don Francisco de Asís Ponce-Cañizares, înalt funcţionar, acum pensionar, al Excelentei Deputăţii Provinciale din Madrid, citea cu voce tare şi gravă articole de fond sau cronici parlamentare din ziarul *El ABC*, iar soţia sa, doña Cecilia, îl asculta cu un aer între nedumerit şi nerăbdător şi spunea „foarte bine" sau „sigur că da" sau „ce ruşine" de fiecare dată când Francisco de Asís încheia câte un paragraf cu timbrul său cavernos de orator ecleziastic, observând în acelaşi timp împunsăturile emoţiei şi ale deranjamentelor la stomac, despre care îşi informa familia în cel mai mic detaliu. Don Francisco se lăsa îmbătat de proza apocaliptică a discursurilor lui Calvo Sotelo din Parlament şi de cea a cronicilor din ziare care vorbeau despre hoardele sau mulţimile asiatice mânate de resentimentul bolşevic sau de bucuria virilă şi marţială a tinerilor germani care îl aclamau pe Führer, fluturând ramuri de măslin şi ridicându-şi energic braţul drept pe stadioane. Îi plăceau cuvinte precum *hoarde*, *mulţimi, debandadă, colaps, concubinaj* şi, pe măsură ce citea şi se emoţiona, vocea îi devenea tot mai tunătoare şi îşi însoţea lectura cu gesturi de tribun, cu lovituri de furie în masă şi cu degetul arătător ridicat ameninţător. Iubea construcţiile verbale sonore şi expresiile latineşti precum: *alea jacta est*, *sic semper tirannis*, „cine râde la urmă râde mai bine", „mai bine să mori în cinste decât să trăieşti în necinste", „e mai de preţ onoarea decât orice comoară", „trâmbiţele destinului", „momentul adevărului", „picătura care umple paharul", „capătul răbdării". Cronicile înflăcărate ale corespondenţilor din Germania şi Italia şi publicaţiile falangiste aduse de fiul Víctor îi furnizau o proză poetică mai puţin demodată, dar la fel de îmbătătoare, care îl făceau să se simtă mândru de a fi în acord cu dinamismul tineresc şi atletic al noilor vremuri. Dar era la fel de adevărat că faţă de Ignacio Abel arătase mereu o afecţiune neîndoielnică,

[35] Statuie a lui Iisus Hristos înfăţişat înaintea mulţimii de către Pilat din Pont, aflată în bazilica Nuestro Padre Jesús de Medinaceli din Madrid (n. tr.).

manifestată prin îmbrăţişări şi sărutări, în care intervenea un curios amestec de admiraţie şi indulgenţă: admiraţie faţă de inteligenţa ginerelui său şi faţă de tenacitatea cu care reuşise să înfrunte greutăţile cauzate de originea modestă şi de moartea prematură a părinţilor; indulgenţă faţă de convingerile lui politice, atribuite poate, dacă se gândise vreodată la asta, mai degrabă unei loialităţi sentimentale dedicate memoriei tatălui său republican şi socialist decât unui radicalism personal real. Cum puteai oare să fii extremist, şi în acelaşi timp să-ţi placă aşa de mult costumele bine croite şi bunele maniere? Dacă Ignacio Abel avea într-adevăr vederi socialiste, atunci poate că era în felul civilizat şi pe jumătate britanic al lui don Julián Besteiro sau al lui don Fernando de los Ríos. Însă, conform unchiului sacerdot, nu trebuia să se lase păcălit, pentru că acest gen de socialişti erau cei mai răi, cei mai insidioşi! Oare nu Fernando de los Ríos, cu felul lui mieros de a fi, concepuse legea reprobabilă a divorţului când fusese ministru al Justiţiei? Poate că în forul lui interior, don Francisco de Asís compara fermitatea şi puterea de caracter a ginerelui care izbândise în viaţă fără niciun ajutor din partea nimănui cu inutilitatea propriului fiu, care întotdeauna avusese tot ce-şi dorise, fără să fie totuşi în stare să-şi termine studiile pentru a deveni avocat, şi care de ani întregi umbla dintr-un birou în altul fără să obţină nicio slujbă stabilă, cu capul plin de idei năstruşnice, implicându-se în proiecte iluzorii şi în afaceri îndoielnice, iar mai nou era orbit de un entuziasm falangist care lui don Francisco de Asís îi provoca mai degrabă îngrijorare şi neîncredere decât simpatie. Îi era frică să nu i se întâmple ceva fiului său; să nu se bage în vreo încurcătură şi să nu ajungă la închisoare sau să nu fie ucis în plină stradă în vreo încăierare încheiată cu focuri de armă între falangişti şi comunişti, el, care niciodată nu fusese prea ager – de când era copil, se speria uşor în ciuda fanfaronadei lui, a cămăşii albastre descheiate la piept şi a cizmelor şi curelelor bine lustruite cu vax.

Cât de diferit era fiul de ginerele lui, care îi era aproape ca un fiu, mereu serios şi rece. L-a privit intrând în dimineaţa aceea în grădină cu un aer atât de ferm, cu un fel de a se situa în lume atât de solid, cu costumul lui de culoare închisă, croit parte peste parte, şi pantofii de comandă, făcuţi la cel mai bun atelier

englezesc din Madrid, păşind peste pietriş, cu servieta în mână, plină de documente şi de planuri ce îi solicitau atenţia chiar şi în zilele de sărbătoare, întrucât ocupa o funcţie de mare răspundere pe şantierul Oraşului Universitar, după cum îi plăcea lui don Francisco de Asís să le povestească prietenilor lui. Fetiţa lui i-a luat-o de îndată pentru a i-o duce ea. Cu câteva zile înainte ziarul *El Sol* îi publicase o fotografie, iar don Francisco de Asís cumpărase un exemplar – în ciuda obiceiului său, dat fiind că se declara un cititor constant de *ABC* – şi îi citise doñei Cecilia relatarea la conferinţa ginerelui său în Căminul Studenţesc, apoi decupase pagina şi o pusese la păstrare într-unul din dosarele lui ţinute cu grijă în scrinul imitând stilul renascentist din biroul său. Prea puţin perspicace, fără nicio aplecare spre a gândi rău despre nimeni, fie din naivitate senilă, fie pentru că-i lipsea imaginaţia sau fiindcă respecta cu stricteţe convenienţele, don Francisco de Asís „ar fi băgat mâna în foc pentru ginerele lui”, după cum el însuşi spunea: nu fuma, abia dacă gusta vreun pahar de vin la masă, niciodată nu ridicase vocea, nici măcar atunci când vorbea despre politică, ceea ce se întâmpla foarte rar, chiar şi atunci când cumnatul Víctor sau unchiul preot se înfierbântau discutând la ora mesei despre ce calamitate însemna Republica pentru popor, despre anarhia constantă, despre insolenţa muncitorilor, despre nevoia unei figuri providenţiale în Spania precum *Ducele, Führer*-ul sau regretatul general Primo de Rivera, un chirurg de fier; ginerele său, în schimb, nu răspundea, niciodată nu rostea vreun cuvânt grosolan; era socialist, dar datorită muncii sale reuşise să-şi cumpere un automobil şi un apartament mare, cu ascensor într-o zonă distinsă a străzii Príncipe de Vergara, chiar între Goya şi Lista; îşi trimitea copiii la Liceul-Şcoală[36] ca să primească o educaţie laică şi nu acceptase să li se atârne scapularii la gât, dar nu se opusese să primească prima comuniune şi nici ca mama lor să-i înveţe rugăciuni; nu-şi pierdea după-amiezile stând picior peste picior prin cafenele; timpul liber şi-l petrecea cu soţia şi cu copiii lui, singurii nepoţi ai lui don Francisco de Asís, care din păcate nu aveau să transmită generaţiei

[36] Instituto-Escuela a fost o instituţie educativă fondată în Madrid, în 1918, care îşi propunea să reformeze învăţământul mediu atât în metodele de predare, cât şi în cele de evaluare şi de organizare a clasei, preluate şi de instituţiile de învăţământ ce îi vor urma (n. tr.).

următoare numele de Ponce-Cañizares ca prim nume de familie[37]. Poate că noaptea trecută rămăsese până târziu să lucreze în Oraşul Universitar, iar în dimineaţa aceasta, de la prima oră, pornise cu maşina spre casa de la munte. Imun la răceala obişnuită a ginerelui, don Francisco de Asís îşi exprimase fără rezerve bucuria festivă şi îi dăduse un sărut umed de bun venit pe fiecare obraz. Cei doi copii se luptau să stea cât mai aproape de el, să-i ducă servieta, să-i povestească aventurile şi explorările din ultimele zile, îşi disputau meritul de a fi citit cel mai mult. Îl rugau să meargă în după-amiaza aceea cu ei şi cu mama lor la balta cu peşte, îl întrebau dacă era adevărat ce le promisese înainte să vină, şi anume că nu avea să plece duminică seara şi că avea să-i ducă înapoi la Madrid luni dimineaţa cu maşina. Ignacio Abel doar încuviinţa, lăsându-se purtat prin încăperile casei. Când s-a întâlnit cu soţia sa, a sărutat-o pe buze, iar băiatul a putut să vadă din spate cum şi-a petrecut mâna în jurul mijlocului ei şi cum o strângea uşor spre el.

Atitudinea binevoitoare detectată cu o senzaţie de uşurare şi aproape cu recunoştinţă de senzorii ultrasensibili ai Adelei era tocmai consecinţa faptului că o înşelase; poate că soţul nu şi-ar fi petrecut niciodată mâna în jurul mijlocului ei când a sărutat-o, dacă nu ar fi îmbrăţişat o altă femeie cu o seară înainte; gesturile lui de tandreţe compensau afrontul despre care nu ştia că i se adusese; era surplusul unei efuziuni trezite de cealaltă, rezultatul liniştii interioare a hoţului neprins, bucuria celui care a văzut ţâşnind din sine o dorinţă de mult apusă şi care a atins o satisfacţie nemaiîntâlnită până atunci, rod al purei întâmplări, cu toată însemnătatea sa covârşitoare. La fel ca atunci când copiii erau mici, s-au îndepărtat în seara aceea împreună cu ei pe drumul dintre pini şi desişuri de mălăoi, spre balta cu peşte: bazinul ce alimentase cândva vechea centrală electrică de pe mal, acum o clădire pe jumătate abandonată. Din când în când se ivea un paznic ursuz, care înainte îi speria pe copii şi care le slujea drept personaj în fabulaţiile lor cu case fermecate pe malul unui lac. Faptul că Ignacio Abel acceptase aşa de uşor să

[37] În Spania, fiecare persoană are două nume de familie, primul fiind în general cel dintâi nume al tatălui, iar cel de al doilea fiind primul nume al mamei (n.tr.).

pornească în excursie era deja un indiciu de bună dispoziţie şi nu doar de nerăbdare de a se îndepărta de apăsarea familiei, care culmina după sforăiturile siestei cu rugăciunile sfântului rozariu, urmate de o gustare reconfortantă cu ciocolată groasă şi prăjitură cu anason, opera talentului de asemenea legendar al doñei Cecilia de a pregăti deserturi. Era ca şi cum toţi patru ar fi comemorat, departe de ceilalţi, un timp trecut mai fericit, cum era lesne de închipuit, verile copilăriei când părinţii îi ţineau de mână pe cărare şi când oboseau aşa de repede, încât tatăl îi ducea în spate când erau aşa de mici, că trebuia să fii mereu cu ochii în patru ca să nu intre în apa care în anumite locuri era foarte adâncă. Se jucau de-a Hansel şi Gretel şi presărau firimituri de pâine pe cărare, iar când se întorceau căutau să vadă dacă le mâncaseră păsările. Dar, dacă intrau prea mult în joc, băiatul începea de îndată să plângă pentru că se temea ca părinţii să nu-l abandoneze de-adevăratelea şi se agăţa cu braţele de picioarele Adelei, cu feţişoara înroşită şi lacrimile curgând şiroaie, în timp ce sora lui râdea. Apa din baltă avea o transparenţă verzuie şi oglindea coroanele pinilor şi volumul sumbru al clădirii de cărămidă care în alte vremuri adăpostise turbinele. Soarele de octombrie se afla încă pe cer, aurind zarea albăstrie, culorile suave ale asfinţitului. Copiii căutau pe mal pietre plate pe care le lansau mai târziu pe luciul apei din unghiuri precise, ciondănindu-se, întorcându-se la vechea complicitate a jocului, cu toate că amândoi părăsiseră lumea copilăriei, dar mai aproape de ea decât şi-ar fi închipuit. Miguel purta la gât aparatul de fotografiat al tatălui său şi îşi imagina, umblând prin pădure, că era un reporter singuratic, care îşi croia drum prin jungla amazoniană sau prin inima Africii, dat fiind că sora lui nu voia să intre în joc. Aşezaţi în iarbă, în aerul cald încă al înserării, Ignacio Abel şi Adela păreau să se fi întors şi ei în trecut, nişte părinţi tineri care îşi veghează copiii de la o distanţă protectoare, prinşi în conversaţii misterioase, dar atenţi, poate neliniştiţi, temându-se de vreun accident sau de vreo nenorocire ce s-ar putea ivi, dacă şi-ar îndepărta privirea fie şi o clipă de la copiii care se joacă şi ţopăie prin apa până la glezne. Cât de ciudat era să o aibă pe Adela atât de aproape, fără ca ea să-şi dea seama de nimic, să-i susţină privirea francă şi melancolică, fără să-i trezească nici cea mai mică suspiciune, să-i vorbească atât de firesc, fără să fie nevoie să se prefacă sau

să-i spună vreo minciună! O asculta observând-o. Se uita la ea cu senzaţia de a nu o fi privit cu atenţie de multă vreme, aşa cum i se întâmplase cu câteva seri în urmă, la Căminul Studenţesc, exact timpul în care îşi pierduse, fără ca el să-şi dea seama, ultimele scânteieri ale tinereţii. S-a auzit un clic: fără să-i anunţe, Miguel le făcuse o fotografie de pe malul bălţii.

— E adevărat că vrei să pleci în America la anul? Şi-ai să ne iei cu tine?

Îl cunoştea mult prea bine ca să nu-şi dea seama că dispoziţia lui putea fi trecătoare. Era recunoscătoare pentru gesturile calde de tandreţe, pentru sărutul grăbit pe buze, pentru mâna petrecută în jurul taliei, dar se apăra instinctiv de dezamăgire şi în acelaşi timp îşi apăra copiii, mai ales băiatul, mai sensibil şi mai apropiat de ea, cu o imaginaţie mai aprinsă: acum, pe mal, îi vorbea surorii lui despre transatlanticele şi aeroplanele cu care vor călători spre America, făcea gesturi exagerate cu braţele pentru a arăta cât de mari erau toate, clădirea Empire State, Statuia Libertăţii.

— Mai întâi trebuie să mă sfătuiesc cu Negrín. Şi trebuie să văd ce mi se oferă şi cât timp ar trebui să rămân. Orice ar fi, dacă eu plec, vă iau cu mine.

Dar Adela simţea că în vocea lui era o umbră de falsitate, chiar dacă nici el nu ştia că nu spunea întru totul adevărul. Acum se afla în cele două lumi, în cele două lumi simultane, cu o seară înainte lângă Judith şi în seara aceasta lângă copii şi Adela, în semiîntunericul barului din hotelul Florida şi în acelaşi timp întins confortabil pe malul bălţii, simţind mirosul arbuştilor de mălăoi şi al cimbrişorului, şi al răşinii, şi al rujului de buze, şi al coloniei americane ale lui Judith Biely, nu în mod estompat, ci duplicat, intensificat de dragoste, complăcându-se în acelaşi timp în rutina neclintită, construită de-a lungul anilor, ce căpăta în seara aceea un fel de plenitudine vizuală, ca un tablou terminat, ca pârguirea ultimelor roade de octombrie, gutuile şi rodiile, bostanii galbeni, fructele de caqui, strugurii aurii din grădină, cu pieliţa stând să plesnească. Avea aşa de puţină experienţă sau o capacitate de introspecţie reală atât de redusă, încât nu se imagina încolţit de probabilitatea sentimentului de vină sau de angoasă; nici măcar nu se întreba ce simţea Judith Biely. Pentru el, ea nu era o existenţă autonomă şi deplină, ci era o proiecţie a propriei dorinţe.

— La ce te gândeşti?

— La nimic. La ceva legat de şantier.

— Parcă erai în altă lume.

— S-ar putea să plec la Madrid mâine după-amiază.

— Le-ai promis copiilor că o să ne întoarcem împreună cu maşina luni dis-de-dimineaţă.

— Nu depinde de mine.

— Să nu le spui că-i iei în America, dacă n-ai de gând. Nu le promite ce ştii că n-ai să îndeplineşti.

— Dar ţie ţi-ar plăcea să vii?

— Mie mi-ar plăcea să nu mă despart niciodată de tine. Locul unde ne-am afla contează prea puţin.

Când a spus asta, s-a îmbujorat şi părea mai tânără. Semăna cu femeia mult prea timidă, care nu se mai aştepta să găsească vreun pretendent atunci când se cunoscuseră şi căreia părinţii îi profeţeau acelaşi destin familial ca al mătuşilor rămase fete bătrâne, alături de care îşi petrecea uneori după-amiezile de duminică, recitând rozariul. Şoldurile ei prea late se odihneau pe iarba de pe malul apei, gleznele ei tindeau să se umfle, părul negru pieptănat cu o buclă demodată pe frunte o făcea să pară mai în vârstă; însă ochii ei aveau, pe neaşteptate, aceeaşi privire ca în urmă cu cincisprezece ani, cu o expresie pasională şi vulnerabilă, de parcă ar fi trecut în chip vijelios de la a nu mai spera nimic la a dori totul, de la conformism la îndrăzneală, iar apoi la o dezamăgire anticipată, la scepticism faţă de ce putea să-i ofere viaţa. Acum şi-ar fi dorit ca Miguel şi Lita să nu stea aşa de aproape de ei, să nu mai ţipe în timp ce caută pietre plate pe mal şi să nu le mai numere salturile când le lansează cu o traiectorie oblică, expertă, pe întinderea apei. O irita că veneau tocmai acum spre ea obosiţi şi flămânzi, îmbujoraţi de atâta mişcare şi de briza muntelui, cerându-i gustarea pe care o aduseseră într-un coş de nuiele. Ignacio Abel însă a răsuflat uşurat. Soarele începuse să coboare după copaci, aerul căpătase o undă de umezeală care înteţea mirosurile muntelui, de cimbrişor şi de mălăoi, de ace uscate de pin. Tălăngile şi mugetele vacilor, clopotele de la grumazul oilor adânceau acustic senzaţia de amplitudine şi depărtare. Dacă aerul ar fi fost mai limpede, s-ar fi putut vedea Madridul, ca o pată albă pe linia orizontului. Se va lăsa frig când razele soarelui nu vor mai răzbate până la baltă, ridicând deasupra ei o uşoară ceaţă aurie.

Infidel în taină, nepedepsit în minciuna lui, Ignacio Abel s-a hotărât să inventeze un pretext pentru a se întoarce la Madrid duminică seara. Şi, ca să nu aştepte până atunci să audă din nou vocea lui Judith Biely, va merge în sat să cumpere ceva şi va încerca să o sune de la singurul telefon aflat în cafeneaua de la gară. Şi-a ridicat ochii, ieşind din adâncul gândurilor, din călătoria clandestină într-o lume invizibilă şi care venea în prelungirea lumii lui. Aşezată pe o piatră, fiica lui mânca un sendviş şi citea un roman de Jules Verne. Adela păşea cu greu pe malul bălţii, încercând să-şi dezmorţească picioarele şi să-şi cureţe fusta de ace de pin şi fire de iarbă. Băiatul îl privea cu ochii larg deschişi, de parcă ar fi putut să-i citească în conştiinţă şi să presimtă înşelătoria, de parcă ar fi ştiut că în seara următoare avea să se întoarcă singur la Madrid şi că nici nu avea să-i ia cu el în America.

10

De unde oare venise Judith cu vârtejul ei de aer nou şi proaspăt, pătrunzând în viaţa lui precum cineva care dă buzna într-o încăpere, cineva neaşteptat, care deschide uşa dintr-odată, lăsând să intre răcoarea de-afară, de ajuns ca să schimbe în câteva clipe aerul închis dinăuntru. Simpla ei prezenţă era în sine tulburătoare, iureşul metodic al unei uşi rotative, apariţia care face să se audă pe neaşteptate soneria de la intrare, atrăgând toate privirile, cele mai multe aruncate cu coada ochiului, priviri contrariate sau iritate, curioase, poate nutrind dorinţe ascunse, priviri de bărbaţi spanioli bătrânicioşi, în costume închise la culoare, stând prin cafenele într-o penumbră exclusiv masculină, cernută prin fumul de tutun. Judith Biely se mişca mereu grăbită printre persoane mult mai lente, de parcă ar fi fost emisară sieşi, cu un exotism cu atât mai puternic, cu cât izvora din ea independent de voinţa şi de caracterul ei, anticiparea luminoasă a ceva ce putea fi o promisiune, a unei alte vieţi într-o altă ţară, mai puţin aspră, în culori mai puţin pământii şi întunecate. Prezenţa ei irumpea cu puterea unei năluci, o femeie tangibilă şi în acelaşi timp iluzorie, sinteza a tot ceea ce Ignacio Abel considera mai dezirabil în femei, în substanţa feminităţii: continua mişcare, imprevizibilitatea, apariţia intempestivă, plecarea atât de rapidă, încât captarea pe retină a unei imagini de-a ei spre a o păstra în memorie, pentru a face ca o întâlnire clandestină să dureze mai mult, era la fel de imposibilă precum oprirea timpului în loc sau suspendarea lui. Aşa este Judith Biely în singura ei fotografie păstrată în portofelul lui Ignacio Abel, puţin ştearsă pentru că se întorsese într-o parte în clipa când s-a declanşat aparatul automat, cu o ceaţă uşoară în jurul ochilor şi a gurii zâmbitoare, răspunzând la ceea ce-i atrăsese atenţia cu o expresie jovială, uitând pentru o clipă că urma să fie fotografiată, chiar clipa în care avea să se declanşeze aparatul. Poate că aştepta incomodată să se aprindă bliţul în interiorul acelei cabine de pe stradă şi ceva sau cineva a

făcut-o să-şi întoarcă faţa puţin într-o parte şi să surâdă, să râdă aproape, iar lumina s-a reflectat pe pomeţii şi pe bărbia ei, pe buclele părului, în pupilele puţin înceţoşate în care se distinge un punct strălucitor, la fel ca şi pe buze. Tocmai imperfecţiunea fotografiei îl face pe Ignacio Abel să-i placă şi mai mult: automatismul impersonal al întâmplării o readuce pe Judith în prezent fără intervenţia privirii şi a intenţiei unui fotograf, de parcă s-ar afla cu adevărat acolo, în acel moment sustras scurgerii timpului, ca una din frunzele acelea fantasmatice surprinse de primii fotografi în cel mai mic detaliu, fără a avea nevoie să folosească un aparat de fotografiat, doar aşezând frunza sau firul de iarbă pe o foaie de hârtie îmbibată în lichid fotosensibil. Şi pentru ca fotografia să fie încă şi mai realistă, nu este nici măcar a acelei Judith pe care şi-o aminteşte el, ci a aceleia care încă nu ajunsese la Madrid: încă nedeformată de familiaritate, nici de obsesia dorinţei, intactă în depărtarea ei, dar la fel de ea însăşi ca peste câteva luni, când avea să pătrundă în viaţa lui, într-un viitor încă necunoscut în clipa când surâde în faţa aparatului, fără a şti deocamdată că va accepta propunerea care o va face să-şi schimbe planurile, grăbindu-i călătoria în Spania.

De unde venise: faptul de a-şi povesti viaţa într-o altă limbă unui bărbat care o ascultă cu o atenţie atât de serioasă şi parcă hipnotizată îi limita capacităţile expresive, dar în acelaşi timp o determina să-şi sublimeze relatarea, acordându-i o obiectivitate eliberatoare chiar şi pentru ea însăşi, întrucât îi îngăduia să se vadă de la distanţa privilegiată a originii ei străine. Fără nevoia de a o modifica, experienţa reală căpăta în timpul relatării un fel de rigoare şi senzaţia de construcţie romanescă. Ceea ce nu fusese decât o rătăcire fără ţintă atâţia ani căpăta conturul unui arc ce se ridica dintr-un trecut înceţoşat pentru a-şi aşeza celălalt capăt în prezent, la celălalt capăt al lumii, în Madrid, în acele zile de octombrie ale anului 1935, într-un separeu din hotelul Florida cufundat în penumbră, în călătoria uşor ameţitoare cu maşina pe un bulevard drept, flancat de copaci, deschizându-se ca un tunel înaintea farurilor, primind în plină figură, ca pe un balsam răcoritor, briza proaspătă ce intra prin fereastra deschisă a maşinii, cu ochii întredeschişi, văzând lucrurile printr-o ceaţă uşoară şi luminoasă pe care el o va

recunoaşte apoi şi pe care va dori să o păstreze în fiecare fotografie scoasă la o cabină automată. Imaginile şi cuvintele curg, apar, se risipesc, precum coroanele copacilor şi faţadele şi ferestrele cu luminile aprinse ale caselor particulare de pe bulevardul Castellana; Judith Biely călătoreşte cu o maşină prin Madrid, dar la fel de bine ar putea să traverseze un bulevard din Paris, un Paris orizontal şi mai puţin impunător, sau din oricare capitală europeană vizitată în ultimii doi ani, a cărei amintire se confundă cu altele în memoria obosită; farurile maşinii luminează şinele şi cablurile tramvaiului şi pavajul negru strălucind ca pielea lăcuită; a rămas tăcută lângă bărbatul care conduce foarte serios şi care acum e mult mai tânăr decât în urmă cu doar câteva ceasuri, când a apărut cu o figură surprinsă şi aproape speriată în vestibulul casei lui Philip Van Doren (oare unde este acum Van Doren, cu ce ascuţime a minţii înţelesese şi bănuise, chiar prevestise ce avea să urmeze, cu ce maliţiozitate avea să sune a doua zi la telefon pentru a se convinge de un anumit lucru sau avea să trimită o invitaţie scrisă de mână pentru următoarea sa petrecere); a rămas tăcută o vreme, dar simţea cum i se roteşte în cap, asemenea aburilor alcoolului, senzaţia de a fi vorbit mult; viaţa ei recent povestită se proiectează înainte precum acest bulevard pe unde goneşte automobilul, se desfăşoară cu o senzaţie de simetrie şi hotărâre despre care ştie că e falsă, dar de care, în această clipă, nu o deranjează să se lase purtată, la fel ca de viteza automobilului sau de muzica aparatului de radio pornit de Ignacio Abel nu fără orgoliu pueril, confirmându-i astfel tinereţea nebănuită, la fel cum i-o confirmaseră şi evidenţa dorinţei, şi stângăcia manifestării ei, între timiditate şi nerăbdare. Mâna care pornise aparatul a rămas apoi nemişcată în întuneric şi s-a întâlnit fără greutate, parcă din întâmplare, cu mâna lui Judith ce îl strânge uşor, fără ca ea să se întoarcă spre el, fără să recunoască pe deplin cele întâmplate. Cât de ciudat este jocul mâinilor pornit brusc la vârsta aceasta, de parcă s-ar afla din nou pe o bancă în parc sau în penumbra unei săli de cinema, unde un clavir emfatic acompaniază bătaia pleoapelor şi gesturile personajelor proiectate pe ecran; mâna masculină strângând-o pe a sa cu o putere ce îi pune la încercare fragilitatea articulaţiilor şi a oaselor, oase de pasăre goale pe dinăuntru, cu totul diferite de cele ale mamei, viguroase, la fel

de iscusite la a mânui maşina de cusut, cât şi la a interpreta arpegii pe marginea mesei din bucătărie, transformate în pian invizibil de îndată ce ea o atinge cu mâinile: aceleaşi mâini care deschid scrisori, care parcurg aidoma privirii scrisul fiicei sale, atingându-i astfel prezenţa.

De îndată vede toată distanţa străbătută; într-o limbă învăţată din cărţi cu care numai acum începe să se familiarizeze cu adevărat, îşi povesteşte viaţa unui bărbat care o ascultă şi o priveşte fără să clipească (şi care uneori rămâne pe gânduri pentru a reveni abia după câteva clipe) şi se minunează de cât de departe se afla înainte şi cât de puţin probabil era să ajungă aici şi cât de natural şi aproape predestinat îi pare totul. A umblat fără linişte dintr-un loc în altul, aşa încât amintirile ei au căpătat pe alocuri acelaşi aer vag, precum fotografia mişcată, făcută în glumă într-o cabină din Paris, precum scrisul ei agitat când îi scrie mamei, viteza clapelor maşinii de scris aflate dinaintea ei în dimineţile astea de octombrie, când soarele bălteşte în dalele de piatră din cameră şi se lasă purtată nu de inspiraţie, ci de însăşi energia degetelor. Vine de atât de departe, încât o ameţeşte până şi imposibilitatea aproape totală a ceea ce, totuşi, trăieşte; în povestirea ei, lucrurile capătă o ordine despre care ea ştie că e falsă, o sugestie de inevitabil care învăluie, dar nu atenuează conştiinţa neverosimilului. Vine dintr-o încăpere cu tavan foarte jos, unde încă de copil citea până după miezul nopţii la lumina unei lumânări (dacă auzea apropiindu-se paşii grei ai tatălui, o stingea dintr-o suflare, chiar dacă ştia că mirosul de ars putea să o trădeze); coboară din trenuri ce se pierdeau în tuneluri în drum spre Manhattan, pentru ca apoi să apară dintr-odată în vârtejul nesfârşit al pilonilor ce se succed cu viteză de-a lungul podului suspendat peste East River şi în peisajul golfului oceanic şi al clădirilor-promontorii ivite la fereastra vagonului, şi al transatlanticelor înşiruite de-a lungul cheiurilor, dincolo şi dedesubtul structurii vibrante a podului Williamsburg, emiţând mugete grave de sirene şi coloane de fum deasupra coşurilor vopsite în negru şi roşu, în alb şi roşu. Vine din săli de clasă şi de pe pajiştile umbrite de copaci uriaşi ai unei universităţi pentru copiii emigranţilor, împărţiţi între lumea aceasta, singura cunoscută, şi cea care îşi proiectează asupra vieţilor lor umbrele nesiguranţei

şi ale persecuţiei, chiar dacă ei nu o vor vizita niciodată, pentru că este lumea îndepărtată pe care o poartă cu sine părinţii lor. Dar vine, mai ales, din conştientizarea fulminantă a unei greşeli pentru care nu poate învinovăţi pe nimeni în afară de sine însăşi, ce ar fi putut fi evitată cu uşurinţă, dacă nu s-ar fi încăpăţânat să persiste nu din orbire, nici din pasiune, ci din pură mândrie nesăbuită, doar pentru a se opune unei presiuni împotriva căreia se autoeducase să se revolte. Cu ce uşurinţă îşi irosea bogăţia liberului-arbitru: nu din iubire, ci doar de dragul de a se împotrivi, doar pentru a face tocmai ceea ce părinţii ei îi cereau să nu facă şi ceea ce, în consecinţă, devenea însăşi întruchiparea libertăţii sale. Se căsătorise cu fostul ei coleg de facultate ceva mai mare decât ea şi ştia prea bine că se înşelase, i-a povestit ea lui Ignacio Abel, iar atunci când i-a spus asta i-au venit fulgerător în minte femeia cu şolduri late, şi privirea melancolică, şi copila îmbrăcată într-o rochiţă demodată şi având părul prins cu o fundă, care se apropiaseră de el după discursul de la Căminul Studenţesc; femeia lângă care se aşezase, pentru că acolo era un loc liber, cea care a privit-o o clipă, aproape cu coada ochiului, îndeajuns cât să o măsoare din cap până în picioare, cu o suspiciune instinctivă, când Judith i-a cerut insistent lui Moreno Villa să i-l prezinte pe Ignacio Abel. Cine poate şti care este motivul profund al faptelor sale? Înainte de a ieşi din clădirea dezolantă a tribunalului unde legalizase cu deplină suveranitate personală legătura conjugală, Judith Biely ştia că făcuse o greşeală şi că până şi faptul de a trebui să renunţe la numele ei de familiei era un afront inacceptabil. Bineînţeles, prefera să nu vadă toate astea. E uimitor câte eşti dispus să treci cu vederea doar pentru că te încăpăţânezi să stărui într-o orbire pe cât de profundă, pe atât de voluntară. Nimeni nu-ţi pune cătuşe la mâini şi nici nu te împinge într-o celulă, şi nici nu te încuie cu chei şi zăvoare; nimeni nu-ţi pune cu forţa o legătură pe faţă şi nici nu ţi-o înnoadă la ceafă atât de bine, încât să nu poţi să ţi-o dai la o parte, chiar dacă ai avea mâinile libere. Tu eşti cel care ţese legătura şi funia, care întinde mâinile de bunăvoie şi tu aştepţi până când nodul e bine strâns, tu înalţi zidurile celulei şi te încui pe dinăuntru, încredinţându-te că lacătul se află la locul lui. Tu singur faci un pas, apoi altul, atât cât e nevoie, iar dacă cineva îţi face semne să te avertizeze de pericol nu reuşeşte decât să-ţi stârnească

îndârjirea de a te îndrepta spre dezastru. Uneori te simţi uşurat la gândul că încă nu ai ajuns la marginea prăpastiei, alteori, că nu mai e cale de întoarcere. Îndoiala se transformă într-o formă de infidelitate imposibil de mărturisit, nerecunoscută nici faţă de tine însuţi. Îşi terminase cu succes studiile la City College, ar fi putut să-şi încheie fără nicio greutate lucrarea de doctorat în literatură spaniolă, condusă de profesorul Onís de la Universitatea Columbia, predându-le concomitent această limbă studenţilor începători. Eroinele lui Henry James care îi aprindeau imaginaţia şi cu care voia să semene când avea vreo cincisprezece sau şaisprezece ani moşteneau averi şi astfel puteau să călătorească neînsoţite prin Europa; acum, modelul ei în viaţă era camera personală a Virginiei Woolf, singurătatea emancipată a femeii care câştigă un salariu suficient de mare ca să nu depindă de nimeni şi ca să-şi cultive fără teamă pasiunile sau talentul. Mama ei nu avusese pian, dar nici o cameră personală. În încăperile strâmte se aflau unele lângă altele paturile copiilor, iar ea trebuia să aştepte să adoarmă cu toţii ca să-şi poată citi romanele ruseşti atât de dragi sau să parcurgă în linişte partiturile rămase fără copertă, care au ajuns abia după treizeci de ani într-un cufăr din Sankt Petersburg.

Dar cu fiecare zi care trecea, ceea ce fusese atât de important pentru ea nu o mai interesa: spunea că nu voia să dedice ani întregi unei teze de doctorat, ca să se îngroape mai târziu într-o universitate rurală pentru domnişoare; că studiul academic al cărţilor prăfuite avea mai puţină valoare în urmarea propriei vocaţii decât experienţa reală de viaţă şi munca (nu o putea ierta pe mama ei, pentru că îi spusese că vorbele astea nu păreau a-i aparţine, că da, ea, Judith, îşi mişca buzele, dar că altcineva vorbea în locul ei). Nu-şi dorea o cameră personală, aflată în mijlocul unei păduri sau al unor lanuri somnoroase de porumb. Trebuia, într-adevăr, să fie o încăpere austeră, ferită de orice imixtiune, potrivită unor cercetări solitare de o natură deocamdată imposibil de precizat, dar despre care era sigură că nu aveau să se restrângă la monotonia obligatorie a cercetării academice. În această încăpere trebuia să ajungă zarva, forfota străzii, freamătul oraşului care îi plăcea atât de mult, vuietul trenurilor, sirenele vapoarelor acostate la cheiuri şi ale maşinilor de poliţie şi ale camioanelor roşii de pompieri. Voia să

călătorească în Europa pentru a căpăta o nouă educaţie şi pentru a-şi croi un destin precum Isabel Archer din romanul lui Henry James, citit de mai multe ori, sau precum jurnalistele care trimiteau cronici de la Paris către *Vanity Fair* sau *The New Yorker.* Dar în acelaşi timp iubea mai mult ca oricând aglomeraţia umană şi excitaţia vizuală, sonoră, olfactivă a oraşului ei natal, fără să piardă nimic din vedere, bucurându-se de toate, de firmele luminoase care se aprindeau la căderea serii şi de ceaţa în care dispăreau clădirile cele mai înalte în vălătuci de ninsoare, de valurile de oameni ieşind din hangarele feriboturilor şi de vitrinele magazinelor de lux de pe Fifth Avenue, de mulţimea care agita steaguri roşii şi pancarte sindicale în italiană şi în idiş sub copacii din Union Square, de asprimea, tristeţea, cordialitatea necunoscuţilor, de plăcerea de a nu alege şi de a se lăsa purtată de val, fără niciun ţel, fără să se obosească, fără să se grăbească spre nimic, cu aceeaşi senzaţie de fervoare ca atunci când citea cu voce tare un poem de Walt Whitman. La un moment dat, a apărut în povestire un nume masculin pe care poate îl menţionase în mod confuz şi înainte sau pe care Ignacio Abel nu-l înţelesese sau nu-l auzise, într-unul din acele momente când arăta pierdut, vrăjit fiind de apropierea ei sau absorbit în vreun gând care îl purta departe. (Poate că se făcea târziu şi trebuia să se întoarcă la soţia lui prea matură şi la fiica cea măgulitoare; din când în când se uita la ceas pe furiş sau îşi ridica ochii spre cel aflat pe peretele din bar; cine ştie dacă nu-i era teamă să fie recunoscut de cineva?!) Sau poate că îi displăcea ideea că ea mai fusese căsătorită, că iubise un alt bărbat cu destulă pasiune, încât să o rupă cu familia pentru el, încât să renunţe la activitatea de profesoară şi la teza de doctorat şi să meargă să locuiască într-o cameră de închiriat la etajul cinci, cu closet comun la capătul unui coridor, cu un singur robinet de apă rece la chiuvetă şi o cadă care, dacă era acoperită cu o tăblie, servea drept birou şi masă de bucătărie. Vrând să fugă în căutarea unei camere proprii, Judith Biely dădea, aproape fără să-şi dea seama, peste o bucătărie şi mai sordidă decât a mamei sale, simţindu-se uneori la fel de singură, alteori la fel de copleşită ca ea: în loc de setea de muncă şi de bani a fraţilor şi de ideile delirante de om de afaceri ale tatălui, acum se vedea supusă tot unei invazii masculine, care târa după ea o vorbărie grosolană pe teme literare şi

politice. Era acelaşi fum înecăcios de ţigară, aceeaşi vehemenţă agresivă a gesturilor. În bucătăria familiei, unde petrecuse atâţia ani dorind să evadeze, tatăl şi fraţii ei sărbătoreau gloria capitalismului precum credincioşii îngroziţi de un zeu despotic care putea, în aceeaşi măsură, să-i distrugă sau să-i aducă pe culmile gloriei. În încăperea ei fără apă caldă, invitaţii se aşezau pe podea şi îşi stingeau ţigările pe linoleum, în timp ce dezbăteau despre arta revoluţionară a viitorului şi despre căderea iminentă a Marelui Viţel de Aur al Americii, rostogolit de seismul Recesiunii. Unul dintre stindardele arborate era egalitatea dintre bărbaţi şi femei: dar femeile, chiar dacă fumau cot la cot cu bărbaţii şi se aşezau şi ele pe podea, ori nu vorbeau, ori nu erau ascultate, iar după ce plecau toţi, tot Judith rămânea să măture pe jos şi să strângă paharele cu vin ieftin şi sticlele goale şi să deschidă geamurile chiar în toiul iernii ca să aerisească încăperea. Pentru soţul ei, ca pentru oricare dintre invitaţi, a pregăti teza de doctorat despre romanele spaniole de secol al XIX-lea şi a ţine cursuri pentru studenţii din primii ani însemna o decădere inadmisibilă; nu puteai să-ţi vinzi atât de ieftin integritatea artistică. Judith a renunţat la universitate şi la teza de doctorat şi şi-a găsit un loc de muncă prost plătit, unde trebuia să corecteze şi să bată la maşină de dimineaţa până seara povestiri cu crime şi gangsteri, pentru o editură care publica romane ieftine. Soţul al cărui nume i-a fost atât de greu de desluşit lui Ignacio Abel – un nume banal, pe care pronunţia americană îl făcea aproape imposibil – scria de ani întregi la un roman despre New York, plin de tot felul de personaje, din care publicase fragmente într-o revistă. Nu era imposibil ca John Dos Passos să le fi citit; dar, în ciuda ideilor sale aparent avansate, Dos Passos se complăcuse în succesul comercial şi nu avea să recunoască niciodată influenţa unui autor aproape necunoscut în pulsul şi în schema generală a romanului *Manhattan Transfer.* Dacă se nimereau amândoi la vreo petrecere din cartierul Village, Dos Passos îşi întorcea privirea şi se prefăcea că nu-l văzuse. Faptul că unii se îndoiau de talentul soţului o înfuria aşa de tare pe Judith, încât ştergea până şi propriile-i îndoieli, confuze încă, şi se aşeza combativă de partea lui. Puţin câte puţin, a ajuns să înţeleagă că se căsătorise cu el nu în ciuda împotrivirii părinţilor şi a fraţilor, ci datorită acesteia. Opoziţia faţă de voinţa ei liberă era o jignire. Faptul că erau cu toţii

împotriva bărbatului ales de ea o determinase să-şi învingă propria incertitudine şi să-l aşeze pe un piedestal pe care, în alte circumstanţe, nu l-ar fi ridicat. Nu era surprinsă că tatăl şi fraţii ei îl priviseră ca pe un individ demn de dispreţ încă de prima dată când intrase cu ea în casă şi se grăbise să-şi exprime convingerile politice. Dacă America era o plutocraţie fără speranţe şi posibilităţi pentru muncitori, de ce nu se întorcea în Rusia, de unde emigraseră şi părinţii lui? Ce o durea şi mai mult pe Judith era că nici mama ei nu avea încredere în el: chiar dacă ştia să dea citate în ruseşte din romanele ei preferate şi chiar dacă avea un aer stângaci şi chiar puţin bolnăvicios, care ar fi trebuit să-i trezească instinctul matern protector. Din ce aveau să trăiască, dacă orice muncă repetitivă i se părea o trădare a principiilor lui politice şi a vocaţiei lui de romancier? Şi de ce ea, Judith, renunţa aşa de uşor la ce obţinuse cu atâta greutate, la postul promiţător de la universitate, la campusul frumos şi la scara monumentală a bibliotecii Columbia, la cercetarea ei de doctorat? Era limpede că, oricât de mult ar fi durut-o, trebuia s-o rupă cu ei: una era să-şi dorească să plece şi alta, să suprime calea de întoarcere. Orgoliul îndârjit o susţinea. Deteriorarea precoce a pasiunii sexuale (constând mai degrabă în preludii şi în efuziuni primitive decât în împlinirea visurilor hrănite mai ales de literatură) i-a provocat la început mai multă confuzie decât amărăciune. Poate şi din bănuiala că nu se afla la înălţimea idealului erotic, dezbătut în timpul reuniunilor la fel de liber precum dictatura proletariatului, realismul social sau fluxul conştiinţei. Dar în cel de lângă ea a început să descopere nu putere, ci slăbiciune, indiferenţă de piele rece; un resentiment vanitos sub masca rebeliunii, a renunţării incoruptibile la tentaţii care, de fapt, întârziau să se prezinte. Şi mânia, uneori îndreptată împotriva ei. Dezgustul şi panica faţă de forţa masculină o asaltau din nou; faţă de furia tulbure a alcoolului, pumnii în masă, vocea prea răguşită, pierderea simţului realităţii sub influenţa narcisismului şi a resentimentelor. Aproape totul i se păruse acceptabil, mai puţin pierderea sensibilităţii. Erau cuvinte care, odată pronunţate, nu mai puteau fi îndreptate, gesturi pe care uitarea nu putea să le mai şteargă. Cât despre Judith, despre diferenţa secretă urzită între ea şi oamenii printre care se mişca acum, prieteni şi susţinători ai aceloraşi idealuri ca soţul ei, artişti cu proiecte de creaţii radicale, care dedicau

mai mult timp explicării decât punerii lor în practică, oare nu era aidoma celei simţite în copilărie, când era conştientă că acorda atenţie unor lucruri importante doar pentru ea, când îi plăcea să-şi închipuie că nu era fiica părinţilor ei, nici sora fraţilor ei şi că viaţa trecea pe lângă ea, neîngăduindu-i să descopere acest secret? La fel ca atunci când era mică, o emoţionau multe lucruri pe care ceilalţi le dispreţuiau sau poate nici nu le observau. Un penar cu creioane colorate de aceeaşi mărime; un buchet de flori proaspete într-o vază de cristal; o rochie care se aşeza bine pe corp, părând, în acelaşi timp, să plutească în jurul acestuia; reclama luminoasă a unui restaurant automat[38], care se aprinde încă dinainte de căderea serii, neonul roz al tuburilor distingându-se cu greu, precum cerneala diluată în apă; misterul înnoirii continue şi al efemerităţii modei, impregnând cu tendinţe asemănătoare lucruri foarte diferite între ele, transformând totul într-un ritm continuu, şi cu toate acestea invizibil, transformând imediat prezentul în trecut anacronic. Îi plăceau unele tablouri din revistele avangardiste, dar şi un serviciu de ceşti de porţelan în vitrina unui magazin şi nişte sandale de vară pe care le proba din simpla dorinţă de a simţi nu fără plăcere cum tălpile îi alunecau în ele, ştiind prea bine că nu putea să le cumpere. Şi cui oare ar fi putut să-i spună că-i plăceau mult mai mult filmele sonore muzicale inspirate de piesele de pe Broadway decât cele sovietice sau cele germane şi că se abandona cu aceeaşi senzualitate prozei lui Henry James şi celui mai recent spectacol al lui Irving Berlin? În timp ce se bucura în secret de toate astea, se simţea vinovată de o frivolitate în care poate exista un fond de debilitate intelectuală, poate şi de inconsistenţă politică. Dar nu putea să nu se oprească, atunci când era singură, în faţa vitrinelor magazinelor de modă de pe Fifth Avenue sau înaintea uşilor rotative ale hotelurilor de unde ieşeau femei mirosind a parfumuri scumpe şi îmbrăcate foarte elegant şi se auzeau rafale ale muzicii orchestrei de dans. De ce a lupta pentru cauza dreptăţii ar trebui să implice alegerea înverşunată a urâţeniei şi a unei dispoziţii sumbre? Orele se scurgeau pe nesimţite când era la plimbare, iar atunci când ajungea acasă nu ştia să-i explice

[38] Tip de autoservire de unde se puteau cumpăra băuturi şi feluri de mâncare simple prin introducerea de monede în aparate speciale, serviciu dispărut după dezvoltarea reţelelor de restaurante fast-food (n. tr.).

soţului cum anume pierduse atâta timp. Privind culoarea de bronz a unei cornişe decupate pe cerul limpede al unei după-amiezi de iarnă; un şir de capete de manechine în vitrina unui magazin cu pălării de damă, toate cu acelaşi zâmbet conturat cu roşu, fiecare purtând o pălărie diferită; observând un lustragiu aplecat asupra unor pantofi bărbăteşti, de lac, în timp ce fluieră un refren de pe Broadway în acelaşi ritm în care îşi mişcă peria. Nu credea că aceste pasiuni ascunse o deosebeau de ceilalţi, dar nici nu voia să fie judecată şi dispreţuită pentru ele. Faptul de a le ascunde ca atunci când era copil îi dădea senzaţia reconfortantă de a locui într-un spaţiu cunoscut. Uneori rămânea singură sâmbătă noaptea şi căuta concertul vreunei orchestre de dans transmis la radio: executa mişcările păşind uşor, să nu-i deranjeze pe vecinii de jos cu zgomotul de tocuri, cânta imitând tonul ascuţit al vocalistei, repetând din memorie nişte versuri care o emoţionau atât prin adevărul pe care-l sugerau, cât şi prin doza ieftină şi siropoasă de minciună, minciuna amabilă despre împlinirea visurilor care nu mai păcălea pe nimeni, dar care făcea viaţa de zi cu zi mai uşoară.

O vreme cultivarea în taină a singularităţii sale i-a îngăduit să amâne recunoaşterea unei greşeli agravate de imposibilitatea de a o explica. Pentru un act prin care-şi revendicase libertatea, ajunsese, de fapt, înlănţuită. Fără să ştie cum, dorinţa de suveranitate personală, abnegaţia pentru studiu, încurajarea şi complicitatea mamei o aduseseră într-o situaţie pentru care nu era nevoie de niciun efort: durerea de spate după toate acele ore petrecute în faţa maşinii de scris, urcatul celor cinci etaje, soţul iritat şi închis în el, ofensat şi posomorât din cauza nedreptăţii, cu orgoliul rănit de indiferenţa lumii şi de scrisorile de refuz ale editorilor. Se uita în jur şi nu înţelegea cum de ajunsese în acest punct, de unde, prin ce sumă de greşeli. Se simţea de parcă s-ar fi aflat, după o călătorie lungă şi anevoioasă, cu valizele strânse în jurul ei în altă gară decât cea care trebuia, pe când trenul cu care venise se pierdea în depărtare şi nu se mai vedea niciun altul în zare, nu mai era nimeni în gară şi nu era deschis nici măcar un ghişeu unde să întrebe de mersul trenurilor sau să ceară alt bilet. Singură se legase la ochi, singură alesese celula şi aruncase apoi cheia. Dar n-a avut nevoie de un mare efort de voinţă sau

de îndemânare pentru a pipăi în întuneric legătura de pe ceafă şi a încerca să o desfacă. De fapt, slăbită din strânsoare, legătura a căzut singură. A durat până într-o zi, când Judith Biely şi-a dat seama că se află într-o încăpere unde nu era nimic care să o invite să rămână sau care să i se pară al ei şi unde un bărbat lipsit de farmec şi cam neglijent vorbea fără întrerupere, gesticulând întruna şi dând din cap, cu o ţigară între degetele îngălbenite de nicotină şi unghiile murdare, împrăştiind cenuşa în toate părţile şi aruncând apoi mucurile pe jos. De fapt, lucrurile spuse de el nu erau atât de geniale şi le repetase de multe ori, cuvânt cu cuvânt; nici măcar nu erau ale lui, deşi nu erau nici ale celorlalţi. Pluteau în aer, trecând din gură în gură, dintr-o pagină în alta, amplificate uneori de pancarte, strigate cu pasiunea rece a unei dispute politice, unde ce conta cu precădere era anihilarea adversarului, lăsându-l fără argumente, condamnându-l la o avalanşă de ceaţă care părea să-l fi înghiţit o vreme pe Lev Troţki. Eliberaţi de legătura strânsă de ea însăşi cu ani în urmă, ochii ei îl vedeau pe bărbatul care vorbea fără să o privească, cu şuviţe de păr încreţite pe frunte, cu mâinile pline de energie risipită în zadar, agitându-şi în faţă fumul de la ţigară. Dacă el nu o vedea, nici ea nu îi auzea cuvintele decât ca un zvon sau un zbârnâit, fără să desluşească aproape niciunul, de parcă, în locul legăturii de pe ochi, avea acum dopuri în urechi. În clipa aceea se gândea că era posibil să fie însărcinată. Numărase pe degete, privind semnele din calendar din lunile trecute. Cu o expresie impasibilă, voia să-şi amintească o dată exactă. Trei, patru zile de întârziere. Avea în faţă un om aproape necunoscut, care-i vorbea, şi în acest timp germenele semănat de el i se multiplica poate în interiorul pântecelui, un fulg minuscul de celule, o sămânţă trezită în întunericul dens al solului pe unde avea să-şi croiască drum. Consecinţa uriaşă a unui fapt căruia nu-i acordase prea multă atenţie şi care nu-i oferise nicio plăcere, în afară de senzaţia de uşurare că s-a terminat. S-a hotărât senină să înăbuşe în sine ce se pregătea să rostească, simţind cum buzele i se strângeau instinctiv. Fără să-i spună lui nimic, avea să facă un avort. Foarte curând, cu cât mai repede, cu atât mai bine, în secret, ca să scurteze suferinţa, amărăciunea copleşitoare. Copilul dorit de ea, fiinţa umană puternică, delicată şi nobilă pe care o întrezărea crescând lângă ea într-un viitor incert, nu avea cum să se nască din atâta

meschinărie. A dormit rău, iar a doua zi, la ora prânzului, s-a dus să mănânce un sendviş pe scara mare a Bibliotecii Publice, pentru că era soare şi aerul avea o căldură neobişnuită pentru mijlocul lunii martie. Privea oamenii din jur, gândindu-se că nimeni nu-şi putea închipui secretul ei şi nici nu-i putea împărtăşi întristarea: secretare, vânzătoare, fete de-acum mai tinere decât ea, îmbrăcate cu o dezinvoltură pe care ea o pierduse de ceva vreme, schimbând priviri furişe şi râsete înăbuşite cu angajaţii băncilor din apropiere, răsfiraţi şi ei pe treptele de marmură şi pe băncile de fier, în timp ce îşi luau masa de prânz. Şi-a terminat sendvişul fără să-i fi simţit gustul, a închis termosul de cafea şi s-a ridicat scuturându-şi de pe fustă firimiturile de pâine. Puţin mai înainte, când traversa bulevardul, se simţise ameţită, cu un început de greaţă. Acum, în timp ce cobora scara, a simţit ceva în pântece, ca un cârcel moale, ca o descărcare plăcută. Neîncrezătoare, înduioşată, cu o senzaţie de eliberare semănând cu o revărsare de milă divină, uşoară, gata să plutească deasupra pământului în pantofii cu toc cărora abia dacă le mai acordase vreo atenţie în ultima vreme, simţea cum cobora sângele menstrual şi că jugul durerii şi al resemnării la care se văzuse condamnată până în urmă cu o clipă acum se dizolva, se desprindea de ea, lăsând-o în faţa unui viitor diafan pe care, de data asta, nu avea să-l mai irosească. A văzut limpede, fără niciun efort, la fel de clar cum vedea traficul de pe Fifth Avenue, soarele strălucind în ferestre şi incrustaţiile de oţel de pe un zgârie-nori construit de curând, anunţul la o marcă de săpun pe carcasa unui tramvai, fiecare din greşelile vieţii ei anterioare, pe care acum o considera încheiată, şi fiecare din paşii ei viitori şi toate umbrele ce o înconjuraseră cu consistenţa fizică a unor ziduri şi tunele săpate în adâncul stâncilor se risipeau precum ceaţa împrăştiată de o briză uşoară.

Venise spre el din dimineaţa aceea, la fel de avântată precum traversase Fifth Avenue, dinspre scara monumentală a Bibliotecii Publice: cu spatele drept, umerii hotărâţi, mersul degajat şi în acelaşi timp rapid al oamenilor din oraşul ei. Cu gura întredeschisă, cu acelaşi gest de nerăbdare, aşa cum Ignacio Abel o vedea de la masa din spate a unei cafenele unde o aştepta sau poate încă în picioare, fără să-şi fi scos jacheta şi

uneori nici măcar pardesiul, în camera închiriată pentru întâlniri furişe, unde o văzuse goală pentru prima dată, în penumbra unor perdele dese şi obloane închise prin care lumina zilei se filtra la fel de greu precum sunetele oraşului sau zvonurile casei. Fiecare pas de până atunci preceda înaintarea tăcută a picioarelor ei desculţe pe covorul foarte tocit înspre bărbatul care nu se mişcase deloc şi care nici măcar nu începuse să se dezbrace. Cu doar câteva săptămâni înainte ajunsese la o pensiune din piaţa Santa Ana fără să cunoască pe nimeni în Madrid, foarte obosită, după o noapte întreagă petrecută în trenul cu care venise de la Hendaye. Cât de diferit mirosea acest oraş faţă de Paris! Cât de diferit era mirosul din aer de când a trecut frontiera! În dimineaţa aceea de septembrie, atât de devreme, Madridul mirosea ca lutul umed al unei ulcele de argilă roşie pusă la răcit în fereastra bucătăriei; mirosea ca petalele şi frunzele cărnoase ale muşcatelor şi ca ghivecele de aceeaşi culoare cu argila ulcelei. Mirosea ca pietrele de pe stradă proaspăt stropite din butoiul municipal, trase lânced de doi cai bătrâni; mirosea a bălegar de cal, a ulei, a praf uscat, ca miriştea acoperită încă de rouă când trenul se pregătea să intre în Madrid; a mălăoi şi a pini dinspre Sierra; ca penumbra umedă şi ca treptele de marmură ale clădirii unde se afla pensiunea, spălate şi lustruite cu leşie, penumbră invadată de mirosul salamurilor şi al mirodeniilor de la băcănia aflată la parter, care începuse să-şi ridice obloanele când ea tocmai sosise cu un aer buimac şi cu valizele în mână, primind ca pe o urare de bun venit şi aproape ca pe o îmbrăţişare aroma densă de cafea măcinată de băcan în faţa uşii. Camera ei din pensiune dădea spre o stradă îngustă ce ducea spre piaţă. Dinspre aceasta urca o zarvă pe care la început nu putea s-o desluşească, ameţită fiind încă de somn şi de noutatea din jur: oameni vorbind în grupuri, în căutarea umbrei încă de dimineaţă, vânzători ambulanţi, meşteri în repararea umbrelelor şi a tigăilor de cositor, difuzoarele aparatelor de radio de la tonetele cu băuturi răcoritoare, cântecele servitoarelor care făceau curat prin case şi întindeau rufele pe terase, care scuturau covoarele şi cearşafurile în balcoanele din vecinătate. O fericire nemotivată şi festivă se instala în sufletul ei: îi transmiteau simţul spaţiului larg şi auster al camerei, mult mai primitoare decât încăperile tot mai strâmte pe care şi le putea plăti la Paris. Asemenea

peisajelor revelate în lumina asfinţitului de la fereastra vagonului, o ordine ascetică părea să guverneze asupra obiectelor din cameră, conturând dimensiunile spaţiului. În alte ţări ale Europei, câmpul, aidoma oraşelor, ţi-ar fi dat senzaţia apăsătoare că totul era deja mult prea înfăptuit, complet, finisat, locuit. În Spania, spaţiile pustii aveau ceva din întinderea Americii. Deasupra patului de fier din cameră se afla un crucifix de ipsos pictat cu Fecioara Maria, lângă o comodă cu linii austere, în care şi-a aşezat hainele în sertare adânci, căptuşite cu grijă în hârtie de ziar. Pereţii erau văruiţi în alb, cu un lambriu de stuc negru, care ajungea până la înălţimea ferestrei; podeaua era din dale de gresie roşietică, intercalate cu altele mai mici, din ceramică policromă. Zăbrelele drepte ale patului se terminau în sfere de alamă aurie şi strălucitoare, care răspundeau cu un clinchet uşor atunci când paşii făceau podeaua să vibreze. Pe comodă, alături de reprezentarea Fecioarei cu pieptul plat şi mantie albastră zdrobind cu talpa mică şi desculţă a piciorului capul unui şarpe, se afla un fel de sfeşnic de bronz sau de alamă, în care erau înfipte câteva lumânări. Cablul de la curentul electric traversa peretele în linie dreaptă, ajungând la întrerupătorul de bachelită neagră de deasupra patului şi la becul înconjurat de o lalea albastră, de sticlă, atârnând din tavan. Cearşaful era îndoit deasupra cuverturii uşoare, sub pernă, cu o sugestie solemnă de albeaţă şi volum, pe care Judith avea să o recunoască în aceeaşi dimineaţă, cu ocazia primei vizite fascinante la Muzeul Prado, în rasele călugărilor pictaţi de Zurbarán. Chiar în faţa patului se afla o masă din lemn de pin goală, masivă, cu picioarele drepte sprijinite pe podeaua din dale de piatră şi cu un sertar mirosind a răşină. În faţa mesei se afla un fotoliu cu spătarul foarte drept şi fund de răchită, invitând-o să se aşeze neîntârziat. Înainte de a desface tot ce avea în valiză, a pus pe masă maşina de scris, o mapă cu fişe albe cât un sfert de pagină, călimara cu cerneală, stiloul, sugativa, un penar cu creioane, carnetul de notiţe, oglinjoara rotundă pe care o ţinea mereu la îndemână atunci când se apuca să lucreze. Toate lucrurile păreau să-şi fi găsit locul cu o precizie care, într-o oarecare măsură, anticipa şi îndemna în mod inevitabil la scris: aflate pe masa de lemn, în lumina aurie şi uşor umedă a Madridului, filtrată de ferestrele vopsite în verde ale unei persiene, corespundeau unele cu altele

precum diversele obiecte din spaţiul plan al vreunui tablou cubist. Şifonierul era înalt, puţin cam lugubru, cu o oglindă mare în care Judith s-a privit studiindu-şi cu bunăvoinţă semnele oboselii, contrastul dintre prezenţa sa străină şi fundalul arhaic al încăperii. Ligheanul şi vasul cu apă din baie erau de porţelan alb, cu o linie albastră delicată. Pentru prima dată de când pornise în călătoria aceea care începea să i se pară prea lungă, a simţit o corespondenţă imediată între ea însăşi şi locul unde se afla, o armonie ce o elibera de apăsarea singurătăţii, confirmându-i totodată privilegiul de a nu avea nevoie de nimeni. Pe acoperişul din faţa ferestrei, o pisică dormita întinsă la soare. Ceva mai departe, la o mansardă, o femeie îşi spălase părul foarte negru şi îl înfăşurase într-un prosop, cu pleoapele închise şi faţa întoarsă spre soare cu aceeaşi placiditate ca a pisicii. Câteva zile mai târziu, Judith învăţase deja să identifice clădirile care se distingeau dincolo de orizontul rustic al acoperişurilor: turnul cu coloane şi statuia zeiţei Atena al Cercului de Belle Arte, vârfurile dantelate ale Palatului Comunicaţiilor cu un steag unduind deasupra, care i-a trezit simpatia fără niciun motiv, de prima dată când l-a văzut după ce a trecut frontiera la Hendaye: roşu, galben, violet[39], strălucind în soare cu îndrăzneala populară a florilor de muşcate la balcoane.

Voia să facă totul în acelaşi timp, chiar în dimineaţa aceea, i-a spus ea apoi lui Ignacio Abel. Să iasă pe stradă, să se întindă pe cearşaful alb şi parfumat şi pe cuvertura patului, să-i scrie cât mai curând mamei sale punând în partea de sus a foii cuvântul *Madrid* şi data exactă, să bată la maşină o relatare despre experienţa acelei călătorii: senzaţia de a fi ajuns într-o altă lume, accesibilă de îndată ce treceai graniţa, de a întâlni oameni mai săraci şi feţe mai întunecate şi priviri de o fixitate şi o intensitate care la început o deconcertau, de a desluşi în întuneric, prin geamul ferestrei, umbrele stâncilor goale şi ale prăpăstiilor precum gravurile din cărţile de călătorii, de a se trezi în hurducăielile unui tren mult mai lent şi mai incomod decât trenurile franceze şi de a vedea în lumina răsăritului un peisaj întins şi abstract, în culori pământii, neted şi uscat ca o juxtapunere de frunze tomnatice. Voia să citească din cartea lui

[39] Cele trei culori dispuse orizontal formează steagul celei de-A Doua Republici Spaniole (1931-1939) (n. tr.).

Dos Passos pe care o adusese cu ea, dar şi să se aşeze la masă cu dicţionarul alături, pentru a citi unul din romanele lui Pérez Galdós, recomandat cu ani în urmă de profesorul ei de la Universitatea Columbia, sau să iasă cu romanul în mână şi să caute cât mai repede aceleaşi străzi pe unde umblau personajele. Aşezată în faţa maşinii de scris şi a ferestrei deschise, a simţit pentru prima dată în pragul conştiinţei şi în vârfurile degetelor ce abia dacă atingeau clapele maşinii de scris iminenţa unei cărţi din care avea să facă parte fiecare din lucrurile resimţite cu atâta intensitate vitală chiar în acea clipă. Nu era o cronică, nici o carte de călătorii, nici o confesiune, nici un roman; incertitudinea o irita în aceeaşi măsură în care o stimula; intuia că, dacă rămânea cu simţurile la pândă şi dacă în acelaşi timp se lăsa dusă de val, avea să găsească un început la fel de subţire precum capătul unui fir de aţă; trebuia să-l ţină strâns între degete, ca să nu-l piardă; dar, dacă îl strângea mai mult decât era nevoie, firul avea să se rupă şi ar fi fost cu neputinţă să-l găsească din nou. Prin fereastră pătrundeau strigătele vânzătorilor ambulanţi, fâlfâitul aripilor de porumbel, zgomotul traficului, dangătul clopotelor. Tonurile clopotelor se schimbau la câteva minute sau se confundau între ele: orizontul de deasupra acoperişurilor era plin de clopotniţe. Cineva a sunat la uşă, iar ea era atât de absorbită de propriile gânduri, încât i-a sărit inima din piept. O servitoare a intrat cu o tavă, iar ea a încercat să-i explice în spaniola ei amorţită deocamdată că trebuie să fie o greşeală, pentru că nu ceruse nimic. „E din partea patroanei pentru domnişoara, în caz că aţi venit pe nemâncate după ce aţi bătut atâta drum din străinătate.” Servitoarea era foarte tânără şi avea părul negru şi un chip care i-a amintit lui Judith – care avea de-acum un preaplin de imagini – de al meninei înclinate spre infantă din tabloul lui Velázquez. A pus tava pe masă, împingând cu cotul maşina de scris care i-a atras atenţia, pentru că nu era un obiect pe care să-l asocieze cu o femeie, fie ea şi străină. „Poftă bună!” Un bol cu cafea, un coferaş cu lapte, o chiflă albă, prăjită şi tăiată pe jumătate, mustind de ulei auriu şi verde, cu cristalele de sare strălucind în lumină. A descoperit de îndată cât de foame îi era şi bucuria că nu mirosea a unt rânced. Pâinea crocantă, unsă cu ulei, i se topea în gură, iar grăunţii de sare plesneau pe cerul gurii ca nişte seminţe ale plăcerii. Cu un şervet în carouri şi-a şters uleiul

de la colţurile buzelor sau spuma pe care laptele i-o lăsase pe buze. Totul părea să conspire dintr-odată în favoarea fericirii ei, chiar şi epuizarea, somnolenţa dulce pe care cafeaua cu lapte i-o lăsa în stomac, vuietul clopotelor din turlele bisericilor care stârneau stoluri de porumbei zburătăcind deasupra acoperişurilor. Fără să-şi fi terminat de golit valiza, şi-a scos pantofii şi s-a aşezat pe pat, mai tare decât cele franţuzeşti sau nemţeşti, ca să-şi maseze tălpile umflate şi dureroase după atâtea ore de călătorie. S-a întins o clipă, cu cartea lui Galdós în mână, străbătând paginile în căutarea numelor locurilor din Madrid care trebuie că nu se aflau foarte departe, iar peste un minut avea să adoarmă la fel de uşor ca în acele dimineţi de iarnă din copilărie când era puţin bolnavă, iar mama – pentru că era singura ei fetiţă şi pentru că venise pe nepregătite – îi aducea micul dejun la pat, atunci când bărbaţii din familie plecaseră deja, iar peste casă se aşternea o linişte netulburată, străzile erau ninse şi vântul făcea geamurile să vibreze.

Atunci când copiii lui erau mici, lui Ignacio Abel îi plăcea să le deseneze, să le facă machete şi să le decupeze case, automobile, animale, arbori şi vapoare. La început desena un câine minuscul într-un colţ al foii de carton din caiet, iar lângă acel câine apărea din senin un felinar ca o floare foarte înaltă, iar aproape de aceasta o fereastră ce făcea să prindă contur toată casa, apoi, deasupra acoperişului cu un horn lângă care se profila o pisică, răsărea luna ca o felie de pepene. Lita şi Miguel priveau aceste apariţii miraculoase, apropiindu-şi mult feţişoarele de caiet, cu coatele pe masă, sprijinindu-se atât de mult de el, încât abia dacă îi lăsau loc să deseneze în continuare, luptându-se care să stea lângă el, apropiere de care se bucurau rar, pentru că aproape întotdeauna le era interzis spaţiul ocupat de adulţii casei. Copiii stăteau în dormitorul lor, care era în acelaşi timp cameră de studiu şi de joacă şi în odăile servitoarelor, unde nu se respectau cu strășnicie normele liniştii, cărora trebuia să li se supună de îndată ce intrau pe teritoriul celor mari. Miguel îşi omora timpul în bucătărie, în camera de călcat, unde servitoarele vorbeau în gura mare şi unde radioul era deschis toată ziua, în timp ce prin fereastra dând spre o curte interioară se auzeau glasurile slujnicelor de la celelalte locuinţe şi cântecele stridente şi anunţurile de la radio pe care le ascultau toate. Se strigau una pe alta, târşâindu-şi glasurile cu un accent pe care Miguel îl imita cu pricepere, străduindu-se însă întotdeauna să nu-l audă tatăl lui. În cealaltă parte a casei trebuia să deschizi şi să închizi uşile cu multă grijă, să păşeşti fără să faci zgomot, mai ales în apropierea biroului tatălui sau a dormitorului unde mama se retrăgea de atâtea ori în timpul zilei, cu perdelele trase, cu o durere de cap interminabilă sau cu alte suferinţe mai vagi, care primeau de puţine ori nume precise şi care erau îndeajuns de grave pentru a cere prezenţa medicului. În bucătărie, glasurile servitoarelor şi radioul se amestecau cu bolborositul şi clocotul, şi aburii, şi fumul venind dinspre gura cuptoarelor, iar la uşa din spate apăreau adesea personaje pitoreşti şi ciudate, băieţi de prăvălie, vânzători ambulanţi smezi la chip şi cu straie aspre rurale, încărcaţi cu brânză, borcane cu miere, uneori cu pui sau cu iepuri care se zbăteau, legaţi de picioare, cu capetele în jos. Dar uşa ce separa zona de serviciu de restul casei trebuia să fie mereu închisă, iar copiii, mai ales Miguel, care era ceva mai confuz în ceea ce

priveşte locul lui în lume, erau fascinaţi de această graniţă riguroasă stabilită în interiorul casei, dincolo de care doar ei doi se mişcau cu toată libertatea: se schimbau nu doar figurile şi sunetele, ci şi mirosurile, mirosurile casei şi ale persoanelor. Într-o parte mirosea a ulei, a mâncare, a peşte, a sânge de pui sau iepure tăiat de curând, a sudoare, cea a slujnicelor când munceau fiind la fel de iute ca a băieţilor de prăvălie care urcau fără ascensor cele cinci etaje ale scării de serviciu; în cealaltă parte mirosea a săpun de lavandă cu care mama se spăla pe mâini şi a colonie de-a tatălui, a lac de mobilă, a tutun blond, de care fumau uneori musafirii.

Pe măsură ce creştea, Lita, după cum observa Miguel, se aventura tot mai rar dincolo de linia de graniţă, în mare măsură pentru a rămâne fidelă rolului de domnişoară distinsă şi cu oarecare preocupări intelectuale, inventat de ea însăşi şi interpretat cu atâta pricepere, încât numai el părea să-şi dea seama de vizibila ei impostură. În locul cântecelor flamenco despre gelozie şi crime şi ochi negri, care se auzeau la radioul din bucătărie – şi pe care Miguel le interpreta de unul singur în faţa oglinzii din dormitor, imitând uneori gesturile lui Miguel de Molina, iar alteori pe ale lui Carmen Amaya –, acum sora lui se aşeza cu spatele drept pe vreun scaun din salon ca să asculte alături de mama ei muzică simfonică transmisă la Radio Unión. În timp ce Miguel citea vrăjit foiletoanele despre artiştii de cinema şi anunţurile de magie şi soluţii astrologice din revistele ieftine pe care le cumpărau servitoarele *(DRAGOSTEA şi NOROCUL o să vă surâdă GRATIS dacă primiţi misterioasa FLOARE IRADIANTĂ preparată după ritualurile milenare din PAMIR şi după principiile astrologice vechi de mii de ani ale MAGILOR DE LA RĂSĂRIT),* Lita citea romanele lui Jules Verne, ştiind că în felul acesta câştiga aprobarea tatălui şi se prefăcea emoţionată atunci când interpreta în faţa familiei romanţele populare învăţate la Liceul-Şcoală. Dar pe amândoi îi atrăgea în aceeaşi măsură faptul de a fi primiţi în biroul tatălui lor, a cărui dimensiune misterioasă creştea şi mai mult în imaginaţia lor infantilă. Era rapid şi sigur atunci când mânuia creionul şi avea o mare pricepere pentru aceste îndeletniciri manuale puerile. Meticulos, răbdător, la fel de absorbit de ce făcea precum copiii lui, contura cu cerneală marginile desenului şi adăuga forma unei baze pliabile, apoi decupa casa, copacul, balonul, animalul,

automobilul, cu capotă şi cu faruri, cu spiţele roţilor redate în cel mai mic detaliu, ba chiar cu profilul vreunui şofer cu caschetă în dreptul volanului, un bandit din Vestul Sălbatic călare pe cal, o motocicletă cu un motociclist înclinat asupra ei, îmbrăcat în jachetă de piele şi cu ochelari de aviator. Desena câte un aeroplan, iar atunci când îl termina de decupat, începea să imite zgomotul motorului, iar aeroplanul se desprindea de pe foaia de carton şi zbura între degetele lui pe deasupra capetelor copiilor, fiecare dornic să-l ţină în mână, fetiţa profitând de faptul că era mai puternică şi mai sigură, în timp ce băiatul, neputând să-l smugă din mâinile surorii lui, se pornea pe plâns aşa de uşor, încât tatăl trebuia să deseneze şi să decupeze cât mai repede un alt aeroplan cât mai asemănător posibil cu celălalt, ca să nu stârnească o nouă supărare şi dispută. Pentru ei, căuta la papetării decupaje ale unor clădiri celebre, poduri moderne, trenuri, vapoare transatlantice; îi învăţa cum să mânuiască foarfeca, în urechile căreia li se încâlceau degetele grăsuţe de copil, să urmeze cu grijă şi precizie marginile desenului şi să distingă bine liniile părţii decupate de cea a fundalului pliat, să apese foarte puţin pe tubul cu lipici, astfel încât să iasă doar picătura de care era nevoie. Iar atunci când îşi pierdeau răbdarea sau se dădeau bătuţi în faţa dificultăţilor, el lua foarfeca şi le arăta din nou cum se decupa un desen, amintindu-şi de maestrul său de departe, de la Weimar, profesorul Rossman, care intra în extaz comic atunci când auzea sunetul şi simţea rezistenţa foii de hârtie decupate de mâinile lui.

Le aducea de la birou machete vechi, le desena chiar el decupajele clădirilor studiate în revistele internaţionale. Când vor fi mari poate îşi vor aminti că în copilărie se jucau cu macheta clădirii Bauhaus din Dessau şi cu turnul Einstein, proiectat de Erich Mendelsohn, care le plăcea poate mai mult decât oricare altă construcţie, pentru că semăna cu un far şi cu turnul unui castel. Dar asta nu însemna că Ignacio Abel ar fi vrut să-şi petreacă atâta timp cu copiii lui sau că avea cu ei o răbdare demnă de toată lauda. Propria lui dragoste pentru arhitectură avea ceva din însingurarea copiilor adânciţi în joc. Îi plăcea să decupeze şi să plieze hârtia; unghiurile flexibile ale unei cutii goale de medicamente îi provoca o fericire tactilă imediată: forme pure la fel de perceptibile pentru buricele

degetelor, cât şi pentru ochi; unghiuri, scări, colţuri. Cât de ciudată era descoperirea scării, ideea a ceva atât de străin de orice inspiraţie din natură, spaţiul pliat în unghiuri drepte, o singură linie fracturată pe o hârtie albă, infinită, în teorie, ca o spirală sau ca aceste două linii paralele a căror definiţie îl fascinase pe când era elev: „Oricât ar fi prelungite, nu se vor întâlni niciodată.” Atât de aproape una de cealaltă, condamnate la a nu se întâlni niciodată, printr-un fel de blestem inexplicabil, ca acela care îl împingea pe Cain să rătăcească pe pământ până la sfârşitul zilelor sale, însemnat cu cenuşă pe frunte. Începând cu mâinile interogative şi abile, cu umbre de cuvinte şi temeri infantile, o emoţie cobora în ondulări instantanee în adâncurile timpului: de parcă ar fi înaintat pe un coridor foarte lung, spre o lumină palidă aprinsă în depărtare, îl vedea pe copilul care fusese el cu mulţi ani în urmă, aşezat într-o încăpere cu tavanul jos, înclinat şi absorbit deasupra unui caiet, mânuind încet o peniţă ieftină, cu toc de lemn, pe care o înmuia în călimara cu cerneală, în timp ce lucrurile din jur se diluau dincolo de cercul mic, desenat de lampa cu petrol. (Prin fereastra pivniţei nu intra soarele, ci doar sunetul paşilor oamenilor şi al copitelor cailor şi al roţilor caleştilor, zarva necontenită a vânzătorilor ambulanţi, melopeea orbilor care intonau poveşti cu crime. Într-o noapte a auzit zgomot de copite şi de roţi, oprindu-se în dreptul ferestrei, iar el nu a ridicat capul din caiete şi din cartoanele lui decupate. Cineva a bătut la uşă şi el şi-a amintit îmbufnat că mama lui ieşise şi că trebuia să meargă să deschidă; în car se afla un morman nedesluşit, acoperit cu saci).

Construia o casă mică şi le spunea copiilor că era o casă pentru purici; lângă ea, un copac şi un automobil; un pod ceva mai încolo, cu un arc identic cu al Viaductului sau precum cel proiectat de inginerul Torroja pentru a salva de la surpare râpa unui pârâu din zona Oraşului Universitar; peronul unei gări, cu un ceas atârnând de grinzi, cu numere romane minuscule desenate pe sfera acestuia, cu vârful foarte fin al unui creion ascuţit de el însuşi cu atâta plăcere, ştiind că avea să se rupă la cea mai uşoară apăsare. Cu aceeaşi fericire puerilă studia macheta Oraşului Universitar în continuă creştere într-una din sălile biroului tehnic, replica la dimensiune redusă a spaţiului de dincolo de ferestrele mari, care la început nu fusese o suprafaţă

albă, ci un maidan cu pământ răscolit şi pustiu, unde încă rămăseseră trunchiurile tragice ale miilor de pini tăiaţi şi smulşi din rădăcini (dar lumea nu este nelimitată şi nu se poate construi fără să defrişezi mai întâi). La fel ca Gulliver în Liliput, supraveghea un oraş minuscul, unde paşii ar fi răsunat tunător ca nişte lovituri seismice – oraşul care la început fusese din hârtie cartonată şi din cerneală, din lipici şi din carton, din blocuri de lemn, modelul fidel al unui fragment de lume deja tridimensional, dar inexistent, sau aflat într-o evoluţie lentă, mult prea lentă. De cealaltă parte a ferestrelor mari, excavatoarele deschideau şanţuri în pământul sterp, ridicând în cupele dinţate rădăcini ca nişte capete pletoase, ca ramurile desfrunzite ale unor copaci ce poate creşteau spre adâncuri (pentru a construi, mai întâi trebuia să defrişezi şi să despădureşti, apoi să cureţi şi să nivelezi terenul, astfel încât pământul să fie, pe cât posibil, neted şi abstract precum o planşă întinsă pe o masă de desen). Pe esplanade, pe parapete, muncitorii forfoteau în toate părţile, urcau sprinteni pe schelele clădirilor în construcţie, mişunau pe coridoare şi prin viitoarele săli de curs, întinzând cimentul, lipind plăcile de faianţă, completând sau începând câte un şir de cărămizi; monarhi în meseria lor, experţi în a da o formă reală la ceea ce la început fusese o fantezie iresponsabilă pe un caiet de desen, bărbaţi arămii cu basca pe cap şi ţigara lipită în colţul buzelor; camioane mari cu remorci rabatabile şi cârduri de măgari ducând în spinare poveri de ghips sau desagi cu ulcioare de apă; paznici înarmaţi, patrulând pe parapete ca să alunge pâlcurile de muncitori şomeri care începeau să muncească fără ca nimeni să-i fi chemat sau care răsturnau şi incendiau maşinile vinovate de reducerea orelor de muncă şi, astfel, de condamnarea lor la foame. Primitivi şi milenarişti, halucinaţi, la fel ca aceştia, nu de speranţa Sfârşitului Veacurilor, ci de comunismul anarhist. Cu un simplu efort al imaginaţiei raţionale, Ignacio Abel vedea deja terminate clădirile unde zidarii încă trudeau pe schele, deasupra cărora oscilau macarale cu motoare electrice: cuburi frumoase de cărămidă roşie strălucind în soare, cu acelaşi desen ca al ferestrelor pe fundalul verde-închis al versanţilor Sierrei. Vedea bulevardele cu arbori mari, acum doar nişte tulpini firave sau nici măcar atât, arbori de carton decupaţi chiar de el şi lipiţi de trotuarul machetei. Studenţii de la filosofie traversau câmpul

defrişat de curând pentru a ajunge la facultatea inaugurată în grabă şi pe nepregătite (până în sălile de clasă răzbăteau strigătele şi loviturile de ciocan ale muncitorilor). În imaginaţia lui nerăbdătoare, îi vedea sosind în tramvaie rapide pe bulevarde drepte şi vaste, plimbându-se ia umbra copacilor, tei sau stejari, împrăştiaţi pe gazonul care avea cândva să crească pe pământul acela gol; tineri, fete şi băieţi, hrăniţi bine, cu oase lungi şi puternice datorită calciului din lapte, fiii celor privilegiaţi, dar şi ai muncitorilor, educaţi în şcoli publice solide, unde raţionalitatea cunoaşterii nu va fi minată de religie şi unde meritul va prevala asupra originii şi banilor. În locul clocotului sangvinic spaniol, prefera vigoarea sevei; în locul politicii, botanica; în locul planurilor cincinale, pe cele de irigare. Terenurile calcinate care se deschideau spre Madrid aproape în orice direcţie, mai puţin dinspre vest, îi aminteau deşerturile religiilor fanatice. Apă curentă, tramvaie electrice, arbori cu coroanele întinse şi dese, spaţii aerisite. „Abel, pentru dumneavoastră, revoluţia socială e o chestiune de lucrări publice şi grădinărit”, îi spusese odată Negrín, iar el îi răspunse: „Nu şi pentru dumneavoastră, don Juan?” Aproape că îşi vedea fiica, peste numai câţiva ani, deja predestinată pentru această Facultate de Filosofie şi Litere, jovială şi adultă, senină ca acum, sărind din tramvai în pantofi cu toc şi ciorapi scurţi, cu nişte cărţi sub braţ, cu părul sub o beretă lăsată într-o parte, cu pardesiul descheiat, ca aceste tinere, prezenţe încă rare printre atâţia studenţi băieţi. Viitorul nu era o pâclă de ignoranţă sau proiecţia unor dorinţe nesăbuite, nu era profeţia mincinoasă a cărţilor de ghicit sau a liniilor din palmă, prezicerile sinistre ale predicatorilor despre sfârşitul lumii sau despre raiul pe pământ. Viitorul era prevăzut de liniile albastre ale planurilor şi de machetele la construcţia cărora ajutase el însuşi, cu dragostea lui faţă de lucrurile ce pot fi făcute cu mâinile, trasând cu linia şi apoi decupând cu foarfeca, ascultând scârţâitul lamei ascuţite ce taie foaia de hârtie cartonată. Emoţia estetică supremă era un impact vizual instantaneu. Faptul de a vedea deodată ceva complet dintr-o singură privire, de a înţelege cu ochii, de a ghici o formă cu atingerea mâinilor. Ignacio Abel iubea cuburile de lemn de la jocurile de construit ale copiilor, tipografia cărţilor lui Juan Ramón Jiménez, poezia unghiurilor drepte concepute de Le Corbusier. Periferiile netede ale Madridului erau o masă de

desen întinsă, unde oraşul viitor putea să se proiecteze cu o amploare mult mai mare decât a incintei universitare. Perspective drepte care aveau să se dizolve în zarea munţilor, liniile de fugă ale şinelor de tramvai şi ale cablurile electrice, cartiere pentru muncitori cu case cu faţade albe şi ferestre mari, înconjurate de teren pentru grădină. Pe cât de neîncrezător era în inconsistenţa cuvintelor, în aburii calzi şi toxici ai discursurilor, pe atât de mult iubea actele concrete şi lucrurile tangibile şi bine făcute. O şcoală cu săli luminoase şi comode, cu o curte mare pentru joacă, cu o sală de sport bine echipată; un pod trasat cu linii solide şi elegante; o locuinţă concepută raţional, cu apă curentă şi sală de baie: nu îşi imagina alte forme mai practice de a face o lume mai bună.

Făcuse lucruri care puteau fi măsurate, evaluate, cu o prezenţă neîndoielnică şi modestă în realitate, care, cu puţină răbdare şi pricepere, aveau să existe cu adevărat. Dar cât de neliniştit era la gândul că avea să expire termenul-limită, că nu avea limpezimea intelectuală, nici liniştea, nici curajul pentru a duce la bun sfârşit ceea ce nu intuia decât în visuri, în schiţe personale, o casă unde el şi Judith Biely aveau să trăiască în lume şi în acelaşi timp departe şi la adăpost de ea, o bibliotecă în luminişul unei păduri, lângă un fluviu imens. Figurinele umane situate în câteva puncte ale machetei, pentru a da o idee imediată asupra dimensiunii reale, le vedea deja însufleţite şi de mărimea unor fiinţe adulte, femei şi bărbaţi foarte tineri, îmbrăcaţi sport şi cu serviete cu cărţi, propriii lui copii în depărtarea unui viitor apropiat, de parcă ar fi fost de ajuns să-şi ridice capul de pe masa la desen şi să-l vadă prefigurându-se dincolo de fereastră. Era apăsat doar de dorinţa ca lucrurile să se petreacă mai repede, ca în filmele cu trenuri în mişcare, unde pe botul locomotivei sau pe iureşul roţilor apăreau şi apoi se risipeau numele oraşelor şi datele întâmplărilor, în care timpul trecea foarte repede, iar clădirile se înălţau văzând cu ochii, fără ca personajele să îmbătrânească sau să-şi piardă avântul. Îl auzise pe Juan Ramón Jiménez vorbind despre *graba lentă,* despre *munca făcută cu drag.* El voia să vadă gata Spitalul Clinic, Facultatea de Medicină, pe cea de Ştiinţe, Şcoala de Arhitectură, atât de aproape de momentul încheierii. Voia ca acest câmp despădurit, brăzdat de şanţuri ca nişte cicatrice şi

desişuri ţepoase, să devină de pe acum un teren de sport, tulpinile triste ale copacilor să crească mai repede pentru a da puţină umbră pe întinderea secetoasă a Madridului (alţi copaci fuseseră tăiaţi preventiv, alte ziduri fuseseră dărâmate de târnăcoape şi excavatoare, dar în scurt timp rănile peisajului aveau să se vindece şi ceea ce fusese acolo înainte avea să se şteargă curând din memorie). Cât de dureros de lent se desfăşurau lucrările, cât de mult durau formalităţile administrative, cât de nerăbdător era să vadă împlinindu-se efortul uman impus de fiecare activitate, cu atât mai mult cu acele metode de construcţie atât de primitive! Târnăcoape, sape, lopeţi scurmând pământul tare al Castilliei, zileri nemâncaţi, cu băşti murdare, cu gurile ştirbe din care atârnau ţigări de foi, încărcate de salivă. Începeau să lucreze luni, la prima oră, cu o aparenţă de energie durabilă, iar după o săptămână totul rămânea suspendat din cauza unei crize guvernamentale sau pentru că se declarase din nou o grevă în construcţii.

Brusc îi venea în minte: ai fi putut fi şi tu unul dintre ei. Fiul tău ar fi putut să se nască doar ca să câştige o pâine amărâtă ca zidar în Oraşul Universitar sau ca să dea cu pietre în gardienii călări, şi nu ca să studieze într-una din acele facultăţi. (Ce va studia oare Miguel, oare pentru ce e bun? Spre ce avea să-şi îndrepte sârguincios atenţia lui capricioasă?) De mic, Ignacio Abel lucrase cu mâinile, în vacanţe, în echipele conduse de tatăl său, dirigintele de şantier respectat de zidari, pentru că, deşi prosperase îndeajuns de mult încât să poarte vestă şi jachetă (dar nu cravată şi plastron), avea în continuare faţa brăzdată de intemperii şi mâinile grosolane şi aspre şi era priceput ca nimeni altul să traseze linia unui zid mijind din ochi, fără alt ajutor decât un fir cu plumb. Aflat de mic în preajma tatălui său, învăţase cât efort fizic cerea fiecare lucru, fiecare palmă de ciment excavat, de pământ răscolit, fiecare piatră de pavaj sau de construcţie aşezată la locul potrivit, fiecare cărămidă pusă în şiruri identice. Totul era uşor, strălucitor în plan: liniile de cerneală şi petele de acuarelă construiau o clădire în câteva după-amiezi de muncă delectabilă, inventau un oraş întreg în doar câteva zile. Bulevarde intersectându-se în linie dreaptă, îndepărtându-se spre punctele de fugă; copaci de un verde crud, de acuarelă,

diluat pe albul hârtiei de desen; mici figuri umane indicând scala. Dar, de fapt, silueta care se vede în depărtare mişcându-se e un bărbat care oboseşte uşor şi care nu se hrăneşte cum trebuie, care a ieşit înainte de răsăritul soarelui din odaia lui insalubră şi strâmtă, în rând cu celelalte locuinţe de la periferie, ca să ajungă pe jos şi astfel să economisească vreo câteva centime pe tramvai sau metrou, care prânzeşte dintr-o biată gamelă năut cu fiertură de slănină sau de os rânced, care poate să cadă de pe schele sau să fie strivit de o avalanşă de cărămidă sau de pietre şi să rămână invalid şi să trăiască pentru totdeauna întins pe o rogojină, într-o cameră din şirul de locuinţe comune, la capătul unui coridor fetid, în timp ce soţia şi copiii lui rabdă de foame şi se văd condamnaţi să aştepte umiliţi mila publică. Când supraveghea lucrările de pe şantier, asistând pasiv la efortul fizic al celorlalţi, Ignacio Abel căpăta conştiinţa incomodă a costumului său bine croit, a corpului înviorat de duş chiar în dimineaţa aceea şi absolvit de brutalitatea muncii, a pantofilor murdăriţi de praf şi ciment, asupra cărora avea să-şi îndrepte atenţia un zidar aplecat într-un şanţ, atunci când avea să treacă prin dreptul lui, chiar la înălţimea ochilor: pantofi de domn, atât de provocatori şi de jignitori pentru cei încălţaţi în espadrile. „Dumneavoastră, don Ignacio, nu înţelegeţi ce înseamnă lupta de clasă”, îi spusese Eutimio, dirigintele de şantier, care acum patruzeci de ani îşi făcuse ucenicia în echipa tatălui său. „Lupta de clasă e atunci când e de ajuns să plouă puţin ca să te uzi la picioare.” Se simţea ruşinat şi în acelaşi timp uşurat. Îşi dorea justiţia socială şi în acelaşi timp îi era teamă de cei care voiau să grăbească instaurarea acesteia prin violenţa unei revoluţii probabil sângeroase. Câţi oameni nu muriseră oare în timpul revoltei din Asturias? Câţi nu fuseseră torturaţi şi închişi... Pentru ce? În numele căror profeţii apocaliptice, traduse în limbajul unui jurnalism senzaţionalist? De către ce purtători de uniforme răzbunători, ameţiţi şi ei de alte cuvinte degradate sau nici măcar de atât, mercenari plătiţi la fel de mizerabil ca rebelii pe care îi vânau? Se temea ca această cruzime sau nenorocire să nu se abată asupra copiilor lui, dându-i pradă sărăciei de care el scăpase, dar care se afla încă atât de aproape, ca o ameninţare certă şi vizibilă, prezentă în copiii bolnavi de tricofiţie şi desculţi, care dădeau ocol şantierului ca să găsească ceva de furat sau care se apropiau de

şanţuri ca să cerşească ceva de mâncare; în cei care păşeau încet, cu capul în jos, de mâna unui tată şomer. Voia ca ai lui să devină mai puternici, să înveţe ceva din asprimea sângeroasă a vieţii reale, mai ales băiatul, atât de firav şi de vulnerabil la tot: dar voia şi să-i pună la adăpost de orice incertitudine, să-i salveze pentru totdeauna de răutate şi de durere. Uneori îi ducea pe copii la birou, mai ales de când îşi cumpărase maşina. Îi plimba pe bulevardele viitoare, le arăta facultăţile unde poate aveau să înveţe. Accelera, ca să simtă vântul cum le bate în faţă, se îndepărta spre verdele prăfos al muntelui El Pardo, se întorcea apoi spre Oraşul Universitar. Mama lor îi dichisise de parcă se pregăteau să meargă la un botez: băiatul, cu un breton drept, cu jacheta lui de bărbat în miniatură şi pantalonii scurţi bufanţi; fetiţa, pieptănată cu cărare şi fundă, cu pantofi de lac şi ciorapi scurţi. El continua să lucreze când ceilalţi angajaţi plecaseră, iar cei mici se jucau ca nişte uriaşi apăruţi pe neaşteptate în oraşul din machetă. Când erau acasă, servitoarelor li se părea ciudat că domnul se ocupa de copii, în timp ce doamna asista la reuniuni sociale, la conferinţe şi la expoziţii de la Lyceum Club, sau rămânea închisă toată ziua în penumbra morbidă a dormitorului; că umbla de-a buşilea cu ei în spinare pe coridor sau că îşi dădea la o parte hârtiile de pe masa lui de lucru ca să facă loc construcţiilor din hârtie şi carton şi curselor de maşini de jucărie.

Nu fusese aşa de la început. O bună bucată de vreme ar fi vrut să nu i se fi născut copiii; nopţi neliniştite de plânsete şi febră, în care se simţise prins în capcana unei responsabilităţi irespirabile. A plecat departe, urmărit de o vină care se făcea mai ascuţită şi mai tăioasă pe măsură ce distanţa creştea. La Weimar, de fiecare dată când recunoştea scrisul soţiei sale pe plic se temea ca atunci când avea să-l deschidă să nu afle că unul dintre copii era grav bolnav (cu siguranţă băiatul, nu numai pentru că era cel mai mic, ci şi pentru că era cu mult mai firav decât fetiţa). Cel mai tare se temea de telegrame. Uneori mergea pe stradă savurând liniştea nocturnă după o zi de muncă şi de studiu intens la Şcoala Bauhaus şi deodată era încolţit de presentimentul că atunci când avea să ajungă la pensiune, patroana avea să-i înmâneze cu un gest de neclintită indiferenţă nemţească o telegramă urgentă. Se temea de

nefericire şi mai ales de pedeapsă. Pentru că plecase, că nu îi era dor de acasă. Pentru că se abandonase îmbrăţişării convulsive a amantei sale maghiare, care, de îndată ce termina, îl îndepărta de la ea şi îşi aprindea o ţigară şi părea că uita de existenţa lui. Pentru că ceruse o bursă de studii fără să se sfătuiască şi cu Adela, amânând momentul mărturisirii, cu speranţa laşă că avea totuşi să-i fie refuzată, evitând astfel melodrama. Îi era teamă de telegrame, de telefoanele subite, de bătăile în uşă, de tot ce putea fi un semn pentru ceva ce avea să se afle în curând şi avea să dea totul peste cap.

Carul cu roţile de lemn şi întăriturile de fier se oprise în faţa ferestrei joase a cabinei portarului, iar copitele calului sau ale catârului loviseră în pietrele din pavaj, dar el încă nu-şi ridicase capul din caietul unde copia un exerciţiu de desen geometric, îngroşând cu cerneală liniile trasate mai înainte cu creionul (două linii paralele, oricât s-ar prelungi, nu se întâlnesc niciodată), înmuind doar vârful peniţei în călimară ca să evite greşeala unei pete pe hârtia albă. Era o altă epocă, aproape alt secol, iar el avea treisprezece ani: iarna anului 1903 (regele fusese încoronat numai cu câteva luni înainte: Ignacio Abel îl văzuse trecând într-o caleaşcă, înconjurat de berete aurii cu panaş, şi descoperise surprins, privindu-l atât de aproape, că nu era mult mai mare decât el şi că avea o faţă lungă şi palidă de băiat plictisit sub viziera înaltului chipiu militar). A sunat cineva la uşa de la intrarea în clădire, însă el nu a ridicat capul, pentru că mama lui se ocupa îndeobşte să deschidă poarta. Apoi bătăile s-au auzit tot mai tare şi atunci şi-a amintit că mama lui ieşise şi că îi lăsase vorbă să fie cu luare-aminte. Un necunoscut cu şapcă şi haine de zidar l-a întrebat de ea, apoi i-a aruncat o privire stranie când i-a spus că mama lui nu era acasă şi că el era băiatul ei. Încă mai ţinea în mână peniţa cu toc de lemn. O strângea atât de tare, încât i s-a rupt între degete atunci când a trebuit să se apropie de căruţa în care se afla mormanul acela acoperit cu sacii goliţi de ipsos. Roţile căruţei aveau să lase pe pământ şi prin praf două linii paralele care nu se vor întâlni niciodată, oricât de mult ar fi fost prelungite de-a lungul tuturor drumurilor, purtând pe scândurile de lemn goale, care se zguduiau la fiecare dâmb trupul unui mort acoperit cu un sac. Pe pânza sacului era o pată întunecată, de culoare nedesluşită,

la lumina felinarelor cu gaz aprinse de curând pe stradă. Mereu atât de sprinten, mereu agil, spre deosebire de băiatul lui care ameţea doar dacă urca o palmă deasupra pământului, tatăl lui îşi rupsese gâtul căzând de pe schele. Chiar după ce trecuseră anii, Ignacio Abel încă visa uneori că trebuia să dea la o parte pânza prăfuită de sac, cu o pată mare, ca să-i vadă chipul. În palma moale a mâinii de copil, tocul s-a frânt în două, străpungându-i pielea asudată cu o aşchie ascuţită. Vina paternităţii era amestecată cu teama de nenorocire şi cu amintirea de neşters a unei dureri cu neputinţă de explicat sau de consolat. Senzaţia ameţitoare dinaintea acestor vieţi atât de fragile, de care îl lega o responsabilitate copleşitoare era adâncită de compasiunea retrospectivă faţă de copilul cu capul aplecat asupra unui caiet, într-o încăpere slab luminată, rămasă neatinsă pe veci în depărtarea timpului, în clipa dinaintea bătăilor în uşă; fără să ştie încă faptul că era fiul unic al unei mame văduve, destinat unui viitor sobru şi cuminte, elev exemplar al Colegiului Ordinului Piarist din cartier, salvat de la osânda muncii fizice graţie nu numai sârguinţei şi inteligenţei lui, ci şi economiilor tatălui făcute de-a lungul anilor. Un tată care se ştia bolnav şi ştia că avea să lase singur un băiat lipsit de apărare, prea plăpând pentru a-şi câştiga pâinea, aşa cum făcuse el. Era foarte bolnav şi nu căzuse din înaltul schelelor pentru că s-ar fi împiedicat sau pentru că s-ar fi mişcat o scândură, ci pentru că îi plesnise inima în piept.

Încetul cu încetul şi fără să-şi dea prea bine seama, Ignacio Abel se împăcase cu prezenţa celor doi copii pe lume şi descoperise, nu fără surprindere, că ei erau partea cea mai luminoasă a vieţii lui. Faptul de a asista la creşterea lor şi de a găsi în sine însuşi un zăcământ de duioşie neobservat până atunci l-a învăţat pe Ignacio Abel să nu se lase înşelat de spectrul dezamăgirii; ci să-şi încordeze atenţia şi să fie recunoscător faţă de neprevăzut. Dezamăgirea putea să fie tot atât de vanitoasă şi de amăgitoare precum entuziasmul. Viaţa reală impunea dorinţelor şi proiectelor nu doar amare limitări: erau tot atâtea posibilităţi neanticipate de nimeni, darurile întâmplării şi ale imprevizibilului. Meşterii anonimi ai arhitecturii populare folosiseră ce aveau mai la îndemână, nu cu materialele alese de ei, ci cu cele pe care împrejurările le hărăziseră, piatră sau lemn ori argilă pentru chirpici. În frumoasa ambiţie de a

încheia o lucrare în acord perfect cu proiectul fără ambiguităţi şi fisuri era şi o umbră de rigiditate, de trufie. În 1929 călătorise la Barcelona tocmai ca să vadă pavilionul german din cadrul Expoziţiei Universale, iar atunci când a străbătut împreună cu profesorul Rossman acele încăperi de marmură netedă şi oţel şi pereţi de sticlă rămăsese uimit să descopere în sine însuşi, dincolo de admiraţia fascinată, un impuls surd de respingere. Perfecţiunea a ceea ce cu doar câţiva ani mai înainte i-ar fi părut indiscutabil, acum îl neliniştea prin reversul său glacial, deasupra căruia prezenţa umană părea să alunece fără să mai lase nicio urmă. Iubea betonul armat, suprafeţele întinse de sticlă, oţelul ferm şi flexibil, dar era invidios pe un talent şi pe o iscusinţă inaccesibile lui când vedea de o parte a drumului coliba paznicului unei bostănării, făcută dintr-o urzeală de paie şi papură, în armonie cu o artă veche de patru mii de ani pe pământurile mlăştinoase ale Mesopotamiei, sau un zid oarecare ridicat din pietre de mărimi şi forme diferite, atât de solid potrivite unele lângă altele, încât nu mai era nevoie de mortar. Nu exista niciun plan perfect, care să permită excluderea incertitudinii. Doar proba trecerii timpului şi a acţiunii vântului şi a ploii dezvăluia frumuseţea unei construcţii, înnobilată de intemperii şi tocită de trecerea vieţilor umane, precum mânerul unei unelte sau treptele unei scări. Iar dacă îndeplinirea a ceea ce el năzuise fără speranţă când era tânăr îi provocase o stare de dezamăgire şi de blazare agravată de trecerea anilor, tot ce avea mai bun era tocmai consecinţa imprevizibilului: femeia aceea care îşi lipea de el pântecele neted şi şoldurile osoase într-o odaie neîncălzită din Weimar; Judith Biely, care, spre deosebire de cealaltă, de amanta maghiară, îl privea drept în ochi în timpul orgasmului şi îi murmura cuvinte dulci şi obscene la ureche, îi rostea numele; Lita şi Miguel, care poate nu primiseră niciuna din cărţile lui poştale, care au început să-i uite înfăţişarea şi sunetul vocii şi poate credeau că a murit, începând deja să-l şteargă treptat din vieţile lor, însufleţiţi de o splendidă capacitate de supravieţuire, care lui îi e de acum străină.

Niciun semn nu îi anunţase apariţia lui Judith Biely. Niciodată nu visase şi nici măcar nu-şi dorise existenţa copiilor, apăruţi pe neaşteptate şi din inerţie în căsnicia lui, în care se instalase de timpuriu blazarea. Niciun proiect, nicio dorinţă

împlinită, nici măcar cele nutrite fără prea mulţi sorţi de izbândă la treisprezece sau paisprezece ani, în cabina de portar a mamei sale (cărţile de studiu şi caietele pe muşamaua de pe masă, călimara de cerneală şi creioanele, lampa cu gaz mereu aprinsă, în penumbra umedă a subsolului, fotografia tatălui mort pe prichiciul şemineului, cu o panglică neagră rămasă într-un colţ al ramei), nu-l făcuseră să simtă atâta fericire ca faptul de a o vedea crescând pe fiica sa, capodoperă neaşteptată, în care se complăcea fără nicio suspiciune de trufie sau teamă de dezamăgire. Pur şi simplu, ea se afla în lume în mod suveran şi autonom, rodul celor doi părinţi, dar independentă de ei, cu un aer nedefinit de familie – linia frunţii de unde începe să crească părul ca la toţi cei din neamul Ponce-Cañizares; nasul rotunjit şi indiscutabil moştenire Salcedo, la fel ca ochii verzi-căprui! – trăsături pe care un străin le-ar fi recunoscut fără nicio greutate, dar care erau mult prea puţin conturate, în comparaţie cu perfecta ei singularitate individuală. De la cine moştenise oare atitudinea ei senină şi atentă, respectul ei delicat faţă de cei din jur, dincolo de apropierea familială sau socială, instinctul echităţii, echilibrul între simţul datoriei şi dispoziţia ei spre veselie – fără îndoială, nu moştenise nimic din toate astea de la el, şi cu atât mai puţin de la Adela sau de la familia ei maternă, pe care însă o preţuia, cu precădere pe bunicul don Francisco de Asís. De mică se îngrijise de fratele ei, cu un minunat instinct ocrotitor şi duios, şi poate tocmai pentru că fratele era cu un an şi jumătate mai mic şi destul de bolnăvicios şi firav, se deşteptase în ea prematur simţul responsabilităţii. După naşterea băiatului, Adela fusese adesea bolnavă; doica îl hrănea nu fără greutate şi îl spăla; servitoarele roiau în jurul lui, neglijente şi gălăgioase, uitând să vorbească în şoaptă când treceau pe lângă dormitorul doamnei. Dar sora lui a fost cea care a început, încă de foarte devreme, să-l îngrijească, să-l înveţe să se joace şi să meargă şi să-i ghicească dorinţele şi să-i înţeleagă limbajul. Îl trata cu un amestec de indulgenţă amuzată şi integritate pedagogică, intuia ce anume cerea sau de ce avea nevoie, dar îl certa pentru pornirile lui capricioase sau pentru că izbucnea în plâns şi era singura care ştia să-l liniştească. Avea grijă de fratele ei cu aceeaşi plăcere reflexivă cu care sărea coarda sau decupa o figurină de jucărie sau aşeza mobilele în casa păpuşilor. Îl lua în braţe şi îl strângea cu putere,

susţinându-i ceafa cu mânuţa, ca să-i protejeze căpşorul moale, pe când era încă un copil şi se clătina sub greutate, dar, cu toate astea, nu cădea niciodată. Îl legăna în braţe, apăsându-şi obrăjorii bucălaţi de feţişoara slăbuţă a copilului, îl săruta cu o dezinvoltură care le lipsea părinţilor şi care nici ei nu-i fusese dedicată. Încă de mic, copilul a început să manifeste faţă de sora lui o admiraţie fascinată, la fel de necondiţionată ca a unui câine faţă de stăpânul de la care aşteaptă tot binele şi căruia îi atribuie o putere nemăsurată. Ea l-a ajutat să facă primii paşi şi i-a şters energic ochii şi nasul de câte ori cădea. Se juca de-a învăţătoarea şi îşi aşeza fratele pe un scăunel, în acelaşi rând cu păpuşile, explica regulile aritmetice sau îi cerea să facă socoteli sau să scrie după dictare, aşternându-şi scrisul ordonat şi rotund pe o tablă adusă de Regii Magi[40]. Băiatul a crescut adorând-o, imitând-o, atât de apropiat de vârsta ei, încât puteau fi complici, şi în acelaşi timp îndeajuns de mic şi de docil ca s-o asculte şi să înveţe din exemplul ei. Însă nu a deprins şi abilitatea ei socială, capacitatea ei de a-şi face prieteni şi de a stabili relaţii elaborate şi intense, abundente atât în îmbrăţişări şi în promisiuni de veşnică prietenie, cât şi în rupturi dramatice şi în împăcări.

Când erau foarte mici, Ignacio Abel îşi privea copiii amuzat şi alarmat, prea nerăbdător ca să-şi piardă vremea cu ei. A început să le acorde mai multă atenţie pe măsură ce au ajuns să stăpânească limbajul articulat. Amintirile cele mai persistente din primii ani de viaţă ai celor doi copii erau legate de groaza inspirată de bolile lor. Accesele de febră în miez de noapte, plânsetul interminabil, feroce, neobosit, fără motiv vizibil, sângele care le curgea din nas fără putinţă să-l oprească, diareea interminabilă, tusea care părea să se potolească după câteva ore pentru ca apoi să reînceapă mai straşnic, de parcă ar fi sfâşiat plămânii de copil. Îşi închipuia în mod vag că Adela sau doica ori slujnicele ar şti cum să ţină pericolul în frâu, să găsească leacuri sau să hotărască momentul potrivit când să sune medicul. El se simţea în acelaşi timp stângaci şi agasat, murea de frică şi era măcinat pe dinăuntru de iritare. Băiatul fusese aşa de plăpând încă de când se născuse, după un travaliu foarte lung în timpul căruia părea că Adela sau copilul

[40] **În Spania se consideră prin tradiţie că Regii Magi sunt cei care aduc cadouri copiilor în noaptea de 5 spre 6 ianuarie (n. tr.).**

ori amândoi aveau să moară. Micuţ şi roşu atunci când moaşa a ieşit din dormitor şi i l-a pus în braţe, cu mâinile aşa de mici, aşa de încreţite, cu degetele firave ca de şoarece, cu membrele minuscule, cu pielea acoperită parcă de solzi, vânătă şi flască, prea largă pentru oasele delicate de nou-născut. „E foarte mic, dar, chiar dacă nu pare, e cât se poate de sănătos”, îi spusese moaşa, în timp ce el ţinea mogâldeaţa aceea învelită într-un şal de lână, lipsită parcă de greutate, aproape fără să respire, cutremurată de vreun spasm neaşteptat. Îl îngrozise fragilitatea lui; aproape că se ruşinase de ea, de fiul lui atât de plângăcios şi atât de lipsit de vlagă – ochii întârziau să se deschidă, roşeaţa pielii ca a unui pui plăpând, de pisică sau de iepure, o broască, o flăcăruie şovăitoare pe care orice pală de vânt ar fi putut să o stingă încă din primele luni de viaţă. Adela s-a zbătut săptămâni întregi între febră şi delir, iar când părea să-şi fi revenit a căzut de fapt într-o stare de letargie, din care nu o scotea nici măcar prezenţa vulnerabilă a copilului care plângea neîncetat, cu gura cât toată faţa şi pleoapele aproape fără gene, extrem de umflate, cu pieptul ca o pasăre fără pene sau ca un iepure sau ca o pisică fără blană, sau ca o amfibie, urcând şi coborând cu o energie furioasă, cu un fel de hotărâre nezdruncinată de a urla la infinit. Doica, slujnicele, femeile experte din familie, moaşe, medici chemaţi la ore nepotrivite, don Francisco de Asís şi doña Cecilia, mătuşile nemăritate, unchiul preot, umpleau toată casa, mult mai mică pe atunci decât cea din strada Príncipe de Vergara, se agitau aiurea într-o activitate fictivă, fierbeau oale cu apă, pregăteau biberoane, scutece, pastile, prosoape umede pentru a ostoi febra Adelei, leacuri de casă pentru diareea copilului – care se dovedea la fel de fără leac ca plânsul lui – citeau rozariul şi rugăciuni pentru lehuze sau descântece bătrâneşti. Ignacio Abel îşi petrecea noaptea stând de veghe lângă soţia lui bolnavă, iar la prima oră a dimineţii, uşurat, epuizat, vinovat, ieşea din casă cu pretextul indiscutabil că trebuia să muncească. Suna la telefon de la biroul mediocru unde lucra pe atunci, se consulta cu medicii. Fără ca nimeni s-o ştie, solicitase la *Comisia pentru Aprofundarea Studiilor* o bursă de un an, în Germania, la noua Şcoală de Arhitectură fondată de Walter Gropius la Weimar. Se aşeza lângă patul unde Adela dormita în capul oaselor, sprijinită în perne, sau privea în gol în timp ce în camera alăturată copilul plângea în braţele doicii şi,

ceva mai departe, mătuşile nemăritate, don Francisco de Asís şi doña Cecilia recitau un rozariu, coordonaţi de unchiul preot, pe când fratele mai mic îşi rodea unghiile şi asuda cu un rictus nervos al mandibulei, gândindu-se că, într-un fel, vina pentru această nenorocire, trebuie să o fi purtat tatăl copilului, soţul mereu suspect al surorii lui. Dacă se lăsa deodată liniştea, Ignacio Abel se temea ca nu cumva să fi murit copilul. Sau îl privea cum răsufla în braţele doicii şi număra secundele până când începea să plângă din nou. „Dacă mai rezistă puţin, o să adoarmă, dacă număr o secundă mai mult şi nu îl aud înseamnă că nu o să mai plângă toată noaptea.” Recapitula cu un sentiment de vină documentele prezentate la Ministerul Instruirii Publice, calcula posibilităţile de a primi scrisoarea oficială prin care i se aducea la cunoştinţă primirea bursei. Copilul avea să se înzdrăvenească: fetiţa avea aproape trei ani şi întotdeauna fusese puternică şi sănătoasă. Neîncrezător, se imagina luând un tren din Gara de Nord; sprijinit de geamul rece, în timp ce soarele se ridica deasupra unui peisaj de câmpuri verzi şi ceaţă cenuşie, pe când trenul înainta pe lângă şuvoiul unui fluviu foarte întins. Îşi recapitula cunoştinţele de germană, căpătate printr-un efort de voinţă în timpul studiilor universitare. Se pregătea în taină pentru ceva ce nu ştia dacă avea să se întâmple. Nici măcar nu era sigur că o să-şi poată face curaj atunci când va veni clipa. De ce nu opusese nicio rezistenţă nerăbdării Adelei de a rămâne însărcinată? Iar apoi de a avea un al doilea copil? Adela fusese oare speriată de gândul că nu mai era aşa de tânără şi nesigură că ar fi fost în stare să-şi ţină soţul lângă ea? Trecuse mai bine de un minut fără să-l audă pe copil plângând. I se închideau ochii. Poate că avea să doarmă neîntrerupt măcar o oră sau două în noaptea aceea. Însă plânsul revenea, încă şi mai înverşunat, neostoit, neconsolat, cu aceeaşi furie necontenită în plămânaşii de şoarece nou-născut, încă orb, ca un batracian, cu o vigoare aparent imposibilă la o asemenea făptură cu piele flască şi rugoasă şi ochi închişi, care nu cântărise la naştere nici două kilograme şi jumătate. Foarte mic, dar cât se poate de sănătos, după cum spusese moaşa, poate ca să-l păcălească, obişnuită să spună la nevoie minciuni necesare. „Trebuie botezat cât mai repede”, a hotărât don Francisco de Asís, punându-şi bărbăteşte mâinile pe umerii ginerelui îndurerat, ivindu-se din penumbra şopotitoare unde

mătuşile şi rudele rosteau rozariul, adunate de bănuiala nenorocirii apropiate, ocupând casa cu dezinvoltura unor proprietari. Într-o noapte, unchiul preot s-a prezentat îmbrăcat în veşmintele liturgice, însoţit de un călugăraş, mirosul de tămâie amestecându-se cu cel de medicamente şi de diaree. „E greu de acceptat, fiule, dar dacă îngeraşul acesta pleacă dintre noi, trebuie să ne încredinţăm că o să urce la ceruri.” Au adus apă sfinţită, o cristelniţă de argint, pânzeturi brodate, lumânări pe care stătea scris numele copilului. Fără să-l consulte pe el şi probabil nici pe Adela, pe jumătate somnambulă şi cu ochii pierduţi pe peretele din faţa patului, mătuşile nemăritate, ale căror chipuri şi nume Ignacio Abel abia dacă le distingea, au ajutat-o pe doică să îmbrace pruncul într-o rochiţă lungă, cu panglici albastre şi poale brodate, în interiorul căreia trupşorul lui dispărea cu totul – pieptul neîmblânzit umflând ţesătura, picioarele ca nişte lumânări sau ca nişte membre translucide de broască agitându-se sub pânză, picioarele alea micuţe şi vinete, cu scuame pe care nicio cremă nu reuşea să le aline. Doña Cecilia, mătuşile nemăritate, doica, slujnicele înlăcrimate îşi acoperiseră părul ca pentru nişte funeralii anticipate, unchiul Víctor se făcea cu poziţia lui de naş, chiar dacă i se citea pe chip dezgustul faţă de fragilitatea şi plânsetul copilului, poate tot atâtea dovezi că în sângele lui predomina cel slab al liniei paterne, răul cel mic pe care familia Ponce-Cañizares Salcedo se văzuse obligată să-l accepte pentru a se reproduce. Copilul, primul lui nepot, venea pe lume bolnăvicios şi plângăreţ, dovedind încă o dată că intrusul necesar, fecundatorul, era prea puţin demn de încredere, vădind o calitate îndoielnică atât a capacităţilor sale masculine, cât şi a ideilor sale. „Curaj, cumnate, băiatul o să treacă peste asta! În familia noastră nu a fost până acum niciun caz de moarte prematură.”

În mijlocul acestei tulburări, doar fetiţa părea să-şi păstreze seninătatea, mergând dintr-o parte în alta cu suzeta în gură şi observând – observând-o pe servitoarea care iar îl ştergea pe fratele ei la fund de excrementele verzui şi care îi spăla scutecele la robinetul de la chiuveta din bucătărie, observând-o pe doică atunci când încerca să apropie feţişoara congestionată a copilului de pieptul ei mare şi umflat, foarte alb, cu pielea translucidă, străbătută de vene albastre, cu mameloane

enorme, de culoare închisă, cu mâinile mari, mângâind părul transpirat şi lipit de pielea capului, străduindu-se cu delicateţe să ducă la gura copilului un sfârc din care ţâşnea un fir alb şi suculent de lapte. Mergea pe coridorul lung fără să facă zgomot şi intra cu grijă în dormitorul unde zăcea adormită şi absentă mama ei. Se aşeza lângă ea pe marginea patului pe care îl escaladase urcându-se pe un taburet. Îi mângâia mâinile şi părul umede de sudoare, i-l netezea, răvăşit şi murdar după atâtea zile de convalescenţă, şi părea a înţelege că nu avea să răspundă la întrebările ei, fără să fie contrariată şi fără să i se pară ciudat că mama, deşi avea ochii deschişi, nu răspundea la gesturile ei de duioşie şi nici nu dădea semne că i-ar simţi prezenţa. I-au pus un văl alb şi i-au dat să ţină o lumânare pentru botezul fratelui ei, iar ea s-a ridicat pe vârfuri să vadă cât mai bine cum preotul turna apa peste căpşorul cu păr rar şi firav, apoi îl ştergea uşor cu o pânză albă cu marginile brodate, pe care îşi petrecea şi el vârful degetelor umede. Îşi privea apoi tatăl, intuind că îl stânjenea întreaga ceremonie şi că privea dezgustat la vălul alb şi la lumânarea aprinsă din mâna ei. Dar părea să aibă o înţelegere nesfârşită pentru ciudăţeniile oamenilor mari, o curiozitate lipsită de momente de neatenţie sau cenzură. Copilaşul tăcuse o clipă, în timp ce preotul rostea cuvinte nemaiauzite, în latină, şi schiţa gesturi cu degetele ascuţite şi palide pe creştetul lui, dar s-a pornit pe un plâns şi mai straşnic atunci când a simţit apa udându-i capul, cu gura fără dinţi larg deschisă în timp ce urla, strângând din pleoapele fără gene, cu ochii orbi ca ai unui iepure sau ai unui şoarece nou-născut, cu acelaşi puf fin pe pielea atât de roşie. Ca de atâtea ori, Ignacio Abel asista ca un invitat sau ca un intrus la un act al propriei sale vieţi familiale, accepta ceea ce nu avea de-a face cu el fără să caute remedii şi fără ca măcar să opună rezistenţă ori să-şi arate dezgustul, manifestând doar o blândeţe glacială, de parcă nimic nu se petrecea cu adevărat şi nu avea vreo legătură cu el. Respiraţia preotului mirosea a tutun; fetiţa observase că vârfurile degetelor arătător şi mijlociu, aceleaşi care trasau binecuvântări în aer, erau galbene de nicotină. În noaptea aceea, când fratele ei plângea, s-a apropiat cu grijă de el şi, în loc să-i legene pătuţul, l-a luat de mânuţă, iar atunci copilul a tăcut de îndată. De atunci, fetiţa dormea cu leagănul lângă patul ei. Fără să se trezească pe deplin, cum auzea

începutul unui geamăt, mânuţa ei dibuia în întuneric printre zăbrele. Mâna minusculă a copilului căuta în gol, cu degetele întinse, încercând să găsească ceva de care să se agaţe, iar geamătul devenea şi mai straşnic, gata să se transforme în plâns. Dar atunci găsea mâna surorii lui de care se prindea cu putere, strângându-i degetul cel mare, apoi se liniştea şi, fără îndoială, adormea din nou. În dormitorul lui, treaz, Ignacio Abel număra secundele de linişte, temându-se că, înainte să ajungă la un minut, plânsetul avea să izbucnească din nou. Îşi imagina o noapte lungă de piroteală în tren, se vedea suveran şi singur într-un oraş european, la fel de limpede de parcă viitorul ar fi făcut deja parte dintr-o amintire, la fel cum îi veneau în minte imaginile de când era copil, sprijinindu-se în coate pe masă, cu caietele în faţă, trasând cu peniţa pe foaia albă două linii paralele, cu o clipă înainte să răsune bătăile în uşă, după ce auzise roţile căruţei pe drumul pietruit fără să le acorde atenţie, la lumina unei lămpi de petrol ce părea să ardă mereu în adâncul timpului.

12

Cât de ciudat era că timpul dinaintea vinovăţiei durase atât de mult; darul neumbrit care devenea tot mai dulce, pe măsură ce se bucura de el; oraşul comun, în mare parte clandestin şi totodată nelimitat: cinematografe întunecate şi terase în aer liber de unde se puteau desluşi într-o zare asemănătoare orizontului maritim şirurile de stejari din parcul Casa de Campo şi muntele El Pardo şi depărtările înnegurate ale Sierrei; camera secretă, închiriată cu orele într-o casă particulară la capătul străzii O'Donnell (unde clopotele tramvaielor şi claxoanele automobilelor răzbăteau înăbuşit prin perdelele groase, trase în plină zi ca să creeze un simulacru de ambianţă nocturnă) şi amploarea publică a sălilor dedicate picturilor lui Velázquez din Prado, devreme, la prima oră, în dimineţile de iarnă când muzeul tocmai îşi deschidea porţile şi încă nu sosiseră turiştii. Se trezise cu noaptea în cap cu o senzaţie instinctivă de plenitudine care se deşteptase mai devreme decât conştiinţa, iar când s-a uitat la ceasul deşteptător, cu numere fosforescente, şi-a amintit dintr-odată că îl mai despărţeau doar trei ore de întâlnirea cu ea. Cât de straniu era că frica nu-i pătrunsese încă în suflet: presentimentul că avea să se întâmple ceva neaşteptat şi nu putea să o vadă în ziua aceea, sau niciodată, îndepărtată de el printr-o lovitură a sorţii sau pentru că celălalt bărbat i-o răpise sau pentru că ea însăşi se hotărâse să plece, exercitându-şi aceeaşi libertate suverană care o adusese din America în Europa şi o împinsese să-i devină amantă. După ce a făcut duş, s-a bărbierit, savurându-şi secretul, privind în oglindă figura norocoasă a bărbatului care peste mai bine de două ore şi fără să o ştie nimeni avea să-i zâmbească lui Judith Biely. Timpul, ordinea lucrurilor conspirau în favoarea lui: micul dejun aşezat pe masă, cei doi copii sănătoşi şi ascultători care nu aveau să se îmbolnăvească în următoarele minute, soţia care îi oferea servieta şi pălăria în hol şi îi spunea să-şi încheie până sus pardesiul, pentru că în

dimineaţa aceea era ceaţă şi umezeală, şi se arăta mulţumită, sau cel puţin aşa părea, cu un sărut domestic ce abia îi atingea buzele şi cu un gest de rămas-bun, fără să fi schiţat măcar un zâmbet şi aproape fără să-i arunce o privire. Alţi complici involuntari şi eficienţi veneau în ajutorul lui: liftul nou, cu mecanismul lui electric şi silenţioasele frâne hidraulice, fiul portarului, care se dusese să-i aducă automobilul din garaj şi îl lăsase în faţa portalului, motorul Fiat care, în ciuda frigului din dimineaţa aceea, pornea cu o singură mişcare a cheii în contact, străzile drepte şi încă libere de maşini, care îi îngăduiau să ajungă la întâlnire cât mai repede şi să nu irosească nici măcar unul din minutele disponibile. Era devreme, dar deja la ghişeul muzeului se afla cineva dispus să-i vândă un bilet, iar un portar pe jumătate adormit, în uniformă albastră, s-a oferit să i-l rupă. În claritatea pustie a galeriei centrale, paşii răsunau încă dinainte de a se putea vedea în depărtare figura pe care o anunţau. Când se apropia cineva, celălalt stătea în aşteptare, simţindu-se observat în sălile goale de personajele din tablouri, sfinţi şi regi cu nume pe care Judith Biely nu le cunoştea, martiri ai unei religii somptuoase şi exotice pentru ea. Unul dintre cei doi înainta pe lungul coridor pustiu al muzeului, sub lumina cenuşie a lucarnelor, iar celălalt venea în acelaşi timp, proaspăt apărut în pragul vreunei uşi, recunoscut de la depărtare cu inima tresăltând, cu privirea ţintă şi deprinsă să iscodească. Prima dată ajungea Ignacio Abel, ca să fie sigur că o va vedea venind. Umerii laţi, mersul hotărât şi drept al lui Judith Biely, capul lăsat uşor într-o parte şi părul acoperindu-i jumătate din faţă: ochii foarte mari, acum mai aproape de el, foarte distanţaţi, pometii, buzele fine, întredeschise uşor, cu o sugestie de aşteptare – a unui cuvânt sau a unui zâmbet pe punctul de a se înfiripa. Un chip serios şi colţuros şi, cu toate astea, iluminat de intenţia unui surâs, la început doar insinuat, ca lumina dimineţii care devenea tot mai intensă în miezul unei neguri uşoare, cea pe care o traversaseră venind spre muzeu pe străzi diferite. Singură şi mândră, suverană, hotărâtă să se dăruiască, sigură pe deplin de voinţa ei care pe el îl măgulea şi în acelaşi timp îl înspăimânta, pentru că niciodată până atunci nu mai avusese de-a face cu o femeie care să fie aşa de stăpână pe viaţa ei. Îl speria, dar îi şi sporea excitaţia sexuală de cum o vedea apropiindu-se, provocatoare în spontaneitatea ei, în aerul

practic al hainelor şi al gesturilor sale. Într-un colţ, departe de privirile supraveghetorilor, se sărutau cu aviditate, simţind frigul iernii în piele, mirosul frigului în respiraţie şi în păr, în îmbrăcămintea groasă, puţin umezită de ceaţă. Semeţ şi atent în penumbra argintie din tabloul *Las Meninas,* Velázquez era singurul martor al fervorii obscene cu care se căutau pe sub haine.

Într-o zi o văzuse venind de departe pe aleile Grădinii Botanice în timp ce asculta foşnetul uscat al frunzelor căzute, purtate de vânt, risipite pe pământ sub paşii lor, într-o dimineaţă foarte rece şi foarte luminoasă de început de decembrie, când chiciura arginta iarba în colţurile umbroase, iar aerul avea sclipirea cristalelor de gheaţă. Se apropia în veşminte de iarnă, cu borul pălăriei lăsat pe frunte, cu reverele pardesiului ridicate, un fular acoperindu-i bărbia şi gura, lăsând să se vadă doar nasul înroşit de frig şi ochii strălucitori, pometii adumbriţi sub şuviţele de păr. Voia să meargă spre ea, dar a rămas liniştit, cu mâinile în buzunarul pardesiului şi aburul răsuflării dinaintea propriului chip, conştient de fiecare pas făcut de ea şi de distanţa cu fiecare secundă mai mică dintre ei, de iminenţa îmbrăţişării, de corpul ei lipit de pântecele lui sub stofa pardesiului, de cele două mâini reci care îi ţineau obrajii pentru a-l privi până în momentul când închidea ochii să-l sărute, de aburii celor două răsuflări contopindu-se la fel ca saliva lor. În plină zi furau obligaţiilor sociale comori neaşteptate de minute, spaţii în alb, transformate de un telefon, de o minciună rapidă, de o cursă cu taxiul, în paranteza întotdeauna prea scurtă a unei întâlniri. Ce straniu era că le-a luat atâta timp până să înceapă a măsura ce le era interzis, recunoscători pentru ce li se oferea, pentru ce ar fi putut să nu cunoască niciodată. Dacă timpul nu le îngăduia mai mult şi dacă frigul iernii era prea crâncen, se întâlneau pentru o scurtă conversaţie şi o cafea cu lapte, refugiaţi oriunde puteau. Atingându-şi genunchii, cu mâinile degerate căutându-se pe sub marmura mesei în vreuna din cafenelele retrase unde mergeau micii funcţionari fără viitor, pensionarii şi uneori perechi de amanţi, ascunzându-se de ochii lumii la fel ca ei; cafenele fără vad, între pustii şi sumbre, în zone ambigue ale Madridului, care nu erau nici centrale, dar nici la periferie, pe străzi urbanizate de curând, cu şiruri de arbori

încă tineri şi garduri despărţitoare între case încă neconstruite, unde se lipeau afişe şterse de ploaie, cu spectacole de circ sau de box ori de propagandă politică, unde se aflau ultimele staţii ale liniilor de tramvai şi colţuri de stradă dând în câmp deschis. Trebuia să-şi povestească tot, să întrebe tot, întreaga viaţă a amândurora până în ziua aceea de acum câteva luni, prima din memoria lor comună. Nu exista decât o singură limită pe care niciunul din ei nu o depăşea, printr-un acord nerostit, care lui Judith i se părea de fapt umilitor, deşi a durat mult timp până să-l rupă, poate în clipa când şi-a dat seama că era mai ales ea cea care povestea mai mult şi care punea întrebări: exista o limită, ca o încăpere interzisă, un nume pe care niciunul dintre cei doi nu-l pronunţa, precum golul lăsat de o siluetă decupată dintr-o fotografie de familie. Ignacio Abel vorbea uneori de copiii lui, dar niciodată de Adela. Cât de ciudat era nu atât să nu-i rostească numele şi condiţia – „soţia mea", „consoarta ta" –, cât mai ales să nu-i sesizeze umbra, să nu-şi amintească faptul că ea exista, cât de ciudat era să păstreze atâta timp capacitatea de a şterge fără nici cea mai mică urmă casa şi viaţa din care venea el chiar din momentul când se întâlneau. Pentru el, Judith trăia într-o lume invizibilă unde putea să ajungă instantaneu, de parcă ar fi pătruns de partea cealaltă a unei oglinzi, cu o cheie secretă pe care o avea doar el. Uneori, cheia era un obiect material: se închidea în biroul lui ca să vorbească la telefon cu ea; păstra sub cheie în secreterul lui scrisorile şi fotografiile lui Judith; se încuia în baie şi, pe când silueta Adelei trecea prin faţa geamului translucid al uşii, el făcea duş pentru Judith Biely, pe care avea să o vadă peste o jumătate de oră şi, sub jetul de apă caldă şi sub buretele plin de spumă, o erecţie persistentă şi dureroasă anticipa întâlnirea, îi invoca trupul între mâinile lui în acel spaţiu unde Judith nu avea să intre niciodată. Cât de aproape se afla partea cealaltă, secretul inviolabil, la o distanţă de câteva minute, de câteva sute de bătăi de inimă, topografia dorinţei suprapusă ca o planşă transparentă peste locurile vieţii cotidiene. A coborât în stradă. Fiul portarului care i-a adus automobilul la scară nu ştia că îi este complice. I-a dat un bacşiş. Înainte să urce în maşină, s-a uitat în sus şi a văzut-o pe Adela cum stătea aplecată peste balcon. Îl privea în fiecare dimineaţă, pentru că îi era frică: asasinii aleg tocmai momentul când victimele ies din casă ca să tragă în ele („ce-ţi mai trece

prin minte, cine ar putea să tragă în mine?!”). La colţul străzii Alcalá şi a lăsat maşina în faţa frizeriei Moderna. Faţa reflectată în oglindă, în timp ce frizerul, care îl primise cu o plecăciune şi îi rostise respectuos numele, se apleca asupra lui, era aceeaşi pe care avea s-o privească Judith Biely câteva minute mai târziu. Însă nimeni, în afară de el, nu mai ştia. Secretul era o comoară, iar cripta şi palatul unde era păstrată era casa inviolabilă a timpului în care locuiau doar el şi Judith. În loc să continue pe Alcalá, a virat şi a urcat pe O’Donnell şi şi-a lăsat automobilul la o oarecare distanţă de casa cu grilaj înalt, în spatele căruia o grădină cu palmieri şi gard viu adăposteau obloanele cu tăbliile foarte dese, ca ale jaluzelelor, vopsite într-un verde intens, cu mecanism funcţional, care atunci când erau întredeschise filtrau o lumină acvatică. Pentru a ajunge în cealaltă lume ascunsă, n-a trebuit decât să meargă cu maşina vreo câteva minute, să treacă diverse porţi succesive, vizibile şi invizibile, fiecare prevăzută cu propria formulă *Sesam, deschide-te.* După ce o depăşea şi pe ultima, o găsea pe Judith Biely aşteptând, aşezată într-un fotoliu lângă pat, lângă o veioză de cristal albastru aflată pe noptieră, într-o penumbră artificială de ora nouă dimineaţa.

Ebrietatea nevinovată coincidea cu o dezinvoltură temerară: orbi la tot ce era în jurul lor, de multe ori se purtau fără nicio reţinere, de parcă nu i-ar fi putut vedea nimeni. Noaptea mergeau în baruri discrete aproape de marile hoteluri, frecventate mai ales de străini şi de domnişori noctambuli, care cu greu l-ar fi putut recunoaşte pe Ignacio Abel; în cabaretul de la hotel Palace, aşezaţi foarte aproape unul de celălalt, la adăpostul unui clarobscur roşietic, beau combinaţii exotice care le lăsau pe buze un gust dulceag şi conversau în spaniolă şi în engleză, în timp ce pe ringul foarte strâmt perechile dansau urmând ritmul convulsiv al unei mici orchestre de cântăreţi negri. La o masă din apropiere râdea în hohote, într-un grup de prieteni, poetul García Lorca, cu faţa lui latră şi ţărănească strălucind de sudoare. Ignacio Abel nu mai fusese niciodată în asemenea locuri: nici măcar nu ştiuse că existau. Cu o teamă de bărbat gelos, observa dezinvoltura cu care se mişca Judith Biely printre oamenii aceia neobişnuiţi, în realitate mai asemănători ei decât lui: americani şi englezi, mai ales bărbaţi şi femei tinere, uniţi de o stranie camaraderie egalitară şi de o rezistenţă

asemănătoare la alcool, călători prin Europa, care se legau şi se despărţeau unul de altul cu aceeaşi uşurinţă cu care treceau dintr-o ţară în alta, de la o limbă la alta, discutând cu aceeaşi înflăcărare atât despre Frontul Popular în Franţa, cât şi despre un film sovietic, strigând în gura mare numele unor scriitori veşnic necunoscuţi pentru Ignacio Abel, dar despre care Judith Biely avea opinii pătimaşe. Cu mândrie şi cu o teamă nebuloasă de a nu o pierde, o vedea plină de îndrăzneală cum îi lua apărarea lui Roosevelt împotriva unui american cam ameţit, care îl numise comunist sub acoperire, imitator al planurilor cincinale. Atât de dezirabilă, numai a lui atunci când i se dăruia, putea să existe pe deplin şi în afara lui, strălucind în faţa altora, care nu-l observau şi pe el, un spaniol de o certă vârstă, într-un costum închis la culoare, străin în această ţară poliglotă, cu frontiere fluide şi norme ambigue, în care ei locuiau şi unde Madridul nu era altceva decât o staţie de tranzit. Printre aceştia, Ignacio Abel observa uneori bărbaţi cu sprâncenele pensate şi pometii daţi uşor cu fard sau femei îmbrăcate în haine bărbăteşti şi i se părea că trăia o versiune îmbunătăţită a perioadei petrecute în Germania.

Cu naturaleţe şi fără urmă de remuşcare, pretexta o obligaţie neaşteptată sau munca în exces pentru a se întoarce mai târziu acasă, iar atunci când punea receptorul în furcă uita de îndată nuanţa de neîncredere plictisită din vocea Adelei. Cu Judith Biely, simţea că totul i se întâmpla pentru prima oară, exaltarea că noaptea începea la ora când, nu cu mult timp în urmă, se resemna deja dinaintea somnolenţei domestice, savoarea gurii ei sau plăcerea densă când o pătrundea sau gratitudinea şi uimirea de a simţi cum corpul ei se încorda ca un arc în timpul orgasmului, cu un abandon generos, cu totul diferit de ce cunoscuse el în puţina-i experienţă amoroasă cu alte femei. Uneori, asemenea celui ce se agită şi vorbeşte în vis, Judith murmura cuvinte în engleză neînţelese de el, care deveneau astfel şi mai excitante. Călăuzit de ea descoperea lumi şi vieţi neînchipuite într-un oraş atât de cunoscut lui, şi cu toate acestea atât de promiţător şi de nou în nopţile când, graţie unei minciuni, îl explora alături de ea. (Minciuna încă nu îi murdărea; între viaţa dinainte şi viaţa petrecută alături de ea nu existau conuri de umbră, nici puncte divergente. Trecea dintr-o

sferă în cealaltă cu uşurinţa cu care sărea din tramvai cu puţin timp înainte să se oprească, aşezându-şi apoi mai bine jacheta sau pălăria, mijindu-şi poate ochii pentru a-i adapta la soarele prea puternic.) Dar totodată era cel care fusese şi cel care avea să fie din nou peste câteva ore sau în ziua următoare (micul dejun servit pe masa din salon, cu cei doi copii pregătiţi să plece la şcoală: agitaţia maşinilor de scris şi a apelurilor telefonice în biroul tehnic al Oraşului Universitar, planurile întinse pe mese, echipele de muncitori forfotind printre schele şi şanţuri, urcând cu macaralele pe terasele clădirilor aproape terminate) şi, cu toate acestea, era altul, mai tânăr, pasional şi aiurit, nu pe deplin responsabil de faptele sale, la care asista uneori de parcă le-ar fi privit din afară, într-o stare de alarmă, lăsându-se antrenat de un impuls căruia nu voia să i se opună. De mână cu Judith, cobora scări înguste spre subsoluri pline de muzică şi fum, populate de chipuri palide într-o penumbră verzuie, albăstrie şi roşietică, într-un Madrid subteran din care nu rămânea nicio urmă la lumina zilei, unde se ajungea trecând praguri ostile pentru cei ce nu le cunoşteau secretul, coridoare atât de puţin luminate, în care s-ar fi pierdut dacă nu ar fi fost călăuzit de Judith Biely. El fusese unul din bărbaţii aceia diurni, în viaţa cărora se înnoptează tot mai devreme: întoarcerea acasă după ce au terminat lucrul, cheia răsucită în broască şi vocile şi mirosurile familiare venind să-l întâmpine din fundul coridorului, cina în jurul mesei, capetele înclinate deasupra farfuriilor, sub lumina lustrei, somnolenţa conversaţiei cadenţate de sunetele domestice, clinchetul uşor al vârfului vreunei furculiţe pe porţelan, al unei linguriţe pe sticla vreunui pahar. De la fereastra dormitorului său conjugal, Madridul era un ţinut îndepărtat, cu luminile aprinse pierzându-se în depărtare, de unde pătrundeau uneori, în linişte şi în insomnie, rafalele hohotelor de râs ale noctambulilor, zgomotul motoarelor de automobil, loviturile de baston ale paznicului de noapte pe pietrele străzii. Uneori însă, ca acum, noaptea se dilata înaintea lui ca acele peisaje senine desfăşurându-se înaintea ochilor în vis, îi dezvăluia labirinturi ce se întindeau sub pământ sau în cealaltă parte a oraşului, pe care le cunoscuse mereu în aceeaşi măsură ca pe staţiile de metrou şi galeriile conductelor subterane. O simplă minciună era parola ce îi deschidea paradisul inocent al unui Madrid mai intim şi mai străin ca

oricând, unde prezenţa lui Judith Biely păşind la braţul lui îi acorda un drept inedit de cetăţenie. Era de ajuns să bea foarte puţin (sau nici măcar atât, doar să respire aerul rece şi umed al nopţii, privind constelaţiile firmelor luminoase, oglindirea lor în caroseria maşinilor) pentru a aluneca într-o ameţeală jovială, tot aşa cum nu avea nevoie decât de o anumită privire sau de atingerea uşoară a mâinii ei sau de simpla-i prezenţă pentru a i se trezi dorinţa. În aceste locuri, lumina era mereu mai estompată, feţele mai palide, părul mai strălucitor, glasurile adeseori străine. Excitaţia sexuală şi alcoolul făceau ca totul să devină mai înceţoşat, pe când viaţa se desfăşura în ritmul rapid şi sincopat al muzicii. Judith suna la uşa unui apartament cu scară de marmură de pe strada Velázquez şi de îndată ce intrau se afundau într-un spaţiu întunecat, străbătut de umbre, unde plutea murmurul conversaţiilor în engleză şi un fum cu aromă de răşină, şi ţigările aprinse iluminau chipuri tinere ce păreau să încuviinţeze dând din cap în ritmul pulsaţiilor muzicii pe care o ascultau încă dinainte de a se deschide uşa. În separeul unei taverne cu muzică flamenco, sub o lumină tulbure, bătea ritmul cu tocurile o femeie machiată strident care, privită mai de aproape, devenea bărbat. Sub bolţile de cărămidă aparentă ale unui bar american instalat într-o pivniţă, în apropierea bulevardului Gran Vía (un felinar în formă de bufniţă roşie intermitentă lumina uşa), a văzut alarmat cum Judith Biely îmbrăţişa un necunoscut cu capul ras şi smoching lucios, care era de fapt Philip Van Doren. Îi spunea ceva, dar muzica era prea stridentă, bătăile tobei la fel de seci şi de iuţi ca ale tocurilor pe estrada tavernei cu muzică flamenco: Ignacio Abel a simţit mâna lui Judith strângând-o pe a lui într-o afirmaţie vizibilă şi mândră a iubirii ei pentru el. „Sper că aţi luat deja o hotărâre”, i-a spus Van Doren la ureche, iar lui Abel i-a luat puţin să-şi dea seama că nu se referea la Judith, ci la invitaţia de a călători la Burton College. Van Doren privea cu coada ochiului strângerea mâinilor, gestul cutezător de mai târziu al lui Ignacio Abel de a-i cuprinde mijlocul lui Judith. Surâdea aprobator, cu un aer conspirativ sau de expert în slăbiciunile omeneşti, satisfăcut de succesul previziunilor lui. Le cerea să se alăture mesei invitaţilor lui; chema un chelner cu acelaşi gest detaşat şi precis pe care-l folosea şi cu majordomul lui. „Cât de mult mă bucur să vă reîntâlnesc! Domnule profesor, vă invidiez. De când nu ne-

am văzut arătaţi mai tânăr. Să fie oare speranţa că vor câştiga alegerile camarazii dumneavoastră, socialişti?” Dintr-odată, lui Ignacio Abel i se făcea o teamă nebuloasă ca nu cumva Judith să fi fost amanta lui Van Doren, că încă se mai vedeau. Neobişnuit cu băutura şi cu gelozia, era cuprins de o suspiciune prostească: oare în acest surâs aprobator nu se întrezărea o umbră de batjocură, de indulgenţă? Judith şi Van Doren vorbeau în engleză şi în jur era prea mult zgomot ca să-i înţeleagă: vedea buzele ei mişcându-se, arcuindu-se în timp ce trăgea dintr-o ţigaretă aprinsă de Van Doren cu o brichetă plată şi aurie. Alcoolul îl ameţea la fel de tare ca muzica şi glasurile sub apăsarea tavanului atât de jos, ca feţele mult prea apropiate ale necunoscuţilor care îşi făceau loc cu coatele ca să se apropie de tejgheaua barului. Nu avea aer să respire şi se temea să nu rămână fără Judith. Cineva îi vorbea foarte tare şi, cu toate astea, nu putea să-l audă: un bărbat cu părul roşcat şi ochelari din grupul lui Van Doren, un secretar al ambasadei americane care îi dăduse cartea de vizită cu o clipă mai devreme şi care se străduia, în mod absurd, să întreţină o conversaţie formală. „Credeţi, domnule profesor, că Frontul Popular are vreo posibilitate să câştige alegerile?” Îi răspundea fără chef, privind dincolo de el: fără să fi lăsat din mână paharul şi ţigara, Judith dansa cu Van Doren pe ringul minuscul, unul în faţa celuilalt, cu gesturi identice, ca o figură rapidă repetată într-o oglindă. Părul răvăşit îi acoperea jumătate de faţă, iar fusta ridicată în timpul dansului lăsa să i se vadă genunchii sidefaţi de ciorapii de mătase. Secretarul impasibil continua să vorbească despre reacţiile diplomatice ale guvernului spaniol faţă de ocupaţia italiană din Abisinia. Ignacio Abel o privea pe Judith Biely dansând, sfârşit de dorinţă, de mândrie nemărturisită şi de gelozie pe Van Doren şi pe toţi bărbaţii care se întorceau spre ea. Societatea Naţiunilor îşi arăta încă o dată lamentabila irelevanţă, anunţa lugubru secretarul. Trompeta şi saxofonul îi lezau timpanele. Credea oare că exista în Spania pericolul real al unei noi revolte a insurgenţilor ca în Asturias, de data aceasta mai violentă şi poate cu mai multe şanse de reuşită? În timp ce Judith se răsucea pe loc condusă de Van Doren, i se ridicase fusta, lăsând să i se vadă coapsele pentru câteva clipe. Dar dacă în februarie alegerile aveau să fie câştigate de stânga – şi era posibil –, nu avea să se producă o lovitură de stat militară?

Bătăile în tobă şi rezonanţa metalică a cimbalelor percutau în concavitatea craniului său. Guvernul Statelor Unite ar aprecia formarea unei majorităţi parlamentare stabile în Spania, indiferent de orientarea politică. Un ropot final de tobe şi aplauze a încheiat dansul. Imun la distracţiile exterioare, secretarul roşcat al ambasadei se interesa acum, ştergându-şi fruntea de sudoare, de progresul lucrărilor în Oraşul Universitar. Ignacio Abel îi dădea explicaţii fără să fie atent la ce spunea şi fără să-şi disimuleze vigilenţa. Cu faţa strălucind de sudoare şi părul răvăşit, Judith Biely venea spre el, privindu-l de parcă în jurul lor nu ar mai fi fost nimeni, în afară de umbre care se dădeau la o parte pentru a-i elibera calea.

Mereu şi-o amintea venind spre el, încă şi mai limpede de când a fost sigur că nu avea să o mai vadă vreodată. Şi-o închipuia, o vedea venind din celălalt capăt al coridorului trenului, ieşind din baia casei lui Madame Mathilde, cu umerii arcuiţi spre spate, cu capul uşor înclinat, dând la o parte cu o mână părul care-i acoperea faţa, din fundul vreunei săli a Muzeului Prado, prin uşa rotativă a unei cafenele. Fiecare loc era spaţiul la capătul căruia apărea ea – imaginea ei amintită sau închipuită ori cu totul imposibilă, în locuri unde nu se aflase niciodată. Judith Biely pe coridorul casei din Madrid, vara, când acolo se instalaseră solitudinea şi dezordinea, în acea perioadă tulbure pentru care încă nu se folosea cuvântul „război”. Judith profilată pe fundalul ferestrei mari a Sălii de Festivităţi din Căminul Studenţesc, unde o văzuse prima dată acum mai puţin de un an, salonul cu pianul rămas acum într-un colţ şi acoperit cu o pânză albă, pentru că aproape tot spaţiul era ocupat de saltelele şi paturile unui spital, podeaua cu o estradă strălucitoare, pe care se auzea ritmul tocurilor ei. Se apropia de la distanţă şi el o vedea venind fără să se mişte, stând pasiv în aşteptarea ei, nerăbdător, concentrat asupra dorinţei lui, asupra avidităţii din ochii lui, aşezat pe divanul unei cafenele unde ajunsese cu mult timp înainte nu numai pentru că era nerăbdător să fie cu ea, ci pentru că îi plăcea atât de mult să o vadă ivindu-se, venind din stradă, zveltă şi străină, dezorientată de penumbră, cu ochii încă obişnuiţi cu lumina de afară, iar el gândind, şi apoi spunându-i atunci când se ridica s-o întâmpine, cu politeţea demodată a unui bărbat mai în vârstă decât ea:

„Niciodată nu mă satur să te privesc.”

Madridul pe care îl vedeau atunci când se căutau sau când erau împreună era doar parţial oraşul unde ar fi locuit fiecare, dacă nu ar fi ajuns să se întâlnească. Înainte de sosire, Madridul fusese pentru Judith Biely o capitală din imaginaţie, strălucind de promisiuni şi de literatură, oraşul cărţilor şi al unei limbi de care se îndrăgostise cu acea iubire necondiţionată a persoanelor visătoare pentru o limbă diferită de a lor şi pentru ţări niciodată vizitate. Pentru Ignacio Abel, Madridul era decorul dezastrului în care trăise fără tragere de inimă de când se născuse şi faţă de care simţea un amestec stânjenitor de iritare şi duioşie; ar fi vrut să plece din Madrid şi, dacă ar fi fost posibil, şi din Spania: cu aceeaşi vehemenţă voia să se implice în proiecte de intervenţie urbană care, în ciuda oboselii, a scepticismului progresiv, a deprinderii cu viaţa burgheză, adoptată fără să-şi dea prea bine seama de asta, continuau să se hrănească în sufletul lui cu un impuls de justiţie socială, de dorinţă de înfrumuseţare a lumii şi a vieţii comune. Oraşul pe care şi-l imaginase Judith Biely studiind hărţi şi fotografii şi citindu-l pe Galdós pe vremea studenţiei, cu aceeaşi pasiune dedicată lui Washington Irving în anii de şcoală, se întrepătrundea cu noile descoperiri ale lui Ignacio Abel, pe care acum le vedea prin ochii ei surprinşi. Se gândea la sine însuşi când ajunsese în Germania. Până şi lucrurile cele mai banale aveau pentru el un aer sărbătoresc: să cumpere un ziar şi să-l citească pe îndelete într-o cafenea sau să schimbe câteva cuvinte de complezenţă cu proprietara pensiunii lui. Era permanenta bucurie de a învăţa ceva nou, un cuvânt sau o expresie în germană, un secret al artei de a desena sau al geometriei explicat de Paul Klee, minunea raţională a unui lucru obişnuit, dezvăluită dintr-odată de mâinile profesorului Rossman. Înţelegea pasiunea lui Judith Biely pentru tot ce era spaniol, amintindu-şi de cum fusese el, vrând să recupereze acea parte din sine înăbuşită în urmă cu mai bine de zece ani şi care conţinea cele mai bune posibilităţi ale sufletului său, amorţite treptat după întoarcerea în Spania. Intensitatea dorinţei faţă de Judith îi restituia entuziasmul ce îl susţinuse în timpul şederii în Germania: magnetul unei aşteptări continue, senzaţia de a avea înainte ceva tangibil şi totodată nelimitat, de a se afla în faţa unei ferestre mari a propriei vieţi,

care mai apoi avea să se închidă. O înţelegea pe Judith fără să aibă nevoie de explicaţii: la fel de independentă de gravitaţie în Madrid, aşa cum fusese el în Berlin sau Weimar, prezentul căpăta pentru ea o uimitoare calitate senzorială. Tocmai împlinise aceeaşi vârstă pe care o avea el când plecase în Germania: dragostea şi dorinţa de a cunoaşte o întinereau şi mai mult. Molipsit de ea, Ignacio Abel percepea acum altfel textura şi densitatea vieţii în locurile deja ştiute, stârnit de vocaţia metodică de a învăţa cu care Judith ieşea pe stradă în fiecare dimineaţă, gata să iubească lucrurile din jur aşa cum le vedea, limpezite de umbrele trecutului, de povara amintirii, legate într-un fel sau altul de dragostea pentru el. Madridul era prezentul încântător în care şi ea se elibera la rându-i de aproape toată greutatea identităţii personale: era, în afara orelor dedicate studenţilor, ceea ce Ignacio Abel vedea în ea, ceea ce ea însăşi îi povestea, cu atât mai mult cu cât, auzindu-se pe sine însăşi vorbind în spaniolă, se simţea uşurată în parte de faptul că devenea astfel o altă persoană, că se desprinsese temporar nu numai de limba vorbită de când se ştia, ci şi de vechea ei existenţă. Imună, deocamdată, la suspiciune şi la vină, într-o stare pe care mai târziu nu ştia dacă să o califice drept inocenţă sau inconştienţă –, era recunoscătoare pentru acest timp dăruit ei în aceeaşi măsură în care îşi reproşa durerea provocată unei alte femei, surda complicitate în infidelitate, ea, care până atunci fusese atât de corectă, cu o conştiinţă curată. Asista la propria-i viaţă în altă ţară, vorbind într-o altă limbă, ca la acţiunea unui roman. Ca şi cum s-ar fi adâncit într-o carte pe care întotdeauna fusese gata să înceapă să o scrie. Ca atunci când era adolescentă şi se oprea din citit sau ieşea de la cinematograf continuând să trăiască în interiorul ficţiunii care o vrăjise atât de tare. Ceea ce se întâmpla în cealaltă existenţă nu era un vis, era cât se poate de real, dar, la fel ca acţiunile unui film, nu avea consecinţe în lumea exterioară, nici nu se conducea după normele acesteia. Să se plimbe prin acest oraş unde nu o cunoştea nimeni şi unde nimic nu se asociase memoriei ei, să se întâlnească în secret cu un amant pe care nu ştia dacă avea să-l revadă erau fapte aparţinând unei ordini a lucrurilor tot atât de diferită de viaţa ei din America precum episoadele unui roman: un roman care se desfăşura fără ca nimeni să-l fi scris şi unde ea însăşi era

protagonista şi în acelaşi timp singura cititoare. Un film proiectat într-un cinematograf unde, în afară de ea, nu mai erau alţi spectatori, captivând-o atât de mult pe parcursul desfăşurării lui, încât suprima ceea ce părea imposibil să mai existe, lumina tăioasă a zilei, intemperiile ostile ale lumii din afară.

Era însă mai presus de toate o femeie practică, deşi îi plăceau filmele şi romanele şi chiar dacă se lăsa de bunăvoie sedusă de propria-i minciună. Avea să urmeze clipa deşteptării aşa cum avea să vină şi clipa întoarcerii, dar acum îşi suspendase viitorul în mod deliberat. Un film nu durează la infinit, un cântec se termină după câteva minute, un roman ajunge la ultima pagină şi, când îţi ridici privirea, ai ochii umezi de lacrimi şi un nod cât se poate de real îţi stă în gât. Cât de ciudat era că i-a luat atâta timp să se revolte împotriva finalului previzibil, a faptului că se mulţumise cu o viaţă aşa de limitată şi suspendată precum cele două ore petrecute în întunericul unei săli de cinematograf. A şti că acţiunea unui roman se petrece în alte dimensiuni ale spaţiului şi ale timpului nu-i răpeşte nimănui plăcerea de a pătrunde fascinat în ea. Poate tocmai pentru că Madridul fusese atâţia ani un oraş al literaturii îi era atât de lesne lui Judith Biely să-şi îngăduie plăcerea de a trăi măcar temporar în interiorul unei lumi semănând a plăsmuire romanescă. Nu întrezărea niciun preţ de plătit, niciun prejudiciu de care să se căiască, nicio suferinţă sfâşietoare cu vindecare anevoioasă. În romane, personajele descoperă amărăciunea, sunt înşelate, pierd totul şi mor şi, totuşi, când închizi cartea, e ca şi cum nimic din toate astea nu ar fi existat, apoi o deschizi la prima pagină şi sunt din nou vii, neştirbite în tinereţea, în curajul şi în dispoziţia lor spre fericire. Întrucât în scrisorile amănunţite trimise mamei sale nu exista nicio referire la viaţa ei secretă, aceasta parcă nu ar fi existat pe deplin sau nu ar fi putut să aibă vreo urmare.

La Madrid romanele păreau mai veridice. Judith Biely asista la cursurile profesorului Salinas despre *Fortunata şi Jacinta*[41] (pentru a ajunge la Facultatea de Filosofie şi Litere, atât de activă în ciuda faptului că încă nu era terminată, trebuia să treacă pe sub ferestrele mari ale biroului tehnic din Oraşul

[41] **În spaniolă,** *Fortunada y Jacinta*, **roman de Benito** Pérez Galdós **(n. tr.).**

Universitar), iar numele de locuri care în lecturile anterioare îi păruseră atât de neverosimile şi fantastice acum le regăsea pe hărţile de la metrou sau pe afişele de la colţurile străzilor. Citea în tramvai şi era de ajuns să coboare la Puerta del Sol şi să facă vreo câţiva paşi ca să intre în toiul acţiunii romanului. Traseul străbătut de tramvai, plimbările, larma străzii îi transmiteau o bucurie ce îi ilumina cartea şi se confunda cu exaltarea literaturii. Strada Postas, piaţa Santa Cruz, piaţa Pontejos existau în mod incredibil, la fel de impunătoare ca Alhambra lui Washington Irving şi întinsele câmpii din La Mancha pe unde umblase John Dos Passos în căutarea siluetei fabuloase a lui Don Quijote. În piaţa Pontejos camioanele Gărzii de Asalt treceau pline de poliţişti cu cizme înalte şi uniforme albastre, cu nasturi aurii. Afişe electorale lipite unele peste altele acopereau zidurile, ajungând până aproape de linia balcoanelor, cu dramatismul haotic al caligrafiilor, iniţialelor şi simbolurilor partidelor politice. Recunoştea prăvăliile întunecoase cu ţesături şi stampe cu sfinţi şi obiecte de cult din roman, larma vânzătorilor ambulanţi sub arcadele din Plaza Mayor, unde a căutat pe la colţuri farmacia în care se afla intrarea în casa Fortunatei. Pe strada Toledo, călca pe urmele vorbăreţului Estupiñá: la poalele contrafortului de granit al Arcului Cuchillero a citit descrierea sosirii lui Juanito Santa Cruz în casa unde a cunoscut-o pe tânăra care avea să-i schimbe cursul vieţii. Femei tinere la fel de frumoase ca aceasta strigau în gura mare ce aveau de vânzare pe tarabele lor, oacheşe, cu ochii întunecaţi şi chipurile la fel de carnale ca ale sfintelor din tablourile lui Velázquez şi Zurbarán de la muzeul Prado, cu părul răvăşit, cu fuste negre şi largi şi şaluri pe umeri, unele şezând pe trepte, arătându-şi cu dezinvoltură pieptul alb şi umflat de lapte din care sugea un copil cu faţa rotundă şi îmbujorată şi un zâmbet somnoros pe pleoape. Madridul devenea periferic şi câmpenesc: un miros de piele argăsită se desprindea din magaziile adânci cu unelte agricole şi harnaşamente pentru animale, ale căror nume Judith Biely cu greu şi le-ar fi putut imagina. Loviturile de ciocan şi aburii metalelor scufundate în apă ajungeau până la ea dinspre gura cufundată în beznă a unei fierării, înăuntrul căreia sclipeau cărbuni aprinşi şi vârfurile incandescente ale cleştilor, tot aşa cum văzuse în Prado într-un tablou al lui Velázquez. Autobuzele pline de ţărani cu feţe posomorâte la ferestre se intersectau cu

căruţele trase de catâri biciuiţi fără milă de cărăuşi îmbrăcaţi în haine din piei de oaie, care strigau tot felul de obscenităţi şi îşi mânau animalele fluierând fără să-şi ia mucul de ţigară plin de salivă din gură. Nechezaturile, copitele catârilor şi ale cailor, strigătele vânzătorilor ambulanţi, claxoanele camioanelor ce nu izbuteau să-şi facă loc prin mulţimea de animale şi care, şi automobile, melopeele orbilor care cântau romanţe pe la uşile tavernelor, piese de muzică flamenco şi anunţuri publicitare răsunând din radiourile cu volumul dat la maximum, copii cu capul ras şi desculţi, care-şi disputau cu forţa pumnului mucurile de ţigară sau vreun bănuţ dat de pomană, ce se rostogolea pe caldarâm printre copitele animalelor. Deodată a apărut o maşină cu două megafoane deasupra din care se auzea *Internaţionala*, iar aerul s-a umplut de manifeste plutind în derivă, purtate de vânt ca o invazie de fluturi albi. MADRILENI, VOTAŢI CANDIDAŢII FRONTULUI POPULAR! Imnul a încetat pentru a lăsa să se audă un glas răguşit şi entuziast, răsunând cu o amplificare metalică deficientă peste zarva străzii: PENTRU LIBERTATEA EROILOR DIN OCTOMBRIE ÎNCHIŞI PE NEDREPT. PENTRU PEDEPSIREA CĂLĂILOR DIN ASTURIAS, PENTRU REFORMA AGRARĂ, PENTRU TRIUMFUL POPORULUI MUNCITOR. Atentă la toate, străină, observată fără urmă de disimulare, cu părul în vânt şi romanul sub braţ, Judith Biely descoperea Madridul pe când îi reveneau în minte străzile din New York unde crescuse: atât de departe, de partea cealaltă a oceanului, la o distanţă incomensurabilă în timp, recunoştea mirosuri şi cadenţa strigătelor, densitatea fremătândă a vieţii umane, mirosul de bălegar şi de fruct putrezit şi de untură încinsă, de hamuri asudate de cai, suprapunerea vocilor, a anunţurilor, a prăvăliilor şi a birourilor, neliniştea supravieţuirii, poate aici mai puţin apăsătoare, aşa cum aglomeraţia umană nu era atât de irespirabilă, poate pentru că însăşi clima era mai binevoitoare. Copitele animalelor şi roţile şaretelor şi ale automobilelor nu se afundau aici în mocirla cenuşie a unei zăpezi murdărite de pete de funingine, vântul îngheţat nu sufla pe la colţuri atunci când apunea soarele.

Străbătea un oraş aglomerat şi real, străbătea povestea şi materia unui roman şi totodată partea cea mai veche a memoriei unui bărbat pe care îl iubea. În această după-amiază

de februarie, Judith păşea purtată de dispoziţia ei pentru fericire în timp şi în literatură pe aceleaşi străzi pe unde copilărise amantul ei, la sfârşitul altui veac, într-un oraş cu tramvaie trase de catâri şi cu felinare cu gaz. Într-un fel, în cartea pe care trebuia să o scrie avea să se regăsească şi rezonanţa acestei memorii pe care, deşi nu-i aparţinea, o simţea atât de intimă. Ar fi vrut să se plimbe cu el şi să-i pună întrebări. Vedea în capăt intrarea spre Plaza Mayor prin Arcul Cuchilleros şi îşi amintea, din poveştile lui, de bărbatul care-i spusese să se ia după el când începuse să meargă singur la şcoală, un copil nu foarte diferit de cei pe care îi vedea acum jucându-se pe stradă, cu şorţuleţe gri şi espadrile şi capetele rase, cu fulare şi berete şi feţe îmbujorate de frig, apropiindu-se ca să-i ceară ceva, atraşi de aerul ei străin, la fel ca bărbaţii care se tot uitau după ea, spunându-i abia auzit lucruri neînţelese atunci când trecea cu pas grăbit pe lângă uşile tavernelor. Savura numele străzilor, pronunţându-le în şoaptă ca să-şi exerseze spaniola, apoi le sublinia în paginile romanului. Mai târziu Ignacio Abel avea să rămână surprins de câtă frumuseţe descoperise ea în aceste nume, încântat el însuşi, uimit de descoperirea ei, stânjenit când ea tot insista să-i spună lucruri uitate de multă vreme: numărul exact al casei unde mama lui lucrase ca portăreasă, fereastra sau, mai bine spus, deschizătura ce lăsa să se strecoare o continuă lumină cenuşie până la subsolul unde el învăţa cu râvnă, la lumina unei lămpi cu petrol, ascultând de foarte aproape paşii oamenilor trecând pe trotuar şi copitele cailor pe caldarâm, unde cândva se opriseră roţile carului cu tatăl lui mort. „Mie nu-mi plac lucrurile care au fost”, îi spusese el, „ci lucrurile care vor fi”. Atunci când povestea era foarte stângaci sau n-avea chef: ceea ce îi stârnea imaginaţia era ceea ce se afla în faţa ochilor sau ceea ce nu exista încă. Pe Judith nu o întreba despre trecutul ei pentru că nu voia să-şi închipuie că mai cunoscuse şi alţi bărbaţi în afară de el. Din al lui nu-i povestea decât despre prima lui vizită în Europa şi despre anul petrecut în întregime în Germania, despre cufărul plin de cărţi şi reviste adus cu sine, din care se mai hrănea şi acum. „Aşa cum eşti tu acum în Madrid, aproape la fel de tânăr ca tine.” Nu el i-a spus despre cele două lucrări construite în cartierul lui în ultimii ani, care îi trezeau un orgoliu mult prea intim ca să-l degradeze manifestându-l îngâmfat, cu voce tare, ci Philip Van Doren, în

care nu avea nici cea mai mică încredere, simţindu-se mereu observat, judecat de nişte ochi strălucind de o inteligenţă pasională şi în acelaşi timp rece, îngrijorătoare pentru el, fiindcă nu putea să o înţeleagă. Era inteligenţa cuiva care ştie că are îndeajuns de mulţi bani ca să cumpere totul şi care eventual îşi închipuie că poate să controleze de la distanţă viaţa celorlalţi: a lui şi a lui Judith. Philip Van Doren fusese cel care îi arătase lui Judith fotografiile şcolii naţionale şi piaţa proiectată de Ignacio Abel pentru acelaşi cartier unde se născuse. În după-amiaza aceea a căutat cele două clădiri cu aceeaşi îndârjire cu care urmărea paşii personajelor lui Galdós. Fiecare îşi impunea prezenţa într-un fel diferit, ivindu-se pe neaşteptate într-o piaţă sau după vreun colţ, singulare şi în acelaşi timp integrate printre casele din jur, cu şirul lor modest de balcoane şi cu linia acoperişurilor. Şcoala era formată numai din unghiuri drepte şi ferestre foarte mari: copiii în uniforme cu şorţuri albastre ieşeau puhoi atunci când ea s-a oprit înaintea faţadei, imaginându-şi grija cu care Ignacio Abel alesese culoarea exactă a cărămizii, caligrafia literelor care alcătuiau numele săpat în piatră albă deasupra uşii: REPUBLICA SPANIOLĂ. ŞCOALA NAŢIONALĂ MIXTĂ „PÉREZ GALDÓS”. Acoperişul de beton al pieţei se desfăşura spre cer ca un animal mare care ieşea maiestuos din apă, ca un val neclintit, spărgându-se de zidurile din apropiere, de acoperişurile cenuşii, de mansarde şi hornuri, ca o proră înaintând spre larg. Îl recunoştea în ele cum îl recunoştea în liniile bruşte ale scrisului, în pornirea năvalnică mereu dominată şi ascunsă sub comportamentul lui atât de corect, sub atitudinea lui formală deconcertantă; în nerăbdarea însetată cu care o dezbrăca atunci când rămâneau singuri şi o săruta şi o muşca, cercetând-o cu aceeaşi fervoare atât cu privirea, cât şi cu degetele sau cu buzele. Unghiuri drepte, ferestre largi, beton şi cărămizi pedepsite şi înnobilate de intemperii, tensiuni masive susţinându-se graţie unei simple chei matematice, graţie purei forţe gravitaţionale şi soliditătii fundaţiei înfipte în pământ. Acolo unde ceilalţi vedeau doar o piaţă întesată de lume, răsunând de glasuri, murdară de resturi, împânzită de munţi de zarzavaturi şi animale tranşate mustind de sânge pe tejghelele acoperite cu faianţă albă, sub lumina tăioasă a lămpilor electrice, ea regăsea o mărturie personală, liniile ascunse ale unui autoportret.

Se înnoptase pe nesimţite. Ultimele porţi ale pieţei se închideau cu un zgomot metalic. Pe podeaua alunecoasă de la fructele putrede şi de la resturile de peşte se desluşea caligrafia înţesată de simboluri şi de semne de exclamaţie ale manifestelor politice. Se rătăcise şi umbla acum pe o stradă îngustă, în care singura lumină era a unui bec chior din capăt. Cu capul sus şi privirea aţintită înainte, a străbătut pata de lumină electrică murdară a unei taverne, de unde ieşeau un miros de vin acru şi umezeală întunecoasă şi murmurul vag al conversaţiei unor beţivi. O umbră a atins-o în treacăt în acelaşi timp cu duhoarea respiraţiei. Un glas răstit şi răguşit de bărbat i-a şuierat printre dinţi ceva ce nu înţelegea, dar care a făcut-o să păşească mai repede instinctiv. În spatele ei, foarte aproape, cineva o striga, nişte paşi îi călcau pe urme. O femeie singură şi tânără pe tocuri, cu capul descoperit, străină: vulnerabilă, pierdută, a grăbit pasul, iar umbra din spate a rămas în urmă, în timp ce se auzea un glas rostind o interjecţie dispreţuitoare, pentru ca mai apoi paşii să se apropie din nou şi odată cu ei respiraţia şi murmurul cuvintelor murdare, care o speriau şi o jigneau cu atât mai mult cu cât, dezorientată cum era, nu le înţelegea, îngrozită şi singură într-un oraş străin, care brusc îi devenise ostil, cu porţi închise de-a lungul străzii, pe când de dincolo de lumina inaccesibilă a ferestrelor acoperite de obloane şi draperii răzbăteau zvonurile domestice ale conversaţiilor, clinchetul tacâmurilor şi al paharelor de la ora cinei. Ar fi vrut să o rupă la fugă, dar picioarele îi atârnau greu ca în vis: dacă încerca să scape, recunoştea de fapt proximitatea pericolului, l-ar fi iritat pe urmăritor şi nu obţinea nimic, doar spaima de agresiunea fizică, ofensă de neconceput. O umbră sau poate două, nu mai era sigură, nişte paşi la dreapta, iar alţii la stânga sa, de parcă ar fi împiedicat-o să fugă, o atingere care îi răscolea stomacul de scârbă, furie faţă de această insolenţă nepedepsită, faţă de această vânătoare sexuală. Ar fi putut să se întoarcă şi să-i înfrunte strigându-le insulte, ar fi putut să strige după ajutor la uşile închise şi la ferestrele cu lumina cernându-se printre perdele. Dacă ar veni, dacă l-ar vedea apărând cu silueta lui înaltă şi fermă proiectată în lumina de la capătul străzii, cu braţele întinse, care-i ofereau adăpost şi o învăluiau în mângâieri la început atât de temătoare,

neîncrezătoare parcă, mângâierile unui bărbat recunoscător în faţa iubirii, fără să înţeleagă pe deplin că îi este oferită. Erau beţi, se simţea în duhoarea răsuflării, în moliciunea obraznică a glasurilor. Alcoolul le dădea îndrăzneală şi totodată îi moleşea. Dincolo de colţ, strada se lărgea într-o piaţetă: de partea cealaltă a văzut ferestrele aburite ale unei cafenele. O mână aspră a apucat-o de braţ, vocea etilică s-a apropiat atât de mult de urechea ei, încât a simţit pe gât atingerea umedă a răsuflării sau poate a salivei. S-a desprins din strânsoare cu o smucitură fără să se uite înapoi şi a traversat strada în fugă, evitând o rafală rece de vânt şi claxonul unei maşini pe care nu o observase apropiindu-se. În cafenea a învăluit-o atmosfera înţesată de glasuri şi de fum des. Privirile masculine zăboveau asupra ei, le simţea în spinare şi în ceafă pe măsură ce înainta până în capăt, spre arcul acoperit de o draperie în spatele căreia trebuia să se fi aflat baia şi cabina telefonică. Ştia pe de rost numărul lui de acasă, dar niciodată nu-l folosise. A cerut o fisă, fără să-şi ascundă graba, senzaţia de sufocare după fugă, apăsarea fricii. Şi-l închipuia în miezul celeilalte vieţi, de parcă ar fi traversat o stradă întunecată şi ar fi privit spre o fereastră mare şi înaltă, dincolo de care se desfăşura în linişte o scenă cotidiană. Nu avea de gând să iasă din cafenea până când el nu va veni să o ia. Nu avea să iasă nici măcar din adăpostul cabinei telefonice. Nerăbdătoare, ciocănind ritmic cu vârful unghiilor în geam, vrând să-şi recapete răsuflarea, asculta în receptor tonul apelului. Cineva i-a răspuns de la capătul celălalt al firului, iar Judith s-a oprit tocmai când voia să rostească numele lui: în tăcere, cu receptorul în mână, ţinându-şi răsuflarea de parcă s-ar fi aflat deodată ascunsă în spatele unei cortine, a auzit o voce intrigată, care întreba cine era la telefon. Era vocea Adelei, auzită o singură dată, cu mult timp în urmă, şi totuşi acum doar câteva luni, la început de tot, vocea unei femei triste şi mature, pe care o văzuse în Căminul Studenţesc.

13

Legănat de tren, şi-a văzut copiii în străfulgerarea unui vis în culori vii. Poate că le-a auzit şi glasurile, pentru că acum şi le aminteşte de parcă s-ar afla în apropiere, puţin înăbuşite, ca şi cum s-ar afla într-un spaţiu deschis, poate în grădina casei de la munte sau pe malul bălţii cu peşte; glasuri auzite la asfinţitul soarelui, cu un ecou care parcă anticipase îndepărtarea, trecutul şi prezentul stând unul lângă altul, vocile recăpătate în amintire şi zvonul trenului filtrându-se prin visul atât de uşor, luminat de razele împletite ale fluviului Hudson şi ale Sierrei din împrejurimile Madridului. O voce încetează să se mai facă auzită şi se toceşte în memorie, iar după câţiva ani e uitată, aşa cum se spune că începe să uite culorile cel care orbeşte. Ignacio Abel nici măcar nu-şi mai dă seama de când nu poate să-şi mai amintească vocea tatălui său. Pe a mamei izbuteşte să şi-o readucă aminte doar asociată cu anumite cuvinte sau expresii pe care le folosea des; felul în care striga *Vin acum* când vreun vecin nerăbdător o chema sau când cineva bătea cu încheieturile degetelor în geamul cabinei de portar. Asta şi-o aminteşte cât se poate de bine: vibraţia geamului translucid, clinchetul clopoţelului şi paşii mamei din ce în ce mai lenţi, pe măsură ce îmbătrânea şi devenea mai greoaie şi mai înceată din cauza artrozei, fără să-şi fi pierdut însă timbrul ascuţit şi tineresc, cu inflexiuni populare. *Vin acum*, striga ea, lungind mult vocalele, spunând ca pentru sine: *De parcă am fi aeroplane*.

În cât timp, oare, o să-i uite vocea copiii, dacă nu avea să-i mai vadă? În cât timp n-o să-şi mai poată aminti chipul lui, înlocuind treptat memoria directă cu amintirea încremenită în fotografii? Depărtarea din ce în ce mai mare face tot mai grea întoarcerea. Minute, ore, zile, kilometri, distanţa multiplicată în timp. Chiar acum, nemişcat, cu spatele sprijinit de spetează şi faţa lipită de fereastra trenului, se tot îndepărtează. Distanţa nu

este o dimensiune măsurabilă şi stabilă, ci o undă expansivă care îl târăşte neîncetat în curentul ei centrifug, în golul îngheţat al spaţiului fără limite. Trenuri, transatlantice, taxiuri, vagoane de metrou, paşi rătăcind spre capătul unor străzi necunoscute. Oglinzile încăperilor succesive de hotel care par una şi aceeaşi la capătul unui şir asemănător de scări abrupte şi al unui coridor strâmt mirosind identic, o geografie universală a dezolării. Însă şi copiii lui, la fel ca Judith Biely, se îndepărtează cu aceeaşi viteză în alte direcţii şi fiecare minut şi fiecare pas adăugat distanţei fac revenirea tot mai improbabilă. Nu există cale de întoarcere într-o deflagraţie care târăşte şi răstoarnă totul; nu se poate străbate în sens invers curgerea accelerată a timpului. Porţi închizându-se în urma lui, camere în care nu va mai dormi niciodată, coridoare, barierele graniţelor, mile maritime, trenul sigur şi rapid parcurgând kilometru după kilometru în direcţia nord, ducându-l spre alt loc necunoscut, care acum e doar un nume, Rhineberg, spre colina împădurită, lângă o faleză şi o clădire albă deocamdată inexistentă, purtând în valiză primele schiţe, o ciornă făcută de fapt fără tragere de inimă, pentru un proiect care mai mult ca sigur nu avea să se împlinească. Să înaintezi aşa de mult şi să nu te întorci niciodată. Adăugând distanţe, accidente geografice, câmpii, cordiliere, oraşe, fronturi de război, ţări, continente întregi, oceane, camere de hotel atinse, în ciuda aparenţei decente, de o deteriorare incipientă, la fel ca hainele şi pantofii clienţilor găzduiţi în ele, fără prea mult bagaj şi pentru o singură noapte sau doar pentru câteva nopţi, fiindcă nu ştiu niciodată ce o să se întâmple cu vieţile lor dincolo de următoarele zile, de unde vor avea bani să plătească, ce alte documente o să li se ceară ca să mai poată rămâne puţin sau ca să poată pleca.

La fel ca materialele de construcţie, şi memoria trebuie să aibă grade sau indici de rezistenţă care să poată fi calculaţi. În cât timp ajungi să uiţi o voce, să nu mai poţi s-o invoci când vrei, rezonanţa ei metalică unică şi misterioasă, intonaţia atunci când rosteşte anumite cuvinte, când şopteşte ceva la ureche sau când strigă de la depărtare, intimă, şi totuşi atât de îndepărtată în receptorul vreunui telefon, spunând totul prin simpla rostire a unui nume, un cuvânt obscen plin de dulceaţă, pe care niciodată până atunci nu îndrăznise să-l spună nimănui.

Sau poate că această voce răsună în amintirea altora, bărbaţi necunoscuţi şi odioşi, bântuind ca nişte umbre prin tărâmul neştiut al trecutului, prin vieţile anterioare ale lui Judith Biely sau prin cea în care locuieşte acum; ochi care au privit-o oferindu-şi cu mândrie goliciunea; mâini şi buze care au mângâiat-o şi cărora li s-a abandonat cu aceeaşi dăruire, intolerabil de imaginat. Oare cui îi mai spusese ea aceste cuvinte atât de insolite, de excitante tocmai pentru că erau într-o altă limbă: *sweetie*, *honey, my dear, my love.* Oare cui i le spune chiar acum, cui le va fi spus în cele trei luni de când plecase din Spania? Oare se întorsese în America sau rătăcea prin alte oraşe europene, uitându-l încetul cu încetul, neatinsă de nenorocirea ce se abătuse asupra Spaniei, eliberată de ea de îndată ce a trecut frontiera, la fel de imună la suferinţa din dragoste şi la doliul unei ţări care, până la urmă, nu era a ei. Cu aceeaşi suveranitate cu care hotărâse să-i devină amantă într-o seară de început de octombrie în Madrid, tot aşa a hotărât să se oprească după mai bine de opt luni, spre mijlocul lui iulie, cu o hotărâre seacă, americană, care excludea în egală măsură ambiguitatea şi remuşcarea şi care poate o şi vaccinase împotriva durerii. Atât de puţin timp, dacă stătea să se gândească. Ignacio Abel încă o mai vedea în vis, dar fără să-i audă vocea. Poate că fusese vocea lui Judith Biely cea pe care o auzise pronunţându-i atât de clar numele în gara Pennsylvania şi, cu toate astea, după numai o clipă nu mai era în stare să o identifice sau să şi-o amintească. Glasul se pierde mai repede decât chipul fără ajutorul mnemotehnic al fotografiei. Fotografia este absenţă, glasul este prezenţă. Fotografia este durerea trecutului, punctul fix, rămas în urmă în timp: chipul imobil, aparent invariabil, şi cu toate acestea tot mai îndepărtat, mai infidel, simulacrul unei umbre înceţoşându-se în memorie aproape la fel de repede ca pe hârtia fotografică. Pipăindu-şi îngrijorat buzunarele ca nu cumva să piardă şi puţinul pe care îl mai are, Ignacio Abel îşi găseşte portofelul şi caută cu buricele degetelor hârtia cartonată cu fotografia dată de Judith Biely la puţină vreme după ce s-au cunoscut. În ea surâde la fel cum avea să-i zâmbească şi lui peste câteva săptămâni, încrezătoare şi atentă, fără nici cea mai mică rezervă, arătând în întregime deplinătatea aşteptărilor. Această fotografie stârnea gelozia lui Ignacio Abel faţă de viaţa anterioară a lui Judith, în care el încă

nu exista şi despre care prefera să nu o întrebe nimic, de teama inevitabilelor umbre masculine din ea. Poate că ceea ce o făcuse să zâmbească astfel şi să uite de declanşarea automată a aparatului era prezenţa unui bărbat. Ceea ce îl atrăsese cel mai mult la ea de la început era şi ceea ce îl şi speria cel mai tare, tocmai motivul care avea să o smulgă de lângă el până urmă: sugestia unui liber-arbitru feminin plin de lumină, cum nu mai văzuse până atunci la nicio femeie, revelându-se în mod atât de vizibil în fiecare din gesturile ei, la fel ca în detaliile farmecului ei fizic. Bliţul cabinei automate strălucea în părul ei ondulat, în dinţii ei albi, în ochii ei zâmbitori, îi scotea în evidenţă linia osoasă a pometţilor. Fotografia era aceeaşi pe care Adela o ţinuse în mâinile sale, cea pe care o privise aiurită, ca printr-un fel de ceaţă ce îi distorsiona trăsăturile, gata să o rupă pentru ca mai apoi să o lase să cadă pe podea, lângă două sau trei scrisori, pe punctul să leşine, sprijinindu-se de secreterul ale cărui sertare Ignacio Abel uitase să le încuie cu cheia. *Cel puţin ai fi putut să ascunzi mai bine fotografia amantei, să mă fi scutit de umilinţa de a vedea în casa mea şi cu ochii mei că este mai frumoasă şi mai tandră decât mine, dar ce prostii spun, niciun bărbat nu-şi înşală soţia cu una mai puţin tânără decât ea.*

Spre deosebire de glasul lui Judith, al Adelei rămâne intact în memorie. A auzit-o de multe ori cum îl cheamă, ca atunci când avea un coşmar şi se prindea de braţul lui în pat, cu ochii închişi, să se încredinţeze de apropierea lui. A auzit-o – iluzia sonoră apropiindu-se din capătul celălalt al coridorului casei din Madrid – la fel de limpede în momentele de trezie şi în vis, în nopţile de vară când ajunsese să se deprindă cu zgomotele războiului, trezindu-se uneori cu convingerea apăsătoare că Adela se întorsese, că trecuse linia frontului şi venea să-l acuze şi să-i ceară socoteală. Cât de murdară era casa, câtă dezordine în încăperi. (Acum nu mai era nicio servitoare ca să deretice, nicio bucătăreasă ca să gătească pentru domnul, în curând avea să rămână şi fără mâncare). Ce păcat că lăsase să moară florile de pe balcon! Ce ruşine că nu se străduise mai mult să ia legătura cu soţia şi copiii lui! Reproşurile din scrisoarea pe care ar fi trebuit să o rupă sau măcar să o lase în camera de hotel din New York, cele amintite şi cele doar închipuite, se întrepătrund cu murmurul monoton al glasului Adelei şi totodată cu al propriei lui conştiinţe vinovate. Cât de ciudat era că nu intuise

mai devreme în vocea ei că o măcina bănuiala, că ştia! Cum ar fi putut oare să nu ştie? Cât de ciudat era să nu poată să se vadă pe sine însuşi din afară, prin privirile celorlalţi, cei mai apropiaţi, care au bănuieli, deşi ar prefera să nu-şi dea seama, care descoperă fără să înţeleagă! Băiatul, atât de serios în ultimele luni, atât de închis în sine, observând totul, neclintit în pragul camerei lui când el vorbea încet la telefon pe hol. Ignacio Abel se întorcea ca să mai spună o dată rămas-bun după ce închidea poarta casei de la munte şi Miguel, stând lângă mama şi sora lui sus pe scară, îl privea şi în acelaşi timp nu-l privea, de parcă nu ar fi vrut să dea crezare acelui gest de despărţire, de parcă ar fi vrut să-l facă să ştie că pe el nu-l păcălea nimeni. Că el, băiatul lui de doisprezece ani mai degrabă subestimat, îşi dădea seama cu o luciditate mai presus de vârsta lui de nerăbdarea tatălui, de dorinţa lui de a pleca, de senzaţia de uşurare cu care acesta urca în maşină sau grăbea pasul în drum spre gară, ca să nu piardă trenul de întoarcere la Madrid. Lângă el, mama lui părea învăluită într-o ceaţă posomorâtă, care arareori ajungea să se risipească pe deplin şi în care Miguel nu izbutea să desluşească motive precise, oricât de mult s-ar fi străduit; Lita se întrista, poate cu o oarecare prefăcătorie, cu un exces feminin de ostentaţie sentimentală, acelaşi cu care alerga să-l îmbrăţişeze atunci când îl vedea venind, să-i spună cât mai curând ce note luase şi ce cărţi mai citise.

Cu o limpezime retrospectivă, Ignacio Abel retrăieşte acum o scenă, imaginea statică a unui documentar cinematografic: noaptea acasă, faţa de masă albă din salon iluminată de lustra din mijloc, lumina aurie şi verzuie reflectându-se în tacâmuri şi în porţelanul alb al farfuriilor, în cristalul paharelor. Era luna februarie, cu câteva zile înainte de alegeri. Se vede pe sine din afară, ca într-o scenă domestică întrezărită de un străin singuratic aflat pe stradă, într-un oraş unde nu cunoaşte pe nimeni, unde nu-l aşteaptă nimic altceva decât o cameră de hotel. El însuşi se află în capul mesei, în faţa lui stă Adela, iar copiii de o parte şi de alta, fiecare la locul lui bine stabilit, întreţinând o conversaţie liniştită pe teme banale, în timp ce servitoarea se îndepărta pe culoar, după ce servise supa, servitoarea care acum îşi punea o bonetă şi un şorţ alb, urmând indicaţiile doamnei, care devenise tot mai strictă în aceste

amănunte şi care puţin mai devreme îi făcuse observaţie bucătăresei pentru că ieşise pe stradă cu pălărie, în loc să-şi pună un batic sau o beretă, cum ar fi fost mai potrivit pentru condiţia ei. Miguel dădea nervos din piciorul drept pe sub masă şi se străduia fără prea mult succes să nu facă zgomot când sorbea supa. Observa cu coada ochiului, într-o stare permanentă de alertă, detectând vagi incertitudini şi pericole cu o sensibilitate mult mai ascuţită decât capacitatea sa de raţionare şi, prin urmare, cu atât mai supărătoare. Se închipuia transformat într-un om invizibil, precum cel din filmul pe care îl văzuse într-o sâmbătă cu Lita şi servitoarele, fără ştirea tatălui, care le interzicea ieşirile la cinematograf ca un monarh distrat şi arbitrar ori de câte ori cine ştie cine îi spunea că în Madrid bântuia vreo epidemie. *Omul invizibil!* Miguel se emoţiona de fiecare dată când îi plăcea mult vreun film, nu putea să stea liniştit pe scaun, aplecându-se înainte de parcă ar fi vrut să fie mai aproape de ecran, să se scufunde în el, se prăpădea de râs sau murea de frică, o ciupea pe Lita, îi trosnea vreun pumn, atât de absorbit de film, încât atunci când ieşeau din sală umbla ameţit, buimac, iar noaptea îi era cu neputinţă să tacă după ce stingeau lumina, pentru că voia să mai comenteze cu ea scenele şi personajele. Iar când ea adormea în cele din urmă, era mult prea tensionat ca să poată închide ochii, retrăind filmul, imaginându-şi tot felul de variante în care el însuşi era protagonistul. Înfiorătoarea enigmă a unei descoperiri ştiinţifice în stare să dea puteri supraomeneşti celui ce o cunoaşte! Ce minunăţie era să poţi spiona în dreapta şi în stânga fără să te vadă nimeni, să fii atent la toate fără vreun pericol de a fi surprins! Când se întorcea de la şcoală, a văzut la uşa cinematografului dărăpănat unde îl lăsau să meargă împreună cu Lita şi cu servitoarele anunţul agresiv al unui film în care se vedea o siluetă neagră, ţinând în mână o scrisoare şi o lupă mare, PLICUL PECETLUIT („Secretul trecerii Dardanelelor”). *Premieră iminentă.* Ce grozav era cuvântul acesta, *iminent!* Câte emoţii îi trezea de îndată ce se gândea la el, la zilele care îl despărţeau de premieră, la posibilitatea de a se îmbolnăvi sau de a se întoarce de la şcoală cu vreo notă mică şi de a fi pedepsit cu interdicţia de a mai merge la film! Dacă tatăl o să-şi dea seama că mişca din picior, o să-l certe, dar spera că faţa de masă îl acoperea destul de bine şi oricum Miguel nu era deloc în

stare să rămână liniştit, să-i ordone piciorului său să nu se mai mişte. „Iar ai început să coşi la maşina Singer”, îi spunea tatăl. „Se pare că, până la urmă, băiatul ăsta are vocaţie de croitor”. Fiecare îşi îndeplinea rolul cu stricteţe, îşi repeta gesturile, după cum observa Miguel, fără să fie în stare să facă sau să spună altceva decât ce făcea sau spunea mereu, aşa cum el nu putea să nu dea din picior sau să nu facă zgomot când sorbea din supă. Însă el era singurul care atrăgea toate privirile, ţapul ispăşitor, oaia neagră, îşi zicea cu milă faţă de sine însuşi. Se gândea că Dardanelele din titlul filmului era numele vreunei societăţi secrete de spioni sau de traficanţi internaţionali. Dar Lita a râs de el şi l-a făcut ignorant, explicându-i că Dardanele era, de fapt, o strâmtoare. „Şi pe tine de ce te deranjează dacă băiatul dă sau nu din picior? Nu-i ceva chiar aşa de grav”, spunea mama, adresându-se tatălui cu o privire neliniştită şi în acelaşi timp resemnată, diferită de cea îndreptată spre copil, faţă de care trebuia să se arate în acelaşi timp indulgentă şi severă – severitatea trebuia să alunge bănuiala unei indulgenţe exagerate. Cina înlănţuia o serie de încercări din ce în ce mai grele, o cursă cu obstacole de o lentoare exasperantă, în care Miguel vedea apropiindu-se următorul gard din proba de sărituri, ştiind că era posibil ca de data asta să se împiedice, că avea să facă vreun zgomot inacceptabil pe când sorbea supa sau să taie o bucată mult prea mare de carne sau să-şi ducă la gură furculiţa cu un munte de piure, îndeajuns ca tatăl să-i spună „să vedem dacă putem să nu mai înghiţim în cantităţi ostăşeşti” (ei, cei mari, puteau să-şi permită orice hatâr, puteau să repete cuvânt cu cuvânt aceleaşi fraze, aceleaşi glume, fără ca nimeni să-i cenzureze). La fel de bine se putea să răstoarne paharul cu apă din cauza vreunei mişcări bruşte sau să se înece şi să se înroşească la faţă de tuse, ori să înghită apa cu un gâlgâit pe care ceilalţi nu l-ar fi scos niciodată, dar pe care printr-o misterioasă fatalitate el nu putea în niciun chip să-l evite. Şi pe când se străduia din răsputeri înfruntând tot felul de piedici, dând din picior pe sub masă fără nicio clipă de răgaz, simţind mâncărimi care îl sileau să se scarpine şi dureri de şezut care nu-i îngăduiau să rămână liniştit pe scaun, Lita, aşezată în faţa lui, trecea cu uşurinţă peste toate obstacolele, de parcă s-ar fi aflat pe un covor fermecat, surâzătoare şi sigură pe ea, ireproşabilă şi falsă, fără nici cea mai mică urmă de efort,

sorbind supa fără să facă zgomot, mânuind furculiţa şi cuţitul fără să sprijine coatele pe masă „ca la tavernă” (observaţia aceasta îi aparţinea mamei), tăind bucăţi potrivit de mari, astfel încât niciodată să nu i se umple gura, ascultând educată conversaţia celor mari, în care intervenea uneori cu o întrebare sau o observaţie, fără să provoace vreun răspuns ironic sau condescendent, de fapt iritat, tipul de răspuns pe care se obişnuise să-l primească de la tatăl lui. Ar fi vrut să se ridice de la masă şi să o rupă la fugă, fără să lase şerveţelul împăturit lângă farfurie, fără să ceară voie să se ridice, devenind pur şi simplu invizibil, plutind pe coridor spre teritoriul aparent interzis şi plin de promisiuni din capătul celălalt al casei, bucătăria, odaia de călcat şi camera strâmtă împărţită de bucătăreasă şi de slujnică, de unde veneau acum cu toată limpezimea glasul plebeu al radioului şi o piesă cântată de Angelillo[42], ce îl emoţiona până la lacrimi, povestea groparului Juan Simón, care într-o zi fatală se vede silit să sape groapa propriei fiice, moartă în floarea vârstei:

Eu sunt groparul care
Ah, eu sunt groparul care
Inima mi-am îngropat[43]*.*

Miguel voia să vadă filmul cu orice preţ. Voia să-l vadă pentru că îi plăcea cântecul şi pentru că bucătăreasa şi slujnica îl văzuseră deja şi i-l povestiseră cu lux de amănunte, înduioşându-se amândouă pe când îl rememorau, întrerupându-se una pe alta ca să istorisească vreun moment dramatic. Voia să-l vadă cu atât mai mult cu cât tatăl, mama şi sora lui păreau să se fi înţeles în a-l dispreţui fără să-l fi văzut şi pentru că ar fi făcut, cu siguranţă, vreun comentariu sarcastic, dacă ar fi ştiut că el îşi dorea atât de mult să-l vadă. Poate că nu şi mama lui, dar tot nu l-ar fi apărat. Mama nu ar fi râs de el şi nu s-ar fi supărat dacă l-ar fi surprins lângă aparatul de radio, cu ochii în

[42][42] Ángel Sampedro Montero (1908-1973), cunoscut sub numele de scenă de Angelillo, a fost un faimos cântăreţ de piese cu influenţe flamenco. Pentru că a participat la spectacole şi producţii cinematografice de orientare republicană, a trăit în exil până în anii ’50, când a putut să revină în Spania (n. tr.).

[43] În spaniolă: *Soy enterrador y vengo/Soy enterrador y vengo/ De enterrar mi corazón* (n. tr.).

lacrimi. Dar nici nu s-ar fi dat de partea lui, de teamă să nu-l încurajeze în această slăbiciune, nemulţumită că fiul ei, pe care îl ducea pe la concertele de muzică clasică de când era foarte mic, se entuziasma aşa ascultând o piesă numai bună pentru slujnice. O neliniştea faptul că era prea puţin masculin. O neliniştea şi mai mult faptul că Miguel ar fi putut să trezească nemulţumirea tatălui – un sentiment ce ar fi putut să semene cu dispreţul. Miguel observa şi intuia fără să înţeleagă nimic, cu aceeaşi imediateţe fizică cu care percepea senzaţia de umezeală sau de frig. Ceea ce îl durea cel mai mult de data asta era că Lita se solidarizase cu adulţii: ea, complicea lui în pasiunea pentru filme, în serile când se prăpădea de râs la cinematograf uitându-se la fraţii Marx, la Stan şi Bran, la Charlie Chaplin, când tremura de frica lui Frankenstein şi a lui Dracula, a Omului-lup şi a Omului Invizibil, dispreţuia şi ea filmele cu cântece flamenco şi dansuri regionale, tocmai cele care le plăceau cel mai mult slujnicelor şi lui Miguel. Refuzase să meargă cu el la *Fiica lui Juan Simón.* Îşi ascultase tatăl cu o expresie aprobatoare atunci când îi spusese mamei în timpul cinei, cu tonul acela ironic care, dintr-un motiv sau altul, devenise tot mai frecvent, ca şi cum totul pentru el ar fi fost sărăcăcios şi mediocru, uşor ridicol, filmele şi liderii politici, locatarii clădirii şi portarul cu chipiul lui rotund şi livreaua albastră cu nasturi aurii:

— Tocmai Buñuel, care era aşa de suprarealist şi de modern, nu s-a sfiit deloc să câştige o mulţime de bani regizând mascarada asta folclorică numită *Fiica lui Juan Simón.*

Mascaradă folclorică. Cuvintele îi rămăseseră întipărite în minte. El însă nu putea să tacă. Aşa îi era firea. Ştia că orice urma să spună sau să facă va avea un rezultat imediat şi dezastruos, dar tocmai pentru că ştia, eroarea lui devenea şi mai imposibil de evitat. La fel ca mişcarea nervoasă a piciorului stâng, ca pata ce cădea în mod fatal pe cămaşa curată, ca gâlgâitul apei care se auzea tocmai atunci când el se străduia să bea fără zgomot sau ca examenul pentru care niciodată nu ajungea să se pună pe învăţat şi pe care îl pica în mod catastrofal. De parcă ar fi avut un dar să prevestească dezastrele pe care chiar el urma să le comită, să facă exact acel lucru care avea să-l supere cel mai mult pe tatăl lui. Nu pentru că şi-ar fi propus să-l irite, ci pentru că simplul fapt de a şti ce

anume din comportamentul lui putea să-l supere cel mai mult devenea o forţă vitală care îl împingea spre asta. În loc să fugă, conştiinţa pericolului îl ducea drept înainte, spre capcană. Dacă tatăl lui spunea ceva foarte serios, el izbucnea deodată în râs, îi cădea vreo furculiţă pe pardoseală cu mult zgomot sau îi venea să râgâie. Dacă decupa din vreo revistă fotografia unei actriţe la modă sau a vreunui june-prim de la Hollywood, cu părul strălucind de briantină, în mod fatal, pe spatele paginii se afla tocmai articolul pe care tatăl lui voise să-l citească. De ce nu-şi făcea temele sau de ce nu trecea odată de prima pagină a *Rimelor şi legendelor* lui Bécquer, în loc să-şi piardă timpul citind tot felul de minciuni? TOT ADEVĂRUL DESPRE MOARTEA MISTERIOASĂ A THELMEI TODD. Şi cât de greu i-ar fi fost să încerce să tacă atunci când tatăl lui a făcut comentariul dispreţuitor despre film şi despre acest Buñuel care apărea din când în când în conversaţiile adulţilor? Dar nu putea să se astâmpere. Nici măcar n-a stat pe gânduri. Ştia ce voia să spună şi a şi spus-o după numai o clipă, iar în timp ce o spunea îşi dădea seama de mustrarea inevitabilă cu care avea să se pricopsească şi că nici mama, nici sora lui nu aveau să-i ia apărarea:

— Păi, Herminia mi-a zis că la filmul ăsta se plânge şi că are cântece foarte frumoase.

— Herminia, spuse tatăl adoptând o seriozitate burlescă. Mare autoritate în ale cinematografiei!

Acum cântecul venea din capătul celălalt al coridorului şi toţi se prefăceau că nu îl aud. Sau poate că Miguel era singurul care îşi dădea seama, nervos, bâţâind şi mai repede din picior pe sub masă, urmărind cu coada ochiului figura tatălui său, observând cum chipul mamei, sub aerul ei de placiditate puţin absentă, devenea încordat; surprins, uimit aproape de faptul că Lita, care nu părea să perceapă nimic, străină de posibilitatea dezastrului, continua să povestească despre o excursie recentă cu colegii ei la Muzeul Prado. El o admira la fel de necondiţionat ca atunci când era foarte mic; o admira chiar şi atunci când era certat cu ea, când o dispreţuia pentru că se linguşea pe lângă tatăl lor, când se simţea ispitit să răstoarne o călimară pe caietul ei impecabil de exerciţii, să calce aparent accidental peste ierbarul unde Lita lipea frunze şi flori presate, flori care, în

mâinile lui, se sfărâmau, peste caietele înţesate cu tot felul de desene pe care nimeni nu i le ceruse şi cu o caligrafie hieratică, unde greşelile de gramatică erau cu totul rare. Ea putea să se concentreze atât de mult în tot ce făcea şi să se mişte cu atâta seninătate... Şi drept era, pentru că semnalele pericolului pe ea nici nu o alarmau şi nici nu o distrăgeau, ei îi lipseau antenele invizibile ca să perceapă cu anticipaţie tulburări pe care el le provoca mereu. Tatăl lui avea să se irite că muzica de la radio era prea tare şi că slujnica, atunci când ieşise din salon, nu trăsese uşa după ea, şi că uşa de la bucătărie era deschisă. De aceea lui îi era atât de greu să se concentreze: fiindcă era atent la prea multe lucruri în acelaşi timp, fiindcă putea ghici gândurile celorlalţi sau intuia schimbările stării lor interioare la fel ca barometrele de la şcoală, care înregistrau cu acele lor iuţi turbulenţele atmosferice.

Atunci a sunat telefonul, chiar când Miguel bea o gură de apă, atât de hotărât să nu facă zgomot, încât primul zbârnâit l-a făcut să tresară şi să se înece. Aşezată în faţa lui, Lita şi-a acoperit gura cu mâna ca să nu izbucnească în râs. Telefonul suna întruna, un zbârnâit după altul, poate la fel de frecvente ca mişcarea piciorului lui Miguel pe sub masă, mai ascuţite în liniştea care se lăsase după ce a terminat de tuşit, auzindu-se de pe culoar la fel de tare ca *Fiica lui Juan Simón.* Din cauza muzicii date prea tare, nici bucătăreasa, nici slujnica nu auziseră telefonul, chiar dacă lui Miguel i se părea că sună tot mai strident. Oare cum reuşeau tatăl şi sora lui să se prefacă aşa de bine că nu îl auzeau? Tatăl, ţeapăn de furie, se concentra cu meticulozitate pe mestecat. În conştiinţa mult prea atentă a lui Miguel, acul seismografului se agita la viteză maximă, al barometrului oscila nebuneşte. Cu un gest brusc, mama a lăsat furculiţa şi cuţitul pe farfurie şi a ieşit din salon, iar un moment mai târziu apelurile au încetat, lăsând loc vocii ei să se audă pe coridor, acum schimbată de încordare, neliniştită, întrucât era foarte ciudat să sune cineva la o oră aşa de târzie: „Cine e la telefon? Din partea cui? Un moment.” Se întoarce încet în salon. Paşii ei se apropiau cu lentoarea unei femei bine făcute, care nu mai era tânără. Miguel a văzut-o mai serioasă şi mai obosită decât atunci când se ridicase cu o clipă înainte, privindu-l pe tată într-un fel ciudat când i-a transmis mesajul.

— E pentru tine. Te sună de la birou o femeie care pare străină.

— Ce oră total nepotrivită să suni oamenii acasă! spuse Lita, fără să-şi dea seama de nimic, de ceea ce ochii lui Miguel, în schimb, observaseră, iar conştiinţa ei nu putea să descifreze, inocentă înaintea oricărei incertitudini, a oricărei umbre de pericol, sigură în lume.

Din fericire, cum ieşise atât de repede ca să răspundă la telefon, tatăl nu apucase să audă observaţia impertinentă a lui Miguel:

— Şi tatei îi cade şerveţelul când se ridică.

Chiar înăuntrul casei sale, Ignacio Abel traversa frontiera invizibilă spre cealaltă viaţă, îndreptându-se pe coridorul în penumbră spre telefonul atârnând în perete, spre vocea neaşteptată a lui Judith Biely, lăsând în urmă scena de familie din salon, întreruptă şi înceţoşată, dincolo de geamul care filtra lumina şi glasurile. În câteva secunde şi într-un spaţiu atât de mic, cu inima bătându-i foarte tare în piept, se adapta la cealaltă identitate. Înceta să mai fie tată şi soţ, pentru a deveni un amant chinuit de dorinţe. Mişcările lui erau mai discrete, mai puţin încrezătoare. Până şi vocea lui se pregătea dinainte să fie cea pe care avea să o audă Judith. Vocea lui guturală, nerăbdătoare, alterată de un amestec de buimăceală şi fericire; de teama subită ca nu cumva, în definitiv, să nu fie ea cea care sunase, rupând astfel pentru un motiv întemeiat, fără doar şi poate, un acord niciodată rostit. Într-un timp atât de scurt, incertitudinea căpăta o intensitate dureroasă. Nu se gândea însă câtuşi de puţin la nedumerirea Adelei, la certitudinea bănuielii ei. Îi tremura mâna când a apucat receptorul care încă se balansa lângă perete. Vocea lui suna atât de joasă şi de răguşită, încât Judith, la fel de neliniştită în cabina telefonică a cafenelei aflate într-un loc necunoscut, nu i-a recunoscut-o de la început. Şi ea vorbea cu voce scăzută, foarte repede, mai întâi în engleză, apoi în spaniolă, fraze scurte, murmurate atât de aproape de membrana aparatului, încât Ignacio Abel îi auzea respiraţia şi aproape că putea să-i simtă în ureche atingerea răsuflării şi a buzelor. *Please come and rescue me.*[44] Aproape că nu ştiu unde mă aflu. M-au tot urmărit nişte bărbaţi. *I want to*

[44] „Te rog, vino şi salvează-mă!” – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

see you right away[45].

Mereu o să-i fie dor de această voce, chiar şi atunci când nu o să şi-o mai poată aminti. Şi când o să înceteze s-o mai audă în vârtejul incontrolabil al vreunui vis sau când, trezit din somn, nu o să-şi mai întoarcă privirea, convins că ea îi rostise numele. În vara dementă şi sângeroasă din Madrid, când umbla dintr-o parte în alta ca o fantomă a propriului sine, ceea ce îi lipsea în chip insuportabil nu era siguranţa raţională de a nu fi asasinat şi nici măcar rutina solidă a vieţii anterioare, care se prăbuşea de la o zi la alta, ci ceva mult mai tainic, mai intim, încă şi mai cu neputinţă de recuperat: posibilitatea de a forma un număr de telefon şi de a auzi la capătul celălalt al firului vocea lui Judith Biely, speranţa de a o auzi când suna telefonul, bucuria că într-un colţ al Madridului, la capătul unui traseu străbătut în automobil sau în tramvai ori pe jos cu multă nerăbdare, Judith Biely îl aştepta, mult mai atrăgătoare decât în închipuirea lui, surprinzându-l mereu cu fericirea prezenţei ei, ca şi cum, oricât s-ar fi străduit, nu ar fi izbutit să-şi amintească, totuşi, cât de mult o plăcea.

— Era o secretară, o fată nouă, a spus el când s-a întors în salon, fără să se uite la nimeni în mod deosebit, punându-şi jacheta cu un aer distrat, fals, nepăsător faţă de mediocritatea propriei prestaţii. A fost un accident pe şantier. S-a prăbuşit o schelă.

— Sună-ne, dacă trebuie să te întorci târziu!

— Nu cred că va fi nevoie.

— Tată, pleci cu maşina? Mă iei cu tine?

— Ce spui, copile? Tu mai lipseai acum pe capul lui.

— O să merg cu taxiul ca să ajung mai repede.

După numai câteva minute, noaptea se închidea în urma lui, noaptea previzibilă şi greoaie a cutumelor familiale: cina, conversaţia, somnolenţa, zgomotele îndepărtate ale străzii, resemnarea fără dramatism înaintea amănuntelor plictisului. Căldura narcotică a caloriferelor, viaţa încetinită şi capitonată, căptuşită în pâsla pantofilor de casă şi în ţesătura de pijama, confortul câştigat cu atâta trudă al casei aflate la adăpost de intemperiile iernii. Iar acum, dintr-odată, se producea

[45] „Vreau să te văd chiar acum!” – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

imprevizibilul eliberator, lentoarea se preschimba în plutire, căldura într-un frig înţepător, de îndată ce a ieşit în stradă, resemnarea în temeritate, noaptea Madridului desfăşurându-se înainte-i ca un peisaj nesfârşit pe care avea să îl străbată cu mare viteză în taxi ca să se întâlnească din nou cu Judith Biely, ca să se împlinească promisiunea exprimată nu în cuvinte, ci chiar în tonul vocii: dorinţa, urgenţa, certitudinea de a o îmbrăţişa şi a o săruta pe gura deschisă peste câteva minute. Prin fereastra taxiului vedea oraşul de parcă l-ar fi visat. O ceaţă uşoară aburea luminile, făcând să strălucească umed pietrele caldarâmului şi şinele de tramvai. Privea vitrinele solitare ale magazinelor iluminate, pe străzile pustii, ferestrele mari ale cafenelelor, claritatea electrică a saloanelor unde se desfăşurau cinele în familie, identice cu cea abandonată de el cu puţin timp în urmă, părându-i-se acum nişte episoade triste ale unei servituţi unanime de care el tocmai se eliberase. Fără îndoială, nu pentru totdeauna, nici măcar pentru întreaga noapte: dar orice măsură a timpului îi era acum de ajuns, două ore sau numai una. Nu exista nicio monedă de schimb fie şi pentru câteva minute, faţă de care dorinţa lui să nu se arate recunoscătoare; minute şi secunde scurgându-se cu acelaşi clinchet cu care se schimbau cifrele taximetrului, cu bătaia din ce în ce mai iute a inimii lui nerăbdătoare. Afişe electorale lipite unele peste altele acopereau faţadele pieţei La Puerta del Sol, reflectoare violente luminau prin burniţă faţa uriaşă şi rotundă a candidatului Gil Robles, ocupând o faţadă întreagă, încoronat printr-un absurd involuntar cu reclama luminoasă la lichiorul Anís del Mono. Acordaţi-mi votul dumneavoastră şi am să vă dau înapoi o Spanie Mare. Şi-a amintit privirea foarte fixă şi tonul sarcastic al lui Philip Van Doren, prin fumul şi zgomotul micii orchestre de jazz: „Domnule Abel, împărtăşiţi ideea lui Largo Caballero, socialist ca dumneavoastră, cum că, dacă dreapta va câştiga alegerile, proletariatul va începe un război civil?” Vântul îngheţat agita cablurile de care atârnau felinarele de pe străzi şi făcea să se alungească pe trotuar umbre contorsionate. Taxiul înainta încet pe strada Mayor, ocolind un labirint de tramvaie. Închipuirea anticipa prezenţa iluzorie a ceea ce se desena tot mai clar în depărtare: arcurile şi grădinile din Plaza Mayor, felinarele de la colţul străzii Toledo, cafeneaua unde îl aştepta Judith Biely, profilul ei recunoscut de îndată, în

ciuda fumului dinăuntru şi a aburilor care împăienjeniseră geamurile – femeia tânără, singură şi străină, privită cu neruşinare de bărbaţi care se apropiau atât de mult de ea ca să-i spună ceva în şoaptă, încât aproape că o atingeau. În oraşul în care ai locuit dintotdeauna, o plimbare scurtă poate să echivaleze cu o călătorie adâncă în timp: pe când străbătea Madridul ca să se întâlnească într-o noapte ostilă de februarie cu amanta lui, Ignacio Abel călătorea dinspre viaţa lui prezentă spre străzile copilăriei îndepărtate, unde nu se întorcea aproape niciodată, pe unde nicicând nu se plimbase alături de ea. Mersul spre viitor al taxiului îl întorcea, de fapt, în trecut. Pe drum se descotorosea de resemnarea atâtor ani pentru a ajunge la ea doar cu partea cea mai autentică a sinelui. Ştergea ceea ce în acel moment nu avea nicio importanţă, ceea ce ar fi dat fără nicio şovăire, în schimbul timpului petrecut cu Judith Biely deschis înaintea lui: cariera, demnitatea, apartamentul burghez în cartierul Salamanca, soţia, copiii. Înainte ca maşina să se oprească, îşi căuta monedele prin buzunare ca să-i plătească taximetristului şi se înclina puţin înainte ca să vadă colţul exact, cafeneaua şi silueta atât de dorită a lui Judith Biely. Era surprins să constate dintr-odată că dădea din piciorul stâng cu aceeaşi nervozitate ca fiul său Miguel, care îl privise atât de serios când ieşise din salon potrivindu-şi cravata, buimac şi mincinos, încredinţându-se că avea cheile în buzunarul de la pantaloni.

Spusese „N-am să mă întorc târziu” şi în privirea neutră a lui Miguel citise o neîncredere cu atât mai iritantă, cu cât era întru totul instinctivă şi îi înfăţişa aidoma unei oglinzi neaşteptate prestaţia mediocră a propriei imposturi, gesturile de actor care nu reuşeşte să convingă pe nimeni. Dar înţepătura panicii şi a dezgustului faţă de sine însuşi avea să fie repede înăbuşită, ştearsă de exaltarea fizică, de graba cu care cobora scările, fără nicio intervenţie a voinţei, spre frigul înviorător, umplându-i plămânii în timp ce traversa spre colţul celălalt al străzii, prea nerăbdător ca să aştepte liniştit taximetrul. Treaz, îmbrăcat în pijama, aşteptând în picioare lângă fereastra camerei sale în timp ce Lita dormea, Miguel avea să privească mai târziu acelaşi colţ pustiu al străzii Príncipe de Vergara, iluminat de un felinar, desluşind uneori în tăcere zvonul paşilor pe trotuar care, de la depărtare, păreau să fie ai tatălui, când de fapt erau ai paznicului de noapte înhăimurat, care supraveghea

portalurile, lovind la intervale regulate caldarâmul cu vârful metalic al bastonului. Se trezise în întuneric, crezând că auzise mecanismul ascensorului oprit la etajul lor, amintindu-şi de ceva ce citise înainte să adoarmă, ascunzând revista sub pernă atunci când mama a intrat să le spună noapte bună, un reportaj despre cei îngropaţi de vii, unde învăţase un cuvânt care el singur era de ajuns ca să-l sperie, *catalepsie,* şi al cărui sens, cum era de aşteptat, Lita îl cunoştea. *Oare câte persoane vor fi fost îngropate de vii? Oare câte îşi vor fi îndurat agonia – cea mai teribilă dintre toate – în acelaşi loc al odihnei veşnice*? A rămas liniştit vreme îndelungată, încercând să discearnă zgomotele care răzbăteau din stradă şi din interiorul casei, care deveneau tot mai clare pe măsură ce se distingea tot mai bine conturul mobilelor şi al obiectelor din cameră. *Catalepsie.* Îl fascina să descopere că pentru ochii şi urechile atente nu existau nici întuneric, nici linişte cu adevărat. Pe măsură ce se uita în jur, camera cufundată în umbră se umplea de lumină ca atunci când nişte nori leneşi lasă să se vadă luna plină. Citise într-una din acele reviste ieftine cu crime şi întâmplări senzaţionale pe care le cumpărau slujnicele că într-un laborator secret din Moscova oamenii de ştiinţă încercau să creeze nişte ochelari pentru raze X, cu care puteai să vezi prin bezna cea mai adâncă, şi un pistol cu unde magnetice, care ucidea fără zgomot. *ENIGMA unor RAZE MISTERIOASE care provoacă MOARTEA de la DISTANŢĂ.* Ceea ce în momentul trezirii fusese o linişte apăsătoare acum se transformase într-o junglă de murmure: respiraţia Litei, scârţâitul lemnului, vibraţia geamurilor ferestrei când trecea vreun automobil, loviturile de baston ale paznicului de noapte, huruitul caloriferelor, ecoul surd al forţelor opuse care, după explicaţiile alarmante ale tatălui său, ţineau în picioare toată clădirea, mereu neliniştită, dilatându-se şi contractându-se ca un animal mare în timp ce respiră, iar mai departe, sau cel puţin într-un spaţiu mai greu de localizat, alt sunet înăbuşit şi regulat, cu neputinţă de definit, care înceta şi reîncepea la scurt timp, precum conştientizarea murmurului sângelui prin vene atunci când stătea cu o ureche pe pernă. S-a ridicat în capul oaselor, fără să facă nici cel mai mic zgomot, convingându-se că ceea ce auzise nu era ascensorul. S-a sculat încet, simţind pardoseala rece lipită de talpa piciorului şi nevoia supărătoare de a urina, care îl obliga să

iasă în necunoscutul întunecat al coridorului. Tatăl şi mama îi reproşau că nu citea, dar în capul lui, atunci când nu putea să adoarmă, era un clocot continuu de întâmplări neliniştitoare citite în ziar şi conservate cuvânt cu cuvânt în memorie. *SCOTLAND YARD CERCETEAZĂ CAZURI DE CRIME COMISE DE SOMNAMBULI.* Sunetul înăbuşit revenea, o răsuflare greoaie, întretăiată, ceva ce nu ajungea să fie pe deplin murmurul unei voci, dar care închidea în sine un geamăt. De îndată ce a ieşit din cameră, a devenit Omul Invizibil: invizibil şi învelit în linişte, călcând pe podea cu picioarele goale ca să nu facă nici cel mai mic zgomot, răsucind mânerele rotunde şi docile ale uşilor care se mişcau de la sine. De fapt, se temea să nu fie cu adevărat un somnambul care visează, în timp ce păşea spre o victimă ce avea să fie găsită moartă de dimineaţă, *cu faţa deformată de groază.* Din salon s-au auzit răsunând unul după altul cele cinci dangăte ale orologiului, a căror reverberaţie a întârziat mult până să se stingă. Din capătul coridorului, lung şi negru ca un tunel, răzbătea sforăitul slujnicei, dublat de al bucătăresei, metodic ca burduful unor foale, cu bolboroseli de conducte şi accelerări bruşte ca ale motoarelor vechi de maşini, cu întreruperi de linişte în mijlocul cărora se auzea mai departe celălalt sunet, respiraţia întretăiată, vaietul. Neclintit ca Omul Invizibil în faţa uşii dormitorului părinţilor, imun la forţa gravitaţională în virtutea unei invenţii nu mai puţin revoluţionare (*o vopsea antigravitaţie va înlesni călătoriile spaţiale*), s-a aplecat înainte ca să audă mai bine, ca să se încredinţeze că era vocea mamei cea pe care o auzea, familiară şi în acelaşi timp necunoscută, mai stranie decât mirosurile din dormitoarele adulţilor atunci când, mic fiind, intra în ele. Rostea cuvinte sau se văita, scoţând un geamăt ascuţit ce devenea grav de îndată, de parcă ar fi venit din gâtlejul altei fiinţe; un geamăt lung, înăbuşit în pernă, un vaiet care se spărgea în plâns sau în cuvinte izolate imposibil de desluşit, ca ale cuiva care vorbeşte în somn. Poate că mama lui dormea şi avea să moară de vreun atac, dacă el nu intra să o trezească. Poate că se văita din cauza unei boli cumplite despre care nu-i mărturisise nimănui. Voia să rămână şi voia să fugă. Voia să o salveze din ghearele acelei boli sau ale unei suferinţe a cărei natură nu şi-o imagina şi, în acelaşi timp, voia să nu o fi auzit, să nu fie treaz, stând lângă uşă cu picioarele îngheţate, să se

bucure de aceeaşi linişte ca sora lui, cufundată în somn, străină de tot ce se întâmpla în jur, imună la nenorociri şi la primejdii. Dar dacă se întorsese tatăl şi mama vorbea cu el în şoaptă? Panicându-se o clipă, a văzut cum s-a aprins lumina pe podestul din faţa uşii de la intrare şi a auzit ascensorul punându-se în mişcare. Asta mai lipsea: să se întoarcă tatăl şi să-l surprindă pe hol, stând neclintit în întuneric, la cinci dimineaţa. Trebuia să se întoarcă de îndată în camera lui, dar pentru asta trebuia să se apropie de uşa de intrare în apartament şi era posibil ca ghinionul şi stângăcia, care mereu conspirau împotriva lui, să transforme retragerea într-o capcană. Nu putea să rămână însă liniştit, paralizat, tremurând de frig, ascultând ascensorul, clinchetul metalic de fiecare dată când urca un etaj. S-a aruncat orbeşte înainte, pe dibuite, sub impulsul fricii. A închis după el uşa de la dormitor exact când ascensorul s-a oprit pe palierul lor. Inima îi bubuia în piept ca loviturile de tobă dintr-un film de groază. Tatăl răsucea foarte încet cheia în broască. La fel ca Omul Invizibil, Miguel era un spion neobservat de nimeni. Tatăl înainta lent pe coridor, fără să fi aprins lumina, lăsând un interval nefiresc de lung între paşii la fel de ciudaţi ca ai unui necunoscut, ca ai unui intrus venit la adăpostul întunericului cine ştie de unde. Ţeapăn în pat, cu picioarele îngheţate şi mâinile încrucişate pe piept, cu ochii închişi, Miguel atingea o fază de catalepsie deplină.

14

Au fost destule semne, dar el nu le-a văzut sau, mai bine spus, a ales să nu le vadă. La numai câţiva paşi de apropierea de Judith Biely, realitatea devenea la fel de înceţoşată ca fundalul unei fotografii: dincolo de minutele sau orele sau zilele care mai lipseau până să o vadă din nou, de timpul fugar care se scurgea alături de ea. Acum e surprins de propria-i buimăceală: atât de departe de Madrid şi de ea, lipsit fără dramatism de tot ce credea că i se cuvenea de la sine şi că îi aparţinea şi care se dizolvase ca sarea în apă, Ignacio Abel se încăpăţânează să-şi exercite luciditatea retrospectivă, mai inutilă pentru a-şi alina remuşcările decât pentru a corecta trecutul. Ar fi vrut să ştie în ce moment dezastrul devenise inevitabil. Ceea ce era monstruos începuse să pară firesc şi încetul cu încetul ajunsese invizibil ca gesturile cotidiene; când oare cuvintele care împingeau la crimă şi cărora nimeni nu le dădea crezare, pentru că se tot repetau cu monotonie şi nu erau decât simple cuvinte, au ajuns să se transforme cu adevărat în crime; când oare crimele deveniseră un lucru atât de obişnuit, încât ajunseseră să facă parte din realitatea politică? Azi armata este baza de susţinere şi coloana vertebrală a patriei. Când va izbucni războiul civil, nu o să acceptăm cu laşitate să fim eliminaţi din joc, întinzând gâtul pe tăietor dinaintea inamicului. Există un moment, şi nu altul; un punct dincolo de care nu mai este cale de întoarcere; o mână se ridică ţinând un pistol şi se apropie de ceafa cuiva şi încă mai rămân câteva secunde în care împuşcătura ar putea să nu se producă; chiar şi atunci când degetul arătător începe să se strângă în jurul trăgaciului, încă rămâne intactă posibilitatea de a se întoarce, anulată însă o clipă mai târziu; apa se infiltrează treptat, timp de luni şi de ani întregi, neobservată, în acoperişul unei clădiri, dar într-o singură clipă se petrece o schimbare decisivă şi o bârnă se rupe în două, de ajuns ca să se prăbuşească tot acoperişul; în fracţiuni de secundă, flacăra care era pe punctul să se stingă reînvie şi

aprinde draperia sau pumnul de hârtii care vor alimenta incendiul atotdistrugător. În perioada de tranziţie de la societatea capitalistă la cea socialistă, forma de guvernământ va fi dictatura proletariatului, cu scopul de a suprima orice rezistenţă a clasei exploatatoare. Întâmplările sunt mereu pe punctul de a nu se produce sau de a se produce în alt fel, se apropie foarte lent sau foarte rapid de momentul îndeplinirii sau se îndepărtează până la imposibilitatea de a se mai împlini, dar încă există o clipă, doar una, când remediul funcţionează, când ceea ce are să se piardă pentru totdeauna încă mai poate fi salvat, în care se poate opri invazia nenorocirii, apocalipsa. Atunci când se va duce la îndeplinire justiţia imuabilă a poporului, exploatatorii şi susţinătorii lor vor muri cu arma în mână. Un bărbat iese din casă la aceeaşi oră în fiecare dimineaţă, dar într-una din zile, spre mijlocul lunii martie, o dimineaţă la fel de rece şi de întunecată de parcă ar fi în plină iarnă, cineva aşezat la volanul unui automobil îl vede cum se opreşte în faţa portalului ca să-şi pună pălăria şi să-şi potrivească mănuşile şi le face semn unor bărbaţi tineri care aşteaptă lângă el, în tăcere, în interiorul maşinii, cu o fereastră lăsată în jos, în ciuda frigului, ca să iasă fumul de ţigară. Strâng culata pistoalelor cu mâini asudate, dar nu au experienţă la tras cu arma şi ar fi de aşteptat ca încă să nu aibă curajul necesar să o facă; în momentul când vor trage, un camion ar putea, totuşi, să se interpună în raza lor vizuală şi victima stabilită ar avea timp să fugă; poliţistul însoţitor care îşi dă seama de atac ar putea să nu se interpună cu un eroism instinctiv şi să nu moară în cele din urmă pe caldarâm, cu gura în sus, după ce şi-a vomitat sângele.

Într-o primăvară posomorâtă, cu ploi nesfârşite ce scuturau ramurile proaspăt înflorite ale castanilor şi ale salcâmilor, umplând caldarâmul de seminţele ca nişte petale albe ale ulmilor, profesorul Rossman îi trimitea aproape zilnic lui Ignacio Abel articole decupate din ziare, subliniate abundent cu creioane de diferite culori, marcate de semne de întrebare şi exclamare, ştiri despre împuşcături şi atacuri, pe jumătate amputate de cenzură, afirmaţii delirante amplificate atât de mărimea titlurilor, cât şi de volumul difuzoarelor răsunând în timpul mitingurilor, revărsându-se asupra fervorii mulţimilor concave din gradenele arenelor de coride. Când o să ieşim a

doua oară în stradă să nu ni se vorbească despre generozitate şi să nu fim învinovăţiţi dacă abuzurile revoluţiei o să ajungă atât de departe, încât nu o să mai fie niciun respect pentru vieţile şi fiinţele umane. Profesorul Rossman mergea prin Madrid cu servieta lui plină de ziare în diferite limbi şi manifeste absurde strânse de pe străzi, obsedat de amploarea delirului colectiv şi de minciunile propagandei germane sau italiene ori sovietice, acceptate aparent de toată lumea, cu excepţia lui, fără să se înfurie sau chiar crezând în ele de parcă ar fi fost adevăruri divine dezvăluite omenirii. Uniunea Sovietică este farul care ne luminează calea, poporul liber care nu suferă nici exploatarea, nici foametea, eliberat de jug, mergând în fruntea mulţimilor de muncitori. Îşi dădea seama că dimensiunea însăşi a minciunii era aşa de năucitoare, încât neîncrederea devenea neverosimilă. Intra cu oricine în discuţie prin cafenele, iar din cauza erudiţiei lui minuţioase şi a spaniolei deficitare se încurca în explicaţii despre politica internaţională pe care nimeni nu le înţelegea şi faţă de care nimeni nu-şi manifesta interesul. Spaniolii, după cum observase profesorul Rossman, aveau noţiuni foarte vagi despre lumea exterioară, o curiozitate foarte limitată, distrată parcă. El însă văzuse toate astea cu propriii ochi, cunoştea minciunile din sursă sigură. Şi, cu toate astea, nimeni nu dădea crezare condiţiei lui de martor, nimeni nu-l întreba despre lucrurile văzute de el mai întâi în Germania, iar apoi în Uniunea Sovietică. Îl priveau cu oarecare neîncredere, în cel mai bun caz, cu nerăbdare şi ţâfnă, bănuind că poate era un bătrân pisălog cu minţile rătăcite. Când se întorcea de la lucru, Ignacio Abel verifica în vestibul cutia poştală şi aproape mereu găsea un plic cu scrisul profesorului Rossman, conţinând de cele mai multe ori doar un pătrăţel decupat dintre coloanele vreunui ziar spaniol sau european, pe care aproape nimeni în afară de el nu l-ar fi observat: un asasinat politic într-o provincie îndepărtată, o reglare de conturi terminată cu focuri de armă între pescarii socialişti şi cei anarhişti în portul Málaga, o măsură administrativă împotriva profesorilor evrei din universitatea germană, o obscură declaraţie a lui Stalin la Congresul Konsomol; o ştire despre infiltrarea japonezilor în Manciuria, un articol de-al lui Luís Araquistáin în ziarul *Claridad,* unde anunţa apropiata cădere a Republicii Burgheze în Spania şi instaurarea inevitabilă a dictaturii proletariatului, o fotografie a minusculului

rege Víctor Emanuel al III-lea, care se declara împăratul Abisiniei înaintea unei scene de un fast roman, demnă de un film. Uneori plicurile nici măcar nu fuseseră timbrate: profesorul Rossman, care avea o sumbră nerăbdare de bătrân, prefera să i le înmâneze în persoană portarului din clădirea unde locuia Ignacio Abel, pentru ca acesta să le vadă cât mai repede. Preoţii şi măicuţele viermuiau pe tot cuprinsul ţării ca nişte muşte deasupra unui popor mirosind a hoit. Steagul dreptei spaniole are drept fundament esenţial restaurarea spiritului creştin în faţa încercărilor de materializare a societăţii, dominată de forţe oculte internaţionale, care răspund unor însemne precum secera şi ciocanul, triunghiul masonic şi viţelul de aur iudaic. În acelaşi timp, profesorul Rossman se stăpânea cu greu să nu sune la telefon sau să nu se prezinte la birou ori să nu urce până la apartamentul fostului său discipol, atunci când mergea să o caute pe fiica lui, după cursurile de germană. Înarmat cu foarfeci şi creioane, se apleca asupra acelui talmeş-balmeş de ziare desfăcute pe masa vreunei cafenele, ridicându-şi ochelarii deasupra craniului chel, uitându-se de atât de aproape la foi, încât aproape că le atingea cu nasul, iar atunci când termina de examinat le punea fără nicio ordine în marea lui servietă neagră şi ieşea pe stradă cu urgenţa inutilă de a se întâlni cu cineva ori de a vizita vreun birou sau vreo ambasadă unde mai avea de îndeplinit vreo formalitate, de a-şi manifesta îngrijorarea cu privire la starea lumii atâta timp cât mai era posibil să se facă ceva.

Dar cine mai poate să oprească incendiul atunci când s-a aprins şi când flăcările cuprind zidurile, când căldura face să explodeze geamurile, cine potoleşte furia celui ofensat sau pune capăt şirului de morţi? Cine va ţine socoteala, lista alfabetică a numelor ce creşte cu fiecare minut, precum cartea de telefoane a unui oraş imens, oraşul spaniol al morţilor, care continuă chiar acum să se extindă – în timp ce trenul înaintează spre nord pe malul fluviului Hudson, în timp ce roţile sună ritmic pe şinele de tren – în noaptea îndepărtată din Madrid, pe maidane şi în şanţuri, de ambele părţi ale liniei sfâşiate a frontului, chiar dacă pare cu neputinţă de închipuit, privind la curgerea lină a apei, la întinderea de cupru şi aur a pădurilor desfăşurându-se de o parte şi de alta a ferestrei, chiar în această clipă, bezna şi

moartea au pus stăpânire asupra unei ţări unde noaptea s-a lăsat de acum câteva ceasuri. În nopţile sinistre de vară din Madrid, Ignacio Abel aştepta zadarnic în dormitorul său, pe întuneric, să-l cuprindă somnul, ascultând uneori rafalele de armă şi motoarele automobilelor circulând cu toată viteza pe străzile pustii, revoltându-se cu furie tardivă şi inutilă asupra obişnuinţei faţă de inevitabil, asupra fatalismului în faţa dezastrului necesar. Umilit de propria neputinţă, se încăpăţâna să răstoarne în închipuire mersul trecutului: el singur, înfruntând nălucile, preschimbând faptele sale şi pe ale cunoscuţilor şi până şi pe ale figurilor din viaţa publică, răzvrătindu-se împotriva propriei orbiri şi ruşinându-se prea târziu de ea. Contrazicând cu fervoare pe cineva cu care nu voise să discute cu câteva luni în urmă, cineva pe care îl auzise spunând aceleaşi lucruri ca toată lumea, şi anume că, de fapt, nu se întâmpla nimic şi că situaţia nu era aşa de gravă, aşa că nu avea de ce să se îngrijoreze, sau că avea să se întâmple ceva îngrozitor despre care nimeni nu putea să spună exact ce va fi, dar că era prea târziu ca să mai poată fi evitat şi că poate era mai bine aşa, pentru că furtunii iminente care întârzie să se dezlănţuie, făcând aerul tot mai irespirabil, îi e de preferat izbucnirea torenţială. Se spunea că nu se poate opri mersul implacabil al Istoriei; Acum ori Niciodată; Niciun Pas Înapoi; Revoluţie sau Moarte; Zdrobiţi Hidra Bolşevică; Poporul Muncitor va naşte în Sânge şi Durere o Nouă Spanie Glorioasă; Armata Trebuie să Fie din Nou Coloana Vertebrală a Patriei. Afişe cu litere mari, negre şi roşii, proaspăt lipite pe pereţi; braţe musculoase, mandibule violente, braţe deschise; anunţuri publicitare pentru coniac şi coride; siluete de uriaşi pictate pe prelate mari, agăţate de faţade, proclamând în egală măsură începutul Revoluţiei şi premiera vreunui film cu bandiţi andaluzi; la radio se tot repetau până la maxima îngreţoşare imnuri politice, marşuri militare şi o voce foarte ascuţită, care cânta în stil flamenco *Mi jaca* sau *La hija de Juan Simón,* proclamaţiile răguşite ale oratorilor răsunând într-o arenă de tauri: Să smulgem totul din rădăcini ca să lăsăm să înflorească în voie Revoluţia Libertară! Să-i distrugem pe cei care s-au aruncat în luptă doar ca să ne distrugă! Din sângele martirilor noştri răpuşi de gloanţele crude ale asasinilor bolşevici va creşte sămânţa viguroasă a unei Spanii noi.

Trăise şi el precum ceilalţi, buimac şi neliniştit, cuprins de accese de greaţă, teamă şi lehamite, prizonierul obligaţiilor şi al dorinţelor sale, fără vreme să se uite în jur, observând poate anumite semne, dar fără să se oprească pentru a se gândi la sensul prorociei lor. Era ceasul lichidărilor, iar acestea trebuiau să fie totale şi absolute. Ce putea el să ştie sau să remedieze, dacă nu vedea nimic, dacă nu fusese în stare să evite ca Adela să găsească acea cheiţă de la încuietoarea secreterului, dacă nu observase cum i se schimba expresia feţei zi după zi în ultimele luni, tonul vocii, privirea? Ceea ce s-ar fi putut evita era acum cu neputinţă de remediat. Trădătorii să nu se aştepte la milă, pentru că nu vom avea milă faţă de nimeni. Pe 12 martie, la ora opt şi jumătate dimineaţa, poliţistul însoţitor José Gisbert rămâne cu ochii aţintiţi asupra profesorului universitar socialist Luís Jiménez de Asúa, căruia tocmai i-a salvat viaţa acoperindu-l cu propriul corp, pentru a-l apăra de gloanţe; înainte să moară, îi spune cu un fel de uimire, în timp ce un şuvoi de sânge îi ţâşneşte pe gură, apucându-i reverele pardesiului cu amândouă mâinile: „M-au omorât, don Luís.” Morţii cărora nimeni nu avea să le restituie vieţile erau puţini, faţă de cei sortiţi morţii pe viitor. Plutonierul Reyes era un jandarm de vreo cincizeci de ani, gata de pensionare, care asista îmbrăcat în civil la marşul de Ziua Republicii, foarte aproape de tribuna prezidenţială, când deodată se petrece ceva surprinzător, un vârtej de oameni la fel de inexplicabil precum vântul stârnit din senin în primăvara aceea capricioasă: nişte necunoscuţi îl ucid cu o salvă de gloanţe şi apoi se pierd în mulţime, fără ca nimeni să-i poată identifica. În noaptea de-acum călduroasă de 7 mai, căpitanul José Faraudo, republican şi socialist de seamă, iese cu soţia după cină la o plimbare pe strada Lista; la colţul cu Alcántara, nişte tineri se apropie pe la spate şi trag de foarte aproape, în timp ce soţia crede, buimăcită, că a auzit petarde şi că soţul ei s-a împiedicat de ceva. O avalanşă sau o prăbuşire ori o alunecare de pământ îşi urmează propriile legi dinamice. De îndată ce o catastrofă a ajuns într-un anumit punct, un incendiu nu mai poate fi oprit până când nu a mistuit materia din care se hrăneşte. Figurine umane minuscule gesticulează pe marginea vâlvătăii, aruncă apă care se evaporă înainte să atingă flăcările sau care chiar le înteţeşte, strigă din toate puterile, iar vuietul focului le acoperă vocile ridicol de subţiri. Căpitanul Faraudo a

căzut cu faţa la pământ în apropierea vitrinei luminoase a unei agenţii de voiaj, unde Lita Abel şi fratele ei priveau în fiecare seară macheta unui transatlantic pe linia Hamburg-New York, precum cel despre care îşi imaginau că îi va duce în America la începutul toamnei. Senzaţia de alarmă fizică dinaintea cuvintelor scrise cu litere uriaşe sau amplificate de megafoane o avusese pentru prima dată, imediat ce ajunsese în Germania, în 1923: cuvintele scrise pe afişe şi pe pancartele manifestanţilor, umplând pieţe întregi cu o forţă sonoră pe care el nu o mai experimentase până atunci; cuvinte ca nişte interjecţii, ca descărcarea unor arme, deşteptând mugetul mulţimii sau înăbuşindu-l, izbucnind asupra oamenilor cu violenţa metalică a megafoanelor imense, multiplicate şi omniprezente în aparatele de radio. Când a plecat el în Germania, în Spania erau puţine şi nu aşa de puternice. La Berlin şi, mai târziu, la Weimar, greutăţile întâmpinate cu limba străină şi ignorarea circumstanţelor precise pe care le traversa ţara transformau manifestaţiile politice în spectacole de o agresivitate ameninţătoare şi primitivă: revărsări nesfârşite de stindarde, imnuri războinice interpretate de fanfare, mărşăluirea în pas marţial a mii de picioare, mulţimi de veterani în uniforme ponosite, exhibându-şi fără rezerve varietatea înspăimântătoare a mutilărilor; undeva la un balcon, în capăt, aproape invizibilă, o mogâldeaţă care abia dacă se distingea, dar ale cărei strigăte erau dilatate de megafoane deasupra capetelor imobile ale mulţimii şi se pierdeau în atmosferă ca ecourile unei bătălii îndepărtate. După treisprezece ani, Ignacio Abel vedea cu groază cum oraşul şi ţara lui erau înghiţite de aceeaşi inundaţie. În arena pentru luptele cu tauri din Zaragoza, în arşiţa unei amiezi de mai, gâtlejurile înflăcărate şi răguşite ale oratorilor anarhişti proclamau manifestarea iminentă a amorului liber, abolirea statului şi a armatelor şi comunismul libertar. În arena din Madrid, în mijlocul unui vârtej necuprins de steaguri roşii, în faţa unui portret mare cu Lenin, don Francisco Largo Caballero, aclamat de zeci de mii de gâtlejuri precum un Lenin spaniol, întrezăreşte ca un bătrân profet apocaliptic instaurarea Uniunii Republicilor Iberice Sovietice, colectivizarea pământurilor şi a fabricilor, anihilarea burgheziei şi a exploatării omului de către om.

Singur în Madrid, aproape furişându-se, dedicându-se unor activităţi în mare parte iluzorii – în primele luni de război mergea aproape zilnic la biroul din Oraşul Universitar, cerceta planuri şi documente devenite inutile, acoperite treptat de praf, inspecta şantierul unde nu mai lucra nimeni –, şi-a petrecut vara închis într-o tăcere înfricoşată şi ursuză. Nici cuvintele înţelepte pe care ar fi vrut să le rostească acum cu o voce liniştită nu mai aveau vreo însemnătate, dulcile cuvinte banale din viaţa de dinainte. Uneori vorbea cu glas tare numai pentru a se auzi vorbind în casa lui pustie, în biroul lui părăsit; îşi închipuia cum le vorbeşte copiilor, Adelei; le povestea strania lui viaţă solitară din Madrid, schimbările apărute pe stradă şi în hainele oamenilor, noile obiceiuri care înainte vreme nu existaseră şi care, totuşi, ajunseseră să facă parte dintr-o realitate halucinantă. Se imagina conversând cu Judith Biely la fel de inutil cum îi compunea scrisori pe care nu ştia încotro să le trimită şi pe care, de multe ori, nici măcar nu le aşternea pe hârtie. Poate că exista un cuvânt nerostit care ar fi putut s-o împiedice să plece din Madrid. Poate că fusese pe punctul să o găsească în noaptea de 19 iulie şi să sară cu ea într-un tren sau să o convingă să nu plece. Lucrurile sunt gata să se întâmple, şi totuşi nu se întâmplă. Prima flacără se stinge fără să declanşeze incendiul. Cel care strânge pistolul în buzunar nu îl scoate de teamă sau de trac ori pentru că a crezut că cineva cu înfăţişare de poliţist sub acoperire îl scrutează şi posibila victimă nici măcar nu îşi dă seama că a fost la un pas de moarte. Vineri, 10 iulie, la aceeaşi oră la care Ignacio Abel izbuteşte în cele din urmă să vorbească la telefon cu Judith Biely, după două săptămâni scurse fără să ştie nimic despre ea, când în sfârşit reuşeşte să o facă să-i promită o întâlnire, locotenentul José Castillo din Garda de Asalt – subţire, cu părul pomădat, cu ochelari rotunzi şi uniforma impecabilă, cu curelele şi ghetele strălucitoare – îşi bea cafeaua într-un bar şi vede în capătul celălalt al tejghelei nişte necunoscuţi care i se par oarecum suspecţi, ceea ce-l face să-şi ducă instinctiv mâna la pistol. Adesea primeşte scrisori anonime şi ştie că oricând poate fi ucis la fel cum a fost ucis acum două luni şi prietenul lui, căpitanul Faraudo, şi are totuşi curajul să meargă singur şi pe jos spre cazarmă, străbătând centrul Madridului. Necunoscuţii îşi beau repede cafeaua şi o iau din loc. În ultimul moment au primit un

contraordin care îi împiedică să atenteze la viaţa locotenentului Castillo.

Nu-şi găsea nicio scuză; nici faptul că pierduse ce preţuia cel mai mult, nici acela de a şti că în orice clipă ar fi putut să îngroaşe numărul celor asasinaţi nu-i dădeau vreun drept la inocenţă. Când începuse oare să mintă fără efort şi fără remuşcare; când se obişnuise oare să audă împuşcături şi să aprecieze distanţa şi pericolul în care se afla, fără să se uite pe fereastră; când văzuse oare de aproape un pistol, nu în vreun film, nu în tocul vreunui poliţist, ci în mâna unui cunoscut, ocupând vreun buzunar, ţinut la piept în vreo jachetă, un pistol sau un revolver arătat aproape cu aceeaşi dezinvoltură ca o brichetă sau un stilou? În luna mai, în cafeneaua Lion, la câteva zile după asasinarea căpitanului Faraudo, doctorul Juan Negrín a căutat prin buzunarele jachetei prea strâmte pentru dimensiunile lui herculeene, după ce s-a şters sumar pe degetele unsuroase de sosul roşietic al homarilor pe care îi mânca şi, în loc de un pachet de ţigări, cum se aştepta Ignacio Abel, a scos un pistol şi l-a aşezat pe masă, lângă farfurie şi halbele de bere, un pistol neverosimil de mic, atât de mic, încât părea de jucărie. „Ia uitaţi ce sunt obligat să port şi asta, de curând, de când nici măcar nu pot să mai merg singur pe stradă!”, i-a spus el, arătând spre poliţistul îmbrăcat civil, aşezat la una din mesele apropiate de intrare, sugând absorbit dintr-o scobitoare. În filmele cu gangsteri văzute pe furiş cu Judith Biely în cinematografele de cartier, unde era puţin probabil să fie recunoscut de cineva, pistoalele erau obiecte de o strălucire lăcuită, cu o calitate simbolică, aproape imaterială, asemenea lanternelor sau lămpilor ce impuneau cu strălucirea lor o încremenire vrăjită, o moarte abstractă şi fără urme, fără să lase măcar o gaură sau o rană ori o pată pe costumul strâns pe corp al personajului împuşcat, pe rochia de seară, din mătase a femeii frumoase, dar trădătoare, care îşi merita, în final, moartea. Puţin câte puţin, pistoalele ajunseseră reale, fără să-şi fi dat seama, fără să fi observat în ce moment. A fost la Sala Congresului să-l caute pe Negrín – *a plecat*, i-a spus surâzătoare o secretară, *era lihnit de foame şi mi-a cerut să vă transmit că vă aşteaptă la cafeneaua Lion* –, iar pe tejgheaua garderobei a văzut o cutie de lemn plină cu pistoale, sub un afiş caligrafiat cu

grijă: „Li se aminteşte domnilor deputaţi că nu este permisă intrarea cu arme de foc în incinta Parlamentului.” Pe când răsfoia *Mundo Gráfico* în anticamera modistei unde Adela şi fetiţa probau haine, a văzut reclama la pistoalele Astra printre reclamele la creme de faţă, pastile care reglau menstruaţia şi creşteau sânii şi praf de dinţi care face zâmbetul mai alb. *Apăraţi-vă bunurile şi persoanele iubite.*

În fotografiile de la înmormântarea plutonierului Reyes, asasinat nu se ştie din ce motiv, în mijlocul mulţimii, în timp ce asista la marşul militar de Ziua Republicii, se vede cum mulţi dintre cei care însoţesc sicriul, militari şi civili, poartă pistoalele scoase din toc. Chiar dacă este 16 aprilie şi copacii au înfrunzit pe bulevardul Paseo de la Castellana, toţi sunt îmbrăcaţi în haine închise la culoare, ca iarna. Dinspre schelele unei clădiri se trage cu pistolul şi cu pistolul-mitralieră asupra cortegiului funerar şi oamenii fug care încotro, în grădini şi în spatele copacilor, să se adăpostească de gloanţe şi câteva minute sicriul plutonierului Reyes rămâne abandonat în bălţile de pe caldarâm. Când cortegiul a ajuns în sfârşit, după câteva ceasuri, la Cimitirul de Est, lăsase deja pe străzi mai bine de douăzeci de morţi. „N-ar trebui să fiţi atât de încrezător, don Ignacio. Dacă mă autorizaţi, am să am grijă ca doi colegi de la sindicat să vă escorteze când mergeţi în inspecţie pe şantier”, îi spusese Eutimio, dirigintele de şantier de la Facultatea de Medicină, care intrase în biroul lui Ignacio Abel cu şapca în mână, închizând uşa înainte să înceapă să-i vorbească. „Sunt mulţi nebuni care umblă liberi, don Ignacio, şi niciunul dintre noi nu este în siguranţă.” În bătaia vântului şi a ploii, mulţimea care însoţeşte cortegiul urcă pe strada Alcalá, iar atunci când ajunge în piaţa Manuel Becerra, o patrulă de la Garda de Asalt înarmată cu puşti îi blochează trecerea. Se înteţesc uralele şi strigătele „Moarte lor!”, cântecele din rozarii şi imnurile. Mulţimea înaintează spre bariera formată din uniforme şi jandarmii din Garda de Asalt trag drept înainte de foarte aproape. Un locotenent uscăţiv şi palid, cu ochelari rotunzi şi uniformă foarte strânsă pe trup, scoate pistolul din toc şi trage drept în pieptul unui tânăr cu aer de student fascist, care înainta spre el cu faţa îmbujorată de interpretarea unui imn. Dar este stare de alarmă şi jurnalele sunt cenzurate, iar a doua zi nu se ştie clar ce s-a

întâmplat şi nici care a fost numărul morţilor. Sau se publică o ştire despre o înmormântare, dar nimeni nu o înţelege pentru că a fost cenzurată cu o zi mai înainte publicarea oricărei informaţii despre asasinat. Iar apoi oamenii se grăbesc, nu au timp, hotărăsc să nu vadă ce se află chiar sub ochii lor. Poate că cineva ia taxiul nerăbdător să ajungă la întâlnirea cu amanta şi nu acordă atenţie mulţimii care îi stă în cale şi nici măcar nu e curios să afle cine va fi înmormântat, e doar iritat că va ajunge târziu, că din cauza gloatei va pierde câteva minute preţioase din întâlnirea cu ea. Din penumbra dormitorului casei lui Madame Mathilde, de cealaltă parte a desişului grădinii, a obloanelor trase, a draperiilor, rafalele şi panica de la sfârşitul înmormântării plutonierului Reyes trebuie să-i fi părut lui Ignacio Abel un zvon îndepărtat de fundal, în timp ce o îmbrăţişează pe Judith Biely, dezbrăcată pe o cuvertură roşie. Altul se îndreaptă grăbit spre locul de muncă la ora opt şi jumătate dimineaţa şi nu vede că pe partea cealaltă a străzii se află un automobil cu geamurile coborâte, chiar dacă este foarte frig şi bate vântul, şi nu aude că motorul tocmai a fost pornit sau atunci când în sfârşit îşi dă seama şi îşi ridică privirea, vede ţevile pistoalelor pregătite să tragă. Poliţistul însoţitor se aruncă asupra profesorului universitar Jiménez de Asúa, vrând să-l ferească din calea gloanţelor, dar le primeşte chiar el şi agonizează pe trotuar în timp ce asasinii o rup la fugă pe stradă pentru că şoferul este prea nepriceput sau prea nervos, încât i s-a blocat motorul de la maşină. Cât i-a luat oare Adelei nu să intuiască, nu să strângă dovezi minime, ci să accepte că ştia? Cât a durat până să îndrăznească să vadă ce se afla sub ochii ei? Oare de câte ori nu a intrat în birou şi a văzut că el uitase să închidă cu cheia sertarul de la secreter, dar nu s-a hotărât să-l deschidă? La numai câţiva metri de locul unde poliţistul şi-a dat sufletul, vomitând sânge care pătează mâinile şi manşetele cămăşii lui Jiménez de Asúa, localnicii care vorbesc despre fotbal aşezaţi la tejgheaua unui bar sau vânzătorul de fructe care ridică persiana metalică de la prăvălie nu şi-au dat seama de nimic. După o lună, judecătorul care i-a condamnat pe pistolarii falangişti prinşi fără prea multă greutate, pentru că au rupt-o la fugă pe străzi, după ce nu au izbutit să pornească motorul maşinii, iese de dimineaţă din casă şi, după ce face numai câţiva paşi pe trotuar, întinzând mâna ca să cheme un taxi, e răpus de rafalele

unui pistol-mitralieră. În casa avocatului Eduardo Ortega y Gasset[46], un copil îi aduce un coş cu ouă, cu un capac în formă de găină, spunându-i că e din partea unui client recunoscător. Avocatul ridică acel capac, declanşând astfel o bombă care distruge jumătate din casă, pe el lăsându-l însă viu şi nevătămat.

„Nimeni nu vrea să vadă nimic, scumpul meu prieten, iar cel care totuşi a văzut tace şi face tot ce-i stă în putinţă să uite", spuse profesorul Rossman într-o după-amiază în cafeneaua Aquarium din Madrid, la câteva minute după ce s-au auzit împuşcături pe stradă, iar un tânăr a căzut mort, cu braţele şi picioarele dislocate, pe bulevardul Gran Vía, cu capul parţial spulberat, sângele şi masa encefalică scurgându-i-se încet pe vitrina unui magazin de pălării. „Iar, dacă zice ceva, râd de el şi îl fac nebun sau e acuzat că a provocat un dezastru, iritându-i pe cei pe care îi arată cu degetul. Nu e cazul aici, exageraţi, mi se spune. Cu exagerările şi spiritul dumneavoastră alarmist, ne puneţi pe toţi în pericol. Nici eu nu voiam să văd şi nici să înţeleg, să nu credeţi că eram mai inteligent. Am văzut doar când nu mai aveam de ales. Am văzut şi am acţionat la timp şi am izbutit să scap, dar chiar şi atunci eram orbit, ştiam că aveam să comit o greşeală şi mai gravă, dar m-am lăsat dus de val, spunându-mi că poate mă înşelam, că poate cei care aveau dreptate erau fiica mea, fiica mea şi camarazii ei. În acel moment, acum trei ani, am fi putut să emigrăm fără prea mare greutate în America, ştiţi deja că mulţi dintre distinşii mei colegi se află deja acolo. Sau am fi putut merge la Praga, la Paris, sau să fi venit aici direct, în frumosul Madrid. M-am gândit să vă fi scris de pe atunci, scumpul meu discipol, citisem că Guvernul Republicii Spaniole îi oferea o catedră profesorului Einstein şi îi primea cu braţele deschise pe ceilalţi expatriaţi din Germania. Dar nu am făcut nimic, nu m-am încrezut în instinctul meu, ba mai rău, nu am avut încredere în inteligenţa mea raţională, care trăgea semnalul de alarmă. Nu îndrăzneam să o contrazic pe fiica mea. Şi, ca să nu o contrazic, am vrut să nu văd ce ea nu

[46] **Eduardo Ortega y Gasset (1882-1964), fratele mai mare al scriitorului José Ortega y Gasset, avocat şi om politic spaniol care a ocupat o serie de funcţii importante în timpul celei de-A Doua Republici.**

vedea. Am ajuns la graniţa sovietică şi o delegaţie oficială a urcat în tren să ne întâmpine. Ne-au îmbrăţişat, au desfăcut sticle de votcă să ciocnească împreună cu noi reprezentanţii poporului german antifascist, iar fiicei mele i-au dăruit un buchet mare de trandafiri roşii. Dar eu priveam, vedeam chiar în momentul acela, vedeam cerşetorii în gară, îmi dădeam seama de frica celorlalţi pasageri când se apropiau de ei camarazii fiicei mele, care se urcaseră în tren ca să ne întâmpine, îmi dădeam seama de ura din ochii lor îndreptată spre noi, de panica tuturor atunci când li se adresa cineva. Dar nu voiam să cred ceea ce vedeam. Iertaţi-mă că v-o spun tocmai eu, un străin: nici dumneavoastră, spaniolii, nu vreţi să vedeţi, vă prefaceţi că nu auziţi.”

Poate că tot în seara aceea văzuse şi primul mort. De aceea îşi amintea faţa lui – sau ce mai rămăsese din ea – mult mai amănunţit decât feţele celorlalţi morţi văzuţi de-a lungul verii şi în primele săptămâni ale toamnei aurii şi sângeroase din Madrid, înainte să fugă, înainte de dezertarea lui mult dorită şi ruşinoasă. Ignacio Abel nu auzise încă prima împuşcătură; nu o auzise, chiar dacă se trăsese de aproape, de cealaltă parte a geamului cafenelei unde conversa cu profesorul Rossman, în zgomotul traficului, foarte aproape de intersecţia dintre Alcalá şi Gran Vía, la ceasul când oamenii începeau să iasă de la birouri. Auzul trebuie să se deprindă cu sunetele acestea: la început, împuşcăturile sunt greu de recunoscut. Se aud mai degrabă ca nişte mici artificii, ca nişte petarde, ca ţeava de eşapament a unui automobil. Pe o terasă de pe strada Torrijos, nişte tineri trag înspre un grup de falangişti care beau câte o halbă la umbra unei terase, iar în urma împuşcăturilor moare o fată care stătea singură la o masă alăturată şi pe care nimeni nu o cunoaşte. Un scrâşnet sec, foarte scurt, cu totul diferit de împuşcăturile din filme şi cu atât mai mult de pocnitura patetică din spectacolele de teatru, când cineva simulează că trage cu o armă de foc. Pentru a răzbuna atentatul de pe strada Torrijos, o maşină se opreşte pe trotuarul din faţa Uniunii Generale a Muncitorilor, nişte lăptari care tocmai ieşeau pe poarta sindicatului mor ciuruiţi de gloanţe şi bidoanele răsturnate formează în mijlocul străzii o baltă mare de lapte amestecată cu sânge. Ignacio Abel a ştiut că se întâmplă ceva când a văzut

ridicându-se capetele de la celelalte mese ale cafenelei Aquarium: următoarea rafală de împuşcături a fost mai uşor de recunoscut din cauza ţipetelor confuze care au însoţit-o şi pentru că, o clipă mai târziu, vacarmul traficului rămăsese suspendat: motoarele, claxoanele taximetrelor, clopoţeii ascuţiţi ai tramvaielor. Dintr-odată, la mesele de afară nu a mai rămas nimeni: parcă un stol de păsări şi-ar fi luat zborul de îndată la auzul unei bubuituri. Pe terasă rămăseseră scaune răsturnate, paharele de bere şi ceştile de cafea neatinse pe mesele de marmură, sticlele de apă de Seltz care captau lumina la umbra prelatelor, ţigările fumegând în scrumiere. În spatele geamurilor şi la ferestrele deschise ale clădirilor din apropiere se aflau oameni care priveau în tăcere. Pe trotuarul celălalt, un corp se zbătea încă în convulsii slabe, cu o mână întinsă, de parcă ar fi zgâriat pământul, şi un picior tremurând. Avea ceva de păpuşă de cârpă sau de manechin, un manechin căzut din vitrina vreunui magazin din apropiere, cu un costum impecabil, dintr-o ţesătură uşoară, deschisă la culoare, cu un pantof de calitate în piciorul tremurând şi şoseta în carouri. Jumătate din cap păstra cărarea dreaptă a părului dat cu briantină: cealaltă era o pulpă de masă encefalică şi sânge care stropise vitrina unde pe capetele surâzătoare, de carton, sprijinite pe corpuri mărunte se expuneau încă de pe acum pălăriile pentru sezonul de vară. Pătate de sânge, mototolite pe caldarâm, răvăşite de vântul uşor al înserării, rămăseseră ziarele falangiste anunţate de un tânăr chiar lângă terasa cafenelei, când un automobil s-a oprit lângă el doar cât să coboare geamul portierei, unde au apărut ţevile a două pistoale, după cum avea să povestească mai târziu unul dintre puţinii martori care spusese că văzuse ceva, un bărbat cu obraji palizi şi vocea tremurândă printre înghiţiturile de coniac, înconjurat de atenţia chelnerilor şi a clienţilor. „Azi îi venise rândul unuia dintre ei”, observase cineva lângă Ignacio Abel, „chiar ieri nişte domnişori din Falangă au ucis la colţ pe unul care vindea ziare comuniste”. „Unu la unu, ca în fotbal.” „Mâine sigur e meciul de departajare.” Între timp sosise o ambulanţă să ridice cadavrul, iar angajaţii municipali curăţaseră trotuarul cu mături şi jeturi de apă sub presiune, pe când o vânzătoare de la prăvălia cu pălării trecea o cârpă umedă peste geamul sclipitor al vitrinei, supravegheată de un bărbat într-un costum în dungi, care fuma şi se apleca înainte să se asigure că

nu mai rămăsese nicio urmă de strop. Doi poliţişti de la Garda de Asalt, cu cizme înalte şi uniforme albastre, patrulau fără chef pe trotuarul unde oamenii începuseră din nou să se plimbe, acum mai mulţi şi mai bine îmbrăcaţi, îndreptându-se sau ieşind din cinematografe, sub strălucirea felinarelor aprinse de curând, sub prelatele cu afişe de filme şi vitrinele recent luminate. Ignacio Abel şi profesorul Rossman şi-au ocupat din nou masa de lângă fereastră. Sub lumina electrică, profesorul Rossman arăta mai bătrân şi îmbrăcat mai prost, cu acelaşi costum închis la culoare purtat şi în iarnă, mai singuratic în nefericirea lui, în exilul lui, în angoasa unei clarviziuni neluate în seamă de nimeni şi care nici măcar lui nu-i fusese de vreun ajutor pentru a evita vreo greşeală, pentru a preveni vreo nenorocire viitoare. Pe trotuar, printre mesele ocupate din nou, tineri falangişti îşi anunţau ziarele în gura mare, unii afişându-şi sfidător pistoalele acum, că poliţia se retrăsese, strigând ordine acoperite de zgomotul traficului pe care oamenii aşezaţi la terasa cafenelei păreau să nu le fi auzit, ca şi cum nimeni nu văzuse cămăşile albastre, curelele, luciul metalic al armelor. La intersecţia dintre strada Alcalá şi bulevardul Gran Vía, alţi falangişti supravegheau şuvoiul de oameni şi maşini, atenţi să preîntâmpine un alt atac. Chiar şi de la distanţă, Ignacio Abel l-a recunoscut cu neplăcere pe fratele Adelei.

Poate că aceea fusese şi prima dată când auzise împuşcături atât de aproape; şi niciodată până atunci nu mai văzuse pe cineva ucis în plină stradă, un mort subit, secerat dintr-odată, nu ţeapăn şi solemn, întins pe pat în haine cernite, la lumina lumânărilor sau zăcând pe scândurile unei căruţe, acoperit de pânză de sac. Ignacio Abel a plătit cafelele, cele două pahare cu lichior de anason băute de profesorul Rossman şi sendvişul cu jambon pe care îl devorase în acelaşi timp, cu gura deschisă, expulzând firimituri de pâine şi resturi în timp ce vorbea, fostul lui profesor căzut pradă unei deteriorări pe care Ignacio Abel o observase în fiecare din episoadele ei treptate, cu un amestec de repulsie fizică şi remuşcare, cu o senzaţie apăsătoare de responsabilitate. Căldura timpurie a verii accentua semnele (la Madrid, vara venea dintr-odată, irespirabilă deja de la începutul şi mijlocul lui mai, după ploaia şi frigul unei primăveri ingrate): chelia asudată, mirosul de transpiraţie râncedă emanând din haine, damful de acid uric,

răsuflarea duhnind a cafea acră şi a lichior de anason dulce. Poate că nu făcuse nimic cu adevărat ca să-l ajute pe profesorul Rossman, în afară de a-i asculta peroraţiile; din meschinărie, din nepăsare, din lene, oamenii ajung să nu mai facă un lucru ce nu le-ar cere nici cel mai mic efort pentru cineva care are nevoie disperată de ajutor. Au ieşit din cafenea, iar în aerul de pe bulevardul Gran Vía aproape că puteau simţi atingerea mătăsoasă a asfinţitului de mai. „Nu vreţi să vedeţi ce se întâmplă cu ţara dumneavoastră”, spuse profesorul Rossman ca un profet sau ca un clarvăzător, indiferent la realităţile senzoriale ale acestei lumi, la dulceaţa aerului şi la frumuseţea femeilor care treceau pe lângă ei, la literele reclamelor luminoase ce începeau să-şi aprindă atunci cuvintele unele după altele, numele vreunui magazin sau al vreunei mărci de săpun. Gesticula, oprindu-se lângă vitrina unde surâdeau capetele egale de carton, sprijinite de corpuri minuscule şi acoperite cu pălării de vară deschise la culoare. Şi el se obişnuise aproape fără să-şi dea seama cu normalitatea exilului, cu a fi un nimeni, el, care avusese un nume respectat şi un post de profesor eminent, se obişnuise să locuiască împreună cu fiica lui într-o pensiune sordidă, pe care nu întotdeauna reuşea să o plătească la timp. „Dumneavoastră, spaniolii, credeţi că lucrurile sunt stabile, că ceea ce a durat până acum va rămâne la fel pentru totdeauna. Nu ştiţi că lumea poate să se prăbuşească. Nici noi nu ştiam când a izbucnit războiul din 1914, ba eram şi mai orbi, şi mai buimaci şi îmbătaţi de bucurie, asaltam cu entuziasm birourile de recrutare, mergând în ritmul marcat de fanfarele militare care intonau imnuri patriotice, defilând în drum spre abator, pe când taţii îşi îndemnau băieţii să se înroleze, iar femeile aruncau cu flori de la ferestre. Marii scriitori făceau prin ziare apologia războiului, marea cruciadă a culturii germane!” Vorbea în germană de parcă ar fi declamat, iar câţiva dintre trecători se opreau în loc pentru a-l privi mai bine: capul chel şi oval, îmbrăcat într-un costum de doliu anacronic, între formal şi ponosit, glasul răguşit, trădând un accent străin, servieta neagră strânsă cu grijă în braţe de parcă ar fi conţinut ceva foarte preţios, diplomele şi certificatele lui scrise cu litere gotice, scrisorile de recomandare în diverse limbi, paşapoartele

expirate, cu o ştampilă pe prima pagină *(Juden*[47]*-Juif*[48]*),* certificatele sau biletele de liberă trecere mecanografiate cu caractere chirilice, copiile după cererile de viză, înştiinţările dezamăgitoare de la ambasada americană la Madrid, teancurile de ziare internaţionale decupate cu foarfeca, pline de sublinieri şi de semne de exclamaţie şi de întrebare, de note mâzgălite pe margine. Ignacio Abel se căia acum pentru imprudenţa de a-l fi invitat să bea două pahare de tărie: poate că toată ziua nu mâncase nimic sau foarte puţin în afară de sendvişul cu jambon. „Dumneata nu vrei să vezi, însă vezi cât se poate de bine, scumpul meu discipol. Ai vrea să te prefaci că nu auzi, la fel ca oamenii din cafenea, când au început să răsune împuşcăturile. Însă, chiar dacă nu vrei, eşti atent, eu vorbesc întruna şi singura persoană care îmi acordă o oarecare atenţie eşti dumneata. Dau telefoane şi numai dumneata îmi răspunzi. Când merg la vreun birou, mereu e închis sau se pregătesc să-l închidă, iar atunci când caut pe cineva nu poate să mă primească şi îmi dă întâlnire după multă vreme, însă când ajung în sfârşit la data convenită, mi se spune că nu se află acolo sau că e o greşeală şi că trebuie să mă întorc peste o săptămână. În afară de dumneata, nimeni nu e acasă sau la birou atunci când sun. Se gândesc, poate, că am să mă satur să-i tot caut şi că nu o să mai trec pe acolo sau că am să mă îmbolnăvesc, însă eu revin mereu în ziua stabilită, la ora exactă, nu pentru că aş fi vreun încăpăţânat, ci pentru că nu am altceva de făcut. Dumneata, scumpul meu prieten, care eşti foarte ocupat, nu poţi să mă înţelegi. Dumneata nu ştii ce înseamnă să te trezeşti de dimineaţă şi să ai toată ziua înainte, toată viaţa înainte fără nicio altă ocupaţie decât să ceri lucruri pe care nimeni nu are obligaţia să ţi le dea sau să cauţi persoane care nu vor să te vadă. Sau, mai rău, să încerci să vinzi lucruri pe care nimeni nu vrea să le cumpere, în afară de dumneata, bunul meu prieten, care mi-ai cumpărat din milă nu ştiu câte stilouri care zgârie hârtia şi care mânjesc totul. E bine, cel puţin, că fiica mea predă acum câteva ore de germană, mulţumită dumitale şi soţiei, copiilor dumneavoastră încântători şi prietenilor copiilor pe care dumneata şi soţia dumitale i-aţi convins, nu ştiu cum, să studieze germana. Şi eu ar trebui să mă ofer să dau lecţii, în loc

[47] „Evreu” – în lb. germ. în orig. (n. tr.).
[48] „Evreu” – în lb. fr. în orig. (n. tr.).

să umblu încoace şi încolo încercând să vând stilouri falsificate, să intru în birouri şi să cer documente, dar dumneata mi-ai fost student şi mă cunoşti, eu nu am răbdare pentru un lucru atât de lent cum e să predai o limbă străină. Parcă a fost un vis vremea petrecută la Şcoala Bauhaus! Îţi aminteşti? Mai întâi la Weimar, apoi în clădirea nouă, de la Dessau. Eu nu voiam să ştiu ce se petrece dincolo de pereţii aceia netezi şi albi, de lumea noastră frumoasă, alcătuită din ferestre mari şi unghiuri drepte. Frumuseţea tuturor lucrurilor utile, îţi aminteşti? Cinstea fiecărui material, formele pure concepute pentru a îndeplini un rol exact! Eu nici măcar nu-mi amintesc să fi citit în ziare că Hitler fusese numit cancelar al Reich-ului. Încă o criză a guvernului, una precum atâtea altele, aceiaşi politicieni care vin şi pleacă, aproape aceleaşi nume, iar eu nu aveam nici timp, nici chef să citesc ziarele sau să fiu atent la discursuri. Aveam lucruri mai importante de făcut, lucruri practice şi urgente, cursurile, administrarea Şcolii, probleme tehnice care trebuiau rezolvate, soţia bolnavă, fiica mea care mă îngrijora pentru că nu îndrăznea nici să vorbească, nici să privească pe nimeni în ochi, care devenise comunistă peste noapte, fără ca eu să ştiu de la cine se molipsise. Oamenii obsedaţi de politică mi se păreau la fel de greu de înţeles precum cei care fac o pasiune pentru sport sau pentru cursele de cai. Mi se părea că fiica mea era tulburată, intoxicată de cărţile alea pe care le tot citea, de filmele sovietice, de eternele reuniuni care de multe ori aveau loc la mine acasă, ore întregi de discuţii interminabile, fumând ţigări, analizând articole din ziare după ce le citeau cu glas tare, toată viaţa ei, de când se trezea până când se culca, tot mai palidă, somnambulă, uitându-se la mine de parcă aş fi venit de pe altă planetă sau de parcă aş fi fost duşmanul ei de clasă, tatăl social fascist, cu mult mai periculos decât un nazist, colaboratorul ipocrit al exploatatorilor clasei muncitoreşti, burghezul corupt şi partizan al războiului imperialist. Moştenise talentul şi vocea mamei ei. Urmase Conservatorul şi renunţase la muzică pentru că opera era o distracţie elitistă şi decadentă. Aşa era fiica mea. Nu s-a mai îngrijit şi s-a urâţit. Ai văzut-o doar şi dumneata: a reuşit să se facă urâtă şi să pară mult mai în vârstă decât e de fapt. Acum seamănă cu femeile care stau de pază la hotelurile sovietice şi cu secretarele de la Komintern. Ce poţi să-i faci, scumpul meu prieten? Cât de puţin ne stă în

putere să facem! Acţionăm aşa cum e drept, ne îndeplinim sarcinile, ne facem bine treaba. Şi la ce foloseşte? Spunem ce ne dictează conştiinţa, chiar dacă nimeni nu vrea să ne audă şi ne atragem nu numai ura duşmanilor noştri, ci şi pe a acelor prieteni care preferă să nu afle adevărul şi să nu vadă ce au înaintea ochilor. Fiica mea nu voia să vadă ce era limpede pentru oricine, de îndată ce am ajuns la graniţa sovietică. Nici eu nu am vrut să văd, de dragul ei, pentru că, dacă aş fi văzut, ar fi fost neloial faţă de ea şi pentru că oamenii aceştia ne oferiseră azil politic atunci când a trebuit să plecăm din Germania. Cum ne priveau însă prin gări, pe noi, cei doi străini primiţi de mai-marii Partidului, cum ne iscodeau prefăcându-se că nu o fac, cum ne priveau pe ascuns, cu câtă teamă şi cu câtă ură, căci pentru noi întotdeauna se găseau locuri libere în tren şi tacâmuri la cantinele unde ei stăteau la rând, morţi de foame, tovarăşi proletari ai patriei sovietice. Iar acum văd afişele astea prin Madrid şi mi se face teamă, secerile şi ciocanele, portretele, de parcă m-aş fi întors la Moscova sau de parcă ei ar fi venit aici după noi, să ne caute. Am văzut manifestaţia de Întâi Mai, cămăşile roşii, miliţienii în uniforme, copii mergând în pas de defilare cu pumnul ridicat, portretele lui Lenin şi ale lui Stalin, stema uriaşă cu secera şi ciocanul deasupra capetelor trecătorilor, în mijlocul steagurilor roşii. Oamenii aceştia nici nu pot să-şi închipuie cum vor fi vieţile lor, dacă din nefericire se va împlini vreodată ce au fost învăţaţi să viseze. Eram cu fiica mea şi aş fi vrut să plec de acolo cât mai repede, ea însă era ca hipnotizată cum dumneata nici nu îţi poţi închipui. După toate prin câte a trecut în Moscova, a rămas tăcută lângă mine, m-a prins de braţ şi i s-au umplut ochii de lacrimi când a auzit muzica de fanfară intonând *Internaţionala,* oribil, ce-i drept. I s-au umplut ochii de lacrimi şi a ridicat şi ea pumnul, ea, care era gata să moară asasinată de camarazii ei sovietici, aceiaşi care au primit-o cu un buchet de trandafiri roşii când am trecut frontiera. Aşadar, nu e niciun leac, nimeni nu e la adăpost, oricât de departe crede că se află de pericol. Cămăşile albastre şi cămăşile brune, şi cămăşile negre, şi cămăşile roşii vin după noi şi în scurt timp o să infecteze totul. E de ajuns să te uiţi pe o hartă să vezi cât spaţiu au ajuns să ocupe. Nu mai e loc pentru oameni ca noi. Nimeni nu o să ne apere. Hitler a încălcat Tratatul de la Versailles şi a invadat cu armata lui zona

demilitarizată şi nici britanicii, nici francezii nu i-au ţinut piept. Aştept scrisori din America, nu din Statele Unite, chiar dacă Van der Rohe şi Gropius se află deja acolo, la fel şi Breuer. Le scriu şi răspunsurile lor întârzie mult. Spun că o să facă tot ce le e în putinţă, dar că e greu, ştii dumneata, din cauza capriciului fiicei mele, pentru că în paşapoarte apare că am fost în Uniunea Sovietică şi, prin urmare, nu au încredere în noi. Poate că am reuşi să mergem mai întâi în Cuba şi apoi în Mexic, iar de acolo va fi mai uşor să intrăm în Statele Unite. Dumneata crezi că încă mai e timp. Auzi ce-ţi spun şi crezi poate că exagerez sau că am început să o iau razna. Te simţi în siguranţă pentru că te afli în oraşul dumitale şi în ţara dumitale şi crezi că, de fapt, eu şi alţii ca mine aparţinem unei alte specii, unei alte rase. Dar timpul se sfârşeşte, prietene dragă, ni se scurge din ce în ce mai repede, chiar şi dumitale, şi celor care sunt ca noi...”

Uneori, zgomotul automobilelor înăbuşea glasul profesorului Rossman; automobilele, conversaţiile joviale ale oamenilor pe lângă care treceau, muzica de la o flaşnetă sau de la radioul vreunui bar, sirena vreunei ambulanţe sau a unui camion al Gărzii de Asalt, trepidaţia pavajului atunci când treceau vagoanele unui metrou, litania unui vânzător ambulant de ţigări şi cravate, ritmul leneş cu care se aşternea întunericul peste centrul Madridului, când vara îşi anunţa prezenţa în mirosurile din aer şi în atingerea senzuală a unei brize venite de nu se ştie unde, de la polenul de verbină şi de muşcate proaspăt stropite sau de la tonetele de îngheţată, napolitane şi frişcă. Deasupra străzii şi a traficului, mai sus de felinarele electrice şi de acoperişuri, de ferestrele deschise în aerul călduţ al nopţii, se înălţa clădirea Telefónica, încoronată de sfera luminoasă a unui ceas. Noaptea, trepidaţia oraşului îl făcea să simtă mai intens dorul de Judith Biely, care se afla în călătorie în afara Madridului, într-o excursie educativă la Toledo şi Ávila cu studentele ei americane. Ignacio Abel ar fi vrut să-l asculte pe profesorul Rossman şi să-l însoţească docil până la pensiune, dar ceea ce simţea în adâncul propriei fiinţe era o iritare cu neputinţă de mărturisit. Tot ce-şi dorea era să rămână singur cât mai repede şi să umble fără ţintă, purtat de imaginile provocatoare din jur şi de furnicarul uman, sperând ca Judith să apară printr-o minime la un colţ de stradă, căutându-l şi ea, întoarsă mai repede din

extazul turismului, fugind de colegele şi studentele ei, abdicând din dragoste de la simţul strict al datoriei specific american, de la entuziasmul ei metodic pentru arta spaniolă. Dar se făcuse târziu: acele cu strălucire roşietice ale ceasului clădirii Telefónica arătau ora opt. Acum îşi amintea cu lehamite că îi promisese Adelei că avea să ajungă acasă pe la opt şi jumătate pentru o mare cină în familie, a cărei perspectivă năvălea asupra lui ca o avalanşă de plictis – onomastica sau ziua de naştere a cuiva. Încă din ascensor putea să simtă parfumul greu al mamei Adelei şi mirosul unguentului pe care tatăl ei şi-l aplica în doze mari, ca să-şi aline durerile reumatice. De pe palier se auzeau vocile cunoscute, veselia familiei Ponce-Cañizares Salcedo atunci când se întâlneau în număr aşa de mare. Înainte să intre în salon, Ignacio Abel a străbătut culoarul pe furiş spre dormitor, dar când a zărit lumină în camera copiilor a intrat să-i sărute. Atunci a văzut pentru prima dată în propria lui casă un pistol: fiul său ţinea patul armei între mâinile lui fragile, stătea cu un ochi închis şi lua cu stângăcie poziţie de tragere în faţa oglinzii, urmărind indicaţiile joviale ale unchiului său Víctor, care continua să poarte cămaşă albastră şi curele pe sub jacheta sport.

15

Unchiul Víctor îi susţinea din spate încheieturile mâinilor, pentru că pistolul era prea greu să-l poată ţine drept; cu o bruscheţe impetuoasă de instructor îi arăta cum să ţină picioarele depărtate, explicându-i că trebuia să păşească ferm, ca să nu-şi piardă echilibrul din cauza mişcării de recul a armei, că nu trebuia să creadă copilăriile din filme, pentru că trăgaciul nu se apasă cu pistolul la şold, ci ridicat la nivelul ochilor ca să ţinteşti bine şi strâns cu putere cu amândouă mâinile, impresionând un copil de doisprezece ani prin familiaritatea lui cu armele de foc. Unchiul Víctor, pe care Miguel îl admira aşa de tare de când se făcuse mai mare şi proiectase asupra lui un aer vag de masculinitate romantică, şi cu atât mai mult acum, în ultima vreme, de când în Víctor devenise vizibilă o transformare care trebuie să fi început cu câţiva ani în urmă, dar pe care Ignacio Abel nu o sesizase, din simplul motiv că nu-i acorda cumnatului său suficientă atenţie, încât să observe vreo schimbare la el sau pentru că aceste schimbări trebuie să fi fost la început treptate, petrecute cu grijă, petrecute într-o oarecare clandestinitate politică sau doar cu timidităţile lui de bărbat tânăr, înzestrat cu o voinţă şovăielnică. Un aer vag începuse să-şi pună amprenta pe toate aspiraţiile lui schimbătoare, printre care abia dacă se puteau întrezări însuşiri comune – doar lipsa de spirit practic şi atitudinea indulgentă şi pe alocuri chiar entuziastă cu care îl privea Adela. Era prea plin de fantezie, dar mai devreme sau mai târziu avea să-şi găsească drumul; de mic fusese bolnăvicios, petrecuse o bună bucată de vreme într-un sanatoriu din Sierra pentru boli de plămâni, fapt care îi marcase caracterul şi îl făcuse să rămână în urmă la şcoală şi la liceu, fără ca el să fi avut vreo vină. Şi oare nu era inevitabil ca părinţii şi sora lui mai mare să fie uneori mai indulgenţi şi mai ocrotitori decât ar fi fost nevoie cu un băiat care, din cauza plămânilor firavi, petrecuse atâta vreme la pat sau în singurătatea sanatoriului, în secţia de prevenire a bolilor infecţioase?

Începuse să studieze dreptul, dar, după cât se pare, nu terminase facultatea sau fusese nevoit să o prelungească mai mult decât era firesc, pentru că într-un an universitar hotărâse că dreptul în sine era mult prea arid şi că ar fi fost mai bine să-l combine cu filosofia, mai potrivită, după părerea surorii mai mari, cu firea lui creativă sau artistică într-un sens mai general. Asta, chiar dacă don Francisco de Asís, „în forul lui interior", aşa cum obişnuia el să spună, credea că aceste studii, frecventate mai curând de domnişoare, aveau ceva prea puţin bărbătesc. Imobilitatea la care îl condamnase convalescenţa trezise în unchiul Víctor o înclinaţie precoce pentru literatură şi pentru visare. Teatrul, poezia se potriveau mai bine cu caracterul lui imaginativ decât regulamentele legale; fără îndoială că avea să termine studiile cu note strălucite şi poate că avea să ocupe un post sigur şi bun, care să-i lase destul timp liber, cât să-şi cultive înclinaţiile artistice fără să se teamă de sărăcie. Volume subţiri de versuri, cu caligrafia austeră a publicaţiilor *Índice* sau *Revista de Occidente* ocupau mai mult spaţiu în dezordinea literară şi înţesată de fum de ţigară a odăii lui decât numeroasele texte juridice, cândva cercetate cu atâta asiduitate, încât mama lui, doña Cecilia, se temuse uşor melodramatic ca nu cumva de la studiul atâtor mii de pagini scrise cu litere mărunte să nu i se şubrezească sănătatea şi să nu-i slăbească vederea, la fel cum se temea că gustul nemăsurat pentru tutun avea să-i afecteze în cele din urmă plămânii, făcându-l să se întoarcă la sanatoriul fatidic unde îşi petrecuse cu adâncă tristeţe o parte însemnată a copilăriei. Se părea că începuse să scrie versuri, chiar dacă era timid şi excesiv de perfecţionist şi nici măcar surorii lui mai mari nu se hotărâse să i le arate, că unele dintre poemele sale aveau să fie publicate în *Cruz y Raya,* pentru că îi plăcuseră lui Bergamín, sau în *La Gaceta Literaria*, primite cu un entuziasm lunatic de Giménez Caballero, că era foarte greu să ajungi să publici în asemenea reviste dacă nu aveai cunoştinţe şi că în orice caz era mai bine pentru un tânăr poet să se conformeze cu aspiraţii mai modeste în aparenţă, dar în fond mai solide, cu reviste mai puţin cunoscute, dar mai prestigioase, cuprinzând domenii mai rafinate. În cele din urmă i s-a publicat o poezie: însă a întârziat atât de mult să apară, încât, de-atâta aşteptat, lui Víctor i-a pierit cheful de a mai scrie versuri şi a căpătat un interes pasional pentru teatru, chiar dacă nu se ştia prea bine

faţă de care latură a lui, deşi, fără îndoială, printre preferinţe nu se numărau grosolăniile teatrului comercial, ci noile curente poetice, cu lumini şi muzici îndrăzneţe, cu efecte scenice surprinzătoare. Cu un curaj deloc pe potriva sănătăţii lui mereu şovăielnice, s-a retras în casa de la munte pentru câteva săptămâni, pe timp de iarnă, ca să scrie o dramă simbolisto-socială, ale cărei prime încercări au fost supuse părerii Adelei, cu rugămintea să fie sinceră în observaţii şi să nu i le arate soţului, un bărbat fără nicio sensibilitate literară, fără vreun alt interes decât acela de a construi clădiri, ca un zidar mai evoluat ce era. Totodată, a informat-o confidenţial că exista posibilitatea să se ofere să-i pună textul în scenă Cipriano Rivas Cherif, de îndată ce textul va fi terminat. Lucrarea era cam confuză, iar valul de inspiraţie creatoare nu a durat mult, poate din cauza iernii aspre petrecute într-un sat dezolant, într-o casă greu de încălzit, sau pentru că posibilităţile de a pune piesa în scenă deveniseră deodată nesigure, din cauza publicului necioplit şi a industriaşilor obtuzi, interesaţi doar de a investi fără vreun risc în operele autorilor consacraţi. Oare García Lorca nu alunecase în ridicol cu opera aceea mult prea poetică, în care actorii apăreau pe scenă deghizaţi în fluturi, lăcuste şi greieri, stârnind glumele cele mai grosolane printre spectatorii de la parter? Şi a scrie o piesă nu reprezenta tocmai partea cea mai învechită a teatrului, cea mai previzibilă, în definitiv? Víctor venea la masă în casa surorii lui cu reviste de teatru în germană şi franceză, pline de fotografii cu jocuri impresionante de umbre şi actori cu feţele pictate, iar apoi le lăsa uitate şi nu se mai întorcea după ele. „Până la urmă, oricum nu înţelegea limba”, observa sec Ignacio Abel, cu un sarcasm care o rănea pe Adela, tocmai pentru că, în definitiv, ştia şi ea asta sau în sinea ei bănuia. Îşi privea fratele şi ar fi vrut să nu observe ceea ce era sigură că soţul ei vedea foarte bine, o oarecare moliciune a gesturilor care corespundea slăbiciunii lui de caracter, arătând o fascinaţie mult prea necondiţionată faţă de lucruri recent descoperite, apoi uitate la scurtă vreme, fără să ajungă vreodată să se închege într-o ocupaţie tangibilă, într-un proiect verosimil. În această privinţă, don Francisco de Asís recunoştea cu o tristeţe ereditară că singurul lui fiu moştenise mai degrabă trăsăturile neamului Salcedo decât pe ale lui Ponce-Cañizares. Când se părea că, în ciuda tuturor greutăţilor, era gata să termine în acelaşi timp

ambele facultăţi, după o vreme de recluziune prodigioasă în compania cărţilor, în care din nou sănătatea plămânilor îi fusese pusă în pericol din cauza nesomnului şi a excesului de ţigări, s-a aflat în cele din urmă că suspendase o perioadă studiul dreptului, atât de absorbit fiind de cel al filosofiei, încât uitase să-i comunice şi familiei această decizie; dar înainte de orice era nevoie să înceapă să-şi câştige traiul de toate zilele – la cei aproape treizeci de ani ai lui i se părea nedemn să fie întreţinut în continuare de tată; asista la cursurile serale din facultate, în timp ce ziua lucra la compania de brevete al cărei patron era un prieten de-ai săi, patron sau matelot secund, asta nu era foarte clar, dar fără îndoială prieten de mare încredere, îndeajuns de bun încât să-i ofere, la scurt timp după ce se angajase, un salariu destul de mare şi un post cu responsabilitate. În timpul cinei, Ignacio Abel asculta cu capul în jos aceste explicaţii ale Adelei şi nici măcar nu era nevoie să formuleze vreo observaţie ironică pentru ca soţia să-i simtă deja muşcătura, contaminată fiind de bunăvoinţa ei protectoare. Pe când îi expunea noile perspective ale fratelui, descoperea ea însăşi inconsistenţa lor insustenabilă, ceea ce o făcea să îl apere şi mai mult. „E adevărat că unchiul Víctor o să devină inventator?” Întrebarea candidă a lui Miguel provoca un început de zâmbet pe buzele tatălui, o umbră de indiciu în colţurile gurii, îndeajuns ca Adela să se teamă de comentariul rostit cu voce tare, care ar fi putut să-i ridiculizeze fratele în faţa copiilor. Alteori fusese avocatul unor oameni acuzaţi pe nedrept de vreo crimă, aidoma lui Perry Mason... Altădată, scria scenarii de film şi nimic nu ar fi fost mai simplu decât să-şi ducă nepoţii pe platou să vadă cum se turnează un film şi chiar să-i salute pe artişti... Însă Ignacio Abel îşi stăpânea observaţia acidă, dar asta nu făcea ca efectul celor nerostite să fie mai puţin dur. Avea un fel de rafinament de-acum instinctiv, lipsit de maliţiozitate reală, parte din repertoriul impersonal al vieţii domestice. „Nu inventator”, l-a corectat Lita, agravând fără să ştie umilinţa mamei. „Cum este aproape avocat, unchiul Víctor are să-i ajute pe inventatori să nu fie păcăliţi sau să nu li se fure descoperirile”.

Unchiul aproape avocat frecventa prietene cu care aproape că se logodea, mai mult, cu una dintre ele se pare că lucrase o vreme sau că urma să lucreze pentru compania de teatru La

Barraca, unde predomina un repertoriu de opere clasice şi poetice, pentru care se cereau cunoştinţe de scenografie şi lumini dobândite tot studiind reviste de teatru străine, scrise în limbi străine învăţate, se pare, de Víctor în vagi cursuri informale cu profesori nativi. Era preferabilă vivacitatea informală a conversaţiei memorării sau gramaticii greoaie. Astfel, contrazicea legendara dificultate de a învăţa limbi străine care afecta în egală măsură ambele ramuri ale familiei, precum recunoştea – „în mod public!" – don Francisco de Asís. Ocupat cu decorul sau luminile în timpul unui turneu al companiei – cu o semnificaţie politică pe care tatăl lui n-o înţelegea cu adevărat, fie din ignorantă inocenţă, fie pentru că de fapt i se părea de la sine înţeles că o companie consacrată reprezentării dramelor de capă şi spadă şi pieselor moralizatoare era compusă din oameni la fel de reacţionari ca el –, Víctor nu reuşise să se prezinte la examenele de la sfârşit de an la niciuna dintre facultăţile pe care le urma. Dar asta conta mult prea puţin, pentru că de îndată ce avea să înceapă să lucreze, nu va mai fi atât de urgent să-şi termine studiile, ca să poată ocupa o poziţie importantă. Iar în cazul puţin probabil în care nu ar fi reuşit, totuşi, să ocupe acest post cât se poate de sigur în biroul de omologare a brevetelor – călăuzit fiind de buna lui credinţă incorigibilă, uneori Víctor avea mai multă încredere decât ar fi trebuit în promisiunile prietenilor, fiind adesea răsplătit cu amare dezamăgiri –, oare nu putea Ignacio Abel să-i caute o slujbă temporară în vreunul din birourile Oraşului Universitar sau la vreun prieten arhitect sau să-l întrebe pe doctorul Juan Negrín ori pe apropiaţii săi care ocupau poziţii importante în Guvernul Republican? Oare acum în Spania nu depindea totul mai degrabă de influenţele politice decât de meritele personale, oricât de mari ar fi fost, mai ales atunci când proveneai dintr-o familie de „însemnătate monarhică", cu o „profundă ascendenţă spaniolă şi catolică", aşa cum declama don Francisco de Asís cu vocea lui tunătoare de orgă, la masa în familie, expulzând în toate părţile, din cauza vehemenţei şi a faptului că vorbea cu gura plină, firimituri de mâncare şi stropi de salivă? Însă Adela ştia că soţul ei nu avea să spună nimic şi că ea trebuia să se înarmeze cu mult curaj ca să prezinte, la început în mod indirect, situaţia fratelui ei, mai puţin îmbucurătoare decât părea, din cauza unor datorii imprudente pe care le făcuse... El

avea să înţeleagă ceea ce ea doar sugera, dar nu avea să cedeze şi nici să dea semne că ar fi priceput despre ce era vorba. Nu avea să-l scutească de niciun pas pe care să-l facă spre el, nici de umilinţa de a cere. Avea să spună suav vreo maliţiozitate. O avea gata pregătită. Dacă Víctor stăpânea atâtea limbi străine şi avea atâtea talente, cum se făcea că nu-şi găsise de lucru nici măcar ca funcţionar? Nu putea oare don Francisco de Asís să-l pună măcar portar la sediul vreunei deputăţii de provincie?

Ignacio Abel nu a observat schimbările, la început subtile şi nu doar vestimentare... Nu acorda atenţie explicaţiilor cumnatului său, care aveau acelaşi aer vag dintotdeauna, dar care începuseră să capete un iz politic, un început cumpănit de isterie. În Spania totul era controlat de aceiaşi oameni. Pentru a ajunge cineva, trebuia să te supui indicaţiilor politice ale unor intelectuali care trăgeau sforile revistelor, ale companiilor teatrale, ale ziarelor, şi ajungeau până în sălile de curs ale universităţilor, la care nici măcar nu avea rost să asişti, atât de înţesate erau de agitatori cu porniri sovietice. Femeile renunţau la feminitate. Unele mergeau la universitate cu bască şi jachetă bărbătească şi vorbeau mai tare decât băieţii, fără să-şi scoată ţigara din gură. Mai lipsea oare mult până să înceapă să strige, la fel ca în Rusia, „Copii da, soţi nu”? Pe Víctor îl pierdea din nou entuziasmul. Nu-şi dădea seama ce preţ urma să plătească dacă avea să îmbrăţişeze fără rezerve noile idei salvatoare, care îl încântau atât de mult, ce porţi i se închideau poate tocmai acum. Dezamăgit de meschinăria cercurilor literare, renunţase să mai participe la cenaclurile din tipografia lui Altolaguirre sau la ceaiurile acelea atât de fine de duminică după-amiaza, ţinute la María şi Araceli Zambrano, frecventate de persoane tot mai dubioase. Unii umblau cu precauţie: el se dăruia în întregime credinţelor sale, mai ales de când asistase la mitingul de la fundarea Falangei în Teatrul de Comedie, rămânând uimit de elocvenţa şi entuziasmul lui José Antonio. Omul acela nu vorbea ca un politician, ci ca un poet. Iar pe popor, în momentele cele mai grele de criză, nu îl mişcau conducătorii politici, ci poeţii şi vizionarii. Faptul că îl vedea acum pe cumnatul său cu o cămaşă albastră i se părea lui Ignacio Abel o dovadă de inconsecvenţă din aceeaşi categorie cu gustul lui de a purta o pelerină neagră

şi plete de boem, iar mai târziu salopeta absurdă de muncitor cu care se îmbrăcau domnişorii studenţi de la compania de teatru La Barraca. Proza manifestelor politice uitate acum era la fel de înfloritâ şi de inconsistentă precum revistele literare citite cu acelaşi devotament cu ani în urmă. Mai lesne de observat era însă trecerea de la difuza langoare artistică la un dinamism între marţial şi sportiv, ce continua să aibă o vastă componentă iluzorie. A încetat să mai poarte inele şi să fumeze aşezat pe sofa. Acum era expert în motociclete – atunci când avea să aibă postul acela stabil, aşa cum i se promisese, va economisi bani ca să-şi cumpere una – şi îi aducea nepotului său Miguel stampe cu fotbalişti şi biciclişti celebri, vorbindu-i despre sporturi în care deodată devenise specialist, cu un entuziasm uşor iritant pentru Lita, întristată pentru că se simţea exclusă de la acele discuţii masculine. Acum păşea lovind mai tare solul cu tocurile pantofilor şi îşi pieptăna părul pe spate, lipit de pielea capului, astfel încât dezvăluia structura osoasă a craniului, dar şi evoluţia alopeciei moştenite pe linie maternă, cheliile Salcedo imortalizate în portretele în ulei şi în dagherotipurile de mai bine de un secol. Începuse să râdă cu hohote sonore, să strângă mâna bărbăteşte, îndoindu-şi palma oblic, în jos. Se aşeza la masă cu mânecile de la cămaşă suflecate, ţinând furculiţa şi cuţitul cu o grosolănie de cazarmă, mai brunet acum, bronzat în timpul exerciţiilor în aer liber, al marşurilor şi al simulărilor de manevre militare la care participa duminica în Sierra şi unde promitea să-l ducă odată şi pe Miguel fără ştirea tatălui, îi spunea coborând vocea, cu un ton de complicitate conspirativă. Păşea pe coridor, unde se auzeau răsunând tocurile cizmelor şi de îndată se simţea mirosul de piele lustruită. Copiii se ridicau de la masă fără să ceară voie şi alergau în întâmpinarea lui, iar după ei se ridica şi Adela, stăpânindu-şi cu greutate bucuria provocată de apariţia pe neaşteptate a fratelui ei, înfrângând cenzura perceptibilă şi tăcută a lui Ignacio Abel, care rămânea singur în salon, în faţa mesei cu farfuriile puse şi cu supa pe cale să se răcească. Printre privilegiile fratelui se număra şi acela de a se prezenta neanunţat în casa surorii lui, prefăcându-se că nu observase iritarea silenţioasă a soţului.

— Cumnate, nu-i nevoie să te mai ascunzi. Ştiu doar că nu-ţi plac ideile mele.

— Care idei? Nu ştiam că despre nişte idei era vorba. Aş

spune mai degrabă nişte uniforme, nu? Observ că mai importante decât ideile sunt uniformele, de care sunteţi cu toţii aşa de legaţi.

— Şi cine anume sunt aceşti toţi, dacă se poate şti?

— Voi toţi. Cămăşile roşii, cămăşile albastre, cămăşile negre, cămăşile brune. Oare nu sunt unii în Catalonia care poartă cămăşi verzi? Trăim vârsta de aur a industriei confecţiilor. V-aţi pus de acord cu comuniştii ca ei să poarte cămăşi albastru-deschis şi voi pe cele de un albastru mai închis? Ca să nu mai vorbim de cizme, curele, eşarfe, manifestaţii în pas de defilare, steaguri.

— Tată, dar uniformele sunt frumoase.

— Tu să taci, Lita, când vorbesc oamenii mari! Şi voi vă jucaţi acum de-a uniformele în curtea şcolii? Cântaţi imnuri în joacă şi vă atacaţi cu bâte şi ciomege când vă întâlniţi pe stradă?

— Ignacio, nu vorbi aşa cu fiica ta!

— Trebuie să fii înapoiat mintal ca să te îmbraci în uniformă din plăcere. Ca să te joci de-a armata.

— Cumnate, nu mai vorbi aşa, că s-ar putea să ne supărăm!

— O spun şi nu am de gând să-mi retrag cuvintele.

— Cu siguranţă că atunci când îi vezi pe pionierii socialişti defilând duminica pe strada Arguelles, când te întorci de la Sierra, nu îţi mai sare ţandăra aşa de repede.

— Ba îmi e la fel de ruşine. Mi-e la fel de greaţă. Toţi sunt la fel, în pas de defilare, cu pumnii strânşi, cu dinţii încleştaţi. Nu contează ce culoare are cămaşa. Nu-mi plac copiii care se roagă ca nişte papagali cu mâinile împreunate şi nici nu-mi place să-i văd cu pumnul ridicat şi cântând *Internaţionala* cu acelaşi ton de parcă ar cânta *Con flores a María*[49]. Oamenii decenţi nu se ascund în spatele unei mulţimi în uniformă.

— Când vorbeşti în felul ăsta, mă gândesc că ar fi mai bine să te las singur.

Adelei, care se temea atât de mult de tăcerea lui, acum îi era şi mai frică de furia rece a cuvintelor, pronunţate cu un efort conştient de a nu ridica vocea, de a nu se uita în ochii nimănui.

— Nu mi se pare o idee rea.

— E diferenţa dintre generaţii, Adela.

Estetul devenea brusc filosof, vorbind pe un ton nemaiauzit

[49] Cântec religios închinat Fecioarei Maria.

de imparţialitate, repetând şuvoiul verbal din care se hrănea.

— Soţul tău e un om foarte inteligent, dar din alte vremuri, ştiu asta şi nu îi pun vorbele de până acum la socoteală. Trebuie să fii tânăr ca să te afli la înălţimea unui timp care se luptă să rămână tânăr, aşa cum spune mereu José Antonio. Ai dreptate într-o privinţă, Ignacio, şi anume că ideile se schimbă la fel cum se schimbă şi hainele. Unii încă mai poartă vechea redingotă, barbă, ghetre, monoclu. Au rămas pe vremea trăsurilor cu cai şi nu ştiu că acum suntem în era automobilului şi a aeroplanului. Nu-ţi găsesc vreo vină, eşti din altă epocă. Suntem în secolul XX...

— Asta e de neînchipuit! a spus Ignacio Abel şi s-a ridicat dând la o parte cu o mâna autoritară servitoarea care se apropia cu tava de desert. Să înţeleg acum că eu sunt un învechit, iar tu un progresist? Asta-i chiar din cale-afară!

— Învechit sau progresist, de stânga sau de dreapta, toate astea sunt nişte concepte anacronice, cumnate. Ai de ales între tinereţe şi bătrâneţe, între ce se naşte şi ce moare, între putere şi slăbiciune.

— Atunci, uniformele sunt o modă destul de veche.

— Sunt demodate uniformele cu decoraţii şi panaş, al căror rost era să afişeze privilegiile celor puternici! Acum însă uniformele noastre subliniază egalitatea, dincolo de aberaţiile şi fandoselile individualiste. Cămaşa muncitorească, hainele lejere şi practice de sportiv, mândria că bate aceeaşi inimă în pieptul tuturor!

— Şi pistoalele?

— Ca să ne apărăm, cumnate, pentru că noi am fi oameni paşnici, dacă nu ni s-ar fi declarat război. Salutăm cu palma deschisă, nu cu pumnul strâns. Mâna deschisă tuturor, pentru că noi nu credem nici în partide, nici în clasele sociale. Comuniştii îi omorau pe băieţaşii care vindeau ziarele noastre, până când am învăţat şi noi să tragem. Guvernul ăsta nedrept ne atacă sediile şi îi închide pe falangişti, în timp ce miliţiei roşii i-a dat mână liberă.

— Guvernul republican respectă legea şi îi bagă la închisoare pe delincvenţi şi asasini.

— Guvernul republican e o fantoşă a marxismului.

Ignacio Abel a văzut dintr-odată ridicolul conversaţiei, la

care el însuşi devenise complice cu o vehemenţă inutilă. Simplul fapt de a asculta această vorbărie era suficient de degradant pentru oricine. Îl vedea pe cumnatul lui nu ca pe un fascist, ci ca pe ceva chiar mai rău, dar cel puţin familiar – un idiot, aşa cum i se păruse întotdeauna. Un idiot cu cămaşă albastră şi curele negre, cu cizme absurde, ca de echitaţie, atât de ameţit de lirismul ieftin, jurnalistic de parcă ar fi fost o tărie de calitate îndoielnică, produs al barbarei distilări hispane, precum coniacul Picador sau lichiorul Anís del Mono, cucerit de proclamaţiile milităreşti şi prozele poetice prost traduse din germană sau italiană. Un idiot care poate nu era în sine o fiinţă rea, care îşi iubea cu reală duioşie sora şi nepoţii şi care le aducea mereu cadouri, benzi desenate cu războinici sau fermieri din Vestul Sălbatic pentru băiat şi cu prinţese pentru fată, o minge, o păpuşă care plângea atunci când o aplecai înainte, care îi ţinuse pe genunchi şi le spusese poveşti când erau mici şi care se perpelea nemaiştiind cu ce să fie de ajutor atunci când unul dintre ei era bolnav. Sau poate că într-adevăr era o canalie, iar atunci Ignacio Abel comitea eroarea de a nu lua pericolul în serios, din cauza dispreţului pe care i-l provoca lipsa lui de inteligenţă.

Acum chiar acest idiot, această canalie stătea la spatele băiatului său ca să-i susţină braţele şi să-l înveţe să tragă la ţintă cu pistolul ce părea şi mai mare, şi mai obscen în mâinile lui firave, aproape translucide, precum pielea de la tâmple; mâinile care nu aveau destulă putere să ţină o minge de fotbal şi nici să se agaţe de frânghie în timpul orelor de gimnastică, care atunci când Miguel era nou-născut arătau aşa de lipsite de substanţă, atât de palide şi de molatice precum membrele unei salamandre. Pe vremea când se uita cum urca şi cobora pieptul plăpând în nopţile de febră, se temuse ca nu cumva fiul lui să sufere de pneumonie sau tuberculoză. Aflase că alţi băieţi mai puternici îl loveau în curtea Liceului-Şcoală când sora lui nu se afla pe aproape să-l apere. Era aşa de stângaci la probele sportive, cu o înclinaţie înnăscută spre a se întoarce din excursii cu vreo insolaţie sau cu vreo julitură, din cauză că se rostogolea pe cine ştie ce versant fie din nepricepere, fie pentru că îl împingeau alţii şi el nu ştia să se apere; atât de introvertit, atât de dependent de Lita, împărtăşind cu ea preocupările şi jocurile,

revistele de cinema, când ar fi trebuit să stea cu băieţii de vârsta lui; prea dornic să se ducă în camerele din spate, unde domneau servitoarele, ca să le afle poveştile şi să asculte şi el cu aceeaşi plăcere cântecele plebee, cu inflexiuni flamenco, cântate din toţi rărunchii prin curţile interioare, pe când le ascultau la radio. Nici faţă de sine însuşi nu voia să recunoască în ce măsură iritarea umbrea duioşia faţă de fiul său. Îi displăcea slăbiciunea lui şi în acelaşi timp îi provoca o dorinţă bolnăvicioasă de a-l apăra de toate. Fără să-şi dea seama, îl urmărea cu coada ochiului, îngrijorat de ceva ce lui însuşi îi era cu neputinţă de definit. Şi în virtutea unui fel de telepatie, Miguel era conştient de atenţia primită din partea tatălui său, iar faptul de a se şti observat de acesta îl făcea să se simtă mai nesigur şi mai neîndemânatic sau îşi permitea o izbucnire îndrăzneaţă ori capricioasă ce părea anume calculată pentru ca tatăl să-şi piardă răbdarea, de parcă uneori l-ar fi stăpânit vocaţia dezastrului. Aşa că, în loc să-şi coboare pistolul când l-a văzut apărând în oglindă sau să-l dea înapoi unchiului pentru a evita pe cât posibil cataclismul ce avea să se abată asupra lui, nu a făcut decât să se întoarcă spre tatăl lui şi să-l îndrepte spre el, pentru ca o clipă mai târziu să facă un pas în urmă, să strângă din umeri şi să-şi închidă ochii, presimţind enormitatea palmei care încă nu îi lovise faţa palidă, înroşită brusc, arzând ca sub un val subit de febră.

Văzând faţa fiului său atât de aproape de cea a cumnatului, Ignacio Abel descoperea dezagreabila evidenţă a asemănării dintre cei doi. Nu era vorba numai de nişte trăsături abia schiţate în fizionomia copilului şi conturate adânc în cea a adultului, ci de o asemănare şi mai profundă, poate o intimă slăbiciune, în strânsă legătură cu rezerva faţă de el, tată exigent, cumnat dispreţuitor şi sarcastic, soţ nu întru totul demn de încredere al mamei şi al surorii, intrus în apropierea amândurora faţă de ea, la fel ca în jocul împărtăşit de amândoi în acea seară, întrerupt de el în mod inoportun. Nu voia ca Miguel să crească şi să semene tot mai mult cu unchiul său, nu voia să aibă aceeaşi curbură acvilină a nasului, aceeaşi mustaţă rară şi creaţă deasupra buzei superioare, privirea între mioapă şi furişă, de parcă o parte din el s-ar fi ghemuit în adâncul propriei fiinţe. Víctor îi luase pistolul din mână fără ca băiatul să-

şi dea seama şi spunea ceva ce Ignacio Abel nu auzea. „Hai, omule, nu te supăra, că doar ne jucam.” Ignacio simţea furia crescând în el, necontrolată şi în acelaşi timp rece precum palmele mâinilor. A simţit cu răceală că avea să-i dea o palmă băiatului, o parte din el se ruşina de ce avea să facă, iar alta voia să-şi continue înaintarea, stârnită de teama copilului, ofensată de gestul lui instinctiv de a-şi căuta refugiu în unchiul Víctor, jignit şi mai adânc de faptul că băiatul se încredea mai mult în el decât în propriul tată. Era conştient de impulsul fizic care îi susţinea şi alimenta mânia, dar nu a făcut nimic ca să şi-o stăpânească, iar vizibila slăbiciune a băiatului, faţa lui roşie, tremurul buzei inferioare umede, în loc să-l potolească, mai tare îl înfuria. Miguel a făcut unul sau doi paşi înapoi, căutându-l cu privirea pe unchiul Víctor, care se îndepărta de el, după ce îşi pusese pistolul în buzunarul de la piept şi îşi încheiase jacheta, de parcă ar fi vrut să-l facă şi mai vizibil, înfricoşat sau poate intuind că mânia tatălui ar fi crescut, cu cât ar fi vrut mai mult copilul să-şi găsească refugiu lângă el. „Hai, omule!” a repetat el, dar Abel i-a făcut semn cu un gest sec să tacă, iar Víctor s-a dat la o parte, cu toată bărbăţia anulată, speriat, în ciuda cizmelor, a curelelor şi a pistolului din tocul de piele, temându-se ca pedeapsa să nu se abată şi asupra lui.

Se uita în ochii lui Miguel, iar copilul îi susţinea privirea, în timp ce se dădea înapoi spre oglinda şifonierului în care cu câteva clipe mai înainte se văzuse ca protagonistul unui film sau poate ceva şi mai grozav, pentru că pistoalele din filme nu erau adevărate. Vine o clipă în care se depăşeşte limita şi nu mai e drum înapoi, nu se mai poate şterge josnicia. Ca un uriaş deasupra fiului său, a ridicat mâna dreaptă şi încă mai avea timp să o coboare fără să facă nimic, să iasă din cameră trântind uşa după el, încercând să-şi schimbe expresia feţei pe cât îi era cu putinţă, în timp ce înainta spre coridor pentru a participa cu un fatalism posomorât la sărbătoarea familială. Ar fi putut să strige la cumnatul Víctor, să-i spună să plece şi că, dacă voia să mai păşească vreodată în casa aia, trebuia să vină fără pistol şi fără cămaşa albastră. Dar nu a făcut asta. Nu s-a pus la adăpost de ruşinea pe care avea s-o resimtă mai târziu, când o să-i ascundă în chip nedemn lui Judith Biely gestul acesta violent, pe care ea nu i l-ar fi iertat, care ar fi făcut-o să vadă în

el umbra unui necunoscut. Şi-a ridicat mâna şi a oprit-o. A simţit-o cum coboară, tăind aerul, deschisă şi violentă, grea ca o armă, palma mult mai lată şi mai tare decât faţa copilului. L-a plesnit simţind furnicături în palmă, în acelaşi timp cu valul de căldură din obraji, provocat de ruşine. Chipul băiatului s-a întors spre perete sub impactul loviturii. Ochii plini de lacrimi îl priveau de jos, ca din adâncul unei vizuini, panica de acum câteva clipe se transformase în resentiment, avea obrazul roşu-aprins, o pată în mijlocul pantalonilor scurţi şi un firişor de urină se prelungea pe unul dintre picioarele lui subţiri. Când s-a întors să iasă din cameră, a observat că fiica lui văzuse totul, neclintită şi tăcută lângă măsuţa unde îşi ţinea cărţile şi caietele de studiu.

16

Împuşcături izolate în dimineaţa proaspătă de mai, în aerul parfumat cu arome montane: cimbrişor, flori vineţii de rozmarin, mari petale albe cu pistiluri gălbui printre frunzele strălucitoare de mălăoi. Pădurea tăiată în urmă cu câţiva ani pentru a nivela terenul Oraşului Universitar din mormanele de pământ şi din şanţurile lucrărilor neterminate, din maidanele care încă nu fuseseră transformate în teren de sport. Şuierături de gloanţe care ar fi putut la fel de bine să se confunde cu zborul rândunicilor; împuşcături ca exploziile artificiilor de la târguri, auzindu-se de departe, dincolo de ţăcănitul maşinilor de scris şi de ferestrele deschise ale biroului tehnic, pe care se aplecau desenatorii tehnici şi secretarele, vrând să vadă de unde se trăgea, cu o atitudine mai degrabă de curiozitate decât de alarmă. Aerul curat încă, inundat de parfumurile muntelui, scrumierele şi coşurile de gunoi goale, buzele şi unghiile secretarelor de un roşu foarte aprins. Îi plăcea această oră a dimineţii: ziua intactă, impulsul de a munci încă neirosit de oboseală sau blazare. Curierul care se ocupa de coletele poştale poate că se lăsase purtat de mulţime şi avea să întârzie cu repartizarea corespondenţei: avea să vină cu paşi lenţi, cu expresia lui pompoasă şi servilă, cu o tavă mare în mâini şi, când avea să intre în birou, cerându-i voie ceremonios, Ignacio Abel avea să recunoască poate printre scrisorile oficiale un plic cu caligrafia lui Judith. Cum se despărţeau, cum începeau să-şi scrie. Voiau să umple cu cuvinte scrise golul de timp când nu se aflau împreună, să prelungească o conversaţie de care nu se plictiseau niciodată, rupând intervalul neliniştitor de la finalul fiecărei întâlniri. De data asta se auzea altă rafală, nu de pistoale, ci de puşti. Oare când anume începuse să se obişnuiască, să facă deosebirea? Era mai bine să se comporte de parcă nu ar fi auzit nimic: să nu-şi ridice capul de la masa de lucru, de la planşa de desen, să menţină ocupată fiecare clipă a

dimineţii, dictând scrisori, răspunzând la telefoane, luptându-se cu morile de vânt ca lucrările să nu se oprească; avea să-i ordone secretarei să se întoarcă la maşina de scris în loc să împrăştie zvonuri despre împuşcături prin birouri; avea să sune la Garnizoana Gărzii de Asalt şi să ceară să le trimită întărituri, chiar dacă ar fi fost mai practic să-l sune pe domnul Negrín, care avea să-şi pună în joc influenţa lui politică, obositoarea lui capacitate de activism. Era nevoie de o supraveghere mai atentă pe şantier atât noaptea, cât şi ziua acum, că anarhiştii de la CNT[50] voiau din nou să impună greva în construcţii.

Însă cu Negrín ar fi trebuit să vorbească mai demult şi întotdeauna amâna. Trebuia să-i spună că fusese invitat să-şi petreacă următorul an academic în America şi încă nu o făcuse; trebuia să-i fi cerut părerea înainte să accepte invitaţia, însă nu-i spusese nimic; acum trebuia să-i spună că o primise, dar rămânea tăcut, fără ca măcar să fi solicitat permisiunea oficială. Dar păstra tăcerea şi faţă de Adela, şi faţă de copii; scrisoarea cu invitaţia oficială de la Burton College sosise într-un plic lung, de culoarea fildeşului, şi, de îndată ce a văzut-o pe tava de corespondenţă, s-a grăbit să o bage în buzunar şi apoi să o pună în sertarul aflat sub cheie, unde ascundea scrisorile şi fotografiile lui Judith; răspundea vag atunci când copiii îl întrebau despre călătoria promisă, călătoria nocturnă spre Paris, în vagonul de dormit, traversarea Atlanticului, metrourile de suprafaţă, zgârie-norii din New York, restaurantele automate despre care Lita se documentase cu luare-aminte în enciclopedii şi în revistele ilustrate. Întârzia momentul neplăcut când avea să le dea explicaţia îndelung elaborată, conştient că el însuşi se pusese în situaţia nedemnă de a minţi, promiţând cu câteva luni înainte ceva ce nimeni nu-i ceruse. Se gândea să aducă drept argument faptul că nu ar fi fost bine pentru copii să piardă anul şcolar. Salariul era mai mic decât păruse la început şi nici măcar nu era sigur că avea să i se încredinţeze proiectarea bibliotecii (o poiană într-o pădure de partea cealaltă a oceanului: câteva linii schiţate pe foile mari ale unui caiet, doar umbra unei forme care poate niciodată nu avea să existe, la fel de suspendată ca viitorul însuşi). Descoperea că minciuna era un împrumut în

[50] Confederaţia Naţională a Muncitorilor – „Confederación Nacional de Trabajadores” (n. tr.).

numele căruia se adunau pe termen foarte scurt tot mai multe dobânzi cămătăreşti: noile minciuni făceau să crească datele scadente cu un preţ şi mai mare şi îl lăsau la voia creditorilor tot mai nerăbdători. Lucrările înaintau mult mai încet decât prevăzuse (totul era atât de dificil, de lent, dosarele cu acte paralizate prin birouri, maşinăriile puţine şi defectuoase, mijloacele de ridicat greutăţi şi de transport primitive, muncitorii fără chef, muncind în soare cu batice pe cap, legate cu nod, răsuflând cu greutate pe nas ca să nu scape din gură un muc de ţigară plin de salivă, privind cu teamă, pe furiş, la pistolari şi atacatori). Chiar dacă greva în construcţii nu era impusă peste tot, era totuşi limpede că Oraşul Universitar nu putea fi inaugurat în octombrie. A pleca înainte să se încheie lucrările nu era oare un gest de lipsă de loialitate faţă de Negrín? Apoi, Judith Biely era convinsă că el avea să călătorească singur în America. Ignacio Abel nu o minţea atunci când îi spunea că-şi doreşte asta la fel de mult ca ea, însă o minţise când îi dăduse de înţeles că soţia şi copiii lui erau informaţi de decizia lui, de-acum ireversibilă. Nu era chiar o minciună, ci poate doar un adevăr amânat. Mai devreme sau mai târziu, tot trebuia să aibă această discuţie familială atât de dificilă. Şi-o închipuia cu o asemenea limpezime, încât era ca şi cum s-ar fi petrecut deja (figura lui Miguel, serioasă şi ofensată, gestul de dezamăgire confirmată al Adelei, încrederea fiicei în el, contrariată, dar statornică). Era ca atunci când sună ceasul deşteptător şi visezi că deja te-ai trezit şi că tocmai ai făcut duş, iar visul îţi oferă pretextul unei leneviri neliniştite de câteva minute.

Faptul că zilele şi săptămânile se scurgeau fără să acţioneze sau să spună nimic, că vara se apropia şi că timpul dinaintea călătoriei se scurta tot mai mult i se părea mai puţin grav decât era în realitate, pentru că el era singurul conştient de ce urma. Ca un casier căruia i se pare minoră delapidarea comisă tocmai pentru că încă nu a fost descoperit (dar la fel se întâmplase şi cu doisprezece ani în urmă, când trebuia să plece în Germania: băiatul bolnav, născut de curând, prostraţia Adelei după naştere, iar el, în tot acest timp, stătea cu scrisoarea de confirmare a călătoriei în buzunar, fără să spună nimic, aşteptând doar). Solida aparenţă a normalităţii era în sine un antidot slab împotriva dezastrului. Să lucreze zi de zi, să

prezinte în faţa celorlalţi un aspect ireproşabil, să verifice dacă peisajul clădirilor şi al bulevardelor de dincolo de ferestre semăna ceva mai mult cu marea machetă utopică a Oraşului Universitar, cu clădirile abstracte în mijlocul pâlcului de copaci şi al terenurilor de sport, cu străzile drepte şi cărările sinuoase pe unde aveau să se plimbe cândva grupuri joviale de tineri. Asta, în ciuda faptului că întreaga construcţie avansa lent, în ciuda banilor puţini şi a amânării formalităţilor, a propagandiştilor apocaliptici ai grevei şi ai revoluţiei libertare, care apăreau pe şantier arborând steaguri negre şi roşii şi pistoale automate. Să se trezească în fiecare dimineaţă şi să ia micul dejun cu Adela şi cu copiii în timp ce citea ziarul şi îşi amintea de goliciunea lui Judith Biely, protejat de impunitatea propriei conştiinţe, pe când prin ferestrele deschise pătrunde răcoarea dimineţii de mai, parfumată de florile salcâmilor tineri. În timp ce dorinţa lui faţă de Judith pulsa în taină (avea să o sune de îndată ce va ieşi din casă, de la prima cabină telefonică; mai mult, avea să se închidă chiar acum în birou şi avea să-i ceară în şoaptă să se întâlnească oriunde, în casa lui Madame Matilde, într-o cafenea, în parcul El Retiro), creştea ca o tumoare abia intuită greutatea hotărârilor amânate, dobânda cămătărească. Cu cât se simţea mai tulburat, cu atât mai mult trebuia să aibă grijă să nu dea vreun indiciu şi să nu piardă controlul asupra a ceea ce puteau vedea ceilalţi. Să iasă pe stradă fără să se gândească la posibilitatea ca un pistolar să aştepte aproape de portal. Să rămână la birou cufundat în calcule sau în corectarea unui desen fără ca nici măcar împuşcăturile să nu-l facă să-şi ridice privirea mai mult de o clipă. Să nu iasă pe coridor în căutarea scrisorilor cu gesturi servile şi tava pentru corespondenţă. Să nu se uite la telefon, de parcă ar fi fost de ajuns să-şi concentreze atenţia ca să audă un zbârnâit, un apel de la Judith. Şi-a luat inima în dinţi ca să-l sune pe doctorul Negrín la Congresul Deputaţilor, şi o secretară l-a făcut să răsufle uşurat, spunându-i că don Juan nu era acolo şi că avea să-i transmită mesajul de îndată ce va ajunge. Împuşcăturile încetaseră. Acum se auzea apropiindu-se sirena unei ambulanţe sau a unei camionete a Gărzii de Asalt. Secretara a intrat în birou în pripă, agitată, fără să mai bată la uşă, iar Ignacio Abel aproape că nu a avut timp să ascundă sub un dosar cu documente scrisoarea pe care tocmai începuse să i-o scrie lui Judith Biely.

— Anarhiştii, don Ignacio, un pichet în grevă. Au venit cu o maşină, ca în filme, în faţa Facultăţii de Medicină, şi au început să tragă în muncitorii din tura de dimineaţă, i-au numit fascişti şi duşmani de clasă. Dar nişte băieţi de la miliţia socialistă care erau de gardă le-au răspuns de la ferestre...

— Dar poliţia nu era?

— De unde să fie? Au ajuns de-abia după ce au plecat pistolarii, ca de obicei. Trebuia să-i fi văzut pe băieţii de la miliţia socialistă cum le ţineau piept. Le-au făcut ţăndări geamurile de la maşină. Şi ce baltă de sânge au lăsat în urmă. Poate că vreunul dintre ei a şi încasat-o.

Se adunaseră în grupuri să vorbească despre împuşcături, din mijlocul cărora se ridica o zarvă înfierbântată, de parcă ar fi discutat luni dimineaţa despre partidele de fotbal de duminică sau despre vreun meci de box: printre muncitori era doar un rănit uşor, în ciuda ropotului de gloanţe şi a geamurilor sparte, dar era sigur că unul sau doi dintre cei din maşină erau într-o stare foarte gravă, după cât sânge se scursese din automobilul cu care au plecat în mare viteză; sânge de un roşu atât de strălucitor, nu ca lichidul negru din filme: întunecat şi repede întărit, sorbit de pământ, şters de greblele unor zileri care înainte de a se întoarce la lucru au întins peste el ciment, păziţi de bărbaţii aceia tineri din miliţia numită ceremonios Motorizata, nume fantastic datorat faptului că la defilări unii dintre ei patrulau în motociclete vechi cu ataş. „Măcar unul dintre ei trebuie să fi murit”, a spus ordonanţa responsabilă de corespondenţă. Tava cu scrisori fusese uitată pe o masă, printre ele poate se afla şi vreuna scrisă şi timbrată chiar ieri de Judith Biely, la numai o oră după ce se despărţise de el, tulburată încă de ardoarea apropierii lui şi de pe acum îngrijorată de incertitudinea întâlnirii viitoare. „L-au dus la maşină câte doi, abia dacă se ţinea pe picioare şi avea toată faţa şi cămaşa pline de sânge.” Dacă o să moară, o să-l înmormânteze într-un vârtej de steaguri şi o să-i acopere sicriul cu un stindard roşu şi negru, înaintând pe o mare de capete şi mâini dornice să îl atingă, să-l înalţe, purtat ca o barcă de curentul unui râu care inundă toată strada. O să cânte imnuri, să-şi agite pumnii strânşi, o să strige promisiuni răguşite de recuperare a prejudiciului şi răzbunare, insulte îndreptate către balcoanele închise ale locuinţelor

burgheze. Însă o împuşcătură sau zgomotul motorului vreunei motociclete ar fi fost de ajuns să provoace în mulţime un val de furie şi de panică, abătut asupra acesteia ca un ciclon peste un lan de grâu: mai multe împuşcături, acum reale, nechezatul cailor de la Garda de Asalt, geamuri sparte, tramvaie şi maşini răsturnate. Vreun trecător rămânea mort pe pavaj şi începea să se repete mai aprig liturghia colectivă a morţii: cineva care asistase la înmormântare sau care avusese nenorocul să se intersecteze cu traiectoria vreunui glonţ; un pistolar falangist trăsese dintr-o maşină aflată în mişcare, iar în jurul lui se strângea deodată şuvoiul mulţimii. Şi acel mort avea să aibă parte de o înmormântare cu alai identică – alte imnuri şi alte steaguri, discursuri rostite de voci guturale, strigăte de „Trăiască!” şi „Moarte lor!”, în faţa unei gropi proaspete. La înmormântările celor de stânga erau păduri de steaguri roşii şi pumni ridicaţi şi defilări de miliţieni tineri în uniforme; de la celelalte înmormântări se ridica fumul de tămâie răspândit de preoţi şi jelania rugăciunilor din rozariu. Era uimitor însă că nimeni altcineva nu părea să-şi dea seama de asemănarea extraordinară dintre cele două ritualuri funebre ale celor declaraţi duşmani, celebrarea exaltată a curajului şi a sacrificiului, respingerea vehementă a lumii reale şi prezente în numele Paradisului pe Pământ sau al Împărăţiei Cerurilor. De parcă ar fi vrut să grăbească sosirea Judecăţii de Apoi şi l-ar fi urât, de fapt, cu mult mai mult pe cel necredincios, pe cel nici rece, nici fierbinte decât pe fanaticii din tabăra inamică. După înmormântarea poliţistului care îl escortase pe Jiménez de Asúa, mulţimea întoarsă de la cimitir ia cu asalt o biserică, iar aceasta sfârşeşte cuprinsă de flăcări; pompierii care vin să stingă focul sunt primiţi cu gloanţe; un pompier moare împuşcat, iar a doua zi are loc o altă înmormântare, de data asta cu cămăşi albastre şi preoţi înveşmântaţi în casule, cu fum de tămâie şi cântece jalnice din rozariu. În acele zile de mai, în acea lume îndepărtată de acum câteva luni, rememorată de Ignacio Abel cu neîncredere, Madridul era un oraş de înmormântări şi coride. Pe strada Alcalá, mulţimile urcă aproape în fiecare după-amiază fie spre arena de tauri, fie spre Cimitirul de Est. În urma cortegiilor funerare şi a maselor mişcate de pasiunea tauromahiei se ridică nori de praf identici, mugete la fel de înfiorătoare. A doua zi după vreo coridă are loc în aceeaşi piaţă un miting politic, iar

ecoul metalic al megafoanelor şi al imnurilor, şi al strigătelor de „Trăiască!” şi „Moarte lor!” ajunge la fel de înăbuşit atât în domiciliul conjugal al lui Ignacio Abel, cât şi în odaia închiriată unde se refugiază împreună cu Judith Biely.

— Nu puteţi să umblaţi neînarmat pe aici, don Ignacio! îi spuse Eutimio, cât se poate de serios, atunci când, la sfârşitul zilei, l-a înştiinţat de împuşcăturile de dimineaţă de pe şantierul Facultăţii de Medicină.

Eutimio, cu doar câţiva ani mai mare decât el, părea însă mult mai bătrân, dar şi mai puternic, cu profilul lui drept şi cu mâinile mari, cu faţa negricioasă, brăzdată de riduri orizontale ca nişte crestături de topor într-un bloc de lemn. Vă expuneţi prea mult, dacă tot veniţi singur cu maşina în fiecare dimineaţă şi dacă plecaţi seara când nu mai e nimeni pe aici.

Pistolul pe care i-l arătase Eutimio după ce a închis uşa biroului era mult mai mare decât cel al lui Negrín, mai primitiv sau mai grosolan decât cel al fratelui Adelei. Părea o bucată solidă de fier căreia i se dăduse o formă sumară cu ciocanul, pe o nicovală. Eutimio rămăsese în picioare, fără să se apropie prea mult de masa de lucru, cu şapca în mână. Ignacio Abel ştia că zadarnic i-ar fi cerut să ia loc. Aşa că s-a ridicat şi el în picioare, sprijinit de fereastră, simţindu-se incomod în propriul lui birou şi în hainele lui de comandă, în faţa acestui bărbat pe care îl cunoştea de când era mic, de pe vremea când tatăl îl ducea să muncească împreună cu echipa lui de zidari în zilele de sărbătoare sau în timpul vacanţelor şcolare. Eutimio, ucenic de stucator, avea grijă de el: îi ungea cu grăsime de porc mâinile jupuite de muncă, arse de ipsos şi de var, îi arăta cum să-şi sufle peste buricele degetelor împreunate ca să nu-i înţepenească de frig în dimineţile de iarnă. Avea pentru el admiraţia puţin speriată a unui copil faţă de un băiat cu doar câţiva ani mai mare şi care, cu toate astea, se mişcă în lumea adulţilor şi se poartă ca ei. Eutimio văzuse faţa tatălui său înainte să-i fie acoperită cu pânza de sac peste care se întindea foarte repede o pată de sânge.

— Sunt miop, Eutimio. Nu am tras nici măcar un glonţ în viaţa mea.

— Dar n-aţi făcut armata în Maroc?

— Eram aşa de neîndemânatic, că m-au trimis la birouri.

— Nu eraţi neîndemânatic, don Ignacio, doar că aveaţi pile, dacă îmi daţi voie să fiu sincer.

Eutimio, atât de docil, cu şapca în mână şi capul uşor înclinat, avea în ochii vioi o sclipire de simpatie şi, în acelaşi timp, de sarcasm.

— Oricât ai fi de neîndemânatic, dacă n-ai studii şi nici pile, eşti trimis direct în prima linie, unde mori printre primii.

— Dacă aş avea un pistol, eu aş fi un pericol pentru oricine, mai puţin pentru cel care vine să mă omoare.

— Un pistol poate să vă salveze viaţa.

— Căpitanul Faraudo avea unul în buzunar, şi tot l-au omorât.

— Nenorociţii s-au apropiat de el pe la spate. Era cu soţia lângă el, îl ţinea de braţ.

— Legea trebuie să ne apere, Eutimio.

— Doar n-o să-mi spuneţi că nu funcţionează încă „ochi pentru ochi şi dinte pentru dinte”. Dacă ne omoară, trebuie să ne apărăm. Câte unul de-ai lor pentru unul de-ai noştri. Ştiţi că eu nu mă înfierbânt aşa repede, dar se pare că nu e altă scăpare.

— La fel spun şi ceilalţi.

— Iertaţi-mă că vă zic asta, don Ignacio, dar dumneavoastră nu înţelegeţi lupta de clasă.

— Asta-i bună! Nu-mi spune şi dumneata, Eutimio, că te-ai făcut leninist de pe o zi pe alta, ca Largo Caballero!

— Sunt lucruri pe care dumneavoastră nu puteţi să le înţelegeţi, vă spun asta cu toată stima.

Eutimio vorbea rar, foarte articulat. Ascultase de tânăr discursurile lui Pablo Iglesias[51] şi citea zilnic articolele de fond ale ziarului *El Socialista,* tare şi clar, ca să le înţeleagă soţia lui şi ca să se asigure el însuşi de pronunţarea corectă a fiecărui cuvânt.

— Veţi fi având carnet de membru al Partidului Socialist şi de la UGT, cum avea tatăl dumneavoastră, fie-i ţărâna uşoară! Dar ceea ce contează în lupta de clasă nu e ce ai citit, ci încălţămintea pe care o porţi sau cât de tăbăcite îţi sunt mâinile. Tatăl dumneavoastră a început ca ajutor de zidar, iar când i s-a întâmplat nenorocirea era diriginte de şantier, noi însă îi

[51] Pablo Iglesias Posse (1850-1925) a fost fondatorul Partidului Socialist Muncitoresc Spaniol (PSOE) şi al Uniunii Generale a Muncitorilor (UGT) (n. tr.).

spuneam „domnule Miguel”, nu „don Miguel”[52]. Dumneavoastră, don Ignacio, vă spun cu iertare, sunteţi un domnişor. Nu un parazit, nu un exploatator, pentru că vă câştigaţi traiul prin muncă şi datorită talentului, însă purtaţi pantofi, şi nu espadrile, iar dacă ar trebui să daţi cu lopata sau cu târnăcopul, după cinci minute vi s-ar umple mâinile de bătături, ca atunci când eraţi copil şi vă aducea tata cu noi pe şantier.

— Dar eu credeam că lupta de clasă este între patroni şi muncitori, nu a muncitorilor între ei înşişi, cum s-a întâmplat cu cei care s-au încăierat şi s-au împuşcat în dimineaţa asta. Dacă sunt puşi să tragă, de ce trag tot împotriva celor care poartă espadrile?

Eutimio l-a privit lung, cu oarecare stupoare, dar şi cu multă îngăduinţă, ca atunci când era un copil neîndemânatic şi grăsuţ şi trebuia să-l împingă să poată urca pe prima scândură de la schele.

— Exact ce spuneam, don Ignacio, dumneavoastră nu înţelegeţi. Poate că oamenii, atunci când ajung la disperare, nu mai reacţionează chibzuit. Eu nu sunt bun la dezbateri, dar, cu asta în mână, nimeni nu-mi închide gura.

— Ba din contră, Eutimio, ţi-o închide de tot. Oricâte pistoale ai purta, ai dumneata reflexe să le faci faţă gangsterilor ăstora? Dacă cineva a ajuns la disperare pentru că nu are de lucru sau copiii nu au ce mânca, înţeleg să fure dintr-un magazin sau să dea o spargere la o bancă, orice altceva. Îi înţeleg pe cei care aşteaptă printre pini să se lase noaptea ca să fure materiale de pe şantier sau pe cei care vin dimineaţa pe aici, chiar dacă nu i-am angajat, sperând să le dăm ceva de lucru. Mă scoate din sărite când văd că sunt luaţi cu cătuşe la mâini sau când ceilalţi muncitori îi alungă cu pietre, ca să nu le ia şi puţinul lor. Dar spune-mi dumneata ce căutau pistolarii de azi sau cei care poate o să vină mâine să-şi ia revanşa?

— Vor revoluţia socială, don Ignacio. Nu să crească salariile muncitorilor, ci să fie muncitorii cei care să conducă lumea. Să se întoarcă roata, cum se spune în popor. Să nu mai fie nici exploatatori, nici exploataţi.

Până şi Eutimio, care dintotdeauna avusese vorba clară şi

[52] În spaniolă, apelativul don este mai ceremonios decât señor, denotând mai multă consideraţie din partea vorbitorului sau o poziţie socială importantă (a. tr.).

precisă din cartierele muncitoreşti din Madrid, alimentată de isteţimea ascuţită de viaţa de zi cu zi şi de lectura romanelor sociale, se exprima acum de parcă ar fi citit o broşură propagandistă sau editorialul vreunui ziar. A intrat secretara cu un dosar de hârtii pentru semnat, iar dirigintele de şantier şi-a plecat ochii şi a adoptat instinctiv o atitudine docilă, dând înapoi spre uşă, de parcă ar fi vrut să înlăture orice bănuială de apropiere nepotrivită faţă de Ignacio Abel. „Cu voia dumneavoastră”, a spus, înclinându-se, cu şapca în mâini. De pe chipul său dispăruse orice indiciu de familiaritate: într-o clipă eliminase orice legătură posibilă cu directorul biroului, părând că îşi ştersese din memorie imaginea copilului căruia îi încălzise mâinile paralizate de frig şi îi unsese cu grăsime rănile în acele vremuri îndepărtate de început de veac, când se apucau de lucru cu noaptea în cap, la lumina felinarelor cu gaz.

Era deja în maşină, la sfârşitul programului, când l-a văzut pe Eutimio îndreptându-se singur spre staţia de tramvai îndepărtată, cu capul în jos, mersul energic, traista cu sufertaşul de mâncare pe umăr, mâinile în buzunare, păşind printre grupurile de muncitori care se revărsau dinspre clădirile unde rămăseseră doar gardienii şi paznicii înarmaţi: soarele la asfinţit oglindindu-se în geamurile fixate de curând în tocurile ferestrelor, maşinăriile neclintite, macaralele oscilând uşor în aerul sfredelit de rândunele şi lăstuni. Pe la răspântii se aflau patrule de la Garda de Asalt, care le cereau documentele celor ieşiţi de pe şantier şi îi înregistrau.

— Urcă, Eutimio, te duc acasă!

Redusese viteza când ajunsese în dreptul lui, dar bărbatul opunea rezistenţă, aproape fără să-şi întoarcă privirea spre el şi grăbind pasul. Poate că nu-i plăcea să fie văzut de ceilalţi muncitori cum urcă în maşina directorului adjunct al şantierului.

— O să vă murdăresc tapiţeria de praf, don Ignacio.

— Lasă prostiile! Nu dumneata mi-ai spus să nu mai fiu aşa de încrezător? Păi nici mie nu-mi place să te văd mergând singur prin locurile astea.

— N-am de ce să mă tem, don Ignacio, de mine nu îndrăznesc să se atingă, a zis lăsându-se pe scaun cu o oboseală de bătrân, cu pistolul în mână şi ţeava îndreptată spre Ignacio Abel. Iar dacă e vreunul care nu mă cunoaşte, am cu ce să fac

prezentările.

— Mai bine ai pune pistolul deoparte, ca nu cumva, pe lângă că-mi murdăreşti tapiţeria, să-ţi scape un glonţ când trecem peste vreo hârtoapă şi să-mi zbori creierii.

— Ce vă trece prin cap, don Ignacio? Acum, că aţi înaintat în vârstă, semănaţi tot mai mult cu tatăl dumneavoastră, fie-i ţărâna uşoară! Eu mereu zic că, dacă ar fi mai mulţi domnişori aşa ca dumneavoastră, lumea ar fi altfel.

— Tot n-ai de gând să încetezi cu „domnişor”? Nu sunt şi eu un muncitor? Aminteşte-ţi ce scrie în Constituţie: „Spania este o republică formată din muncitori de diferite clase.”

— Ce frumos ar fi, dacă ar fi şi adevărat!

Eutimio se lăsase pe spate, mângâind apreciativ tapiţeria de piele cu buricele mari ale degetelor, petrecându-le cu multă grijă peste bordul maşinii sau peste butoanele de fildeş, parcă de teamă să nu le strice din stângăcie.

— Dar Constituţia nu ne dă de mâncare. Ştiţi doar ce spun latifundiarii care preferă să se piardă recoltele decât să-i plătească decent pe lucrători pentru ziua de muncă...

— „Mâncaţi Republica pe pâine!”

— Exact. Calcă oamenii în picioare şi apoi tot ei se scandalizează dacă unul din cei călcaţi se răzvrăteşte şi îi muşcă.

— Dar nu despre asta vorbeam mai devreme.

— Acum v-aţi supărat pe mine, don Ignacio, că v-am spus „domnişor”, dar nu aveţi de ce. Doar nu v-am făcut „exploatator”, Doamne fereşte! Dumneavoastră nu aţi furat şi nu aţi înşelat pe nimeni şi sunteţi la fel de socialist ca mine sau măcar cât Julián Besteiro şi don Fernando de los Ríos, care nici ei nu au mâinile bătătorite, din câte ştiu. Dumneavoastră vă plac cel mai mult masele encefalice, cum spune Prieto. Dar lucrurile sunt, cum sunt şi nu altfel şi, din câte am înţeles, Karl Marx şi Friedrich Engels ne-au învăţat să le vedem de-a dreptul după ce ne-am luat ceaţa de pe ochi, conform principiilor materialismului...

— Cu limbajul ăsta, mai degrabă dumneata semeni cu Besteiro.

— Conform acestuia, e cât se poate de limpede, să-mi fie cu iertare, că dumneavoastră mergeţi cu automobilul, şi eu pe jos sau cel mult cu tramvaiul, că dumneavoastră purtaţi pălărie, şi

eu şapcă, don Ignacio, iar dacă plouă, dumneavoastră nu vă udaţi la picioare, pentru că, pe lângă faptul că mergeţi cu maşina, purtaţi pantofi noi, cu o talpă prin care nu pătrunde apa şi nu vă e frig precum celor care poartă espadrile sau ghete vechi, cu găuri în talpă. Lucraţi mult, e drept, dar sub un acoperiş, într-o odaie încălzită, iar atunci când e cald lucraţi la umbră, şi nu la soare. Dacă unul din copiii dumneavoastră se îmbolnăveşte, ferit-a Dumnezeu, nu trebuie să-l duceţi la spitalul filantropic, unde s-ar îmbolnăvi şi mai rău numai dacă ar respira mirosul de murdărie şi de mort, iar dacă aţi arăta puţin slăbit, de îndată ar veni un medic bun să vă prescrie medicamentele necesare, pe care le puteţi plăti. Şi, dacă e nevoie, se găseşte un loc pentru dumneavoastră într-un sanatoriu, unde vi se vindecă plămânii numai de la mâncarea bună şi de la aerul de munte din Sierra. Acesta e adevărul, don Ignacio, iar dumneavoastră o ştiţi prea bine. Nu-i aşa că v-ar plăcea să fie altfel? Sigur că da. Însă, după legea firii, nu aveţi aceleaşi nevoi şi nici aceeaşi grabă ca un lucrător oarecare. Scuzaţi, ca un muncitor, ca să mă exprim cum trebuie. A se ţine seama de faptul că eu nu mă plâng de dumneavoastră şi nici nu aş îngădui cuiva să vă vorbească de rău în prezenţa mea. Dacă vă cunosc de când eraţi copil, cum să nu ştiu cât v-aţi chinuit să învăţaţi mai departe când aţi rămas doar cu mama, fără niciun ajutor, după ce s-a întâmplat nenorocirea cu tatăl dumneavoastră, Dumnezeu să-l odihnească? E meritul şi talentul dumneavoastră, dar e şi al lui, pentru că s-a jertfit ca să vă continuaţi studiile, în loc să munciţi pe lângă el, ceea ce ar fi făcut un alt tată mai puţin luminat, dar şi mai puţin priceput să avanseze în meserie şi să câştige ceva bani. Iar, dacă nu s-ar fi întâmplat ce s-a întâmplat, eu mereu spun că domnul Miguel ar fi ajuns până la urmă unul dintre cei mai mari constructori din Madrid. Orice-ar fi, don Ignacio, sunteţi bun ca pâinea caldă şi nu aţi uitat cum e să munceşti cu mâinile, dar acum sunteţi în tabăra domnilor, iar eu sunt în cea a muncitorilor, aşa cum dumneavoastră locuiţi în cartierul Salamanca, iar eu, în Cuatro Caminos. Să ţineţi seama şi că eu nu sunt precum ceilalţi, doar mă ştiţi bine, eu nu urăsc pe nimeni şi nici nu cred că, pentru a instaura justiţia socială, e nevoie să cadă capete, aşa cum se întâmplă în Rusia. Dacă aş fi avut şi eu un tată ca al dumneavoastră, şi nu un biet zidar fără şcoală, care de la opt

ani m-a dat ca ucenic.... De s-ar fi nimerit măcar unul din băieţii mei cu talentul cu care v-a înzestrat Dumnezeu sau selecţia naturală – că acum pentru toate sunt păreri şi păreri... Dar, aşa cum văd eu acum Spania, se pot întâmpla multe grozăvii şi mă întreb de multe ori de ce parte o să treceţi atunci când o să se rupă digul.

— N-ar avea de ce să se rupă, Eutimio.

— Asta credem noi doi, fiecare de pe poziţia lui în viaţă, pentru că suntem oameni cu scaun la cap, să-mi fie cu iertare comparaţia. Chiar dacă eu sunt mult mai puţin învăţat decât dumneavoastră, am deprins şi eu câte ceva din ziare şi din cărţile ce mi-au picat în mână şi de la şcoala vieţii, de când am început să-mi câştig pâinea lucrând în echipă la tatăl dumneavoastră. Dar nu toată lumea e ca noi, don Ignacio. Dumneavoastră, să fim sinceri, trăiţi drept ceea ce sunteţi, adică sunteţi un burghez, iar eu, de bine, de rău, mi-am putut acoperi până acum trebuinţele din ce câştig. După câte mi se pare, amândoi suntem oameni paşnici din fire, dar alţii care vin din spate au firea mult mai năvalnică şi nici într-o tabără, nici în alta nu dă înţelepciunea pe afară.

— Dar oare nu suntem din aceeaşi tabără?

— Vedeţi doar cum ne împuşcăm unul pe altul înăuntrul Partidului. Deschid ziarul *El Socialista* sau *Claridad* şi trebuie să le închid de îndată ca să nu citesc lucrurile îngrozitoare pe care unii le scriu despre colegii lor. Dacă irosim atâta furie în luptele dintre noi, câtă o să ne mai rămână ca să ţinem piept inamicului? Musteşte vrajba în jur, don Ignacio. Recoltele putrezesc pe câmp pentru că anul acesta a plouat ca niciodată şi pentru că domnii vor mai degrabă să se strice decât să plătească măcar câteva zile de muncă. Sunt oameni care se nasc fiare şi sunt alţii care ajung fiare din dorinţa de a avea mai mult sau pentru că au fost trataţi ca nişte fiare de când s-au născut.

Pe măsura ce vorbea, Eutimio se înfierbânta tot mai mult, respira mai adânc, fără să-l privească pe Ignacio Abel, cu ochii ţintă la drum. Acest bărbat îi trezea o formă de duioşie pe care ajunsese să nu o mai simtă pentru nimeni: îi restituia o bucată de timp şi o parte a sinelui accesibile acum doar prin prezenţa lui. Oratoria lui arhaică era cea pe care o ascultase pe furiş la adunările bărbaţilor de sâmbătă seara în săliţa portarului, plină

de voci şi de fum de ţigară. Tatăl lui mort de atâţia ani devenea datorită lui Eutimio o prezenţă atât de intensă şi de stranie precum cea resimţită de puţinele ori când încă îl visa; el încă un copil şi tatăl lui la sfârşitul întârziat al unei copilării mult prea ocrotite, cu toate că el, fiul, era cu câţiva ani mai mare acum decât tatăl lui înainte să moară. Eutimio aparţinea acelui timp (trezitul cu noaptea în cap, oboseala de la sfârşitul zilei, solemnitatea aspră a reuniunilor socialiste, în care bărbaţii îmbrăcaţi cu bluzoane albastre se adresau unul altuia cu *dumneata* şi ridicau mâna ca să ia cuvântul), iar retrăirea acestui moment într-un fel sau altul îi zdruncina locul în prezent, viaţa stabilă şi aparent solidă, care, totuşi, ar fi putut la fel de bine să fi existat. Pentru că nu exista nicio legătură între aceasta şi ce se petrecuse în perioada respectivă, al cărei unic martor era Eutimio. Nimic din acel atunci nu prevestea clipa de acum. Copilul care studia la masa rotundă, luminată de o lampă cu petrol, când roţile unui car s-au oprit în dreptul ferestruicii aflate la nivelul pavajului, nu avea nimic de-a face cu bărbatul grizonant, cu gesturi sigure, care în momentul de faţă conducea un automobil pe bulevardele exterioare ale Madridului, îndreptându-se spre strada Santa Engracia şi piaţeta Cuatro Caminos. Însă Eutimio, aflat lângă el, ştia. Putea să stabilească legături, cu memoria lui atât de limpede şi inteligenţa atât de ascuţită, putea să recunoască în profilul serios de acum al lui Ignacio Abel trăsăturile din vremea copilăriei şi pe cele care, odată cu trecerea anilor, începuseră să dezvăluie, ca o oglindă în timp, figurile părinţilor, de pe urma cărora nu mai rămăsese decât o fotografie ştearsă şi solemnă, cu urme palide de culoare, la fel de primitive precum atitudinile lor sau precum gulerul brodat şi cocul mamei, pe de o parte, şi părul lins, împărţit de o cărare pe mijloc şi mustaţa cu vârfurile pomădate ale tatălui. „Sunt bunicii voştri paterni”, le explicase cândva copiilor, care priveau fotografia cu aceeaşi stranietate de parcă ar fi reprezentat fiinţe nu numai din alt veac şi din altă clasă socială, ci şi din altă specie. Însă Eutimio nu reînvia numai amintiri, ci şi senzaţii fizice ce invocau cu o imediată eficacitate prezenţa tatălui: asprimea mâinilor, gesturile lui, mirosul pantalonilor de catifea reiată.

— De acum puteţi să mă lăsaţi pe aici, don Ignacio. O luaţi drept înainte spre cartierul dumneavoastră, iar eu am să iau

orice tramvai.

— Serviciu la domiciliu, a ridicat din umeri surâzând, cuprins de o emoţie tainică, despre care nu avea să-i spună nimănui, nici măcar lui Judith Biely. Să văd dacă te corup şi pe dumneata la înlesnirile vieţii burgheze.

— Deocamdată, cei din CNT au şi început să mă numească spărgător de grevă.

— Să nu ne facem griji degeaba.

Urcau pe strada Santa Engracia, pe lângă magnificul turn al Depozitului de Apă ce se ridica deasupra perspectivelor orizontale ale Madridului, dinaintea cortinei albăstrui şi îndepărtate a muntelui, asemenea unui monument funerar persan. Ignacio Abel conducea în tăcere, ascultându-l pe Eutimio, observând cu coada ochiului cum i se schimba atitudinea, pe măsură ce se apropia de cartierul lui: stând incomod de ţeapăn, cu genunchii apropiaţi, nevrând să se lase în voia unei încrederi care ar fi putut să-i fie retrasă la fel de uşor cum i se oferise. Înainte de a ajunge la marginea lui, Madridul şi începuse să se lărgească în amplitudini rurale, cu şiruri de case scunde în faţa cărora femeile coseau la soare, aşezate pe scaune de papură împletită, cu grădini mari, înconjurate de garduri de scânduri care încă păstrau afişe electorale decolorate. O lumină prăfoasă şi câmpenească plutea în zare, deasupra piaţetei Cuatro Caminos: carele vânzătorilor de vechituri, turme de capre, tălăngi şi clopote de tramvai, rotindu-se în jurul unei fântâni fără apă ce părea adusă dintr-un loc mult mai decorativ, o fântână care fusese expulzată dintr-un motiv sau altul de pe aleile burgheze pentru care fusese construită. Notele cele mai puternice de culoare erau verdele şi roşul muşcatelor de la balcoane. O ceată de copii care loveau într-o minge din cârpe în mijlocul străzii s-a oprit din joc pentru a alerga pe lângă automobil. Făceau cu ochiul şi tot felul de gesturi zeflemitoare, aproape că îşi lipeau feţele de ferestre. De aproape li se distingea mai lesne sărăcia: unul alerga şchiopătând, sprijinindu-se într-o cârjă, în capul altuia se vedeau urmele albe ale tricofiţiei.

— Aveţi mare grijă, don Ignacio, că picii ăştia sunt în stare să se arunce sub roţile maşinii.

După zăbrele, de la balcoane, din umbrarele micilor ateliere şi taverne, ale micilor băcănii, priviri neîncrezătoare şi atente

observau trecerea maşinii. Trei bărbaţi au venit din faţă, cu cămăşi albe şi jachete vechi, cu şepci trase pe ochi, cu un fel neobişnuit de a păşi, cu picioarele foarte depărtate unele de altele. La centura unuia dintre ei se vedea patul negru al unui pistol. S-au oprit în faţa maşinii fără să facă semne să oprească. Stăteau nemişcaţi în mijlocul străzii, uitându-se la Ignacio Abel, care avea în continuare motorul pornit, apăsând uşor pe ambreiaj, lăsându-şi cu o precauţie instinctivă mâinile relaxate şi vizibile pe volan, cu ochii la pândă şi în acelaşi timp încercând să evite privirile interogative şi sfidătoare.

— Nu vă faceţi griji, don Ignacio, sunt băieţi buni.

— Dumneata ştii ce vor?

— Stau de pază.

Eutimio a coborât fereastra şi i-a făcut un semn unuia dintre ei, cel care purta pistol şi care examina cât se poate de serios interiorul maşinii, cu un gest dispreţuitor în colţul gurii, unde mocnea o ţigară. La fiecare geam se vedea câte un copil cu nasul strivit de suprafaţa de sticlă, cu gura deschisă acoperind-o cu abur, perechi de ochi uimiţi sondând interiorul maşinii, de parcă ar fi privit prin pereţii transparenţi ai unui acvariu.

— Domnul e demn de toată încrederea, camarade, a spus Eutimio, evitând privirea atât de apropiată a celuilalt şi fumul de ţigară care îi venea în faţă. E şeful meu de pe şantier şi eu răspund pentru el.

Bărbaţii au schimbat câteva vorbe între ei şi l-au lăsat să treacă, revenind pe poziţiile dinainte pentru a continua să observe maşina, cel care purta pistol punându-şi din nou arma între centură şi cămaşă, iar copiii au venit lângă ei cu un aer de dezamăgire, de parcă ar fi privit un tren sau un vapor care se îndepărta. Atent la oglinda retrovizoare, Ignacio Abel îi vedea cum rămân în urmă cu un suspin de uşurare mai puţin silenţios decât îşi imagina el.

— V-aţi speriat puţin, don Ignacio. V-aţi făcut alb la faţă. N-aveaţi de ce. Trebuie să înţelegeţi că, în cartierul acesta, când se vede trecând o maşină ca a dumneavoastră înseamnă că are să se întâmple ceva rău.

— Falangiştii?

— Sau monarhiştii. Sau cei de la Tineretul Acţiunii Populare. Urcă pe strada Santa Engracia cu toată viteza şi strivesc pe oricine le-ar sta în cale, apoi încep să împuşte în dreapta şi în

stânga, fără să se uite în cine trag. Săptămâna trecută au ucis o biată femeie care mătura în poarta casei. Lupta de clasă, don Ignacio. Scot capul pe fereastra maşinii, întind braţul şi strigă cât îi ţine gura: „Sus Spania!” Apoi întorc când ajung la Cuatro Caminos şi nimeni nu le mai dă de urmă.

Acum observa cu mai multă profunzime gesturile şi privirile, amestecul de stânjeneală şi suficienţă resimţit de Eutimio atunci când era recunoscut în cartierul lui. Faptul de a se fi aflat închişi în spaţiul restrâns al automobilului favorizase, odată cu apropierea fizică, o naturaleţe în purtări ce urma să fie anulată de îndată ce Eutimio avea să coboare, mascând cu un gest de rămas-bun intenţia stăpânită de a-i strânge mâna, mulţumindu-i în picioare pe trotuar, înclinându-şi capul descoperit, cu şapca în mână. Într-un balcon, o persiană era dată la o parte: o mână de femeie umflată şi înroşită de muncă făcea să tremure o draperie de pânză ieftină; nişte copii care săreau capra şi-au întrerupt jocul, iar cel care stătea aplecat şi-a întors capul pentru a privi spre maşina gata să oprească, luând dintr-odată o expresie serioasă şi adultă; coarda la care săreau nişte fetiţe cu fundiţe colorate a rămas nemişcată pe pământul bătătorit; în uşa unui birt s-au ivit nişte bărbaţi tineri în cămaşă.

— Vă invit la un pahar de vin, să vedem dacă vi se risipeşte teama din oase, don Ignacio.

— Să nu exagerăm totuşi, Eutimio dragă! Faptul că tensiunea lui fusese atât de vizibilă îl făcea să se jeneze acum. Afectuos, aproape patern, Eutimio se complăcea, totuşi, în slăbiciunea superiorului său, cu atât mai evidentă cu cât, atunci când a coborât din maşină, s-a regăsit deodată lipsit de apărare pe un teritoriu necunoscut, unde depindea de el. Beau un pahar cu dumneata doar dacă îmi dai voie să te invit.

Avea timp destul: nu îşi dăduse întâlnire cu Judith Biely şi nu avea chef să se întoarcă acasă, în seara aceea de mai ce părea încremenită într-o lumină pe care asfinţitul încă n-o înghiţise. Când avea să revină în mijlocul familiei, îşi putea permite, răsuflând uşurat, să-i povestească Adelei adevărul – ceea ce îl făcea să-şi simtă destul de împăcată conştiinţa de soţ infidel de dată recentă, încă fără experienţă –, însă ea avea să se gândească, poate, că acea scurtă conversaţie cu dirigintele de şantier într-un birt de lângă Cuatro Caminos era o minciună,

una din atâtea altele pe care de-acum nu se mai obosea prea tare să se prefacă a le crede. Foarte distrat, mulţumit, aproape virtuos, de parcă adevărul de azi ar fi compensat într-un fel frauda comisă de nenumărate ori, el nici măcar nu-şi mai dădea seama de scepticismul Adelei.

— Nu vă faceţi griji pentru maşină, don Ignacio! Aici suntem de încredere. Nu e nevoie nici măcar să o închideţi cu cheia. Suntem săraci, dar cinstiţi, ca în zarzuele[53].

Nu se uitau numai la maşină, la verdele pal al vopselei, la capota de piele de culoarea untului, la manivelele nichelate, ca spiţele roţilor; îl priveau mai ales pe el ca pe un exemplar din altă specie, îi priveau mâinile albe, costumul de comandă, vârful batistei ieşind din buzunarul sacoului, strălucirea mătăsoasă a cravatei, pantofii de piele din două culori. Ochii negri ai copiilor erau o oglindă ce răsfrângea propria-i imagine distorsionată, a bărbatului înalt şi necunoscut aşa cum îl vedeau ei, care coborâse din automobil, închizând uşa cu putere şi privind în jur cu un gest de precauţie instinctivă, cu un aer de demnitar colonial aflat în inspecţie, poate binevoitor, dar mereu distant, înzestrat cu o aroganţă care, departe de a fi o atitudine personală, era înscrisă în însăşi natura castei sale. Îşi amintea de propriii lui copii când se uita la chipurile alea infantile, de o demnitate strălucitoare în ciuda semnelor sărăciei: haine ponosite, de mărimi nepotrivite, peticite; espadrile rupte, pantaloni scurţi, legaţi cu sfoară, cârjele mici ale celor şchiopi, care alergau veseli cu un picior beteag în urma celorlalţi. De la distanţa unde îl situau privirile se vedea pe sine nu ca pe bărbatul de acum, ci ca pe copilul care, cu atâţia ani în urmă, ieşea doar foarte rar şi plin de teamă să se joace pe o altă stradă, teribil de asemănătoare cu asta, în cartierul lui din capătul celălalt al Madridului. Pentru câteva clipe, glasurile copiilor au răsunat într-un fel de spaţiu concav al eternităţii, în regatul atemporal al jocurilor şi al cântecelor de pe stradă: cele pe care el le auzise de atâtea ori în penumbra cabinei portarului unde lucra mama lui, intrând prin fereastra care se afla cu mult deasupra capului său, construită la nivelul trotuarului. Nici măcar pe vremea aceea nu fusese unul dintre ei. Un moment de o intensitate pură, recuperat din acele vremuri îndepărtate l-a făcut să se oprească în faţa birtului, fericit şi pierdut, cu o

[53] **Gen muzical spaniol asemănător cu opereta (n. tr.).**

fericire foarte asemănătoare cu teama, clipind de parcă, de îndată ce a ieşit din maşină, l-ar fi orbit limpezimea serii.

— Tot aşa vi se întâmpla şi când eraţi copil, i-a zis Eutimio, cu faţa aproape de a lui, uşor defocalizată. Rămâneaţi pe gânduri şi tatăl dumneavoastră – odihnească-se în pace! – spunea: „Băiatul meu iar a intrat în transă."

Birtul, mai degrabă o bodegă întunecată şi adâncă, mirosea a rumeguş şi a vin acru, a doagă de butoi şi a heringi în saramură. Cu fiecare pas, era ca şi cum ar fi înaintat prin penumbra trecutului: în asemenea taverne îl trimitea şi tatăl lui să cumpere câte o jumătate de litru de vin sau să-i transmită ceva vreunui zidar sau meşteşugar care lucra pentru el pe şantier. Acum însă pereţii văruiţi erau tapetaţi cu afişe cu fotbalişti, tauri şi boxeri, iar în spatele tejghelei se afla un aparat mare de radio. Pe coperta ţipătoare a unui almanah, sub mesajul „La mulţi ani 1936!", Republica era reprezentată ca o domnişoară goală, cu o căciulă frigiană dată într-o parte, abia acoperită de faldurile unui tricolor conturându-i linia pieptului şi lăsându-i la iveală un şold durduliu de coristă la teatrul de revistă sau de balerină taxi-dancing.

Bărbaţii care beau lângă tejgheaua de zinc şi pe la mese îl salutau pe Eutimio şi îl cercetau pe Ignacio Abel din creştet până în tălpi, fără ascunzişuri, dar şi fără simpatie. Nu erau mulţi, dar prezenţele şi glasurile lor umpleau spaţiul la fel de dens precum fumul de ţigară, dând o senzaţie intensă de vigoare aspră şi de oboseală după muncă. S-au aşezat la o masă ceva mai departe, iar patronul birtului le-a adus o carafă pătrată cu vin roşu şi două pahare mari, fără picior, din sticlă grosieră, încă umede de apa curată de la chiuvetă. Când Eutimio s-a aşezat pe scaun, i se desluşea destul de bine conturul pistolului în buzunarul interior al jachetei.

— Pare de necrezut, don Ignacio, că stăm amândoi la aceeaşi masă, când pe şantier, ca să pot vorbi cu dumneavoastră, trebuie să-mi scot şapca, ba nici să vă privesc mult în ochi când vă spun ceva nu e prea bine.

— Nu exagera şi dumneata, Eutimio! Oare chiar nu s-a schimbat deloc viaţa de pe vremea când trăia tata? Acum o să se schimbe şi mai mult de când e la guvernare Frontul Popular.

— Un guvern de domnişori burghezi, don Ignacio, care au

ajuns să dea ordine datorită votului muncitorilor.

— Vrei să spui din cauza partidului nostru, al dumitale şi al meu. Cel care nu a permis ca un socialist să fie prim-ministru. Aşa de greu a fost să se instaureze Republica, iar acum nu o mai vor, nu li se pare de ajuns. Acum vor o revoluţie sovietică, ca în Rusia. Oare nu ai fost şi dumneata la manifestaţia de 1 Mai? Socialiştii defilau de parcă s-ar fi aflat în Piaţa Roşie din Moscova. Steaguri roşii cu secera şi ciocanul, portrete cu Lenin şi Stalin. Ai noştri se deosebeau de comunişti doar prin faptul că purtau cămăşi roşii, nu albastru-deschis, ca ei. Nu era nici măcar un singur steag al Republicii, Eutimio, nici măcar unul, Republica a fost instaurată pentru că aşa am vrut noi, socialiştii, pe când republicanii nu erau nimic, însă socialiştii care au defilat pe 1 Mai nu proslăveau Republica, ci Armata Roşie. Spre marea bucurie a celor de dreapta, cum e lesne de închipuit.

— V-am spus eu doar, don Ignacio, Republica o fi ea frumoasă, dar nu ţine de foame.

— Dar oare grevele cu pistolul în mână şi bisericile arse ţin de foame?

— Nu mie trebuie să-mi spuneţi asta, don Ignacio. Eu am destui ani, după cum ştiţi, şi am văzut multe şi mărunte, dar până acum nu mi-a mers rău în viaţă. Am o căsuţă decentă pe-aici pe-aproape şi o grădină în sat, iar soţia mea şi fetele cos la maşini Singer şi-şi câştigă traiul la fel de bine ca mine. Cum ştiu să citesc şi să scriu şi mă pricep la socoteli, aş putea să ajung maistru, iar în casă poate am trecut prin greutăţi, dar n-am înfruntat sărăcia lucie. Mulţumită dumneavoastră, pe băiatul cel mic îl am copist pe lângă mine, la birourile de la Canal, şi, chiar dacă nu câştigă mare lucru, e silitor şi seara învaţă să fie desenator tehnic, doar-doar o găsi pe viitor un post pe la birourile Oraşului Universitar, dacă îi daţi o mână de ajutor. Dar sunt alţii care o duc mult mai rău, don Ignacio, şi nu au nici răbdare, nici judecată şi, chiar dacă le au, pot să le piardă dacă văd cum din lipsa unui loc de muncă şi a unui dram de dreptate le mor copiii de foame sau îşi pierd casa pentru că nu pot s-o plătească şi se văd siliţi să stea pe sub poduri sau să doarmă pe la uşi.

— Nu se poate face totul dintr-odată, Eutimio. Acum propria lui voce suna fals, chiar dacă ce spunea era bine gândit: bine gândit, dar şi steril, probabil. Republica are doar cinci ani,

Frontul Popular a câştigat acum trei luni.

— Cine suntem eu şi dumneavoastră ca să-i spunem cuiva să aibă răbdare? Sau să aştepte câteva luni ca să aibă ce le da copiilor de mâncare sau ca să-i ducă la spital? Niciunul dintre noi nu o să se culce în seara asta fără să-şi ia cina, mă scuzaţi de comparaţie.

— Dar dacă pun bombe şi dacă omoară oameni, o să schimbe ceva? Dacă ne ridicăm armele împotriva Republicii, cum s-a întâmplat în Asturias? Ameninţând zi de zi cu încălcarea regulilor şi instaurarea dictaturii proletariatului?

— Clasa muncitoare trebuie să se apere, don Ignacio. Eutimio i-a făcut semn să vorbească mai încet. Dacă n-ar sta băieţii ăştia de pază afară, poate că acum nu am putea să bem împreună un pahar de vin.

— Se pare că niciunul dintre dumneavoastră nu înţelegeţi, Eutimio.

De îndată ce a spus asta, şi-a dat seama că pluralul era jignitor, dar se aprinsese şi simţea cum îl încolţeşte un sentiment dezagreabil, dar puternic, de superioritate.

— Sunt legi mai presus de oameni. Există poliţie, există judecători. Nu suntem în Vest, nici în Chicago, aşa cum pare să creadă toată lumea. Oamenii nu ridică armele împotriva guvernului, pentru că nu le convine rezultatul alegerilor. Nimeni nu ia pistolul ca să-şi facă singur dreptate.

— Eu nu sunt prost, don Ignacio.

Eutimio lăsase paharul gol pe masă şi îl privea foarte serios, ofensat, cu capul întors ca să se încredinţeze că nimeni nu-i asculta.

— Ceea ce spuneţi despre legi este foarte bine, dar în clipa de faţă nimeni nu mai crede aşa ceva. Spuneţi-le asta militarilor insurgenţi, care o ţin tot într-o conspiraţie, şi judecătorilor care le dau drumul din închisoare falangiştilor care împuşcă muncitori.

— Şi atunci, ce să facem? Să punem cu toţii mâna pe arme? Să fie „omul şi pistolul”, în loc de „omul şi votul”?

— Eu nu ştiu ce putem să facem, don Ignacio. Poate că soluţia o să vină de la tinerii care au idealuri mai mari decât noi. Când eram eu băieţandru şi îl auzeam pe Pablo Iglesias şi pe oratorii de atunci vorbind despre o societate fără diferenţe de clasă, mă podideau lacrimile. Iar acum, după cum vedeţi, în loc

de societatea fără clase, mă bucur de grădiniţa mea şi că am un loc de muncă. Poate că nici dumneavoastră nu vă imaginaţi de mic că avea să vă placă aşa de mult să conduceţi o maşină şi să locuiţi într-un bloc cu ascensor în cartierul Salamanca...

— Iar începi cu vechea poveste.

— Nu mă faceţi să-mi pierd răbdarea, don Ignacio! Şi nici respectul, dacă-mi daţi voie s-o spun. Şi nu ridicaţi tonul la mine, pentru că e posibil să ziceţi lucruri pe care altora nu le place să le audă. Tinerii vin din urmă cu un avânt pe care noi nu-l mai înţelegem. Chiar băiatul meu, care niciodată nu a călcat strâmb şi care întotdeauna a mers de la muncă acasă şi de acasă la muncă, mi-a intrat anul trecut în Tineretul Comunist. Un prilej de supărare pentru un tată, dar gândiţi-vă că acum s-au unit cu ai noştri, cu Tinerii Socialişti, ceea ce mă mai linişteşte. Poate că dumneavoastră şi cu mine ne mulţumim ca lumea asta pe care o cunoaştem să fie ceva mai bună, o lume care până la urmă e a noastră. Dar ceea ce vor ei e să instaureze altă lume. Oare n-aţi citit ce scrie pe afişe? „Purtăm o lume nouă în inimile noastre...”.

Iarăşi literatură, s-a gândit el, fără să spună însă cu voce tare, de teamă să nu-l jignească pe Eutimio. Literatură ieftină, vorbărie din ziare, versuri de calitate îndoielnică, uneori transformate în imnuri, pentru a avea efect mai mare. O ţară întreagă, un întreg continent infestat de literatură mediocră, ameţit de muzică vulgară, de marşuri de zarzuele şi paso-doble taurine. I-a venit în minte deodată, în acea tavernă cu lumină electrică palidă, mirosind a vin prost şi cu podeaua murdară de rumeguş umed şi mucuri de ţigară, că, de fapt, nu simţea în străfundurile sufletului prea multă simpatie pentru semenii lui, că avea nevoie de nebuloasa şi protecţia unei anumite distanţe pentru a se înţelege cu ei, pentru a fi mişcat de principiile şi cuvintele despre emancipare, precum cele auzite pe când era copil la reuniunile tatălui său. Se gândea că îşi dorea cu adevărat să plece din Spania, fără să se pregătească în prealabil, fără să anunţe, fără remuşcări, să se ducă în lumea largă, să se urce într-un expres de noapte cu Judith Biely şi să se trezească într-o capitală portuară, de unde chiar în acea zi pleca un vapor spre America, să dispară fără urmă, eliberat de orice legătură, la fel de rupt de lumea exterioară şi de toată urzeala apăsătoare a grijilor zilnice ca atunci când o îmbrăţişa, după ce

o dezbrăcase şi îşi afunda faţa în pielea gâtului ei, aspirându-i mirosul până în adâncul plămânilor, de parcă ar fi respirat în mod anticipat aerul unei alte ţări şi al unei alte vieţi, cu ochii închişi, în timp ce printre zăbrelele jaluzelelor se filtra lumina matinală a acelei zile de muncă, iar sunetele oraşului răzbăteau atenuate în scurtele momente de intimitate mercantilizată care îi aştepta în casa lui Madame Mathilde.

A doua zi de dimineaţă, când l-a văzut venind la birou, Eutimio a lăsat uşor capul în jos şi a schiţat un gest de salut, fără să-l privească în ochi.

17

Time on our hands, i-a spus Judith înainte să pună telefonul în furcă, înainte să confirme ora întâlnirii, a pornirii în călătorie – aproape o fugă visată, ca să nu fie loc de îndoială sau de confuzie –, iar lui i-a plăcut poezia inclusă în expresia cotidiană, ca de atâtea ori când învăţa noi sensuri de la ea sau când îi explica o expresie în spaniolă. „Timp în mâinile noastre”, pentru prima dată revărsându-se din ele ca apa proaspătă curgând dintr-o cişmea, între palmele făcute găvan în care cine dorea putea să-şi cufunde cu desfătare faţa sau să-şi înmoaie buzele şi să-şi astâmpere în sfârşit setea; patru zile şi patru nopţi întregi de timp numai al lor, fără să-l împartă cu nimeni, necontaminat de jena de a se ascunde, nedrămuit în minute şi în ore, un tezaur de timp a cărui magnitudine era greu de închipuit. Dar nici nu puteau să se imagineze împreună departe de Madrid, într-un alt decor decât cel al oraşului care îi unise şi care îi constrângea, supunându-i la supliciul grabei şi al clandestinităţii, ceasuri furate datoriilor şi uneori nici măcar ceasuri, ci doar minute fugare smulse timpului pentru a da un telefon sau pentru a trimite o carte poştală, o telegramă, pentru a începe o scrisoare pe care mai apoi să trebuiască să o ascundă din cauza unei vizite neaşteptate, strecurând-o printre hârtii oficiale, păstrând-o în sertarul biroului din casa lui Ignacio Abel, închis mereu cu o cheie minusculă. *Time on our hands,* îşi aminteşte acum, repetă în şoaptă, privindu-şi mâinile inerte pe coapse, pe poalele pardesiului de care nu s-a dezbrăcat de când a urcat în tren; mâini care nu se pricep la altceva decât să pipăie buzunarele în căutarea vreunui document sau obrajii în fiecare dimineaţă, după ce se bărbiereşte, să strângă mânerul înnegrit de sudoare al valizei sau să încerce să se încheie la nasturi şi să descopere că unul tocmai a căzut şi că în locul lui nu mai rămâne decât urma firelor de aţă sau că şireturile de la pantofi au început să se deşire sau că buzunarul drept de la jachetă stă să se descoasă. „Cel puţin am primit asta”, se gândeşte, „acest dar”. Nu ca o anticipare a ceea ce avea să vină, ci un fel de

ultim favor, înainte ca inevitabilul să se producă. Trei zile pline, aproape patru cu tot cu lungile călătorii, de joi până duminică, şoseaua întinsă şi albă desfăşurându-se dinaintea automobilului atunci când au ieşit din Madrid spre sud, în zori, iar apoi casa de pe faleza de nisip, mirosul Atlanticului pătrunzând în ea cu aceeaşi putere cu care intră acum cel al fluviului Hudson prin fereastra vagonului. Mâinile pline de timp, pline de apropierea avidă de celălalt, căutând pe sub haine de îndată ce au făcut câţiva paşi în casa cufundată în penumbră, fără să fi apucat să deschidă nicio fereastră, fără să fi scos valizele din maşină, extenuaţi după atâtea ore pe drum, şi cu toate astea sfârşiţi de dorinţă, incapabili să o mai amâne. *Timp în mâinile noastre* nu era ca şi cum ar fi spus *timp care să ne prisoească.* Oricât de mult timp ar fi avut, niciodată nu le-ar fi prisosit nici măcar un minut, nu-şi permiteau luxul să-l irosească şi, în orice caz, aceste cuvinte nu exprimau senzaţia fizică a unei abundenţe nemeritate cu care îţi umpli mâinile, precum monedele sau diamantele dintr-o comoară din poveste. *Să-ţi umpli mâinile cu timp.* Dar, oricât ai strânge degetele şi ai lipi palmele adâncite ca un găvan, apa întotdeauna se va prelinge printre ele, timpul scurgându-se clipă de clipă, la fel ca firele mărunte de nisip, strălucind precum cristalele în lumina matinală a plajei unde coborau pe nişte trepte de lemn, fără să vadă pe nimeni pe toată întinderea acesteia, unici supravieţuitori ai unui cataclism care i-ar fi lăsat singuri pe lume, dezertori de la toate, de la cele două vieţi şi până şi de la numele care îi identificau şi care îi legau de trecut, renegând orice legătură sau formă de loialitate în afară de cea care îi unea: părinţi, copii, căsnicie, prieteni, obligaţii, apostaţi de la orice credinţă.

„Dacă cel puţin ai fi avut curaj cu adevărat”, se gândeşte acum, privindu-şi cele două mâini inutile, care nu mai ating pe nimeni, mâinile cu vene şerpuitoare şi unghii prost tăiate şi puţin murdare, „dacă te-ai fi încumetat la o apostazie reală, şi nu la un simulacru, la o fugă adevărată, şi nu la o ficţiune”. Chiar şi cele patru zile şi patru nopţi întregi se prefac de îndată în nimic dinaintea amanţilor care până atunci nu au putut să petreacă decât câteva ore împreună, fără să ştie ce înseamnă să deschizi ochii odată cu primele raze ale dimineţii şi să-l găseşti pe celălalt, să asişti la somnul lui tihnit şi la momentul

când se trezeşte. Mereu atât de puţin timp, orele numărate, răsfirându-se în minute şi secunde de nisip fugar, ceasul care sună, mecanismul zgomotos dinăuntrul ceasului deşteptător de pe noptieră sau cel mai subtil de la încheietura mâinii, prins de ea ca o capcană de vânătoare, zimţii mărunţi surpând clipă de clipă casele de timp în care se ascundeau ca să fie împreună, refugiile lor clandestine, aproape mereu precare, mereu gata să fie invadate, oricât de adânc ar fi vrut să se ascundă unul lângă celălalt şi unul în celălalt, anulând lumea exterioară în fanatismul unei îmbrăţişări cu ochii închişi. Paşi pe coridorul casei de toleranţă, uşi ce se puteau deschide în orice clipă, pereţi prea subţiri dincolo de care se auzeau glasuri, gemetele altor amanţi clandestini, locuitori ca şi ei ai oraşului secret, ai Madridului subteran şi venal al separeurilor, ai camerelor închiriate pentru câteva ore, ai parcurilor întunecoase, sordidul teritoriu aflat la graniţa dintre adulter şi prostituţie. Trăiau hăituiţi de creditori, de hoţi şi cerşetori de timp, de zarafi lacomi şi traficanţi suspecţi de ore. Timpul licărea fosforescent în acele deşteptătorului de pe noptiera din camera casei lui Madame Mathilde, în penumbra forţată a draperiilor trase în miezul dimineţii. Ticăitul ceasului suna ca un taximetru: dacă întârziau doar câteva minute în camera închiriată aveau să audă paşi pe coridor şi bătăi în uşă. Dacă voiau mai mult timp, trebuiau să-l cumpere la un preţ şi mai exorbitant. Timpul alerga în spasme numerice precum distanţele pe ceasul kilometrajului maşinii în timp ce călătoreau spre sud, de parcă nu ar fi trebuit să se întoarcă niciodată, fugind de tot şi toate pentru patru zile. Timpul fiecărei aşteptări se dilata şi chiar se oprea din cauza incertitudinii, de teamă că celălalt nu avea să ajungă. Sosirea fulgerătoare a celuilalt abolea pentru câteva minute trecerea timpului, lăsându-l suspendat într-o iluzie a belşugului. Timpul ilicit trebuia să fie cumpărat, minut cu minut, obţinut ca în dozele de opiu şi morfină prin gestul rapid cu care un chelner cu papion şi veston negru le dădea cheia vreunui separeu, în timp ce primea în cealaltă mână bacşişul. Bunul atât de limitat al timpului se pierdea aşteptând un taxi, într-o călătorie nesfârşită cu un tramvai foarte lent, în mijlocul traficului, formând un număr de telefon şi aşteptând ca roata să revină la loc pentru a forma următoarea cifră: cât timp irosit până să vină un răspuns, auzind un ton care sună într-o cameră goală, neliniştit pentru că

o telefonistă întârzie să răspundă sau să facă legătura, degetele nerăbdătoare bătând ritmic pe masă, privirea atentă în caz că se apropie cineva la capătul holului, o hemoragie a timpului, picătură cu picătură sau în şuvoi. Philip Van Doren le-a dăruit acele patru zile oferindu-le casa pe care o cumpărase sau pe care se pregătea să o cumpere pe coastă, în apropiere de Cádiz, fără ca măcar să o vadă, cunoscută doar din planuri şi fotografii; cel care părea să-şi găsească satisfacţia în a-i adăposti, în a-i incita unul spre celălalt de la o distanţă binevoitoare, în a interveni în numele hazardului, la fel ca atunci când îi lăsase singuri în biroul său în după-amiaza aceea de octombrie. Casa de timp pe care Ignacio Abel ar fi vrut să o construiască pentru ca nimeni în afară de Judith şi el să nu o poată locui a existat cu adevărat pentru doar patru zile, între după-amiaza de joi şi zorii zilei de luni. Albă, cu volume cubice, profilându-se orizontală pe o faleză, cu formele variabile în fotografiile pe care Van Doren le desfăşurase înaintea lui, pe faţa de masă de la Ritz, unde îi invitase să ia cina, într-un separeu, acceptând implicit regula lor ca Ignacio Abel să nu fie văzut în public cu amanta lui, în timp ce din stradă, din piaţa Neptuno, răzbătea amortizată zarva unei bătăi cu pietre şi împuşcături între membrii Gărzii de Asalt şi greviştii de pe şantiere: fluierături, geamuri sparte, sirene. Îşi suflecase mânecile puloverului cu gesturi nerăbdătoare şi aşeza fotografiile pe masă ca pe nişte cărţi de joc, ridicând din sprâncenele pensate, sorbind cu nesaţ dintr-o havană, cu un zâmbet pe buzele lui cărnoase, pe gura prea mică, nepotrivită pentru liniile dure ale mandibulei pătrate. „Scumpul meu domn Abel, nu vă simţiţi obligat să mă refuzaţi. Nu vă ofer o favoare, ci vă cer opinia de profesionist. Ca şi cum v-aş cere un raport despre un tablou înainte să îl cumpăr. Mergeţi să vedeţi casa şi spuneţi-mi în ce stare se află. Locuiţi acolo câteva zile. M-au asigurat că este aprovizionată cu toate cele necesare, dar nu cred că a mai locuit cineva în ea. A fost construită pentru un cunoscut de-al meu, un neamţ plin de bani care dintr-odată nu mai e sigur că-i convine să locuiască şi să facă afaceri în Spania. Îndrăznesc să presupun că pe Judith nu ar deranja-o să vă însoţească. O să vă prindă bine să scăpaţi de zăpuşeala din Madrid şi de climatul politic încă şi mai irespirabil. Acum, că iar sunt greve, nu ar fi prudent să fiţi văzut mergând în fiecare dimineaţă la Oraşul Universitar. Credeţi că în cele din urmă o să

aibă loc o revoltă militară, domnule Abel? Sau cei de stânga o vor lua înainte într-o nouă tentativă de revoluţie bolşevică? Sau toată lumea va pleca în concediu şi nu se va întâmpla nimic, aşa cum mi-a spus ministrul comunicaţiilor acum doar câteva zile?”.

Dă-mi timp. E o chestiune de timp. Încă mai avem timp. Nu mai e timp. În separeul de la Ritz, Philip Van Doren îi privea cu magnanimitatea trufaşă a unui potentat, ca un oligarh al timpului, oferindu-le cu o milostenie tentantă şi cumva umilitoare tocmai ceea ce ei îşi doreau mai mult. Atât de puternic, încât nu le cerea nimic în schimb, nici măcar gratitudine, poate doar să fie martor la spectacolul mizeriei pe care o întrevedea în ei, modul subtil în care pasiunea sexuală clandestină ajunsese să-i înjosească, să-i uzeze, ca pe nişte persoane respectabile înrobite de o patimă secretă – morfină, alcool – ajunse în punctul în care deteriorarea devine vizibilă. Cinau în separeul hotelului şi niciunul dintre cei trei nu părea să audă tumultul care ajungea până la ei, amortizat de draperiile bogate şi de copacii din grădină. Am nevoie de timp. Cât timp vrei să-ţi mai dau? Timpul ca un bloc solid în teancul de foi ale calendarului, fiecare zi ca o filă imperceptibilă de hârtie, un număr roşu sau negru, numele unei zile a săptămânii. Judith Biely străină şi distinsă, a lui în mod inexplicabil, căutându-i piciorul pe sub masă în timp ce zâmbea, ducându-şi paharul de vin la buze – *playing footsie*[54]*,* îl învăţase să spună. Timpul lent, fosil, împotmolit, solemn, în ceasul cu pendulă din capătul holului, pe care Ignacio Abel îl vede sclipind în timp ce aşteaptă în picioare, strângând în mână receptorul telefonului, nerăbdător, pe furiş; cel care marchează orele cu rezonanţă de bronz în miezul insomniei, în măreţia casei cufundate în întuneric, când el crede că se scursese o eternitate şi numără bătăile şi descoperă că trecuseră doar două ceasuri după miezul nopţii, cu faţa în pernă şi inima bătându-i cu putere, cu valurile ritmice de sânge în tâmple, în timp ce Adela doarme lângă el sau e trează şi se preface că doarme la fel ca el şi ştie că nici el nu doarme, amândoi nemişcaţi, fără să se atingă, fără să spună nimic, două conştiinţe la fel de apropiate fizic precum cele două trupuri şi cu toate astea depărtate una de alta, ermetice şi

[54] **În lb. engl., „a se juca (pe ascuns) cu picioarele” sau „a flirta” (n. tr.).**

cufundate într-o agitaţie asemănătoare, în supliciul identic al timpului. Timpul care nu trece, apăsător ca o povară, ca un cufăr sau ca o lespede; timpul unei cine în care toţi patru au rămas tăcuţi şi se aude doar clinchetul linguriţei atingând porţelanul farfuriei de supă şi zgomotul făcut de Miguel când soarbe şi bătăile uşoare cu tocul pantofului în podea. Timpul care îi mai rămâne înainte să expire termenul pentru a cere voie să plece de la Oraşul Universitar sau de a solicita viza la ambasada americană. Timpul preţios pe care Judith îl consumă într-un orgasm, atunci când el a ştiut cum s-o atingă, atent la ea cu cele cinci simţuri, gura întredeschisă a lui Judith, ochii închişi, respirând pe nas, trupul ei lung, dezbrăcat, încordându-se, cu palmele pe coapse, sunetul sec al mandibulelor pe care el a învăţat să îl aştepte ca pe un semn favorabil, anunţându-l astfel că ea are să atingă curând plăcerea. Timpul care întotdeauna se încheie, chiar dacă fervoarea întâlnirii l-a făcut să pară la început nesfârşit. Nodul cravatei în faţa oglinzii, pieptănul trecut rapid prin păr, Judith aşezată pe pat, ridicându-şi ciorapii, observându-i graba, gestul fugar cu care şi-a privit ceasul. Timpul întoarcerii în taximetru sau în maşina lui Ignacio Abel, amândoi tăcuţi dintr-odată, îndepărtaţi în tăcere, ghemuiţi în distanţa care încă nu-i desparte, uitându-se la ceasurile iluminate pe cerul nocturn al Madridului, de partea cealaltă a ferestrei, arătând o oră mereu prea târzie pentru el (dar nu se gândeşte la celălalt timp care o aşteaptă pe ea când intră în camera pensiunii şi priveşte maşina de scris neatinsă de atâta vreme, scrisorile mamei, la care răspunde doar din când în când, suprimând o parte a vieţii ei în Madrid, inventând, trecând sub tăcere că are un amant care e un bărbat căsătorit). Timpul până când apare paznicul de noapte după bătăile răsunătoare din palme în liniştea nocturnă a străzii Príncipe de Vergara, din ce în ce mai neliniştit, ca o vină care îi muşcă urmele; timpul scurs până ajunge ascensorul şi apoi urcă şi el îşi priveşte din nou ceasul, gândindu-se că poate la ora asta o va găsi pe Adela dormind, că nu va simţi mirosul de tutun şi parfumul altei femei, mirosul crud al secreţiilor sexuale; timpul când pe palier, încercând să facă să nu răsune prea tare paşii pe marmura coridorului, când caută cheia în buzunar şi o răsuceşte în încuietoare, cu speranţa de a nu găsi nicio lumină aprinsă în casă, în afara celei de la altarul Christului de Medinaceli cu

acoperământ şi cele două mici felinare electrice. Lasă timpul să lucreze. Timpul le vindecă pe toate. A venit timpul să salvăm Spania din ghearele duşmanilor ancestrali. Se vor întoarce timpurile glorioase. Dacă guvernul şi-ar propune acest lucru cu adevărat, încă ar mai avea timp să înăbuşe conspiraţia militară. Se vor întoarce Steagurile Triumfătoare. De nu ar trece timpul. Timpul Răbdării Noastre s-a Terminat. Nu mai e Timp de Compromisuri şi de Ocolişuri cu Duşmanii Spaniei. Timpul pe care l-am pierdut fără să fac nimic, amânând pe o altă zi sau pentru câteva ore hotărâri urgente, imaginându-mi că pasivitatea va face ca lucrurile să se rezolve de la sine. Timpul de care are nevoie Judith ca să se hotărască să se întoarcă în America sau să accepte o ofertă de muncă sau să pornească spre altă capitală europeană, mai puţin provincială şi mai puţin agitată, în care nu se aud împuşcături pe stradă, în care să nu apară atât de frecvent pe prima pagină a ziarelor vreo crimă politică. Săptămânile sau poate zilele până la izbucnirea insurecţiei militare, despre care toată lumea vorbeşte acum deschis, cu un fatalism sinucigaş, cu nerăbdarea de a se produce în sfârşit dezastrul, revoluţia socială, apocalipsa, orice ar fi, orice, mai puţin acest timp de aşteptare, de procesiuni funebre cu sicrie acoperite de steaguri, purtate pe umeri de camarazi cu aer pretorian, cu cămăşi roşii sau albastru-marin descheiate şi pumnii strânşi, scandând lozinci înverşunate, întârziind ceasuri întregi până să ajungă la cimitir (gurile căscate arătând danturi stricate; pete de sudoare la subsuorile cămăşilor marţiale). Timpul cât întârzie o scrisoare abia pusă la cutia poştală să fie ridicată şi clasificată, ştampilată, predată la adresa indicată pe plic, cât întârzie omul molâu şi servil care repartizează corespondenţa în fiecare dimineaţă, înaintând cu tava în mână printre mesele secretarelor şi ale desenatorilor tehnici, oprindu-se cu o lehamite inacceptabilă ca să stea de vorbă cu cineva, ca să primească o ţigară; timpul cât întârzie degetele avide să o desfacă, să extragă foile, timpul necesar ochilor să parcurgă cu repeziciune fiecare rând, de la stânga la dreapta, întorcându-se mai apoi în punctul de plecare, precum acul unei maşini de scris, ca suveica unui război de ţesut, bând din fiecare cuvânt cu aceeaşi iuţeală cu care a fost scris, sorbind din firele de cerneală liniile unei caligrafii atât de dorite şi familiare ca trăsăturile unei figuri, ca mâna care a alunecat pe

foaie în timpul scrisului. *Nu poţi să-mi spui că nu. Imaginează-ţi casa şi pe noi doi în ea, nu putem să refuzăm ceea ce ne oferă Phil, am dreptul să ţi-o cer, doar câteva zile.*

Se uită la ceas şi îşi dă seama că a trecut multă vreme de când l-a privit ultima dată, ca un fumător care începe să se elibereze de viciu şi descoperă că a trecut mai mult ca oricând, fără să se simtă tentat să-şi aprindă o ţigară. La ceva vreme după pornire, trenul trece pe lângă podul George Washington. *Time on our hands.* A auzit vocea lui Judith Biely la telefon, recunoscând cât se poate de limpede aceste cuvinte, tentaţia şi promisiunea din spatele lor, avertismentul, *We're running out of time*[55]*.* Cât de puţin timp le mai rămânea, mult mai puţin decât îşi imaginase el, decât îl lăsase teama să anticipeze: mâinile deodată goale de timp, degetele sterile încleştându-se ca să prindă aerul, intuind uneori ca o amintire tactilă corpul pe care nu l-au mai mângâiat de trei luni, durata pustie a timpului fără ea. Alergând fără odihnă, *running out of time*, a spus şi ea, iar el nu a putut să înţeleagă avertismentul, nu a perceput viteza timpului care şi începuse să-i târască după el. Cât timp a trecut de când aceste mâini nu au mai atins pe nimeni, de când nu se mai îndoaie, adaptându-se la forma delicată a sânului lui Judith Biely, de când nu mai ating trandafiriul palid al sfârcurilor ei, de când nu strâng la piept copiii care aleargă să-l îmbrăţişeze pe holul apartamentului din Madrid sau pe cărarea pietruită din grădina casei de la munte; mâna dreaptă care s-a ridicat cuprinsă de mânie şi s-a repezit ca un fulger asupra obrazului lui Miguel (de ar fi rămas paralizată în aer, încleştată de durere, de s-ar fi uscat înainte să-i provoace durere şi ruşine fiului care poate nu ştie dacă tatăl lui este viu sau mort, care poate a început să-l uite). Mâinile copilului de demult, care se zdreleau aşa de uşor la atingerea aspră a materialelor, care înţepeneau de frig în dimineţile de iarnă şi pe care Eutimio le încălzea strângându-le în ale lui atât de bătătorite, arse de var. „Ce milă mi-era să mă uit la mâinile dumneavoastră, don Ignacio. Eu le frământam în ale mele ca să le încălzesc şi erau ca nişte vrăbii moarte". Cu mâinile alea nu ar fi putut să apuce pistolul pe care i l-a arătat Eutimio într-o dimineaţă de mai în biroul său: acelaşi pe care l-a ridicat şi l-a înfipt în coşul pieptului unuia dintre

[55] „**Ne expiră timpul"** – **în lb. engl. în orig. (n. tr.).**

bărbaţii care îl împingeau pe Ignacio Abel spre un zid de cărămidă din spatele Facultăţii de Filosofie. Îşi aminteşte cu neplăcere sudoarea palmelor, la fel de infamă ca umezeala inghinală. Timp în mâinile noastre: timpul nu se epuizează încet, ca un şuvoi care devine un fir de apă şi apoi se scurge picătură cu picătură înainte de a dispărea. Timpul se termină brusc şi dintr-o clipă în alta poţi să mori cu faţa la pământ, iar după o întâlnire despre care nu ştii dacă a fost ultima cineva îţi spune adio şi nu ai să-l mai vezi niciodată. Timpul unei întâlniri seamănă cu oricare alta şi niciunul dintre cei doi amanţi nu ştie sau nu bănuieşte că va fi ultima. Sau unul dintre ei ştie şi tace, a luat o hotărâre pe care o ţine deocamdată secretă, calculând de pe acum cuvintele dintr-o scrisoare viitoare pe care nu îndrăzneşte să le spună cu voce tare.

După ce a pus telefonul în furcă, expresia folosită de Judith Biely a continuat să plutească în conştiinţa lui precum metalul vocii pe care avea să o audă din nou peste câteva ceasuri, acum aproape de el, atingându-l cu răsuflarea ce dădea formă cuvintelor. *Time on our hands*, în sfârşit nu ore numărate, nici minute risipindu-se precum apa sau firele de nisip printre degete, ci zile, patru zile întregi, fără despărţiri şi dorinţe amânate, timp tăinuit sau răpit, nemărginit, revărsându-se, primindu-i cu clemenţa unei ţări de adopţie, a cărei frontieră s-ar deschide doar cu o minciună, cu un paşaport fals cu valabilitate limitată, dar instantanee, o minciună care e parţial adevărată. *Joi plec în provincia Cádiz şi mă întorc luni de dimineaţă.* Adevărul şi minciuna se foloseau exact de aceleaşi cuvinte, se separau atât de greu precum compoziţia chimică a unui lichid. *Un client american vrea să cumpere o casă pe coastă şi mi-a cerut să mă duc să o văd înainte să ia o hotărâre.* Era atât de uşor, iar recompensa era într-atât de nelimitată, încât îi crea dinainte o senzaţie de beţie, aproape de ameţeală, la ora cinei, în letargia salonului familial, unde timpul se scurgea atât de lent, timpul ca plumbul pe umeri, în ritmul funebru al marelui ceas vertical, dăruit cu pompă de don Francisco de Asís şi de doña Cecilia, cu pendula lui de bronz în cutia adâncă, asemenea unui sicriu şi inscripţia scrisă cu litere gotice în jurul sferei aurii *Tempus fugit.* „Mereu te plângi că nu ai timp”, i-a spus Adela, abia privindu-l, atentă mai degrabă la farfuria

dinainte, conştientă de atenţia încordată a lui Miguel, de genunchiul mişcându-se nervos sub masă, „iar acum pleci şi te încurci în alte obligaţii. Ai fi putut să profiţi de zilele de grevă, ca să te odihneşti cu noi la casa de la munte”. „Nu pot să refuz”, improviza, încurajat de uşurinţa faptului că nu minţea în totalitate, folosindu-se de aceleaşi fapte uşor de dovedit, precum materia docilă din care plăsmuia minciuna: „Este omul de afaceri care mi-a propus proiectul din Statele Unite.” Dar, într-un fel sau altul, devenea victima propriei simulări: auzindu-l vorbind de Statele Unite, Miguel şi Lita au intrat deodată în discuţie, întrerupându-se unul pe altul pentru a-l întreba dacă era adevărat că vor merge cu toţii în America, când, cu care dintre transatlanticele afişate în vitrina agenţiei de voiaj de pe strada Alcalá şi de pe strada Lista, machete realizate în cele mai mici detalii, în care puteai vedea hublourile şi bărcile de salvare şi terenurile de tenis desenate pe punte, anunţuri cu vapoare cu prore înalte şi ascuţite spintecând valurile, coloane de fum urcând din coşurile vopsite în alb şi roşu, cu frumoase nume internaţionale inscripţionate pe curbura neagră a cocii. La fel ca mama lui, Miguel a sesizat gestul contrariat, care trăda nelinişte, amestecată de îndată cu iritare manifestată parţial, nemulţumirea de a nu avea un răspuns pregătit când minciuna circulase până atunci în voie. Dar Miguel nu ştia să interpreteze datele furnizate necontenit de atenţia lui, rezumându-se pentru el la o stare confuză de alarmă, la intuirea unui pericol apropiat, dar cu neputinţă de identificat: ca în filmele acelea cu aventuri în Africa care îi plăceau aşa de mult, când un explorator se trezeşte în toiul nopţii şi iese din cort, ştiind că un animal sălbatic sau un duşman dau târcoale taberei, dar nu distinge decât sunetele obişnuite ale junglei, iar leopardul a şi început să păşească precaut prin apropiere, atingând ierburile înalte cu lungul lui corp musculos, sau războinicul viclean vopsit pe faţă se apropie cu o lance ridicată. În acest timp, Miguel tremură pe scaun, îşi strânge picioarele, aproape că dârdâie, îşi roade unghiile, strânge braţul Litei până când începe să o doară, ar putea să ţipe dacă nu s-ar stăpâni, ar putea să urineze, nu de teamă, ci din pură tensiune nervoasă. Observă muşchiul care se mişcă în mandibula foarte bărbierită a tatălui, ca o bătaie de inimă rapidă trădându-i iritarea, acelaşi care tremura atunci când a ridicat mâna, iar Miguel a simţit usturimea şi umilinţa

loviturii, înainte de a simţi palma deschisă plesnindu-i obrazul. „Acum nu e momentul să-l supăraţi pe tata cu asemenea întrebări. Şi aşa are destule pe cap pe şantier. Mergi cu maşina? Tot ce te rog e să ne suni când ajungi. Ştii că, dacă eşti la volan şi nu mă suni, nu pot să dorm”.

După acel moment dificil, totul a devenit din nou atât de uşor, încât aproape că simţea recunoştinţă faţă de Adela şi i se risipea fără urmă furia faţă de fiu, provocată de acea întrebare nerăbdătoare, de acele aşteptări disproporţionate pe care chiar el le semănase şi pe care nu ştia acum nici să le alimenteze, nici să le înăbuşe. Dar dacă îl irita atât de mult această aşteptare a lui Miguel, înţelege el acum, dintr-odată, după trei luni de distanţă şi remuşcare, în trenul care cu fiecare clipă îl îndepărtează şi mai mult de copiii lui, această speranţă necugetată, condamnată la dezamăgire, era tocmai pentru că semăna atât de mult cu a lui, pentru că slăbiciunea, nervozitatea copilului îi înfăţişau o oglindă în care poate ar fi preferat să nu se privească. Şi pe el îl martiriza nerăbdarea de a termina cât mai repede reprezentaţia de la cina în familie, şi el trăia tulburat de dorinţe pe care nu ştia şi nu dorea să le controleze, orbit de aşteptări niciodată satisfăcute şi care niciodată nu ajungeau să se împlinească, incapabil să aprecieze şi chiar să vadă ce avea în faţa ochilor, nerăbdător să se termine cât mai repede prezentul şi să sosească viitorul, oricare ar fi fost acela, orice din timpul viitor pe care îl tot urmărise ca pe o serie de clişee iluzorii de-a lungul vieţii sale, fără ca vârsta sau experienţa ori deprinderea dezamăgirii să-i fi stins dorinţa, să-i fi tocit tăişul. Să se termine cât mai curând formalităţile cinei, rutina supărătoare de a se aşeza să citească ziarul aproape fără să se uite la titluri, în timp ce Adela, în fotoliul de lângă el, îşi punea ochelarii de apropiere care o făceau să pară şi mai în vârstă şi citea o revistă sau o carte, în timp ce asculta concertul de muzică clasică din fiecare seară, transmis de Radio Unión, aproape de balconul întredeschis pe unde se strecurau vag briza şi zgomotele atenuate ale străzii. Dacă ar fi fost atenţi, de la balconul acela ar fi putut auzi împuşcăturile care puseseră capăt vieţii căpitanului Faraudo pe 7 mai. Să vină cât mai repede copiii ca să-i sărute pe fiecare de noapte bună, Lita îmbrăcată deja cu pijama şi cu papuci în picioare, cu părul

pieptănat înainte de a se duce în pat, Miguel indignat în taină de această obligaţie de a merge la culcare, observând cu cel de-al şaselea simţ inutil, cu seismograful lui pentru ameninţările familiale, că părinţii lui rareori se priveau în ochi, ştiind că după o vreme mama avea să se ridice pentru a se îndrepta spre dormitor, iar tatăl lui, în loc să o însoţească, avea să se închidă în birou cu planurile şi machetele care îi absorbeau toată viaţa, cu scrisorile pe care le scria uneori sau le citea şi le punea de îndată într-un sertar când cineva îl întrerupea, sertarul pe care niciodată nu uita să-l încuie cu cheia, cu o cheie minusculă, păstrată mereu într-un buzunar al sacoului. Pentru că îi plăceau filmele cu Arsène Lupin şi Fantomas (de fapt nu existau niciun fel de filme care să nu-i placă), Miguel visa ca atunci când avea să fie mare să se dedice unei distinse cariere infracţionale de hoţ purtător de mănuşi albe, expert în a deschide seifuri, depozitele subterane ale băncilor, sertarele unor birouri identice cu ale tatălui său, unde erau păstrate sub cheie ceea ce în filme şi în romane poartă numele de documente compromiţătoare, poate scrisori furate cu care un escroc fără scrupule şantajează o femeie frumoasă din înalta societate. În loc de cărţile cerute la şcoală, precum Clasicii spanioli, ale căror cotoare aride se aliniau pe rafturile Litei, Miguel citea romanele ilustrate publicate de *Mundo Gráfico.* Chiar acum un astfel de titlu nu-l lăsa să adoarmă: *În spatele unei faţade aparent normale, acea familie ascundea un secret de nemărturisit.* Se gândea, cu lumina stinsă, răsucindu-se în pat din cauza căldurii, îngrijorat că nu-şi făcuse exerciţiile şi că nu îşi pregătise nici examenele finale, care se apropiau cu o viteză înspăimântătoare. Bine măcar că tata pleca a doua zi în acea călătorie vagă în provincia Cádiz şi nu avea să se întoarcă până luni: perspectiva absenţei lui îl umplea de un amestec neînţeles de uşurare şi nelinişte. Nu avea să-l mai supravegheze la masă ca să-i atragă atenţia dacă sorbea supa cu zgomot sau dacă bătea din picior, nu avea să mai facă cercetări despre teme şi examene, cu o atitudine între binevoitoare şi sarcastică. Şi dacă avea să moară într-un accident de circulaţie? Şi dacă sub faţada lui aparentă de normalitate ascundea un secret la fel de mare precum cel al protagonistului din serialul publicat de *Mundo Gráfico*? „Lita”, a spus, „Lita”, cu speranţa ca sora lui să fie încă trează, „tu crezi că familia noastră ascunde vreun secret de nemărturisit?” Însă

Lita adormise, astfel încât acum nu-i mai rămânea decât să se resemneze cu plictisul nesfârşit al întunericului şi căldura nopţii de vară, cu lentoarea timpului, cu sunetul pendulei de pe hol din oră în oră, pe care şi tatăl lui îl auzea cu o nerăbdare prelungită şi mai mult de aşteptare, amestecată cu teama că o să adoarmă şi n-o să audă deşteptătorul. Care avea să sune la cinci, iar la şase, puţin înainte de revărsatul zorilor, Judith Biely urma să-l aştepte în piaţa Santa Ana, chiar lângă portalul pensiunii, pregătită de călătorie ca pentru o fugă în automobil la adăpostul nopţii, cu o valiză mică într-o mână, iar în cealaltă ţinând cutia pentru maşina de scris portabilă, tremurând înfrigurată, cu gulerul jachetei ridicat din cauza umezelii reci ce se lăsa la sfârşitul nopţii.

Îşi amintea de clinchetul clapelor filtrându-se prin somn: ca un ropot apropiat de ploaie, bătând pe ţigle sau pe burlanele goale de zinc; şi-a amintit că visase că se afla în birou, ascultând iuţile maşini de scris ale secretarelor. A deschis ochii, de-acum se luminase de ziuă. Judith nu era lângă el în pat. Prin fereastra cu jaluzele austere lăsate în jos se strecura o rază de soare şi vuietul puternic al mării. Ar fi vrut să nu se gândească aşa de devreme că era duminică, ultima zi. Că a doua zi, dis-de-dimineaţă, trebuia să se întoarcă la Madrid. Îşi simţea corpul dureros de ravagiile dragostei: zone unde carnea se tumefiase, pielea prea delicată şi umedă se iritase şi înroşise. Curentul electric ajungea până la casa aceea cu neregularitate. Îşi amintea corpul lui Judith lucind de sudoare la lumina unei lămpi de petrol aşezate pe podea, o şuviţă de păr umed lipită de faţa ei, gura întredeschisă, buzele uşor tumefiate, întorcându-se ca să-i vadă privirea peste umăr, genunchii şi coatele sprijinite de patul desfăcut *on all fours*[56]. Cuvintele însele îi excitau. *Spune-mi cum se zice la ce-mi faci acum.* Îşi arătau unul altuia numele lucrurilor, cuvintele comune care desemnau hainele şi cele mai intime acte şi senzaţiile dragostei şi părţile cele mai dorite ale corpului. Şi le arătau ca să le cunoască de parcă ar fi trebuit să denumească totul în lumea nouă unde se ascunseseră, iar mişcarea cercetătoare a degetului arătător se transforma într-o mângâiere. Buzele apăsau, dinţii muşcau uşor, limba explora locul al cărui nume fusese chestionat. Cuvinte noi, nicicând mai

[56] „În patru labe” – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

înainte aplicate vreunui corp născut şi crescut în altă limbă; termeni infantili, vulgari, fără pudoare, de o dulce obrăznicie, cu o subtilitate de nuanţe care căpăta dimensiunea carnală a ceea ce era rostit. Schimbau cuvintele precum fluidele şi mângâierile, învăţau în acelaşi timp cuvinte noi în limba celuilalt şi senzaţii despre care nu credeau că pot să existe. Trupul era o hartă plină de nume ce se cereau descoperite neîncetat, invocate apoi din memorie în şoaptă, când fiecare rămânea singur şi se excita numai la amintirea celuilalt. De îndată ce pronunţau cuvântul, primeau mângâierea locului rostit. Şi era bine ca lucrurile să primească nume neştiute până atunci, pentru că astfel noutatea limbii învăţate de curând corespundea vieţii inedite pe care nu ar fi ajuns să o cunoască, dacă nu s-ar fi întâlnit, şi fiecare cuvânt trimitea la o parte a corpului iubit, şi nu la vreun altul. Ignacio Abel ar fi vrut ca fiece mângâiere, fiece gest îndrăzneţ de iubire să rămână întipărite în conştiinţa lui asemenea cuvintelor care nu aveau să i se mai şteargă niciodată, învăţate cu meticulozitate după ce ea i le repeta încet, literă cu literă: cuvinte spaniole pe care el niciodată nu şi-ar fi imaginat că le-ar fi putut rosti vreodată cu voce tare deveneau parole impudice, de ajuns a fi rostite încă o dată pentru a cere ceea ce ar fi avut un alt nume, mai puţin precis şi totodată mai puţin sexual în chip atât de făţiş, ceea ce poate niciunul dintre ei nu ar fi îndrăznit să-i spună altcuiva crescut în aceeaşi limbă.

Îl trezise sunetul maşinii de scris. Era dezbrăcat şi nici măcar nu avea ceasul la mână. În această lumină prea puţin familiară nu-şi putea închipui cât era ora. Nouă dimineaţa, miezul zilei, două după-amiaza. De când ajunseseră în această casă, timpul se dilata în faţa lor de parcă ar fi cuprins orizontul mării şi întinderea unei plaje căreia nu izbuteau a-i desluşi capătul în zare, acoperită de o ceaţă viorie dincolo de linia stâncilor, mărginită spre asfinţit, la căderea nopţii, de lumina intermitentă a unui far. La venire trecuseră pe lângă un sat de pescari, ca un peisaj întins pe orizontală. De la depărtare îi arătase lui Judith frumuseţea arhitecturii, casele albe ca nişte stane de sare profilându-se pe nuanţele de albastru-verzui şi pe scânteierea argintată a mării. Pe plajă se înălţau stânci verticale de culoarea ruginii, ca nişte dune surpate în parte de forţa valurilor. Le auzea chiar acum lovind malurile, scobind la baza

falezei, vuietul mării amestecându-se cu ţipătul pescăruşilor şi cu bătaia rapidă a maşinii de scris din camera alăturată, salonul cu o fereastră mare divizată cu exactitate drept la mijloc de linia orizontului, unde găsiseră la sosire un buchet inexplicabil de trandafiri proaspeţi. Spaţiile interioare ale casei vădeau un amestec de elementaritate primitivă şi ascetism modern: dale de argilă roşietică, pereţi albi de var, suprafeţe întinse de sticlă, balustrade din tuburi nichelate de oţel. Ignacio Abel retrăieşte mirosul mării şi sunetul maşinii de scris al lui Judith Biely, ceea ce-i îngăduie să o vadă în sclipirea de o clipă a unui clişeu involuntar şi, astfel, autentic al memoriei, absorbită de propriul scris, învăluită într-un halat de mătase cu mari desene florale ce îi alunecase pe un umăr, dezvelindu-i în parte albeaţa unui sân, părul strâns la întâmplare cu o panglică albastră, lăsându-i faţa liberă. Scrie foarte repede, fără să se uite la tastatură şi aproape fără să privească foaia de hârtie, carul cu banda tuşată ajunge foarte repede la sfârşitul rândului cu un clinchet de clopoţel, iar ea îl face să revină la punctul de plecare cu un gest instinctiv. Profită de faptul că ea nu i-a observat încă prezenţa ca s-o privească pe îndelete. Concentrarea ei absolută, viteza cu care scrie, expresia de inteligenţă senină a feţei îl fac să o dorească şi mai mult. Nepieptănată, desculţă, cu halatul atârnând pe umeri, şi-a rujat totuşi buzele, nu pentru el, ci pentru ea însăşi, tot aşa cum şi-a spălat faţa cu apă foarte rece, ca să fie cu mintea cât mai limpede când o să se apuce de scris, profitând de pacea dimineţii, de lumina curată care umple casa unde locuiesc de joi seara ca pe o insulă, o insulă în timp, înconjurată de orizontul neted al zilelor pe care în sfârşit au putut să le împartă în întregime, vaste precum camerele pe care le străbat fără să se poată obişnui întru totul cu gândul că nu mai e nimeni acolo în afară de ei, că nu se vor auzi alte glasuri, nici alţi paşi, nici alte cuvinte decât ale lor, parţial necunoscute într-un loc unde ecourile sunt foarte limpezi, casa unde pare că nu a mai locuit şi nici nu va mai putea locui nimeni vreodată, însuşită atât de grabnic, făcută parcă anume pentru ei, aşa cum şi ei fuseseră făcuţi unul pentru altul, aşa cum acest moment în care Judith Biely scrie din profil la maşina ei portabilă Smith Corona, pe fundalul unei ferestre mari, a fost făcut pentru ca Ignacio Abel să o perceapă în plenitudinea amănuntelor, rămas în prag, dorind-o din nou, aşteptând ca Judith să-şi ridice privirea şi să-i

observe prezenţa, văzând dinainte zâmbetul format pe buze, strălucirea din ochii ei. O zi întreagă dinaintea lor, îşi aminteşte cum socotea, incapabil să rămână imun multă vreme la obsesia timpului. O zi întreagă şi o noapte, iar dincolo de ele, se afla tot ceea ce acum refuza să vadă. Ceea ce se afla dincolo de ceaţa şi de mlaştinile din zare traversate de şosea în linie dreaptă, penitenţa zilei de luni şi drumul de întoarcere, liniştea, el conducând maşina şi Judith pierdută în gândurile ei, privind prin fereastra cu geamul coborât, primind vântul în faţa acum mai bronzată, expresia ermetică în spatele ochelarilor de soare, reziduurile timpului consumat scurgându-se din mâinile acum aproape goale.

Judith şi-a ridicat ochii şi a început să râdă când l-a văzut aşa cum probabil nimeni nu-l mai văzuse vreodată, încă buimăcit de somn, cu obrazul neras, cu părul în dezordine, impudic ca o maimuţă în călduri, bărbatul acela atât de educat, care la primele întâlniri se dădea înapoi atunci când ea se apropia de el, *acum gol cum a venit pe lume*, după expresia aceea atât de autohtonă care ei îi amintea de Adam, lipsit de pudoare şi chiar puţin mândru de o îndrăzneală masculină de care nu ştiuse până atunci că ar fi în stare, pentru că fusese deşteptată de Judith şi nu ar fi existat în lipsa ei. Abia acum avea senzaţia că îl cunoaşte, acum, când dormise lângă ea nopţi întregi, îmbrăţişând-o, răsuflând tare cu gura deschisă, cu picioarele întinse în voie pe pat, singura mobilă din dormitor, în afară de o oglindă verticală, sprijinită de perete. În casă domnea un aer de provizorat care o făcea şi mai ospitalieră. În oglindă se priviseră uneori pe furiş, surprinşi de ce vedeau, fără să se recunoască, nesiguri de a fi chiar ei bărbatul şi femeia care se înlănţuiau, se cercetau, se ofereau, îşi ştergeau gurile şi sudoarea de pe faţă sau îşi dădeau la o parte părul din ochi ca să privească mai bine, pentru ca nimic să nu rămână neobservat, neatins cu degetele, cu limba, cu dinţii, oglinda ca spaţiul cel mai adânc unde locuiseră şi unde nu era loc decât pentru ei, încăperea cea mai tainică din labirintul casei, fără ferestre şi decoraţiuni, fără nimic care să le distragă atenţia de la ei înşişi. Pentru prima dată, dragostea nu era o paranteză deschisă şi irosită în grabă. Când au rămas epuizaţi şi împliniţi unul lângă altul, şi-au îngăduit pentru prima dată privilegiul de a

se abandona în dulceaţa somnului, cu pielea umedă, lipicioasă, lăsând ca briza uşoară venind dinspre balcon să le aline trupurile chinuite de atâta dorinţă, balconul deschis unde încă nu ieşiseră. Casa era o insulă pustie, în care se găseau provizii din belşug ca pentru un lung naufragiu, la fel ca în romanele de aventuri maritime citite de Ignacio Abel în prima parte a adolescenţei. În frigiderul din bucătărie se găseau două bucăţi de gheaţă care încă nu începuseră să se topească, de parcă cineva le-ar fi lăsat acolo chiar înainte de sosirea lor, acelaşi vizitator invizibil care lăsase şi buchetul de trandafiri proaspeţi pe masa salonului unde Judith îşi instalase maşina de scris portabilă. În cele patru zile nu au văzut pe nimeni. Din când în când, pe Ignacio Abel îl tulbura gândul de a pleca în sat să caute un telefon, de unde să poată suna la Madrid, dar îi era teamă să nu o irite sau să nu o întristeze pe Judith cu această interferenţă a celeilalte vieţi a lui. În fervoarea lipsită de pudoare a dăruirii reciproce se ivise o sămânţă de rezervă, tot aşa cum în dorinţă se regăsea o parte de exasperare. Fiecare îi dezvăluia celuilalt ceea ce nu dezvăluise niciodată nimănui şi făcea sau lăsa să i se facă ceea ce ruşinea nu-i îngăduise să conceapă, dar cu toate astea în inima lor încolţise remuşcarea sau suferinţa sau germenii tăcuţi ai neliniştii pe care amândoi şi-i ascundeau. Ignacio Abel se trezise în a doua noapte, iar Judith stătea în pat cu spatele la el, cu spinarea foarte dreaptă, privind spre fereastră. Se pregătea să-i rostească numele sau să întindă mâna spre ea, dar l-a oprit sugestia de însingurare emanând din corpul ei neclintit, din respiraţia ei mută. Ce o să se întâmple când o să ne întoarcem? Cât timp îmi rămâne? Cum o să fiu anunţat dacă o să se întâmple ceva, dacă nenorocirea are să se abată asupra unuia dintre copii, un automobil scăpat de sub control în drumul spre şcoală, pericolele cumplite aflate mereu la pândă şi la care nimeni nu stă să se gândească, o febră neaşteptată, un glonţ pierdut în vâltoarea unei manifestaţii? Adela aştepta telefonul cerut şi promis, pe care nu i-ar fi fost atât de greu să i-l dea, dar pe care nu i l-a dat... Patru zile şi patru nopţi care aveau să dureze o veşnicie şi care acum se răsfiră în nimic. Se sprijinea cu coatele de pervazul de la dormitor, respirând răcoarea serii după o lungă duminică de zăpuşeală, privind luna plină, răsărită din valuri ca un glob mare şi galben, când a observat deodată că nu mai auzea maşina de

scris la care Judith tastase o bună parte din zi. A intrat în salon şi a văzut nu fără o tresărire că Judith nu se afla acolo. Insectele roiau în jurul lămpii aprinse pe masă, lângă maşina de scris şi cele câteva foi tipărite învolburate de briză. Scria o cronică, îi spusese ea dintr-o pornire entuziastă, hrănită de fericirea sexuală: cronica lucrurilor văzute în timpul călătoriei ei prin Madrid, frumuseţea care îi tăia răsuflarea şi o făcea să simtă că trăia cu adevărat în peisajele fantastice ale lui Irving, ale lui John Dos Passos, în litografiile romantice, şi mizeria subită de care era cu neputinţă să-şi ferească privirea, locurile unde făpturile omeneşti trăiau ca nişte animale în vizuini, colibe în mijlocul pustietăţii, fără apă şi umbră, grote din care se iveau fiinţe cu pielea negricioasă şi chipuri întunecate fără vârstă, guri căscate, guşi umflate, ochi saşii. Când au ieşit din Madrid, spre sud, odată cu primele raze ale soarelui a fost ca şi cum s-ar fi rătăcit într-o lume pentru care nimic de până atunci nu o pregătise, chiar dacă îi recunoştea sorgintea literară. La Mancha cu vastitatea ei secetoasă, lipsită de copaci în dimineaţa la început răcoroasă, apoi arzătoare de iunie, era aidoma descrierilor lui Azorín şi Unamuno şi ilustraţiilor color din *Don Quijote,* publicat în 1905, descoperit la cincisprezece sau şaisprezece ani în biblioteca publică: imaginile o impresionaseră cu atât mai mult cu cât abia dacă înţelegea limba spaniolă şi le cerceta cu luare-aminte, ca să înţeleagă ceva din istorisire. Însă el, care conducea cu privirea aţintită la şoseaua prăfoasă, încerca să o smulgă din visare: să o facă să uite de extazele castiliene ale lui Azorín sau Unamuno, de impreciziile lui Ortega; nu era niciun dram de mistică, nicio umbră de frumuseţe în câmpia aridă pe care o ridicau atât în slăvi aceşti indivizi, niciun mister în fiinţa Spaniei, ci doar ignoranţă, decizii necugetate pe plan economic, defrişări, primatul latifundiilor şi al marilor turme de oi aflate în stăpânirea seniorilor feudali, al bogătaşilor paraziţi care depindeau de munca ţăranilor zdrobiţi de sărăcie şi neştiinţă, subnutriţi, supuşi superstiţiilor Bisericii. Ceea ce ea vedea acum nu era natura, spunea el ridicând o mână de pe volan, agitând-o cu o indignare proprie de-acum caracterului său: câmpurile pustii, întinderile cu lanuri de grâu şi vii, orizonturile sterile la capătul cărora se ridica o clopotniţă deasupra unui pâlc de case joase de culoarea pământului erau consecinţa muncii fără roade şi a exploatării omului de către om, binecuvântată de Biserică.

Defileul Despeñaperros îi aminteau lui Judith de plimbările cu diligenţa ale scriitorilor romantici şi de litografiile romantice ale lui Gustave Doré: conducând foarte încet pe şoseaua îngustă şi foarte periculoasă, pneurile maşinii scrâşnind pe pietrişul drumului şerpuind pe buza prăpastiei, Ignacio Abel perora cu voce tare despre necesitatea ca Republica să încurajeze mai puţin vorbăria literară şi mai mult ingineria drumurilor, a căilor ferate, a canalelor şi a porturilor. O privea cu coada ochiului cum făcea fotografii cu micul aparat Leica purtat la gât, cu vehemenţă spaniolă încerca să-i arate cât de înşelătoare erau seducţiile pitorescului; copilului desculţ, cu pălărie de pai pe cap, care îi saluta călare pe un măgar mărunt poate că îi era sortit să nu calce niciodată pe la şcoală; poate că turma domoală care îi silea să se oprească şi care traversa şoseaua stârnind nori de praf îi amintea lui Judith de acea aventură când Don Quijote confundă, în delirul lui, mulţimea oilor cu o armată întreagă, oferindu-i – chiar ei, născută şi crescută în New York – ideea unei ţări încremenite în timp, unde ce stătea scris într-o carte mai veche de trei sute de ani era încă real: ciobanii fluierându-şi câinii, agitând în aer bâte de care atârnau traiste împletite din spartă şi tigve scobite de dovleac, unde îşi ţineau apa; băieţandrii care-şi întindeau praştia în aer cu îndemânarea unor crescători de animale din neolitic. Oare nu ar fi fost mai bine ca aceste pământuri nelucrate, pe unde treceau turmele, să fie arate şi semănate cu priceperea tehnică necesară, prăşite cu tractorul, şi nu cu sapa, împărţite în parcele îndeajuns de mari între cei care le cultivau? Fără îndoială că la căderea nopţii, păstorii aveau să aprindă focul şi să istorisească poveşti de demult sau să intoneze cântece transmise din Evul Mediu, spre satisfacţia folcloristului don Ramón Menéndez Pidal şi a erudiţilor din Centrul de Studii Istorice, pe care Judith îi admira atât: dar poate că ar fi meritat osteneala ca în loc de acestea să asculte cântece la radio, să aibă ocazia să doarmă într-un pat şi să muncească şase zile pe săptămână pentru o leafă rezonabilă.

Judith asculta foarte atentă. Avea darul de a asculta. Punea întrebări: nu voia să piardă înţelesul niciunui cuvânt, la fel cum îşi nota într-un caiet frumoasele nume cu rezonanţă arabă sau romană ale satelor pe unde treceau. Retrăia înflăcărarea nevoii de a scrie, intuia că va fi ceva ce nu va semăna cu ce făcuse

până atunci, tentative care aproape niciodată nu o mulţumeau, ci o măcinau, lăsându-i un sentiment de fraudă, de a fi irosit dintr-un motiv oarecare impulsul care o adusese în Europa, scopul de a-şi oferi sieşi o educaţie, de a fi pe măsura darului făcut de mama ei. Exaltarea fizică de a călători cu el în maşină şi de a avea la dispoziţie patru zile întregi era legată de iminenţa scrierii acelei cărţi care ţâşnea de atâtea ori dinaintea ei ca o intuiţie orbitoare, gata să devină revelaţie; avântul iubirii avea să-i fie alături când se va aşeza în faţa unei foi albe şi va atinge cu degetele clapele rotunde şi netede ale maşinii de scris, litere albe pe un fond negru, carcasa atât de uşoară şi mecanismul atât de rapid: provocări adăugate vioiciunii pe care o va avea scriitura, atinsă de o ascuţime transparentă, de aceeaşi limpezime pe care o observa în propria ei curiozitate şi în privirea mereu atentă de-a lungul călătoriei. Trebuia să redea ceea ce vedea cu o fluiditate care să conţină derularea imaginilor şi a senzaţiilor: câmpia aridă, fundalul albăstrui al munţilor la care nu păreau să mai ajungă vreodată, abisurile unde vuiau torenţii, deasupra cărora se roteau în zbor lent acvile mari, şirurile drepte de măslini unduind ca pe o mare extatică de coline roşietice, până a se pierde spre un orizont şi mai albastru, şi mai îndepărtat. Ar trebui să contopească în acelaşi flux al istorisirii splendoarea austeră a peisajelor şi tara înapoierii şi a sărăciei umane, demnitatea chipurilor uscăţive rămânând neclintite la trecerea maşinii, oprite lângă pereţi albi, ivindu-se pe prispe cufundate în penumbră. La ieşirea dintr-un sat ce nu părea să aibă nici nume, nici copaci şi parcă nici măcar locuitori, doar câini cu limbile scoase în soare pe un drum prăfuit, Ignacio Abel a frânat brusc, obligând-o să privească înainte. Pe parapetul pe jumătate dărăpănat al unei adăpătoare erau trasate cu tuşe groase o seceră şi un ciocan. În faţa lor, un şir de bărbaţi neclintiţi le oprise trecerea. Se apărau de soare cu băşti murdare sau cu pălării de paie. Purtau espadrile şi pantaloni reiaţi, strânşi cu sfoară sau curele. Unul sau doi purtau la mână o legătură roşie, cu nişte iniţiale politice, poate UHP. Doi dintre ei, aflaţi de o parte şi de alta, ţineau în mână puşti de vânătoare, fără să le îndrepte asupra cuiva. Dar în privirile lor nu era ostilitate: poate curiozitate, provocată de modelul de maşină diferit, de caroseria vopsită cu un verde strălucitor, de sclipirea nichelată a manivelelor şi a farurilor, de capota de piele

pe jumătate rabatată, curiozitatea accentuată de aerul vizibil străin al lui Judith. Şi o îndârjire aspră, ofensa instinctivă adusă de automobilul strălucitor în dezolarea pământie de la marginea satului, furia în urma promisiunilor niciodată îndeplinite, a iluziilor mesianice aduse de revoluţia socială. „Nu o să ne facă nimic”, a spus Ignacio Abel, privindu-l în ochi pe bărbatul care se apropia, strângând mâna lui Judith, care se întinsese spre volan, căutând-o pe a lui, fără să înţeleagă ce spunea omul acela: vorbea cu un accent foarte ciudat, cu glasul răguşit, aproape fără să deschidă gura. În sat nu era de lucru, zicea bărbatul, patronii refuzaseră să semene, nu puteau nici măcar să secere recolta slabă de orz şi de grâu care avea să rămână pe câmp, aşa cum hotărâseră stăpânii pământului. Ca să nu le moară copiii de foame, cereau o contribuţie voluntară. În timp ce el vorbea cu Ignacio Abel, ceilalţi o priveau pe Judith. Trebuia să povestească despre strălucirea din ochii aceia întunecaţi pe feţele înnegrite, cu obrajii acoperiţi de bărbi neîngrijite; zâmbetul ştirb al unuia dintre bărbaţi, cu o pâclă de retard în privire; suprafaţa aspră a tot ce îi înconjura sub un soare vertical; feţele, ţesătura pantalonilor, stofa neagră a băştilor, mâinile, ţevile şi paturile puştilor; o oarecare senzaţie de ameninţare; felul în care ochii tuturor s-au aţintit asupra portofelului de piele flexibilă şi a mâinilor albe de orăşean ale lui Ignacio Abel, asupra strălucirii ceasului de aur. Unul dintre bărbaţi a făcut câţiva paşi şi l-a apucat de încheietură ca să-i privească mai bine ceasul, după ce el le dăduse deja câteva bancnote. Observa cu îngrijorare că acţiunea directă a proclamaţiilor anarhiste frizau jaful. Nu a făcut nimic, nu a încercat să scape din strânsoarea acelei mâini. „Suntem revoluţionari, nu tâlhari”, a înţeles Judith că spusese primul care se apropiase de ei, acum cu puşca pe umeri, trăgând de celălalt ca să-i dea drumul lui Ignacio Abel. O spusese, după câte i s-a părut, pe un ton glumeţ, dar nu întru totul, o glumă care nu excludea ameninţarea. Surâsul rătăcit al omului ştirb s-a lăţit şi mai mult, ocupându-i toată faţa. Trebuia să scrie despre teamă şi despre remuşcarea de a o fi simţit, conştiinţa incomodă a condiţiei lor privilegiate şi jignitoare pentru acei oameni şi, totodată, dorinţa de a pleca de acolo cât mai repede. Dar cum putea îndrăzni să scrie că iubirea ei abstractă pentru dreptate era mai firavă decât repulsia instinctivă provocată de bărbaţii

aceia, decât senzaţia de uşurare atunci când maşina a accelerat, bărbaţii s-au dat la o parte şi au rămas în urmă, într-un nor de praf, în sărăcia acelei pustietăţi, la exasperarea care îi reducea la condiţia de tâlhari la drumul mare, înnobilată de brăţările cu sigle şi rudimentarele catehisme anarhiste?

Însă de la o vreme nu mai auzea maşina de scris şi abia acum îşi dădea seama. A strigat-o, frumosul ei nume răsunând în casa unde poate nimeni nu mai locuise până atunci, unde nu avea să mai rămână nicio urmă a prezenţei lor după ce vor pleca a doua zi, peste doar câteva ceasuri. În carul maşinii era o foaie albă, fluturând aproape imperceptibil în aerul cu miros de alge, venind dinspre balconul deschis. Foile deja scrise formau un teanc ordonat de o parte a maşinii de scris, iar foile albe erau aşezate de cealaltă. A mai strigat-o o dată, iar glasul i-a sunat straniu, ecoul lui s-a auzit în vastele încăperi aproape goale. Lumina electrică nu funcţiona. A început să o caute prin casă, ridicând lampa de petrol, strigând-o din nou, observând trecerea treptată şi foarte rapidă de la surprindere la angoasă. Nu putea să fie prea departe, nu avea cum să i se fi întâmplat ceva, dar absenţa ei făcea ca totul să devină deodată ireal, pereţii albi şi scara luminată de lampă, singurătatea casei pe faleză, prezenţa amândurora acolo, vuietul valurilor. Acum nu mai ştia să calculeze cât timp trecuse de când o văzuse ultima dată, de când nu mai auzise maşina de scris, cât timp rămăsese sprijinit cu coatele de pervazul ferestrei, privind linia albă şi sinuoasă a valurilor, lumina farului pe cer înspre apus, unde mai rămăseseră străluciri roşietice, stingându-se dincolo de ceaţa violetă precum tăciunii sub cenuşă. A străbătut încăperile una câte una, dar Judith nu se afla în niciuna. Picioarele lui desculţe păşeau tăcut pe marile dale de lut. În bucătărie, pe masa de lemn gol, se afla cu un pahar de apă plin pe jumătate, o farfurie cu un cuţit şi coaja unei piersici. Pe fereastră se vedeau plaja şi marea luminată de luna plină, în capăt, dincolo de ierburile înalte şi uscate crescute pe buza falezei. Jos, unde se termina scăriţa de lemn, a desluşit cu neîncredere şi cu o senzaţie nesfârşită de uşurare silueta lui Judith Biely, umbra proiectată de lună pe nisip, netedă şi strălucitoare la retragerea mareei. A strigat-o când a ieşit din casă, de pe scăriţa care tremura şi scrâşnea sub greutatea lui, dar vântul şi vuietul mării îi

înăbuşeau glasul. Voia să ajungă lângă ea, dar avea, ca în vis, o senzaţie de imposibilă lentoare, îngreunată şi mai mult când a coborât pe nisipul uscat şi fin de la poalele stâncilor, în care i se afundau călcâiele. Îi era teamă să nu se sperie dacă nu avea să-i audă vocea înainte să ajungă lângă ea. Se mişca şi abia dacă înainta. O striga şi nici măcar el nu-şi auzea propria voce, din ce în ce mai slăbită de şuierul crescând al mării. Când începuse să calce printr-un nisip mai umed şi mai rece, Judith s-a întors uşor spre el, fără urmă de surprindere, de parcă ar fi ştiut că vine, auzindu-i paşii. Vântul îi îndepărta părul de pe faţă, făcând astfel ca fruntea să-i pară şi mai înaltă, lipindu-i capotul de mătase de corpul subţire sau dezvelindu-i o coapsă foarte albă în lumina lunii. În zâmbetul ei de bun venit era ceva fragil şi totodată îndepărtat, pe care nu îl regăsise în ea cu o oră sau două mai înainte, când i se oferea şi îl chema cu o îndârjită hotărâre sexuală: un aer de capitulare sau de convalescenţă, de îndepărtare, de parcă ar fi văzut deja acest moment în trecut. Intimidat, descumpănit, Ignacio Abel a rămas în faţa ei, respirând încă senzaţia de uşurare de a o fi găsit. A îndrăznit să o îmbrăţişeze abia atunci când a văzut-o tremurând, cu pielea braţelor înfiorată de umezeala rece a vântului. „Unde o să fim mâine-noapte la aceeaşi oră?” a spus Judith, începând să tremure şi mai mult când a luat-o în braţe, cu faţa foarte rece lângă faţa lui, cu oasele înalte ale şoldurilor ciocnindu-se de pântecele lui, „unde o să fim mâine şi poimâine, şi răspoimâine?” Dacă ar fi rostit acelaşi lucru în spaniolă, cuvintele nu ar fi avut aceeaşi monotonie sentenţioasă, *tomorrow and the day after tomorrow and the day after the day after tomorrow.*

18

— De unde veniţi dumneavoastră cu această culoare minunată a pielii? l-a întrebat Negrín, izbucnind într-un hohot de râs. În Madridul ăsta plin de ftizici şi feţe palide, arătaţi mai sănătos decât un om de munte.

Dar nu mai poţi privi la fel ca înainte pe cineva despre care ştii că poartă pistol. Într-un toc prins în partea stângă, pe care-l întrezăreai atunci când se descheia la jachetă cu un gest mai brusc, o protuberanţă care altfel ar trece neobservată, dacă nu ai şti că acest bărbat bine îmbrăcat şi normal avea o armă de foc; sau ca altul care o ţinea prinsă la curea, băgată direct între pantaloni şi cămaşă sau atârnând ca o piatră în buzunarul drept al şefului de şantier Eutimio Gómez, lângă tabacheră şi amnar; sau ţinut cu neglijenţă pe unde nimerea, aşa cum îl purta domnul Juan Negrín, care îşi pipăia buzunarele şi vesta, ca să-i arate lui Ignacio Abel micul lui pistol după ce îşi ştersese cu un şerveţel degetele lungi, murdare de sos de languste şi creveţi.

— E cehesc, a spus el, declanşând cu un gest de expert un scrâşnet metalic în timp ce potrivea mecanismul, ultimul model.

Apoi a uitat de el ca de o brichetă cu care şi-ar fi aprins ţigara, lăsându-l lângă platoul cu resturile de crustacee, lângă halbele de bere, scrumieră şi şerveţelele mototolite, pe masa de marmură udă, unde activitatea lui expansivă ocupase cu repeziciune tot spaţiul, aşa cum ocupa orice loc unde se afla, masa unui birou sau a unui laborator. Doctorul Juan Negrín trăia într-o continuă discordie cu o lume ale cărei dimensiuni meschine nu corespundeau cu formidabila lui anvergură, bătând într-un veşnic ritm inacceptabil de lent, în comparaţie cu energia lui neobosită. În prezenţa lui Negrín, Ignacio Abel observa mereu erori în păstrarea proporţiilor, ca într-un plan sau desen unde se calculau greşit dimensiunile unui element. Ceasurile obişnuite băteau prea încet ca să-i măsoare dinamismul; ar fi fost nevoie mai degrabă de cronometre sportive în stare să calculeze vitezele activităţilor succesive şi

ale deplasărilor lui neobosite. Pardesiele uriaşe păreau intrate la apă dacă le îmbrăca el, costume foarte bine croite păreau strâmte, pălării care în mâna lui păreau suficient de mari şi chiar potrivite deveneau mici atunci când şi le punea pe cap. S-a ridicat ca să-l întâmpine pe Ignacio Abel într-un separeu al cafenelei Lion, iar tavanul boltit al subsolului, până atunci acceptabil de înalt, se arăta acum atât de jos pentru statura sa, încât a trebuit să se aplece; pantofii lui mari şi negri păreau supuşi unei tensiuni gata să-i rupă şireturile; sub masa de marmură trebuia să-şi ţină genunchii strânşi ca să-i încapă picioarele. Vocea lui tuna cu bogate rezonanţe acustice, care ar fi avut nevoie de spaţii mai ample. Degetele lui făceau să trosnească crustele tari ale creveţilor, cu o eficacitate demnă de rezistenţe mai solide. Mergea dintr-o parte în alta a Madridului – la fostul lui laborator, la cafeneaua Lion, la Congresul Deputaţilor, la Oraşul Universitar – revoltându-se cu îndârjire împotriva dimensiunilor reduse ale lucrurilor, împotriva carcaselor succesive care îi limitau apăsător libertatea de mişcare: costumul care nu era destul de mare pentru el, pantofii care îl strângeau, gulerul cămăşii şi nodul cravatei care îl gâtuiau, pardesiul ce rămânea înţepenit pe braţe de fiecare dată când voia să-l dezbrace, automobilul de unde se vedea ieşind încet şi greoi, încercând să-şi strecoare corpolenţa excesivă printre scaun şi volan. Muşca din ţigară până la dezintegrare şi lovea cu prea multă forţă receptorul telefonului, atunci când îl punea în furcă. Durata filmelor îl umplea de nerăbdare; se plictisea la concerte, căsca fără menajamente în timpul discursurilor parlamentare, se foia în fotoliu făcându-l să trosnească sub greutatea lui, se juca întruna cu un creion printre degete şi îl rupea fără să-şi dea seama. Ar fi trebuit să trăiască într-o ţară mai vastă, cu oameni mai înalţi, cu şosele mai largi, cu trenuri mai rapide, cu ceremonii oficiale mai scurte, cu funcţionari mai expeditivi, cu chelneri mai operativi. Călătorea în aeroplan de câte ori putea, chiar dacă de obicei în aparatele de dimensiuni reduse ale Liniilor Aeriene Poştale Spaniole, care prezentau o nouă provocare pentru corpolenţa lui. Acumula activităţi şi responsabilităţi politice cu acelaşi pantagruelism cu care cerea platouri pline de fructe de mare, farfurii cu jambon, sticle de vin, halbe de bere cu spuma revărsându-se din belşug. L-a chemat pe chelner plesnind de

două ori sonor din palme şi i-a cerut de urgenţă mai multă bere pentru Ignacio Abel şi pentru el însuşi şi un platou de peşte fript. Când chelnerul a luat tava cu resturi de fructe de mare şi halbele goale de bere, pistolul a ieşit şi mai mult în evidenţă pe masă, banal ca o brichetă, incongruent şi toxic ca un scorpion.

— Aşadar, vreţi să plecaţi la una din universităţile astea opulente din America, a spus el, evitând ocolişurile, lâncezeala timpului irosit în preambulurile spaniole. Nu sunt eu în măsură să vă reproşez ceva.

— E doar pentru un an universitar. Şi numai dacă dumneavoastră îmi daţi permisiunea.

— Cu mine nu e nevoie să vă prefaceţi. Nu-mi vorbiţi de parcă asta nu ar avea nicio importanţă pentru dumneavoastră. Vreţi să vă retrageţi, ca oricine care are un dram de minte. Să plecaţi de aici o vreme, să vedeţi lucrurile de la distanţă, să vă fie familia asigurată. Cine n-ar vrea? Să-şi facă bine treaba înotând în direcţia curentului, şi nu împotriva lui. Toate astea, fără să mai punem la socoteală micul avantaj de a ieşi pe stradă fără teama ca vreun bezmetic să vă împuşte în numele Revoluţiei Sociale sau al Inimii Sacre a lui Iisus sau c-o să vă intersectaţi pe drum cu un glonţ adresat altuia ori scăpat de vreun poliţist într-un moment de tensiune, ceea ce se poate întâmpla oricând.

— Presupun c-o să se liniştească lucrurile.

— Sau nu. Sau o să se agraveze. Aţi auzit la radio discursul lui Prieto la Cuenca de 1 Mai?

— Mă tem că nu.

— Şi nici nu l-aţi citit în ziare? Negrín a izbucnit în râs. Abel, cred că până şi pentru un arhitect e abuziv să stai atât într-un turn de fildeş sau în staţiunile astea de unde vii cu o asemenea culoare a pielii. Sigur n-aţi fost plecat câteva zile la Biarritz cu vreo iubită? Don Indalecio a spus, pe lângă multe lucruri de bun-simţ şi destul de triste, că o ţară poate să le suporte pe toate, până şi o revoluţie, dar nu şi dezordinea permanentă şi fără sens. Bineînţeles că a trebuit să meargă la Cuenca să poată spune asta, şi eu împreună cu el, de parcă aş fi fost scutierul lui, pentru că aici, în Madrid, după cum bine ştiţi, iubiţii noştri camarazi din ramura bolşevică a partidului l-ar fi linşat. Încă mai aveţi carnetul de socialist?

— Cu contribuţia plătită la zi.

— Şi nu sunteţi tentat să-l rupeţi?

— Şi pe care să-l primesc în schimb?

— Dumneavoastră sunteţi în fond un sentimental, ca mine. Cu singura diferenţă că sunteţi mult mai inteligent şi nu v-aţi lăsat târât de vârtejul în care mă găsesc eu acum şi din care, sincer, nu ştiu cum să ies. Nici măcar nu mai ştiu cum de am intrat în el. Ba, dacă stau să mă gândesc, am ajuns să mă molipsesc şi de febra oratoriei. Eu niciodată nu am mai folosit cuvântul „vârtej”!

— Don Juan, dumneavoastră aveţi vocaţie politică.

— Eu, vocaţie politică? Singura vocaţie pe care o am e aceea de om de ştiinţă, scumpul meu prieten! Politica, ceea ce se numeşte politică, mă exasperează sau mă plictiseşte de moarte, o spun fără menajamente. Vocaţie politică au Azaña sau Indalecio Prieto, sau bietul don Niceto Alcalá-Zamora, pe care l-am alungat de la preşedinţia Republicii pe uşa din spate, ce-i drept... Ce-mi place mie e să văd că se face ceva, *to get things done,* cum ştiţi că spun americanii, cu acest simţ practic pe care îl au până şi când e vorba despre limbă. Aici însă politica nu înseamnă decât vorbe, o junglă de vorbe, hectare întregi de discursuri cu propoziţii subordonate! Aţi văzut oare cum lui Azaña îi place să se asculte pe sine însuşi, cum insistă asupra unui paragraf de parcă şi-ar flutura îndelung pelerina în faţa unui taur? Cum, pe măsură ce creşte o frază, se umflă în pene mai ceva ca un balon – de altfel, chiar aşa arată. Fraza tot mai mare şi el tot mai umflat, ca un balon gata să plesnească de atâta gaz. Nu mai lipseşte decât ca, în loc de „bravo”, să i se strige din gradenele Congresului „olé”, cu vocale cât mai lungi, oooooo-leeeeeé, ca să-i dea timp să dea lovitura de graţie, scuzaţi limbajul taurin. Şi încă Azaña mai spune din când în când lucruri cu o oarecare substanţă. Dar ce a spus oare în toate discursurile lui kilometrice don Niceto, în afară de a-i cita pe clasici cu accent andaluz? Şi oare de câte ori distinsul don José Ortega y Gasset nu ne-a făcut să adormim în Sala Congresului cu proza lui înfloritâ? Bine măcar că a fost dezamăgit de Republică şi nu s-a mai prezentat ca deputat, că altfel aş fi fost tentat să mă duc mai departe decât aţi fost dumneavoastră doar ca să nu-l mai aud! Don José Ortega, la fel ca don Miguel de Unamuno, crede că cel mai mare defect al Republicii este că nu-l numeşte pe el preşedinte pe viaţă. Eu îl priveam cum

perorează de pe fotoliul lui de parcă le-ar fi vorbit studenţilor săi despre filosofie şi îmi imaginam creierul lui, iluminat pe dinăuntru de mici impulsuri electrice, acoperit cu câteva şuviţe firave de păr, pe care don José le-a lăsat să-i crească cochet, ca să-i ascundă chelia. Credeţi că trebuie să ne încredem într-un filosof care-şi vopseşte părul alb cu un produs de calitate îndoielnică şi care se oboseşte aşa de tare să-şi ascundă chelia fără nici cel mai mic succes?

— Parcă şi talpa ghetelor e mai înaltă.

— Dumneavoastră, ca arhitect, vă fixaţi atenţia asupra detaliilor structurale! Eu mă limitez la decoraţiuni.

Negrín era în stare să mănânce şi să vorbească în acelaşi timp cu toată viteza, să râdă în hohote şi să-şi încrunte grav sprânceana săpată parcă în piatră vulcanică atunci când îşi imagina un viitor sumbru şi furtunos. Dar scepticismul acesta tot nu izbutea să-i frâneze activismul, nici să-i înăbuşe bucuria energică de a trăi: îl provoca mai degrabă, acţionând ca o densă materie combustibilă în cazanele sub presiune ale vitalităţii sale. Lângă el, Ignacio Abel se simţea lesne vinovat de stângăcie, pasivitate, apatie. Omul acesta, o eminenţă la nivel ştiinţific internaţional şi care avea să moştenească o avere, alesese să-şi dedice toată viaţa şi talentul şi toate rezervele lui uimitoare de energie îmbunătăţirii condiţiilor de viaţă într-o ţară săracă şi aspră, din partea căreia nu era de aşteptat să primească nicicând vreo recompensă, vreo dovadă de recunoştinţă. Neîndoielnic, generozitatea era amestecată cu o puternică doză de orgoliu, ca un reactiv fără de care nu ar fi putut acţiona, iar în ceea ce priveşte tăria de caracter, era poate tot ereditară şi străină voinţei precum colosala anvergură fizică şi neostoitul lui apetit sexual, despre care circulau tot felul de zvonuri în Madrid. Chiar şi aşa, Ignacio Abel găsea în Negrín soliditatea unor convingeri morale care lui îi lipseau, o capacitate expansivă care uneori putea să îl şocheze prin histrionism, dar care i se părea în definitiv mult mai sănătoasă decât propria lui tendinţă spre disimulare şi atitudine rezervată, spre observaţie tăcută, alimentând pe dinăuntru o ironie duşmănoasă, fără riscul de a fi contrazisă, dar şi fără vreun efect asupra realităţii exterioare.

— Credeţi-mă, ceea ce eu îmi doresc este să mă închid într-un laborator bun şi să cercetez paisprezece ore pe zi. Merg în Căminul Studenţesc şi nu vreau să intru în propriul meu

laborator, ca să nu mi se frângă inima! Sau atunci când merg în Oraşul Universitar şi vă văd pe dumneavoastră după paravanul biroului, înclinat asupra mesei de lucru, atât de absorbit, încât trebuie să bat în geam ca să vă atrag atenţia, şi chiar şi aşa nici măcar nu ridicaţi capul... Ce invidie, scumpul meu prieten, ce privilegiu! Să faci un singur lucru şi să-l faci foarte bine, dedicându-ţi cele cinci simţuri! Mi-o spunea don Santiago Ramón y Cajal, cu expresia aceea lugubră pe care o adopta în ultima vreme, mişcându-şi degetul uscăţiv, de mort, galben ca o lumânare: „Negrín, sunteţi implicat în prea multe lucruri. Şi cine aleargă după doi iepuri nu prinde niciunul.” Pe mine, bineînţeles, mă scotea din sărite, dar avea toată dreptatea. Chiar dacă în multe lucruri eram implicat tocmai din pricina lui!

— Dar dumneavoastră, mai devreme sau mai târziu, o să vă întoarceţi la cercetare. Nu cred că o să rămâneţi în politică pentru totdeauna.

— Un om de ştiinţă e ca un *sportsman*, prietene Abel, să nu ne înşelăm. Se bucură doar de câţiva ani de adevărată glorie şi apoi nimic, îl aşteaptă rutina. E de ajuns să nu mai fie o vreme la curent cu ultimele articole ca să rămână în afara jocului. Ca un boxer care nu se mai antrenează, ca un atlet care nu mai aleargă. Face burtă, ca mine! Nu vreţi să vă beţi berea, ca să mai cerem un rând? Nu aveţi nicio slăbiciune? După cât se pare, lui Hitler îi lipsesc cu desăvârşire. Ştiaţi că e vegetarian şi că e interzis să se fumeze în preajma lui? Aici, un politician care nu fumează şi care nu are o tuse groasă, cavernoasă, ar fi luat drept fătălău. Că tot vorbim de Hitler, vreţi să ştiţi care a fost secretul succesului său, după câte îmi spune Madariaga, singurul nostru expert internaţional? (Desigur, în afară de laşitatea dezgustătoare a aliaţilor şi a cretinilor fandosiţi din Societatea Naţiunilor, care i-au permis să ocupe fără nicio obiecţie zona demilitarizată...) Secretul lui este aeroplanul. Alţi candidaţi mergeau dintr-o parte în alta cu trenul, cel mult cu automobilul. Rezultatul este că într-o campanie electorală abia dacă puteau fi văzuţi de cineva. Hitler se deplasa mereu cu aeroplanul, astfel încât avea timp să ajungă peste tot. Aeroplanul, radioul şi cinematograful au înfăptuit miracolul omniprezenţei! Pe când preşedintele nostru Azaña păleşte şi se agaţă cu mâinile de scaun dacă maşina oficială depăşeşte treizeci de kilometri pe oră! Nici nu vă mai spun cum tremură

carnea pe el când urcă pe scăriţa vreunui avion şi trebuie să-l împingă aghiotantul de la spate. Viteza politicii spaniole e pentru drumurile de ţară bătute cu măgari. Îmi spuneţi dumneavoastră ce putem să facem în condiţiile astea? Să se extindă electrificarea, cum spunea tovarăşul Lenin, atât de admirat acum în mai toate sectoarele partidului nostru!

— Dar credeţi că tot acest leninism al lui Largo Caballero şi al acoliţilor lui e autentic?

— Probabil că nu, dar nu contează. Ideea cea mai absurdă devine reală dacă se găsesc vreo câţiva nesăbuiţi care să o susţină şi care să fie gata să acţioneze conform ei. Crede oare cineva ceea ce se spune, cum că Largo Caballero este un Lenin spaniol? Pentru moment, doar el. Şi literaţii de mâna a doua, cu răsuflarea înăcrită de cafea cu lapte, care îi umplu capul cu fantezii marxiste. Şi, bineînţeles, catolicii sperioşi, când ascultă discursurile teribile ţinute prin arene, despre iminenţa revoluţiei proletare...

— Şi pe care i le scriu cei mult mai isteţi decât el.

— Şi mai sinistri decât el, să nu uitaţi! Amintiţi-vă de grozăviile pe care le spunea sau îl făceau alţii să le spună în timpul campaniei electorale: că, dacă o să câştige dreapta, războiul civil ar fi inevitabil... Largo a devenit adeptul dictaturii proletariatului pentru că l-au făcut să creadă că, atunci când se va întâmpla asta, dictatorul va fi el. Vorbărie goală, bineînţeles. Dar o vorbărie care nu e deloc în favoarea cauzei noastre şi care nu serveşte decât ca să-i irite şi mai mult pe duşmanii noştri. Credeţi-mă, trăiesc halucinaţi, într-o lume de himere. Merg duminicile în Sierra ca să tragă patru gloanţe cu nişte pistoale vechi şi să cânte *Internaţionala* bătând anapoda pas de defilare şi cred că au format Armata Roşie şi că o să ia puterea cu asalt când o să aibă ei chef. Palatul de Iarnă. Sau, dacă nu, Palatul El Pardo, unde nu a avut timp să-şi petreacă vara preşedintele Republicii, pentru că atmosfera e aşa de liniştită... Nu învaţă nimic. N-au învăţat nimic din dezastrul revoltei din ’34. Au capul doldora de afişe propagandistice şi de filme sovietice. Iar pe cei câţiva dintre noi care îndrăznim să-i contrazicem şi să le cerem puţină judecată ne privesc mai rău decât dacă am fi fascişti. Vedeţi pistolaşul ăsta care inspiră atât de puţină încredere? Săptămâna trecută l-am luat pe Prieto în maşină la o manifestaţie în Écija. O şosea oribilă, cum vă puteţi închipui,

căldură ca în Africa şi multe muşte. Eu şi Prieto, aşa de graşi că abia încăpeam în maşină, iar în spatele nostru, un autobuz vechi cu o bandă de băieţi înarmaţi, pentru orice eventualitate. Manifestaţia a început bine, dar după câteva minute au şi început să ne huiduiască...

— Era în arenă?

— Unde altundeva, Abel? Aveţi o adevărată manie cu chestiunea taurină.

— Arhitectura influenţează atitudinea oamenilor, don Juan. Priviţi stadioanele unde Hitler îşi ţine discursurile. Într-o arenă soarele moleşeşte mintea, trezeşte în public dorinţa să vadă sânge, să-i ceară matadorului să taie urechile taurului.

— Vă văd foarte implicat... Adevărul e că a trebuit să întrerupem manifestaţia şi să ne retragem la infirmerie, ca să nu fim linşaţi de iubiţii noştri camarazi. Când ne pregăteam să plecăm, am fost înconjuraţi de o gloată cu bâte şi pietre, care ne-au spus vrute şi nevrute şi care ovaţionau Rusia şi comunismul. O gloată formată din tineri de-ai noştri, amestecaţi cu cei de la Tineretul Comunist cu care s-au unit acum, spre marea bucurie a minţilor mai slabe de înger din partidul nostru. O să vă vină să credeţi că a trebuit să trag în aer pentru ca acei camarazi ai noştri să ne lase să scăpăm, luând-o la sănătoasa cu chiu cu vai pe drumurile acelea? Dacă nu ar fi venit să ne salveze Garda Civilă, ne-ar fi linşat! Nu e nevoie să subliniez ironia istorică, după cum spunea Prieto...

Negrín a dat berea pe gât, ştergându-se de spumă cu un gest la fel de energic ca o palmă dată peste faţă, lăsând apoi cu zgomot halba pe masa de marmură, lângă pistolul minuscul de care nu-şi mai amintea. Pe buzele lui încă persista un aer glumeţ, dar expresia ochilor se schimbase la fel de brusc precum se schimbase conversaţia sau firul monologului.

— Ne urăsc, prietene Abel. Nu mă surprinde că vreţi să plecaţi. Ne urăsc şi în interiorul partidului, şi în afara lui. Ne urăsc şi reacţionarii, care încă nu s-au obişnuit cu gândul că au pierdut alegerile în februarie, şi mulţi dintre cei pe care îi credeam de-ai noştri pentru că sprijineau Frontul Popular. Îi urăsc pe oamenii care sunt ca noi. Pe cei care nu credem că, smulgând din temelii lumea actuală, o să fie posibilă alta mai bună, nici că distrugerea şi asasinatul o să instaureze justiţia. Nu e o chestiune de idei, cum cred unii, din tabăra noastră şi din

a celorlalţi. Şi eu, şi dumneavoastră ştim prea bine că marile idei generale nu folosesc prea mult în viaţa practică. De fiecare dată ne înfruntăm cu probleme specifice şi nu le rezolvăm cu idei nebuloase, ci cu priceperea şi experienţa noastră. Eu, în laboratorul meu, dumneavoastră, pe planşa de desen. Dacă am coborî din stratosfera ideilor, lucrurile ar fi destul de clare. De ce e nevoie ca o clădire să stea în picioare? De ce au nevoie compatrioţii noştri? Nu e nevoie decât să ieşim pe trotuarul din faţa cafenelei şi să privim la oamenii care trec. Au nevoie să fie mai bine alimentaţi. Să fie mai bine încălţaţi, să bea mai mult lapte de mici, ca să nu le cadă dinţii. Au nevoie de mai multă igienă şi să nu aducă atâţia copii pe lume. Au nevoie de şcoli bune, de slujbe plătite decent şi, pe cât posibil, de căldură iarna. Ar fi oare atât de greu să existe o organizare raţională, care să facă posibile toate aceste lucruri? După ce toată lumea o să aibă ce să mănânce zilnic şi o să aibă acces la curent electric şi la apă curentă potabilă, ar fi momentul să începem să discutăm despre societatea fără clase sau despre gloria rasei spaniole, sau despre esperanto, sau despre viaţa veşnică, sau despre orice altceva. A se observa că eu nu vorbesc despre socialism, nici despre emancipare, nici despre sfârşitul exploatării omului de către om. Eu nu lansez profesiuni de credinţă şi cred că nici dumneavoastră nu o faceţi. Între a face pelerinaje la Moscova sau la Mecca, sau la Vatican, sau la Lourdes, eu unul nu văd mari diferenţe. Ce îl deranjează cel mai mult pe un credincios dintr-o religie nu e credinciosul dintr-o religie diferită de a lui, nici măcar ateul, ci scepticul, cel căldicel, nici rece, nici fierbinte. Aţi observat că în discursuri şi în articolele de fond să fii numit căldicel e o insultă? Păi, bineînţeles că eu sunt căldicel, chiar dacă mi se urcă din când în când sângele la cap! Nu vreau să mă ard şi nu vreau să ardă nimeni şi nimic. Ne-au ajuns rugurile din timpul Sfintei Inchiziţii. Acum văd mulţi oameni care spun că şi-au pierdut credinţa în Republică. Credinţa în Republică! De parcă s-ar fi rugat la un sfânt sau la vreo fecioară să facă o minune care le-a fost refuzată! Se roagă la Frontul Popular ca să le aducă nu numai amnistia, ci şi reforma agrară, comunismul, fericirea pământească. Şi, cum au trecut câteva luni de la alegeri, iar miracolul nu s-a petrecut, îşi pierd credinţa şi vor să pună capăt legalităţii Republicii, de parcă ar vrea să-l arunce în apă pe sfântul care nu le-a adus ploaia după

invocare... Ca să nu mai vorbim de ceilalţi, care fac şi altceva decât să se roage şi să se revolte. Ştiţi cum se spune, pe lângă rugăciuni, trebuie să mai dai şi din mâini. Îi vedeţi doar cum se ţin de conspiraţii, mai insolenţi ca oricând, în văzul tuturor, mai puţin al guvernului, care se comportă de parcă nu şi-ar da seama de nimic. Domnişorii monarhişti merg la Roma ca să primească binecuvântarea papei, îşi prezintă omagiile în faţa Maiestăţii Sale don Alfonso al XIII-lea, iar apoi încasează cecul de la Mussolini ca să-şi cumpere arme. Gata să recucerească Spania, după cum spun chiar ei. Înnebuniţi. Furioşi că Republica le-a confiscat câteva moşii oricum lăsate în paragină sau că a dat voie unui bărbat şi unei femei care se urăsc de o viaţă să meargă fiecare pe drumul lui. Jigniţi de moarte pentru că această biată Republică, deşi nu poate nici măcar să asigure salariile profesorilor, a plătit integral pensiile a mii de ofiţeri care trândăveau prin cazărmi şi care au solicitat de bunăvoie retragerea din activitate, fără să li se ceară nimic în schimb, nici măcar loialitatea. Ştiţi de ce a trebuit să-mi cumpăr pistolul şi de ce omul ăsta care mestecă plictisit o scobitoare trebuie să mă însoţească mereu? Daţi-mi voie să vă ghicesc gândul, nu e pentru că imaginea pistolului sau a gardianului ar oferi mai multă siguranţă. De ce să ne înşelăm? Chiar dacă lui Jiménez de Asúa asta i-a salvat viaţa... Dar asta e ţara pe care o avem, prietene, nimeni nu se străduieşte prea mult, nici pentru rău, nici pentru bine. O jumătate a Spaniei nu a ieşit încă din epoca medievală, iar colegii noştri de la ziarul *Claridad* vor să pună de pe acum capăt burgheziei, care abia dacă există. Până şi conjuraţiile se fac în doi peri, scumpul meu Abel, nişte năzdrăvănii ale unor tinerei care nici măcar nu ştiu să păstreze un secret. Aveam o studentă, nu foarte inteligentă, dar foarte sârguincioasă, care cerceta împreună cu mine în laborator, înainte ca eu să-mi pierd capul definitiv şi să las totul ca să mă bag în politică. Fata asta modernă, dar cam naivă, avea un iubit destul de caraghios, care venea după ea în fiecare seară şi mă saluta foarte educat, unul din acei aspiranţi la postul de condicar sau notar, care, de moleşiţi ce sunt, trebuie să petreacă ani întregi într-un sanatoriu de tuberculoşi la munte. Nimic de obiectat. Când s-au logodit, ea a renunţat oficial la cercetarea în laborator pentru că nu era de bonton ca o domnişoară logodită, cum se spune în asemenea familii, să

lucreze mai departe într-un loc plin de bărbaţi. În loc să se dedice biochimiei unde, cu timpul, putea să facă ceva util, a ales să se dedice treburilor casnice, să aibă copii şi să citească rugăciuni din rozariu, în torpoarea de provincie, unde o să-i ajungă soţul când în sfârşit o să-şi adune forţele pentru a se prezenta la examenele de funcţionar public. În ultima vreme o văzusem rar, dar niciodată nu uita să-mi trimită câte o carte poştală de ziua numelui sau să mă felicite de sărbători. *De ziua dumneavoastră onomastică vă doresc toată fericirea alături de cei dragi şi îmi înalţ rugăciunile către cer*, mi-a scris sărmana anul trecut. Într-o noapte, în urmă cu puţin timp, m-a sunat cu o voce foarte speriată, de parcă s-ar fi temut să nu o asculte cineva. Am întrebat-o dacă a păţit ceva şi mi-a zis că ea nu, dar că trebuia să mă vadă urgent şi mă ruga să nu-i spun nimănui că mă sunase. S-a prezentat în casa mea în dimineaţa următoare, într-o zi de duminică, înainte să meargă la biserică, avea vălul pe cap şi era mai temătoare decât atunci când trebuia să-şi pună halatul alb în laborator, fără să îndrăznească să mă privească în ochi. Eu am crezut că rămăsese însărcinată şi că venise să mă roage să o ajut să avorteze cât mai discret. Şi ştiţi ce voia să-mi spună?

Negrín a luat o înghiţitură lungă de bere, iar de data asta şi-a şters faţa cu o batistă pe care a petrecut-o mai târziu peste fruntea lui lată şi asudată. Poliţistul îi încuviinţa de la distanţă explicaţiile, acum mai drept, conştient de rolul lui, continuând să mestece scobitoarea.

— Caraghiosul ăla de iubit, pe lângă că se îngrijea de plămânii lui şi studia să devină notar sau condicar, formase împreună cu vreo câţiva prieteni un grup de şoc falangist şi puseseră la punct un atentat împotriva mea! „Totul e prevăzut”, mi-a spus sărmana fată, abia deschizând gura, ca atunci când trebuia să-mi răspundă la vreun examen: ziua, ora, locul, armele pe care plănuiseră să le folosească, maşina cu care urma să fugă, aşa cum au văzut în filme. Ideile politice sunt şi mai periculoase când sunt amestecate cu prostiile din filme, nu ştiu dacă sunteţi de acord cu mine. Se gândeau să mă omoare chiar aici, la ieşirea din cafenea, pe trotuarul străzii Alcalá. E de remarcat, printre altele, că aveau de gând să mă lase mai întâi să iau cina...

— Şi nu au fost arestaţi?

— Cum aş fi putut să-i denunţ fără să-i fac rău ei? Negrín a izbucnit în râs. Poate că şi-au dat seama că purtam pistol sau că începusem să mă bucur de compania acestui prieten care face pe îngerul meu păzitor. Sau poate că s-au plictisit şi li s-a făcut frică să treacă de la vorbe la fapte.

— Şi cu discipola dumneavoastră ce s-a întâmplat?

— N-o să vă vină să credeţi. A doua zi m-a sunat din nou cu un fir de glas, plângând în hohote, „disputată de sentimente contrare”, cum se scrie în revistele pentru doamne. „Dragul meu doctor Negrín, pentru tot ce aveţi mai scump pe lume, vă rog să uitaţi ce v-am povestit ieri, nu sunt decât nişte nerozii, fantezii tinereşti”. De fapt, iubitul ei era un om bun, care nu ar fi făcut rău nici unei muşte, nici măcar nu avea un pistol de-adevăratelea, iar apoi mai era şi bolnav, pentru că se pare că examenele se dau la începutul verii şi cum fusese nevoit să înveţe pe de rost nişte teme de dimensiuni monstruoase, se neglijase şi făcuse din nou o cădere uşoară, fapt pentru care era nevoie, după cât se pare, să se întoarcă la sanatoriu şi nu mai putea să se prezinte la examen anul acesta. O dramă mai spaniolă decât ale lui Calderón. Ba încă şi mai rău. Mai ceva ca ale lui don Jacinto Benavente.

— Sunteţi prea încrezător.

— Şi ce să fac? Să nu ies din casă? Să rămân închis ca Azaña, de când e preşedintele Republicii? Azaña, care se plimbă prin grădinile Palatului El Pardo şi se gândeşte la ce o să mai scrie înainte de culcare în jurnal – ştiţi că se spune că are un jurnal? Eu am nevoie de oameni şi de mişcare, scumpul meu Abel, am nevoie să vin pe jos de la Congres la cafenea, aşa mi se face şi mai foame, şi mai sete, şi am şi mai mare poftă de mâncare şi de bere. Eu am şi cerut alta şi dumneavoastră, din câte văd, abia dacă aţi gustat din halbă. Chiar nu aveţi nicio slăbiciune?

Negrín şi-a înfipt coatele în masă, făcându-şi loc la întâmplare şi, întinzându-şi degetele groase ale unei mâini, a început să enumere cu arătătorul celeilalte, privindu-l ţintă pe Ignacio Abel, de foarte aproape, incomod şi ironic.

— Nu fumaţi. E bine. În calitate de cardiolog, nu am nimic de obiectat. Nu beţi aproape deloc. Nu vă plac taurii. Nu sunteţi un gurmand inveterat ca mine. Nu păreţi genul să meargă vreodată la bordel. Nu cumva aveţi ascunsă de ochii lumii vreo

amantă voluptuoasă?

Poate că Negrín ştia – Negrín cu apetitul lui insaţiabil atât pentru zvonurile legate de slăbiciunile celorlalţi, cât şi pentru mâncare sau femei ori marile operaţiuni politice. Poate că auzise ceva şi de aceea păstra încă de la început umbra de surâs în colţul buzelor, expresia bănuitoare că, sub pretextul de a pleca la o universitate din străinătate, Ignacio Abel ascundea nu numai nevoia de a fugi de dezastrul din Spania, ci şi o dorinţă de nemărturisit, o pasiune care îi dezminţea aerul atât de integru, aparenţa lui sobră de demnitate burgheză şi mai degrabă puritană. Examinat atât de intens de ochii lui Negrín din spatele ochelarilor, Ignacio Abel s-a temut o clipă că avea să roşească, simţind o căldură umilitoare urcând de la baza gâtului, strâns de nodul cravatei. Îşi imagina hohotul lui puternic de râs, îngăduinţa faţă de o slăbiciune omenească, pe lângă care ale lui păreau mai puţin excepţionale. Dar, din fericire, Negrín îşi terminase berea şi începuse să dea semne de grabă, şi-a băgat pistolul în buzunar, şi-a şters fruntea cu o batistă, şi-a privit ceasul de la mână, apoi l-a chemat pe chelner cu două bătăi din palme aşa de răsunătoare sub bolta separeului, încât lezau timpanul.

— Contaţi pe mine pentru orice aveţi nevoie, prietene Abel! i-a spus când şi-au luat rămas-bun în uşa cafenelei, în timp ce priveau cu precauţie rapidă într-o parte şi în alta a străzii. Dacă vreţi, o să am grijă să primiţi cât mai repede paşaportul şi viza americană. Plecaţi când puteţi şi nu vă grăbiţi să vă întoarceţi!

L-a văzut traversând strada Alcalá, umerii largi distingându-se pe deasupra capetelor celorlalţi, jacheta de vară de culoare deschisă strângându-l în părţi, traversând cu paşi mari în plin trafic, fără să aştepte ca agentul de circulaţie să le dea voie pietonilor să treacă, atât de iute, încât poliţistul care îl escorta abia dacă putea să-l urmeze.

19

Tot timpul a fost mai mult în trecere. Nu doar acum, când călătorea de trei săptămâni. De nici nu mai ştie câţi ani a fost ca un oaspete în propria lui viaţă. O figură dintr-un tablou, singura din grup care-şi îndepărtează ochii de ceea ce le atrage atenţia celorlalţi, pentru a privi spre spectator, de parcă ar vrea să-i spună: eu nu sunt unul dintre ei, eu ştiu că tu ne priveşti. O prezenţă stranie, care apare ştearsă în fotografii sau care pur şi simplu lipseşte din ele (mama, copiii, bunicii zâmbitori, numai tatăl invizibil: distrat, poate profitând de vreun pretext ca să nu pozeze şi el); care uneori, pentru câteva secunde, nici măcar nu se vede reflectat în oglinzi. *Poate ţi se părea că nu te observa nimeni când nu-ţi plăcea ceva, dar nu te pricepi să te prefaci, mai ales faţă de mine, care te cunosc mai bine decât oricine, chiar dacă tu nu crezi.* În realitate, vocea asta scrisă este singura care i s-a adresat cu adevărat de când a început călătoria, o voce mânioasă şi acuzatoare, o voce care nu mai era îndurerată, ci doar plină de furie, de o furie răcită de distanţă, de distanţă şi de actul de a scrie şi poate de gândul că era posibil ca scrisoarea să nu ajungă la destinatar, care poate era mort. Că serviciile poştale, la fel de dezorganizate ca totul din jur, aveau să rătăcească plicul, aveau să-l piardă în vreo tranşă de colete nedistribuite. Câte nu vor fi dispărut astfel în toată Spania în aceste luni, câte oare nu se vor mai fi scriind încă. *Tu mereu trebuia să pleci, tăceai şi apoi îmi spuneai asta brusc, o păstrai pentru tine până în ultimul moment, nu ştiu de ce. Mâine plec sau în noaptea asta nu am să vin la cină, sau atunci când ai fost la Barcelona o săptămână întreagă, pe motiv că era o datorie de serviciu să vezi Expoziţia Universală, chiar dacă Miguel avea febră foarte mare şi părea să fie bolnav de plămâni. M-ai lăsat singură nopţi întregi, în care am stat trează la căpătâiul copilului care delira. Să nu crezi că nu-mi amintesc.* Ar putea să rupă scrisoarea chiar acum, să se desprindă de ea ca de atâtea alte lucruri lăsate în urmă de-a lungul drumului, de

când a închis cu un gest brusc uşa casei din Madrid şi se pregătea, din obişnuinţă, să o încuie cu cheia, dar a hotărât să nu o facă. De ce ar mai fi făcut-o, dacă era posibil să nu se mai întoarcă în ea? O patrulă de miliţieni putea să arunce încuietoarea în aer în orice clipă, chiar în noaptea aceea... Ar fi putut să rupă scrisoarea înainte să iasă din camera de hotel sau, mai bine, să nu o fi deschis atunci când i-a dat-o recepţionera, când, după o primă reacţie de surprindere şi apoi de speranţă şi în cele din urmă de anticipată dezamăgire, a recunoscut o caligrafie prea familiară, care nu era a lui Judith. *Dar era aproape mai rău atunci când nu plecai, când rămâneai. Pentru că era ca şi cum de fapt ai fi plecat sau erai tot timpul pe punctul să spui c-ai să pleci, fiindcă părea că nu mai eşti în casa ta, ci în a altor persoane, sau într-o sală de aşteptare, sau într-un hotel, mai ales atunci când părinţii mei sau fratele meu, sau cineva din familie venea în vizită. Cât mi-ar fi plăcut să-ţi poţi vedea expresia feţei de atunci.*

Atâtea acuzaţii, arhivate toate, enumerate în scrisoare ca în foile cu litere mărunte ale unui dosar, aducându-i în memorie vocea obositoare şi ofensată a Adelei, vibrând parcă neîncetat în membrana receptorului unui telefon, pe care el nu putea să şi-l desprindă de la ureche. *Să pleci sau să rămâi singur, asta îţi doreai şi asta ai obţinut.* Cel care fusese un intrus sau un oaspete pe ascuns în propria-i locuinţă devenise câteva luni singurul ei locatar; din acea sâmbătă de iulie când se întorsese de la munte ca să o caute pe Judith printr-un Madrid nocturn, împânzit de o mulţime de oameni, luminat de farurile automobilelor şi de vâlvătaia incendiilor, până la miezul unei nopţi de trei luni mai târziu, când Madridul ajunsese un oraş cu străzi pustii şi întunecoase, disciplinat de frică şi de alarma sirenelor, înfiorat de apropierea treptată a războiului, semănând cu venirea inexorabilă a iernii. Cu mult timp înainte, pe la sfârşitul lunii iulie, în nopţile de zăpuşeală şi pericol când era o imprudenţă să ieşi pe stradă, Ignacio Abel se învârtea fără ţinta prin casă, singur ca un naufragiat, de-a lungul coridorului atât de lung, dintr-o cameră în alta, deschizând uşile de sticlă dintre saloanele succesive, saloane cu tavanele mult prea înalte, împodobite cu frize de o opulenţă care acum îl dezgusta şi mai mult, de parcă abia acum le-ar fi observat. Compunea scrisori,

îşi închipuia că le scria, compunea laborios cu voce tare fraze în engleză pe care i le-ar fi spus lui Judith Biely dacă ar fi văzut-o din nou; întorcea ceasul de pe coridor care se oprea din ce în ce mai des; încă păstra acoperite cea mai mare parte a mobilelor şi a lămpilor, învelite de servitoare în cearşafuri la începutul verii, ca să le ferească de praf, la fel de abstracte acum ca nişte fantome ale mobilelor şi lămpilor; observa cu neputinţă şi lehamite cât de repede se instaura murdăria în baie, fără ca nimeni să se îngrijească să o cureţe; se aventura în bucătărie ca să-şi pregătească o cină sumară, o cină de schimnic, de ascet, orice. Orice i-ar fi adus până sus soţia portarului sau ceea ce ar fi găsit el însuşi pe tarabele din ce în ce mai prost aprovizionate de la piaţa din apropiere sau de la băcănia din colţ, care până atunci afişase o vitrină îmbelşugată, acum aproape goală, pe de o parte din cauza sărăciei reale, pe de alta pentru că proprietarul prefera să ascundă în pivniţă produsele rămase, de teamă să nu vină vreo patrulă să le confişte sub ameninţarea pistolului.

Cât de ciudat era să accepte cineva un asemenea loc, să se fi resemnat cu el, să lase să-i fie înţesată casa cu mobile la fel de opulente precum dimensiunile încăperilor, precum balustradele de marmură sau draperiile sau covoarele, fără să mai pună la socoteală dovezile gustului îndoielnic al lui don Francisco de Asís şi al doñei Cecilia, generozitatea lui înspăimântătoare şi pasiunea pentru imitaţiile de antichităţi sau pentru antichităţile autentice, cu aspect abominabil, scrinuri castiliene, pendula cu inscripţia gotică în latină, Christul de Medinaceli cu acoperământul în stil maur şi felinare mici, de fier forjat. *Sunt arhitect şi locuiesc într-o casă care mi se pare a altuia; am patruzeci şi opt de ani şi mi se pare dintr-odată că trăiesc din greşeală viaţa altui om,* îi scrisese el lui Judith într-una din primele sale scrisori, descoperind cu stupoare că, fără nicio greutate şi aproape fără să-şi propună, putea să treacă în câteva minute hotarul invizibil spre o altă identitate şi o altă viaţă, cu adevărat ale sale. Dar nu i-a povestit lui Judith nimic sau nu a vrut să-şi amintească mândria pe care a simţit-o în momentul când a văzut prima dată apartamentul acela, împreună cu Adela, pe când copiii erau încă foarte mici, şi când a aflat preţul şi a calculat că putea să şi-l permită; o clădire

terminată de curând în cartierul Salamanca, foarte aproape de parcul El Retiro, cu un portal placat cu marmură şi două cariatide care susţineau marele arc de la intrare, deasupra treptelor curbate ce ajungeau până la ascensor, cu un portar purtând livrea cu galoane şi mănuşi albe, care îşi scotea cascheta de pe cap ca să-i salute pe domni. „Asta e o casă cu adevărat somptuoasă!” exclamase don Francisco de Asís cu vocea lui tunătoare sub tavanul placat cu marmură al holului, iar el, în loc de supărare, a simţit un oarecare orgoliu, alimentat de entuziasmul Adelei, care trecea uimită dintr-un salon în altul, admirând totul, amploarea promiţătoare, frizele de pe plafon, neîncrezătoare că o asemenea casă putea fi a ei, intimidată parcă, mai tânără, pe când copiii se pierdeau jucându-se de-a v-aţi ascunselea prin încăperile din fund, paşii şi vocile lor ascuţite răsunând prin spaţiile goale. *Erai atât de integru şi tot pe atât de ridicol, încât semănai cu tata, dar bine că ai ştiut să profiţi de faptul că, mulţumită relaţiilor sale, prietenul lui constructor ne-a oferit apartamentul la un preţ aşa de avantajos. Cred că nici măcar n-ai ştiut să-i mulţumeşti.* În nopţile de zăpuşeală, singurătatea şi izolarea deveneau irespirabile ca aerul (trebuia să închidă bine storurile înainte să aprindă lumina, ca o măsură de precauţie împotriva bombardamentelor, după cum se spunea; mai ales de teama patrulelor de pază care trăgeau fără menajamente în ferestrele luminate, care puteau să se simtă atrase de lumină la vreo fereastră şi să urce în căutarea cuiva sau să facă o percheziţie). Auzea rafale de împuşcături, motoare de automobile, pneuri care scrâşneau teatral când virau la colţ de stradă. Uneori auzea ţipete când dormita în cearşafurile pe care nimeni nu le mai schimba, în patul pe care nu ştia să-l facă, marele pat matrimonial, cu tăblie barocă, unde era atât de ciudat că lipseau greutatea şi umbra, răsuflarea Adelei. *Pare de necrezut nu că ai încetat să mă iubeşti, ci că ai uitat cu desăvârşire cât de mult mă iubeai.* Lăsa întredeschisă uşa dormitorului, în caz că avea să audă spre dimineaţă paşi pe palier sau pe scări (nimeni nu a mai reparat ascensorul de când nişte grevişti l-au avariat la începutul lui iulie). Auzea paşi sau îi visa şi se trezea cu o tresărire, aşteptând lovituri cu patul puştii în uşă. O visa pe Judith Biely: vise erotice foarte precise, mai degrabă amintiri retrăite care se întrerupeau când era pe punctul să ejaculeze sau când ea devenea o necunoscută;

indiferenţa, sarcasmul ei îl cufundau într-o amărăciune ce persista intactă în momentul trezirii. Se masturba fără nicio plăcere, cu un fel de aversiune nervoasă, cu un sentiment final de umilire, fără vreo consolare, simţind lipsa mâinii ei atotştiutoare şi delicate. Se spăla încercând să nu se privească în oglinda de la baie şi se ştergea pe mâini cu un prosop murdar.

Dintr-un sertar al dulapului a dezgropat albume de familie la care nu se mai uitase de ani întregi, albume pe care Adela le umplea cu atâta fidelitate, stând ore în şir la masa din camera de lectură, cu foile mari deschise, cu mormane de fotografii, lipici, foarfecă pentru a tăia mici etichete, pana pentru a scrie pe acestea date, nume şi locuri, cu caligrafia ei de elevă a şcolii de maici, cu o strădanie neclintită nu atât de a păstra amintirile, cât de a construi pe baza unor dovezi neîndoielnice un edificiu solid al vieţii de familie. Albumele erau în sine o temelie mult mai durabilă decât faptele ilustrate de fotografii. Clasificându-le, observând regularitatea cu care se succedau imagini de nuntă, botezuri, comuniuni, cine de Crăciun, de aniversare şi onomastică, călătorii pe coasta Mării Mediterane, veri petrecute la munte, Adela îşi oferea în mod precar senzaţia confortabilă de a avea viaţa pe care şi-o dorise mereu sau chiar pe aceea pe care nu îndrăznise cu adevărat să şi-o dorească pe vremea când, încă foarte tânără, începuse să bănuiască posibilitatea de a nu găsi un bărbat care să o ia în căsătorie. Nici părinţii ei nu-şi făceau prea mari speranţe ca acest lucru să se întâmple. Perspectiva de a rămâne fată bătrână o întrista, dar ideea îndeobşte acceptată cum că, dacă nu avea să apară un pretendent, viaţa ei va fi un dezastru, i se părea umilitoare, o agresiune faţă de instinctul demnităţii personale. Un bărbat avea tot destinul în mâinile sale: o femeie nu era stăpână nici măcar pe jumătate din propria-i soartă. Fără custodia unui bărbat, singura viaţă posibilă ce i se deschidea înainte era aceea de fată bătrână sau de călugăriţă, întrucât clasa ei socială o împiedica să fie educatoare sau învăţătoare. Faptul că se ocupa atât de mult de fratele mai mic îi dădea un aer matern neasociat experienţei conjugale. Se vedea pe ea însăşi în rolul prea puţin important de mamă delegată, străină până şi de gradul de suveranitate personală corespunzătoare unei soţii. În

familie, atât pe linie paternă, cât şi pe linie maternă, exista un amplu repertoriu de fete bătrâne, mătuşi iubitoare, resemnate şi bigote, care s-au arătat de foarte devreme dispuse să o primească în anturajul lor mai degrabă ofilit, dar nu întru totul melancolic. O bătrână călugăriţă dintr-o mănăstire cu regim de claustrare sublinia tendinţa familiei spre celibatul feminin. Ea refuza să accepte un destin atât de prematur, dar nici nu ar fi avut îndrăzneala de a-şi supăra părinţii, spunându-le că dorea să urmeze exemplul extravagant al celor câteva domnişoare de familie bună din Madrid care mergeau la universitate, răbdând oprobriul de a se aşeza în aule, separate de colegii lor băieţi printr-un paravan, supuse mai curând glumelor sarcastice decât dispreţului, comentariilor rostite în şoaptă cu privire la un fel straniu de a a-şi duce existenţa. Un fel de a fi ce tindea dincolo de simplul capriciu de a ocupa în viaţă poziţii rezervate bărbaţilor. Şi, de altfel, ce ar fi putut studia? Din toţi anii petrecuţi la internatul şcolii de maici nu obţinuse mai multe rezultate pedagogice decât o caligrafie desăvârşită, chiar dacă întru totul anacronică, şi nişte noţiuni insuficiente de croitorie şi de franceză. Încă de foarte tânără, din timpul verilor petrecute la munte, deprinsese pasiunea plimbărilor prin natură şi a lecturii; plimbări niciodată solitare, cum i-ar fi plăcut ei, ci întotdeauna în compania familiei sau a servitoarelor; lecturi care se reduceau la dramele mai puţin valoroase ale Secolului de Aur declamate de tată şi la puţinele romane moderne care se bucurau de aprobarea unchiului sacerdot (altă ramură sterilă a arborelui familiei), un catolic atât de fervent, încât, după părerea lui, nici măcar volumele învechite ale lui Ricardo León şi José María de Pereda nu erau cu totul scutite de suspiciune. Adela simţea foarte intens cât de umilitor era să aştepte fără să facă nimic, să se afişeze în timpul ieşirilor în societate şi al sărbătorilor în familie ca o tânără ajunsă la vârsta căsătoriei de care nu se apropia niciun pretendent, ca un papagal în colivie, ca o ciudăţenie expusă în cortul vreunui circ. Dar sentimentul de jignire personală era neutralizat de dragostea pentru părinţii ei şi de o bunăvoinţă generală sau de un spirit conformist ce o determinau să nu poarte niciodată discuţii în contradictoriu şi să prefere, fără prea mult efort, obedienţa pasivă unei scene inoportune, încheiate cu lacrimi şi remuşcări, lipsite, în orice caz, de vreun rezultat. Fermitatea revoltei interioare nu a

provocat niciodată nici cea mai vagă tulburare în aspectul ei docil şi blând prezentat celorlalţi, interpretat ca simptomul unei resemnări creştineşti faţă de un viitor solitar, care avea să o acopere de ridicol cu trecerea timpului. Când avea douăzeci şi unu sau douăzeci şi doi de ani, mătuşile complotiste şi propria ei mamă au decretat că fata avea să rămână nemăritată, dedicând lungi şi laborioase analize explicaţiei acestui fapt, încă şi mai enigmatic pentru că, într-un fel sau altul, toate îl presupuseseră încă de când ieşise din copilărie, fără să fi avut motive evidente care să susţină ideea. Nu era deloc urâtă, nu era grasă şi nici slabă, avea dinţi frumoşi, era simpatică şi respectuoasă, poate doar puţin cam tristă, cu o gravitate care-i răpea din farmec, care o făcea să pară mereu ceva mai mare decât era de fapt, să aleagă haine care nu o avantajau prea mult sau care îi exagerau micile defecte, analizate de mătuşi şi verişoare cu o subtilitate demnă de o lecţie de histologie, acea ştiinţă atât de la modă graţie lui don Santiago Ramón y Cajal. Oare nu avusese guşă de tânără? Sprâncenele prea groase, tendinţa de a merge adusă de spate, astfel încât părea mai scundă? Dintre fetele de familie bună din generaţia ei a fost printre ultimele care au adoptat moda venită din Europa după Marele Război şi de data asta nu din teama că-şi va surprinde părinţii, ci dintr-un soi de delăsare a unei femei care nu se mai străduieşte să fie atrăgătoare. În 1920, avea deja treizeci şi patru de ani şi încă nu-şi tăiase părul lung, mai potrivit pentru o femeie de altă vârstă şi din altă epocă, şi nici nu se descotorosise încă de corsete şi cocuri complicate, părând astfel că aparţinea mai degrabă generaţiei mătuşilor rămase fete bătrâne decât aceleia a verişoarelor nesortite celibatului feminin, care în familia Ponce Salcedo-Cañizares avea ceva de condiţie sacerdotală ereditară pentru anumite religii, punând în pericol continuitatea stirpei. Adaptarea ei la noile timpuri a fost treptată, condusă de prevedere şi timiditate, trăsături ale propriului caracter. La un moment dat, tonul compătimitor folosit atunci când se vorbea despre ea a căpătat o nuanţă de suspiciune, timiditatea ei a încetat să mai fie atribuită unui amestec de teamă şi blândeţe, existând bănuiala că disimula un fond arogant. Cu puţin timp înainte fusese scuzată pentru că nu asista cu frecvenţa necesară la distracţiile feminine organizate de clanul mătuşilor, absenţa ei fiind pusă pe seama extremei stângăcii în societate şi

a unei înclinaţii spre singurătate, încărcate de romantism şi, de ce nu, de tristeţe provocată de o iubire care nu mai apărea şi o tinereţe pe care o neglija. Acum se dovedea că de mai multe ori nu asistase la rugăciunile de obşte sau la o tombolă caritabilă nu pentru că ar fi rămas acasă pentru a-şi ajuta părinţii sau ca să aibă grijă de fratele mai mic, ci pentru că fusese la o conferinţă sau la un spectacol de teatru cu prietene dubioase. Era adevărat zvonul că în casă îşi punea ochelari şi că citea ziare şi romane moderne, fără să se obosească să le ascundă prea mult de unchiul sacerdot, primul în a difuza mărturisiri şocante despre heterodoxia ei: nu era adevărat (şi nimeni dintre cei care o cunoşteau bine şi care o priveau cu bunăvoinţă nu ar fi crezut asta) că îşi mâhnise tatăl pentru că ar fi deprins obiceiul de a fuma. Şi nu era adevărat nici că, sub influenţa noilor vremuri, i-ar fi slăbit devoţiunea catolică. În fiecare duminică mergea la biserică de braţ cu mama ei şi o însoţea la rugăciunile din capela unde se afla Christul de Medinaceli, spovedindu-se şi împărtăşindu-se cu o convingere intimă care o umplea de seninătate, fără umbră de habotnicie.

Acele izbucniri ale caracterului ei straniu ar fi devenit nişte semne tolerabile de excentricitate din partea unei femei deprinse cu singurătatea de foarte tânără: dar au fost total eclipsate de surpriza de proporţii seismice provocată de marea noutate a logodnei sale, care mergea nu numai împotriva legilor probabilităţii, ci şi ale naturii. Cine şi-ar fi închipuit că avea să-şi găsească un logodnic la treizeci şi mai bine de ani? Ar fi fost mai puţin neverosimil dacă i-ar fi crescut barba ca femeilor de la circ, cu care ea însăşi se compara în anii trecuţi de obedienţă melancolică şi surdă umilinţă.

Şi nu un logodnic oarecare, chiar dacă nici el lipsit de atribuite suspecte, începând cu originea declarată indezirabilă de o parte a familiei, acceptată însă de don Francisco de Asís înaintea tuturor, nu pentru că odată cu trecerea timpului ar fi fost dispus să accepte orice candidat, ci în virtutea unei joviale lipse de prejudecăţi practice, care de multe ori nu corespundeau încăpăţânării paleolitice a ceea ce el numea „crezul său”. Pretendentul celei pe care încă o numeau „copila” s-a arătat a fi un arhitect ceva mai tânăr decât ea, fără patrimoniu personal, dar cu un viitor promiţător, după cele spuse de don Francisco de

Asís, proaspăt angajat de Primărie, singurul fiu al unei mame văduve, orfan de tată de la cincisprezece ani. Faptul că mama lui fusese portăreasă într-o clădire plebee de pe strada Toledo, iar tatăl ceva mai mult decât un zidar isteţ şi ambiţios erau merite demne de luat în seamă din punctul de vedere al lui Francisco de Asís sau inconveniente lamentabile, conform altor membri ai familiei, care i-au felicitat pe ea şi pe părinţi pentru logodna recentă de parcă le-ar fi prezentat de fapt condoleanţe, atenuându-şi astfel dezamăgirea de a trebui să-i accepte verişoarei şi nepoatei lor o bucurie la care nu se mai aşteptau. Era o datorie grea aceea de a simţi de la o zi la alta invidie pentru cea care până atunci fusese destinatara unei compasiuni confortabile – drama bietei Adela, trecută de treizeci de ani fără să fi stârnit interesul niciunui bărbat. *Nu ştiu cât de mult o iubeşti pe această femeie şi nici nu-mi pasă, dar îmi amintesc prea bine cât de mult mă iubeai pe mine şi încă mai păstrez toate scrisorile pe care mi le trimiteai.* Dar nu era cazul ca rudele să-şi piardă speranţa: mai era timp ca vestea bună să nu se adeverească. Poate că pretendentul nu era întru totul de încredere: oare nu se spunea că era republican, ba mai rău, socialist, chiar bolşevic, aşa cum fusese şi tatăl lui, zidarul defunct care ajunsese şef de şantier? Poate că dobândise postul la Primărie prin influenţă, şi nu pe merit, prin maşinaţiunile consilierilor de stânga, încrâncenaţi să pună în funcţie pe unul de-al lor? Dar s-a dovedit că prezumtivul vânător de zestre, demn de chinurile iadului, avea maniere excelente, învăţate cine ştie pe unde şi un fel ciudat de paşnic de a-şi manifesta sau mai degrabă de a-şi ascunde orientarea de stânga, dat fiind că încă de la început a îndeplinit, spre satisfacţia chiar şi a celui mai cusurgiu observator, toate obligaţiile şi ritualurile familiei şi nu a avut nici cea mai mică obiecţie în a accepta în mod deschis ca atunci când se vor naşte copiii (dar oare nu era Adela deja prea matură ca să mai conceapă, oare nu exista posibilitatea ca o femeie de mai bine de treizeci de ani, care niciodată nu debordase de sănătate, să sufere un avort sau să aducă pe lume o aberaţie genetică?), să fie botezaţi de unchiul sacerdot cu pompa necesară şi să fie educaţi în religia catolică. Şi puşi în faţa ideilor, oare n-au fost nevoiţi să accepte că însuşi Hristos, după cum a argumentat don Francisco de Asís într-un moment de înflăcărare polemică, fusese primul socialist? Oare nu era

mesajul evanghelic – corect înţeles şi aplicat, după doctrina socială a Bisericii – cel mai bun antidot la revoluţia atee? În plus, părinţii logodnicului erau morţi corespunzător şi nu avea fraţi, ceea ce îi scutea pe toţi de îndatorirea jenantă de a stabili relaţii cu persoane de o evidentă condiţie socială inferioară, a căror prezenţă cel puţin pitorească ar fi fost şocantă la ceremonia de cerere în căsătorie şi cu atât mai mult la nunta demnă de situaţia familiei, evenimente care fără doar şi poate ar fi meritat o cronică în ziarul *ABC.* O cronică modestă, bineînţeles, cel mai probabil fără fotografie, dar era deja lucru ştiut că în *ABC* predomina snobismul titlurilor nobiliare, mai ales de când fondatorul însuşi primise unul, chiar dacă îşi începuse cariera ca fabricant de săpunuri. De când devenise mai nobil săpunul decât cimentul şi cărămida, se întreba cu glas tunător don Francisco de Asís? Fără tată, fără mamă, fără rude apropiate, originea lui Ignacio Abel îşi pierdea în mare parte banalitatea, ajungând chiar să proiecteze asupra lui o anumită umbră de mister, un fond obscur care făcea să iasă şi mai mult în evidenţă figura lui prezentabilă, umbrită de o uşoară rezervă, în spatele căreia se putea ascunde amintirea anilor de îndârjire şi sacrificiu puşi în slujba terminării studiilor şi a deprinderii unor maniere impecabile chiar şi pentru privirea cea mai neîncrezătoare şi exigentă. În ochii familiei, Adela a căpătat o luminozitate nouă şi uneori chiar deranjantă; încă din primele zile de logodnă şi-a manifestat un grad aproape impudic de fericire. Întinerise cu vreo zece ani. Mătuşile şi verişoarele spuneau că era aşa de înnebunită de dragoste ca artistele de cinema care suspinau cu ochii îndreptaţi spre cer şi mâinile împreunate, desluşind printre nori chipul iubitului, graţie unui efect optic reprodus pe atunci frecvent în cărţile poştale. *Aminteşte-ţi cum mă căutai şi lucrurile pe care mi le spuneai, nu e cu putinţă să mă fi minţit.* Îndelunga lâncezeală ce îi marcase progresul celibatului fusese înlocuită de un ritm accelerat specific noii epoci şi competenţelor tehnice ale logodnicului care, pe lângă ocupaţia sa administrativă secundară, începuse să primească proiecte substanţiale, foarte elogiate, nu fără o oarecare exagerare, de don Francisco de Asís, vinovat dintotdeauna de naivitate şi chiar de fantazare, atunci când se entuziasma zănatic faţă de ceva. La mai puţin de un an de la logodnă fusese stabilită nunta, chiar dacă această repeziciune, care nu din rea intenţie ar fi putut fi

calificată drept precipitare, nu a încetat să ridice anumite suspiciuni, împrăştiate doar atunci când o riguroasă contabilizare a timpului trecut dintre acea dată şi prima naştere a revelat neîndoielnica legitimitate a nou-născutului. Despre Adela, care părea aşa de molâie, nu se putea spune altceva decât că se grăbise, ca să compenseze timpul pierdut cu o nerăbdare şi chiar cu o pasiune mai potrivite pentru o eroină de roman picant decât pentru o femeie de vârsta ei. Pe lângă asta, nu a avut nicio rezervă să locuiască împreună cu soţul într-un apartament mic, fără ştaif, din Madrid, unde nu avea alt ajutor decât o servitoare. *Eu încă îmi amintesc cât de fericiţi eram, chiar dacă trebuia să urc pe scări patru etaje*, *cu toată căldura din vara aceea, când eram însărcinată cu Lita, care părea că-mi rupe pântecele.* Don Francisco de Asís a informat cu admiraţie că ginerele lui nu voise să accepte ajutorul oferit de el ca să închirieze o casă centrală şi mai confortabilă. Obişnuit să obţină totul prin propriile mijloace, mulţumea oricui îi întindea o mână, dar prefera să nu recurgă la ea decât dacă vreo situaţie critică i-o impunea, dacă s-ar fi aflat în pericol bunăstarea soţiei sau a moştenitorului anunţat foarte devreme cu mândrie (şi cu o senzaţie de uşurare) de don Francisco de Asís, chiar dacă soţia lui, doña Cecilia, mai şireată sau mai puţin credulă, ar fi preferat ca între nuntă şi graviditate să treacă o perioadă nu neapărat mai decentă, dar ceva mai lungă, cum o cerea demnitatea unor persoane care nu se dedicau datoriilor conjugale cu mai multă vehemenţă decât cea prevăzută pentru a duce la îndeplinire scopul sfintei taine a căsătoriei. *Eu însă îmi amintesc şi, chiar dacă nu vrei, îţi aminteşti şi tu cum tremuram când te auzeam urcând treptele două câte două, ca să ajungi mai repede, cum tremuram pe scaun aşteptându-te când auzeam cheia în uşă.*

Faptul că s-a născut mai întâi o fată a fost un accident, dar nu o dezamăgire. Fiul lui don Francisco de Asís era cel desemnat în definitiv să asigure continuitatea numelui de familie, iar apoi fetiţa a venit pe lume vioaie şi mare, sănătoasă, chiar dacă după o naştere anevoioasă, în care după două zile de chinuri păreau să se confirme cele mai sumbre profeţii ale familiei despre vârsta Adelei. Mama şi fiica au ieşit cu bine şi curând avea să se vadă că acele zvonuri ivite cine ştie de unde şi răspândite fără rea-voinţă cu privire la posibilul retard al nou-născutei erau

lipsite de fundament, chiar dacă unele mătuşi venite în vizită încă trăgeau cu coada ochiului înspre leagăn, cu o expresie de compasiune anticipată. Fericitul tată, cum se spunea în felicitările din ziare, i-a cerut lui don Francisco de Asís să fie naşul de botez al primei lui nepoate. În faţa privirilor scrutătoare mereu la pândă ale familiei (şi a vigilenţei de aproape a unchiului sacerdot care oficia taina sfânta a botezului), a arătat în biserică acelaşi respect pentru ritual ca în ziua nunţii sale, când toţi l-au văzut luând cuminecătura în mod exemplar şi îngenunchind apoi cu ochii închişi şi capul în jos, în timp ce forma sacră a azimei i se dizolva în salivă (redeşteptându-i o amintire din copilărie, atunci când i s-a lipit de cerul gurii, lăsându-i gustul ciudat şi de mult uitat al făinii nedospite). Fetiţa avea să se numească Adela, ca mama ei. *Tu ai vrut să o cheme ca pe mine, pentru că îţi plăcea aşa de mult numele meu şi mi-o spuneai la ureche.* Faptul că, atunci când a venit pe lume, băiatul a primit numele de Miguel, în amintirea bunicului patern mort, şi nu în onoarea lui Francisco de Asís a fost într-adevăr o dezamăgire pentru celălalt bunic, chiar dacă şi-a înăbuşit-o cavalereşte, refugiindu-se în speranţa, de data asta mai firavă, ca nepotul născut din fiul lui să-i poarte pe viitor nu numai numele de familie, ci şi numele de botez, şi în perspectiva mai solidă ca ginerele său şi Adela să continue perpetuarea familiei, iar dacă avea să li se mai nască un băiat, fără îndoială că aveau să-l numească Francisco de Asís. În anumite cazuri cunoscute de el, oare nu fusese autorizată schimbarea ordinii numelor de familie în registrul stării civile ca să nu se piardă amintirea vreunei stirpe ilustre? În fotografiile de botez surâdea cu nepotul în braţe, chiar dacă mai puţin convins ca în fotografiile de la botezul fetei, pentru că încă persista îngrijorarea faţă de fragilitatea extremă a copilului. Cu câtă grijă le clasificase Adela, album cu album, de la fotografiile mai formale de studio, din primii ani, până la cele făcute cu aparatul Leica pe care ea însăşi i-l dăruise soţului ei, la o aniversare mai recentă, şi pe care el îl folosea mai ales pentru a fotografia proiectele în desfăşurare (acelaşi aparat luat în călătoria de trei zile în sud cu Judith Biely, cu care a făcut fotografiile păstrate mai târziu în biroul închis mereu cu cheia).

Poate că Adela şi-a dat seama prea târziu de ceea ce

Ignacio Abel observa acum, pe când răsfoia filele de hârtie bristol tare, la lumina slabă a unei lămpi, în casa unde el era acum singurul locatar, unde figurile din fotografii deveniseră brusc fantome, ca ale unor personaje moarte în urmă cu mult timp, atât de străine păreau de momentul prezent, de Madridul cufundat în negura nopţilor de război (luminat doar de farurile automobilelor grăbite, solitare, apărute deodată la capătul străzilor, apoi staţionând cu motorul pornit lângă un portal de unde se vedea ieşind după o vreme un bărbat în tricou sau în pijama, uneori desculţ, cu buimăceala celui abia trezit din somn, cuprins de panică, împins cu patul puştii, flancat de puşti şi pistoale). Orbită de dragoste cu bună ştiinţă, Adela nu observase de la început expresia lui din toate fotografiile, inclusiv din primele trimise ca amintire, când s-au logodit, sau pe cele din ziua nunţii, sau portretele pe care şi le-au făcut împreună dintr-un capriciu de-al ei pe bulevardul Gran Vía, la puţină vreme după ce se căsătoriseră, fiecare aşezat comod într-un fotoliu vechi, în faţa unui peisaj pictat, el stând picior peste picior, arătându-şi ghetele, ea cu o carte în mână şi bărbia sprijinindu-se pe dosul celeilalte, cu un zâmbet indolent în care se putea vedea ceea ce în acel moment nu ştia niciunul dintre cei doi, şi anume că era însărcinată. Faţa lui avea o expresie de parcă nu se afla cu totul acolo, cu privirea întoarsă într-o parte sau fixată într-un punct intermediar din aer, într-o stare de însingurare de care nici el însuşi nu-şi dădea seama, o faţă care încă de pe atunci era umbrită de plictis. Dar poate că se înşela când privea fotografiile după cincisprezece ani, poate că îl trăda memoria sau nu avea destulă imaginaţie pentru a se vedea pe sine în ceea ce reprezenta o altă viaţă, cu toate consecinţele ei, şi atribuia bărbatului mai tânăr de atunci o blazare precoce, care încă întârzia să se manifeste şi care devenea din ce în ce mai vizibilă pe măsură ce dădea paginile albumelor. Viaţa întreagă supravegheată de Adela, de pasiunea ei de a păstra totul ordonat şi la locul lui, nu doar fotografiile, ci şi scrisorile, pe fiecare din cele scrise în perioada de logodnă şi apoi în timpul anului petrecut în Germania, ordonate cronologic, aşezate în teancuri uşor de mânuit, prinse cu elastic, pe care el nu voia să le scoată din plicuri pentru a nu detecta notele false ale monotoniei şi pentru a evita dezgustul retrospectiv de a descoperi expresii drăgăstoase, scrise neîndoielnic cu propria lui

caligrafie. *Nu-ţi mai aminteşti de cum te plângeai dacă ajungea cu întârziere vreo scrisoare de-a mea.* Privea fascinat fotografiile, în timp ce din depărtare se auzeau rafale de împuşcături sau motoare de avion, dar nu încă explozii de bombe, relua secvenţele creşterii copiilor şi succesiunea obositoare de sărbători familiale, schimbările de pe chipul şi corpul Adelei, care fusese mai gracilă decât îşi amintea (dar cine putea să se încreadă în memorie: oare cum îşi va fi amintind acum de el Judith Biely, corectând, poate, deja trecutul, suprimând fervoarea, ştergându-l din noua ei viaţă de cine ştie unde, lângă cine ştie ce bărbaţi mai tineri, la Paris sau în America). În foarte multe fotografii el nici măcar nu apărea (poate că era plecat în călătorie sau avea de predat vreun proiect ori inventase vreun pretext imbatabil care să-i justifice absenţa). În unele se afla şi el, dar avea o expresie diferită de a celorlalţi, absorbit, uşor dezgustat, privind în pământ, de parcă ar fi vrut să-şi asigure un spaţiu ferit de ei, refractar la bucuria colectivă, la sărbătorirea evenimentului ce reunise familia, botez sau comuniune, sau vreo cină onomastică, sau Crăciunul, sau Anul Nou. Adela lângă el, aproape mereu, ţinându-l uneori de braţ sau puţin aplecată deasupra lui, mândră de prezenţa lui masculină, fără să-şi dea seama de nimic, mai ales la început, în fotografiile mai vechi, înţelegând poate mai târziu, atunci când le ordona ca să le lipească în album sau mult mai târziu, când se întorcea la ele ca să caute semnele a ceea ce existase dintotdeauna sau pentru a se consola de singurătatea crescândă şi de sentimentul eşecului, retrăind o perioadă pe care şi-o amintea mai fericită: primii ani, naşterea Litei, acele două zile când se simţea sfâşiată pe dinăuntru de copilul încă nenăscut, mutarea în noua casă, în clădirea abia terminată de pe strada Príncipe de Vergara, cu balcoanele care se deschideau spre întinderile nesfârşite ale Madridului, acel „Madrid modern, alb” din poemul lui Juan Ramón Jiménez, care îi plăcea atât de mult. Indispoziţia secretă încă putea să se risipească, să corespundă doar unui episod trecător, excesului de muncă al soţului, mereu atât de îndârjit în a le arăta celorlalţi adevărata lui valoare, în a-şi pune toate capacităţile intelectuale, întreaga lui viaţă în slujba îndeplinirii oricărei sarcini, nesigur poate de poziţia obţinută, temându-se să nu-i fie smulsă, vrând să demonstreze că, dacă atinsese prosperitatea, nu era datorită

influenţei familiei soţiei sale, faţă de care manifesta de fiecare dată o răceală din ce în ce mai seacă, atât de dureroasă pentru ea, mai ales din pricina afecţiunii faţă de părinţi, temându-se ca soţul ei să nu-i lezeze cu vreo replică insolentă sau cu vreun comentariu sarcastic ori doar cu indiferenţa, foarte vizibilă în realitate, manifestată mai ales în fotografii: inclusiv în cele de la nuntă, aşa cum avea să-şi dea seama mult mai târziu, până şi în acelea în care Ignacio Abel îi purta în braţe pe copiii lui nou-născuţi sau le ţinea mâna pe umăr în ziua comuniunii. Nu privea în obiectivul aparatului, de parcă s-ar fi temut să nu dezvăluie un secret, şi nici nu stabilea vreo relaţie cu cei care îl înconjurau, nici măcar cu copiii lui, nici măcar cu ea. Ridica paharul în timpul unui toast şi privea în altă parte. Printre invitaţii la o nuntă, el era singurul care nu părea să facă parte din familie. Într-o fotografie de la comuniunea fiicei sale, fetiţa strălucea de mândrie că poza lângă tatăl ei, iar el rămăsese ţeapăn şi distant, scârbit parcă, nerăbdător ca fotograful să-şi termine treaba cât mai repede. Dar Adela nu încetase să-şi completeze albumele, să noteze date exacte, circumstanţe şi locuri, cu un scris mereu identic, în ciuda trecerii anilor, la fel de uniform precum însăşi prezenţa ei în fotografie, un amestec de pasivitate şi de entuziasm pueril, ca şi cum în ciuda tuturor lucrurilor, promisiunile puteau să se îndeplinească în cele din urmă, ca şi cum singura condiţie pentru a evita dezastrul şi a nu suferi devastarea dezamăgirii şi chiar a minciunii crude ar fi fost să păstreze o atitudine senină, un surâs abia schiţat, să ridice bărbia, să ţină spatele drept şi pieptul înainte ca să nu atragă din nou acuzaţiile familiei că încă de tânără tindea să stea cu spinarea încovoiată, să arate că nu era vulnerabilă la muşcătura răcelii, că nu o chinuiau suspiciunile, că probitatea era mereu cel mai bun drum posibil. Pe prima pagină a fiecărui album, Adela scrisese datele perioadei pe care o cuprindeau. Ultimul indica doar începutul, septembrie 1935. În fotografii, Ignacio Abel nu vedea ce fusese surprins de cameră, ci ce se întâmpla în altă parte, tainic: Adela, copila, el însuşi, seara conferinţei din Căminul Studenţesc; reuniunea de familie din casa de la munte de ziua onomastică a lui don Francisco de Asís. Prima fotografie fusese făcută la câteva minute după ce el o văzuse de aproape şi auzise pentru prima dată numele lui Judith Biely; în a doua a căutat indicii ale amintirii ei, pe care o invoca în timp ce apăsa

cineva pe butonul aparatului de fotografiat: masa lungă, plină de oameni şi de farfurii cu mâncare, soarele cald din după-amiaza de octombrie, figurile de-acum îndepărtate, viaţa de familie care atunci părea o condamnare la închisoare fără posibilitate de evadare, dispărută acum fără urme: don Francisco de Asís, doña Cecilia, mătuşile nemăritate, zâmbitoare şi ofilite, imbecilizate sau infantilizate de celibat şi bătrâneţe, unchiul sacerdot, atât de umflat ca un cârnat îmbrăcat în sutană (oare ce se întâmpla cu el: o fi avut timp să se ascundă? Dacă izbucnirea războiului l-a surprins în Madrid, poate că acum zace în vreun şanţ descompus de soare şi acoperit de muşte), cumnatul Víctor cu figura lui gravă ofensată, cei doi copii, Lita, zâmbind fără rezervă în faţa aparatului, şi Miguel, cu expresia lui fragilă şi timidă, şi Adela, aproape de ei, o femeie deodată matură, mai îmbătrânită şi mai greoaie în fotografia aceasta decât în amintire, înclinată spre el, soţul ei, cu un gest identic cu cel din fotografiile de mai înainte, acum însă mai atenuat, un gest devenit obişnuinţă, care supravieţuieşte transformărilor sufleteşti ireversibile, de parcă trupul nu ar fi aflat încă ceea ce ştie conştiinţa, şi anume că acest sprijin fizic căutat şi pe care pare să-l fi găsit e doar o iluzie şi că lucrurile s-au schimbat iremediabil, chiar dacă aparenţele se menţin identice. Iar el, într-un colţ, surâzând de data asta, nici defensiv, nici total absent ca în majoritatea fotografiilor, cu un zâmbet indolent, vizibil chiar dacă umbra îi acoperă jumătate din figură, puţin adormit de mâncare, de vin şi de soarele blând de octombrie, dar mai ales pentru că în noaptea dinainte abia dacă a putut să doarmă, îmbătat de prima lui întâlnire cu Judith Biely. Dar ceea ce arată cu adevărat o fotografie aproape nimeni nu poate să vadă. Oare descoperise Adela (atunci când a privit-o pe îndelete după ce a lipit-o în album, după ce a netezit-o cu palma mâinii şi a notat în josul unei etichete data şi locul) că în această fotografie soţul ei căpătase deja chipul trădării, că degajarea şi până şi afecţiunea manifestată, faţă de care ea se simţea recunoscătoare, nu erau simptomele întoarcerii iubirii, ci ale pierderii ei definitive? Mai era o fotografie în album, dar aceasta nu fusese lipită şi nici nu avea vreo indicaţie pe verso despre zi şi loc, chiar dacă fusese făcută în aceeaşi după-amiază, lângă iazul părăsit. Miguel şi Adela îşi disputaseră aparatul Leica, Miguel având câştig de cauză în cele din urmă. Ignacio Abel nu-

şi amintea însă momentul în care băiatul făcuse fotografia, neobservat de el şi de soţia lui, ascuns poate printre pini, imaginându-şi că era un reporter internaţional: o fotografie înceţoşată, poate pentru că se lăsase seara şi nu mai era lumină îndeajuns sau pentru că Miguel era foarte neîndemânatic în folosirea aparatului, mereu mult prea neliniştit şi prea nerăbdător să ajungă cât mai repede la momentul suprem a ceea ce îşi propunea: părinţii lui aşezaţi pe iarbă, foarte aproape de mal, înclinaţi unul spre celălalt, absorbiţi într-o conversaţie distrată şi placidă, pe care Ignacio Abel nu-şi amintea s-o fi avut, el, lăsat uşor pe spate, cu un genunchi îndoit, un cot sprijinindu-se pe pământ, amândouă figurile la fel de liniştite precum apa care îi oglindea parţial, întunecată de umbra oblică a pinilor.

20

Şi el strânsese o arhivă, colecţionând încă de la prima întâlnire nu numai scrisorile şi fotografiile, ci orice indiciu material legat de prezenţa lui Judith în viaţa lui: anunţul cu conferinţa sa la Căminul Studenţesc, articolul decupat din ziar cu data vizibilă într-un colţ, o zi ca oricare alta şi care, totuşi, strălucea pentru ei cu o lumină secretă, invizibilă pentru ceilalţi, o foaie din calendar pe care ar fi vrut să o salveze din coşul de gunoi din biroul lui, unde chiar el o aruncase a doua zi, fără să ştie deocamdată, străin de ce începuse să i se întâmple; pentru că fiecare amant încearcă să stabilească o genealogie a dragostei sale, de teamă să nu uite şi să nu piardă, să nu rămână fără nicio urmă a ceea ce era atât de important pentru el, a fiecărui moment memorabil, şters de îndată de graba timpului. Voia să păstreze totul, ca nicio întâlnire să nu se confunde cu alta, aşa cum nu voia să uite niciun cuvânt din expresiile englezeşti învăţate de la Judith. Le nota într-un carneţel cu copertele de muşama purtat în buzunarul sacoului, în acelaşi buzunar unde se asigura să se afle mereu cheia minusculă de la sertarul biroului de acasă. Ar fi putut să lase scrisorile lui Judith fără niciun pericol în biroul din Oraşul Universitar, dar asta ar fi însemnat să se despartă de ele, de scrisori şi fotografii, de telegramele trimise dintr-o pornire capricioasă sau nerăbdătoare, cu expresii obscene în engleză, pe care telegrafistul le umpluse de greşeli, trimise din Toledo, într-o dimineaţă de vizită turistică împreună cu elevele ei americane, sau chiar de la Oficiul Poştal şi Telegrafic Central din piaţa Cibeles, pe unde Judith trecuse fără să poată rezista tentaţiei de a face să ajungă la el un mesaj instantaneu: miracolul impulsurilor electrice în cablurile telefonice, al bătăilor mărunte traduse în cuvinte, imprimate pe o foaie albastră, predate după o oră în biroul unde Abel şi-a întrerupt o serioasă consfătuire profesională pentru că ordonanţa servilă deschisese uşa de sticlă brumată, cu o expresie serioasă şi cu o telegramă

în mână, cu figura cuiva care poate transmite ştiri foarte grave (ordonanţa era un bărbat tânăr, dar se mişca deja cu solemnitatea viitoare a multor ani petrecuţi în administraţie; înclina capul ceremonios, ca un majordom monarhist). Fără ca niciun semn exterior să anunţe expeditorul, el ştia că telegrama era de la Judith: le-a cerut tuturor scuze, ca un bărbat ocupat, care trebuie să rezolve atâtea lucruri în acelaşi timp, s-a îndepărtat puţin, cu nerăbdarea în buricele degetelor şi îndemânarea pierdută de a desface un plic fără să-l rupă. Plăcerea de a găsi cuvintele ei devenea mai intensă, pentru că le citea dinaintea celorlalţi, trebuind să disimuleze, străduindu-se să nu i se strecoare un zâmbet pe chip pentru a păstra aerul de încruntare preocupată sau cel puţin de mare responsabilitate, *I'll be waiting for you at Old Hag's 4 p.m. please don't let me down please*[57].

Mai înainte nu ar fi ştiut ce înseamnă expresia asta, *Old Hag*[58]. Acum o notase cu un scris mărunt în carneţelul lui, ca o nuanţă idiomatică, dar şi ca o parolă, pentru că aşa o numea Judith pe cea care îşi spunea Madame Mathilde, stăpâna sau amfitrioana unei vile aflate în fundul unei grădini spre capătul străzii O'Donnell, care îi primea mereu cu un fel de solemnă discreţie şi distinsă ospitalitate, de parcă, în loc de o casă de toleranţă ar fi condus un salon literar şi artistic. În caiet figurau data şi locul şi de multe ori până şi ora întâlnirilor cu Judith, cu vreun cuvânt-cheie care trimitea la vreo trăsătură specifică a fiecărei întâlniri. Pe aceeaşi pagină se aflau notiţe cu întâlnirile de lucru, observaţii tehnice, schiţe cu detalii arhitectonice văzute sau imaginate, el însă ştia să facă deosebirea, stăpân unic al propriului cod secret, arhivar tenace. *Îţi lăsai bileţelele peste tot şi eu le găseam fără să vreau când îţi controlam buzunarele de la pantaloni şi de la jachetă, înainte să-ţi trimit hainele la curăţătorie.* A uita era o risipă, un lux pe care el nu şi-l putea permite. A uita era ca şi cum nu ar fi fost îndeajuns de atent la Judith când se afla în preajma ei, ca şi cum nu s-ar fi străduit să păstreze în memorie acele trăsături de care era

---

[57] **„Te aştept la bătrâna cotoroanţă la 4 după-amiaza. Să nu cumva să nu vii."** – **în lb. engl. în orig. (n. tr.).**

[58] „Cotoroanţă bătrână", „vrăjitoare bătrână", „harpie" – în lb. engl. în orig. (n.tr.).

îndrăgostit, care îl excitau atât de mult şi pe care, totuşi, nu putea să le invoce mai târziu nici cu ajutorul fotografiilor. Care era cu adevărat culoarea ochilor ei, cum suna glasul ei, cum erau cele două linii care se formau în colţul buzelor atunci când râdea. Era de ajuns să nu o vadă câteva zile pentru ca, în pofida scrisorilor şi a telefoanelor, distanţa atât de scurtă să spulbere totul, astfel încât, de câte ori o vedea, era mereu o revelaţie, iar aşteptarea era mereu dureroasă, atât de plină de suspans, încât nu părea că prezenţa reală ar putea ajunge la înălţimea a ceea ce dorise atât de mult sau că anxietatea dinaintea recompensei pentru o aşteptare atât de lungă nu ar fi subminat clipele de desfătare. Faptul de a o vedea dezbrăcată îi tăia răsuflarea. De fiecare dată când îi săruta gura deschisă cu aviditate, îl străbătea acelaşi fior fulgerător de dorinţă şi uimire ca în prima noapte în barul Florida, când limba ei impudică o căuta pe a lui. Dar însetatul nu savurează primele sorbituri de apă pe buzele uscate, nu se opreşte să aprecieze forma paharului sau felul în care lumina traversează cristalul. El poate că era distras de ceva, ea neliniştită, obosită după o noapte de somn chinuit, ameţită de zgomotul înconjurător dintr-o cafenea, jignită în intimitatea ei pentru că trebuia să-şi întâlnească amantul în această cameră mercenară, cu un bideu pe jumătate ascuns după un paravan de o vulgaritate mucedă, cu un miros de dezinfectant accentuat de parfumul de trandafiri menit de fapt să-l estompeze, împrăştiat de Madame Mathilde cu ajutorul unui pulverizator din cauciuc roşu, cu un ciucure prins de recipient, în timp ce în cealaltă mână ţinea o ţigară. În casa lui Madame Mathilde se auzeau păsările grădinii, clopoţeii de la tramvai, un murmur sau un hohot de râs sau un geamăt din camera alăturată. Probabil şi alţi amanţi s-au privit în această oglindă uşor înceţoşată, cu ramă aurită şi scorojită, aflată în faţa patului. Lui Judith îi provoca o senzaţie dezagreabilă atingerea acestor cearşafuri pe pielea ei goală; cearşafuri curate, dar foarte uzate, spălate şi iar spălate, umezite de nenumărate ori de sudoarea şi secreţiile unor corpuri aidoma lor prin anonimat, prin impulsul generic de împerechere, care anula orice singularitate, orice tentativă de romantism.

Întâlniri reduse la mâzgăliturі criptice: M.Mat.Vin.7.6.30; bilete de cinema păstrate între paginile carnetului, care

trimiteau la o seară precisă, mâna sigură şi delicată a lui Judith avansând în penumbră spre şliţul de la pantalonii lui, Clark Gable navigând cu un velier pe o mare artificială ca tricoul lui de marinar; pliante cu programele filmelor pe care nu-şi amintea să le fi văzut; mesaje scrise pe foi mici, cu antetele unor hoteluri, pe hârtia de la Căminul Studenţesc, pe cea de la biroul tehnic din Oraşul Universitar; arheologia succintă a trecutului comun, amprenta cronologică stabilită de ştampile poştale şi date înscrise în partea de sus a foii, râul lung şi sinuos al cuvintelor care erau oglindirea şi prelungirea conversaţiilor reale, împrăştiate de vânt, începând să se şteargă de îndată ce erau rostite. Timpul petrecut împreună era mereu prea scurt, prea neliniştitor pentru a fi pe deplin conştienţi de ce trăiau; îl restituiau, îi dădeau formă în amintire şi în scrisori. Plicuri subţiri de culoare albastru-deschis cumpărate de Judith dintr-o librărie din Paris, foi de hârtie de un albastru mai atenuat, acoperite pe ambele părţi de un scris mare, cu trăsături energice, agitat de grabă şi de o dispoziţie îndrăzneaţă, liniile încovoindu-se precum caracterele chinezeşti, păstrând impulsul gestului care le trasase. Iminenţa unei scrisori avea ceva din magnetismul sosirii lui Judith, de parcă ar fi aşteptat-o cu ochii aţintiţi la uşa cafenelei unde avea să i se ivească silueta şi ea ar apărut dintr-odată, fără să fi văzut cum se apropia, pentru că poate clipise sau nu fusese atent o clipă. Dacă s-ar fi declarat din nou greva generală când s-au întors de pe coasta Cádizului şi dacă ar fi putut circula doar camionetele Gărzilor de Asalt pe străzile pustii ar fi putut fi un obstacol mai ales în calea vreunei scrisori din partea ei. La ora dimineţii, când ştia că ordonanţa începea să împartă corespondenţa, Ignacio Abel era deja în alertă, ridicând din când în când ochii din hârtiile de pe birou sau de pe masa de desen, ieşind pe coridor printre maşinile de scris, în sala oraşului utopic, a marii machete a campusului încă viitor. Ce miracol că, printre atâtea mii de scrisori, nu se pierduse scrisoarea lui Judith, că venea înspre el ascunsă printre celelalte, vizibilă însă pentru ochiul deprins să o distingă, cu marginea albăstruie! Ordonanţa e indiferentă la preţiosul dar pe care îl aduce, ţinând tava ca un chelner în timpul unui festin, solemn, mişcându-se cu calm administrativ, în acord cu vocaţia sa timpurie de funcţionar şi jacheta cu galoane. Dacă era singur în birou, Ignacio Abel închidea uşa de sticlă brumată pe care doar secretara lui

personală avea voie să o deschidă fără să bată mai întâi; dacă mai era cineva cu el sau dacă primea un telefon urgent, punea scrisoarea în buzunar sau în sertarul biroului, păstrând-o pentru mai târziu, după ce îi va fi atins suprafaţa, îi va fi pipăit grosimea, după ce va fi simţit atingerea plăcută a numeroaselor foi împăturite, cedând la presiunea degetelor cu o promisiune sigură de desfătare. Cuvintele pe care nu avuseseră timp să le rostească la ultima întâlnire sau cele care se pierduseră în goana conversaţiei telefonice se aflau acum în posesia lui, fără incertitudini şi fără grabă, la fel cum ar fi vrut să se afle în prezenţa ei, complăcându-se în lentoare, descheind nasturi şi desfăcând cordoane, dezbrăcând-o la fel cum deschidea cu grijă plicul să scoată din el foile împăturite care miroseau a ea nu pentru că ar fi lăsat să cadă o picătură din parfumul ei, ci pentru că mirosul acelei hârtii nu semăna cu niciun altul şi era legat doar de ea. Dar uneori nerăbdarea era mult prea puternică: rupea plicul, iar apoi se străduia să-l recompună pentru a păstra în el o anumită scrisoare şi nu alta, o scrisoare, care nu se putea afla în niciun alt plic, care aparţinea unei zile precise, vizibilă pe ştampila poştală, unei anumite ore, unei anumite stări sufleteşti, care agita sau netezea rândurile ca o briză bătând mai încet sau mai tare pe suprafaţa unui lac. Minutele întâlnirii treceau, scurtate de neliniştea începutului, de rapiditatea cu care se impunea apropierea finalului; în scrisoare, însă, timpul era conservat; conversaţia fantomatică din hârtie şi cerneală lăsa să se întrevadă o tihnă ca singur aliment al absenţei, calmantul cu efect sigur după ce scrisoarea era citită, pentru început, de două ori, împăturită pentru a fi introdusă în plic ca să încapă cât mai bine în buzunarul interior al sacoului. Momentul dispărea şi nu era cu putinţă să fie recuperat, pentru a găsi repetarea lui aproximativă trebuia să mai aştepte câteva zile; scrisoarea se afla mereu acolo, docilă la atingerea degetelor, la intensitatea privirii, aptă chiar să fie încredinţată memoriei, fără niciun efort, după câteva lecturi. *Mergeam pe coridor şi, chiar dacă nu voiam să mă uit, îţi vedeam jacheta atârnată în cuier şi colţul plicului ieşind din buzunar, cât de greu ţi-ar fi fost să laşi scrisorile ei în birou dacă ea ţi le trimitea acolo, dar se vede că nu voiai să te desparţi nicio clipă de ele.* Alimentul era mai degrabă o substanţă care dădea dependenţă; nicotină din cerneală, opiu din cuvinte, alcool care îl îmbăta încet, înceţoşând formele lumii

exterioare. Ce ar face dacă, brusc, scrisorile n-ar mai sosi? Dacă Judith ar obosi de ceea ce amândurora le-a luat atâta timp până să îndrăznească a-i găsi un nume (dar a fost ea, şi nu el, cea care a îndrăznit): să fie amanta unui bărbat însurat; dacă găsea un alt bărbat, mai tânăr şi mai accesibil, cu care nu era nevoie să menţină o relaţie clandestină care lui Judith, în definitiv, i se părea ruşinoasă; dacă hotăra că era vremea să se întoarcă în America sau să-şi continue călătoria europeană, pe care, de fapt, nu şi-o completase, o educaţie în care nu considera că ar fi trebuit să includă deprinderile necesare pentru a întreţine o relaţie adulterină cu iz rânced spaniol (dar el niciodată nu o întreba de planurile ei: de parcă ar fi contat pe prezenţa ei veşnică acolo, mereu disponibilă, dispărând provizoriu atunci când se despărţeau şi continuând să existe în momentul când el deschidea uşa camerei închiriate cu orele şi o găsea în salon, lângă pat, deschisă şi carnală ca o floare magnifică).

Încă de foarte tânără, vocaţia ei de a se explica fusese la fel de puternică precum dorinţa de a învăţa. Când compunea scrisori, îşi exercita în chip luminos talentul care nu-şi găsise adevăratul făgaş până atunci, nici în încercările literare pe care nu le arăta nimănui, nici în caietele ei de jurnal, nici în cronicile trimise acelui ziar din Brooklyn unde i se cereau mai multe analize politice şi mai puţine observaţii despre viaţa cotidiană din Spania. Atunci când compunea scrisori, simţea exaltarea nouă de a avea în faţă un interlocutor cu care nu urma să aibă neînţelegeri, pentru că inteligenţa lui era o provocare şi un elogiu pentru a ei şi pentru că, în fond, amândoi semănau mult, într-atât încât le-au fost de ajuns doar câteva minute pentru a se recunoaşte. Totul era memorabil şi nou şi merita să fie sărbătorit; plimbările prin Madrid îi produceau o euforie asemănătoare aceleia de a umbla prin Manhattan, dincolo de marginile cartierului ei, sau de a-l citi cu voce tare pe Walt Whitman; faptul de a-i explica într-o scrisoare acestui bărbat cunoscut de puţină vreme ambiţiile cele mai ascunse ale vieţii sale şi nuanţele pasiunii sexuale în faţa căreia păreau să se fi trezit deodată amândoi era în sine o experienţă suverană, fremătând de senzualitate: îşi aşeza mâna pe hârtie, cerneala condeiului curgea formând volute de cuvinte, în care voinţa ei aproape că nu intervenea, cuvinte izvorâte din amintirea a ceva

petrecut cu doar câteva ore înainte şi din dorinţa ce renăştea atunci când o invoca, la fel cum renăştea uneori din vreo mângâiere distrată, care îi făcea să-şi revină pe neaşteptate de la limita epuizării (cartea intuită se afla şi ea, într-un fel, în aceste scrisori; cartea se afla în tot ce făcea şi, cu toate astea, îi scăpa printre degete atunci când se punea în mod conştient să o caute, când se aşeza în faţa maşinii de scris încercând să descopere un prim cuvânt care să dezlănţuie totul, aşteptându-l). Îşi povesteau ce făcuseră şi ce simţiseră şi anticipau ceea ce aveau să facă atunci când aveau să se întâlnească din nou, ceea ce nu îndrăzniseră să sugereze sau să ceară cu voce tare, folosind mai departe cuvintele celeilalte limbi, care amortiza obscenitatea şi care în acelaşi timp îi accentua efectul. Scrisoarea era o confesiune şi o relatare a dorinţei şi în acelaşi timp o formă lipsită de pudoare de a o provoca în celălalt; în timp ce citeşti, să faci ceea ce-mi imaginez eu că îţi fac, mâna ta să se mişte condusă de a mea, mâna mea să fie cea care te mângâie, chiar dacă nu eşti cu mine. Cât de ciudat era că abia atât de târziu au devenit conştienţi de pericol, că le-a luat atâta timp să descopere că trebuia plătit un preţ şi că nu exista niciun remediu pentru răul odată comis. Fiecare cuvânt, o injurie; firul de cerneală, o dâră de otravă.

— Unde ţii scrisorile?

— M-ai întrebat şi alteori: în sertarul de la secreterul meu.

— Acasă sau la birou?

— Unde îmi sunt mai aproape.

— Poate să le găsească soţia ta.

— Încui mereu cu cheia.

— Într-o zi ai să uiţi.

— Adela nu caută niciodată în hârtiile mele. Nici măcar nu intră în cabinetul meu.

— Cât de ciudat că i-ai rostit numele!

— Nu mi-am dat seama că nu l-am spus până acum.

— Nu-ţi dai seama de multe lucruri. Mai spune o dată numele soţiei tale.

— În suflet, soţia mea eşti tu.

— Asta, doar atunci când ai să divorţezi şi ai să te căsătoreşti cu mine. Până atunci soţia ta e Adela.

— Nici tu nu îi pronunţi niciodată numele.

— Promite-mi un lucru: arde scrisorile sau păstrează-le la tine în birou, în seiful tău. Te rog să nu le mai ţii în casa ta.

— Nu-i mai spune „casa mea”!

— Dar aşa este.

— Nu vreau să mă despart de scrisorile tale. Nu aş da niciuna din ele, nicio carte poştală, niciun bilet de cinema.

— Păstrezi şi biletele de cinema?

— În sfârşit te văd râzând în seara asta.

— Nu vreau ca ea să citească toate lucrurile pe care ţi le-am scris. Mi-e ruşine. Mi-e frică.

— Mereu port cheia cu mine.

— Când o să bănuiască ceva, o să spargă încuietoarea. De fapt, nici nu va fi nevoie. O să tragă de sertar şi chiar în ziua aceea tu ai să uiţi să-l încui.

— O cunosc foarte bine: nu bănuieşte nimic.

— Nu o cunoşti. Te întreb lucruri despre ea şi nu ştii să-mi răspunzi. Eşti stânjenit.

— Ea e în lumea ei şi noi, în a noastră. Amândoi am spus că este o barieră între cele două.

— Tu ai fost cel care a zis asta.

— Ne era de ajuns ce aveam.

— Doar o vreme. Acum îţi e de ajuns doar ţie.

— Ştii că vreau să fiu mereu cu tine.

— Ştiu că mi-o spui. Dar ştiu şi ce nu faci.

— Am să vin cu tine în America după ce trece vara.

— I-ai anunţat pe soţia şi pe copiii tăi?

— Ştii că da.

— Pentru că aşa mi-ai spus tu. Şi dacă mă minţi?

— Nu mai ai încredere în mine?

— Încep să-ţi cunosc vocea, felul în care priveşti când te stânjeneşte ceva. Îţi văd expresia de acum. Văd că nu vrei să continui discuţia.

— O să plec cu tine în America.

— Şi dacă eu n-o să vreau să mă întorc acolo încă o vreme? Şi dacă o să vreau să mai rămân puţin în Spania?

— Spania a ajuns să fie un loc foarte periculos.

— Mai am ceva bani. Pot să mai călătoresc o vreme prin Europa.

— Poate că nu mai vrei să fii cu mine.

— Ai de gând să mă ţii ascunsă şi când ai să fii la Burton

College? Va trebui să aştept până când ai să vii să mă vezi la New York?

— Tu voiai să fac această călătorie.

— Şi tu nu?

— Ce vreau eu e să fiu cu tine, nu contează unde şi cum.

— Pentru mine da. Acum da.

— Spuneai că n-o să-mi ceri nimic.

— Acum mi-am schimbat părerea.

— Sentimentele tale s-au schimbat?

— Nu vreau să te văd pe ascuns. Nu vreau să te împart cu nimeni.

— Nu mă împărţi.

— În fiecare noapte te culci cu Adela, nu cu mine.

— Nici nu-mi amintesc când am atins-o ultima dată.

— Mi-e ruşine. Mi-e milă de ea. Chiar dacă ea nu ştie, mila faţă de ea o umileşte.

— Ea nu ştie că exişti.

— M-a privit în ziua aceea la Căminul Studenţesc şi şi-a dat seama de ceva. Nu a avut încredere în mine de când m-a văzut.

— Dar abia dacă ne cunoşteam.

— Nu contează. O femeie îndrăgostită simte pericolul.

— Ţi s-a părut că era îndrăgostită?

— Am văzut cum te privea în timp ce ţineai conferinţa. Eram aşezată lângă ea. Când mă gândesc acum, mi se pare de necrezut. Lângă soţia şi fiica ta.

— E mai puţin neîncrezătoare decât îţi imaginezi tu.

— A văzut cum mă priveai. Nu ţine scrisorile în casă, nu mă suna la telefon de acolo.

— Tu m-ai sunat.

— Pentru că mi-era frică. O singură dată. Şi mi-a fost foarte ruşine.

— Mi-ai dat viaţă în noaptea aia.

— Dar apoi te-ai întors la căminul tău. Eram întinşi pe pat în casa lui Madame Mathilde şi vedeam în oglindă cum te uitai la ceas.

— Dar nu mi-ai spus că voiai să petrecem toată noaptea împreună.

— Nu voiam să-mi spui că nu se poate.

— Aş fi vrut să mi-o fi cerut.

— Ştie că eşti cu mine. Te urmăreşte. Te rog, arde

scrisorile, ascunde-le în altă parte.

— Nu vreau să mă despart de ele.

— Şi ce ai să faci când se va termina anul universitar în America? Ai să te întorci la Madrid şi eu va trebui să aştept să-mi scrii?

— Nu trebuie să vorbim acum despre ceva ce e foarte departe.

— Nu vreau ca întreaga mea viaţă să depindă de tine.

— Tu ai ştiut cum era a mea când am început să fim împreună.

— Nu ştiam că o să fiu atât de îndrăgostită.

Dar înainte să vină ruşinea şi vinovăţia, începuseră să înţeleagă deja că paradisul îi părăsise, că fără să-şi dea seama ieşiseră din el, că pierduseră sau nu mai meritau o stare de graţie de care nu fuseseră responsabili nici atunci când li se întâmpla, la fel de străină de voinţa fiecăruia dintre ei ca un vânt favorabil care i-ar fi ridicat pe deasupra accidentelor zilnice şi a limitelor din vieţile lor şi care acum ar fi dispărut la fel de uşor cum venise. Dorinţa nu era mai puţin intensă, dar avea un tăiş ascuţit de exasperare; abia îndeplinită, se dizolva în singurătate, nu în gratitudine, se molipsea nu de blazare, ci de o tainică decepţie, de un fel de neîncredere. Casa de timp în care se închideau atunci când erau împreună nu le mai oferea sanctuarul obişnuit: vedeau ca pe o repetată insultă aerul de bordel de lux din camera lui Madame Mathilde, vulgaritatea iritantă a tapetului de pe pereţi, firele descusute din covor, simţeau mirosul dezinfectantului ieftin, igiena insuficientă a băii aflate după paravanul oriental, acoperit pe jumătate de un şal de Manila. S-au întors după zilele atât de scurte pe malul mării, iar căldura de iunie din Madrid era irespirabilă, aerul era uscat că răsuflarea unui cuptor; lehamitea nesfârşită a zilelor sufocante şi mohorâte, ostilitatea din privirea oamenilor de pe stradă, trupuri neîngrijite asudând în interiorul tramvaielor. Pentru prima dată, şi unul, şi celălalt erau în stare să-şi imagineze un viitor în care nu mai erau iluminaţi de dragoste: în clipele fugare de luciditate şi remuşcare se vedeau din nou de parcă nu s-ar fi cunoscut, ruşinaţi în taină de ei înşişi, istoviţi de deziluzia unei excitaţii susţinută, fără răgaz prea mult timp. Poate că trebuiau să-şi acorde un respiro, să se elibereze o

vreme de obsesia morbidă de a fi împreună, de a-şi trimite atâtea scrisori şi de a le aştepta mereu.

Soneria telefonului l-a făcut să tresară într-o noapte arzătoare de iunie, la sfârşitul unei zile în care pusese stăpânire pe el o formă de indispoziţie, căpătând în amintire valoarea îndoielnică a unei premoniţii. Cuvântul *accident* a fost folosit încă de la început, dar cu o inflexiune ciudată, de ceva indeterminat despre care e mai bine să nu se pomenească nimic, ca o sugestie de acuzaţie, o enigmă oarecum tulbure. „Vino cât mai repede, Adela a avut un accident.” Era vocea ostilă a fratelui mereu la pândă, paznic autodesemnat al onoarei familiei, pusă în pericol de intrusul venetic, soţul trist şi necesar la răstimpuri pentru perpetuarea neamului, întotdeauna însă îndoielnic, atât prin ideile sale, cât şi prin comportament. „Se află în afara oricărui pericol, dar ar fi putut să fie foarte grav.” Nu i-a spus mai mult de atât; la început nici mărar ce se întâmplase şi nici unde îi cerea să vină, voia să-i sugereze prin tonul lui şi cu puţina informaţie oferită că ei, familia, veniseră în ajutorul fiicei şi surorii şi că, încă o dată, se dovedea că soţul nu era numai irelevant, ci şi suspect, fapt pentru care era de preferat să i se spună doar strictul necesar. Că Adela se împiedicase sau alunecase, că putea să fi murit, că o duseseră la spitalul cel mai apropiat, sanatoriul pentru tuberculoşi. Toată îngrijorarea a ţâşnit brusc, toată vina, aparenţa de forţă păstrată atât de precar se prăbuşea dintr-odată în urma impactului seismic al fricii. Când a sunat telefonul, Ignacio Abel era aşezat în biroul lui, în faţa mesei cu sertarele deschise, pe care uitase să le închidă cu cheia în dimineaţa aceea înainte să iasă din casă, grăbit de un telefon urgent, lângă balconul deschis, unde nici măcar o urmă de briză uşoară nu mişca draperiile, lăsând să intre printr-un suflu neclintit o căldură neîmblânzită de căderea nopţii. A ajuns acasă când de-acum începeau să se aprindă felinarele de pe stradă, iar fiica sa, care se ridicase de la masa de studiu când a auzit cheia în broască pentru a-i veni în întâmpinare, i-a spus că nu ştia unde e mama ei, dar niciunul dintre ei nu s-a îngrijorat pentru moment, fiindcă era posibil să fi mers la slujbă sau într-o vizită ori la vreo reuniune la clubul cititoarelor. A intrat cu ea în salon şi fiica, mereu dornică să-i fie pe plac, i-a adus ziarul pe care el ar fi preferat să nu-l citească

de data asta, cu doza zilnică de titluri alarmante şi mai ales cu spaţiile albe ale informaţiilor cenzurate, cu ştiri dezastruoase şi opinii inepte. Guvernul dezminţea ritos că în dispensarele medicale s-ar fi produs un aflux de copii, victime ale unor caramele otrăvite, care, după zvonuri nefondate, ar fi fost împărţite de maici la uşile bisericilor din cartierele muncitoreşti. Muncitorii din construcţii care vor să lucreze pe şantier puteau să facă asta cu convingerea că forţa publică nu avea să tolereze nici cea mai mică încălcare a legii din partea elementelor armate. Şi-a scos sacoul şi cravata, şi-a descheiat gulerul lipicios al cămăşii, redus de căldură şi oboseală la o lehamite invincibilă. Băiatul a venit din camera lui şi l-a sărutat cu un aer de formalitate excesivă, pe care îl căpătase în ultima vreme, pe măsură ce se îndepărta de copilărie. Poate că încă păstra o urmă de ranchiună din cauza palmei după incidentul cu pistolul. L-a întrebat dacă putea să-l ajute la un exerciţiu de geometrie. Ignacio Abel se simţea uşurat de câte ori trebuia să-şi ajute fiul în aspecte care nu implicau o tensiune emoţională şi în care putea să se arate generos fără efort. Miguel se speria repede, se simţea lesne incompetent, inferior surorii lui, care obţinea cu uşurinţă ceea ce lui îi era foarte greu, note excelente şi vizibila aprobare a tatălui. L-a sărutat pe băiat şi şi-a petrecut distrat mâna prin părul lui în timp ce deschidea fără chef ziarul. „Lasă-mă câteva minute şi apoi o să ne uităm pe caiet la mine în cabinet.” Rotaţia zilnică a obiceiurilor: repetarea lor confortabilă şi monotonă, la fel ca privelişte a mobilelor din salon şi a tablourile de pe pereţi, a ceasului de pe poliţa de deasupra şemineului, ca apariţia fetei care venea de la bucătărie ştergându-şi mâinile pe şorţ, ca să-l întrebe dacă voia să bea ceva înainte de cină, cu o strălucire unsuroasă de sudoare pe faţă. Niciodată nu i-ar fi spus lui Judith Biely că, în adâncul inimii lui, această rutină nu era deloc apăsătoare.

— Tu ştii unde a plecat doamna?

— Nu, domnule, a plecat şi nu mi-a spus nimic, nici măcar n-am văzut-o când a ieşit.

— A plecat de mult?

— Destul. Încă nu se întorseseră copiii de la şcoală.

Alarma cauzată de absenţa Adelei se strecura foarte lent în conştiinţa lui. Era obosit, de fapt se bucura de plecarea ei, pentru că aşa nu trebuia să se chinuie să întreţină o

conversaţie, observând în acest timp la ea semnele posibile ale nefericirii sau ale suspiciunii. Prin balcon intra un aer care avea densitatea aburului cald, încărcat de mirosul muşcatelor şi al florilor de salcâm, şi de zvonul străzii de care îi despărţeau câteva etaje: conversaţiile bărbaţilor de la intrarea unei taverne, motoare şi claxoane, muzica unui aparat de radio, textura sonoră a Madridului, care îi plăcea atât de mult, chiar dacă de puţine ori era atent la ea, atenuată în acest cartier nou, încă în construcţie, cu şiruri de copaci foarte tineri şi străzi largi şi drepte.

Era ora nouă şi Adela încă nu se întorsese. Băiatul îl aştepta cu cartea de geometrie şi caietul de exerciţii, oprit în uşă, nehotărât dacă să-i atragă atenţia sau nu. În drum spre cabinet i-a pus mâna pe umăr şi şi-a dat seama cât de mult crescuse. A aprins lumina şi a înţeles brusc motivul pentru care Adela plecase fără să spună nimănui nimic şi întârzia atât de mult. Sertarul biroului pe care obişnuia să-l încuie cu cheia era răsturnat pe podea. În jurul lui erau plicuri şi scrisori risipite, foi de hârtie albastre, acoperite de scrisul des şi înclinat al lui Judith Biely, fotografii, un vraf cu cele mai recente, cele pe care şi le făcuseră unul altuia în timpul călătoriei la Cádiz. I-a spus băiatului cu asprime să aştepte afară, dar a observat că văzuse acelaşi lucru ca el şi probabil că înţelesese, cu intuiţia lui fulminantă pentru zonele sumbre ale intimităţii părinţilor, cu acel instinct al alarmei pe care Ignacio Abel îl descoperise de atâtea ori în ochii lui, atribuindu-i o ascuţime rar întâlnită la un copil, dar care nu era altceva decât panica infantilă la turbulenţele indescifrabile ale adulţilor. A închis uşa când a rămas singur şi a examinat detaliile dezastrului, copleşit brusc de iruperea ireparabilului. Scrisorile toate, începând cu prima, cu o dată din vara trecută, cărţile poştale, detaliile triviale şi obscene, la fel de trădătoare, plicurile sfâşiate de nerăbdare, scrisorile înţesate de cuvinte, de note şi exclamaţii pe margini, profitând cu avariţie de tot spaţiul hârtiei. Şi fotografiile lui Judith în Madrid şi în New York, sprijinită de balustrada albă de pe puntea unui vapor; una pe jos, călcată în picioare, cu o urmă vizibilă de pantof, alta lăsată întoarsă pe masă, printre hârtii, alte două pe jos, lângă sertar, de parcă Adela nu le-ar fi văzut sau nu ar fi considerat necesar să le privească. Pe jos, ruptă în

două, se afla scrisoarea pe care el o începuse în noaptea dinainte şi pe care o ascunsese în grabă atunci când Adela a intrat să-i spună noapte bună. A privit-o pe deasupra şi s-a ruşinat de propria-i vehemenţă: dintr-odată i s-a părut nesinceră, forţată; să scrii epistole de amor poate fi o muncă extenuantă.

Şi-a pipăit faţa şi a simţit că se înroşise. Sudoarea îi lipise cămaşa de spinare şi îi umezise supărător mâinile. A strâns la întâmplare scrisorile şi fotografiile, a pus sertarul la loc şi l-a încuiat cu cheia. Cu o scânteie de luciditate tardivă şi cu totul irelevantă a retrăit un moment din acea dimineaţă când, în timp ce pregătea hârtiile de pus în servietă, privise înspre sertarul cu cheia băgată în încuietoare şi îşi pusese în gând să se asigure că îl încuiase înainte să plece şi că avea să pună acea cheie micuţă într-un buzunăraş al sacoului unde nu ţinea nimic altceva. Uneori, de-a lungul zilei, se asigura că încă mai era acolo, pipăind căptuşeala cu o prudenţă reflexă. A sunat telefonul şi a ridicat receptorul cu o tresărire: era poate Adela, care suna din casa părinţilor, trebuia să se străduiască să improvizeze o explicaţie neverosimilă, care avea să agraveze abjecţia faptelor, fără să rezolve nimic. Înainte de a rosti vreun cuvânt a recunoscut în receptor vocea cumnatului, pe care copila îl saluta de la celălalt telefon din casă, iar el a rămas în tăcere. Fratele străjer suna poate ca să ceară socoteală pentru afront, cavaler rătăcitor, apărător al onoarei familiei. Fiica a bătut la uşa biroului fără s-o deschidă: „Tată, e unchiul Víctor, zice să treci la telefon.”

21

A făcut totul cu grijă, fără să se grăbească, de parcă ar fi pus în practică un plan elaborat cu minuţiozitate de mult, fără alt simptom al neglijenţei decât scrisorile aruncate pe podea şi sertarul răsturnat, păstrând încă în încuietoare cheia minusculă, pe care Adela o observase poate în dimineaţa respectivă, în timp ce supraveghea cum se făcea curăţenie în cabinet. Servitoarele obişnuiau să şteargă praful fără mare chef şi să schimbe câteva lucruri de la locul lor, ceea ce îl irita pe Ignacio Abel, care păstra în această cameră de lucru un echilibru special între disciplină şi dezordine, unde adesea uita foi separate sau decupaje din ziare ori fotografii din reviste internaţionale, de care mai târziu se întâmpla să aibă nevoie urgent. Văzuse cheia dimineaţa, devreme, atunci când servitoarele strângeau de prin camere şi aeriseau casa, dar a stat mult pe gânduri înainte să se hotărască dacă să deschidă sertarul pe care el îl ţinea mereu închis şi adevărul este că n-ar fi putut să nu observe cheia, aşa micuţă cum era, o strălucire de metal în biroul cu balconul deschis. Exista posibilitatea să nu fi avut nicio tresărire sau să-şi fi înfrânt tentaţia, la început nu foarte puternică sau cel puţin nu foarte conştientă, nu într-atât încât să o resimtă ca un spin sau ca o apăsare fizică, în mijlocul datoriilor casnice. Dar nu a uitat de ea nicio clipă, nici măcar atunci când o distrăgeau alte lucruri, când revedea împreună cu bucătăreasa meniurile pentru următoarele zile sau când vorbea la telefon cu mama ei – îngrijorată, din cele spuse de doña Cecilia, cu corpul descompus... Peste tot numai ştiri oribile, oamenii onorabili nici nu mai pot să iasă în oraş, nici măcar să meargă la biserică fără să fie insultaţi, ba acum le calomniau şi pe bietele călugăriţe cu minciuna că le-ar fi împărţit copiilor bomboane otrăvite, li se strigau vorbe de ocară pe stradă, erau ameninţate cu incendierea mănăstirilor. Auzea în telefon zumzăitul plângăcios al vocii mamei, şi tot nu uita de cheie. I se părea că o vedea mică şi mârşavă, strălucind în penumbră când s-a întins în pat

cu draperiile trase şi storurile deschise, căutând să-şi aline o durere de cap care devenea mai apăsătoare în zile precum aceea, înnorată şi călduroasă, cu o lumină gri ce o împiedica să-şi dea seama ce oră era. Ce bine ar fi fost să treacă mai repede cele câteva zile până la încheierea anului şcolar şi să poată să plece din Madrid la casa atât de dragă din Sierra, la tihna înserărilor parfumate de briza mirosind a pin şi a mălăoi, ce îi reda în mod necondiţionat o fericire de paradis infantil, înfiripată nu din amintiri, ci din senzaţii instinctive, cântecul greierilor în întunecimea umedă a grădinii, dincolo de terasa de unde încă nu fuseseră luate farfuriile pentru cină, scârţâitul leagănului în care se dădeau copiii, restituindu-i ca un ecou în timp acelaşi scârţâit şi alte voci infantile foarte asemănătoare, de fapt ale ei şi ale fratelui ei cu mulţi ani în urmă.

Trebuia să-şi înfrunte lehamitea agravată de letargia fizică pentru a organiza ca o campanie militară îndatoririle anuale ale mutării la Sierra („cu cât mai repede plecaţi din Madrid, cu atât mai bine, copila mea; tatăl tău zice că o să se întâmple ceva foarte rău şi eu îi spun să tacă şi să nu-l mai văd că citeşte ziarul, ştii doar ce păţesc, că abia mai am timp să ajung la baie”): scoaterea covoarelor, complicaţia colosală a spălării tuturor rufelor albe, ordinea din dulapuri, lăcuirea parchetului şi a mobilelor şi ştergerea lămpilor înainte de a acoperi totul cu huse ca să le ferească de praf care tot se va strecura, chiar dacă toate storurile erau bine închise, praful deşertic al verilor în Madrid. Dar de unde avea să-şi stoarcă puterea ca să dea ordine slujitoarelor şi să păstreze trează autoritatea de care era nevoie ca să verifice totul, dacă ea umbla prin casă târându-şi picioarele, în capot şi papuci, în ciuda orei înaintate, nepieptănată, fără chef să se privească, fără vlagă să o mustre pe bucătăreasă pentru că radioul era dat prea tare, cu anunţuri şi cântece flamenco ce îi duduiau înăuntrul craniului. La fel ca pulsaţia de durere în tâmple, cheiţa se insinua în conversaţiile şi acţiunile ei. Uneori se străduia să uite de ea, iar alteori regreta că o văzuse şi îşi reproşa în acelaşi timp curiozitatea şi laşitatea, nerăbdarea de a examina interiorul sertarului şi frica de ceea ce ar fi putut să găsească în el. Dar până la urmă putea să nu fie nimic care să-i justifice toată neliniştea, prin urmare cel mai înţelept lucru ar fi fost să se aşeze liniştită în faţa biroului din

cabinet şi să asculte declicul mecanismului, în timp ce răsucea cheia în broască, şi astfel să-şi găsească vindecarea de incertitudine un minut mai târziu, ba chiar să-şi îngăduie puţină remuşcare, deoarece a căzut pradă unei curiozităţi uşuratice, pentru că a invadat o redută privată ce nu îi aparţinea.

Nu era oarbă, nu era proastă; era imposibil să nu suspecteze ceva: nu din cauza neîncrederii ei, ci a neglijenţei lui atât de masculine, a lipsei lui de atenţie faţă de ceea ce lăsa să se vadă prin tot ce făcea. Dacă el nu era acolo, Adela intra în cabinet doar pentru a supraveghea slujitoarele făcând curăţenie, mişcându-se cu un amestec de reverenţă şi precauţie, pentru a nu tulbura nimic de la locul lui şi, în acelaşi timp, pentru a nu permite proliferarea dezordinii, purtându-se cu o grijă invizibilă. Privea lucrurile fără să le atingă, examina o foaie pe care era desenat ceva şi o punea în acelaşi loc sau poate impunea o anumită armonie geometrică în obiectele şi hârtiile de pe birou. (Ce invidie simţea atunci când Zenobia Camprubí îi povestea că ea era mâna dreaptă, secretara, dactilografa, aproape editoarea lui Juan Ramón, că ea citea totul şi el nu considera nimic încheiat până când Zenobia nu-şi dădea aprobarea). Ţinea creioane şi pensule într-un borcan, aduna notele împrăştiate, cărţi de vizită şi foile smulse dintr-un caiet şi le punea sub prespapier, fără să se chinuie prea mult să descifreze caligrafia măruntă, atât de cunoscută ei, care cu trecerea anilor devenise şi mai rapidă şi mai apropiată de microscopic, chiar dacă nu mai greu de înţeles pentru ea. (O durea şi mai mult să o audă pe Zenobia vorbind despre datoriile ei istovitoare – zâmbind, cu acel amestec specific ei, de lamentare şi lăudăroşenie, cu ochii albaştri foarte strălucitori, la fel ca pielea ei albă şi dantura americană – pentru că şi ea, în alte vremuri, se bucurase să bată la maşină articole şi notiţe luate de Ignacio Abel, încântată să-l ajute, să facă ceva util, care să o lege activ de munca lui). În scrisul din ce în ce mai mic părea că există o vocaţie instinctivă spre invizibilitate. Dintr-un reflex precaut, prefera să nu se încăpăţâneze să-l descifreze, eludând eventualitatea de a afla ceva ce ar fi putut fi dureros; îi pipăia buzunarele sacourilor înainte să le trimită la curăţătorie, încercând să nu se uite la ce scrisese pe vreo hârtie uitată, să nu se întrebe de ce avea două bilete la sesiunea de dimineaţă de la cinematograf într-o zi de lucru, să nu investigheze cui

aparţinea un număr de telefon notat pe marginea unui ziar. Ceea ce o femeie nu ştie nu o poate răni: poate chiar să nu fi ajuns să existe. Curiozitatea era o capitulare anticipată: semnalul de pericol, panica. Adela fusese educată în spiritul de a nu pune întrebări şi de a nu se îndoi de comportamentul bărbaţilor dincolo de sfera domestică. Onorabilitatea persoanelor nu era supusă unei cercetări prea exigente. De altfel, erau permise şi chiar încurajate manifestările triviale şi inacceptabile, dar nu se putea spune că nu s-a văzut ceea ce o dată a fost scos la lumină. Acum, trivialul devenise vizibil peste tot în Spania, expus cu o carnalitate ofensivă, fără să-i pese cuiva. Un post cu o responsabilitate atât de mare pe şantierul Oraşului Universitar cerea tot timpul din viaţa diurnă a unui bărbat inteligent şi viguros care, pe lângă aceasta, încerca să nu abandoneze alte proiecte şi care începuse să primească propuneri internaţionale. Suflet onest şi fire pasivă, Adelei îi plăcea ca lucrurile să fie ce păreau. Oare nu spunea soţul ei că o clădire trebuie să arate ceea ce este în mod cinstit, din ce este făcută, la ce foloseşte şi pentru cine? În unele dimineţi era şi mai mare dezordinea, pentru că el lucrase până dimineaţa: ca să nu o trezească, dormise pe divanul ocupat în mod obişnuit de cărţi şi dosare cu planuri. Cu timpul, devenise ceva din ce în ce mai obişnuit să doarmă în cabinet. Divanul era mare şi comod; ea se asigura ca în dulap să se găsească mereu o pătură şi o pernă curată. Uneori ea se simţea rău şi era incomod pentru amândoi să doarmă împreună. Uneori, mai ales în ultimul an, el era atât de ocupat cu lucrările de la Oraşul Universitar, că se întorcea acasă abia la două sau la trei dimineaţa. Oricât de încet ar fi deschis uşa şi ar fi păşit pe hol, ea simţea. Rămăsese trează, privind ora marcată de acele fosforescente ale ceasului de pe noptieră: sau adormise şi somnul era aşa de fragil, încât zgomotul îndepărtat al ascensorului punându-se în mişcare o trezea, sau atingerea cheii introduse cu grijă extremă în încuietoare. Paşii se apropiau, Adela închidea ochii, rămânea rigidă în pat, străduindu-se ca respiraţia ei să aibă regularitatea somnului. Ca el să nu ştie că ea îl aşteptase trează, să nu aibă cumva bănuiala că ar fi supravegheat. Dar paşii nu se opreau lângă dormitor, ci luau drumul biroului. Cât de clar se auzea totul în liniştea casei, în ciuda vastităţii ei, cât de perceptibil era fiecare sunet familiar, catalogat în memorie: uşa biroului

deschizându-se, apoi închizându-se, aprinderea lămpii cu un zgomot sec, greutatea corpului său obosit lăsându-se pe arcurile divanului. Atât de istovit, atâtea ore de muncă fără o clipă de răgaz, atâtea zile fără vreun moment de respiro, atât de cufundat în neliniştile şi obsesiile lui, termenele-limită ajunse la final, detaliile nenumărate care îi solicitau atenţia, accidentele de pe şantier, schelele care se prăbuşeau pentru că fuseseră ridicate în grabă şi cu neglijenţă, grevele, zilele pierdute, ameninţările la telefon, scrisorile anonime primite prin poştă. *Ce altceva mi-aş fi putut dori decât să pot să te ajut dacă mi-ai fi îngăduit*, *dacă ai fi avut încredere în mine aşa cum aveai la început şi dacă ai fi considerat că aveam destulă inteligenţă ca să înţeleg ce-mi povesteai.*

Ceea ce o ţinea trează noaptea era tot mai mult teama de a nu i se fi întâmplat ceva. Dimineţile se apleca peste balcon ca să-l vadă cum iese din clădire şi merge spre garajul unde ţinea automobilul. Nişte pistolari îl aşteptaseră pe un inginer de la Canalul de Lozoya lângă portalul casei, nu foarte departe de acolo, şi apoi îl împuşcaseră în staţia de tramvai, continuând să tragă când era deja prăbuşit la pământ, dinaintea oamenilor care aşteptau şi se uitau în altă parte. Zenobia i-a povestit că în noaptea când a fost ucis căpitanul Faraudo ea trecuse împreună cu Juan Ramón pe la colţul străzii Lista cu Alcántara şi văzuse balta de sânge necurăţată de nimeni, peste care oamenii călcau indiferenţi, lăsând urme pe trotuar. Prefera să nu se gândească la alte lucruri, dacă era cu putinţă să evite. Se temea însă pentru el, aproape la fel cum se temea pentru fratele ei, mai ales de când nesăbuitul avusese extravaganţa de a se îmbrăca în uniformă şi de a purta pistol, tocmai el care era aşa miop şi stângaci, care de mic se speria de artificii şi de căpăţânile uriaşe[59] care defilau la serbările populare. Suna telefonul la ceasurile înaintate ale dimineţii şi ei îi stătea inima în loc. Se auzeau împuşcături şi ţipete pe stradă şi slujnicele ieşeau în fugă să se uite la balcon, cu aceeaşi curiozitate frivolă ca atunci

[59] În timpul sărbătorilor populare au loc procesiuni cu *uriaşi (gigantes,* în spaniolă) şi *căpăţâni* sau *căpoşi* (*cabezudos*, în spaniolă), capete de dimensiuni mari, realizate din rigips şi carton pictat, destinate să creeze un efect comic în comparaţie mai ales cu statura uriaşilor, dar şi prin disproporţionalitatea dintre acestea şi corpul persoanei care le poartă pe umeri (n. tr.).

când trecea vreo nuntă sau vreo procesiune. În ziua când a fost ucis inginerul, bucătăreasa s-a întors de la cumpărături susţinând că văzuse cu ochii ei cadavrul pe caldarâm, acesta fiind neîndoielnic motivul pentru care petrecuse două ceasuri pe stradă. „Dădea din picioare ca un iepure”, repeta ea, „ca un iepure”. Dar era mai bine să nu le spună nimic pentru că nu aveau nicio reţinere să o înfrunte, să comenteze în şoaptă în timp ce se îndepărtau pe coridor în drum spre bucătărie: oare cine s-o fi crezând asta, că ea o să fie mereu o doamnă şi noi, nişte servitoare. Oamenii nu aveau judecată. Slujnicele, portarul clădirii şi vânzătorul de la băcănie puneau ţara la cale pe la colţuri şi vorbeau despre morţii în atentate ca despre incidentele din timpul unui meci de fotbal. Ignacio Abel ajungea târziu în noapte şi ea se gândea la ştirile despre împuşcături şi asasinate difuzate la radio, chiar dacă mereu spuse pe jumătate din cauza cenzurii, ceea ce le făcea şi mai alarmante. O înspăimânta naturaleţea cu care tatăl şi fratele ei profeţeau că foarte curând avea să se întâmple ceva foarte grav, că ţara nu putea să cadă în prăpastie mai jos de atât, că abia după o mare baie de sânge lucrurile aveau să se îndrepte în Spania. Aceste cuvinte banalizate de cât de des fuseseră repetate o făceau să se înfioare: baie de sânge. Nu erau abstracte pentru ea: îşi imagina cada din casă plină de sânge care se revărsa picurând pe dalele albe ale podelei. Îl întreba pe el, temătoare să nu-l deranjeze, să nu spună ceva care să-i accentueze nervozitatea şi oboseala, mai vizibile pe măsură ce treceau lunile şi se apropia vara: „Dragă, ce o să se întâmple? Nu o să se întâmple nimic, ca de obicei. Mult zgomot pentru nimic. Spania e o ţară de palavragii şi gură-spartă.” Îi răspundea fără să o privească în ochi. Atât de obosit, încât atunci când ajungea devreme adormea în timp ce citea ziarul, în aşteptarea cinei. Atât de ocupat, încât chiar şi după cină se închidea în cabinet pentru a lucra la masa de desen sau pentru a compune vreo scrisoare sau pentru a vorbi la telefon. I-a luat mult timp până să-i trezească bănuieli. Nu şi-a imaginat niciodată că ar fi putut să o înşele sau că avea să-şi găsească o iubită ca atâţia alţi bărbaţi. Îl plăcuse de la început pentru că nu era precum ceilalţi: nu mirosea a tutun, se purta mereu educat cu ea şi era iubitor cu copiii, fără să ridice niciodată vocea la ei (cu excepţia acelei dăţi, în mai, când a ieşit descompus din cameră şi s-a întâlnit cu

ea pe hol şi nu i-a spus nimic, iar băiatul avea faţa roşie şi era paralizat, congestionat, gata să izbucnească în lacrimi, tremurând, cu gura deschisă de parcă nu ar fi avut aer, ca atunci când era nou-născut şi se oprea din plâns şi i se umfla pieptul şi părea că avea să se înece), atunci când tatăl şi fratele ei, la fel ca toată lumea, începuseră să vorbească de politică ţipând în gura mare, el îşi ţinea părerile pentru sine sau le exprima într-un mod ironic, nu mergea la cafenele; un singur scop îi călăuzea întreaga viaţă: faptul că oamenii şi lucrurile din imediata lui apropiere era o consecinţă a vocaţiei sale, pe care Adela o accepta cu o admiraţie melancolică. În apropierea lui se insinua din ce în ce mai mult o umbră de absenţă; faptul că absenţa ar fi învăluit un nucleu de răceală era pentru Adela o descoperire pe care prefera să nu o facă. Educaţia ei insuficientă de domnişoară spaniolă îi lăsase un sentiment de inferioritate intelectuală, accentuată de faptul că inteligenţa ei ascuţită îi îngăduia să intuiască vastitatea a ceea ce nu învăţase. Cu ce ar fi putut ea să compenseze formidabila energie desfăşurată de un bărbat cu voinţa şi talentul puse în slujba unei profesii atât de pline de dificultăţi şi de posibile recompense precum cea a soţului ei? Atât de bogată în discipline diverse, care lăsau loc în egală măsură inventivităţii şi rigorii matematice, modelării secrete şi manuale a formelor (desenele pe masă, în fiecare dimineaţă, micile machete cu care se jucau copiii odinioară) şi curajului de a da ordine şi de a conduce maşinării şi echipe de muncitori. Un om avea de plătit un preţ pentru privilegiul de a fi activ, de a modifica în mod vizibil faţa lumii. El, soţul ei, poate că nu ştiuse să aprecieze de la bun început preţul pe care îl avea de plătit. Îşi dorise atât de mult să fie numit pe acest post: poate că numai ea, care cunoştea mai bine decât oricine semnele vizibile a ceea ce el se străduia să ascundă, ştia cât de mult conta asta pentru el, chiar dacă din scrupul masculin cultiva răceala; cu câtă nerăbdare aşteptase telefoane care nu mai sunau, scrisori cu antete oficiale care întârziau mult prea mult. Pentru el conta să fie ales dintre atâţia alţi arhitecţi, să aibă ocazia de a lucra într-un proiect de o originalitate şi o scală neobişnuite pentru Europa, dar, după cum ştia ea prea bine, pentru el conta şi să fie deasupra tuturor: a celor care avuseseră mai multe şanse decât el, a celor care aveau nume cu rezonanţă şi se bucurau de

influenţă. Şi el se folosise de a sa: aşa cum îi expunea doctorului Negrín dovezile orientării sale republicane şi socialiste, tot astfel nu a respins nici ajutorul prietenilor socrului său, cu o poziţie bună pe lângă ultimele guverne monarhice. Poate nici măcar el însuşi nu îşi dădea seama în acele vremuri de intensitatea ambiţiei sale. Bărbaţii, observase Adela, nu dovedeau prea multă perspicacitate în privinţa propriilor defecte, cu atât mai puţin atunci când cu o certă neruşinare sufereau o suspendare temporară a propriilor principii. Pentru ea, aceste principii explicite ale soţului ei contau mai puţin decât pentru el, aşa că nu i-a fost greu să observe cu indulgenţă simpatia lui trecătoare pentru două sau trei fosile din camarila regelui care se bucurau de funcţii onorifice în Consiliul Lucrărilor Oraşului Universitar, vechi cunoscuţi ai lui don Francisco de Asís. Socrul binevoitor, bine situat în regimul căruia nimeni nu-i putea intui colapsul apropiat, a trimis scrisori, a înlesnit întâlniri, a elogiat cu o supraabundenţă verbală meritele soţului fiicei sale. Ea îl observa de aproape: vedea ceea ce el însuşi nu observa, strălucirea anxioasă din priviri, uşurinţa bruscă de a accepta un anumit grad de adulaţie sinceră, nerăbdarea care întotdeauna îl caracterizase şi care era cauza, şi nu consecinţa dorinţelor mereu nesatisfăcute, nu întotdeauna formulate în propria lui conştiinţă, cu atât mai puţin comunicate ei. Ce ar fi putut ea să-i ofere, ce satisfacţie, ce alinare măcar, dacă fusese educată să fie o făptură infirmă din punct de vedere intelectual, ca una din chinezoaicele acelea cărora de mici li se leagă strâns tălpile în feşe.

Dacă ar fi putut măcar să studieze, dacă ar fi putut beneficia măcar de o parte din avantajele care o aşteptau pe propria ei fiică, manifestându-se deja în toată splendoarea la numai paisprezece ani; sau dacă ar fi avut curajul de a umbla dintr-o parte în alta vânzând şi cumpărând lucruri şi mobilând şi închiriind apartamente precum Zenobia Camprubí, fără să conteze pentru ea părerea celorlalţi, cenzura propriei familii. De câte ori oare nu o întrebase Zenobia de ce nu vine să o ajute în magazinul ei cu artizanat? Ar câştiga ceva bani, ar scăpa de monotonia treburilor casnice, acum când copiii deja nu mai aveau nevoie de prezenţa ei constantă. Bineînţeles că ar fi vrut, dar niciodată nu ar fi îndrăznit să facă acest pas. Faptul că fiul ei

nu era strălucit sau foarte sârguincios nu o frământa. Bărbaţii ajung să-şi găsească în cele din urmă un loc în viaţă. Dar cea care trebuia să studieze era fetiţa, Lita, care trebuia să ştie să se descurce în public, să nu fie niciodată paralizată de aceeaşi timiditate ca a mamei, niciodată supusă în mod anticipat nu atât ordinelor manifeste şi nici măcar privirilor inchizitoriale, cât mai ales dorinţelor neformulate de alţii, nevoii bolnăvicioase de a trezi simpatia prin obedienţă, de a şti ce credeau celelalte persoane despre ea. Cum admira capacitatea tranşantă a soţului ei de a acorda atenţie părerilor celorlalţi doar în măsura în care îi conveneau şi lui. Îl văzuse solicitând, elogiind, ba chiar, uneori, coborându-se până la acel nivel care pentru ea era stânjenitor de observat. Un bărbat cu o concepţie aşa de elevată despre sine însuşi nu putea recunoaşte că se purtase cu ipocrizie: astfel încât era nevoie să-şi creadă propriile minciuni în timp ce le spunea altora şi să uite cât mai repede că le pronunţase. Ea nu îl judeca. Dacă percepea aceste slăbiciuni era datorită atenţiei neobosite pe care dragostea o îndemna să i-o acorde. I-a oferit consolare în momentele de incertitudine, a rămas trează alături de el când se deştepta pentru că nu putea să doarmă, neliniştit în aşteptarea unei decizii care întârzia prea mult să vină. Nimeni în afară de ea nu ştia cât de impudic râvnise Ignacio Abel la această numire, faţă de care în curând avea să manifeste înaintea celorlalţi un scepticism educat, deziluzia intelectualului spaniol înaintea sarcinii uriaşe de a consolida binele public. Idealismul generos putea să nu fie incompatibil cu vanitatea. Dar lucrul îndelung râvnit avea să devină nu după mult timp o povară: capcana pe care cineva şi-o construieşte cu perseverenţă şi în care mai târziu cade singur prizonier. Dorinţa, potolită pentru scurtă vreme de izbânda a ceea ce păruse a o fi stârnit, prolifera ca microbul unei boli care trebuie să fie transferată pentru a putea acţiona într-un mediu diferit. Un bărbat avea în faţă o asemenea abundenţă de posibilităţi, încât, orice ambiţie ar fi ales, ar fi fost minată de conştiinţa celor pe care le exclusese. El întotdeauna trebuia să-şi dorească ceva: entuziasmul sau decepţia sa îşi urmau cu repeziciune cursurile paralele. Pentru a lucra în Oraşul Universitar, îşi neglijase propria carieră de arhitect: lucrările neexecutate sau amânate erau ocazii pierdute care îi alimentau neliniştea şi nu îl lăsau să se bucure de ceea ce ducea la

îndeplinire în acel moment. Viaţa bună pe care o ducea, tot ce izbutise cu atâta efort de-a lungul atâtor ani reprezentau mai ales reversul tangibil al altor vieţi pe care ar fi putut să le cunoască. De asta îi fusese teamă Adelei dintotdeauna, nu de ispita altor femei, ci de neliniştea, suferinţa surdă camuflată în nemulţumire faţă de sine însuşi, dorinţa unor lucruri care contau pentru el mai ales pentru că nu le avea sau pentru că le aveau alţii care nu erau mai buni decât el, a unor locuri al căror maxim punct de atracţie era faptul că el nu se aflase niciodată acolo. Privea revistele de arhitectură cu clădiri proiectate de alţi colegi, pe care la fel de bine le-ar fi putut face el, dacă n-ar fi fost prins în lucrările fără sfârşit de la Oraşul Universitar; fusese invitat să proiecteze biblioteca aceea din Statele Unite şi nici măcar asta nu-i îmblânzea dezgustul: poate că nu era o comandă internaţională atât de importantă precum cele primite de Lacasa sau Sánchez Arcas ori Sert, mai tineri decât el; poate că nu avea să-i ajungă confirmarea sau guvernul nu avea să-i dea voie să plece un an întreg; poate că ar fi preferat să nu-şi ia familia cu el şi poate că nu se hotărâse încă să le-o spună, şi de aceea schimba subiectul când copiii îl întrebau de călătorie şi îi evita ei privirea. Dar adevărul e că i-o evita întotdeauna: nu o privea în ochi, iar dacă o făcea era pentru o clipă incomodă şi nu ajungea să o vadă. Nimic din ceea ce căuta nu-i putea oferi ea. De ce îi oferise în alte timpuri el nu-şi mai amintea. Poate că se ruşina că o iubise vreodată sau cel puţin de faptul de a fi avut nevoie de ea. Îşi lua notiţe cu scrisul lui mărunt şi le păstra sub cheie într-un sertar, cum îşi păstra gândurile pentru el atunci când se afla în preajma ei şi a copiilor şi rămânea o clipă cu privirea pierdută sau încuviinţa ceva când îi povesteau despre şcoală fără să le dea nicio atenţie, sau părea că-şi aminteşte dintr-odată că trebuia să dea un telefon urgent sau să asiste la o reuniune la ore nepotrivite.

Întinsă pe pat, în penumbra dormitorului, în căldura apăsătoare a dimineţii de iunie, ascultând agitaţia slujitoarelor prin casă (vor fi murmurând ceva despre ea: ce noroc avea doamna că poate să stea în pat în miezul zilei, cu vechea poveste ba că o doare capul, ba că a avut o noapte grea: doar n-o fi pentru că nu o lasă soţul să doarmă; cum să n-o lase, dacă pare mai degrabă mama lui; oare unde-şi caută ce nu primeşte acasă. Îi era frică de ele; ridicau vocea intenţionat când treceau

pe lângă uşa închisă a dormitorului; şi ele făceau parte dintre cei care spuneau că doamnele bisericoase şi călugăriţele le dădeau bomboane otrăvite copiilor săraci), Adela vedea cu ochii închişi cheiţa din încuietoare şi se vedea pe ea însăşi deschizând sertarul şi dintr-odată a văzut sau şi-a imaginat ceva şi mai dureros decât posibilitatea de a fi înşelată: nu faptul că el nu o mai iubea, ci acela că n-o iubise niciodată, că se apropiase de ea pentru că nicio femeie de felul şi de rangul care pe el îl atrăgeau nu l-ar fi acceptat, că o ceruse în căsătorie cu acelaşi calcul şi cu aceeaşi aparenţă de sinceritate cu care, ani mai târziu, a ştiut să-i linguşească pe cei care puteau influenţa numirea sa; poate că mătuşile şi verişoarele, dezamăgite de eşecul profeţiilor despre destinul ei de celibatară şi uimite că un tânăr foarte educat şi atrăgător, dar dezolant de sărac, voia s-o ia în căsătorie, avuseseră dreptate în bănuielile lor iniţiale, diluate cu trecerea anilor, dar niciodată complet eliminate. Ambiţia lui de respectabilitate nu suferea compromisuri. Calculase totul încă de foarte tânăr, când descoperise cu uşurare că moartea tatălui său nu avea să însemne sfârşitul studiilor, dar şi că nu o să primească niciodată nimic de la nimeni, în afară de mica sumă de bani pe care tatăl o economisise pentru el şi care îi permitea să supravieţuiască până la absolvirea facultăţii, cu condiţia să trăiască într-o austeritate inflexibilă, vecină cu mizeria. Nu îşi îngăduise nicio slăbiciune, niciun viciu. Inteligenţa şi îndârjirea lui l-au propulsat până la a avea toate calificativele necesare, dar nu şi dreptul de a urca mai sus pe scara socială, atât de importantă pentru el, chiar dacă se vedea pe sine un contestatar radical şi dispreţuitor al formalităţilor burgheze, simţind o repulsie firească faţă de un sistem de caste cu care avusese o experienţă directă, născându-se şi crescând la propriu cu câteva trepte mai jos, la subsolul cabinei portarului. Cum să accepte că trăise o viaţă întreagă în minciună? Adela s-a ridicat din pat şi a mâncat ceva foarte uşor, fără vlagă din pricina căldurii din acea zi şi a durerii de cap. A sunat telefonul şi a crezut că o să-i stea inima în loc. I se întâmplase lui ceva; nişte împuşcături sau o bombă pusă pe şantier; cineva trăsese în fratele ei. Herminia, Hermi, cum îi spunea Miguel, a răspuns la telefon şi a lăsat apoi receptorul deoparte, fără să-l pună în furcă. A spus că nu ştia, că urma să întrebe unde e doamna. Înseamnă că nu era ceva foarte grav.

„Doña Zenobia Camprubí întreabă dacă puteţi să vorbiţi la telefon.” „Spune-i că nu sunt. Că mă întorc diseară şi că o să-mi transmiţi dumneata mesajul.” Prietenelor ei li se părea foarte straniu că nu mai venea la conferinţele de la Lyceum Club, că niciodată nu avea timp să le însoţească la teatru sau la concerte sau pur şi simplu să vină la un ceai în casa doamnei Margarita Bonmatí, care locuia cu câteva clădiri mai încolo, sau în a Zenobiei, care stătea la o distanţă de câţiva paşi, aproape la colţul dintre strada Príncipe de Vergara şi Padilla. Dar ieşea din ce în ce mai rar şi îşi dădea seama că îi era teamă de oameni, de oamenii ostili care ţipau, dar şi de persoanele cunoscute, cele care erau mai afectuoase cu ea; dintr-odată simţea o ruşine care o paraliza, o nevoie de a nu fi văzută, de a nu se privi nici măcar în oglindă. Voia doar să rămână liniştită, fără să vadă pe nimeni, întinsă în pat, în penumbră, dar teama o urmărea până în acest refugiu, alarma unor paşi care se apropiau sau zbârnâitul telefonului, sau neliniştea când copiii se întorceau târziu de la şcoală, sau când se lăsa noaptea şi soţul ei încă nu se întorsese: era mai bine să închidă ochii şi să nu audă pe nimeni şi nimic, fără să fie moartă, ci doar ferită de orice tresărire de teamă. Mai târziu, servitoarele aveau să spună că încă de dimineaţă li se păruse că doamna se purta ciudat, că i se întâmpla ceva. Se ridicase de la masă fără să-i pese că şerveţelul îi căzuse pe podea, apoi bucătăreasa a văzut că, în loc să se retragă în camera unde broda şi citea, a intrat în cabinetul domnului, având grijă să închidă uşa după ea.

Nu au mai văzut-o când a ieşit. A plecat din casă fără să spună că pleca, fără să pună la loc sertarul care îi căzuse din mâini când a găsit scrisorile şi fotografiile. Doar câteva dintre ele erau scoase din plicuri, de parcă Adela nu ar fi fost curioasă să le citească pe toate sau de parcă ar fi avut destul sânge-rece, încât să le împăturească după ce le-a citit şi să le pună la loc. Sertarul rămăsese răsturnat pe jos, cu cheiţa încă în încuietoare. Ce o rănea cel mai mult nu era faţa tânără şi trupul gracil al amantei străine, ci expresia lui în unele fotografii, zâmbetul franc şi jovial, care ei nu-i fusese dedicat niciodată, dar pe care îl căpăta atunci când poza în faţa celeilalte. Adela trebuie să fi străbătut holul până la dormitor, unde s-a îmbrăcat de stradă, apoi a ieşit din casă fără să fie văzută de servitoare, care i-au

simţit lipsa doar atunci când s-au întors copiii de la şcoală şi nu au găsit-o în camera de cusut, unde obişnuia să se aşeze în fiecare seară, privind spre stradă pentru că îi plăcea să-i vadă venind şi să se asigure că traversau strada aşa cum se cuvine, uitându-se dacă se apropia vreun automobil. La fel aştepta pe vremuri şi întoarcerea soţului ei, atunci când amândoi erau mai tineri, iar el lucra într-un birou municipal şi avea un orar fix (îl vedea cum vine aplecându-se peste balustrada balconului, iar el sărea din tramvai la colţ şi ridica ochii spre ea). Probabil că a vrut să evite riscul de a se întâlni cu copiii, ceea ce i-ar fi zădărnicit planurile, asta dacă atunci când a ieşit din casă avea totul ticluit în minte şi ştia încotro se îndreaptă. Portarul a fost singurul care a văzut-o ieşind şi avea să povestească mai târziu că i s-a părut că soţia domnului Abel mergea mai distrată decât de obicei şi că nu s-a oprit nici măcar să schimbe câteva cuvinte cu el, adresându-i doar un gest din cap, de parcă s-ar fi grăbit să ajungă undeva, ca atunci când ieşea grăbită duminica pentru slujba de la orele douăsprezece. Băcanul de la colţ a văzut-o cum a traversat strada şi cum a aşteptat o vreme un taxi, ridicând uşor mâna înmănuşată de fiecare dată când se apropia unul, cu acea distinsă timiditate pe care o aveau mai toate gesturile ei, de parcă nu ar fi fost sigură că era potrivit pentru o doamnă să se afle singură pe stradă într-o după-amiază călduroasă de la începutul verii şi să-şi ridice mâna ca să cheme un taxi. Purta o pălăriuţă cu un voal îngust, o poşetă, un costum deschis la culoare, nişte pantofi albi, nişte mănuşi scurte de dantelă. Zăpuşeala grea şi ceţoasă dilua umbrele lucrurilor fără să ajungă să le şteargă: siluetele arborilor pe caldarâm, propria ei umbră stranie ce o urma. Băcanul a văzut-o urcând în taxi şi după o vreme i-a văzut sosind pe copii de la şcoală, împingându-se şi ciondănindu-se ca de atâtea ori, băiatul foarte serios, la fel ca mama lui, fetiţa ceva mai mare, dar destul de neglijentă, nepieptănată, râzând în hohote, cu uniforma în dezordine şi genunchii murdari. La un colţ al străzii Alcalá, în faţa gardului de la parcul El Retiro, Adela i-a cerut brusc şoferului să se oprească. I-a dat o bancnotă şi i-a spus să nu oprească taximetrul, pentru că avea să întârzie doar câteva minute. O speria chipul acelui om, felul brusc în care s-a întors spre ea ca s-o întrebe unde merge. Nu mai era nimeni care să nu o intimideze. În uşa bisericuţei în care intra de multe ori nu

ca să se roage, ci ca să se aşeze în linişte, în penumbra răcoroasă, scăldată în lumina vitraliilor, se afla mereu un cântăreţ la vioară orb, însoţit de câinele lui. Atunci când treceau fete tinere în ritm iute de tocuri, orbul cânta arii de zarzuele sau de music-hall; când auzea paşii mai lenţi ai vreunei doamne şi îi simţea parfumul, căpăta o expresie cucernică şi lungea notele liedului *Ave María* de Schubert sau ale lui Gounod, aplecat înainte, cu câinele între picioarele lui, de parcă ar fi păzit cutia de carton unde îşi primea obolul. Era deja acolo în ciuda orei, la uşa bisericii unde nu avea să intre nimeni decât mult mai târziu. „Sfântă Fecioară Maria", i-a spus Adelei, recunoscându-i poate paşii şi parfumul, iar ea i-a răspuns „Concepută fără păcat", înspăimântată de felul în care şi-a întins spre ea braţele ce ţineau vioara şi s-a înclinat cu o reverenţă parodică, dar nu şi-a dat seama că trebuia să-i dea o monedă, atât de buimăcită mergea, atât de nerăbdătoare să intre în biserică pentru a se bucura de senzaţia binefăcătoare de răcoare şi de umbră, de refugiu, de o tihnă netulburată măcar pentru câteva minute. Îi plăcea să viziteze biserica aceasta pentru că aproape întotdeauna era goală şi preotul nu o cunoştea. Cel din parohie o numea doña Adela sau soţia domnului Abel şi îi sugera din când în când să se alăture grupului de doamne pioase, acţiunilor de caritate şi rugăciunilor de grup. În timpul omiliilor tuna şi fulgera împotriva necredinţei timpurilor prezente şi le cerea cu emfază tuturor să se roage pentru mântuirea îndureratei Spanii. În februarie, în duminica dinaintea alegerilor, când Adela ieşea din biserică, parohul s-a apropiat de ea foarte misterios, cu nişte plicuri în mână. Ştia că avea de-a face cu o doamnă catolică exemplară, după cum i-a şi spus, aşa că putea să i se adreseze cu încredere deplină. Trebuia să-i dea Cezarului ce e al Cezarului şi lui Dumnezeu ce e al lui Dumnezeu, asta era porunca evanghelică, iar Bisericii, fiica lui Hristos, îi revenea să respecte această doctrină, fără să se amestece în treburile lumii. În timp ce vorbea, mâna care ţinea plicurile înainta spre ea, chiar dacă nu atât de mult încât Adela să se simtă obligată să le ia. Dar atunci când Biserica suferea de pe urma persecuţiei, oare nu era de datoria bunilor catolici să facă tot ce le stătea în puteri pentru a-i ieşi în apărare? Abia acum înţelegea Adela, fără să înceteze să zâmbească, să încuviinţeze, păstrând încă pacea lăuntrică după slujbă şi după comuniune,

cu vălul negru brodat pe cap. Ea, ca bună catolică, sigur putea să ia o decizie în deplină cunoştinţă de cauză atunci când avea să voteze la următoarele alegeri, dar cine putea să garanteze că servitoarele ei, tinere, cu o cultură modestă, nu aveau să cedeze propagandei demagogice, farmecelor forţelor atee? Sau, pur şi simplu, în ignoranţa, în naivitatea lor, nu vor mai vota, privându-i astfel pe apărătorii Bisericii şi ai Doctrinei Sociale a acesteia de un sprijin umil, dar inestimabil? Blândă, zâmbitoare, Adela a întins mâna dreaptă, iar parohul a întins-o la rându-i pe a sa, crezând că avea să ia plicul cu mesajele electorale, dar Adela nu a făcut altceva decât să împingă cu delicateţe ceea ce i se oferea, abia atingându-l, înclinându-se uşor, surâzând pentru o clipă înainte de a se întoarce cu spatele, rostind cu toată educaţia de care glasul ei era în stare: „Nu vă faceţi griji, părinte, cu siguranţă că toţi vom şti să votăm ce ne dictează conştiinţa, cu ajutorul lui Dumnezeu.” Oare ce ar crede parohul dacă ar şti că votase un candidat al Frontului Popular, mai mult, un socialist, şi anume pe Julián Besteiro, fără să spună nimănui, nici părinţilor, nici fratelui ei şi nici măcar lui Ignacio, care nici nu o întrebase, considerând poate de la sine înţeles că ea vota cu dreapta. *Tu crezi că nu eşti aşa de intransigent ca alţii, dar crezi totodată că dacă o persoană are credinţă trebuie să fie reacţionară şi chiar uşor retardată.* S-a aşezat aproape într-un colţ, în ultimul rând de bănci, după ce şi-a înmuiat degetele în apa sfinţită – piatra atât de rece, răspândind umiditate – şi a îngenuncheat scurt înaintea Sfântului Sacrament în timp ce îşi făcea semnul crucii. Corpul îi atârna, vlăguit de căldură, o dureau genunchii umflaţi. Biserica era mică, fără nimic care să o deosebească de altele, vag gotică, de la sfârşitul secolului al XIX-lea, cu pereţii văruiţi într-un albastru palid, cu imagini sentimentale cu Hristos, Fecioara Maria, Sfântul Iosif cu floarea de crin în mână, cu o expresie ineptă, plină de bunătate şi barba creaţă, şi încă vreo sfântă îmbrăcată în călugăriţă, cu ochii întorşi pios spre cer. Imaginea cea mai mare era a Răstignirii, în faţa căreia se aflau întotdeauna lumânări aprinse. Îi plăcea expresia de nobilă suferinţă umană, de acceptare a durerii şi a nedreptăţii care puseseră stăpânire pe corpul muritor al lui Hristos. Îi plăcea numele scris sub crucifix: *Preasfântul Hristos al Uitării.* Putea să-şi imagineze ce comentarii sarcastice ar fi făcut soţul ei dacă ar fi văzut aceste capele ogivale cu imagini sfinte

şi cerul pictat cu sclipiri. Dar ei îi plăceau dalele ca dintr-o locuinţă de clasă mijlocie şi mirosul amestecat de ceară şi tămâie din aer, penumbra delicată, care făcea mai palide figurile sfinţilor şi în care străluceau ochii extatici de sticlă, tremurul lămpii aprinse în altarul cel mare, deasupra aurului cel mai probabil fals al chivotului. *Bucură-te, Marie, cea plină de har!* Se ruga în şoaptă fără să ceară iertare, ci cu sentimentul că o învăluia o milă melancolică, liniştitoare precum penumbra. *Binecuvântată eşti tu între femei şi binecuvântat este rodul pântecelui tău.* Era de ajuns evidenţa durerii ei insuportabile ca să i se dea iertarea. Ceea ce ar fi vrut era să nu se termine niciodată liniştea şi pacea, să nu-i rănească ochii lumina crudă a soarelui, să i se şteargă din conştiinţă sclipirea cheiţei, strălucirea zâmbetului aceluia tânăr şi străin din fotografii, dezinvoltura jovială a acelei caligrafii, atât de diferită de a ei, învăţată la şcoala de maici, unde şi ea compusese scrisori de dragoste cu mulţi ani în urmă. Singurul lucru pe care îl cerea era să se odihnească, să se elibereze de o extenuare atât de profundă, încât ar fi avut nevoie de ani întregi pentru a simţi o oarecare alinare, să se scufunde în această uitare pe care părea să şi-o dorească pentru sine însuşi Hristos cel Răstignit, uitarea care era singura absolvire de durere. Cuvintele de rugăciune îi veneau fără vreun efort pe buze, cum degetele se îndreptaseră spre apa sfinţită şi apoi spre frunte, bărbie şi piept. *Şi iartă-ne nouă greşelile noastre precum şi noi iertăm greşiţilor noştri.* Dar pentru moment tihna era cu neputinţă. Şoferul de taxi îşi pierduse răbdarea şi începuse să claxoneze. Fiecare claxon, chiar estompat de pereţi şi de draperia grea a bisericii, o cutremura ca un ţipăt. Nu era bine să-l piardă, pentru că i-ar fi fost greu să găsească un alt taxi la ceasul acela al siestei. Cu o lehamite infinită s-a ridicat în picioare şi şi-a făcut din nou semnul crucii când a trecut prin faţa Sfântului Sacrament. A aprins o candelă în faţa înaltei Fecioare de ipsos – avea o umbră vagă de culoare pe pometii galbeni ca de ceară – şi a lăsat să alunece o monedă prin fanta de la cutia milei. Lovitura metalică în interiorul de tablă a răsunat în tăcerea bisericii. *Întoarce-ţi spre noi ochii tăi plini de milă.* Era ceva pentru care trebuia să ceară iertare, dar nu din dorinţa de a se dizolva într-o dulce obscuritate, lipsită de memorie: trebuia să ceară iertare pentru resentimentul alimentat faţă de propria ei fiică, din cauza

devoţiunii necondiţionate arătate tatălui ei, care Adelei i se păruse în mod nedrept o jignire. În ce măsură durerea o făcuse să-şi piardă demnitatea (era o minciună că durerea ar înnobila) până la a fi geloasă pe fiica ei, la a-i purta pică de fiecare dată când o vedea cum îi iese în întâmpinare de cum auzea cheia în încuietoarea apartamentului din Madrid sau balamalele ruginite ale uşii de fier, la casa de la munte. Picioarele umflate o dureau înăuntrul pantofilor cu toc. Auzind-o că iese, orbul şi-a stins mucul de ţigară şi l-a pus după ureche înainte de a relua puţin împleticit liedul *Ave María.* Şoferul de taxi, sprijinit cu coatele de fereastra automobilului, cu cascheta dată pe spate, se uita la ea cum se apropia mai mult cu o expresie de indulgenţă zeflemitoare decât de nerăbdare. Să nu-i vorbească atât de tare când avea să intre din nou în taxi, să nu-i spună nimic pe drumul spre Gara de Nord. Se pregătea să deschidă uşa din spate a automobilului, când şi-a dat seama că nici de data aceasta nu-i lăsase nimic orbului cu vioara. S-a întors, şi-a deschis poşeta şi apoi portofelul şi a ales o monedă, mai generoasă ca alte dăţi. Orbul şi-a scos pălăria, dându-şi seama de sumă după sunet, şi a făcut o reverenţă exagerată, dar de data asta a uitat să-şi ia din gură mucul de ţigară.

Două ore mai târziu, spre şase, a fost văzută coborând din tren în gara aflată de partea cealaltă a muntelui, unde-şi petrecea vara cu familia. Cerul era mohorât ca în Madrid, dar căldura nu era aşa de apăsătoare. Şefului de gară, pe care îl cunoştea de când era copil, i s-a părut ciudat să o vadă îmbrăcată atât de elegant ca de oraş, dar şi mai mult îl surprindea să o vadă singură, fără valiză, cu pantofii aceia cu toc cu care trebuie să-i fi fost tare greu să înainteze pe scurtătura dintre gară şi drumul ce ducea spre casa ei, pierzându-se repede printre pinii aflaţi la marginea satului. Poate că au văzut-o şi câţiva dintre bărbaţii care jucau cărţi şi beau vin la birt, cei care rămâneau tăcuţi o clipă şi se uitau pe fereastră de fiecare dată când trecea vreun tren. Chiar dacă venise căldura, încă nu începuseră să sosească familiile de turişti. Au văzut-o cum se îndepărtează pe cărarea îngustă, printre arbuştii de mălăoi – abia înfloriţi, cu pistilul galben între petalele albe şi frunzele de o strălucire lipicioasă –, păstrându-şi cu greutate simetria paşilor pe pământul bolovănos şi

pietricelele mărunte. Trebuie să fi presupus că venise să cerceteze casa înainte să se mute acolo cu familia, chiar dacă era ciudat că venise singură, fără servitoarele care o ajutau de obicei, îmbrăcată atât de formal. Dar s-a oprit o clipă, poate, în faţa grilajului şi nu a mai intrat în casă. Sau, dacă intrase, ieşise foarte repede, lăsând toate aşa cum se găseau, fără ca măcar să ridice storurile, de parcă s-ar fi hotărât să nu atingă nimic, să nu tulbure pacea lucrurilor păstrate în întuneric o iarnă întreagă.

Şi-a urmat drumul obosită de mersul pe tocuri, încă foarte demnă, cu pălăria ei de oraş şi poşeta strânsă cu putere în mână, chiar dacă după aceea s-a văzut că nu avea aproape nimic în ea, în afară de portofel, gol după ce-i dăduse orbului de pomană şi îşi plătise taxiul, doar biletul de tren aproape ferfeniţit din pricina apei, chiar dacă nu îndeajuns de mult încât să nu se poată vedea că îşi cumpărase doar o călătorie dus, nu şi întors. Drumul urca uşor spre vest, spre coastele cu pini şi stejari şi păşunile despărţite unele de altele de ziduri joase, de piatră, unde păşteau vacile. Era acelaşi drum spre baltă pe care îl urmau de pe vremea când copiii erau mici. Dimineaţa, după micul dejun sau după ceasurile siestei, când căldura începea să se îmblânzească, deşi la înălţimea aceea era neobişnuit să nu sufle briza măcar puţin. La început îi ţineau pe copii de mână, apoi, an după an, începuseră să alerge prin faţa lor, nerăbdători să ajungă la baltă şi să se arunce în apa transparentă şi îngheţată, stăruind aparent în durata extatică a verilor şi, în acelaşi timp, îndepărtându-se de copilărie cu o viteză care până acum trecuse neobservată în mod incredibil. Iar ei, Ignacio Abel şi Adela, supraveghindu-i de fiecare dată de mai de departe, cu fiecare vară mai experţi în datoria de a petrece mult timp împreună fără să vorbească prea mult, fără să iasă fiecare din gândurile lui, conversând în mod impersonal despre lucruri impersonale, ţinând coşul de nuiele cu mâncare, scaunele pliante ca să se aşeze pe mal, la umbra pinilor, dormitând în vreme ce copiii se bălăceau în apă sau săreau de pe barajul lat spre partea mai adâncă. Copiii erau de acum mari, înotau, se scufundau şi ieşeau la suprafaţă dintr-un salt printre cercuri de spumă, lucitori şi iuţi ca nişte delfini, dar Adela continua să meargă la baltă cu ei în fiecare zi de vară, până la începutul lui septembrie, când zilele deveniseră mai scurte şi se apropia din

păcate întoarcerea la Madrid, apa era aşa de îngheţată, încât ajungea să-i doară tot corpul de îndată ce intrau în ea. Nu-şi mai amintea care fusese ultima vară când soţul i-a însoţit regulat în acele excursii. În fiecare an avea tot mai multe obligaţii în Madrid, iar dacă ajungea în sat sâmbătă dimineaţa, se întorcea în oraş duminică seara. Cu pasul iute în ciuda căldurii, de parcă s-ar fi descotorosit de o parte din greutatea care o făcea să păşească din ce în ce mai lent în ultimii ani, Adela urma drumul tot mai vag printre pini, delectându-se cu mirosul de răşină, cu durata senină a lucrurilor, indiferente la tresăririle prezenţelor umane, absentă, şi în acelaşi timp complet stăpână pe sine însăşi, înarmată în sfârşit cu un scop, strângând în mână poşeta unde nu se afla decât un bilet cu o călătorie dus şi un portofel gol, la fel ca femeile care păşeau aşa de hotărâte pe străzile Madridului. Aerul Sierrei o cufunda în dulceaţa amintirilor, în valuri calde de veri care datau dinainte de copilăria Litei şi a lui Miguel, ajungând până în depărtarea propriei copilării. A ajuns la iaz şi i s-a părut că profunzimea apei imobile făcea tăcerea mai adâncă. Pe suprafaţa netedă se oglindea cerul de un gri luminos, dincolo de arcul sumbru al coroanelor de pini. O clipă i-a fost teamă că nu era singură, dar nu era nimeni la ferestrele fără storuri din clădirea părăsită, unde cândva se aflaseră turbinele centralei electrice. Spre sud, dincolo de orizontul pâclos, se afla Madridul. Spre vest, desluşea printre stânci şi pâlcuri de stejari siluetele diluate ale cupolelor mănăstirii El Escorial. Niciun amănunt nu se schimbase în peisajul din linii şterse şi pete de culoare stinse pe care le privise de când era copil. A înaintat câţiva paşi pe baraj şi a rămas liniştită pe marginea apei, privindu-şi fără melancolie trupul oglindit – genunchii groşi, şoldurile lăţite, costumul deschis la culoare pe care niciodată nu ştiuse să-l poarte cu eleganţă, pălăria. A închis ochii şi nu a făcut un salt ca să se arunce în apă, ci doar un pas, în gol, strângând poşeta în mâini, de parcă i-ar fi fost teamă să n-o piardă.

22

De îndată ce a văzut-o stând la masa dintotdeauna a cafenelei, a înţeles că figura ei nu mai era aceeaşi, că ochii ei nu aveau să-l mai privească la fel. Judith nu-l observase venind. Nu fusese atentă, ca alte dăţi, nerăbdătoare, cu privirea fixă înspre lumina venind dinspre intrare, topindu-se în penumbră spre colţurile unde obişnuiau să se refugieze, incapabilă să fie atentă la ziarul sau la cartea ori la foile pe care le avea în faţă. Ea fusese cea care îi propusese să se întâlnească la cafenea: ideea de a merge în dimineaţa aceea în casa lui Madame Mathilde îi provoca repulsie fizică. Nu a ridicat capul, chiar dacă trebuie să fi auzit uşa de sticlă deschizându-se în cafeneaua aproape goală. Ţinea o carte deschisă în mâini, dar nu citea din ea. Fuma, ceea ce era neobişnuit la ea la acea oră. Nu se atinsese de cafeaua cu lapte din faţa ei, din care deja nu se mai ridicau aburi când Ignacio Abel s-a apropiat de masă. Pentru o clipă dureroasă a fost o străină: o femeie pe care nu ar fi recunoscut-o atunci când şi-ar fi ridicat capul, faţă de care ar fi murmurat o scuză pentru a o fi confundat cu alta. Înainte ca Judith să-şi înalţe în sfârşit privirea, Ignacio Abel a avut timp să se privească în oglinda din spatele divanului roşu unde se aşezase ea. Nici faţa lui nu mai era aceeaşi şi nu numai pentru că nu dormise deloc în noaptea dinainte, petrecută aproape în întregime pe coridorul sanatoriului, aşezat în faţa unei uşi închise în spatele căreia nu desluşea niciun sunet, oricât de mult şi-ar fi încordat auzul. Se plimba încoace şi încolo pe coridor, pustiu la orele acelea, aşteptând, auzind zvonuri de voci, câte un vag oftat scos de bolnavi în timpul somnului. Uneori, uşa salonului se deschidea pentru a lăsa să treacă fie vreo asistentă care o închidea de îndată ce ieşea, să se asigure că el nu avea să intre, fie pe medicul cu expresie sumbră, care la început nu-i dăduse nicio speranţă şi care mult mai târziu, aproape spre dimineaţă, i-a spus că pacienta răspundea la tratamentul de reanimare. Probabil, deşi era prea devreme să se pronunţe, avea să-şi

revină fără să rămână cu sechele. Nicio clipă medicul nu l-a întrebat ce se întâmplase: nici măcar nu a menţionat cuvântul „accident”. Îl privea doar cu un aer de rezervă ascunzând poate o acuzaţie, aceeaşi ce strălucea în ochii obosiţi ai asistentei, sugerată prin felul tăios în care închideau uşa, fără să-l lase să privească înăuntru, să se apropie de ea. În mijlocul tăcerii, lui Ignacio Abel i s-a părut că auzea încercări de a vomita, zgomote guturale considerate mai târziu, în stranietatea nopţii fără somn, pe un coridor cu faianţă sanitară şi uşi numerotate, sub lumina electrică, doar un rod al imaginaţiei sale. Însă după o vreme a ieşit asistenta cu un vas pe jumătate plin cu ceva semănând a apă murdară, mirosind a canal şi a vomă, şi cu un aparat clinic prevăzut cu un tub de cauciuc negru.

— Doctorul i-a injectat un calmant. Acum are nevoie să se odihnească.

— Când o să mă lase să o văd?

— Asta să-l întrebaţi pe domnul doctor.

Lumina zilei începuse deja să inunde ferestrele atunci când i s-a dat voie să intre în cameră. Nu fără surprindere s-a găsit deodată în faţa fratelui Adelei, care stătea de pază lângă tăblia patului, foarte palid, cu pupilele scânteietoare, pleoapele înroşite, fălcile mai osoase ca niciodată, înnegrite de barbă, expresia reprobatoare, privirea aţintită asupra lui acuzându-l de ceva, poate nu o greşeală concretă care să fi cauzat nenorocirea surorii lui (accident, după cum au hotărât să-l numească), ci de o mârşăvie generală, anterioară detaliilor mai mult sau mai puţin cenzurabile ale comportamentului său, o condiţie malefică pe care fratele mai mic, dar protector, o aşteptase să se manifeste încă de când era foarte tânăr, de când pretendentul incert se insinuase în viaţa Adelei. Prin urmare, medicul şi asistenta erau de aceeaşi părere cu el.

— Trebuie să-mi spui ce ai făcut, de nu mă lasă să intru.

— Tu eşti cel care trebuie să-mi explice asta.

A arătat spre sora lui adormită, sub efectul sedativelor, cu faţa lată aproape cenuşie, contrastând cu albeaţa cearşafului care o acoperea, încă şi mai palidă în acea încăpere ce prindea contur odată cu prima lumină a zorilor. Avea gura deschisă şi buzele umflate, de o nuanţă violacee. Părul încă umed se răsfira dezordonat şi albit pe deasupra pernei. Ignacio Abel a rămas tăcut, la fel ca în noaptea dinainte la telefon, atunci când Víctor

începuse să-l acuze de ceva ce nu ştia clar, fără să-i fi explicat ce se întâmplase cu Adela şi unde se afla.

— Tu eşti vinovat. Pe mine nu mă păcăleşti.
— Vinovat de ce?
— Sora mea era cât pe ce să se înece.

S-a gândit, hipnotizat de accesul de frig şi de greaţă, sudoarea din noaptea irespirabilă de iunie răcindu-i-se pe spinare şi pe mâna care ţinea telefonul: ştie ce s-a întâmplat, ştie că Adela a găsit scrisorile şi fotografiile. Dar asta era cu neputinţă, a înţeles puţin mai târziu, aflând că ea era inconştientă într-o cameră a sanatoriului pentru tuberculoşi. Paznicul de la centrala electrică părăsită, care-şi făcea rondul la ora aceea a după-amiezii, a auzit căderea în apă a unui corp şi a scos capul pe fereastră. La început nu a văzut pe nimeni: doar ondularea apei extinzându-se pe suprafaţa aproape mereu neclintită. Cineva sau ceva, poate un animal care se aplecase să bea apă, căzuse în apa foarte adâncă, dar era ciudat că nu se agita să iasă la suprafaţă. A coborât alergând spre mal, spre locul de unde se ridica un şir vertical de bule de aer. Un soare pâclos de după-amiază străpungea oblic straturile intermediare ale apei; a văzut femeia scufundându-se sau deja afundată până la capăt şi începând să urce, rămânând prinsă parcă în vegetaţia subacvatică, cu părul plutind ca nişte alge încâlcite, cu braţele nemişcate pe lângă corp. A sărit în apă, a încercat să o ridice la suprafaţă, dar cântărea mult şi părea că îl trăgea şi pe el în jos, că lupta nu ca să se sprijine de el, ci opunând rezistenţă la a fi salvată. „Am fi putut să ne înecăm amândoi”, a povestit el mai târziu, la birtul de la gară, aceloraşi bărbaţi care o văzuseră pe Adela înaintând pe peron la ora cea mai călduroasă şi pustie a după-amiezii, cu poşeta şi mănuşile ei, cu pălăriuţa răsucită, îmbrăcată de oraş, păşind stângaci în pantofii cu toc. La început, paznicul nu a ştiut cine e, nu a recunoscut-o pe femeia pe care o ştia de câteva veri bune: faţa vineţie, ochii închişi, părul lipit de cap, şiroind de apă. A ieşit în drum fără să ştie ce să facă şi atunci, ca prin minune, a văzut venind camioneta pădurarului. Singurul loc apropiat unde puteau s-o îngrijească era sanatoriul de tuberculoşi. Un medic care avea legături cu familia a recunoscut-o când a văzut targa intrând: medicul curant al lui Víctor dintr-una din perioadele sale de

repaus şi care stabilise o oarecare prietenie cu el, poate vreo conexiune falangistă, s-a gândit Ignacio Abel, observându-i circumspect aerul mândru, aproape sfidător, imaginându-şi o cămaşă albastră sub halatul alb.

Zbârnâitul telefonului izbucnise în noaptea dinainte, pe masa din cabinet, unde el încă rămăsese în picioare, privind sertarul deschis şi dezastrul foilor şi al fotografiilor de pe podea, fără să se aplece încă să strângă nimic. L-a lăsat să sune şi n-a ridicat receptorul, imaginându-şi ca un laş că trebuie să fi fost Adela, care suna poate din casa părintească, demnă şi răzbunătoare, cu vocea tremurândă, înghiţită de lacrimile umilirii ei definitive. Lita a răspuns la telefonul de pe hol, a deschis uşa (Miguel se afla acolo, cu caietul de exerciţii în mână) şi l-a văzut pe tatăl ei în picioare, foarte palid, cu o expresie deconcertantă de neputinţă, de parcă ar fi descoperit un jaf în momentul când a intrat în cameră, o subită catastrofă naturală care ar fi răvăşit totul. De oriunde ar fi sunat în noaptea aceea, fratele gardian îşi rezerva privilegiul de a nu răspunde la anumite întrebări: unde fusese găsită Adela, cine o găsise, de ce se afla în sanatoriul acela. „Se zbate între viaţă şi moarte. Dacă se întâmplă ceva cu sora mea, te fac responsabil şi va trebui să-mi dai mie socoteală.” Aroganţa forţată, literatura de proastă calitate, cavalerul rătăcitor al onoarei surorii lui, răzbunătorul ofenselor ei, cu armura de oţel sub cămaşa albastră descheiată la piept sau invers, cu pieptul bombat, firav, în ciuda încercării de a face pe grozavul şi a exerciţiilor fizice, cu platoşa strălucind în soare. Scrisorile şi fotografiile continuau să rămână risipite pe podea, sertarul răsturnat revărsându-şi conţinutul de cuvinte dulci prefăcute subit în venin. Realitatea de acum câteva minute aparţinea acum unei epoci îndepărtate. Ignacio Abel strângea cu putere receptorul, repetând întrebări la care cumnatul său nu răspundea, iar sudoarea mâinii făcea să-i alunece aparatul. De afară venea o muzică de petrecere de stradă, una din multele de la începutul verii în Madrid, de care Judith ajunsese mare amatoare (cu doar câteva zile înainte o însoţise la serbarea populară în cinstea Sfântului Antonie; îşi dusese în sfârşit la îndeplinire promisiunea de a-i arăta de aproape frescele lui Goya de pe cupola bisericii; o strânsese în braţe şi îi sărutase gura deschisă, profitând de un con de penumbră). Sudoarea îi

îmbibase cămaşa şi i se răcise la mijlocul spinării. Şi-a ridicat ochii, iar Miguel şi Lita se aflau la uşa cabinetului, privindu-şi tatăl alarmaţi şi suspicioşi, ca şi cum şi ei ar fi ştiut şi l-ar fi acuzat, complici la supravegherea unchiului, observând dezordinea foilor şi a fotografiilor de pe jos, toate acele daruri (plicurile albăstrui, caligrafia recognoscibilă ca un surâs de departe, alinarea unei fotografii care îl consola pentru faptul că nu era cu ea şi nu-şi amintea chipul ei) devenite părţi ale unei infecţii care o lovise pe Adela fără să ştie cum, nici unde, şi care poate avea să-i afecteze ireparabil întreaga lui viaţă viitoare, confruntându-l cu iureşul consecinţelor ucigătoare ale faptelor sale. „Unde se află”, repeta, temându-se ca nu cumva copiii să-şi dea seama de ceva, „de unde mă suni”. Conversaţia părea să se fi întrerupt, dar Víctor continua să fie acolo, tăcut, supunându-l la propriile lui norme temporale, începutul pedepsei care, neîndoielnic, avea să se reverse asupra lui, cu o cruzime cu atât mai mare, cu cât nu o anticipase. Ar fi preferat să creadă în continuare că impunitatea lui avea să fie nelimitată şi că, între lumea unde se afla împreună cu Adela şi copiii lui şi cea împărţită cu Judith, va exista întotdeauna o limită atât de radicală, ca între universurile paralele şi simultane speculate de oamenii de ştiinţă. Acum asista năucit la magnitudinea dezastrului, fără să accepte întru totul ce se întâmplase, ca la o inundaţie sau la o prăbuşire cauzată de un cutremur, o calamitate pe care nimeni nu poate s-o prevadă şi s-o includă mai târziu în ordinea lucrurilor reale.

— Ţi-am spus de atâtea ori, i-a zis Judith, ferindu-şi privirea, care se întâlnise o clipă cu a lui şi care nu mai era la fel, în spatele fumului de ţigară aprinsă, pe care nu şi-o ducea la buze, al ceştii de cafea cu lapte neatinse: despărţită de el printr-un zid invizibil, ridicat de ea însăşi. Ţi-am spus doar să rupi scrisorile sau să mi le dai mie să le păstrez! Să nu le ţii în casă. Nu era nevoie. Nu era decent.

Deci şi ea îl acuza. Rece în faţa lui, foarte aproape de el, şi cu toate astea inaccesibilă, în afara casei de timp pe care o clădise în imaginaţie pentru ea, aşezată în acelaşi colţ al cafenelei unde se întâlniseră de atâtea ori, discretă, dar fără să se ascundă prea mult, nu într-atât încât să nu poată vedea cine intra. De multe ori îşi căutaseră mâinile pe sub masă sau îşi

atinseseră genunchii. Lăsaseră bacşişuri consistente pentru ca ospătarul de serviciu mai mereu să le rezerve acel divan, evitând ca alţi clienţi să se aşeze în apropiere, ospătarul care le aducea cafelele şi nu se întorcea decât dacă era chemat, obişnuit deja să aibă de-a face cu alte perechi clandestine sau cel puţin dubioase, domni maturi cu domnişoare tinere întâlnite la mica publicitate, cupluri de logodnici demodaţi sau de amanţi captivi într-o rutină la fel de densă precum a căsătoriei, fără bani să închirieze o cameră într-o casă de toleranţă. Deodată, într-o dimineaţă, acelaşi loc devine altul; faţa cunoscută şi iubită este aceeaşi, şi în acelaşi timp e a unei străine. Ignacio Abel şi-a văzut chipul în oglinda cafenelei, purta semnele nopţii de nesomn petrecute la spital, ale ruşinii şi ale remuşcării; era chipul pe care-l văzuseră copiii cu o noapte în urmă, înainte să observe scrisorile şi fotografiile cuiva neidentificat de ochii lor; era chipul pe care-l văzuse cumnatul lui la spital, identificând pe el stigmatele unei infidelităţi date în sfârşit în vileag, după atâţia ani în care nu încetase să-l supravegheze şi nici nu se lăsase înşelat de un aer de probitate acceptat de ceilalţi, venerat de sora lui fără nicio umbră de suspiciune. Şi-a întins mâna pe marmura mesei şi Judith şi-a retras-o pe a ei. Preferase să nu-şi ridice ochii spre el când înainta spre capătul cafenelei sau poate că nu-i observase venirea, închisă în propria ei remuşcare; nu se mai ridicase ca înainte să-l îmbrăţişeze de parcă nu se mai văzuseră de multă vreme sau să-i ofere gura ei, îndoindu-şi ispititoare un picior pe care el îl strângea o clipă între coapse. Se terminase un timp, un fel de inocenţă despre care acum se întrebau cum de durase atât şi cu ce preţ: chipul pe care el îl văzuse vreme de mai multe luni, atât de lipsit de vină, ca şi de orice umbră a lumii exterioare, străine amândurora, poate nu avea să-l mai privească niciodată, ochii ei vor avea de-acum încolo această nouă expresie. În acelaşi loc unde se refugiaseră de atâtea ori ca amanţi, acum se priveau cu aerul suspicios şi fugar al unor complici la un delict mârşav: în această cafenea aflată atât de departe de centru, în acest colţ întunecos, slab iluminat de o lampă electrică, de o paloare gălbuie ca o flacără de gaz. Ruşinea resimţită de Judith nu era mai mică: provenea dintr-o educaţie cu cele mai stricte exigenţe morale. Acum cădea deodată asupra ei stupoarea faţă de propria-i inconsecvenţă, orbirea voluntară menţinută atâta vreme fără să

pară că o afectează, fără să se trezească niciodată în ea, împrăştiind brusc toată ceaţa şi beţia de cuvinte şi dorinţe în care se învăluise în ultimele luni, stârnind tot oprobriul propriei integrităţi acuzatoare. Credea că într-o altă ţară şi într-o altă limbă, realitatea era în parte ficţiune, rod al visării şi al supoziţiilor (cartea neînceputăîncă, dar încontinuu amintită şi trăită). Percepea semne, avertizări; ar fi preferat să nu le vadă. Urmase reguli umilitoare – simularea, clandestinitatea, minciuna. Le înfăşurase în literatură ca să-şi facă acceptabilă capitularea de la normele morale. Lăsase în suspensie fără niciun efort principiile ei de femeie emancipată, imaginându-şi în mod pueril că trăia un roman de dragoste, scufundându-se într-o ceaţă plină de fantasme şi ecouri ca o sală de cinema, dar în fond la fel de străină de realitate. Luminile din tavan se aprindeau dintr-odată, făcând-o să clipească neîncrezătoare atunci când ieşea la lumina necruţătoare a străzii, a acestei dimineţi de iunie când, după ce a primit vestea la telefon – de când a ridicat receptorul şi a auzit vocea lui a înţeles că avea să-i spună ceva ireparabil – traversase Madridul în taxi ca să ajungă la această cafenea pustie şi sumbră, unde o aştepta confirmarea a ceea ce anticipase. Şi brusc, toate lucrurile printre care trăise până atunci îşi pierdeau magia, un decor de teatru asupra căruia se proiecta din greşeală lumina nimicitoare a zilei, revelând arce false, pictate la întâmplare, praful de pe scenă, plantele artificiale, cortinele uzate. Într-un sanatoriu se afla în stare de comă o femeie pe care ea, Judith, o împinsese uşor spre marginea lacului unde se scufundase, fără să opună rezistenţă. Îşi amintea foarte bine de singura dată când o văzuse, ţintuind-o cu o atenţie care avea în ea ceva prevestitor; observase că era mai mare decât soţul ei, că nici figura, nici vârsta ei nu se regăseau în fiica lor atât de vioaie, care alergase să-şi cuprindă tatăl pe după mijloc atunci când a coborât de pe postamentul unde susţinuse conferinţa. Ce zile îndepărtate de început de octombrie, învăluite acum în mare parte în pâcla de imprecizie cu care sunt evocate hotarele în timp, ca atunci când te afli la graniţa unui lucru sau încă nu ştii încotro vei merge, primul pas dincolo de un prag trecut pe neobservate. Era ceva care nu se potrivea între această femeie şi acest bărbat, pe care privirea avidă îl făcea să pară mai tânăr, privirea şi grija vizibilă faţă de aspectul lui fizic, tensiunea lui mereu trează şi

neliniştită, a cuiva care nu se mulţumeşte cu ce a obţinut, care refuză cu încăpăţânare să considere încheiată forma vieţii sale. Aici se mai potriveau: pe de o parte, fatalismul ei, îndulcit de atitudinea tolerantă, alimentat de melancolie; de cealaltă parte, dispoziţia lui spre a nu se mulţumi cu ce are, vanitatea lui nu întru totul conştientă, combinaţia atât de instabilă de nesiguranţă şi aroganţă, un bărbat care încă mai aştepta ceva sau care aştepta totul, care stătea incomod în poziţia obţinută şi care se ridica foarte repede, ca un oaspete agitat, în aşteptarea a ceva sau a cuiva, fără să ştie ce şi pe cine. Şi fiica lor, aproape o adolescentă, dar cu gesturi încă infantile, la jumătate de drum între o viaţă şi alta, îmbrăţişându-şi tatăl cu dezinvoltura unui copil, cu o naturaleţe şi o pricepere pe care mama nu părea să le fi avut vreodată. În timp ce mângâia capul copilei, el începuse deja să o caute pe Judith cu precauţia cuiva care nu vrea ca alţii să-i urmărească direcţia privirii. În ochii lui era ceva foarte insolent şi fugar, o capacitate de examinare foarte rapidă, şi totuşi completă, pe care ea o percepuse cu aceeaşi forţă pe care ar fi avut-o o atingere fizică sau o răsuflare aproape de piele. Totul părea inevitabil încă dinainte de a se fi întâmplat; totul era într-un fel ireal, o parte a existenţei suspendate, oferită de condiţia ei de străină, absolvită de gravitaţia propriei ţări, înflăcărată de o stare de ebrietate parţială, provocată de imersiunea într-o limbă străină ca într-o atmosferă prea bogată în oxigen, cu o memorie atât de proaspătă, încât toate lucrurile străluceau înăuntrul ei în culori excesive. Înainte de a tasta vreun cuvânt la strălucitoarea maşină de scris portabilă Smith Corona, aflată mereu pe masa ei în camera de la pensiune, deja trăise de parcă ar fi visat un roman cât se poate de detaliat: călătoria în Europa a unei eroine a lui Henry James, care era ea însăşi. Aşa cum îşi imaginase să fie în timp ce citea acele romane în biblioteca publică, în vecinătatea unei ferestre pe unde intrau toate zgomotele şi glasurile cartierului ei, chiar dacă ea înceta să le mai audă, strigăte în idiş, în rusă şi în italiană ale vânzătorilor de pe stradă, nechezatul cailor, claxoanele automobilelor. Dar, spre deosebire de femeile inteligente şi generoase ale lui James, ea putea să călătorească singură fără să trebuiască să dea socoteală nimănui, să-şi câştige viaţa în mod activ, să se aşeze singură într-o cafenea fără să o arate nimeni cu degetul, fără ca nimeni să aibă dreptul să-i impună

limite. Dar ce făcuse cu libertatea ei cucerită cu atâta greutate, cu fantezia a cărei delegată era din partea mamei, cu romanul ei european? Le vedea cum se topesc în dimineaţa aceea, într-o cafenea mare şi tristă, de la periferia Madridului, cu rumeguş şi mucuri de ţigară pe podea, mirosind vag a closet şi a lapte brânzit, cu divane tapiţate cu pluş uzat şi oglinzi tulburi, în faţa unui bărbat căsătorit şi mai în vârstă decât ea, cu care avusese nu o relaţie de dragoste demnă de o eroină curajoasă a lui Henry James, ci un adulter meschin. Încă de mică îşi forjase o idee de libertate care reprezenta reversul amărăciunii apatice a mamei ei: în ultimele luni participase fără remuşcare la înşelarea unei femei în care mama ei s-ar fi putut recunoaşte. Poate că tocmai această asemănare a observat-o în mod inconştient singura dată când a văzut-o pe Adela, dincolo de purtarea ei de doamnă cultă şi burgheză din Madrid, mult mai în vârstă decât ar fi fost de aşteptat, ţinând seama de anii fiicei, de aptitudinile mundane ale unui soţ cu care timpul fusese mai puţin crud decât cu ea.

Ascultase zăngănitul geamurilor prost prinse în uşa cafenelei şi ştia că cel care intra era el, dar preferase să nu ridice încă privirea, imaginându-şi că atunci când avea să o facă va întâlni în ochii lui remuşcarea şi oboseala nopţii de nesomn şi, mai ales, pierderea unei fervori care de fapt cam începuse deja să-i părăsească în ultima vreme, chiar dacă niciunul dintre ei nu ar fi acceptat-o. Dăruirea sexuală reciprocă avusese ca revers sacrificiul uman. Timpul se sfârşise, se prăbuşise peste ei ca un turn sau ca o faleză de nisip încă din ultima noapte petrecută în casa de pe malul mării. Fugind de la nelinişte la dorinţa reaprinsă, de la dorinţă la insomnie, în aşteptarea dimineţii de luni, când despărţirea avea să fie mai crudă decât altele tocmai pentru că petrecuseră mai mult timp împreună. Era nevoie să plătească un preţ, dar nu ştiau cât de mare; dragostea se ridica pe distrugerea cuiva. Aşezată pe divanul din cafenea, cu ochii aţintiţi asupra mesei de marmură, fumul de ţigară ridicându-se de o parte a feţei, Judith îşi imagina durerea celeilalte femei ca pe un cuţit înfipt de ea în pântece cu neclintită încrâncenare. Ignacio Abel se afla în faţa ei, cu cravata răsucită, cu pălăria în mână, ca şi cum nu ar fi îndrăznit să se aşeze, parcă îndoindu-se că mai avea acest drept. Ceea ce a

fost câştigat într-un singur moment de fascinaţie oarbă se pierde la fel de lesne. Sclipirea de dorinţă din ochi se stinge aşa cum s-a aprins. După ce petrecuse o noapte albă în sanatoriul din Sierra, Ignacio Abel se întorsese cu maşina la Madrid şi nu avusese timp să se spele sau să-şi schimbe hainele. Avea părul murdar, lipit de pielea capului, obrajii umbriţi de barbă, pielea gâtului atârnând, urma pălăriei în mijlocul frunţii, adâncită de căldură.

— Aştepţi de mult?

— Nici nu-mi amintesc. Nu m-am uitat la ceas.

— N-am putut să ajung mai devreme.

— N-ar fi trebuit să rămâi cu ea?

— Este în afara oricărui pericol. Am să mă întorc în seara asta. Era încă inconştientă.

— Aproape că am omorât-o: tu şi eu. Am împins-o spre moarte.

— Încă nu se ştie dacă nu a fost un accident. Nimeni nu a văzut-o aruncându-se în apă. Purta tocuri şi piatra de pe marginea digului e udă. Poate că a alunecat.

— Chiar vrei să crezi asta? Abia acum Judith îl privea cu ochii ei albaştri foarte dilataţi, fără să clipească, tânără şi străină de el, fără nicio urmă de concesie faţă de minciună, fără să atenueze ruşinea îndreptăţită. Tu chiar poţi să crezi asta sau o spui numai ca să mă convingi pe mine?

Şi vocea asta era nouă: mai ascuţită, cu o nuanţă de stridenţă şi sarcasm, la fel de rece precum strălucirea străină din ochi, ca noua ei rigiditate fizică, excluzând orice apropiere. Dar el mai auzise acest ton şi mai văzuse această privire şi altă dată, când era iritată, în treacăt: dispariţia bruscă a familiarităţii acelei femei dintr-o altă ţară şi de o altă limbă. Era ca şi cum ar fi încuiat o uşă cu cheia. Dar era posibil ca el să fie nedrept acum, când se întâmplase lucrul de care se temuse atât de mult, acum, când începea să o piardă din cauză că el purta vina pentru nefericirea Adelei. Poate că începuseră să se piardă unul pe celălalt cu ceva vreme în urmă, epuizaţi de clandestinitate, de toată această uzură a lucrurilor, nedemni de o dragoste ce, iată, îi abandona fără vreun motiv, ca o pasăre ce îşi ia deodată zborul într-o seară liniştită, aceeaşi dragoste care, cu câteva luni mai înainte, se aşternuse peste ei fără s-o fi căutat sau fără să fi făcut ceva pentru a o merita. Dintr-odată, era intolerabil să-şi

continue existenţa: să iasă după o vreme din cafenea ca doi necunoscuţi, să înfrunte dimineaţa ostilă din Madrid, să cotească pe o stradă şi poate să nu se mai vadă niciodată.

— Tu nu eşti vinovată de nimic.

— Sigur că sunt vinovată, la fel de mult ca tine. Mai mult decât tine, pentru că sunt femeie. Ea nu mi-a făcut nimic şi eu eram gata s-o omor.

— Ea a ales să ia trenul şi să se arunce în lac. Nu a fost doar un impuls. A avut timp să se gândească bine. Şi-a schimbat hainele. Şi-a pus mănuşile şi colierul de perle. Şi-a dat cu ruj.

— Ar fi fost mai puţin grav dacă s-ar fi aruncat de la balcon, îmbrăcată în capot de casă?

— Ar fi putut să se gândească la copiii ei.

— Tu te-ai gândit la ei?

— Eu nu am făcut nimic ca să-i las fără tată.

— Au aflat ceva?

— Bunicii au venit noaptea trecută să stea cu ei. Le-am spus că mama lor a leşinat pe stradă şi că nu pot să o viziteze acum, pentru că medicii încă o ţin sub observaţie.

— Sunt foarte isteţi. Trebuie să bănuiască ceva. Ce ai făcut cu scrisorile?

— Nu e niciun pericol. Le ţin sub cheie.

— La fel spuneai şi înainte.

— Nu o să se mai întâmple.

— Vreau să le arzi. Vreau să-mi promiţi că ai să le arzi. Scrisorile şi fotografiile.

— Şi atunci, ce are să-mi mai rămână de la tine?

Şi-a auzit propria voce: vorbea de parcă deja ar fi pierdut-o. Şi-a întins mâna şi mâna lui Judith s-a retras, contractându-se cu un gest reflex. Dacă o lăsa să plece, nu avea să o mai vadă niciodată. Dacă se ridica în clipa asta de pe divan şi el nu o reţinea, avea să o piardă pentru totdeauna. A văzut-o uitându-se cu coada ochiului la ceasul de la mână, măsurând timpul pe care încă i-l acorda, calculându-şi retragerea. *Time on our hands.* În următoarea jumătate de oră el trebuia să meargă acasă, să sune la birou, să stea de vorbă cu copiii, să se supună privirii acuzatoare, de interogatoriu, a socrilor, să facă un duş, să-şi schimbe hainele, să conducă iar spre Sierra, spre sanatoriul unde poate Adela se trezise deja, unde fratele stătea

neadormit de strajă, cu plămânii plăpânzi sub musculatura de gimnast, înarmat cu ură, uitându-se şi el din când în când la ceasul de la mână pentru a măsura ofensa crescândă.

— Trebuie să plec. Mă aşteaptă studenţii. Vor să afle notele de sfârşit de an.

— Zi-mi când am să te mai văd.

— Trebuie să te ocupi de soţia ta.

— Nu îi mai spune „soţia mea”.

— Am să-i spun aşa atâta timp cât eşti căsătorit cu ea.

— A vrut să se răzbune. A vrut să ne facă rău.

— E nebună după tine. Chiar nu vezi? Tu ziceai că nu conta nimic pentru ea, doar căsnicia şi aparenţa. Nu îţi dai seama de nimic.

— Dacă mă laşi, mor.

— Nu fi pueril!

A spus *childish*[60]: femeia de treizeci şi doi de ani se uita la bărbatul de aproape cincizeci cu neîncrederea plină de ironie cu care ar fi privit izbucnirea teatrală a unui elev îndrăgostit de ea la modul literar. A repetat, cu vocea ei de străină, refugiată în limba ei, în gesturile grăbite ale unei vieţi în care el nu exista: *I really have to go*[61]*,* stingând ţigara în scrumieră, strângându-şi lucrurile, de parcă nu s-ar mai fi aflat în Madrid, ci s-ar fi întors la New York, obişnuită cu un ritm mai rapid, fără încetineli şi ocolişuri, cu o francheţe cam bruscă, una din multele trăsături lăsate în suspensie în ultima vreme, la fel ca accentul stradal şi sincopat, la care renunţase pentru ca el să o poată înţelege. O pierdea, văzând-o cum se ridică în picioare cu un gest energic, menit să descurajeze dinainte orice încercare de a o reţine, părul lăsat să cadă pe pomeţi când şi-a îndepărtat faţa ca el să nu o sărute, la fel de străină de el ca de scenariul sordid al cafenelei, de chelnerii care o priveau cum se îndepărtează cu pasul ferm, deprins să umble printr-o metropolă lipsită de langoarea unei capitale provinciale, de funcţionarii palizi şi de amanţii venali sau timizi, răsfiraţi pe la celelalte mese. Când s-a ridicat, i-a adresat un zâmbet cu atât mai dureros cu cât participau doar buzele, nu şi ochii, un zâmbet care anula condiţia ei de amantă accesibilă, posibilitatea de a se întâlni cu ea chiar în acea seară, în casa lui Madame Mathilde, de a o

[60] „Copilăros”, „pueril” – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

[61] „Chiar trebuie să plec” – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

vedea venind în umbra acum de smarald a pâlcurilor de copaci din Grădina Botanică.

— Când te mai văd?

— Lasă-mi puţin timp! Nu mă suna! Nu mă urmări!

— Nu pot să trăiesc fără tine.

— Nu spune lucruri care nu sunt adevărate.

— Spune-mi ce vrei să fac.

— Întoarce-te la sanatoriu şi ai grijă de Adela.

Numele rostit cu voce tare contura prezenţa pe care de-acum nu puteau să o mai treacă sub tăcere. A văzut-o ieşind pe Judith, cu spatele foarte drept, cu costumul strâns pe silueta ei subţire, cu fusta evazată puţin mai jos de genunchi, cu capul înclinat, cu tocurile pantofilor alb cu negru răsunând pe duşumeaua murdară a cafenelei; nu a văzut bărbia tremurândă, nici mâna care dădea la o parte şuviţele de pe faţă, ochii umezi, iritaţi la ieşirea în stradă, după atâta timp petrecut în penumbră, de lumina violentă a dimineţii de vară, atât de aproape de final şi de dezastru, se gândeşte acum, în tren, îndreptându-se în amonte de fluviul Hudson, simţind vibraţia geamului de la fereastră pe faţă, atât de iremediabil, fără să ştie niciunul că acea despărţire rece, lipsită de ceremonie, avea să fie ultima.

23

Poate că aşteptarea şi călătoria erau de-acum starea naturală a vieţii lui. Nu mai are senzaţia că acel drum nu fusese decât o fază provizorie, o linie mai mult sau mai puţin frântă între un punct de plecare şi unul de sosire, locuri concrete pe hartă, chiar dacă despărţite de o mare distanţă, Madridul şi orăşelul acesta ce în mai puţin de o oră va înceta să mai fie doar un nume, Rhineberg, unde nişte necunoscuţi îl vor aştepta poate pe un peron, gata să-l primească, chiar dacă doar pentru o vreme. Să-i restituie o parte din identitatea care s-a tot dizolvat de-a lungul zilelor, erodându-se sub efectul intemperiilor ca un material de proastă calitate. Într-un atlas şcolar ce îi plăcea aşa de mult fiicei sale Lita, Ignacio Abel trasase pentru ea şi pentru Miguel itinerare de urmat în aventura promisă pentru următorul an, ştiind deja că, dacă va pleca în America, o va face de unul singur şi pentru a o întâlni acolo pe Judith Biely, incapabil deocamdată să pună capăt minciunii alimentate de el însuşi. Amândoi copiii aplecaţi deasupra lui, disputându-şi apropierea de el, în salonul cu balcoanele deschise în aerul înserării spre sunetele străzii, în timp ce degetul lui arătător străbătea în linie dreaptă pe foaia satinată a atlasului distanţa dintre Madrid şi Paris, dintre Paris şi Saint-Nazaire sau Bordeaux, porturile atlantice de unde plecau vapoare în mod regulat spre New York, ale căror nume erau deja ştiute pe de rost de Lita şi Miguel, după ce le-au verificat la agenţia de voiaj din apropiere, agenţia Cook de pe strada Alcalá şi la o alta, de pe strada Lista, aflată aproape la colţ cu strada Alcántara: *Île de France, S.S. Normandie,* tentante ca numele trenului cu care aveau să călătorească la Paris, cu vagoanele lui vopsite albastru-închis şi litere aurii, *L'Étoile du Sud,* sunând aproape ca titlul unui roman de Jules Verne, cu farul locomotivei luminând în noapte. În vitrina agenţiei Cook, lângă anunţurile în culori cu peisaje litorale din nordul Spaniei şi de pe Coasta de Azur, se afla modelul magnific al unui transatlantic, la fel de

detaliat ca machetele din Oraşul Universitar, iar Miguel şi Lita priveau aceste detalii cu feţele lipite de geam, bărcile de salvare, coşurile de fum, hamacurile de pe puntea de la clasa întâi, piscina, terenurile de tenis cu liniile bine trasate pe solul verde şi fileul minuscul. Amânând momentul de a le spune adevărul, Ignacio Abel le hrănea copiilor un vis, în realitate o minciună, ce avea să se încheie fără îndoială cu o dezamăgire pe care nu era în stare să o înfrunte. Buricul degetului arătător străbătea fără efort spaţiile plane pictate în culori, lăsa în urmă graniţe care erau linii de cerneală şi oraşe reduse la un cerc minuscul şi un nume, naviga prin albastrul luminos al Oceanului Atlantic. Lumea exterioară era pe atunci o geografie tentantă de cărţi poştale cu ştampile exotice şi de reclame în culori la căi ferate internaţionale şi la croaziere expuse în vitrinele agenţiilor de voiaj. Lita, mereu riguroasă, expertă în romanele de aventuri, făcea măsurători cu rigla şi calcula în funcţie de scală distanţele reale, spre marea supărare a lui Miguel, care se plictisea când jocul era deturnat spre aritmetică, cu atât mai mult, cu cât Lita făcea paradă de cunoştinţe în faţa tatălui. Acum tocilara asta nesuferită îi demonstra că se pricepea nu numai la limbă, literatură şi istorie, ci şi la matematică, şi cine ştie ce mai avea să urmeze.

Ignacio Abel străbate această distanţă de pe hartă de mai bine de două săptămâni, atât de singur de parcă ar fi trebuit să traverseze un deşert, hărţuit de miraje şi glasuri, de dorinţa faţă de o femeie pe care o caută mereu printre figurile străine şi pe care poate a pierdut-o deja, chinuit de remuşcarea de a şti că, de fapt, nu a făcut tot ce-i stătea în putinţă pentru a intra în contact cu Adela şi cu copiii lui, cu toate că se aflau de partea cealaltă a liniei frontului. Putea să o fi traversat, cel puţin în primele zile, când încă se mai trecea cu relativă uşurinţă dintr-o parte în alta, înainte ca fronturile să fie definitiv fixate, înainte ca războiul să devină mai mult decât teroare, incertitudine şi confuzie, pe vremea când acest cuvânt „război” nu era încă pronunţat, cu ciudata lui obscenitate primitivă. Războaiele, la fel ca nenorocirile, li se întâmplă altora, războaiele se află în cărţile de istorie sau în paginile ziarelor dedicate evenimentelor internaţionale, nu pe strada pe unde mergi în fiecare dimineaţă şi unde acum poţi să găseşti un cadavru sau o tranşee săpată

de o bombă sau rămăşiţele negre ale unui incendiu. Îşi sprijină faţa de geam şi simte în orbite oboseala atâtor peisaje pe care le-a văzut derulându-se de când a plecat din Madrid, toate unite acum într-o singură secvenţă, ca un film de o durată greu de cuprins, proiectată neîncetat chiar şi în vise. Vede acum pădurile tomnatice despre care atât de mult îi vorbise Judith şi nu are putere să-şi îndrepte cu adevărat atenţia spre ele: tonurile de roşu şi galben vibrând în soare ca nişte flăcărui neclintite, frunzele ridicate de vântul stârnit de locomotivă plutind în aer precum nişte fluturi înnebuniţi, care se lovesc de fereastră şi apoi dispar; păpurişul ieşind din apa de culoarea cobaltului, stolurile de păsări acvatice care îşi iau zborul cu o sclipire metalică în aripi. Îşi aminteşte ceva ce îi spusese Judith în prima după-amiază petrecută împreună, bând şi conversând în barul hotelului Florida până când au pierdut noţiunea timpului: că cel mai mult îi lipseau aceste culori din America în toamna din Madrid. Pentru că şi le-a închipuit atât de des prin cuvintele ei, acum, că în sfârşit le vede, i se pare că fac parte din catalogul lui personal cu lucruri pierdute. De-a lungul malului fluviului, pădurile se întind spre orizont în valuri de coline pe ale căror vârfuri se desluşeşte adesea câte o casă rurală, singuratică şi solemnă ca un templu antic din vreo pictură de Poussin, cu geamurile străpunse de soarele blând de octombrie. Cum ar fi fost să se ascundă într-o asemenea casă cu Judith Biely, nu patru zile, ci multă vreme, toată viaţa; oare cum se va vedea de departe clădirea bibliotecii Burton College dacă într-adevăr va ajunge să existe (numai că în ultimele scrisori şi telegrame nimeni nu a mai menţionat că i-ar fi încredinţat proiectul: poate a călătorit atât de departe ca să nu ajungă la nimic, ca să nu aibă nici măcar o scuză care să-i acorde fugii sale puţină demnitate). Mai are foarte puţin până la destinaţie şi îi este cu neputinţă să-şi imagineze fosta viaţă sedentară, să-şi amintească măcar cu un dram de certitudine acel timp anterior, când umbla mereu dintr-o parte în alta, când starea lui permanentă nu era singurătatea şi mediul lui natural nu erau trenurile, camerele de hotel, provizoratul mereu reînnoit, viaţa suspendată în fiecare zi şi aproape în fiecare minut. Cât de ciudat va fi să aibă din nou un birou, un orar, un proiect, o masă de desen. Dar era şi mai ciudat să fi fost cândva omul acela care se întorcea în fiecare seară acasă cam la aceeaşi oră şi se aşeza

să citească ziarul în acelaşi fotoliu modelat după forma corpului şi a greutăţii sale, tocit de atingerea coatelor lui, cel care într-o seară deschisese un atlas pe genunchi pentru a-şi imagina alături de copiii lui o călătorie viitoare, chiar dacă fictivă, cu orare reale şi dată de întoarcere.

La fel de deconcertantă precum uşurinţa cu care tot ceea ce părea mai solid se prăbuşise în Madrid în cursul celor două sau trei zile din iulie era propria lui abilitate de a se acomoda fără să se plângă şi fără să-şi facă mari speranţe la această stare de tranzit. Cât de repede se obişnuieşte omul să nu mai fie nimeni şi să nu mai aibă aproape nimic, să fie doar figura şi numele din paşaport şi din viză şi să nu aibă nimic mai mult decât ce încape în buzunare şi ce poartă în valiză, un amestec de hârtii şi de haine murdare, în afară de o trusă de îngrijire personală, singurul vestigiu neîndoielnic al unei existenţe anterioare, al unei alte forme de a călători, relaxată şi burgheză, o paranteză confortabilă de mobilitate între două puncte fixe. Trusa dăruită de Adela este în ton cu valiza: de piele, cu resorturi cromate, cu compartimente pentru obiectele de toaletă susţinute de cureluşe să nu cadă, pămătuful din păr de viezure, bolul argintiu pentru spumă, aparatul de ras cu mânerul lui de fildeş şi o rezervă de lame de ras din oţel inoxidabil, sticluţa de colonie, pieptănul, încălţătorul, o perie de haine. Fiecare lucru la locul lui precis, în buzunarul sau în adâncitura lui de piele, ordinea riguroasă a vechilor timpuri, a vieţii anulate, înceţoşate în amintire.

Atât de aproape de finalul călătoriei, nu simte uşurare, ci teamă, teamă şi oboseală, de parcă toată distanţa parcursă în ultimele săptămâni, nopţile de nesomn, vibraţia trenurilor, vuietul turbinelor de pe vapoare, senzaţia de ameţeală dintr-o cabină prost aerisită, unde aerul cald căpăta o consistenţă uleioasă, efortul de a târî valiza dintr-o parte în alta, s-ar fi prăvălit pe umerii lui într-o avalanşă de extenuare. În loc de nerăbdarea de a ajunge mai repede, îl încolţeşte din nou teama de necunoscut, nevoia de a se adapta la noi împrejurări, şi acestea provizorii, lehamitea de a întreţine conversaţii obositoare cu străini, de a simula interesul, de a mulţumi pentru favoarea unei ospitalităţi precare, de fapt umilitoare, pentru că nu are să ofere nimic în schimb (poate că Van Doren nu are

atâta influenţă precum spunea, poate că proiectul nu o să ajungă să se împlinească, pentru că, la urma urmei, fusese un pretext ales aproape din caritate, ca să-i ofere temporar un refugiu şi să-i influenţeze viaţa de la o oarecare distanţă, ca atunci când le-a îngăduit, lui şi lui Judith, arogându-şi rolul unei divinităţi binevoitoare în stare să controleze timpul, singurele patru zile petrecute în întregime împreună). Este aceeaşi teamă pe care o resimţise de câte ori se apropiase de sfârşitul unei etape a călătoriei, sila cuiva care începe să se trezească din vis într-o lumină neprimitoare şi ar vrea să doarmă mai departe. Trenul de noapte apropiindu-se de Paris, în timp ce se lumina de ziuă deasupra unui orizont gri de suburbii industriale şi turnuri şi ziduri de cărămidă înnegrite de funingine; sentimentul straniu de a deschide ochii în cabina de vapor şi a înţelege că ceea ce-l trezise era liniştea din sala maşinilor după şapte zile de zgomot necontenit; şi mult mai înainte (de fapt, nu trecuseră peste două săptămâni, dar zilele de călătorie capătă în amintire durate inegale, se dizolvă în clipe sau se dilată în veşnicii), după prima noapte, surpriza de a ajunge la Valencia şi de a fi orbit de o lumină matinală excesivă, un fel de nesăbuită primăvară în octombrie, atât de străină de ordinea din calendare, cât şi de posomorâta iarnă anticipată a războiului în Madrid.

În Valencia, cafenelele erau pline de lume, iar străzile, de un trafic intens şi, dacă nu ar fi văzut nişte uniforme şi mai ponosite decât în Madrid şi nişte titluri mincinoase anunţate în gura mare de vânzătorii de ziare, ar fi putut crede că războiul avea loc în altă ţară sau că era coşmarul propriei imaginaţii, pulverizat la contactul cu cele dintâi raze umede ale dimineţii. În Valencia le-a scris copiilor prima carte poştală: un peisaj cu o plajă în culori pastelate, cu case albe şi palmieri. A scris cartea poştală aşezat la masa unei cafenele, în timp ce bea o bere rece sub umbra unei copertine în apropiere de gară, de unde avea să plece în câteva ore trenul spre Barcelona şi spre graniţă. I-a lipit un timbru, a pus-o la cutia poştală, dorindu-şi să nu se gândească la marea probabilitate că nu va ajunge la destinaţie şi la faptul că, fără îndoială, nu avea să primească vreun răspuns. În holul şi pe peroanele gării erau steaguri roşii şi negre şi stridente pancarte anarhiste, dar în vagoanele de clasa întâi, controlorii erau la fel de amabili şi îşi purtau uniformele

albastre încheiate la nasturi cu aceeaşi rigoare de parcă nici războiul, nici revoluţia nu ar fi existat; până şi miliţienii care cereau ameninţători documentele păstrau gestul reflex de a-şi scoate cascheta în faţa călătorilor bine îmbrăcaţi, pe care în momentul următor ar fi putut să-i aresteze sau să-i dea afară din tren, lovindu-i cu patul puştii. Zone nesperate ale vechii normalităţi se menţineau intacte în mijlocul colapsului: ca acel balcon pe care îl văzuse pe când trecea într-o dimineaţă pe lângă o clădire abandonată, un balcon aproape suspendat în aer, susţinut de o bară invizibilă de singurul zid rămas în picioare, cu filigranele de fier perfect conservate, la fel ca ghivecele cu muşcate atârnând de balustradă. Oare nu spunea Negrín că Spaniei îi lipseşte seriozitatea până şi pentru a porni revoluţii? Că totul se făcea cu jumătăţi de măsură sau cumplit de prost, de la reţeaua de căi ferate până la împuşcarea unui nenorocit? Abia acum înţelegea Ignacio Abel că la Valencia, în acea primă dimineaţă de călătorie, încă nu se desprinsese de vechea lui identitate, menţinută la fel de surprinzător precum acel balcon cu muşcate suspendat în aer, pe singurul zid al casei rămas în picioare după bombardament. Încă mai era cineva, încă mai avea pantofii lustruiţi şi păstra dunga la pantaloni, încă le mai vorbea cu voce limpede şi autoritate instinctivă controlorilor şi hamalilor, vânzătorilor de la ghişee, faţă de care în curând avea să se apropie cu aceeaşi teamă ca de punctele de control al documentelor de la graniţe; înăuntrul valizei, hainele lui erau curate şi aşezate în ordine; încă nu căpătase gestul nervos de a-şi duce atât de des mâna la buzunar ca să se asigure că paşaportul şi portofelul mai erau acolo; încă mai simţea, atunci când strângea portofelul în mână, grosimea confortabilă a biletelor de bancă, proaspăt scoase din cont, schimbate în parte în franci şi dolari la un ghişeu bancar de pe strada Alcalá, unde era recunoscut de îndată ce intra şi tratat cu o oarecare consideraţie.

În timp ce aştepta ca directorul să se întoarcă de la seif cu banii lui păstraţi discret într-un plic, Ignacio Abel se gândea, privind în jur, la milenarismul primitiv al revoluţiilor spaniole: atâtea biserici arseseră în Madrid, şi cu toate astea nimănui nu-i trecuse prin cap să incendieze sau măcar să jefuiască vreunul din acele elefantiazice sedii bancare de pe strada Alcalá, care lui

i se păreau o adevărată oroare arhitectonică. Uşa era protejată cu saci de pământ şi faţada era acoperită cu truculente afişe revoluţionare; pe stradă treceau camioane cu miliţieni şi căruţe cu refugiaţi venind dinspre satele din sud, cucerite recent de trupele inamice; în interiorul băncii însă domnea aceeaşi penumbră vag ecleziastică dintotdeauna, iar angajaţii stăteau înclinaţi asupra meselor de lucru sau vorbeau în şoaptă între ei, pe acelaşi fond amortizat de murmurul maşinilor de scris. Indiferent la neglijenţa vestimentară vizibilă de pe străzile Madridului, directorul continua să poarte costum gri şi cravată ca întotdeauna şi gulerul apretat. „Aşa-i că ne părăsiţi, domnule Abel? Şi alţi clienţi foarte apreciaţi au fost nevoiţi să plece, cum ştiţi prea bine. Să sperăm că nu o să dureze prea mult. Şi că absenţa dumneavoastră nu va fi foarte îndelungată.” Surâdea şi îşi freca mâinile palide, lustruite parcă de atingerea biletelor de bancă. Când a spus „cum ştiţi” şi „să sperăm că nu o să dureze” l-a privit pe Ignacio Abel cu o viclenie precaută, de parcă ar fi tatonat o posibilă complicitate cu acest client care de la un an la altul avea un cont tot mai solid şi care purta şi el cravată. „N-o să dureze, o să vedeţi.” Ignacio Abel s-a auzit pe sine însuşi vorbind cu o convingere militantă care îi lipsea, ofensat de insinuarea directorului de bancă, de speranţa lui impudică de a vedea în curând trupele lui Franco intrând în Madrid. „Republica o să-i pună repede la punct pe insurgenţi.” Surâsul echivoc al directorului de bancă i-a rămas îngheţat pe faţa de ceară, la fel de ecleziastică precum lumina care se filtra prin vitraliile de pe tavan. „Să sperăm că aşa va fi. Oricum, ştiţi unde ne găsiţi.” L-a însoţit până la uşă, neîncrezător acum, dar încă reverenţios, mulţumit să-i dovedească influenţa de care se bucura chiar şi în aceste vremuri prin faptul de a-i înmâna, cu prudentă discreţie, o sumă de bani cu mult mai mare decât era permis să fie scoasă din ţară în condiţii speciale de război.

Şi-a scos cravata când a ieşit pe stradă. Nu era recomandabil să atragă atenţia şi să rişte să fie înregistrat, acum că avea atâţia bani asupra lui; pe lângă paşaportul vizat, avea şi scrisoarea de invitaţie de la Burton College; ascunzând în buzunar documentele fragile care-i pregăteau fuga tot mai ireală pe măsură ce se apropia. Ca un curent care curge mai repede când se revarsă pe un plan înclinat, proximitatea plecării

accelera trecerea timpului, înfiorându-l, supunându-i pieptul la o presiune dureroasă, slăbindu-i genunchii, făcându-l să privească mai intens lucrurile banale pe care în curând nu avea să le mai vadă, străzile din Madrid, portalul casei sale unde ascensorul încetase cu desăvârşire să mai funcţioneze. Portarul îşi schimbase livreaua dinainte prinsă în nasturi aurii cu o salopetă albastră, chiar dacă se înclina în continuare la fel de linguşitor şi venal, sperând la vreun bacşiş, studiind poate posibilitatea de a denunţa vreun locatar căruia îi păstra o veche duşmănie, drept complotist şi spion. În fiecare amănunt banal spre care îşi aţintea privirea, Ignacio Abel vedea semnul de neşters al timpului ce avea să treacă înainte de întoarcerea lui, a ceea ce poate nu avea să mai vadă niciodată. Nu simţea exaltare şi nici tristeţe, ci o năucitoare angoasă, presiunea din piept, greutatea de pe umeri, golul din stomac, slăbiciunea picioarelor. Umbla ca o nălucă prin casa lui pustie, de parcă ar fi văzut încăperile şi mobilele nu în prezent şi nici în amintiri, ci în viitorul absenţei sale, care avea să înceapă chiar din momentul când va închide uşa pe afară şi va încuia cu cheia pentru ultima dată, în rezistenţa tenace a lucrurilor rămase în umbră fără să le privească nimeni. Înainte să aprindă luminile, a închis storurile unul câte unul. De la fereastra dormitorului privise pentru ultima dată profilul nocturn al acoperişurilor Madridului, străzile cufundate într-un hău de umbre de unde se auzea doar cum goneau automobilele patrulelor de pază şi împuşcăturile îndepărtate ale vreunei execuţii şi poate, spre miezul nopţii, motoarele invizibilelor avioane inamice, zburând atotputernice deasupra unui oraş fără faruri de căutare şi apărare antiaeriană. Începuse să se facă frig, iar sistemul de încălzire nu funcţiona. Furnizarea de electricitate era atât de slabă, încât becurile împrăştiau în jur o lumină gălbuie care nu izbutea să risipească umbrele din colţurile încăperilor şi de la capătul coridorului, de unde nu mai răzbăteau de câteva luni bune glasurile servitoarelor, nici agitaţia lor din bucătărie amestecată cu anunţurile de la aparatul de radio. În ultima noapte petrecută în casa unde stătuse atâta vreme singur, Ignacio Abel umbla buimac dintr-o cameră în alta, ascultând propriii paşi pe parchet şi întâlnindu-şi chipul în lumina tulbure a oglinzilor. Valiza era deschisă pe patul pe care nu se mai obosise să-l facă în ultimele zile (dar niciodată mai înainte nu făcuse vreun pat, aşa cum

foarte rar intrase în bucătărie, având o idee sumară despre felul în care se aprindea focul la aragaz). Costumele lui şi rochiile Adelei agăţate pe umeraşe în şifonierul adânc erau fantasme sau întrupări succesive ale vieţii anterioare, recognoscibile prin forma lor, dar la fel de lipsite de substanţă şi realitate ca aceasta. Împăturea hainele cu stângăcie când le aşeza în valiză. Alegea vreun caiet de desen, vreo carte, o fotografie a copiilor făcută cu o vară sau două în urmă; a scos diploma de arhitect din ramă şi a pus-o într-un tub de carton. Însă fusese sfătuit să nu ia cu el prea mult bagaj, documentele şi autorizaţiile puteau la fel de bine să nu folosească la nimic şi poate că ar fi fost nevoie să traverseze frontiera cu Franţa pe jos, printr-o trecătoare clandestină. Nimic nu mai era sigur. Chiar dacă se spunea că era o situaţie temporară, nici măcar nu mai plecau trenuri din Gara de Sud (deşi ziarele relatau că miliţiile întotdeauna victorioase zădărniciseră o tentativă a inamicului de a tăia calea ferată între Madrid şi Levant): trebuia să călătorească în camion până la Alcázar de San Juan, pe unde avea să treacă la vreo oră incertă expresul de Valencia. A închis valiza, a stins lumina, a hotărât să se întindă puţin în pat, chiar dacă avea să-şi odihnească doar câteva minute ochii obosiţi; din cauza alarmelor şi a bombardamentelor, a tensiunii şi a proximităţii călătoriei, nu mai dormise de două sau trei nopţi. În clipa când s-a întins în patul răvăşit, care avea să rămână nefăcut când avea să plece, s-a cufundat în somn ca o piatră în apă. Ştia că adormise pentru că l-au trezit nişte lovituri în uşă, glasul care îi rostea numele în beznă.

Ignacio, pentru ce ai mai scump, deschide-mi!

Câtă distanţă încăpea în spaţiul colorat şi neted al unei hărţi peste care îşi trecea degetul arătător: frigul din remorcă în timpul călătoriei cu camionul, gulerul ridicat al pardesiului şi pălăria trasă pe frunte, motorul împotmolindu-se, feţe luminate fugar de scânteile unei ţigări, câmpul cufundat în beznă, la capătul căruia se desluşea uneori vreun sat ca o pată albă. La un moment dat s-au auzit motoare de avioane şi atunci camionul a început să înainteze foarte lent cu farurile stinse. Însă Ignacio Abel şi-a dat seama mult mai târziu de adevărata scală a spaţiului, de întinderea lumii pe care avea să o traverseze în călătoria lui, cu atât mai nemăsurată, cu cât îi

lipseau ambele puncte de referinţă: Judith Biely şi copiii lui. O intuia poate, nu cu inteligenţa, ci cu teama anticipată în ajunul plecării, în ultima noapte, în timp ce-şi făcea valiza, în timp ce stătea nemişcat într-o încăpere sau în mijlocul coridorului, fără să-şi amintească încotro se îndrepta, în casa mult prea mare, pe care de fapt niciodată nu o simţise ca fiind a lui, în timp ce verifica iar şi iar documentele şi banii, fără să se hotărască încă dacă să ascundă o parte în căptuşeala pardesiului sau în fundul dublu al valizei; devenit deodată clandestin, hărţuit, speriat, dezertor din oraşul şi din ţara lui, fugind de un război unde alţii luptau şi mureau pentru aceeaşi cauză, care coincidea cu a lui teoretic, chiar dacă nu mai ştia cum să o numească fără să simtă cum cuvintele deveneau o fraudă şi că el însuşi se contagia de minciună când le pronunţa, cu sau fără majuscule, Republica, democraţia, socialismul, rezistenţa antifascistă; totul apărea defocalizat, cu condiţia să nu se gândească la ceilalţi, la inamic, la cei care veneau spre Madrid din sud, din vest, din nord, nu cu steaguri şi cuvinte şi uniforme zdrenţuroase şi fantastice, ci cu o hotărâre eficace de a ucide, cu măcelari mercenari, cu capelani cazoni ţinând pistolul la centură şi crucifixul ridicat, cu mitraliere unse cu grijă, cu disciplina neiertătoare a maşinilor; cei care îi vânau călări pe ţărani de parcă ar fi exterminat nişte fiare sălbatice; cei care mai apoi violau şi rădeau capetele femeilor celor împuşcaţi; cei care întâi au bombardat şi apoi au atacat cu baioneta cartierele muncitoreşti din Granada şi Sevilia; cei care mitraliau din avioane coloanele de fugari îngroziţi, gata să lase totul în urmă ca să nu cadă în mâinile lor sângeroase. Ziarele din Madrid publicau minciuni triumfaliste, iar la aparatele de radio vorbitorii proslăveau avântul miliţiilor populare, dar singurul adevăr era că ceilalţi îşi continuau avansarea. Uneori, în ultimele nopţi, vântul purta cu sine bubuitul tunurilor de pe frontul tot mai apropiat. Cu fatalism, cu durere şi ruşine, cu sentimentul de uşurare că avea să scape şi că ai săi copii erau feriţi de pericol, Ignacio Abel îşi făcea bagajul şi vedea în fervoarea imaginaţiei trenul care îl aducea la graniţă, cel care îl ducea la Paris, cel pe care avea să-l ia până la oraşul portuar, unde coca strălucitoare şi curbată a unui transatlantic avea să apară la capătul perspectivei unei străzi străjuite de copaci, şi mai gigantic în comparaţie cu prăvăliile şi şirurile de arbori, cu ultimele colţuri

de clădiri din depărtare, unde noaptea avea să se aprindă reclama luminoasă a vreunei cafenele sau hotel. Voinţa lui tulbure încetase să mai intervină. Aşeza mecanic în valiză cămăşi, cravate, lenjerie intimă, ciorapi, lucruri cărora niciodată până atunci nu le acordase atenţie, care apăreau ca prin minune împăturite şi călcate înăuntrul sertarelor, în geamantanele de călătorie din alte timpuri. Nu cinase şi nici nu-i era foame. Farfuriile pline nu mai apăreau ca prin farmec pe masă înaintea lui şi nici nu avea chef să coboare şi să guste ceva în vreo tavernă din apropiere, unde oricum mâncarea era tot mai rea şi se împuţinase. A băut în silă puţin coniac, făcându-i-se dintr-odată greaţă şi simţindu-se şi mai ameţit, şi mai hărţuit de năluciri în casa de unde peste câteva ceasuri avea să plece poate pentru totdeauna, uşa grea răsunând în camerele închise şi întunecoase când avea să o închidă. Dragostea mea, fiica mea, fiul meu, soţia mea trădată şi umilită, umbrele uitate ale părinţilor mei morţi. Coniacul din stomacul gol exagera senzaţia de vertij. S-a întins în pat şi a adormit câteva minute şi ce s-a întâmplat după aceea până să-l trezească loviturile în uşă a fost un fel de somn chinuit de care prefera să nu-şi amintească, chiar dacă vocea avea să continue să-i răsune în conştiinţă. *Deschide-mi, Ignacio, pentru ce ai mai scump!* La miezul nopţii, camionul avea să aştepte lângă gara Atocha. Ştia că era o nesăbuinţă, şi cu toate acestea a traversat Madridul pe jos pe străzile secundare, unde era puţin probabil să apară automobilele patrulelor. Înainte să iasă, cu valiza de-acum închisă lângă uşă, îmbrăcat cu pardesiul şi pălăria pe cap, a străbătut una câte una toate camerele, a stins toate luminile, asigurându-se că robinetele erau închise, de parcă ar fi plecat în concediu. Ceea ce pare că durează de o viaţă întreagă şi că o să dureze o veşnicie se întrerupe de pe o zi pe alta fără să lase nicio urmă. În camera copiilor, pe pupitrul Litei, se afla atlasul pe care îl cercetaseră împreună la sfârşitul lunii mai sau la începutul lui iunie, când începuse arşiţa în Madrid şi balcoanele se deschideau larg în răcoarea înserării, lăsând să pătrundă zgomotele traficului, glasurile ascuţite ale băieţilor care vindeau ziare şi şuierul rândunicilor ce îşi făcuseră cuib pe sub streşini. În oglinda şifonierului s-a văzut deodată ca un intrus şi şi-a amintit cu o ruşine neconsolată de palma dată lui Miguel. Fiul meu, remuşcarea mea. Caietele şi cărţile Litei stăteau ordonate

pe un raft deasupra pupitrului: după titluri se putea urmări evoluţia ei de cititoare din ultimii ani, cărţi de Celia, apoi de Jules Verne şi Salgan, mai apoi *Jane Eyre* şi *La răscruce de vânturi.* Atingea cotoarele cărţilor, lemnul celor două pupitre gemene. Deschidea micile sertare, simţindu-le răsuflarea de mirosuri şcolare: a cerneală şi a lemn de creioane. În sertarul lui Miguel se aflau foi şi caiete adunate unele peste altele la întâmplare, semne ale grabei din ultima clipă de a lăsa totul strâns înainte de a pleca la casa de la munte; în fund de tot, Ignacio Abel a găsit pliante cu programul filmelor şi fotografii cu actori decupate din revistele de cinema, una dintre ele cu tânărul Sabú cu torsul gol, cu un turban precum cel din O *mie şi una de nopţi*, SCANDAL ÎN MECCA CINEMATOGRAFIEI: TOTUL DESPRE THELMA TODD ŞI MOARTEA EI MISTERIOASĂ. Miguel trebuie să-şi fi petrecut multe din ceasurile când era pedepsit să studieze în camera lui fără drept de apel decupând fotografii de artişti şi revizuindu-şi cromolitografiile şi pliantele programelor cu filme, în culori strălucitoare, la care tatăl lui nu-i dăduse voie să meargă, SHERLEY TEMPLE A ÎMPLINIT ŞAPTE ANI ŞI CÂŞTIGĂ DOUĂ MILIOANE DE PESETE PE LUNĂ. Îşi amintea că intra la el în cameră şi băiatul punea repede ceva în sertar sau între paginile cărţii, cu capul înclinat într-un simulacru prea puţin convingător de concentrare şi perseverenţă, cu piciorul drept mişcându-se sub pupitru. Cu ce asprime inutilă îl tratase de atâtea ori, cu ce surdă cruzime, mai ales în comparaţie cu fetiţa, faţă de care îşi disimulase prea puţin favoritismul inacceptabil. Dar poate că băiatul la care se gândea atât nu-şi amintea prea mult de el, obişnuit deja cu absenţa lui, cu noua viaţă familială şi şcolărească pe care o va fi ducând de partea cealaltă a frontierei trasate de război, în cealaltă ţară inamică, unde nu era de aşteptat să sosească scrisorile şi cărţile poştale. Poate că pe el continua să-l doară promisiunea neîndeplinită, de la început falsă, a călătoriei în America mult mai mult decât pe copiii lui, cei păcăliţi.

A stins lămpile gemene de pe cele două pupitre şi a ieşit din cameră cu precauţia de odinioară, când îi aştepta să adoarmă. Dintr-odată ajunsese irespirabilă densitatea atâtor absenţe care umpleau casa, înălţându-se în jurul lui în ultimele minute înainte de plecare, expulzându-l şi în acelaşi timp blocându-i trecerea,

la fel de vizibile precum formele mobilei şi ale lămpilor de sub cearşafurile care le acopereau. În ultimele luni, casa fusese un spaţiu inert, o scenă părăsită, stăpânită de singurătate şi dezordine, dominată încetul cu încetul de invazia prafului şi a aerului închis. Acum se prefăcea într-un teatru de umbre, gigantice şi mobile precum cele proiectate pe perete de cercul de lumină al unei lanterne. Acum se retrăgea din ea cu prudenţa unui hoţ, cu neliniştea de a fi uitat ceva de o importanţă decisivă, închizând uşa lent şi în linişte, fără să încuie cu cheia, coborând scările de marmură aproape pe întuneric, pentru că becul de pe scară se stricase de mult timp şi nimeni nu-l schimba, aşa cum nimeni nu venise să repare ascensorul, temându-se să nu se intersecteze cu cineva sau să nu fie văzut de portar, care, surprins să-l vadă la ora aia cu o valiză în mână, să nu anunţe poate vreo patrulă care din când în când venea să percheziţioneze apartamentele, în căutare de suspecţi şi atacatori, în acest cartier burghez unde majoritatea locuitorilor avuseseră norocul să fie plecaţi în concediu când a izbucnit revoluţia.

O figură solitară, păşind aproape lipită de pereţi, la lumina palidă a nopţii cu lună, în oraşul cu ferestrele închise şi felinarele stinse, cu tot corpul contractat să anticipeze pericolul, aşteptând într-o tăcere posomorâtă şi încărcată de tensiune venirea frigului şi, poate, şi pe cea a invadatorilor: cu pălăria trasă pe ochi, pardesiul de călătorie, valiza în mână, paşii hotărâţi şi în acelaşi timp plini de precauţie, atenţia încordată asupra oricărui zgomot alarmant, asupra loviturilor de gong din vreun turn, arătându-i că avea timp din belşug să ajungă la întâlnirea fixată lângă Gara Atocha, unde un permis semnat de doctorul Juan Negrín îi îngăduia să ocupe un loc în camionul cu destinaţia Valencia şi cu o încărcătură nespecificată în documentele oficiale, păzită de bărbaţi în uniformă. La început i-a fost greu să se deprindă cu incertitudinea permanentă, cu starea total incomodă, când încerca să adoarmă chircindu-se oriunde, ca să se apere de frig, sprijinindu-şi capul de valiză, cu corpul întreg supus la vibraţii şi frâne bruşte sau întins pe lemnul vreunei bănci ori pe marmura rece a sălii de aşteptare dintr-o gară unde nu mai ajungea niciun tren; să deschidă ochii în zori şi să nu ştie unde se află; să nu ştie dacă documentele lui

aveau să fie acceptate de controlor sau de poliţist, sau de jandarm, sau de paznicul de la graniţă, sau de funcţionarul de la vamă care le scruta la infinit. Fiecare plecare îi aducea o senzaţie de uşurare, sfârşitul unei perioade de aşteptare aproape mereu imprevizibilă; fiecare sosire, fiecare apropiere de un nou punct al destinaţiei, o nelinişte ce se transforma încetul cu încetul în angoasă. Răbdarea era pură inerţie fizică, accentuată de oboseală: şiruri de oameni aşteptând să se deschidă un ghişeu, să se încheie interogatoriul vreunui călător, ca un paznic să examineze cu de-amănuntul fiecare articol de îmbrăcăminte şi fiecare obiect de îngrijire personală şi fiecare amintire banală dinăuntrul valizei. În săli de aşteptare, bariere de control şi posturi de frontieră, Ignacio Abel se alătura şi el unei noi varietăţi a speciei umane, străină lui până atunci, cu excepţia întâlnirii cu profesorul Rossman, cea a pasagerilor în trecere, a purtătorilor de valize foarte uzate şi de permisuri dubioase, nomazi cu pantofi cu tocuri tocite şi documente de identitate cu multe ştampile şi un aer evident de falsuri. Trenul care îl adusese la Barcelona a doua sau a treia zi de călătorie s-a oprit la Port-Bou la căderea nopţii, iar pasagerii au înaintat în linişte şi s-au aşezat la coadă în faţa unei gherete aflate lângă bariera de la graniţă. De partea cealaltă se plimba un jandarm francez, care se apăra de ploaia măruntă cu o pelerină scurtă, impermeabilă. La câţiva paşi mai încolo de steagul francez nu se afla cel al Republicii Spaniole, ci cel roşu şi negru, enorm, cu iniţialele anarhiste cusute pe mijloc. Oare ce ar crede Negrín, dacă ar vedea această uzurpare: dacă ar trebui să-şi supună carnetul de deputat şi paşaportul diplomatic examenului a doi miliţieni înarmaţi cu puşti Mauser, cu pistoale la brâu, cu cartuşiere pe piept, cu eşarfe în roşu şi negru înnodate la gât, cu perciuni de bandiţi din litografiile romantice, care îi interogau unul câte unul pe pasageri. Din precauţie, Ignacio Abel îşi scosese cravata când a coborât din tren şi îşi pusese pălăria în valiză. Încă nu se deprinsese cu această nouă îndeletnicire a aşteptării şi a răbdării, a obedienţei umile. A întins paşaportul deschis la pagina cu fotografia, privindu-l o clipă pe miliţian în ochii mici şi foarte roşii. Sugea dintr-un muc de ţigară, într-atât de plictisit sau de obosit, încât nici nu se obosea să-l mai aprindă. Aşezată pe o bancă lângă perete plângea o femeie căreia îi fusese refuzată trecerea, sub un afiş în care un picior

încălţat cu o espadrilă rustică strivea un şarpe cu trei capete, al lui Hitler, al lui Mussolini şi al unui episcop. Ceilalţi călători o priveau fără să spună nimic, fără niciun dram de simpatie pe niciun chip, ferindu-şi privirea atunci când femeia ridica din cap, de parcă nu ar fi vrut să se contamineze cu nefericirea ei. Miliţianul obosit a scuipat mucul de ţigară şi a început să răsfoiască paşaportul lui Ignacio Abel, umezindu-şi degetul mare cu vârful limbii. Nu-şi închipuia prin câte asemenea inspecţii avea să mai treacă în următoarele săptămâni, de câte ori o privire inchizitorială avea să-şi îndrepte atenţia de la fotografie spre chipul lui pentru a-l examina, de parcă ar fi fost nevoie să stabilească veridicitatea fiecărei trăsături, de parcă nici măcar fotografia cea mai exactă şi nici absoluta evidenţă a datelor specificate în documentul nedeteriorat încă de atingerea unor mâini neglijente sau murdare n-ar fi putut elimina definitiv suspiciunea de impostură, justeţea unei arestări sau doar a unei amânări, suficiente cât călătorul suspect să piardă următorul tren sau să întârzie sau să se istovească şi mai mult în călătoria lui de evadare. Cu timpul a observat variante, trăsături comune: o atitudine de lehamite care într-un fel avea un aer ameninţător, o complacere în lentoare, o violenţă seacă în gestul de a aplica o ştampilă, o dată de intrare sau de ieşire, un fel de a întreba cu voce joasă, pentru ca dificultatea de a înţelege limba să fie şi mai mare. La fiecare trecere de frontieră simţea cum figura i se schimba, atunci când se confrunta încă o dată cu inchiziţia gărzilor, cum se modifica şi figura din fotografie, devenind din ce în ce mai îndepărtată, figura din alte vremuri, a cuiva nejustificat de străin de furtunile unui viitor cât se poate de apropiat.

Asprimea sastisită şi agresivă a miliţienilor spanioli îl leza mai puţin decât răceala jandarmilor francezi, cu uniforme îngrijite, care ţipau cu grosolănie la ţărăncile spaniole îngrozite de ei, fără să le înţeleagă ordinele. Mai înalt decât cei din jurul lui, mai bine îmbrăcat, capabil să le răspundă jandarmilor în franceză, Ignacio Abel ştia că e inclus în acelaşi tratament dispreţuitor, iar conştiinţa acestui fapt îi dădea un sentiment amar de fraternitate. Şi el era un *sale espagnol*[62], cu singura diferenţă că el le înţelegea insultele; cea mai mare dintre toate

[62] În limbaj colocvial, „spaniol împuţit” – în lb. fr. în orig. (n. tr.).

nici nu trebuia să fie formulată, pentru că sărea în ochi de îndată ce treceau frontiera: gara curată, jandarmii bărbieriţi, cu gulere tari impecabile, în obraji cu o strălucire a oamenilor bine hrăniţi, anunţurile cu plajele de pe Coasta de Azur şi croazierele transatlantice şi nu cu sloganuri revoluţionare sau războinice, fereastra mare a vreunui restaurant, firma luminoasă a vreunui hotel. De cealaltă parte a frontierei descoperea dintr-odată povara bolii sale spaniole, de care putea să scape, dar pentru care poate nu exista vindecare, chiar dacă el putea să disimuleze simptomele, mai ales dacă se îndepărta cât mai repede de compatrioţii săi, cei care nu puteau să evite privirile ostile şi nici să-şi ascundă stigmatele sărăciei şi ale originii străine: băştile, obrajii prost bărbieriţi, broboadele negre, hainele de doliu, boccelele mari de haine din spinare, copiii sugând din sâni sleiţi, refugiaţii spanioli ieşind din vagoane de clasa a treia, poposind ca o tabără de nomazi pe peronul gării. El însă călătorise la clasa întâi, putea să intre în restaurantul din piaţă, să cineze lângă fereastră şi să bea o sticlă de vin excelent, la adăpostul perdelelor de la restaurant putea să-şi petreacă restul timpului ce îl despărţea de plecarea trenului spre Paris sorbind dintr-un pahar cu coniac, privindu-şi compatrioţii care împărţeau bucăţi de şuncă, pâini negre şi conserve de sardine, adunaţi pe treptele de la gară. Pentru că îşi pierduse de-a lungul anilor instinctul pentru frugal şi teama pentru ziua de mâine, încă nu era obişnuit să-şi chivernisească banii, nu putea să renunţe la privilegiile care atâta vreme îi făcuseră viaţa confortabilă. Distanţa socială încă îl proteja. A început să se simtă deposedat de ea încă din noaptea aceea, în expresul de Paris, unde nu erau bilete disponibile pentru clasa întâi, unde a trebuit să ocupe un loc la clasa a doua fără rezervare şi de unde a fost expulzat cu o bruscheţe umilitoare la prima oprire, când a intrat în compartiment un călător iritat, care şi-a reclamat dreptul în faţa controlorului şi i-a aruncat o privire dispreţuitoare, în timp ce Ignacio Abel s-a ciocnit de el când a ieşit pe hol, cu părul în dezordine, cu valiza în mână, uzurpatorul împins cu coatele, expulzat din somn şi de pe locul necuvenit lui, drept inalienabil al unui cetăţean francez, cu nişte şuviţe firave de păr lipite de chelie şi o insignă de oarecare însemnătate prinsă la rever. Încă nu învăţase să nu se simtă ofensat de asemenea incidente, să doarmă în orice condiţii, să

nu i se acorde tratamentul reverenţios considerat de la sine înţeles în viaţa anterioară. Coridorul trenului era şi el plin de lume şi abia după mai multe ore a izbutit în sfârşit să se aşeze pe jos şi să aţipească pe valiză. După lovitura indiferentă de picior a jandarmului care l-a trezit, s-a simţit rănit în orgoliu mai multe zile, aceasta fiind poate prima lecţie serioasă învăţată în călătoria sa, dar încă nu învăţase să accepte umilirea, să nu se revolte împotriva ei, în loc să se scandalizeze faţă de tirania lui meschină şi să fie recunoscător pentru bunăvoinţă celui care ar fi putut să-i facă rău, dar nu i-a făcut...

Şi tot în primele nopţi ale călătoriei a învăţat ceva ce i-ar fi fost cu neputinţă să-şi imagineze vreodată: dragostea lui pentru Judith Biely, care în Madrid zăcuse în letargie din cauza fatalismului pierderii, a stranietăţii apăsătoare a noii lumi instaurate de război, renăştea intactă de îndată ce părăsise teritoriul Spaniei. Nu dintr-odată: mai întâi în vise, apoi în conştiinţă, în melancolia dimineţilor, când se trezea brusc fără ea, când cu o secundă mai devreme o îmbrăţişase în vis, o văzuse înaltă şi goală în faţa lui, apropiindu-se, atingându-i pielea mai întâi cu părul ei ondulat, apoi cu buzele. Cu aceleaşi trenuri cu care călătorea el acum călătorise şi Judith prin Europa înainte de a-l cunoaşte; şi din ceea ce ştia sau din ceea ce nu ştia, nu ar fi fost imposibil să o întâlnească prin mulţimea unei gări sau pe o stradă din Paris, în vreo cafenea dintr-un oraş portuar, de unde plecau vapoare spre America. Judith Biely sărea din tristeţea memoriei în iminenţa viitorului: cel ce se desfăşura acum înaintea lui şi celălalt viitor, fantomă, ce încă nu se întâmplase, al călătoriei în America pe care o plănuiseră împreună şi care nu ajunsese să se împlinească, suspendat acum între amintire şi închipuire, strălucind ca o iluzie fără timp. Dorinţa înviată în vise îi alimenta gelozia ca un efect secundar devastator: cu ce bărbaţi a fost înainte de a-l întâlni pe el, o femeie tânără şi liberă, orbită de fascinaţia Europei, tot atât de inconştientă de propria ei putere de atracţie pe cât de ignorantă în privinţa opiniei pe care ar fi putut să şi-o facă despre ea bărbaţii, luându-i dezinvoltura americană drept disponibilitate sexuală; cu ce bărbaţi se întâlnea oare acum, după ce plecase din Madrid, eliberată nu numai de dragoste, dar şi de vină şi de meschinăria infidelităţii. *Dacă soţia ta ar fi murit, dacă s-ar fi*

înecat în lac din cauza noastră, eu nu mi-aş fi iertat-o niciodată.

În visele luminoase şi fragile ale nopţilor de călătorie, Ignacio Abel o vedea din nou în inocenţa adamică a primelor întâlniri, când li se părea că, în afara lor, lumea era lipsită de alte prezenţe umane, la fel ca paradisul pe pământ. Pe măsură ce ajungea să piardă totul, pe măsură ce i se terminau banii, i se deteriorau hainele şi chiar începea să-şi piardă obiceiurile cele mai exigente ale igienei, pe măsură ce se obişnuia sau se resemna cu ideea că acea călătorie nu avea să se termine niciodată, Ignacio Abel recăpăta şi mai limpede prezenţa fantasmatică a lui Judith Biely. Se trezea după câteva minute de somn agitat, într-o gară sau în cabina vaporului, cu trofeul valoros al vocii ei auzite de curând sau cu senzaţia exactă a atingerii sânilor ei îmbujoraţi. Câteva secunde o vedea venind spre el în doi timpi simultani, în amintirea suprapusă peste prezent ca o dublă placă fotografică. Într-o noapte s-a trezit fără să ştie unde se află. Legănat în întuneric, foarte uşor, în linişte, cu certitudinea de a fi fost pe punctul să ejaculeze, cu amintirea unuia din acele schimburi de cuvinte în engleză şi spaniolă, la fel de desfătătoare ca amestecul de sudoare, salivă şi umori: *I'm coming*[63]*,* dă-ţi drumul, cum spui tu, *I'm coming now*[64]*.* Luminozitatea palidă strecurându-se prin hublou, asupra patului său, i-a readus coordonatele spaţiului unde se afla, dar nu şi pe ale timpului. Poate că se trezise după mai multe ore de somn sau poate că dormise doar câteva minute. Nu îi era somn şi nu era obosit. Pentru prima dată, placajul metalic nu vibra, nu-i ajungea până la urechi ritmul greoi din sala maşinilor. Şi-a pus pardesiul peste pijama şi a urcat pe punte, urmând coridoare înguste şi slab luminate fără să întâlnească pe nimeni. Senzaţia de luciditate acută şi de lejeritate fizică era la fel de intensă ca atmosfera de vis pe care liniştea şi singurătatea o acordau lucrurilor. S-a sprijinit de o balustradă şi nu a văzut nimic în afara ghirlandelor de becuri agăţate pe punte, estompate de o ceaţă deasă, chiar dacă deloc rece, neclintită în noaptea fără vânt. Din când în când se auzea în fundal clipocitul uşor al apei atingând coca, în timp ce de departe venea sirena gravă a altui vapor, descoperind acustic vastitatea spaţiului invizibil. Tot de

[63] „Îmi dau drumul" – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

[64] „Îmi dau drumul acum" – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

aproape se auzea şi sunetul identic cu al unui clopot de biserică, un clopot ce repeta monoton o anumită cadenţă, precum cea care cheamă credincioşii la slujbă sau la citirea rozariului seara, în vreo capitală de provincie spaniolă. Auzul se adapta treptat la impresiile sonore, îndepărtate precum pupila la apropierea foarte lentă a luminii. Auzea glasuri foarte apropiate, dar încă nu desluşea pe nimeni. Abia la puţin după aceea a început să desluşească siluete care se sprijineau în coate de balustradă, ascunse până atunci în ceaţă şi întuneric. Pardesie puse peste cămăşi de noapte şi pijamale, mâini întinzându-se spre o direcţie unde el nu zărea nimic. Încetul cu încetul a devenit conştient de un sunet răguşit şi continuu, care părea să vină din calele cele mai adânci ale vaporului. Dar apoi se stingea şi revenea liniştea şi, odată cu ea, glasurile mai limpezi şi clipocitul valurilor lovindu-se de cocă, vocile devenind mai precise, precum figurile iluminate de brichete aprinse o clipă, de scânteile ţigărilor, feţe familiare după o săptămână de călătorie. Într-o parte se vedea un şir lung de lumini care clipeau, în cealaltă, o umbră înaltă şi compactă, ca un promontoriu de bazalt, abia desluşindu-se prin pâclă, aproape negru pe fundalul de un gri foarte închis în care se dizolva, presărat acum cu constelaţii, pe măsură ce vuietul devenea mai puternic şi încetul cu încetul tot mai strident. Auzul, şi nu văzul i-a dezvăluit mai întâi că dincolo de ceaţă se afla oraşul New York, că în vacarmul formidabil răzbăteau note ascuţite de claxoane, un duduit neaşteptat de trenuri trecând peste poduri de fier, sirene de vapoare şi de fabrici. În ceaţa din ce în ce mai limpede descoperea profilurile verticale ale oraşului, de parcă ar fi văzut cum se definesc tot mai clar trăsăturile unei prezenţe dorite. Faptul de a se apropia de New York însemna, în mod iraţional, să simtă din nou înfiorarea apropierii fizice de Judith Biely. A-şi închipui, împotriva oricărei raţiuni, că ea îl aştepta la capătul cheiului, că avea să apară în vestibulul hotelului sau la capătul unei străzi, sau pe cărarea vreunui parc, aşa cum se ivise de atâtea ori în Madrid. Oraşul era atât de legat de ea, încât era cu neputinţă să ajungă la New York şi să nu se întâlnească cu Judith Biely. Şi alături de dorinţă se întorcea şi teama înaintea acelui abis copleşitor, unde ar fi fost atât de lesne să se piardă, la scala unei lumi care se înfăţişa şi mai nemăsurată, pe măsură ce pâcla se risipea. Clopotul de biserică era de fapt o geamandură

sonoră, care oscila în bătaia vântului şi a valurilor, o alarmă în ceaţă. Faleza de turnuri ivindu-se din apă era un oraş, marea aceea de ape de culoarea oţelului şi maluri pierzându-se în zare era un fluviu. Trebuia să-şi verifice din nou documentele, să se pregătească pentru o nouă examinare, pentru privirile dispreţuitoare şi ostile şi posibilele gesturi grosolane, pentru răbdare şi umilinţă. Pe chipurile răvăşite de noaptea atât de scurtă care umpleau în acel moment puntea, Ignacio Abel îi recunoştea pe cei deveniţi de acum semenii lui: refugiaţii din Europa, prost bărbieriţi, purtând valize legate cu curele, pipăindu-şi nervos portofelele cu documente. Cum îi distingea de ceilalţi, cei care călătoreau de plăcere şi oamenii de afaceri, cei care aveau un paşaport solid, un permis indiscutabil. Poate că atunci când cineva trecea de partea cealaltă a graniţei, nu mai exista nicio cale de întoarcere nici pentru unii, nici pentru ceilalţi. Poate că el însuşi, atunci când documentele îi vor fi verificate de vameşii americani, avea să descopere că, în timpul călătoriei sale, Republica Spaniolă fusese deja înfrântă şi, prin urmare, el era cetăţeanul unei ţări inexistente. A coborât în cabină să se îmbrace şi să-şi pregătească încă o dată valiza, iar atunci când a urcat cu ea pe punte, ceaţa se risipise; a descoperit cu uimire culorile încă palide pe care le căpătau lucrurile, bronzul cornişelor, nuanţele de albastru ale cerului, tonurile de verde sumbru ale apei de-a lungul cheiurilor, roşul şi ocrul cărămizilor, presărate în primele raze ale dimineţii cu sclipiri de faianţă pe terasele clădirilor mai înalte, unde pe alocuri se distingeau şi tuşe verzi de arbori, auriul şi stacojiul frunzelor tomnatice de volbură. Judith Biely nu îl avertizase şi el nu îşi imaginase nicio clipă că New York nu era un oraş în alb şi negru ca în filme.

24

A intrat controlorul, anunţând numele gării următoare cu o voce puternică şi gravă ce răsună pe deasupra zgomotului din tren. Alţi călători încep de pe acum să se ridice, să-şi pună pălăriile şi pardesiele uşoare, înclinându-se să se uite pe geam cu un aer de lehamite şi monotonie, oameni obosiţi după o zi întreagă de lucru, care se întorc acasă la căderea serii, luându-şi servietele, strângând ziarele, cu un peisaj atât de familiar înaintea ochilor, încât abia dacă îl văd, întinderea nesfârşită a fluviului, malul pe unde aleargă trenul, atât de aproape de cursul apei, încât valuri uşoare se lovesc de parapetul căii ferate, peisajul apăsător sau liniştitor al vieţii de zi cu zi, ce pare să nu se schimbe niciodată sau doar în aceeaşi măsură previzibilă în care se schimbă anotimpurile sau, aşa cum ceasul înserării vine mai devreme sau mai târziu, cum nuanţele de ocru şi stacojiu le înlocuiesc pe cele verde intens din coroanele copacilor, cu câteva săptămâni înainte ca ramurile să rămână desfrunzite. Fiecare călătorie şi chiar fiecare fugă îşi are sfârşitul ei, dar unde şi când se termină o dezertare? Curentul fluviului are o textură uleioasă, pătată de roşu în lumina amurgului.

Poţi să tot fugi de nenorocire şi de frică oricât de departe, dar unde să te ascunzi de remuşcare? Pe colinele de pe malul celălalt, pădurile capătă o culoare de oxid mai întunecată şi mai densă, întreruptă de pete albe de case, unde încep să se aprindă luminile, chiar dacă mai e destul până să se înnopteze. Locuri perfecte, unde să se refugieze; unde doi amanţi să fie feriţi de orice privire inchizitorială; unde poţi să te întorci obosit şi liniştit şi nici măcar nu închizi uşa cu cheia, nici nu ţi-e teamă de zgomotele nocturne. Cu servietele sau valijoarele lor în mână, cu gulerele pardesielor ridicate împotriva frigului umed venind dinspre pădure şi fluviu, pasagerii pregătiţi acum să coboare din tren vor păşi pe cărări acoperite de pietriş, la capătul cărora va străluci o lustră aprinsă după o fereastră mare, fără perdele. Şi el păşise astfel alte dăţi, când ieşea din

gara satului din Sierra, unde sosise cu trenul din Madrid, în vreo seară pierdută de sfârşit de septembrie sau început de octombrie, nu o amintire precisă, ci o impresie generală şi foarte puternică a toamnei abia începute: după vara încă foarte apropiată, scrâşnetul porţii de fier şi senzaţia de frig din mâini atunci când împingea grilajul, în timp ce dinăuntrul casei din fundul grădinii cucerite de-acum de umbre, veneau glasurile atenuate ale copiilor, învăluite parcă în fumul de lemn de stejar urcând din horn pe fundalul cerului de un albastru încă limpede, străpuns de stoluri de păsări migratoare. Se terminase vacanţa, dar familia amâna din lene întoarcerea la Madrid sau, poate, unul din copii se îmbolnăvise şi era recomandabil să respire în continuare aerul de munte sau la Madrid izbucnise iar vreo epidemie infantilă mai mult sau mai puţin imaginară, iar Ignacio Abel decretase că nu era prudentă întoarcerea la şcoală a copiilor. Poate era o amintire de pe vremea când nu avea maşină. Se întorsese cu trenul bucurându-se de călătorie, revizuind documente sau lăsând privirea să rătăcească peste pâlcurile de stejari cu o strălucire de aur prăfuit în soarele amurgului (printre copaci se desluşea uneori silueta nervoasă a unui cerb, străfulgerarea vreunui iepure de câmp). Poate că va fi călcat peste frunze abia căzute, pe cărarea acoperită cu pietriş, în timp ce se apropia de casă, de fereastra luminată de care se lipea o faţă infantilă, apoi alta, foarte aproape una de cealaltă, rotunde ca nişte mere sau nişte piersici, cu năsucurile strivite de geam, copiii şi Adela avertizaţi de şuierul trenului că tatăl avea să sosească, văzând din foişor vagoanele cu luminile deja aprinse, atât de aproape, încât podeaua casei începea să vibreze.

Se pregătea acum pentru o altă sosire, intimidat de uniforma controlorului care strigă numele staţiei următoare alungind mult prima silabă, ca un crainic sau un vânzător ambulant, *Rhine... berg,* îndemnând pasagerii cu o bruscheţe afabilă să se pregătească şi să nu uite nimic în tren. În sfârşit un angajat cu uniformă şi caschetă, care nu dă ordine şi nici nu cere documentele la control. Valiza pregătită, portofelul la locul lui, în siguranţă în buzunarul interior, paşaportul în celălalt, atingerea lui flexibilă recunoscută prin ţesătură, genunchiul stâng mişcându-se cu nervozitatea anticipării, mâna dreaptă atingând faţa, pipăind un început de barbă, crescându-i

nesiguranţa faţă de propriul aspect, mai ales acum, când urmează să fie examinat de privirile obiective ale necunoscuţilor care vor veni să-l preia: hainele uzate, pardesiul şifonat, cămaşa de pe care nu a reuşit să şteargă complet o pată de cafea, pantofii pe care ar fi trebuit să-i cureţe în dimineaţa aceea, când la ieşirea din hotel l-a interpelat cu un mare zâmbet sarcastic un lustragiu negru, spunându-i ceva ce abia după câteva secunde a izbutit să descifreze, *You should be ashamed of this shoes, man*[65]*.* Câţiva pasageri se ridicaseră deja şi se îndreptau spre capătul vagonului, în timp ce alţii rămâneau aşezaţi, de parcă ar mai fi avut timp berechet. Cel mai sigur era să se ridice şi el, pentru că trenul staţionase foarte puţin în celelalte gări. Lehamitea bruscă, oboseala în umeri şi în ceafă, în degetele nevoite din nou să apuce mânerul valizei, în picioarele umflate după mai bine de două ore de nemişcare înăuntrul pantofilor scâlciaţi (irecognoscibili, deşi în existenţa lui anterioară fuseseră cusuţi de mână la comandă), descurajarea chiar în pragul unei sosiri îndelung amânate, capătul tranzitoriu al unei călătorii. Dar nu şi punctul terminus al fugii şi cu atât mai puţin al dezertării. Se străduise atât de mult ca să ajungă aici şi nu-şi dorea decât ca această călătorie să mai dureze puţin, câteva ore măcar, poate toată noaptea, ca să evite tot zbuciumul, să evite discuţiile, restabilirea contactului uman în ultima vreme anulat. Va trebui să devină din nou ceea ce aproape a încetat să mai fie în săptămânile şi lunile din urmă, supliciul de a răspunde la întrebări: cum a fost călătoria, trebuie să fiţi foarte obosit, cum era viaţa în Madrid, e prima dată când vizitaţi Statele Unite? Ar da orice ca să nu fi ajuns încă în gară, să mai stea aşezat încă puţin, cu ceafa pe spătar, cu faţa aproape de geam, uitându-se la cum se perindă pădurile tomnatice şi la fluviu, doar asta, desluşind din când în când o lumină pe un debarcader, la fereastra unei case singuratice, ferite de lume, deşi ferestrele mari n-aveau zăbrele şi nici măcar perdele, o casă unde se pot ascunde amanţii sau unde o femeie şi copiii ei au auzit fluierul trenului şi ştiu că tatăl lor o să apară peste câteva minute pe poteca dintre arbori.

Poate să socotească zilele cât a ţinut călătoria, fuga. Dar el

[65] „Ar trebui să-ţi fie ruşine cu pantofii ăştia, omule” – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

ştie că dezertarea nu a început în urmă cu trei săptămâni, în Madrid, când a închis uşa casei fără să se mai obosească să o încuie cu cheia – cheia care zornăie acum într-unul din buzunarele pantalonilor, alături de câteva monede spaniole, franceze şi americane, acelaşi în care ţine biletul de tren şi chitanţa de la cafeneaua unde a luat în dimineaţa aceasta o cafea şi o prăjitură –, ci cu mult timp înainte, cu mai bine de două luni în urmă, exact în ziua de duminică, 19 iulie, cu câteva minute înainte de ora cinci seara, în momentul precis când mâna lui dreaptă a apucat metalul încins al unei zăbrele a porţii, în casa de la munte, ca să se asigure că rămânea închisă, în momentul când de-acum se auzea de foarte aproape şuierul trenului. Slab, aproape ca un fluier, adaptat la penurie, la proporţiile lucrurilor din Spania, nu cu această vibraţie profundă ca de sirenă de vapor, cu care acest tren american îşi anunţă apropierea, răsunând de-a lungul fluviului şi al pădurilor – pădurile ce la numai un pas de calea ferată au deja desimea de nestăpânit a junglei. Şi-aducea aminte cum s-a uitat la ceas: cinci fără două minute. Măcar o singură dată trenul avea să fie punctual; a pornit grăbit pe drumul de pământ, de-a lungul gardurilor altor case de turişti, sub soarele vertical al siestei de iulie, deşi gara era foarte aproape şi avea destul timp, gara aia micuţă, unde Adela ajunsese la aceeaşi oră, cu trenul de Madrid, cu două sau trei săptămâni în urmă, când bărbaţii care jucau cărţi la birt rămăseseră uimiţi văzând-o apărând pe peron, singură, îmbrăcată de oraş, cu pantofi cu toc şi o pălărie cu voal scurt, aşezată într-o parte. Aceiaşi bărbaţi aveau să se uite la el când a ajuns pe peronul încă pustiu, în letargia după-amiezii, când încă nu începuseră să se întoarcă excursioniştii care îşi petreceau duminicile la ţară. Această duminică era la fel ca oricare alta, în pofida ştirilor despre revolta militară difuzate fără încetare la radio pe tot parcursul zilei de sâmbătă şi a titlurilor anunţate în gura mare de vânzătorii de ziare. Însă în sat erau puţine receptoare şi abia dacă se putea auzi radioul: rafale de cântece sau de glasuri distorsionate între ţiuituri confuze şi zgomote invariabile. Doi gardieni civili străbăteau fără chef peronul, cu uniformele vechi, cu muschete rudimentare pe umăr, cu trăsăturile lor întunecate de ţărani, încreţindu-se din pricina căldurii sub tricornurile de lac. Unul dintre ei i-a cerut lui Ignacio Abel actul de identitate şi l-a întrebat dacă merge la

Madrid. El a vrut să afle dacă aveau vreo informaţie recentă, dar ei au evitat să-i răspundă, însă pe urmă, când se întorsese cu spatele şi se îndepărtase, şi-au spus ceva între ei, arătând în direcţia lui. Sub marchiză, se afla ceasul gării, acum oprit şi cu un geam spart. În lista cu sosiri şi plecări de trenuri scrisă de mână, cu creta, pe o tablă, erau două sau trei greşeli de ortografie. Căldura lunii iulie dobora voinţa şi dezghioca lucrurile din învelişul lor fibros, anesteziind conştiinţa sub lumina excesivă şi zuruitul cicadelor. Trenul a sosit şi locomotiva cu cărbune a inundat aerul cu fum negru şi cu un miros de funingine, care în câteva minute s-a lipit de haine. Tremura pe dinăuntru de nerăbdare, de dorinţă, de neîncredere, îşi privea ceasul în timp ce încerca să-şi găsească locul pe bancheta tare de lemn şi îi era greu să acorde atenţie conversaţiilor aprinse ale oamenilor, zvonurilor şi ştirilor fantastice povestite de unii şi de alţii ca nişte copii care se întrerup unul pe altul când povestesc un film. Pentru prima dată după multe zile avea să se întâlnească cu Judith Biely, nu într-o cafenea, nu pe furiş într-un colţ al unui parc, ci în casa lui Madame Mathilde, în dormitorul închiriat, unde draperiile vor fi trase, îngăduindu-le să se ascundă de lumina zilei, unde o va vedea venind dezbrăcată spre el, înclinându-se în penumbră, Judith recuperată, oferindu-se din nou, împotrivindu-se în a-şi duce la îndeplinire propria hotărâre, legată de el de o necesitate mai imperioasă decât remuşcarea sau decenţa. *În ciuda a tot ce se întâmpla, ardeai de dorinţă să te întorci la Madrid fără să conteze pentru tine ce avea să se întâmple cu copiii tăi şi cu atât mai puţin cu mine şi uite c-ai avut noroc şi ai prins ultimul tren spre Madrid. Cât de ciudat e acum să nu-l mai auzim sosind şi plecând, sigur nu-ţi mai aminteşti ce mult le plăcea copiilor să le vadă trecând când erau mai mici. Acum măcar dacă nu le mai aud intrând în gară, cel puţin nu se mai gândesc că ai putea sosi cu unul din ele. Chiar dacă îmi pare rău, ştiu că, dacă nu ai fi plecat atunci, ţi s-ar fi întâmplat ceva foarte rău şi tu ai să mă înţelegi fără să trebuiască să-ţi explic eu de ce.*

Se îndepărtase pe cărarea grădinii, atingând frunzele uleioase de mălăoi, cu pălăria trasă pe ochi, cu servieta în mână, rezistând ispitei de a se uita încă o dată la ceas, de a grăbi pasul când încă era în văzul tuturor, grupul familial care

avea să reînnoade zumzetul conversaţiei la umbra boltei de viţă-de-vie de îndată ce el va fi plecat, trecătorul sau musafirul care arareori apărea în fotografii, stăpânindu-şi nerăbdarea şi graba, până când a ajuns în dreptul porţii de fier şi a închis-o pe dinafară, auzind fluierul trenului, şuierul anemic al locomotivei. Înainte de a ieşi, cu mâna deja pe grilajul porţii deschise, se întorsese spre casă şi o clipă i-a văzut pe toţi de parcă ar fi uitat deja de existenţa lui, de parcă de îndată ce ar fi plecat, s-ar fi şters prezenţa lui printre ei. Scena de familie nu ar fi putut să-i pară mai îndepărtată, dacă ar fi văzut-o într-o fotografie, fotografia unei veri fără nume, din urmă cu mulţi ani, vacanţa de vară atemporală a unei familii de necunoscuţi, într-o casă de munte. Ca într-o fotografie din alte timpuri, fiecare personaj rămânea neclintit, într-o atitudine oarecare, şi totuşi semnificativă, care îl deosebea de ceilalţi şi care, în acelaşi timp, sugera legăturile dintre ei: bărbatul în vârstă, cu tricou şi bretele, care în orice clipă, de îndată ce va înceta să vorbească, va adormi în balansoar, cu o pălărie de pai sau cu o batistă lăsată pe ochi; femeia cu păr alb şi şorţ de culoare închisă, neîndoielnic forţa matriarhală a casei, aşezată pe un scaun scund, cosând sau brodând ori ţinând în mâini ceva ce ar fi putut fi un rozariu; preotul corpolent, cu picioarele foarte depărtate şi gulerul sutanei desfăcut; firavele domnişoare bătrâne, pieptănate nostalgic, după moda de acum foarte mulţi ani; cealaltă femeie, mai tânără decât ele, dar deja în vârstă, carnală încă, în ciuda şuviţelor de păr cărunt, a ochelarilor prea serioşi pentru faţa ei latră şi placidă, pe care şi i-a pus nu ca să coasă, ci ca să citească o carte, pentru a simula că s-a cufundat în lectură şi că nu se uită la bărbatul în costum deschis la culoare, care se îndepărtează chiar acum pe cărare, cu spatele la ea, încercând să nu grăbească pasul într-un fel prea vizibil, prea impudic; mergând nu se ştie încotro. Plecând, în ciuda promisiunilor lui formulate atât de stângaci, a căinţei lui false şi asta, nu pentru că s-ar preface, ci pentru că ireparabilul s-a produs deja şi drum înapoi nu mai există. L-a privit cum pleacă şi, cum îl cunoaşte bine şi poate să prezică fiecare gest al lui, ştia că avea să se întoarcă spre ei atunci când va ajunge la poartă şi tocmai atunci ea şi-a plecat privirea în carte. Printre petele de lumină şi umbră, o figură întoarsă cu spatele, cu o tavă în mână: pentru cine va vedea fotografia peste câţiva ani,

această figură va rămâne întotdeauna ascunsă; servitoarea tânără, cu un şorţ alb peste rochia de culoare închisă, cu boneta pe care doamna o obliga s-o poarte în continuare, chiar dacă se aflau la munte, aducând o carafă mare cu limonadă proaspătă şi nişte pahare, mişcându-se printre zonele de lumină şi umbră proiectate printre frunzele terasei. Soarele străpunge câteva clipe lichidul galben şi verzui, prefăcându-l în auriu, cu puţin timp înainte ca, ajuns în dreptul altei umbre, să-l facă să pară tulbure şi translucid. Ar fi trebuit să bea un pahar de limonadă înainte să plece: i-l oferise Adela, privindu-l cu coada ochiului şi spunându-i că avea să fie gata de îndată. Dar el nu putea să rişte, auzise deja fluierul trenului, îşi pregătise servieta şi luase cheile apartamentului din Madrid. Acum îi era sete (dar nu avea timp să bea limonada), iar când s-a întors în dreptul porţii a simţit cum gulerul flexibil al cămăşii de vară îi strângea pielea (când avea să o îmbrăţişeze pe Judith avea să miroasă a transpiraţie, avea să miroasă a funingine de locomotivă). Poate că în fotografie va apărea mişcată, ca o rafală albă, figura fiicei care, după ce 1-a însoţit pe tată până la mijlocul grădinii şi după ce l-a sărutat de două ori şi i-a spus să aibă grijă de el şi să se întoarcă repede, se va duce să se dea în leagăn şi îşi va lua singură avânt, mai copilăroasă în casa de la munte decât în Madrid, pentru că aici e mai aproape de amintirile ei de când era mică, de atâtea veri identice păstrate în memorie: aceeaşi grădină şi acelaşi leagăn cu belciugele ruginite, tatăl îndepărtându-se pe cărare cu servieta în mână şi pasul hotărât, pentru că s-a auzit deja şuierul trenului, glasurile adormite ale discuţiilor de familie în spatele ei, în timp ce începe să se legene, vocea gravă a bunicului, râsetele de pasăre ale mătuşilor celibatare. O să-şi cheme fratele ca să-i facă vânt, numai că acum nu o să se mai certe, ca în urmă cu doar câţiva ani, disputându-şi leagănul, nu vor mai număra cu voce tare de câte ori îl împinge unul pe celălalt şi nici nu mai e nevoie să vină mama sau tata pentru a impune o ordine riguroasă. În fotografie, în amintire, băiatul este o figură îndepărtată de celelalte, aflat pe treapta cea mai înaltă de la intrarea în casă, lângă una din coloanele netede de granit, care susţin terasa etajului de sus, în faţa zonei mai dense de umbră a verandei unde bâzâie muştele. Băiatul nu face nimic, priveşte doar spre tatăl care se îndepărtează, spre spectatorul viitor al fotografiei;

înălţat deodată, tăcut, cu o umbră de mustaţă deasupra buzei de sus, intrat într-o vârstă mai obscură decât copilăria, foarte serios, ca de fiecare dată când îşi vede tatăl plecând, deranjat pentru că se îndreaptă spre o viaţă pe care el nu i-o cunoaşte şi pe care nici mama, nici sora lui nu o împărtăşesc, văzându-l cum se îndepărtează, cu vechiul amestec renăscut de uşurare şi resentiment şi dor anticipat; fiul care nu a încetat să-şi observe mama de când au adus-o de la spital unde stătuse o săptămână din cauza unui accident neexplicat de nimeni, şi despre care el ştie doar atât sau îşi imaginează că are de-a face cu tatăl lui, cu figura necunoscută şi îngrozită a tatălui din noaptea aceea când l-a văzut în picioare în mijlocul cabinetului, în faţa sertarului răsturnat, printre foile şi fotografiile în dezordine aruncate pe podea. Sunt lucruri văzute de el în toată limpezimea şi pe care ceilalţi se pare că nu le observă, iar asta îl tulbură şi îi dă aerul de însingurare contrariată în fotografiile din verile trecute, veri atât de asemănătoare totuşi cu asta, încât singurul fapt care o face să rămână neştearsă doar în conştiinţa lui Ignacio Abel este sentimentul de vinovăţie. Un copil se schimbă atât de repede la vârsta asta, poate că au şi început să-i apară coşuri, poate că i s-a îngroşat vocea, i se va fi îngroşat şi, dacă i-ar auzi-o acum, poate nici n-ar recunoaşte-o. Şi n-au trecut decât trei luni. Unde şi-o fi început oare noul an şcolar? Asta, în cazul în care de partea cealaltă, în zona inamică, sunt deschise şcoli şi institute. Băiatul lui era leneş şi mult prea pasionat de fanteziile cinematografice şi de reviste, aşa încât a rămas corigent în iunie la jumătate din materii. Dar nici mama, nici tatăl n-au acordat prea multă atenţie acestui neajuns, care în alte circumstanţe i-ar fi mâhnit teribil. Acum, însă, mama, aflată în acel spital, iar mai apoi convalescentă în urma a ceva secret, stătea în dormitorul cu draperiile mereu trase ca să nu intre lumina zilei, iar tatăl, mult prea ocupat cu munca lui în Oraşul Universitar, pleca de acasă dimineaţa devreme şi se întorcea uneori în zori, luat din faţa portalului de o maşină, însoţit de un bărbat de încredere, despre care Miguel şi Lita ştiau că purta un pistol, un fel de gardă de corp ca în filme, chiar dacă avea pe cap o şapcă de zidar, şi nu o pălărie de gangster, cu o ţigară atârnând în colţul gurii.

Oare cum trăise acea duminică, toată acea săptămână?

Câte persoane mai sunt care să-şi amintească ceva, care să conserve ca pe o relicvă fragilă o imagine precisă, nu adăugată retrospectiv, nu indusă de cunoaşterea a ceea ce era pe punctul să se întâmple. Acel ceva căruia nimeni nu i-a prevăzut proporţia monstruoasă, absurditatea sângeroasă, prelungită atâta vreme, încât poate nimeni nu-şi mai aduce aminte de viaţa normală, ba chiar şi-a pierdut şi capacitatea de a-i simţi lipsa. Viaţa e deturnată deja iremediabil, chiar dacă nu există nici măcar un semn de schimbare în lucrurile pe care Ignacio Abel le-a văzut când a ieşit din curte, după ce a închis poarta scârţâind şi şi-a şters cu o batistă palma pe care, din cauza sudorii, i se lipise puţină rugină. Vreau să-mi imaginez cu precizia faptului trăit ce s-a întâmplat cu douăzeci de ani înainte ca eu să mă nasc şi ceea ce nu peste mulţi ani nu-şi va mai aminti nimeni: strălucirea acelor câteva zile de la început de iulie, în distanţa şi întunecimea timpului, acea după-amiază precisă, zilele care au precedat-o; şi aş avea nevoie de ceva aproape la fel de imposibil precum clarviziunea unui trecut cu mult anterior memoriei însăşi: aş avea nevoie de o totală inocenţă în faţa viitorului, de o ignoranţă absolută faţă de ce este de-acum iminent, în viitorul în care trăieşte fiecare dintre aceste persoane, orbirea lor năucitoare şi unanimă, la fel ca una din acele epidemii arhaice în urma cărora mureau în valuri milioane de fiinţe umane. Dar cine ar putea să întindă mâna, trecând peste graniţa timpului? Să atingă lucrurile, nu doar să şi le imagineze, nu numai să le vadă în vitrinele muzeelor sau stăruind îndelung asupra detaliilor din fotografii: să simtă suprafaţa răcoroasă a acestui cofer cu apă pe care un chelner tocmai l-a lăsat pe masa unei cafenele din Madrid, să se plimbe pe un trotuar al bulevardului Gran Vía sau pe strada Alcalá şi să treacă de la lumina soarelui în acea zonă de umbră dată de copertinele din pânză dungată ale magazinelor, ale căror culori nu pot fi desluşite în albul şi negrul din fotografii, să atingă frunzele cărnoase ale muşcatelor văzute în colţul unei ferestre, în fotografia gării unui sat din Sierra, foarte asemănătoare cu cea aflată atât de aproape de casa unde-şi petrece vara familia lui Ignacio Abel. Cel mai banal lucru ar fi o adevărată comoară: să urci într-un taxi, de exemplu, să percepi mirosurile din interiorul unui taxi din Madrid într-o zi de iulie a anului 1936, izul de piele uzată şi asudată, fără îndoială, de briantină cu care

obişnuiau bărbaţii de atunci să-şi ungă părul, din care trebuie să fi rămas urme pe spetează, miros de tutun, care trebuie să fie foarte diferit de cel de acum, pentru că totul este minuţios şi totul a dispărut sau aproape totul – aşa cum a dispărut tot ce s-ar putea vedea, dacă mi s-ar oferi darul de a merge în acest taxi din alt timp, cu capul scos pe fereastră. Tot, cu excepţia topografiei străzilor şi a arhitecturii unui număr oarecare de clădiri: totul ras de pe faţa pământului de un mare cataclism, care se petrece în fiecare minut, mai eficient şi mai tenace decât războiul, luând cu el toate automobilele, toate tramvaiele cu reclamele decolorate de intemperii, toate copertinele şi toate firmele prăvăliilor, scufundând în asfalt toate pietrele caldarâmului, după ce mai înainte va fi smuls şinele tramvaielor, toate manechinele din vitrine, cu rochiile lor de vară şi costumele de baie şi capetele zâmbitoare din magazinele de pălării, toate afişele lipite de faţade, cu literele şterse de ploaie şi soare, zdrenţuite, pancarte de la manifestaţii politice şi de la coride de tauri şi meciuri de fotbal şi de box, anunţuri de concursuri pentru a alege cea mai frumoasă domnişoară de la serbarea populară *Nuestra Señora del Carmen,* afişe electorale care trebuie să fi rămas de la campania din februarie, păstrând expresiile de triumf categoric ale candidaţilor înfrânţi mai târziu. Să văd şi să ating, să miros: o dimineaţă ceţoasă de la sfârşitul lunii mai îmi aduce în nări, când trec pe lângă zăbrelele unei case aristocratice pe jumătate în ruine, mirosul dens şi delicat al florilor unui plop gigantic, crescut în voie în mijlocul abandonului şi al desişurilor sălbăticite. Şi acest miros este, fără îndoială, identic celui pe care l-ar fi simţit cineva când ar fi trecut pe acolo acum şaptezeci şi trei de ani. Ating paginile unui ziar – un volum legat şi copertat al cotidianului *Ahora* din iulie 1936 – şi mi se pare că abia acum ating ceva aparţinând materiei acelui timp, dar hârtia lasă pe buricele degetelor o urmă vagă de praf, ca de polen foarte uscat, iar foile se fărâmiţează la colţuri, dacă nu le întorc cu destulă grijă. Nu mi-e deloc greu să presupun că Ignacio Abel va fi citind acest cotidian, republican şi modern, moderat ca viziune politică, cu o informaţie grafică excelentă, cu o puzderie de ştiri scurte, scrise mărunt, care încă transmit, după aproape trei sferturi de veac, un zumzet de fagure, o larmă puternică şi îndepărtată de cuvinte pierdute, de glasuri stinse acum multă vreme. A cumpărat ziarul pe 12 iulie, într-o zi

de duminică, din gară, atunci când a coborât din tren, pe înserate, când s-a întors din satul de munte, şi probabil că i-a aruncat o privire şi l-a băgat în buzunar sau l-a uitat în taxiul care îl ducea în centru, în piaţa Santa Ana, cu neglijenţa cu care se folosesc şi se pierd lucrurile cele mai obişnuite, cele care se găsesc peste tot şi în fiecare zi şi cu toate astea dispar fără urmă la scurt timp sau, dacă se păstrează, e doar rodul purei întâmplări, pentru că cineva a folosit foile ziarului din acea zi ca să căptuşească un sertar cu hârtie sau pentru că ziarul a rămas într-un cufăr pe care nimeni nu l-a mai deschis în şaptezeci de ani, lângă un caiet de notiţe însemnat cu câteva date, un teanc de cărţi poştale, o cutie de chibrituri, un suport de pahare de la un cabaret, pe care e desenată o bufniţă roşie, seminţe intacte ale acelui timp ce vor încolţi în imaginaţia cuiva nenăscut încă. Mergea în piaţa Santa Ana cu speranţa de a o vedea pe Judith. În urmă cu trei zile acceptase la telefon să se vadă cu el atunci când avea să se întoarcă din călătoria amânată de atâtea ori la Granada, cu condiţia ca el să nu o caute, să nu o sune, nici să nu-i scrie sau să încerce să o vadă: nu i-a spus când avea să plece la Granada şi nici când avea să se întoarcă, nu avea de ce să-i dea această informaţie; avea să-l aştepte în casa lui Madame Mathilde duminică, pe 19; poate că după aceea avea să plece să asiste la nişte cursuri de literatură la Universitatea Naţională din Santander. Ignacio Abel a acceptat înţelegerea cu aviditatea unui dependent gata să irosească totul în schimbul unei singure doze de o savoare garantată. A închis telefonul şi a început să numere timpul rămas până la întâlnirea cu ea. Sâmbătă, pe 11 iulie, a lăsat maşina la un atelier mecanic pe strada Jorge Juan şi a plecat cu trenul spre Sierra. A conversat cu don Francisco de Asís, cu unchiul sacerdot, cu mătuşile celibatare; le-a explicat că greva din construcţii nu putea să mai dureze prea mult şi că nu era adevărat că bande de grevişti ameninţători ar fi atacat băcăniile; a dezminţit faptul că el însuşi ar fi în pericol: primise într-adevăr câteva scrisori anonime, la fel ca toată lumea, însă poliţia îl asigura că nu avea de ce să-şi mai facă griji, fapt pentru care renunţase la gardianul înarmat care venea să-l conducă în fiecare dimineaţă, nu fără o oarecare dezamăgire din partea lui Miguel, întrucât acel bărbat tânăr şi serios despre care nimeni nu ar fi putut să spună că ascundea un pistol automat sub sacou i se părea desprins dintr-un roman;

cumnatul Víctor îi anunţase deja că în duminica aceea avea să-i fie cu neputinţă să ia parte la masa în familie, prin urmare orezul cu pui al doñei Cecilia – calificat de don Francisco de Asís drept o valoare inalterabilă – a putut fi savurat fără incertitudinile şi înfiorările din aproape toate duminicile de vară, chiar dacă doña Cecilia nu a încetat să se întrebe nu fără o oarecare dezamăgire unde va fi mâncând băiatul, în vreun birt sau în vreo tavernă oarecare. Orezul, după părerea lui don Francisco de Asís, nu avea grad de comparaţie nici în cele mai bune restaurante din Madrid. Adela asista la toate aceste discuţii pe jumătate liniştită, pe jumătate absentă, puţin adormită din pricina pastilelor prescrise la externarea din clinică. Accepta cu un surâs palid noua atitudine deferentă a soţului; observând-o, pe Miguel îl surprindea că surâsul era atât de afectat, că exista în el un aer de veridicitate şi mai neconvingător decât atenţiile conjugale ale tatălui său: să-i aşeze bine perna pe speteaza scaunului de răchită, să-i umple paharul cu apă. Când a ajuns în acea sâmbătă, Ignacio Abel i-a adus un buchet de flori. Adela i-a mulţumit, spunându-i că sunt foarte frumoase, şi Miguel a băgat de seamă că nu se uitase la ele nici măcar o dată înainte să i le dea servitoarei să le pună în vază. Sub aparenţa de normalitate, familia aceea ascundea un secret de nemărturisit... După orezul şi cafeaua sub bolta de viţă-de-vie, Ignacio Abel părea să fi adormit puţin în balansoar, dar, de fapt, mâinile sprijinite pe cotierele curbate nu izbuteau să se abandoneze odihnei. Miguel vedea tensiunea din articulaţiile degetelor sub piele, mişcarea globilor oculari sub pleoape. Detectivii de la Scotland Yard descoperă mistere aparent fără soluţii, studiind detaliile cele mai neînsemnate de la scena unei crime. Era de ajuns să se apropie şuierul unui tren ca tatăl lui să întredeschidă ochii, ca să se uite pe furiş la ceas. Era surprinzător cât de redusă era capacitatea adulţilor de a se preface; atât de previzibili, şi cu toate astea atât de impozanţi, atât de siguri că, orice ar face, nu ar trezi nicio suspiciune. Cu câteva minute înainte să sosească trenul de ora şase, cu direcţia Madrid, Miguel şi-a văzut tatăl străbătând grădina în costumul lui deschis la culoare şi cu pălăria de vară, cu valiza sub braţ, păşind spre poarta în dreptul căreia avea să se întoarcă pentru a-şi lua rămas-bun înainte de a dispărea cinci zile întregi. Strânge servieta ca să dea de înţeles că este foarte

important ceea ce duce în ea şi că nu are altă soluţie decât să plece; se întoarce când deja a deschis poarta şi nici măcar nu aşteaptă să nu fie văzut de nimeni ca să-şi şteargă de pe chip orice indiciu că încă s-ar mai afla printre ei.

În casa din Sierra, privarea de prezenţa lui Judith fusese mai uşor de îndurat, pentru că părea să facă parte din ordinea lucrurilor. De îndată ce a ieşit din gară şi a început să respire în înserarea de iulie aerul cald din Madrid, i-a fost cu neputinţă să nu o caute. Nu avea răbdare să citească ziarul, mai gros în ediţia de duminică. A coborât din taxi la colţ, între strada del Prado şi Piaţa Santa Ana, cu premoniţia că una din acele femei cu părul scurt şi costume de vară cu imprimeuri avea să fie Judith, că avea să o vadă ieşind de sub portalul pensiunii sau de după vitrina gelateriei aceleia unde atât de mult îi plăcea să bea câte un pahar de orjad şi să mănânce câte o îngheţată de frişcă, noile ei pasiuni spaniole. Căutarea intensă era o formă de a-i favoriza apariţia. În senzualitatea atingerii aerului cald al înserării întâlnea deja ceva din ea, în albastrul încă luminos al cerului deasupra turnului fantastic al hotelului Víctoria, care ei îi plăcea atât de mult pentru că îl văzuse de îndată ce deschisese fereastra camerei în prima dimineaţă petrecută în Madrid. Dar poate că se afla în Granada şi senzaţia de iminenţă era doar o iluzie, iar căutarea, un gest steril. Ignacio Abel rătăceşte pe trotuarele pieţei Santa Ana, pline de terase unde oamenii beau bere şi răcoritoare, recunoscători pentru primele semne de răcoare nocturnă după o duminică de arşiţă. Prin balcoanele deschise se văd interioarele iluminate ale caselor, conversaţiile familiale şi clinchetul farfuriilor se amestecă uneori cu muzica de la aparatele de radio, care emit în direct concertul Orchestrei Municipale din Madrid, sub bagheta maestrului Sorozábal. Imaginaţia înfiorată se alătură cunoaşterii datelor exacte şi pentru câteva clipe, aproape de halucinaţie, chiar acum se pogoară o noapte de iulie de acum şaptezeci şi trei de ani. Orchestra Municipală din Madrid cântă pe aleea Rosales, iar cine o va fi ascultând va simţi în nări umezeala gazonului proaspăt irigat din Parcul de Vest. Cine caută în ziar programul Radioului Unión pentru noaptea de duminică, 12 iulie, va afla ce piesă muzicală se aude venind dinspre balcoanele deschise, în timp ce Ignacio Abel se opreşte distrat pe o bancă de piatră caldă încă

din piaţa Santa Ana, cu ziarul împăturit pe genunchi, cu mâna lipicioasă de cerneală din cauza căldurii. În casa lui de pe strada Velázquez numărul 89, deputatul José Calvo Sotelo, care îşi petrecuse şi el ziua la munte, ascultă concertul de la radio într-un salon pe care mi-l imaginez fastuos, alături de soţie şi de fiii lui; un salon cu picturi religioase vechi şi mobile spaniole, precum cele care îi plac lui don Francisco de Asís. Locotenentul José Castillo înaintează pe trotuarul străzii Augusto Figueroa foarte ţeapăn în interiorul uniformei negre de ofiţer al Gărzii de Asalt, dând uşor din braţe, atingând în treacăt cu mâna dreaptă tocul unde ţine pistolul cu un gest de precauţie instinctivă, dat fiind că în ultimele luni a tot primit scrisori anonime în care era ameninţat cu moartea, din ziua când a tras în piaţa Manuel Becerra în fasciştii care însoţeau sicriul plutonierului Reyes. Calvo Sotelo este un bărbat cu gesturi arogante şi solemne, cu o faţă lată şi cărnoasă, cu maiestuozitatea cuiva care a ocupat dintotdeauna, fără umbră de incertitudine, o poziţie de supremaţie în societate; are figură de fiu şi ginere exemplar al unei doamne catolice din cartierul Salamanca, vorbeşte cu o voce caldă şi cu o retorică între apocaliptică şi exaltată, care le cucereşte pe doamne şi care stârneşte admiraţia necondiţionată a lui don Francisco de Asís, atunci când îi citeşte doñei Cecilia aceste discursuri parlamentare cu glas tare. Locotenentul Castillo este subţire, mărunt, foarte drept, rigid atunci când poartă uniformă, cu ochelari rotunzi, cu părul rar şi lins. Şi-a luat rămas-bun de la soţia sa în portalul casei de pe Augusto Figueroa, unde locuiesc amândoi la părinţii ei, tineri, proaspăt căsătoriţi, care nu-şi pot permite o locuinţă proprie. Abia în tumultul festiv al nopţii de duminică din piaţa Santa Ana, Ignacio Abel capitulează şi hotărăşte să se întoarcă la el acasă, pe strada Príncipe de Vergara, făcând o plimbare lungă prin Madrid; o să doarmă mai bine dacă ajunge foarte obosit, o să mănânce în bucătărie ceva la repezeală, stând în picioare, şi apoi o să străbată în drum spre dormitor saloanele în penumbră unde mobilele şi lămpile sunt acoperite cu pânze albe, de când familia s-a mutat la munte la începutul lunii iulie. În timp ce coboară pe strada Alcalá în drum spre Cibeles, locotenentul Castillo traversează strada Augusto Figueroa spre Fuencarral şi-şi priveşte o clipă ceasul de la mână ca să se asigure că are timp de ajuns ca să intre de serviciu punctual la cazarma Gărzii de

Asalt, aflată în spatele Ministerului de Interne. Are să traverseze piaţa Puerta del Sol, iar marele ceas din clădirea ministerului va arăta că tot mai rămân câteva minute până la ora zece. În casa lui Calvo Sotelo cineva a stins luminile din salon ca să mai potolească din căldură şi ca să asculte cu mai multă plăcere, în tihnă, concertul Orchestrei Municipale din Parcul de Vest. În salonul cufundat în penumbră străluceşte mai clar cadranul aparatului de radio, luminând feţele, figura severă cu pleoape grele a lui Calvo Sotelo. Când traversează strada, locotenentul Castillo vede o învălmăşeală bruscă, de neînţeles, pentru că lucrurile petrecute cu repeziciune produc numai confuzie şi stupoare, chiar dacă inima pare să i se strângă în piept şi mâna dreaptă pipăie patul pistolului şi nici măcar nu izbuteşte să-l scoată din toc. Locotenentul Castillo e înconjurat de un şuvoi de oameni şi simte un iureş de lovituri seci, care de aproape nu par a fi împuşcături, iar atunci când deschide ochii vede forme înceţoşate care trec pe lângă el cu repeziciune, pentru că şi-a pierdut ochelarii şi sângerează şi îl ameţeşte mirosul de benzină din taxiul în care e transportat spre Casa de Îngrijiri Medicale. Când publicul aplaudă finalul concertului Orchestrei Municipale şi muzicienii încep să-şi strângă partiturile şi instrumentele cu un aer de oboseală ca după o zi de muncă, locotenentul José Castillo e deja mort. José Calvo Sotelo nu s-a intersectat niciodată cu el şi nu va afla că l-au asasinat şi că din cauza acestei crime el o să moară peste doar câteva ceasuri. Înainte să se culce, Calvo Sotelo îngenunchează în pijama în faţa crucifixului de deasupra patului din dormitor. De la casa lui Calvo Sotelo de pe strada Velázquez, colţ cu Maldonado, până la cea a lui Ignacio Abel de pe Príncipe de Vergara nu se fac mai mult de cincisprezece minute mergând pe jos. La ora două noaptea, Ignacio Abel se răsuceşte în pat fără să poată să doarmă, auzind voci prin balconul deschis, motoare îndepărtate de automobile care străbat oraşul pustiu, amintindu-şi de Judith Biely şi numărând zilele care îl despart de întâlnirea cu ea, doar o săptămână, imaginându-şi scrisorile pe care i le-ar trimite dacă ea nu i-ar fi interzis s-o facă. „Mai bine am tăcea amândoi o vreme. Deja am spus prea multe, am scris prea multe.” În toiul nopţii, în marea zarvă a oraşului ce se întinde dincolo de storurile închise prin care intră uneori o boare de briză, fiecare viaţă pare găzduită de orbita unui sistem solar foarte îndepărtat

de celelalte. José Calvo Sotelo dormea atât de profund în patul conjugal, sub un mare crucifix, încât abia târziu a auzit loviturile violente în uşă date cu patul puştii, glasurile care îi ordonau să deschidă. În dimineaţa zilei de marţi, 14 iulie, Ignacio Abel cumpără ziarul *Ahora* şi faţa lui José Calvo Sotelo umple prima pagină întreagă, faţa latră şi solemnă, care acum este cea a unui mort. Toată săptămâna cumpără zi de zi jurnale şi ascultă conversaţiile înfierbântate din cafenele şi ştirile superficiale de la radio şi socoteşte timpul până la împlinirea termenului, până să se poată întâlni cu Judith Biely. În cărţile de istorie, numele au o greutate strivitoare, iar evenimentele sunt o succesiune implacabilă de cauze şi efecte. În prezentul pur pe care ai vrea să ţi-l poţi imagina, în pulsul intim şi adevărat al timpului, totul este o agitaţie minuţioasă, o zarvă de glasuri care se suprapun, de pagini de ziare răsfoite în grabă şi citite pe jumătate, uitate de îndată, amestecate între ele, dezintegrându-se chiar în momentul în care păreau să se ordoneze pentru a căpăta un sens inteligibil, zi după zi, valuri de cuvinte spărgându-se necontenit de limita necunoscutului, ceea ce are să se întâmple chiar mâine şi nimeni nu poate să prezică.

Două crime abominabile comise la o diferenţă de doar câteva ore. Un locotenent al Gărzii de Asalt şi domnul Calvo Sotelo, asasinaţi în Madrid. Locotenentul Castillo a fost rănit de gloanţe când ieşea din casă, la orele zece, în noaptea de duminică. Preşedintele Renovării Spaniole a fost sechestrat la primele ore ale dimineţii, ucis dintr-un foc, iar cadavrul i-a fost depus, chiar de agresori, în cimitirul municipal. Cadavrul locotenentului Castillo este transportat la Direcţia Generală de Siguranţă. Membrii familiei domnului Calvo Sotelo dau lămuriri despre cum a fost scos prin înşelăciune din domiciliu. Domnul Calvo Sotelo îşi petrecuse duminica în Galapagar. Cu câteva minute înainte să fie asasinat, locotenentul Castillo şi-a luat rămas-bun de la tânăra sa soţie lângă portalul domiciliului său. Numeroşi turişti germani vizitează Ceuta şi Tetuán. Un automobil loveşte o motocicletă, în urma impactului fiind răniţi motociclistul şi însoţitorul lui. În Detroit şi Michigan, morgile sunt pline de persoane decedate, victime ale valului de căldură care loveşte Statele Unite, iar medicii legişti afirmă că niciodată nu au mai întâlnit un asemenea număr de sufocaţi. În Murcia au

fost arestate numeroase persoane cu orientare de dreapta. Un incendiu distruge o baracă şi cerşetorul care locuia în ea este rănit. Se aruncă de pe o trambulină într-o baltă şi-şi zdrobeşte faţa, lovindu-se de o piatră. Rafael Díaz Rivera, în vârstă de treisprezece ani, disperat pentru că a pierdut la joc nouăzeci de centime ce îi fuseseră încredinţate, se sinucide în Priego, spânzurându-se de un copac. Sute de atleţi, reprezentanţi ai douăzeci şi două de ţări, se vor reuni la Barcelona duminică, 19 iulie, pentru a sărbători Marea Olimpiadă Populară. Un copil este lovit de un alt băiat de unsprezece ani şi se află în stare gravă. Fantoma pe care credeau că o văd nişte locuitori din Tarragona era de fapt o bătrână care nu se afla în deplinătatea facultăţilor mintale. Patru indivizi înarmaţi atacă radioul din Valencia şi îi pun căluş crainicului, pe motiv că ar fi pronunţat într-un discurs cu ton fascist că s-a apropiat ceasul şi că în curând se va anunţa data unei mişcări salvatoare. Un grup de ţigani trage asupra unui ţăran şi îl răneşte grav cu scopul de a-l jefui. În faţa monumentului dedicat morţilor de la Verdun, foştii combatanţi germani fraternizează cu francezii, într-un omagiu de o profundă emoţie. Un camion calcă un copil, iar tatăl băiatului îl răneşte grav pe unul din şoferii vehiculului. Tratatul de pace germano-austriac poate deschide calea unei alianţe între Germania, Austria şi Italia. Mussolini afirmă că acest acord trebuie să fie salutat cu bucurie de iubitorii de pace. Cu ocazia celei de-a cincea aniversări a fondării Clubului de Natație din Sevilia, a avut loc un festival umoristic la care participanţii au purtat costume de baie caraghioase. Duminica trecută s-a desfăşurat la Ambasada Braziliei o cină în onoarea preşedintelui Republicii şi a doamnei Azaña, la care au asistat membrii guvernului, distinşi diplomaţi şi alte personalităţi de marcă. Publicul a format o coadă în faţa Direcţiei Generale de Siguranţă pentru a trece prin faţa sicriului locotenentului Castillo. La corida cu tăuraşi organizată la Madrid pentru Muntele de Pietate al Muncitorilor Feroviari deschiderea a fost făcută de tânăra toreadoare Julita Alocén. Toate minorităţile parlamentare din componenţa Frontului Popular condamnă asasinatele domnilor Castillo şi Calvo Sotelo şi ratifică adeziunea şi sprijinul lor faţă de guvernul Republicii. Trei indivizi atacă un ţăran şi îi recoltează sângele după ce îl anesteziază. Cu ocazia zilei de naştere, lui Litvinoff i s-a acordat Ordinul Lenin. Domnişoara

Lidia Margarita Corbette de naţionalitate elveţiană a încercat să-şi pună capăt zilelor cu un glonţ în pensiunea unde era găzduită. Preşedintele Republicii îşi va petrece vara în Santander. Se crede că Ducele are misiunea pacifistă de a organiza Europa. Patru vagoane ale unui tren din direcţia Bilbao se prăbuşesc de pe un terasament, accidentul soldându-se cu patru morţi şi şaizeci de răniţi. Poliţia din Barcelona surprinde o reuniune clandestină de susţinători ai Falangei Spaniole. Mor în râu, încercând să prindă păstrăvi în timp ce se scaldă. O expediţie sovietică, pierdută în deşertul din Kazahstan. Preşedintele Direcţiei Generale de Siguranţă a declarat că se lucrează cu mare interes pentru a-i descoperi pe asasinii locotenentului Castillo şi ai domnului Calvo Sotelo. Un motociclist beat accelerează la maximum şi se izbeşte de un zid. Fierarul Jóse Palma León, zis „Oselito”, din Coria del Río se deplasează de la Sevilia la Barcelona alergând într-o roată de fier, pentru a participa la Olimpiada Populară. Pentru efectuarea autopsiei asupra cadavrului domnului Calvo Sotelo s-a procedat la raderea părului din regiunea occipitală, dezvăluindu-se astfel două orificii prin care au intrat două gloanţe trase de la foarte mică distanţă. Cu ocazia sărbătorii închinate Fecioarei Maria del Carmen au avut loc în pitorescul sat Santurce serbări populare de mare anvergură, printre care o luptă cu tăuraşi. În timpul nopţilor de priveghere, trupul neînsufleţit al lui don José Calvo Sotelo, înveşmântat cu o rasă de franciscan şi cu o cruce în mână, a fost expus într-un sicriu de mahon, cu balamale şi mânere de argint. O femeie de treizeci şi trei de ani, mamă a cinci copii, este executată la Londra pentru că şi-ar fi otrăvit soţul. Femela de hipopotam din Grădina Zoologică din Barcelona a adus pe lume un vlăstar viguros. Comisia Permanentă a Deputaţilor amână declararea stării de alarmă. Pe terasa hotelului Nacional s-a organizat un banchet în onoarea doctorului don Guillermo Angulo, specialist în pediatrie, pentru reuşita lui recentă de a fi câştigat după o luptă strânsă poziţia de director al serviciului de puericultură al Institutului Naţional pentru Prevenirea Bolilor. Dosarul cu privire la moartea locotenentului Castillo a fost înmânat judecătorului special, domnul Fernández Orbeta, care acţionează cu multă eficienţă în domeniu. Un ţăran intră pe fereastră în camera unde doarme o tânără şi este ucis de aceasta cu un glonţ. Cei care se fac

vinovaţi de sechestrarea domnului Calvo Sotelo au tăiat cablurile de la telefon ca el să nu poată suna pentru a da alarma asupra reţinerii sale. Mare fast cu ocazia serbărilor medievale în Germania lui Hitler. Un oraş din Anatolia, ajuns păşune pentru lame. Începând de săptămâna viitoare se suspendă audienţele la Palatul Naţional până după întoarcerea din concediu a Excelenţei Sale, Preşedintele Republicii. Membrii familiei domnului Calvo Sotelo explică felul în care acesta a fost scos din domiciliu, cu pretextul unei investigaţii oficiale. Ilustrul astronom, domnul Comas y Solá ne informează despre posibilitatea unor perturbări electromagnetice însemnate în anul 1938. Directorul general al Direcţiei pentru Siguranţă felicită poliţia din Murcia pentru prinderea unui fascist periculos evadat din închisoare. Locotenentul Castillo şi tânăra lui soţie se căsătoriseră în Madrid în luna mai a acestui an. Ilustrul profesor spaniol domnul García y Marín pronunţă discursul inaugural în sesiunea solemnă a deschiderii Congresului Internaţional de Ştiinţe Administrative de la Varşovia. În timp ce comandantul militar din Las Palmas, generalul Balmes, cercetează un pistol blocat, se declanşează arma, proiectilul penetrând abdomenul şi ieşind prin spate. Un inginer catalan descoperă un carburant pe bază de vin, care înlocuieşte cu succes benzina. Cercetările întreprinse de tribunalul special reuşesc să găsească persoana care s-a prezentat duminica trecută în faţa răpitorilor la domiciliul domnului Calvo Sotelo. La bordul unui iaht spaniol ancorat în Gibraltar, unei domnişoare i se declanşează revolverul şi este rănită grav. În timp ce suveranul britanic se îndreaptă spre Hyde Park pentru a preda noile steaguri regimentului din Gardă, un individ rupe cordonul de poliţie şi se repede cu revolverul în mână asupra monarhului. Încă nu au fost găsiţi autorii asasinatului asupra căpitanului Faraudo, iar procurorul cere şapte ani de închisoare pentru complicii arestaţi. Ilustrul doctor Marañón a plecat împreună cu familia spre capitala Republicii Vecine, la bordul avionului curier, cu direcţia Madrid-Lisabona. Autorul atentatului împotriva regelui Eduard al VIII-lea al Angliei este un reformator social care a participat la mai multe campanii împotriva pedepsei cu moartea. În bine-cunoscutul teatru din cartierul Latina, premiera piesei *Crimă în cartierele mărginaşe,* melodramă cu profundă semnificaţie populară, situată de reputaţii literaţi Antonio Casas şi Manuel

García Nogales într-un cadru social îndelung studiat, s-a bucurat de un succes cu adevărat răsunător. Un individ care şi-a ucis mama şi mătuşa în Barcelona a fost condamnat la şaizeci de ani de închisoare. Văduva domnului Calvo Sotelo a ajuns ieri la Lisabona şi îşi propune să-şi petreacă vara cu familia, la Estoril. O parte din armata care reprezintă Spania în Maroc s-a răzvrătit împotriva Republicii, întorcându-se astfel împotriva propriei patrii şi comiţând acte ruşinoase împotriva puterii naţionale. Numărul victimelor făcute de valul de căldură din Statele Unite s-a ridicat la 4 600. În clipa de faţă, forţele terestre, aeriene şi maritime, cu excepţia tristei excepţii semnalate, îşi împlinesc mai departe datoria de credinţă şi se îndreaptă spre insurgenţi pentru a restrânge această mişcare iraţională şi reprobabilă. Guvernul Republicii este stăpân pe situaţie şi afirmă că în câteva ore va transmite neîntârziat un comunicat către ţară.

„Am să mă întorc joi noaptea, cel mai târziu vineri dimineaţa”, spusese el, nu tocmai Adelei, ci în direcţia ei, pentru că Adela, deşi era aproape de el, nu îl mai privea în ochi de când se întorsese de la spital sau nu îi înregistra întru totul prezenţa, iar dacă vorbea i se adresa pe un ton neutru, care părea să evite orice emoţie. Numai el observa lucrul acesta şi poate şi fiul lui prea sensibil şi mereu vigilent, această atitudine de detaşare, de răzbunare fără urme, o rană făcută cu o lamă care nu lăsa nicio tăietură, ca o sugestie de totală neîncredere faţă de orice lucru ar fi spus sau făcut el, soţul adulterin, căruia doar ea îi cunoştea trădarea, apăsat de o vină administrată doar de ea, fără să se risipească în gesturi melodramatice sau scandalizate, care să atragă asupra lui oprobriul public şi nici măcar pe cel al familiei. Adela, în pofida spaimelor laşe ale lui Ignacio Abel, nu a spus nimănui nimic, nu a căutat refugiu la părinţi şi nici măcar la fratele ros de atâtea suspiciuni, care o interogase cu siguranţa anxioasă şi vindicativă dacă motivul din spatele încercării de a-şi lua viaţa era infidelitatea soţului, căruia el niciodată nu îi acordase încredere. Nici măcar în faţa fratelui nu a recunoscut că asta fusese intenţia ei. Şi-a recăpătat cunoştinţa pe patul de spital, fără ca la început să-şi amintească ceva şi fără să ştie unde se află, apoi, fără să premediteze nimic, în timp ce începea treptat să-şi aducă aminte, în clişee izolate, de scrisori şi de fotografii, de cheia din încuietoarea sertarului, de mersul pe

tocuri pe cărarea acoperită cu un covor de ace de pin, de apa care îi intra pe nări sufocând-o, a hotărât că nu avea să dea nicio explicaţie, la început din oboseală, apoi pentru a nu lăsa pe nimeni să intervină în resentimentul ei, preferând să-l reverse întreg asupra celui care o umilise, pentru că ţinea de secretul intimităţii ei conjugale în aceeaşi măsură ca iubirea din alte vremuri, ca dorinţa sexuală a unei femei timide şi de-acum nu foarte tinere, pe care nimeni nu şi-o imagina în stare de izbucniri pasionale. Nu avea să ridice vocea. Nu o să facă nicio acuzaţie. Nu o să coboare până la un spectacol al urii ofensa adusă de bărbatul în care îşi pusese încrederea şaisprezece ani (în ciuda aerului său straniu, a indiferenţei lui, a lungilor perioade de răceală). Nu avea să dea nimănui, şi cu atât mai puţin lui, ocazia de a simţi milă faţă de ea, nu avea să-i ofere nici satisfacţia unui spectacol isteric, care să-i ofere o justificare în impulsul lui de a fugi de o situaţie sufocantă. Nici măcar nu avea să-i permită senzaţia de eliberare de a-i fi respinse şi apoi acceptate puţin câte puţin explicaţiile mincinoase, promisiunile de îndreptare născute, poate, doar de laşitatea masculină, de remuşcarea mai mult sau mai puţin trecătoare. Singurul lucru pe care l-a făcut a fost să tacă. Să încuviinţeze neatentă atunci când el îi vorbea sau să privească în altă parte, sau să-i dea de înţeles cu un gest subtil că nu avea să mai creadă nimic din ce venea din partea lui, coborându-l din categoria de soţ adulterin în aceea de impostor mediocru, de comediant farsor şi cam mârşav. Duminică dimineaţa, când farfuriile şi tacâmurile fuseseră deja puse pe masă, iar ora prânzului fusese amânată pentru că Adela şi părinţii ei încă mai sperau să sosească Víctor de la Madrid (după cum îi promisese lui don Francisco de Asís şi mamei sale, doña Cecilia), l-a văzut pe Ignacio Abel cum se apropie de ea şi de copii şi a înţeles că voia să le spună că avea să se întoarcă la Madrid de îndată ce termina de mâncat. Că nu avea să stea până în noaptea sau în dimineaţa următoare, aşa cum îi încredinţase sâmbătă dimineaţa când ajunsese (maşina avariată se afla într-un atelier de reparaţii; i se zisese că luni sau marţi putea să vină să o ia; oamenii îşi fac mereu planuri în viaţă luând drept sigur viitorul apropiat). L-a văzut venind spre ea, dar nu îndrăznea să spună nimic. Cu o doză de sarcasm, cu o clarviziune rece, aproape cu milă (era atât de slăbit, atât de neliniştit în ultima vreme), i-a observat nervozitatea,

cunoscându-l atât de bine, mai bine decât oricine, ştia felul în care îl trădau gesturile, fără ca nici măcar el să-şi dea seama, prea nepriceput să mintă, prea temător a rosti limpede ce voia. Se purta de parcă nu şi-ar fi dat seama, de parcă şi-ar fi îndreptat toată atenţia pentru a supraveghea felul în care servitoarele, mereu neglijente, aşezaseră şerveţelele şi tacâmurile lângă farfurii, sub bolta de viţă-de-vie, în partea de nord a grădinii, unde era cel mai răcoare şi un firişor de apă se scurgea într-un jgheab de piatră, acoperit de muşchi accentuând senzaţia de aer proaspăt. Când rămâneau singuri, teatrul pe care-l jucau în faţa celorlalţi devenea mai incomod. Fără martori nu ştiau cum să se adreseze unul altuia. El amâna momentul în care avea să-i spună că o să plece după masă; Adela îi ghicea frământarea, pentru că prânzul se tot amâna în aşteptarea fratelui; timpul întţepenit şi în acelaşi timp alunecos; ora plecării trenului apropiindu-se fără să se pună încă masa, fără ca el să zică nimic. Când don Francisco de Asís a ieşit în grădină, ţinând în mână vechiul lui ceas cu lanţ, Ignacio Abel a răsuflat uşurat. Voia să se asigure că nu-i rămăsese ceasul în urmă. Aşteptând şi el, întrebându-se din ce cauză fiul lui zănatic şi temerar nu ajunsese încă de la Madrid. „Doar ştie câte griji îşi face mama”, comenta don Francisco de Asís, fără replici teatrale, mai îmbătrânit, cu cămaşa fără guler şi bretelele atârnând de o parte şi de alta a pantalonilor. „Nu cred să fi păţit ceva. Mereu vine târziu. Cel mai bine e să începem noi să mâncăm fără să-l mai aşteptăm pe el.” Adela se adresa tatălui, dar de fapt îi vorbea lui Ignacio Abel, pe care nici măcar nu-l privea: binevoise să-i astâmpere nerăbdarea, îi spunea că pentru ea nu conta dacă avea să se întoarcă la Madrid chiar în după-amiaza aceea, că avea aşa de puţină importanţă pentru ea, încât făcea tot ce îi stătea în putinţă ca mâncarea să fie gata cât mai repede şi să aibă suficient timp să ia acel tren cu care încă nu anunţase că avea să plece.

Începuseră să mănânce şi Víctor tot nu venise. Farfuria îl aştepta pregătită şi goală în locul obişnuit al mesei, şerveţelul pliat, lingura, furculiţa şi paharul de vin.

— Ce necăjită sunt! Şi cât îi mai plăcea lui orezul meu cu pui. Ceva tot trebuie să i se fi întâmplat.

— I-am cerut să-mi dea cuvântul lui de fiu şi de cavaler că

nu o să asiste la înmormântarea lui Calvo Sotelo.

— Dumnezeu să-l odihnească în slava sa!

— Şi a bietului locotenent de la Garda de Asalt.

— Şi mai milă mi-e de văduva lui, aşa de tânără! Ea nu era vinovată cu nimic.

— Se zice că e însărcinată.

— Cine l-a ucis a făcut mare păcat, să lase orfan un copil nenăscut.

— Mi-a promis doar că azi o să vină. I s-a întâmplat ceva băiatului.

— Mamă, i s-a întâmplat ce i se întâmplă în fiecare duminică. Pierde vremea prin Madrid şi ajunge mereu târziu.

— Poate că nici nu merg trenurile cu toată agitaţia asta.

— Ba bineînţeles că merg. Toată dimineaţa le-am auzit trecând la ora cuvenită.

— Semn că nu se întâmplă nimic grav şi că nu trebuie să te îngrijorezi.

— Trebuia să mai fi aşteptat puţin până să punem orezul la foc. Nu era nicio grabă.

— Dar, mamă, eram cu toţii lihniţi de foame.

— Băiatul ăsta nu se hrăneşte cum trebuie când e singur prin Madrid. Cel puţin, dacă îl văd că mănâncă bine duminica, stau şi eu mai liniştită.

— Îi punem deoparte o farfurie acoperită şi când se întoarce ai să vezi cu ce poftă o să mănânce.

— Dar ştii doar că orezul se înmoaie şi nu mai are niciun gust.

— Orezul tău cu pui e deja antologic, mamă. Cu cât trece timpul, e şi mai bun.

— Ce lucruri spui, tată!

Don Francisco de Asís şi doña Cecilia îşi ziceau unul altuia „tată” şi „mamă”. Ignacio Abel asculta conversaţia şi putea să anticipeze infailibil fiecare replică, aproape cuvânt cu cuvânt, cum putea să presimtă şi gustul puternic de şofran al mâncării de orez al doñei Cecilia şi diversele plescăieli ale comesenilor, începând cu *pater familias,* cum îşi spunea sie însuşi don Francisco de Asís. Atâtea duminici, una după alta, exact la fel, atâtea veri petrecute în jurul aceleiaşi mese, prezentul identic cu trecutul şi fără îndoială şi cu viitorul, persistenţa monotoniei suprapunându-se oricărei posibilităţi de schimbare. Víctor avea

să ajungă în ultimul moment şi doña Cecilia avea să-i dea zor servitoarei să-i servească farfuria cu orez, lamentându-se că fiersese mai mult decât trebuia, zicându-i că-i pare rău, dar că orezul nu poate să aştepte; Víctor avea să-l devoreze dezminţind cu gura plină aşteptările triste ale mamei, pentru că orezul era delicios, iar lui îi plăcea încă şi mai mult aşa, puţin apos; doña Cecilia avea să comenteze atunci „vezi, e cum am spus eu, înmuiat, recunoşti şi tu, dar cine te pune să vii aşa de târziu de la Madrid, cine ştie ce-ai făcut până la ora asta”; don Francisco de Asís avea să insinueze (cu o speranţă pe care şi el o ştia nefondată şi o bănuială pe care niciodată nu ar fi îndrăznit să o formuleze) că băiatul era la vârsta să se intereseze de vreo domnişoară, era legea vieţii, dulcea tiranie a dragostei. Dar în duminica aceea prânzul se încheiase, şi Víctor tot nu ajunsese, iar doña Cecilia, ca de atâtea ori, i-a cerut servitoarei să păstreze farfuria de orez acoperită bine în cămară, plângându-se din nou de împrejurarea nefericită că orezul, dacă nu e mâncat la vreme, se înmoaie, cu atenţia încordată ca să audă vreun automobil apropiindu-se pe drum sau vreun şuierat care să anunţe sosirea trenului.

— Sigur e el. Dacă am mai fi aşteptat puţin până să punem orezul la foc, ar fi putut să-l mănânce aşa cum trebuie.

Îşi aminteşte urgenţa plecării, imun la moleşeala digestiei, la catalepsia indusă de căldura siestei de iulie şi de consistenţa mâncării de orez cu pui a doñei Cecilia, care îi copleşea după masă, în fiecare duminică de vară, pe locuitorii casei. „Dacă aici ne e cald”, spunea mereu cineva, făcându-şi vânt cu evantaiul, „nici nu vreau să mă gândesc cum e la Madrid”. „E o diferenţă de cel puţin trei grade Celsius.” Sâmbătă cumpărase un ziar înainte să ia trenul şi în informaţia transmisă de Consiliul de Miniştri nu se anunţa nimic despre zvonurile de lovitură de stat militară. „Lumea întreagă invidiază nobila instituţie spaniolă a siestei.” „Tare sunt necăjită, nu pot să-mi scot din minte că băiatul n-a gustat orezul de azi.” După o privare atât de îndelungată, nu îi venea să creadă că peste câteva ore avea să o îmbrăţişeze pe Judith, să-i vadă gura şi ochii, să-i audă glasul. „Încă poate să mai ajungă şi îl ia drept gustare.” Avea să sune tremurând de nerăbdare şi dorinţă la uşa lui Madame Mathilde, trezind în casă un ecou de clopote. „Nu e acelaşi lucru. Orezul

se înmoaie şi nu mai are niciun farmec.”

Avea să străbată o penumbră caldă mirosind a parfum şi dezinfectant, avea să dea uşa la o parte. „Orezul tău, mamă, e incomensurabil.” La ceasul acela de maximă zăpuşeală, sunetul vocilor era letargic precum al cicadelor. Ignacio Abel a intrat în dormitorul răcoros în penumbră; şi-a pus cămaşa curată, cravata; şi-a frecat bine mâinile cu săpun de lavandă, mâinile care peste câteva ore aveau să o mângâie pe Judith Biely. Se uita la ceas iar şi iar, cu un gest reflex. Prin fereastra închisă pătrundea scârţâitul leagănului ruginit în care se dădeau copiii. Oare auzise fluierul trenului, aflat încă la depărtare? Nu era cu putinţă, lipsea mai bine de jumătate de oră. Va avea timp să aştepte, voluptuos de singur, pe o bancă de pe peron. În acest moment nu conta nimic. Simţea doar perspectiva sigură a întâlnirii carnale cu Judith, tot mai reală, pe măsură ce minutele o făceau tot mai apropiată. Avea să ajungă la Madrid, iar tensiunea apăsătoare de vineri noaptea se împrăştiase, anulată de căldura de iulie, de gheţarul invincibil al normalităţii. Avea să ajungă la Madrid şi avea să ia un taxi staţionat pe esplanada pustie din faţa gării, apoi avea să călătorească fremătând de dorinţă prin oraşul depopulat în duminica de vară, spre vila lui Madame Mathilde. Cineva a intrat în dormitor şi s-a întors posomorât, gândindu-se că avea să întâlnească faţa indiferentă sau ofensată a Adelei. Era don Francisco de Asís, în cămaşa lui fără guler, în papucii lui vechi de casă şi cu bretelele atârnând de o parte şi de alta. I-a recunoscut cu greu figura atât de serioasă, de bătrân neputincios. Nu era acelaşi bărbat care cu câteva minute mai devreme sorbea atât de zgomotos fiertura de orez şi sugea oasele cele mai mărunte de pui.

— Ignacio, nu ar trebui să pleci în seara asta la Madrid. Ar trebui să ţi-o spună fiica mea, dar ţi-o spun eu. Nu pleca! Mai aşteaptă câteva zile!

— Am de lucru mâine-dimineaţă devreme. Dumneavoastră ştiţi prea bine că nu pot să rămân.

— Toată lumea ştie ce are să se întâmple mâine.

Şi-a închis valiza de pe pat. Şi-a pus portofelul într-un buzunar al pantalonilor, apoi cheile casei din Madrid. Mai avea puţin timp, dar nu putea să irosească niciun minut. Timp în mâinile noastre. Se pregătea să iasă, iar don Francisco de Asís se afla în faţa uşii, de nerecunoscut, fără umbră de farsă în

trăsăturile flasce ale figurii, mai scund decât el, vrând parcă să-i ceară ceva. Dintr-odată dispăruse personajul pe care îl interpreta de ani de zile, iar în locul lui, Ignacio Abel vedea un bătrân mort de spaimă, cu vocea gravă prefăcută într-o şoaptă rugătoare.

— Tu vei putea să ai grijă de tine, dar nu şi fiul meu. Fiul meu caută o nenorocire cu lumânarea, dacă nu i s-o fi întâmplat deja şi tocmai de aceea nu a venit azi. Tu ai judecată, dar el nu, ştii doar. Promite-mi că, dacă o să i se întâmple ceva, ai să-l ajuţi. Tu eşti fiul meu, la fel ca el. Tu ai fost ca fiul meu de când ai intrat în casă prima dată. Ce crede sau ce nu crede fiecare dintre noi nu contează pentru mine. Tu eşti un om bun. Tu ştii la fel de bine ca mine că nu rezolvi nimic dacă împuşti oameni, de parcă ar fi animale sălbatice. Singurul lucru pe care ţi-l cer e ca atunci când vei fi în Madrid, dacă afli că băiatul meu a intrat în vreun bucluc, să-i dai o mână de ajutor. Ai să ştii cum. Când te întorci?

— Joi noaptea. Vineri cel târziu.

— Tu eşti un om bun. Adu-l cu tine! Băiatul meu are aproape patruzeci de ani şi e mai rău decât un copil. Nu are minte. De ce să ne păcălim singuri? N-o să facă niciodată două paie cruce. Dar măcar să nu i se întâmple ceva. Să nu mi-l omoare. Sau să nu ajungă să facă el vreo grozăvie. Tu să nu-l laşi.

— Şi eu ce pot să fac?

— Poţi să-mi dai cuvântul de onoare, Ignacio. Nu-ţi cer nimic mai mult. Dă-mi cuvântul tău şi eu am să stau liniştit şi am să pot să o liniştesc şi pe mama lui.

— Vă dau cuvântul meu de onoare.

Ignacio Abel se arăta nerăbdător să iasă din cameră, cu valiza în mână şi pălăria în alta, însă don Francisco de Asís nu se mişca din cadrul uşii. L-a apucat de gât cu ambele mâini, l-a luat în braţe, transmiţându-i mirosul lui de bătrâneţe şi de unguent uleios, apoi l-a sărutat de două ori umed pe faţă. În drum spre gară, Ignacio încă îşi ştergea instinctiv obrajii, grăbindu-se, pentru că de-acum auzise şuierul trenului mult mai aproape.

25

Nu avea să o mai vadă niciodată. A ştiut-o cu certitudinea fizică a unei împunsături sau a unei contracţii stomacale, cu senzaţia de vertij când nu dai de o treaptă în întuneric, ca atunci când i se întâmpla să tresară înainte de a adormi, iar inima părea să i se oprească o clipă sau să sară peste o pulsaţie. A ştiut asta pe măsură ce aşteptarea plină de dorinţă se transforma în incertitudine, atunci când trenul se pregătea să intre în Madrid; de îndată ce trenul a oprit cu un scrâşnet de frâne, a coborât din vagon şi a pornit cu pas grăbit printre oamenii de pe peron, în căutarea ieşirii mai apropiate şi a staţiei de taxiuri. Judith îi promisese o întâlnire despre care el nu ştia dacă era una de despărţire sau de împăcare şi abia atunci când mai rămăseseră doar câteva minute până la destinaţie i-a trecut prin minte că ea ar putea să nu vină. O dorea atât de mult, încât nu accepta ideea intolerabilă de a nu o mai vedea, după ce atâtea zile fusese despărţit de ea, după atâtea apeluri telefonice în zadar şi scrisori fără răspuns. Se lovea de trecători în holul unde ventilatoarele mari tot nu reuşeau să împrăştie densitatea caldă a aerului. Clocotul turiştilor de fiecare duminică după-amiază avea un aer de insolenţă şi de revoltă: eşarfe roşii la gât, cămăşi vag marţiale, cu mari cercuri de sudoare la subsuori, bărbaţi şi femei, toţi foarte tineri, amestecaţi într-o fraternitate impertinentă, între sexuală şi revoluţionară, strigând sloganuri în cor, stârniţi de condiţia lor de mulţime. Observa priviri sfidătoare, îndreptate spre cravata sau spre pantofii lui, spre vizibila lui condiţie de burghez. Până şi vârsta lui trebuie să le fi părut suspectă. Cât de îndepărtat se simţea de acei oameni atât de tineri, care dădeau năvală în tren la fiecare staţie de munte: departe nu de îngâmfarea sau de extremismul lor politic, ci de însăşi tinereţea lor. Auzea în treacăt strigătele vânzătorilor, şuierul trenurilor, imnuri, fragmente de conversaţie. Totul se profila mult mai şters decât înţepătura din stomac şi din torace, presiunea din tâmple, sudoarea care-i îmbiba cămaşa, bentiţa

interioară a pălăriei care-i încingea fruntea, nodul cravatei care-l sugruma. Copii cu şepci şi zdrenţe de cerşetor anunţau în gura mare ziarele de seară, agitând foile mari, proaspăt tipărite, cu cerneala neagră prelinsă pe titlurile enorme. În megafoane răsunau anunţurile pentru trenurile care aveau să plece. Vedea ca prin ceaţă grupuri de gardieni pe coridoarele gării şi civili înarmaţi. Dacă aveau să-l oprească pentru a-i cere actele la control sau pentru a-l întreba ceva, pierdea ocazia de a găsi un taxi. Taxiurile sunt primele care dispar atunci când se adună mulţimea de oameni. Atâţia bărbaţi înarmaţi, şi foarte puţini dintre ei poartă uniformă. Bărbaţi cu puşti, în espadrile, dând ordine fără să-şi ia ţigara din gură. Tineri cu puşti în mâini şi pistoale prinse de cureaua pantalonilor, cu eşarfe roşii sau roşu cu negru la gât. Trenul ajunsese cu întârziere, era trecut de şapte şi fără doar şi poate Judith începuse să se nelinişteasca. Cu puţin noroc, dacă găsea un taxi, putea să ajungă în casa lui Madame Mathilde înainte de şapte şi jumătate. Poate că ar fi trebuit să sune de la vreo cabină sau de la cafeneaua de la gară, să-i spună că era pe drum, dar că avea să întârzie. Pipăia portofelul, căuta monede rătăcite prin buzunare în timp ce se îndrepta spre ieşire. Dar, dacă se oprea să sune şi telefonul era ocupat sau nu funcţiona, ar fi pierdut timp preţios. Opriseră un bărbat gras şi bine îmbrăcat, care mergea înaintea lui şi care călătorise în acelaşi vagon cu el, iar acum îi scuturau hainele ca să înregistreze conţinutul buzunarelor. Un portofel, un pumn de monede şi cheile îi căzuseră cu zgomot pe pardoseală şi o puzderie de vagabonzi începuseră să se bată pe ele, în timp ce bărbaţii înarmaţi râdeau în hohote. Gardienii, aflaţi în apropiere, priveau fără să facă nimic. „Este un abuz”, repeta bărbatul, congestionat, când Ignacio Abel a trecut prin dreptul lui, încercând să nu întâlnească privirea nimănui. „Un abuz incalificabil.” A grăbit pasul, cu fălcile încleştate şi inima bătându-i cu putere în coşul pieptului. Avea să o piardă pentru totdeauna pe Judith Biely dacă-l opreau, dacă nu avea să găsească un taxi. Viaţa întreagă poate să depindă de un minut. Dintr-o furgonetă care frânase brusc, vânzători iuţi şi nerăbdători descărcau pachete mari de ziare. A reuşit să cumpere unul şi-a aruncat o privire peste el în timp ce se îndrepta grăbit spre ieşire. Guvernul republican stăpâneşte situaţia şi afirmă că peste câteva ore avea să declare în faţa

întregii ţări că situaţia este stăpânită. Pentru început însă, păreau să nu stăpânească sintaxa. Dar poate că nici Judith nu izbutise să ajungă la timp. Poate că umbla şi ea neliniştită, în capătul celălalt al oraşului, fără tramvaie şi fără taxiuri, oprită în drumul ei de vreun grup înarmat, speriată poate. *Forţele de Securitate şi Garda Civilă, ovaţionate pe străzile Madridului*. Dar ei nu îi era teamă de nimic, şi apoi era străină. Ar vrea să vadă totul şi să scrie o cronică despre cele întâmplate. Sau poate plecase din Madrid. Prietenii ei de la ambasadă îi spuseseră că o vreme avea să fie periculos să rămână în Spania. Philip Van Doren o invitase să i se alăture în Biarritz la sfârşitul lunii iulie. *Ce mi-aş fi dorit eu era să plec cu tine, dar nu pot să-mi mai doresc lucruri imposibile.* Van Doren zâmbea, cu un gest dispreţuitor şi nu tocmai masculin al mâinii, care elimina posibilitatea oricărui pericol serios, de parcă ar fi îndepărtat un nor de fum de ţigară. „Atâta timp cât o să se ucidă unul pe altul şi pe rând, nu se va întâmpla nimic. Un comunist, un falangist; o muncitoare, un patron; ţările catolice au un adevărat talent la înmormântările fastuoase, până şi anarhiştii imită pompa catolică atunci când îi îngroapă pe ai lor, şi oare nu vorbesc toţi despre martiri, domnule Abel? O vărsare de sânge administrată eficient garantează pacea în societate." Îşi amintea de sângele vărsat de falangistul sau comunistul care vindea ziare într-o seară de mai, pe trotuarul străzii Alcalá balta stacojie, strălucind în soare, lipicioasă, murdărind totul, izvorând dintr-o gaură neagră. Sângele martirilor. Până la ultima picătură de sânge. Sângele care va spăla ruşinea. A ieşit din gară fără să fie oprit de nimeni, cu privirea în jos, cu servieta strânsă sub braţ, cu ziarul între mâinile asudate. Generalul insurgent Queipo de Llano decretase stare de război în Sevilia. În staţie însă nu se afla niciun taxi. Dimineaţa se vor lua măsuri severe împotriva acelor zone unde se află nuclee rebele. Timpul galopând minut cu minut, Judith stând în fotoliul dormitorului, nu în pat, nu goală ca alte dăţi când, pentru a preţui fiecare minut, era deja dezbrăcată când intra el în încăpere, dezorientat de penumbră. Niciodată nu avea să o mai vadă goală. Această idee avea consistenţa seacă a unei lovituri, materialitatea unui spasm dureros. Uniunea Generală a Muncitorilor declară grevă generală în toate acele locuri unde fusese declarată stare de război. Imaginaţia îl chinuia, oferindu-i amănuntele vizuale a

ceea ce nu avea să mai întâlnească. Pletele blonde ale lui Judith în bătaia luminii ce se strecura printre şipcile jaluzelelor trase, figura ei reflectată în oglinda mare din faţa patului, picioarele încrucişate, un fir de fum ridicându-se din ţigara aprinsă mecanic, fără să fumeze, prost dispusă din cauza căldurii, obosită de aşteptare. Un iaht ia foc şi, pentru a se împiedica propagarea focului, se încearcă să fie scufundat cu un submarin. Poate că se uită la ceas cu nerăbdarea ei americană, regretând că acceptase să vină la întâlnirea asta pe care, probabil, nu şi-o dorea. Pe esplanada dogorind sub razele soarelui de iulie s-a auzit un bubuit ca de petarde şi cineva i-a strigat lui Ignacio Abel, făcându-i un semn din tocul uşii. S-a aruncat la pământ fără să-şi dea seama ce face, fără să dea drumul servietei, cu trupul lipit de marginile colţuroase şi încinse ale pietrelor de pe caldarâm. În faţa lui, un bărbat îşi acoperea capul cu amândouă mâinile. Simţea în piept vibraţia metroului trecând prin măruntaiele oraşului. Puţin mai departe, la umbra copertinei unei cafenele, mai multe persoane se cuibăreau în spatele unui bărbat în cămaşă cu mânecă scurtă, care îşi îndrepta ţeava puştii spre terasa din faţă. Priveau de parcă s-ar fi adăpostit de o ploaie de vară pornită dintr-odată şi ar fi căutat pe cer semne că avea să se însenineze. Împuşcăturile izolate s-au transformat în adevărate rafale, apoi s-a lăsat liniştea. Ca la un semn, Ignacio Abel şi bărbatul care se aruncase la pământ în faţa lui s-au ridicat, scuturându-şi hainele de praf, iar oamenii adăpostiţi sub copertina terasei s-au împrăştiat, lăsându-l singur pe bărbatul care acum îşi îndrepta puşca în altă direcţie. Maşinile începuseră din nou să circule. O femeie nu se mai ridica. Nu era întinsă cu gura în jos, ci pe o parte, de parcă ar fi vrut să aţipească o clipă în mijlocul esplanadei din faţa gării. Celălalt bărbat s-a apropiat de ea cu o curiozitate lipsită de îngrijorare. Era omul acela gras pe care poliţia îl percheziţionase ceva mai înainte. Oprit lângă femeie, a scos o batistă albă: în mod absurd, Ignacio Abel s-a gândit că avea să-şi şteargă sudoarea de pe guşă. A început să-şi agite batista cerând ajutor, fără să izbutească să oprească niciun automobil ce trecea pe lângă trupul căzut. Ochii lui i-au întâlnit pe cei ai lui Ignacio Abel: îl recunoscuse din tren, închipuindu-şi că era unul dintre ai lui, pentru că purta costum şi cravată, pentru că avea cam aceeaşi vârstă, crezând că putea să conteze pe ajutorul lui. Dar Ignacio

Abel şi-a ferit privirea, oprind taxiul care se ivise pe neaşteptate, îndemnându-l pe şofer să accelereze. I-a văzut ochii observându-l prin oglinda retrovizoare. Şi-a pipăit faţa şi a văzut că avea puţin sânge pe degete, simţind pe obraz usturimea unei zgârieturi. Trebuie să i se fi zdrelit pielea cât stătuse cu faţa lipită de pietrele caldarâmului. Dacă nu avea grijă, se va murdări pe cămaşă, pe jacheta de vară din in de culoare deschisă. Ducea cu el servieta, dar pierduse pălăria şi ziarul. Cu un gest de dezamăgire în braţele căzute, cu batista atârnându-i inutil în mâna dreaptă, bărbatul gras îl văzuse luând taxiul şi apoi îndepărtându-se. „Dacă nu mi-aţi fi ieşit în faţă, nu aş fi oprit. Vă duc pe dumneavoastră la destinaţie şi apoi mă retrag. După cum stau lucrurile, ori mă aleg cu un glonţ, ori îmi fură maşina, de nici nu ştie omul ce-i mai rău. Dar am văzut că sunteţi un om paşnic şi mi-era nu ştiu cum să nu opresc, iar apoi doar nu era să vă calc...” Pentru Ignacio Abel, cuvintele taximetristului se risipeau în aer, la fel ca imaginile de partea cealaltă a geamului sau amintirea împuşcăturilor şi a momentului cât a stat aruncat la pământ, vulnerabil, într-un mare spaţiu deschis. „...la fel ca în '32, cu generalul Sanjurjo, şi ca în '34, când cu revolta din Asturias. Se vede treaba că o dată la doi ani se aprinde butoiul cu pulbere.” Taximetristul ţinea linia drumului în timp ce căuta în oglinda retrovizoare chipul pasagerului care se încăpăţâna să tacă, atât de bine îmbrăcat, încât poate simpatiza cu insurgenţii, şi de aceea prefera să tacă. „... din partea lui O’Donnell, lucrurile par mai liniştite, dar nu se ştie niciodată. Eu mai bine mă duc acasă la mine, pentru orice eventualitate, iar mâine fie ce-o vrea Dumnezeu, poate că se vor limpezi apele, deşi eu nu prea văd semne că o să treacă furtuna, nu vi se pare?...” Cuvinte risipite, pâlcuri de senzaţii ce dispăreau în timp ce îşi privea neîncetat ceasul, cuprins de fiorii alarmei de fiecare dată când taxiul frâna brusc şi părea gata să rămână prins, înconjurat de grupuri confuze de oameni; taximetristul claxona insistent, stârnind o ploaie de lovituri furioase în caroserie; o camionetă cu prelata descoperită plină de oameni agitând steaguri le bloca trecerea (făceau gesturi obosite, ca în timpii morţi ai unei parade carnavaleşti); părea că nu avea să iasă niciodată din străzile din centru spre spaţiile ample şi libere din cartierul Salamanca, dincolo de parcul El Retiro, de casele mari cu grădini de pe

strada O'Donnell, care fuseseră dintotdeauna, încă din toamna trecută, anticiparea întâlnirilor lui cu Judith Biely, teritoriul de graniţă, de la periferia Madridului, unde era puţin probabil să-i poată surprinde cineva pe când intrau în casa lui Madame Mathilde sau când ieşeau de acolo, pe ascuns, separat, nerăbdători, fremătând de dorinţă sau buimăciţi de lumina zilei, după o oră sau două de penumbră.

Cu cât se apropia mai mult, cu atât îi era mai teamă. Voia să o ia înaintea timpului şi stătea aplecat înainte pe bancheta taxiului, mişcându-şi ritmic piciorul drept, primind direct în faţă aerul cald ce intra pe geam când au început să înainteze mai repede. Căuta semne pentru ce avea să se întâmple după câteva minute, profeţii ale viitorului iminent. Imaginaţia regiza, iar şi iar, epuizant, posibile scenarii. Intra în casa aceea şi Judith tocmai plecase. Păşea pe coridorul abia luminat, cu lambriuri de lemn închis la culoare în spatele menajerei discrete şi în ultimul moment o lua înaintea ei ca să deschidă cât mai repede uşa camerei şi să o vadă pe Judith aşezată în pat cu pantofii cu toc şi hainele de stradă, de parcă ar fi ajuns de curând la vreun hotel. Ieşea din taxi şi, când voia să împingă la fel ca alte dăţi poarta din grilaj de fier, descoperea că era încuiată. Trăgea de clopoţel şi ecoul lui slab răzbătea până la el din interiorul casei, însă în sunetul care de atâtea ori fusese preludiul întâlnirii cu Judith era acum ceva nou şi neştiut, ce îl avertiza că nu avea să o întâlnească. Servitoarea îi deschidea şi, înainte de a-i mai spune ceva sau de a avea timp să nege din cap, înţelegea că Judith nu venise. Panica şi dorinţa i-o luau înainte, făcându-l să asiste la proiecţiile himerice a ceea ce încă nu se petrecuse. O femeie singură şi tânără văzută în treacăt pe geam când taxiul începuse de-acum să reducă viteza a fost pentru o clipă Judith care plecase din casa lui Madame Mathilde, după ce îl aşteptase o oră întreagă. Silueta atât de dorită s-a dizolvat repede ca vorbăria şoferului de taxi sau ca spectacolul înceţoşat al străzilor aglomerate din centru. A plătit în grabă cu o bancnotă mototolită şi a întârziat o vreme să iasă din maşină, căutându-şi pălăria până şi-a amintit că o pierduse. La capătul străzii O'Donnell, largă şi tihnită, cu orizontul deschis în care se pierdeau şirurile de copaci, şinele şi firele electrice ale tramvaielor, Madridul redevenea oraşul nelocuit din după-

amiezile de duminică în toiul verii, paralizat de o căldură prăfoasă, neostoită de şirurile de copaci prea tineri, cufundat într-o linişte de balcoane închise. Fără pălărie pe stradă, se simţea nesigur şi vulnerabil. Şi-a trecut mâna prin păr, şi-a potrivit cravata, şi-a scuturat pantalonii care se murdăriseră când se aruncase la pământ pe esplanadă. Când servitoarea lui Madame Mathilde avea să-l vadă cu capul descoperit şi cu o vânătaie pe faţă, va face un gest reprobator instinctiv. Avea să întârzie câteva clipe să treacă pragul. Fiecare pas înainte îl apropia tot mai mult de o revelaţie neîndoielnică; şi, oricare ar fi fost ea, avea să abolească zbuciumul minuţios al incertitudinii. Poarta a cedat fără să opună nicio rezistenţă la impulsul lui prea puternic. În grădină era un havuz fără apă, încoronat cu o nimfă de ipsos. Jaluzelele de la ferestre păreau mai ostile ca oricând faţă de lumina zilei, de posibilele cercetări întreprinse de cei care treceau pe lângă gardul din grilaj, bănuind că, de fapt, casa aceea cu aparenţă atât de demnă nu era nici pe departe reşedinţa unei familii prospere. Când va urca acele câteva trepte ca să apese pe soneria electrică, provocând înăuntrul casei un ecou amortizat de clopote, va afla care va fi forma definitivă a vieţii sale. Dar nu cerea un viitor statornic şi lipsit de frământări, ci doar un ceas, întâlnirea cea mai scurtă, posibilitatea de a o vedea de aproape pe Judith Biely, de a-i auzi vocea; poate cu cât mai restrânsă îi e cererea, cu atât speranţa de îndeplinire e mai mare; smerindu-se, avea să trezească bunăvoinţa hazardului; nici măcar nu va încerca să o îmbrăţişeze, i-ar fi fost de ajuns să stea lângă ea şi să aibă răgazul unor minute pentru a-i spune ce trebuia şi ce nu-i spusese limpede până atunci. A apăsat pe sonerie şi nimeni n-a venit să-i deschidă. Ecoul de clopote care lui Madame Mathilde trebuie să i se fi părut un sunet distins s-a risipit fără răspuns. Casa nu era pustie, pentru că de undeva răzbătea zvonul unei emisiuni radiofonice. A apăsat din nou şi figura circumspectă a servitoarei s-a ivit prin crăpătura mai îngustă ca alte dăţi a uşii. Dacă nu-i spunea nimic şi îl însoţea spre camera ştiută însemna că Judith îl aştepta acolo. Servitoarea purta o rochie neagră şi o bonetă şi, conform indicaţiilor exacte ale lui Madame Mathilde, nu se machia şi nici nu-şi dădea cu ruj. A deschis uşa şi, cu acelaşi zâmbet slab şi cu aceeaşi docilitate silenţioasă de altădată, i-a făcut semn să o urmeze, chiar dacă el cunoştea

prea bine drumul spre cameră. Nu a întrebat-o dacă Judith venise sau nu: simplul fapt de a rosti ceva ar fi alungat o palidă speranţă. Atunci când a deschis uşa, servitoarea a lăsat capul în jos şi s-a dat într-o parte. În timp ce el nu se încumeta încă să privească înăuntru, vocea servitoarei a dezminţit anticipat posibilitatea ca Judith să-l fi aşteptat deja. „Dacă domnul doreşte, până soseşte domnişoara pot să-l servesc cu o băutură."

Cuburile de gheaţă se dizolvaseră cu totul în paharul de whisky, când nişte paşi care nu erau ai lui Judith s-au apropiat de uşă şi s-au auzit nişte lovituri cadenţate. Aşteptase în fotoliul roşu de lângă fereastră fără să se mişte sau poate doar cât să bea din când în când câte o înghiţitură, simţind dezgustat cum lichidul începea să se încălzească şi să capete un iz alcoolic, în timp ce asista la progresul înserării. La fel ca gheaţa din pahar, agitaţia interioară se dizolvase încetul cu încetul în deprimare, în simpla inerţie nu atât de a aştepta ceea ce nu avea să se mai întâmple, ci de a conserva imobilitatea aşteptării, din fatalism sau din lehamite, din incapacitatea de a lua o decizie sau de a face altceva decât să stea aşezat cu paharul în mână, scufundându-se în întunecimea crescândă, văzându-se uneori în oglindă dintr-o parte, dacă întorcea puţin capul. Ar fi putut să apese pe butonul soneriei de lângă noptieră ca să mai ceară nişte cuburi de gheaţă sau ca să întrebe dacă primise vreun telefon sau vreun mesaj de la Judith. Dar nu făcea nimic, doar prelungea aşteptarea, amânând acceptarea a ceea ce în realitate aflase, ghicise nu cu luciditatea inteligenţei sale, ci cu împunsătura din stomac, cu presiunea angoasei din gât şi din piept, simptomele fricii, anticiparea inacceptabilului. Continua să aştepte de parcă doar pura lui îndârjire ar fi fost un magnet în stare să influenţeze de la distanţă acţiunile şi voinţa lui Judith. Neclintit şi atent, aşezat în faţa patului, asculta freamătul dinăuntrul casei, mai tăcută ca oricând, cu o linişte de loc părăsit, care nu semăna cu precauţia obişnuită a conspiraţiilor adulterine sau a întâlnirilor intime cu durata prestabilită. Nu auzea clopoţelul amortizat al soneriei, zbârnâitul scurt, paşi trecând pe lângă uşă sau de dincolo de tavan. Din camerele alăturate nu răzbăteau răsuflări gâfâite prea apropiate, hohote de râs, cuvinte izolate sau ţipete înăbuşite. Doar radioul, de undeva, emiţând glasuri şi cântece confuze, anunţuri. Şi în

fundal, forfota îndepărtată a Madridului, dincolo de primul plan sonor al păsărilor prin frunzişul grădinii, intrând printre stinghiile întoarse ale jaluzelelor în acelaşi timp cu un aer cald ca o răsuflare, cel care se ridica din pământ şi din pavaj odată cu venirea serii. În roşul sângeriu al cuverturii, în oglindă, în porţelanul bideului şi al chiuvetei încă licăreau scânteile amurgului. În amintire, corpul elastic şi gol al lui Judith avea aceeaşi textură fantasmatică asemenea luminii ce începea să se scămoşeze. Cât de meschin fusese să o aducă de atâtea ori într-un asemenea loc, fără să fi băgat de seamă grosolănia aproape a fiecărui obiect, vulgaritatea ostentativă, de un gust depravat, de dormitor burghez de început de secol, revândut unui bordel! Pielea ei tânără fusese nevoită să se atingă de pânza acelor cearşafuri cu pânza rărită lucind a vechi, impregnate de miros de tutun şi colonie ieftină; picioarele ei desculţe călcaseră pe covorul tocit, cu o scenă pastorală; atunci când se lăsa pe spate în pat, îşi sprijinise capul cu părul răvăşit de peretele acoperit de tapet înflorat, pe care se vedea o urmă de negreală unsuroasă. În luxul decrepit al casei lui Madame Mathilde, Judith Biely se distingea ca o prezenţă fulgurantă ce străbătea totul cu o viteză de înotătoare, imună la orice contagiere cu acesta. O vedea deasupra lui, cu părul acoperindu-i faţa şi torsul strălucind de sudoare, la lumina roşietică a unei veioze care preschimba în noapte ceasurile diurne de muncă ale dimineţii de luni. O vedea îngenuncheată, fără să se fi dezbrăcat încă, scoţându-i pantofii din picioare în zilele când ajungea epuizat de la muncă, în timp ce el stătea aşezat în acelaşi fotoliu ca acum. Îl dureau picioarele, iar încălţămintea era plină de praf de cât umblase în lung şi în lat prin şantier. Judith îi desfăcea şireturile, apoi îi scotea încet un pantof, îl lăsa să cadă pe duşumea, pe urmă îl scotea pe celălalt. Îi scotea şosetele şi îi mângâia picioarele, alinându-i durerea cu atingerea mâinilor ei. Cu amândouă mâinile lua câte o talpă îngreunată de abandon şi oboseală, pe care o sprijinea de pieptul ei şi o săruta. El voia să-i spună ceva şi Judith îi punea degetul arătător pe buze.

Paşii răsunând tot mai aproape, care nu erau ai lui Judith, l-au trezit din visare. Oare de când aştepta în întuneric? A aprins lumina, buimăcit, s-a ridicat în picioare, îndreptându-şi cravata şi gulerul cămăşii pe dibuite. După câteva bătăi scurte cu

încheieturile degetelor în uşă, a apărut figura ofilită şi machiată a lui Madame Mathilde, însă din instinct Ignacio Abel şi-a îndreptat mai întâi atenţia asupra plicului din mână. Pe foaia de hârtie dinăuntrul acestuia, între mâinile zbârcite încărcate de brăţări şi inele se afla poate sentinţa lui. *Oricât de mult mi-aş dori, nu pot să fiu amanta ta docilă, nici o iubită spaniolă pe care o ţii la distanţă în timp ce tu stai cu familia ta oficială, aşa că mai bine plec şi încerc tare să uit de tine.* (Furia îi răvăşise spaniola atât de îngrijită şi caligrafia la fel de energică precum mersul ei.) Madame Mathilde a inspectat încăperea într-o secundă, cu o privire expertă şi rece, şi de îndată şi-a compus expresia afabilă, de complicitate discretă, acum îndureratăă, poate de purtătoare, împotriva propriei voinţe, de veşti triste, scrisoarea între degetele ei noduroase, cu unghii roşii precum grimasa încreţită a buzelor. „Iertaţi confuzia domnişoarei cameriste, are stângăcii de începătoare.” Madame Mathilde vorbea de parcă ar fi avut în grijă o casă particulară onorabilă, cu domnişoare de companie, şi nu cu servitoare, cât se poate de protocolară, un internat sau un club social strict în care, totuşi, se pronunţau foarte rar nume, şi niciodată cel de familie. „I se spusese doar să mă anunţe când veniţi, ca să nu fiţi nevoit să aşteptaţi degeaba. Domnişoara a trecut pe-aici în seara asta şi mi-a încredinţat o scrisoare pentru dumneavoastră, apoi mi-a cerut să vă dau de ştire, cu părere de rău, că nu va putea să se întoarcă mai târziu, aşa cum ar fi vrut, pentru că trebuie să lipsească din Madrid. Ceea ce nu mă miră câtuşi de puţin, ţinând seamă de cum stau lucrurile în ultima vreme, dacă-mi îngăduiţi să fac un comentariu.” Ignacio Abel o privea buimăcit, dând din cap, fără să observe că Madame Mathilde îi întindea scrisoarea, impregnând-o de mirosul ei greu de parfum, care dezminţea de la sine simulacrul de distincţie al casei de toleranţă, precum rujul în exces de pe buzele ei de bătrână. A început să o citească mai târziu, aşezat în pat, la lumina insuficientă a veiozei de pe noptieră, în timp ce bea un whisky cu gheaţă şi sifon pe care nu-şi amintea să-l fi cerut, în faţa oglinzii unde de atâtea ori o văzuse goală pe Judith Biely, corpul ei alb luminând în penumbră deasupra cuverturii roşii. *Pentru că, dacă nu putem să ne avem mereu unul pe altul fără să ne ascundem şi dacă trebuie să te împart cu ea, pe care nu o iubeşti, dar pe care am făcut-o să sufere şi aproape să moară, prefer să rămân singură.*

Ţipete şi claxoane sunau în depărtare, de parcă ar fi fost vreo serbare într-un cartier mărginaş, fanfare militare şi cântece de anunţuri răzbăteau de la un radio pornit undeva chiar în casă, ceva ce nu-şi amintea să se fi întâmplat vreodată. Gheaţa se topise în pahar, iar whisky-ul se încălzise din nou şi devenise apos. Aerul nopţii nu se mai mişca printre stinghiile răsucite ale obloanelor. Sudoarea îi umezea marginea gulerului de la cămaşă, foarte strâns pe piele, iar tăria, în loc să-l îmbete, îi lăsase o palpitaţie dureroasă în tâmple. *La ce foloseşte să-mi spui că te gândeai la mine, dacă noaptea trecută ai dormit poate în acelaşi pat cu ea şi în după-amiaza asta o săruţi de rămas-bun când te pregăteşti să iei trenul să fii cu mine?*

Avea să plece cu trenul chiar în seara aceea din Madrid, s-a gândit cu limpezimea dureroasă a unei revelaţii: în timp ce el o aştepta plin de nerăbdare şi dorinţă în casa lui Madame Mathilde şi încă nu ştia că nu avea să vină şi în timp ce se chinuia să-i descifreze scrisul la lumina palid roşietică a veiozei care de atâtea ori îi învăluise pe amândoi într-o penumbră caldă, Judith Biely se urca într-un tren în Gara de Nord sau de Sud, cu destinaţia La Coruña sau Cádiz, pentru că acestea erau singurele porturi de unde putea să plece spre America, asta dacă nu avea să călătorească până la vama de la Irún ca să ia un vapor de pe coasta atlantică a Franţei. Madame Mathilde îl reţinuse intenţionat, îl lăsase să aştepte până să-i dea scrisoarea ca să acopere fuga lui Judith, astfel încât lui să nu-i mai rămână timp să o caute. *I can't manage to keep on writing in Spanish so I'll do it faster and clearer in English*[66]. Scrisese totul în pripă, ştiind că de-acum pleca, cu o hotărâre rece de a duce la îndeplinire un plan calculat poate mai demult. *I'll miss you but I will eventually get over it provided I don't have a chance to meet you.*[67] A împăturit scrisoarea în grabă şi a pus-o în buzunarul sacoului şi, fără să mai apese pe soneria care îi anunţa intenţia de a părăsi camera şi îi permitea să se asigure că nu avea să se intersecteze cu niciun client fantomatic al lui Madame Mathilde, a ieşit pe hol, unde bătrâna i-a apărut în faţă dintr-un colţ întunecos de parcă l-ar fi aşteptat. „Băutura e din

[66] „Mi-e greu să-ţi scriu în spaniolă, aşa că am să-ţi scriu mai repede şi mai clar în engleză" – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

[67] „O să-mi fie dor de tine, dar în cele din urmă o să-mi treacă dacă nu o să te mai văd" – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

partea casei, nu vă faceţi griji, mereu m-am străduit să fiu pe plac unui domn adevărat, cum au rămas aşa puţini şi vor rămâne şi mai puţini, dacă nu se îndreaptă lucrurile, n-aţi auzit la radio?” Ignacio Abel a dat-o la o parte aproape împingând-o pe madame Mathilde, cu aerul ei condescendent, în timp ce-i întindea câteva bancnote. „Nu, domnişoara nu mi-a dat nimic de făcut şi nici nu mi-a spus nimic, deşi dacă stau să mă gândesc, era îmbrăcată ca de călătorie.” Codoaşa i-a strâns mâna în timp ce lua bancnotele, înţelegătoare, aproape maternă, apropiindu-şi de el faţa vopsită, în timp ce îi şoptea: „Daţi-mi voie să vă spun un lucru cu toată încrederea. Dacă domnişoara o să lipsească, după cât se pare, o vreme, şi dumneavoastră vreţi să umpleţi golul, ca să zic aşa, discret şi igienic, nu trebuie decât să-mi spuneţi, pot să vă prezint o fată curată şi frumoasă, gata să accepte prietenia unui cavaler de categoria dumneavoastră. Se înţelege că în casa asta uşile vă sunt larg deschise”. Când a ieşit pe stradă, Ignacio Abel încă ţinea în mână scrisoarea lui Judith. Vedea dinaintea lui surâsul ce-i strâmba uşor gura lui Madame Mathilde şi strălucirea din adâncul ochilor mici şi vicleni sub pleoapele machiate. În clipa aceea a avut o intuiţie care era aproape o certitudine şi totodată un afront, care explica aerul de sarcasm din privirea matroanei. Îşi amintea în chip fabulos că auzise soneria pe când aştepta în cameră, în timp ce se cufunda treptat în întuneric, într-o stare de visare şi letargie: Judith era cea care sunase, care intrase în casă, ştiind că el se afla în cameră; din vestibulul de unde se vedea, în capătul coridorului, uşa în spatele căreia aştepta el, Judith îi încredinţase în şoaptă scrisoarea lui Madame Mathilde şi apoi plecase, atât de aproape de el, şi cu toate astea hotărâtă să se piardă într-o depărtare unde el simte acum că nu o va mai întâlni niciodată, chiar dacă venise în ţara ei nu ca să fugă din Spania, nici ca să construiască o bibliotecă în apropierea marelui fluviu lângă care se opreşte trenul, ci ca să o caute în continuare.

26

A ieşit pe stradă şi a avut deodată impresia că nu se mai afla în acelaşi oraş în care sosise cu doar câteva ceasuri mai devreme, în după-amiaza aceea de duminică. Dacă Judith se aflase atât de aproape cu mai puţin de o oră înainte, încă mai avea timp să o întâlnească şi să o convingă să nu plece. Acum era noapte şi străzile care coborau spre Cibeles şi Paseo del Prado erau pline de automobile şi de oameni, ferestrele erau deschise, casele iluminate arătând dormitoare şi saloane din care se auzea bruiajul multiplicat şi discordant al aparatelor de radio, siluete ivite la balcoane. Bănuiala devenea o certitudine acuzatoare: Judith sunase la uşa casei lui Madame Mathilde, ştiind că el o aştepta; avusese destul sânge-rece, încât să lase scrisoarea şi să plece şi înţelepciunea să vorbească în şoaptă şi să se asigure de complicitatea respectabilei codoaşe, în schimbul a ceva bani; în buzunarul halatului amplu de văduvă, bătrâna păstra cele două bancnote pe care tocmai i le dăduse el, lângă cele oferite mai devreme de Judith. Pe strada Alcalá era împins de o mulţime mohorâtă şi clocotitoare în care se agitau pumni ridicaţi, pancarte, steaguri roşii, steaguri roşii şi negre. În capăt, spre cupolele de pe Gran Vía, se ridica o lumină strălucitoare, oscilantă, cu dramatismul unui amurg roşu. Mirosea a fum şi a funingine şi a benzină prost arsă şi ploua cu cenuşă peste capetele descoperite. Poate că Judith îi ceruse şoferului de taxi care o dusese la casa lui Madame Mathilde să o aştepte lângă grilaj, pentru că nu avea să întârzie decât câteva clipe; acum lui Ignacio Abel i se părea că-şi aminteşte că a auzit zgomotul motorului care aştepta, era sigur că percepuse tresărirea porţii deschizându-se şi apoi închizându-se; oare nu simţise când ieşise în vestibul urma ştearsă a coloniei lui Judith? În zadar scormonea în trecutul imediat doar din superstiţia de a-şi confirma că o pierduse printre degete, de parcă acest lucru ar fi alinat cu ceva realitatea inacceptabilă a despărţirii lor. Fără pălărie şi cu servieta ţinută absurd în mână, îl văd de pe

trotuarul celălalt cum coboară pe strada Alcalá, foarte grăbit, fără să se uite la vitrina agenţiei de voiaj unde se află macheta transatlanticului la care se uită mereu copiii lui, de parcă s-ar duce undeva, la o întâlnire urgentă, gândindu-se la itinerarele posibile alese de Judith în urmă cu câteva minute, pentru că acum este convins că a fost foarte aproape de ea şi, prin urmare, dacă se grăbeşte şi dacă acţionează cu pricepere, ar putea să o întâlnească. Ajunsese poate deja în Gara de Sud sau în Gara de Nord sau poate că se întorsese la pensiunea din piaţa Santa Ana şi îşi închidea valizele, în timp ce taxiul aştepta cu motorul pornit lângă portal, în piaţa cu toate balcoanele luminate şi tavernele pline de lume. Orice posibilitate aleasă le-ar fi eliminat iremediabil pe celelalte. Dacă ar avea maşină personală, dacă ar apărea un taxi liber, dacă traficul nu ar fi atât de confuz, atâţia oameni pe trotuar care îi îngreunează înaintarea, revărsându-se spre mijlocul străzii. Fără taxiuri sau tramvaie, distanţele în Madrid creşteau. În douăzeci sau douăzeci şi cinci de minute putea să ajungă la Gara de Sud. Parcă vedea deja cupolele de fier, structura de sticlă iluminând piaţa ca un glob mare de lumină. Prins de pământ ca în vis de lentoarea inevitabilă a paşilor, se vedea pe sine alergând pe holuri spre o Judith îmbrăcată de călătorie, pregătindu-se să urce în tren. Dar cel mai probabil era că avea să ia decizia greşită şi să umble de la o gară la alta, epuizat în mod inutil, în timp ce Judith nu se mai afla în Madrid. Pe terasa cafenelei Lion scoseseră în stradă nişte megafoane, iar oamenii se strânseseră în jurul lor şi se urcaseră pe scaunele de fier sau pe mese să asculte proclamaţiile confuze, repetate de o voce cu accente metalice, optimismul imbecil al comunicatelor oficiale. Guvernul sigur dispune de resurse suficiente pentru a înăbuşi intenţiile criminale puse la cale cu îndrăzneală de duşmanii regimului şi ai clasei muncitoare. A privit înăuntru, închipuindu-şi că Negrín se afla poate acolo, dar o grabă mai presus de propria-i voinţă îl îmboldea încă să meargă mai departe. Un public înfierbântat bea halbe de bere şi fuma şi cerea porţii de fructe de mare, în timp ce chelnerii asudaţi îşi croiau drum cu greutate printre mese, ridicând tăvile deasupra capetelor. Feţele congestionate şi luminile electrice erau dublate de suprafaţa oglinzilor. Forţele loiale Republicii se bat cu îndârjire pentru a-i strivi o dată pentru totdeauna pe insurgenţi. Glasul vorbitorului vibra cu timbrul

emfatic al unei transmisiuni sportive. O coloană de eroi mineri asturieni se apropie în aceste momente de Madrid pentru a sprijini poporul din capitală. Aşadar, era adevărat că aveau să se răscoale, se gândea cu răceală, aproape răsuflând uşurat, cu o detaşare ireală şi îndepărtată faţă de glasurile auzite, faţă de tumultul trupurilor asudate pe care trebuia să-l străbată ca să poată înainta. După comunicatul oficial, în difuzoare se auzea Imnul lui Riego, iar apoi o voce feminină foarte ascuţită începea să cânte *Échale guindas al pavo,* acompaniată frenetic de bătăi din palme şi strune de chitară. Ştirile repetate cu voce tunătoare despre înăbuşirea revoltei sau despre faptele vitejeşti ale militarilor se amestecau cu vocile răguşite ale clienţilor care cereau alte rânduri de bere şi porţii de creveţi pe plită sau calmari prăjiţi. Încă o jumătate de porţie de creveţi, dă de ştire chelnerul la bucătărie. Vicleanul Queipo de Llano fuge încolţit de poporul înarmat din Sevilia, iar soldaţii încep să dezerteze din rândurile rebelilor, strigând urale republicane. Din nou sinistra bufonerie spaniolă, se gândea, interjecţiile de cazarmă şi sunetul de corn pentru noi ordine, paradele militare în ritm de paso-doble, mizeria eternă a sărbătorii naţionale. Camioane pline cu ţărani înarmaţi se roteau într-un vârtej lent prin mulţime în jurul Fântânii Cibeles, iar apoi urcau ca o maree pe celălalt trotuar al străzii Alcalá, îndreptându-se spre Puerta del Sol. Printre copacii grădinii, ferestrele Ministerului Apărării se vedeau luminate ca într-o noapte de bal oficial. În faţa grilajului de la intrare, se afla de strajă un tanc cu o ţeavă ridicolă. Soldaţii de pază luau poziţie de drepţi de fiecare dată când intra sau ieşea vreun automobil cu oficialităţi. De undeva izbucneau artificii sau se auzeau împuşcături, iar mulţimea se unduia ca un lan de grâu bătut de vânt. Pe deasupra clădirilor de pe Gran Vía, Ignacio Abel a zărit cupola unei biserici învăluite în flăcări. Bucăţi incandescente cădeau pe acoperişuri cu o sclipire fugară de focuri de artificii. Când a ajuns la colţul cu Oficiul Poştal a cotit spre Paseo del Prado, unde staţiona un camion cu gardieni ai Corpului de Asalt, impasibili sub cozoroacele caschetelor care străluceau ca lacul în penumbră. Pe lângă bordura trotuarului a trecut atingându-l ca suflul unui vârtej un automobil de unde se auzeau strigăte de avertisment şi hohote de oameni tineri care scoteau pe geam ţevi de puşti şi pistoale, un steag negru cu roşu şfichiuind aerul ca o velă de corabie lăsată în vânt. Fiecare

maşină, fiecare camion înţesat de steaguri şi puşti ridicate, de pumni îndreptaţi în sus ca ţepii unui arici, fiecare grup uman părea să avanseze cu îndârjire într-o anumită direcţie, dar direcţia fiecăruia era diferită de a tuturor celorlalţi, iar efectul general era ca al mai multor manifestaţii încâlcindu-se într-un ambuteiaj, ca al unei încăierări printre bande de muzică. Din marea vâltoare din piaţa Cibeles se înălţa o zarvă asurzitoare de motoare şi claxoane, rafale de imnuri şi vuiet de huiduieli şi furie. Toate balcoanele Băncii Spaniei erau luminate. În curând avea să se întâmple ceva şi nimeni nu ştia ce anume; ceva se va fi întâmplat deja şi era prea târziu să fie remediat; ceva de dorit şi ceva de temut. Judith Biely dispăruse pentru totdeauna sau avea să apară după vreun colţ prin mulţime; entuziasmul şi panica vibrau ca nişte valuri simultane în căldura serii, într-o febră carnavalescă şi catastrofală.

În schimb, Paseo del Prado era cufundat în beznă şi linişte; parcă ar fi ajuns dintr-odată într-un alt oraş şi într-o altă epocă, cu copaci uriaşi învăluiţi în umbră şi faţade clasice sprijinindu-se în coloane mari şi cornişe de granit, un oraş indiferent la tumultul unui viitor îndepărtat şi plebeu. Ignacio Abel cobora pe aleea centrală, explorând încontinuu strada în căutarea unui tramvai sau a unui taxi. Mergea atât de grăbit spre Gara de Nord, încât sudoarea îi umezise cămaşa. Poate că Judith se afla acolo, iar dacă era aşa, trebuie să fi pierdut ocazia de o întâlni. De asemenea, ar fi putut să plece cu automobilul. O strângere de inimă l-a oprit o clipă: poate că Judith căutase refugiu în casa lui Philip Van Doren; oare nu ar fi fost mai bine să se întoarcă pe acelaşi drum pentru a o lua apoi pe bulevardul Gran Vía? Sau să meargă să o caute la pensiunea din piaţa Santa Ana? Toată harta Madridului se dilata într-un labirint de itinerare imposibile, în puncte de ieşire. Pe şoselele care duceau spre La Coruña şi Burgos se vedeau plecând automobile încărcate de bagaje, cu perdele la geamuri, trase de cei care porneau spre lungile concedii aristocratice din nord, de cei care de frică fugeau din oraş şi din ţară, mulţi dintre ei ştiind sigur ceea ce toată lumea murmura, acel ceva de care toţi se temeau, ceva ce avea să se întâmple sau se întâmplase deja, furtuna care avea să facă aerul să scrâşnească de la prima explozie, fără ca nimeni să poată prezice momentul cataclismului, avea să înece totul. Dar

nimeni nu poate să-şi imagineze ceea ce avea să se întâmple: nimeni nu prezice scala dezastrului, nici măcar cel ce a contribuit la dezlănţuirea lui. Acum Ignacio Abel se îndrepta spre Atocha, purtat de inerţia hotărârii lui lipsite de fundament – expresul pregătit de plecare, şuierul şi aburul locomotivei, Judith Biely, frumoasă şi înaltă pe treptele vagonului, cu pălăria şi costumul ei de călătorie, sărind pe peron atunci când trenul începuse să se pună în mişcare pentru a-i cădea în braţe –, iar conştiinţa lui tulburată se agita într-un vârtej chinuitor de impulsuri şi scenarii, închipuindu-şi cum Judith fugea de el şi de oraşul Madrid în această noapte cu sclipiri de incendiu şi mulţimi agitate; Adela şi copiii lui izolaţi în casa de la ţară, printre pâlcurile de pini de cealaltă parte a munţilor Sierrei, căutând să afle veşti într-un sat unde lumina electrică se stingea la unsprezece noaptea şi unde semnalul undelor radio era slab, unde singurul telefon era cel de la gară; el însuşi strângând în buzunarul unui pantalon scrisoarea de despărţire a lui Judith Biely, hârtia umezită de atingerea mâinii, grăbindu-se printre automobilele care treceau în viteză prin piaţa Neptuno, claxonând în acelaşi ritm al mulţimii înfierbântate şi asudate, adunate de-a latul străzii Carrera de San Jerónimo, în faţa Congresului Deputaţilor, unde toate ferestrele erau deschise şi luminate, chiar dacă uşa cea mare rămânea închisă. Nu înţelegea ce anume scandau întruna, cuvântul unanim răsunând din toate gâtlejurile, principiul fizic ce conducea mişcarea mulţimii, dirijându-i curenţii puternici, şuvoiul năvalnic care se revărsa pe străzi. În fântâna lui Neptun se bălăceau vreo câţiva băieţi care se urcaseră pe statuie ca să agaţe un steag roşu în trident. Realitatea se frângea în imagini neverosimile, devenite de îndată banale, cu discontinuitatea subită a unui film din care lipsesc fotograme: de unde se iviseră armele alea arborate parcă de toată lumea cu un aer mai degrabă sărbătoresc decât belicos, automobilele de lux, cu siglele sindicatelor muncitoreşti vopsite cu tuşe groase pe laturi, conduse acum nu de şoferi solemni cu caschetă rotundă şi uniformă, ci de tineri cu cămaşa descheiată sau salopetă proletară, care muşcau din ţigară şi strigau în timp ce apăsau pe accelerator precum nişte călăreţi în galop. Însă era de ajuns să coboare pe Paseo del Prado ca să se cufunde din nou în întuneric şi în linişte: lumina felinarelor descoperea conturul înceţoşat al clădirii şi coloanelor muzeului.

Chiar prin locul acela se plimbase cândva cu Judith, printre gardurile de mirt şi rondurile cu gazon, sub cedrii gigantici; o dusese să-i arate Grădina Botanică, cufundată acum într-o obscuritate parfumată de pământ fertil şi vegetaţie, în spatele grilajului înalt şi al porţii închise. Printre grădinile bulevardului vedea mişcându-se umbre fugare, scânteile ţigărilor. Prostituate de duzină şi clienţi săraci căutau câte un colţişor potrivit pentru concupiscenţa nocturnă. Ampla boltă ogivală a gării apărea în fundalul unei esplanade prăfoase, unde se roteau căluşei cu scaunele goale după vreo serbare în aer liber. Lampioane şi steguleţe tricolore de hârtie, barăci cu desene grosolane şi culori stridente, căsuţe pentru tras la ţintă şi animatoare care priveau trist în gol sau care îşi dădeau cu ruj pe buzele încreţite, difuzoare din care răsuna fără ca nimeni să asculte câte un paso-doble taurin sau vreun cântec de flaşnetă. Un afiş anunţa minunăţii precum fraţii siamezi uniţi în dreptul capului şi femeia-ţestoasă care avea degete la mâini şi labele picioarelor, dar nu braţe şi gambe. Sub copertina unei gherete cu băuturi, bărbaţi încruntaţi fumau strânşi în jurul unui aparat de radio unde se transmiteau marşuri militare şi muzică de dans. Faţada de fier şi sticlă a gării strălucea ca un far la hotarul nopţii, dincolo de care se întindeau terenurile virane şi cartierele mărginaşe ale Madridului, şirurile palide de lumini în apropiatul orizont rural. Cu toate ferestrele luminate, clădirile păreau planşe de carton negru, proiectându-se pe fundalul de un albastru-marin intens al nopţii de iulie.

Pe strada Atocha cobora un tramvai incendiat, care lăsa în urmă o dâră de fum negru deasupra cununii de flăcări şi o sclipire de scântei albăstrui în cablurile electrice. Un alt rug se ridica pe deasupra caselor, o coloană de fum negru luminată dinăuntru de vâlvătaia ce devora acoperişul unei biserici. Dacă Judith avea să plece cu trenul, el nu putea să o mai oprească: ceasul din turnul ascuţit al gării arăta ora zece şi zece. Dar poate că nu pleca niciun tren în noaptea aceea sau poate că aveau să pornească la un moment dat, cu mare întârziere, prizoniere agitaţiei din oraş. Oare nu ar fi trebuit să ia şi el trenul, să se întoarcă în satul unde îl aşteptau Adela şi copiii, izolaţi de tot, în casa unde lumina electrică avea să se stingă în curând pentru a lăsa loc lumânărilor şi lămpilor de petrol? Prea

multe dorinţe, prea multă loialitate şi presiuni, raţiunea disociindu-se de fapte, conştiinţa descompunându-se precum cioburile unei oglinzi sparte în timp ce străbătea holuri şi parcurgea peroanele gării ce nu părea afectată de forfota şi învălmăşeala străzii, unde trenurile de noapte se puneau în mişcare cu aceeaşi indiferenţă cu care se roteau căluşeii şi caleştile de la următoarea sărbătoare câmpenească în aer liber. Oameni bine îmbrăcaţi apăreau la ferestrele vagoanelor albastre ale companiei Wagon-Lits, servitori în uniforme împingeau cărucioare cu bagaje opulente, cufere cu colţurile metalice şi etichete adezive de la hoteluri internaţionale. Pentru vilegiaturile de vară, Compania Drumurilor de Fier din Nord a lansat, ca în fiecare an, diverse oferte dus-întors, accesibile pentru toate buzunarele. Cele mai bune familii din Madrid luau expresul de noapte cu destinaţia Lisabona. Căuta printre oameni, se uita la fiecare dintre figurile ivite la ferestre, la cele care se vedeau perindându-se pe coridoarele iluminate, la cele care priveau de dincolo de geamurile bistroului, desluşea de departe o siluetă stând cu spatele, care o clipă era Judith, pentru ca apoi să devină o necunoscută care nu se asemăna deloc cu ea. „Nu a plecat încă, nu a avut timp, nu a avut îndeajuns curaj, nu a găsit bilet, dacă mă întorc acum acasă am să găsesc un mesaj al ei, o să sune telefonul şi o să aud vocea ei, care îndrăzneşte să mă sune, pentru că ştie că sunt singur.” Trei bărbaţi înarmaţi îmbrăcaţi în civil s-au îndreptat spre el. S-a auzit scrâşnetul metalic al unui închizător de armă şi ţeava rece a unei puşti i s-a înfipt în piept. Unul dintre bărbaţi purta o şapcă militară dată într-o parte pe frunte. Cel care îl ţintuia cu puşca avea o ţigară în gură şi ţinea ochii întredeschişi ca să-i ferească de fum. Celălalt potrivea pe poala jachetei o centură cu un pistol.

— Actele la control!

Ignacio Abel n-a înţeles de la început: cine erau bărbaţii aceia înarmaţi şi fără uniforme, din ce motiv îi cereau documentaţia atât de urgent. Din întâmplare avea actele de identitate în portofel; actele de identitate şi carnetul de membru al UGT.

— Un domn cu carnet de la sindicat.

Se uitau la carnetul la lumina unui felinar, îndoindu-se de autenticitatea lui: cel care îl ţintuise cu arma de la început tot

nu-şi îndepărtase ţeava puştii de el. Lipită de el, puşca era un obiect enorm, brut, greoi, o bucată de lemn cu inserţii metalice. Putea să se declanşeze în orice clipă în mâinile acestui bărbat tânăr şi încordat care, în mod vizibil, nu o mânuia cu prea multă pricepere, iar glonţul avea să-i nimerească în cap sau în piept. Putea să moară chiar acum, pe nepregătite, în noaptea asta de vară, la un pas de călătorii bine îmbrăcaţi, care se uitau la ceas nerăbdători să pornească trenul spre Lisabona, într-un act cu totul străin de secvenţa vieţii lui, pe un peron al Gării de Sud. În apropiere se auzeau ţipete şi împuşcături: gloanţele se ciocneau de grinzile de fier, iar din cupolă a căzut o ploaie de geamuri pulverizate. Cei trei bărbaţi şi-au pierdut orice urmă de interes faţă de Ignacio Abel şi au plecat în fugă, chemaţi de cineva, având în gesturi dramatismul unor personaje de film, aplecându-se, întorcându-se într-o parte şi în alta cu armele în mână.

A ieşit din gară ştergându-şi cu o batistă sudoarea de pe faţă. În staţia de taxiuri nu era nimeni, îi tremurau picioarele, iar inima îi bătea foarte repede, dar această alarmă fizică instinctivă nu răzbătea pe deplin în conştiinţa sa. Poate că tocmai în această clipă, în casa lui întunecată şi pustie suna telefonul şi era Judith, ştiind că singurul care putea să răspundă era el pentru că familia lui era la munte, cu părere de rău poate sau speriată, în căutarea unui adăpost. *De prea multe ori mi-a lipsit tăria să fac ce trebuie şi să mă îndepărtez de tine.* Avea să deschidă în grabă uşa fiindcă de pe palier va fi auzit sunând telefonul, iar atunci când, în sfârşit, avea să ridice receptorul cu respiraţia întretăiată, de la celălalt capăt al firului va auzi vocea Adelei, care suna de la bistroul din gara satului de munte, îngrijorată că nu avea nicio veste de la el. Tramvaiul incendiat se răsturnase la capătul gării Atocha şi continua să ardă foarte aproape de căluşei şi tonetele de la sărbătoarea în aer liber, înconjurat de un grup de copii care aruncau tot felul de lucruri în foc, sărind în jurul lui de parcă ar fi fost rugul din Noaptea Sfântului Ioan. Deasupra unei barăci din pânză de cort, iluminată de un rând de becuri, se anunţa cu mari litere roşii spectacolul cu Femeia Păianjen şi Bărbatul Caiman. Acum o vedea pe Judith sunând la telefon, insistând, în ciuda faptului că nu răspundea nimeni, cu receptorul negru lipit de faţa foarte serioasă, zbârnâitul telefonului răsunând pentru nimeni pe

coridorul cufundat în umbre, unde ajungea ca un zvon foarte îndepărtat larma oraşului. Vedea ceea ce nu se afla în faţa ochilor lui, în timp ce chipurile iluminate de flăcările tramvaiului răsturnat pe caldarâmul piaţetei Atocha, cele din spatele vitrinei vreunui bar, din adâncimea sumbră a tavernelor înţesate de beţivi, pe trotuarele unde localnicii vorbeau între ei ţipând în gura mare, ca să acopere zarva claxoanelor şi a aparatelor de radio, se înceţoşau şi căpătau un aer spectral, ca de măşti. A văzut ca o revelaţie, ca o certitudine, cum Judith suna nu de la pensiunea ei din piaţa Santa Ana, nici de la o cabină din fundul unei cafenele, ci din casa lui Van Doren, lângă ferestrele mari care dominau orizontul de acoperişuri şi incendii al Madridului. Fără îndoială, trebuie să se fi aflat acolo. Vedea tot: cum Van Doren se pregătea pentru călătoria în care ea se hotărâse să-l însoţească, cuferele de lux aliniate în mijlocul salonului, servitorii îngrijindu-se de ultimele detalii, iar Judith hotărâtă deodată să-l sune pentru a-i spune să vină cu ei, din dragoste şi de teamă să nu i se întâmple ceva. *O să mă doară ca şi cum mi s-ar smulge o parte din mine, but this is the only decent sensible thing for me to do.*[68] Scrisul era aproape ilizibil din cauza iuţelii cu care scrisese, poate nu pentru că s-ar fi grăbit să plece în călătorie, ci pentru că ar fi vrut să termine cât mai repede o sarcină dureroasă. Motocicletele Gărzii de Asalt urcau mugind în formaţie pe strada Atocha, deschizând calea camionului pompierilor cu toate farurile aprinse, în timp ce clopotul suna frenetic. Cu cât Ignacio Abel înainta mai mult, cu atât devenea mai irespirabilă densitatea fumului, a mirosului de benzină şi de lemn ars. Cete de copii alergau printre picioarele adulţilor cu vioiciunea nerăbdătoare din nopţile de sărbătoare, când puteau să rămână pe stradă până târziu. Urcând pe strada Atocha, traversa în diagonală inima Madridului pentru a ajunge pe Gran Vía, la turnul Palatului Presei, unde o văzuse a doua oară pe Judith şi unde se îndrăgostise definitiv de ea. Însă a rămas pe loc pe trotuar, împins spre zid când camionul pompierilor a virat spre o stradă mai îngustă, fiindu-i cu neputinţă să înainteze fiindcă erau prea mulţi oameni sau i se aşezau dinainte, oprindu-i trecerea. Într-un balcon, un gras în tricou şi pantaloni de pijama fuma o ţigară şi îşi făcea vânt cu o

[68] „Dar este singurul lucru de bun-simţ şi înţelept pe care trebuie să-l fac” – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

foaie de ziar, sprijinit de balustradă. Ţipete de femei se amestecau cu vuietul motorului în acceleraţie al camionului şi cu dangătul inutil al clopotului. Un tânăr înarmat cu o puşcă cu patul de lemn sau cu băţul unei mături s-a urcat pe scara camionului şi a început să lovească în geamuri, prefăcându-le în cioburi. Camionul a înaintat cu un spasm şi tânărul a căzut pe caldarâm pe spate. Zgomotul motoarelor şi al clopotului înăbuşeau glasurile: Ignacio Abel vedea guri deschise mişcându-se sub strălucirea apropiată a unei biserici arzând. Dacă nu avea să se îndepărteze cât mai curând, avea să fie strivit de puhoiul de oameni între zid şi maşina pompierilor. Înghiţea salivă cu miros de benzină şi cenuşă şi simţea pe piele căldura iradiantă a flăcărilor din apropiere. Dar nu putea să înainteze decât în direcţia focului. *Dacă aş muri în noaptea asta, dacă nu te-aş mai vedea niciodată.* A depăşit camionul blocat în mijlocul mulţimii, gardienii coborând de pe motociclete, dând din mâini în timp ce fluierau şi strigau ordine pe care nimeni nu le auzea şi nu le urma. Ameţit de fum, a recunoscut cu greu locul unde ajunsese; într-o frângere bruscă a timpului, i-a revenit în minte o imagine din copilărie: în această biserică învăluită în flăcări avusese loc prima lui comuniune; în naosul ei întunecos, la lumina lumânărilor, stătuse sicriul tatălui său. La liceul de peste drum îşi făcuse studiile, durata lor tristă îndepărtându-se în memorie ca perspectiva coridoarelor străbătute de atâtea ori, în drum spre sălile de clasă sau spre biserică ori spre terenul de joacă, marcat de povara de a fi elevul preferat, fiul unei văduve. În mansarde, în balcoane, în ferestrele ce dădeau spre piaţă, strălucirea focului îmbujora şi dădea un aer hipnotic şi vrăjit figurilor absorbite de imagine. Flăcările urcau spre cupolă. Torente de plumb topit se prăvăleau precum lava pe acoperiş. O femeie în cămaşă de noapte zăcea într-un colţ al pieţei, acoperindu-şi faţa cu mâinile pline de sânge. Din maşina pompierilor a ieşit un jet de apă care ajungea să se pulverizeze în vapori pe faţada bisericii. „S-a tras din clopotniţă”, a spus cineva de lângă femeia rănită, care acum se sprijinea de zid, ştergându-se de sânge pe şorţ. „Trebuie omorâţi cu toţii.” De la un balcon, mai mulţi bărbaţi înarmaţi trăgeau spre turnul bisericii, făcând clopotele să bată violent. Flăcările au ieşit prin geamurile de sus ale liceului, după ce au explodat geamurile. Poate că ardeau nu numai altarele baroce prăfuite, statuile de

sfinţi din ipsos pictat, confesionalele cu paravane sinistre, lângă care Ignacio Abel îngenunchease de multe ori cu atâta vreme în urmă, ci şi biblioteca, băncile din sălile de clasă, mesele lungi din laborator, harta lumii din muşama. Poate că din cauza căldurii recipientele de sticlă şi eprubetele aveau să se facă ţăndări (odată fusese cu Judith în piaţa aceasta, într-o dimineaţă însorită de iarnă: i-a arătat ferestrele, una de la care îi plăcea să privească; au rămas tăcuţi o clipă, auzind vacarmul copiilor ieşiţi în recreaţie, îndepărtat de parcă ar fi venit din străfundurile timpului). Focul trebuie să fi aprins încrengătura de grinzi vechi şi nuiele ce susţineau pereţii caselor mult prea adunate din cartierul unde era de ajuns să bată puţin vântul ca să ducă aşchiile până departe. Însă oamenii se adunaseră ciorchine în jurul maşinii pompierilor, ca să-i împiedice să se apropie de biserică, spărgând cu bâte şi cu pietre geamurile cabinei şi urcând pe remorcă, pregătiţi să taie tulumbele cu cuţitul. Cocoţat pe cabină, un copil bătea ritm de marş cu o mătură pe umeri şi cu o cască de pompier, care îi acoperea capul cu totul. Lângă motocicletele răsturnate, membrii Gărzii de Asalt agitau zadarnic bâte de cauciuc şi pistoale, mult mai înalţi şi mai vânjoşi decât cei care îi provocau sărind înspre ei şi încercând să le smulgă armele.

Însă în amintire i se întrepătrund locuri şi timpuri, chipuri din noaptea aceea, fotograme discontinue din oraşul fantastic prin care o caută pe Judith ca prin scenariile unui vis. Sclipirile incendiilor şi străzile goale se succed alături de tuneluri de beznă; sirene şi împuşcături, clopotele maşinilor de urgenţă, megafoanele radiourilor atârnate la uşile cafenelelor emiţând comunicate urgente şi triumfaliste ale guvernului sau repetând neobosite *Échele guindas al pavo* şi acordurile unei orchestre cu sonorităţi flamenco, interpretând *Mi jaca.* „Şahul meu aleargă şi spintecă vântul când trece prin Port în drum spre Jerez”.[69] Toţi membrii sindicatelor muncitoreşti sunt convocaţi de urgenţă la sediile organizaţiilor. Dacă ar putea, ar merge la galop. Grăbea pasul, dar nu voia să meargă prea repede, de teamă să nu trezească bănuieli, un bărbat aşa de bine îmbrăcat, ţinând în mână la orele acelea din noapte o servietă neagră, cu neputinţă

[69] Versurile cântecului în spaniolă: *Mi jaca galopa y corta el viento cuando pasa por el Puerto caminito de Jerez* (n. tr.).

să trăiască în asemenea cartiere. A reuşit să iasă din piaţa unde ardea biserica, acoperindu-şi nasul şi gura cu o batistă, trezindu-se apoi buimăcit şi pierdut pe străzi familiare, pe care, totuşi, nu le recunoştea. În vise asemănătoare cu noaptea aceasta reală, umbla prin labirinturi de oraşe cunoscute şi în acelaşi timp imposibile, în căutarea lui Judith Biely. Dintr-odată, pe una din străzile pustii se îndrepta spre el un orb călăuzit de un câine, cercetând pereţii cu un baston care, privit mai de aproape, se vădea a fi arcuşul unei viori. Se auzea cum sar scânteile de la împuşcături, iar câinele şi-a încordat spinarea şi a început să scheaune de frică, întinzând coarda legată la gât, ca un şreang aspru. Din piaţa Jacinto Benavente începea să se desluşească pe deasupra acoperişurilor ceasul iluminat din vârful clădirii Telefónica. Un escadron de jandarmi călare cobora în trap pe strada Carretas, copitele cailor răsunând pe caldarâm într-o paranteză neaşteptată de solitudine şi linişte, dincolo de care se înălţa un tumult venind neîndoielnic dinspre Puerta del Sol. Vitrina unei prăvălii cu cărţi şi obiecte religioase era făcută ţăndări. Cărţi, stampe cu sfinţi, figurine de ipsos erau adunate de un bărbat şi o femeie cu aer îndoliat, care s-au întors speriaţi când au auzit că se apropia cineva. Trotuarele străzii Carretas se umpleau de oameni care se îndreptau spre Puerta del Sol, de parcă ar fi ajuns recent la Madrid din zone mult mai sărăcăcioase, bântuite de arşiţă, locuitori din suburbii îndepărtate, din colibe şi grote de lângă gropi cu bălegar şi râuri fetide, puţuri încropite primitiv, înaintând în mari grupuri tribale spre centrul oraşului, unde niciodată până atunci nu fuseseră acceptaţi, cu basca murdară, cu pielea capului mâncată de tricofiţie, ştirbi, saşii, desculţi sau cu picioarele înfăşurate în cârpe, o omenire aspră, anterioară oricărei organizări politice, la fel de orbită de luminile oraşului şi de vâlvătaia incendiilor de parcă ar fi venit din inima Africii. Grilajul metalic de la bodegile toreadorilor şi prăvăliile flamenco se lăsa în jos la trecerea lor. Tineri agăţaţi ciorchine de camioane care treceau cu scârţâit sonor de frâne, balansându-se la curbe, salutau agitând steaguri şi ridicându-şi pumnii strânşi, însă mulţimea îi privea buimăcită fără să le răspundă, străină de orice îndoctrinare, observând cu o rezervă sarcastică obiceiurile puerile ale civilizaţilor. Urcaseră din străfundurile unde se aflau grotele şi colibele lor, de parcă ar fi răspuns unui impuls colectiv şi arhaic, deşteptat de vâlvătaia

focului. Veniseră cu desagii şi zdrenţele lor de nomazi, cu haitele lor de câini, cu femeile care îi purtau pe copii în spinare sau agăţaţi la piept. Niciodată până în acea noapte nu se încumetaseră să năvălească în grupuri mari şi vizibile pe străzile care le fuseseră interzise. La colţul străzii Cádiz s-a format dintr-odată un vârtej care îl ducea cu el pe Ignacio Abel. Femei despletite şi o puzderie de copii luaseră cu asalt o băcănie cu uşile larg deschise. Pe tejghea erau răsturnate rafturi întregi cu borcane şi cutii de conserve. Femeile băgau cu pumnul în buzunare boabe de linte şi de năut, fugeau cu braţele încărcate de pâine şi funii cu cârnaţi. Cineva a aruncat cântarul la pământ cu un dos de palmă. Un cuţit a sfâşiat un sac de făină, iar copiii au început să se joace risipind-o în aer, tăvălindu-se în ea, cu ochii foarte mari pe feţele acoperite de pudra albă. O mână se strecura în buzunarul de la pantalonii lui Ignacio Abel, altele trăgeau de servietă ca să i-o smulgă. La capătul scării a apărut stăpânul băcăniei, înjurând în gura mare, cu pumnii încleştaţi în dreptul feţei. Ţeava unei puşti i s-a proptit în piept. Prăvălia dădea spre un pasaj îngust, mirosind a urină şi a fum de prăjeală, unde stăteau aliniate containerele cu gunoi de la un restaurant. Ignacio Abel îşi ştergea faţa de sudoare şi îşi scutura praful de făină de pe haine când, deodată, a auzit o voce foarte aproape, în spatele lui.

— Bine te-am găsit, cumnate!

Fratele Adelei l-a luat de braţ şi l-a condus pe dibuite pe o scară slab luminată. La capăt se aflau un coridor şi o sală dinspre care veneau o lumină verzuie şi zgomotul sec al mingilor de biliard lovindu-se între ele. La auzul paşilor care se apropiau, cineva s-a oprit în prag: un bărbat mult mai tânăr decât Víctor ţinea în mână un pistol strălucind de unsoare, în timp ce în cealaltă avea cârpa cu care îl curăţase.

— Ignacio, ce faci tocmai în noaptea asta pe străzi?

— Părinţii şi sora ta te-au aşteptat azi la masă.

— Ce fel îmi vorbeşti! De parcă aş fi un copil.

— Cine e cu tine, camarade?

— Cumnatul meu. Nu-i niciun pericol. Intră şi bea ceva cu noi, Ignacio. Nu e potrivit să umbli în noaptea asta de colo până colo.

— Mă grăbesc. Ar trebui să te întorci la munte, să stai cu familia. Lasă acum fantasmagoriile şi pistoalele. Chiar în după-

amiaza asta, tatăl tău mi-a cerut să văd ce faci.

Vorbeau în şoaptă, foarte aproape unul de celălalt, pe coridor, aproape de uşa întredeschisă prin care răzbătea, pe lângă loviturile mingilor de biliard, muzica de generic a unei emisiuni de radio. Nu era însă un post din Madrid, ci din Sevilia. Prin scrâşnetul zgomotelor statice s-au auzit o trompetă şi apoi un glas cu inflexiuni cazone. Ignacio Abel se pregătea să-i spună ceva, iar Víctor i-a făcut semn cu arătătorul să tacă. Ignacio Abel nu desluşea prea bine cuvintele.

— Un militar adevărat, care ştie ce vrea, cumnate. Toată nebunia asta o să se termine în două zile. Cei mai buni sunt de partea noastră. Ai văzut ce gloată a ieşit să vă apere Republica. Să vă apere Republica dând foc la biserici şi prădând prăvăliile!

— Dacă te descoperă că asculţi postul ăsta de radio, intraţi într-o mare încurcătură. Şi tu, şi prietenii tăi.

— Nu-mi vine să cred cum îmi vorbeşti, cumnate, de parcă aş fi copil.

— O să te omoare dacă îţi găsesc pistolul.

— Ce pistol?

— Cel pe care îl ţii în buzunarul de la jachetă. Ai şi carnetul Falangei?

— Pui atâtea întrebări şi de tine nu zici nimic?

— Întoarce-te chiar în noaptea asta la Sierra! Rămâi acolo cu familia până se liniştesc apele!

— Nu o să se liniştească aşa repede, cumnate. De-acum nu mai e cale de întoarcere. Nu l-ai auzit pe Queipo la radio? În două zile o să fie două coloane de legionari care o să cureţe Madridul aşa cum au curăţat şi Asturias în ’34. Nu o să fie felinare pentru atâţia nenorociţi numai buni de spânzurat. O să curgă sângele în râuri pe Manzanares. Să ţii minte ce ţi-am spus acum! Spania nu se va curăţa decât cu un potop de sânge.

— Replica asta îţi aparţine?

— Dacă nu mi-ai fi cumnat, ţi-aş trage chiar acum un glonţ.

— Dă-i drumul!

Acelaşi bărbat tânăr de dinainte s-a ivit pe coridor, tot cu pistolul şi cu cârpa în mână. Purta bocanci de militar sub pantalonii civili.

— S-a întâmplat ceva, camarade?

— Nimic, camarade. Doar stau de vorbă cu prietenul ăsta al meu.

— Atunci, scurteaz-o, că mai sunt multe de făcut.

— Crezi că, dacă eşti soţul surorii mele şi tatăl nepoţilor mei, am să rabd la nesfârşit să râzi de mine?

— Dă-te la o parte! Trebuie să plec.

— Unde să pleci? Să-i pui iar coarne?

— Dacă ai nevoie de ceva, vino la noi! Acolo vei fi în siguranţă.

— Vrei să spui că, dacă mi-e frică, să mă ascund în casa ta?

— Dacă ar fi doar a mea, nu, dar este şi a Adelei.

— Tu, de fapt, ar trebui să-mi ceri mie să te ascund.

— Cred că ar fi cam greu. Ai tăi s-au predat la Barcelona.

— Încă mai crezi ce spune guvernul?

— Acesta este guvernul legitim. Întotdeauna va fi mai de încredere decât o adunătură de militari sperjuri.

— Un guvern legitim nu le împarte arme răufăcătorilor, nici nu deschide porţile închisorilor ca să iasă asasinii. Uită-te ce fac prietenii tăi din Frontul Popular! Omoară oamenii pe stradă ca pe nişte câini. Dau foc bisericilor. Profită de dezordine ca să fure cu arma în mână.

— Trebuie să plec, Víctor!

— În locul tău, nu aş rămâne prea mult pe stradă în noaptea asta. Să nu crezi că, dacă eşti socialist, eşti în siguranţă. Îi arestează şi pe socialiştii ca tine. Până şi ai voştri vă numesc trădători.

— Trădători sunt cei care jură credinţă Republicii şi apoi se ridică împotriva ei.

— Du-te acasă şi să nu ieşi de acolo! În curând o să se termine şi distracţia prietenilor tăi revoluţionari. Garda Civilă e cu noi. Ce-i mai bun din toată armata. Toate garnizoanele din Madrid o să ocupe străzile înainte de miezul nopţii.

— Oare nu ciripeşti mai mult decât ar trebui?

Víctor, asudat, cu părul rar lipit de pielea capului, îi bloca trecerea pe coridor. Răsufla zgomotos, cu o agitaţie excesivă pentru plămânii lui plăpânzi. Conturul pistolului i se întrezărea într-o parte a pieptului, sub jacheta de vară. A vrut să-şi îndrepte mâna spre armă, poate pentru a răspunde sarcasmului afişat de soţul surorii sale cu o dovadă vizibilă de bărbăţie. Ignacio Abel l-a dat la o parte fără să-l atingă şi a căutat ieşirea în penumbra tulbure. A auzit în spate scrâşnetul încărcătorului de la pistol şi şi-a stăpânit tentaţia de a se întoarce. A coborât

scările pe dibuite, iar când a ajuns la portal, a călcat peste boabe de năut ori de linte sau de orez, peste cioburi de sticle şi borcane din care se răspândea un miros înţepător de oţet. Persiana metalică a magaziei de la băcănie era lăsată în jos, iar năvălitorii dispăruseră. A ieşit pe stradă fără să-şi poată găsi liniştea în aerul fierbinte, prin mulţimea care cobora spre Puerta del Sol. Ar fi trebuit să se întoarcă şi să o ia pe o stradă laterală, dar de-acum era cu neputinţă. Aproape că nu mai mergea, ci era împins, târât spre vacarmul asurzitor care se ridica dinspre piaţă, răsunând nu ca zarva glasurilor omeneşti, ci ca un tunet prelungit, prevestitor de furtună, ca o avalanşă prăvălindu-se peste versanţi, smulgând totul în cale, străpuns de claxoanele automobilelor, de sirenele ambulanţelor sau ale maşinilor pompierilor sau ale furgonetelor de la Garda de Asalt. Pierduse cu totul noţiunea timpului. Întâlnirea cu fratele Adelei, conversaţia absurdă desfăşurată în penumbră îi lăsaseră o senzaţie cleioasă de întârziere. A numărat bătăile ceasului din clădirea Ministerului de Interne şi era doar ora unsprezece. În zece minute cel mult ar fi putut să traverseze piaţa Puerta del Sol, să urce pe strada Carmen sau pe Preciados până la Callao, să ajungă la casa lui Van Doren (nu avea să aştepte să coboare ascensorul, ci să urce scările în goană, gâfâind, străbătând apoi în linie dreaptă coridorul unde cândva auzise melodia ce anunţa, fără s-o ştie, prezenţa lui Judith). Cu o hotărâre de somnambul şi-a fixat ca termen miezul nopţii pentru a-şi continua căutările. Dacă nu se dădea bătut până atunci încă putea să o recupereze. Dacă avea să izbutească în această clipă să-şi deschidă drum printre trupurile lipite unele de altele, capetele foarte apropiate şi chipurile desfigurate de gurile căscate strigând cu toată puterea, în timp ce pumnii se mişcau în aer în ritmul silabelor scandate precum loviturile de percuţie lovindu-se de linia concavă a faţadelor din piaţă cu un vuiet sec şi violent de valuri, izbindu-se de volumul cubic al Ministerului de Interne, unde toate uşile de la balcoane erau larg deschise, dând la iveală interioare cu candelabre imense, de cristal scânteind în lumină şi saloane cu tapiserii roşii. Arme, arme, arme, arme, arme, arme. Farurile automobilelor şi camioanelor blocate în mulţime iluminau feţele în unghiuri dramatice; şoferii apăsau zadarnic pe claxon. Arme, arme, arme, arme, arme. Unii oameni se urcaseră pe tramvaie şi pe soclul felinarelor sau se cocoţaseră pe

zăbrelele ferestrelor de la minister, căutând parcă să scape din calea unei inundaţii. Pe acoperişuri pâlpâiau reclamele luminoase la Anís del Mono, Tío Pepe, Soarele Andaluziei într-o sticlă, sticla de xéres acoperită cu o pălărie cu boruri mari şi îmbrăcată într-o jachetă de toreador sau de dansator flamenco. Un singur strigăt se ridica la unison, ritmat de paşii pe loc şi de gesturile de mânie din pumnii ridicaţi deasupra capetelor, unii ţinând pistoale, arme, bâte, puşti de vânătoare, săbii furate cine ştie de unde, nu din armurării, ci din false magazine de antichităţi pentru turişti. *Arme*, strigau toate gurile căscate, despărţind silabele, agitându-le într-o trepidaţie răguşită, care făcea să vibreze aerul pieţei, la fel ca trecerea metroului sub pavaj. Cuvântul suna ca o cerere şi ca o invocare. Arme, arme, arme, arme. Ritmul devenea tot mai rapid, se transforma într-un protest furios, o silabă după alta, sau devenea mai lent şi solemn, ca un val lovindu-se de faţada de granit a ministerului unde se distingeau figuri ivite la balcoane, unele făcând gesturi oratorice, de parcă ar fi fost antrenate zadarnic într-un discurs care nu ajungea la nimeni, chiar dacă de la distanţă se părea că exista un microfon prins de balustradă. Cu costumul lui deschis la culoare şi cu servieta strânsă cu putere la piept, Ignacio Abel se pierde dinaintea ochilor mei în marea de capete şi pumni ridicaţi care ocupă piaţa Puerta del Sol, cufundaţi uneori în umbre, alteori luminaţi de strălucirea albăstruie a felinarelor sau de farurile maşinilor care nu reuşesc să înainteze prin mulţime. Chipurile se confundă cu vocile. Împinge dintr-o parte, izbuteşte să avanseze câţiva paşi, dar fluxul unui curent uman îl trage din nou înapoi, de parcă ar obosi să înoate spre un mal ce i se pare tot mai îndepărtat, colţul străzii Carmen, chiar dacă acum s-a format un vârtej care îl soarbe spre ea, în timp ce un ropot de aplauze înfioară toată piaţa, poate pentru că într-un balcon al ministerului a apărut o figură care clamează şi gesticulează ca şi cea dinainte, fără ca nimeni să o audă; aplauzele se transformă într-o vibraţie de bătăi de palme, iar pe deasupra acestora se ridică alt strigăt, acum nu din două silabe, ci din trei, *UHP*[70], răsunând în concavitatea stomacului ca loviturile roţilor unui tren sub o mare boltă de fier, *U, Haş, P*. Dar poate că figura aclamată nu este cea care dă din mâini în balconul ministerului,

[70] Sigla alianţei muncitoreşti Unión de Hermanos Proletarios (Uniunea Fraţilor Proletari) (n .tr.).

ci nişte gardieni ridicaţi pe umerii celor din mulţime, stând ţanţoşi pe deasupra capetelor cu gesturi triumfătoare şovăielnice, ca nişte toreadori care cu doar câtva timp înainte ar fi fost răsturnaţi în piaţă, cu şepcile într-o parte, cu hainele milităreşti descheiate peste cămăşile asudate, strigând lucruri pe care nimeni nu poate să le audă, şi peste o clipă sunt daţi jos sau au căzut într-o tresărire a ondulării umerilor ce îi sprijineau. Chiar în acea clipă, în mijlocul vâltorii ce îl ducea de colo până colo pe Ignacio Abel, se creează un loc liber unde un şifonier sau o vitrină aruncată de la balcon s-a făcut ţăndări, de-acum e atât de aproape de colţul străzii încât, dacă ar împinge fără să-i pese de cei de lângă el, aproape că ar putea să-l atingă. Ciocnirea mobilei de caldarâm măreşte spaţiul circular unde continuă să cadă şi să se sfărâme obiecte, fiecare coliziune fiind întâmpinată cu strigăte de bucurie şi ropote de aplauze. Din balcoanele etajului doi al unei clădiri, nişte bărbaţi cu uniforme albastre şi caschete ascuţite de militar, cu puşti de mărime medie şi cartuşiere, aruncă în piaţă un birou masiv pe care se străduiseră să-l urce pe balustradă, declanşând un vârtej de hârtii ce plutesc o clipă pe deasupra capetelor; aruncă scaune, cuiere, o canapea prea mare, rămasă la început blocată pe balcon, care în cele din urmă, este împinsă afară cu strigăte şi gâfâituri; un miliţian apare ţinând în mână un portret mare al lui Alejandro Lerroux[71], iar oamenii din piaţă îl primesc numindu-l fascist şi trădător, şi atunci când, în cele din urmă, este aruncat la pământ, se îmbrâncesc să-l calce în picioare. Ignacio Abel a ajuns în sfârşit la colţul străzii şi aproape că respiră uşurat de pe acum aerul străzii liniştite, când este orbit de farurile unui camion care a frânat în faţa lui. Camionul dă înapoi cu un muget, începe să vireze şi lumea îl înconjoară, baricadându-i din nou trecerea lui Ignacio Abel. Prelata din spate se dă la o parte şi bărbaţi în civil, dar cu şepci şi caschete militare încep să desfacă lăzi alungite. Acum, Ignacio Abel este împins spre camion, iar atunci când vrea să se îndepărteze chipuri nerăbdătoare şi mâini întinse îl împiedică. *Arme,* spun ei, dar acum nu mai strigă, cuvântul se multiplică, se extinde şi, de fiecare dată când cineva îl rosteşte, grupul devine mai dens şi se împinge mai tare. Va trebui să se dea la o parte, dacă nu

[71] Alejandro Lerroux (1864-1949), politician spaniol republican care a ocupat şi funcţia de prim-ministru în timpul celei de-a Doua Republici (n. tr.).

vrea să fie strivit de spatele camionului. Aude scrâşnetul scândurilor când li se desfac cuiele, vocea cuiva care strigă cu ton poruncitor, *cine nu prezintă un carnet de sindicalist nu primeşte nimic*, dar cuvintele sunt la fel de goale precum gesturile. Cel care vorbea cu siguranţa că i se vor asculta ordinele face un pas greşit şi e gata să cadă, ţinându-şi casca prea mare pe cap să nu alunece. Oamenii urcă pe camion, desfac lăzile, scot puşti, pistoale, grenade, iar camionul pare că se deplasează, că se mişcă puţin sub presiunea corpurilor care se sprijină de el, a mâinilor şi a umerilor care îl împing, vrând să-şi croiască drum, să ajungă la lăzile de-acum răsturnate din care armele cad cu zgomot metalic, pistoale şi închizătoare de puşti şi scânduri călcate în picioare, cutii cu gloanţe care acum se rostogolesc pe jos, adunate pe dibuite de degete iuţi. Ignacio Abel a călcat pe ceva care trosneşte sub pantofii lui, dar nu se întoarce să vadă ce e, poate mâna cuiva, dar de-acum a izbutit să se desprindă din strânsoare, de-acum lasă în urmă camionul şi se află dinaintea perspectivei străzii Carmen, rămasă dintr-odată pustie.

Nu o să ajungă niciodată. În dreptul bisericii de pe strada Carmen, lângă marele portal deschis, miliţieni înarmaţi ridică o baricadă sau o barieră de control din bănci lungi, cu rezemătoare de genunchi pentru rugăciune. Mai mulţi încearcă să târască pe scări un confesional, îndemnându-se unul pe altul cu strigăte. Poate că e o baricadă sau o barieră de control ori doar adună bănci şi altare aurite ca să le dea foc. „Unde mergi tu aşa grăbit? Documentele la control, camarade.” Se pare că de pe o zi pe alta s-au stabilit norme riguroase, care ieri nu existau şi pe care azi toată lumea le urmează cu capul plecat, cu automatismul unui obicei. Caută din nou carnetul cu febrilitate prin buzunare, stăpânindu-şi nerăbdarea, teama de ţevile puştilor ţinute de mâini nepricepute, de privirile aruncate pe furiş. Dacă îl lasă să treacă, în cinci minute ar putea să sune la uşa lui Van Doren. Cel care priveşte acum carnetul de sindicalist la lumina unui felinar nu ştie să citească şi nici nu este obişnuit să ţină documente în mână. Poate că recunoaşte ştampila, siglele cu cerneală roşie, literele UGT. O femeie scundă, îmbrăcată cu o salopetă albastră din care atârnă o cartuşieră, îi cere să deschidă servieta: documente, planuri.

„Sunt arhitect”, spune Ignacio Abel, privind-o scurt în ochi, nu prea mult, temându-se să nu o provoace. „Lucrez în Oraşul Universitar.” Cât de puţin trebuie pentru ca demnitatea cuiva să fie anulată, pentru ca un om să dea din cap şi să zâmbească şi să se simtă invadat de recunoştinţă faţă de cel care, având puterea să-l aresteze sau să-l împuşte, îi restituie carnetul, face un gest cu mâna şi îl lasă să treacă. În piaţa Callao se află camioane cu motoarele pornite, blindate pe lateral cu bucăţi de tablă prinse la întâmplare şi cu saltele pe capotă, legate cu funii. La cinematograful Callao pâlpâie reclama luminoasă a unui film difuzat în premieră. 6.45 şi 10.45, locuri numerotate, mare succes, *Misterul lui Edwin Drood.* În uşa hotelului Florida, un cuplu de turişti priveşte cu o curiozitate molcomă agitaţia miliţienilor, defilarea automobilelor care coboară în viteză spre Piaţa Spaniei, cufundându-se în bezna de la capătul bulevardului Gran Vía, unde se află clădiri spectrale în construcţie şi întinse terenuri virane, împrejmuite cu garduri de scânduri, acoperite de afişe politice. Valuri de grupuri cu steaguri în mâini se îndreaptă spre piaţa Puerta del Sol, cântând imnuri cu vocile de-acum obosite şi răguşite, se întâlnesc fără să se amestece cu oamenii care ies puţin buimăciţi de la ultima proiecţie de film de la cinematograful Palatul Presei. Ventilare, paisprezece săptămâni!!! Morena Clara, cu Imperio Argentina şi Miguel Ligero. Pe trotuar, înaintea intrării în clădire, se află un spaţiu izolat de două automobile, formând un coridor spre locul de pe carosabil unde se află o furgonetă cu uşile din spate deschise. Pe capota fiecăreia dintre ele e câte un steag american. Automobilele şi steguleţele delimitează o paranteză de linişte laborioasă, neîntreruptă de nimeni. Între furgonetă şi portal e un du-te-vino de cameriste cu bonete şi servitori îmbrăcaţi în uniforme ai lui Philip Van Doren, care cară pachete, cutii, cufere, duc în mâinile înmănuşate ambalaje în carouri, fără să se grăbească, de parcă ar pregăti călătoria stăpânilor la casa de la ţară. Sub portal, de o parte şi de cealaltă a ascensorului, se află doi bărbaţi tineri cu aer marţial, îmbrăcaţi civil, cu picioarele uşor depărtate. Îl inspectează pe Ignacio Abel de sus până jos cu priviri iuţi şi experte, dându-i de înţeles cu un gest că poate să ia ascensorul: alt american tânăr, cu părul foarte scurt, îl manevrează. Aici, greva liftierilor nu are efect. Cu ceva vreme în urmă, a luat acelaşi ascensor, fără să ştie că avea să o

întâlnească pe ea, a înaintat pe acelaşi coridor, auzind de departe muzica de clarinet şi pian. Servitori şi cameriste umblă încoace şi încolo cu grijă metodică, purtând lucruri împachetate minuţios, sculpturi, lămpi, fiecare atât de sigur de responsabilitatea lui, încât aproape că nu se aud instrucţiunile. Deasupra uşii apartamentului atârnă un steag american. Ignacio Abel intră fără ca nimeni să-i oprească trecerea sau să pară că-i observă prezenţa. Spaţiul rămas aproape gol e acum mai vast şi mai alb. În faţa acestei ferestre mari o văzuse pe Judith în picioare, lângă gramofon, ţinând în mâini un disc strălucitor. Gramofonul tocmai a fost ambalat, iar o servitoare, stând în genunchi pe covor, închide într-o cutie specială un teanc de discuri. Un bărbat cu salopetă de mecanic demontează o lampă complicată, cu picior din tuburi cromate şi abajur sferic, de sticlă albă. Ferestrele mari sunt deschise, dar zgomotul străzii răzbate doar ca un val îndepărtat. În pragul oricărei uşi poate să apară acum Judith. Ignacio Abel se vede brusc într-una din oglinzile înalte şi nu se recunoaşte: faţa asudată, cravata desfăcută, servieta strânsă la piept. În capătul salonului, în faţa unei ferestre prin care se vede de foarte aproape turnul înaintând ca o proră a clădirii Capitol, înfăşurat în reclama luminoasă a companiei Paramount Pictures, Philip Van Doren priveşte prin binoclu şi vorbeşte repede la telefon în engleză, îmbrăcat într-o cămaşă cu mânecă scurtă şi cu pantaloni deschişi la culoare, cu pantofi albi, sport, cu capul ras, strălucind sub fasciculele din tavan. L-a văzut pe Ignacio Abel reflectat în suprafaţa de cristal şi când pune receptorul în furcă, se întoarce zâmbind spre el. Încă ţine binoclul în mână. Miroase a săpun şi a colonie proaspătă, a duş făcut recent. Nu ştie unde se află Judith şi, chiar dacă ar şti, o să păstreze tăcerea, pentru că i-a promis ei că nu o să spună. Vede pe chipul lui Ignacio Abel semnele unei dezamăgiri pe care oboseala o agravează dintr-odată; chipul aproape necunoscut pe care Abel însuşi l-a văzut în oglindă cu o clipă în urmă. Spaniola lui a devenit şi mai precisă şi flexibilă în ultimele luni.

— Domnule Abel, ajungeţi tocmai la timp. Veniţi cu mine! În jumătate de oră plec spre Franţa. Din păcate, va trebui să fac un ocol şi să ies din Madrid pe şoseaua Valenciei, pentru că nu se ştie dacă se mai poate ieşi prin partea de nord. Pe acolo o să vină insurgenţii. Întrebarea e dacă guvernul poate să dispună de

suficiente unităţi loiale care să apere trecătorile din Sierra de Guadarrama. V-aţi întors în seara asta de la Sierra, ca în fiecare duminică? Încă mai circulă trenurile?

Fără să mai aştepte răspunsul, s-a întors spre fereastră, făcându-i semn lui Ignacio Abel să se apropie. Întrebarea de mai înainte era o aluzie implicită la posibilele confidenţe ale lui Judith, poate la viaţa adulterină în care el nu mai avea rolul de complice, ştiind că ea îi pusese capăt. Orgoliul de a arăta sau de a sugera că ştia lucruri despre ceilalţi, fără să dezvăluie sursa cunoaşterii, îi dădea o satisfacţie profund senzuală. Privea prin binoclu, arătând spre lungul tunel cufundat aproape în beznă de la capătul bulevardului Gran Vía, pe unde coborau acum fulgerător farurile automobilelor. În fundal, dincolo de vagul pătrat abia luminat al Pieţei Spaniei, Garnizoana din dealul Príncipe Pío era un bloc imens de umbre, străpuns de ferestre mici. Van Doren îi întinse binoclul lui Ignacio Abel. În zare, la o distanţă pe care dimensiunile reduse ale siluetelor o proiectau în depărtare, bărbaţi înarmaţi făceau de strajă pe la colţuri, în spatele felinarelor, stând la pândă cu neclintirea unor soldaţi de plumb.

— Cealaltă întrebare este de ce militarii rebeli nu au ieşit din Garnizoană când mai aveau vreme să asedieze oraşul. Acum e deja prea târziu. Aţi văzut tunul de la colţul străzii, în dreapta? O să stea la pândă să nu iasă nimeni, iar când o să se lumineze de ziuă, o să înceapă să tragă. E ca şi cum ar împuşca păstrăvi într-un butoi cu apă[72]. Dar cu siguranţă Judith a noastră ar fi găsit o expresie mai potrivită.

Numele lui Judith, rostit cu voce tare, l-a făcut pe Ignacio Abel să tresară. Venise în casa lui Van Doren tocmai ca să o caute, iar acum nu îndrăznea să întrebe de ea.

— Vorbiţi de parcă v-ar părea rău că revolta a fost un eşec.

— Ce vă face să credeţi asta? Credeţi că miliţienii înarmaţi cu puşti vechi de vânătoare o să înfrângă armata? După cum vedeţi, au început să se joace de-a revoluţia. Mai ciudat e că depun atâtea eforturi să dea foc unor biserici aproape toate la fel de lamentabile din punct de vedere arhitectural. În cele din urmă, vor câştiga militarii, însă se mişcă greu şi o să întârzie prea mult, iar între timp oameni ca dumneavoastră sau ca mine

[72] Aluzie la expresia engleză *like shooting trout in a barrel* sau *like shooting fish in a barrel,* care se poate traduce prin „e floare la ureche” (n. tr.).

nu au nimic de făcut aici. Eu cel puţin mă bazez pe protecţia ambasadei mele. Însă dumneavoastră, domnule Abel, ce veţi face? Mai aveţi încă timp să vă întoarceţi la munte, la familie? Mai bine veniţi cu mine până trece pericolul. Ştiţi prea bine că în Madrid nu sunteţi în siguranţă. A fost de ajuns să vă văd faţa când aţi intrat aici ca să-mi dau seama că ştiţi şi dumneavoastră. De la Biarritz putem să aranjăm cu ambasada şi cu Burton College formalităţile pentru călătoria dumneavoastră în America. Trebuie numai să ne spuneţi cine va călători cu dumneavoastră.

Zbârnâitul telefonului a răsunat ascuţit în salonul gol, unde angajaţi îmbrăcaţi în salopete tocmai făcuseră sul covoarele din piele de viţel şi de zebră. Dincolo de ferestrele mari, deasupra acoperişurilor, strălucea un orizont incendiat. O servitoare i-a adus telefonul lui Van Doren, care s-a îndepărtat de Ignacio Abel, ascultând cu capul lăsat în jos, răspunzând monosilabic în engleză. Poate că tocmai Judith suna, iar Van Doren îi ascundea, avertizând-o să nu urce, să aştepte o vreme undeva. Van Doren a pus receptorul în furcă şi apoi şi-a privit ceasul de la mână, cu gestul reflex de a-şi sufleca mânecile, de parcă s-ar fi apucat de treabă.

— Aici o să se petreacă lucruri nemaivăzute de nimeni, domnule. Acum e rândul celor care au pus stăpânire pe Madrid, dar apoi o să vină ceilalţi, şi nu mă refer la aceşti militari bătrâni, care nu s-au încumetat nici măcar să iasă din garnizoană, iar acum aşteaptă să vină să-i omoare. Mă refer la trupele din Africa, domnule Abel. Nici eu, nici dumneavoastră nu o să vrem să vedem ce o să facă în Madrid – asta, în cazul în care am mai rămâne în viaţă după venirea lor. O să intre la fel ca legionarii italieni în Abisinia. O să aibă şi mai puţină milă decât ceilalţi, cu diferenţa că aceştia ştiu să ucidă. Ştiu şi le place.

— Armata din Africa nu poate să iasă din Maroc. Flota nu s-a dat de partea insurgenţilor. Cu ce ambarcaţiuni o să traverseze strâmtoarea?

În picioare în mijlocul salonului gol, Philip Van Doren se uita la Ignacio Abel de parcă i-ar fi fost milă de naivitatea lui incurabilă, de incapacitatea lui de a observa lucrurile cu adevărat importante, descoperite de el graţie unor surse pe care nu avea de gând să le dezvăluie. În tot spaţiul acela alb,

mai rămăsese doar telefonul pe podea. Un servitor a închis ferestrele mari şi a coborât persienele, iar atunci când a încheiat s-a apropiat de Van Doren şi i-a zis ceva la ureche, privindu-l pe Ignacio Abel cu coada ochiului.

— Vă spun pentru ultima dată, domnule, veniţi cu mine! De ce aţi mai rămâne? Dumneavoastră nu mai aveţi pe nimeni în Madrid.

27

Din acele zile îşi aminteşte senzaţia permanentă de realitate suspendată şi de acte ratate; Madridul ca un glob de sticlă tulbure, de strigăte sau de cuvinte tipărite şi de muzică şi de rafale seci de împuşcături; un glob parţial tulbure, care nu lăsa să se vadă ce se afla în afară, dincolo de el, şi care devenea dintr-odată inaccesibil, o ţară ipotetică, de oraşe ocupate de rebeli pentru ca peste puţină vreme să fie recucerite de forţele loiale, iar peste o clipă să fie din nou pierdute, dar apoi gata să se supună din nou atacurilor miliţiilor noastre mereu eroice; el însuşi, de pe o zi pe alta, rupt de diverse lovituri de cea mai mare parte a vieţii lui – Adela şi copiii în satul din Sierra şi Judith cine ştie unde, lucrările din Oraşul Universitar întrerupte şi birourile goale, vântul intrând prin ferestrele sparte din cauza exploziilor şi a împuşcăturilor care umpleau de praf mesele de lucru şi risipeau pe podea planuri şi documente uitate. Córdoba se află în mâna miliţiilor loiale. Căderea Seviliei este iminentă. Odată zdrobită revolta din Barcelona, trupele loiale din Catalonia se află descoperite în faţa autorităţii din Zaragoza. Compunea scrisori pe care nu ajungea să le trimită pentru că nu ştia unde sau pentru că afla că nu mai era cu putinţă. Trupe guvernamentale înconjoară Córdoba, aşteptându-se ca forţele rebele să se predea dintr-o clipă în alta. Deschidea radioul şi îl închidea de îndată, fără să poată recunoaşte nicio fărâmă de informaţie consistentă într-un noian de cuvinte întrerupte din când în când de anunţuri şi marşuri militare, aceleaşi care inundau deodată toate ziarele. Guvernul îşi impune autoritatea asupra întregii peninsule, cu excepţia puţinelor capitale de regiuni unde rebelii încă rezistă şi confirmă că revolta, înăbuşită încă de la început, este învinsă. Tutungeria de unde se aproviziona cu hârtie de scrisori şi timbre avea geamurile sparte şi fusese jefuită; la o tutungerie câteva străzi mai departe, un vânzător chel şi slugarnic, care părea că aşteaptă ghemuit în penumbra din spatele tejghelei îl servea de parcă nu s-ar fi

întâmplat nimic, chiar dacă îi spunea că livrarea de timbre era întreruptă şi se întreba cum se făcea că nu erau aprovizionaţi cu tutun din insulele Canare, de vreme ce se aflau din nou în puterea guvernului. Guvernul care confirma că mişcarea insurecţională din Catalonia se afla sub control la scurtă vreme după ce începuse. Topografia actelor zilnice fusese în parte distrusă, iar în parte rămăsese neatinsă, aşa cum geografia întregii ţări devenise fantastică, cu regiuni întregi inaccesibile de parcă ar fi fost înghiţite de ape şi graniţe atât de schimbătoare, încât nimeni nu mai ştia unde se află. Asupra capilor trădători ai acestei tentative infame, sortite eşecului, se va abate, implacabilă şi energică, justiţia populară. Într-un colţ al străzii Alcalá, bisericuţa în faţa căreia se afla mereu un cântăreţ la vioară orb începuse să ardă, iar de pe celălalt trotuar, câinele lui îi lătra pe incendiatorii care adunau unele peste altele bănci şi rezemătoare şi le puneau pe rugul din faţa uşii. Uneori devenea mai intensă impresia că episodul dramatic trăit de duminica trecută se apropia de sfârşit. Forma un număr de telefon şi semnalul sonor se repeta la nesfârşit, fără să-i răspundă cineva; după o clipă ridica din nou receptorul, dar nu mai avea ton. Radio Sevilia lansează ultimele proclamaţii ale insurgenţilor, încărcate de falsitate şi disperare, sortite să le ridice moralul celor care au pornit cu armele împotriva poporului şi a guvernului său legitim. Începea scrisorile şi după câteva rânduri peniţa îi aluneca printre degete din cauza căldurii şi înceta să scrie; unele erau compuse în întregime în închipuire şi nu ajungeau să fie aşternute pe hârtie. *Scumpii mei Lita şi Miguel, eu sunt bine şi sper să mă întâlnesc cu voi de îndată ce situaţia se va linişti, ceea ce, după cât se pare, nu va dura mai mult de câteva zile.* Mai multe coloane ale forţelor loiale şi miliţii înaintează împotriva insurgenţilor din Sevilia, iar soldaţii rebeli încep să dezerteze. Scruta ziarul, căutând printre informaţiile despre luptele în zonele de munte numele satului unde se afla Adela cu copiii şi nu îl găsea menţionat. Asaltul miliţiilor republicane asupra Córdobei este iminent. Aşa cum, din cauza cenzurii, coloane întregi rămăseseră albe, la fel fuseseră şterse de pe hartă oraşe şi regiuni întregi, fără ca numele lor să fie rostit sau scris. Mai multe trupe din Catalonia se află înaintea oraşului Zaragoza, unde rebelii sunt într-o situaţie critică. Rămânea nemişcat în casa mai mare acum de când o locuia

doar el şi era cuprins de remuşcare pentru că nu făcea ceva, că nu mergea să-şi vadă copiii, că nu se străduia îndeajuns să afle unde este Judith. Coloana eroică a gloriosului colonel Mangada spulberă duşmanul pe crestele Sierrei de Guadarrama şi, cu o îndârjire zdrobitoare şi imuabilă, înaintează spre Ávila. Ieşea pe stradă fără vreun scop anume şi îi era teamă ca nu cumva cât timp era plecat să nu înceapă să sune telefonul, pentru că cineva voia să-i transmită un mesaj urgent. Conform ştirilor ajunse la redacţia noastră după-amiaza trecută, forţele colonelului Mangada se află la porţile oraşului Burgos şi se pregătesc pentru atacul final împotriva insurgenţilor. Aşezat pe o bancă a aleii centrale de pe strada Príncipe de Vergara, profesorul Rossman asuda în după-amiaza de iulie sub umbrele înguste ale salcâmilor şi căuta în servieta sa foi de ziare şi articole decupate care i se încurcau printre degete. „Nu voiam să vă supăr, scumpul meu domn, dar voiam să mă asigur că sunteţi bine şi că v-aţi întors la timp de la munte. Cum vă explicaţi că, după cele scrise în gazeta de ieri, coloana generalului Mangada avansa spre Ávila, iar în cel de azi se spune că se află la porţile oraşului Burgos?” Iar blindatele şi tunurile se pregătesc să ocupe fortăreaţa Alcázar de Toledo, care arde în flăcări. Telefona la gară să întrebe dacă trenurile nu fuseseră puse în circulaţie, dar nimeni nu răspundea sau, dacă totuşi o făcea cineva, nu putea să-i dea un răspuns sigur. Coloanele guvernamentale înconjoară Córdoba, asigurând astfel predarea neîntârziată a forţelor rebele demoralizate. Telefonul de la gară suna mereu ocupat sau atunci când forma numărul nu se auzea niciun sunet. În Madrid se fac arestări ale elementelor fasciste, religioase şi oficiale ale armatei care au trădat Republica. Voia să trimită o telegramă, dar Oficiul Poştal era închis, şi chiar dacă ar fi putut să o trimită, cum putea să ştie că avea să ajungă la destinaţie? Guvernul se arată optimist cu privire la controlarea neîntârziată a mişcării subversive. *Dragă Judith, nu ştiu unde eşti, dar nu pot să nu-ţi scriu şi nu pot să trăiesc fără tine.* Pe frontul din Aragón, rebelii lasă în fuga lor dezordonată numeroşi morţi şi răniţi, camioane, mitraliere şi puşti. În învălmăşeala inimaginabilă de la Palatul Comunicaţiilor, nu se ocupa nimeni de ghişeele pentru telegrafe şi zbârnâiturile ascuţite ale telefoanelor la care nimeni nu răspundea se amestecau cu strigătele şi ordinele miliţienilor şi cu scrâşnetul

închizătoarelor de la puşti, întrucât la parter fusese improvizat un centru de recrutare al miliţiei. În Zaragoza încep să se resimtă consecinţele asediului la care este supus oraşul de forţele loiale. A reuşit să vorbească puţin cu un angajat şi aşa a aflat că fusese întreruptă pe o perioadă nedeterminată comunicarea cu zona aflată de partea cealaltă a Sierrei şi că harta Spaniei, plină de bruşte spaţii albe, cu care era interzis sau imposibil să se comunice, se schimba de la o zi la alta şi aproape de la un ceas la altul, conform zvonurilor false şi ştirilor fantastice despre ofensive şi izbânzi. Un grup de călugări înarmaţi mişeleşte cu pumnale i-a atacat pe miliţienii care se pregăteau să facă o percheziţie. *Dragă Adela, spune-le părinţilor tăi că l-am văzut acum câteva zile pe fratele tău şi mi s-a părut că era bine.* Situaţia rebelilor din Sevilia este atât de disperată, încât generalul trădător Queipo de Llano se pregăteşte să fugă în Portugalia. Se trezea înainte de răsăritul soarelui ca să meargă la ambasada americană şi, chiar dacă încă era noapte, pe trotuar se şi formase o coadă de aspiranţi posomorâţi la emigrare, care încercau să-şi disimuleze rangul social: doamne din înalta societate fără brăţări şi bijuterii, domni fără cravată sau cu o bască şi o jachetă veche, care nu izbuteau să-şi ascundă originea, dezvăluită, fără ca ei să-şi dea seama, de obrazul bărbierit cu grijă, de croiala elegantă a pantalonilor sau de culoarea rozalie a unghiilor. Pe maidanul din apropierea municipiului Pozuelo de Alarcón a fost descoperit printre copaci cadavrul unei femei tinere şi frumoase, îmbrăcate elegant, cu un costum de crepon negru, ciorapi de mătase deschişi la culoare, pantofi albi, de piele, cu margini negre şi desuuri scumpe. Pentru a obţine viza trebuia să prezinte înainte scrisoarea de invitaţie şi contractul cu Burton College, dar poşta internaţională nu funcţiona sau poştaşii se înrolaseră ca miliţieni, iar înlocuitorii lor încă nu-şi intraseră în drepturi. Trupele republicane ocupau împrejurimile oraşului Huesca şi lăsaseră Zaragoza fără curent electric, iar acolo situaţia rebelilor era de acum disperată. *Dear Mr. President*, *Burton College, Rhineberg, N.Y., it is an honor for me to accept your kind invitation and as soon as current circumstances improve in Spain I will send you the documents you have requested from me*[73]. Coloanele pline de avânt din Catalonia îşi continuă

[73] „Stimate Domnule Preşedinte, Burton College, Rhineberg, N.Y., este o

înaintarea victorioasă spre pământurile aragoneze şi se apropie implacabil de Zaragoza, bombardată din nou de aviaţia noastră. Ar fi vrut doar să fie departe, peste mări şi ţări, să plece şi să nu se mai întoarcă niciodată, să se cufunde într-o linişte în care să nu mai zumzăie zile întregi nu numai împuşcăturile neîntrerupte şi exploziile, ci înseşi cuvintele, repetate întruna, obtuze şi triumfale, vindicative şi toxice, aproape la fel de înspăimântătoare ca faptele. Bestiile carliste se îndepărtează ca nişte haite de hiene, însoţite de sutanele şi mai fioroase ale preoţilor. Aceleaşi cuvinte într-un asediu neobosit, transmise de radiourile loiale Republicii şi de cele ale inamicului, în ziare şi în afişele lipite pe toţi pereţii, imune la evidenţa minciunii, impunându-se prin forţa brută a repetiţiei. Cu fiecare zi ce trece, creşte entuziasmul luptătorilor care apără pe câmpurile de luptă cauza Republicii şi a libertăţii, făcând inutile eforturile disperate ale rebelilor. Cum ar fi cu putinţă să nu le audă, să nu se molipsească sau să nu se infecteze cu ele, cu această beţie de cuvinte ce întreţine halucinaţia colectivă. Este regretabil că viteza excesivă a automobilelor rechiziţionate de grupurile şi miliţiile Frontului Popular provoacă numeroase accidente care ar putea fi lesne evitate, dacă şoferii ar respecta regulile de circulaţie. În fiecare dimineaţă şi în fiecare seară aştepta fluieratul poştaşului, deşi de multe ori nici nu ajungea până acolo, dar, cu toate astea, a doua zi aştepta cu aceeaşi intensitate dureroasă o scrisoare de la Judith, de la copiii lui, de la Burton College, de la ambasada americană. Un număr mare de miliţieni din Lérida defilează prin oraş în ovaţii delirante înainte să pornească la cucerirea oraşului Zaragoza. A coborât să-l întrebe pe portar dacă sosise vreo scrisoare pentru el şi a văzut că-şi schimbase livreaua albastră cu galoane aurite cu o salopetă descheiată peste tricou şi că acum nu se mai bărbierea. Înfrângerea rebelilor din fortăreaţa Alcázar de Toledo este iminentă. După cum îl sfătuise un şofer din cartier, portarul se înscrisese în CNT[74] şi, chiar dacă încă purta cascheta de care era atât de mândru, pentru că îi dădea un aer de membru al Gărzii de Asalt, acum îşi legase la gât o eşarfă cu roşu şi negru

---

onoare pentru mine să accept amabila dumneavoastră invitaţie şi am să vă trimit documentele solicitate de îndată ce situaţia actuală din Spania se va îmbunătăţi" – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

[74] Sindicatul spaniol Confederación Nacional del Trabajo.

şi îşi atârnase la brâu, pe partea stângă, un pistol, la fel de bombat ca legătura de chei care dintotdeauna îi atârnase în partea dreaptă. Coloanele loiale care pornesc spre Zaragoza nu întâmpină rezistenţă. Spunea că primise pistolul atunci când se împărţiseră armele confiscate de la militarii fascişti înfrânţi de popor în asediul de la Garnizoana din dealul Príncipe Pío. Tancurile forţelor loiale pornesc dinspre Guadalajara spre Zaragoza, apărând avansarea neîntreruptă a Infanteriei. Portarul îşi ştergea pistolul la fel de concentrat ca atunci când lustruia pantofii vreunui locatar înstărit, însă, cum nu primise muniţie, îi cerea în fiecare zi prietenului său, şoferul anarhist, încredinţându-l că, în definitiv, şi el era o autoritate şi stătea de pază cu străşnicie, în aşteptarea unor posibili spioni sau sabotori care s-ar fi ascuns în clădire. Câte cinci, cu braţele ridicate, rebelii care apărau fortăreaţa Alcázar de Toledo părăsesc bastionul. Ignacio Abel ieşea de dimineaţă, iar portarul cu salopeta proletară şi cu pistolul proeminent la brâu îi deschidea uşa înclinându-se în timp ce întindea discret mâna ca să primească bacşiş. „Dumneavoastră nu trebuie să vă faceţi griji pentru nimic, don Ignacio, în cartierul acesta oamenii muncii vă cunosc bine, iar apoi, dacă e nevoie, pentru dumneavoastră bag mâna în foc.” Granada este gata să se predea forţelor guvernamentale şi, conform unor surse de maximă încredere, soldaţii dezertează sau se revoltă împotriva şefilor rebeli care i-au împins la dezonoare şi înfrângere. A sunat la pensiunea din piaţa Santa Ana cu speranţa nesăbuită că Judith nu plecase şi o voce ţâfnoasă care vorbea urlând în mijlocul unei zarve generalizate, i-a spus că nu era niciun oaspete cu acest nume, dar pe el l-a mişcat însuşi faptul că l-a rostit cu voce tare la telefon, de parcă astfel i-ar fi invocat prezenţa. Escadrila de aeroplane ce a decolat în dimineaţa aceasta din Barcelona recunoaşte terenul şi apără înaintarea coloanelor loiale destinate să ocupe oraşul Zaragoza, de care se apropie. Vă rog să verificaţi, Judith Biely, cu „B”, o domnişoară străină, americană. A urcat într-un tramvai pe strada Alcalá în drum spre piaţa Sevilia şi a văzut că deasupra turnului Cercului de Arte Frumoase şi a Minervei de bronz unduia un mare steag roşu. În vecinătatea oraşului Córdoba, trupele noastre aşteaptă momentul decisiv să pornească atacul. Când se afla mai aproape dacă nu de Judith, cel puţin de casa şi de locuinţa unde

stătuse o vreme, i-a fost cu neputinţă să-şi continue drumul: la colţul străzii Príncipe a izbucnit o rafală de împuşcături la fel de neaşteptată ca un vârtej de vară; a ieşit de sub portalul unde se refugiase, iar la lumina soarelui venind dinspre piaţa Santa Ana i s-a părut că o vede pe Judith traversând strada. Şoferii care conduc vehicule confiscate de la inamic sunt rugaţi să respecte semnele de circulaţie amplasate pe străzile publice ale Madridului pentru a evita accidentele survenite din nerespectarea acestor reguli.

Îţi aminteşte de încăpăţânarea de la început de a nu crede, senzaţia că atingea lucruri cunoscute şi tari, care se prefăceau de îndată în nisip. Luni, 20 iulie, a doua zi după întâlnirea ratată cu Judith, Ignacio Abel a ieşit la opt şi jumătate pe stradă, cu convingerea absurdă că, dacă avea să repete gesturile obişnuite dintr-o zi de luni, s-ar fi putut restabili o formă inteligibilă de normalitate. Dinspre vest răsunau salve îndepărtate de tun. Un avion de dimensiuni mici survola oraşul cu stăruinţă iritantă şi fără vreun scop anume, ca o muscă supărătoare. În proclamaţiile triumfale de la radio se simţea un ton isteric, strident, ca imnurile difuzate la un volum exagerat, ca marşurile de paso-doble şi muzica de fundal a anunţurilor intercalate fără rezervă printre proclamaţii şi ameninţări. *María de la O qué desgraciada gitana tú eres teniéndolo to*[75]. Cu sângele eroilor miliţieni şi al forţelor armate loiale Republicii, prin curajul şi jertfa tuturor antifasciştilor şi colaborarea înflăcărată a bravilor aviatori se scriu zilele acestea paginile cele mai glorioase ale istoriei poporului nostru. Când a ieşit de sub portal, se lăsase puţin răcoare. În salvele rărite de tun se simţea o oarecare lehamite, de parcă oricare ar fi putut fi ultima. La fel fusese în 1932, apoi în 1934. Împuşcături şi străzi pustii, şi magazine cu persienele trase în jos, oameni care ridicau braţele din precauţie atunci când dădeau colţul străzilor, iar apoi nimic. Din toate părţile Spaniei, din poporul cu unanimă şi vibrantă fervoare republicană, se adună coloane de voluntari pentru a lupta împotriva insurgenţilor. Proaspăt, după ce făcuse un duş, puţin ameţit de noaptea de nesomn, fără să fi luat încă micul dejun (în casă nu mai era nicio servitoare, iar el niciodată nu-şi pregătea

[75] Versurile unei piese muzicale spaniole, celebră în anii ’30: *María de la O, nefericită gitană ce eşti când ai de fapt tot* (n. tr.).

masa de dimineaţă), amintindu-şi cu surprindere ca de un vis plimbarea prin Madrid din noaptea dinainte, Ignacio Abel a strâns mânerul servietei în timp ce traversa strada Príncipe de Vergara, în drum spre atelierul unde i se promisese că în dimineaţa aceea, la prima oră, avea să găsească maşina gata reparată. Patronul lăptăriei din colţul cu don Ramón de la Cruz i-a făcut un gest prietenesc de dincolo de tejghea (poate că avea să-şi ia micul dejun acolo când se va întoarce de la atelier); un vânzător de gheaţă trecea dormitând pe capra unei trăsuri trase de un cal slab, lăsând în urmă pe caldarâm o dâră de apă; la băcănie grilajul de fier era lăsat în jos, poate însă şi pentru că vara, în cartierul acesta pustiit de plecările în vacanţă, se deschidea mai târziu. Debandada rebelilor din Sierra de Guadarrama confirmă iminenţa victoriei câştigate cu sângele şi vitejia miliţienilor populari. Dacă va repeta gesturile obişnuite, viaţa care dintotdeauna fusese legată de acestea se va perpetua în mod automat. Dacă se îmbrăca şi dacă se pieptăna în faţa oglinzii, şi dacă îşi potrivea nodul de la cravată, şi dacă nu deschidea radioul, şi cobora pe scările sonore de marmură cu pasul lui grăbit de fiecare dimineaţă, atunci gheţarul masiv al normalităţii cu greu s-ar fi putut topi. Singurul lucru ieşit din comun, chiar dacă irelevant, erau salvele îndepărtate de tun, repetate parcimonios, şi zborul avionului mult prea mic, învechit, strălucind uneori în zare, atunci când razele soarelui băteau direct asupra lui, cu licăriri irizate ca aripile de insectă. În timpul asaltului victorios al forţelor populare asupra Garnizoanei din dealul Príncipe Pío, unde conspiratorii urmăreau să-şi întărească forţele, aviaţia Republicii a scris încă o dată o pagină de istorie glorioasă. „I-au învins”, i-a spus portarul, apropiindu-se foarte mult de el ca să-i deschidă uşa, dar şi ca să-i vorbească fără pericolul de a fi auzit de alţi vecini care ar fi putut fi de partea insurgenţilor în cartierul acesta burghez. „În Barcelona au fost nevoiţi să se predea. Iar în Madrid, după cum vedeţi, nici n-au îndrăznit să iasă în stradă. Însă, don Ignacio, mergeţi cu băgare de seamă, umblă vorba că sunt nişte fascişti nenorociţi care trag de la terase.” Ca un detaliu recuperat din visul urât al nopţii dinainte, a văzut faţa asudată a cumnatului său Víctor lucind sub lumina unui coridor din capătul căruia venea rumoarea conspirativă a unor oameni înarmaţi. Într-o vibrantă alocuţiune radiofonică, cunoscuta deputată a Partidului

Comunist Dolores Ibárruri îndeamnă poporul muncitor din Madrid să-i urmărească neobosit pe şacalii reacţionari care trag ca nişte laşi din balcoane şi clopotniţe în forţele muncitoreşti. Ieşise din casă cu un aer impecabil de hotărâre, dar de fapt nu ştia încotro s-o apuce când avea să-şi recupereze maşina. Spre Oraşul Universitar, spre piaţa Santa Ana, spre şoseaua cu direcţia La Coruña, dacă era adevărat că o eroică escadrilă de avioane loiale ce decolaseră de la baza Cuatro Vientos pusese pe fugă coloana rebelă care avansa dinspre nord, într-o încercare zadarnică de a lua în stăpânire crestele şi trecătorile din Sierra. Însă doar cu un minut înainte de a ieşi din casă, reuşise să stabilească legătura prin telefon cu cazarma Gărzii Civile a poporului şi o voce îi răspunsese cu salutul fascist, înainte să pună receptorul în furcă: „Sus Spania!” Ceas după ceas se confirmă restabilirea legalităţii republicane pe tot întinsul ţării, la fel ca înfrângerea umilitoare a rebelilor care de data aceasta nu se mai pot aştepta la îndurare. În drum spre atelierul mecanic de pe străduţa Jorge Juan, a trecut prin faţa hotelului Wellington, unde un portar cu o statură impunătoare şi livrea aproape până la călcâie scruta capătul străzii cu un fluier în gură, aşteptând să apară vreun taxi pentru un cuplu de străini îmbrăcaţi de călătorie, care aştepta sub marchiză, lângă un morman de cufere, geamantane şi cutii de pălării. Patruzeci de ofiţeri rebeli s-au sinucis în Burgos când şi-au dat seama că înfrângerea este inevitabilă. Atunci când a traversat şirul dublu de copaci de pe aleea centrală a străzii Velázquez, a auzit deodată un stol de păsări gălăgioase şi o briză proaspătă ca de seară prelungindu-se la umbra salcâmilor. Fără să-şi ia fluierul de la gură, portarul îşi ţinea mâna streaşină la ochi să vadă mai bine avionul ce zbura acum mai aproape de pământ, cu o viteză mai mare. Când să cotească pe strada Jorge Juan înspre Alcalá, a apărut o coloană zgomotoasă de automobile într-un mod atât de neaşteptat, încât Ignacio Abel s-a dat înapoi cu un salt pe trotuar ca să nu fie călcat, văzând prin geamuri chipuri de oameni tineri. Ultimul automobil, cu capota ridicată, era un Fiat de culoare verde, identic cu al lui. Era ora nouă şi mare parte din portaluri şi magazine nu se deschiseseră încă: lăptăriile, prăvăliile, depozitul de cărbuni, brutăria. Cel puţin persiana metalică a atelierului mecanic era ridicată complet. S-a auzit o nouă salvă de tun în depărtare, urmată de o rafală ca de

petarde, adusă de vânt de la serbările populare ale vreunui cartier din vecinătate. Lângă intrarea în atelier, fiul patronului, un băiat de vreo paisprezece sau cincisprezece ani, îmbrăcat în salopetă, stătea pe jos, cu spatele sprijinit de perete şi capul între genunchi, de parcă ar fi dormit puţin după ce se trezise prea de dimineaţă. Când s-a apropiat mai mult, a văzut că genunchii îi dârdâiau ciocnindu-se unul de altul, iar capul, acoperit cu amândouă mâinile, tremura convulsiv, aplecându-se mereu înainte, într-o încercare spasmodică şi nereuşită de a vomita. Pe bărbia băiatului însă se scurgeau fire de salivă, iar între picioarele lui se vedea o baltă de vomă. În atelierul spaţios asupra căruia se răsfrângea lumina cenuşie printr-o lucarnă cu geamurile foarte murdare, mirosul intens de benzină se amesteca greţos cu cel de vomă, fără să se vadă însă niciun automobil. Pe cimentul pătat de ulei de motor zăcea întins pe spate, cu braţele întinse în formă de cruce şi picioarele depărtate proprietarul atelierului, iar roşul proaspăt al sângelui ţâşnit pe gură şi din coşul pieptului părea şi mai aprins pe lângă cenuşiul feţei, lividă sub lumina murdară ce curgea din acoperişul de sticlă. Pe pieptarul salopetei era o bucată de carton îmbibată cu sânge: *Aşa plătesc fasciştii.* „El n-a vrut să-i lase să ia maşinile”, i-a spus băiatul din spate, acum în picioare, încă tremurând, cu vocea sugrumată şi obraji de copil, gata să izbucnească în plâns, „le-a spus că nu erau ale lui şi că va trebui să le dea socoteală mai târziu clienţilor. Azi m-a adus mai devreme, ca să găsiţi maşina gata spălată”.

Îşi aminteşte frica primitivă, revenirea spaimei de noapte, de bezna mai adâncă şi mai plină de pericole decât în poveştile de când era mic. Nu doar că se retrăgea când încă era ziuă, închizând uşile cu cheia şi cu zăvorul, ci se şi cuibărea precum copilul înfricoşat sub pături, ţinând ochii strâns închişi şi astupându-şi urechile ca să nu audă, de parcă ar fi fost de ajuns să auzi sau să vezi ceva ca să atragi nenorocirea. Locatarii care au aparate de radio ar trebui să deschidă larg ferestrele şi să pună megafoanele la volum maxim. Ţipete îndepărtate, împuşcături izolate, motoare ce se apropie, ce par a se opri, trecând mai departe şi pierzându-se în depărtare, uşa de la stradă deschizându-se, o vibraţie puternică atunci când se închidea, rezonanţa paşilor şi a glasurilor între pereţii de

marmură ai vestibulului, apoi pe scări, sunetul verigilor pe curelele puştilor şi al legăturii mari de chei în mâinile portarului. Paznicii de noapte şi portarii caselor particulare sunt informaţi că doar membrii forţelor de ordine şi ai miliţiilor cărora li s-a încredinţat această misiune sunt autorizaţi să efectueze percheziţii la domiciliu şi că aceştia trebuie să poată face oricând dovada identităţii lor. Într-o noapte a văzut pe vizor cum doi bărbaţi înarmaţi îl scoteau din casă pe vecinul din capătul celălalt al palierului. Ministerul de Interne reaminteşte că doar Poliţia, Garda de Asalt şi Garda Civilă pot face arestări. Vecinul era îmbrăcat în pijama şi nu opunea rezistenţă. Aproape niciodată nu schimbase cu el mai mult decât un gest de salut. Nu a simţit compasiune, ci doar uşurare. După câteva zile, soţia lui a apărut în doliu. Viaţa din Madrid se desfăşoară liniştit ca de obicei în toate ramurile de activitate, ştirile dând speranţă populaţiei în privinţa înaintării zilnice a forţelor de apărare ale Republicii şi a înfrângerilor constante în rândurile insurgenţilor. Pe înserat, pe străzile pustii, necirculate se putea desluşi cu anticipaţie zgomotul oricărei maşini apropiindu-se. Se afla în birou revizuind zadarnic nişte planuri, când o maşină s-a oprit chiar sub fereastră, în faţa portalului. Cei care, profitând de confuzia trecătoare a circumstanţelor actuale, comit fapte împotriva vieţii sau a proprietăţii celorlalţi vor fi consideraţi rebeli şi li se va aplica imediat pedeapsa maximă stabilită de lege. A lăsat creionul pe coala întinsă de hârtie şi şi-a dat la o parte ochelarii de apropiere. S-a asigurat că jaluzelele erau trase, cum cereau instrucţiunile oficiale, şi că lumina lămpii nu se filtra spre stradă. Este datoria miliţiilor şi a cetăţenilor loiali să fie atenţi la tentativele laşe ale forţelor subversive, care cu mârşavă viclenie se străduiesc să smulgă prin conspiraţii izbânda poporului muncitor câştigată cu eroism pe străzi şi pe câmpul de luptă. A ieşit pe coridor, simţind pe podea vibraţia familiară a uşii de la stradă închizându-se. Şi-a amintit că, după spusele portarului, în toată clădirea nu mai erau decât vreo câteva apartamente locuite. A rămas în picioare, în mijlocul holului, a amplitudinii lui fastuoase. Paşii puteau să *se* oprească în dreptul vreunui apartament de la etajele de mai jos sau să ajungă la palierul acesta şi să treacă mai departe spre etajele superioare, poate pentru că miliţienii voiau să se asigure că ordinele de a ţine închise accesele la terase erau respectate

pentru a evita ca duşmanii să tragă de acolo. Ţipete, implorări, ordine, hohote de plâns, lovituri cu patul puştii răsunau amplificate din plin în concavităţile acestor scări acoperite de marmură. Dar de data aceasta se auzeau numai paşii, iar el aştepta cu o senzaţie de îndepărtare, aproape de seninătate, cu carnetul de membru al Partidului Socialist şi cu cel sindical gata pregătite, cu fotografiile înrămate ale preşedintelui Azaña, Fernando de los Ríos şi don Juan Negrín aflate într-un loc vizibil pe masa din hol, unde se afla şi cea de la nunta cu Adela, într-o ramă de argint, sau cele cu Miguel şi cu Lita îmbrăcaţi pentru prima comuniune. Fără să se mişte, putea să vadă pe coridor din punctul unde se afla Cristul de Medinaceli cu acoperământul andaluz şi felinarele de fier forjat, acum stinse. În camera copiilor era un tablou cu Îngerul Păzitor, dăruit tot de don Francisco de Asís şi de doña Cecilia. Nu din demnitate, ci din neglijenţă nu se obosise să scoată din casă aceste podoabe religioase. Acum ar fi fost prea primejdios să încerce să le ascundă. Din hol nu s-au auzit ţipete, ci voci obişnuite. Dintre acestea se desluşea cea a portarului, care făcea să sune legătura sa mare de chei. „Nu trebuie să vă faceţi griji, don Ignacio. Mulţi care înainte nici nu se sinchiseau să dea măcar bună ziua ar vrea să aibă reputaţia dumneavoastră printre muncitorii din cartier. Iar, dacă va fi nevoie, dar n-o să fie, vă spun, sunt eu aici să garantez pentru dumneavoastră.” Dar dacă dintr-un motiv sau altul ar fi venit să-l ridice, portarul nu ar face nimic să le schimbe hotărârea, ba poate le-ar da şi-o mână de ajutor serviabil ca întotdeauna, cu cascheta dată într-o parte aidoma miliţienilor şi gestul instinctiv de a deschide uşa ca să primească bacşiş, pumnul strâns lângă tâmplă şi plecăciunea slugarnică, „foarte bine, camarazi, era şi timpul de o curăţenie în clădirea asta, plină de burgheji şi de duşmani de clasă, ca, de altfel, tot cartierul”. Ignacio Abel aştepta în faţa uşii, sub candelabrul mult prea mare, învelit în pânză albă, cu inima liniştită în mod straniu, ascultând glasurile şi zornăitul legăturii de chei. Presupunea că aveau să bată în uşă cu pumnii şi cu patul puştilor; au sunat însă cu o oarecare grabă, dar nu prea mare, ca un comis-voiajor nerăbdător. A preferat să aştepte puţin înainte să deschidă. Mai bine să nu creadă că stătuse neliniştit lângă uşă, că avea motive să creadă că vor veni să-l caute de îndată ce motorul se oprise pe stradă, în liniştea

ciudată a unei nopţi de vară, fără cântece de serbări câmpeneşti şi aparate de radio răsunând din balcoanele deschise, fără sporovăială vecinilor pe trotuare. Dar nici nu trebuia să le creeze vreun motiv de îngrijorare: ca să nu creadă că încerca să câştige timp pentru a arde sau a ascunde diverse lucruri, să fugă spre mansarde sau acoperiş pe uşa de serviciu. A deschis după ce au sunat a doua oară, mai lung şi mai insistent decât înainte, şi a hotărât că nu avea să le ceară să se identifice. Erau doar trei bărbaţi în afară de portar, îmbrăcaţi cu o uniformitate confuză, tineri, cu carabine şi pistoale, repede individualizaţi de atenţia încordată a lui Ignacio Abel, care l-a identificat imediat pe capul acestora, cel mai scund dintre ei, cu ochelari rotunzi, cu o cămaşă îngrijită, şi nu cu un tricou de o culoare îndoielnică sub salopetă, singurul care nu purta carabină, ci doar pistol, cel care fuma, trăgând scurt din ţigară şi ţinând-o apoi la o înălţime potrivită, puţin depărtată, ca să nu-i intre fumul în ochi. Unul dintre ceilalţi doi avea o expresie vagă, de parcă ar fi savurat ceva sub pleoapele întredeschise, o căciulă de militar, cu un canaf roşu fâlfâind pe frunte, aproape între ochi, în timp ce al treilea i s-a părut de îndată familiar lui Ignacio Abel. Avea faţa mare şi prelungă a cuiva cunoscut, pe care îl văzuse de multe ori şi pe care acum nu şi-l amintea, un bărbat tânăr, dar molâu şi greoi, care mergea târşâindu-şi picioarele. În clipa aceea şi-a amintit, fără să ştie dacă era un motiv să se simtă mai liniştit sau să se îngrijoreze, era ordonanţa de la biroul tehnic, cel care îi aducea în fiecare dimineaţă corespondenţa pe o tavă pentru scrisori, înaintând cu picioarele plate spre cabinetul lui, cu vraful de scrisori printre care ochii i se deprinseseră să recunoască plicurile albăstrui trimise de Judith Biely. Aşadar, nu veniseră la întâmplare, ştiau cine era, ştiau în casa cui fac percheziţia. Ordonanţa însă purta acum nişte perciuni lungi, iar pe obrajii lui bucălaţi şi tremurători de altădată începuse de mai multe zile să încolţească o barbă neagră, în vreme ce guşa, în loc să fie comprimată de gulerul jachetei albastru-marin, cu galoane, cobora acum spre pieptul păros, încadrat de semiluna murdară a unui tricou, deasupra căruia purta o jachetă militărească descheiată, fără îndoială din pricina căldurii, cu însemnele Infanteriei la manşetă. Portarul, aflat puţin în urma lor, l-a salutat cu un entuziasm cam fugar.

— Don Ignacio, camarazii aceştia au venit să facă o

percheziţie formală.

Cel care dădea ordine l-a privit nemulţumit cu coada ochiului: portarul nu era în măsură să judece natura sau gravitatea percheziţiei.

— Să vedem documentele, a spus el.

Însă ordonanţa sau fosta ordonanţă trebuie să-i fi dat toate datele cu privire la identitatea şi ocupaţia sa.

— V-am zis doar că domnul e de toată încrederea, l-a auzit spunând pe portar.

— Gata de-acum cu domnii. Sper c-ai înţeles.

Priveau uimiţi vastitatea spaţiului de parcă ar fi intrat într-o biserică, tocurile uşilor atât de sus, perspectiva saloanelor pierzându-se în fundal, tavanele înalte, cu muluri sub formă de ghirlande. Încălţaţi cu espadrile, cu pantofi scâlciaţi, păşeau pe parchetul lustruit încă, deşi trecuseră deja câteva săptămâni de când servitoarele, acum absente, îl dăduseră cu ceară. Fosta ordonanţă i-a făcut lui Ignacio Abel un gest vag de recunoaştere, aproape că îşi înclinase capul ca atunci când lăsa corespondenţa pe masă şi îl întreba docil dacă mai avea nevoie de ceva. Cel care părea a se afla în mod direct la ordinele şefului patrulei şi-a dat căciula cu canaf la o parte ca să se şteargă de sudoare, iar când şi-a întors capul Ignacio Abel a văzut că îşi răsese ceafa groasă în forma iniţialelor FAI[76]. Din cauza privirilor celor trei miliţieni, el însuşi se uita la propria-i casă cu stânjeneală, cu dezgust, aproape cu teamă, amploarea inutilă a unui salon unde, de fapt, nu se ţinuse nicio recepţie, faldurile bogate ale draperiei, care cădeau falnic până la pământ, camerele care se succedau prin uşile glasvand vopsite alb. Dar nu păreau să se străduiască prea mult în căutarea lor sau să se grăbească a găsi ceva compromiţător.

— Tu rămâi aici, i-a spus şeful portarului, care nu s-a mai mişcat din hol, ca un oaspete stângaci, fără ca măcar să se aşeze în timp ce îi aştepta, privind tablourile, lustrele, pistolul inutil precum legătura de chei, în timp ce Ignacio Abel le arăta miliţienilor fiecare cameră, deschizând şifonierele încastrate în perete, surprinzându-i cu adâncimea lor, luminate cu lanterne până în cele mai întunecoase colţuri aflate după hainele aşezate pe umeraşe.

— O casă aşa de mare numai pentru tine?

---

[76] Federaţia Anarhistă Iberică, în lb. sp. Federación Anarquista Ibérica (n. tr.).

— Nu locuiesc singur. Soţia şi copiii mei îşi petrec vara în Sierra.

— Pe partea noastră sau pe partea celorlalţi?

— De partea celorlalţi, cred.

— Atunci, să nu-ţi faci griji, ai să-i revezi cât de curând. Lucrurile se mişcă repede.

— Asta şi sper.

— Să nu cumva să speri să câştige ei!

— Doar mi-aţi văzut carnetele de membru sindicalist!

— De un carnet poate să facă rost oricine în vremurile astea. Însă de o casă ca asta, nu poate oricine.

Vorbea cel mic de statură, cu ochelari rotunzi şi cămaşa curată, ducându-şi ţigara la gură cu mâna stângă, în timp ce dreapta o ţinea în buzunar; ceilalţi priveau şi încuviinţau din cap. Ignacio Abel căuta privirea fostei ordonanţe şi îl îngrijora faptul că nu o întâlnea. Voia să-şi amintească numele, şi nu reuşea. Îl deranja în mod absurd că vedeau dezordinea din bucătărie, farfuriile lăsate unele peste altele în chiuvetă. Mânca orice şi tot nu se hotăra să le spele, atâta timp cât mai rămăseseră farfurii curate în dulapuri. Mirosea urât, iar atunci când aprindea lumina după miezul nopţii ca să bea un pahar cu apă găsea pe la colţuri gândaci galbeni, care înţepeneau pe loc, mişcându-şi doar antenele. Au percheziţionat camera servitoarelor, şeful supraveghindu-i pe ceilalţi doi de afară, făcându-le semn să ridice saltelele sau să deschidă vreun cufăr sprijinit de perete. De fapt, el nu-şi amintea să-şi fi aruncat vreodată privirea în această încăpere. Când s-a aprins becul fără abajur, a fost surprins să constate cât era de strâmtă: două paturi suspendate, un cufăr, o etajeră acoperită cu hârtie de ziar, o ferestruică acoperită cu o perdeluţă înflorată, fotografii cu artişti de cinema prinse cu piuneze în perete, programele cinematografelor sub formă de pliant, o noptieră veche, de care trebuie să se fi descotorosit acum mulţi ani don Francisco de Asís şi doña Cecilia, iar deasupra acesteia o mică statuetă a Fecioarei Maria din cupru. A simţit mai degrabă o umbră de ruşine decât remuşcare, dar înţelegea că nu ar fi simţit-o, dacă nu i-ar fi fost teamă. Şeful patrulei se uita fără să spună nimic, continuând să fumeze. A terminat ţigara şi a strivit-o cu piciorul pe dalele din bucătărie. Aprinsese alta când Ignacio Abel le-a arătat biroul şi s-a dat la o parte după ce a aprins lumina.

— Iar camera asta a cui e?
— E cabinetul meu.
— Pare cabinetul unui ministru.
— Lucrez aici. E studioul meu.
— Oricine spune că lucrează.
— Şi cei din poză cine sunt? Nişte servitori bătrâni din casă?
— Sunt părinţii mei.
— N-ai zice. Şi ei sunt în Sierra cu insurgenţii?
— Au murit cu mulţi ani în urmă.
— Şi toate hărţile astea? Doar nu le foloseşti să vezi dacă se apropie duşmanul.
— Nu sunt hărţi. Sunt planuri. Lucrez la Oraşul Universitar. Doar dumneavoastră ştiţi asta.
— Nu ne trata cu „dumneavoastră”, că doar ne cunoaştem.
Erau nerăbdători sau se plictiseau, cel puţin cei doi subordonaţi, fosta ordonanţă şi celălalt cu siglele federaţiei anarhiste pe ceafa rasă, peste care îşi trecea din când în când o batistă mototolită să se şteargă de sudoare. În casa cu toate jaluzelele lăsate se făcuse foarte cald. Fosta ordonanţă, cu un aer calculat de impertinenţă, a revizuit documentele de pe birou şi le-a lăsat să cadă pe podea; când Ignacio Abel s-a uitat spre el, şi-a ferit ochii şi a schimbat cu celălalt o privire zâmbitoare. Apoi a tras sertarele unul câte unul şi le-a lăsat să cadă pe podea, fără să se uite ce era înăuntru. Faptul că ultimul era încuiat i-a atras atenţia şefului.
— Iar pe ăsta de ce îl ţii închis?
— Nu e special. Aici e cheia.
— Oare nu eşti cam nervos?
— N-am de ce să fiu.
— Vrei să tragi un fum?
— Nu, mulţumesc.
— Eşti obişnuit cu ţigări fine.
— Eu nu fumez.
— Hai să mergem!

O clipă a simţit uşurare, o relaxare generală a muşchilor mai intensă decât demnitatea i-ar fi permis să recunoască. Apoi a văzut privirea şefului patrulei şi surâsul fostei ordonanţe care îi evita ochii şi a înţeles că pluralul îl includea şi pe el. Hai să mergem! Cei trei bărbaţi nu au făcut nimic. Nu s-au apropiat de

el ameninţător. Cel care purta căciulă cu canaf a călcat peste ceva şi de îndată s-a auzit cum se sparge sticla şi cum trosneşte un obiect de lemn. Fotografia înrămată a lui Miguel şi a Litei în leagăn nu mai era pe birou.

— O clipă, spuse auzindu-şi cu neplăcere vocea alterată de spaimă. Aici trebuie să fie o neînţelegere.

— Ba nu-i nicio neînţelegere, a răspuns şeful, cu ţigara în mâna stângă şi dreapta în buzunar, purtând la încheietură un ceas preţios pe care, dintr-un motiv sau altul, Ignacio Abel nu-l observase până atunci. Să nu cumva să crezi că ne păcăleşti cu toate carnetele şi fotografiile tale de republican retrograd. Între noi, nimeni nu comandă. Pentru noi tu eşti un nimeni. Eşti mai rău decât un nimeni. Camarazii din construcţii îşi amintesc foarte bine de tine. De fiecare dată tocmeai spărgători de grevă şi chemai Garda de Asalt când muncitorii hotărau încetarea lucrului. Acum a venit vremea să plăteşti.

Şi-a auzit propria voce gâtuită când a spus că nu aveau niciun drept şi nicio autoritate să-l aresteze; şeful patrulei i-a răspuns că autoritatea erau ei; fosta ordonanţă l-a luat de braţul stâng, iar cel cu căciula cu canaf de cel drept; sub aceste mâini mari şi străine s-a simţit ruşinat de muşchii lui firavi; fără să-l împingă sau să tragă de el au străbătut împreună holul clădirii şi au trecut pe lângă portar, rămas încă în picioare, ca un oaspete plin de sfială. S-a gândit la Calvo Sotelo în noaptea când veniseră să-l caute, cu doar câteva săptămâni în urmă: la faptul că se spunea nu fără uimire că nu opusese rezistenţă, că nu apelase în faţa celor care veniseră să-l aresteze la imunitatea lui de deputat; şi-a amintit de vecinul de la apartamentul din faţă, mărunt aşa cum arăta pe vizor, îmbrăcat în pijama, şi de femeia care îngenunchease şi se prinsese cu stângăcie de pantalonii unuia dintre bărbaţii veniţi să-l ridice. Era încă acasă, şi deja se afla foarte departe. Când a trecut pe unul din palierele de mai jos, a auzit o uşă care se închidea şi a înţeles că un vecin se uita pe vizor, recunoscător că nu îl arestaseră pe el, îmbătat de senzaţia impunităţii. Maşina neagră în care aveau să-l ia a pornit de îndată ce au deschis portiera. Era mai degrabă o camionetă uşoară, iar pe capotă avea un panou cu un calup de săpun desenat, din care se ridicau baloane, SĂPUNURI LÓPEZ. Când fosta ordonanţă l-a forţat să se aplece pentru a intra în maşină, i-a împins foarte tare capul cu o palmă mare, întinsă, apăsând

cu degetele pe oasele craniului. *Dragii mei Miguel şi Lita, dragă Judith, dragă Adela*. Cu felinarele stinse şi ferestrele întunecate, strada Príncipe de Vergara era un tunel de beznă, care se deschidea pe măsură ce înaintau farurile automobilului. El era pe locul din spate: nimeni nu avea să-l împuşte în ceafă fără să-şi dea seama, fără să ştie că avea să moară, aşa cum se întâmplase cu Calvo Sotelo, care primise două gloanţe. A întrebat unde îl duceau. A întrebat atât de încet că zgomotul motorului i-a anulat glasul şi a trebuit să-şi înghită saliva şi să-şi dreagă vocea ca să poată să repete.

— Nu erai tu mândru de poziţia ta? Nu erai cumva tare grăbit să vezi odată terminată munca pe şantier? Unde am putea să te ducem, dacă nu în Oraşul Universitar.

Stătea foarte înghesuit pe locul din spate, între cei doi miliţieni, fosta ordonanţă în partea stângă, rânjind cu buzele lui cărnoase, tremurând din pricina denivelărilor drumului, ciucurele căciulii celuilalt mişcându-se în partea dreaptă. După o călătorie pe străzi şi maidane cufundate în beznă, de o durată greu de apreciat a recunoscut dincolo de lumina farurilor siluetele primelor clădiri ale Oraşului Universitar. Înainte de a ajunge au trecut printr-un punct de control. Miliţieni cu lanterne şi puşti făceau semn maşinii să se oprească.

— Ăştia din partea cui sunt?

— De la UGT, după cum arată şi după puştile aşa de noi.

— Tu mai bine ţine-ţi pliscul!

Scoseseră nişte bănci lungi din sălile de clasă pe drumul de pământ. A recunoscut forma băncilor de la Facultatea de Filosofie. Şeful patrulei a scos un document de identificare, iar cei care stăteau de pază l-au studiat cu lanternele. Ignacio Abel voia să ceară ajutor, dar avea mandibulele încleştate, picioarele încordate şi înţepenite, mâinile foarte reci lăsate pe coapse. Fasciculul de lumină al unei lanterne i s-a oprit drept în faţă şi a rămas fixat asupra lui câteva secunde, obligându-l să închidă ochii. Era de neconceput să fie atât de aproape de moarte. Era mult mai umilitoare posibilitatea să urineze, iar cei care îl duceau să-şi dea seama de asta sau, mai rău, să simtă miros de fecale şi să izbucnească în râs şi să-şi manifeste scârba în spaţiul strâmt al maşinii. I-au venit în minte chiar aceste cuvinte: să faci pe tine de frică. Judith se afla în această clipă într-un loc precis, făcând ceva, spunându-i cuiva ceva. Copiii lui

trebuie să se fi dus la culcare, locuind de-acum, poate fără ca măcar să bănuiască, în lumea nemodificată în care tatăl lor nu mai exista.

— Şi ăsta pe care l-aţi adus cu voi cine e?

— Un fascist. Treaba noastră.

Au rămas o vreme pe gânduri, dar în cele din urmă, cel care ţinuse mai mult timp lanterna a făcut un semn şi ceilalţi miliţiei au dat băncile la o parte ca să-i lase să treacă, târându-le pe pământ şi ridicând astfel un nor de praf care a strălucit în conul de lumină al farurilor ca un voal plutitor. Maşina a frânat dintr-odată şi Ignacio Abel a simţit o durere foarte ascuţită în genunchiul drept, lovit de o muchie metalică. Când l-au scos din maşină şchiopăta. Voia să păşească mai departe, dar i se înmuiaseră picioarele. L-au împins spre un perete şi a recunoscut mirat unul din pereţii laterali ai Facultăţii de Filosofie, şirurile de cărămidă ciupite de gloanţe, împroşcate cu stropi de sânge. Nici măcar nu-i puseseră cătuşe. S-a gândit că atunci când o să-l găsească de dimineaţă, înainte să treacă maşinile pentru gunoi, judecătorul şi ofiţerul însărcinaţi cu ridicarea cadavrelor nu o să întâmpine nicio greutate în a-l identifica, dat fiind că purta prevăzător în buzunar carnetul de membru UGT şi al Partidului Socialist. Atunci a sosit o altă maşină cu farurile şi mai puternice, obligându-l să închidă ochii şi ridicând un nor de praf înăbuşitor. A auzit în jur strigătele apăsate ale unor oameni care se certau, dar nu putea să le înţeleagă cuvintele. Nu şi-a dat seama că se lăsase să alunece în jos, sprijinindu-se de zid, când nişte degete aspre i-au despărţit cu greu mâinile cu care îşi acoperea faţa şi a recunoscut în învălmăşagul de umbre mişcătoare şi de ţipete şi de faruri vocea lui Eutimio Gómez, figura osoasă ce se apleca spre el.

— Gata, don Ignacio, liniştiţi-vă, de-acum a trecut.

28

Înainte să se vadă trenul ieşind din curba ce urmează cotul fluviului, s-a auzit şuierul grav ca sirena pentru ceaţă a unui vapor şi au început să vibreze cablurile firelor electrice, planşeele metalice şi pilonii de fier ai pasarelei construite deasupra peroanelor, unde o figură masculină se desluşeşte de partea cealaltă a geamului. Clădirea principală a gării văzută de călătorul tensionat când trenul va ieşi din curbă are un aer de castel alpin, ridicat pe creasta unui versant de stâncă golaşă, la poalele căreia se află calea ferată, atât de aproape de apă, încât o stropesc valurile uşoare stârnite de trecerea vreunei şalupe. Rhineberg! Cineva trebuie să-şi fi amintit de văile împădurite ale Rinului atunci când a ales acest nume, iar nostalgia s-a păstrat mai apoi în turnurile ascuţite ale gării. Pasarela construită peste căile ferate ca un pod acoperit şi înalta scară metalică unesc clădirea principală cu peroanele. Pe unul dintre ele, cel mai apropiat de fluviu, un bărbat tocmai şi-a ridicat gulerul pardesiului şi s-a uitat la ceas când a auzit trenul venind, ridicându-şi ochii spre fereastra mare, unde ştie că se află celălalt bărbat venit cu el, care preferă, totuşi, să observe lucrurile de departe, dacă se poate de sus, să dea ordine cu gesturi iuţi şi categorice, chiar dacă uneori ambigue şi greu de interpretat, dar nu reuşeşte să-l vadă, orbit de răsfrângerea în geamuri a soarelui la asfinţit, ce va mai întârzia o vreme până să dispară în spatele crestelor împădurite de pe celălalt mal, foarte îndepărtat de locul unde se află ei, unde fluviul se lărgeşte atât. În mijlocul curentului se află o insula alungită şi împădurită, cu un mic debarcader. În soarele acum mai palid, nuanţele de galben şi roşu ale copacilor scânteiază precum jăraticul aprins în lumină; vântul umed venind dinspre râu pogoară deodată peste înserarea până acum blândă un frig iernatic, târând cu un foşnet uscat valuri de frunze peste şine de cale ferată şi peroane. Solul trepidează sub picioare când trenul apare cu farul aprins în botul locomotivei electrice şi se opreşte

cu un scârţâit lung de frâne. Câteva secunde rămâne liniştit, ermetic, ocupând singur şinele cu o sugestie de formidabilă energie în suspans, fără să se deschidă încă nicio uşă, soarele la asfinţit spintecând geamurile ferestrelor dinspre fluviu. Singurul călător care coboară în cele din urmă poartă un pardesiu cu o croială sobră europeană şi o valiză mult prea mică pentru cineva care vine de atât de departe. Rămâne pe loc, puţin buimăcit, în timp ce trenul se pune încet din nou în mişcare, cu valiza într-o mână şi pălăria în cealaltă, îngrijorat că nu vede pe nimeni, temându-se să nu fi coborât în altă gară, în ciuda tuturor precauţiilor, înfruntând amploarea şi solitudinea fluviului, tăcerea pădurii care se lasă în jur de îndată ce trenul dispare. Aude în spate o voce rostindu-i numele şi se teme să nu fie doar rodul imaginaţiei lui, să se întoarcă şi să nu vadă pe nimeni. În spatele ferestrei mari a pasarelei, Philip Van Doren surâde când îl recunoaşte, îl vede întorcându-se spre celălalt, profesorul Stevens, director al departamentului de *Arhitectură şi Arte Frumoase,* care îi aminteşte numele şi titlul (se cunoscuseră anul trecut pe fugă, în Madrid) şi îi urează bun venit, strângându-i energic mâna, prima persoană care i se adresează cu adevărat după nici nu mai ştie câte zile, prima dată când cineva îl întâmpină şi îl priveşte acordându-i o existenţă deplină, dintre toate locurile străbătute în ultimele săptămâni. Doi bărbaţi văzuţi de departe, de sus, uniţi printr-o vagă similitudine a epocii, într-o gară neînsemnată, pe malul fluviului Hudson, într-o seară de octombrie de acum şaptezeci şi trei de ani.

S-a pregătit de când trenul a plecat din gara dinainte, tensionat de o apropiere în care nu mai era loc de alte amânări, agitându-se din nou, după scurta tihnă a călătoriei, dominat de o lehamite crescândă de a ajunge, aproape o respingere instinctivă, agravată de oboseala care îi moleşeşte muşchii, care îl face conştient de greutatea mâinilor, de picioarele umflate înăuntrul pantofilor cu tălpi de plumb, parcă. Înainte de a se ridica, a verificat unul câte unul fiecare buzunar, asigurându-se nevrotic de conţinutul lor, catalogarea lucrurilor mărunte la care se reduce în această clipă certitudinea identităţii sale, paşaportul şi portofelul cu documente şi fotografii, ultima scrisoare a lui Judith Biely, scrisoarea Adelei, *nu ştiu unde te afli şi nici ce faci, deşi pot să-mi închipui, dar dacă vrei să te întorci*

la mine şi la copiii tăi când o să se sfârşească toate astea, pentru că într-o zi tot o să se sfârşească, aici ai să găseşti uşa deschisă. A mers la baie şi şi-a spălat sumar faţa înaintea oglinzii, printre trepidaţiile trenului, s-a pieptănat, şi-a potrivit cravata, şi-a curăţat reverele de părul căzut şi de firele de mătreaţă, şi-a clătit gura, de teamă ca persoana care va veni să-l ia de la gară să nu simtă că-i miroase răsuflarea, şi-a examinat unghiile, care nu erau curate şi pe care ar fi trebuit să şi le taie. Şi-a văzut urechile, tremurul cărnii flasce sub bărbie şi mandibulă din cauza vibraţiei trenului: guşa care atârnă şi care cu siguranţă nu îi atârna acum câteva luni, chiar dacă atunci nu se uita la acest detaliu şi nu l-ar fi observat. Şi-a amintit cum se bărbierea în faţa unei oglinzi şi că atunci când şi-a ridicat ochii de la robinetul unde clătea lama aparatului de ras a văzut lângă chipul lui, chipul mult mai tânăr al lui Judith, cu părul atingându-i pomeţii, în timp ce corpul ei gol se lipea de al lui luându-l prin surprindere, în casa de pe malul mării, unde pentru prima dată s-au trezit împreună dimineaţa. Dar a fost un clişeu fulgurant al memoriei care se stinge fără amărăciune, fără să provoace o conexiune adevărată între trecut şi prezent. Nici acest moment nu există şi nici el nu este bărbatul care se întoarce spre femeia dezbrăcată fără să fi terminat să se bărbierească, într-o cameră de baie, cu dale roşii şi pereţi văruiţi cu alb, prin a cărei fereastră intră mirosul Atlanticului. Examinează linia unde gulerul tocit şi cam murdar al cămăşii strânge carnea molatică şi îi pare rău că nu are una nouă să se schimbe, că nu a observat dinainte lipsa unui nasture (dar, dacă are grijă, cravata o să-i disimuleze absenţa). Îşi vor îndrepta atenţia asupra acestor detalii la fel cum le vedea acum câteva luni cu intim dezgust la alţii, de exemplu la profesorul Rossman, care putea să analizeze timp de o oră subtilitatea liniei unui ac şi să ajungă până la cele mai vechi ace de os exhumate din zăcăminte paleolitice, folosite pentru a coase piei (iar apoi să facă un pas în timp pentru a elogia viteza maşinilor Singer), dar care nu era în stare să bage aţă în acest obiect, astfel încât în ultima vreme mergea cu butonierele fără nasturi şi cu buzunarele descusute. Ideea de a se întâlni peste câteva minute cu un necunoscut, de a se supune unei priviri scrutătoare mult prea apropiate şi de a întreţine o conversaţie în engleză aproape că îl sperie după atâta linişte, dar îl sperie şi mai mult să ajungă la gară şi să

coboare din tren fără să găsească pe nimeni care să-l aştepte. A trecut controlorul, anunţând numele gării cu o voce vibrantă de bas şi dându-i de înţeles printr-un gest că de data aceasta chiar va trebui să coboare. Trenul a accelerat cu un vuiet tot mai mare de roţi şi angrenaje metalice înaintând pe firul apei, stârnind stoluri învolburate de păsări prin păpurişul galben. Reduce viteza când ia o curbă pronunţată, în timp ce pe fereastra vagonului Ignacio Abel vede numele staţiei, Rhineberg, scris cu litere mari, negre, un moment înainte ca trenul să se oprească de tot.

La început nu vede pe nimeni. Coboară şi se află la capătul unui peron foarte lung, în faţa întinderii fluviului, a unui şir de coloane înalte şi arce de fier ce susţin ceea ce pare un pasaj acoperit, unde se află cineva care priveşte în jos şi care poate îi face un semn. Mirosul fluviului, al frunzelor şi al pământului umed al pădurii îi inundă plămânii, pe măsură ce simte coborând asupra lui o linişte în care se stinge vuietul îndepărtat al trenului, ecoul fluierului locomotivei. Atunci cineva îi pronunţă numele, dar aproape că nu îl recunoaşte, aproape că îi e teamă să nu fie o iluzie a închipuirii, prenumele şi numele său pronunţate cu o fonetică incertă, cu o nuanţă de consideraţie admirativă, *Professor Ignacio Abel, it's great to have you here with us at long last*[77]. Încuviinţează, stângaci, adaptându-se cu greutate la apropierea umană, vrând să prindă cuvintele mult prea iuţi în engleză, ursuz din instinct, cu mâna captivă în strângerea caldă a profesorului Stevens, care a pus stăpânire cu aceeaşi hotărâre pe valiza lui: foarte înalt, cu gesturi dezordonate, cu braţele şi picioarele foarte lungi, un breton la fel de mobil ca gesturile lui, juvenil chiar dacă faţa sa nu mai este aşa, cu atât mai puţin privit de aproape, pielea străbătută de riduri foarte fine, de o culoare uscată precum a cărămizilor roşietice, ochii bulbucaţi, de un albastru foarte deschis în spatele lentilelor de la ochelari. Stevens îl buimăceşte cu energia lui excesivă, cu repeziciunea elogiilor şi a întrebărilor, a scuzelor pentru întârzieri şi neînţelegeri ale căror explicaţii Ignacio Abel nu izbuteşte să le înţeleagă (secretare, birouri, telegrame, alt hotel decât al lui, neglijenţă impardonabilă); ce onoare incredibilă pentru noi să fiţi aici, după atâtea dificultăţi,

[77] „Domnule profesor Ignacio Abel, e minunat să vă avem în sfârşit printre noi" – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

cum a fost călătoria cu trenul, trebuie să fiţi foarte obosit după ce aţi trecut oceanul. Nu reuşeşte să vadă în sine însuşi persoana căreia îi sunt destinate elogiile şi scuzele lui Stevens, ca şi cum, din cauza vreunei erori, ar fi luat drept altcineva şi el nu ar stăpâni îndeajuns de bine limba, încât să lămurească greşeala, sau i-ar lipsi forţa necesară pentru a înfrunta desfăşurarea de energie proaspătă a celuilalt, directorul de departament, cu puloverul lui cadrilat de sub jachetă şi papionul lui verde cu picăţele, cu degetele lungi, care refuză să-i dea valiza, *don't even mention it*[78], şi trage viguros de ea când urcă înaintea lui treptele de fier spre pasajul suspendat, care tremură sub greutatea paşilor, pantofii mari, cu aer sportiv şi tălpile de cauciuc. Urmându-l pe scări, în faţa întinderii fluviului Hudson, pictat de sclipirile roşietice ale soarelui la amurg, Ignacio Abel simte o formă de oboseală pe care nu-şi aminteşte să o fi experimentat până acum, mai vizibilă în comparaţie cu forţa intactă a cuiva mai tânăr (numai că el nu a observat diferenţa de vârstă în timp ce se afla cu Judith, cât de ciudat era să fi trăit atâta timp într-o stare de perfectă inconştienţă, să se fi crezut invulnerabil la trecerea anilor, la fragilitate, la moarte). Sprijinit de geamurile ce dădeau spre calea ferată, cu braţele încrucişate, cu acelaşi gest pe care îl avea într-o noapte de acum trei luni lângă fereastra mare a ultimului etaj dintr-o clădire din Madrid, Philip Van Doren îl cercetează de sus până jos cu un surâs neutru înainte de a face câţiva paşi spre el, de parcă ar fi observat ceva, semnele trecerii accelerate a timpului, rezultatul unui experiment. Dar într-o clipă se schimbă, după ce i-a făcut semn lui Stevens cu o privire, cu o mişcare scurtă a bărbiei, să rămână în urmă. Se îndepărtează de geam şi o clipă lui Ignacio Abel i se pare stânjenitor că vine să-l îmbrăţişeze, însă Van Doren observă totul, luând notă din lateral asupra indiciilor experimentului său, stăpânindu-şi poate uimirea, nevrând să arate că se uită cu atenţie la starea pantofilor sau a cămăşii ori a cravatei, la diferenţa dintre înfăţişarea bărbatului pe care îl vede acum şi cea a bărbatului cunoscut în Madrid, acum mai bine de un an, pe care l-a văzut îndepărtându-se pe un trotuar al bulevardului Gran Vía acum trei luni, la miez de noapte. Nu îl îmbrăţişează, dar îşi întinde braţele spre el, îi strânge mâinile amândouă şi el, subtil, schimbat în acest loc

[78] „Nici să nu vă gândiţi!" – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

unde nu e un străin, unde figura lui nu iese în evidenţă pe un fundal diferit de ea, poate ceva mai corpolent, mai carnal, cu aceeaşi sclipire în capul ras şi în bărbia înălţându-se deasupra unui guler înalt. „Scumpul meu domn Ignacio, bine aţi venit!” spune în spaniolă, subliniind cu un surâs adecvarea expresiei la situaţie, mândria de a şti să o folosească, el, care mereu îi cerea lui Judith ajutorul pentru a găsi echivalentele nuanţelor din engleză. „Aveţi atâtea lucruri să-mi povestiţi. Începuserăm să ne gândim că nu o să mai puteţi veni. În fiecare zi telegrafiam la ambasada din Madrid. Sunam la telefon. Am încercat să sun la dumneavoastră acasă, dar era cu neputinţă să obţin legătura. Scumpul meu Ignacio! Dragă domnule! Bine aţi venit în cele din urmă! Stevens o să se ocupe de toate. Este impresionat că sunteţi aici. Nici nu-i vine să creadă. Vă cunoaşte toate lucrările, toate scrierile. A fost primul care mi-a vorbit despre dumneavoastră.” Dă ordine, ca la Madrid. Semne scurte, priviri: Stevens o ia înaintea lor cu valiza lui Ignacio Abel în mână, le deschide uşile să treacă mai departe, dându-se la o parte, mergând înainte, rămânând în urmă: flexibil, dezorganizat fizic, conştient de poziţia lui, mai supusă faţă de Van Doren decât faţă de invitatul străin pe care îl admiră atât de mult. Fără să ridice vocea, Van Doren îi dă indicaţii într-o engleză foarte rapidă, iar Stevens ascultă şi încuviinţează, ocupându-se de tot, înroşindu-se. Locurile din spate au un spaţiu confortabil şi un miros subtil de piele, altă lume de mirosuri în care Ignacio Abel se simte acum străin şi în care aproape că nici nu-şi mai aminteşte că a locuit şi el nu cu mult timp înainte. Se aşază stingher, rigid, fără să-şi sprijine spatele de banchetă, cu genunchii lipiţi şi pălăria în poală. A pierdut întru totul obişnuinţa confortului, ca şi pe cea a elogiului. Van Doren scoate o ţigară şi Stevens, care şi pusese motorul în funcţie, îl opreşte ca să caute o brichetă şi să-i ofere foc. Van Doren se lasă pe spate, abia mişcându-şi mâna dreaptă ca să înlăture fumul sau pentru a-l atenţiona pe Stevens cu oarecare nerăbdare să pornească odată. „Primele zile le veţi petrece în casa de oaspeţi a universităţii, dacă nu vă deranjează. Într-o săptămână cel mult veţi avea propria locuinţă într-un sit foarte convenabil, aproape de campus şi de locul unde va fi biblioteca. *Into walking distance.* Cum este expresia în spaniolă? Staţi, nu-mi spuneţi. La o aruncătură de băţ? Scumpa noastră Judith nu ar fi ezitat nicio

clipă. Chiar dacă *sit* nu e poate cea mai nimerită traducere pentru *site...*” Cât de repede ajunsese să-i pronunţe numele, să-i invoce prezenţa, observând chipul lui Ignacio Abel, căutând în acesta indiciile unei tresăriri, numele rostit prima dată cu voce tare în faţa lui după atâta timp. Poate că aşteaptă ca Abel să îndrăznească să-l întrebe dacă ştie ceva despre ea, ca în noaptea aceea în Madrid, în faţa ferestrei mari în care se reflecta lumina incendiilor, ticluindu-şi micul experiment, rostirea unui nume ca o picătură dintr-o anumită substanţă, vărsată peste un lichid. Dar de data asta priveşte peisajul, din profil, lângă fereastră, sprijinit pe bancheta de piele. Trage aer în piept, se pregăteşte să spună ceva, poate faptul că ştie unde se află Judith. „Îmi închipui că nu aţi avut timp să aflaţi ultimele ştiri din Spania. Armata celorlalţi a ocupat ieri Navalcarnero. Nu cred că o să apară mâine în ziare. Ce frumoase sunt numele localităţilor spaniole şi ce greu de pronunţat! Mă uit pe hartă şi le citesc cu voce tare. Cel mai greu este să ştiu unde cade accentul în cuvinte aşa de lungi. Văd numele şi duc dorul plimbărilor în automobil pe şoselele acelea. Au ocupat Illescas doar cu trei zile mai devreme. La ce distanţă se află Navalcarnero de Madrid? La cincisprezece mile, la douăzeci? În cât timp credeţi că o să ajungă?”

Automobilul înaintează pe o şosea îngustă, străjuită de copaci enormi, dincolo de care vede cum se desfăşoară păduri tomnatice, pajişti unde pasc caii, ferme izolate şi garduri vopsite în alb, strălucind în lumina în declin a înserării. Pe unduirile pajiştilor, razele oblice se răsfiră printr-un abur uşor de pământ reavăn şi fecund după ploaie, acoperit de pătura frunzelor de toamnă ce vor putrezi lent până la a se preface în îngrăşământ. Îşi aminteşte de primele lui călătorii pe câmpiile fertile şi ploioase ale Europei, dimineţi scăldate în ceaţă de la fereastra vreunui tren, lumina zilei revelându-i şiruri de arbori drepţi pe malurile somptuoase ale râurilor, terenuri cultivate. Cât de umilitor e să vii de pe pământurile spaniole lăsate de izbelişte, de pe coastele cu stânci golaşe, locuite de capre şi de fiinţe umane refugiate în grote, care aveau pielea, atât bărbaţii, cât şi femeile, la fel de înnegrită şi de aspră ca peisajul unde abia îşi duceau traiul scormonind ţărâna, feţele deformate de guşi atârnânde, ochi saşii, cocoşaţi de nedreptăţi ca de un blestem

fără leac! „Nu trebuie să ne pierdem speranţa, prietene Abel, ca acei domni posomorâţi din generaţia de la ’98, Unamuno şi Baroja, şi alţii ca ei”, spunea râzând Negrín, „o să fie de ajuns două generaţii ca să se îndrepte rasa şi nu mai e nevoie de nicio eugenie sau de planuri cincinale. Reformă agrară şi alimentaţie sănătoasă. Lapte proaspăt, pâine albă, portocale, apă curentă, lenjerie intimă curată; numai dacă ne-ar lăsa o vreme, ceilalţi şi ai noştri... ”.

Dar nu ne-au lăsat. Poate că niciodată nu a fost timp, niciodată nu a existat o posibilitate reală de a evita dezastrul; viitorul ce părea să se deschidă dinaintea noastră în anul ’31 era un miraj la fel de nesăbuit precum iluzia raţionalităţii noastre; în şanţurile de pe marginile bulevardelor proaspăt asfaltate din Oraşul Universitar se îngrămădesc acum o mulţime de cadavre; în sălile de clasă pe care ne grăbeam să le terminăm pentru a fi gata la începutul anului universitar nu studiază nimeni; totul pregătit, băncile noi, tablele încă neatinse de cretă, coridoarele sonore unde deja se vor fi spart câteva geamuri, unde în curând o să se audă duduind salvele de tun, semne ale înaintării inamicului, aşa cum se aud acum, de la miezul nopţii până dimineaţa, puştile descărcându-se în timpul execuţiilor. Chiar în dimineaţa aceasta, peste câteva ceasuri, când o să se lumineze de ziuă peste câmpie, îşi vor continua înaintarea, în drum spre Madrid, la fel ca în timpul verii, urcând dinspre sud, pe şosele pustii şi drepte, ca o epidemie malefică împotriva căreia nu există antidot sau vreo rezistenţă posibilă, doar imolarea sau fuga, miliţieni buimăciţi cu arme rudimentare, aruncându-se cu pieptul gol în faţa schijelor sau tăind câmpul în fugă şi descotorosindu-se de puşti ca să alerge mai repede fără să fi văzut măcar inamicul, îngroziţi de umbrele călăreţilor profilate printre vârtejuri de fum sau de urletele de panică ale altor rătăciţi asemenea lor. Cu unghia degetului arătător rozalie după manichiură (degetul care acum scutură ţigara de scrum în timp ce pe fereastra automobilului se succed ordonat case şi garduri albe, un peisaj cu pajişti, pădurea cu pete roşii, ocru şi galbene), Philip Van Doren a urmărit pe o hartă linia trasată de numele citite în ziare sau în cine ştie ce ştire ajunsă la el înainte chiar de a fi publicată: nume sonore şi abstracte, Badajoz, Talavera de la Reina, Torrijos, Illescas, consoanele aspre şi vocalele netede

distingându-se prin muzica limbii engleze la fel ca grafia lor exotică în coloanele tipărite cu litere mărunte sau în titlurile articolelor. Dar ce ştie el despre ce se află în spatele acestor nume? Ce îşi poate imagina mai ales profesorul Stevens atunci când le citeşte sau le aude, pe când răsfoieşte ziarul sau ascultă la radio de dimineaţă, în timp ce ia micul dejun lângă una din aceste ferestre mari, fără storuri şi fără perdele, în faţa acestor peisaje fără mirişti ţepoase, fără urme de sărăcie şi secetă sau cicatrice de albii secate, scăldate într-o lumină blândă ce pare să atingă lucrurile cu atâta gingăşie chiar acum, când înserarea îşi continuă stingerea încetul cu încetul, dăinuind pentru o vreme în albastrul foarte limpede al cerului şi al munţilor îndepărtaţi, în aurul prăfos al colinelor de arţari şi stejari, pe laturile caselor vopsite alb, orientate spre apus? Nume, îşi aminteşte, locuri pe unde şi el va fi trecut cândva în timpul vreunei călătorii, sate unde s-a oprit să studieze turnul vreunei biserici sau să facă vreo fotografie unei construcţii populare – o moară, o spălătorie, un şopron sau nici măcar atât, nişte uluci încoronate cu ţigle, arcul unui pod peste vreun pârâu. Zi de zi, încă de dimineaţă, în căldura copleşitoare a siestei de vară, în înserările blânde, invadatorii înarmaţi au continuat să înainteze prin aceste peisaje golaşe unde nimeni nu se poate ascunde, au luat satele cu asalt, fiecare nume tăiat la scurtă vreme de pe hartă, lăsând în urma lor o recoltă metodică de cadavre, un orizont de case incendiate, de-a lungul petei albe a şoselei, a liniilor de stâlpi şi fire de telegraf. Înaintează în camioane militare, în automobile confiscate, în escadroane, îngrozindu-i pe fugarii lipsiţi de arme, care arborează săbii şi lansează strigăte de o furie primitivă. Turbane şi iatagane amestecându-se cu mitraliere, mâini şi urechi luate ca trofee şi telemetre pentru artileria care dărâmă cu salve de tun turnul unei biserici unde s-au refugiat nişte ţărani înarmaţi cu puşcoace, hotărâţi să moară. O cruzime dusă la îndeplinire cu spiritul calculat şi responsabil al unui proiect modern. „Cum aţi fi vrut dumneavoastră să realizaţi proiectul Oraşului Universitar”, spune Philip Van Doren, nesigur în privinţa verbului folosit, prea sărac sau general. „Cum se zice mai bine în spaniolă *to carry out*?” întreabă, se consultă pe sine însuşi fără să-l privească pe Ignacio Abel sau, privindu-l puţin pe furiş, dându-i de înţeles că persoana care ar putea să-i dea un răspuns sigur nu se află acolo, chiar dacă amândoi se gândesc

la ea. „A duce la bun sfârşit”, spune, mulţumit acum, uşurat, umbra lui Judith invocată de amândoi, fiind la fel de prezentă precum războiul invocat prin numele locurilor pe care le-a ocupat până acum inamicul, pe care le va ocupa mâine, peste câteva ceasuri, când aici o să fie încă noapte, iar în Spania se va lumina de ziuă: motoare pornite, nechezatul cailor, scrâşnetul armelor şi al bocancilor militari pe pietrişul unui drum (dar nici soldaţii lor nu poartă bocanci sau poate numai ofiţerii: sunt încălţaţi cu espadrile, la fel ca ai noştri, uniţi cu aceştia în sărăcie, în destinul probabil de a fi carne de tun); măcelul, ca o datorie extenuantă, dar îmbătătoare, ca o vânătoare umană în care se înmulţeşte fără efort numărul uimitor de piese câştigate, unanime în faţa groazei şi a deznădejdii. Frumoasele nume de pe hartă desemnează acum cimitire. Cealaltă ţară ocupată şi inamică se extinde ca o pată pe măsură ce avansează coloanele militare întărite de un alai de măcelari cu cămăşi albastre, care străbat satele înarmaţi cu liste de condamnaţi dactilografiate metodic, lăsând în urma lor o dâră de cadavre. În timp ce el aştepta în Madrid fără să facă nimic, ei continuau să se apropie; în timp ce el călătorea spre Paris, disimulând fuga, şi lua vaporul, şi rămânea hipnotizat privind oceanul gri ca o planşă de oţel, scriind cărţi poştale fără să-şi atingă destinaţia, imaginându-şi scrisori abandonate înainte de a le începe. De la Navalcarnero, şoseaua continuă aproape în linie dreaptă spre periferia Madridului; cu mult înainte să ajungă acolo, invadatorii vor vedea în depărtare pata albă a Palatului Naţional deasupra văii râului Manzanares: vor vedea profilul roşietic şi rustic al acoperişurilor întrerupte de turnul clădirii Telefónica, sub cerul imens al Castiliei.

— Preşedintele Republicii a abandonat Madridul, cum poate deja ştiţi, zice Van Doren, observându-l pe Ignacio Abel pentru a se asigura că nu avea habar, după cum bănuia.

— Probabil că şi guvernul o să plece, dacă nu a făcut-o deja, în secret. Familia dumneavoastră este în siguranţă, departe de Madrid? Parcă îmi amintesc că ultima dată când ne-am văzut mi-aţi spus că i-aţi lăsat la munte. Dacă vreţi şi dumneavoastră, putem aranja să vină aici după o vreme. Şi alţi profesori pe care i-am adus din Europa sunt într-o situaţie asemănătoare. Că tot a venit vorba, ce s-a mai întâmplat cu prietenul dumneavoastră, profesorul Rossman?

De îndată ce a auzit numele, Stevens şi-a întors o clipă capul spre ei, roşu la faţă?

— Profesorul Karl Ludwig Rossman este prietenul dumneavoastră, domnule Abel?

— Era, rosteşte încet, fără ca Stevens să-l audă din cauza zgomotului de motor, l-a auzit în schimb Van Doren, care de îndată a presimţit ceva, excitat de posibilitatea de a afla, de a şti.

— A murit? Când? Nu ştiam să fie bolnav.

— În departamentul nostru îl admiram la fel de mult ca pe Breuer, ca pe Van der Rohe, spune Stevens şi îşi abate nervos privirea de la linia şoselei, întorcându-şi gâtul spre Ignacio Abel, cu răsuciri iuţi de pasăre. Chiar aţi lucrat cu el? Ce emoţionant. La Weimar, la Dessau? Scrierile lui de atunci sunt incomparabile. Analizele pe care le face obiectelor, desenele lui. Acum, că mă gândesc la asta, vă spun cu tot respectul, domnule Abel, că se observă în anumite proiecte de-ale dumneavoastră influenţa lui Rossman.

Van Doren nu îi acordă atenţie lui Stevens, nici măcar nu îl ascultă: îl priveşte pe Ignacio Abel, cu capul puţin înclinat, ridicând dintr-o sprânceană, cu ţigara între degetele drepte, anticipând răspunsul.

— L-au asasinat? În Madrid?

Înţelege cu lehamite că poate să povestească oricât, dar că probabil va fi inutil; intuieşte (abia ajuns la destinaţie, fără să se fi adaptat deocamdată la refugiul provizoriu unde va petrece cel puţin câteva luni, partea precară a viitorului acoperită de viză) oboseala explicaţiilor fără rod, a imposibilităţii de a-i face pe ceilalţi să înţeleagă, să ajungă să-şi închipuie măcar ceea ce el a văzut, ceea ce n-o să transmită cuvintele stângace în engleză şi cu atât mai puţin cronicile publicate în ziare, fotografiile confuze în care totul e îndepărtat şi abstract. Ce poate să înţeleagă Stevens, cu figura lui jovială, care încă mai pare tânăr de la o oarecare distanţă, cu dispoziţia lui obositoare de a admira încontinuu; cum să-i explice lui sau lui Van Doren frica de moarte care te face să urinezi în pantaloni sau greaţa când vezi pentru prima dată un cadavru cu ochii bulbucaţi şi limba umflată şi înnegrită ieşind printre dinţi? A fi văzut sau a nu fi văzut toate astea, aceasta e diferenţa: să pleci şi încă să mai vezi; să închizi

ochii, strângând din pleoape, şi imaginea să fie tot acolo; să vezi în continuare, cu ochii închişi, faţa unui mort necunoscut, care treptat devine cea a profesorului Rossman, chiar dacă aproximativ, astfel încât e mai uşor de identificat după plastronul pe jumătate desprins al cămăşii sau după insigna regimentului său de cavalerie de la rever decât după trăsăturile vagi, desfigurate, supuse unei fantastice distorsionări. „Poate că a fost o greşeală", spune, „l-au confundat cu altul". Profesorul Rossman se afla la morgă, duhnind a formol şi a putrefacţie în căldura începutului de septembrie, un carton cu un număr atârnându-i la gât ca un scapular grosolan; dar nu pe una din mesele de marmură, înţesate de cadavre, de braţe şi picioare ţepene atârnând ca nişte ramuri despuiate, ci direct pe podea, într-un fel de magazie aflată în spate, unde bâzâiau muştele şi mişunau furnicile. Îl vede acum şi mirosul retrăit e mai intens decât cel al pământului reavăn de toamnă şi al frunzelor veştede care intră prin fereastră, amestecându-se cu fumul dulceag al ţigării lui Van Doren. Ceea ce vede el cu ochii întredeschişi e mai real decât clipa de faţă, decât această călătorie cu automobilul printre coline şi păduri; atât de aproape de profesorul Stevens şi Philip Van Doren în spaţiul restrâns al maşinii, o graniţă îi desparte, un şanţ invizibil pe care cuvintele nu-l pot înlătura. Dintr-odată simte că a trăit în irealitate din noaptea în care a plecat din Madrid; lumea locuită de ceilalţi e un miraj, ceea ce vede în continuare, chiar dacă a plecat, îl transformă într-un străin. Asta, şi nu datele înregistrate într-un paşaport emis de o Republică a cărei existenţă poate înceta de la o zi la alta, nu fotografia făcută acum câteva luni unui bărbat care nu mai e el. Vede ceea ce nu-şi vor putea închipui ceilalţi niciodată: feţele cenuşii ale morţilor pe maidanele abia defrişate din Oraşul Universitar, lângă gardul Muzeului de Ştiinţe Naturale, pe trotuarul străzii Príncipe de Vergara, lângă portalul casei sale, sub aceiaşi copaci ai Grădinii Botanice unde cu câteva luni înainte îşi dădea întâlnire cu Judith Biely, în şanţurile de la periferia Madridului; morţii la fel de diverşi şi de unici precum viii, congelaţi într-un ultim gest asemenea celui captat de clişeul unei fotografii, şi totuşi deposedaţi încetul cu încetul de individualitate, conservându-şi doar condiţia generală, bătrâni sau tineri, bărbaţi sau femei, adulţi sau copii, graşi sau slabi, funcţionari sau burghezi sau bieţi nenorociţi, încălţaţi cu

pantofi sau cu espadrile, cu găuri în locul dinţilor căzuţi sau al celor de aur smulşi de hoţii care se trezeau de dimineaţă ca să prade cadavrele, unii cu ochelarii încă pe nas, cu mâinile legate sau cu mâinile şi braţele deschise şi dislocate precum cele ale unor păpuşi, cu un muc de ţigară în colţul gurii, cu un *churro* pus de vreun glumeţ între dinţi, cu părul zbârlit parcă de panică sau răvăşit ca al celor abia treziţi din somn sau cu părul dat cu briantină; morţi în pijama, morţi în tricou, morţi cu cravată sau cu plastron, morţi cu pleoapele strânse sau cu ochii larg deschişi, unii cu mandibulele descleştate ca într-un hohot de râs, alţii cu un fel de surâs somnambul, morţi căzuţi cu faţa în sus sau cu faţa înfiptă în pământ sau aruncaţi pe o parte cu picioarele strânse, cu o singură gaură în ceafă sau cu toracele desfăcut de gloanţe, morţi căzuţi într-o baltă de sânge sau fără nicio pată, de parcă ar fi fost doborâţi de un trăsnet sau de un atac de cord, morţi cu abdomenul atât de umflat precum cadavrele măgarilor sau ale catârilor, morţi solitari sau adunaţi în grămezi unii peste alţii, morţi ireproşabil de curaţi sau cu pantalonii pătaţi de urină şi fecale şi cu vomă uscată pe cămaşă, toţi identici prin opacitatea cenuşie a pielii: morţi necunoscuţi, fotografiaţi din faţă şi din profil, clasificaţi în registrele Direcţiei Generale pentru Siguranţă, unde un fotograf şi ajutorul său veneau în fiecare seară să lipească pe foile mari de carton fin fotografiile recent revelate, cele pe care le luaseră de dimineaţă pe terenurile virane din Madrid. Cu o foarfecă şi cu un borcan de lipici, ucenicul tăia fotografiile şi apoi le lipea în foile albumului, deasupra unui chenar cu spaţii albe, semnalate de linii din puncte suspendate în partea de jos, niciodată completate: nume, domiciliu, cauza decesului. Oameni înspăimântaţi se buluceau deasupra registrelor, priveau fotografiile, răsfoiau paginile, îşi făceau loc cu coatele într-o cameră mult prea mică şi prea puţin aerisită, plină de fum, cu podeaua înţesată de mucuri de ţigară. După o vreme, privirile se înceţoşau şi figurile din fotografii ajungeau să fie identice, atât de generice în condiţia lor de portrete de morţi în alb şi negru, încât era foarte greu să identifici pe cineva. Se auzeau o conversaţie în şoaptă, un murmur de paşi; din când în când, se auzea câte un ţipăt, o femeie leşinase, cineva izbucnea în plâns cu o bruscheţe animalică, repeta un nume cu voce tare, o exclamaţie.

Stătuse toată ziua pe stradă şi la zece noaptea tot nu descoperise unde se afla profesorul Rossman. Cum maşina îi fusese confiscată şi tramvaiele circulau când şi când, umbla pe jos dintr-o parte în alta a oraşului sub soarele dogoritor de vară sau călătorea în vagoanele aglomerate ale metroului. Acasă îl aştepta domnişoara Rossman, prea speriată ca să se întoarcă la pensiune. Se prezentase foarte devreme, înainte de ora opt. „Vă rog, trebuie să mă ajutaţi, domnule Abel, nişte bărbaţi l-au luat ieri după-amiază pe tata şi mi-au spus că se va întoarce când o să le răspundă la întrebări, dar nu au vrut să-mi zică unde îl duceau. Dumneavoastră cunoaşteţi multă lume în Madrid, sigur vă va spune cineva ce s-a întâmplat cu tatăl meu. Ştiţi doar cum este: vorbeşte cu oricine. Cobora la cafeneaua de lângă pensiune şi zicea tot ce-i trecea prin cap. Le zicea tuturor că un război nu e o petrecere şi, dacă nu avea să fie mai multă disciplină şi să se ţină mai puţine discursuri şi manifestaţii, fasciştii o să ocupe Madridul înainte de sfârşitul verii. Dumneavoastră îl cunoaşteţi, l-aţi auzit spunând aceleaşi lucruri de mii de ori. Oamenii aceia abia dacă îl înţelegeau, iar el le vorbea de Marc Aureliu şi despre barbari, despre barbarii din afară şi cei dinăuntru, teoriile acelea ale lui. Discuta cu patroana pensiunii, care are un fiu anarhist. Poate că cineva i-a auzit accentul şi a crezut că e un spion.” Dar îi era frică şi pentru ea însăşi, se temea ca bărbaţii care veniseră să-l caute pe tatăl ei să nu se întoarcă după ea. Stătuse toată noaptea de veghe în camera ei. Îşi amintea că profesorul Rossman, când era cald, purta gulerul tare al cămăşii desfăcut şi dormita într-un balansoar, lângă balconul care dădea spre strada Luna, unde se afla o cazarmă a miliţiei sau un sediu anarhist. Au venit să-l caute şi singurul lucru care i-a trecut prin cap să le ceară a fost să-l lase să-şi încheie plastronul, să-şi pună jacheta şi cravata şi să-şi ia pantofii în loc de papuci. Dar l-au luat cu cămaşa desfăcută şi fără jachetă, în papucii vechi de pâslă. Cel puţin a avut timp să-şi pună ochelarii, pe care îi aşezase înainte să aţipească pe o măsuţă lângă balansoar. Erau trei bărbaţi, cu gesturi calme, înarmaţi cu pistoale, care au acţionat cu o oarecare neutralitate poliţienească. Domnişoara Rossman şi-a amintit mai târziu că nimic nu i-a avertizat pe ea sau pe tatăl ei asupra pericolului, nu auziseră paşii grei obişnuiţi pe scara casei şi nici lovituri violente în uşa pensiunii, în timp ce soneria era

apăsată insistent. La început, ea nu a înţeles ce se întâmplă. Îşi amintea că tatăl ei rămăsese liniştit în balansoar, foarte palid, clipind din cauza luminii care inundase încăperea atunci când unul dintre nou-veniţi a dat la o parte draperiile ca să înceapă percheziţia. Cei trei bărbaţi ocupau cu o calmă insolenţă spaţiul strâmt în care domnişoara Rossman şi tatăl ei învăţaseră să se mişte cu atâta pricepere ca să se folosească de fiecare centimetru: cele două paturi identice, cu tăblii de fier, chiuveta cu oglindă ovală, dulapul, cele câteva rafturi cu puţinele cărţi pe care izbutiseră să le salveze după anii agitaţi de călătorie, poliţa de care se sprijineau pe rând pentru a compune scrisori sau pentru a completa formulare şi unde domnişoara Rossman îşi pregătea lecţiile de germană. În câteva minute, paturile erau răvăşite şi saltelele ridicate, cărţile aruncate pe jos, documentele valoroase, formularele, diplomele profesorului Rossman, conţinutul servietei sale insondabile, hainele păstrate în şifonier. Domnişoara Rossman, aşezată pe scaun, cu genunchii osoşi foarte strânşi, cu picioarele mari lipite, cu coatele pe coapse, cu faţa uscăţivă sprijinită în mâinile amândouă, începuse să tremure aşa cum tremurase de câteva ori în camera ei aproape la fel de strâmtă din hotelul Lux din Moscova, atunci când pe ea şi pe tatăl ei nu-i vizita nimeni şi nimeni nu părea să-i vadă şi nu ştiau dacă o să-i lase să iasă din URSS. Când l-au luat, i-a spus ceva în germană şi unul dintre ei i-a pus pistolul în coaste. „Mai uşor cu mesajele ascunse.”

„Mi-a zis să vin să vă caut pe dumneavoastră, că dumneavoastră o să ne ajutaţi, aşa cum ne-aţi ajutat întotdeauna. De când am venit, nimeni altcineva nu ne-a mai ajutat. Eu nu mai cunosc pe nimeni altcineva.” Ochii incolori ai domnişoarei Rossman, aţintiţi asupra lui din spatele ochelarilor, atât de iritaţi din cauza nopţii de nesomn şi a plânsului, la fel ca vârful nasului, pe care şi-l ştergea cu o batistă băgată în mânecă de fiecare dată, cu un fel de încăpăţânată corectitudine reflexă. Nu înaltă, ci mai degrabă deşirată, îmbrăcată cu lipsa de graţie specifică acelor călugăriţe care acum încercau să scape ascunzându-şi rasele, păstra în ea ceva refractar la orice urmă de farmec pe care ar fi putut să-l exercite, în prezenţa ei fizică întrezărindu-se o predispoziţie pentru nefericire şi eşec, o formă de deznădejde destinată să trezească stânjeneală, dar nu şi

simpatie. A trebuit să-i spună să intre, să nu rămână în uşă, dar temându-se parcă să nu se contamineze cu nenorocirea ei. S-a aşezat pe unul din scaunele acoperite cu huse pe timp de vară, în sufrageria unde Ignacio Abel nu mai intrase deloc şi unde, prin urmare, dezordinea nu era atât de vizibilă. Îşi trăgea răsuflarea după ce urcase cinci etaje. Ignacio Abel i-a adus un pahar cu apă şi ea l-a aşezat pe marginea mesei, cu multă grijă, dar aproape fără să-l privească, de parcă ar fi acţionat cufundată parţial în somn, văzând doar câteva lucruri izolate. Cu picioarele unul lângă altul, foarte mari, cu genunchii lipiţi, tremurând în timp ce vorbea, ferindu-se de privirea inchizitorială a lui Ignacio Abel atunci când se întâlnea cu a ei. Speriată, dar şi vinovată, nu numai neliniştită din cauza arestării tatălui, ci şi chinuită de remuşcări, pentru că ea îl târâse în Uniunea Sovietică atunci când fuseseră nevoiţi să plece din Germania; din cauza ei fusese cât pe ce să fie închişi şi poate chiar executaţi; ea era de vină, în cele din urmă, că profesorului Rossman i se refuzase ce-şi dorea cel mai mult: o viză pentru Statele Unite, unde ar fi putut să-şi continue cariera la fel ca atâţia alţi colegi de la Şcoala Bauhaus, expatriaţi ca şi el, primiţi în universităţi şi ateliere de arhitectură, în timp ce el umbla încoace şi încolo prin Madrid, unde prestigiul lui era inexistent şi scrisorile lui de recomandare nu valorau nimic, vânzând peniţe cu comision prin cafenele, aşteptând în anticamerele unor birouri niciodată deschise pentru el, elaborând noi planuri care nu duceau la nimic: o călătorie la Lisabona, unde i se spusese că nu era aşa de greu de obţinut o viză sau unde el şi fiica lui ar fi putut să ia un bilet spre vreun port intermediar din America de Sud, Río de Janeiro, Santo Domingo sau La Habana. Unde cineva să fie îndeajuns de neglijent sau corupt, încât să nu vadă ştampilele cu secera şi ciocanul imprimate pe paşaportul de apatrid, nu cu mult mai puţin inutil decât paşaportul german expirat, cu litere roşu, străpungând pagina cu fotografia: *Juden-Juif.*

— Ne-am văzut acum câteva zile, a povestit Ignacio Abel, de parcă ar fi dat o informaţie liniştitoare, aşezat în faţa domnişoara Rossman, de cealaltă parte a mesei formale a sufrageriei, sub marea lustră acoperită cu o pânză albă. Mi-a spus că era mulţumit, că aţi obţinut o slujbă bună.

— Aş fi preferat să le dau mai departe lecţii de germană

copiilor dumneavoastră.

Domnişoara Rossman şi-a ridicat ochii, de parcă s-ar fi trezit puţin din somn, chiar dacă nu de tot, observând în sfârşit mobilele acoperite cu huse şi aerul general de abandon al sufrageriei, atât de diferit de ce îşi amintea ea.

— Doamna şi copiii nu sunt cu dumneavoastră?

Îl văzuse pe profesorul Rossman pe strada Bravo Murillo şi, ca de atâtea ori, fusese tentat să o ia pe trotuarul celălalt sau să treacă pe lângă el fără să-i atragă atenţia. Nu avea să-l vadă, atât de miop cum era, atât de distrat printre oameni, pe trotuarul cu cinematograful Europa, sub steagurile uriaşe roşu-negre şi afişele care ocupau toată faţada, în culori foarte vii, pictate cu figuri enorme în atitudini eroice, chiar dacă de această dată nu mai făceau doar reclamă la filme, ci şi la batalioanele de miliţieni musculoşi, muncitori cu ciocane şi puşti şi ţărani agitând seceri pe fundalul unui cer roşietic, pe care zburau escadrile de avioane, REVOLUŢIA ANARHISTĂ VA ZDROBI HIDRA FASCISMULUI! SALĂ VENTILATĂ, AVANPREMIERE DE RENUME. VIZITAŢI BARUL NOSTRU SELECT. (În cinematograful Europa îşi dăduse întâlnire cu Judith Biely într-o seară de iunie; intrând acolo din căldura de cuptor şi lumina orbitoare de pe strada pustie, o căutase la adăpostul penumbrei, în prospeţimea binefăcătoare a unei brize artificiale). Miliţieni cu puşti pe umăr, bronzaţi de soarele Sierrei, beau halbe de bere la umbra copertinelor dungate ale cafenelelor. Discutau în grupuri gălăgioase, îmbrăcaţi relativ uniform, unii dintre ei cu salopete albastre descheiate până la brâu, cu jachete militare şi pantaloni diferiţi de uniformă, cu espadrile, cu şepci cazone trase pe ceafă, aproape toţi foarte tineri, foarte bruneţi, cu perciuni lungi şi eşarfe asudate la gât, umflându-se în pene când trecea prin apropiere vreo fată, îmbătaţi de delirul omnipotenţei conferite de prăbuşirea vechii normalităţi, de posesia armelor, de amestecul de carnaval şi măcel al războiului. Timp de mai bine de patru ore, Tineretul Frontului Popular a defilat prin Madrid într-o impunătoare manifestaţie, ovaţionaţi cu un entuziasm delirant de o mulţime uriaşă. Din interiorul cinematografului răzbătea muzica rudimentară a unei formaţii care interpreta dezorganizat imnuri marţiale. Pe mese strălucea metalul pistoalelor aidoma celui al halbelor de bere. Războiul

părea să fie doar jovialitatea aceasta aspră şi tensionată, neglijenţa generalizată şi aerul de indolenţă al oamenilor în dimineaţa caldă de august, povestea nerostită a figurilor gigantice şi schematice de pe afişele mari ale cinematografelor, pe care nu părea să le observe nimeni. Pe crestele Sierrei din provincia Córdoba, trupele noastre pregătesc atacul asupra oraşului cu moschee, aşteptând nerăbdători ordinul înainte, ca să năvălească asupra lui. Războiul însemna titluri triumfaliste şi înşelătoare în ziare, ceremonii de înmormântare cu pumnii ridicaţi şi marşuri sumbre, în care moartea era mereu ceva abstract şi glorios; marşurile cu mari pancarte şi steaguri, în care nimeni nu bătea corect pasul de defilare şi în faţa cărora, la fel ca în procesiunile religioase acum abolite, înaintau cete carnavaleşti de copii înarmaţi cu puşti de lemn şi retardaţi mintal, ţinându-şi capul foarte drept sub borurile pălăriilor din hârtie de ziar. Continuă înaintarea implacabilă a coloanelor noastre spre terenurile abrupte din Sierra de Guadarrama, unde zi după zi alungă forţele inamice de pe poziţiile lor.

— Dragă prietene, scumpul meu domn Abel, cât mă bucur să vă întâlnesc!

Profesorul Rossman, cu servieta neagră strânsă cu străşnicie la piept, şi-a şters mâna asudată de poala jachetei înainte să i-o strângă pe a lui: părea că se grăbeşte şi în acelaşi timp că nu ştia încotro să meargă, la fel cum vorbea foarte repede sărind de la un subiect la altul, de parcă le-ar fi uitat pe măsură ce nu mai făcea trimitere la ele.

— Aţi citit ziarele de azi? Inamicul se retrage de pe toate fronturile, dar liniile apărate de miliţiile glorioase sunt tot mai aproape de Madrid. Credeţi-mă, am experienţă, am stat patru ani studiind hărţi de poziţii pe frontul occidental. Aţi observat că ştirile tratează nu ceea ce tocmai s-a întâmplat, ci ceea ce e pe punctul să se întâmple? Granada este gata să se predea trupelor loiale, dintr-o clipă în alta se aşteaptă căderea fortăreţei Alcázar de Toledo, este anunţată ocuparea iminentă a oraşului Oviedo sau Córdoba. Şi ce-mi spuneţi de Zaragoza? De câte săptămâni tot avansează spre ea coloane care pun pe fugă inamicul sau care nu întâmpină rezistenţă şi, cu toate astea, nimeni nu mai ajunge până acolo? Stau toată ziua şi mă uit la hartă şi în dicţionarul spaniol-german. Trebuie să caut din nou cuvinte spaniole de care eram sigur. Cum vă simţiţi, cum vă

merge la serviciu? Aţi aflat vreo veste despre doamna şi copiii dumneavoastră? Nu sunteţi obişnuit să staţi singur şi se vede că aţi slăbit. Vreţi să beţi ceva răcoritor, o halbă de bere? Revoluţia a ieşit triumfătoare, dar cafenelele continuă să fie deschise, la fel ca în Berlin după război. De data aceasta vă invit eu. Trebuie să sărbătorim că fiica mea a găsit o slujbă excelentă...

Au căutat o masă înăuntrul cafenelei. De îndată ce a intrat, profesorul Rossman şi-a deschis servieta şi a început să scoată foi desperecheate de ziare şi decupaje pline de sublinieri cu roşu şi albastru, hărţi din cele publicate zilnic cu modificările din teritoriul ocupat de rebeli care, conform tuturor rapoartelor, se tot micşora, chiar dacă poziţiile fronturilor erau din ce în ce mai apropiate. Înaintarea trupelor republicane pe frontul din Aragón reprezintă o ameninţare iminentă la adresa rebelilor din Zaragoza. Forţele loiale se află la 6 kilometri de Teruel şi continuă să ocupe poziţii-cheie. Coloanele aflate sub comanda eroicului căpitan Bayo îşi continuă înaintarea pentru a recuceri Mallorca. Rebelii din Huesca se află într-o situaţie disperată.

Ignacio Abel privea stingherit într-o parte şi în alta, temându-se ca cineva să nu cumva să înţeleagă ceea ce spunea profesorul Rossman, să nu se arate sceptic faţă de aerul lui străin şi pasiunea lui pentru hărţile de război.

— Fiţi mai cu băgare de seamă, domnule profesor! i-a spus în şoaptă. Acum pot să denunţe şi pentru cea mai mică suspiciune.

— Dumneavoastră ar trebui să aveţi mai multă grijă, scumpul meu prieten. Vă văd mai slăbit, dacă-mi îngăduiţi să v-o mărturisesc. Aveţi cu ce să vă ocupaţi timpul? E adevărat că lucrările de la Oraşul Universitar au fost suspendate temporar? Cineva mi-a zis că insurgenţii plănuiesc să atace Madridul din acel flanc, ceea ce are sens din punct de vedere militar. Nu mă priviţi aşa: nu vă temeţi! Mie, personal, nu mi-e frică. Sunt bătrân şi sunt un refugiat al regimului hitlerist. Cei care m-au alungat din ţara mea sunt cei care îi ajută acum pe rebeli cu armament şi avioane. Ce interes pot avea eu să mă dau de partea lor? Unde pot să fug, dacă intră în Madrid? Dar vă spuneam mai înainte că avem veşti bune, chiar excelente, despre noi, mai ales despre fiica mea.

— În sfârşit vă dau viza pentru America?

— Cine se mai gândeşte la viză? Trebuie să aşteptăm să se

liniştească apele în Spania. Nu înainte de sfârşitul verii, dacă îmi permiteţi pesimismul, orice ar scrie ziarele. Oare britanicii şi francezii o să facă presiuni asupra lui Hitler şi a lui Mussolini ca să nu-l ajute pe Franco? Cu greu o să se întâmple asta. Guvernul dumneavoastră spaniol vrea să explice lumii întregi că a rămas singur în faţa invaziei barbarilor, însă toate ziarele Europei sunt pline de fotografii cu biserici arse şi preoţi şi călugări asasinaţi. E drept, oare, că ceilalţi barbari ucid şi mai mult? Probabil, dar asta nu-i afectează atâta timp cât îi au pe Mussolini şi pe Hitler de partea lor. Şi cum vreţi să daţi explicaţii, dacă nu e nimeni în guvern care să vorbească limbi străine? Eu nu mă plâng, pentru că datorită acestui fapt fiica mea a găsit în sfârşit un excelent loc de muncă, acum că toţi copiii cărora le dădea lecţii de germană au plecat din Madrid în vacanţă. Şi mai bine plătit, dacă-mi permiteţi. Au angajat-o traducătoare la serviciul de cenzură pentru corespondenţii internaţionali. Vorbeşte engleză şi rusă aproape la fel de bine ca germana, iar spaniola ei e magnifică, mult mai bună decât va fi vreodată cea vorbită de mine. Lucrează aproape de pensiune, într-un birou al companiei Telefónica, are un permis de liberă trecere şi bonuri de alimente. Eu o ajut cu ce pot, cum puteţi vedea, caut pentru ea ştiri în ziare, o duc la Telefónica şi o iau de acolo când iese. Întotdeauna la braţul ei. Sărmana mea fiică niciodată nu a ştiut să se descurce singură, nici când a devenit o comunistă fanatică. Mergea la eternele ei reuniuni, mama ei dormea pentru că era de-acum în stare gravă şi lua nişte medicamente foarte puternice împotriva durerii, dar eu rămâneam treaz până când se întorcea ea. Sărmana mea fiică, îndrăgostită de Lenin şi de Stalin aşa cum se îndrăgostise şi de Douglas Fairbanks şi de Rudolf Valentino! Acum, vă rog să mă scuzaţi, am să plec, trebuie să ajung acasă ca să verific cu ea presa de azi înainte să meargă la birou. Fiica mea crede că este comunistă, dar în fond nu e decât o domnişoară romantică de pe vremea bunicilor mei. În loc să citească Heine, i s-a năzărit să-l citească pe Karl Marx. Ştiţi de ce mă tem acum? Să nu se îndrăgostească de vreun corespondent american, cu aer de cowboy sau de un actor de cinema, din cei care ajung zi de zi la Madrid ca să vadă războiul de aproape. Destinul fiicei mele e să sufere din dragoste. Din dragoste pentru un bărbat care nu o ia în seamă sau care profită de ea, sau care o înşală cu alta, sau din dragoste pentru o cauză

ce promite o explicaţie totală asupra lumii şi paradisul pe pământ. Cel mai mult a fost atunci când cele două feluri de dragoste au coincis. Ştiţi de ce a vrut să meargă în Rusia, când de-acum nu puteam să mai trăim în Germania? Oricum pleca, aşa că m-am dus cu ea. Eram îngrozit la gândul că avea să fie singură în ţara aia înfiorătoare. Voia să meargă în Rusia pentru că îşi dorea să vadă de aproape patria proletariatului şi ca să-l urmeze ca un câine pe acel conducător al Partidului Comunist German de care se îndrăgostise şi care se culcase cu ea din capriciu, chiar dacă era căsătorit şi avea copii. Morală revoluţionară. Fiica mea a primit un post de dactilografă într-un birou al Kominternului, iar camaradul eroic venea din când în când în camera noastră din hotelul Lux, iar eu trebuia să stau pe stradă vreo câteva ceasuri, chiar dacă ningea şi îngheţam tot, umblând încoace şi încolo. În Moscova nu sunt cafenele ca aici, dragă prietene. Nu există chelneri cu sacou alb, care să-i servească pe clienţi ca înainte de revoluţie. La un moment dat, camaradul a încetat să mai vină şi fiica mea a început să-şi petreacă nopţile plângând, cu faţa lipită de pernă, ca să n-o aud eu. Noua femeie sovietică plângând ca o domnişoară din veacul trecut, pentru că logodnicul ei nu mai vine să o viziteze ca înainte. Dar eroul nostru nu a mai mers nici la biroul unde fiica mea îl ajuta cu trup şi suflet în lupta de propagandă, destinată să-l înlăture încetul cu încetul pe Hitler de la putere, înecându-l într-o maree internaţională de indignare împotriva crimelor lui. Nu plecase cu altă dactilografă sau secretară. Nu se întorsese la soţia lui, despre care, la fel, nu se ştia nimic. Într-o zi am aflat că fusese arestat. Că era acuzat de complicitate la asasinarea lui Kirov în Leningrad! Numai că el nu fusese niciodată în Leningrad şi nici măcar nu se afla în URSS când l-au ucis pe Kirov! Colegele de birou au început să nu-i mai vorbească fiicei mele, iar după câteva săptămâni nici măcar nu se mai uitau la ea. Nici la ea, nici la mine. Eram ca două fantome pe coridoarele şi prin saloanele hotelului Lux. Dar nu vorbeam nici atunci când rămâneam singuri în cameră. Ea nu mi-o spunea, dar ştiu la ce se gândea, aşezată pe scaun, lângă telefon. Că amantul ei făcuse ceva mai rău decât să o trădeze pe ea, că trădase Revoluţia sau Partidul sau Proletariatul. Cum ar fi putut să-l acuze, dacă nu era vinovat? Dar nu ştia nici de ce era acuzat. Pot să-i citesc gândurile, chiar dacă nu-mi zice nimic. Şi dacă îl

arestaseră din cauza ei, din cauza vreunei indiscreţii comise de ea fără să-şi fi dat seama? Fiica mea întotdeauna poartă pe umerii ei vina lumii. De aceea umblă puţin încovoiată. Încă mai speră ca el să apară, să se lămurească neînţelegerea şi să-şi reabiliteze numele. Zilele treceau una după alta şi nimeni nu ne adresa vreun cuvânt, dar nici nu se întâmpla nimic, nici nu o dădeau afară de la birou, nici nu ne goneau din hotelul Lux, nici nu veneau să ne aresteze. Telefonul nu funcţiona, dar putea să aibă înăuntru un microfon. Eu ridicam receptorul şi uneori auzeam pe cineva cum tuşeşte. Bietul spion care ne ţinea sub observaţie suferea de bronşită. Într-o zi, pe neaşteptate, au venit după noi. Nu după miezul nopţii, aşa cum obişnuiau. Fiecare avea câte o valijoară pregătită, cu câteva lucruri de trebuinţă, pe care o ţinea sub pat. Fiica mea avea o valiză şi eu, servieta mea. Dacă aveau să ne aresteze, aveau să ne lase să le luăm cu noi. Asta făcea toată lumea. Îşi pregătea valiza şi o păstra sub pat şi aştepta luni sau ani să vină poliţiştii cu uniforme albastre sau cu jachete de piele după miezul nopţii. Dar pe noi au venit să ne caute la ora opt, la puţin după ce fiica mea s-a întors de la birou. Am auzit paşi pe scară, apoi pe coridor, au sunat la uşă, iar sărmana mea fată stătea încă pe scaun, cu picioarele tremurând, cu genunchii ciocnindu-se unul de altul. Eu m-am simţit uşurat, dacă e să spun adevărul. Dacă tot avea să se întâmple, oricum era mai bine să se întâmple cât mai repede. Bărbaţi tineri, foarte educaţi, cu uniforme curate, cu cizme strălucitoare, nu ca aceştia care umblă acum prin Madrid. Ne-au zis că trebuie să-i însoţim şi, în timp ce ieşeam pe coridor, eu o susţineam pe biata mea fiică să nu cadă. Însă mă gândeam cât de ciudat era că veniseră atât de devreme, că ne purtau prin hotel în văzul tuturor, şi nu după miezul nopţii, când nu e nimeni pe holuri şi toată lumea stă trează în spatele uşilor închise ale camerelor. Ne-au obligat să urcăm într-una din camionetele acelea negre care atât de mult îi speriau pe oameni, dar mi-am dat de îndată că nu mergeam spre închisoarea Lubianka, aflată nu departe de hotel. Camioneta a frânat şi am văzut că eram în faţa gării. Ne-au dus aproape târâş pe peroane, lovindu-ne de oameni, ne-au împins într-un vagon şi, fără să ne spună nimic, ne-au dat un plic în care se aflau paşapoartele noastre. Puteau să ne omoare sau să ne trimită în Siberia, dar ne-au expulzat şi încă nu înţeleg de ce, de ce ne-au lăsat în viaţă...

Asistase poate la repetarea întregii scene ca la o fatalitate de care, de această dată, nu putea să mai scape, atât de departe de Moscova, în acest oraş estival şi haotic aflat de partea cealaltă a Europei: paşii pe scări, loviturile în uşă, genunchii fiicei lui ciocnindu-se între ei într-o încăpere aproape identică, înţesată de lucruri, aşezată pe un pat sub care se afla aceeaşi valiză pregătită şi la Moscova. Sunetul genunchilor ciocnindu-se, al arcurilor din somieră. Dar nu fiica lui era aleasa nenorocirii, aşa cum se temuse dintotdeauna, ci el însuşi, iar după atâta timp cât fugise încoace şi încolo şi se pregătise pentru acel lucru de care atât de mult se temea şi care întotdeauna îl urmărea, oricât de departe ar fi plecat, ora adevărului îl luase prin surprindere, pe neaşteptate, cu neutralitatea unei vizite. Aşteptase mai bine de trei ani iruperea dezastrului, de când văzuse în Berlin oameni în cămăşi brune cu torţe în mâini, bătând pas de defilare pe pietrele strălucitoare ale caldarâmului, şi când în sfârşit se întâmpla, îl găsea cu gândul în altă parte, dormitând într-un balansoar în căldura siestei de august, în papuci, cu gulerul cămăşii desfăcut, atât de buimac de somn, încât i-a fost puţin greu să înţeleagă că aceşti bărbaţi metodici, care nu ridicau vocea şi care nu purtau nici uniforme de miliţieni, nici puşti sinistre, probabil aveau să-l omoare.

— Cu siguranţă aţi făcut tot ce v-a stat în putere ca să-l salvaţi, i-a spus Van Doren. Poate că v-aţi pus propria viaţă în pericol.

— A murit Rossman? a întrebat Stevens, privindu-i prin oglinda retrovizoare, cu mâinile lungi şi slabe pe volan, roşu la faţă, neliniştit că nu înţelegea bine conversaţia în spaniolă. În Madrid? Nu am văzut nimic în ziar.

— Nu am pus nimic în pericol. El era mort, şi eu încă îl căutam.

29

Era mort, şi el l-a căutat în zadar câteva zile, la început de septembrie, umblând fără ţintă dintr-o parte în alta a Madridului, el însuşi suspect, cu costumul lui de culoare deschisă şi cravata şi batista bine împăturită în buzunarul de sus al sacoului, printre bărbaţii în cămăşi descheiate, cu obraji nebărbieriţi şi salopete albastre, care umpleau străzile şi terasele cafenelelor, bărbaţii tineri cu puşti pe umăr şi pistoale şi cartuşiere cu muniţie la centură, care nu-şi scoteau ţigara din gură când i se adresau vreunui trecător cerându-i documentele sau ordonându-i să ridice braţele. În dimineaţa aceea i-a spus domnişoarei Rossman să-l aştepte în casă până când are să se întoarcă şi i-a promis că, dacă va afla ceva, are să o sune (ei îi era teamă de tot: să meargă pe stradă sau să se întoarcă în camera de la pensiune încă răvăşită ori să se prezinte la birou, unde cineva avea să o denunţe sau să o aresteze); i-a arătat unde era bucătăria, dacă voia să mănânce ceva, chiar dacă de-acum rămăsese foarte puţină mâncare în cămară şi în frigiderul electric, cumpărat cu mare entuziasm de Adela şi de copii când începuse arşiţa verii (trecuseră doar două luni de atunci şi deja era în altă epocă), acum aproape gol şi mirosind urât (curentul se întrerupea adesea, apa lipsea cu orele la robinet, alimentele începuseră să se împuţineze în magazine). Îşi amintea de ea de-a lungul zilei, imaginându-şi-o neclintită, în aceeaşi poziţie în care o lăsase, aşezată lângă masa din sufragerie, sub marea lustră acoperită cu un cearşaf, în faţa paharului de apă din care nici nu gustase (genunchii lipiţi, mâinile în poală, privirea în pământ, aşa cum o văzuse tatăl ei în camera hotelului Lux din Moscova), aşteptându-i întoarcerea sau apelul telefonic promis, copleşită de o suferinţă molipsitoare ce, odată transmisă lui, se transforma în vină, în vechea remuşcare de a nu-i fi ajutat îndeajuns pe ea şi pe profesorul Rossman, atât cât ar fi trebuit, cu adevărată convingere, şi nu cu o milă confuză, nu cu stânjeneala de a fi prezent la o nefericire pe care el ar fi putut

să o aline, dacă s-ar fi străduit puţin, poate recurgând la timp la prietenii influente. Încrederea disperată cu care domnişoara Rossman apelase la el îi inducea o hotărâre aproape întru totul imaginară. Şi-a răsfoit agenda în căutarea unor nume, adrese şi numere de telefon; a sunat în faţa ei, de mai multe ori, fără să primească răspuns (dar nici liniile nu funcţionau bine, sau zbârnâitul telefonului se auzea acum în case abandonate şi în birouri goale). Şi-a pus sacoul şi cravata cu un aer hotărât şi şi-a aruncat în buzunar portofelul şi cheile, dar nu ştia încotro s-o apuce, pe cine să întrebe. Din noaptea fierbinte de iulie când o căutase zadarnic pe Judith Biely, trăise într-un Madrid ajuns necunoscut în văpaia incendiilor, cufundat într-o stare de pasivitate şi letargie aducând a convalescenţă, într-un apartament mare şi gol, unde majoritatea mobilelor încă mai erau acoperite de cearşafuri, mergând aproape în fiecare zi la biroul său din Oraşul Universitar unde nu mai era nimeni, doar patrule de miliţieni care ţâşneau uneori în automobile, circulând în mare viteză pe bulevardele drepte şi goale, sau hoţi de materiale pe care nimeni nu-i mai aresta, sau grupuri înspăimântate, aproape mereu formate din femei, care străbăteau terenurile virane la ivitul zorilor, pentru a căuta printre morţii din noaptea dinainte. În câteva clădiri încă neterminate se aciuaseră de la mijlocul lunii august familii numeroase, care se retrăseseră în grabă din calea armatei inamice şi ajunseseră în Madrid; maree de fugari, precum popoarele nomade, cu haine ciudate şi feţele arse de vânt şi de soare, în căruţe cu roţi de lemn, trase de măgari şi catâri deşelaţi sub povara întregului calabalâc pe care încercaseră să-l salveze de jaful invadatorilor, saltele, mobile neverosimile, cadrele paturilor de fier, colivii cu găini. Îşi aprindeau focul şi fierbeau oalele de mâncare în holurile facultăţilor încă neterminate, la fel ca în grădinile publice din centrul Madridului sau sub bolţile staţiilor de metrou. Turmele lor de capre şi de oi păşteau prin desişurile viitoarelor terenuri de sport, unde acum apăreau cadavre de împuşcaţi, cu mâinile legate la spate cu funii sau bucăţi de sârmă, sau şireturi de pantofi. Femeile întindeau rufele la uscat pe şirul raţionalist de ferestre din clădirile neterminate. O puzderie de copii cu capul ras se fugăreau pe scările răsunătoare şi pe schelele abandonate şi se opreau în cercuri tăcute în jurul cadavrelor, cei mai îndrăzneţi

apropiindu-se ca să le percheziţioneze buzunarele sau ca să le ia vreo haină în stare bună. Ca în atâtea dimineţi când se îndrepta spre birou cu o îndârjire lipsită de scop, care cel puţin îi îngăduia iluzia unei anumite doze de normalitate, Ignacio Abel i-a spus domnişoarei Rossman să nu se îngrijoreze şi a coborât în stradă cu gesturile energice ale cuiva care ştie unde merge, de parcă ficţiunea ar fi conţinut vreun efect practic. Portarul purta acum salopetă proletară şi bască, dar l-a salutat la fel de slugarnic ca atunci când avea livrea albastră şi caschetă. Mâna învăţată să se strângă într-un pumn belicos atunci când prin faţa portalului defila vreo manifestaţie sau când trecea vreun cortegiu funerar cu steaguri roşii şi fanfară, acum se întindea cu aceeaşi precaută viclenie ca să primească bacşişul. „Nicio veste de la soţie şi copii, don Ignacio? Eu unul nu mi-aş face griji. Cum zic, mai liniştiţi stau la munte, chiar dacă e de partea cealaltă, şi mai sănătos pentru copii. Doamnei sigur îi prieşte să petreacă vara în afara Madridului.” O spunea cu bună ştiinţă: într-un fel sau altul, aflase motivul pentru care Adela petrecuse pe neaşteptate ultimele două săptămâni din iunie într-un sanatoriu din Sierra, chiar dacă nu avea plămânii slăbiţi. Surâdea înclinându-se, calculând poate eventualitatea unui denunţ, acum că ştia că, deşi se salvase o dată, nu era invulnerabil. „Văd că domnul a avut o vizită”, i-a spus portarul, mergând cu solicitudine în spatele lui, cu salopeta lui de miliţian şi gesturi servile. „Domnişoara străină m-a întrebat de dumneavoastră şi am lăsat-o să urce, pentru că mi-am amintit că venea să ţină lecţii particulare la copiii. Adevărul e că i se vede pe faţă că i s-a întâmplat o nenorocire, dar să-mi ziceţi cine e scutit de necazuri în ziua de azi.” Înainta insinuarea la fel ca mâna precaută: avea să închidă palma asupra monedei oferite cum ar fi prins din zbor o confidenţă care s-ar fi putut dovedi utilă lui şi poate dăunătoare celui care o formulase, vechea lui condiţie de clevetitor înălţată în noile vremuri la cea de expert delator.

L-a căutat pe Negrín în cafeneaua Lion şi i s-a spus că acum era foarte ocupat şi că mai bine să întrebe de el la Casa Poporului de pe strada Piamonte sau la Ministerul Apărării. Cu activismul lui dintotdeauna accentuat de starea de război, Negrín pleca mereu din locurile unde Ignacio Abel era pe punctul să-l găsească. „Don Juan umblă încoace şi încolo toată

ziulica”, i-a spus lustragiul cafenelei, care avea faţă de Negrín o devoţiune fără limite: „Ba urcă la munte cu franzele şi conserve pentru băieţii din miliţii, ba trece în fugă printr-un spital de campanie şi le explică infirmierelor cum trebuie să bandajeze rănile. Dumneavoastră îl ştiţi doar, omul ăsta nu oboseşte niciodată. Şi când are vreo clipă liberă, vine aici să-i lustruiesc pantofii şi să dea pe gât dintr-o înghiţitură o halbă mică de bere. Ce păcat că nu mai aduc creveţi proaspeţi care-i plac lui aşa de mult! Ce om! Ne-ar fi mers mai bine dacă ar fi fost el preşedinte când s-au ridicat rebelii! Chiar dacă acum umblă zvonul că o să-l facă ceva mare, cel puţin ministru. Ce eminenţă! Eu îi tot spun că mi-ar plăcea să fiu cu douăzeci de ani mai tânăr ca să merg pe front şi să trag cu puşca, iar ei îmi răspunde: *Agapito, dacă ceea ce ştii dumneata să faci bine e să ştergi pantofi, şterge pantofi, e o meserie nobilă. Mai bine ne-ar fi nouă, spaniolilor, dacă în loc să vorbim cu toţii întruna fiecare şi-ar face bine treaba...* Vreţi să-i transmit ceva?” Pe faţada Oficiului Poştal atârna un afiş uriaş, pe jumătate smuls de vânt cu miliţieni din profil înaintând cu baionetele în mână, pe fundalul unor case incendiate. Revoluţia era o apoteoză a tipăriturilor în culori stridente; războiul, un catalog de victorii anunţate sau prorocite în ziare cu titluri prost imprimate, încheiate mereu cu semne de exclamare, ilustrate cu fotogravuri în care grupuri de voluntari mereu victorioşi ridicau puştile pe vârfurile stâncilor sau în turnuri din sate recent eliberate din ghearele inamicului. Asediul implacabil al forţelor noastre asupra oraşului Teruel nu admite amânări şi căderea acestuia în mâinile republicanilor va însemna o lovitură fatală adusă insurecţiei. Înaintarea trupelor noastre pe frontul din Granada prevesteşte predarea în termen scurt a capitalei palatului Alhambra, unde situaţia rebelilor este critică. În piaţa Cibeles, o turmă lentă de vaci blocase circulaţia tramvaielor şi a camionetelor miliţienilor. În faţa vacilor înainta o mică fanfară de trompete şi tobe prezidate de o pancartă, urmată de grupuri de copii care băteau pas de defilare, făcându-se că suflă în trompete şi că bat toba, unii dintre ei cu coifuri de hârtie. Printre claxoanele maşinilor şi clopotele tramvaielor, văcarii salutau cu pumnul strâns înaintea camerelor fotografilor urcaţi pe Fântâna Cibeles pentru a prinde cadre din unghiuri îndrăzneţe. Lucrători eroici de la fermele colectivizate aprovizionează cu carne poporul antifascist din Madrid. Ignacio

Abel a străbătut bulevardul Paseo de la Castellana invadat de un miros de bălegar fermentat în zăpuşeala verii, acoperindu-şi nasul şi gura cu batista. Sub copacii de pe aleile centrale, ţăranii evacuaţi din sate ridicaseră corturi din coviltire şi pregătiseră focul, legându-şi măgarii de trunchiurile copacilor, în timp ce caprele rodeau tulpinile tari ale gardurilor vii. Unde o să se ducă atunci când o să înceapă frigul, dacă până atunci nu se încheie totul, cum va fi cu putinţă să li se dea mâncare şi adăpost, dacă încă mai vin coloane tot mai numeroase şi mai zdrenţăroase, pe străzile unde se continuă şoselele din sud, fugind din calea inamicului nestăvilit de nimeni, în afara irealităţii din titlurile ziarelor şi din cronicile radiofonice asezonate cu imnuri. De unde o să iasă păturile, uniformele de iarnă, ghetele pentru a-i echipa pe miliţienii care acum se luptă cu pieptul gol, încălţaţi cu espadrile. Descoperea cu stupoare că, rămas fără legăturile conjugale cu Adela şi fără cele de iubire cu Judith Biely, era lipsit aproape în totalitate de conexiuni sociale, izolat ca un ermit ieşit deodată din pustnicia lui, fără să ştie nimic despre lumea exterioară. Relaţiile intense stabilite la locul de muncă nu continuau dincolo de Oraşul Universitar şi nu se transformaseră în prietenii. În afară de Judith, nu-şi amintea să fi avut vreodată o conversaţie intimă cu cineva. Cordialitatea care îl unea cu Moreno Villa sau cu Negrín era mărginită de o riguroasă rezervă. Un amestec de aroganţă interioară cu o nesiguranţă acută a poziţiei sociale îl împiedicase mereu să aibă o relaţie fluidă cu cea mai mare parte a colegilor arhitecţi. În timp ce umbla prin Madrid în căutarea profesorului Rossman, deposedat de certitudinile normalităţii conferite de profesiunea şi familia sa, până şi de amanta pierdută, îşi simţea izolarea ca pe o formă de impotenţă, ca pe lipsa unei ancore care îl distanţase de realitate cu mult înainte ca oraşul şi ţara întreagă să fie aruncate în derivă de furtuna revoltei militare şi de ceea ce, fără doar şi poate, era un război, chiar dacă cinematografele şi cafenelele erau pline de lume, chiar dacă defilările miliţienilor vădeau mereu o lipsă de marţialitate frizând parodia (în timp ce de pe fronturi se întorceau camioane încărcate cu morţi, iar refugiaţii veneau goniţi de spaimă din sate din ce în ce mai apropiate, iar la morga de pe strada Santa Isabel sosea în fiecare dimineaţă o nouă recoltă de cadavre strânse în camioanele de gunoi de pe lângă gardurile cimitirelor, din şanţurile şi de pe terenurile

virane aflate la marginile Madridului). Cât de singur trăise, cât de departe de ceilalţi, un copil singur la părinţi devenit orfan de mic, încredinţat unor tutori asupra cărora păstra o amintire înceţoşată, apărat nu atât de capacitatea sa intelectuală, cât de spiritul prevăzător al tatălui său, care, ştiindu-se foarte bolnav, a strâns bani şi a luat toate măsurile de trebuinţă ca să continue să-l ocrotească atunci când el nu va mai fi: ca să nu fie nevoit să renunţe la liceu, ca să aibă din ce să se întreţină în timpul facultăţii, sprijinit doar de umbrele exigente ale morţilor, păzit de ei în împlinirea unui destin oferit prin sacrificiul lor. „Ce singur ai să rămâi, fiule!” i-a spus mama, atingându-i faţa cu mâna ei rigidă, deformată de muncă, în patul de spital provincial unde agoniza. Mâna i-a rămas prinsă de a lui şi a trebuit să-i desprindă degetele unul câte unul, înainte să o lase să se odihnească pe cuvertura patului. La fel de singur ca acum şi la fel de străin de toate ca atunci, Ignacio Abel s-a văzut retrăind printr-un joc al memoriei după-amiaza din urmă cu mai bine de treizeci de ani, când venea de la Cimitirul de Est până la cabina portarului, întunecată şi de-acum pustie de pe strada Toledo, după ce-şi înmormântase mama. Mergea cu capul în jos şi fără să se uite pe unde călca, foarte grăbit, călăuzit de instinctul propriilor paşi. Când a ajuns pe strada Toledo, felinarele cu gaz erau deja aprinse.

Dacă se grăbea acum, dacă avea noroc sau destulă înţelepciune, încă ar fi putut să-l mai salveze pe profesorul Rossman. A sunat la uşile unor birouri vag oficiale şi la vile aristocratice puse sub sechestru, în care se spunea că funcţionau acum închisori clandestine. În curţi mugeau automobile cu motoarele pornite şi bărbaţi îmbrăcaţi în civil, înarmaţi cu puşti şi pistoale de mărime mijlocie, băgate între cămaşă şi cureaua pantalonilor, îi opreau trecerea şi îl supuneau la interogatorii care nu întotdeauna încetau atunci când îşi deschidea portofelul pentru a le arăta dovezile de apartenenţă politică, precum carnetul de membru al Partidului Socialist şi cel al Uniunii Generale a Muncitorilor, documentul eliberat să poată merge mai departe în siguranţă în Oraşul Universitar, unde lucrările fuseseră suspendate. Rostea numele profesorului Rossman, explicând condiţia acestuia de eminent antifascist străin, refugiat în Spania, le arăta fotografia dată de fiica lui: una dintre cele pe care le făcuse ca să le aibă pregătite în caz

că avea să sosească aprobarea vizei pentru America. Spiona priviri care să trădeze o posibilă recunoaştere, gesturi de complicitate. Păstra fotografia după ce i se tăgăduia că l-ar fi cunoscut cineva şi ieşea pe stradă ţinând seamă de vreo indicaţie dată cu lehamite: poate că trebuia să întrebe la Cercul de Arte Frumoase, la Direcţia Generală pentru Siguranţă, la secţia poliţiei secrete de pe strada Fomento. „Ăsta are faţă de mort”, i-a spus cineva râzând, „poate că ar trebui să-l căutaţi la morgă sau pe pajiştea Parcului San Isidro, acolo în fiecare noapte se lasă cu petrecere”. Împingea grilajele palatelor încoronate cu steaguri roşii sau roşu cu negru, cu faţadele acoperite de straturi succesive cu anunţuri propagandistice, CU TOŢII UNIŢI VOM ÎNVINGE; VICTORIA NE APARŢINE, ÎNAINTE! MARE FESTIVAL TAURIN; CU TOŢII PE FRONT! ÎNROLAŢI-VĂ ÎN BATALIOANELE DE OŢEL! În afişe, miliţienii erau musculoşi şi înalţi şi aveau mereu profiluri temerare şi mandibule pătrate. În birourile prin care îşi croia drum prin coridoare strâmte pline de strigăte şi de fum de tutun se aflau bărbaţi nebărbieriţi, cu feţe obosite şi somnoroase, şi grupuri gălăgioase, care izbucneau pe neaşteptate în hohote de râs soldăţeşti sau coborau parcă în galop scările de marmură, cu covoare roşii, cu urme de praf de pe espadrile şi găuri de la mucurile de ţigară. Alţii, cu un aer mai grav, dar la fel de obosit, cercetau documente în birouri mari, cu lambriuri din lemn nobil, încă împodobite cu scuturi nobiliare, panoplii de arme şi portrete maiestuoase. Vorbeau la telefon, dictau liste de nume copiate de secretare iuţi, purtaţi cu toţii de iureşul unei urgenţe tensionate, unde prezenţa lui Ignacio Abel era o întrerupere deranjantă: îndârjirea lui de a întreba de cineva despre care nimeni nu ştia nimic, de a repeta un nume pe care trebuia să-l rostească literă cu literă iar şi iar, de a arăta o fotografie care provoca o tăgăduire automată. Într-un salon cu balcoane mari ce dădeau spre bulevardul La Castellana, s-a apropiat cu blândeţe instinctivă de o masă cu picioare sculptate, în formă de gheare de leu, în spatele căreia un grup strâns de bărbaţi judecau sau dădeau o audienţă, flancaţi de dactilografe la mese mai mici, examinau hârtii şi fumau ţigări, unul dintre ei la costum şi cravată, cu un oarecare aer oficial. Şi-au dat din mână în mână fotografia cu profesorul Rossman, de parcă i-ar fi studiat autenticitatea îndoielnică. Vorbeau între ei în şoaptă. Unul dintre aceştia i-a dat înapoi fotografia, tăgăduind din cap,

şi le-a făcut un semn bărbaţilor înarmaţi, îmbrăcaţi în civil, care aşteptau ceva sau stăteau de pază în balcoane, cu picioarele atârnând în afară. În ultimele săptămâni, lumea începuse să fie condusă de noi norme pe care se părea că doar el nu le cunoştea. Miliţianul l-a luat cu forţa de braţ şi l-a dat afară din salon, ordonându-i să plece de îndată. „În locul tău, aş şterge-o cât mai iute, în loc să pun întrebări aiurea; poate se dovedeşte până la urmă că prietenul ăsta al tău e un rebel şi-ai să vezi cum te compromite.” La fel de mult ca strânsoarea braţului îl deranja că era tutuit de cel care îl expulza. Când să coboare pe scări, s-a intersectat cu un grup de miliţieni care împingeau în sus cu lovituri un bărbat în cătuşe. O clipă i-a întâlnit ochii în care licărea o cerere de ajutor şi şi-a ferit privirea. Bărbatul i se păruse a fi profesorul Rossman, pentru ca peste numai o clipă să se dovedească un necunoscut. Se zbătea şi îl ţineau, şi îl împingeau făcându-l să-şi târască picioarele pe ultimele trepte. În curtea interioară a văzut alţii care se lăsau duşi cu indiferenţă: îi dădeau jos dintr-o remorcă într-o ploaie de lovituri, iar ei aşteptau în linişte, palizi, cu mâinile legate, cu părul răvăşit, cu cămăşile descheiate, privind cu un fel de nepăsare obedientă, supuşi ca nişte vite.

S-a întors la Casa Poporului şi santinela de la uşă i-a spus că Negrín plecase din nou, numai că de data aceasta se dusese pe aproape, la economatul socialist de pe strada Gravina. Când l-a văzut în sfârşit pe Negrín, omul căra nişte cutii de carton pline de alimente şi băuturi la el în automobil, ştergându-se din când în când de sudoare cu o batistă pe care apoi o împăturea în grabă şi o păstra în buzunarul de sus al jachetei.

— Ajutaţi-mă, domnule Abel, nu staţi şi vă uitaţi! i-a spus fără urmă de surprindere, cu un gest hotărât.

Au umplut împreună portbagajul cu cutii de conserve, salam şi saci de cartofi. Pe bancheta din spate erau cutii de bere şi damigene cu vin înfăşurate în pături, ca să le ferească de zdruncinăturile drumului.

— Să nu vă faceţi o părere proastă despre mine, don Ignacio, nu am confiscat toate proviziile, nici nu le-am luat pe datorie de la camarazii de la economat, ca eroicele noastre patrule revoluţionare.

Magazinerul i-a dat lui Negrín o lungă notă de plată şi el a

parcurs-o rapid cu vârful unui creion minuscul între degetele lui mari, rostind în şoaptă cifre şi produse. Dintr-un portofel prins cu elastice a scos un teanc de bancnote şi i-a plătit. Deja se urcase în automobil şi pornise motorul, făcându-i semn lui Ignacio Abel să-l însoţească, în timp ce îşi lua rămas-bun în chip sumar de la responsabilul economatului, scoţând pe geamul maşinii braţul cu pumnul strâns, poate la fel de expeditiv ca atunci când îl scotea ca să anunţe vreo manevră de circulaţie pentru şoferii din spate.

— Vreţi să vă las undeva, domnule Abel? Eu merg spre Sierra, să le duc ceva de mâncare şi de băut băieţilor din coloana în care s-a înrolat fiul meu Rómulo. Nu sunt aprovizionaţi cu nimic, e o ruşine. Îi trimit pe front pe băieţii ăştia de valoare şi apoi nu-şi amintesc să le aducă nici muniţii, nici mâncare, nici pături să se învelească noaptea. Dacă lipsesc camioane pentru mâncare şi muniţie, cum de nu încetează să le tot afişeze prin Madrid?

Încadrat în spaţiul prea strâmt al automobilului, Negrín conducea gesticulând peste volan, cu accelerări şi frâne bruşte pe străzi înguste, exaltat de un amestec de indignare şi entuziasm.

— Aşa că, în loc să mă las cuprins de disperare şi să-mi pierd vremea dând telefoane şi cerând autorităţii să facă ceva, am hotărât să iau taurul de coarne şi să mă ocup personal. E puţin, dar tot e mai bine decât nimic. Acum, că mă gândesc, ce-ar fi dacă m-aţi ajuta dumneavoastră cu maşina?

— Mi-au confiscat-o, don Juan. Am lăsat-o în atelierul mecanic cu câteva zile înainte să înceapă asta şi nu am mai văzut-o de atunci.

— Aţi folosit termenul potrivit: „asta”. Oare ce trăim? Un război, o revoluţie, o nebunie în toată legea, o variantă a serbărilor tradiţionale de vară? „Asta”. Nici măcar nu ştim cum s-o numim. Aţi citit ce nume i-a dat Juan Ramón Jiménez? E drept, când s-a văzut pe teren sigur, în America. O „nebunească sărbătoare tragică”, aşa i-a spus Juan Ramón. Marele triumf al poporului. Însă el şi Zenobia s-au grăbit, pentru orice eventualitate, să se pună la adăpost peste ocean. Ştiţi că au fost pe punctul să-l trimită la plimbare[79], aşa cum spune acum toată

[79] „A trimite la plimbare” *(dar el paseo)* însemna în timpul Războiului Civil din Spania a executa pe cineva prin împuşcare (n. tr.).

lumea? Ce ruşine, cum ne mai contaminăm cu tot felul de expresii!

— Voiau să-l omoare pe Juan Ramón Jiménez? Şi pe el de ce ar fi putut să-l bănuiască?

— De nimic. Avea acelaşi nume ca altul pe care îl căutau sau semăna cu el. L-a salvat dantura bună.

— S-a apărat cu dinţii? Cu caracterul lui teribil...

— Nu e glumă. Se pare că miliţienii erau siguri doar de un singur detaliu în privinţa bărbatului pe care îl căutau: că avea proteză. Când Juan Ramón le-a tot repetat că se înşelau, au început să aibă îndoieli şi unuia dintre ei i-a venit ideea cum să dovedească dacă era adevărat. I-a băgat mâna în gură şi l-a tras zdravăn de dinţi. Şi deja ştiţi prea bine că Juan Ramón are cea mai bună dantură din Madridul ăsta măcinat de carii. Pe don Antonio Machado se pregăteau să-l ia la arest pentru că li s-a părut că avea faţă de preot! Dar, spuneţi-mi, de când l-au reţinut pe prietenul dumneavoastră? Ar fi o ruşine internaţională pentru noi toţi dacă i s-ar întâmpla ceva. Încă una.

— Nu ştiu de unde să încep să-l caut.

— Nici dumneata, nici nimeni. Se părea că eram gata să abolim Statul Burghez, şi deodată, în Madrid fiecare partid şi fiecare sindicat are de-acum propria închisoare şi propria poliţie, fără să mai socotim propriile miliţii. Mare progres! Presupun că inamicii sunt cum nu se poate mai mulţumiţi de noi. În miliţiile anarhiste se supune la vot dacă e potrivit sau nu să atace inamicul, iar în ale noastre îi împuşcă pentru sabotaj pe puţinii comandanţi militari care ne-au mai rămas dacă o ofensivă se dovedeşte a fi un dezastru. E mare minune că înspre Sierra am reuşit să le ţinem piept rebelilor şi că încă nu au ajuns la Madrid prin partea de sud. Şi ce îmi spuneţi despre frontul din Aragón? Dacă bravele coloane ale anarhismului catalan vor continua să zdrobească implacabil apărarea inamicului, cum de nu mai ajung niciodată la Zaragoza? Şi dacă în fiecare zi ne aflăm pe punctul de a ocupa fortăreaţa Alcázar de Toledo, de ce în ziua următoare încă nu am ocupat-o? Din ce-mi ziceţi, deduc că cei care l-au luat pe prietenul dumneavoastră trebuie să fie comunişti. Asta înseamnă că nu l-au omorât imediat. Vor vrea să-l interogheze pentru ceva. Nu a trăit o vreme în Uniunea Sovietică? Duceţi-vă să vorbiţi cu Bergamín, la Alianţa Intelectualilor. Ştiţi doar că, într-un fel sau altul, el are

întotdeauna legături cu toată lumea. Lăsaţi-mi un mesaj acasă dacă aflaţi ceva! Când mă întorc de la Sierra în noaptea asta mă apuc să caut cu dumneavoastră.

— Şi unde e Alianţa asta?

Negrín a izbucnit într-un hohot de râs şi a făcut un viraj brusc la colţul Pieţei Santa Bárbara, ca apoi să întoarcă pe bulevarde spre vest.

— Pentru numele lui Dumnezeu, Abel, e admirabil cum de tot nu aţi aflat nimic din ce se întâmplă pe lumea asta. Crema intelectualităţii antifasciste s-a instalat în palatul marchizilor de Heredia Spínola, cel mai bun, după cât se pare, din Madrid. Fac război scoţând o gazetuţă cu poezii revoluţionare, iar când se satură de atâta austeritate, dau câte un bal mascat folosindu-se de garderoba marchizilor, care nu ştiu dacă au fugit sau au murit sau dacă acum sunt foşti marchizi sau cum s-o fi spunând... Să-mi fie cu iertare că nu vă duc până acolo, dar e în direcţia opusă drumului meu şi vreau să ajung în Sierra la ora mesei.

De tare multă vreme nu mai umblase atât prin Madrid; de când era foarte tânăr şi economisea cu scrupulozitate cele câteva centime cât ar fi costat biletul de tramvai: poate de aceea îşi amintise drumul lung de la marginea pe atunci pustie a oraşului, unde se afla cimitirul în care era înmormântată mama lui; pas cu pas, la fel ca acum, cu capul în jos, cu hotărârea solitară de a ajunge undeva şi de a ajunge cineva; oboseala şi totodată energia: euforia maniacală declanşată de oxigenul pompat în creier de efortul muscular şi de ritmul paşilor; senzaţia de a fi un trecător lipsit de orice înrudire cu oamenii cu care se intersecta fără să-l vadă vreodată, singur acum pe lume, cel puţin la fel ca atunci, umblând printr-un oraş care era al lui, şi totodată străin, ca atunci când trecea pe lângă vitrinele magazinelor de jucării sau de haine sau ale librăriilor şi se uita la lucrurile dorite şi inaccesibile lui, aşa cum cei flămânzi priveau defilarea platourilor cu mâncare prin vitrinele restaurantelor sau ale băcăniilor, lipindu-şi faţa în zilele de iarnă de geamurile cafenelelor, al căror interior cald le era interzis, chiar dacă se afla atât de aproape. Încă de copil privea cu panică la lumea apropiată şi îngrozitoare a celor morţi de foame, măcinaţi fizic de mizerie, care umblau desculţi iarna, cu pielea capului albită

de tricofiţie, cei născuţi şchiopi sau cocoşaţi, părând să aparţină unei alte specii, şi cu toate acestea trăind la câteva minute distanţă de portalul păzit de mama lui, la capătul străzii Toledo, unde se termina Madridul, dincolo de linia de centură, în cătune de colibe sau în grote scobite în aceleaşi movile unde se arunca gunoiul, străbătute de râuri de dejecţii. Cu o vagă senzaţie infantilă de remuşcare, dar şi de uşurare, era la fel de conştient de fragilitatea sa în faţa acelor copii cu înfăţişare sălbăticită care veneau uneori din suburbii, cât şi de privilegiul care îl salva de la a le împărtăşi destinul. Dar, pe de altă parte, nici nu se credea mai apropiat de ceilalţi, cei care primeau trenuleţe electrice, regimente de soldaţi de plumb cu uniforme în culori strălucitoare, teatre de jucărie şi lanterne magice: erau aceiaşi pe care îi vedea cum se joacă, supravegheaţi de guvernante în uniformă, în grădinile Palatului Regal, sau plimbându-se în caleşti trase de vreo capră cu căpăstru din clopoţei, cei care începeau să-l privească apoi cu un surâs de curiozitate sau de dispreţ când a ajuns în aceeaşi clasă a Colegiului Piarist, şoptind pe la spate că era fiul unei portărese. Pe unii, cu timpul, i-a regăsit la Şcoala de Arhitectură, iar zâmbetul tot nu li se schimbase sau apărea de îndată atunci când cineva repeta la urechea celuilalt vechea confidenţă, informaţia despre originea lui, supusă modificărilor şi greşelilor care mineză transmiterile orale: mama lui fusese portăreasă sau ceva mai rău, spălătoreasă în Manzanares (făcuse şi asta când era foarte tânără, cu mult înainte să se nască el), tatăl lui fusese şef de şantier sau zidar sau un căruţaş care ducea la gunoi resturile de dărâmături. Dezertor de pe schele, aşa îl numise o rudă a Adelei. Acum, nu ştia de la ce sau de la cine dezerta, aflat pe un trotuar al piaţetei Bilbao, unde îl lăsase Negrín, purtat de împrejurări, ca atâţia alţii în Madrid şi în toată Spania, într-o parte şi în alta a liniilor zdrenţuite ale frontului, la fel de aleatorii ca fracturile pământului în urma unui cutremur, purtat pe scări în jos spre tunelurile metroului de mulţimea care se înghesuia la uşile deschise ale vagoanelor sosite în staţie, cu feţele lucind de sudoare în aerul îmbâcsit, sub becurile gălbui din tavan, corpurile lipite unul de altul provocându-i repulsie, îngrămădiţi obligatoriu într-o linişte ostilă, contaminată de panică, refractară la entuziasmul propagandei cu atât mai puţin verosimil în această lume subterană decât în aer liber şi la lumina de pe

stradă. Era târât de forţe străine propriului control şi de oameni, şi de locomotiva metroului, dar nu simţea că ar avea vreo scuză sau că neputinţa lui ar fi o circumstanţă atenuantă, întotdeauna dezertor în străfundurile inimii, dar acum mai mult ca niciodată: nerăbdător să-şi recupereze copiii, chiar dacă ar fi trebuit să treacă de partea cealaltă a liniilor (copiii pe care îi părăsise în după-amiaza de 19 iulie); să plece din Spania şi să scape de dezastrul comun sau cel puţin de crimele care îi anihilau pe ceilalţi – poate pe profesorul Rossman, asta dacă nu-l găsea el înainte – ca în virtutea unei loterii sinistre. Conştiinţa lui se rotea fără niciun rezultat, într-un monolog accelerat de o indispoziţie asemănătoare febrei; era epuizat tot umblând prin Madrid într-o căutare sterilă, după care revenea în acelaşi punct: a ieşit din metrou la colţ cu Banca Spaniei, pe unde trecuse numai cu o oră înainte, marea faţadă de granit fiind acoperită până mai sus de zăbrele de un potop de afişe: ÎNROLAŢI-VĂ ÎN GLORIOSUL ŞI INVINCIBILUL BATALION AL ŢĂRANILOR, O SĂ VĂ POARTE SPRE VICTORIE! Siluetele unor uriaşe furnale sovietice, seceri şi ciocane, un pumn care zdrobeşte un avion împodobit cu o svastică, un picior încălţat cu o espadrilă ţărănească expulzând de pe harta Spaniei un preot obez, un militar cu galoane, un falangist cu gură de căpcăun, MUNCITORI! INTRAŢI ÎN COLOANA DE FIER SĂ FACEŢI REVOLUŢIA MAI TARE! Lângă gura de metrou viermuia o învălmăşeală de cerşetori, vânzători de lozuri şi ţigări şi cremene, de litografii revoluţionare încă amestecate cu cele religioase, de cărţi poştale şi cărţulii pornografice trecute din mână în mână, băieţi desculţi care anunţau în gura mare primele ziare de seară, cu ştirea obişnuită despre ocuparea iminentă a fortăreţei Alcázar de Toledo. A ATACA ÎNSEAMNĂ A ÎNVINGE! TOŢI LA ATAC CA UN SINGUR OM! CU SÂNGELE NOSTRU VOM SCRIE PAGINA CEA MAI SUBLIMĂ DIN ISTORIA GLORIOASĂ A MADRIDULUI! Printre oamenii care se plimbau la ora aperitivului printre grădini şi mesele cafenelelor, sub coroanele platanilor, a recunoscut spatele drept şi ceafa cumnatului Víctor. Apoi, pentru o clipă, l-a pierdut din vedere; a crezut că l-a confundat; în loc să traverseze imediat ca s-o apuce spre strada unde Negrín îi spusese că se afla Alianţa Intelectualilor, a grăbit pasul ca să-l ajungă pe Víctor, care fără nicio îndoială întorsese capul într-o parte, de parcă ar fi presimţit că cineva îl urmăreşte. De aproape era şi mai greu de

recunoscut: foarte brunet, cu o barbă de mai multe zile, cu cămaşa descheiată şi mânecile suflecate, cu pantalon de catifea reiată şi espadrile, cu ochelari de soare.

— M-ai speriat, cumnate. Nu te opri! Vorbeşte-mi!

— Ce mai cauţi în Madrid?

— Dar tu ce mai cauţi?

— Caut un prieten.

— Mergi mai repede! N-ai să mă denunţi.

— Mă gândeam că poate ai trecut dincolo.

— Nu mai are rost. Ai noştri o să ajungă în curând. Iar noi, cei care suntem aici, avem multe de făcut.

— Eşti un nesăbuit. Cel puţin puteai să te ascunzi.

— Asta şi fac acum, dacă tu nu-mi stai în cale. La lumina zilei şi printre oameni nu sunt în primejdie. Doar n-ai vrea să stau ca un iepure în vizuină şi s-aştept să mă vâneze!

— Ştii ceva despre familie?

— Nu te opri, ce naiba, mergi mai departe! Nu te uita în faţă. La colţ e o patrulă care cere actele la control.

— Tu ai ceva?

— Tu însă ai sigur acum, că ai tăi sunt la putere. Nu pentru mult timp.

Ignacio Abel a văzut cu coada ochiului miliţienii la capătul aleii. Dacă s-ar fi întors acum, l-ar fi pus pe Víctor în pericol. Poate dacă îşi continuau drumul şi el îşi arăta permisul, nu aveau să-l bănuiască pe însoţitorul său. O ceată de copii gălăgioşi înconjuraseră căruciorul unui vânzător de arahide, tras de un măgar mărunt. O sobiţă de tablă răspândea aroma îmbietoare a arahidelor proaspăt prăjite. Vânzătorul îşi lăuda marfa cântând rime absurde în timp ce răsturna cu o paletă conţinutul cuptorului mobil sau umplea cornete subţiri, din hârtie maronie de împachetat. Unul dintre miliţieni ţinea o puşcă în poziţie orizontală. Celălalt examina documentele unei femei şi ale unui bărbat care mergeau braţ la braţ. Fumul de la sobiţa cu alune îi venise lui Ignacio Abel drept în faţă când se pregătea să scoată portofelul fără să-i fi fost cerut. A închis ochii şi, când i-a deschis, Víctor nu mai păşea alături de el.

— Revoluţia e o chirurgie necesară, i-a spus Bergamín, cu palmele unite, ţinute vertical dinaintea chipului său uscăţiv, bărbierit foarte bine sau spân, într-un cabinet cufundat în

penumbră, cu panoplii de arme şi cărţi mari, legate în piele pe rafturi de lemn întunecat la culoare, unde abia dacă răzbăteau, de îndată ce se închidea uşa, ropotul maşinilor de scris şi glasurile din birouri, şi ritmul puternic şi constant al tiparniţelor.

Am căutat adresa pe o hartă şi am mers pe o stradă îngustă, în spatele pieţei Cibeles, pe Marqués de Duero, până am găsit numărul 7: nişte zăbrele, o clădire din cărămidă cu acoperişul în stil mudejar, o marchiză de fier şi sticlă deasupra scării de acces, unde atunci când a intrat Ignacio Abel a văzut în mijlocul vacarmului de oameni ocupaţi să transporte pachete cu ziare într-o furgonetă, un bărbat blond şi cam gras, foarte surâzător, cu o înfăţişare familiară, deşi nu reuşea să-l identifice, poate pentru că acum era îmbrăcat în miliţian, cu o salopetă albastră impecabil de curată, curele strălucitoare şi un aparat de fotografiat la bandulieră, în loc de puşcă. Văzându-l de mai aproape, şi-a dat seama că era poetul Alberti. Ochii lui Alberti s-au oprit un moment asupra lui, limpezi şi de îndată absenţi, poate pentru că ştia vag cine era, dar nu considera necesar să-l salute. Când a trecut pe lângă el a simţit miros de briantină şi colonie. A întrebat de Bergamín, minţindu-l că venea din partea fratelui său arhitect şi o secretară măruntă, care purta la centură un pistol într-un toc de piele, l-a condus spre cabinetul lui. Bergamín însă îşi amintea de el: în ultimii ani îi publicase câteva articole în revista sa *Cruz y Raya.* Aproape că pot să-l văd, de parcă aş fi fost chiar eu cel care s-a aşezat în faţa lui, cel care îşi drege glasul şi înghite în sec înainte să înceapă să-i explice, tatonând terenul în căutarea tonului adecvat, motivul vizitei, momentul când au sosit bărbaţii metodici să-l ia pe profesorul Rossman, după ce i-au percheziţionat camera cu meticulozitate: e mai slab, cu faţa mai trasă ca oricând, cu nasul mai ascuţit, vârful umed, roşietic, din cauza unei răceli care îl obligă să şi-l şteargă din când în când, ochii mai mici sub sprâncenele foarte dese, vocea firavă, nazală din pricina aceluiaşi guturai, linia dreaptă despărţindu-i părul lins, foarte negru.

— ... tăietura, în mod obligatoriu, trebuie să fie sângeroasă, spune, trăgând aer în piept şi respirând pe nas; dar ceea ce contează nu e de fapt sângele vărsat, ci igiena operaţiei. Întotdeauna se găseşte sânge destul, aşa cum se străduiesc să ne amintească duşmanii noştri, care nu au nicio rezervă să-l

verse. Aţi aflat deja despre râurile de sânge care curg acolo unde au învins, în Sevilia, Granada, Badajoz. Pentru ei, nu există scrupulele morale care pe noi ne paralizează în fiecare clipă. Prin urmare, ceea ce trebuie să ne frământe pe noi în acest ceas glorios şi tragic nu este volumul sângelui vărsat în contul revoluţiei, ci eficienţa, iar în acest moment este, totuşi, cu putinţă să încapă loc de îndoială. Poporul spaniol acţionează cu un instinct justiţiar foarte apropiat de specificul rasei, dar şi cu o anarhie atavică şi care se poate întoarce împotriva lui, dacă nu este călăuzită pe calea cea bună. Ce talent pentru improvizaţie, ce instinct infailibil, inclusiv în limbaj! De îndată apar cuvinte şi expresii noi, care par să fi existat dintotdeauna. Cărui geniu al scheciului i-a venit expresia minunată „a trimite la plimbare”? Sau alta, care se foloseşte şi ea acum, „a împunge pe cineva”, din sursa inepuizabilă a limbajului taurin, aflată chiar în miezul esenţei spaniole ireductibile? Nu vă uitaţi aşa de urât la mine! Şi eu regret la fel de mult ca dumneavoastră excesele care s-au produs, dar ce puţine sunt în comparaţie cu marea înţelepciune a eroismului instinctiv al poporului. Şi în orice caz nu noi am început războiul şi e drept ca pedeapsa sângelui vărsat să cadă asupra complicilor celor care l-au provocat. Nu vă scandalizaţi nici de sânge, nici de foc. A fost necesar. Obligatoriu. Apărare, şi nu atac din partea noastră. Îmi amintesc acel articol al dumneavoastră în care elogiaţi capacitatea extraordinară de adaptare a arhitecturii populare spaniole. Oare acum nu se întâmplă acelaşi lucru? Poporul spaniol, obişnuit cu sărăcia, se chiverniseşte cu ce are la îndemână. Se răzvrăteşte armata neloială? Poporul se organizează în miliţii şi în trupe de gherilă, la fel ca în 1808 împotriva francezilor, cu acelaşi instinct latent mai bine de un secol, ia ce-i pică la mână, cel mai banal lucru devine epic, salopeta albastră proletară, transformată în nouă uniformă, fără antipatia uniformităţii militare. De aceea am vrut eu să-i dăm acest nume revistei. *Salopeta albastră*[80]. Oare nu e mai bun decât cel pe care l-a dat Neruda revistei sale, *Calul verde*[81]? Un cal verde, dacă staţi să vă gândiţi, e o prostie. Salopeta albastră e o chestiune foarte serioasă. Ar trebui, dacă mă gândesc mai bine, să ne scrieţi ceva. Nu e recomandabil să umblaţi de colo până colo, întrebând unde ar putea fi un

[80] *Mono Azul,* în lb. sp. (n. tr.).
[81] *Caballo Verde,* în lb. sp. (n. tr.).

suspect, fără să aveţi un merit vizibil, mă înţelegeţi doar, fără să vi se recunoască o dispoziţie clară de a pune umărul la cauza noastră. Ora intelectualilor puri a trecut, în cazul în care a existat vreodată. Uitaţi prin ce ruşine trec Ortega, Marañón, Baroja, trădătorul ăsta mizerabil care s-a dovedit a fi Miguel de Unamuno. Presupun că ştiţi ce a păţit bietul Lorca în Granada...

— Am auzit ceva, dar nu-mi venea să cred. Se aud atâtea lucruri care par să fie adevărate, apoi se dovedesc a fi simple zvonuri.

— Văd că dumneavoastră sunteţi dintre cei care încă mai au îndoieli. Dintre cei care cred că propaganda noastră este exagerată şi că inamicii noştri nu sunt atât de sângeroşi precum spunem noi. Dumneavoastră încă mai conservaţi scrupulul umanist de a nu trage o linie despărţitoare între ei şi noi; nu vreţi să acceptaţi că noi avem toată dreptatea, iar ei, toată animalitatea şi toată barbaria. Cum era butada aceea a lui Unamuno? Hunii şi Halţii[82]? Tocmai el, care părea să se afle deasupra tuturor latră acum împotriva Republicii, lingând pintenii militarilor şi inelele episcopilor, după principiile lui, apărătorii Civilizaţiei Creştine, cu toate majusculele de rigoare. Uitaţi-vă ce fac când intră în satele din Extremadura, cum se poartă. Slujitorii patriei îi vânează pe compatrioţi la fel ca italienii pe băştinaşii negri din Abisinia. Nu urmăresc victoria militară, ci exterminarea. Şi oare trebuie să ne mai mustre pe noi conştiinţa pentru că poporul, în legitimă apărare, îşi face dreptate cu propriile mâini?

— Prietenul meu nu a făcut nimic, sunt sigur. A fost luat aşa cum poate fi luat oricine. Nu cred ca asta să fie dreptatea.

— Dacă este nevinovat, iar pentru mine faptul că dumneavoastră îl creditaţi serveşte drept garanţie incontestabilă, nu vă îndoiţi că va fi pus în libertate.

— Nu ştiţi unde aş putea să-l caut?

Bergamín a rămas pe gânduri, cu coatele pe masa mare de mahon, cu mâinile lipite şi drepte, cu vârfurile degetelor foarte slabe sub nasul puţin umed, cu ochii închişi, într-o atitudine de

---

[82] În spaniolă, expresia *los hunos y los hotros,* exploatează pronunţia identică a lui *unos* („unii” – pronume indefinit) şi a lui *hunos* („hunii” – substantiv comun). *Hotros* este un cuvânt format prin antepunerea consoanei mute *h* la pronumele indefinit *otros.* O posibilă interpretare a acestei expresii este identitatea dintre cele două tabere în agresivitate şi barbarie (n. tr.).

reculegere cu oarecare aer religios.

— Sunteţi pe deplin sigur că prietenul dumneavoastră nu a ieşit prin nimic în evidenţă? Nu cumva are vreun contact cu ambasada germană?

— A trebuit să plece din ţară când Hitler a preluat puterea. Dacă nu ar fi primit Crucea de Fier în război, l-ar fi băgat la închisoare.

— Era un bărbat cu clare simpatii antifasciste?

— De ce „era”?

— E un fel de-a spune. Maşina care l-a luat avea vreun semn distinctiv?

— Niciunul. Nici fiicei lui nu i-au arătat vreo autorizaţie.

— În vremurile astea, cine se mai gândeşte la autorizaţii? Dumneavoastră nu vă daţi seama cât de urgentă este lupta în care ne-am aruncat. Nu putem permite ca în numele respectării unei legalităţi caduce şi abolite să ne scape vreun duşman.

— Profesorul Rossman nu este un duşman.

— Dacă într-adevăr nu e, de ce l-au arestat?

Ignacio Abel a înghiţit în sec, răsucindu-se stânjenit pe scaunul cu filigrane pseudomedievale, în biroul din esenţe de lemn nobil şi panoplii care ar fi fost idealul socrului său, don Francisco de Asís. Simţea că e periculos să continue să vorbească, şi cu toate astea nu s-a oprit: îşi auzea propriul glas.

— Pentru că arestează pe oricine. Umblă pe străzi cu automobile confiscate închipuindu-şi că sunt gangsteri din filme, punându-şi nume din filme proaste, Şoimii Republicii, Patrulele Zori de Zi, Justiţiarii Roşii. Nu-mi spuneţi că aşa se fac lucrurile, Bergamín. Nu există poliţie, nu există Garda de Asalt? Eşti oprit pe stradă, îţi pun puşca în piept fără aproape să ştie s-o mânuiască, iar uneori nici măcar nu ştiu să citească numele din acte...

— Vă consideraţi superior unui soldat din popor pentru simplul fapt că aţi avut privilegiul de a fi învăţat să citiţi şi să scrieţi? Cel care îşi impune acum legile este poporul, iar oameni ca dumneavoastră şi ca mine au opţiunea să ne unim cu el sau să dispărem împreună cu clasa în care ne-am născut. Poporul este atât de generos în victoria lui, că ne dă o posibilitate de mântuire atât de radicală precum cea adusă cândva de Hristos.

— Ce mai victorie! Cu fiecare zi ce trece, inamicul este tot mai aproape de Madrid.

A vrut să adauge, aproape că s-a auzit pe sine rostind: noi nu ne-am născut în aceeaşi clasă socială; tatăl dumneavoastră era ministrul regelui Alfonso al XIII-lea, iar al meu, diriginte de şantier; dumneavoastră v-aţi născut la primul etaj al unei clădiri din Piaţa Independencia, iar eu, în adăpostul portarului de pe strada Toledo. Dar nu a spus nimic. A înghiţit din nou în sec, cu spatele ţeapăn pe scaunul sculptat, gâtuit de nodul cravatei. Bergamín şi-a şters din nou nasul cu aceeaşi batistă şifonată, şi-a frecat mâinile cu delicateţe învăluitoare, l-a privit o clipă în tăcere pe Ignacio Abel, pe deasupra întinderii baroce a mesei acoperite cu o husă de piele, pe care se aflau obiecte de scris de o vechime contrafăcută, false călimări şi pene de argint, cuţite de deschis plicurile, sub formă de pumnal de Toledo şi vrafuri de probe de tipar cu antetul revistei *Salopeta albastră.* I-a vorbit de parcă ar fi recitat din vreunul din articolele de fond dictate zilnic vreunei secretare, plimbându-se dintr-o parte în alta a cabinetului, încântat de scârţâitul ghetelor de piele, oprindu-se uneori cu aer gânditor lângă vitraliile ferestrei ce dădea spre curtea interioară a palatului, cu palmele drepte unite înaintea feţei, mirosindu-şi unghiile.

— Eu vă apreciez, domnule Abel. Îmi plac articolele pe care le-aţi scris pentru noi, apoi fratele meu mi-a vorbit foarte bine despre munca dumneavoastră şi m-a asigurat că sunteţi un republican în toată puterea cuvântului. Dar nu fiţi credul. În noile timpuri nu încap mofturile şi menajamentele vechii politici burgheze, cu neimplicarea şi legalismele ei. Nu poporul a aprins scânteia rugului în care arde azi toată Spania, însă poporul va fi cel care va ieşi învingător din această bătălie şi cel care va dicta termenii victoriei. În clipa de faţă nu e loc pentru defetism şi nu se va arăta înţelegere faţă de cei doar căldicei. Spuneţi că se comit greşeli, excese? Sigur că da. Sunt inevitabile. S-au comis şi în timpul Revoluţiei Franceze şi al celei din Rusia. Când un râu mare îşi iese din matcă, mătură totul în cale. Canalele acelea uriaşe şi hidrocentralele care se construiesc acum în Uniunea Sovietică nu s-ar putea realiza, dacă nu s-ar şi distruge ceva. Şi oare ce sacrificii nu vor fi necesare pentru a încheia colectivizarea agriculturii, pe care aici nici nu îndrăznim să ne-o imaginăm? Aici, Republica a încercat o modestă reformă agrară şi uitaţi-vă cum s-au răzvrătit împotriva ei latifundiarii şi veşnicii lor slujitori, militarii şi preoţii. Orbirea propriului egoism i-a

împins la ruină. Ei au început să verse sânge şi acum sângele se revarsă asupra lor. Amintiţi-vă de versetul biblic: „Sângele lui asupra noastră şi a copiilor noştri”[83]...

— Dar nu se face dreptate ucigând oameni nevinovaţi.

— Dumneavoastră îmi vorbiţi despre o justiţie legalistă, de o nevinovăţie şi de o vină individuală. Dar forţele istorice acţionează la o scală cu mult superioară, şi anume cea a marilor coliziuni între clase. În natură nu contează indivizii, ci speciile. Nici dumneavoastră, nici eu nu suntem nimic luaţi izolat, iar destinul nostru personal înseamnă foarte puţin, asta dacă nu ne unim cu unul din marile curente care chiar acum se înfruntă în Spania. Ce făceam cu toţii înainte de aprilie 1931, fiecare absorbit în propriile-i lucruri, elaborând himere, închipuindu-ne că urzeam conspiraţii împotriva regelui? Ne-am alăturat forţei poporului pe 14 aprilie şi am intrat în iureşul care a înlăturat monarhia. Sau suntem un popor, sau nu suntem nimic, reziduuri ale unor specii sortite pieirii...

S-a auzit ţârâitul telefonului. Bergamín s-a dat într-o parte ca să răspundă, încuviinţând în timp ce asculta, acoperindu-şi gura atunci când vorbea, minute îndelungate. A pus receptorul în furcă şi când s-a întors părea că îi era greu să-şi amintească cine se afla în faţa lui. S-a ridicat în picioare, slab şi puţin adus de spate, prea firav pentru haina de piele de aviator sau tanchist, nepotrivită în acel cabinet, pentru căldura sfârşitului de august.

— O să mă ajutaţi să-l găsesc pe profesorul Rossman?

— Nu vă faceţi griji pentru nimic. Dacă prietenul dumneavoastră nu a făcut nimic, o să apară în cele din urmă. Nu sunt în măsură să dau asigurări, dar vă dau cuvântul meu.

Bergamín trebuie să fi apăsat vreun buton ascuns, pentru că secretara în uniformă şi cu pistol la centură a apărut în uşă.

— Abel, a spus Bergamín fără să ridice vocea, stând tot în picioare, cu mâinile lăsate pe masă, cu degetele subţiri foarte depărtate, întorceţi-vă cât mai curând pe aici. Nu putem să ne lipsim de oameni ca dumneavoastră. Trebuie să ne ajutaţi să salvăm patrimoniul artistic al poporului spaniol. Barbarii trec totul prin foc şi sabie. În vremurile astea tulburi, e bine pentru dumneavoastră să se ştie că sunteţi de partea celor loiali.

---

[83] *Evanghelia dupa Matei,* 27:25 (n. tr.).

30

Poate că era deja mort când eu îl ascultam pe Bergamín, se gândeşte acum, amintindu-şi de vocea cu inflexiuni de flaut şi uşor monotonă în penumbra vitraliilor, de mâna lungă şi rece, şi totuşi asudată, poate din cauza răcelii, osoasă şi totodată moale, mâna unui bărbat friguros şi firav, în haine de aviator sau explorator, care se uita o clipă în ochii celuilalt, iar apoi îi pleca pentru a continua să vorbească, în timp ce degetele lui subţiri se jucau cu un coupe-papier în formă de sabie de Toledo, care trebuie să le fi aparţinut tot stăpânilor expropriaţi şi fugari ai palatului. Poate că profesorul Rossman era deja mort sau aştepta să fie ucis în bezna unui beci sau a unei pivniţe umede a vreunui palat transformat în închisoare, în vreo cazarmă militară sau chiar la locul execuţiei, iar eu aş fi putut să ajung la timp să-l salvez, dacă aş fi avut mai multă pricepere sau mai multă îndrăzneală, sau dacă nu mi-aş fi pierdut speranţa să caut în continuare, sau dacă nu m-aş fi încrezut zadarnic în ajutorul lui Bergamín, sau dacă aş fi insistat mai mult faţă de Negrín, care a reuşit să salveze atâta lume, pe propriul său frate, un călugăr pe care l-a ajutat să scape în Franţa, „şi nu fără greutate”, după cum i-a spus, „de parcă fratele meu, sărmanul, ar fi fost un conspirator sau un adept al insurgenţilor, el, care nu mai ieşise din mânăstire de douăzeci de ani”. Trebuia să aştepte, i-a spus Bergamín, privindu-l o clipă în ochi din ochii lui umbriţi de sprâncenele foarte stufoase, mici şi umezi din cauza răcelii, fără să-l însoţească până la uşa cabinetului pseudogotic şi pseudomudejar; trebuia să aibă încredere, să nu dea crezare minciunilor din propaganda duşmanilor care reuşiseră să umple ziarele străine cu ştiri despre crimele şi abuzurile *comise* pe teritoriul nostru şi de fotografii trucate cu profanări de biserici şi de miliţieni îndreptându-şi armele spre nişte sacerdoţi nevinovaţi, de parcă ar fi fost martorii unei noi persecuţii împotriva creştinilor, tocmai ei, care încălcaseră primii mesajul evanghelic, care incitaseră şi binecuvântaseră vărsarea de

sânge nevinovat, a spus Bergamín. A mai ridicat vocea – deşi nu foarte mult, fiindcă era răguşit – ca să-i dea instrucţiuni secretarei: „Mariana, ia-i dumneata adresa şi numărul de telefon camaradului Abel şi obţine cât mai repede legătura cu Direcţia Generală pentru Siguranţă.” A zâmbit palid, din capătul celălalt al mesei uriaşe, sculptate, după cum a observat Abel, cu luxul decadent al aristocraţilor spanioli, cu brutala etalare spaniolă a banilor, apoi şi-a dus din nou batista la nas, slab ca o pasăre, strănutând de data aceasta în spatele uşii închise, tocmai când Ignacio Abel îi dădea numărul de telefon şi adresa secretarei, o femeie tânără, atrăgătoare, de o frumuseţe severă, cu ochii foarte limpezi şi părul scurt, pieptănat cu cărare. Poate că o cunoscuse într-o altă epocă şi nu-şi mai amintea, poate că pantalonii, cămaşa de miliţian şi pistolul de la centură o făceau să pară necunoscută. „Întrebaţi de mine atunci când o să sunaţi. Mariana Ríos. Vă scriu aici numărul meu de telefon. Deşi ştiţi prea bine că nu întotdeauna se poate face legătura.” Trebuie să fi greşit drumul când a căutat ieşirea şi a ajuns să străbată fără voie un salon vast, cu scuturi nobiliare şi stindarde pe pereţi, cu un şemineu enorm, cu pretenţii medievale, cu armuri probabil autentice aşezate la colţuri, unele dintre ele cu chipie miliţieneşti lăsate într-o parte pe morioane. Pe o masă lungă de sufragerie, trasă spre perete şi transformată în estradă, o mică orchestră repeta un vals burlesc, cu intervenţii sincopate de saxofon şi trompetă şi bătăi de tobă. Hamali tineri aduceau cufere mari şi le lăsau deschise pe podeaua de lemn, schimbând glume şi ţigări cu fetele care îngenuncheau înaintea lăzilor, scoţând cu gesturi teatrale rochii de seară, vechi uniforme de gală, fracuri cu poalele lungi, pălării cu pene de struţ. Un miliţian bătea pas de defilare cu o halebardă pe umăr, un tricorn de diplomat înfundat pe cap până la sprâncene şi o ţigară fumegândă în colţul gurii. Orchestra a început să cânte un foxtrot, iar două fete s-au urcat pe estradă bătând ritmul cu lovituri de tocuri ce răsunau sub tavanul acoperit cu casete ornamentale, una dintre ele cu o tiară de pene şi briliante false pe faţa mică şi rotundă. Dintr-o parte venea ropotul maşinilor de scris, o cadenţă sonoră de linotipii în funcţiune. Mirosul de cerneală se amesteca cu cel de camfor şi de praf de pe hainele recent exhumate din marile cufere cu încuietori aurite şi etichete de hoteluri internaţionale şi transatlantice. Pe holuri era

dezordine ca după o mutare, tablouri puse unul peste altul lângă pereţi, vrafuri de cărţi dărâmate, teancuri de ziare şi de anunţuri proaspăt tipărite. Cu ajutorul unei dalte şi al unui ciocan, un miliţian a spart uşile unui şifonier, iar din acesta a început să se prăvălească o adevărată cascadă de pantofi de tot felul, bărbăteşti şi de damă, de lac, de satin, ghete şi papuci, toţi noi, de parcă nu ar fi fost folosiţi niciodată, revărsându-se peste parchetul murdar de praf şi de hârtii şi de mucuri de ţigară. În curtea palatului, poetul Alberti îşi îndrepta aparatul de fotografiat spre un grup de demnitari cu aer străin şi intelectual – ochelari rotunzi, perciuni foarte îngrijiţi, priviri iritate sau nerăbdătoare. Le cerea să se strângă mai mult, mişcându-şi energic mâinile, dând instrucţiuni într-o franceză precară. Unul dintre ei ridica pumnul atunci când părea că Alberti era gata să declanşeze aparatul şi îl lăsa în jos când vedea că pregătirea fotografiei nu era încă gata.

A ajuns acasă la căderea serii, după ce l-a căutat în zadar pe Negrín la Casa Poporului şi la cafeneaua Lion (i se spusese că încă nu se întorsese de la munte: cineva îi repetase zvonul că avea să se instituie un nou guvern şi că Negrín avea să fie ales ministru). A deschis uşa răpus de oboseală şi domnişoara Rossman încă îl mai aştepta, de parcă nu s-ar fi clintit de când o lăsase singură în dimineaţa aceea, aşezată pe marginea scaunului, cu genunchii noduroşi foarte apropiaţi, cu mâinile în poale, în faţa paharului de apă, privind cum cobora lumina în sufrageria părăsită, aproape de balconul deschis ce lăsa să intre freamătul străzii şi şuierul lăstunilor sau detunătura vreunei împuşcături îndepărtate, care putea să fie şi ţeava de eşapament a unui automobil. A inventat piste optimiste, vagi demersuri în birouri administrative care aveau să dea fără îndoială un rezultat favorabil. S-a oferit să o însoţească până la pensiune, doar dacă nu prefera să rămână, cel puţin în noaptea aceea, în casa lui, unde se găseau destule dormitoare. Domnişoara Rossman s-a îmbujorat uşor când l-a refuzat: mulţumită locului ei de muncă avea un permis cu care putea să circule fără niciun pericol prin Madrid şi încă mai avea timp să ajungă acolo până să se înnopteze de tot.

— Nu vă faceţi griji, i-a spus Ignacio Abel, auzind lipsa de convingere din propria-i voce. Nu pare să fie ceva grav.

— Dar ştiţi unde îl ţin arestat?

A privit-o înainte să-i răspundă, căutând tonul adecvat pentru ca tăgăduirea să nu fie prea dezamăgitoare.

— Ştiţi şi dumneavoastră că într-o împrejurare precum cea de faţă lucrurile sunt complicate. Dar cel puţin există siguranţa că tatăl dumneavoastră nu se află în mâinile unor oameni cu neputinţă de controlat. Persoane influente mi-au dat cuvântul lor că fac tot posibilul să-l găsească. Gândiţi-vă că tatăl dumneavoastră este o eminenţă internaţională.

— La fel era şi García Lorca.

— Dar pe García Lorca l-au ucis ceilalţi. E o diferenţă.

De data aceasta domnişoara Rossman a fost cea care l-a privit pe el fără să spună nimic. I-a întins mâna puternică şi cam masculină, cu palma foarte aspră. A ieşit uitându-se în podea, părul lins atârnându-i de o parte şi de alta a feţei, retezat în mod expeditiv, ca dintr-o singură tăietură a foarfecelor la nivelul bărbiei. A coborât pe scări fără să facă zgomot cu pantofii ei cu talpa dreaptă şi trebuie să fi privit tot în pământ când a traversat holul de la parter (fără să-şi dea seama că portarul o observa de la adăpostul lui, acum mai atent ca niciodată la cine intra şi ieşea, mereu cordial cu patrulele de miliţieni care supravegheau cartierul acesta de oameni suspecţi din punct de vedere politic, pustiu pe timp de vară, dar mai ales pustiit de spaimă, plin de apartamente încuiate şi întunecate, unde poate se ascundeau duşmani sau se oficiau mise în secret, sau se încerca să se prindă pe timp de noapte posturile de radio de pe partea cealaltă a noii frontiere). Doar când a ieşit pe stradă şi-a ridicat ochii cu suspiciunea că ar fi putut fi urmărită, cu speranţa de a găsi un tramvai care să o ducă în centru, o femeie singură, străină, ieşind în evidenţă în ciuda capului plecat, a pantofilor cu talpă joasă, a atitudinii paşnice, de voită invizibilitate. Şi în timp ce Ignacio Abel o vedea cum se îndepărtează privind de la balcon (cu plante ofilite, cu pământul tare în ghivecele de care Adela se ocupa cu atâta grijă), profesorul Rossman poate era deja mort, pe podeaua de ciment a unui beci sau într-un şanţ, sau într-un canal de scurgere, sau lângă vreun gard la periferia Madridului, mort şi fără nume, fără niciun document de identitate în buzunare, în care se vor fi aflat doar acele obiecte absolut banale, adesea uitate şi găsite apoi cu oarecare surprindere când te îmbraci cu aceiaşi pantaloni sau cu aceeaşi

jachetă, lucruri pe care nimeni nu se oboseşte să le fure de la un cadavru: jumătatea zdrenţuită a unui bilet la cinematograf, o monedă de cupru adăpostită parcă într-o cută aproape inaccesibilă, o cutie de chibrituri sau un băţ de chibrit singuratic sau un mic creion dublu, roşu şi albastru, foarte tocit, dar încă folositor, dintre cele pentru subliniat, ascuţite la ambele capete: orice obiect banal încă era fascinant pentru profesorul Rossman prin misterul smerit al utilităţii sale. Dar el, care avea mereu degetele ocupate, pipăind ceea ce ochii miopi nu-i puteau revela, jucându-se în mod reflex cu orice lucru aflat pe masă sau în buzunar (buricele degetelor lui, prelungiri tactile mişcându-se cu aceeaşi vitalitate perpetuă şi autonomă cu care orbii palpează obiectele sau ating uşor suprafeţele), a murit cu mâinile legate la spate, cu o bucată aspră de funie adâncită mai târziu în pielea foarte umflată şi vânătă. Cât de ciudat era să fi venit să moară într-o asemenea ţară, se gândea, cu fatalismul supus şi parcă hipnotizat al celor care se lasă împinşi în remorca unui camion şi apoi coboară de acolo cu docilitate şi sunt purtaţi fără să opună rezistenţă spre un perete împroşcat deja de sânge şi ciupit de gloanţe sau pe buza unui şanţ, şi strâng din ochi ca să se ferească de razele farurilor aprinse, în faţa cărora nişte siluete decupate în contralumină îşi pregătesc armele. Ce loc îndepărtat îl aşteptase, oare, pentru a fi ultimul pe care avea să-l vadă – umbrele pinilor din parcul Casa de Campo, poate cerul scânteietor de stele în albastrul întunecos al nopţii de început de septembrie, pe când începuse deja să se lase răcoarea?

„Dacă nu a făcut nimic, nu sunt motive de îngrijorare”, îi spusese Bergamín, cu vocea lui egală, cu inflexiuni de flaut. Şi-a frecat mâinile după ce s-a ridicat în picioare de partea cealaltă a mesei din cabinetul său, iar profesorul Rossman poate că era mort deja de câteva ore. Sau era încă viu şi l-au ucis exact în noaptea când fiica lui a ajuns la pensiune şi s-a închis în camera unde nimeni nu făcuse ordine în absenţa ei şi când Ignacio Abel a închis balconul, după ce a văzut-o cum se îndepărtează spre colţul străzii O’Donnell. Şi-a dat seama că nu mâncase nimic toată ziua cât timp umblase dintr-o parte în alta a Madridului, nimic altceva decât un cornet de arahide prăjite, cumpărate de la vânzătorul ambulant de pe aleea Recoletos după ce ieşise de la Alianţa Intelectualilor. Brusc l-a lovit o foame cruntă. A găsit

în bucătărie o conservă de sardine în ulei şi a mâncat-o aşezat la masă, punând dedesubt o foaie dublă de ziar despăturită, înmuind bucăţi de pâine tare în uleiul gros, scormonind cu furculiţa pe fundul cutiei, fără să-i pese de petele care se extindeau pe hârtia tipărită, sub becul fără abajur, care în alte vremuri le luminase pe servitoarele trebăluind de colo până colo, în acest colţ al casei unde el aproape că nu mai intrase niciodată înainte. A mânca singur era ceva primitiv; sila de a pune o faţă de masă şi de a şterge înainte suprafaţa de lemn şi de a căuta un şervet care să nu fie murdar. Şi-a şters degetele pe foaia pătată de ziar şi a lăsat deasupra ei cutia de conservă goală şi furculiţa cu vârfurile sclipind de ulei, care a doua zi aveau să păstreze firimituri întărite şi solzi de sardină. De fapt, acorda atenţie numai hainelor, pe care soţia portarului le spăla şi le călca o dată pe săptămână. Portarul îi sugerase că tot ea putea să urce din când în când şi să-i facă ordine prin casă – provizoriu, doar până când se lămurea situaţia, chiar dacă asta nu părea să mai dureze prea multă vreme, încă două sau trei săptămâni şi totul avea să se încheie, iar doamna, şi copiii, şi cele două servitoare puteau să se întoarcă din partea cealaltă a Sierrei – dar lui îi repugna ideea să ştie că-l spionau amândoi, că fac cercetări pe care aveau să le dezvăluie apoi cine ştie cui, sau pur şi simplu îi era ruşine să vadă neglijenţa care invadase totul de când era singur, praful, ziarele aruncate pretutindeni, cearşafurile murdare în patul lăsat mereu nefăcut, mirosul urât şi mucegaiul din bucătărie şi din baie (dacă Adela ar intra pe neaşteptate şi l-ar vedea, dacă servitoarele ar trebui să înceapă să cureţe şi să le pună pe toate în ordine, câte nu şi-ar mai spune între ele în şoaptă). A încercat să ia legătura cu Negrín de la telefonul din cabinet, iar tonul s-a auzit îndelung fără să răspundă cineva. A format numărul dat de secretara lui Bergamín şi, când se pregătea să lase receptorul în furcă fiindcă nici aici nu-i răspundea nimeni, a auzit o voce de femeie care vorbea foarte tare şi care l-a întrebat cine e, fără să reuşească să înţeleagă, pentru că se auzea o zarvă de glasuri dominată de aceeaşi muzică a orchestrei care făcea repetiţii în dimineaţa trecută. Nu, Mariana Ríos nu era, nici camaradul Bergamín, cel mai bine era să sune a doua zi la prima oră, trebuia să închidă pentru că nu auzea nimic. La acelaşi receptor auzise vocea lui Judith Biely. La această masă se aşezase de multe ori pentru a-i

scrie sau pentru a-i citi iar şi iar scrisorile şi, întrucât uita să încuie uşa, Adela sau Miguel ori Lita intrau uneori pe neaşteptate şi el nu mai avea timp să ascundă scrisoarea sub un document pe care se prefăcea că-l studiază sau să o păstreze în sertarul cu cheia minusculă. Acum îşi închipuia că îi compune o scrisoare pe care nu ştia unde ar fi putut să i-o trimită şi îi lipsea puterea să elibereze masa şi să caute o foaie de hârtie şi să-şi încarce stiloul. Simţea cu înverşunată mâhnire că uitarea îl ştergea din viaţa ei: chiar în acea clipă, în acea noapte, în timp ce profesorul Rossman aştepta într-o pivniţă cufundată în beznă, printre alţi condamnaţi, să vină să-l caute sau era deja mort şi nimeni nu-i identificase cadavrul, nimeni nu pusese un nume fotografiei de mărimea celei de paşaport sau de viză pe care un funcţionar o lipea cu grijă într-unul din marile clasoare unde erau înregistraţi morţii. A deschis radioul şi a auzit cum un crainic cu voce vibrantă anunţa încă o dată recucerirea Aragónului şi înaintarea imuabilă a miliţiilor populare spre Zaragoza. A dat aparatul mai încet pentru a căuta o staţie de emisie inamică, iar la Radio Sevilia o altă voce, foarte asemănătoare cu cea dinainte, chiar dacă mult mai îndepărtată şi acoperită de un ţiuit continuu, proclama rezistenţa eroică a fortăreţei Alcázar de Toledo, valurile hoardelor marxiste zdrobindu-se zadarnic de bastionul vechii Numanţii. Când aveau să se termine toate astea, trebuia să se cureţe nu numai locul de gunoaie şi de cadavre îngropate în grabă, ci şi cuvintele să se păstreze o riguroasă abstinenţă naţională de la adjective: implacabil, imuabil, nepieritor, nestăvilit, impardonabil, inevitabil, înflăcărat, eroic. S-au auzit paşi prin apropiere şi a închis radioul cu o tresărire de spaimă. A închis lumina şi a rămas tăcut în întuneric. A auzit voci, printre care şi cea a portarului. Dacă veniseră să aresteze pe cineva, acesta avea să umble pe lângă miliţieni cu aceeaşi slugărnicie cu care îl curta pe el când străbătea holul mare al clădirii. Sunau la o uşă, de partea cealaltă a palierului. A străbătut coridorul lung, păşind cu precauţie. Şi-a dat seama că ceasul de pe perete se oprise. Nu îl mai întorsese de foarte mult timp. S-a apropiat de uşă şi şi-a lipit faţa de vizor, dar nu a auzit nimic, iar pe palier nu era lumină. În beznă şi în singurătate auzea zgomote fantasmatice şi glasurile celor absenţi, clinchetul tacâmurilor din sufragerie de la capătul coridorului, radioul şi vocile servitoarelor şi agitaţia

din bucătărie din capătul celălalt al casei. Dincolo de fantele storurilor închise din cauza alarmelor aeriene, strada Príncipe de Vergara şi orizontul de acoperişuri din Madrid erau cufundate într-o beznă necuprinsă, locuită de aceleaşi spaime precum pădurile din poveştile de demult, pe care el le citea copiilor lui atunci când erau mici. Străfulgerări hipnotice de faruri, sirene. În tăcere, paşii cuiva, o conversaţie, până şi scrâşnetul unei brichete ajungeau în întunecimea dormitorului său cu claritatea unui experiment acustic. S-a lungit pe patul răvăşit fără să se dezbrace de haine şi fără să-şi scoată măcar pantofii şi s-a trezit brusc cu izul greu de sardine urcându-i până în gât şi cu inima zbătându-i-se în piept. Tremura patul, veioza de pe noptieră, casa întreagă, iar el nu înţelegea nimic în confuzia angoasantă din momentul trezirii, nu înţelegea de unde venea vibraţia aceea, acel tunet prelung şi apropiat. Sunetul sirenelor avea să descifreze detunătura: avioanele inamice zburau aproape de pământ şi îşi aleseseră pe îndelete obiectivele bombelor într-un oraş fără altă apărare antiaeriană decât gloanţele nesăbuite ale puştilor şi chiar ale pistoalelor trase de pe acoperişuri împotriva aparatelor de zbor Junkers germane. Nemişcat, cu faţa în sus, cu o lehamite mai mare decât spaima, a simţit una câte una zgâlţâiturile tot mai slabe şi duduitul tot mai îndepărtat al motoarelor. Bombardează cartierele sărace, nu pe ăsta în care ştiu că locuiesc atâţia dintre ai lor. Iar noi nu avem alte aparate de zbor mai bune decât câteva rable franceze din timpul Marelui Război şi nici măcar alarme îndeajuns de puternice, încât să cutremure aerul, ci nişte biete sirene precum cele de la bâlci, de la serbările populare, pe care Gărzile de Asalt le-au montat la motociclete şi le rotesc cu o mână, în timp ce cu cealaltă ţin ghidonul, gonind pe străzile întunecoase. Şuierul şi duduitul profund al bombelor se auzea amestecat cu împuşcături în cascadă. După aceea s-a lăsat o linişte prelungă prin care răzbăteau sirenele ambulanţelor şi clopotele maşinilor de pompieri. În starea de toropeală începea să se înfiripe o amintire neaşteptată şi foarte intensă a lui Judith, stârnindu-i o excitaţie imediată, sunetul scos de articulaţia mandibulelor la începutul orgasmului, mângâiată de el, încordată şi goală alături, aproape rigidă, cu ochii închişi, cu călcâiele atingând uşor cearşaful în timp ce o mână de-a ei îl conducea, făcându-l să încetinească ritmul mângâierii, apăsându-i degetele ca el să apese la rându-i

punctul necesar, cu intensitatea necesară, lubrifiindu-l cu secreţia care le umezea. Deschidea puţin gura, chiar dacă respira pe nas, foarte puternic, gemând uşor, apăsând degetele, strângând muşchii în jurul lor, cu vârfurile picioarelor întinse. În întunericul dormitorului conjugal, unde Judith nu fusese niciodată, între cearşafurile mototolite şi murdare ce nu păstrau nicio urmă din mirosul Adelei, încerca acum să-şi imagineze fără succes că era mâna lui Judith cea care îl atingea, că masturbându-se cu o urgenţă bruscă şi mecanică invoca de fapt corpul lui Judith şi apropierea ei obscenă şi delicată. Dar era în zadar, un spasm inutil şi totul se încheia, lăsându-i doar o nostalgie dureroasă şi sterilă, o senzaţie de ridicol, aproape de ruşine, un bărbat de aproape cincizeci de ani atingându-se singur, în nesomnul unui oraş în vreme de război. De-acum se lumina de ziuă când a simţit că adormea, cu o picătură umedă răcindu-i-se pe pântece, cu remuşcarea de a nu fi pornit de îndată pe străzi să îl caute în continuare pe profesorul Rossman.

S-a trezit cu gândul că era foarte târziu. Dezgustul faţă de sine era aproape la fel de pregnant precum izul de sardine în ulei ce-i persista în gură. Dar nu era nici măcar ora opt. A făcut duş, s-a spălat pe dinţi cu furie, şi-a ras perii cărunţi ai bărbii ocolindu-şi propria privire din oglindă. Cel puţin încă mai curgea apă la robinet şi îi mai rămăseseră haine curate şi călcate în sertarele şifonierului (portarul protesta de câte ori îl vedea coborând cu plasa cu haine murdare: de ce se obosea, pe soţia lui nu o deranja să urce să o ia, chiar el ar fi putut să o facă). Avea să-l caute din nou pe Bergamín. Avea să întrebe din nou pe la birouri, şi în palatele puse sub sechestru şi la secţiile de miliţie pe unde mai fusese şi cu o zi înainte. Avea să meargă la Direcţia Generală pentru Siguranţă, la Casa Poporului, la Cercul de Arte Frumoase, la cinematograful Europa, la cinematograful Beatriz, unde i se spusese că, întrucât beciurile temniţelor erau pline, o parte dintre prizonieri se aflau cu mâinile legate sub pază în aceleaşi săli unde mai înainte se vizionau filme. Îşi potrivea cravata înaintea oglinzii din sufragerie, când a sunat telefonul: era însă domnişoara Rossman, care se scuza pentru că sunase atât de devreme, rămânând tăcută câteva clipe, când el i-a spus că încă nu aflase nimic, dar că nu trebuia să se îngrijoreze, pentru că tocmai atunci se pregătea să plece din

nou să-şi continue căutarea. A sunat la numărul secretarei lui Bergamín şi nu i-a răspuns nimeni. Urgenţa războiului nu făcuse ca orarul birourilor spaniole să fie mai matinal. Şi-a amintit de un afiş care îi atrăsese atenţia la metrou: SĂ MERGEM CU TOŢII PE FRONT! MAI BINE MORŢI DECÂT SĂ DĂM UN PAS ÎNAPOI! REGIMENTUL GLOANŢELOR ROŞII VĂ CHEAMĂ! (*Recrutări de la 9 la 1 şi de la 4 la 7*). Nici măcar „ca să mori în loc să dai un pas înapoi” nu se prelungea orarul administrativ de recrutări. A coborât să ia micul dejun la o lăptărie din apropiere, pe strada don Ramón de la Cruz, cu o tejghea de marmură sclipitoare şi faianţă albă. Părea închisă: bătea într-un anumit fel în persiana metalică şi patronul, care îl cunoştea, îl lăsa să intre, aruncând o privire iute într-o parte şi în alta a străzii, închizând la loc. În viaţa dinainte şi totuşi apropiată, acesta ar fi urcat dimineaţa devreme pe scara de serviciu cu laptele şi untul care le plăcea cel mai mult copiilor, iar vara le vindea îngheţate savuroase din frişcă. Tejgheaua şi pereţii păstrau aceeaşi strălucire albă, dar de pe perete dispăruseră un almanah cu Fecioara Maria de la Almudena şi o stampă înrămată cu Cristul de Medinaceli. „Dumneavoastră vă deschid, pentru că vă cunosc şi sunteţi de încredere, dar spuneţi-mi ce mă fac dacă mi se prezintă vreo patrulă cu muschetoane şi îmi confiscă rezervele pe mai multe zile. Îşi iau un bidon de o sută de litri de lapte şi zic că e pentru miliţienii de pe front sau pentru copiii orfani, apoi mă plătesc cu un bilet de datorie scris de mână pe o bucată de hârtie care poate îmi spuneţi dumneavoastră la ce îmi foloseşte, ridică pumnul şi strigă toţi într-un glas *UHP*! Şi cu asta îşi închipuie că au plătit şi să vedem dacă mai protestează cineva! Ei spun că sunt toţi fraţi proletari, dar eu ce sunt, un burghez? Oare nu m-am trezit zi de zi de la trei sau patru dimineaţa de când eram copil de nu-mi ajungea capul la tejghea? Cine nu munceşte să nu mănânce, aşa s-a zis dintotdeauna. Şi dacă îmi iau rodul muncii mele, ce să mănânc, dacă mă omor muncind? Iar ei ce muncesc, dacă nici măcar nu se sinchisesc să meargă pe front? Iar pe copiii mei ce comitet sau ce Ajutoare Roşii Internaţionale o să-i hrănească, dacă eu trebuie să închid prăvălia pentru că mi-au furat tot sau dacă într-o zi le trăsneşte prin cap să-mi spună că o să-mi colectivizeze lăptăria sau că sunt un insurgent şi am să sfârşesc ciuruit de gloanţe lângă gardul cimitirului Almudena sau pe pajiştea parcului San Isidro? Ce locuri mai aleg

şi ei să omoare oamenii... Iertaţi-mă că îmi vărs amarul în faţa dumneavoastră, don Ignacio, dar ştiu că sunteţi un om de bine şi dacă stau toată ziua fără să vorbesc cu nimeni mi se pare că o să-mi plesnească ţeasta... Credeţi că asta poate să mai dureze mult? Pentru că, dacă lucrurile nu se liniştesc în curând, eu am să rămân şi fără lapte, şi fără cafea peste câteva zile, până şi pliculeţele cu zahăr o să mi se termine. Nu mai vreţi o cafea, din partea casei?" Era un bărbat gras, domol, cu o moliciune onctuoasă a guşii şi a braţelor, alimentată parcă de acelaşi unt excelent şi de smântână groasă vândută clienţilor distinşi, după cum se lăuda mereu, dintre care însă acum nu mai rămăsese aproape nimeni, aproape cu toţii fiind fugari sau ascunzându-se cine ştie pe unde, în timp ce alţii fuseseră scoşi în brânci din casă, după miezul nopţii, şi împuşcaţi nu foarte departe de locul acela, pe maidanele şi terenurile de la marginea cartierului, după ultimele felinare. Vorbea cu Ignacio Abel şi în acelaşi timp era atent la paharul de cafea cu lapte şi la expresia de plăcere sau dezgust care apărea pe chipul lui când o bea, acest client ciudat care nu plecase din Madrid şi care nici nu părea să fie speriat, iar la fiecare câteva secunde ochii neliniştiţi se îndreptau spre uşa închisă pe jumătate, atunci când auzea paşi sau vreun motor trecând pe stradă. Vânzătorul gras şi liniştit care le saluta ceremonios pe doamnele din cartier şi cunoştea diminutivele tuturor servitoarelor trăia acum ascuns în propriul magazin, nevrând nici să-l părăsească, nici să-l închidă, reduta tejghelei albe şi a faianţei albe unde-şi investise toată truda de-o viaţă, trezitul de dimineaţă, la ore inumane, fiecare centimă economisită, servilismul obligatoriu faţă de domni care îi cereau să li se adreseze cu „don" sau „doña" sau „doamnă" şi chiar „doamnă contesă" şi care, cu toate astea, se întâmpla uneori să nu-şi plătească datoriile faţă de el; şi acum, fără să înţeleagă de ce, tocmai el, care nu se băgase în nimic, care nu era politician, trebuia să trăiască speriat, vorbind încet, temându-se că oricine ar fi putut veni ca să-i ia ce era al lui sau ca să-i tragă vreo câteva gloanţe. Teama i se citea în ochii uşor bulbucaţi, în tremurul guşii: vorbea cu Ignacio Abel şi deodată i se vedea în privire că încrederea în vecinul bine cunoscut şi cu aspect respectabil tot nu izbutea să alunge împunsătura fricii, pentru că unii trădau ca să se salveze pe ei înşişi, ca să intre în graţiile unei tagme de călăi, şi cine ştie dacă acest bărbat nu-şi ducea

viaţa mai departe liniştit în cartier tocmai pentru că de fapt era complice cu pistolarii care veneau noaptea să percheziţioneze casele şi să aresteze oameni, care nu se mai întorceau niciodată. Gestul afabil de pe chipul lui dolofan era acelaşi, dar acum teama lăsase un văl de umbră peste privirea care devenise alunecoasă în timp ce încasa preţul cafelei cu lapte şi mulţumea pentru bacşiş. Trebuia să se uite cu atenţie ca să recunoască frica, pentru că se ştia că manifestarea ei deschisă ar fi fost un semn care l-ar fi trădat şi cu atât mai mult în acest cartier, la fel ca acela de a cumpăra bujii de o anumită intensitate pentru a putea prinde în camerele bine închise posturile de radio ale inamicului sau ca acela de a te strecura într-o duminică dimineaţa, foarte devreme, pe uşa laterală a unei biserici care încă nu fusese transformată în garaj sau în magazie, unde încă se oficiau mese.

Însă teama se putea desluşi pentru cine privea cu mai multă atenţie şi pe chipurile care lăsau să se vadă o siguranţă mai fermă sau mai insolentă: cel a portarului, de exemplu, cu o atitudine slugarnică în ciuda salopetei albastre, a curelelor şi a băştii, de parcă încă ar mai fi purtat livreaua şi cascheta înaintea locatarilor înstăriţi sau doar suspecţi, pe care poate urma să-i denunţe; chiar dacă acum ridica pumnul de pe trotuar când trecea defilarea, îşi amintea prea bine când, într-un grup de distribuitori şi servitoare din vecinătate, luase apărarea partidelor care, după spusele lui, chemau la ordine şi când îl luase gura pe dinainte, sărbătorind în lăptărie sau în băcănie victoria Legiunii asupra minerilor răsculaţi în anul ’34 în Asturias. Cineva şi-ar fi putut aminti. Cineva ar fi putut da un nume, cu speranţa de a devia pericolul spre altul. Ignacio Abel vedea apropiindu-se o figură cunoscută (poate vreun vecin din cartier, care se încumetase să iasă pe stradă, încercând cu stângăcie să-şi ascundă condiţia de burghez, umblând nebărbierit, fără cravată, cu o bască pe cap, în loc de pălărie) şi desluşea frica din privirea care o evita pe a sa. Nu putea să vadă asta pe propriu-i chip, dar îi simţea efectul şi şi-l imagina necunoscut sieşi, transformat de frică, străduindu-se din răsputeri să-şi ascundă starea sub o mască imposibilă atunci când trecea vreo patrulă armată sau când lângă el se oprea vreun automobil cu un scârţâit de pneuri ori când auzea noaptea paşi urcând parcă în galop pe scările de marmură ale

clădirii sale prea opulente. Şi, chiar dacă nu l-ar mai fi văzut niciodată pe cumnatul său Víctor, numai privindu-l în dimineaţa trecută pe aleea Recoletos, tot ar fi recunoscut în el stigmatul fricii care îl distingea de ceilalţi, de oamenii cu care în zadar voia să se confunde, ascunzându-se la lumina zilei şi în mijlocul mulţimii: dar frica era în ochi, în felul în care aceştia alunecau fugari într-o parte sau în alta, supraveghind flancurile, într-o tensiune deosebită a pielii pe oasele pometţilor şi în mişcarea involuntară a mandibulei. Dar cine avea să recunoască în faţa celuilalt că îi era frică? Nici măcar în secretul intimităţii, fiecare cu doza lui din marea spaimă universală şi nerostită, ce putea fi disimulată la lumina zilei, dar care devenea tangibilă când se însera şi străzile erau pustii, cu atât mai mult acum, când începuse să se întunece mai devreme şi puteai intui deja în înfrigurarea zorilor că vara era pe sfârşite, dar războiul avea să se prelungească, iar venirea iernii avea să-l facă încă şi mai crunt, dându-i concreteţea definitivă care acum îi lipsea, cel puţin pentru cei care îl vedeau de departe, în fotografiile ziarelor citite prin cafenele şi în defilările de pe străzi, care întotdeauna aveau un efect mai degrabă festiv şi teatral decât marţial, însoţite sau precedate uneori, aidoma procesiunilor religioase din vremea dinainte, de grupuri de copii cu coifuri de hârtie, puşti de lemn şi tobe făcute din cutii de conserve.

Mergea pe stradă în a doua zi de căutare a profesorului Rossman şi recunoştea pe fiecare chip o formă şi o doză diferită de spaimă, cu atât mai vizibilă, cu cât era mai ascunsă, mai învăluită în euforie sau în indiferenţă, sau în bravură, sau într-o simplă atitudine posomorâtă. A văzut frica la familiile ţăranilor refugiaţi care urcau pe strada Toledo, speriaţi încă de amintirea celor văzute şi încă şi mai speriaţi de zgomotul şi dimensiunile oraşului; a văzut-o în oamenii care ieşeau de la metrou sau care coborau în ultimele staţii de tramvai, pe terenurile virane unde şi el începuse să caute în dimineaţa aceea figura profesorului Rossman printre cadavre; pe feţele morţilor, frica dispăruse sau se prefăcuse într-o grimasă grotescă; îl surprindea că foarte mulţi zăceau pe o parte, cu picioarele strânse, cu mâna sub cap în loc de pernă, de parcă i-ar fi lovit un somn adânc şi s-ar fi întins să adoarmă oriunde, sub cerul liber. Dar vedea frica şi între cei care se plimbau din curiozitate printre cadavre şi arătau cu degetul vreo atitudine ce li se părea comică sau

ridicolă şi întorceau cu piciorul vreo faţă căzută la pământ. Frica era în râsete, aşa cum era şi în linişte, în indiferenţa obosită a angajaţilor municipali care încărcau cadavrele în camioanele de gunoi şi în scrupulozitatea funcţionarilor judecătoreşti care făceau procese verbale uitându-se la ceas pentru a nota cu exactitate ora descoperirii corpului neînsufleţit. *Bărbat neidentificat, răni provocate de gloanţe în cap şi în torace, autor sau autori necunoscuţi*. L-a căutat din nou pe Bergamín, dar încă nu ajunsese la birou, iar secretara, alta decât cea din ziua anterioară, nu ştia nimic despre demersurile necesare pentru a-l salva pe profesorul Rossman. Însă a luat şi ea notă de orice eventualitate, însemnându-şi şi adresa lui Ignacio Abel, şi numărul lui de telefon. A urcat într-un tramvai în mers, spre bulevardul Castellana, şi a coborât în dreptul Muzeului de Ştiinţe Naturale şi al drumului de acces la Căminul Studenţesc. Oare Negrín îi spusese cu o mâhnire ofensată că şi acolo apăreau morţi prin împuşcare în fiecare dimineaţă? „Pe terenurile noastre de sport, scumpul meu Abel, aproape de gardul muzeului, la un pas de bietul meu laborator, închis de nici eu nu mai ştiu când.”

— Îi aud foarte aproape de aici, noapte de noapte, i-a spus Moreno Villa, teribil de palid, îmbătrânit şi mai uscăţiv, nebărbierit, ca un cerşetor sau ca un martir din tablourile de Ribera, care îi plăceau atât de mult.

Căminul Studenţesc era acum o cazarmă a Miliţiei şi a Gărzii de Asalt. Lângă recepţie se afla corpul de gardă, un vălmăşag de bărbaţi înarmaţi care intrau şi ieşeau cu puşca pe umăr, de saltele de paie împrăştiate pe jos, într-un miros de tutun şi mâncare la cazan. Pereţii erau plini de afişe cu sloganuri pictate de mână, iar podeaua, înţesată de mucuri de ţigară. Pe coridorul ce ducea spre camera lui Moreno Villa erau înşirate paturi de spital cu miliţieni răniţi, în miros de sânge şi dezinfectant, într-o bâzâială de muşte şi o rumoare de conversaţii înăbuşite. Feţe gălbejite şi prost bărbierite se întorceau fără curiozitate la auzul paşilor, priviri posedate de o formă de spaimă care nu semăna cu nicio alta, frica sobră şi ermetică a celor care au văzut moartea.

— Aud motorul vreunei maşini urcând coasta şi pe urmă porţile care se deschid şi se închid, ordinele, uneori hohotele de

râs, de parcă ar fi vreo petrecere. După aceea se aud salvele şi apoi glonţul de graţie. Dacă număr împuşcăturile de graţie ştiu câţi au fost ucişi. Uneori sunt aşa de neîndemânatici sau aşa de beţi, încât treaba se lungeşte mult mai mult.

Moreno Villa, în camera lui spaţioasă şi ascetică, un fel de chilie de anahoret, aşa cum devenise de când nu mai văzuse pe nimeni, fără să se aventureze cu zilele nici măcar în grădina din faţa Căminului, acum ocupată zgomotos de camioane şi motociclete de la Garda de Asalt. Ieşea numai ca să meargă la locul de muncă, la arhivele de la Palatul Naţional, cu o punctualitate de funcţionar conştiincios neimpusă de nimeni. Preşedintele Republicii, al cărui cabinet se afla foarte aproape de biroul lui Moreno Villa, îi ceruse să rămână să doarmă în palat. El însă prefera să se întoarcă în fiecare seară la Cămin, atât de străin în el, printre miliţieni şi răniţi, ca în orice alt loc din Madrid, cu costumul lui de modă veche şi cu ghete, cu papionul deprins să-l poarte de când se întorsese din Statele Unite, din acea călătorie despre care scrisese o carte subţire, foarte bine tipărită, aproape confidenţială, ca toate scrierile sale, cartea unui scriitor care se bucură de un vag prestigiu, fără să fie citit de nimeni. Stătea la fel cum îl lăsase Ignacio Abel cu aproape un an în urmă, înconjurat de cărţi şi de planşe cu desene pregătitoare, aşezat aproape de fereastră, în faţa unui mic tablou cu natură moartă neterminat, poate acelaşi, început de curând în acel sfârşit de septembrie, în trecutul îndepărtat de acum mai puţin de un an.

— La ora asta au ridicat deja cadavrele. Vine o brigadă municipală cu un camion de gunoi foarte lent. Îl recunosc după zgomotul motorului. Vin la puţină vreme după ivitul zorilor, fiindcă presupun că se pregătesc să se retragă spre casă. Dacă pe prietenul dumneavoastră l-au adus aici în noaptea trecută, acum trebuie să fie la morgă. Se numea Rossman, nu-i aşa? Sau poate încă se numeşte, bietul om, cine ştie. Îmi amintesc că am vorbit cu el odată.

— Anul trecut, în octombrie. A venit la conferinţa mea.

— Ce ciudat, nu? Să ne amintim de orice lucru petrecut înainte să înceapă asta. Lucrurile se întâmplă şi ni se pare că erau inevitabile şi că oricine putea să le prevadă. Dar cine ne putea spune că acest cămin studenţesc avea să ajungă o cazarmă militară? O cazarmă militară, iar de câteva zile şi spital.

Acum, noaptea, pe lângă împuşcături, trebuie să auzim şi gemetele bieţilor băieţi. Nu ştiţi cum ţipă, domnule Abel. Se pare că nu au destule medicamente, destule calmante, nici anestezie, nici nimic. Nici măcar nu au feşe bune să oprească hemoragiile. Ies din cameră şi găsesc bălţi de sânge pe jos. Noi nu ştiam cât de lipicios e sângele, cât de scandalos este, cât sânge încape în trupul unui om. Credeam că suntem bărbaţi în toată firea, cu experienţă, cu judecată, dar nu eram nimic şi nici nu ştiam nimic. Şi puţinul pe care îl ştiam este ridicol şi nu foloseşte la nimic. Aici a fost găzduit câteva săptămâni don José Ortega y Gasset, înainte să plece din Spania, ca atâţia alţii. Era foarte bolnav. Era dureros să-l vezi într-un hamac la soare, ca un bătrân, cu gura atârnând, palid la faţă, îngălbenit, cu şuviţele acelea pe care şi le pieptăna mereu cu atâta grijă ca să-şi acopere chelia, lipite parcă de ea cu salivă. Marele nostru filosof, care pentru toate găsea cuvinte atât de nimerite, tăcut ca un mort, privind în gol, paralizat de frică, la fel ca noi, ceilalţi, sau poate chiar mai mult, temându-se ca nu cumva faima să nu se întoarcă împotriva lui şi pentru asta să nu-l mai lase să plece din Spania. Ştiţi că au venit vreo câţiva să-i ceară să semneze acel manifest al intelectualilor în favoarea Republicii? Bergamín, Alberti şi alţi câţiva, toţi cu bocanci şi curele, cu pistoale. Dar don José nu a semnat. Aşa bolnav cum era, cu febră, speriat. Au plecat şi i s-a făcut şi mai rău. Mă apropiam de el să-l întreb cum se mai simte şi nici nu-mi răspundea. Fiii lui ieşeau ca din puşcă după micul dejun ca să exploreze zona de lângă gardurile muzeului şi terenurile de sport, în căutarea cadavrelor.

— Şi dumneavoastră nu v-au cerut să semnaţi manifestul?

— Eu nu sunt îndeajuns de faimos. Acesta este avantajul invizibilităţii.

— Sărmanul Lorca nu s-a bucurat de acest avantaj.

— A plecat din Madrid de teamă să nu i se întâmple ceva. A luat expresul la o zi după ce i-au omorât pe locotenentul Castillo şi pe Calvo Sotelo, pe treisprezece iulie. Vorbisem cu el cu câteva zile înainte. Era foarte înspăimântat. Cum nu îi era ruşine să-i fie teamă, îşi dădea mai bine seama de ce avea să se întâmple.

— Eu l-am văzut dintr-un taxi. Stătea la terasa unei cafenele de pe aleea Recoletos, într-un costum de culoare deschisă, fumând o ţigară, de parcă ar fi aşteptat pe cineva. I-

am făcut un semn, dar cred că nu m-a văzut.

— Acum ne petrecem timpul căutând în memorie când am făcut un anumit lucru sau când am văzut un prieten ultima oară. Ne e teamă să ne gândim că a fost cu adevărat ultima oară. Înainte ne despărţeam fără să observăm nimic, de parcă am fi fost sortiţi să trăim o veşnicie, de parcă lucrurile ar trebui să se repete întocmai într-un viitor nelimitat. De câte ori nu ne-am luat rămas-bun unul de la altul, dumneavoastră şi cu mine, domnule Abel, de câte ori nu ne-am întâlnit din întâmplare şi, dacă eram pe fugă, ne salutam fără ceremonie, ducându-ne mâna la pălărie, fiecare de pe trotuarul lui! Acum ştim că atunci când ne vom lua rămas-bun nu este cu totul improbabil să nu ne mai vedem niciodată.

— E foarte periculos să locuiţi singur aici, atât de departe de tot. Veniţi la mine acasă. E toată numai pentru mine. Una dintre servitoare a rămas cu familia mea la munte, iar cealaltă nu a mai dat semne de viaţă. Veţi fi mai la adăpost şi o să ne ţinem de urât unul altuia.

— Nu vă faceţi griji pentru mine, prietene Abel! Cine ar vrea să-i facă vreun rău unui bătrân?

— Nu sunteţi nici atât de bătrân şi nici în afara oricărui pericol. Nimeni nu este. Eu însumi am scăpat teafăr aproape din întâmplare, în ultima clipă.

Ce se va fi întâmplat cu Moreno Villa, sedentar şi tenace, hotărât să trăiască la fel ca înainte, de parcă lumea nu s-ar fi dărâmat în jurul lui, singur în Căminul Studenţesc, umblând pe coridoarele şi prin sălile de curs unde nu aveau să se întoarcă studenţii străini pentru cursurile de vară, care plecaseră la sfârşitul lui iulie, unde nu se mai auzeau frumoasele glasuri exotice care îi plăceau lui aşa de mult. Acum îl trezeau din somn împuşcăturile răsunând în întuneric, motoarele de automobil, ordinele seci, uneori hohotele de râs.

— Ştiţi de ce-mi aduc cel mai mult aminte în ultima vreme, domnule Moreno? De un articol publicat de dumneavoastră anul trecut, în care vorbeaţi de dorinţa pe care părea să o aibă toată lumea de a-şi ucide adversarul. Credeam pe atunci că exageraţi.

— Şi eu mi-am amintit. „Eu i-aş fi ucis pe toţi”, aşa l-am intitulat. Apoi l-am văzut apărut în *El Sol* şi aproape că m-am ruşinat de el, de faptul că şi eu am folosit acele cuvinte, chiar dacă era doar pentru a mă opune lor. Sunt cuvinte care nu ar

trebui să fie nici scrise, nici rostite. Uneori spui ceva fără să fii de fapt foarte convins sau gândindu-te că nu contează prea mult, iar după ce ai spus acel lucru începe să devină realitate.

Au rămas amândoi tăcuţi, stânjeniţi de liniştea pe care nu ştiau cum s-o rupă. De foarte aproape, din grădina din faţa Căminului, s-a auzit un semnal de chemare la ordin. Pe terenurile de sport, grupuri de miliţieni făceau instrucţie, bătând pas de defilare în ritmul monoton al tobei.

— Şi dumneavoastră, domnule Abel, vă gândiţi să plecaţi?

A întârziat puţin până să răspundă: cum avea să creadă Moreno Villa că dacă pleca sau dacă încerca să plece era pentru că acea călătorie fusese prevăzută cu mult înainte să înceapă ceea ce încă nu se obişnuiseră să numească „război”, pentru că în acele vremuri dinainte, de-acum la fel de îndepărtate ca un vis, fusese invitat să petreacă un an universitar într-o universitate americană, să predea cursuri şi poate să proiecteze clădirea unei biblioteci. Unii plecaseră deja, profitând de privilegii, simulând participarea la misiuni internaţionale, boli care cereau a fi tratate în străinătate. Despre Ortega însuşi se zvonea acum că, de fapt, nu era într-o stare atât de gravă când a plecat, că de fapt, simpatiza cu fasciştii, că într-o oarecare măsură îşi luase angajamente faţă de ei şi că se temea de represalii. Cuvintele lui Ignacio Abel spuneau adevărul, dar sunau fals, chiar şi în propriile-i urechi; sunau ca minciuna cuiva care are de gând să dezerteze şi repetă o explicaţie, un pretext demn, mai ales atunci când s-a auzit pe sine spunând că cel mai rău lucru era că nu avea veşti despre soţia şi copiii săi, că rămăseseră de partea cealaltă a Sierrei, atât de aproape şi în acelaşi timp într-o altă lume, în cealaltă ţară, care acum era reversul acesteia, chiar dacă amândouă atinseseră o temperatură asemănătoare a delirului, un grad identic de irealitate. „Prevăzusem să îi iau cu mine”, a zis, ştiind în acelaşi timp că nu era întru totul adevărat, ştiind că în felul acesta murdărea cu o minciună durerea reală faţă de absenţa copiilor, închipuindu-şi că poate Moreno Villa bănuia alte motive, nu doar posibila laşitate şi dorinţa de a fugi de ce se întâmpla în Spania, ci probabil şi ceea ce descoperise sau i se povestise, într-un Madrid sufocant şi clevetitor, cu atât mai mult cu cât locuia în Căminul Studenţesc şi o cunoscuse pe Judith, asistând cu privirea lui perspicace de holtei bătrân, veşnic îndrăgostit la

primele întâlniri dintre ea şi Ignacio Abel. Din vanitate sau din lipsă de imaginaţie, un om poate să creadă că ceilalţi trăiesc dependenţi de el şi că îi împărtăşesc obsesiile. Întrebarea şi privirea tristă şi atentă a lui Moreno Villa îl neliniştea pe Ignacio Abel ca şi cum ar fi scormonit în secretele conştiinţei sale, dar era posibil ca în timp ce el vorbea şi percepea în propria-i voce un ton de impostură sau de vină, Moreno Villa să se fi gândit la altceva, la fel de adâncit în propriile-i cugetări şi incertitudini ca şi el, la fel de tulburat de izbucnirea unei lumi vijelioase şi sângeroase pe care nu o înţelegea, din care îi era cu neputinţă să fugă şi căreia nici măcar nu-i putea întoarce spatele.

Şi-a luat rămas-bun promiţându-i că o să revină, iar apoi, pe coasta umbroasă a colinei deasupra căreia se înălţa Căminul ca un turn de pază peste marginile Madridului, a căutat resturi de cadavre, urme de pneuri, vreun indiciu că profesorul Karl Ludwig Rossman fusese unul dintre cei executaţi în acea noapte sau într-una din nopţile dinainte. Mirosul de mălăoi, de cimbrişor şi de rozmarin l-a făcut să-şi amintească îndurerat de copiii lui, de grădina casei din Sierra şi de cărarea spre lagună. În jurul lui îi vedea mai mult pe morţi decât pe vii şi îşi petrecea zilele şi nopţile hărţuit de absenţe mai intense decât apropierea unor persoane tangibile. Mult mai reale decât el însuşi, casa în penumbră era locuită de absenţele Adelei şi ale copiilor. Când a intrat în Căminul Studenţesc în căutarea lui Moreno Villa, holul transformat în corpul de gardă al unei cazărmi şi scările unde îi răsunau paşii încercuiseră figura absentă a lui Judith Biely. Acum căuta resturi de cadavre prin iarba uscată şi ceea ce păstra în memorie erau paşii graţioşi ai lui Judith îndreptându-se spre el la căderea serii, printre copacii iluminaţi de globuri de hârtie, în timp ce răsuna o muzică de dans de la difuzorul unui radio: Judith, care i se dăruise recent şi care era a lui în secret, privindu-l printre elevii străini, care discutau aşezaţi la mesele de fier, cu o complicitate înţeleasă numai de el. Dincolo de cupola solitară a Muzeului de Ştiinţe Naturale se afla un şanţ cu apă curgătoare numit El Canalillo. Când era vreme bună, acolo se instalau mese şi scaune metalice, ghirlande de becuri de la o terasă, agăţate printre ramurile copacilor. Peretele gheretei închise de pe terasă avea varul coşcovit de atâtea ciupituri de gloanţe şi era pătat de şiroaie proaspete de sânge, prelinse

până jos. Prin desişul uscat de vară se găseau pantofi aruncaţi, stingheri, desperecheaţi, unii de damă, alţii scâlciaţi de vânt şi de ploaie, alţii, cei mai neliniştitori, strălucind după o lustruire recentă. Călca peste obiecte care scrâşneau sub paşii lui: un cartuş de puşcă de vânătoare, lentilele unor ochelari. Le-a examinat cu atenţie rama şi nu semăna cu cea de la ochelarii profesorului Rossman. În dimineaţa răcoroasă a sfârşitului de august, zumzetul cicadelor se împletea cu murmurul şuvoiului curgând prin canal. Dincolo de umbra plopilor, oraşul Madrid se desfăşura ca un oraş tihnit în liniştea verii, neatins de crime şi de războiul care, de la distanţa aceea, de pe colina Căminului Studenţesc, nu-şi arăta semnele vizibile, nici vreo coloană de fum stârnită de vreun incendiu.

31

Din când în când visează că sună un telefon, că el se trezeşte mult prea greu şi nu se ridică din pat la timp să răspundă. Apelurile se repetă şi fiecare este şi mai ascuţit decât primul şi pare să fie ultimul. E vorba doar de câteva clipe, dar de-ajuns să-l împiedice să răspundă şi, prin urmare, să nu ştie cine a sunat ca să-i ceară ajutor sau ca să-l anunţe de vreun pericol. Sau dacă este Judith Biely care s-a întors şi care, neprimind răspuns, crede că nu mai este în Madrid şi pentru o întârziere de numai câteva clipe nu ajung să se mai întâlnească? În vis are loc un simulacru de trezire, perfect prin exactitatea sa: primul zbârnâit, al doilea, imposibilitatea de a se mişca, pentru că trupul încă nu s-a obişnuit să se supună voinţei, duşumeaua de lemn sau dalele de piatră sau un covor sub picioarele desculţe, buimăceala aia de câteva momente, în care nu-şi aminteşte unde se află telefonul şi apoi graba de a ajunge la el, mâna care se întinde şi atinge receptorul chiar în momentul când se stinge vibraţia ultimului apel. Chiar dacă aproape niciodată nu este vizibilă în vise, Judith Biely dă târcoale în ele ca o absenţă imperioasă, a cuiva care după ce a plecat este încă şi mai prezent prin revelarea golului lăsat în urmă, ca lama unui cuţit într-o rană deschisă sau trecerea unui necunoscut în urmele rămase pe nisipul umed. În vis, Ignacio Abel merge pe o stradă oarecare şi o senzaţie de umilire îi apasă pieptul pentru că Judith nu o să apară acolo, nici în vise nu o să se poată întâlni cu ea, aşa cum după o vreme nu te mai întâlneşti în vis cu cineva care a murit, iar această absenţă este o formă finală de îndepărtare. Dacă s-ar fi deşteptat mai repede şi dacă ar fi alergat fără să şovăie spre telefon, ar fi putut să-i audă vocea. Dacă oboseala lui nu ar fi fost atât de adâncă, ar fi ajuns la timp să ridice receptorul înainte să tacă şi ar fi auzit glasul unuia dintre copii: Lita sau Miguel, vocea foarte distantă sau foarte deformată de interferenţe, dar chiar şi aşa recognoscibilă: puţin înstrăinată după atâta timp petrecut fără să o audă, pentru că

după o anumită vârstă, glasurile copiilor se schimbă repede precum chipurile lor (poate atât de îndepărtate pentru că ajung la el prin lungimea uimitoare a unui cablu submarin).

Uneori un telefon sunând pe coridorul unui hotel provoca visul, iar la puţin timp după aceea îl făcea să se trezească de-a binelea, sau soneria apăsată de cineva în cabina alăturată a vaporului, pentru a chema vreun angajat de serviciu; în hotelul din Paris, soneria în mod deosebit ascuţită şi multiplicată s-a dovedit a fi fluierul poliţiştilor care invadau scările foarte înclinate şi coridoarele strâmte, pentru a-i aresta pe străini; zgomotul de cizme călcând apăsat era la fel de puternic precum loviturile în uşa camerei; un jandarm francez intrase, iar Ignacio Abel, fără să aibă timp să se ridice, îi întindea de pe pat paşaportul, lăsat pe noptieră. De dincolo de uşă se auzeau un ropot de paşi şi de ţipete, înjurături în franceză şi glasuri în mai multe limbi străine. Deschide ochii într-o stare de alarmă subită, care îi accelerează bătăile inimii şi îşi dă seama că telefonul care l-a trezit suna doar în vis şi nu ştie dacă ceea ce simte pe când se convinge de liniştea din jur este dezamăgire sau uşurare. De fapt, o singură dată a coincis telefonul din vis cu cel din realitate, iar asta a lăsat asupra nervilor lui o urmă de neşters. A deschis ochii şi a ştiut că telefonul sunase deja de mai multe ori, cum stătea întins în patul mare şi răvăşit din dormitorul conjugal, pe cearşafurile murdare, pe care nu le schimba niciodată. Simţea încă apăsarea lentorii care îl copleşise în vis. Prin obloanele închise se strecurau razele soarelui, dar casa era atât de întunecată, încât îi era cu neputinţă să calculeze ora. Coridorul pe care l-a traversat devenise la fel de lung precum cel pe care îl visase cu numai o clipă în urmă. Ajunsese aproape de telefonul de lângă perete când i s-a părut că liniştea de după apelul dinainte dura prea mult, că legătura fusese întreruptă în momentul când el a ridicat receptorul, ca un fir care se rupe şi ceva cade în gol. Voci posibile sau imposibile i se anticipau în minte când şi-a apropiat telefonul de ureche şi a întrebat cine suna. Un amestec de agitaţie şi letargie l-a împiedicat să recunoască de la început vocea lui Bergamín, firavă şi aspră în acelaşi timp, puţin nazală din cauza răcelii.

— Abel, de ce mi-aţi răspuns aşa de greu? Veniţi la Alianţă cât de repede puteţi. Cred că v-am trezit...

— Aţi aflat unde se află profesorul Rossman?

— Veniţi cât mai repede! În curând trebuie să plec în călătorie.

Acum înţelege că spaima era învăluită în vocea lui Bergamín, camuflată în spatele urgenţei, aşa cum a recunoscut-o mai târziu în ochii lui mici, lăcrimoşi din cauza răcelii care îi umezea şi vârful nasului foarte fin, iritat de cât şi-l ştersese cu batista foarte mototolită, ţinută în buzunar cu un fel de precauţie, ca şi cum ar fi ascuns ceva nepotrivit. Sau poate că nu era chiar spaimă, ci o tulburare pe care el însuşi nu ar fi recunoscut-o, o nelinişte stârnită de forme de pericol prea variate sau subtile ca să fie păstrate în conştiinţă, de faptul că inamicul înainta spre Madrid mai repede decât prevăzuse oricine, că cineva s-ar fi îndoit de fidelitatea sa ortodoxă faţă de cauza partidului, în ciuda muncii lui neobosite la Alianţă şi a articolelor clocotind de furie justiţiară inflexibilă pe care le scria, că îl compromitea faptul de a fi văzut împreună cu Ignacio Abel în dimineaţa aceea în curtea Alianţei sau că făcuse cercetări despre locul unde s-ar fi putut afla prietenul lui neamţ, că se făcea prea târziu ca să mai ia de pe aerodromul Barajas avionul care să-l ducă spre Paris, de unde avea să plece spre Geneva pentru a participa, ca reprezentant al intelectualilor spanioli, la Congresul Internaţional de Pace. A ieşit pe scara palatului Heredia Spínola îmbrăcat cu un costum de călătorie formal, cu un vag aer englezesc, în loc de cămaşa descheiată şi jacheta de aviator sau tanchist, în timp ce soarele dimineţii îi dezvăluia paloarea extremă, făcându-l să clipească din ochii afundaţi sub sprâncene, neobişnuiţi cu lumina, lăcrimoşi din pricina guturaiului inoportun, obosiţi de cât lucrase la lumina lămpii din cabinetul întunecat, unde ar fi putut să petreacă toată noaptea, compunând articole sau poezii cu un scris meticulos şi mărunt, corectând şpalturi din *Salopeta albastră.* După ce îl sunase pe Ignacio Abel rămăsese pe gânduri, cu mâinile împreunate dinaintea feţei, cu vârfurile degetelor foarte subţiri atingându-şi uşor nasul umed (cu o previzibilă nesăbuinţă, Abel îl întrebase la telefon ce nu trebuia, ceea ce trebuia discutat doar în şoaptă şi numai între patru ochi); îşi consultase ceasul de la mână, încredinţându-se că era în urmă ceasul enorm, în stil baroc de pe peretele cu blazoanele marchizilor Heredia Spínola, repetate

în toate decoraţiunile palatului, pe spetezele scaunelor şi pe scrinurile renascentiste contrafăcute, pe frescele din tavan şi pe hornurile de deasupra şemineelor; avionul spre Paris avea prevăzută decolarea la ora unsprezece dimineaţa; pe fuzelaj era pictat în mod vizibil steagul francez, astfel încât să preîntâmpine pericolul de a fi vânat de avioanele inamice. S-a asigurat împreună cu secretara ca automobilul să îl aştepte pregătit în curte pentru a-l duce spre aerodrom, împreună cu servieta în care erau documentele de călătorie, paşapoartele, vizele, permisele de trecere. Şi-a mirosit unghiile cu o plăcere distrată, în timp ce privea pe deasupra ziarele publicate în acea zi, despăturite pe masa enormă a cabinetului, fiecare cu doza lui obişnuită de ştiri favorabile, dar aproape în întregime imaginare, fără a izbuti în niciun chip să-şi aline angoasa, neliniştea ascunsă ce nu trebuia mărturisită nici faţă de sine, spaima care se insinua pe nesimţite în privirea piezişă a ochilor, în clipitul excesiv, în bătaia ritmică a degetelor care nu puteau să rămână liniştite şi căutau o ţigară sau un chibrit ori numărau silabele versurilor. S-a mai uitat o dată la ceas şi şi-a pus jacheta de tweed potrivită pentru călătorie, a strâns hârtiile şi le-a aşezat în servietă, apoi stiloul, în buzunarul de sus, deja nerăbdător, fără astâmpăr, supărat pe Ignacio Abel, care avea vocea adormită la telefon, care probabil că avea să întârzie mult până să sosească, chiar dacă el îl avertizase cu stricteţe să se grăbească, să vină cât mai repede la sediul Alianţei. „Mariana, eu nu mai stau, când are să vină arhitectul Abel, să-i dai dumneata instrucţiunile. Şi spune-i din partea mea că este recomandabil să ducă la îndeplinire misiunea care i se încredinţează.” Pentru că bătea repede la maşină, smulgând foi de hârtie şi de indigo, secretarei i se descheiase un nasture de la cămaşa de miliţian şi Bergamín vedea, când se înclina spre ea, începutul decolteului. Într-un salon apropiat orchestra începuse deja să facă repetiţii pentru balul mascat organizat de zile bune de poetul Alberti şi de soţia lui, ca omagiu adus scriitorilor francezi aflaţi în vizită la Madrid, profitând de abundenţa nemăsurată de haine de gală şi de carnaval descoperite în şifonierele marchizilor fugari. Bergamín se bucura că putea să evite petrecerea graţie pretextului călătoriei. Era un bărbat timid şi sec, pe care îl înspăimântau efuziunile bucuriei colective, când Alberti şi María Teresa León se bucurau aşa de mult, ca în timpul lecturilor de versuri în faţa

unui auditoriu exaltat sau al discursurilor de la sfârşitul banchetelor în cinstea cuiva. Alberti avea un profil cam uleios, de artist de cinema, şi un timbru al vocii ca de solist de melodii în vogă; soţia lui, blondă şi atrăgătoare, cu o gură minunată şi buzele date cu ruj şi dinţii foarte albi, îşi punea mâinile în şold şi se mişca uşor pe lângă el, de parcă dintr-o clipă în alta se pregătea să cânte o *jota*[84], în loc să citească o proclamaţie sau un poem de război. Acum o auzea vorbind foarte tare, dând instrucţiuni, pe deasupra discordanţelor instrumentelor care repetau pentru bal. În schimb el, Bergamín, atunci când vorbea în public, abia dacă îşi deschidea buzele şi le apropia prea mult de microfon, strângea instinctiv din umeri, în loc să scoată pieptul înainte şi să-şi ridice bărbia; chiar şi atunci când ridica pumnul în momentul când se cântau imnuri o făcea de parcă şi l-ar fi micşorat, în loc să-l strângă, conştient de propria-i atitudine, ca şi de vocea lui firavă pe când cânta fals *Internaţionala*, acoperită de forţa celorlalte. Oare nu li se părea puţin cam ridicol – chiar în această clipă când, ieşind din vestibul pe scara monumentală a palatului, razele soarelui i-au intrat deodată drept în ochi – miliţienilor şi şoferilor care umblau de colo până colo prin curte, hamalilor care transportau cu grade diferite de atenţie tablouri, sculpturi, cutii cu cărţi, atâtea obiecte de valoare salvate din biserici, aflate în pericol să fie incendiate, sau în palate abandonate, uneori pustii şi vulnerabile în faţa jefuitorilor, după ce stăpânii lor fuseseră arestaţi sau executaţi? Chirurgia implacabilă a justiţiei populare. El însuşi scrisese fraza, cu scrisul lui ordonat şi atât de mărunt, încât îi dăuna şi mai mult vederii. Şi-a amintit de asta văzând, nu fără surprindere, că Ignacio Abel trecea de grilajul de la intrare, foarte agitat, pentru prima dată fără cravată, temându-se ca el să nu fi plecat deja. Ar fi preferat să nu-l vadă. Încă un minut, şi l-ar fi văzut grăbindu-se în zadar prin geamul automobilului ce îl aştepta acum la capătul scării monumentale, un Hispano-Suiza strălucitor, care poate aparţinuse şi el stăpânilor palatului, pe caroseria căruia nu se găseau sigle pictate cu tuşe groase, ci o inscripţie modernă şi discretă în formă de semicerc, pe metalul negru al portierei, Alianţa Intelectualilor Antifascişti – Preşedinţie. Ignacio Abel îl văzuse deja. Bergamín i-a făcut un gest să vină cu el în vestibul, unde vitraliile răspândeau o

[84] Dans spaniol popular.

lumină de opal pictată în culori vii, fascicule roşii, galbene, albastre.

— Aţi aflat unde e ţinut profesorul Rossman?

— Mai încet, Abel, mai uşor! Graba strică treaba, cum spune proverbul. Vă compromiteţi pe dumneavoastră şi mă compromiteţi şi pe mine. Deja e imprudent să tot puneţi întrebări peste tot şi să interveniţi pentru cineva care nu pare a fi basma curată. Am aflat ceva, nu mare lucru. Nu este în beneficiul prietenului dumneavoastră şi nici al dumneavoastră să se facă prea multă vâlvă în jurul acestui caz.

— L-au arestat dintr-o greşeală.

— Să nu fiţi sigur de nimic în timpurile astea! Prietenii noştri sovietici erau siguri de Bujarin şi de Kamenev, şi de Zinoviev şi uitaţi ce conspiraţii monstruoase puneau la cale, pe care ei înşişi le-au mărturisit în cele din urmă. Ne înfruntăm cu un duşman nemilos care, din nefericire, nu se află doar de partea cealaltă a liniei frontului. Acţionează şi aici, în Madrid. Ştiţi doar ce spune înfumuratul de general Varela la radioul insurgenţilor: că are patru coloane care să atace Madridul şi, a cincea, care o să-l cucerească din interior. Se află printre noi şi acţionează cu totală libertate, profitând de confuzia semănată chiar de ei când s-au răsculat şi de scrupulele morale şi de legalităţile care pe noi ne paralizează...

— Despre ce legalităţi îmi vorbiţi, Bergamín? Chiar acum, venind încoace, am văzut mai multe cadavre lângă gardul parcului El Retiro. Le încarcă în camioane de gunoi de parcă ar fi baloţi şi lumea râde.

— Şi nu v-aţi întrebat nicio clipă oare ce au făcut ca să sfârşească aşa? Nu citiţi ziarele, nu ascultaţi la radio? Ei cred că ai lor o să ajungă în curând şi se pregătesc să le înlesnească drumul spre victorie. Nu ştiţi că trag de pe terase şi din clopotniţele bisericilor? Circulă cu maşinile în mare viteză prin faţa cazărmilor şi îi împuşcă pe miliţienii care stau de gardă. Cine să le ţină piept? Bombardează din avioanele lor cartierele populare şi nu le pasă că mor femei şi copii. V-am spus şi ziua trecută şi vă repet: nu poporul a început războiul ăsta. Nu putem să ne permitem nicio slăbiciune şi nicio neglijenţă. Nu putem să ne încredem nici în umbrele noastre. Vă rog să-mi faceţi o favoare şi astfel v-o faceţi şi dumneavoastră. Nu am prea mult timp de explicaţii, pentru că trebuie să fiu pe

aerodrom într-o jumătate de oră. Mi-am asumat multe riscuri şi, din consideraţie faţă de dumneavoastră, am făcut cercetări şi pot să vă asigur că prietenul dumneavoastră nu se află într-un pericol iminent...

— Spuneţi-mi unde se află. De ce anume este acuzat.

— Îmi cereţi prea mult. Nici măcar eu nu ştiu.

— Spuneţi-mi măcar cine l-a arestat. E la vreo secţie de poliţie comunistă?

— Fiţi prudent cu folosirea termenilor, Abel. Am fost asigurat că a fost reţinut pentru un denunţ care părea bine întemeiat, dar care nu s-a dovedit foarte grav. Firesc ar fi să-i dea drumul mâine sau poimâine. Sau poate chiar azi, cine ştie? Ai noştri nu se poartă aşa orbeşte cum credeţi dumneavoastră, ca un om necredincios ce sunteţi.

— Spuneţi-mi unde trebuie să merg şi am să dau declaraţie în favoarea lui. Şi Negrín este dispus să garanteze pentru el.

— Negrín tocmai a fost numit ministru în noul guvern... Nu aţi auzit la radio de dimineaţă?

— Mă duc s-o sun pe fiica profesorului Rossman. Nu a mai dormit de două nopţi.

— Ba nu mergeţi decât acolo unde vă spun eu! M-au sunat în dimineaţa asta de la Consiliul pentru Recuperarea Patrimoniului Artistic să-mi ceară o favoare şi m-am gândit imediat la dumneavoastră. Au de lucru peste măsură, după cum vă puteţi imagina.

— Nu ar avea atâta, dacă nu ar fi fost arse atâtea biserici.

— Nu v-aţi gândit niciodată, Abel, că mereu îi învinovăţiţi de toate pe ai noştri? Că nu ne vedeţi decât greşelile?

— Le vede toată lumea.

— Toată lumea vede ceea ce vrea să vadă! Vocea firavă a lui Bergamín a devenit ceva mai ascuţită. Au ochi, şi nu văd, urechi, şi nu aud, spune Evanghelia. Nimeni nu vede că avioanele rebelilor au bombardat palatul trădătorului duce de Alba şi că miliţienii poporului şi-au pus viaţa în pericol, aruncându-se în mijlocul flăcărilor şi al dărâmăturilor, ca să salveze operele de artă pe care familia asta de paraziţi latifundiari şi le-a însuşit pe nedrept de secole.

Bergamín s-a uitat la ceas. Se simţea stânjenit şi se grăbea. Din colţul vestibulului unde vorbea cu Abel, faţa lui palidă scăldată în culorile vitraliilor inspecta cu priviri furişe şuvoiul de

oameni dintre scara monumentală şi curtea interioară, aşteptând să-l vadă ieşind pe André Malraux, care avea să plece împreună cu el în călătorie.

— Că tot vorbim de opere de artă. Poate aţi auzit despre catapeteasma altarului mare din capela Fecioarei Maria de la Caridad din Illescas. Are patru picturi de El Greco, nici mai mult, nici mai puţin. Cei de la Consiliu ne-au cerut să le salvăm...

— Inamicul a şi ajuns aproape de Illescas?

— Nu vă speriaţi, Abel! Să nu vă audă cineva şi să creadă că sunteţi un defetist.

— Dacă nu eşti suspect pentru un lucru, eşti suspect pentru altul. Văd că niciodată nu o nimeresc cu dumneavoastră, Bergamín.

— Acum nu vă supăraţi pe mine! Mă îngrijorează ingenuitatea dumneavoastră în materie de politică şi aş vrea să vă trezesc la realitate sau cel puţin să vă apăr. După cum ştiţi, miliţiile fac inamicul să se retragă pe toate fronturile, inclusiv pe cel de la Talavera. Dacă fasciştii nu au fost în stare să ocupe Talavera, cu forţe net superioare şi mai bine înarmaţi decât ai noştri, cum o să ajungă la Illescas, care este mult mai aproape de Madrid? Problema e diferită. Am fost avertizaţi că în Illescas băieţii cam exaltaţi de la FAI[85] au pus mâna pe putere şi au hotărât să proclame comunismul anarhist. Până acum au eliminat deja proprietatea privată şi banii şi au transformat capela Fecioara Maria de la Caridad în magazie de produse colectivizate. Un consilier socialist a reuşit să sune ieri de la singurul telefon din sat la Consiliul pentru Recuperarea Patrimoniului. În comună se dezbate ce trebuie făcut cu altarul, dacă să-l vândă pentru a strânge fonduri şi a cumpăra arme – atitudinea celor mai cumpătaţi – sau să fie ars pe rug în mijlocul pieţei, fără să se stea prea mult pe gânduri. Nu vă uitaţi aşa la mine, Abel! Nu-i putem reproşa poporului că nu apreciază ceea ce nu a fost învăţat să admire. Cu ajutorul prietenilor noştri din Regimentul Cinci, am pregătit o mică expediţie de salvare. Discretă, dar energică. Câţiva miliţieni bine înarmaţi, purtători ai unui decret din partea Direcţiei Generale de Arte Frumoase care îi autorizează să scoată catapeteasma cu picturile lui El Greco şi să le păstreze temporar în subsolul Băncii Spaniei, cum se întâmplă cu atâtea opere valoroase în pericol. Dumneavoastră

[85] Federaţia Anarhistă Spaniolă (Federación Anarquista Español) (n. tr.).

sunteţi persoana indicată să conduceţi operaţiunea. Vă rog să nu protestaţi. V-am spus de mai multe ori: faceţi-vă văzut! Faceţi-vă util! Remarcaţi-vă în loialitatea faţă de Republică prin fapte, şi nu doar prin vorbe. Chiar dacă e recomandabil şi prin cuvinte. Cum de nu aţi semnat manifestul intelectualilor de adeziune faţă de regim?

— Nu mi-a cerut nimeni.

— Totul are o soluţie. Scrieţi-mi ceva pentru următorul număr al *Salopetei albastre.* Câteva însemnări despre ce vreţi dumneavoastră, arhitectura în noua societate sau ceva cum mi-aţi dat pentru *Cruz y Raya*, care a prins aşa de bine la public. Maeştrii arhitecturii populare, la fel de anonimi precum autorii vechilor balade. Şi ascultaţi-mă când vă spun să porniţi cât mai repede spre Illescas. O camionetă a Alianţei o să vă aştepte la colţ. Timpul ne presează, Abel.

— Daţi-mi cuvântul că nu o să i se întâmple nimic profesorului Rossman.

— Eu nu pot să promit nimic. Nu sunt în măsură să o fac. Faceţi aşa cum vă sfătuiesc şi nu veţi mai avea nevoie de promisiuni. Dacă vă grăbiţi, puteţi să vă întoarceţi cu picturile chiar în seara asta. Întrebaţi-o pe Mariana. I-am cerut să se ocupe de tot. Are nişte instrucţiuni pentru dumneavoastră.

De data aceasta nu a mai dat mâna cu el la despărţire. A văzut coborând un bărbat înalt, cu jachetă, pantaloni bufanţi şi cizme ca de echitaţie, cu un profil arogant, iar pentru a-i porni mai repede în întâmpinare l-a lăsat deoparte pe Ignacio Abel, nu fără să-l anunţe mai înainte cine era:

— Uite-l pe Malraux!

De ce s-a lăsat purtat de împrejurări în chip nesăbuit, acceptând o promisiune a lui Bergamín care nici măcar nu era o promisiune cu adevărat (ochii mici şi umezi sub sprâncenele excesive îi evitau privirea exigentă, necesitatea unei certitudini), de ce, în loc să urce în camioneta care avea să-l ducă spre o destinaţie incertă şi poate periculoasă, nu a plecat de la sediul Alianţei pentru a continua să-l caute pe profesorul Rossman, poate încă viu în dimineaţa aceea? Miliţienii care stăteau la soare în faţa intrării, în fotolii înalte, cu cotiere – fumau placizi şi sporovăiau pe trotuarul însorit, cu puştile lăsate în poală –, nu ar fi făcut nimic ca să-l reţină. O vreme, aproape

întotdeauna foarte scurtă, lucrurile au o soluţie, apoi se întâmplă şi devin ireparabile. Dar el se pierde foarte uşor în orice situaţie de urgenţă sau de simplă confuzie, rămâne paralizat chiar atunci când ar fi necesară o acţiune imediată. Ieşise în curtea interioară şi un miliţian a venit să-l anunţe că pregătise camioneta, că era cu motorul pornit şi că oamenii erau gata de plecare. Secretara lui Bergamín a coborât în ritm de tocuri pe scara monumentală de marmură pentru a-i înmâna un dosar cu documente, al căror conţinut l-a revizuit împreună cu el în grabă, fără să-i dea timp să înţeleagă nimic. Cât de ciudat era că pierduse atât de uşor senzaţia aproape arogantă de dominare care ajunsese să fie o trăsătură a caracterului său, atunci când lua decizii şi dădea ordine pe şantierul Oraşului Universitar. Auzea orchestra cântând într-o parte a clădirii, împreună cu linotipiile şi trepidaţia lor hidraulică, ordine şi strigăte în jurul lui, motoare răguşite şi claxoane în curte, paşi de bocanci, scrâşnit de arme. Prin încăperile unde cu numai două luni mai devreme se perindau servitori în livrea şi cameriste în uniforme negre şi cu bonete, acum era un furnicar clocotitor de bărbaţi cu espadrile, feţe nebărbierite, salopete albastre şi puşti pe umăr, de femei cu chipiuri de miliţian şi pistoale la centură. Războiul era o stare de neprevăzut şi de grabă, cu o teatralitate buimacă şi convulsivă, în care el era purtat de val, ştiind în mod confuz că nu ar trebui să se lase în voia sorţii şi că îi lipseau curajul sau simpla pricepere de a opune rezistenţă. Niciodată nu ştiuse să acţioneze în situaţii tulburi. Rămânea neclintit ca un animal în faţa farurilor, iar a nu lua atitudine făcea să crească pericolul; sau, dacă făcea ceva, era futil şi greşit, iar el ştia, dar nu era în stare să-şi remedieze incompetenţa. Într-una din temniţele improvizate ale Madridului, într-un beci întunecos, unde deţinuţii îngrămădiţi abia dacă puteau să-şi vadă feţele, profesorul Rossman poate încă mai aştepta să se deschidă o uşă şi cineva să-i rostească numele, conştient că, din tot Madridul, Ignacio Abel era singura persoană care putea să-l salveze. Ar fi trebuit să recurgă din nou la Negrín, acum şi mai influent, şi activist, numit ministru de curând, chiar în dimineaţa aceea. Dintr-un salon cu uşi mari, închise (tocuri aurite, lemn lustruit, pe care era sculptat blazonul marchizilor Heredia Spínola) a răzbătut sunetul ca de cornet, care anunţa la radio ştirile de război, iar oamenii au început să

se strângă din toate părţile în jurul aparatului somptuos ca scrinurile şi vitrinele palatului. Miliţienii, secretarele, hamalii care au încetat să mai care tablouri şi cutii cu cărţi, cântăreţii care şi-au întrerupt repetiţiile, nişte tinere pe jumătate îmbrăcate în rochii de bal şi peruci din secolul al XVIII-lea. Ignacio Abel avea lângă el profilul atent al secretarei lui Bergamín. S-au auzit primele măsuri din galopul solemn al *Imnului Republicii,* după care crainicul a declamat cu voce melodramatică: „Spanioli, atenţiune! S-a constituit Guvernul Victoriei!" Voci entuziaste şi aplauze aclamau de fiecare dată când se rostea numele unui nou ministru al noului guvern, format acum din socialişti şi comunişti. Dar aproape nimeni nu a aplaudat când a auzit numele lui Juan Negrín López ca ministru de Finanţe, poate pentru că nu îl cunoşteau. Se făcea linişte abia după îndelungi insistenţe: vocea retorică a crainicului a anunţat intervenţia noului preşedinte al consiliului, don Francisco Largo Caballero. Ca de atâtea ori în viaţă, Ignacio Abel se vedea înconjurat de o fervoare generalizată, pe care ar fi vrut să o împărtăşească şi care, totuşi, îi adâncea sentimentul de distanţare, instinctul lui de observator din afară. Cât de ciudat era ca oratoria greoaie a lui Largo Caballero, felul lui nesigur de a vorbi în faţa microfonului – un bărbat bătrân, deconcertat de invenţiile moderne – să trezească o atenţie, un entuziasm unanim pe chipurile acestea atât de tinere. Uniunea de nezdruncinat dintre toate organizaţiile Frontului Popular era garanţia înfrângerii iminente a agresorilor fascişti. Inamicul se retrăgea de pe toate fronturile, luptând cu disperare împotriva impetuoaselor atacuri ale eroicelor miliţii muncitoreşti. Poporul spaniol îi va expulza pe mercenarii mauri şi pe invadatorii trimişi de naziştii germani şi fasciştii italieni, la fel cum a expulzat în timpul Războiului de Independenţă armatele lui Napoleon. Oamenii strânşi în jurul radioului răspundeau fiecărui „vivat" pronunţat de Largo Caballero cu un alt „vivat", care făcea să se zguduie salonul. În picioare, ridicau pumnii cântând *Internaţionala,* cu acompaniamentul membrilor orchestrei. Şi Ignacio Abel şi-a ridicat pumnul, cu o emoţie străină propriei voinţe, şi totuşi reală, deşteptată de muzică şi de frumoasele cuvinte învăţate de mic, de la întâlnirile socialiste la care îl ducea tatăl lui: *Sculaţi voi oropsiţi ai vieţii, voi, osândiţi la foame, sus!* „Îşi închipuie că ei au făcut cu adevărat revoluţia,

că au triumfat pentru că acum ocupă palatele din Madrid şi mărşăluiesc cu fanfare şi steaguri roşii. Se îmbată cu vorbe şi cu imnuri, ca şi cum ar respira fără să ştie un aer mult prea bogat în oxigen.” Dar poate că cel care greşea era el, iar incapacitatea lui de a se entuziasma era o dovadă nu de luciditate, ci de împietrire meschină a inimii odată cu înaintarea în vârstă, favorizată de privilegii, de teama de a le pierde. Ba chiar s-a supărat atunci când miliţianul care a venit să-l caute a început să-l tutuiască, nu fără oarecare iritare: „Unde te-ai băgat, camarade, te căutam, începuserăm să credem că ai dat bir cu fugiţii.”

A ieşit din sediul Alianţei supunându-se comportamentului grosolan al miliţianului, deşi ar fi fost mai bine să plece să-l caute pe Negrín, care cel mai probabil se afla la preşedinţia consiliului, unde începea bulevardul Castellana, atât de aproape, încât ar fi putut să ajungă în mai puţin de cincisprezece minute. Pe Negrín nimic nu-l tulbura. În condiţii excepţionale, capacitatea lui formidabilă de acţiune se descătuşa precisă şi energică. Nu mai era nicio soluţie: ajunseseră lângă camioneta cu motorul pornit şi miliţianul care îl însoţea a urcat dintr-un salt în remorcă, unde îl aşteptau ceilalţi, aşezaţi la umbra prelatei, râzând în timp ce fumau ţigări şi îşi treceau din mână în mână o ploscă de vin; stăteau pe bidoane de benzină şi fumau şi-şi aprindeau ţigările cu toată naturaleţea din lume. Războiul era pentru tineri. Bătrânii implicaţi acţionau cu o meschinărie rece, pe post de provocatori sau prizonieri ei înşişi ai unui delir retoric imbecil şi ai unei monstruoase vanităţi. În partea din faţă a camionetei, în picioare lângă cabină, aştepta şoferul, şi mai tânăr decât ceilalţi, cu o faţă rotundă de copil mare, fără şapcă şi cu ochelari rotunzi şi părul zburlit, pe care în mod vizibil încerca să-l îndrepte, pieptănându-l pe spate şi dându-l cu fixativ. Când l-a văzut pe Ignacio Abel, şi-a dus pumnul la tâmplă într-un salut prea energic pentru corpul lui grăsun şi faţa lui lată infantilă. Războiul era un abator imund cu oameni lipsiţi de apărare şi cu bărbaţi foarte tineri. Îmbrăcat cu o bizară marţialitate – pantofi de funcţionar, pantaloni de muncitor, haină de ţăran, curele, pistol –, părea un recrut destinat batalionului neîndemânaticilor.

— Don Ignacio, nu vă amintiţi de mine?

Pe faţa foarte tânără a desluşit trăsăturile persistente ale unei copilării care îi fusese familiară: şoferul s-a îmbujorat când a surâs cu stângăcia cuiva foarte timid.

— Miguel Gómez, don Ignacio. Fiul lui Eutimio, şeful de şantier de la Facultatea de Medicină...

— Comunistul?

— Asta v-a spus tata? De la Tineretul Socialist Unit, deocamdată.

— Miguelito...

Ignacio Abel şi-a pus amândouă mâinile pe umerii lui, învingându-şi impulsul de a-l trage spre el, cum ar fi făcut-o nu cu mult timp în urmă. Acum trebuie să fi avut douăzeci şi unu de ani, cel mult douăzeci şi doi, dar era încă dolofan şi nu crescuse foarte mult. Doar ochii lui aveau deja intensitatea unei vieţi adulte şi neliniştite, de febră intelectuală hrănită de lecturi până târziu în noapte şi de dezbateri epuizante pe teme filosofice şi politice. „S-a nimerit să am un băiat tot aşa de împătimit în ale cititului cum s-a nimerit să aibă şi tatăl dumneavoastră, odihnească-se în pace”, îi spunea Eutimio. Când şi-a dat seama că pe băiat îl chema la fel ca pe tatăl şi pe fiul lui, Ignacio Abel a simţit un şuvoi de căldură: el îi fusese naş, iar Eutimio îi ceruse voie să-l boteze ca pe tatăl lui. L-a recunoscut de-a binelea când l-a văzut urcându-se cu stângăcie pe locul de la volan, tocul pistolului agăţându-se în manivela portierei. Era un copil făcut la bătrâneţe, ultimul din cei cinci sau şase ai lui Eutimio, de mic arătându-se plăpând, fiind de mai multe ori în pericol să moară de febră sau de vreo boală de plămâni. A pus în mişcare camioneta accelerând brusc, stârnind hohote de râs şi zdruncinături în spate, intimidat poate de apropierea lui Ignacio Abel, o prezenţă tutelară şi misterioasă a copilăriei sale, naşul la care era dus uneori în vizită, într-o casă cu ascensor şi scări de marmură ce lui i se păreau imense, chiar dacă tatăl lui şi el nu le foloseau, tot aşa cum nu luau nici ascensorul, ci urcau pe o scară strâmtă şi întunecată de serviciu; protectorul îndepărtat de la care veneau jucării şi cărţi de ziua lui onomastică, cel care intervenise atunci când mai crescuse pentru ca, în loc să muncească pe şantier ca ucenic asemenea fraţilor lui mai mari, el să poată să studieze la liceu (poate fiindcă i-a influenţat pe preoţii colegiului să-l admită gratis sau pentru că se îngrijise el însuşi în taină să plătească fără să spună nimănui nimic). O

servitoare le deschidea uşa cu aer dispreţuitor şi îi îndemna să intre într-o cameră cu o fereastră care dădea spre o curte interioară. Aşteptau în linişte, în penumbră, tatăl lui foarte ţeapăn pe scaun, stânjenit de ghetele prea strâmte, încălţate de puţine ori, care scârţâiau atunci când păşea; el, aşezat pe un scaun atât de înalt, încât abia dacă putea să atingă podeaua cu vârful picioarelor. Intra o femeie cu un şorţ alb şi el credea prosteşte că este stăpâna casei şi se pregătea să se ridice în picioare, cu şapca în mână, dar era doar o altă servitoare. Ca atunci când era mic, lui Miguel îi era greu să susţină privirea naşului său şi să-i vorbească nestingherit. „Mulţumeşte-i lui don Ignacio! Tare, să se audă, parcă n-ai vlagă în tine.” Conducea foarte atent la şosea, conştient de privirea lui Ignacio Abel, temându-se să nu-i pară neîndemânatic sau să nu facă vreo greşeală, împingând pieptul înainte spre volan, ochelarii de miop alunecându-i pe nas la fiecare zdruncinătură a drumului. Copilul din alte vremuri era un tânăr cu o umbră de barbă pe bărbie şi un pistol la centură, cu o viaţă autonomă şi necunoscută, în mare parte indescifrabilă, cel puţin la fel ca ermetismul convingerilor sale ideologice. Îi plăcea să-şi spună numele cu voce tare, Miguel, precum tatăl meu mort acum atâţia ani, precum fiul meu, pe care nu ştiu când am să-l mai văd şi pe care, dacă am să-l mai văd, va fi făcut deja un pas mare în timp, îndepărtându-se de copilărie şi cu atât mai mult de mine, într-un mod mai ireversibil decât distanţa fizică.

— Miguelito al dumneavoastră trebuie să fie de-acum bărbat în toată firea.

— O să împlinească doisprezece ani.

— Nu mai spuneţi! Îmi amintesc că îi duceaţi pe el şi pe fetiţă la Oraşul Universitar, tata ştia şi mă ducea şi pe mine ca să am grijă de ei şi să ne jucăm împreună. Cum se mai luau la harţă! Se zgâriau ca nişte pisici.

— Tatăl tău avea grijă de mine pe vremea când lucra în echipa tatălui meu.

Trecuseră de podul Toledo şi acum urcau coasta prăfoasă a cartierului Carabanchel. La vederea banderolei roşii a Regimentului Cinci unduind într-o parte a cabinei, miliţienii de la punctele de control se dădeau la o parte ca să-i lase să treacă, ridicând pumnul. Grupuri de bărbaţi săpau fără chef tranşee prea puţin adânci de o parte şi de alta a drumului. Cu ţigara în

gură, cu chipiurile soldăţeşti lăsate pe spate, cu un aer de oameni de oraş puţin obişnuiţi cu aceste munci rustice. I-a venit în minte un afiş aflat peste tot pe stradă, scris cu litere roşii, sus, pe o prelată care acoperea în întregime o faţadă din piaţa Puerta del Sol: FORTIFICAŢI MADRIDUL!

— E adevărat că tatăl dumneavoastră a fost unul dintre fondatorii Partidului Socialist?

— Nu cred să fi ajuns până acolo. Dar s-a înscris de tânăr în partid şi în sindicat. Pablo Iglesias îl îndrăgea mult. O dată i-a încredinţat o mică lucrare pentru casa lui.

— Tata mi-a povestit că a venit şi la înmormântare. Dumneavoastră vă mai amintiţi?

— Cine? Pablo Iglesias? Tatăl tău e cam fantezist. I-a trimis însă mamei o scrisoare pe care un coleg de la sindicat a citit-o cu glas tare la cimitir. Strada Toledo era plină de lume, muncitorii în construcţii din Madrid erau grupaţi pe meserii, veniseră şi cei din conducerea UGT-ului. Vecinele cleveteau pentru că era o înmormântare civilă. Mama mea era foarte religioasă, dar când a venit preotul paroh de la San Isidro i-a mulţumit şi i-a spus că nu era nevoie să rămână, că o să meargă ea singură să se roage, dar că avea să-l înmormânteze pe soţul ei aşa cum ar fi vrut el.

Au rămas tăcuţi, absorbiţi de şoseaua dreaptă, de peisajul orizontal şi uscat, buimăciţi de zgomotul asurzitor al motorului şi de hurducăielile camionetei. O bună bucată de drum, câmpul pustiu i-a copleşit cu un sentiment de atemporalitate, care ştergea prezentul agitat, al războiului şi al oraşului. Treceau pe lângă case ţărăneşti cu ogrăzi mari, ce păreau abandonate, pe lângă lanuri de grâu secerat şi pârloage, unde arăturile de toamnă aveau să întârzie. De-a lungul gardului scund şi văruit al unui cimitir strălucea în soare o pancartă cu litere roşii, trasate în grabă cu bidineaua: BIVAT[86] RUSIA UHP. La intrarea pe un drum lateral de pământ care trebuie să fi dus spre un sătuc invizibil de pe şosea, se afla un post de control păzit de doi ţărani cu pălării de paie şi puşti de vânătoare, cu cartuşiere

[86] Autorul redă o inscripţie anonimă – *Biva Rusia UHP* – conţinând o greşeală de ortografie, frecventă în limba spaniolă printre persoanele mai puţin instruite. Este scris *b* în loc de *v* (prin urmare, *biva* în loc de *viva),* întrucât ambele litere se pronunţă ca *b* la începutul unui cuvânt (n. tr.).

încrucişate ostentativ pe piept. Puseseră o căruţă în cale care să oprească trecerea, iar de o parte şi de alta a drumului aşezaseră, ca pe două sperietori, un Christ răstignit, cu plete lungi, din păr natural unduind în vânt şi o Fecioară Maria îmbrăcată în rochie cu jupoane şi poale baroce, cu lacrimi de sticlă pe obraz şi o inimă de argint, care străluceau în depărtare, străpunse de razele soarelui. Dar impresia de pustiu nu a durat mult: un camion şi un autobuz de călători încărcat cu miliţieni le-au luat-o înainte într-o larmă de claxoane, strigăte şi împuşcături în aer, în drum spre Toledo, învăluindu-i într-un nor dens de praf. Puţin mai departe au lăsat în urmă o coloană foarte lentă de vehicule militare vechi, de automobile cu saltele prinse de capotă şi camionete protejate cu table absurde de blindaj. „Până să ajungă ei la Toledo, fortăreaţa o să se predea”, a spus Miguel Gómez, fără ca măcar să surâdă de propria-i ironie, „de plictiseală”. În tăcere, înstrăinarea dintre ei crescuse: distanţa dintre generaţii şi rezerva politică; anxietatea lui Miguel faţă de propria-i condiţie, gratitudinea şi, în acelaşi timp, duşmănia faţă de omul care îi plătise studiile liceale şi care l-ar fi ajutat chiar să studieze la facultate, dacă el ar fi vrut. Dacă dorinţa de a nu-i fi veşnic îndatorat, recunoscându-şi astfel o inferioritate jignitoare, nu ar fi fost mai puternică decât vocaţia lui şovăielnică sau ambiţia de ascensiune socială. Dar, chiar şi aşa, tot nu scăpase de o datorie pe care niciodată nu ar fi putut să o plătească: studiind noaptea, a devenit desenator tehnic şi a trecut examenele fără prea mult efort şi fără ajutorul nimănui, însă, în ciuda rezultatelor lui excelente, tot n-ar fi obţinut locul de muncă de la biroul tehnic al Canalului de Lozoya, dacă n-ar fi primit ajutorul discret al naşului său din copilărie, pe care nu-l mai vizita de câţiva ani buni şi pe care nici măcar nu-l mai vedea. Tatăl lui era cel care se ocupa de formularea pretextului: „Dacă fiii celor avuţi intră peste tot cu pile, de ce să nu-l lăsăm pe don Ignacio să-ţi întindă o mână de ajutor şi ţie, care meriţi mult mai mult decât ei toţi la un loc?” Acum îl chinuia teama ca Ignacio Abel să nu creadă că se fofilase pe la birourile de Recuperare a Patrimoniului Artistic tocmai ca să nu plece pe front, că îşi arăta ca atâţia alţii curelele şi pistolul, pentru a-şi disimula comoditatea unui post în ariergardă. „Dacă m-ar lăsa să merg la luptă”, a spus, arătând cu un gest dispreţuitor din cap convoiul care rămăsese în urmă. „Nu ai nicio vină că eşti

miop”, i-a spus Ignacio Abel. „Tatăl tău dădea mereu vina pe pasiunea ta pentru cărţi.” „Şi apoi, mai am şi platfus”, a murmurat Miguel Gómez, mai degrabă batjocoritor decât resemnat faţă de sine însuşi, în timp ce-şi strângea mâinile pe volan pentru a lua o curbă ce înconjura o colină golaşă şi calcaroasă, surpată de eroziune. Cel puţin ştia să conducă, încetul cu încetul începuseră să i se risipească emoţiile de a se şti observat de Ignacio Abel. Strângea volanul, chiar dacă îi asudaseră palmele mai tare decât ar fi vrut şi le simţea umezeala, cu toate că dimineaţa aceea nu era foarte călduroasă. Fără să-şi dea seama, îşi apleca mult corpul peste volan, de parcă ar fi vrut să vadă mai bine şoseaua, percepând cu neplăcere tremurul obrajilor bucălaţi din cauza zdruncinăturilor camionetei. A simţit miros de ars, de fum. Poate că motorul se încălzise prea mult: fie pentru că maşina era veche şi se hârbuise şi mai mult pe drumuri în ultima vreme, fie pentru că el conducea cu stângăcie, cu accelerări şi frâne bruşte, cu un exces de precauţie. Mirosea a ars, dar nu numai a benzină; în aer plutea un fel de ceaţă incertă şi mai vizibilă pe măsură ce înconjurau colina şi orizontul se desfăşura din nou în faţa lor. Acum era ceva care duduia în adâncime, se simţea un tremur parcă în străfundurile pământului, ca un tunet sau ca un tren subteran, ca o bâtă care ar fi lovit o tobă imensă, foarte departe şi în acelaşi timp foarte aproape, sub ei şi în roţile camionetei şi totodată vibrând în aer, ceva ce niciunul dintre ei nu auzise vreodată, altfel decât detunătura bombelor care cădeau noaptea peste Madrid. Duduitul răsuna în liniştea şi neclintirea câmpului, în mirosul de fum care încă nu ştiau de unde venea, fum de benzină şi de încă ceva, acum mai dens şi mai sufocant, de metal fierbinte, de cauciuc ars. Unul dintre miliţienii aflaţi în remorcă a lovit cu pumnul în geamul de sticlă din spate al cabinei, spunând ceva ce nu puteau auzi. „Nu se poate să fim aproape de front”, a zis Miguel Gómez, sudoarea făcând acum să-i alunece mâinile pe volan, scăldându-i spinarea, „nu au cum să fi avansat atât”. „Oare nu am greşit drumul?” Ignacio Abel căuta semne de circulaţie, vreun indiciu asupra distanţei care îi mai despărţea de Toledo, dar nu vedea nimic, nici case apropiate, niciun sat în depărtare. Continuau să înainteze, dar mirosul devenea tot mai intens, chiar dacă deocamdată nu desluşeau fumul, iar lipsa de indicii vizuale îi

alarma şi mai tare. Mirosea şi mai puternic a cauciuc ars şi a încă ceva. Amândoi erau cu ochii ţintă la şoseaua care acum urca, limitându-le mult câmpul vizual. Miliţianul lovea în geam cu ţeava puştii, făcea semne, dar Miguel Gómez nu se întorcea spre el, incapabil să ia o decizie, apăsând pe accelerator în timp ce urca panta, cu o îndârjire inutilă, pentru că motorul nu putea să facă mai mult de atât şi poate că se şi încălzise excesiv. Acum, fumul devenise vizibil: mirosul nedesluşit de până atunci, pe lângă cel de cauciuc, era de carne arsă, iar duduitul era şi mai puternic, chiar dacă nu neapărat mai apropiat. Era mai adânc parcă în măruntaiele pământului.

În vârful coastei, fumul i-a orbit de tot. Ignacio Abel a strigat la Miguel Gómez să oprească şi s-a aruncat el însuşi asupra volanului ca să schimbe direcţia camionetei. Pustiul din jur se prefăcuse deodată în cataclism, în buimăceală şi în clocot uman. În faţa lor se afla un rug uriaş, iar ceea ce părea a fi un morman de fiare vechi era autobuzul care îi depăşise cu mai puţin de o oră înainte, răsturnat în mijlocul drumului, arzând în flăcări. Trupuri arse se desluşeau prin ferestre: feţe topite pe jumătate de dogoare, cu trăsăturile de consistenţa cauciucului. Printre coloanele zdrenţuite de fum negru se mişca înaintând spre ei un învălmăşag de figuri umane care umpluseră toată şoseaua şi se revărsau dincolo ca un puhoi: gesticulau şi deschideau gurile, dar glasurile tot nu ajungeau să fie auzite, înăbuşite de detunăturile bombelor şi de claxoanele motocicletelor, automobilelor, camioanelor, blocate în mulţime, fără să poată face nicio manevră din cauza autobuzului incendiat. „Dă înapoi, întoarce!” i-a spus Ignacio Abel, în timp ce miliţienii continuau să lovească în geam, cu feţele lipite de el, acum foarte grave, deformate de panică. Dar motorul se blocase şi Miguel Gómez nu reuşea să-l pornească din nou, răsucind iar şi iar cheia de contact, alunecoasă în mâinile lui umede, atât de năucit, încât picioarele îi tremurau şi nu mai ajungea să ştie când apăsa frâna şi când pedala de acceleraţie. Acum auzeau şuiere lungi de obuze pentru ca peste câteva clipe pământul să se ridice pe ogoarele din apropierea şoselei, ca nişte şuvoaie de lavă în timpul unei erupţii vulcanice. Prin fum desluşeau chipuri apropiindu-se, miliţieni care alergau învălmăşiţi şi îşi aruncau armele ca să fugă mai repede, ţărani bătrâni, femei cu copii în

braţe, animale deşelate sub poveri neverosimile, saltele şi paturi întregi şi saci puşi unii peste alţii şi cufere, scaune, maşini de cusut, ochii mari ai catârilor ieşiţi din orbite de spaimă, gurile deschise căutând aer şi respirând fum toxic, trupuri îmbrâncindu-se în timp ce la capătul şoselei, printre un şir de copaci, se desluşeau scânteieri roşii şi coloane de fum. Lumina dimineţii avea acum opacitatea unei eclipse. Camioneta s-a pus iarăşi în mişcare cu o zdruncinătură, dar în loc să dea înapoi, Miguel Gómez a apăsat pedala de acceleraţie, pornind în linie dreaptă nu numai spre autobuzul incendiat, ci şi spre învălmăşeala de vehicule, miliţieni, animale şi ţărani refugiaţi. Neclintit într-o parte a şoselei, cu picioarele depărtate şi cu tocurile ghetelor înfipte în praful drumului, cu capul descoperit, un ofiţer de armată dădea din braţe şi striga agitând un pistol, ameninţându-i pe miliţienii care treceau pe lângă el şi părăseau linia drumului ca să fugă mai repede, aruncându-şi nu numai armele, ci şi vechile căşti de oţel franceze de pe vremea Marelui Război, unii dintre ei, ploştile de apă, cartuşierele, sărind peste cadavre şi valize desfăcute, peste calabalâcul abandonat de alţi fugari, alergând peste brazdele uscate ale ogoarelor, aruncându-se la pământ cu capetele strânse între umeri, cu mâinile la ceafă când auzeau apropiindu-se din nou şuierul unui obuz. O să călcăm pe cineva şi nici măcar nu o să ne dăm seama, oamenii disperaţi să scape se vor agăţa cum vor putea de marginile camionetei şi o s-o răstoarne, iar noi n-o să mai avem cum să ieşim de aici; dintr-o clipă în alta, inamicul încă invizibil de partea cealaltă a şirului de copaci va veni spre noi şi vom rămâne fascinaţi şi împietriţi văzând cum se apropie călăreţii, mercenarii mauri cu săbiile ridicate, care răcnesc în beţia galopului ce îi poartă spre măcel sau spre propria moarte, legionarii care pot să înainteze cu baionetele scoase din teacă sau să aştepte în repaus, cu mitraliera pregătită, şi să-i secere fără greutate pe miliţienii buimăciţi şi temerari, care nu ştiu ce înseamnă un război, care îşi imaginează războiul ca pe o defilare prin Madrid, unde mărşăluiesc cu puşca pe umăr şi pumnul lipit de tâmplă, călcând peste dalele de piatră, nu cu bocanci militari răsunători, ci cu espadrile de muncitori. Ignacio Abel asista ca un somnambul atât la propriile gânduri, cât şi la frânturi sfâşiate de imagini ce se desfăşurau înaintea lui, cufundându-l într-o irealitate care îi împrăştia spaima şi lăsa timpul suspendat.

Lângă el, mirosind foarte tare a transpiraţie, poate a urină, a igienă insuficientă, Miguel Gómez conducea camioneta răsucind volanul în toate părţile, accelerând şi frânând brusc, ştergându-şi sudoarea de pe frunte şi de pe ochi, cu degetele groase sub lentilele ochelarilor. Înspre ei venea o căruţă, trasă de un catâr speriat, care nu mai asculta de frâne, o căruţă ţărănească din care se rostogoleau într-o parte şi în alta valize şi mobile vechi, fără vizitiu, urmată de o haită de câini furioşi, încurcându-se printre roţi şi picioarele animalului. O să ne răsturnăm şi nu o să mai putem ieşi de aici. Printre copaci se desluşeau acum siluete călare, în faţa cărora fugeau pâlcuri de miliţieni îngroziţi. Nimeni nu-i conduce, nimeni nu i-a învăţat să se apere şi nici să se retragă la ordin, foarte mulţi dintre ei fără să fi învăţat măcar să tragă cu puşca, nu e timp să-i înveţe nimeni, nici arme, nici muniţie de ajuns, doar le-au umplut capul de cuvinte şi de imnuri şi i-au băgat într-un camion, iar cei care nu au murit răpuşi de şrapnele sau nu au rămas împietriţi de groază fug acum simţind în ceafă copitele cailor lovind pământul, şuierul obuzelor, viforul schijelor ce ridică în jurul lor vârtejuri de pământ şi scutură şi frânge ramurile subţiri ale copacilor. „La dreapta”, s-a auzit pe sine însuşi strigând, rotind volanul dintr-o singură mişcare a mâinii, „accelerează, nu te opri acum!” Pe partea dreaptă a şoselei se afla o casă incendiată, iar în faţa ei un cal cu pântecele deschis şi viscerele revărsate şi un câine care lătra legat de un copac, trăgând de funia de cânepă ce îl ţinea prizonier, iar ceva mai departe, vizibil pentru o clipă şi apoi şters de fum, începutul unui drum, aproape perpendicular pe şosea. Camioneta s-a înclinat într-o parte când a făcut virajul şi un moment a părut că avea să se răstoarne în şanţ, dar şi-a recuperat de îndată echilibrul, continuându-şi drumul fără zdruncinături, pe un teren din nou pustiu, unde războiul rămăsese în urmă, la fel de brusc precum izbucnise în faţa lor. Tremurul pământului se amortizase, iar şuierăturile obuzelor se auzeau acum mai slab. Pe marginea curbă a unei coaste se întrezăreau un şir de case pământii şi turnul unei biserici. Din botul hodorogit al camionetei se ridica o coloană de fum.

— Va trebui să ne oprim undeva, don Ignacio. Trebuie să punem apă în radiator. Arde motorul.

— Ştii cumva unde ne aflăm?

— Sunt un dezastru. M-am rătăcit.

— Nu-i nimic. O să întrebăm în satul ăsta. Sigur o să găsim pe aici un drum de întoarcere spre Madrid.

— Dar trebuie să mergem la Illescas, don Ignacio. Ni s-a încredinţat o misiune.

— Mai întâi să avem grijă să nu ne omoare.

— I-aţi văzut pe fascişti? Aţi văzut cum străluceau săbiile maurilor?

— Acum mergi mai încet. Se pare că nu-i nimeni la intrarea în sat.

— Oare nu l-au evacuat?

Faptul că nu a aflat numele satului adânceşte în memoria lui Ignacio Abel condiţia de loc-fantomă. La intrarea în sat era o fântână cu mai multe jgheaburi, lângă care Miguel Gómez a oprit camioneta. Cei trei miliţieni au coborât din remorcă cu salturi energice, dezmorţindu-şi picioarele, făcând glume în timp ce schimbau ţigări între ei. Cui îi trecuse prin cap să îi trimită pe ei să caute tablouri, de parcă ar lucra la o firmă care se ocupă cu mutatul din case, în loc să-i lase să omoare fascişti? Erau foarte tineri, şi deja nu-şi mai aminteau de spaima prin care trecuseră; evidenţa pericolului şi spectacolul morţii nu păreau să lase în ei impresii persistente. Războiul avea din nou ceva de excursie veselă, de aventură imaginară. Lângă ei, Miguel Gómez avea să fie mereu un sperios: neîndemânaticul împotriva căruia celorlalţi le era lesne să comploteze, veşnic obiect de glume. Îl respectau ceva mai mult, pentru că Ignacio Abel se afla în faţă. „Şi acum ce facem, camarade? Ne întoarcem la Madrid fără tablourile alea, fără să strângem de gât vreo câţiva insurgenţi?” Se jucau îndreptându-şi ţevile puştilor unii spre alţii: ridicau braţele în posturi dramatice, cu un histrionism jovial, care pendula între cel de tavernă de bâlci, unde se trage la ţintă, şi cel de western. Fiecare dintre ei era îmbrăcat în uniformă de militar, cu diverse abordări: cel care purta o salopetă completă avea însă pantofi din piele în două culori, altul era îmbrăcat cu o jachetă şi nişte pantaloni ca de funcţionar, dar îşi pusese un chipiu soldăţesc ţuguiat cu un canaf roşu, cel care lovise mai înainte geamul din spatele cabinei, cu faţa înspăimântată, sugea acum gânditor dintr-o scobitoare, sprijinindu-se într-un muscheton ce trebuie să fi fost scos din uz încă de pe vremea războiului din 1914. Dincolo de fântână, singura stradă din sat o

cotea înspre o mică piaţă cu porticuri unde se afla biserica. Nu era niciun copac, nicio umbră. Ignacio Abel şi-a spălat faţa la fântână, ştergându-se cu batista pe care nu uitase să o împăturească în dimineaţa aceea în buzunarul de sus al sacoului. Miguel Gómez deşurubase capacul radiatorului şi aştepta să se răcească motorul înainte să toarne apă. Spatele lui era o mare pată de sudoare. Miliţienii scoseseră sufertaşele cu mâncare şi o ploscă de vin. Au lăsat puştile sprijinite de peretele fântânii şi s-au aşezat să mănânce la soare, dându-şi coate, smulgându-şi unul altuia plosca de vin din mână, din care Miguel Gómez nu a vrut să bea. Poate că s-ar fi înecat, dacă ar fi încercat să o facă. Ignacio Abel s-a îndepărtat de grup, nerăbdător să rămână singur, să găsească pe cineva care să-i spună unde se aflau şi care ar fi fost cel mai bun drum de întoarcere la Madrid. Se îndepărta şi încă auzea limpede în liniştea din jur curgerea şuvoiului de apă şi râsetele celor trei miliţieni. În mijlocul străzii găsise ceva aruncat: o maşină de cusut. Ceva mai departe, şalul unei femei, o valiză desfăcută, plină cu tacâmuri care păreau de argint şi vrafuri de hârtii ce păreau a fi documente oficiale. A împins o uşă închisă, după ce a ciocănit cu mânerul. A intrat într-o bucătărie concavă şi neagră de funingine, unde fumegau tăciuni sub o oală. În aer rămăsese un miros de năut fiert şi slănină râncedă. Ceva ce se mişca în afara câmpului său vizual i-a trezit o stare de alarmă: un canar într-o colivie, zburătăcind buimac şi agitat, lovindu-se de zăbrelele de sârmă. Ajuns din nou pe stradă, soarele i-a rănit ochii obişnuiţi cu penumbra. Glasurile miliţienilor se întrerupseseră. Sau vorbeau mai încet sau tăcuseră ca să se odihnească, sprijinindu-se în peretele de piatră al fântânii, moleşiţi de mâncare şi de vin, în timp ce Miguel Gómez căra apă pentru radiator sau umplea rezervorul de benzină, minuţios, simţindu-se vinovat, ruşinat în intimitatea lui de propria incompetenţă, rumegând în taină dezgustul lui ideologic faţă de frivola nepăsare a celorlalţi. Se pregătea să se întoarcă la camionetă, când a văzut ceva desluşindu-se la următorul colţ de stradă: o espadrilă, dunga unui pantalon reiat. S-a apropiat, ştiind dinainte că avea să se căiască şi că nu era în stare să evite acest lucru. Espadrila aparţinea unui bărbat întins de-a lungul unui perete plin de împuşcături şi de stropi de sânge. Bărbatul avea pantaloni reiaţi legaţi cu sfoară şi o cămaşă albă,

iar în coşul pieptului, o gaură neagră de carne plesnită şi cheaguri de sânge. Fusese aruncat cu faţa în sus, dar lângă el era altul, cu obrazul căzut în ţărână, iar ceva mai departe încă doi sau trei aruncaţi unul peste altul ca nişte baloţi şi o femeie desculţă, cu şoldurile late şi albe şi un învălmăşag de haine însângerate peste pântece. Muştele bâzâiau în jurul rănilor, al gurilor şi al ochilor cu un zumzet de stup. Feţele aspre şi mâinile ţărăneşti aveau o paloare cenuşie. Mirosul de fecale şi de viscere era mai puternic decât cel de sânge: la fel de respingător precum cel din barăcile tăbăcarilor de la marginea pieţei de vechituri din Madrid, la capătul ultimelor cartiere sărăcăcioase din afara oraşului. O umbră verticală şi oscilantă s-a proiectat pe varul peretelui: un bărbat fusese spânzurat de cârligul scripetelui de la şopron. Avea ochii deschişi şi ieşiţi din orbite şi limba foarte umflată îi ieşea din gură. Îi tăiaseră urechile. La picioarele lui se zvânta o băltoacă de urină. Urina părea să fi picurat din manşetele pantalonilor până în urmă cu câteva minute.

Gândul i-a venit ca şi cum cineva i-ar fi şoptit la ureche: *sunt aici, n-au plecat încă.* S-a sprijinit instinctiv de perete, aproape de picioarele bărbatului spânzurat. A dat pe dibuite de o suprafaţă aspră de lemn: o uşă. S-a strecurat înăuntru: era un grajd. A călcat în bălegar. O găină dolofană l-a privit cu aer sever din culcuşul ei de paie, cocoţat pe un sac de grâu. *Ne-am pierdut şi am nimerit de partea cealaltă a liniei frontului.* Niciun indiciu, nicio graniţă. Madridul devenise deodată un loc intangibil ca America. Înaintează ucigând, metodici şi nimicitori, cu o eficacitate nemiloasă şi neobosită, pe care nimeni nu o poate stăvili. O să descopere camioneta şi în câteva clipe o să-i mitralieze pe cei trei băieţi care se joacă de-a războiul şi pe bietul Miguel Gómez, care nici măcar nu o să nimerească să-şi ducă mâna la pistol. Un fir oblic de lumină străbătea podeaua grajdului: l-a traversat o umbră, apoi alta. Ignacio Abel a auzit cât se poate de limpede zgomotul metalic specific unei puşti pe umăr. Apoi un motor care se punea în mişcare, nechezatul unui cal, nişte copite, mai întâi pe caldarâm, apoi lovind tunător pământul. În linişte, minutele erau lipsite de consistenţă ca timpul din vis. L-a cuprins teama ca nu cumva motorul pe care îl auzise mai devreme să nu fie cel al camionetei. *Dar Miguel n-ar*

fi în stare să plece fără mine. A ieşit pe stradă, lipit de peretele aspru de chirpici, pe care sângele se închisese la culoare. Când a ajuns la colţul unde zărise picioarele unuia dintre bărbaţii morţi a auzit în spate mecanismul închizătoarei unei puşti şi o voce aspră, care îi ordona să se oprească. Frica era o împunsătură în mijlocul coloanei vertebrale. A întors capul uşor, iar cel care îşi îndreptase ţeava puştii spre el era unul dintre cei trei miliţieni, cel îmbrăcat în salopetă albastră şi pantofi de oraş de piele din două culori, atât de palid în lumina iritantă în miez de zi precum unul din morţii care zăceau în drum, la fel de speriat ca el, la fel de nerecunoscut. „Don Ignacio", i-a spus Miguel Gómez, „unde v-aţi băgat?"

Au înaintat pe şosele pierdute fără să ştie dacă se apropiau de inamic, dacă se aflau deja de partea cealaltă a liniei mişcătoare a frontului şi dacă aveau să cadă dintr-un moment în altul într-o ambuscadă. Ogoarele pustii erau oricum o ameninţare. La răscrucile drumurilor nu era niciun indicator. Încercau să se ghideze după poziţia soarelui şi să se îndrepte spre nord, dar hazardul drumurilor îi ducea spre vest sau spre sud; în direcţia aceasta se afla Talavera de la Reina şi pe acolo era sigur că înainta inamicul. Dar unde se aflau atunci când au ajuns în satul acela fără nume? Poate că fuseseră pe punctul să se întâlnească nu cu o coloană obişnuită, ci cu o trupă de avangardă sau cu un detaşament ce se rătăcise şi el. „Femeii i-au tăiat nasul şi urechile", a spus Miguel Gómez. Înainte sau după ce au violat-o. Acum, cel care conducea era Ignacio Abel. Miguel acceptase asta fără rezistenţă, umilit, răsuflând uşurat în fond, lăsat pe spate, sprijinindu-se de manivela portierei pentru a amortiza zdruncinăturile camionetei pe drumul acela de pământ bolovănos şi prăfuit, care tot nu dădea spre şoseaua către Madrid, amintindu-şi iar şi iar cu accese repetate de greaţă de faţa teşită a femeii fără nas, de picioarele enorme şi vinete ale bărbatului care atârna de cârligul şopronului. Motorul vibra şi mugea răguşit sub talpa care apăsa acceleratorul. În curând avea să iasă din nou fum de sub capotă. Puţin mai repede, exploatând la maximum puţina forţă rămasă şi mecanismul greoi al camionetei: puţin mai repede, dar în ce direcţie, pe câmpia aspră unde nu se intersecta cu nimeni, ca într-o ţară pustiită după o epidemie sau părăsită înaintea unui

dezastru, câmpuri sterpe şi case singuratice, cu acoperişul prăbuşit, podgorii pierzându-se în zare, pe pământul roşietic, garduri de aceeaşi culoare cu pământul.

— A fost mare minune că nu ne-au văzut. Şi idioţii ăştia trei care glumeau şi făceau zgomot de parcă n-ar fi fost nimic.

— Sau poate că au crezut că suntem mai mulţi şi au rupt-o la fugă. Ei nu puteau fi prea mulţi.

— Ce tare m-am speriat când nu v-am mai văzut, don Ignacio! Cum mă mai prezint eu în faţa tatălui meu, dacă vi se întâmplă dumneavoastră ceva?

Un semnal săpat într-o bornă de piatră le-a indicat în cele din urmă drumul. Până la Madrid, zece leghe. Vor să instaureze comunismul anarhist şi nici măcar n-au auzit de sistemul metric zecimal. Drumul a dat în şoseaua naţională, iar râul lent de refugiaţi în direcţia Madrid i-a obligat să reducă viteza. Priveau fără interes la banderola roşie cu emblema Regimentului Cinci şi nu se dădeau la o parte dacă auzeau claxonul. Aveau aerul sărăciei ostenite şi solemne al unui exod primitiv, al unei migraţii universale, care lăsa în urmă un tărâm pustiu. Catârii, măgarii, căruţele cu roţi grosolane de lemn, bătrânii ca nişte patriarhi obidiţi, bărbaţii cu copiii pe umeri, femeile cu fuste lungi şi şaluri mari, negre, acoperite de parcă ar fi venit din satele din nordul Africii, turmele de capre, sacii în spinare, coşurile sprijinite pe cap, plânsetul ascuţit al unui nou-născut, desprins de la sânul vlăguit al mamei, şi nechezatul vreunui cal, ropotul paşilor, al copitelor, al roţilor, şi praful şi liniştea care învăluia totul, unanimitatea retragerii, urgenţa încetinită de extenuarea de a fi pe drumuri încă dinainte de ivirea zorilor, lăsând totul sau aproape totul în urmă, aruncând pe drum ceea ce devenise mult prea greu sau inutil, ca o groapă de gunoi de-a lungul şoselei, şirul sinuos al urmelor unui naufragiu printre valurile de spumă murdară pe care le lasă marea când se retrage. Fug din faţa unei armate de legionari, mauri şi falangişti, care urcă spre Madrid de la sfârşitul lunii iulie, fără ca nimeni să le stea în cale, obosiţi nu de luptele în care domină mereu, ci de simplul exerciţiu de a ucide: dar ceea ce i-a împins să-şi abandoneze de pe o zi pe alta casele aproape mereu sărăcăcioase şi pământurile cu semănături crescute în secetă pare a fi o groază mult mai veche, ca de blestemele biblice sau

ca de ciuma din epoca medievală adusă de război, răspândite de scheletele înarmate cu coase de pe capitelurile bisericilor. Iar acum îşi ridicau ochii şi vedeau Madridul pentru prima dată în zare, fantastic precum forma norilor, clădirile formidabile care i-ar ameţi dacă le-ar privi de la poale, străzile de o lărgime înspăimântătoare, pe care nu s-ar încumeta să le traverseze de teama automobilelor, marele turn bătând în galben al clădirii Telefónica, pe care Ignacio Abel şi Miguel Gómez îl desluşesc răsuflând uşuraţi, strălucind în soarele deasupra acoperişurilor.

Se însera când au intrat în oraş şi, sub şirurile de copaci ale aleilor Prado şi Recoletos, se umpluseră mesele cafenelelor. Cu puţin înainte fusese furtună şi aerul era curat şi frunzele copacilor, strălucitoare, iar deasupra caldarâmului umed sclipeau şinele tramvaiului. Soarele la apus învăluia strada Alcalá pe toată întinderea ei, cu o lumină prăfoasă, auriu-violetă, străpungând geamurile ferestrelor mai înalte ale clădirilor. Ignacio Abel s-a despărţit de Miguel Gómez în curtea sediului Alianţei, întristându-l poate pentru că îşi luase prea brusc rămas-bun de la el. Era mort de foame, de oboseală, de sete, dar a urcat din două în două treptele palatului, în căutarea secretarei lui Bergamín, intersectându-se cu bărbaţi şi femei tinere, îmbrăcaţi în uniforme bine călcate de miliţieni sau în costume de epocă. Din marele salon prin care de data asta nu a mai trecut, răzbăteau o larmă de petrecere şi un paso-doble energic, cu lovituri de talgere şi stridenţe de saxofon şi trompete. Ajunsese în dreptul uşii pseudorenascentiste de la cabinetul lui Bergamín, când a apărut în prag poetul Alberti, îmbrăcat în dresor, cu un frac roşu cu galoane aurite, pantaloni albi, cizme foarte înalte, cu un vraf de probe de tipar în mâini. S-a uitat la Ignacio Abel cu ochii lui limpezi şi i-a făcut un gest distrat, de salut sau de recunoaştere. În anticameră, secretara scria la maşină ceva ce îi dicta un bărbat înalt, în picioare, în spatele ei. Ignacio Abel a observat cu coada ochiului că atunci când l-a văzut că intră, bărbatul a ridicat mâna sprijinită pe umărul secretarei sau cel puţin foarte aproape, pe speteaza scaunului. Din privirea Marianei Ríos, Ignacio Abel a înţeles că se pregătea să-i spună că profesorul Rossman a murit. A încetat să scrie, a căutat într-un sertar şi i-a întins un plic închis. I-a spus că îl găsea pe profesorul Rossman la morga Direcţiei Generale

pentru Siguranţă, pe strada Victor Hugo. A ieşit din palatul Heredia Spínola lăsând în urmă balcoanele strălucitoare şi muzica de dans, sfâşiind plicul la lumina unui felinar: un proces-verbal scris cu litere înflorite, dând detalii despre găsirea unui bărbat *mort prin împuşcare de către unul sau mai mulţi autori necunoscuţi, deţinător al unui permis de lectură de la Biblioteca Naţională, ca singur act de identitate, pe numele don Carlos Luís Rossman.* Pe masa de la morgă, profesorul Rossman nu mai purta ochelari, însă păstra încă unul din papucii de casă din pâslă, prinşi cu elastic de laba piciorului drept. Avea un ochi deschis şi celălalt aproape închis, faţa întoarsă într-o parte, buza de sus contractată, arătând gingiile cu cei câţiva dinţi inegali, cu o expresie ca de surâs congelat sau de surprindere. Foamea şi epuizarea, irealitatea crescândă a întâmplărilor îl cufundau pe Ignacio Abel într-o stare de somnambulism. S-a îndreptat spre bulevardul Gran Vía prin labirintul străzilor înguste, care înconjurau Direcţia Generală pentru Siguranţă, ca să caute pensiunea unde domnişoara Rossman trebuie să-şi fi petrecut iar toată ziua aşteptându-i telefonul. Abajururile felinarelor, vopsite albastru din precauţie faţă de bombardamentele nocturne, străjuiau colţurile străzilor cu lumina morbidă a unei scene de teatru. Nişte miliţieni i-au cerut actele la control în piaţa Vázquez de Mella, iar el nu a văzut decât licărul pistoalelor şi al ţigărilor aprinse. Dinspre un portal închis veneau o lumină roşietică, un ropot de râsete, cântecul unei flaşnete, un miros de dezinfectant şi parfum de bordel. Ce avea să-i spună domnişoarei Rossman, ce altceva putea să facă decât să rămână tăcut la uşa camerei, atât de strâmtă, încât tatăl ei pleca pe stradă sau îşi petrecea orele moarte ale amiezii într-o cafenea oarecare, ca să-i lase fiicei lui puţină intimitate, ca să se poată deda în singurătate doliului pentru amantul dispărut în Moscova şi remuşcării pentru pierderea credinţei comuniste? Dar domnişoara Rossman nu se afla la pensiune, iar patroana i-a spus că nu mai apăruse de câteva zile, că veniseră să întrebe de ea şi de la Telefónica, de la biroul unde lucra acum, iar ea, patroana, le răspunsese că nu ştia nimic, că avea destule pe cap ca să se mai îngrijească de ce face şi ce nu face un oaspete: poate că nemţoaica plecase ca să nu plătească pentru luna aceea şi, dacă mai întârzia două sau trei zile fără să apară, ea, cu toată părerea de rău, trebuia să acopere datoria confiscând

orice obiect de valoare, fie şi valiza aflată încă deasupra şifonierului. Ignacio Abel a plecat de la pensiune, lăsând în urmă litania ţâfnoasă a ţanţoşei patroane. Din când în când îşi aduce aminte de domnişoara Rossman; sună telefonul şi crede că este ea la capătul celălalt al firului şi, înainte să înceteze apelurile, îşi dă seama că visează. Înainte să plece din Madrid, a sunat de mai multe ori la biroul de cenzură a presei de la Telefónica, la început îi spuneau că domnişoara Rossman era bolnavă sau că lipsea nemotivat, iar apoi cineva i-a răspuns sec că acolo nu lucra nimeni cu numele acela şi de atunci nu a mai sunat niciodată în locul acela.

32

Oprit în mijlocul camerei, în faţa ferestrei, Ignacio Abel vede cum se îndepărtează pe cărarea dintre arbori luminile din spate ale maşinii care îl adusese la casa de oaspeţi. Sunetul motorului se dizolvă încetul cu încetul în liniştea pădurii, de unde aude bătăile seci ale ciocănitorii în lemn. Sub coroanele dese ale copacilor s-a lăsat noaptea. Pe deasupra lor, cerul păstrează o limpezime de un albastru-pal, în care se desluşeşte abia clipind steaua de seară. Sunt arbori cu frunză perenă, pini sau brazi cu coroanele verticale, mult mai înalţi decât casa. De la fereastră nu se vede nicio altă clădire. Nu-şi aminteşte să se fi cufundat niciodată într-o linişte atât de adâncă. Într-o stare de stupoare, de uşurare, de epuizare, de hipnoză, rămâne neclintit în faţa ferestrei, fără să-şi scoată pardesiul, cu pălăria în mâna stângă, valiza pe jos, unde a alunecat fără ca el să-şi dea seama, simţind abia acum în palma stângă durerea după ce i-a strâns atâta timp mânerul, cu un gest reflex, dobândit de-a lungul călătoriei, la fel de instinctiv acum ca acela de a-şi pipăi buzunarele în căutarea paşaportului sau de a se întoarce crezând că cineva l-a strigat pe nume sau că îl urmăreşte.

Nu se obişnuieşte cu ideea de a fi ajuns la destinaţie. Nu e în stare să calculeze cu exactitate câte zile au trecut de când a părăsit Madridul. Nu-şi aminteşte acum nici ce zi a săptămânii este, nici în ce dată, la sfârşit de octombrie. Trenuri, hoteluri, cabine de vapor, puncte vamale, nume de gări i se amestecă în memoria obosită, ca o secvenţă continuă de locuri, senzaţii, chipuri, zile şi nopţi, lipsite, totuşi, de legătură între ele. Nici măcar el nu mai este întru totul cel care a fost atunci când a început călătoria. Ceea ce atâta vreme a însemnat doar un nume şi un mic cerc negru pe o hartă este acum ceea ce îi văd ochii de când a ajuns la gară, ceea ce încă mai priveşte de partea cealaltă a ferestrei mari, stând în picioare: pajişti unde pasc cai sau vaci, case de lemn şi garduri vopsite în alb,

hambare, şosele înguste, păduri tomnatice unde lumina încă mai vibrează, deşi soarele e la asfinţit. Nu există refugiaţi zdrenţuiţi, fugind pe drumuri, cai morţi în şanţuri, cu pântecele umflat şi picioarele ţepene, coloane negre de fum în depărtare, valize aruncate pe şosea, deschise în cădere, cu conţinutul jefuit sau risipit de roţile vehiculelor trecând mai departe, călcate de copitele animalelor, de paşii fugarilor. Rhineberg a fost o promisiune şi o enigmă, un loc inaccesibil şi imposibil de închipuit în Madrid, iar acum este casa aceasta cu un portic cu coloane de lemn, aflată într-o poiană, cu ferestre mari, rectangulare, fără obloane sau zăbrele, construită poate la sfârşitul secolului trecut de vreun bogătaş cu gusturi mai degrabă neoclasice decât victoriene. Când a ieşit din maşină, a atins una din acele coloane – Stevens se grăbise să le deschidă portierele din spate, mai întâi lui, apoi lui Van Doren, care nu s-a clintit până nu s-a deschis cea de alături – şi i-a plăcut să simtă în palmă, sub vopseaua netedă, lemnul masiv din care era făcută, trunchiul gros şi vertical precum cel al copacilor din jurul poienii. Asemenea celui care se dă jos de pe vapor după o lungă călătorie pe mare, simte că podeaua tare, de lemn vibrează sub picioarele umflate de oboseală, înăuntrul pantofilor purtaţi de prea multă vreme. Întregul trup păstrează inerţia mişcării necontenite, aşa cum persistă în urechi duduitul surd din sala maşinilor în mişcare, roţi de tren, poduri de fier, pistoane de turbine. Cât de îndepărtată era acum noaptea în care a ieşit din Madrid, în remorca unui camion care înainta pe şoseaua spre Valencia cu farurile stinse, înconjurat de mogâldeţe umane care fumau în întuneric sau dormeau ghemuite pe baloţi, acoperindu-se cu pături vechi şi pardesie, strângând în mână, ca şi el, mânerul valizei. Pe coridorul trenului de noapte, înţesat de călători, care îl ducea la Paris, a adormit pe podea şi un poliţist în civil l-a trezit cu o lovitură de picior, pentru că bloca trecerea, şi i-a cerut fără curtoazie actele de identitate. S-a ridicat în picioare, amorţit de frig, buimăcit de oboseală şi de somn, fără să reuşească la început să găsească paşaportul în niciunul din buzunarele pe care le pipăia tot mai alarmat, în timp ce vocea grosolană repeta *papiers, papiers*[87]*.* Apoi poliţistul i-a apropiat mult lanterna de faţă ca să i-o compare cu cea din fotografie, iar părul îi mirosea a briantină şi răsuflarea a tutun.

[87] „Actele, actele” – în lb. fr. în orig. (n. tr.).

Odată întâmplate, deconectate de la prezent, lucrurile se îndreaptă cu toată viteza înapoi, spre trecutul îndepărtat: ultimele ceasuri petrecute în casă înainte să o părăsească, ieşirea din Madrid, călătoria prin Franţa străbătută noaptea, cele şase zile cât a privit orizontul invariabil al oceanului, cele alte patru zile de aşteptare aproape imobilă şi angoasa crescândă în New York, cele două ore petrecute în tren în seara aceea, călătorind de-a lungul fluviului Hudson. Mâna pipăie instinctiv carnetul flexibil al paşaportului din buzunarul interior al pardesiului, de parcă şi-ar asculta inima. Nimeni nu o să i-l mai ceară acum, în noaptea asta. Nimeni nu o să-i mai ceară documentele în America, i-a spus zâmbitor Van Doren când au intrat în vestibulul casei şi el, gândindu-se că o să găsească un birou de recepţie, şi-a scos paşaportul. Poate să-şi golească liniştit buzunarele şi să-şi păstreze lucrurile în sertarele secreterului sau în cele ale noptierei, fără teama de a i se fura ceva foarte important de care uitase. Poate să-şi atârne costumul de schimb în şifonier, astfel încât să nu fie foarte şifonat când chiar a doua zi de dimineaţă trebuia să se îmbrace cu el, pentru a merge la primele şi temutele îndatoriri sociale, să se cufunde în apa fierbinte din cadă pentru prima dată după nu-şi mai aminteşte câtă vreme, să se bărbierească şi să se pieptene în faţa oglinzii din baie, din nou respectabil, arhitect, profesor invitat, *visiting professor.* Dar tot nu face nimic: a ajuns fizic la destinaţie, dar corpul păstrează tensiunea călătoriei, instinctul retractil de a nu se încrede în nimic, de a sta mereu de veghe. Oprit în mijlocul încăperii, Ignacio Abel cercetează noutatea păcii şi a liniştii, în timp ce luminile din spate ale maşinii se sting ca doi tăciuni în întunericul crescând de sub copaci. Pentru moment, se află la adăpost de incertitudini imediate. Niciun termen urgent, niciun tren pe care trebuie să-l ia. Pe treptele de lemn masiv care urcă spre camera lui nu va auzi paşi în noapte, iar atunci când va adormi, nimeni nu o să-l trezească lovind cu îndârjire în uşă. De când a intrat, casa l-a primit cu o austeritate cordială: vastitatea spaţiilor, goliciunea pereţilor văruiţi într-un crem luminos, impresia de forţă a materialelor, transmisă simţului tactil prin degetele care atingeau balustrada şi întregului corp prin tălpile călcând peste duşumeaua de lemn. Grinzi solide şi piloni neclintiţi, făcuţi din

trunchiuri mari de copaci, temelii de piatră adâncindu-se în întunecatul pământ fertil şi în profunzimea colţurilor de stâncă. Încă din maşină a observat acest tip de piatră ivindu-se din pământ şi i-a plăcut tonalitatea ei, nu atât de întunecată precum şisturile stâncilor din Central Park: de un gri-verzui, ca de bronz vechi, armonizându-se discret cu frunzele copacilor. Chiar şi acum resimte în picioare o urmă de vibraţie şi de vertij, în tâmple un zumzăit ca de cabluri electrice. „Toată casa e pentru dumneavoastră", i-a spus înainte să plece Philip Van Doren cu un gest emfatic de proprietar (poate că este sau a fost: cineva din familie a donat clădirea universităţii). „M-am asigurat că nu va mai fi niciun alt invitat în următoarele zile. Aprindeţi focul, folosiţi biblioteca, dacă vreţi, cântaţi la pian sau pregătiţi-vă cina! În frigider şi în cămară este destulă mâncare. Aveţi hârtie pentru scrisori şi cerneală în călimări. Aveţi o maşină de scris şi un gramofon bun în bibliotecă, plus o colecţie de discuri. Rubinstein a cântat la acest pian acum doar câteva luni. O să credeţi poate că aici, la Burton College, trăim ca nişte pionieri în mijlocul pădurilor, dar o să vedeţi câţi invitaţi eminenţi ne vizitează. Avem un aparat de radio bun, dar mă tem că nu atât de bun, încât să prindă posturi spaniole...".

În depărtare aude vuietul unui tren care ajunge cu greu, urcând poate aproape de malul fluviului Hudson, emiţând acel sunet de sirenă de vapor pe care îl au trenurile în America. Soarele la asfinţit va fi strălucind în ferestrele lui şi pe botul locomotivei, curbat ca al unui aeroplan. I se pare incredibil că nu se află în acest tren şi în niciun altul, că nu mai are în faţă urgenţa şi incertitudinea altei călătorii. Cu recunoştinţă, se va obişnui să audă în miez de noapte aceste trenuri care se deplasează cu greutate, uneori minute în şir, trenuri lungi de marfă, care vin de la marginile continentului, revelând prin şuierul lor îndepărtat vastitatea spaţiilor pe care le traversează. Ce i se pare ciudat acum e că nu anticipează nicio tresărire, că nu se simte pierdut, că nu se ştie anonim. Cu o oarecare anxietate de a-l elogia, Stevens a amintit în maşină din lucrările sale şi a citat din articolele semnate de el în unele reviste internaţionale de arhitectură şi a avut senzaţia că auzea vorbindu-se de altcineva. Atâţia ani de studii, de muncă, de ambiţie, de vanitate i se preschimbă în nimic în mâinile goale; mâinile cu unghiile murdare ieşind la iveală din manşetele uzate

ale cămăşii pe care nu şi-a mai schimbat-o de câteva zile; cu picioarele grele după atâta umblat prin New York, s-a aşezat într-o dimineaţă la soare în Union Square şi s-a gândit că nimeni nu ar fi putut să-l deosebească de ceilalţi bărbaţi solitari, de o sărăcie demnă, care citeau în ziare paginile cu oferte de locuri de muncă sau căutau pe furiş în coşurile de gunoi (şi-a ridicat ochii şi, în briza suavă de octombrie, fâlfâia o pancartă întinsă între două felinare: *SUPPORT THE STRUGGLE OF THE SPANISH PEOPLE AGAINST THE FASCIST AGGRESSION*[88]*).*

A răsuflat uşurat că l-au lăsat singur atât de repede în casă şi că nu i-au pregătit nicio întâlnire pentru seara aceea. Anunţurile lipite pe felinarele din Union Square anunţau o manifestaţie pentru susţinerea Republicii Spaniole chiar pentru acea seară. Dacă Judith se afla în New York, nu ar fi fost cu neputinţă să participe şi ea. A doua zi de dimineaţă, Stevens avea să-l plimbe prin campus, iar dacă nu era foarte obosit, avea să-i arate colina şi poiana unde nu peste multă vreme, aşa cum speră toţi cei din *college,* avea să se ridice noua clădire Van Doren Library (poate că nu albă, până la urmă, ar fi fost prea vizibilă: poate de culoarea acelei pietre care se iveşte pe neaşteptate pe ogoare şi prin păduri şi din care sunt făcute unele garduri ale fermelor). Seara, preşedintele universităţii avea să dea o cină în cinstea sa pentru un grup foarte restrâns de invitaţi (Stevens zâmbeşte de parcă ar fi nesigur că s-ar afla printre aceştia). În câteva zile, o să i se ofere o locuinţă adecvată pentru tot anul universitar, aflată mult mai aproape de campus. Dar în clipa de faţă nu trebuie să-şi facă griji pentru nimic, a spus Stevens, întorcându-se spre el în timp ce conducea maşina cu o singură mână, pe acele drumuri de ţară ştiute pe de rost: trebuia doar să se odihnească după o călătorie atât de lungă (Stevens îl priveşte şi îi vorbeşte ca unui bolnav, se gândeşte, nesigur de tonul pe care trebuie să-l adopte faţă de un bărbat care tocmai a ieşit dintr-o ţară în plin război, dintr-o îndepărtată suferinţă europeană care pentru el trebuie să aibă un aer exotic). Şi nu are de ce să-şi facă griji dacă aude noaptea nişte zgomote ciudate, îi spune mai târziu, când se pregăteşte să-şi ia rămas-bun, iar Ignacio Abel înţelege, după expresia de nerăbdare de pe chipul lui Van Doren, că Stevens a repetat

[88] „Sprijiniţi lupta poporului spaniol împotriva agresiunii fasciste” – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

această glumă întocmai şi altor oaspeţi: casa este veche şi noaptea se aude cum trosneşte structura de lemn, dar el poate să-l asigure că nu e bântuită, *It is not a haunted house as far as we know*[89], chiar dacă este posibil să se apropie din când în când vreun urs sau vreun lup. Ce liniştitor era să audă cum se închide uşa de la intrare, cum se îndepărta motorul maşinii pe măsură ce luminile din spate deveneau mai palide! Rămâne neclintit, oboseala din ultimele ore şi din atâtea zile dizolvându-se într-o lentă moliciune musculară, cu ochii vrăjiţi de peisajul de la fereastră – pădurea de conifere mari, unde s-a lăsat noaptea, dincolo de poiana unde se află casa şi cerul de un albastru din ce în ce mai închis, pe fundalul căruia se conturează cu precizie coroanele copacilor, ramurile curbate în sus, precum acoperişurile pagodelor. Ignacio Abel nu a simţit niciodată o linişte ca aceasta. Liniştea ca un clopot de sticlă, o boltă sub care ar fi răsunat pasul cel mai precaut, atingerea cea mai uşoară. Camera lui de hotel din New York dădea spre o curte interioară mohorâtă, unde zi şi noapte se auzea vuietul unor motoare, iar la intervale regulate pereţii şi podeaua se cutremurau, pentru că trecea un tren de suprafaţă (în ceasurile de insomnie număra zilele de aşteptare, câţi bani cheltuise de când plecase din Madrid, câţi îi mai rămâneau). Liniştea are o adâncime, o întindere oceanică, nesfârşită precum aceste păduri despre care îşi închipuie că se întind pană la gheaţa Cercului Polar, până la Marile Lacuri şi cascada Niagara, până la malurile lovite de valurile Atlanticului. Liniştea gravitează cu atâta putere asupra lui, încât amortizează până şi glasurile care nu au încetat să-i răsune în memorie în ultima vreme. Dar conştiinţa lui încă nu se linişteşte, tensiunea din corp încă nu cedează. Nici măcar nu a lăsat pălăria pe pat şi nici nu şi-a scos pardesiul. Înainte să-l lase singur, Stevens a aprins veioza de pe noptieră precum angajatul unui hotel care-i arată camera unui oaspete de-abia venit: i-a arătat baia, cum funcţionează robinetele cu apă caldă şi rece. De îndată ce a deschis robinetul de la cadă, jetul de apă a început să degaje vapori. A deschis şifonierul, din care vine un miros de lac şi de lemn de pin. Stevens se mişcă agil, cu un exces de flexibilitate şi activism, cu un aer de rapiditate puţin isterică, ca a unui balerin îmbrăcat în haine de stradă într-un film muzical. Cu faţa roşie, ochii foarte

[89] „Din câte ştim, nu e o casă bântuită” – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

albaştri în spatele lentilelor cu ramă aurie, veşnic conştient de prezenţa ironică sau restrictivă sau doar dispreţuitoare a lui Philip Van Doren, dinaintea căruia acţionează de parcă ar fi mereu supus unor probe de aptitudini pentru care, în definitiv, nu este pregătit; mai neliniştit atunci când Van Doren tace sau când spune ceva, când fără să deschidă gura îşi manifestă dezaprobarea sau acordul cu un gest foarte scurt, care poate să treacă neobservat de cineva fără experienţă. Profesorul Stevens circulă cu elasticitate prin încăpere şi explică detalii în privinţa orarelor casei de oaspeţi şi felul cum funcţionează cafetiera şi prăjitorul de pâine din bucătărie, în timp ce Ignacio Abel, buimăcit, mort de oboseală, încuviinţează fără să înţeleagă prea multe, nerăbdător să rămână singur, simţind durerea din picioare sub corpul lui imobil. După atâtea zile fără să fi conversat cu adevărat cu nimeni, îi este greu să acorde atenţie cuvintelor repezi ale lui Stevens sau comentariilor lui Van Doren, să răspundă în engleză într-un mod cât de cât convingător, chiar dacă atunci când izbutea să însăileze un răspuns, Stevens deja nu-l mai asculta, poate pentru că el vorbea prea jos, fără să se obişnuiască deocamdată să-şi adapteze volumul vocii la condiţiile impuse de o conversaţie. Când Van Doren spunea ceva, o roşeaţă intensă se răspândea în mod inegal pe faţa cabalină a lui Stevens, pe fruntea înaltă de pe care îşi dădea mereu bretonul la o parte.

Inspectează camera, luând încetul cu încetul cunoştinţă de interiorul ei, în timp ce afară s-a lăsat de-acum noaptea şi ciocănitului ghionoaiei i s-a alăturat ţipătul metodic al bufniţei. Patul e înalt, cu o tăblie de lemn neted, cu perne albe, foarte moi, cu o plapumă albă pe care şi-a lăsat valiza încă nedesfăcută, cu canturile metalice zgâriate de atâta umblat încolo şi încoace, un timp atât de îndelungat. A încerca moliciunea saltelei e ca şi cum şi-ar scufunda mâna într-o apă adâncă şi caldă, foarte liniştită. Recapătă plăcerea pierdută a pânzelor albe, bine apretate, a cearşafurilor parfumate şi a ocrotirii calde a traiului domestic. Când atinge ţesătura cuverturii, îşi dă seama de cât de murdare îi sunt unghiile. Cât de repede se pierde totul, se dezintegrează, se uită. Cum ar fi să o aibă pe Judith Biely împreună cu el în această încăpere: Judith, care poate chiar acum se află undeva, pe acest continent cu

păduri întunecate, unduind dincolo de fereastră (seara se întorsese în Union Square la ora protestului; o mulţime înconjura o tribună deasupra căreia se aflau steaguri americane, steaguri roşii, steaguri ale Republicii; şi-a croit drum printre oameni, privind figură după figură, ascultând fără să înţeleagă prea bine discursurile transmise prin megafoane, vechea larmă familiară a imnurilor). Cum ar fi explorat casa aceea copiii lui, Miguel şi Lita, fugărindu-se pe scări, ieşind în pădure ca să-şi imagineze că trăiau într-un roman de Fenimore Cooper, într-un film cu soldaţi cu vestoane şi pălării tricorn şi piei roşii, şi toporişti de război, şi creste ţepene, şi feţe pictate. În faţa ferestrei se află un birou mare şi solid, de lemn lăcuit. Când aprinde veioza de metal gălbui, cu abajur verde, obscuritatea peisajului exterior devine o oglindă în care îşi vede chipul neaşteptat, acoperit parţial de umbre, pe fundalul spaţios al camerei. Ce ai fost şi ce-ai ajuns! Cine te-ar recunoaşte, dacă te-ar vedea acum? Faţa, cu o umbră aspră de barbă, cu o linie de murdărie pe gulerul cămăşii, cu nodul cravatei făcut la întâmplare. Faţa văzută de Van Doren şi Stevens, desluşită în privirile lor, dincolo de politeţe, de cordialitatea pe jumătate reverenţioasă, pe jumătate exagerată a lui Stevens. Nu se abandonează odihnei, nici măcar nu desface încă valiza, nu o ridică de unde a lăsat-o. De departe vine şuierul unui tren care trece abia după multă vreme: ferestre iluminate printre copaci, oglindindu-se în curentul maritim al fluviului. În Madrid s-a lăsat noaptea de câteva ceasuri bune, şi încă mai e mult până să înceapă să se lumineze de ziuă. Fiorul bătăliei persistă în depărtare şi în întuneric, la fel ca vuietul trenului. *Rebel Forces Expected to Further Tight their Grip over Loyalist Capital*[90], anunţa ieri sau alaltăieri un jurnal. Stând în picioare în faţa ferestrei, Ignacio Abel îşi goleşte buzunarele de toate mărunţişurile inutile rămase în urma călătoriei şi le lasă pe masă: bilete de tren, facturi de hotel, monede franceze şi spaniole, centime americane, facturi de la restaurantele automate din New York, capete de creion, telegrama lui Stevens ajunsă la hotel după trei zile, când se gândea deja că aveau să-l dea afară pentru că nu plătise, bancnote rătăcite de un franc, una foarte mototolită de cinci pesete, puţinii dolari la care în această clipă se reduce tot

[90] „Se aşteaptă ca forţele rebele să înconjoare şi mai strâns Madridul” – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

capitalul lui. Lucruri uitate, ca resturile arheologice ale unui timp pierdut: cheile casei din Madrid, familiare şi inutile, două bilete pentru aceeaşi sesiune la cinematograf într-o seară de început de iunie, scrisoarea pe care se hotărâse de mai multe ori să o rupă şi pe care, totuşi, a păstrat-o: *Dragă Ignacio, îmi dai voie să-ţi spun aşa, pentru că în ciuda tuturor lucrurilor sunt soţia ta şi am tot dreptul şi încă te mai iubesc, indiferent de cele întâmplate.* Scrisoarea Adelei şi cea a lui Judith, portofelul ticsit şi cam diform de cât îl folosise cu fotografia lui Judith şi cea a copiilor, carnetul de membru al Partidului Socialist, cel al Uniunii Generale a Muncitorilor, actul de identitate, caietul de desen cu primele schiţe pentru bibliotecă, linii zadarnice şi pete lăsate de creion, tentative nesigure de forme devenite irelevante, în comparaţie cu forţa şi dimensiunile acestui peisaj: ce ar putea să facă el pentru a nu fi banal şi ridicol, cu sfioasa lui imaginaţie spaniolă, anulată aici, ca în New York, de o nemăsurată amploare manifestată atât în operele umane, cât şi în natură, impunând o energie, un avânt, o forţă debordantă, pentru care el nu este pregătit. E singur de o bună bucată de vreme în cameră şi încă nu se obişnuieşte cu ea, nu-l liniştesc spaţiul întins şi tăcerea ei. Se percepe pe sine însuşi ca pe un corp străin, potenţial infecţios, propagând dezordinea, mirosurile care s-au impregnat în haine de-a lungul călătoriei, cu hainele murdare revărsându-se din valiza deschisă pe pat şi mărunţişurile din buzunare lăsate pe masă, în liniştea copleşitoare, întunericul de afară agravând dimensiunile depărtării.

E trezit de un zgomot metalic, lovituri de ciocan sau de cheie franceză, şuier de aburi. În fracţiuni de secundă, conştiinţa atentă, dar încă buimăcită, elimină locuri succesive: dormitorul din Madrid, cabina strâmtă a vaporului, unde auzea atât de des rezonanţe de metal şi aburi bolborosind, camera de hotel din New York, cea din Paris. Cu tresăriri de conducte învechite, încălzirea s-a pus în funcţiune. Îşi aminteşte că a visat voci, dar acestea se dizolvă înainte de a putea să le identifice. Una dintre ele îi rostea numele în mijlocul unei mulţimi fremătătoare, i-l murmura la ureche, alta îi cerea ajutor, aflată de partea cealaltă a unei uşi închise. *Ignacio, pentru ce ai mai scump, deschide-mi!* Nu-şi aminteşte însă să se fi culcat: stătea peste plapumă, fără

să-şi fi scos pantofii, acoperit la întâmplare cu pardesiul, de parcă s-ar fi întins să doarmă pe o bancă într-o sală de aşteptare. Este conştient de propriu-i corp, dar se percepe din afară. Ştie că, dacă îşi propune, poate să mişte una din mâini, sprijinite pe piept, sau să deschidă încă puţin pleoapele ori să le închidă iarăşi sau să-şi strângă un picior, dar nu face nimic, iar inactivitatea lui este o formă de detaşare sau de distanţă fizică, de parcă ar fi suspendat pentru o vreme conexiunile nervoase între creier şi muşchi. Nu înseamnă că şi-a pierdut sensibilitatea, ca atunci când amorţeşte un membru din cauza unei poziţii incomode. Simte presiunea corpului asupra saltelei foarte moi şi căldura mâinilor aşezate una peste alta, până şi apăsarea uşoară a pleoapelor pe globii oculari. Corpul are propria-i greutate, şi totuşi pluteşte deasupra saltelei de puf, în acelaşi timp consistent şi lejer. Corpul are greutate, dar nu şi gândul, nu şi fluxul conştiinţei, nu şi percepţia lucrurilor. La un moment dat, în timp ce el dormea şi noaptea devenea mai adâncă, ciocul ghionoaiei a încetat să mai percuteze în trunchiurile copacilor, dar nu şi ţipătul sau şuieratul bufniţei, care acum revenea identic după intervale tot mai lungi de linişte. Asta simţi oare când eşti mort, când ţi se opreşte inima, dar încă rămâne, după cum se spune, o ultimă licărire de luciditate în creier, atunci când glonţul tocmai a sfâşiat pieptul şi când capul, despărţit de trup, a căzut în coşul aflat de partea cealaltă a ghilotinei? Dacă profesorul Rossman ar fi cunoscut măcar un ultim moment de pietate precum acesta, aşa cum stătea, prăvălit cu faţa în sus, cu corpul sleit de vlagă odihnindu-se pe întinderea necuprinsă a pământului, sub un cer de vară, în care încep să mijească zorii, dar pe care el nu poate să-l vadă, pentru că îi luaseră ochelarii sau îi pierduse. Picioarele, devenite grele înăuntrul pantofilor care îl strâng, sunt acum umflate din cauza nemişcării şi îl dor, de parcă ar purta în tălpi fracţiunea de oboseală a fiecărui pas, milioanele de paşi alcătuind itinerarele din timpul călătoriei, pe lângă ultimele luni petrecute în Madrid, de când a rămas fără maşină, tălpile tocite de atâta umblat, roase de pietrele caldarâmului şi de trotuare, de pământul maidanelor de la periferia oraşului, murdare de praf şi uneori de pete din sângele care încă nu se uscase, scurs de la vreun cadavru (se aşeza pe pat şi Judith, îngenuncheată în faţa lui, îi scotea pantofii, încet şi hotărât, deznodându-i şireturile, mai întâi unul, apoi celălalt,

masând cu degetele ei pricepute picioarele dureroase). Simte cum aerul îi intră mai repede în nări, ieşind peste o clipă, mai cald, acum cu temperatura răsuflării. Cu un ritm diferit de cel al respiraţiei, dar la fel de străin de propria voinţă, i se contractă şi i se dilată inima în piept, bătăile răsunând în pernă, valurile de sânge în urechi, pulsaţiile în tâmple, ca o presiune în oasele craniului, ce nu ajunge să se transforme în durere de cap.

Ce ai fost şi ce-ai ajuns... Cine eşti în noaptea aceasta, suspendat în neant, într-un loc prea străin şi îndepărtat ca să-şi fi croit încă loc în conştiinţă, în această mare casă goală, în mijlocul unui ocean de linişte, în inima unei păduri întunecate, prin care, dacă va trece cineva pe drum, va desluşi lumina de la fereastră. În timp ce dormea, a auzit trecând trenurile. La fel treceau, filtrându-se prin somn, în ceasurile de siestă şi în nopţile de vară petrecute la munte, în Sierra, venind dinspre şi înspre Madrid, trenurile expres care mergeau spre nord la miezul nopţii şi cele care se apropiau de capitală în zori, după o noapte întreagă de călătorie. Şi celelalte trenuri, cele lente, pentru distanţe scurte, care nu mergeau mai departe de Segovia şi Ávila, cele pe care le luau capii familiilor ca să muncească verile la Madrid şi să se întoarcă la munte sâmbătă seara, uşor de recunoscut după costumele deschise la culoare, pălăriile de pai şi servietele de sub braţ, printre călătorii de la sate, cu bască şi mijlocul încins cu brâu, cu feţe întunecate şi nebărbierite, femei cu tocă şi batic pe cap, mărfurile rustice ale vânzătorilor ambulanţi, ciubere cu miere lăudate în gura mare pe străzile Madridului, saci de pânză tare, plini cu brânzeturi, colivii cu găini şi până şi purceluşi de lapte abia înţărcaţi. Părea că totul fusese aşa dintotdeauna şi că avea să rămână aşa o veşnicie, trecerea şi şuierul trenurilor desfăşurându-se cu aceeaşi regularitate precum răsăritul şi apusul soarelui sau dangătul clopotului de la biserica din sat: acum nu mai trec trenuri aproape de casă, făcând să tremure podeaua şi geamurile din oră în oră. Trenurile vechi şi încete, pe care înainte le luau turiştii şi ţăranii, pleacă acum din Madrid înţesate de miliţieni zgomotoşi, cu sigle trasate cu bidineaua în grabă pe vagoane, cu steaguri şi pancarte atârnând din locomotive, şi ajung doar până la mijlocul traseului, până la ultimele staţii aflate de partea aceasta a Sierrei, aproape de linia frontului. Abia e octombrie şi miliţienii deja tremură de frig când se lasă

noaptea. Nu sunt pături suficiente, spunea Negrín, nu sunt haine de lână, nici căciuli, nici măcar ghete, nu sunt destule camioane care să aprovizioneze prima linie cu alimente şi muniţie, pentru ca soldaţii să se poată schimba între ei. Durere neschimbată în aspra sărăcie spaniolă: în fotografiile de un eroism teatral publicate în ziare, bărbaţii înaintează sau se aruncă la pământ îmbrăcaţi fiecare în felul lui, cu ce-au avut la îndemână, cu espadrile, căciuli şi caschete, cu jachete vechi, ce par adunate din ce au aruncat alte armate. Noaptea tremură adăpostiţi în colibe de păstori, în grotele dintre marile stânci granitice. Cum va fi, dacă războiul nu se va termina, când o să înceapă cu adevărat iarna? Chiar acum, în Sierra, e ceasul când se lasă cel mai tare frigul şi încă mai e mult până să se lumineze de ziuă. Nu aprind focul ca să nu-şi dezvăluie poziţiile inamicului, aflat pe aproape, dar pe care nu-l văd, doar o scânteiere de-o clipă, lucirea unei arme printre vârfurile stâncoase sau printre pini, la răsăritul soarelui. Aud un zgomot oarecare şi încep să tragă în întuneric, irosindu-şi puţina muniţie; împuşcăturile se înmulţesc fără motiv de-a lungul liniei frontului. Copiii lui, aflaţi de partea cealaltă, le aud poate. Dar, după hărţile amănunţite care apar prin ziare, casa este mult prea aproape de linii; numele geografiei din fiecare vară aparţin acum unei alte ţări şi vocabularului războiului. Fără îndoială că familia plecase la Segovia: devenită dintr-odată aproape o altă ţară, ca o imagine răsturnată a Madridului bolşevic şi anarhist apărut de pe o zi pe alta la sfârşit de iulie; militari şi preoţi pe stradă, procesiuni cu sfinţi, şi nu defilări cu steaguri roşii, palme deschise într-un salut fascist, şi nu pumni strânşi, rigori ecleziastice de provincie spaniolă din secolul trecut. Copiii mei aflaţi în lumea aceea, înghiţiţi fără scăpare de o negură clericală din care nu o să-i mai pot salva, de îmbâcseala înăbuşitoare a fumului de lumânări, a rugăciunilor ţinute nouă zile în şir, a scapulariilor şi a sutanelor în care familia maternă îi afunda atunci când eu nu eram atent sau atunci când renunţam să mă mai opun, cu voinţa prea slabă, lipsit de gradul de intransigenţă de care aş fi avut nevoie ca să rezist intransigenţei lor, constrâns de Adela, de acceptarea ei obedientă faţă de tot ce venea din partea alor ei, dacă nu cumva, de fapt, le şi împărtăşeşte convingerile, niciodată manifestate în mod deschis, ca să nu mă surprindă, ca să nu caşte şi mai mult prăpastia care ne-a despărţit dintotdeauna,

încă de la început, neînţelegerea monstruoasă pe care niciunul dintre noi nu a vrut să o vadă, doi oameni străini unul de celălalt care, totuşi, concep doi copii împreună şi care dorm noaptea în acelaşi pat şi ar putea să-şi petreacă toată viaţa unul lângă altul, fără nicio zi lipsită de o doză de supliciu, fără altă legătură între ei decât o resemnare îngemănată cu plictiseala. *Nici nu ţi-a păsat vreodată că eu te iubeam*, *nici nu le-ai fost recunoscător părinţilor pentru afecţiunea lor faţă de tine şi nu ai simţit decât dispreţ faţă de ei* (scrisoarea se afla şi ea pe masă, la îndemână, aproape că o ştia pe de rost, ascunsă înăuntrul plicului, distilându-şi chiar şi la atâta depărtare nemulţumirea şi otrava, iradiindu-le, precum uraniul din laboratorul lui Madame Curie, contaminând lucrurile din jur). În Segovia, don Francisco de Asís este proprietarul unei case cu un blazon dăltuit în piatră deasupra uşii de la intrare; o numeşte „lăcaşul străbunilor mei”, chiar dacă, de fapt, nu este foarte veche şi a ajuns pe mâinile lui înainte cu mulţi ani, în urma unei licitaţii, iar blazonul din piatră cu un scut încununat cu un morion şi o cruce de Santiago l-a cumpărat el însuşi dintre nişte dărâmături. Pleci şi e zadarnic, ţi se tocesc tălpile tot umblând prin oraşe şi stai o săptămână chinuit de greaţă în cabina unui vapor care traversează Atlanticul şi e ca şi cum ai osteni umblând prin tunelurile rotitoare din barăcile de la bâlci, fără să poţi să te mişti din acelaşi loc. Pleci şi o parte din tine e sfâşiată de îndepărtare şi de remuşcare, iar cealaltă rămâne, totuşi, să îndure chinul de a nu se putea desprinde, neputinţa de a pleca în lumea largă, peste mări şi ţări, continente şi oceane fără ca astfel să se slăbească strânsoarea unei captivităţi fără scăpare. *Pentru că trebuie să ştii că, orice ai face, încă eşti soţul meu şi tatăl copiilor tăi, pentru că aceste legături, oricât s-ar strădui oamenii*, *nu pot să le rupă niciodată, nici animalele nu au inimă să-şi părăsească puii.* Îi vede de atât de departe, complotând în cercul familial, în jurul mesei rotunde cu mangal dedesubt, să le ţină picioarele calde, ca în fotografiile unde el nu apare niciodată, deşi se află pe aproape, în salonul casei din Segovia, cu tablouri tenebroase, cu sfinţi pe pereţi, don Francisco de Asís, şi doña Cecilia, şi Adela, şi Lita, şi Miguel, şi poate şi unchiul sacerdot, care, nefiind el prezent, se va fi încumetat să le dea copiilor stampe religioase şi să le sugereze să-şi facă rugăciunea de seară şi să se mărturisească, şi să se împărtăşească

împreună cu ceilalţi, fie şi numai pentru a-şi bucura bunicii; îi vede ca un mort care se întoarce, invizibil, ca unul din acele suflete din purgatoriu în care doña Cecilia spune că ar crede, cărora le aprinde candele ce se sting, după părerea ei, de îndată ce acestea le ating imperceptibil cu aripa lor de înger. *Dar ce este mai sfânt nu e taina cununiei, ci dragostea pe care ne-am dat-o unul altuia, care nu este o înşelare a mea, pentru că doi copii ca doi sori sunt dovada.* Rostesc împreună rozariul, în şoaptă, cu capetele în jos, iar Miguel şi Lita îşi fac cu ochiul pe furiş şi se lovesc cu picioarele pe sub masă, don Francisco de Asís şi doña Cecilia, şi Adela înălţând rugăciuni arzătoare pentru fiul şi fratele despre care nu ştiu dacă este viu sau mort, şi poate că şi pentru el, ginerele dispărut de pe 19 iulie, deşi cu oarecare rezerve, pentru că li se părea straniu sau nepotrivit să se roage pentru cineva care nu are credinţe religioase: dar trebuie să le dea exemplu copiilor, severi în păstrarea unui fel de doliu pentru cei doi absenţi despre care de mai multe luni nu ştiu nimic, fiul şi fratele, ginerele şi soţul căreia Adela i-a trimis această scrisoare străpunsă de ură, ce a întârziat atâta timp să ajungă la destinatar, nimerindu-şi, totuşi, ţinta cu punctualitatea unei săgeţi otrăvite. *Ce e rău în faptul că fata şi băiatul tău, care sunt şi ai mei, poate chiar mai mult, pentru că eu i-am născut, eu i-am crescut şi am stat cu ei şi i-am vegheat la căpătâi când aveau febră mare, ce rău poate să le facă, dacă sunt educaţi în credinţa catolică?* O să-i îndoctrineze, o să încapă din nou pe mâinile preoţilor şi ale maicilor, o să-i oblige să se spovedească şi să se împărtăşească în fiecare duminică şi poate că o să fie arătaţi cu degetul în şcoala sinistră în care vor fi început noul an, copii laici, fiii unui duşman care nu ştiu să repete cu voce tare rugăciunile, nici să cânte imnuri ecleziastice şi cu atât mai puţin imnurile fasciste pe care le învaţă acum.

Întins în patul în care epuizarea şi liniştea îl cufundă într-o neclintire hipnotică, în timp ce memoria capătă o ascuţime tăioasă, şlefuită de remuşcare şi de dor, în care întrezăreşte un aer premonitoriu, Ignacio Abel călătoreşte cu inconsistenţa viselor la casa din Sierra, în vecinătatea căreia nu mai trec trenuri, de unde poate se aud împuşcăturile de pe front, prin freamătul pinilor şi al desişului de mălăoi. Poate că a rămas pustie şi au transformat-o în cazarmă, cum s-a întâmplat cu Căminul Studenţesc, o cazarmă a celorlalţi, a acestei specii

abstracte şi nu întru totul umane, numită de ziare „Duşmanul”, cu un cuvânt, după cum îşi dă seama acum, de inspiraţie teologică. În fostul lui colegiu, prefăcut acum într-un maidan cu ruine calcinate, preoţii îi spuneau „Duşman” diavolului şi atrăgeau atenţia asupra faptului că trebuia scris cu literă mare. Duşmanul va fi ocupând acum grădina lăsată în paragină, care pentru copiii lui era o junglă unde puneau în scenă aventuri copiate după romane şi unde colecţionau insecte pentru clasele practice de biologie de la Liceu; grădina cu leagănul ruginit, în care încă se mai dădeau în acea duminică de acum trei luni, când i-a văzut ultima dată, chiar dacă nu mai avea vârsta pentru asta niciunul dintre ei, Lita cu bustul conturat, cu picioare de ciclistă şi şosete albe şi scurte la modă, Miguel cu nişte pantaloni scurţi pe care nu o să-i mai poarte din acea vară. Se schimbă atât de repede, încât atunci când o să-l văd din nou nu o să-l mai recunosc. O să aibă o umbră de mustaţă, o să se pieptene cu cărare, o să-şi dea pe spate bretonul care îi cădea pe ochi: un adolescent care o să semene mai mult cu unchiul Víctor, noile lui trăsături uzurpate de oamenii aceştia, aşa cum i-au pus stăpânire şi pe suflet, îndepărtându-l de mine în pragul vârste adulte, când poate eu, tatăl lui, nu o să mai exist. Dacă nu cumva am încetat să exist deja, anulat de distanţă, de lipsa veştilor, de absenţa mai mult decât probabilă a cărţilor poştale pe care am continuat să le trimit de când am părăsit Madridul, ca atunci când erau mai mici şi plecam în vreo călătorie: Piaţa Republicii în Valencia, plaja Malvarrosa, Turnul Eiffel, recent inauguratul palat Trocadéro, catedrala Notre-Dame de pe un pod al Senei, bulevardul Saint-Nazaire cu un capăt în port, vaporul „S.S. Manhattan” navigând noaptea în larg, cu toate hublourile iluminate şi ghirlande de beculeţe pe punte, Statuia Libertăţii, arcadele gării Pennsylvania, hotelul din New York, unde am rămas patru zile (timpul trecea fără ca nimeni să apară sau să sune; la recepţie nu existau mesaje, nicio telegramă; recepţionerul îl privea cu un aer suspicios, de parcă ar fi ghicit cât de puţini dolari îi mai rămăseseră în buzunar), cu firma verticală de-a lungul întregii faţade şi un mic semn cu creionul la fereastra etajului paisprezece, *aceasta e camera mea,* Empire State Building încununat cu un zepelin (dar nu a ajuns să trimită această carte poştală: i-a pus timbru şi apoi a uitat de ea, îngrijorat să nu piardă trenul). Lita are o cutie de tablă plină cu

cărţi poştale şi scrisori ordonate cronologic. A luat-o la Sierra la începutul vacanţei, în valiza pe care a declarat-o numai a ei, ca s-o ferească de dezordinea lui Miguel, alături de cărţile şi caietele ei de jurnal. Miguel a luat cu el manualele pentru materiile nepromovate în iunie: caietele cu temele pe care probabil că le-a făcut în ultima clipă, cu nepricepere, pline de corecturi făcute de profesor cu creionul roşu, de greşeli de ortografie subliniate şi de pete de cerneală. Dar fără doar şi poate că nu s-a putut prezenta la examenele din septembrie. În privinţa asta, războiul fusese un moment de respiro pentru el. Avea să piardă anul şcolar şi avea să-l piardă şi Lita, dacă războiul nu se termina curând.

De-acum e cu neputinţă de ocolit cuvântul: l-a văzut în ziarele franceze, obscen, aşa cum apărea scris în titluri cu cerneală roşie şi neagră, GUERRE EN ESPAGNE[91], l-a văzut în jurnalele din New York, pe care uneori le căuta cu anxietate când cobora din camera lui la chioşcul cu ţigări şi ziare, iar uneori le ocolea sau încerca să le ocolească, LATEST NEWS ON THE WAR IN SPAIN[92]. Ca o boală congenitală de care nu se putea vindeca şi la care cei care scriau în ziare şi care le cumpărau cu indiferenţă erau imuni, la fel ca la sărăcia noastră şi ca la înapoierea noastră pitorească, la sfintele noastre fecioare baroce şi la culorile de abator barbar ale sărbătorii noastre naţionale, THE KILLINGS AT THE BULLFIGHTING RING IN BADAJOZ[93]. Numele noastre atât de sonore şi exotice se remarcă printre cuvintele scrise în alte limbi, împrejmuiri în ruine, pământurile pustii, espadrilele şi pantalonii legaţi cu bucăţi de sfoară în fotografiile cu războiul nostru de săraci, femeile noastre cu şaluri negre şi poveri sprijinite pe cap, precum africancele, fugind pe drumuri, printre câmpuri golaşe, unde nu cresc copaci, împinse cu patul puştii la graniţă de jandarmi francezi, în timp ce eu priveam în altă parte şi nu făceam nimic şi simţeam privilegiul meschin al costumului meu formal şi al documentelor legale, care nu mă scuteau însă de boala spaniolă, dat fiind că funcţionarii de la vamă mi-au percheziţionat valiza cu calculată grosolănie şi au examinat o

[91] „Război în Spania” – în lb. fr. în orig. (n. tr.).

[92] „Ultimele ştiri despre războiul din Spania” – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

[93] „Coridele de pe arena din Badajoz” – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

vreme desenele şi schiţele de planuri, iar apoi din nou paşaportul, deşi îl mai verificaseră o dată, fotografia cu care deja începusem să nu mai semăn, pagina cu viza pentru Statele Unite. Cine avea să accepte fără suspiciune acest titlu inscripţionat cu litere aurite pe copertă, pe stema cu coroana crenelată, Republica Spaniolă, dacă în orice clipă această republică ar fi putut înceta să existe şi dacă la câţiva paşi de acolo, pe partea spaniolă a frontierei, nu erau gardieni şi funcţionari în uniforme, ci miliţieni cu favoriţi ca de tâlhari la drumul mare sau de figuranţi din opera *Carmen*, care coborâseră steagul tricolor, ca să înalţe stindardul roşu şi negru. În el creştea, în ciuda a toate, în timp ce încerca să aştepte drept, cu demnitate, ca jandarmii să-i înapoieze paşaportul şi să-i permită să închidă valiza, mândria de a fi cetăţeanul Republicii Spaniole şi furia împotriva indiferenţei acestor francezi şi britanici care o vedeau cum se răzvrăteşte stângace şi lipsită de apărare împotriva agresorilor ei: dar şi sentimentul de inferioritate pentru faptul că aparţinea unei asemenea ţări, şi dorinţa de a scăpa din ea, şi vina de a alimenta această dorinţă şi de a fi plecat în fugă, de a nu fi ştiut să îndrepte nimic, nici să se facă util cu nimic.

Îşi aminteşte de Piaţa Orientului într-o dimineaţă, ultima, când fuga era de-acum sigură şi a fost să-şi ia rămas-bun de la Moreno Villa. Bătută de vânt şi de ploaie, piaţa părea mai mare, Palatul Naţional mai îndepărtat, cu dimensiunile lui excesive proiectat în perspectivele finale ale Madridului, mai degrabă cenuşiu decât alb, pe fondul unor nori uriaşi venind dinspre vest, pe deasupra parcurilor Campo de Moro şi Casa de Campo estompate de ceaţă. În grădinile franceze se afla o tabără de refugiaţi care se adăposteau de ploaie sub căruţe şi sub mantalele din prelată, întinse între garduri şi copaci. La mijloc de octombrie, iarna îşi anticipa venirea în Madrid, adusă parcă de vecinătatea frontului de război, care se apropia încetul cu încetul de şoseaua de sud-vest, cea spre Extremadura, vizibilă de la balcoanele palatului. Cât de ciudat e să-mi imaginez cu atâta limpezime ceea ce eu nu am trăit, ceea ce se petrecea acum mai bine de şaptezeci de ani, piaţa cu tabăra de corturi şi colibe printre gardurile vii, în jurul statuii ecvestre a lui Filip al IV-lea, sprijinită numai pe picioarele din spate, eterică sub cerul

gri, învăluită în ceaţă, arborând un steag roşu bătut de ploaie; pe Ignacio Abel străbătând piaţa, o siluetă burgheză, solitară sub umbrelă, apropiindu-se de corpul de gardă, unde nişte soldaţi cu uniforme impecabile din batalionul prezidenţial – cască de oţel, curele de piele, cizme strălucitoare, feţe bărbierite cu grijă – îl vor lăsa să treacă fără altă formalitate decât aceea de a-i verifica numele pe lista dactilografiată. În cavitatea granitică a vestibulului răsunau paşi şi ordine. Dintr-o cabină, în spatele unei uşiţe de sticlă, se auzeau un radio şi o maşină de scris şi mirosea a mâncare la cazan. Fără să-l însoţească sau să-l supravegheze cineva, a urcat marile scări de granit, iar apoi pe cele de marmură pe care nu se aflau covoare care să-i înăbuşe paşii. A străbătut saloane cu tapiserii şi noiane de personaje mitologice pictate pe tavan şi coridoare golaşe, dând spre curţi interioare cu arce de piatră, acoperite cu bolţi de sticlă picurate de ropotul ploii. Moreno Villa se afla într-un birou strâmt, în spatele unei uşi cu modele pătrate şi pragul de sus foarte scund, o cămăruţă invadată de cărţi şi vrafuri de dosare în mijlocul acelei imensităţi de spaţii goale. S-a gândit atunci că de-a lungul vieţii, Moreno Villa ar fi menţinut un model invariabil de cameră de lucru, identic cu cel din Palatul Naţional şi din Căminul Studenţesc, oriunde l-ar fi purtat hazardul unui viitor ce se înfăţişa deodată drept nesigur. În încăpere era un frig insidios, care punea încetul cu încetul stăpânire pe corp, începând cu vârfurile degetelor şi al nasului, iar apoi cu tălpile picioarelor. Într-un colţ al biroului se afla o mică sobă electrică. Dar curentul era slab şi rezistenţa avea o sclipire la fel de bolnăvicioasă precum cea a lămpii de pe masa unde lucra Moreno, adâncit în hârtiile lui, în cercetările asupra bufonilor şi nebunilor aflaţi în slujba regilor pe vremea lui Velázquez, atât de străin de prezent în ceasurile când se lăsa îmbătat de studiile lui, cât şi de realitatea Madridului, aflat dincolo de zidurile palatului, în acest regat vrăjit unde încă se mai găsesc uşieri cu favoriţi albi, pantaloni până la genunchi şi ciorapi lungi şi unde ceasurile pot să arate ora de acum un veac sau două. Barba albă îi crescuse ascuţită, ca unui personaj din picturile lui El Greco. Era şi mai slab decât îl văzuse ultima dată în vară, iar acum purta nişte ochelari de citit, care îl făceau să pară mai în vârstă.

— În sfârşit, plecaţi, domnule Abel. Poate că vi se pare

incredibil că aveţi toate documentele în regulă. La dumneavoastră se observă că sunteţi un bărbat care vrea să plece, care ştie să plece, dacă îmi permiteţi expresia. Eu, dacă aş putea, nu m-aş mişca de aici niciodată.

— Încă mai dormiţi în Căminul Studenţesc?

— Unde altundeva aş putea să merg, Abel? Este casa mea. Casa mea provizorie, numai că am locuit în ea atâţia ani, încât nu mă închipui în altă parte. Au plecat cu garnizoana şi acum a rămas numai un spital de campanie. Nici nu ştiţi cum gem bieţii băieţi. Cu ce răni cumplite vin. Unii cred că ştiu că războiul este înspăimântător, dar nu înţeleg absolut nimic până când nu văd. Imaginaţia nu e de niciun folos, e neputincioasă şi laşă. Vedem cum cad soldaţii din filme şi credem că aşa e, că totul se termină repede, poate cu o pată de sânge în piept. Dar sunt lucruri mult mai rele decât să mori. Vezi un băiat care este viu, dar căruia îi lipseşte jumătate din faţă, care a rămas fără amândouă picioarele, fără braţe, fără nas. Spuneţi-mi ce fel de aberaţie e asta, la ce poate folosi această cumplită suferinţă? Îţi fereşti privirea pentru că, dacă te uiţi, ţi se face greaţă. Şi mai e şi mirosul, Dumnezeule! Mirosul cangrenei şi al fecalelor în intestinele plesnite. Mirosul de sânge, când infirmierele pun deasupra foi de ziare sau rumeguş. Uneori îmi spun că ar trebui să desenez toate astea, dar nu ştiu cum să o fac, mi-ar fi ruşine până şi să încerc. Eu cred că nimeni nu a făcut-o, nimeni nu a încercat să facă asta cu adevărat, nici germanii ăştia cu Marele Război, nici măcar Goya. Goya s-a apropiat mai mult ca nimeni altul, dar până şi lui îi lipsea curajul. De multe ori îmi amintesc de titlul pe care l-a dat uneia din gravurile cu dezastrele războiului: *Nu te poţi uita.* Dumneavoastră, cel puţin, nu va trebui s-o mai faceţi.

De-acum nu trebuia să mai aştepte. Se afla acolo, luându-şi rămas-bun de la Moreno Villa, şi era ca şi cum şi-ar fi început deja călătoria amânată de atâtea ori, din pricina formalităţilor încurcate, a documentelor, a ştampilelor şi a semnăturilor lipsă, a promisiunilor de scrisori care nu mai ajungeau, întârziate sau rătăcite la oficiile poştale din cauza războiului. Înainte de a pleca în căutarea lui Moreno Villa, ridicase ultimul document necesar şi îl purta acum cu sine ca pe o comoară fragilă în buzunarul interior al jachetei, un permis cu antetul Ministerului de Finanţe,

semnat de Negrín, aflat pe poziţia recentă de ministru, autorizându-i călătoria la Valencia şi după aceea în Franţa, sugerând o vagă misiune oficială: în cazul în care ar fi apărut noi greutăţi şi nu ar fi fost de ajuns paşaportul cu viza americană şi cea de tranzit pe teritoriul francez, pentru că fie camionul în care avea să meargă până la Alcázar de San Juan, fie trenul de acolo până la Valencia ar fi putut fi interceptate de patrule de control, care uneori îi arestau pe călători sau îi obligau să se întoarcă, acuzându-i că sunt dezertori, domnişori privilegiaţi sau burghezi care fugeau de revoluţie şi nu aveau curaj să lupte în război; sau se putea întâmpla ca odată ajuns la graniţă, miliţienii anarhişti care o controlau acum să refuze să-l lase să plece, cum făceau uneori dacă aveau chef, după câte spunea Negrín, în ciuda tuturor paşapoartelor, a documentelor, a scrisorilor oficiale şi a permiselor, ba încă putea fi şi mai rău dacă suspectul le arbora cu ostentaţie. „Suntem un guvern care aproape nu există”, i-a spus Negrín, în cabinetul lui mare de la Ministerul Finanţelor, în sfârşit într-un spaţiu corespunzător anvergurii lui fizice: masa enormă şi veche, fereastra dând spre strada Alcalá, covorul gros în care paşii se afundau în linişte (scămoşat în unele părţi, ars de scrum de ţigară). „Dăm ordine unei armate de divizii-fantomă unde puţinii militari rămaşi fideli Republicii nu au trupe pe care să le conducă. Pe bietul Prieto l-au făcut ministru al Marinei, dar puţinele nave bătrâne de război pe care le mai are Republica se pierd care încotro, pentru că marinarii au ucis toţi ofiţerii şi i-au aruncat în mare şi nu au lăsat pe nimeni în stare să citească o hartă maritimă sau să stabilească o direcţie de navigare. Redactăm decrete pe care nu le îndeplineşte nimeni. Nici măcar nu suntem în stare să controlăm frontierele propriei noastre ţări. Guvernele care ar fi trebuit să ne fie aliate nu vor să ştie nimic de noi. Trimitem telegrame la ambasadele noastre sau facem conferinţe telefonice, iar ambasadorii şi secretarii s-au dat de partea inamicului. Suntem guvernul legitim al unei ţări membre a Societăţii Naţiunilor şi până şi camarazii noştri francezi din Frontul Popular ne tratează de parcă am fi ciumaţi. Nu vor ca din cauza noastră să-şi strice relaţiile excelente cu Mussolini şi cu Hitler, şi cu atât mai puţin cu britanicii, care nu înţeleg de ce ne detestă mult mai mult decât pe insurgenţi. Nu vor să ne vândă arme. Nu avem avioane, nu avem care de luptă, nu avem

artilerie. Abia dacă avem o parte de material vechi din timpul Marelui Război pe care bandiţii ăştia de francezi nu-l voiau şi pe care ni l-au vândut în urmă cu câteva luni. Acum nici măcar asta nu ne mai vând. Nici căştile din anul 1914, nici muschetoanele din războiul franco-prusac...”

Însă, în mod straniu, luciditatea lui Negrín înaintea unei catastrofe de amploare nu îi tăia avântul, ci după un răgaz de mâhnire i-a dezlănţuit şi mai mult energiile euforice. Când a intrat în birou, Abel l-a găsit dictând cu toată viteza o scrisoare în franceză unei secretare; în picioare, mişcându-se dintr-o parte în alta, cu mâinile la spate, scoţându-şi uneori din buzunarele burduşite ceva ce ducea la gură, atât de repede, încât Ignacio Abel nu desluşea ce era, o pastilă sau o bomboană. Se oprea ca să sune la telefon, se impacienta pentru că nu i se făcea încă legătura şi trântea deodată receptorul în furcă. „Dar, chiar şi aşa, tot nu o să ne dăm bătuţi”, a spus, oprindu-se dinaintea lui Abel, mai înalt, mai vânjos, cu faţa mai cărnoasă, cu vocea cu un timbru bogat. „Vom construi armata de jos în sus. O armată adevărată, vitează şi bine echipată, disciplinată, cu musculatură, o armată a poporului şi a Republicii. Trebuie să punem capăt delirului în care am trăit până acum, dar adevărul e că acesta e cel mai bun antidot împotriva alienării mintale. Am trăit şi încă mai trăim într-o casă de nebuni, şi nu este o metaforă care le place aşa de mult oratorilor noştri, ci un diagnostic clinic. Într-o casă de nebuni fiecare îşi duce viaţa dedicându-se propriei forme de irealitate. Se intersectează unii cu alţii, vorbesc singuri, dau din mâini, dar nimeni nu aude pe nimeni şi delirul fiecăruia îl exclude pe al celorlalţi. Ştim pentru ce luptă inamicul şi de ce s-au răsculat militarii, dar ceea ce încă nu se ştie e de ce luptăm noi. Sau dacă există un *noi* care să ne cuprindă pe toţi cei care o să sfârşim până la urmă împuşcaţi sau expatriaţi ori expulzaţi, dacă o să câştige ceilalţi. Fiecare nebun o ţine pe a lui. Don Manuel Azaña îşi doreşte o a Treia Republică Franceză. Dumneavoastră, eu şi încă vreo câţiva ne-am mulţumi cu o republică social-democrată precum cea de la Weimar. Dar colegul nostru de partid şi, mai nou, preşedintele guvernului, spune că vrea o Uniune a Republicilor Sovietice Iberice, iar don Lluís Companys, o republică catalană, în vreme ce anarhiştii uită că suntem în plin război şi că avem în faţă un

duşman sângeros ca să mai experimentăm în toată buimăceala asta abolirea statului. Şi, ca să-şi pună în practică delirul personal, primul lucru pe care l-a făcut fiecare partid şi fiecare sindicat a fost să-şi inventeze poliţia proprie, propriile închisori şi propriii călăi. Dar refuz să cred că totul este pierdut. Moneda noastră a scăzut pe plan internaţional, dar avem destul aur şi putem să cumpărăm cele mai bune arme în numerar. Ce dacă democraţiile surori, cum se spune în discursuri, nu vor să ni le vândă? O să le cumpărăm de la sovietici sau de la traficanţii internaţionali sau de la oricine." A sunat telefonul: acum era posibilă legătura pe care o ceruse mai înainte. A cerut ceva în mod tranşant şi cu maximă curtoazie şi, cum secretara care dactilografiase scrisoarea întârzia să o scoată din maşina de scris, el a smuls-o de pe tambur cu o mişcare sigură şi a verificat ortografia, ridicându-şi ochelarii şi apropiind-o mult de ochii obosiţi. „Ca să nu mai vorbim de altă problemă de-a noastră, prietene Abel, în afară de aceste fotografii pe care miliţienii noştri şi le fac îmbrăcaţi în preoţi, pe ruinele bisericilor arse, şi care ne fac aşa un mare serviciu în ochii opiniei publice internaţionale, când sunt publicate în ziare. Aceleaşi ziare care nu vor să publice fotografiile trimise de noi cu copiii răniţi de bombardamentele avioanelor germane, pentru că spun că sunt propagandă. Nu avem oameni care să vorbească limbi străine! Trimitem în străinătate republicani şi socialişti ca să ocupe posturile diplomaţilor trădători şi să explice cauza noastră şi poate îmi spuneţi dumneavoastră cum o să le explice sau ce fel de negocieri o să poarte, dacă în cel mai bun caz nu au absolvit nici primul curs de franceză într-un colegiu religios. Fata asta aşa de frumoasă care lucrează cu mine este o comoară, vorbeşte şi scrie în franceză. Dar tot eu trebuie să compun scrisorile în germană şi engleză, iar dacă vin emisari sau ziarişti străini care vor să intervieveze pe cineva din guvern, eu sunt singurul care poate să facă pe interpretul." A intrat un funcţionar cu un document într-o mapă, pe care i l-a prezentat ceremonios lui Negrín, spunându-i „domnule ministru". Negrín l-a parcurs rapid, înainte să-l semneze cu o parafă amplă şi apoi i l-a întins lui Ignacio Abel. „Dacă nu vă lasă să treceţi cu asta, nu-mi vine în minte decât o soluţie extremă", i-a spus, izbucnind într-un hohot de ras, „să aveţi şi dumneavoastră un pistol şi să începeţi să trageţi". Ignacio Abel a împăturit permisul frumos şi

l-a pus în buzunarul interior al hainei, cu grijă să nu se mototolească. Acum îşi aminteşte că în momentul când a ieşit din biroul lui Negrín sentimentul de uşurare la gândul că va pleca era mai puternic decât remuşcarea şi chiar decât recunoştinţa. În anticameră erau o mulţime de funcţionari, miliţieni şi carabinieri în uniformă. Carabinierii au luat poziţie de drepţi când l-au văzut pe ministru, care îl luase pe Ignacio Abel de braţ ca să-l conducă până la ieşire, examinând lucrurile cu acea vocaţie instinctivă de a observa neajunsuri şi de a căuta soluţii, aşa cum în alte timpuri îşi inspecta laboratorul de la Căminul Studenţesc sau lucrările acum paralizate din Oraşul Universitar. „Ia uitaţi ce birouri, ce ghişee, ce funcţionari cu manşete, ce feţe! Aici maşinile de scris sunt încă o noutate! Trebuie să facem atâtea lucruri care nu s-au mai făcut până acum şi, mai mult, trebuie să le facem în plin război.” O să-mi ceară să nu plec, s-a gândit Abel, speriat deodată, cu un sentiment de vinovăţie, simţind pe braţ presiunea mâinii enorme a lui Negrín, o să-mi aducă aminte că eu în schimb pot să vorbesc în limbi străine şi că ar trebui să mă pun în serviciul Republicii aşa cum o face şi el, care şi-a sacrificat o carieră mult mai strălucită decât a mea, care, dacă ar vrea, ar putea să obţină o numire în orice universitate din afara Spaniei, la adăpost de acest dezastru. Însă Negrín nu i-a cerut nimic: nu a luat în seamă mâna întinsă de Abel şi l-a îmbrăţişat, apoi i-a spus râzând că nu peste multă vreme o să termine acea clădire în America şi că va trebui să se întoarcă foarte repede ca să finalizeze cât mai curând Oraşul Universitar. Va trebui să ridicaţi la loc atâtea ruine, i-a mai spus, încât dumneavoastră, arhitecţii, o să vă umpleţi de aur. A rămas o clipă în pragul unei uşi cu motive baroce aurite, apoi s-a întors şi a dispărut, îndreptându-se spre treburile lui urgente, cu stofa sacoului întinsă pe spate, buzunarele ticsite de lucruri şi perniţele de la umeri bombate de musculatură.

A ieşit de la Minister şi ploaia şi vântul l-au lovit drept în faţă când a desfăcut umbrela; întins în pat, retrăieşte senzaţia picăturilor mărunte şi îngheţate pe obraji, minuscule ace de gheaţă în dimineaţa unui octombrie semănând mai degrabă a decembrie. Şi-a amintit imaginea lui Negrín când s-a întors cu spatele, pentru a se duce înapoi în cabinet şi i-a venit deodată în

minte că poate se şi contagiase cu o formă de delir. Ploaia şiroia pe înaltele faţade cenuşii de pe strada Alcalá, îmbibând de apă stratul gros de anunţuri sfâşiate, zdrenţe şi pulpă de hârtie umede descompunând sloganurile scrise cu litere mari roşii şi figurile eroilor miliţieni, şi cizmele care striveau svastici, mitre de episcopi, jobene burgheze, pieptare militare acoperite cu medalii şi chipuri de muncitori care rupeau lanţuri şi înaintau spre orizonturi fantastice, cu furnale de fabrici. Cu o îndârjire magnifică, spiritul luptătorilor pentru libertate ţine campania militară în tensiune şi recucereşte palmă cu palmă acea parte de Spanie invadată de fascişti, agresori ai guvernului legitim vinovaţi de trădare şi violatori ai voinţei populare. La colţul străzii Alcalá cu piaţa Puerta del Sol, o bombă deschisese o groapă uriaşă, în jurul căreia se ridicau şine încovoiate de tramvai. Cu umbrela în mână, un angajat de la o farmacie din apropiere se apleca deasupra gropii, acoperindu-şi nasul cu o batistă, ca să observe vârtejul de ape reziduale ţâşnind dintr-o conductă spartă, formând o cloacă fetidă. Lucrătorii de pe liniile de tramvai pregătesc apărarea Madridului, creând în fiecare cartier un batalion de oţel care să zdrobească pentru totdeauna asemenea unei catapulte hidra fascistă. Vânzătorii ambulanţi, lustragiii şi haimanalele care îşi făceau de obicei veacul prin piaţa Puerta del Sol se adăpostiseră de ploaie sub prelatele corturilor şi în portalurile clădirilor. În balcoanele Ministerului de Interne, steagurile Republicii atârnau ca nişte cârpe vechi, mustind de apă. În capătul străzii Arenal, o pancartă mare, plină de exclamaţii şi majuscule era prinsă de la un balcon la altul: NU VOR TRECE! MAI BINE MURIM DECÂT SĂ NE RETRAGEM! Oraşul devenise deodată mohorât şi iernatic; oameni prost îmbrăcaţi umblau cu capetele în jos pe lângă pereţi; în faţa porţii unei magazii cu cărbuni se formase o coadă de femei cu tocă pe cap şi coşuri de spartă în mâini; în dimineaţa aceea, Madridul mirosea a funingine udă şi a sobe alimentate cu cărbuni ieftini, a fiertură de năut cu varză şi a aer reîncălzit în tunelurile metroului. Într-un discurs înflăcărat, debordând de republicanism, primarul Madridului, don Pedro Rico, asigură că poporul muncitor din capitala Spaniei va şti să apere libertatea şi să zdrobească fascismul. Tramvaiele întorceau la colţurile pieţei cu zgomot de artefacte decrepite, cu lemnele şubrede vibrând şi cu ferestrele sparte. Luptătorilor Republicii li s-au

furnizat cu maximă rapiditate elementele necesare pentru a înfrunta fără neajunsuri condiţiile aspre ale iernii care se apropie. S-a adăpostit de ploaie într-o cafenea pe jumătate goală, aşteptând să se mai potolească vântul, în spatele geamurilor acoperite de abur. Mirosul de rumeguş l-a făcut să-şi amintească de altă cafenea la fel de sumbră, la aceeaşi oră a dimineţii, în urmă cu mai multe luni, de Judith Biely, care nu-şi ridicase capul în timp ce el se apropia şi nu s-a ridicat în picioare când el a ajuns lângă ea, de figura ei mult dorită, preschimbată în cea a unei femei care nu îl cunoştea. Nu putea să rişte să i se ude permisul de trecere proaspăt semnat de Negrín. De o foaie de hârtie cu un antet oficial şi o semnătură a cărei cerneală încă proaspătă poate fi lesne ştearsă de câteva picături de apă depinde tot viitorul unei vieţi de om. Se gândea ca la o comoară clandestină la toate documentele păstrate în sertarul biroului său, acelaşi pe care îl ţinuse închis cu cheia pentru a ascunde scrisorile lui Judith; cele luate cu sine, arătate de-atâtea ori de-a lungul călătoriei, după formalităţi extenuante şi aşteptări prelungite ca nişte chinuri minuţioase: cozi la porţile ambasadelor, mai întâi la cea a Statelor Unite, apoi la cea a Franţei, printre oameni care îşi stăpâneau cu greu nerăbdarea şi nu izbuteau să-şi disimuleze frica, ascunzându-şi evidenta condiţie burgheză în hainele cele mai ponosite cu putinţă, încercând să treacă neobservaţi; interogatorii, verificări îndelungi ale fiecărui document, ale fiecărei ştampile, ale fiecărei semnături şi ale fiecărei scrisori. Pentru a solicita viza de tranzit pe teritoriul francez trebuia să prezinte viza americană şi biletul de îmbarcare, precum şi un certificat care să ateste că avea destui bani să se întreţină. Scrisoarea de invitaţie de la Burton College, de care avea nevoie ca să solicite viza americană, a întârziat câteva luni; putea să se fi pierdut în mijlocul haosului din primele zile în Oficiul Poştal central; întârziase şi mai mult să ajungă la destinatar pentru că poştaşul se înrolase într-o coloană de miliţieni şi nu se găsise nimeni care să-l înlocuiască. Cea mai mare parte din personalul ambasadelor ieşise din ţară: rămăseseră puţini funcţionari, iritaţi, copleşiţi de solicitări, insolenţi faţă de mulţimea din ce în ce mai numeroasă a clienţilor care veneau în fiecare dimineaţă foarte devreme şi aşteptau ore în şir în dreptul uşilor închise, fiecare cu servieta sau dosarul său de documente strânse tare la piept, fiecare cu

dorinţa lui de a fugi, iar cei care se temeau cel mai mult, chiar de a găsi refugiu la ambasade, simulând naturaleţea, privind într-o parte ori de câte ori trecea prea repede o maşină prin geamurile căreia se iveau ţevi de puşcă sau vreo camionetă cu miliţieni. Ar fi putut să-i ceară ajutorul lui Negrín mult mai devreme, dar nu se hotărâse să o facă: din pudoare, de ruşine că voia să plece, de jenă să nu-l deranjeze tocmai atunci, când fusese numit ministru. Începuse de acum să-i cunoască pe obişnuiţii cozilor şi ai ambasadelor: pe un coridor al consulatului francez se intersectase cu un arhitect pe care îl ştia cu orientări politice de dreapta, şi niciunul dintre ei nu a schiţat vreun gest de salut; o doamnă rusoaică, în pantofi cu toc, scâlciaţi, îi arăta de fiecare dată când o întâlnea un paşaport ţarist foarte uzat şi o diplomă scrisă cu caractere chirilice, eliberată, după spusele ei, de Conservatorul Imperial din Moscova. În New York o aştepta un contract pentru a da lecţii de pian la Juilliard School. Oare nu putea el, care era, după toate aparenţele, un cavaler, să o ajute cu o mică sumă de bani, întrucât avea toate documentele necesare pentru emigrare şi îi mai lipsea doar să completeze preţul unui bilet de clasa a treia?

Mâna osoasă a lui Moreno Villa era foarte rece când i-a strâns-o. Era acelaşi frig tăios şi umed ca pe coridoarele şi în capelele întunecate ale mănăstirii El Escorial. „Cât de invidios sunt pe dumneavoastră, Abel, pentru că plecaţi acum în America, pentru că o să debarcaţi la New York. Am fost acolo cu atâţia ani în urmă şi e ca şi cum aş fi fost ieri. Când m-aţi sunat să-mi spuneţi că veniţi să vă luaţi rămas-bun, mi-am luat libertatea să vă aduc un cadou.” Avea pe masă o carte şi, înainte să i-o ofere, i-a scris o dedicaţie pe prima pagină. Acest exemplar trebuie să se mai afle pe undeva, dacă nu a fost distrus între timp, pe rafturile vreunui anticariat, hârtia fragilă, cu o atingere prăfoasă după atâţia ani, cu atât mai valoroasă cu cât conţine o dedicaţie scrisă cu o caligrafie indecisă, precaută parcă, de către Moreno Villa, atât de asemănătoare cu liniile schiţelor sale, sub literele roşii din titlu, *SCHIŢE DIN NEW YORK: pentru Ignacio Abel, spre a-i servi întrucâtva drept călăuză în călătoria sa, octombrie, Madrid, 1936, din partea prietenului său J. Moreno Villa.* „E una din acele cărţi pe care le scrii ca să nu le citească nimeni”, i-a spus, scuzându-se parcă. „Partea bună e că

e foarte scurtă. Am scris-o la întoarcerea din America. Dumneavoastră puteţi să o citiţi la dus. Nici nu ştiţi cât vă invidiez!” Era posibil ca oamenii să-şi ia rămas-bun şi să nu se mai vadă niciodată. Se repeta strângerea de inimă, ritualul melancolic al despărţirilor: aşa cum o făcuse Negrín în aceeaşi dimineaţă, Moreno Villa l-a însoţit o vreme spre ieşire, călăuzindu-l prin culoare golaşe şi prin săli opulente, din care uneori răzbăteau gongurile succesive ale pendulelor. S-au intersectat cu mai mulţi lachei îmbrăcaţi cu pantaloni până la genunchi şi levită, ducând cutii cu hârtii, iar o clipă mai târziu, cu un soldat în uniformă, care împingea un cufăr pe roţi.

— Pleacă preşedintele, i-a spus Moreno Villa. El zice că e împotriva voinţei lui.

— Pleacă din Madrid? Aşa de gravă e situaţia?

— Se pare că guvernul nu vrea să rişte. Dar don Manuel este suspicios şi o să creadă că e o formă de a se descotorosi de el.

— Întotdeauna s-a spus despre el că e un bărbat fricos.

— Nu cred că de data asta e vorba de frică. Dă mai degrabă impresia că este foarte obosit. Uneori ne intersectăm şi nu mă vede. Nu e atent la ce i se spune. Nu pentru că nu i-ar păsa de întorsătura pe care o ia războiul, ci pentru că nu se aşteaptă ca cineva să-i spună adevărul. Îl cunoaşteţi pe consilierul lui, colonelul Hernández Sarabia? Un bărbat civilizat, destul de citit. Mi-a povestit că preşedintele abia dacă poate să doarmă noaptea. Că îl trezesc împuşcăturile şi ţipetele din parcul Casa de Campo, aşa cum mi se întâmpla şi mie până acum puţin timp, la Căminul Studenţesc. Hernández Sarabia spune că atunci când se lasă o linişte deplină şi bate vântul din direcţia aceea, se poate auzi chiar agonia celor care mor cu greu. Vara, când încetau împuşcăturile, după o vreme începeau să se audă iar broaştele din lac.

La capătul unui coridor, profilată pe fundalul geamurilor unui balcon dând spre apus, desluşesc la fel de bine de parcă eu însumi aş fi văzut-o şi aş putea să mi-o amintesc, o siluetă imobilă, învăluită în lumina gri a dimineţii ploioase, atât de asemănătoare cu cea dintr-o fotografie veche în alb-negru. De la această distanţă, primul gest văzut de Ignacio Abel a fost al mâinii care ţinea cu dezgust o ţigară, în timp ce mâna cealaltă

era îndoită la spate, o mână cărnoasă, profilată pe materialul negru al unei jachete uşor ridicate în spate de nişte forme ample. Preşedintele Republicii ieşise din cabinet, unde scria de câteva ore bune sub lumina artificială care îi plăcea aşa de mult, ca să-şi dezmorţească picioarele şi să fumeze o ţigară, privind prin fereastra mare spre pâlcurile de stejari din zare şi spre Sierra de Guadarrama, acum invizibilă sub acoperământul norilor, cu aceeaşi atitudine cu care, nu cu mult timp în urmă, privise la mulţimea ce umplea Piaţa Orientului ca să-l aclame, strigând în cor silabele numelui de familie, în acea zi de mai când a fost ales preşedinte. Stătea în picioare, lângă balustrada de marmură, ivit în faţa mării de capete, în vacarmul din piaţă, fumând o ţigară şi părând absorbit de contemplarea naturii cu o expresie absentă şi totodată îndoliată. La auzul paşilor, şi-a întors încet capul.

— Veniţi cu mine să-l salutaţi pe preşedinte!

— Lăsaţi, domnule Moreno, nu vreau să-l deranjez.

— Altfel, o să mă întrebe cine eraţi şi o să se supere, fiindcă o să creadă că v-am primit fără ştirea lui şi că şi eu urzesc ceva.

Când preşedintele a expulzat fumul de ţigară, faţa lui bulboasă s-a mai umflat puţin.

— Don Manuel, i-a spus Moreno, vă amintiţi, cu siguranţă, de Ignacio Abel.

— V-am dus o dată cu maşina să vedeţi cum merg lucrările la Oraşul Universitar. Iar altă dată am fost cu dumneavoastră la Ritz, la cina de după inaugurarea clădirii Facultăţii de Litere şi Filosofie.

— Cu Negrín, nu-i aşa? Amândoi încercaţi să mă convingeţi că meritase să fie tăiaţi pinii aceia minunaţi din Moncloa.

Ochii lui Azaña erau de un gri palid şi apos. A întins mâna dreaptă (cu ţigara încă în mâna stângă) şi a lăsat-o aproape inertă, în timp ce Ignacio Abel i-o strângea. Era o mână moale, mai rece decât a lui Moreno Villa. Văzut de aproape, arăta mai bătrân decât în urmă cu câteva luni şi puţin cam neglijent, cu urme de mătreaţă şi câte un fir alb pe reverele late ale unei jachete funebre, care lucea de atâta purtare. Un aer de somnolenţă şi epuizare extremă îi umbrea trăsăturile, pielea incoloră, de o paloare untoasă.

— Ce se mai întâmplă cu Oraşul Universitar al dumneavoastră? Aţi terminat măcar facultatea aceea pe care

am inaugurat-o cu atâta fast acum mai bine de trei ani?

— Mă tem că pentru moment totul este suspendat, don Manuel.

— E un fel elegant de a o spune. Negrín şi arhitectul López Otero şi până şi ministrul Instruirii Publice se îndârjeau să-mi spună că în octombrie anul acesta aveau să mă ducă la inaugurarea lucrării complete. Dar asta se întâmpla înainte de greva din domeniul construcţiilor şi de a începe toate astea.

— Doctorul Negrín a fost mereu un optimist.

— Îmi închipui că între timp a găsit motive ca să nu mai fie... Dar n-aş putea s-o garantez. Nici el nu vine să mă vadă niciodată. Trebuie să fie tare ocupat, ca ministru...

— Domnul Abel pleacă mâine spre Statele Unite. A venit să-şi ia rămas-bun de la mine şi cu ocazia aceasta să-şi prezinte respectul faţă de dumneavoastră.

Azaña îl privea pe Abel cu ochii lui limpezi şi apoşi din spatele ochelarilor, iar pe buze i se şi formase un zâmbet sarcastic.

— Într-una din acele misiuni oficiale pe care le plătim pentru ca intelectualii noştri cei mai de seamă să poată pleca în grabă din Spania fără să-şi piardă onoarea? De îndată ce trec graniţa şi se simt în siguranţă, încep să vorbească de rău despre Republică.

— Domnului Abel i-au încredinţat proiectarea unei clădiri într-o universitate din Statele Unite, a spus Moreno Villa, de parcă ar fi improvizat o scuză. O mare bibliotecă.

Azaña îi privea pe amândoi, dar nu părea să-i mai vadă sau poate că nu avea încredere. Unghia degetului arătător de la mâna stângă era galbenă de la nicotină; vârful degetului arătător de la dreapta avea o pată de cerneală.

— Dacă veţi crede că pot să fac ceva când o să ajung acolo, măcar să informez despre ce se întâmplă în Spania...

Acum îşi aţintise privirea asupra lui, fixă, dar absentă, sub pleoapele grele, care îi accentuau aerul obosit şi deranjat, de suspiciune temătoare.

— Nimeni nu poate să facă nimic. Noi înşine suntem cei mai cumpliţi duşmani ai noştri. Vă doresc drum bun!

Şi-a înclinat uşor capul şi, fără să-i strângă mâna, s-a întors încet în cabinetul lui, la caietul în care scria cu litere mici şi drepte la lumina lămpii chiar şi în plină zi, într-o penumbră

artificială, în care îi plăcea să se învăluie ca într-un refugiu.

Aproape că nu-şi mai aminteşte de restul acelei zile, doar de irealitatea în care păreau să se scufunde toate lucrurile în faţa proximităţii călătoriei, toate gesturile care odată îndeplinite intrau în trecutul a ceea ce se face pentru ultima oară. Ar fi vrut să nu-şi amintească de singurătatea tot mai mare a casei în acea noapte din urmă, orele apropiindu-se de momentul plecării, lumina palidă din cauza avariilor nereparate în urma unui bombardament recent, gustul neplăcut al coniacului băut ca să se liniştească şi care încă îi persista în gură atunci când s-a întins complet îmbrăcat în pat, cu valiza deja închisă pe podea, cu documentele verificate pentru ultima oară, într-un dosar aflat pe noptieră. Şi-a scos pantofii, a stins lumina, a închis ochii spunându-şi că avea să rămână nemişcat, încercând să se odihnească doar câteva minute, fără să-şi dea seama că începea să adoarmă. S-a trezit neliniştit la gândul că era deja foarte târziu şi că atunci când va ajunge la gară, camionul va fi plecat fără el. Dar, uitându-se la ceasul de pe noptieră, a văzut că nu trecuseră decât câteva minute. În întuneric, o voce îi repeta numele la capătul coridorului, de partea cealaltă a uşii închise, încuiate de două ori pe dinăuntru şi cu zăvorul tras. O mână bătea încet ca să-l cheme numai pe el, fără să atragă atenţia celorlalţi, şi cineva îi rostea în acelaşi timp numele în şoaptă, apropiindu-şi mult gura de interstiţiul dintre uşă şi toc, răsuflând apoi, pronunţându-l de parcă sunetul ar fi fost de ajuns ca să învingă rezistenţa suprafeţei de lemn, grosimea şi greutatea scândurii de stejar, neclintirea încuietorii de fier şi a zăvoarelor trase. „Ignacio”, spunea vocea, „Ignacio, deschide-mi!” De data asta nu mai erau loviturile şi paşii violenţi pe scară motivul pentru care se trezise, nici motorul vreunui automobil oprit pe trotuar în liniştea orei patru dimineaţa sau sclipirea unor faruri parcurgând cu fasciculul lor electric penumbra dormitorului prin obloanele ferestrei. Era o voce lentă, repetitivă, cunoscută, identificată repede, de îndată ce s-a risipit buimăceala somnului. S-a aşezat pe marginea patului, după care au urmat câteva clipe de linişte, de parcă doar ar fi visat vocea. A rămas aşa o vreme, atent, cu spatele drept, cu mâinile pe genunchi, vrând să creadă că nu avea să mai audă că era chemat, că nu aveau să se mai repete loviturile în uşă. Dacă

liniştea nu ar fi fost atât de profundă, vocea lui Víctor nu ar fi străbătut cu atâta limpezime prin uşile închise şi prin spaţiul încăperilor goale. S-a ridicat, încercând să nu facă nici cel mai mic zgomot, nu a aprins nici măcar veioza de pe noptieră, de teamă să nu-l trădeze declicul întrerupătorului. A păşit cu grijă, făcând un pas şi apoi altul, oprindu-se după fiecare mişcare, înaintând în penumbră, dintr-o cameră în alta, desluşind petele albe ale cearşafurilor ce acopereau mobilele. Înainte de a ajunge în hol cu atâta precauţie de parcă ar fi alunecat cu câţiva milimetri pe deasupra podelei, a rămas paralizat când a auzit din nou vocea, când a identificat-o fără umbră de incertitudine, recunoscând în ea nerăbdarea, ura amestecată cu spaima, asprimea răguşită a cuiva care de multă vreme nu a mai vorbit tare şi poate nu a băut nici apă, care are febră, care poate e rănit. „Ignacio, pentru ce ai mai scump, deschide-mi, ştiu că eşti acolo şi că mă auzi, îţi aud răsuflarea!” Dar era cu neputinţă să-i perceapă prezenţa, dacă şi el abia simţea aerul tăcut pe aripile nasului, dacă era atât de neclintit, încât putea să simtă bătăile inimii la fel de tare ca în piept. „Ignacio, sunt căutat, nu am unde să mă ascund, lasă-mă să intru şi îţi promit că am să plec înainte să se lumineze de ziuă. Nimeni nu m-a văzut intrând. Nu am să te compromit, Ignacio, nimeni nu o să mă vadă ieşind, te rog, pentru ce ai mai scump pe lume.” A ridicat cu extremă precauţie capacul subţire şi metalic al vizorului, care i se lipea de buricele degetelor. S-a uitat cu grijă de parcă celălalt ar fi putut să-l vadă de afară. Dar nici el nu a văzut nimic. Palierul era cufundat în beznă. Becul din tavan se stricase în urmă cu ceva vreme şi portarul nu îl schimbase. Dar oricum, Víctor nu ar fi îndrăznit să-l aprindă. Asculta atingerea corpului acestuia de uşă, lipit de ea, cu răsuflarea agitată, plescăitul limbii în gura aproape uscată. Palma mâinii lovea uşa cu asiduitate şi în acelaşi timp cu grijă. Gâfâitul s-a întrerupt atunci când vocea i-a rostit din nou numele. „Ignacio, Ignacio, pentru Dumnezeu, deschide-mi, dacă nu mă ascunzi, ai să mă omori, ştiu că eşti acolo, te aud, chiar dacă tu nu vrei, te-am văzut intrând şi ştiu că nu ai ieşit!” Acum strânsese pumnul şi lovea cu încheieturile degetelor, în timp ce cu cealaltă mână mişca mânerul de bronz, verificând parcă posibilitatea ca rezistenţa lui să cedeze, iar uşa să se deschidă, permiţându-i să intre în siguranţa spaţiului aflat de partea cealaltă, cu aceeaşi discreţie cu care răzbătuse vocea.

A încetat să lovească o vreme şi a rămas în tăcere. Chiar dacă nu se auziseră paşi, ar fi putut să creadă că plecase. De partea cealaltă a vizorului nu se vedea altceva decât o obscuritate concavă. Însă era tot acolo, doar că se sprijinea cu spatele de uşă şi se lăsase să alunece încet spre podea. Ce se întampla, dacă nu avea de gând să mai plece, dacă îşi pierdea cunoştinţa, dacă avea să rămână atât de mult, încât atunci când Ignacio Abel ar fi putut în sfârşit să iasă, deja ar fi fost prea târziu să mai ia camionul spre Valencia. Poate că era rănit şi acum sângera. Poate că era nedormit de mai multe nopţi, tot fugind de la un adăpost la altul şi aţipise pe jos, în faţa uşii. Dar vocea s-a auzit din nou, şi mai aproape, şi mai răguşită, cu buzele lipite de îmbinarea dintre cele două foi ale uşii. „Ignacio, îţi jur că nu am omorât pe nimeni, că nu am făcut rău nimănui dintre ai tăi. Ignacio, deschide-mi! Ce-o să creadă copiii tăi când o să afle, când o să ştie că i-ai lăsat să mă omoare?” Aproape că i se părea că răsuflarea îl lovea în faţă, că celălalt corp era lipit de al său şi că simţea mirosul acru al fricii, amestecat cu sudoare în hainele lui Víctor, pe care trebuie să nu şi le mai fi schimbat de multe zile. Aştepta paşi, şi nu îi auzea. În ceasul de mână pulsau secundele. Într-o parte a clădirii, o uşă s-a deschis brusc şi apoi s-a închis, chei răsucite şi zăvoare trase, după ce s-a auzit cum se închide cu zgomot uşa grea de lemn. Neclintit, simţind frigul în faţă, în tălpile picioarelor, a ştiut că vocea îi vorbea acum mai de departe, poate numai la câţiva centimetri distanţă, dar de-acum din altă lume, parcă din împărăţia morţilor. „Blestemat să fii, Ignacio! Blestemat să fii! Tu nu ai avut inimă niciodată. Nici ca să fii comunist, nici ca să fii bărbat. Să nu crezi că nu ştiu că mă auzi, Ignacio!”

33

După masă a ieşit de la Faculty Club, răsuflând uşurat că rămăsese singur, fără să trebuiască să facă nimic urgent, după ce îşi petrecuse toată dimineaţa supunându-se ritmului energic al lui Stevens, rezervelor lui inepuizabile de entuziasm practic, dispoziţiei lui aproape implacabile de amabilitate, incluzând aerul acela excesiv de indulgenţă cu care te adresezi unui bolnav, cu care surâzi cuiva demn de milă, întrebându-l în mod indirect despre suferinţa lui, de parcă simplul mod de a o menţiona ar fi agravat-o. Stevens îi spusese că la nouă dimineaţa avea să vină după el, iar la nouă fără cinci a auzit motorul automobilului oprindu-se în faţa casei, urmat de claxon. Aştepta, pregătit de plecare de ceva vreme, aşezat lângă fereastră, deprins cu liniştea, observând coroanele copacilor care se pierd în depărtare, ascultând păsările, pe cele care fremătau înăuntrul pădurii şi pe cele care treceau în cârduri înalte, triunghiulare, străbătând cerul foarte senin, cu zarvă de croncănit ce deştepta ecouri în depărtări. Se trezise devreme, cu conştiinţa faptului de a fi dormit adânc, fără să viseze voci care îi rosteau numele sau apeluri telefonice. Rămăsese o vreme în pat aproape fără să se mişte, complăcându-se în moliciunea caldă a plăpumii şi a pernei, în curăţenia cearşafurilor de un alb tot mai pur pe măsură ce pătrundea în încăpere lumina zilei, cu puţin timp înainte ca soarele să se ivească pe deasupra coroanelor conice ale copacilor. Îşi vedea pardesiul aruncat la întâmplare la picioarele patului, pantofii şi ciorapii pe jos, pantalonii şi cămaşa atârnând pe scaun, ca nişte urme ale prezenţei celuilalt, hainele uzate ale celui aflat de multă vreme pe drumuri, la fel de impregnate de oboseală ca de mirosul restaurantelor ieftine şi al camerelor de hotel. S-a spălat îndelung, în apa fierbinte, scufundat aproape cu totul, în cada care avea aceleaşi proporţii ample ca tot ce era în casă, iar atunci când a închis ochii şi a scufundat capul în apă, ţinându-şi

respiraţia, a simţit cum se dizolva în imponderabilitatea odihnei, adăpostit şi absolvit de frământări, cu pielea detensionată apoi de atingerea săpunului şi a buretelui, cu sexul înviorat ca o specie de plantă sau de animal submarin, aducându-i fără niciun efort al memoriei amintirea goliciunii lui Judith. De fapt, nu amintirea, ci senzaţia fizică, foarte intensă şi fugară, ca şi cum i-ar fi fost aproape într-un vis şi ar fi pierdut-o pe măsură ce se dezmeticea, pe măsură ce începea să se răcească apa din cadă, amanta fantasmă însoţindu-l în locuri unde niciodată nu fusese împreună cu ea. După ce a şters aburul de pe sticla oglinzii, a văzut cum încă îi persista pe faţă oboseala călătoriei, iar ochii păstrau neliniştea cuiva care nu ajunsese la destinaţie. Şi-a săpunit faţa pe îndelete, făcând multă spumă cu pămătuful din păr de viezure cu iniţialele lui gravate, cadou de la Adela primit la ultima sărbătorire a zilei lui onomastice, când încă mai plănuiau să se mute cu toată familia în America. Lama de ras aluneca suav şi eficace pe pielea înmuiată de căldura din baie. S-a ras la fel de meticulos cum o făcea în toaleta sa din Madrid, chiar dacă fără graba care îl stăpânea mai mereu pe vremea aceea, graba de a ajunge devreme la birou sau de a se întâlni la primele ore ale dimineţii cu Judith Biely, întâlnirea clandestină fiind şi mai desfătătoare, întrucât se petrecea la ceasul de maximă agitaţie la locul de muncă. Azi era devreme şi avea timp pentru tot. Timpul avea aceeaşi amploare precum spaţiile casei. Moliciunea uşoară a gușii făcea mai greu bărbieritul. Linia mandibulei nu mai era aşa de bine conturată ca nu cu multă vreme înainte. Trecerea anilor, pe care arareori o observase – din nepăsare, din mândrie, flatat de dragostea lui Judith pentru el –, începuse să-i înmoaie muşchii mai înainte fermi, moleşind trăsăturile feţei, aproape îngropând în cutele gușii linia bărbiei. Însă bine bărbierit şi pieptănat cu grijă, cu cărare dreaptă pe mijloc, cu perciunii tăiaţi riguros la înălţimea potrivită, părea mai tânăr, dar şi mai respectabil, nu un refugiat dubios, nu un nevoiaş demn, precum cei care citeau paginile anunţurilor din ziar în New York, la tejgheaua cafenelelor, pe băncile din parcuri, sau precum cei care începuseră să ajungă la Madrid din Germania în urmă cu câţiva ani, de teama lui Hitler. Cât de recunoscător ar fi fost profesorul Rossman pentru o asemenea cameră, prilejul aşteptat al unei băi prelungite şi al hainelor curate, o placiditate care nu alina incertitudinea, dar care o lăsa

suspendată. Acum putea în sfârşit să se îmbrace cu hainele pe care le păstrase cu extremă rigoare tocmai pentru această zi: cămaşa albă, cu manşetele fără urme de purtare şi gulerul fără dungă de murdărie, costumul de schimb, atârnat în şifonier înainte să se culce, vesta, acul de cravată, butonii de la cămaşă. Şi-a curăţat pantofii cum a putut, chiar dacă i-a fost cu neputinţă să disimuleze cutele şi tălpile prea scâlciate, iar apoi a trebuit să-şi lege un şiret cu multă grijă pentru că începuse să se destrame şi în orice clipă ar fi putut să se rupă. Cel mai mult am de învăţat când mă uit la cum se tocesc lucrurile cotidiene, îi spusese cândva inginerul Torroja în Madrid: cum se uzează treptat, cum timpul şi folosirea continuă le modelează, aducându-le la forma reală, pentru ca apoi să le desfacă. Precum tălpile acestor pantofi, decupate şi cusute de mână, acum de nerecunoscut: şireturile, roase de atingerea cu orificiile încălţămintei, supuse unei eroziuni care în mintea ştiinţifică a lui Torroja se asemăna cu a parâmelor unui vapor sau a cablurilor de oţel ale unui pod. Putea să-şi arunce hainele murdare într-un coş de nuiele aflat în baie, după cum îi arătase Stevens cu de-amănuntul: l-a ruşinat mirosul, sesizat abia acum, indiciile lipsei de igienă în faţa căreia ajunsese să capituleze de-a lungul călătoriei, în ultimele luni. Pe uşa şifonierului era o oglindă de mărimea unui om: s-a examinat în întregime, şi-a periat costumul şi pălăria pe care a încercat să şi-o aşeze, astfel încât să fie potrivit de înclinată. Poate că arăta prea formal, dar poate că era şi efectul resimţit după ce încetase să mai acorde cu adevărat atenţie ţinutei de când în Madrid devenise ceva straniu şi chiar periculos să te îmbraci bine pe stradă: ceea ce vedea acum în oglindă nu reprezenta neapărat imaginea a cine era el în acel moment, ci mai degrabă amintirea a ceea ce fusese cu un an în urmă, purtând acelaşi costum, într-o zi de început de octombrie când se îmbrăcase cu atâta grijă pentru a susţine o conferinţă la Căminul Studenţesc, prima imagine a lui pe care trebuie să şi-o fi amintit Judith Biely, asta dacă uitarea nu îl va fi şters deja în întregime, uitarea voluntară a cuiva în stare să anuleze sau să-şi smulgă o parte din viaţă.

Mult prea formal: costumul croit la un atelier modern din Madrid, aici, la Burton College, capătă deodată un aer învechit, aproape demodat, în comparaţie cu hainele sportive ale

studenţilor, cu puloverele şi jachetele cadrilate ale profesorilor, care afişează un aer de fermieri englezi, în concordanţă cu vagul mimetism medieval al arhitecturii. De aceea, Ignacio Abel este atât de uşor de identificat, de îndată ce a ieşit de la Faculty Club şi merge pe o cărare din dreptunghiul central al campusului, mai formal şi mai lent decât ceilalţi, dar şi mai lipsit de ocupaţii, cu mâinile în buzunar, cu o excesivă paloare spaniolă, relaxându-se la soare la primele ore ale după-amiezii, fără pardesiu, fără valiză în mână, intersectându-se cu grupuri de bărbaţi şi femei, toţi foarte tineri, cu cărţi şi serviete, grăbindu-se în drum spre sala de curs sau spre bibliotecă, în clădirea aceasta pseudogotică devenită neîncăpătoare, unde umezeala face hârtia să mucegăiască, care va fi părăsită de îndată ce se va construi noua bibliotecă, cea care pentru moment există doar în imaginaţia lui şi în schiţele din caietul ţinut acum în buzunar. Observă corpurile elastice şi chipurile sănătoase care nu par să fi fost atinse niciodată de umbra spaimei, nici desfigurate vreodată de cruzime sau de furie. Fetele cu rochii uşoare în dimineaţa caldă de octombrie, cu pantofi fără toc şi ciorapi albi, studenţii cu pulovere în culori vii, aproape toţi cu capetele descoperite, într-o continuă mişcare, întâlnindu-se unii cu alţii cu o camaraderie firească, fără aparenţă de efort. Dantura impecabilă înlesneşte râsul necenzurat: îşi aminteşte de indicaţiile lui Negrín când, cu ochii lui de medic, observa pe feţele oamenilor din Madrid semnele triste ale malnutriţiei şi ale lipsei de igienă. Laptele pasteurizat şi uleiul din ficat de cod aveau să fie remediile pentru a scoate din impas Spania înapoiată, calciu din abundenţă pentru danturile bolnave! Are timp, până la şase, când o să vină să-l ia la cina dată de preşedintele universităţii, în onoarea lui. Orele par să se dilate cu o amploare fecundă după ce a terminat să-şi aranjeze ţinuta în dimineaţa aceea şi încă îi mai rămânea timp din belşug pentru a lua micul dejun şi chiar pentru a redacta vreo scrisoare, pentru a examina singurătatea răsunătoare a casei de oaspeţi. Pe pereţii coridoarelor se aflau portrete în ulei ale unor personaje îmbrăcate cu vestoane coloniale şi levite, din secolul trecut, peisaje de pe malurile fluviului Hudson, cu munţi albaştri în fundal şi coline acoperite de păduri tomnatice, acuarele cu proiecte de clădiri universitare. Într-un tablou cu tuşe grosolane şi detalii în culori intense, un indicator cu inscripţia „Burton

College, 1823” plutea deasupra conturului unui turn cu aer gotic, ridicat într-o poiană, cu minuţiozitatea unei anluminuri de manuscris medieval. Ca un intrus sau ca o fantomă a coborât pe scara monumentală cu trepte de stejar, care dădea în vestibul. La lumina zilei, totul era diferit de ceea ce văzuse în seara dinainte. A traversat sala mare a bibliotecii, ale cărei rafturi erau pe jumătate goale, cu un pian cu coadă în mijloc şi scaune pliabile rezemate de perete. A traversat un salon dând spre grădină, cu un şemineu în care trosnea un foc de lemne parfumate, cu fotolii moi tapiţate cu piele, lângă nişte suporturi de ziare. Părea că cineva serviabil şi invizibil ar fi aşteptat să se trezească. A auzit clinchet de farfurii şi tacâmuri. La capătul mesei lungi din sufragerie îl aştepta un serviciu pregătit pentru micul dejun. O femeie neagră şi voinică l-a salutat cu jovialitate şi i-a pus câteva întrebări pe care el le-a înţeles treptat, descifrând sunetele evidente cu o oarecare întârziere, cu o lipsă de sincronizare de câteva secunde. A încuviinţat la toate: voia cafea, voia zahăr şi lapte, voia suc de portocale, voia unt şi marmeladă şi pâine de secară. Femeia era în acelaşi timp maiestuoasă şi serviabilă: îi spunea lucruri care deodată deveneau indescifrabile când credea că e pe punctul să le înţeleagă şi îl observa cu o răbdare indulgentă, în timp ce el încerca să-i explice ceva şi brusc nu-şi amintea cuvântul banal, auzindu-se pe sine vorbind stângaci şi greoi, cu gura deschisă, fără să scoată niciun sunet. Femeia purta un costum de stradă pe sub şorţ şi o pălărie cu podoabe sclipitoare şi ieftine sub formă de flori. Uneori îi spunea *your excellence* şi alteori *your honor* şi trebuie să-şi fi imaginat că era vreun mandatar european, exilat în urma unei revoluţii, care avea nevoie să se alimenteze din belşug. Îl privea cum mănâncă, respectuoasă şi mulţumită, i-a mai turnat lapte şi cafea şi i-a mai pregătit felii de pâine neagră spongioasă, făcându-i semn să-şi pună mai mult unt, să guste din fiecare din borcanele de dulceaţă aşezate pe masă. A strâns repede masa şi i-a dat de înţeles gesticulând energic să nu-şi facă griji de nimic, pentru că ea avea să se întoarcă mai târziu să facă ordine prin casă. Îl privea cu milă cum mănâncă şi a spus ceva despre război şi lipsa alimentelor şi apoi despre soţul sau despre fiul ei care luptase în războiul din Europa şi se întorsese de acolo bolnav din cauza gazului, dar Ignacio Abel nu era sigur că a înţeles corect şi s-a mărginit să

zâmbească şi să mişte capul aprobator. Era ceva solid şi complet în lucruri, la fel ca în construcţia casei şi în grosimea feliilor de pâine, în densitatea bogată a laptelui şi în ceramica grea a ceştii, un fel de robustă cordialitate regăsită şi în prezenţa acelei femei, şi în mărimea mâinilor ei cu unghii rozalii şi palme foarte albe.

Când a rămas singur din nou, s-au multiplicat dimensiunile şi liniştea casei. În prezenţa lucrurilor, în ascuţimea percepţiei lor era un aer înceţoşat de irealitate. Înviorat de micul dejun, a străbătut din nou spaţiile care păreau concepute doar pentru ca el să le locuiască, străine de viaţa lui, şi totuşi devenite deodată ospitaliere, de parcă ar fi locuit acolo de multă vreme şi acum de-abia s-ar fi întors, în dimineaţa aceasta, regăsind camerele inundate de soare, focul aprins, ziarele din ziua aceea în suporturile lor de lângă fotoliile de piele tocită. A deschis unul, cu teama încolţită de atâtea ori, cu o nerăbdare şi o repulsie simultană de a găsi ştiri despre Spania. Era un *New York Times* de acum două săptămâni, pe care se pregătea să-l lase deoparte când a văzut data, dar nerăbdarea îl atrăgea spre foile lui mari, scrise cu litere mărunte, anticipând dezgustul, chiar dacă ceea ce ar fi putut să găsească nu mai avea importanţă, devenit între timp anacronic. Pe o pagină interioară se afla în toată splendoarea blestemul etern al vorbăriei inutile şi al cruzimii taurine: DEATH IN THE AFTERNOON – AND AT DAWN[94]. I-a fost de ajuns să vadă aceste cuvinte ca să ştie că se refereau la Spania. Nu puteau să lipsească nici moartea, nici înserarea, de parcă ar fi fost cronica unei coride, nu o cronică de război, şi tot astfel nu putea să lipsească nici soarele, lumina arzătoare exagerând culorile sărbătorii naţionale, spre marea plăcere a turiştilor, DEATH UNDER THE SPANISH SUN – MURDER STALKS BEHIND THE FIGHTING LINES – BOTH SIDES RUTHLESS IN SPAIN[95]. Ambele părţi ale frontului, egale între ele în exotismul lor şi în gustul pentru sânge, *Elimination of Enemies by Execution is the Rule*[96]*.* Cine va fi citind ziarul acum două săptămâni, cine, rezemat pe spate de fotoliul cu braţe ample,

[94] „Moarte după-amiaza şi în zori” – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

[95] „Moarte sub cerul Spaniei – crima pândeşte în spatele frontului de luptă – ambele tabere se arată nemiloase în Spania” – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

[96] „Eliminarea inamicilor prin executare este la ordinea zilei” – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

tocite, dintr-o piele la fel de nobilă precum erau poate şi trunchiurile de copaci care ardeau în şemineu sau ca poliţa de marmură? Cine va fi fost interesat de aceste ştiri despre execuţii în peisaje deşertice, sub un soare neiertător, în timp ce prin fereastra mare, dând spre grădină intra o briză uşoară, de început de toamnă, care trezea nu numai freamătul frunzelor, ci şi mirosurile pământului reavăn după ploaie, solul sfărâmicios şi fertilizat de rânduri şi rânduri de frunze aşternute de-a lungul toamnelor solemne? Cum era o ţară în război aşa cum şi-o închipuia cineva care citea ziarul, după ce luase micul dejun? Îndepărtată, sângeroasă, sortită nefericirii, stârnind eventual o virtuoasă simpatie gratuită, în stare să consolideze senzaţia confortabilă de a se afla la adăpost, ocrotit de distanţă şi de civilizaţia care îi îngăduie să creadă că i se cuvin la nesfârşit plăcerile de fiecare dimineaţă, baia de după o noapte de somn, abundenţa de la micul dejun într-o încăpere spaţioasă, luminată de razele limpezi ale zilei, mirosul de cafea şi de cerneală al ziarului, de unt proaspăt topindu-se uşor peste felia de pâine prăjită... Tot astfel citise şi el ştirile despre Abisinia nu cu multe luni în urmă, privind în publicaţii precum *Ahora* şi *Mundo Gráfico* fotografiile cu etiopieni lipsiţi de apărare, cu lăncile şi tunicile specifice tribului lor şi cele cu exploratori italieni insolenţi, cu grosolana lor exagerare specific colonială, inspirată din filme proaste de aventuri şi cu eficientele lor avioane Fiat, înarmate cu mitraliere şi bombe incendiare. Acum, abisinienii suntem noi; noi înşine suntem victimele invadatorilor, cei cărora le revine partea primitivă a măcelului.

Murder stalks behind fighting lines[97]. A lăsat ziarul fără să fi citit cronica în întregime şi a ieşit din casă, cu nările dilatate de aerul proaspăt, încărcat de o umezeală ca roua, mirosind a pământ şi a frunze uscate, a răşină şi a sevă de la marii cedrii şi brazi de pe marginea luminişului, cu ramurile ca nişte acoperişuri succesive de pagode şi vârfurile legănându-se uşor în vânt. Ciocăniturile ghionoaiei răsunau cu aceeaşi adâncă limpezime, de parcă s-ar fi auzit lovituri sau paşi sub o boltă, făcând să vibreze trunchiul întreg, lemnul viguros şi proaspăt. Solul căptuşit de frunze se afunda molatic sub paşii lui, iar roua ierbii îi uda pantofii şi manşetele pantalonilor. Într-o parte, drumul se pierdea în pădure. În cealaltă direcţie, unde se afla şi

[97] „Crima pândeşte în spatele frontului de luptă” – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

casa, străpuns acum de razele soarelui, se deschidea un peisaj vălurit de păşuni şi ogoare, întrerupt de garduri albe şi de ferme, de hambare înalte, vopsite în culori vii. Ar fi vrut să urmeze oricare dintre aceste drumuri. Dar îi era frică să nu se piardă sau să nu întârzie şi s-a întors acasă, nu doar din precauţie, ci şi pentru că se vedea pe sine inadecvat, îmbrăcat cu costumul şi cu pantofii lui de oraş european. A admirat cu atenţie, din afară, forma clădirii, sugestia de rădăcini puternice înfipte bine în pământ, în luminişul pădurii, măsurându-se cu înălţimea arborilor, neclintită şi închisă în sine, pentru a înfrunta iernile şi pentru a nu fi umbrită de vastitatea peisajului, dar în acelaşi timp deschizându-se naturii, cu balustrada terasei deasupra coloanelor porticului, cu ferestrele albe dând spre toate punctele cardinale, spre pădure, spre ogoare şi spre zarea unde curgea fluviul, dincolo de care se înălţa un şir de munţi albaştri. S-a întors în casă şi în camera sa ca să-şi cureţe din nou pantofii şi a găsit patul gata făcut, cuvertura dreaptă, pernele moi de consistenţa imponderabilă a pufului, ordinea restabilită. Aşezat în faţa ferestrei, cu spatele drept pe speteaza foarte solidă a scaunului, cu mâna sprijinită pe masă, pe dosarul cu schiţe şi acuarele aduse de la Madrid, a plăsmuit în minte scrisori către copiii lui şi Judith Biely, calculând fără chef ora Spaniei, ascultând cum se apropia treptat motorul automobilului lui Stevens.

Era roşu, proaspăt ieşit de sub duş, strălucitor, de parcă şi-ar fi lustruit nu numai rama aurită a ochelarilor, ci şi ochii foarte limpezi, unghiile bine pilite, dantura, pantofii de piele care scârţâiau când se mişca dintr-o parte în alta după ce cobora din maşină, aproape cu aceeaşi viteză ca atunci când conducea. Mirosea a colonie şi a pastă de dinţi cu mentă. A pornit motorul de îndată ce Ignacio Abel s-a instalat lângă el, uitându-se la ceas, nerăbdător să-şi folosească timpul cât mai bine, să îndeplinească fiecare dintre obligaţiile plănuite pentru dimineaţa aceea, aproape toate administrative, sărind la nimereală de la engleză la spaniolă cu un accent atât de pregnant, încât devenea aproape de neînţeles, gesticulând amplu ca să-i arate locurile din jurul campusului, care meritau a fi văzute, mai degajat în dimineaţa aceasta şi mai sigur pe sine, pentru că nu era supus supravegherii intimidante, aproape sarcastice, a lui

Philip Van Doren. Trebuia să se oprească în clădiri cu un aer pe jumătate gotic, pe jumătate rustic, care adăposteau nebănuite birouri, unde era mereu o căldură înăbuşitoare şi unde secretarele şi dactilografele zâmbeau atunci când îi strângeau mâna lui Ignacio Abel şi acordau multă atenţie ca să audă cât mai bine numele străin, manifestându-şi cu o intonaţie ascuţită entuziasmul de a ajunge să-l cunoască în sfârşit, mai ales atunci când Stevens îi repeta fiecăreia dintre ele lista de merite, adoptând mai târziu mimica inversă, de compasiune îndureratã, când Stevens se referea la războiul din Spania şi la greutăţile întâmpinate de profesorul Abel pentru a putea ieşi din ţară: ochi foarte deschişi, exclamaţii, suspine. Trebuia să completeze formulare, să arate documente, să răspundă la întrebări, să încuviinţeze dând mult din cap, chiar dacă nu înţelegea mare lucru, chiar dacă i se pierdeau cuvintele în zgomotul maşinilor de scris (era confuz, nu înţelegea ce îl întrebaseră, nu-şi găsea paşaportul cu numărul vizei sau documentul pus într-un buzunar cu o clipă mai devreme, în alt birou sau chiar în acesta). Trebuia să urce din nou în automobil şi să străbată şosele şi să se abată pe drumuri care la început îl surprindeau pe Ignacio Abel, ca un traseu ales la întâmplare pe meleaguri mereu necunoscute, pentru ca mai apoi să capete o formă mai bine conturată: pajişti, clădiri gotice, pâlcuri de pădure, cărări rurale, biserici, pavilioane cu săli de clasă sau dormitoare, terenuri de sport, alte birouri cu un aer atât de fierbinte, încât devenea irespirabil, iarăşi aerul proaspăt, mirosind a pădure şi a gazon, automobilul pornind brusc şi Stevens privindu-şi ceasul, labirintul de drumuri dus-întors reducându-se, liniştitor, la o singură scenă sau aproape la una, dreptunghiul neregulat în jurul căruia se organizau clădirile principale ale campusului: alt Oraş Universitar, dar nu pe jumătate proiect, lăsat în suspensie şi abandonat înainte de a fi început să existe... Un Oraş Universitar care nu se ridicase după nivelarea câmpurilor deşertice sau după tăierea pinilor, ci crescuse încetul cu încetul, la început ca o aşezare de pionieri în luminişurile acelor păduri imemoriale, apoi căpătând o formă pe jumătate organică, pe jumătate fortuită, care semăna vag cu universităţile britanice, turnuri gotice, întinderi de gazon şi pereţi acoperiţi de iederă. Întotdeauna cu o tihnă în concordanţă cu ritmurile solemne ale lumii – după cum i se părea lui Ignacio Abel, oaspete sosit de

curând în lentoarea insolită a timpului, ce-i dădea un sentiment de refugiu şi de insulă, convalescent după incertitudinile şi cataclismele spaniole. Trecerea de la un anotimp la altul şi cursul fluviului atât de apropiat, acumularea gradată, şi nu izbucnirile violente ale dezastrelor, conştiinţa liniştită a unei ocrotiri sau a unui privilegiu, ale cărui semne le observa peste tot şi faţă de care se simţea atras şi străin totodată... Într-unul din aceste popasuri administrative, Stevens a deschis în mare grabă o uşă şi a urcat înaintea lui pe o scară elicoidală, străbătând un coridor cu tavanul scund şi nervuri de piatră, apoi a deschis o uşă dând spre o încăpere mică şi confortabilă şi i-a spus, spre surprinderea lui Ignacio Abel, că acela avea să fie cabinetul lui. Cu altă ocazie i-au fost prezentate mai multe persoane şi toate şi-au manifestat entuziasmul *how exciting it is finally having you here as part of our faculty*[98], iar o clipă mai târziu Stevens l-a tras fără rezerve de mânecă şi l-a dus pe scări în jos, spre o sală fără ferestre, care era un atelier de fotografie. Trebuia să profite în puţinele minute rămase înainte de următoarea obligaţie să i se facă o fotografie pentru legitimaţia de la universitate. Fotograful l-a invitat să se aşeze pe un taburet în faţa unei pânze negre şi l-a pus să se mişte în nenumărate feluri ca să adopte poziţia adecvată, spunând glume pe care Ignacio Abel nu le înţelegea, dar care lui îi provocau o ilaritate răsunătoare, neîmpărtăşită întru totul cu Stevens, care se uita la ceas cu coada ochiului, pentru că peste puţin timp trebuia să ia prânzul cu un grup de profesori din departament în Faculty Club, iar înainte de asta era prevăzut să viziteze terenul viitoarei biblioteci. Era o dorinţă specială a domnului Van Doren, care-l sunase chiar de dimineaţă, insistând ca pentru nimic în lume domnul Abel să nu rămână fără să vadă locul exact, astfel încât să poată face propriile observaţii asupra terenului. Fotograful avea o faţă albinoasă şi congestionată şi îl apucase pe Ignacio Abel de bărbie ca să rămână în unghiul voit de el. Când se pregătea să apese pe buton, i-a spus să surâdă afectuos, aproape fratern, iar apoi plin de nerăbdare, ca o dezamăgire, în faţa figurii care continua să rămână atât de serioasă – figura spaniolă incapabilă să adopte zâmbetul deschis cerut de el, la care a renunţat în cele din urmă, chiar dacă

[98] „Ce emoţionant e să vă avem în sfârşit printre noi, la facultatea noastră” – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

Stevens, aflat lângă el, îl privea pe Abel încurajator, parcă oferindu-i exemplul propriului său surâs exagerat. Această fotografie trebuie să mai existe pe undeva, în vreo arhivă de la Burton College, fişa de carton lucios, cu numele lui dactilografiat, cerneala foarte ştearsă de trecerea timpului, cu colţurile tocite sau îndoite, tentativa de surâs a unui bărbat mult prea serios, care în dimineaţa aceea părea mai în vârstă decât era de fapt, cu o expresie deconcertată, neliniştită, necunoscută şi care l-ar fi şocat pe el însuşi, dacă ar fi putut să o vadă în clipa aceea, cu comisurile buzelor arcuindu-i-se cu rigiditate.

Acum nu trebuie să surâdă, să dea din cap afirmativ sau să se străduiască să înţeleagă ce i se spune sau să urmărească ritmul neobosit al lui Stevens, să-i urmeze paşii mari, în care uneori se întrevede graţia capricioasă a unui ritm de dans. Stevens s-a scuzat pentru că l-a lăsat singur şi s-a ridicat înghiţind ultima îmbucătură din sendviş şi ultima gură de apă, pentru că trebuia să meargă la curs. În cele din urmă, motivele îngrijorării lui s-au dovedit întrucâtva parodice. Oare Ignacio Abel avea să se descurce singur în următoarele ore? Sigur n-ar prefera să-l însoţească un student sau să-l ducă înapoi la casa de oaspeţi cu maşina? Însă nimic nu i-ar plăcea mai mult decât să rămână singur şi să capete în timpul plimbării simţul spaţiului, să se dezmeticească după năucitoarele drumuri dus-întors cu maşina şi după iureşul prezentărilor şi al saluturilor succesive. A descoperit că, de fapt, totul se află foarte aproape: că automobilul dădea itinerarelor o aparenţă incongruentă şi îndepărtată. Acum ştie că la casa de oaspeţi, care de dimineaţă i se părea pierdută în miezul pădurii, se poate ajunge în mai puţin de cincisprezece minute. În dimineaţa asta, ramurile copacilor biciuiau geamurile maşinii lui Stevens când a urcat pe drumul strâmt, ca o cărare aproape, ducând spre luminişul unde se află prima excavaţie abandonată acum câţiva ani a viitoarei biblioteci. Un drum atât de lung ca să ajungă la această destinaţie: o cavitate în pământ, pe jumătate acoperită de trunchiuri căzute şi desişuri şi frunze uscate adunate de-a lungul mai multor toamne, cu marginile surpate de dinţii excavatoarelor. Observat de Stevens, conştient de apropierea lui nerăbdătoare şi guralivă – fără îndoială, avea să-l informeze de îndată pe Van Doren despre vizită, avea să-i povestească sau

să inventeze detalii revelatoare despre reacţia invitatului –, Ignacio Abel nu a putut să privească pe deplin ceea ce în sfârşit avea dinaintea ochilor, după ce-şi imaginase totul îndelung. Ca să vadă ceva cu adevărat, întotdeauna avusese nevoie să fie singur. Doar compania lui Judith a dilatat în el capacitatea de a privi, i-a deschis ochii spre lucruri pe care nu le-ar fi văzut fără ea. Madridul devenise un alt oraş pentru că îl descoperise prin ochii ei. Îl avea alături pe Stevens şi simpla lui prezenţă îl distrăgea şi îl irita, chiar şi atunci când acesta tăcea. Săpăturile pentru fundaţie se întindeau din vârful colinei până la mijlocul coastei. Într-o parte se aflau clădirile campusului, la capătul drumului, grupate în contrast cu vastitatea peisajului ce se întindea la orizont şi în acelaşi timp risipite, cu aparenţă întâmplătoare, care doar observată pe îndelete dezvăluia existenţa unui ax, a unui principiu organizatoric, în jurul dreptunghiului numit de Stevens *The Commons.* Spre vest, dincolo de ondulările în roşu, ocru şi galben ale coroanelor copacilor, fluviul era o întinsă planşă metalică, estompată de o ceaţă sinilie sclipind în razele soarelui, cu pânzele albe ale velierelor suspendate în aceasta ca nişte fluturi sau zmeie de hârtie neclintite. Aflat lângă el, Stevens arăta în zare munţi sau clădiri rostindu-le numele, enumerând datele construcţiei, dimensiunile exacte ale terenului unde avea să se ridice biblioteca. „Şi vederea spre fluviu”, a mai spus, ca un ghid nerăbdător să-i convingă pe turişti de virtuţile peisajului unde îi dusese. Dar în acelaşi timp privea şi ceasul, nerăbdător ca vizita să se plieze pe timpul destinat acesteia, cu incapacitatea persoanelor foarte active de a rămâne nemişcate sau tăcute. Era douăsprezece şi un sfert, i-a spus, iar la douăsprezece şi jumătate aveau masă rezervată la Faculty Club, cu siguranţă că pe domnul Abel avea să-l încânte să-i cunoască pe câţiva dintre colegii de departament.

Acum continuă drumul pe coastă în sus, la umbra uriaşă a copacilor, îndeosebi arţari şi stejari, după cum crede că-i recunoaşte, şi alţii al căror nume nu-l ştie, nici în engleză, nici în spaniolă, şi îşi aminteşte de etichetele arborilor din Grădina Botanică din Madrid şi de surprinderea cu care Judith Biely îi recunoştea pe unii dintre ei, ca pe nişte prieteni întâlniţi pe neaşteptate într-o ţară străină, culorile luxoase de toamnă

distingându-se şi mai mult în oraş, predispus mai ales la tonuri pământii şi la nuanţe prăfuite de verde. Dar aici sunt mult mai mari, crescând din acest pământ întunecat, fertilizat de ploaie, acoperit de frunze veştede şi apoi de zăpada lungilor ierni, străbătut de fire subţiri de apă curgând în taină, atunci când începe dezgheţul. Se gândeşte cu nostalgie, cu melancolie, la copăceii plantaţi de-a lungul bulevardelor din Oraşul Universitar, atât de plăpânzi pentru temperaturile extreme din Madrid, mereu ameninţaţi, uneori de frigul coborând dinspre vârfurile ninse ale Sierrei de Guadarrama, alteori de căldura prăfoasă a verii, dacă nu chiar de loviturile haimanalelor; trunchiurile aproape la fel de firave precum ale arborilor de sârmă pe care chiar el îi mai aşeza uneori în machete, decupându-le coroane de carton colorate în verde cu un creion de şcoală. În unele dimineţi, când conducea spre birou şi făcea înconjurul şantierului ca să vadă stadiul lucrărilor, îi găsea rupţi, culcaţi la pământ de sabotorii nocturni, de ura faţă de copac a oamenilor veniţi din câmpia uscată, care se tem ca nu cumva rădăcinile lui să le fure apa şi aşa puţină. Dar acum ştie că fragilitatea însăşi a unui lucru este de ajuns ca să îndemne la distrugerea lui şi poate de aceea îl tulbură într-atât copacii aceştia, crescând de mai multe secole, mai vechi decât clădirile care acum se desluşesc printre ei, poate mai rezistenţi decât viitoarea lui bibliotecă, încă incomplet imaginată, înzestraţi cu crengi atât de lungi, încât se întrepătrund deasupra capului său precum nervurile unei bolţi ce lasă cu greu să se cearnă razele soarelui şi din care se desprinde, la cea mai uşoară adiere de vânt, un val de frunze uscate; crengi pe care nimeni nu le taie sau cel puţin nu cu dorinţa aceea înverşunată de amputare văzută de atâtea ori în topoarele ridicate ameninţător împotriva copacilor din Madrid. Prea mult pământ uscat, neirigat, atâta vehemenţă inutilă, dizolvată în gesticulaţii ample şi vorbărie multă, în izbucniri de feţe congestionate. Dar nici mie nu mi-a păsat când s-au tăiat copacii din Moncloa la începutul lucrărilor pentru Oraşul Universitar, pinii cu trunchiuri lungi, aplecate, răpuse de topoare şi de drujbe, cu rădăcinile pletoase, smulse din adâncuri de excavatoare, izvoarele astupate de muşuroaiele de pământ revărsat, ascunse mai apoi în canalizarea subterană. Noi am arat totul ca să începem de la capăt ca pe un spaţiu lăsat în alb, pe cicatricele nivelate a ceea ce fusese înainte. Urcând pe

drumul dintre copacii care scânteiază atinşi de soare într-un roşu şi galben incendiar, Ignacio Abel îşi aminteşte deodată de chipul lui Manuel Azaña, nu în ziua când şi-a luat rămas-bun de la el, ci într-o seară cu mult timp înainte – dar nu chiar atât de mult ca în perspectivele înşelătoare ale memoriei, ci doar în urmă cu vreo patru ani. Într-o seară rece, în noiembrie, pe ceaţă, Sierra cufundată într-o pâclă gri-albăstruie vestind apropierea ploii. Pe vremea aceea, Azaña era preşedintele Consiliului de Miniştri şi a venit aproape pe neaşteptate să viziteze şantierul, convins probabil de Negrín, care l-a adus în automobilul lui personal. El îi aştepta lângă directorul Oraşului Universitar, arhitectul López Otero, care fusese prieten cu Alfonso al XIII-lea şi nu nutrea prea mare simpatie faţă de Republică şi cu atât mai puţin faţă de primul-ministru. „Nu plecaţi nicăieri în seara asta, Abel”, îi ceruse acesta, „o să primim o vizită oficială de seamă”. Dar vizita oficială, întâmpinată în pragul pavilionului construit provizoriu pentru direcţia şantierului, s-a întâmplat cu mare întârziere şi a fost redusă la un mic automobil de culoare galbenă, care s-a oprit cu o frână bruscă fără ca la început să iasă nimeni din el, poate pentru că cei doi pasageri, amândoi prea corpolenţi pentru dimensiunile reduse ale autovehiculului, nu izbuteau să se ridice de pe banchetă. Mai întâi a ieşit Negrín, aflat pe partea şoferului, care s-a întors repede ca să deschidă portiera de pe partea cealaltă, ţinând-o ca un şofer, cu pălăria în mână, în timp ce din interiorul maşinii ieşea, lent şi neîndemânatic, preşedintele Consiliului de Miniştri, cu faţa lui, de obicei incoloră, îmbujorată de efort, înfăşurat într-un palton pompos, atât de greoi, că nu putea să se desprindă fără ajutor de scaunul prea înfundat. S-a ridicat sprijinindu-se de mâna puternică a lui Negrín şi, când în sfârşit s-a aflat în picioare, şi-a pieptănat cu degetele părul rar şi răvăşit înainte să-şi pună pălăria, cu demnitatea ministerială recuperată încetul cu încetul, strângând scurt mâna celor prezenţi sau mai degrabă întinzând-o ca ei să i-o strângă, călduţă şi durdulie, puţin umedă, la fel de plină ca pleoapele şi obrajii, în care se iveau din loc în loc protuberanţe şi negi. Au mers o vreme printre movile de pământ desţelenit şi schele de clădiri, observaţi de la distanţă, în linişte şi pe furiş, de câţiva muncitori întârziaţi, care începeau să părăsească şantierul. În timp ce López Otero şi Negrín îi dădeau explicaţii

prim-ministrului, punându-şi braţele în mişcare ca să invoce în aer instalaţiile complete ce aveau să se ridice cândva în acel spaţiu vast, aproape lipsit de profiluri recognoscibile, Ignacio Abel, aflat puţin mai departe, observa expresia lui Azaña, pe jumătate plictisită, pe jumătate ofensată, privirea ochilor apoşi ce urmăreau fără prea mult interes indicaţiile primite pentru ca mai apoi să rămână pierdută sau să o întâlnească pe a sa, căutând poate înţelegerea cuiva tăcut, care nu părea să se străduiască să-l convingă sau să-i atragă atenţia. A rămas pe loc, privind în jur, iar ceilalţi s-au oprit şi ei lângă el, foarte aproape de săpăturile pentru fundaţiile a ceea ce avea să devină Facultatea de Filosofie şi Litere. „Dar ce aţi făcut cu toţi pinii care erau aici? Jumătate din Spania e un deşert. De ce a trebuit să vă construiţi Oraşul Universitar chiar unde înainte era o pădure?" Arhitectul López Otero şi-a dres glasul şi a înghiţit în sec înainte să înceapă să vorbească. „Excelenţa voastră îşi aminteşte fără îndoială că Maiestatea Sa don Alfonso al XIII-lea a cedat în mod gratuit acest teren care aparţinea Coroanei." Ignacio Abel a observat încordarea lui Negrín, vibraţia mandibulei lui puternice, strânse. Sub pleoapele care îi acopereau ochii pe jumătate, Azaña cântărea poate inadecvarea cuvintelor lui López Otero, posibila lui lipsă de respect. Era cu adevărat nevoie să spună „Maiestatea Sa", şi nu, simplu, „Alfonso al XIII-lea", fără acel „don" ceremonios? Sau pur şi simplu „regele" sau „fostul rege"? „O să avem un campus ca în universităţile americane, don Manuel. Oamenii o să vină să se plimbe pe aici aşa cum veneau să se plimbe printre pinii din Moncloa. În loc, o să fie pâlcuri de copaci mult mai potriviţi". Azaña avea un fel al lui de a privi ţintă în timp ce asculta şi în acelaşi timp de a rămâne detaşat, de parcă şi-ar fi văzut doar vag interlocutorul. „Insist în observaţia mea, don Juan, şi credeţi-mă că îmi doresc la fel de mult ca dumneavoastră să fie terminat Oraşul Universitar. Faptul că a început ca un capriciu al lui Alfonso al XIII-lea, al Maiestăţii Sale, cum îl numeşte domnul López Otero, nu îi răpeşte din merite. Dar ce nevoie era să se taie cei mai frumoşi copaci din Madrid ca apoi să se planteze alţii? Poate că vorbeşte doar egoismul din mine. Oricât de repede ar creşte, eu nu o să-i mai văd."

Ce greu era primul pas în a concepe ceva: primul contur al

unei schiţe care ar putea să conţină în germene opera finală, un unghi sau o singură linie care să genereze desenul complet, fără să asculte de vreo intenţie exterioară ei, conducându-se doar după impulsul creşterii organice. Unde nu există nimic trebuie să existe ceva. Pe o foaie albă trebuie să apară forma liminară a unei biblioteci. Într-o excavaţie făcută cu vreme în urmă pe versantul unei coline, acoperită cu repeziciune de vegetaţia gata să o înlocuiască pe cea care a fost mai înainte smulsă sau tăiată, se vor ridica pereţi, scări monumentale, balustrade, ferestre. Forma schiţată în caiet se va desluşi printre pâlcurile de copaci, vizibilă poate şi de pe velierele de agrement sau de pe şalupele cu prora teşită şi coca ruginită care străbat fluviul. Ignacio Abel ţine caietul deschis pe genunchi şi creionul în mână, dar încă nu a desenat nimic. S-a aşezat pe trunchiul în parte găunos al unui copac căzut poate în urmă cu mulţi ani, cu rădăcinile în aer şi suprafaţa sfredelită de galerii de insecte, care pe unele porţiuni au preschimbat lemnul într-o pulbere fină. În apropiere aude trosnituri, foşnetul de animale pe care nu ajunge să le vadă, fâlfâit de aripi deasupra capului, stârnind scurte vârtejuri de frunze veştede. Pare că partea aceasta de pădure nu a mai fost curăţată de multă vreme. Bucăţi de trunchiuri, ramuri uscate sfărâmate, fâşii de scoarţă se învălmăşesc pe jos cu covorul de frunze adunate de-a lungul toamnelor, cele mai vechi de culoarea pământului, în parte amestecându-se cu el, mărunţite de forfota insectelor care se văd mişunând dacă îşi îndreaptă puţin privirea spre ele, cele ivite mai târziu suprapunându-şi formele şi culorile, precum piesele răvăşite ale unui mozaic, cu nervuri şi simetrii deosebite pe care el ar vrea să le descifreze, desenându-le în caiet sau nici măcar atât, prinzându-le şi presându-le între file. Dinspre fluviu vine vuietul amortizat al unui tren, sunetul ca de sirenă de alarmă pentru ceaţă, auzit în noaptea din urmă în vise. Trunchiurile răsturnate, roase pe dinăuntru de insecte, acoperite de licheni sau de plante agăţătoare, îi aduc aminte de ruinele Forului Roman: coloanele frânte, marmura capitelurilor atât de erodată şi poroasă, încât se sfărâmă printre dărâmături, potopită de iarbă şi de hăţişuri, de o albeaţă calcaroasă ca a osemintelor de animale. Înţelege că schiţele făcute până acum nu o să-i folosească la nimic. Clădirea nu poate să existe dinainte în imaginaţia lui de arhitect cu acea perfecţiune de

diamant a pavilionul lui Mies Van der Rohe în Barcelona, pe care îl privise cu o admiraţie aproape dureroasă, admirând cu invidie ceva ce ştii că nu vei fi în stare să atingi, cu amara bănuială că vei rămâne mediocru, limitat, provincial. Cum ar fi o prismă de oţel şi sticlă, apărând deodată în faţa privirilor cuiva care urcă pe drumul dintre copaci, strălucind ca un far în depărtare, când se va lăsa noaptea, văzută dinspre celelalte clădiri din campus. Iminenţa muncii îl stârneşte şi în acelaşi timp îl mâhneşte, îl moleşeşte, îi provoacă panică, aproape ameţeală dinaintea unui gol căruia nu ştie dacă poate să-i facă faţă. O veveriţă făcută parcă din rotocoale şi blană lucioasă s-a apropiat de el cu precauţie prin scurte mişcări succesive şi a apucat o ghindă pe care o examinează cu minuţiozitate, ţinând-o între ghearele labelor din faţă. Nu se mişcă, să nu o sperie, iar veveriţa se întoarce cu spatele atingându-i în trecere unul din pantofi cu coada ei atât de moale şi stufoasă, ca o perie de bărbierit, îndepărtându-se în salturi silenţioase, lipsită parcă de greutate, lăsând printre frunze un freamăt aproape la fel de uşor ca al brizei umede care a început să le înfioare. Era atât de adâncit în gânduri, încât nu şi-a dat seama când s-a apropiat cineva. S-a înnorat şi aerul e acum mai rece, iar frunzele cad în rafale mai dese. O picătură de apă umezeşte mijlocul foii de hârtie pe care Ignacio Abel nu a desenat încă nimic. Când şi-a ridicat capul, Philip Van Doren îl priveşte surâzând, cu braţele încrucişate, sprijinit de un copac.

— Văd că aţi reuşit să scăpaţi de Stevens. Dar trebuie să aveţi grijă în pădurile astea, Ignacio. Ca locuitor la oraş, nu-i cunoaşteţi pericolele.

— Sunt animale sălbatice?

— Ceva mai rău, ce nu cred că aveţi în Spania: *poison ivy.*

— Iederă otrăvitoare?

— Acum sunteţi aşezat foarte aproape de una. Nici nu vă imaginaţi cât de rele sunt înţepăturile, intoxicaţia. Dar e minunat să vă văd, în costumul dumneavoastră din Madrid, în această *American wilderness*[99] a noastră! Mi-ar plăcea să vă vadă şi Judith.

Se privesc fără să-şi spună nimic, dintr-o parte în alta a luminişului, acum, după ce numele a fost rostit. A început să

[99] „Sălbăticie americană” – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

cadă o ploaie foarte uşoară, sunetul ei deocamdată fiind imperceptibil pe frunze. Dinspre un teren de sport răzbat un ropot de aplauze risipite şi şuierul unui fluier repetat şi ascuţit. Ignacio Abel a închis caietul şi l-a pus într-un buzunar al sacoului, înviorat de speranţă fără motiv, îngrijorat, doar după ce a auzit numele lui Judith, de constanţa existenţei ei obiective.

— Vreţi să mă întrebaţi dacă ştiu ceva despre Judith, dar nu vă hotărâţi încă. La fel ca în noaptea aceea în Madrid, vă mai amintiţi? Oraşul întreg ardea, şi nu vă gândeaţi decât să o căutaţi. Sunteţi foarte rezervat, lucru pe care îl apreciez. Prin educaţia mea luterană, şi eu sunt. Dar nu-mi place că nu aveţi încredere în mine. V-am dat dovezi ale loialităţii mele. Nu mi-a fost uşor să vă scot din Spania şi să obţin aprobarea să veniţi în America, la Burton College.

— Îmi pare rău că nu v-am mulţumit până acum.

— Nu vă cer să o faceţi.

O briză mai puternică risipise picăturile de ploaie, făcând ca frunzele să cadă mai bogat, cu foşnet de vârfuri uscate târându-se pe pământ. Cerul era acum de un cenuşiu mai întunecat, care contura umbrele în adâncimea pădurii. Nu peste mult timp avea să înceapă să plouă mai tare. Înainte să înceapă să vorbească, Ignacio Abel a înghiţit în sec, simţind o apăsare aspră în gât.

— Aţi fost amantul ei când locuiaţi la Paris?

— Splendida gelozie spaniolă! Van Doren l-a privit surâzând, cu simpatie, aproape cu indulgenţă. Îmi închipuiam că dumneavoastră consideraţi de la sine înţeles că pe mine nu mă atrag femeile.

— Poate vă atrăgea numai Judith.

— Nu spuneţi asta la trecut. Judith încă mă atrage mult. Mai mult decât orice altă femeie şi mai mult decât mulţi bărbaţi. Mi-a plăcut de când am văzut-o prima dată, din primul minut pe puntea vaporului, abia ieşită din America. În această privinţă noi doi semănăm. Mi-a plăcut dorinţa ei de a se bucura de tot, de a vedea tot, fără ironie, ca o studentă model, aşa cum şi trebuie să fi fost. E nevoie de multă nobleţe ca să simţi un entuziasm real. Doctoratul lui Judith era Europa. Tot ce se află în Europa, toată arhitectura, toate muzeele şi fiecare tablou care se află în ele. Nu cred să fi petrecut cineva mai mult timp în Luvru, în Jeu de Paume, în Ufizzi sau în Prado sau să fie mai fericit acolo. O

entuziasma însă în aceeaşi măsură şi să se aşeze la masa unei cafenele, şi să scrie o carte poştală sau să compună o scrisoare, punând la expeditor o adresă din Paris. Acele scrisori pe care mereu i le trimitea mamei ei, vă mai amintiţi? Pagini şi pagini în care îi povestea totul, ca nişte teme pentru în clasă, în care demonstra cât de mult învăţase. Americanii care ajung la Paris se instalează cât mai repede într-o cafenea de pe Saint-Germain-des-Prés şi adoptă un gest sastisit, ca şi cum ar fi văzut deja totul şi nu trebuie să mai continue să facă pe turiştii. Să fii turist e o condiţie umilitoare, groaznică. Dar Judith nu avea rezervele astea. Voia să urce în Turnul Eiffel şi să asiste la o mesă gregoriană la Notre-Dame şi să se plimbe noaptea cu un *bateau mouche* pe Sena. Voia să meargă şi la Shakespeare and Company şi să rămână acolo ore întregi, uitându-se la cărţile pe care voia să le citească şi stând la pândă să vadă dacă apăreau James Joyce sau Hemingway. Judith este marea entuziastă americană. Cu atât mai americană, cu cât părinţii ei sunt evrei ruşi, care vorbesc engleza cu un accent îngrozitor. După cum ştiţi, mama ei a sacrificat totul pentru ca ea să poată face această călătorie în Europa şi Judith trebuia să-i demonstreze că ştia să preţuiască până şi ultima centimă. Investeşti banii câştigaţi cu mare greutate şi te aştepţi la un profit. *To squeeze dry every penny of it*[100]*.* Ea s-ar simţi jignită să mă audă spunând asta, dar este o idee specific evreiască despre cum să dai valoare banilor. Foarte evreiască şi foarte americană. Noi nu privim banii cu această pudoare pe care o aveţi în Europa şi cu atât mai mult în Spania. Fiecare centimă pe care mama ei o păstrase într-o cutie de tablă, ascunsă în bucătărie, era o mică faptă de vitejie, dacă stăm să ne gândim la ce au însemnat ultimii ani în ţara mea pentru oamenii din clasa căreia îi aparţine Judith. Centimă cu centimă, clinchetul monedei de cupru în cutia de tablă, bancnotele mototolite de un dolar. Dar poate nici viaţa dumneavoastră nu a fost cu mult diferită când aţi fost tânăr, dacă nu mă înşel. Am darul să-mi închipui prin ce trec sau prin ce au trecut ceilalţi. Acesta e singurul meu talent. Aşa cum şi dumneavoastră aveţi darul de a vedea anticipat ceea ce nu există încă.

— Nu mi-aţi răspuns la întrebare.

---

[100] Expresie care poate fi tradusă literal prin „a stoarce fiecare leţcaie” sau „a chibzui fiecare bănuţ” – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

— Amanţi, eu şi Judith? Dacă într-adevăr ar fi fost aşa, nu era nevoie să mă întrebaţi. Judith însăşi v-ar fi spus. Sinceritate americană. *Full disclosure*[101], cum spunem noi. *Just to set the record straight*[102]*.* În Paris, ceea ce mi-a plăcut cel mai mult la Judith nu era neapărat ea însăşi, ci entuziasmul ei iradiant, strălucirea pe care o emana în jur. Mergea atât de repede, încât vântul îi îndepărta părul de pe faţă. Intra într-o cafenea plină de fum într-una din serile acelea îngrozitoare, negre şi ploioase, şi părea iluminată de un *search light*[103] pe scena unui teatru. Dar în Madrid m-am îndrăgostit şi mai mult. Nu de Judith, ci de dragostea dumneavoastră pentru ea, de ceea ce vedeaţi dumneavoastră atunci când o priveaţi şi de ceea ce a văzut ea de îndată în dumneavoastră. Eu voiam să fiu dumneavoastră atunci când o vedeam cum vă priveşte. Îmi amintesc prea bine totul. Nu m-aţi văzut, în schimb, eu v-am văzut pe dumneavoastră când aţi intrat în apartamentul meu din Madrid, aproape că aţi roşit când aţi descoperit-o pe Judith printre invitaţii mei din acea seară. Un adevărat *coup de foudre,* dacă mi-a fost dat să văd vreodată unul. Poate găsiţi de cuviinţă că trebuie să-mi placă în mod inevitabil opera, cu toată falsitatea ei, cu atât mai adevărată, cu cât e mai exagerată şi mai neverosimilă. Dumneavoastră eraţi Tristan în clipa când îşi îndepărtează cupa de la buze şi o priveşte pe Isolda. Operele ar trebui să fie puse în scenă cu personaje în haine de stradă şi în locuri obişnuite, iar Tristan şi Isolda sau Pelleas şi Melisande să se întâlnească într-o cafenea, după ce au trecut de uşa rotativă. Să bea un Martini cu gheaţă, în loc de o cupă medievală cu otravă. Dar înţeleg dacă exemplul operei lui Wagner v-a devenit antipatic. Poate că al lui Debussy vi se pare mai tolerabil. Acum doi ani am fost la Bayreuth, să văd *Tristan.* După ce toată lumea se aşezase ca să asculte preludiul, s-a format un tumult de uniforme şi de haine de gală, întrucât se părea că tocmai intrase cancelarul Hitler în loja de onoare, dar eu n-am apucat să-l văd. Nu contează. Îmi lipseşte priceperea de a povesti ceva în mod liniar. Nu ajungi să te disciplinezi ca narator, dacă toată viaţa eşti înconjurat de oameni care au obligaţia să te asculte. Nici Judith, nici dumneavoastră nu ştiaţi încă, dar chiar din momentul

---

[101] „Descoperire completă” – în lb. engl. în orig. (n. tr.).
[102] „Doar pentru a lămuri lucrurile” – în lb. engl. în orig. (n. tr.).
[103] „Proiector” – în lb engl. în orig. (n. tr.).

când v-aţi văzut amândoi eraţi pierduţi. Muream de invidie. Curentul magnetic transmis de la unul la altul trecea prin mine, traversa aerul casei. Voiam să vă văd din afară şi voiam să fiu înăuntrul fiecăruia. Puţine din lucrurile care mi s-au întâmplat m-au tulburat într-atât. Dacă stau să mă gândesc, niciunul. Lumea mi se pare un spectacol de teatru extrem de scump, pus în scenă numai pentru mine. Eu singur, în loja unui teatru imens şi pustiu, precum Ludovic de Bavaria asistând la premiera vreunei opere de Wagner. El nu putea să-şi permită asta şi a rămas cu vistieria goală. Eu însă pot. Iar mie nu-mi place să asist la o simplă reprezentaţie, ci la viaţa reală. Actorii sunt vanitoşi şi însetaţi de bani, iar dacă cineva se apropie de ei, le vede machiajul respingător, care începe să se scurgă pe faţă cu dârele de sudoare, în căldura reflectoarelor. Dacă observ vieţile reale nu fac rău nimănui şi nu constrâng pe nimeni. Nu mă cobor la a-i plăti pe unii să simuleze dragoste faţă de mine. Prefer să văd dragostea nesimulată a altora sau orice pasiune care îi face mai nobili. Judith în Paris, privind foarte de aproape *Olympia* lui Manet sau asistând în Madrid la unul din dansurile acelea flamenco atât de obositoare, sau când mi-a arătat odată muzeul acela pustiu unde fusese cu dumneavoastră ceva mai înainte, Academia San Fernando, fericită să-mi arate ceva aproape tainic, nu sălile de la Prado pline de străini. Sau dumneavoastră, până acum o clipă, atât de cufundat în caiet, încât nu m-aţi auzit venind. Eu nu am învăţat niciodată să fac nimic. Pasiunea mea este să observ pasiunile celorlalţi. Fie că ei consimt, fie că nu ştiu, suferă cineva vreun prejudiciu?

— Dumneavoastră ne-aţi spionat în casa de pe plajă. Ne-aţi oferit-o ca să puteţi să ne urmăriţi.

— Nu îmi acordaţi aşa de puţină încredere, Ignacio! Să nu vă imaginaţi că salivam într-o cameră alăturată, privindu-vă prin vreun vizor ascuns. Îmi era de ajuns să îmi imaginez că sunteţi amândoi acolo câteva zile. Să vă văd de la o oarecare distanţă. O lunetă este cea mai convenabilă invenţie.

Însă începe din nou să plouă. Picături mărunte strălucesc pe capul bine ras al lui Van Doren, care continuă să-l ţintuiască pe Ignacio Abel, indiferent la privirile lui, cu trăsăturile modificându-i-se de la ironie la o aparenţă de afecţiune sau de complicitate ori la un fel de tristeţe.

— Sper să nu vă supere. Judith nu mi-a cerut, dar eu am făcut tot ce-am putut ca să vă aduc aici. Nu mi-a fost uşor. *Your name carries weight even this far into the woods*[104]. Trebuia să caut o soluţie, chiar dacă era provizorie, un respiro pentru amândoi. Eu vă cunoşteam deja lucrările şi de aceea v-am invitat în seara aceea la mine acasă, dar pe atunci nu era altceva decât un proiect, ca atâtea altele care pot să nu ducă nicăieri. Cât despre Judith, nu putea să mai întârzie întoarcerea în America. Economiile mamei ei nu aveau să dureze o veşnicie. Trebuia să vă aduc pe amândoi aici.

— Ca să ne spionaţi mai departe?

— Ca să vă bucuraţi de o parte de viaţă binemeritată. Pentru ca, datorită talentului dumneavoastră, Burton College să aibă cea mai frumoasă bibliotecă modernă. Ceea ce eu voi putea să fac va aduce un beneficiu obiectiv asupra ordinii lumii.

Indiferent la ploaia care cădea mai rece, Van Doren se întoarce atunci când aude motorul răguşit al unui automobil urcând pe drumul de-acum noroios. Cu un aer de consternare, cu un sentiment nemărginit de uşurare, Stevens îşi scoate capul pe fereastra automobilului şi claxonează cu o vehemenţă triumfală, de parcă ar da glas unor trompete. Îi căuta pe amândoi de nici el nu mai ştie când, după cum spune, ieşind din maşină cu o umbrelă deschisă, a fost peste tot, ba chiar se temea să nu se fi întâmplat vreo nenorocire, să nu cumva să se fi pierdut profesorul Abel. Mai întâi îl escortează pe Van Doren, îi deschide portiera din spate, se întoarce spre Ignacio Abel, îi aminteşte că în mai puţin de o oră trebuie să se afle în casa preşedintelui universităţii şi că nu pot să întârzie sub niciun motiv. Ploaia biciuie parbrizul automobilului, când Stevens a făcut un viraj pentru a se întoarce în campus, iar frunzele rămân o clipă lipite de geam, apoi sunt date la o parte de ştergătoare. Picături grele ropotesc pe tavanul de piele al maşinii. Ignacio Abel se întoarce spre Van Doren, care îşi şterge pielea capului şi faţa cu o batistă mirosind a colonie şi apoi priveşte spre pădure prin geam, de parcă nu şi-ar mai aminti de prezenţa lui. Dar trebuie să se hotărască, în ciuda uscăciunii din gât, a laşităţii, a temerii de a nu şti, dar şi a temerii de a şti.

— Ştiţi unde se află acum Judith?

---

[104] „Numele dumitale are greutate chiar şi aici, departe, în pădurile astea.” – în lb. engl în orig. (n. tr.).

— În sfârşit, mă întrebaţi. Sunteţi un bărbat mândru.

— Dacă e nevoie, am să vă şi rog să-mi spuneţi.

— Am aflat că mama ei a murit de cancer în vara asta. Apoi mi s-a zis că a primit un post de *assistant professor* la Wellesley College. Nu foarte departe de aici, la câteva ore de mers. I-am scris ca să-i spun că veniţi aici, dar nu mi-a răspuns la scrisoare. Seamănă cu dumneavoastră. Şi ea e foarte mândră.

34

O să-şi amintească de furtuna din noaptea aceea, de ploaia ca un val lovindu-se de parbriz şi ricoşând pe capota maşinii pe care Stevens o conducea din nou spre casa de oaspeţi, după cina cu preşedintele de la Burton College, în timpul căreia băuse prea mult, mai ales din încordare, pentru că nu ştia bine ce să spună sau ce să facă atunci cu mâinile, pentru a prinde curaj să vorbească în engleză şi a înfrunta prezenţa unor necunoscuţi; îşi aminteşte cum îl lua ameţeala la curbe şi că barele de protecţie de pe margine se mişcau cu toată viteza într-un du-te-vino de evantai, chiar dacă tot ce vedea înainte era ploaia şi oglindirea farurilor în ea, iar ceva mai departe, pe de o parte şi de alta, crengile mari ale copacilor răsucindu-se de vânt, coroanele încovoindu-se spre şosea cu un cutremur care smulgea vârtejuri de frunze amestecate cu ploaia curgând şiroaie. Niciodată nu mai auzise un asemenea vânt. Nu a văzut niciodată copaci zguduiţi atât de cumplit din rădăcini şi nici o ploaie care să dureze atâtea ore, picăturile violente lovind ca un potop de schije geamurile, acoperişurile, pereţii de lemn, valurile ei verticale aplecând desişurile pădurii ca revărsarea mării. Stevens conducea foarte prudent: din când în când, o rafală de vânt cutremura maşina de parcă ar fi fost gata s-o răstoarne, Stevens strângea mai tare volanul şi se apleca înainte, voind să desluşească linia şoselei prin ploaie şi întuneric. Dar acum îşi aminteşte că Stevens băuse înainte de cină nu cu mai puţină aviditate decât el şi că la masă sorbea zgomotos din paharele de vin, poate şi el tot încordat, de două ori nesigur, aflat nu numai în prezenţa lui Van Doren, ci şi a celeilalte maxime autorităţi înaintea căreia se înclina cu atâta asiduitate, un bărbat genetic structurat să le slujească altora, chinuit de anxietatea de a nu şti în ce măsură gesturile lui meritau bunăvoinţa impenetrabilă a superiorilor. *You take this from me*[105]*,* i-a zis când se îndreptau spre maşină şi se aflau de-acum

[105] „Vă spun eu sigur” – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

la o oarecare distanţă de casă, întinzând curtenitor umbrela înainte, astfel încât Ignacio Abel să nu se stropească, *You have made quite an impression on the President*[106]. Solidar, semănând cu el prin precaritatea unei poziţii dependente de favoarea celor omnipotenţi, aproape protector, cu o vehemenţă sporită de cele câteva pahare în plus, de digerarea cinei, cărnuri roşii şi sosuri cu care Ignacio Abel nu mai era obişnuit, feluri de mâncare cu nume franţuzeşti, pronunţate cu o corectitudine amănunţită de soţia preşedintelui, fiind aşezat la masă în partea ei dreaptă, înţelegând mai puţin de jumătate din ce spunea, chiar dacă încerca să compenseze lipsa înţelegerii cu energia mişcărilor afirmative din cap, în timp ce ferestrele mari ale salonului vibrau sub valurile de ploaie care se sfărâmau de zidurile casei. În maşină îl apuca ameţeala numai când îşi amintea conversaţiile sau chipurile care se apropiaseră de el, necunoscute şi reverenţioase, numele auzite şi uitate în clipa următoare sau pe care nici măcar nu ajungea să le descifreze, dacă nu cumva purtătorul lor le rezuma într-un diminutiv, aşa cum făcuse preşedintele de îndată ce l-a văzut: se numea, somptuos, Jonathan Joseph Almeida, dar i-a cerut să-i spună Jon, strângându-i mâna energic şi punându-şi deasupra cealaltă mână, vrând parcă să confirme urarea de bun venit, admiraţia pentru munca lui, poate şi condoleanţele anticipate pentru destinul dureros al Republicii Spaniole, căreia nu-i mai rămâneau, după spusele unui profesor lugubru de literatură engleză medievală, mai mult de patruzeci şi opt de ore. Auzise la radio sau citise în ziar ceva ce repeta de parcă ar fi memorat un titlu, *The Rebels Appear to Be within less than a Day March from Madrid*[107]. Când zicea asta, îl privea pe Ignacio Abel fix şi de foarte aproape, de parcă nu ar fi avut încredere că într-adevăr era cine spunea că este sau ca şi cum ar fi fost curios să cerceteze cu de-amănuntul figura cuiva care în foarte puţin timp nu ar mai fi avut o ţară unde să se întoarcă. Între fumul de ţigară şi aburii tot mai denşi ai alcoolului, figurile se apropiau de Ignacio Abel şi se retrăgeau ori mai degrabă se risipeau, la fel ca numele sau frazele cordiale sau cărţile de vizită ce i le ofereau şi pe care el le privea admirativ o clipă şi apoi le punea în buzunar,

---

[106] „L-aţi impresionat pe preşedinte” – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

[107] „Se pare că rebelii se află la mai puţin de o zi distanţă de Madrid” – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

cerându-şi scuze că nu putea să răspundă gestului. Se scuza că-şi lăsase cărţile de vizită în Spania, dar spunând asta şi-a închipuit că nu o să fie crezut, că nimeni, nu doar medievistul funebru, nu lua cu adevărat în serios rolul pe care îl avea de interpretat în seara aceea, cu o nepricepere atât de vizibilă, într-o engleză stângace, pe care băutura nu o făcea mai cursivă, ci mai greoaie, sporindu-i confuzia asupra unor cuvinte pe care nu ajungea să le înţeleagă sau pe care nu mai apuca să le rostească, pentru că se poticnea la mijlocul frazei, fără să le găsească. Din capătul celălalt al mesei, departe şi în acelaşi timp aproape, cu aerul lui pe jumătate protector, pe jumătate ironic, Van Doren îl observa, intervenind uneori ca să-l scoată dintr-o încurcătură lingvistică, enumerând documentele care certificau statutul lui Ignacio Abel, de parcă şi el ar fi avut îndoieli asupra integrităţii lui sau chiar asupra identităţii de posibil impostor, venit în cele din urmă din celălalt capăt al lumii, dintr-o ţară bulversată de război, înarmat cu documente şi merite a căror autenticitate nu era uşor de dovedit: domnul Abel, explica Van Doren în colţul lui de masă, cu aprobarea vehementă şi poate cam alcoolizată a lui Stevens, conducea de ani buni cel mai ambiţios proiect de construcţie universitară din Europa, urmase cursurile lui Bruno Taut şi Walter Gropius în Germania. Şi, chiar dacă ceea ce spunea era în mare parte adevărat, partea lui de exagerare bine dozată îl făcea să pară suspect, chiar şi pentru urechile vigilente ale lui Abel însuşi, mai atent şi mai nesigur pentru că îl înconjurau mai multe conversaţii în acelaşi timp şi pentru că se simţea observat de perechi de ochi de a căror analiză scrutătoare depindea viitorul lui; mai ales ochii preşedintelui Almeida, foarte puternici din spatele unor ochelari rotunzi, cu rama de baga, cu privirea arogantă şi neutră, aflată la un adăpost solid faţă de orice incertitudine, precum întregul său corp plesnind de sănătate şi casa lui cu fundaţia de piatră şi pereţi neclintiţi înaintea vijeliei de afară. Şi-a amintit de o expresie învăţată de la Judith Biely, *to step on thin ice*[108]. Mergea pe dibuite şi păşea pe o gheaţă foarte subţire. Simţindu-se cercetat cu de-amănuntul de ceilalţi, era chinuit de neliniştea că aceştia ar fi putut să descopere lipsa lui intimă de substanţă, să observe stingherealа din zâmbetul lui

[108] „A păşi pe gheaţă subţire” sau „a călca pe nisipuri mişcătoare” – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

sau teama care puţin câte puţin devenise starea lui naturală. Profesorul lugubru de engleză medievală şi un pastor sau capelan în haine negre şi guler sacerdotal îl priveau de parcă ar fi întrevăzut în el o tară sau vreun viciu secret ori vreo formă de complicitate cu incendierile bisericilor din primele zile ale războiului, în privinţa cărora păreau să deţină informaţii nelimitate, abundente atât în cifre, cât şi în detalii sângeroase şi macabre. Soţia preşedintelui suspina, ducându-şi mâna la piept, când îşi amintea de fotografiile cu copii morţi în bombardamente. Trebuia să zâmbească la gesturile excesive, să stea drept pentru a da o impresie de integritate personală, să accepte mila ca pe o pomană, ştiind că în orice clipă recunoştinţa putea să devină inseparabilă de umilinţă (unde avea să meargă atunci când se va termina cursul universitar, dacă era adevărat că Madridul o să cadă?). Trebuia să caute în van cuvinte clare şi tranşante, ca să-i explice pastorului cu haine negre, guler sacerdotal şi faţa foarte roşie că guvernul Republicii nu-i urmărea pe preoţi şi că, deşi din el făceau parte mai mulţi miniştri comunişti, nu era plănuită colectivizarea agriculturii. Vorbea simţind căldura în obraji, anxietatea impostorului care în orice moment putea să fie descoperit; înghiţea în sec, iar atunci când se pregătea să mai bea puţin, paharul era gol.

Din spate venea o servitoare de culoare, care i-l umplea la loc cu vin, iar pastorul şi eruditul în engleză medievală îl priveau cum bea, de parcă ar fi observat alt simptom al îndoielnicelor lui calităţi morale. Pe deasupra rumorii generale, preşedintele Almeida îi punea o întrebare cu vocea lui puternică şi timbrată, cu aceeaşi expresie de parcă l-ar fi supus la o probă de examen: dacă Hitler şi Mussolini îi ajutau cu atâta neruşinare pe rebeli, celelalte democraţii aveau să intervină în ultimul moment pentru a salva Republica sau cel puţin pentru a garanta un armistiţiu? „Dar de-acum nu mai e timp”, a comentat eruditul medievist, nu fără oarecare satisfacţie, scuturându-şi şerveţelul cu un gest aproape inapelabil, „sunt deja pierduţi”, şi a rostit din nou titlul învăţat pe de rost, citit poate în vreun ziar sau ascultat la radio. Fără să-şi şteargă sosul de pe buze, s-a înclinat peste celălalt comesean, ca să-l privească mai de aproape pe Ignacio Abel şi să observe efectul întrebării lui: *Do you picture yourself being allowed to return to Spain any time soon, Professor?*[109]

[109] *„Vă imaginaţi că o să vi se permită să va întoarceţi curând în Spania,*

Iar în acest timp, în străfundul conştiinţei lui, se repetau ca o bătaie secretă a inimii cuvintele, numele rostite cu câteva ceasuri înainte de Van Doren, fără să le mai repete apoi, cele două sau trei picături, suficiente ca să altereze compoziţia chimică a unui lichid, invizibile de îndată ce se dizolvau în acesta şi, totuşi, continuând să acţioneze. Numele lui Judith şi al locului aceluia unde putea să ajungă în câteva ore, după o călătorie nu foarte lungă cu trenul, după cum i-a spus cineva la cină, o altă figură şi identitate care au început să capete un contur precis în ciuda năucelii sporite de neobişnuinţa de a bea alcool, o femeie incoloră, care părea americancă şi care vorbea spaniola cu un accent ciudat, deşi era spaniolă: miss Santos, l-a informat Stevens, mereu serviabil, după care s-a corectat pe sine însuşi, *doctor* Santos, directoarea Departamentului de Limbi Romanice, care, din spusele ei, se bucura teribil de mult să salute un compatriot, deşi se afla de atâţia ani în America, încât nu mai era sigură de unde venea. Van Doren rostise numele lui Judith Biely şi al Universităţii Wellesley College de parcă ar fi apăsat cu grijă un dop de cauciuc pe gâtul unei sticle, pentru a administra doar câteva picături dintr-un lichid preţios, după care tăcuse, dedicându-se în continuare observării efectului confidenţei sale, studiindu-l pe Ignacio Abel de la o oarecare distanţă, în salonul casei preşedintelui, în timp ce invitaţii îşi beau cocteilurile, iar apoi din unghiul său de la masă, pe parcursul cinei, unde Ignacio Abel o avea în partea dreaptă pe *doctor* Santos, mai aseptică şi mai americană în gesturile sale decât oricare dintre ceilalţi invitaţi, cu umerii drepţi, puţin aduşi de spate, cu gura de pasăre înghiţind mici sorbituri de apă, niciodată vin. Ea a fost cea care a rostit numele locului aceluia, nu pentru că Ignacio Abel ar fi întrebat-o, ci pentru că cineva vorbea despre numeroşii profesori europeni, mai ales germani, care începuseră să vină la universităţile din America. Vorbeau despre Einstein, care se afla în Princeton, despre Thomas Mann, instalat în California, iar palida directoare a Departamentului de Spaniolă a întrebat, adresându-i-se doar lui Ignacio Abel, presupunând că nimeni în afară de el nu ar fi recunoscut numele pe care avea să-l menţioneze: „Nu ştiu dacă ştiţi că Pedro Salinas se află aproape de aici, la Wellesley College.

---

domnule profesor?” – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

Dumneavoastră îl cunoaşteţi personal?”

Cuvintele, numele rostite acum fără intenţie, acţionau asupra momentului prezent cu o ascuţită eficienţă chimică. Erau de ajuns câteva picături şi totul devenea mai ireal, defocalizat, cina şi sufrageria iluminată de un mare candelabru şi figurile, şi vocile, şi furtuna de afară ce făcea să vibreze ferestrele casei, în comparaţie cu efectul acestor picături dintr-o substanţă care creează dependenţă, mai puternică tocmai pentru că organismul fusese mult timp privat de aceasta, reacţionând deodată cu tot apetitul ei formidabil pentru viaţă, din nou intact, împrăştiind în câteva clipe inerţia conformismului acumulată îndelung, zguduindu-l până în vârful terminaţiilor nervoase nu atât de perspectiva apropiată a satisfacţiei, ci doar de enunţarea posibilităţii acesteia: Judith Biely nu aparţine în mod irecuperabil trecutului, nu este o figură inventată de amintire, a continuat să-şi trăiască viaţa departe de el, s-a întors în America, a asistat poate la agonia şi la moartea mamei sale; într-un mod cât se poate de verosimil, putea să ia parte la o cină ca asta, cu rutina figurilor foarte repetitive şi a politeţurilor academice, chiar în clipa de faţă se află într-un loc unde se poate ajunge lesne cu trenul sau automobilul, după câteva ore; este atât de reală, încât se află în acelaşi plan existenţial cu Pedro Salinas, pe care *doctor* Santos l-a menţionat cu atâta naturaleţe, fără să ştie că, rostindu-i numele, întinde un nou fir care îl apropie de Judith, elevă a poetului în timpul anului academic petrecut la Facultatea de Filosofie şi Litere. Avea o carte cu poeme de-ale acestuia semnată chiar de el şi uneori îi cerea lui Ignacio Abel să-i citească versurile cu voce tare ca să înveţe intonaţia şi îl întreba sensul cuvintelor dificile. (Şi ce ciudat era să citească acele poeme, gândindu-se că ar fi putut fi inspirate de soţia lui Salinas, bună prietenă cu Adela, chiar dacă ceva mai în vârstă decât ea, la fel de pasionată de ceaiurile după moda englezească şi de conferinţele pentru doamne de la Lyceum Club; era încă şi mai ciudat să-şi amintească de Lyceum Club şi să creadă că existase vreodată, nu într-o altă ţară şi într-o epocă îndepărtată, ci doar cu un an în urmă sau poate nici măcar atât, cu doar câteva luni înainte, în Madrid, în acelaşi oraş deasupra căruia, în noaptea aceasta, zboară avioanele lui Hitler şi ale lui Mussolini, care urma poate să fie asediat de

armata inamicului cu puţin înainte de ivirea zorilor: *Franco's rebel troops seem to be tightening their grip around three sides of Madrid*[110], scria în ziarul pe care Ignacio Abel l-a răsfoit nervos chiar în dimineaţa aceea la Faculty Club, fără să informeze ceva, ci mai degrabă enunţând sec cursul destinului). „Soţia mea şi a lui sunt prietene bune", a spus, revenind la conversaţie, conştient de absenţa observată de *doctor* Santos, iar pentru a o compensa s-a străduit să vorbească în continuare, răsuflând uşurat că putea să se odihnească după engleză: de la fereastra biroului său de pe şantierul Oraşului Universitar, îl vedea în fiecare dimineaţă pe profesorul Salinas trecând cu maşina pe drumul dinspre Facultatea de Filosofie, ba de mai multe ori se întâlniseră chiar în clădire. *Doctor* Santos îl asculta, înclinându-se spre el cu decolorata ei figură spaniolă şi cu gesturile americane, cu furculiţa şi cuţitul suspendate deasupra farfuriei, într-o atitudine specific americană, de atenţie entuziastă, fără să bănuiască măcar că Ignacio Abel nu vorbea pentru ea, ci pentru sine, ca să se poată abandona în taină dependenţei lui proaspăt recăpătate, cu numele lui Judith acum aproape pe buze. Pentru că, povestind despre întâlnirile lui cu Pedro Salinas în Facultatea de Filosofie, ceea ce făcea de fapt era să o invoce cu glas tare, fără să o numească, amintindu-şi de una din acele dăţi când resemnarea şi decenţa şi orânduirea vieţii cotidiene erau răvăşite, pentru că în mijlocul unei activităţi oarecare se auzea telefonul şi persoana care suna era Judith. Brusc, cuprins de o tulburare copleşitoare, fiindcă se afla aproape, în Facultate. Ieşise de la unul din seminariile lui Salinas şi, văzând şirul de cabine telefonice recent instalate în vestibul, nu putuse să reziste tentaţiei. I-a zis că avea să vină să o caute chiar în clipa aceea şi a pus aşa de repede receptorul în furcă pentru a câştiga timp, încât a uitat să o întrebe în ce loc din facultate avea să îl aştepte. I-a spus secretarei o minciună oarecare, şi-a pus sacoul şi a traversat biroul, evitându-i pe cei care se apropiau să-l întrebe câte ceva cu pretextul unei urgenţe intervenite pe neaşteptate. Ce scuză avea să inventeze dacă se întâlnea cu vreun cunoscut; avea să o vadă pe Judith într-un vestibul plin de lume sau în zarva unei cafenele şi trebuia să se stăpânească să nu o îmbrăţişeze. Impulsul care îi conducea paşii

[110] „Se pare că trupele rebele ale lui Franco au înconjurat Madridul din trei părţi" – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

pe scări în jos nu avea nicio legătură cu voinţa lui; felul în care aerul cald de primăvară, cu miros de munte îi făcea să freamăte nările aparţinea altei vieţi decât celei rămase îngheţată ca o imagine fixă în clipa când a răspuns la telefon. A străbătut cu maşina în câteva minute distanţa dintre pavilionul birourilor şi facultate şi când a urcat scara l-a văzut de departe pe decanul García Morente, cu ochelarii lui de bufniţă şi favoriţii absurzi, de bandit la drumul mare, şi a privit fără disimulare în altă parte, ca să nu trebuiască să se oprească să-l salute. În geamul înalt şi translucid, soarele dimineţii se preschimba într-o scânteiere argintie care umplea vestibulul, răsfrângându-se în frumoasele suprafeţe perfect şlefuite, în plăcile de ceramică de pe pereţi şi balustradele scărilor, în dalele de marmură pe care răsunau paşii studenţilor, loviturile de ciocan ale muncitorilor, vacarmul vag al vocilor, păstrând încă intensitatea dintr-o clădire nouă, inundată de mirosurile proaspete ale materialelor. După ce a căutat-o pe Judith în cafenea, s-a întors în vestibul şi, cu o scânteie de intuiţie, a sărit în unul din ascensoarele automate aflate mereu în funcţiune. A găsit-o pe terasă, sprijinită de balustradă, cu părul dat pe spate şi faţa întoarsă spre soarele încă firav de martie, cu spatele la orizontul Sierrei de Guadarrama, mai mare sub efectul optic al distanţei, cu vârfurile acoperite încă de zăpadă, numai cu şosete albe, scurte în picioare. *Îmi place să mă cauţi, dar să nu fii sigur că ai să mă găseşti.*

Putea să se ridice chiar acum de la masă, să îndoaie şerveţelul şi să plece în căutarea ei, fără speranţă şi aproape fără demnitate, neînsufleţit de nicio promisiune, ci doar de cuvintele inoculate ce şi-au continuat efectul asupra lui, precum picăturile dintr-o substanţă intrată în fluxul sangvin şi apoi ajunsă la creier, în vreme ce persoana care le-a administrat aşteaptă primele semne că şi-a făcut efectul. Din capătul celălalt al mesei, Philip Van Doren îl observă, fumând, aproape fără să fi gustat ceva la cină, cu gâtul lui musculos neliniştit sub strânsoarea cravatei, veghind asupra lui şi în acelaşi timp urmărindu-l, intrigat de consecinţa cuvintelor lui, de doza de informaţie oferită înainte de a veni aici, nerăbdător să afle despre ce îi vorbeşte chiar acum soţia preşedintelui lui Ignacio Abel, care s-a întors spre ea după minutele obligatorii de dialog

cu *doctor* Santos. Putea să se ridice fără remuşcare şi să o lase cu vorbele în aer, pentru a pleca în căutarea lui Judith, cu aceeaşi neruşinare cu care a părăsit în alte rânduri vreo reuniune de la birou sau vreo cină în familie: chiar dacă Judith nu-l sunase, chiar dacă nu voia să-l vadă, chemat nu de dorinţă, ci de magnetul propriei ei existenţe. *De m-ai chema*[111], citea ea cu voce tare din cartea cu coperte austere, semnată de Salinas, unde subliniase atâtea cuvinte necunoscute şi făcuse însemnări pe margini. Dar lui Ignacio Abel nu-i venea să creadă în acele versuri, în parte din pricina unei indiferenţe generale faţă de poezie, dar şi pentru că îi era cu neputinţă să asocieze aceste izbucniri pasionale cu doamna Bonmatí, soţia lui Salinas, şi cu atât mai puţin i se părea verosimile venind din partea soţului ei, care nu avea aerul de a aştepta ca o femeie să-l caute şi nici că el însuşi era dispus să abandoneze totul, aşa cum garanta poemul, dacă acest lucru avea să se întâmple vreodată. Prea academic, i-a spus el lui Judith, atenuându-şi scepticismul ca să nu o scandalizeze, prea mulţumit de sine însuşi ca să-şi piardă capul pentru o femeie, prea ocupat cu toate acele obligaţii oficiale care îi acaparau tot timpul. *Aş lăsa tot*, *tot aş arunca.* Iar ea i-a zis: eşti aşa de sigur că Salinas minte tocmai pentru că şi tu eşti la fel, iritată deodată, în casa lui Madame Mathilde, într-o dimineaţă de sfârşit de mai, deja foarte călduroasă, întorcându-se cu spatele la el, cu pielea strălucind de sudoare. Acum nu are nimic, nimic ce să lase în urmă ca să plece cu ea. Soţia preşedintelui capătă o expresie de compasiune, aproape de simpatie temătoare, ca să-l întrebe dacă e adevărat că din cauza războiului a fost nevoit să se despartă de soţia şi copiii lui, că nu mai ştie nimic despre ei şi că poate ei sunt în pericol. Ignacio încuviinţează din cap şi adoptă la rându-i expresia de cuvenită suferinţă, simţind în acelaşi timp în călcâie, în bătăile inimii, înăuntrul stomacului că ar putea să plece chiar acum şi să gonească ore în şir cu maşina ca să pornească în căutarea lui Judith sau să se aşeze pe o bancă în gară, aşteptând un tren care să îl ducă la Wellesley College. Fără nicio speranţă, aproape fără niciun scop, lăsându-se doar purtat de val, copleşit de însăşi prezenţa neîndoielnică a lui Judith Biely în lume. „Sunt sigură că o să putem găsi calea să îi aveţi alături cât mai

[111] *Si me llamaras,* în lb. sp. în orig. (n. tr.).

repede. Îmi imaginez cum trebuie să vă simţiţi atâta timp fără să vă puteţi îmbrăţişa copiii, soţia.” Alcoolul îi înlesnea sentimentul de compasiune faţă de sine însuşi, doza de impostură pe care Van Doren nu înceta să o observe de la distanţa lui binevoitoare, prinzând crâmpeie de conversaţie, alăturându-se cu bunăvoie acestora, cu mânecile cămăşii răsfrânte, cu încheieturile păroase ale mâinii, muşchii gâtului apăsaţi de presiunea cravatei: trebuia să apeleze la relaţiile cu Crucea Roşie Internaţională, a zis el, privindu-l pe Ignacio Abel drept în ochi, secundat cu entuziasm de Stevens, iar dacă era nevoie, chiar el avea să recurgă la cunoştinţele lui din Departamentul de Stat. Şi, spunând toate astea, de fapt îl întreba pe Ignacio Abel în tăcere dacă într-adevăr voia să-şi aibă alături soţia şi copiii sau dacă era în stare să recunoască faţă de sine însuşi că singurul lucru pe care şi-l dorea era să o vadă din nou pe Judith Biely.

Clinchetul furculiţei pe paharul de vin din cristal şlefuit al preşedintelui Almeida l-a trezit din îngândurare. Van Doren i-a făcut un semn, ridicând din sprânceană, cu faţa lui binevoitoare, de spectator la o lungă reprezentaţie teatrală, interesat, dar întotdeauna gata să alunece în plictiseală, acum vine discursul inevitabil, toastul, încurajându-l, de la distanţă. S-au stins încet, încet glasurile şi sunetele farfuriilor şi ale paharelor şi o clipă s-a auzit doar vuietul furtunii, vântul în hornul şemineului. Preşedintele îşi aprinsese o havană şi a sorbit îndelung din ea, cu un aer gânditor înainte să-şi înceapă discursul, cu paharul de vin în mâna stângă, ridicându-l spre Ignacio Abel, plin de siguranţa supremaţiei sale. Avea părul rar, blond, aproape alb, de o culoare foarte ştearsă, faţa roşie ca un măr, cu vinişoare roşii vizibile pe obraji şi pe vârful nasului, iradiind o strălucire de sănătate debordantă, de abundenţă organică frizând congestia, asemenea mesei pline de porţii mari de mâncare, pe care nimeni nu le terminase. Asemenea casei lui opulente, înţesate de mobile coloniale, de rafturi pline de cărţi valoroase, îmbrăcate în piele, de tablouri şi lustre, şi covoare – covoare şi pe comode şi pe poliţa şemineului, în care preşedintele Almeida poza în compania unor eminenţe publice, zâmbind în faţa camerei, în timp ce le strângea mâna (într-una dintre ele, foarte vizibilă, primei-doamnei şi preşedintelui Roosevelt, în timpul

unei vizite, deloc neobişnuite, la Burton College, atât de aproape de reşedinţa lui familială în Hyde Park). Un portret în ulei al preşedintelui Almeida prezida sufrageria. Pe poliţa şemineului se afla un bust de bronz al preşedintelui Almeida. Pe coridor, printre vechi peisaje în ulei, cu malurile fluviului Hudson, se afla un desen care era în mod limpede o schiţă a portretului în ulei. Trebuia să asculte discursul cu expresia potrivită, de încuviinţare, de interes, de mulţumire, dispus să râdă la glumele pe care preşedintele le presăra ici şi colo şi pe care trebuie să le fi repetat la multe cine asemănătoare, cu seriozitatea cuvenită când a enunţat perspectivele sumbre ale Europei şi când a menţionat tradiţia ospitalităţii instituţiei, asemenea celei a întregului pământ american, de trei secole ţară de primire pentru disidenţi, modelată de aceştia, cu orizonturi lărgite de spirite pentru care frontierele vechilor ţări rămăseseră prea înguste. Oare ce vede, chiar la această masă – a spus privind în jur, rotindu-şi încet capul, cu ochii măriţi în spatele lentilelor de sticlă –, dacă nu fii şi nepoţi sau strănepoţi de emigranţi, cu nume de familie vădind origini atât de diverse, olandezi, scoţieni, hughenoţi, portughezi, precum propriii lui strămoşi, Almeida. Şi spanioli, a adăugat, privind mai întâi spre *doctor* Santos, şi cum vorbea de o bună bucată de vreme cu prea multă seriozitate, a găsit de cuviinţă să facă o digresiune, o glumă educată: să sperăm că *doctor* Santos nu este descendenta vreunui mare inchizitor, a spus, provocând un cor de râsete şi o îmbujorare stingherită pe obrajii celei la care făcea referire. Şi, în cele din urmă, închizând cercul privirilor şi aluziilor, preşedintele Almeida s-a adresat lui Ignacio Abel, nu fără să arate că ştia cum se pronunţa numele lui de familie şi pe ce silabă cădea accentul: faţa roşie, trabucul între degetele unei mâini şi paharul de vin ridicat ceva mai sus de cealaltă mână, strălucirea focului şi cea a candelabrului cu braţe de cristal oglindindu-se pe chipul lui neted şi rotund, pe plastronul cămăşii lui întins pe mărimea umerilor şi musculatura pieptului. Se crede nemuritor, s-a gândit Abel într-o scânteiere fugară de clarviziune, în timp ce zâmbea şi aştepta sfârşitul discursului, ca să mulţumească şi să îndrăznească să rostească vreo câteva fraze, pe care le tot reformula în minte de ceva vreme; crede că nu o să îmbătrânească niciodată, că nu o să i se întâmple pe neaşteptate nicio nenorocire, că niciodată casa nu o să-i fie nici

jefuită, nici incendiată, că el nu o să fie trezit în miez de noapte ca să fie dus în pijama pe un maidan şi ucis dinaintea unor faruri aprinse. Şi-a îndreptat din nou atenţia spre discursul preşedintelui Almeida, care îl numea *our new colleague, distinguished guest, outstanding, leading, accomplished,* dar îi privea cu coada ochiului pe Van Doren şi pe Stevens, cerându-le parcă să-i confirme că toate aceste calificative preluate de la ei erau demne de încredere. La un moment dat, când se pregătea să rostească numele lui Abel, a avut un moment de îndoială. După toast şi scurte aplauze, invitatul s-a ridicat în picioare, ameţit de băutură, înghiţind în sec, din nou un începător la anii lui, un oaspete mai degrabă îndoielnic, amintindu-şi de dulcea voce a lui Judith Biely de care îi era atât de dor, resimţind o dorinţă imediată şi fizică precum o durere conştientizată în articulaţii, în timp ce se pregătea să spună ceva, cu gura uscată, *stepping on thin ice.*

O să-şi amintească de faptul că, la ieşirea dintr-o curbă, parbrizul a rămas limpede câteva clipe şi farurile au luminat o casă în faţa căreia un copac căzut strivise sub greutatea lui un automobil: un grup de oameni priveau năuciţi, bătuţi de vânt, sub girofarurile unei ambulanţe. Fără să-şi ia ochii de la linia şoselei, Stevens vorbea plin de însufleţire ca să nu-l alarmeze sau ca să-şi alunge propria teamă: a auzit ce spusese preşedintele Almeida, trebuia să înceapă cursurile de îndată, să înceapă să lucreze cât mai repede la proiectul bibliotecii, în câteva zile casa va fi liberă şi va avea un birou şi un atelier, munca era cel mai bun remediu împotriva întristării. Aşa cum i se vorbeşte unui bolnav, fără să i se garanteze vreo posibilitate de vindecare, aducându-i-se aminte de condiţia lui reală, de distanţa ce îl separă de cei sănătoşi, care au grijă să nu uite să o traseze (de parcă ei nu s-ar îmbolnăvi niciodată, de parcă nu ar fi sortiţi şi ei morţii). Au ajuns la casa de oaspeţi şi, când a coborât din maşină, Ignacio Abel a rămas surprins că ploaia se oprise brusc. Vântul potolit acum răspândea printre crengile copacilor un freamăt ca de răsuflare. Serviabil, implacabil, din ce în ce mai odios, Stevens şi-a luat rămas-bun de la el, amintindu-i că la nouă dimineaţa va veni din nou să-l caute, mereu la ordine ca un soldat gornist, *blowing off my bugle right*

under your window[112], imun la oboseală şi la previzibila mahmureală.

O să-şi aducă aminte că atunci când a intrat în vestibul liniştea şi întunericul l-au întâmpinat precum dimensiunile unui mare spaţiu abstract. A căutat pe dibuite cheia de porţelan a întrerupătorului şi, când a găsit-o în sfârşit, a răsucit-o de mai multe ori în zadar. Vântul care cu o oră mai devreme smulsese arborii din rădăcini trebuie să fi culcat la pământ fără greutate şi stâlpii reţelei de electricitate. Casa era mult mai mare acum, când trebuia să umble orbecăind prin ea. Precum apartamentul din Madrid în nopţile de bombardament. Mâinile atingând pereţii, paşii şovăielnici, pupilele obişnuindu-se încetul cu încetul, desluşind corpuri proeminente, pete de lumină. Starea de agitaţie nervoasă acută în care se găsea nu avea să-l lase să doarmă toată noaptea: tensiunea şi digestia greoaie, efectul alcoolului în concavitatea interioară a cefei. Un tren trecea interminabil pe malul fluviului. Precaut, clarvăzător, atent la orice eventualitate, Stevens îi arătase cu o noapte în urmă dulapul de lângă bucătărie unde se ţineau mături şi vechi aparate domestice şi o lampă de petrol, precum şi o rezervă de chibrituri şi lumânări. Stevens nu părea să accepte nicio minimă marjă de incertitudine în privinţa viitorului apropiat. Ignacio Abel a străbătut vastitatea necunoscută a bibliotecii, ştergându-se în trecere de pereţi şi rafturi, iar când a ajuns la bucătărie s-a străduit să-şi amintească în ce direcţie se afla dulapul cu mături. Când s-a terminat cina – expeditiv, spre surprinderea lui, la nouă punct, invitaţii anulând efuziunea conversaţiilor şi plecând atât de repede, de parcă ar fi demontat decorul unei reprezentaţii teatrale la care ei înşişi participaseră în calitate de actori, preşedintele Almeida îndepărtându-şi privirea de la el, de îndată ce i-a strâns mâna, iar Philip Van Doren care îi urase *a good night's sleep*[113], îndreptându-se imediat spre automobilul lui, lângă care îl aştepta un şofer în uniformă. Părea oare dezamăgit de ceva, plictisit în cele din urmă de o reprezentaţie care dura deja prea mult? Dar poate era întristat că Ignacio Abel nu îi ceruse mai multe detalii despre locul unde se afla Judith, nu îşi

---

[112] „Să sun din trompetă chiar sub fereastra dumitale" – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

[113] „Somn uşor" – în lb. engl, în orig. (n. tr.).

manifestase într-un mod mai vizibil slăbiciunea, dependenţa lui neamortizată. Pentru nu se ştie câtă vreme va trebui să înveţe să trăiască printre necunoscuţi, cărora le va înţelege parţial resorturile comportamentale, gesturile şi limba pe care o vorbesc, toată reţeaua de semne interpretate automat de cineva care a crescut şi care aparţine unei anumite lumi, cu aceeaşi dezinvoltură cu care vorbeşte şi ascultă propria limbă, fără să piardă nicio nuanţă, niciun subînţeles. Aici, în lucrurile cele mai evidente va exista mereu o umbră de incertitudine, de ceaţă, ca în cuvintele care deodată încetează să mai aibă sens, pentru a se preface în sunete fără contur. Lângă peticul de lumină care intră prin una din marile ferestre ale bucătăriei, a aprins aproape pe dibuite lampa de petrol. Furtuna se aude acum atât de departe, precum sirenele trenurilor, risipindu-se pe colinele împădurite şi de-a lungul fluviului. Trecând din nou prin bibliotecă, se vede pe sine cu o tresărire, reflectat în oglinda aflată pe poliţa de deasupra şemineului, un bărbat de vârstă mijlocie, cu păr sur şi trăsături exagerate de contrastul dintre umbră şi lumina uleioasă. Pianul cu coadă, cărţile de pe rafturi, scaunele pliate, sprijinite de perete, ziarul de dimineaţă abandonat pe un braţ al fotoliului formulează termenii unei aşteptări, obiecte încordate în neclintirea lor, precum figura masculină surprinsă în oglindă. Am venit de atât de departe ca să umblu încoace şi încolo printr-o casă la fel de pustie şi de întunecată precum cea pe care am lăsat-o în Madrid: poate goală acum, acumulând praf în tăcere, abandonată misterioasei decrepitudini treptate a spaţiilor nelocuite de nimeni, sau distrusă de vreun bombardament, obscen revelată la lumina zilei, în plină stradă, în clădirea prăbuşită pe jumătate, arătând intimităţile nevăzute mai înainte de nimeni, o parte din dormitor, zăbrelele răsucite ale unui pat, sau poate jefuită, ocupată de miliţieni sau de refugiaţii din satele din apropierea Madridului, din cartierele muncitoreşti unde noapte de noapte bombardierele îşi revarsă furia, cu o exactitate demnă de înalta societate. Într-o noapte se oprise în bezna coridorului, când a auzit lovituri în uşă. Se aud şi acum, iar el este atât de adâncit în sine, atât de pierdut în timp, în tunelul cavernos de umbre pe care lumina lămpii l-a deschis în oglindă, încât îşi dă seama abia mai târziu că le aude cu adevărat, nu în trecut, nu în Madrid, ci chiar aici, la uşa acestei case, în liniştea aproape tangibilă lăsată

peste păduri când s-a terminat furtuna, dovedită de picături de apă pe care vântul uşor le desprinde de pe marginile frunzelor, de foşnetul frunzelor pe solul spongios şi fertil în întuneric, mustind de apă. Bătăile în uşă înfiorându-i zvâcnetul inimii, este străfulgerat de certitudinea nesăbuită că cine a venit şi bate la uşă este Judith Biely, nu într-un vis, nu într-un delir stârnit de dorinţă, ci în vârtejul realităţii, al prezentului, chiar acum, la o distanţă de câţiva paşi.

35

Stă neclintită în faţa lui, luminată de lampa pe care el o ţine în mâna stângă. Şi-a folosit mâna dreaptă ca să deschidă uşa, când aerul rece al pădurii l-a lovit în faţă, în timp ce ochii i-au fost răniţi de lumina farurilor de la automobilul cu motorul pornit, chiar în faţa scării monumentale şi a celor două coloane ale faţadei. Ignacio Abel nu a auzit motorul apropiindu-se, nici primele bătăi în uşă ale lui Judith. A apărut în faţa lui aproape neanunţată, într-o strălufgerare de câteva secunde care anulează durata absenţei, aproape fără să-i lase timp pentru speranţă sau pentru frica dezamăgirii: doar surprinderea resimţită cu câteva clipe înainte, când a auzit ciocănitul răsunând înăuntrul casei, alarma instinctivă, inclusiv şovăiala dacă să deschidă sau nu, senzaţia de pericol, adâncită de uşoara irealitate a alcoolului. Cine ar fi putut să se apropie într-o asemenea noapte de o casă atât de izolată, în mijlocul unei păduri, şi să bată la uşă atât de insistent (dar nu te mai afli în Madrid, iar nişte ciocănituri în uşă la miez de noapte nu au de ce să fie o ameninţare). Acum o priveşte fără să rostească încă nimic, niciunul dintre ei nu spune nimic, în timp ce motorul continuă să bolborosească împreună cu declicul ştergătoarelor de parbrize, chiar dacă nu mai plouă. Lumina străluceşte pe unghiurile chipului ei, în ochi, în părul umed pe care acum îl poartă altfel, mult mai scurt, şi nu pieptănat pe spate, ci cu cărare şi cu o şuviţă într-o parte, pe care şi-o îndepărtează de pe faţă cu un gest familiar al mâinii, instinctiv, de parcă ar vrea să afirme că este chiar ea, Judith Biely, recunoscută şi în acelaşi timp alta, apărută dintr-odată, schimbată în cele câteva luni trecute – nu multe, doar trei sau poate ceva mai mult şi, cu toate astea, par să fi trecut câteva vieţi întregi, vieţile ostile despre care el nu ştie nimic, pe care el le-a străbătut singur de când s-a despărţit de ea în cafeneaua aceea din ce în ce mai înceţoşată în amintire, cufundată într-un clarobscur sinistru, anunţând sfârşitul a toate, prevestind dezastrul. Se privesc

neclintiţi, iar mâinile amândurora rămân inutile sau stângace, mâna lui stângă ţinând lampa, dreapta rămânând încă pe mânerul uşii, mâinile care înainte vreme ştiau să caute pe sub haine cu atâta îndemânare, degetele acum indecise, ale lui Judith pieptănându-şi bretonul, îndepărtându-l de pe frunte, de parcă tocmai şi-ar fi retezat părul şi încă nu s-ar fi obişnuit cu noua pieptănătură, de parcă s-ar privi într-o oglindă să vadă cum îi stă. El îşi îndepărtează ochii, privind spre automobilul cu farurile şi motorul încă pornite, în care se teme deodată să nu mai fie cineva, un bărbat venit cu ea, care dintr-un moment în altul o să o cheme apăsând pe claxon. „Am crezut că nu e nimeni”, zice Judith. „Nu vedeam nicio lumină.” A spus-o în spaniolă. Vocea ei ceva mai întunecată decât în amintire are un accent american mai pronunţat. *Am crezut că nu e nimeni:* atâta timp de când duce dorul acestei voci, a acestor buze care formează cuvintele, fără să ştie să o invoce, crezând uneori că a auzit-o rostindu-i numele în vacarmul străzii, într-o gară, murmurându-l foarte aproape de ureche, cu o clipă înainte să se trezească. Face un pas spre ea sau doar îşi desprinde mâna de pe mânerul uşii, dar observă că Judith se dă înapoi, un gest aproape invizibil. I-e teamă că, dacă se va mişca sau va spune ceva, o va pierde; i-e teamă să nu se întoarcă şi să urce din nou în automobil sau să dispară în miezul nopţii şi al pădurii, tot aşa cum s-a ivit din ele, în compania posibilului necunoscut, care stă şi observă, în spatele volanului, la lumina farurilor. Judith face un gest că ar vrea să se întoarcă, dar rămâne pe loc, liniştită, privindu-l, cu un colţ al gurii curbându-se într-un început de zâmbet. La lumina săracă şi apropiată a lămpii, faţa ei îi e mai puţin familiară, pentru că părul scurt îi exagerează trăsăturile: gura proeminentă, triunghiul pometţilor şi al bărbiei, linia mandibulei. Ignacio Abel nu-şi mişcă mâna care ar fi vrut să o mângâie, dar privirea le transmite degetelor senzaţia de a-i fi atins pielea. Judith arată maşina cu un gest şi, când îi vorbeşte din nou, de data asta în engleză, îşi dă seama că el nu a înţeles-o. *I’d better turn it off*[114].

A condus ore în şir pe şosele secundare şi s-a pierdut căutând oraşul Rhineberg şi campusul Burton College şi apoi drumul prin pădure care duce la casa de oaspeţi. Ploaia din ce în

[114] *„Mai bine o opresc” – în lb. engl. în orig. (n. tr.).*

ce mai violentă nu o lăsa să vadă indicatoarele şi nici drumurile laterale şi nu avea pe cine să întrebe. S-a simţit cu totul pierdută când a trecut a doua oară pe lângă casa strivită sub un copac, scăldată în strălucirea farurilor şi în luminile mobile ale unei ambulanţe şi ale unei maşini de pompieri. S-a oprit să întrebe: un pompier i-a dat indicaţii strigând ca să-l audă, ştergându-şi apa de ploaie de pe faţă, agitându-şi mâinile ca s-o facă să se îndepărteze cât mai repede. Nu ar fi trebuit să vină, şi totuşi a venit. Ploaia se înteţise şi îşi dădea seama că ar fi fost mai înţelept să nu-şi continue drumul pe şosele necunoscute şi îşi propusese să oprească de îndată ce avea să vadă luminile unei benzinării, firma intermitentă şi roşietică a unui restaurant sau a unui hotel pentru automobilişti. Îi era foame, sete şi teamă să nu se piardă sau să fie orbită de farurile unui automobil care se apropia prea repede din direcţie opusă, îi venea să urineze. Dar când în sfârşit distingea luminile unei benzinării prin ploaie şi bezna nopţii, se uita la acul indicatorului de la rezervor şi trecea mai departe, spunându-şi eventual că avea să oprească data următoare, sau nici măcar atât, lăsându-se pe spate în scaun ca să-şi aline durerea musculară şi apăsând uşor pe acceleraţie, de parcă nu ar fi fost nicio legătură între voinţa şi actele ei, între gând şi mâinile care continuau să strângă volanul sau piciorul drept, care nu trecea pe pedala de frână. În prima parte a drumului, încă la lumina zilei, nu a avut nevoie să-şi înăbuşe remuşcarea, pentru că mergea în direcţia New York şi, prin urmare, putea să-şi spună că nu o făcea ca să se apropie de locul unde se afla el. Plecase de la Wellesley College ca să meargă la New York, şi nu ca să o apuce, la un moment dat, pe o şosea secundară şi să se abată pe un drum studiat cu grijă pe hartă înainte să iasă, chiar dacă doar într-un mod ipotetic, despărţind voinţa de fapt sau, cel puţin, lăsând-o suspendată, în timp ce întindea harta pe o masă şi trasa cu un creion direcţia în care ar fi trebuit să o ia, dacă s-ar fi hotărât să se îndrepte spre Burton College, aproape la fel de himeric ca atunci când studia în adolescenţă hărţile Europei, inventând călătorii. Nu încăpea nicio îndoială că destinaţia călătoriei era New York. Tocmai faptul că hotărârea ei era aşa de fermă îi permitea să o ia pe un drum lateral fără să o pună în pericol, ci doar să-i amâne îndeplinirea cu câteva ore. Erau lucruri în viaţă pe care ştia că nu avea să le facă niciodată: nu avea să se întoarcă niciodată la

soţul ei şi nu avea să se lase purtată de vârtejul egolatriei niciunui alt bărbat; niciodată nu avea să se mai înjosească devenind amanta unui bărbat însurat. Mai presus de propriile impulsuri şi de amintirile pe care nu avea de ce să le şteargă se aflau principiile morale, obligatoriu cu atât mai ferme, cu cât concordau cu orgoliul ei de femeie emancipată. Fiind sigură de sine însăşi şi de secvenţa inflexibilă a viitorului aleasă de ea, nu risca nimic dacă în ultimul moment, când va ajunge în dreptul indicatorului spre Rhineberg, va părăsi şoseaua principală şi va urma un itinerar memorat de când consultase harta, care nu presupunea, în orice caz, o schimbare a direcţiei, ci doar un ocol. Timpul iresponsabil al visurilor şi al călătoriilor în căutarea unei vagi educaţii europene, care semăna prea mult cu împlinirea unui destin literar, se încheiase pentru ea. Ultimii bani din economiile mamei îi cheltuise pe biletul de întoarcere în America. Ajunsese la timp ca să o însoţească în episoadele finale ale unei boli care o mistuia, în timp ce Judith îi trimitea de la Madrid scrisori mult mai rar decât înainte, năucită de dragoste, stânjenită de necesitatea unei omisiuni echivalând cu o minciună, cu o fraudă. Nu era posibil să trăiască într-o altă ţară şi într-o altă limbă, fără a se obişnui cu o ficţiune din care, mai devreme sau mai târziu, era inevitabilă trezirea, dat fiind că nu dispunea de o moştenire nemăsurată, precum o eroină a lui Henry James. Banii, boala, moartea erau emisarii eficienţi ai realităţii. Europa nu era un tărâm vrăjit, plin de visări romaneşti şi de peisaje de fundal, pentru căutarea unei vocaţii, ci un teritoriu care devenea tot mai sumbru, unde se înmulţeau armatele, mulţimile fanatizate de afişele mari, cu sloganuri ofensive, lipite pe străzi. Asprele responsabilităţi pământeşti ale celui care trebuie să-şi câştige ziua de mâine nu îi permit să urmărească la nesfârşit iluzia unei vocaţii ce nu ajunge să se cristalizeze în nimic. Ceea ce mersese să caute în Europa şi ceea ce părea gata să i se dezvăluie în ferventele plimbări solitare prin Madrid avea să rămână suspendat pentru moment; paginile dactilografiate şi caietele pline de adnotări făcute cu scrisul ei impetuos aveau să rămână într-o valiză pe care nu se grăbea să o deschidă; dacă promisiunea talentului ei era adevărată, întoarcerea la obligaţiile realităţii nu putea să o afecteze: poate că avea să o întărească, să-i dea intensitatea renunţării, disciplina răbdării. Ceea ce urma să facă avea să aibă

soliditatea lucrurilor necesare, raţional stabilite, inevitabile. Lângă harta rutieră, pe biroul ei, în micul cabinet din Departamentul de Spaniolă pe care îl ocupa de mai puţin de două luni şi pe care acum avea să-l abandoneze – dar nu dintr-un impuls capricios, ci drept consecinţă a unei îndelungi şi obsesive reflecţii –, se afla cartea poştală trimisă de Philip Van Doren, unde se vedea, în culori pastelate, casa de oaspeţi de la Burton College, cu coloanele ei albe şi frontonul neoclasic pe fundalul verde-închis al pădurii, sub un cer de un albastru-pal şi vioriu la asfinţit. Nu părea atât de mare când în sfârşit a văzut-o în lumina farurilor, la capătul unui drum noroios, unde roţile începuseră să derapeze, iar crengile joase ale copacilor, să biciuiască geamurile şi capota maşinii. Abia dacă mai cădeau nişte picături izolate, dar ea uitase să deconecteze ştergătoarele de parbriz. Când a văzut că nu e nicio lumină, a avut un moment de decepţie, amestecat cu un sentiment de uşurare. Dacă nu era nimeni acasă, încă mai avea timp să nu ajungă la capătul propriei iresponsabilităţi. Profitând de faptul că furtuna se îndepărtase, avea să conducă până la New York şi astfel putea să se afle la adăpost atât de remuşcare, cât şi de tentaţie, din nou invulnerabilă în faţa pericolului, cu demnitatea intactă, cu atât mai mult cu cât nimeni nu ştia că venise, pentru că încă avea timp să şteargă ultimele ore fără să lase nicio urmă, de parcă nici nu s-ar fi întâmplat, ca şi cum ea niciodată nu ar fi ajuns în acel luminiş dintr-o pădure, în faţa unei case de la ferestrele căreia nu o văzuse nimeni. Primii paşi şovăielnici ai unei capitulări ducând spre nicăieri nu lasă nici urme. Privindu-se în oglinda retrovizoare, şi-a conturat din nou buzele cu ruj, apoi şi-a dat părul într-o parte. A ridicat energic frâna de mână şi a ieşit din maşină uitând să oprească motorul. Conul galben al farurilor lumina treptele de piatră şi îi proiecta umbra alungită pe uşă, înainte ca Judith să ajungă la ea, cu dureri la articulaţii după atâtea ore de imobilitate, cu gura uşor deschisă, cu respiraţia liniştită, simţind că nu se afla întru totul unde se afla, că se vedea într-un vis, conştientă de irealitatea lui. Nu era nicio lumină aprinsă, dar chiar şi aşa tot avea să sune. Tocmai de aceea. Fără să se trădeze pe sine, putea să-şi permită gesturi lipsite de consecinţe. A tras de inelul unui clopoţel vechi, dar nu s-a auzit niciun sunet. Era şi o sonerie electrică: dar, când a apăsat pe buton, la fel, nu a ajuns la ea niciun sunet. A bătut în

uşă, dar bătaia ei nu răsuna în lemnul prea masiv. După un moment de linişte a strâns mai tare pumnul şi, când se pregătea să bată din nou, s-a oprit. Atunci a văzut dâra de lumină insinuându-se pe sub uşă. A rămas încremenită, cu spinarea dreaptă, aerul umed şi mirosul de frunze îmbibate cu apă şi de pământ făcând să-i freamăte nările, cu mâna ridicată descleştându-se.

Ceea ce a surprins-o cel mai mult la Ignacio Abel a fost costumul închis la culoare, atât de european şi de demodat, şi cât de mult slăbise. Poate din pricina luminii lămpii ce adânceşte umbrele, ochii îi par afundaţi în orbite într-un fel de care ea nu-şi amintea. Încercare unuia de a înainta provoacă în celălalt o retragere imperceptibilă. Nu este chiar un pas înapoi, ci un gest, ceva mai mult decât dilatarea unei pupile, tremurul unei pleoape. Cât de ciudat era să fi avut vreodată încredere fizică în necunoscutul acesta cu aer străin, de vârstă mijlocie, cu care ar fi putut să se intersecteze fără să întoarcă privirea pe o stradă oarecare din Madrid, din îndepărtata Europă! Mâna lui Judith, care nu ajunsese să bată din nou în uşă, se deschide în gestul de a-şi pieptăna bretonul cu degetele, dându-l la o parte de pe jumătatea dreaptă a feţei. Gestul involuntar o conţine cu totul, la fel ca începutul de zâmbet sau ca semnătura ei rapidă la sfârşitul unei scrisori. Nu ştiu să se mişte unul în faţa celuilalt, să găsească un ton natural al vocii. Nimic nu dispare mai repede decât intimitatea fizică. Prăpastia care se căscase între ei în cafeneaua din Madrid, unde s-au întâlnit ultima dată, s-a deplasat intactă în pragul acestei case, ca o crestătură de cuţit în spaţiu, între două corpuri.

I'd better turn it off: Ignacio Abel a descifrat cuvintele numai când le-a văzut oglindite în mişcarea ei, la câteva secunde după ce le-a auzit fără să înţeleagă nimic. Când Judith îi întoarce spatele şi înaintează spre maşină, recunoaşte dezinvoltura atletică, gestul umerilor, la fel cum l-a recunoscut şi pe cel al mâinii puţin mai înainte. Conştienţa înregistrează faţa şi prezenţa ei, la fel de lent precum cuvintele rostite de ea. Linia mândră a umerilor, uşoara înclinare a capului, şoldurile strânse în ţesătura pantalonilor. Tunsoarea îi modifică figura ca atunci când o vedea cu părul strâns şi era şi mai mult ea însăşi,

şi în acelaşi timp altă Judith posibilă, pe care el o dorea şi mai intens, pentru că era neaşteptată. Numai atunci când opreşte motorul şi stinge farurile i se risipeşte teama unei prezenţe masculine vigilente şi intruse. Judith se întoarce la el şi, atunci când urcă treptele de piatră, intră din nou în cercul de lumină al lămpii. Acum aproape că îi zâmbeşte când spune ceva ce el traduce abia puţin mai târziu după ce aude: *Aren't you going to ask me in?*[115]*.* Atunci îşi dă seama că el nu a spus încă nimic. O priveşte de parcă i-ar recunoaşte treptat trăsăturile pipăite pe întuneric, ca pe vremea când îi respira răsuflarea şi mirosul pielii şi al părului cu ochii închişi. Miroase a ea însăşi şi a vechea ei colonie şi a oboseală, şi a încordare după atâtea ore de drum, a sudoare şi a piele de pe bancheta maşinii. Miroase a ruj cu care şi-a dat pe buze cu câteva minute înainte. Ignacio Abel priveşte fiecare trăsătură a chipului uitat, ceea ce nu a păstrat amintirea şi nici nu apărea reflectat în înşelăciunea parţială a fotografiilor: şi vede ca pe o ofensă ceea ce acum e nou, simptomele unei vieţi neştiute din ultimele luni, afrontul unei existenţe pline, în care el nu a contat. Posibilitatea ca Judith să fi fost cu un alt bărbat, să-şi fi tăiat părul ca să fie privită de acesta şi să primească aprobarea din partea lui, este mult prea dureroasă ca să-i îngăduie să capete forma unui gând articulat. Sub cămaşă, sub pantalonii largi spre glezne, care se strâmtează ca să-i cuprindă mijlocul, frumosul ei corp obosit este acum inaccesibil mâinilor lui şi privirii lui însetate, deşi se află atât de aproape. Nasturele descheiat al cămăşii, decolteul în penumbră, tremurul vizibil al respiraţiei, buzele întredeschise, roşii, strălucind în lumină, faţa obosită pe care ea a observat-o în oglinda retrovizoare cu o clipă înainte de a ieşi din maşină, neclintită încă îndărătul volanului, simţind toată epuizarea, descumpănirea de a fi ajuns în faţa casei cu luminile stinse, ridicându-se înaintea ei pe fundalul întunecat al pădurii. Un sentiment de milă faţă de el a luat-o pe nepregătite, cu garda jos, o slăbiciune căreia extenuarea călătoriei îi era prielnică. O milă stânjenitoare, care pe el l-ar fi ofensat atât de mult, dacă ar fi ajuns să o întrevadă şi un început de tandreţe atât de diferită de cea din trecutul mai degrabă inexplicabil de acum doar câteva luni. Pe atunci Ignacio Abel nu părea să aibă mai mult de patruzeci de ani. Când a deschis uşa şi cu atât mai mult acum,

[115] „N-ai de gând să mă inviţi înăuntru?” – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

când s-a întors de la maşină, a văzut un bărbat mult mai în vârstă decât ea, stângaci, speriat parcă, privind-o fix în timp ce ţinea ţeapăn lampa de petrol. Costumul închis la culoare, cu dungi, sacoul parte peste parte şi cu revere late, de care ea îşi amintea prea bine – nu era oare cel pe care îl purta în ziua când a ţinut conferinţa în Căminul Studenţesc sau când l-a văzut din nou în casa lui Van Doren? – acum pare cumpărat de la haine vechi. Papionul e prins la gâtul unui bărbat aproape bătrân. Îi vede stângăcia, aşteptarea lui necondiţionată şi alarmată, în locul apropierii nerăbdătoare de atunci, contondenţa fizică a dorinţei masculine, aroganţa instinctivă. I se pare chiar mai scund: însă acum, spre deosebire de atunci, e mai adus de spate sau are o atitudine obosită, inexistentă înainte, fără îndoială exagerată de hainele devenite prea largi. Îi vine să-i spună să nu mai stea aplecat, să-şi îndrepte umerii. Ar putea să-şi întindă mâna şi să-i atingă faţa, simţind ţepii aspri ai obrajilor ca atunci când se întâlneau după-amiaza şi deja începuse să-i crească puţin barba. Simte din nou în buricele degetelor senzaţia de a le cufunda în părul lui viguros, acum mai cenuşiu, fără strălucirea pe care o avea când şi-l dădea cu pieptănul pe spate. „Ai de gând să mă laşi să trec?” îl întreabă acum în spaniolă, iar zâmbetul franc de pe faţa ei e o clipă de răgaz, aproape ca o urare de bun venit în partea aceasta a lumii, unde se întâlnesc acum, „am nevoie urgentă să merg la baie”.

Îi aude paşii la etajul de sus, deasupra capului. Îşi încordează atenţia: o aude urinând îndelung, apoi apa curgând prin ţevi şi robinetul de la chiuvetă. Întins în pat, o auzea spălându-se în baia sordidă din casa lui Madame Mathilde, iar apoi îşi întorcea capul ca s-o vadă apărând goală în tocul uşii, mirosind a săpun şi a colonie aduse în trusa ei de toaletă, ca să nu-l folosească pe cel din casă, chiar dacă menajera lui Madame Mathilde punea un calup nou de Heno de Pravia înainte ca ei să intre în cameră. Nu voia ca mirosurile acelui loc să i se impregneze în piele sau în haine, închidea uşa şi deschidea robinetul înainte să înceapă să urineze: îi spunea că îi era ruşine că o aude el. Excitaţia sexuală se întoarce ca o uimire, reaprinsă de amintirea şi totodată de prezenţa lui Judith la etajul de deasupra, în casa aceasta atât de mare, unde doar în urmă cu câteva minute părea imposibilă orice apropiere umană, doar

scârţâitul şi atingerea lemnului, bolborositul vaporilor de apă în ţevile caloriferelor, niciodată ropotul tocurilor feminine sau iminenţa unei voci. I-a spus că îi e frig, că e moartă de foame. În timp ce o auzea în baie, a aţâţat din nou focul în şemineul din bibliotecă şi a căutat ceva de mâncare în cămară şi în frigider. În ciuda nepriceperii lui, flăcările s-au înteţit foarte repede pentru că încă mai erau tăciuni scânteind incandescent sub cenuşa focului pe care menajera îl lăsase aprins în dimineaţa aceea. Biblioteca s-a umplut de o mare strălucire roşietică, unde umbrele oscilează precum plantele sub apă. Acum nu se mai vede pădurea. Geamurile ferestrelor sunt oglinzi prin care Ignacio Abel se mişcă însoţit de propria-i umbră, căutând diverse lucruri cu o lipsă masculină de dezinvoltură, îngreunată de lumina puţină: felii de salam, pâine de secară, un măr parfumat, faţa de masă pe care servitoarea i-o pusese la micul dejun, o furculiţă şi un cuţit, un şerveţel, un pahar cu apă. Apoi găseşte în frigider o bere rece şi începe să caute cu nervozitate un desfăcător prin sertare. Dar faptul de a face ceva l-a înseninat, îi oferă un oarecare simţ al realităţii, în timp ce o aşteaptă să vină de la etajul de sus, ascultând itinerarul paşilor ei: nu se mai aude apa curgând în chiuvetă şi se închide uşa de la baie; înaintează pe coridor, mai încet decât de obicei, pentru că îşi luminează calea cu un sfeşnic; coboară pe scară. Îl vede în picioare lângă foc şi ar vrea să-l scuture, să-l trezească, doar ca să-l vadă pe bărbatul de care abia a fost în stare să se desprindă, cu un efort atât de mare de curaj şi de mândrie, cel care spunea minciuni sau jumătăţi de adevăr pe care ea alesese să le creadă, închizându-şi ochii la fel de deliberat cum se lăsa dusă în maşina lui, cum îşi lăsa ruşinea, la fel ca proiectele existenţiale, corpul abandonat pe scaun în timp ce mâna lui o căuta pe a ei sau o mângâia între coapse, pe când se auzea o muzică din acel aparat de radio de care el era atât mândru la modul pueril, la fel ca forţa de propulsie a motorului sau pielea netedă a banchetelor tapiţate la comandă, făcute întocmai pe măsura indicaţiilor lui precise, precum costumul sau pantofii, precum cămăşile brodate cu iniţialele lui. Ura faţă de el îi dădea o siguranţă căreia acum îi duce lipsa. Dacă acum el nu mai reprezintă niciun pericol înseamnă că doar ei îi revin răspunderea şi remuşcarea pentru propriile fapte din trecut, pentru ceea ce a fost pe punctul să se întâmple, femeia cu

şolduri late şi şuviţe cărunte înecându-se din propria-i voinţă în apele tulburi ale unei lagune, ofensa ca o tăietură în carne vie, în urma descoperirii unei infidelităţi la care ea, Judith, era complice, pe care o acceptase cu deplina conştiinţă a greşelii neadormite nici măcar de faptul că era îndrăgostită. Când i-a văzut pe amândoi atunci în Căminul Studenţesc, se gândise că Ignacio Abel era mai tânăr decât Adela: acum intră în bibliotecă şi îl vede la lumina focului şi i se pare că, printr-o stranie scurtătură a timpului, a ajuns din urmă vârsta soţiei şi că aparţine aceleiaşi lumi, clasa de mijloc administrativă şi catolică din Madrid, pe care o vedea ieşind duminica dimineaţa de la biserică, mergând la cofetăriile de pe strada Carrera de San Jerónimo, cuplurile acelea căsătorite, cu un aer atât de sever, bărbaţii şi femeile îmbrăcaţi în haine de culoare închisă, ele purtând văluri pe cap şi scapularii. Vrea să-l scuture ca să simtă din nou pericolul şi să fie în stare să-l respingă sau ca să-şi cruţe un sentiment de milă, ca să nu intuiască în el surda mâhnire a umilirii sexuale. Umilirea de a o fi pierdut şi de a nu fi dorit de ea: firul atât de subţire de care atârna ficţiunea masculinităţii lui, subminată şi de frică, şi de suferinţele din timpul războiului. În privirea lui vede şi războiul, în lipsa lui de iniţiativă şi de sclipire, adăugând o altă umilire, pierderea eleganţei, la fel de şocantă precum slăbiciunea din umeri şi din braţe, precum pielea începând să-i atârne sub bărbie.

— Te privesc şi nu-mi vine să cred că eşti aici.

— Am să plec imediat.

— Atunci, de ce ai mai făcut drumul?

— Eram aproape, în trecere. A trebuit doar să ocolesc puţin.

— Ai să rămâi peste noapte. Sunt destule camere.

— Şi ce o să creadă colegii tăi când o să mă vadă ieşind de aici dimineaţa? Tu nu ştii cum e în locurile astea mici. La fel e şi la Wellesley. Se ştie tot, se comentează tot. Ca într-un roman de Galdós, dar cu profesori.

— Atunci, nu trebuia să fi venit.

— Plec după ce mănânc ceva şi mă odihnesc puţin. În două ore pot să fiu la New York.

— Acum nu trebuie să ţii cursuri?

— Am renunţat.

— Dar eu credeam că tocmai te-ai angajat.

— Phil Van Doren încă te mai informează despre tot.

— E adevărat că lucrezi cu Salinas?

— Lucram. Ştiu că nu ţi-e foarte simpatic, dar îmi aminteşte mult de tine.

— O să vină la el în curând soţia şi copiii?

— Nu ştie. Nu ştie dacă o să i se prelungească şi la anul contractul. E disperat când ajung până la el scrisori sau ştiri din Spania şi e şi mai disperat când n-ajung. În locuri ca astea e foarte uşor să rămâi izolat.

— Eu am ajuns abia ieri, şi mi se pare că sunt aici de-o veşnicie.

— Bietul profesor Salinas îmi spune că îi e foarte dor de Madrid. De câte ori poate, evadează la New York la sfârşit de săptămână. Dar zice că cel mai greu îi e să nu bea vin la masă...

— Speră să se întoarcă în Spania?

— Dar tu? Tu ai plecat de curând. Eşti mai bine informat decât el.

— Citesc ziarele de aici şi ascult radioul şi toată lumea pare convinsă că Franco e gata să ajungă în Madrid.

— Încă nu a intrat. Cu puţin noroc, nu o să intre niciodată.

— Ce ştii tu? Cum de eşti atât de sigură?

— Pentru că nu cred că ziarele şi posturile de radio din America spun adevărul. Sunt în mâinile marilor corporaţii şi patronii lor l-au sprijinit pe Franco din prima zi, aşa cum au sprijinit şi Biserica Catolică.

— Felul ăsta de a vorbi nu mi se pare al tău. Vorbeşti ca demonstranţii din New York de mai zilele trecute.

— Erai şi tu acolo? Sâmbăta trecută? În Union Square?

— Mă uitam la chipurile tuturor femeilor cu speranţa să îl văd pe al tău.

— Ultimul lucru la care m-aş fi aşteptat era să mă întâlnesc cu tine.

— Eu nu am încetat să sper să mă întâlnesc cu tine din ziua când ai plecat din cafenea.

— A fost emoţionant să văd toată lumea aia adunată în piaţă, se urcaseră până şi în copaci şi pe statuia lui George Washington. Vedeam steagul Republicii şi ascultam Imnul lui Riego şi *Internaţionala* şi nu puteam să mă opresc din plâns.

— Intenţii bune, ce-i drept, dar nimeni nu ne ajută. Ne privesc ca pe nişte ciumaţi, ca pe nişte leproşi. Într-un hotel din

Paris nu au vrut să-mi dea o cameră când au văzut că am paşaport spaniol. Se gândeau poate că am să le umplu patul de păduchi. Lumea civilizată pare să creadă că e mai bine să ne lase singuri ca să ne tot omorâm până ne săturăm. Ne privesc ca turiştii care mergeau la coridele de tauri, gata să se entuziasmeze sau să se îngrozească, nu fără satisfacţia că, îngrozindu-se, se simţeau mai civilizaţi decât noi. Şi adevărul e că au dreptate în parte, dat fiind spectacolul pe care îl oferim.

— Nu e bine ca tocmai tu să spui asta. Militarii şi falangiştii s-au răsculat împotriva Republicii. Doar pentru că îi au de partea lor pe Mussolini şi pe Hitler nu au capitulat încă.

— Iar vorbeşti de parcă ai fi la tribuna unei demonstraţii.

— Nu spun adevărul?

— Adevărul e atât de complicat, încât nimeni nu vrea să-l audă.

— Dacă îl ştii, de ce nu mi-l explici tu?

— Poate că am plecat tocmai ca să nu-l mai văd nici eu. Adevărul văzut de aproape e foarte urât.

— Nu cred că tu ai putea să trăieşti cu ochii închişi.

— Şi de ce nu? Majoritatea oamenilor o fac şi nu le e greu deloc. Fără să mai pomenesc de oamenii din afara Spaniei, care până la urmă pot să nu afle nimic despre război sau să citească despre el în ziare şi să nu le pese mai mult decât de un meci de fotbal. Până şi în Madrid mulţi au izbutit să nu afle ce se întâmplă sau cel puţin să se poarte ca şi cum nu şi-ar da seama de nimic. Duc vieţi perfect normale, fie că îţi vine să crezi sau nu. Adoptă noua modă şi noul limbaj. Dar bănuiesc că şi eu m-aş fi obişnuit dacă aş fi rămas, asta dacă aş fi avut norocul să nu mă omoare.

— De ce să te omoare pe tine?

— Din orice motiv. Din capriciu, din greşeală sau din nimic, din întâmplare. Să ucizi pe cineva dezarmat şi paşnic e cel mai uşor de pe lume. Nici nu ştii cât de uşor e. Nimeni nu ştie până nu vede. Ca şi cum ai stinge o lumânare. Numai să nu fie călăul foarte neîndemânatic sau să nu ştie să mânuiască bine puşca. Atunci, agonia poate să nu se mai sfârşească niciodată. Ca în coride, când măcelarii nu nimereau nici cu spada, nici cu pumnalul.

— Ziarele de aici publică minciuni îngrozitoare despre ce se petrece în Madrid.

— O parte din minciuni sunt adevărate. Unele dintre cele mai cumplite.

— Ceilalţi comit crime şi mai oribile. Ei au început. E vina lor.

— Ei au partea lor de vină, noi pe a noastră.

— Raţiunea şi dreptatea sunt de partea voastră.

— Nu-mi plac cuvintele astea atât de abstracte. Tu nu le foloseai înainte.

— Tu însă da. În seara aia în care am vorbit ore întregi în barul hotelului Florida ce mi-a atras atenţia a fost seriozitatea cu care îmi explicai. Te iritase că Phil Van Doren vorbea cu dispreţ despre Republică şi că elogia în felul lui atât de snob Uniunea Sovietică şi Germania. Spuneai că eşti republican, pentru că tu crezi în raţiune şi dreptate. Mi-a plăcut vehemenţa ta.

— Nu-mi amintesc să fi vorbit de asemenea lucruri.

— Nu mai crezi ca atunci?

— Cred că raţiunea şi dreptatea nu se impun ucigând.

— Dacă e atacat, omul are dreptul să se apere.

— Şi să ucizi oameni nevinovaţi ai dreptul?

— Mi-era teamă că ar fi putut să ţi se întâmple ceva.

— Atunci nu credeai că tot ce se spunea era minciună.

— Ai fost în pericol?

— Ai fi putut să-mi scrii ca să mă întrebi.

— Te întreb acum.

— Au venit să mă omoare. Am scăpat din întâmplare, în ultima clipă. Ai să înţelegi poate de ce nu-mi doresc prea mult să mă întorc.

Trebuie să înveţe să-şi vorbească din nou, să-şi potrivească tonul vocii ca să şlefuiască asprimile înstrăinării dintre ei, să se mişte unul în preajma altuia cu o naturaleţe recăpătată treptat, aşa cum cineva învaţă să meargă din nou, după convalescenţa în urma unui accident, când se descoperă că a fost de-ajuns un timp foarte scurt pentru ca picioarele să-şi piardă tonusul muscular şi firescul paşilor. Ochii fugari nu mai ştiu să susţină privirea, gura formează cu mai mare greutate cuvinte înainte obişnuite, ce acum dispar când sunt gata să fie rostite. Nu înseamnă că şi-au devenit unul altuia străini într-un timp atât de scurt, ci poate că acum se văd prima dată într-o lumină sobră, netulburată de dorinţa arzătoare. Ceea ce nu cunoaşte fiecare în

celălalt este realitatea pe care o avea aproape zilnic în faţa ochilor, nu schimbările apărute în timpul absenţei. La început tatonau, puneau întrebări neutre. Văd că ţi-ai tăiat părul; în dimineaţa asta, înainte să plec în călătorie, îţi place?; bineînţeles că da; nu-ţi place; trebuie să mă obişnuiesc; tu întotdeauna îl purtai mai lung şi mai ondulat; nu am avut timp să merg la un coafor. Niciunul din ei nu a rostit încă numele celuilalt. Pare că discuţia se înviorează şi, cu toate astea, fără motiv, intervine liniştea; aproape că numără secundele până când apar din nou cuvintele, de parcă acestea nu ar depinde de voinţa amândurora. O nuanţă, un ton de încredere abia insinuat se iroseşte. O frază izolată sună de parcă ar fi învăţată pe de rost pentru a fi spusă în timpul unei reprezentaţii, într-un exerciţiu prea practic de bune maniere, la un curs de limbi străine, „*May I use the bathroom*?[116]”, a întrebat ea când a intrat în sfârşit, când el a închis uşa şi s-au aflat singuri în casă. În timp ce mânca, a observat-o în tăcere, aşezat de partea cealaltă a mesei din bibliotecă, cu formalismul puţin inadecvat al costumului şi al cravatei, uşurat că ea nu îl privea la rându-i, o femeie tânără, debordând de sănătate, potolindu-şi fără rezerve foamea după mai multe ore de condus, bând direct din sticla de bere, mai americancă decât şi-o amintea acum, că o vede în ţara ei. A pus salamul între două felii de pâine şi îl înghite cu îmbucături energice. O doreşte mai mult cu durere decât cu o reală apetenţă sexuală, pe care în acest moment nu o simte. Este un început de durere în articulaţii, în coşul pieptului, spinul imposibilităţii. Cum nu i-a pus şerveţel, Judith îşi şterge gura cu dosul mâinii. Ceea ce găseşte necunoscut şi îndepărtat în ea are de-a face probabil cu prezenţa uzurpatoare a celuilalt. Senzaţia de gelozie este o muşcătură fizică, o substanţă toxică circulând prin sânge. În fotografii, în amintiri, frumuseţea lui Judith avea un aer înceţoşat, de parcă ar fi văzut-o printr-un filtru subţire de voal. Cuvântul „frumuseţe” nu poate fi aplicat cu exactitate femeii pe care Ignacio Abel o are acum în faţă, cu părul tuns nu foarte drept şi o cămaşă oarecare, cu mâinile fără inele, care ţin sendvişul din pâine de secară şi salam şi care au desfăcut sticla de bere cu atâta dezinvoltură. E ceva mai carnal, neşlefuit, excesiv, în fermitatea trăsăturilor: nasul, gura mare, bărbia pronunţată, forma dură a osului sub piele. Îi place încă şi mai

[116] „Pot să merg la baie?” – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

mult, ba chiar mai mult decât oricând. Îi place mai ales ceea ce îl surprinde, pentru că nu a putut să-şi amintească, ceea ce înainte nu vedea şi vede acum. Lipsa speranţei, siguranţa de a o fi pierdut îi îngăduie să se destindă într-o dureroasă obiectivitate. Îi e de ajuns existenţa ei: darul neaşteptat de a o avea aproape. Dacă a venit de atât de departe a fost numai ca să o vadă.

— Nu mă privi aşa!

— Cum te privesc?

— De parcă aş fi o fantomă. Sau de parcă aş face zgomot când mănânc.

— Te privesc pentru că nu mă satur să te privesc. Pentru că ţi-am dus atât de mult dorul, încât nu pot să cred că eşti în faţa mea.

— Eu nu sunt sigură că mă vezi pe mine când mă priveşti. Niciodată nu am fost sigură, nici măcar la început. Mă priveai foarte fix, şi cu toate astea mi se părea că erai în altă parte, pierdut în lumea ta, poate că te gândeai la muncă sau la fiul, sau la fiica ta care aveau febră, sau la soţia ta, sau la minciuna pe care aveai să o spui când aveai să ajungi acasă, sau poate erai pierdut în remuşcarea pe care o simţeai pentru că o înşelai. Mă priveai şi ochii se depărtau de mine şi, chiar dacă era pentru o clipă, eu observam. Ne sărutam în camera aia de la Madame Mathilde şi te vedeam în oglinda care se afla în faţa patului cum te uitai o clipă la ceasul de pe noptieră. Era doar un simplu gest, dar eu îmi dădeam seama. Eu întotdeauna m-am uitat la tine. La cine eşti tu cu adevărat, nu la cine aş fi putut visa că eşti. Şi, când îţi citeam scrisorile, îmi venea să o rup la fugă şi să mă arunc în braţele tale, simţeam aceeaşi ameţeală ca atunci când ne aşezam la terase cu berile alea reci care ne plăceau aşa de mult. Dar apoi, când le citeam din nou, mă încolţea aceeaşi îndoială ca atunci când te vedeam cum mă priveşti, nu eram sigură că mi le scriai mie. Mereu erau aşa de vagi. Îmi vorbeai despre ce simţeai pentru mine şi despre dragostea noastră de parcă am fi trăit într-o lume abstractă, în care nu mai exista nimic altceva şi nici nimeni altcineva în afară de noi. Umpleai două pagini povestindu-mi cum va fi casa pe care voiai să o construieşti pentru noi şi eu mă întrebam unde, când. Promite-mi că n-ai să te superi pentru ce am să-ţi spun.

— Promit.

— Ai să te superi... Uneori credeam că îmi scriai fără chef, din obligaţie, pentru că eu ţi-o ceream. Râdeai mereu de articolele alea logoreice publicate de intelectuali în *El Sol* şi, fără ca tu să-ţi dai seama, în scrisorile tale era ceva care îmi amintea de ele. Îmi spuneai ce simţi pentru mine, dar nu-mi răspundeai la ce te întrebam. Mă gândeam la o expresie pe care tu mi-ai spus-o: *a duce cu vorba.* Mă duceai cu vorba ca să nu te referi niciodată la vieţile noastre reale, la a ta şi la a mea. Şi adevărul era că, deşi pălăvrăgeam atât şi ne scriam atât de mult, nu vorbeam niciodată despre ceva concret. Doar despre noi doi, plutind în spaţiu, plutind în timp. Niciodată despre viitor, iar după o vreme aproape niciodată despre trecut. Spuneai că erai îndrăgostit de mine, dar nu mai erai atent când începeam să-ţi povestesc despre viaţa mea. Iar, dacă începeam să-ţi povestesc despre fostul meu soţ, schimbai subiectul.

— Mă apucă gelozia, dacă mă gândesc că ai fost cu alţi bărbaţi.

— Ai fi mai puţin gelos dacă m-ai fi lăsat să-ţi povestesc că nici soţul meu, nici ceilalţi bărbaţi nu au însemnat niciodată pentru mine, nici măcar jumătate din cât însemni tu.

— Ai avut şi alţi bărbaţi?

— Bineînţeles. Ai fi vrut să stau într-o mănăstire, aşteptând să apari?

— Nu puteam să suport ideea de a te închipui cu altul. Nici acum nu pot.

— Eu trebuia să suport nu ideea, ci realitatea că, după ce stăteai cu mine, ai fi fost în stare să disimulezi fără dificultate şi să te culci cu soţia ta.

— De multă vreme nici măcar nu ne mai atingeam.

— Dar erai cu ea, şi nu cu mine. În aceeaşi cameră şi în acelaşi pat. În timp ce eu mă întorceam singură în camera mea de la pensiune şi nu puteam să adorm şi, dacă aprindeam lumina, nu eram în stare să citesc şi mă aşezam în faţa maşinii de scris şi nu puteam să compun nici măcar o scrisoare. Iar, dacă îi scriam mamei, nu puteam să-i povestesc că tot sacrificiul ei pentru mine nu folosise decât ca un bărbat spaniol, căsătorit să aibă o amantă americancă mai tânără decât el.

— Van Doren mi-a spus că mama ta a murit.

— Ce ciudat că mă întrebi de ea.

— Eu mereu voiam să-mi povesteşti despre viaţa ta.

— Dar nu mai erai atent la mine când începeam să-ţi povestesc. Tu nu-ţi dădeai seama şi nu îţi aminteşti, dar erai un bărbat nerăbdător. Te grăbeai mereu dintr-un motiv sau altul, erai încordat. Făceai totul într-o continuă tensiune. Uneori te aruncai pe mine în pat şi parcă uitai că eu eram cu tine. După ce ejaculai, deschideai ochii şi mă priveai de parcă atunci te-ai fi deşteptat.

— Asta e tot ce-ţi aminteşti?

— Nu. Alteori puteai să fii şi foarte tandru. Alţi bărbaţi nu fac nimic să înveţe.

— Eram nebun după tine.

— Sau după cineva imaginat de tine şi care nu eram eu. Pe când iţi citeam scrisorile, am început să mă gândesc că puteau să fie la fel de bine adresate altei femei. Mă flata că eu eram cea care îţi inspira aceste cuvinte, dar uneori nu le credeam. Mă priveai, şi nu ştiam dacă eram chiar eu cea pe care o vedeai.

— Pe cine altcineva aş fi putut să văd?

— Pe o străină, pe o americană. Precum cele din filme şi din anunţuri care, după câte îmi spuneai, întotdeauna îţi plăcuseră. Îţi plăcea să mă priveşti, dar nu mi se părea întotdeauna că ai fi avut nevoie să stai de vorbă cu mine. În scrisori puteai să fii mult mai expresiv.

— Acum te privesc la fel ca atunci?

— Acum ochii tăi sunt alţii. Când ai deschis uşa parcă nu erai tu. Acum încep să te recunosc încetul cu încetul, chiar dacă nu în întregime. Nu te mai văd uitându-te la ceas cu coada ochiului.

— De ce mergi la New York?

— Bărbatul spaniol... punând întrebări ca de obicei.

— Să te întâlneşti cu amantul?

— Nu-mi vorbi aşa!

— Îmi spuneai că nu poţi să-ţi imaginezi cum e să te culci cu altul.

— Dacă ţi-aş aminti toate lucrurile pe care mi le spuneai tu...

— Nu eu am fost cel care a dispărut. Nu eu am fost cel care a promis să vină la o întâlnire, şi apoi nu s-a mai prezentat.

— Chiar vrei să ne certăm acum pe tema asta? Nu am

dispărut. Ţi-am lăsat o scrisoare în care îţi explicam cum mă simţeam, ce credeam. De ce nu puteam să te mai văd. Nu ţi-am ascuns nimic. Nu ţi-am spus nicio minciună.

— Ai lăsat scrisoarea, ştiind că eu te aşteptam în cameră.

— Asta nu mai contează acum.

— Puteai să fi rămas cu mine măcar în seara aia. Ştiai că te aştept şi ai avut destul sânge-rece încât să mă laşi singur. Trebuie să fi vorbit foarte încet, ca eu să nu te aud. Sigur i-ai dat un bacşiş gras lui Madame Mathilde ca să nu mă anunţe.

— Dacă intram atunci în cameră, poate nu aş fi avut puterea să plec.

— Dacă te-aş fi văzut în seara aia, aş fi lăsat totul ca să plec cu tine.

— Ca în poemul în care nu credeai? Nu-mi spune lucruri care nu sunt adevărate. Asta mă deranja la tine. Că îmi spuneai minciuni. Că îmi răspundeai la ceva afirmativ, când ştiam amândoi că nu era aşa. Nu mai e nicio scuză pentru minciună. Suntem singuri în casa asta, iar eu am să plec în curând.

— Ai plecat din Madrid chiar în noaptea aia? Ai fost în casa lui Van Doren?

— M-am speriat foarte tare atunci. Aproape la fiecare colţ de stradă mă opreau ca să-mi ceară actele, iar eu nu aveam paşaportul la mine, de ce să-l fi luat? Nu puteam să ajung la pensiune. Nu ştiu cum de am reuşit să mă urc într-un tramvai, agăţată de scară. Voiam să plec şi voiam să pornesc în căutarea ta ca să mă aperi. Uite cât de departe am mers cu hotărârea mea să te părăsesc şi cu vocaţia mea pentru aventură. Am ajuns la pensiune şi am vrut să sun la Phil sau la ambasadă, dar nu funcţionau telefoanele sau uneori da şi alteori nu. Am sunat la tine acasă de mai multe ori, dar tu nu mi-ai răspuns deloc.

— Eu te căutam prin tot Madridul.

— A fost mai bine pentru mine că nu m-ai găsit.

— E adevărat că ai fi rămas cu mine?

— Eşti din nou acelaşi. Vrei să te flatez spunându-ţi că da.

— Acum nu vrei să-mi spui de ce te duci la New York?

— Plec în călătorie, ies din America.

— Ai să te întâlneşti cu alt bărbat.

— E singurul lucru pe care ţi-l poţi imagina în viaţa mea? Nu eşti curios să afli nimic mai mult din ce e în ea?

— Şi postul de la universitate?
— Am renunţat la el.
— Ca să pleci unde?
— În Spania.

A răspuns atât de repede, încât se surprinde pe sine însăşi auzind cuvintele pe care nu se gândea să le spună, pe care nu le-a spus nimănui încă. Tăcerea imediată are altă calitate, vibrează în ea aşteptarea şi alerta, în timp ce privirile rămân aţintite, prinse unele de altele, fiecare percepând cele mai mici gesturi pe chipul celuilalt, amândoi la fel de conştienţi de liniştea şi de sunetele din spate, de pocnetul focului în şemineu, de primele picături încă sporadice din ploaia blândă care s-a întors şi care o să dureze toată noaptea, fără vuietul vântului, de cele două răsuflări, fiecare aşteptând acel semn ca să vorbească celălalt după ce va lua aer în piept, după ce va înghiţi în sec. Fără să-şi dea seama, au coborât tonul, pe măsură ce rămâneau neclintiţi, Judith fără să se mai atingă de-acum de cina neterminată, ţinându-şi spatele drept, cu o dârzenie instinctivă acum că spusese ceea poate ar fi trebuit să ţină sub tăcere, ceea ce e mai bine să se afle atunci când intenţia a fost dusă până la capăt şi nu mai e loc pentru tentative de a pune piedici. Ignacio Abel e foarte serios, cu o mână peste cealaltă, pe marginea mesei, cu mâinile osoase care par atât de puţin propice senzualităţii ca întregul lui corp slăbit şi rigid, ca atitudinea lui generală de capitulare demnă. Un pasager din trenul pe care îl aud acum, trecând la nesfârşit, fără să-şi spună nimic, va avea timp să vadă în depărtare, printre umbrele succesive ale pădurii, o fereastră mare, luminată, dar nu va ajunge să desluşească prin ea cele două siluete. Cine s-ar apropia de casă prin ploaia măruntă, multiplicându-şi ropotul în frunze, ar vedea cu uimire cele două figuri neclintite, într-un capăt şi în altul al mesei solemne, puţin înclinată una spre cealaltă, parcă pe punctul de a-şi spune sau de a asculta vreun secret. Ar intra în casă şi ar înainta cu grijă pe coridorul cufundat în întuneric şi, chiar dacă ar ajunge foarte aproape de uşa întredeschisă a bibliotecii prin care se strecoară lumina şi aerul cald date de foc, nu ar izbuti să audă nimic în afară de nişte glasuri nedesluşite, întrerupte de tăceri, apoi suprapunându-se, cuvinte izolate, în engleză şi în spaniolă,

secretul celor două vieţi şi al acelei întâlniri la care niciunul dintre cei doi nu se aştepta cu puţină vreme înainte, adăpostit de zidurile casei, de singurătatea pădurii şi de bezna nopţii; intimitatea inviolabilă în care e loc doar pentru cei doi amanţi şi la care s-au întors fără s-o ştie încă, deşi nu se ating, deşi, atunci când se privesc, intuieşte fiecare în strălucirea ochilor celuilalt un ermetism iremediabil, pe care nici mărturisirea cea mai impudică nu ar reuşi să-l sfărâme. Se înconjoară cu priviri şi cuvinte, se asediază, se pun la încercare păstrând tăcerea. Între mişcarea buzelor care se deschid şi sunetul primului cuvânt e un spaţiu în alb de aşteptare. De ce se rosteşte sau rămâne nerostit peste o clipă depind următorii paşi ai vieţii tale, întregul tău viitor. Judith a răsuflat adânc şi a închis o clipă ochii parcă pentru a prinde curaj, pentru a strânge aerul preţios atât de necesar, dacă vrea să sune cât mai clar şi mai repede cuvintele la fel ca înăuntrul conştiinţei ei.

— Trebuia să-mi fi imaginat.

— Nu încerca să mă descurajezi. Nu-mi zice nimic. Orice argument mi-ai putea aduce ca să nu merg a fost îndelung gândit de mine şi l-am auzit şi eu de multe ori. Nu o să-mi schimb părerea. Când ai să începi să-mi spui ceea ce deja ştiu, am să mă ridic şi am să plec pe unde am venit. Trebuie să trăieşti în acord cu propriile principii. Nu pot să am conştiinţa liniştită doar asistând la o manifestaţie în favoarea Republicii Spaniole sau ieşind pe stradă cu o puşculiţă ca să strâng donaţii. Nu vreau să gândesc într-un fel şi să mă port în alt fel. Nu vreau să citesc ziarul sau să ascult radioul sau să văd ştirile la cinema şi să simt cum crăp de furie când văd ce fac fasciştii în Spania şi apoi să-mi duc viaţa mai departe, de parcă nu s-ar întâmpla nimic. Cât se poate de simplu.

— Şi ce ai să faci? Madridul este gata să cedeze.

— Cum de eşti atât de sigur? Ca să simţi mai puţine remuşcări pentru că ai plecat? Uniunea Sovietică a început să trimită ajutoare. Chiar în dimineaţa asta am ascultat la radio că francezii vor deschide frontiera ca să treacă armamentul. Sunt lucruri care nu apar în ziare. Sunt mii şi mii de voluntari care pornesc chiar acum spre Spania.

— Şi ce o să facă atunci când o să ajungă? Tu nu ştii ce se petrece acolo. Chiar acum, ţara mea nu e altceva decât o casă

de nebuni şi un mare abator. Nu avem armată, nici disciplină. Aproape că nu avem guvern.

— Niciodată nu te-am mai auzit folosind persoana întâi plural când vorbeai de politică...

— Nu mi-am dat seama. Poate că am început să vorbesc aşa de când am plecat din Spania.

— Nu e totul pierdut.

— Tu nu ştii ce înseamnă un război.

— Nu-mi mai spune ce nu ştiu! Am să merg să aflu.

— Vrei să te alături miliţiilor?

— Nu-mi vorbi pe tonul ăsta!

— Nu ştiu cu ce ton îţi vorbesc.

— De parcă nu aş înţelege nimic. De parcă aş acţiona din capriciu. Ştiu foarte bine ce am de făcut.

— Nimeni nu ştie. În timpul războiului nimeni nu mai înţelege nimic. Cei care par să înţeleagă ceva sunt cei mai vicleni dintre toţi, cei mai demenţi şi cei mai periculoşi. Eu am văzut războiul. Nu mi l-a povestit nimeni. L-am văzut în Maroc când eram tânăr şi acum l-am văzut din nou în Madrid şi e acelaşi lucru, nu e, aşa cum se spune, o armată şi încă una şi o bătălie cu înaintări şi retrageri, apoi sună goarna şi s-a terminat totul şi nu mai rămâne decât să fie strânşi morţii. Pe timp de război nu ştie nimeni ce se întâmplă. Militarii profesionişti se prefac că ştiu, dar nu e adevărat. Singurul lucru pe care l-au învăţat, în cel mai bun caz, e să disimuleze sau să-i împingă pe alţii să o ia înaintea lor. Explodează o bombă şi te ucid sau zaci până ţi se scurge tot sângele din vine, ţinându-ţi intestinele în mâini, sau rămâi orb, sau fără picioare, sau fără jumătate din faţă. Şi nici măcar nu e nevoie să mergi pe front. Te duci la o cafenea sau la un cinematograf de pe bulevardul Gran Vía şi când ieşi cade un obuz sau o bombă incendiară şi nici măcar nu-ţi dai seama că ai să mori. Sau cineva te denunţă pentru simplul fapt că nu te are la suflet, pentru că are impresia că te-a văzut o dată ieşind din biserică sau citind ziarul *ABC,* şi eşti dus cu maşina în parcul Casa de Campo, iar în dimineaţa următoare, copiii râd pe seama cadavrului tău, punându-ţi o ţigară aprinsă în gură şi numindu-te nerod. Ăsta e războiul. Sau revoluţia, dacă ţi se pare mai potrivit cuvântul. Orice altceva ţi se povesteşte e o minciună. Toate defilările astea care arată bine în filme şi în revistele ilustrate, pancartele, sloganurile: *Nu vor trece.* Cei

curajoşi şi cinstiţi urcă într-o camionetă veche ca să meargă pe front, iar cei din cealaltă tabără îi seceră cu mitraliere, fără să le dea timp nici măcar să-şi aţintească puştile, pe care în cele mai multe cazuri nici nu au învăţat să le mânuiască bine sau au puţină muniţie sau nu e muniţia potrivită. În jumătate de oră pot să moară sau să-şi fi pierdut ambele braţe sau ambele picioare. Cei care par mai viteji şi mai revoluţionari rămân în ariergardă şi se folosesc de puşcă şi de salutul cu pumnul strâns, ca să nu plătească prin baruri şi prin bordeluri. Fasciştii au mitraliere montate pe avioane şi se distrează trăgând în coloanele de ţărani şi miliţieni care fug spre Madrid. Miliţienii îşi irosesc muniţia trăgând spre avioane, pentru că nu ştiu că, deşi poate s-ar pricepe să tragă la ţintă, nu au o bătaie destul de mare ca să-i lovească. Pilotul se înfurie şi, în loc să-şi urmeze drumul, se întoarce şi începe să-i mitralieze în câmp deschis de parcă ar fi furnici. La război, acolo unde cu adevărat eşti expus în faţa morţii, nu merg decât cei care nu au de ales, pentru că sunt duşi cu forţa sau au crezut propaganda şi pentru că i-au îmbătat cu steaguri şi cu imnuri. Toţi cei care pot scapă, mai puţin naivii sau bezmeticii ăştia, care sunt primii în pericol să moară sau să rămână mutilaţi şi desfiguraţi. Nu din prima zi, ci din primul minut. Unii nu au timp nici măcar să-şi dea seama că sunt pe front. Unii nu au nici arme. Îşi închipuie că să mergi la război înseamnă să te pui în rând şi să baţi pas de defilare, urmând o fanfară care cântă *Internaţionala* sau *Pe baricade.* Văd venind inamicul, şi nici măcar nu pot să fugă, pentru că le tremură picioarele şi fac pe ei de frică. Nu e o formă de a vorbi. Frica extremă produce diaree. Ceilalţi îi vânează fără nicio greutate. De parcă ar vâna iepuri. Ştii ce le place să facă? Se plictisesc că e aşa de uşor să omori atâta lume şi caută distracţie. Femeilor poţi să-ţi imaginezi ce le fac. Bărbaţilor de multe ori le taie nasul şi urechile şi apoi le taie gâtul. Le taie testiculele şi le îndeasă în gură. Înfig un cap cu nasul şi urechile tăiate în coada unei mături şi pornesc cu ei în procesiune. Dar asta fac din când în când şi ai noştri. Nu te uita aşa la mine! Nu e propagandă inamică. Am văzut cum era plimbat prin Madrid capul tăiat al generalului López Ochoa. Partidele de stânga şi sindicatele strânseseră multă ură împotriva lui, pentru că el condusese trupele în Asturias, în anul ’34. Pe 18 iulie se afla în spitalul militar din Carabanchel, pentru că făcuse o operaţie şi unuia mai

curajos i-a trecut prin minte să-l ucidă chiar acolo. L-au ucis, i-au târât cadavrul pe stradă şi i-au tăiat capul, urechile şi testiculele. Era ca o procesiune tradiţională cu giganţi şi căpoşi, cu un roi de copii care fugeau în urmă. Am văzut ce purtau cu ei şi la început nu am înţeles ce era. Avea ochii şi gura pline de muşte. Gura o avea foarte umflată pentru că îi îndesaseră în ea şi testiculele. Ca o mască de carnaval sau ca unul din capetele alea pictate, de carton. Sângele şiroia pe coada de mătură şi i se prelingea pe coate celui care o ţinea. Trebuia să se apere de cei care voiau să-i ia trofeul ca să-l poarte şi ei. Ai să-mi spui că ceilalţi sunt mult mai răi. Nu am nici cea mai mică îndoială. I-am văzut ce fac. Ei s-au revoltat şi ei poartă vina pentru începerea măcelului. Ei meritã să piardă, numai că noi am comis atâtea acte de barbarie şi atâtea monstruozităţi, încât nu meritãm să câştigăm.

— Iar tu eşti mai presus de tot?

— Eu sunt acolo unde sunt împins. Puteau să mă fi omorât în Madrid şi m-ar fi omorât sigur cei din tabăra cealaltă, dacă aş fi rămas cu copiii mei în acea duminică în Sierra. Eu nu sunt un om curajos. Nici măcar nu am mari pasiuni. Aproape niciodată nu am trăit emoţii foarte puternice, decât când am fost cu tine sau uneori, atunci când lucrez, când îmi închipui rezultatul. Nu sunt un revoluţionar, nu cred că istoria are vreo direcţie, nici că se poate construi paradisul pe pământ. Şi, chiar dacă s-ar putea, dacă preţul acestuia e o mare baie de sânge şi o tiranie, nu mi se pare că meritã să fie plătit. Şi, dacă mă înşel, chiar şi aşa, iar pentru a instaura justiţia sunt necesare revoluţia şi crima, eu prefer să mă dau la o parte, dacă am prilejul, cel puţin ca să-mi apăr viaţa. Nu am altă posibilitate. Nici măcar nu sunt un om de acţiune, precum prietenul meu doctorul Negrín. Mi-am dat seama cu câteva luni în urmă, când am petrecut atâta timp singur. Nu vorbeam aproape cu nimeni şi de multe ori nu puteam să adorm şi mă gândeam la lucrurile care îmi plac cu adevărat, de care eu am nevoie. Am nevoie să fac bine ceva ce va avea o oarecare utilitate şi va fi rezistent şi solid. Oamenii dominaţi de pasiuni politice mă înspăimântă sau mi se par ridicoli, precum cei care se înfierbântă când strigă în timpul unui meci de fotbal sau pe hipodrom ori în arenă. Acum mă şi dezgustă. Eu cred că sunt mult mai multe canalii decât îmi imaginam. Bătrânii îi intoxică pe cei tineri, ca să se răzbune pe

tinereţea lor, trimiţându-i la abator. Multe persoane care par normale devin sălbatice când văd sângele şi îi simt mirosul. Văd cadavrul unui vecin împuşcat, pe care până mai ieri îl salutau în fiecare dimineaţă şi, dacă pot, îi fură portofelul şi pantofii. Sărmanul meu prieten, profesorul Rossman, era un sfânt. Niciodată nu a repezit şi nu s-a purtat urât cu nimeni. Intra în tramvai şi îşi scotea pălăria dacă în faţa lui era o doamnă. Îşi făcea patul în fiecare dimineaţă în camera lui de la pensiune, ca să o scutească pe cameristă de o muncă în plus. În Germania fusese o eminenţă, iar în Spania îşi ducea traiul de azi pe mâine, vânzând stilouri prin cafenele, însă niciodată nu l-am auzit plângându-se de această ţară sau pierzându-şi răbdarea. L-ai cunoscut doar. Şi, cu toate astea, l-au ridicat de acasă şi l-au ucis ca pe un animal, pentru că vreunui cretin trebuie să i se fi părut că era vreun spion, pentru că vorbea cu accent german sau pentru că avea servieta plină de decupaje din ziare şi de hărţi ale frontului. Înainte să-l ucidă, i-au lovit faţa până i-au zdrobit-o. Şi nici pe fiica lui nu am mai văzut-o. Nu se ştia nimic de ea nici la pensiune, nici la biroul unde lucra. De parcă ar fi înghiţit-o pământul. Nu am fost în stare să-i ajut pe niciunul dintre ei. Poate că nu am avut noroc sau mi-a fost teamă să insist prea mult şi să mă pun şi eu în pericol. Acesta e adevărul. Fratele soţiei mele a venit într-o noapte să-mi ceară să-l ascund, pentru că erau pe urmele lui, şi eu nu i-am deschis uşa. Dacă îl lăsam să intre, poate se complicau lucrurile şi nu puteam să mai plec, sau mă vedeam obligat să-mi amân iar călătoria, sau m-ar fi închis pentru că îl ajutasem. Poate că l-au ucis chiar în noaptea aceea. Era falangist şi mai era şi prost, dar nimeni nu merită să umble de colo până colo, ascunzându-se prin clădiri ca o jivină hăituită. Şi nu numai asta. Îi iubea cu adevărat pe copiii mei şi ei pe el, mai ales băiatul. Îşi iubea atât de mult unchiul, încât pe mine mă făcea gelos. Şi, dacă în ciuda tuturor a izbutit să scape şi să treacă de partea cealaltă, acum trebuie să fi adunat atâta ură, încât va fi devenit la rândul lui un măcelar. Ba e posibil chiar să meargă să-mi vadă copiii şi ei să-l admire şi mai mult acum, că a ajuns un erou de război, şi să le spună că tatăl lor a fost atât de nemernic, încât să nu-l adăpostească nici măcar o noapte. Puteam să-i fi spus să rămână şi să-l fi denunţat. Mi-aş fi îndeplinit datoria, cum cumnatul meu făcea parte din grupurile alea falangiste care trag de pe acoperişuri în

miliţieni sau îşi petrec noaptea într-o maşină care trece în mare viteză şi mitraliază oamenii care stau la coadă ca să ia pâine sau cărbuni. Un sabotor. Asta nu înseamnă că mi-ar fi fost milă de el. Însă nu voiam să-mi ratez călătoria din cauza lui.

Vorbeşte fără să se mişte şi fără să-şi ia ochii de la Judith. Cuvintele îi izvorăsc din gură cu o hotărâre fără întrerupere, chiar dacă abia deschide buzele. Vorbeşte şi nu se gândeşte dinainte la ce are să spună, iar sunetul propriei voci îl provoacă să continue să vorbească. În cuvinte se află furia, nu în el. El păstrează un fel de monotonă neutralitate, de parcă ar aduce o mărturie la un proces sau de parcă ar face o declaraţie, având grijă să nu vorbească prea repede pentru dactilograful care transcrie. Faptul că vorbeşte îl alină şi îl însufleţeşte. Îi redă în valuri ruşinea şi luciditatea şi îi restituie, fără să-şi dea încă seama, o umbră maltratată, dar nu abolită a integrităţii personale. Nu trebuie să fie doar cel care a fugit, care se ascunde în spatele unei politeţi supuse, cel care înainte să vorbească trebuie să calculeze să nu ofenseze şi să nu deranjeze pe nimeni. Mâinile rămân în continuare aşezate pe masă, una deasupra celeilalte, nici muşchii feţei nu se clintesc, chiar dacă scânteierile oscilante ale focului şi ale lămpii de petrol modifică umbrele. Dar şi-a îndreptat spinarea pe măsură ce vorbea, imperceptibil, are vocea puţin mai ridicată sau poate a pronunţat cuvintele cu mai multă precizie şi cu altă energie, tot aşa cum nu şi-a plecat privirea în nicio clipă, nici nu s-a oprit atunci când Judith întredeschidea buzele şi aspira aerul, părând că se pregăteşte să spună ceva. A tăcut atâta vreme încât, chiar dacă ar vrea, nu ar putea să se oprească din vorbit. Abia acum, stârnit de propriile cuvinte, începe să-şi dea seama de durata liniştii, de volumul uriaş al lucrurilor ţinute sub tăcere, de proliferarea lor monstruoasă. Liniştea fusese ca o haină sau ca un refugiu ori ca un fel de a se adapta la lume, transformată apoi în însuşi spaţiul înconjurător, chilia şi clopotul de cristal în care a trăit în ultimele luni. Liniştea casei lui din Madrid, în nopţile de nesomn şi luminile stinse şi obloanele închise, umblând prin încăperile cu mobile şi lustre acoperite cu cearşafuri; liniştea biroului din Oraşul Universitar, în faţa unei machete mari, deja acoperită de praf, la fel ca maşinile de scris acoperite cu huse şi telefoanele care nu mai sunau, extinderea

plană a lucrărilor dincolo de ferestrele mari, maşinăriile oprite, clădirile terminate de curând, încă fără geamuri şi uşi, deteriorându-se înainte să fi ajuns cineva să le folosească; să vezi şi să taci, să-ţi îndepărtezi privirea, să nu spui nimic, să călătoreşti cu trenul în tăcere şi să nu vorbeşti cu nimeni şi nici să nu auzi vreo voce în camerele de hotel, în cabina vaporului care traversa Atlanticul, în cafenelele din New York, unde se aşeza să privească strada în spatele vitrinelor cu anunţuri pictate în culori vii. A tăcut atât de mult şi acum îi vin cuvintele în gură, fără ca el să trebuiască să le gândească, fără să fi existat înainte în mintea lui, unele atrase de altele, precum imaginile a ceea ce a văzut şi a ceea ce ar vrea să-i povestească lui Judith cu maximă exactitate, deşi bănuieşte că nu o să-i reuşească, că nicio explicaţie nu va putea să transmită experienţa, adevărul oribil şi absurd, cunoscut doar de cel care l-a trăit, chiar dacă vrea în zadar să o transforme în cuvinte, chiar dacă îşi mişcă buzele ca şi cum ar vorbi şi se străduieşte să nu-şi depărteze ochii nicio clipă de la Judith; privind-o acum cu o sinceritate pe care nu a avut-o la început, întârziind cu desfătare pe amănuntele fiecăreia dintre trăsăturile recuperate, pe faptul însuşi al apropierii de ea, în miracolul existenţei ei, acum, că nu mai are nicio speranţă şi că dorinţa pare proscrisă de ermetismul ei fizic, de inerţia unei amare capitulări masculine, vanitate rănită şi umilire sexuală. Dar tocmai lipsa oricărei speranţe îi îngăduie să o vadă pe Judith mai clar decât oricând, cu atenţia limpezită pentru prima dată de vârtejuri şi fantasmagorii, de exasperarea vechii dorinţe niciodată ostoite, minată de teama irosirii şi a pierderii, chiar când a atins plenitudinea. O vede pe Judith exact aşa cum este. Vocea ajunge cu atâta precizie la el, ca adierea unei mâini pe pleoape.

— Atunci, dacă tu ştii atâtea, spune-mi cum e mai potrivit să acţionezi. Poate că nu mi-am dat seama şi am venit aici doar pentru asta. Spune-mi dacă tu crezi că există o metodă dreaptă de a acţiona.

— Eu nu ştiu nimic. Eu nu ştiu dacă sunt tot atât de fals precum ceilalţi. Fiecare îşi justifică aşa cum poate comportamentul ruşinos. Singurii fără vină sunt inocenţii sacrificaţi şi nimeni nu vrea să fie unul dintre ei. Profesorul Rossman sau Lorca.

— Nu mi-a venit să cred când am citit în ziar. Profesorul Salinas era răvăşit. Voiam să cred că e un zvon, o ştire falsă. De ce să vrea cineva să-l omoare?

— Fără niciun motiv, Judith. Pentru că era nevinovat. Ţi se pare o infracţiune minoră? Pe inocenţi nu-i vrea nimeni.

— În sfârşit, mi-ai spus pe nume.

— Tu încă nu mi-ai spus.

— *Trăind în pronume*[117]. Îţi aminteşti? Eu nu înţelegeam prea bine sensul poemului şi tu mi l-ai explicat. Amanţii se pot numi doar „tu” şi „eu” ca să nu fie descoperiţi.

— Nu pleca! Rămâi cu mine!

— Mi-am cumpărat deja bilet. Vaporul pleacă mâine din New York. Suntem peste trei sute care mergem. Vor veni mult mai mulţi în zilele următoare. În grupuri, ca să nu atragem atenţia. Unii vor merge mai întâi în Franţa şi alţii, în Anglia.

— Graniţele vor fi închise.

— Vom intra prin trecătorile contrabandiştilor.

— Nu e un roman, Judith. Nu e un film de aventuri.

— Iar îmi vorbeşti pe tonul ăsta batjocoritor!

— Nu vreau să te ucidă.

— Ţi-am cerut să-mi spui ce se poate face şi nu mi-ai răspuns.

— Nu e nimic ce poţi sau trebuie să faci tu. Ai norocul că nu e ţara ta. Uită de ea, tu, care poţi. În Abisinia au fost mult mai mulţi morţi decât în Spania, însă asta nu ne-a împiedicat nici pe tine, nici pe mine să dormim liniştiţi noaptea. Nici pe cei din ţările democratice, nici pe cei de la Societatea Naţiunilor. Hitler vrea să expulzeze toţi evreii din Germania şi i-a închis în lagărele de concentrare pe social-democraţi şi pe comunişti şi nu a existat nici măcar un singur protest internaţional. O să se scandalizeze oare cineva că acum îl ajută pe Franco în Spania? În Rusia mor cu milioanele de foame şi nimănui nu-i pasă de asta şi toate persoanele generoase şi iubitoare de dreptate sunt emoţionate de propaganda sovietică. Nici nu e foarte greu, de altfel. Cu câteva excepţii, lumea întreagă e un loc înspăimântător, în care lucrurile cele mai fireşti sunt suferinţa şi crima. Oare în sudul ţării tale nu sunt linşaţi negrii? Câţi morţi nu au fost oare acum trei sau patru ani în Paraguay, în urma

[117] *Vivir en los pronombres* de Pedro Salinas (n. tr.).

războiului din Chaco[118]? Sute de mii. Poate că nici măcar nu ai auzit vorbindu-se despre asta. Eşti atât de vanitoasă, încât să crezi că faptele tale, juste sau injuste, pot să servească la ceva? Dacă vrei să fii cu conştiinţa împăcată, înscrie-te într-un comitet de solidaritate cu Republica Spaniolă. Mergi la colectele de pe stradă, strânge haine groase. Miliţienii au nevoie deja de asta în Sierra. Dacă le trimiţi un pulover sau o pătură, le eşti de mai mult folos decât dacă te laşi ucisă. E de ajuns să strângi pentru ei o singură cutie de lapte praf sau un pachet de ţigări.

— Te aud cum vorbeşti, şi nu te cunosc.

— Nu sunt aici ca să-ţi spun ce vrei să auzi.

— Nu trebuia să fi venit. Acum aş fi putut să fiu deja la New York.

— Înainte. Poate că atunci când o să reuşiţi să ajungeţi în Spania, încă nu a căzut Republica. O să fiţi primiţi cu pancarte şi fanfare. O să vă ducă să faceţi turism pe vreun front liniştit. În Madrid o să se organizeze pentru voi un bal la Alianţa Intelectualilor. Mâncarea servită la banchet o să fie cu mult mai bună şi mai abundentă decât fiertura la cazan pentru soldaţii de pe front, asta dacă există camioane care să le ducă hrana sau dacă au benzină pentru camioane, căci poate să lipsească fiindcă o risipesc pe defilări sau ducând oamenii la abator. Alberti şi toată echipa de poeţi cu salopete albastre, bine călcate o să vă recite kilometri de versuri. O să vă ducă la o coridă şi la un spectacol flamenco. O să vă facă fotografii şi o să apăreţi în ziare. O să fiţi prezentaţi ca o dovadă în plus că în lume creşte simpatia faţă de lupta poporului spaniol împotriva fascismului. Mai departe o să vă ducă la graniţă şi o să puteţi să vă întoarceţi în ţara voastră, cu conştiinţa liniştită şi cu bucuria de a fi trăit o aventură periculoasă şi exotică. Ba o să vă întoarceţi şi bronzaţi, ca turiştii.

— Plec, ca să nu te mai aud. Mi-e ruşine pentru tine.

S-a ridicat şi acum îl priveşte de sus, provocându-l parcă să mai spună ceva, să se ridice şi el şi să vrea să-i ţină calea. Ignacio Abel uitase cât de uşor se înroşeşte pielea ei atât de albă. Ambele mâini sunt acum separate, paralele pe masă, dar

[118] Război dintre Bolivia şi Paraguay, desfăşurat între 1932 şi 1935, în care s-a disputat limita teritorială între cele două state din regiunea Chaco (n. tr.).

asta e singura mişcare pe care a făcut-o. Şi-a ridicat ochii spre ea şi apoi a rămas privind spre foc, spre locul unde Judith se aflase cu o clipă în urmă. O să plece şi fiecare pas făcut de ea o să fie o despărţire definitivă. Îşi aminteşte de Moreno Villa, în vara aceasta, în camera lui din Căminul Studenţesc: acum am învăţat că există lucruri care ni se întâmplă pentru ultima dată, că orice despărţire poate să fie pentru totdeauna. Va străbate biblioteca întunecată, vestibulul. El o să audă uşa răsunând în toată structura casei, o s-o trântească brusc, iar apoi va trebui să-şi încordeze atenţia şi mai tare şi să aştepte să pornească motorul automobilului. Iritată şi nervoasă, Judith o să-l pună mai greu în mişcare. Sunetul motorului va deveni regulat după două sau trei tentative. Fără să se mişte din poziţia în care se află acum, fără să-şi ia ochii de la foc, va auzi cum sunetul se risipeşte treptat, până când va veni o clipă în care va dispărea de tot, luminile roşii din spate stingându-se ca nişte tăciuni abia pâlpâind în întuneric, la capătul drumului, al tunelului format de crengile întrepătrunse ale copacilor. În liniştea ce s-a lăsat se vor auzi din nou ropotul ploii, pocnetul focului, o prăbuşire scurtă de buşteni arzând. După o vreme nu vor mai rămâne indicii ale trecerii lui Judith: doar farfuria cu cina neterminată, sticla de bere băută pe jumătate. O să meargă la culcare, luminându-şi calea cu lampa de petrol, şi va căuta în zadar mirosul lui Judith într-un prosop. O să se privească în oglindă ca să se spele pe dinţi, cu jumătate din faţă ştearsă de întuneric, ocolindu-şi propriii ochi. Nu-şi ridică mâna să o oprească acum, că încă o are aproape. Judith vorbeşte încadrată de tocul uşii pe care tocmai a deschis-o şi al cărei prag o să-l treacă dintr-un moment în altul, fără ca furia s-o facă să-şi ridice glasul.

— Crezi că le ştii pe toate, şi nu ştii nimic. Voluntarii pe care îi cunosc eu nu merg în Spania să facă turism, pot să te asigur. Mulţi dintre ei se află deja acolo şi fac antrenament militar, ca să se poată alătura armatei Republicii. O să vină mult mai mulţi din America şi din alte părţi ale lumii. Dacă totul ar fi pierdut, aşa cum spui tu, nu am fi atâţia. Dacă ar fi atât de mică diferenţa dintre o tabără şi cealaltă şi totul nu ar fi decât sălbăticie şi absurditate, atunci nu s-ar găsi atâtea persoane inteligente şi curajoase gata să-şi rişte viaţa pentru Spania. Tu ştii că eu nu sunt o fanatică. Nici măcar nu-i simpatizez foarte tare pe

comunişti. Dar ei sunt cei care organizează recrutarea şi de aceea am să merg în Spania cu ei şi cu mulţi alţii, nici ei comunişti. Dacă nu m-aş fi îndrăgostit atât de tare de tine, probabil că nu m-aş fi îndrăgostit nici de Spania. Dar de-acum e deja cealaltă ţară a mea şi ce se întâmplă acolo îmi sfâşie inima, numai când citesc în ziar numele satelor spaniole sau când le aud la radio, pronunţate aşa de rău. Când aud „Madrid”. Este oraşul meu, pentru că tu mi l-ai arătat. Am trăit doi ani la Londra şi la Paris, şi nu am încetat nicio clipă să mă simt străină. O străină care vizita muzee extraordinare, simţindu-se vinovată că se plictisea prea repede de ele şi că nu era european! Am ajuns în Madrid şi când am făcut primul pas în piaţa Santa Ana, printre lustragii şi vânzătoare de zarzavaturi, era ca şi cum m-aş fi aflat în New York. Îmi plac spaniolii. Îmi pică bine, cum spuneţi voi. Îmi plac tramvaiele atât de încete şi hodorogite şi îmi plac ghivecele cu muşcate roşii la balcoane. Îmi plac la fel de mult târgul de vechituri din Madrid şi Muzeul Prado. Dar, chiar dacă tu aşa crezi, nu este romantism de americancă. E bun-simţ politic. Mă emoţionau oamenii săraci care stăteau la coadă cu atâta demnitate, ca să voteze în ziua ultimelor alegeri. Îmi plăcea să mă plimb prin cartierul tău şi să văd oamenii intrând şi ieşind din piaţa aceea aşa de modernă construită de tine, cu steagul pe faţadă. Dacă Hitler şi Mussolini îi ajută pe militari să câştige în Spania, ce se va întâmpla mai departe cu lumea întreagă? Eu nu vreau ca oamenii ăştia să intre în Madrid.

— Şi ce ai să faci ca să eviţi asta?

— Tot ce va fi nevoie. Ce pot eu să fac. Pot să conduc o ambulanţă şi să ajut într-un spital. Vorbesc franceză, idiş şi destul de bine ruseşte, în afară de engleză şi spaniolă. Pot să fac pe interpretul. Cineva trebuie să-i ajute pe toţi oamenii ăştia care ajung acum acolo să se înţeleagă cu spaniolii. Tu spui că nu eşti curajos şi revoluţionar. Nici eu nu sunt. Spui că ceea ce-ţi place e să faci ceva foarte bine. Asta vreau să fac şi eu. Nu am să folosesc nici acele cuvinte abstracte care acum îţi displac aşa de mult. Nu vreau să dezbat cu nimeni pe teme politice. De când am fost căsătorită, am oroare de acele discuţii atât de agresive despre Stalin, Troţki, gulaguri, planuri cincinale, revoluţia mondială şi socialismul într-o singură ţară. Vreau să lucrez pentru Republica Spaniolă. Vreau să traduc bine sau să conduc cât de repede pot o ambulanţă, fără să sufere prea mult

răniţii din ea. Vreau să fiu în Madrid, aşa cum eram anul trecut pe vremea asta.

— Acel Madrid nu mai există.

— Nu poate să fi dispărut atât de repede.

— Când ai să ajungi, n-ai să-l recunoşti.

— Prefer să mă asigur eu însămi.

— Rămâi cu mine! Dacă pleci acum, ştiu că n-am să te mai văd niciodată.

— Nici acum nu te aşteptai să mă mai vezi. Nu o să mi se întâmple nimic în Spania.

— Chiar dacă nu o să ţi se întâmple nimic. Dacă ai să pleci acum, n-ai să te mai întorci. Gândeşte-te cât de mare e lumea, cât de greu este ca două persoane să se întâlnească. Dacă am avut norocul ăsta de două ori, nu o să mai fie o altă ocazie. Doar nu ai venit degeaba în noaptea asta.

— Am venit doar să-mi iau rămas-bun.

— Puteai să nu vii.

— Era în drumul meu.

— Nu-i adevărat. A trebuit să ocoleşti mult. Am văzut pe hartă.

— Trebuie să plec acum.

— Rămâi numai în noaptea asta. Nu îţi cer nimic mai mult.

— Nu mai sunt amanta ta.

— Nu îţi cer să te culci cu mine. Singurul lucru pe care ţi-l cer e să nu pleci în noaptea asta. Tot va trebui să dormi undeva.

— Ce vrei de la mine?

— Vreau să vorbim mai departe. Sunt aici, cu tine, şi nu-mi vine să cred că e adevărat. Mi-am imaginat de atâtea ori că am să te văd din nou şi că vorbeam, şi că vorbeam fără să obosim, fără să tăcem o clipă. Nu am încetat să-mi închipui tot ce aveam să-ţi spun când aveam să te văd din nou, tot ce trebuia să-ţi povestesc. Să gândesc însemna să stau de vorbă cu tine. În clipa în care vedeam ceva sau mi se întâmpla ceva, îţi povesteam. Nici nu ştiu câte scrisori ţi-am scris în gând, în cele trei luni în care am stat în Madrid şi cât am fost în călătorie. Pe vapor, când am ajuns la New York. Erau mulţi oameni care aşteptau la capătul pasarelei şi mi s-a părut o dată sau de două ori că-ţi văd faţa. Ţi-am auzit glasul care mă chema.

A ieşit apoi şi a intrat în casă după câteva minute, aducând

o valiză ce pare prea uşoară pentru călătoria atât de lungă pentru care se pregăteşte. Întârzia prea mult. Ignacio Abel a rămas cu atenţia încordată, temându-se să nu audă sunetul motorului. A auzit doar ploaia măruntă, bătând în geamuri, în burlanele de zinc, în ardezia cornişelor, pe acoperişul de sticlă al serei abandonate din spatele casei. Judith s-a aşezat la volan, privind cum se scurg picăturile de apă pe ştergătorul de parbrize, înceţoşând imaginea pridvorului şi a uşii pe care a lăsat-o întredeschisă când a ieşit. Are mâinile pe volan şi ceafa sprijinită pe spetează, simţind în ea toată oboseala. Ştie intensitatea cu care el aşteaptă înăuntrul casei cufundate în umbre, poate neclintit încă lângă masa din bibliotecă, cu lumânarea gata să se stingă, cu faţa slăbită luminată de scânteierea focului din şemineu. Îl cunoaşte cu exactitatea unei profeţii. Îi vede mâinile lungi pe masă, cu încheieturile osoase ale degetelor proeminente, mâinile care nu au înaintat nicio clipă spre ea, care nu au avut nici măcar o tentativă de a o atinge. Se gândeşte că dacă rămâne acum e mai ales pentru că îi lipseşte puterea de a face faţă la încă două ore de condus pe şosea, ideii de a ajunge la New York la o oră prea târzie şi de a trebui să-şi caute o cameră într-un hotel ieftin. El poate socoteşte că întârzie prea mult, dar tot nu se va clinti din loc, fatalist şi atent, cu spinarea dreaptă lângă masa din bibliotecă, prea slab pentru costumul ai cărui umeri sunt acum prea laţi. O aşteaptă şi nu o aşteaptă. Neliniştea lui din alte vremuri e acum o însingurare cu aer de neglijenţă fizică. Când a văzut-o îndreptându-se spre uşă, în ochii lui era un amestec în doze egale de nelinişte şi resemnare. Atunci se întâmplă ceva. Vestibulul şi mai multe ferestre ale casei se inundă de lumină. Judith se întoarce cu valiza în mână, cântărind puţin, picături calde de ploaie umezindu-i faţa şi părul. Ştie că el a fost atent la paşii care se întorc şi la uşa care se închide. Acum vestibulul e necunoscut şi mult mai mare. Lumina electrică străluceşte pe parchetul ceruit şi pe balustrada scării. Dar coridorul care duce spre bibliotecă a rămas tot în penumbră. Judith împinge uşa auzind fragmente de muzică şi glasuri de la radio. Ignacio Abel stă aşezat dinaintea difuzorului, cu faţa iluminată de strălucirea becurilor. Pe măsură ce răsuceşte butoanele de fildeş se succedă rafale de muzică de dans, anunţuri, un concert romantic pentru pian, buletine de ştiri. O clipă a crezut că a

prins foarte slab un post canadian unde se vorbeşte despre Spania, pronunţaseră cuvântul „Madrid”, intercalat într-un monolog foarte rapid în franceză, Judith lasă valiza pe podea şi se îndreaptă spre el. O priveşte şi, cu o tresărire de neîncredere şi tandreţe, descoperă în ochii ei ceva ce nu era cu o clipă înainte, o strălucire neaşteptată, un indiciu în care o recunoaşte pe Judith din alte timpuri. Deodată i se face teamă că o doreşte atât de mult, că se simte atât de iremediabil atras spre ea, vechiul magnet acţionând asupra lui, chiar dacă acum nu poate sau nu îi este îngăduit să o atingă. A plecat câteva minute şi acum se întoarce ca într-o revenire corectată, nu ca prima dată, când a bătut la uşă şi nu avea în mână valiza, când era luminată doar de lampa de petrol. Acum i se pare că se întoarce din Madrid şi de acum un an, din trecutul nu atât de îndepărtat, în care s-a simţit în mod inexplicabil atins de aripa fericirii, ales de ea.

36

Urcă treptele deliberat, oprindu-se pe fiecare o clipă, lăsându-şi mâna dreaptă să alunece întinsă pe balustrada ce urmează traiectoria emfatică a scării, concepută pentru etalarea rochiilor de seară din alt secol. Înainte să urce a stins marele candelabru din vestibul şi acum mâna îl călăuzeşte cu mai multă precizie decât lumina care răzbate vag dinspre un coridor sau o cameră de la etajul de sus, de unde vine de câteva minute, amplificat de straniile legi acustice ale casei, zgomotul energic al apei de la un robinet care umple o cadă. Este la fel de conştient de felul în care se modifică sunetul pe măsură ce cada se umple de apă, ca de fiecare pas pe care îl face şi de ecoul fiecărei bătăi a inimii înăuntrul pieptului, de răsuflarea care atinge uşor nările şi aerul care nu umple pe deplin plămânii, lăsându-i o senzaţie de început de sufocare, la fel de puternică precum apăsarea şi golul din stomac. Într-o străfulgerare a imaginaţiei o vede pe Judith goală, în spatele uşii poate închise a băii, întinzând o mână ca să încerce temperatura apei. Morţi din vechime par că îl privesc din penumbra portretelor în ulei; morţi solemni, examinându-l dezaprobator, de sus, pe intrus, un hoţ înaintând cu precauţie şi pe care le este cu neputinţă să-l alunge, la fel cum nu pot să dea alarma despre prezenţa lui; cei care erau vii şi urcau, şi coborau chiar pe scările astea acum cincizeci de an sau un veac, şi au vorbit în şoaptă la gura focului şi, şi-au luminat calea cu lumânări sau cu lămpi de petrol sau de gaz şi au tocit cu paşii lor marginile aceloraşi trepte. Au rămas ore întregi într-o asemenea lumină şi, când s-a întors violent curentul electric, ochii lor se dezobişnuiseră. Timpul se dilată în noaptea aceasta, atât de densă de cuvinte, iar ceea ce s-a întâmplat cu puţin înainte are deja calitatea ceţoasă a amintirii. Judith s-a întors cu picături de ploaie strălucindu-i pe faţă şi în păr şi s-a oprit în pragul bibliotecii, fără să recunoască întru totul locul de unde ieşise cu doar câteva minute mai devreme, atât de lungi pentru el. Rafturile până la tavan, pianul cu coadă,

masa lungă, scaunele pliabile strânse unele lângă altele la perete, marele glob pământesc, toate erau decorul neprimitor al unui teatru. A răsucit cheia de porţelan a întrerupătorului şi amândoi s-au aflat din nou în spaţiul modelat de cuvinte şi de cele două prezenţe, în aceeaşi măsură ca de focul şemineului, de flăcările lumânărilor şi de lampa de petrol, încăperea tainică duplicată în geamurile ferestrelor pe reversul rece şi umed al întunericului exterior. I-a cerut să nu închidă radioul acum, că găsise un post ce transmitea pulsaţia îndepărtată a unei muzici de dans, punctată de solourile unui clarinet şi de o voce feminină melodioasă şi ascuţită, întreruptă de aplauze, de crainicul care anunţa numele următorului cântec. Muzica şi vocile de la radio au continuat să sune pe fundalul conversaţiei, chiar dacă ei abia le-au dat atenţie, aşa cum au auzit ploaia doar cu intermitenţe, atunci când tăceau pentru un moment, mai aproape acum unul de celălalt, fără ca prăpastia invizibilă să fie anulată, dar cel puţin fără să se mai privească unul pe celălalt despărţiţi de o graniţă ostilă, cuvintele formându-se precum nişte cristale de gheaţă pe un pământ nelocuit de nimeni, în spaţiul rămas între cei care nu se mai ating. Judith tremura puţin când a intrat în bibliotecă, venind din frig, pânza umedă şi uşoară a cămăşii atingându-i uşor pielea. Alte dăţi, mai demult, în nopţile de primăvară din Madrid, brusc răcoroase sub cerul liber, tremura la fel şi se cuibărea în braţele lui în timp ce se plimbau, la ieşirea dintr-un separeu al unei terase, în umezeala malurilor râului Manzanares, sau el îi punea jacheta pe umeri. Acum o vedea că tremură uşor şi nu făcea nimic, aşezat lângă foc, aproape de radioul pe care ea îi ceruse să-l lase deschis şi căruia nu-i acorda atenţie, îşi ţinea mâinile sprijinite pe pielea tocită a braţelor fotoliului, fără să fie în stare să se îndrepte spre ea, de parcă ar fi pierdut abilitatea de a-şi folosi picioarele, la fel de neputincios ca atunci când a auzit-o ieşind şi s-a gândit că nu avea să se mai întoarcă. Cel puţin Judith nu plecase. A pus nişte lemne pe foc şi s-a aşezat pe podea, cu picioarele încrucişate dezinvolt, privind flăcările în timp ce se îmbrăţişa ca să se încălzească, privindu-l pe el, atât de formal în fotoliu, la fel de grav precum fantoma vreunuia din foştii locuitori ai casei, percepând în ea o schimbare subtilă, asemenea temperaturii aerului sau luminii, dar fără să îndrăznească să spere câtuşi de puţin. Judith şi-a scos pantofii şi

ciorapii umezi. I-ar fi plăcut atât de mult să-i mângâie picioarele până aveau să se încălzească. Călcâiul puternic, pulsul uşor în scobitura gleznei, laba lungă a piciorului cu sinuozitatea albăstrie a venelor, degetele cu unghiile lăcuite. A deschis gura ca să spună ceva, vrând să scurteze liniştea, şi Judith l-a întrerupt. Acum, când se înclina spre el, putea să-i vadă cu fugară desfătare începutul decolteului în penumbră, prin cămaşa întredeschisă. La lumina focului avea aceeaşi strălucire uşor uleioasă şi aurie în păr şi pe pomeţi.

— De ce ne vorbim aşa, de parcă nu ne-am cunoaşte? a întrebat ea, iar el nu a fost în stare să-i susţină privirea, tulburat de dorinţă, de imposibilitatea de a merge spre ea chiar în momentul acela şi de a o săruta pe gură şi de a-i descheia de tot cămaşa, încât sânii ei să-i umple mâinile, ruşinat de o excitaţie care avea să devină vizibilă de îndată ce se va mişca puţin.

Iar Judith va observa, corpul lui mai neruşinat şi mai puţin laş decât el...

— Îţi aud vocea, şi nu mi se pare că e a ta. Iar pe a mea o recunosc încă şi mai puţin. În tot acest timp m-am gândit mult la lucrurile pe care să ţi le spun atunci când aveam să te revăd, dar acum îmi pare rău că ţi-am spus o parte dintre ele. Începem să vorbim şi cuvintele ne trădează. Te gândeşti la ele şi, când le auzi rostindu-le cu glas tare, ajung să însemne altceva. Ceea ce spun cuvintele nu mai are deodată nimic de-a face cu noi. Devin mai aspre şi mai puţin adevărate. Chiar dacă ar rosti adevărul, ar fi mai bine să nu fi fost rostite. Tu ştii cine sunt eu şi eu, cine eşti tu. Vorbim de parcă nu ne-am cunoaşte, dar ce am trăit împreună nu se poate să se fi şters atât de repede, prin urmare puţină minciună trebuie să fi fost în ce ne-am spus.

— Dar tu ai hotărât să te desparţi de mine.

— Nu am hotărât. Am primit lucrurile în faţă. Eram gata să merg să trăiesc cu tine. Singurul lucru de făcut ca să nu mă pierzi era să acţionezi conform sentimentelor pe care ziceai că le ai pentru mine. Dar nu îţi reproşez nimic. Cred că te cunosc bine şi că ştiu să văd lucrurile prin ochii tăi. Îţi aminteşti de poemul lui Salinas? Nu ştiu cât timp mi-a luat să-i descifrez sintaxa: *Că e o altă fiinţă prin care privesc lumea...*

— ... *De când cu ochii ei aceasta mă iubeşte*[119]*...*

— Este prima dată când te aud recitând dintr-un poem.

— Doar versurile astea. Le-am învăţat ascultându-te.

— Te rugam să mi le citeşti ca să fiu sigură de accente. Îţi aminteşti?

— Îmi amintesc tot. Mi-am notat într-o agendă toate dăţile când am fost împreună. Ziua, locul, ora.

— Îţi înţeleg dragostea pentru copiii tăi şi că îţi era greu să te desparţi de ei. Dar în ţara ta, există o lege a divorţului. Oamenii îndrăgostiţi şi siguri de iubirea lor se căsătoresc. Şi, ca să o facă, uneori trebuie mai întâi să divorţeze. Este dureros, dar corect. Ca să câştigi ceva trebuie să pierzi ceva. Răul pe care l-ai fi făcut rămânând poate să fie mai mare decât cel pe care l-ai făcut plecând. Nu vreau să-mi imaginez cine aş fi devenit dacă nu aş fi divorţat, veninul pe care l-aş fi strâns înăuntru. Mai amar decât cel pe care îl aveam deja. Eu nu vreau să cred şi să simt într-un fel, şi să mă port altfel. Îmi plăcea să mă culc cu tine, dar mi-ar fi plăcut şi mai mult dacă după asta aş fi putut să mă plimb liniştită la braţul tău prin Madrid sau să te caut la tine la birou când ieşeam de la facultate. Ţie ţi se părea romantic că ne întâlneam pe ascuns. Spui că nu te interesează prea mult literatura, dar în privinţa asta erai mult mai literar decât mine. Mi-a atras atenţia că, la ceea ce făceam noi, în spaniolă i se spune „a avea o aventură”. Mie nu-mi plăcea să mă ascund. Nu vedeam nicio aventură în a merge la casa aceea de toleranţă sau în cafenelele alea triste şi goale unde mă duceai ca să fii sigur că nu te cunoştea nimeni. Sau poate numai la început, pentru că toate astea erau noi pentru mine şi eram foarte îndrăgostită.

— Erai.

— Mai sunt. Mai mult decât credeam. Mi-am dat seama în noaptea asta. Dacă aş fi ştiut cât de vulnerabilă sunt, nu aş mai fi venit. Vezi doar că nu ascund nimic. Dar o să treacă, până la urmă. Şi o să treacă şi mai mult când o să plec de aici şi n-o să mai am nicio speranţă de a te revedea.

— Aşadar, poţi să crezi şi să simţi într-un fel, şi să te porţi altfel.

— Ceea ce cred şi ceea ce simt e că nu vreau să am o

---

[119] „Que hay otro ser por el que miro el mundo/ porque me está queriendo con sus ojos”, (n. tr.).

aventură cu un bărbat căsătorit, chiar dacă sunt îndrăgostită de el. Dar nici nu vreau să întinez amintirea a ceea ce am trăit. Nu pot să-ţi reproşez nimic. Nu mi-ai făcut nimic ce nu aş fi vrut şi eu. Dacă am fi continuat să fim amanţi încă o vreme, totul ar fi început să se degradeze. Deja începuse, ştiam şi tu, şi eu. Aminteşte-ţi de dimineaţa aceea, de cafeneaua sordidă, când ai venit de la spital şi soţia ta era încă în comă. Nu mai eram demni de ce fuseserăm. Eram ca acele cupluri jalnice pe care le vedeam uneori la alte mese. Bătrâni cu fete tinere. Amanţi care păreau atât de posomorâţi şi de plictisiţi, de parcă ar fi fost căsătoriţi. Ne priveam ca acum puţină vreme, fără să ne cunoaştem, ne făceam reproşuri unul altuia. Era ceva mai murdar decât să ne culcăm în patul de la Madame Mathilde, care-şi pusese numele ăsta şi nici măcar nu se obosea să imite accentul francez. Dacă nu puteam să te am pentru mine, cel mai bun lucru era să plec şi cel puţin să-mi rămână intactă amintirea.

A înţeles cu surprindere, cu un sentiment straniu de uşurare, putând să o privească în ochi din nou, că Judith avea toată dreptatea: că nu mai exista niciun motiv, nicio scuză ca să nu spună adevărul. Crezând că examinau lucid trecutul, ceea ce făceau era să-l restituie, căutând să se adăpostească în el. Ceea ce nu spuneau acum probabil că nu avea să mai fie spus niciodată. Şi, înainte să spună ceva, trebuia să aibă fiecare mare grijă, ca nu cumva cuvintele lor adevărate să însemne ceva ce ei nu voiau sau să capete de la ele puterea unui tăiş răzbunător şi plin de ură. Valiza ei era pe podea, lângă intrarea în bibliotecă. La fel de uşor cum i-a fost să o aducă aici avea să fie mâine să o pună în portbagajul maşinii. Dreaptă, cu o dezinvoltură pe care el nu ar avea-o niciodată dacă s-ar aşeza pe duşumea, Judith îşi îmbrăţişa acum genunchii şi îşi sprijinea pe ei bărbia, picioarele lipite ieşind la iveală din pantalonii largi. Nu a cunoscut pe nimeni care să privească şi să asculte cu atâta atenţie, cu atâta sete de a şti, atât de atentă la cuvinte, dar şi la tăceri şi la gesturile cele mai mărunte, exersând cu aceeaşi intensitate pasională intuiţia şi raţiunea, întrebând, ghicind, examinându-se pe sine însăşi cu o luciditate incoruptibilă precum curiozitatea ei. Dar acum privirea, interogaţia nu îl intimidau. Avantajul de a fi pierdut tot era că nu mai avea nimic

de ascuns. La fel ca înainte, conversaţia nu era făcută doar din cuvinte: privirile erau o parte decisivă din ea, apropierea corpurilor, pura prezenţă fizică, magnetismul ei, metalul vocilor şi întunericul care îi înconjura, mişcarea gurii lui Judith din comisura buzelor, muzica slabă de la radio şi ploaia bătând în geamurile de la ferestre, noaptea care înainta şi care, totuşi, li se părea încremenită, începută cu mult timp înainte şi fără vreun final vizibil, fără ivirea zorilor, care ar fi putut să o anuleze.

I-a povestit că în timpul verii la Madrid dorul de ea a fost mult mai teribil decât cel de copiii lui, că rememora fiecare întâlnire prin însemnările mărunte, încifrate, ca să pară întâlniri de lucru şi străbătea locurile unde fuseseră împreună, umilit ca un câine în căutarea unor urme pierdute, că după toate cele întâmplate şi în ciuda sentimentului de vină, a fost o uşurare pentru el să nu trebuiască să înfrunte expresia permanentă de femeie sacrificată şi ofensată a Adelei, că în dezordinea şi iresponsabilitatea războiului găsise un fel de eliberare cu neputinţă de mărturisit, că, la cei aproape patruzeci şi opt de ani ai lui, se masturba aproape în fiecare noapte în marele pat conjugal cu cearşafurile murdare, amintindu-şi de ea, privindu-i fotografiile şi până şi citindu-i scrisorile, ca să menţină excitarea (ea îl învăţase *to jerk off* în schimbul lor de obscenităţi lingvistice, iar el îi dăduse replica pe măsură). I-a povestit că atunci când miliţienii l-au arestat şi l-au dus în Oraşul Universitar la un zid al Facultăţii de Filozofie, ca să-l împuşte, a trebuit să-l ia pe sus pentru că nu-l mai ţineau picioarele şi că şi-a dat drumul în pantaloni, şi că urina care curgea şiroaie i s-a îmbibat într-un pantof, iar atunci când a plecat auzea clipocitul la fiecare pas, şi că de îndată ce a ajuns acasă s-a dus să facă duş şi că, oricât se săpunea, continua să simtă mirosul dezgustător de urină şi de frică; şi că în timp ce-i percheziţionau servieta plină de planuri şi de rapoarte tehnice şi îl întrebau dacă nu erau hărţi ale frontului care să-l ajute pe inamic să înainteze spre Madrid, el se temea să nu descopere scrisorile şi fotografiile ei şi să i le ia; şi că, deşi se scăpase pe el şi i se vlăguiseră picioarele, nu era îngrozit că era pe punctul să moară, ci simţea o indiferenţă pasivă, o resemnare alterată doar de durerea la gândul că nu o s-o mai vadă pe ea, că nu o să-şi vadă copiii devenind adulţi.

Judith îl privea din profil cu focul pe fundal, cu ochii foarte strălucitori, cu lumina schimbătoare a flăcărilor modelându-i osatura delicată de sub piele, iar el înghiţea în sec şi continua să vorbească; în spatele lui, la radio se auzea muzica de dans venind ca dinspre un salon îndepărtat, foarte mare, aproape gol, interpretarea orchestrei şi filigranele vioaie ale clarinetului urmate de vocea pură şi ascuţită a solistei, aplauzele răzleţe şi entuziasmul excesiv al vorbitorului, recitând titluri de cântece şi nume de mărci comerciale. I-a spus că el avusese convingerea că abaterea sexuală pe care o cunoscuse prima dată la Weimar, la treizeci şi ceva de ani, cu amanta maghiară nu avea să se mai repete; că până atunci şi de atunci încolo nu se văzuse pe sine însuşi ca fiind înzestrat pentru senzualitate. Femeile sulemenite şi livide care i se ofereau sub felinarele alimentate cu gaz pe anumite străzi ale Madridului când era foarte tânăr îl excitaseră şi în acelaşi timp îi stârniseră panica şi o repulsie îndreptată nu atât împotriva lor, cât împotriva lui însuşi, a instinctului de a se simţi atras de ele, şi o pudoare care îl făcea să roşească şi să grăbească pasul dacă îl chemau. Nici nu crezuse că o femeie putea să simtă cu adevărat plăcere cu el, nici măcar nu îi lipsise acest lucru: aproape că nu credea că există această posibilitate. Adela îi cerea să stingă lumina, rămânea nemişcată, poate că gemea uşor în întunecimea grea a dormitorului conjugal; amanta maghiară strângea pleoapele şi se mângâia ritmic singură în timp ce el îşi dădea toată silinţa deasupra ei, la fel de irelevant ca o insectă care polenizează o floare cărnoasă, lipiţi unul de celalalt, şi totuşi fiecare absent, ocupat cu propria lui lubricitate. I-a spus că de când a atins-o prima dată a simţit în ea o vibraţie uşoară şi intensă, despre care nu ştia că poate să existe: a găsit mâna lui Judith, iar ea, în loc să o îndepărteze, i-a strâns-o şi deja era ca şi cum s-ar fi îmbrăţişat (îşi amintesc asta amândoi: în maşină, el conducând pe bulevardul Castellana în sus, cu radioul aprins, cu mâna stângă pe volan, dreapta atingând uşor coapsele lui Judith, farurile luminând şiruri de copaci şi garduri de zăbrele şi faţade de palate); descoperind-o pe ea ajunsese să se descopere treptat pe sine, fiind atins, sărutat, muşcat, explorat, călăuzit de ea. Niciodată nu avusese prieteni, i-a spus, nici conversaţii adevărate cu nimeni, cu atât mai puţin conversaţii pe teme sexuale de care observase că alţi bărbaţi erau amatori: doar întâlnind-o pe ea şi-a dat seama de

viaţa atât de solitară pe care o dusese dintotdeauna, de când era copil şi părinţii lui nu-l lăsau să iasă din adăpostul portalului decât ca să meargă la şcoală, de teamă să nu se piardă în învălmăşeala din cartier, să nu fie lovit de copiii violenţi de prin suburbii, să nu se molipsească de vreo boală. Singurul fiu al unor părinţi prea în vârstă; orfan de tată de la treisprezece ani; la douăzeci şi unu, veghindu-şi mama moartă şi întorcându-se pe jos de la Cimitirul de Est la ghereta portarului acum pustie de pe strada Toledo, durându-l picioarele în ghetele prea strâmte, cu gambeta pe cap şi cu mantia neagră care-i aparţinuseră tatălui; atât de tânăr, cu o figură din alt secol, copleşit de responsabilităţi excesive de care niciodată nu avea să fie scutit; studiile universitare, privaţiunile inumane la care s-a supus pentru a le încheia, moştenirea de la tatăl lui pe terminate; apoi concursul pentru ocuparea unui post, mohoreala vieţii de logodnic, noua povară a responsabilităţii, îngreunată atât de curând de venirea pe lume a copiilor. În mod straniu, acum era prima dată când simţea ceva asemănător sentimentului de uşurare, chiar dacă acesta era inseparabil de senzaţia de pustiire. Nu avea de gând să treacă nimic sub tăcere, i-a spus lui Judith, aşezat în faţa ei, cufundat ca un invalid în fotoliul de piele, cu palmele atingând uşor partea uzată a tapiţeriei. Doar cu ea descoperise şi recăpăta acum ceea ce niciodată nu crezuse că putea să fie atât de desfătător, obişnuinţa de a conversa explicându-se pe sine, confirmând afinităţi imediate, despre care crezuse până atunci că erau senzaţii şi gânduri congenital solitare. Veşnica teamă de a deranja, stângăcia în a găsi cuvintele potrivite şi lipsa curajului de a le rosti, veşnica ispită a tăcerii şi a conformismului, stingherea permanentă de a se simţi ca un musafir în propria casă şi în propria-i viaţă, unica pe care o avea, şi în acelaşi timp niciodată a sa. Pentru că Judith îl asculta, învăţase să-şi exprime gândurile fără ocolişuri, cu glas tare. Când ea a dispărut, la fel de apăsător ca absenţa ei şi ca privarea sexuală a fost marele clopot de linişte căzut din nou peste el, dezobişnuit să mai trăiască astfel, să privească totul din spatele unui perete de cristal de indiferenţă, detaşare şi dezgust. Dar acum îşi pierduse până şi rezerva mai mult sau mai puţin conştientă de a spune lucrurile pe care ei i-ar fi plăcut să le audă, cele care ar face-o să se îndrăgostească. Fără speranţa de a o seduce din nou, aproape convins nu numai de

inutilitatea, ci şi de josnicia morală de a încerca asta, spunea ceea ce gândea, ceea ce era el şi ceea ce de multe ori nu recunoştea nici faţă de sine. I-a spus că remuşcarea de a fi plecat nu era îndeajuns de mare, încât să-i trezească un dor adevărat de Spania. Atâţia ani greutatea responsabilităţii fusese la fel de apăsătoare precum ambiţia, inclusiv tulburea şi nemărturisita vanitate, spunându-i că de toate trei – vanitate, responsabilitate, ambiţie – se simţea în noaptea aceea izbăvit, chiar dacă nu ştia pentru câtă vreme, când vina şi nostalgia vor pune stăpânire pe el, făcându-l să nu mai desluşească amintirile de dorinţe. Nu voia să inspire milă. Nu voia să simuleze că ar fi preferat să se afle acum în Madrid, asistând neputincios la distrugerea oraşului său, la dezastrul unei revoluţii fantasmagorice, care incendia bisericile şi lăsa băncile intacte, la carnavalul defilărilor şi al asasinatelor, la mârşăvia înfăptuită cu sânge-rece şi la eroismul irosit. Nu credea că Salinas, aflat la postul lui confortabil de profesor invitat la Wellesley College, era atât de sfâşiat de suferinţă cum arăta când discuta cu ea, măgulit de fapt de cordialitatea unei femei atât de tinere şi de atrăgătoare, care vorbea spaniolă cu accentul acela atât de limpede, între american şi madrilen, dăruindu-i o admiraţie destinată să acţioneze ca un calmant pentru vanitatea lui de profesor universitar şi literat atât de departe în clipa de faţă de vechea lui strălucire. Bineînţeles, i-a spus, că ar fi preferat să câştige Republica: dar nu era sigur de ce fel de Republică avea să se instaureze în Spania la sfârşitul războiului şi cu atât mai puţin dacă lui i se va permite să se întoarcă în ea sau dacă şi-ar fi dorit acest lucru. Tot ce fusese distrus cu atâta furie trebuia să fie ridicat din nou, să fie plantaţi copacii smulşi din rădăcini de bombe sau tăiaţi ca să se facă din ei lemne de foc, să fie înlocuite conductele plesnite, şinele de tramvai răsucite în aer deasupra munţilor de piatră cubică, să fie reconstruite podurile dinamitate de armatele în retragere, să fie ridicaţi din nou stâlpii cu cabluri telefonice, montaţi mai înainte cu atâta greutate. Dar cine avea să învie morţii, cine avea să le redea braţele şi picioarele celor mutilaţi, să picteze tablouri sau să tipărească din nou cărţile unicat arse pe rug, să înăbuşe ura şi să-i mângâie pe îndoliaţi, să reconstruiască bibliotecile şi bisericile, şi laboratoarele şi locuinţele sociale clădite cu atâta greutate şi care au fost rase de pe faţa pământului într-o singură seară,

într-o singură noapte. Şi cum aveau să guverneze Spania aceiaşi bezmetici, aceiaşi criminali, aceiaşi nesăbuiţi care o târâseră în dezastru, fiecare cu gradul lui de iresponsabilitate şi nebunie, toţi, cu excepţia câtorva, imuni la remuşcare şi la amara înţelepciune a celui care şi-a învăţat lecţia din propria-i greşeală. Ceva îl învăţase meseria lui: până ca o clădire să ajungă la desăvârşire trece foarte mult timp, pentru că, oricât efort s-ar depune, lucrurile cresc cu o încetineală organică; în schimb, e splendid cum distrugerea se întâmplă instantaneu: şuvoiul de benzină şi flacăra care se înalţă devorând totul, împuşcătura care doboară un om vânjos ca un brad. I-a spus că îl uimea cel mai mult să se fi înşelat atât de tare în toate, mai ales în privinţa lucrurilor de care era cel mai sigur, pentru că se încrezuse în soliditatea a tot ceea ce, iată, fusese năruit de la o zi la alta, fără dramatism, aproape fără efort; faptul de a se fi înşelat atât de mult asupra lui însuşi: pentru că se crezuse un pragmatic, asistând cu sarcasm la aberaţiile ideologice ale celor care profeţeau cu totală seriozitate iminenţa dictaturii proletariatului sau a comunismului anarhist, ale celor convinşi că prin abolirea banilor şi prin practicarea nudismului, a amorului liber şi a comunicării în esperanto se va instaura paradisul pe pământ, idolatrii lui Stalin şi ai lui Mussolini, cei care mugeau cu pumnul strâns sau cu mâna întinsă; crezându-se un sceptic, fusese mai naiv decât oricare dintre ei, imaginându-şi că se ocupa doar de ce putea fi calculat şi măsurat, de ce producea un beneficiu modest, dar, în mod indiscutabil, un progres. Numai că în Spania tocmai acest progres era dezminţit: nu abolirea proprietăţii şi a banului, după cât se pare instaurată cu succes în câteva sate din Aragón, nu marele teatru sovietic, cu afişe uriaşe cu Lenin şi Stalin, expuse pe străzi, şi nici batalioanele proletare, defilând cu o disciplină arogantă şi unanimă. Progresul tangibil, dezvoltarea metodică şi gradată a invenţiilor tehnice, tot ceea ce lui îi păruse pământesc şi indiscutabil, ferit de aberaţiile lingvistice ale fanaticilor politici, ceea ce discutase de atâtea ori cu Negrín, alimentaţia sănătoasă, laptele primit zilnic la şcoală pentru a întări oasele copiilor din familiile sărace, locuinţele spaţioase şi aerisite, educaţia igienică pentru ca femeile să nu fie veşnic împovărate cu naşterea de prunci. Niciun alt vis nu se dovedise mai nesăbuit; bunul-simţ era cea mai discreditată dintre utopii. Dar

cum să nu fi crezut în progres, în faptul că prezentul şi viitorul erau un ţinut luminos, căruia să-ţi doreşti să-i aparţii, spre deosebire de triştii locuitori ai trecutului, încorsetaţi în acel regat decrepit, cunoscut de el prea bine pentru că acolo îşi petrecuse prima parte a vieţii. Tu nu ştii lucrurile pe care mi le amintesc eu, i-a spus: Madridul secolului trecut, cu femei purtând şaluri negre şi bărbaţi cu bărbi şi mustăţi mari, gambete şi pelerine cu care iarna îşi acopereau gura; cu tramvaie trase de măgari şi căruţe cu roţi scârţâitoare de lemn, urcând cu încetinitorul panta străzii Toledo, venind de pe drumurile prăfuite. Progresul nu fusese o iluzie optică creată de minţi înfierbântate de aburi logoreici: el asistase la irumperea tramvaielor electrice şi a automobilelor, a telefoanelor şi a sălilor rudimentare de cinema, a tuturor acestor lucruri care pe părinţii lui îi buimăceau sau îi îngrozeau, fiind de fapt locuitori ai ţinutului sumbru al trecutului, mai ales mama lui, care mai trăise câţiva ani după tată şi care, la sfârşitul vieţii, nu se încumeta să traverseze strada de teama tramvaielor şi a automobilelor, care se speria de câte ori suna telefonul instalat în ghereta portarului, care nu se aventura mai departe de Plaza Mayor, temându-se de tot, până şi de scânteierile ameţitoare ale firmelor luminoase, care niciodată nu s-a urcat în automobil şi nici nu a luat vreodată ascensorul. Progresul apăruse cu inevitabilitatea curentului năvalnic al unui râu. Clădirile erau mai înalte şi, mulţumită curentului electric, noaptea, oraşul nu mai era cufundat în beznă. Progresul devenise şi mai neîndoielnic pentru că el îl văzuse cu propriii ochi în timpul călătoriilor în Europa. Ceea ce exista deja la Paris sau la Berlin nu avea să întârzie să apară şi la Madrid. Respinsese fervoarea politică şi vizionară a unora dintre profesorii săi de la Weimar, dar nu luminoasa realitate arhitectonică şi formele învăţate de la ei. Cele mai mari posibilităţi ale inteligenţei umane izbucneau cu seninătate pe macheta austeră a unei case sau în vreunul din acele obiecte banale ale căror legi interioare erau revelate de profesorul Rossman, sau în desenele aparent şterse ca nişte vise, şi totuşi precise ca nişte tipografii schiţate în timpul cursurilor lui Paul Klee. Copiii mei ar fi trebuit să aibă o viaţă mai bună decât a mea, tot aşa cum a mea a fost mai bună decât a părinţilor mei, i-a spus. Republica nu fusese instaurată prin vreo conspiraţie, ci datorită impulsului natural al lucrurilor, în virtutea

căruia monarhia era un anacronism decrepit ca filmele mute sau ca şaretele căruţaşilor de pe strada Cava Baja, împrăştiate care încotro la apariţia implacabilă a camioanelor şi a autobuzelor de călători. Acum însă, la căderea serii, Madridul era mai întunecat şi mai periculos, şi mai pustiu ca un codru în Evul Mediu, iar fiinţele umane se purtau ca nişte şacali, ca nişte hoarde primitive înarmate nu cu pari sau cu topoare ori cu pietre, ci cu puşti. I-a povestit despre senzaţia de a ieşi de la metrou la suprafaţă pe bulevardul Gran Vía după un bombardament şi de a se simţi pierdut, ca într-un defileu în beznă, călcând peste geamuri sparte, împiedicându-se printre dărâmături, văzând umbre speriate în pragurile uşilor; despre uimirea de a întâlni persoane cunoscute şi normale prefăcute deodată în jivine hăituite sau în vânători şi călăi. Se înşelase în toate, dar mai cu seamă în privinţa lui însuşi, a locului său în timp. Trăise mereu cu gândul că aparţinea prezentului şi viitorului, iar acum începea să înţeleagă că se simţea aşa de nelalocul lui tocmai pentru că ţara lui era trecutul.

A înghiţit din nou în sec şi şi-a amintit de ceva, privind fix în ochii foarte deschişi ai lui Judith, în care se răsfrângea strălucirea focului: i-a spus că în cartierul Salamanca, în faţa parcului Retiro, era o biserică prin faţa căreia trecea în fiecare dimineaţă; la uşa ei cânta la vioară un orb însoţit de câinele lui, reproducând chinuit mereu aceleaşi *Ave María* de Schubert şi de Gounod, *Imnul Sfintei Inimi a lui Iisus,* având la picioare o căciulă unde femeile bigote îi aruncau obolul, păzit de câine, care dădea din coadă când auzea monedele; când, în loc de vreo evlavioasă, îşi dădea seama după cadenţa tocurilor că se apropiau fete tinere, cânta piese moderne; într-o zi, la sfârşit de iulie, biserica a fost incendiată şi numai zidurile au mai rămas din ea; orbul dispăruse şi el crezuse că nu avea să-l mai vadă niciodată, dar într-o dimineaţă, înainte să ajungă la ruinele bisericii, a auzit scârţâitul pios al viorii; orbul cânta aceleaşi melodii religioase, iar câinele stătea la picioarele lui, păzind mai departe căciula în care cu greu putea să mai cadă de-acum vreo monedă; orbul venea însă în fiecare dimineaţă în faţa bisericii în ruine, de parcă nu ar fi aflat despre distrugerea ei sau nu i-ar fi păsat; acum, uneori, printre *Ave María* mai cânta şi *Internaţionala*, cu acelaşi amestec de sunete mieroase şi

dezacordate, *Imnul lui Riego* sau *Pe baricade*; într-o zi, în timp ce mergea pe aceeaşi stradă, apropiindu-se de orb pe trotuarul opus bisericii, un automobil care trecea în mare viteză i-a luat-o înainte: o maşină veche de lux, cu partea din faţă unde stă şoferul descoperită, cu o sclipire argintie pe spiţele roţilor, cu capete şi puşti ieşind pe ferestre; a încercat să-şi continue drumul cu naturaleţe, încercând să-şi păstreze calmul chiar şi atunci când maşina a intrat în marşarier cu zgomot, pneurile scrâşnind pe pietrele caldarâmului, cu motorul forţat de un şofer fără experienţă; ţeava unei puşti s-a îndreptat spre locul unde era orbul; s-a auzit o rafală de împuşcături şi de hohote de râs, iar câinele a sărit în aer, transformat într-o cârpă însângerată; cu vioara într-o mână şi arcuşul în alta, orbul tremura fără să înţeleagă nimic; a îngenuncheat pe dibuite şi a pipăit cu degetele balta de sânge, în timp ce automobilul vira cu violenţă cinematografică la capătul străzii. Dar nu-ţi povestesc toate astea ca să te descurajez, i-a spus. Tu faci ceea ce trebuie să faci. Îţi povestesc ca să-ţi faci o idee despre cum stau lucrurile. Pentru că era adevărat că acum nu voia să o convingă să renunţe; ceea ce îl excita cel mai mult la Judith în acest moment era ceea ce văzuse strălucind în ea şi îl deconcertase şi chiar speriase uneori când începuse să o cunoască, imaginea unei femei intens dezirabile, înzestrată totodată cu o capacitate suverană de acţiune şi cu o inteligenţă ascuţită şi ironică, specifică mai degrabă unui bărbat: precum femeile singure pe care le vedea traversând bulevardele sau aşezate la cafenele în Berlin, cu fuste scurte şi tocuri înalte, râzând în hohote, fumând ţigări, scoţând câte un fir de fum printre buzele date cu ruj. Dârzenia care îl desparte de el îl face să fie şi mai îndrăgostit. Dacă ar fi venit ca să rămână cu el, poate nu ar fi iubit-o atât. Acum vorbeşte Judith şi pentru prima dată o vede zâmbind, cu surâsul instinctiv stârnit de o amintire, format uşor pe buze, când cel care zâmbeşte nu ştie că o face.

— I-am vorbit mamei despre tine, la spital, cu câteva zile înainte să-şi piardă cunoştinţa. Uneori, durerea nu era atât de mare şi atunci avea nevoie de mai puţină morfină şi rămânea câteva ore foarte lucidă. Ea era sigură că în Madrid cunoscusem pe cineva. Ştia pentru că primea mai puţine scrisori. Pe mama nu aveai cum s-o păcăleşti. M-a întrebat ceva şi, fără să-mi dau

seama, am început să-i vorbesc despre tine. Am crezut că, dacă va afla, se va supăra pe mine. Nu-l plăcuse deloc pe fostul meu soţ. Îşi dăduse seama că mă încăpăţânasem şi mai mult să mă căsătoresc cu el, tocmai pentru că ea, fraţii mei şi tatăl meu erau împotrivă. O speria să vadă că mă îndreptam spre dezastru şi că ea nu putea să facă nimic ca să mă împiedice şi, de fapt, îi era teamă ca în timp ce mă aflam în Europa să nu comit altă greşeală. Mama credea că nimeni nu învaţă din propria-i experienţă. Că nimeni, după ce s-a fript cu ciorbă, nu suflă şi-n iaurt... I-ar fi plăcut acest proverb care nu are echivalent în engleză. Aşa că atunci când a văzut că eu îi scriam mai puţin şi că scrisorile mele aveau alt ton, a înţeles de îndată că se întâmpla ceva. Mi-a spus că scrisorile mele deveniseră ca nişte ghiduri turistice. Însă de data asta nu mai voia să întrebe, nu voia să arate că-şi făcea griji pentru mine, pentru că se temea că, dacă voi simţi orice fel de cenzură, o să fiu şi mai nesocotită. I-am vorbit despre tine şi a început să-mi pună întrebări. I-am dus chiar şi o fotografie de-a ta. I-o arătam şi ea nu mă credea în stare să fac asta. De parcă tocmai m-aş fi logodit, de parcă mi-ai fi cumpărat un inel. Şi-a pus ochelarii ca să te vadă mai bine şi mi-a zis: *I'm glad to tell you this one is far more handsome than your former husband*[120]. I-ai părut un adevărat cavaler. Privea fotografia cu ochelarii pentru citit şi nu avea destulă putere să o ţină în mâini. *He looks like a true gentleman to me*[121], mi-a spus, iar eu m-am simţit mândră, m-am supărat pe mine însămi şi am roşit când şi-a dat ochelarii la o parte şi m-a privit ca să mă întrebe ce ştiam că avea să mă întrebe, ceea ce ea ghicise din prima clipă când a văzut fotografia sau cu mult înainte, când scrisorile mele se lăsau aşteptate. *Is he married by any chance?*[122] Dar, în loc să mă certe sau să devină brusc serioasă când i-am răspuns că da, a dat din cap şi a început să râdă, dar nu putea, în loc să râdă se pornea să tuşească şi se îneca, aşa de firavă în cămaşa ei de noapte, ca o pasăre, numai piele şi os, şi mâinile care fuseseră cândva aşa de frumoase şi de care fusese atât de mândră erau acum uscăţive precum cele ale unui cadavru. Care e cuvântul potrivit în limba ta? Ca nişte

---

[120] „Mă bucur să-ţi spun că e de departe mult mai frumos decât fostul tău soţ" – în lb. engl., în orig. (n. tr.).

[121] „Arată ca un adevărat gentleman" – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

[122] „E cumva căsătorit?" – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

cârcei de vie. Dar se vedea cât se poate de limpede că îi plăceai. *A good man is hard to find*[123], mi-a zis, iar eu eram uimită că nu se supărase pe mine. *A good man is hard to find but it can get even harder once you have found him*[124]. M-a întrebat unde erai, dacă aveai de gând să vii şi tu în America, dacă eu mă gândeam să mă întorc în Spania în ciuda a ceea ce se spunea în ziare şi la radio că se întâmpla. Eu mă temusem atât să nu-ţi descopere existenţa, şi acum ei îi părea rău numai pentru că nu avea cum să te cunoască. Plecam din spital şi mă întorceam a doua zi şi o găseam pe jumătate adormită, iar ea deschidea ochii să mă întrebe de tine, cu obişnuita ei ironie. *Any news from the darkly handsome Spanish gentleman?*[125] Atâta teamă şi remuşcare pentru nimic!

Avea gura uscată de atâta vorbit, s-a dus în bucătărie să caute un pahar de apă şi să lase tava cu resturile cinei lui Judith. Când s-a întors în bibliotecă nu a găsit-o. Pantofii şi ciorapii se aflau în acelaşi loc, lângă foc, dar valiza lăsată când intrase a doua oară lângă uşa întredeschisă nu se mai afla acolo. Din lumânare rămăsese pe masă o bucată micuţă, cea mai mare parte din ceară scurgându-se pe piciorul sfeşnicului. Flacăra dinăuntrul lămpii de gaz era o palidă limbă albastră. Muzica încă se mai auzea la radio, dar acum mai de departe, cu un semnal mai slab, presărată cu ţiuituri de interferenţe. Dacă se afla la etajul de sus, fără îndoială că Judith umbla desculţă şi nu putea să-i audă paşii. Când a închis aparatul de radio, a auzit vântul foşnind printre ramuri ca o maree nocturnă şi puţin după aceea şuvoiul de apă curgând din robinet într-o cadă. Începutul nopţii i se părea atât de îndepărtat în trecut precum posibilitatea sfârşitului ei. Bătăile inimii zvâcnindu-i în piept şi în stomac îl purtau cu mai multă vigoare decât propriii paşi. Acum a ajuns la etajul de sus şi, cum nu mai aude curgerea apei, nu poate să se orienteze decât după o rază de lumină întrezărită sub o uşă, în capătul coridorului unde se află camera lui. Mâna dreaptă tremură puţin în timp ce pipăie pereţii. Buricele degetelor sunt

[123] „Un bărbat bun e greu de găsit” – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

[124] „Un bărbat bun e greu de găsit, dar poate fi şi mai greu după ce l-ai găsit” – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

[125] „Vreo veste de la frumosul cavaler întunecat din Spania? ” — în lb. engl. în orig. (n. tr.).

reci. Înghite un exces de salivă şi o clipă mai târziu gura îi e din nou uscată, iar limba aproape la fel de aspră ca buzele. De fiecare dată când împinge o uşă îi e teamă să nu o găsească închisă. Intră în dormitorul de unde venea lumina şi vede valiza lui Judith deschisă pe podea, lângă noptiera pe care se află o veioză aprinsă, sub o corolă de sticlă albăstruie. Din baie aude sunetul unui corp mişcându-se în apă. Dacă o împinge, poate o va găsi închisă. Va încerca să răsucească mânerul de porţelan, şi nu o să se mişte. Uşa era doar trasă, fără să fie încuiată şi, de îndată ce a împins-o, a venit dinspre ea un abur cald. Cu părul umed şi dat pe spate, fruntea lui Judith este mai mare şi alterează puţin forma feţei. Vede forma clară a corpului scufundat în apă şi spuma, dar nu îndrăzneşte să coboare privirea. Vede umerii ieşind, genunchii lucioşi şi lipiţi unul de altul. Pantalonii, cămaşa, sutienul, lenjeria intimă se află pe gresia umedă. Pe oglinda acoperită de abur, Ignacio Abel vede cu coada ochiului umbra propriei feţe. „Întinde-mi prosopul”, spune Judith, iar el se uită în jur şi nu înţelege. „E în spatele tău, agăţat de cuierul din uşă.”

I-a spus că avea mare nevoie de o baie. Că era transpirată, că adunase în muşchi toată oboseala călătoriei. L-a rugat să o aştepte. A ieşit din baie fără să închidă uşa de tot, iar acum stă aşezat pe pat, cu spatele la fereastra dincolo de care oscilează umbrele copacilor şi se vede trecând foarte departe şirul drept de lumini ale unui tren, pe care îl aude, dar fără să se întoarcă. Ascultă cum se scufundă toată în apă şi cum iese din nou, cu spuma scurgându-se poate în afara căzii, cu ochii închişi, cu tot trupul şiroind de apă şi strălucitor când s-a ridicat în picioare, căutând prosopul pe dibuite. Apoi aproape o tăcere, atingerea ţesăturii dense de pielea înroşită. Vede ceea ce aude, cu ochii ţintă spre uşa de la baie, unde dintr-o clipă în alta va apărea Judith. Nu şi-a dat încă jos sacoul şi cravata. Ar putea să stea aşezat pe patul unei camere de hotel, abia ajuns dintr-o călătorie, încă buimac, ţeapăn, obişnuindu-se cu acest loc de singurătate şi trecere. Dintr-un radiator de fier, cu picioare forjate vine o căldură toridă, dar frigul pe care înainte îl simţea în buricele degetelor i-a cuprins acum mâinile în întregime. Aproape că dârdâie. Dacă ar încerca să se ridice, l-ar apuca ameţeala, îi e teamă să nu leşine, să nu se trezească. Excitaţia

are ceva dintr-o durere fizică exacerbată, de panică crudă. Oricât de adânc ar vrea să răsufle, aerul nu ajunge la plămâni. Se aude ceva ciocnindu-se de sticla etajerei, de dalele pardoselii din baie. Judith s-a pieptănat şi apoi s-a spălat pe dinţi. Un robinet se închide brusc. Dar el nu aude uşa deschizându-se. Când ridică ochii, Judith se află în faţa lui, cu umerii goi, cu prosopul înnodat la subsuoară. *Long time no see*[126]: de când nu a mai auzit-o rostind expresia asta dedicată lui cu ironie şi tandreţe ori de câte ori rămâneau goi unul în faţa celuilalt. Dă să se ridice cu stângăcie, dar ea îi face semn să nu, cu un alt gest de-al ei întors din trecut. Îngenunchează în faţa lui şi începe să-i deznoade şireturile de la pantofi. E greu, pentru că şireturile se destramă de atâta purtare şi nodurile sunt strânse, iar ea are unghiile scurte. Îi scoate un pantof şi când îl lasă să cadă, acesta face un salt scurt pe duşumeaua camerei. El îi vede la lumina lămpii umerii solizi şi puţin pistruiaţi, faţa înclinată, claviculele, sânii strânşi sub prosop. Îi scoate celălalt pantof lăsându-l şi pe acesta să cadă, apoi ciorapii. Îi mângâie talpa mare şi greoaie a unui picior şi atunci prosopul se desprinde. Trupul apare zvelt şi carnal şi ea nu încearcă să şi-l acopere. Întoarce faţa în sus, căutându-i ochii şi ţinându-i piciorul cu ambele mâini, i-l sprijină de piept, talpa lată şi aspră. La fel de mult ca atingerea primitoare a cărnii îl înduioşează calitatea retrăirii. Se ridică în capul oaselor şi cum el a deschis gura ca să respire mai bine sau ca să spună ceva, ea i-o pecetluieşte cu degetul arătător. Am vorbit destul. Totul e la fel ca alte dăţi, şi totuşi cu mult mai bine decât în amintiri. Vrea să înceapă să-şi scoată hainele, dar ea nu îl lasă. Ar putea să se fi întors de curând de la birou din Oraşul Universitar, nerăbdător, încă în sacou şi cu cravata la gât, cu mirosul oboselii şi al excitării în membre, cu pantofii plini de praf de pe şantier. Ca şi atunci, ea îl provoacă şi, în acelaşi timp, îi domoleşte graba. *There is time, plenty of it. We're not in a hurry*, *not anymore.*[127] Îşi aminteşte cu voce tare: *Time on our hands.* Mâinile îi răvăşesc părul, îi lărgesc nodul cravatei, o smulg, desfac nasturii de la cămaşă, coboară spre centură. Un tren trece cu un vuiet îndelung şi îndepărtat, iar el se întreabă ca într-o nebuloasă de când s-a

[126] „Nu ne-am mai văzut de mult" – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

[127] „E timp din belşug. Acum nu ne mai grăbeşte nimeni" – în lb. engl. în orig. (n. tr.).

întors în casă de la cina academică, acum pierdută în timp, cât a trecut de la beţia uşoară şi de la ameţeala din maşina lui Stevens şi de la ploaia ropotind pe capotă şi pe parbriz, de când a auzit bătăile în uşă şi s-a îndreptat spre ea, ridicând lampa de petrol în mână şi gândindu-se că era cu totul nesăbuită speranţa de a o vedea pe Judith când va deschide. Timpul în mâinile noastre: pe ale lui le umplu sânii care încă păstrează căldura umedă a băii, iar ale lui Judith îi mângâie faţa recunoscându-i-o parcă şi îi ating vârfurile aspre ale bărbii. Dar acum nu îi mai e teamă şi nici nu-l mai cuprinde ameţeala, şi nu îşi mai simte mâinile reci. Bătăile inimii sunt la fel de puternice, dar nu grăbite. Ea le va fi simţind când îşi va fi coborât gura, sărutându-i pieptul, muşcându-l cu buzele, apăsând uşor cu dinţii. Judith desface patul pe partea cealaltă şi se aşază în el, prosopul cade pe podea, învălmăşit cu hainele şi pantofii lui, şi rămâne nemişcată, dreaptă, acoperindu-se până la bărbie. I s-a făcut frig când a intrat în cearşafuri. Se întinde pe o parte lângă ea, fără să poată trece cu totul peste ruşinea propriei goliciuni şi, cu o clipă înainte să o îmbrăţişeze, nu poate să-şi amintească şi nici să prezică senzaţia prelungă şi dulce a corpului ei, revelată simultan, de la gustul gurii până la suavitatea pântecelui şi a şoldurilor, şi a genunchilor, şi a călcâielor, şi a vârfurilor picioarelor, de la duritatea catifelată a unui sfârc până la părul rar şi puţin aspru al pubisului, aspru, mai ales în contrast cu pielea ei. Ridică cearşaful ca să o vadă la lumina veiozei. Judith are genunchii şi picioarele reci, ochii închişi, gura deschisă şi savuroasă, cu gustul intact la fel de mult ea însăşi precum privirea şi vocea ei. O ia cu sfială încă în braţe, iar după câteva minute a încetat să tremure, fără însă să se desprindă de el, încolăcindu-i-se de picioare. Când degetele îi coboară spre pântece, ea strânge coapsele şi îi prinde încheietura mâinii. Nu e nicio grabă, îi spune aproape de ureche, am tot corpul ca să mă mângâi.

37

În întuneric, vocea lui Judith i-a rostit numele atât de aproape de ureche, încât a simţit atingerea răsuflării şi a buzelor. Dar era pe jumătate adormit şi nu a înţeles prea bine ce îi spunea vocea: cele trei silabe ale unei declaraţii de dragoste în spaniolă sau în engleză sau doar cele ale numelui său, rostite precum cheia unei taine, cu inflexiunile unui accent care face vocalele să sune uşor diferit, mai puţin clare decât în spaniolă, cu o scurtă pauză între ele, fiecare cerând o poziţie diferită a limbii şi a buzelor. O clipă vocea asta, chemare şi mângâiere deopotrivă, a fost singurul lucru ce exista în întuneric, fără ca el să ştie dacă era în stare de trezie sau de somn, de o parte sau de alta a deşteptării, nici când, nici unde. În jurul lui, noaptea e o întindere obscură fără ţărmuri, nici repere vizuale sau sonore, doar vocea şoptind la ureche, rostind numele sau fraza cu cele trei silabe accentuate la fel în spaniolă sau în engleză. Poate că tocmai adormise şi visase cu aceeaşi dulceaţă exact ce i se întâmpla; conştiinţa şi senzaţiile lui – oboseala desfătătoare, corpul ei prelung şi gol, lipit strâns de al lui, umed în anumite locuri – sunt o parte la fel de imponderabilă în întuneric precum sunetul vocii, formându-se şi dizolvându-se în acesta, ondulaţii lente ale aerului, eliberate de volum, de aceeaşi natură ca freamătul ploii şi al vântului în pădure sau ca şuierăturile apropiate ale unei cucuvele. Hainele pe jos, valizele deschise, portofelul păstrat într-un buzunar al pardesiului, caietul de desen, foile cu schiţe lăsate pe masă, în faţa ferestrei, paşaportul cu fotografia unui bărbat necunoscut de-acum şi pentru sine însuşi, notele de plată de la restaurante, facturile hotelurilor cu date, ştampile şi coloane de numere scrise de mână, cartea poştală pentru copiii lui, pe care a uitat să o pună într-o cutie din gara Pennsylvania, pentru că i s-a părut că e în întârziere şi nu avea să mai prindă trenul şi de care tot nu-şi mai aminteşte, chiar dacă o s-o găsească mâine cu uimire, când o să pipăie buzunarele jachetei în căutarea unui creion: s-a desprins

de tot, în această suspendare a timpului ce nu va dura mai mult de câteva minute, absolvit de trecut, ca şi de viitor, ca un înotător plutind cu faţa în sus pe suprafaţa unui lac, în străfundurile unei nopţi fără lumini, cu Judith în braţe, care l-a chemat pe nume, ca să ştie dacă a adormit sau e treaz, sau doar ca o confirmare a prezenţei, a lui şi a ei, numele care este o invocare şi o recunoaştere, o mreajă fermecată, aer ieşind printre buze şi plutind, şi risipindu-se în întunecimea din jur, cele două nume, scrise de mână pe un plic, Ignacio Abel, Judith Biely, dactilografiate pe spaţiul lăsat liber, deasupra liniei punctate a unui document oficial, pe o copie făcută cu hârtie indigo, literele ştergându-se uşor cu trecerea anilor, pe măsură ce noaptea aceasta de sfârşit de octombrie din anul 1936 rămâne într-un trecut din ce în ce mai îndepărtat. Dar noaptea s-a lăsat de multe ceasuri – în seara aceea, lumina tot scădea şi el continua să deseneze lângă marea groapă inundată de mărăciniş şi de frunze veştede, în ai cărei pereţi erau vizibile striurile verticale ale dinţilor excavatorului – şi chiar dacă are ochii larg deschişi, nu observă niciun semn al apropierii ostile a zorilor, iar ceea ce i s-a întâmplat şi i se întâmplă în această noapte are o calitate simultană de amintire şi de vis. Buzele lui Judith, care tocmai s-au arcuit ca să-i rostească numele, îi ating uşor obrazul şi gâtul, şi mâna, care i-o strânsese pe a lui, acum îl conduce în josul pântecelui, atingând urme de umezeală răcită, şi o ţine acolo, şi o strânge puţin chiar când întredeschide coapsele, arătătorul ei pe degetul lui mijlociu, buricul degetului acum umezit şi adâncindu-se cu multă grijă, cu aceeaşi precauţie cu care mâna ei caută în el, recunoaşte, aproape strivind, cerând din nou, revigorându-l în ciuda epuizării cu o intensitate apropiată de durerea fizică şi de leşin; din nou lipiţi unul de altul şi extatici, Judith atât de deschisă şi îmbrăţişându-l cu picioarele şi înfigându-i călcâiele în spinare, de parcă ar fi gata să se dezarticuleze ca să-l primească mai adânc, astupându-i cu o mână gura care geme deasupra feţei, şoptindu-i la ureche dulci cuvinte obscene în spaniolă şi în engleză, pe care le-au învăţat unul de la altul şi abia acum le rostesc din nou unul la urechea celuilalt, Judith accelerând timpul şi dilatându-l până la o extremă lentoare, în timp ce mandibulele ei scot acel sunet insolit deschizându-se când trage aer în piept ca nişte bătăi seci, corpul încordat şi elastic strălucind de sudoare în întuneric, în

timp ce umbra lui creşte deasupra ei ca o cocoaşă mare, respiraţia violentă în nări, ca suflarea din urmă a unui animal răpus, prăbuşindu-se lângă ea, nu deodată, ci prăvălindu-se încet, extenuat, sărutându-i pleoapele, tâmplele, pometii, buzele.

O să adoarmă şi, când o să se trezească, simţind că se ridică dintr-un somn adânc – şi cu un scurt fior de frig şi panică –, deja o să se lumineze uşor de ziuă şi Judith nu o să mai fie lângă el, în pat. O să vrea să ştie ora, dar azi-noapte, pe când îl dezbrăca, Judith i-a scos şi ceasul de la mână, iar acum trebuie să fie pe undeva, printre haine, pe duşumea, probabil oprit. O să simtă durerea în oase, muşchii fără vlagă, mirosul răcit şi intens al trupurilor plutind încă în aer, în cearşafuri. I-e teamă ca Judith să nu fi plecat în timp ce el dormea şi îşi încordează zadarnic auzul, liniştea din casă sporindu-i neliniştea, ploaia la fel de asiduă la trezire ca atunci când se filtra prin vis sau o auzeau pe fundal azi-noapte, în timp ce conversau, ploaia americană abundentă şi nesfârşită, care alimentează întinderea maritimă a acestor fluvii şi care face să crească aceste păduri cu copaci ca nişte catedrale. Din cauza acestor prime raze cenuşii întrecernute prin ceaţa ce pluteşte pe deasupra coroanelor, noaptea care încă mai dăinuie prin colţurile încăperii va fi de fapt noaptea dinainte. Se va ridica din pat şi se va îndrepta spre fereastră, temându-se că nu va mai vedea maşina lui Judith în faţa casei. Pe geamul aburit de temperatura dinăuntru, câteva picături singuratice trasează cărări sinuoase. Dar se va încredinţa că maşina se află în continuare acolo, neagră şi compactă, sclipind sub ploaie. Atunci, pe când stă încă în picioare, gol lângă fereastră, atingând geamul rece, mai opac sub aburul răsuflării sale, va răzbate din bucătărie până la el ca o confirmare a faptului că Judith nu plecase încă, un clinchet de farfurii şi ceşti şi un miros de cafea şi de pâine proaspăt prăjită. Să-şi petreacă dimineaţa lângă Judith şi să împartă micul dejun cu ea sunt daruri ce i-au fost îngăduite de prea puţine ori, o extindere domestică a iubirii gustată doar în acele patru zile în casa de pe malul mării, începute ca un climax, care aveau să fie de fapt un epilog, ajunul angoasant al întoarcerii la Madrid, al arşiţei şi al furiei începutului verii, al descoperirii sertarului deschis cu fotografii şi scrisori aruncate pe jos în cabinet, al

zbârnâiturilor răzbunătoare ale telefonului. Înainte să se îmbrace şi să coboare în bucătărie, se va spăla pe faţă în faţa oglinzii, în baia unde Judith a făcut duş în dimineaţa asta fără ca el să se trezească, atât de adânc dormise. Ar trebui să se bărbierească: azi-noapte ea îşi trecea mâinile pe faţa lui aspră şi îi spunea să aibă grijă să nu o zgârie. Dar se va pieptăna doar cu degetele şi va coborî fără să se oprească, încă nesigur că o va întâlni, iar atunci când o va vedea în bucătărie Judith se va întoarce spre el surâzătoare şi va fi îmbrăcată deja de drum, cu o expresie odihnită şi senină şi un aer de energie intactă, chiar dacă nu va fi dormit deloc. Îşi va aminti să respecte condiţia pe care ea i-a pus-o azi-noapte ca să rămână: să nu îi ceară să nu plece. A văzut între timp valiza pregătită în vestibul. Se va gândi, în timp ce Judith aşază farfuriile pentru micul dejun şi ceştile de cafea şi împarte pâinea şi omleta, că a avut nevoie de fiecare din zilele de când a cunoscut-o, şi de tot timpul despărţirii, şi de teama de a nu o mai vedea niciodată, şi de certitudinea că acum este gata de plecare, fără ca el să poată face nimic ca să aprecieze cu adevărat acest moment în toată simplitatea lui. Totul va fi fost o ucenicie meticuloasă, care a început pentru el nu atunci când Moreno Villa le-a făcut cunoştinţă în Căminul Studenţesc, cu aproape un an în urmă, ci puţin mai înainte, în ziua când a văzut-o cu spatele aşezată la pian şi apoi s-a întors pe jumătate spre el, arătându-i o clipă profilul: stângăcia urgenţei sexuale, viclenia sordidă de a simula şi de a minţi, şi de a inventa pretexte pentru a fi cu ea, şi de a continua să le inventeze când de-acum era foarte probabil că nu va mai fi crezut, dorul insuportabil, senzaţia de pierdere totală, zilele de umilire şi ruşine, bancnotele strecurate în mâna rapace a lui Madame Mathilde, sentimentul dezolării din New York. Cu aceeaşi răbdare cu care repeta pentru el cuvinte intime şi nuanţe în engleză, Judith îi arătase cum trebuia să o sărute pe gură sau cum să o atingă, conducându-i mâna, apăsându-i degetele, strângându-i încheieturile, arătându-i precizia necesară a fiecărei mângâieri, ritmurile dorinţei. Dar îl învăţase şi să converseze cu pasiune şi să se uite cu luare-aminte la lucrurile din jur, cu acea intenţie estetică premeditată şi totodată intuitivă, pe care ea o manifesta atât în felul ei de a se îmbrăca, de a alege nişte pantofi, o pălărie, o floare pentru o rochie, în felul de a aşeza acum masa pentru micul dejun,

farfuriile şi ceştile simetrice, cuţitul, furculiţa, linguriţa de cafea, borcanele de marmeladă căutate prin cămări. Mereu rapidă, şi în acelaşi timp meticuloasă. Fără grabă, îşi amintea de zilele ei în Madrid, de pasiunea ei pentru expresiile spaniole, fără oprelişte, grăbindu-se „încet”. Gata de despărţire, fără să ştie dacă aveau să se mai întâlnească, nu se vor simţi ispitiţi să-şi spună lucruri definitive, să-şi arate durerea care roade tăcut înăuntrul fiecăruia, pe măsură ce se apropie minut cu minut capătul final al timpului, hotarul ireparabil când îşi vor lua rămas-bun. Confesiunile vor fi rămas în camera pecetluită a nopţii lăsate în urmă, la lumina neadormită a focului, când încă nu îndrăzneau să se atingă, nici măcar să facă un pas înainte sau să întindă o mână pentru a fi mai aproape fiecare de spaţiul fizic al singurătăţii înconjurătoare a celuilalt. Acum, când o să ia micul dejun, o să schimbe comentarii de o banalitate aproape domestică, fără să vrea să înjosească prin cuvinte amintirea celor întâmplate de când s-au întâlnit în dormitor, în penumbra traversată de lumina venind dinspre baie, iar apoi în întunericul în care începuse se să se desluşească încetul cu încetul dreptunghiul de o fosforescenţă atenuată al ferestrei, abia îngăduindu-le să se vadă, prinşi în mreaja vrăjită a umbrei, ca şi în cea a liniştii, în rostirea repetată la ureche a celor două nume şi a tainicelor cuvinte scurte care stârneau şi mai mult dorinţa. Se vor întreba cum au dormit, îşi vor cere zahărul sau laptele, îşi vor oferi ceva mai multă cafea. El va vrea să ştie în cât timp va ajunge ea cu maşina la New York şi la ce oră pleacă vaporul şi în ce port din Franţa ajunge şi peste câte zile se termină călătoria. Judith îi va spune că în timp ce el dormea a văzut schiţele pentru viitoarea bibliotecă, desenele făcute ieri-seară pe coasta dinspre fluviu. Clădirea trebuie să se distingă de departe, dar trebuie să se vadă deodată când te afli foarte aproape, îi va spune el ce a gândit: trebuie să se vadă de pe fluviu sau dintr-un tren în trecere, dar cine se va îndrepta spre ea o va pierde din vedere în timp ce înaintează pe drumul ca o linie frântă printre arbori, nu numai vara, când sunt acoperiţi de frunze, ci şi iarna, pentru că pereţii exteriori vor fi ridicaţi din acea piatră locală, de o culoare care seamănă cu cea a fierului şi a bronzului oxidat, de o tonalitate asemănătoare cu cea a trunchiurilor golaşe şi acoperite de licheni. Dacă cineva i-ar auzi, dacă cineva care trece pe drum i-ar vedea pe fereastra bucătăriei, ar crede

că s-au trezit aşa devreme ca să se bucure împreună, în tihnă, de micul dejun, că îi aşteaptă o lungă zi de muncă şi că se vor întoarce extenuaţi şi mulţumiţi de la lucru la căderea serii, şi că vor fi trăit multe zile aidoma acesteia care tocmai începe, în casa asta sau în alta, obişnuiţi cu o pasiune îmblânzită de timp şi de experienţă până la camaraderie, unindu-i, totuşi, cu o intimă febră sexuală ce nu se vede, totuşi, în ochii lor, dezvăluindu-se însă în fiecare gest al lor. Cunoscându-se atât de mult, încât nu există vreo parte ascunsă a trupului pe care celălalt să nu o fi explorat şi degustat, nici dorinţă pe care să n-o poată ghici instinctiv; necunoscându-se doar ca amanţi de o noapte, care observă încetul cu încetul, pe măsură ce se luminează de ziuă şi trec minutele, că, fără să vrea, despărţirea apasă asupra lor, de parcă li s-ar înmuia podeaua sub picioare sau ar deveni mai fragilă, de parcă ar creşte gravitaţia şi le-ar fi mai greu să ridice mâna care ţine furculiţa, să o ducă la gură, să facă apoi acei câţiva paşi care lipsesc pe podeaua gata să se crape, *stepping on thin ice*, înspre vestibul, spre uşa de lemn masiv, care se va deschide cu mai mare greutate după ce vor ridica zăvorul ce pare să se fi înţepenit în timpul nopţii. Cu spatele la el, foarte serioasă dinaintea ferestrei de la bucătărie, în faţa grădinii întunecoase şi lăsate în paragină, de unde se ridică încet fuioare de pâclă, Judith va privi cum lumina crescândă dezvăluie treptat culorile stinse, frunze căzute, roşii, galbene şi ocru, răvăşite de furtună la începutul nopţii, strălucind acum de ploaie, streşini din scânduri putrezite de umezeală şi ramuri şiroind de apă, cotloane cu ferigi scânteietoare, o magazie de unelte cu acoperişul pe jumătate căzut, un zid scund acoperit cu frunzele de culoarea vinului ale unei viţe sălbatice. Ignacio Abel o va îmbrăţişa pe la spate, iar ea se va înfiora de această atingere, atât de adâncită în gânduri, încât nu l-a auzit apropiindu-se. Îi va săruta ceafa, îşi va afunda faţa în părul ei, îi va atinge buzele, dar nu îi va cere să rămână, nici măcar câteva ore, nici să-i scrie de îndată ce va ajunge în Spania sau cu mult timp înainte, de îndată ce va începe călătoria în larg, pe hârtia de scrisori cu antetul alb, nici să-i trimită una din acele cărţi poştale în culori expediate de călătorii de pe transatlantice, în timp ce coşurile vopsite în alb şi roşu sau negru şi alb împrăştie coloane de fum, prora ascuţită spintecând valurile. Dacă s-ar termina totul înainte să ajungă ea,

oricui ar aparţine victoria, se va gândi ruşinat în sine, îndrăgostit venal care ar accepta orice preţ numai ca Judith să nu fie în pericol şi să se întoarcă înseninată definitiv, dispusă să rămână într-un loc de unde el să ştie că nu va mai pleca, unde va avea o profesie care să-i placă şi care să-i lase timp şi linişte îndeajuns ca să descopere ceea ce căuta când a plecat în Europa, în urmă cu aproape trei ani, forma destinului ei, ceea ce a simţit ca o chemare iminentă, pe punctul de a se împlini când s-a aşezat în faţa maşinii de scris şi care apoi i-a scăpat printre degete. Numai de ar aresta-o jandarmii francezi când o să treacă frontiera, s-o deporteze ca pe atâţia alţii, îndeplinind ordinul democratic conform căruia spaniolii trebuie lăsaţi singuri să se omoare între ei până când o să obosească şi o să se sature de propriul sânge, vărsat cu ajutorul expert al centurionilor lui Mussolini şi ai lui Hitler, al bombelor incendiare germane şi al eficientelor mitraliere italiene, care îi anihilaseră deja cu succes pe băştinaşii din Abisinia şi mulţumită cărora azi mor pe fronturile din apropierea Madridului spanioli aproape la fel de negri, cu băşti şi căciuli soldăţeşti, în loc de coliere din mărgele, cu puşti vechi, în loc de lănci primitive. Va încerca să-şi alunge aceste sentimente meschine, cu atât mai neloiale, cu cât, în timp ce nutrea speranţa ca, dintr-un motiv sau altul, Judith să nu-şi atingă scopul de a ajunge în Spania şi de a se scufunda într-un război cu neputinţă de imaginat de ea, o îmbrăţişează şi nu vrea să-i dea drumul, când ea încearcă să se desprindă. Chiar dacă nu se va mai întoarce la mine, chiar dacă în New York sau pe vapor sau în timpul călătoriei clandestine prin Franţa va găsi un alt bărbat mai tânăr, de care eu întotdeauna m-am temut că o să apară, ca să mi-o *răpească.* Judith îi va da la o parte mâinile de pe mijloc, spunându-i că acum chiar trebuie să plece, uitându-se la ceas, cu o naturaleţe care pe el îl răneşte brusc, de parcă ar pleca numai să transmită un mesaj sau ca să-şi petreacă ziua în New York şi s-ar întoarce pe înserat. În vestibul va lua valiza în mână şi va fi el cel care va face efortul de a ridica zăvorul. Când se va îndrepta spre maşină, i se vor uda pantofii prin iarba mustind de apă, chiar dacă a încetat să plouă, fără ca niciunul dintre ei să observe tăcerea. Acum chiar va pleca. Ea încă nu a urcat în maşină şi nici nu a pornit motorul, iar Ignacio Abel deja a început să trăiască în ţinutul nelocuibil în lumina zilei, plin de obligaţii din

care Judith lipseşte şi în care el îşi va petrece probabil tot restul vieţii. Văd atât de limpede scena tăcută, începutul cenuşiu şi umed al dimineţii, pe Ignacio Abel – nebărbierit, cu cămaşa albă, în pantofi fără ciorapi – în picioare în pridvorul casei, micşorat de înălţimea coloanelor, şi Judith lăsându-şi valiza pe bancheta din spate a maşinii, fără să se întoarcă spre el, conştientă de privirea lui, deschizând apoi portiera de lângă volan, gata parcă să urce şi să plece. Dar o închide, ca un om care îşi dă seama în ultimul moment că a uitat ceva şi se întoarce spre el, urcă treptele de la intrare, privindu-l pe Ignacio Abel, care nu s-a clintit din loc. Îi va lua faţa cu amândouă mâinile îngheţate şi îl va săruta îndelung, afundându-i limba în gură, căutând-o cu aviditate pe a lui, iar atunci când se va îndepărta rujul de buze i se va fi şters puţin. El întinde mâna, dar nu ajunge să o atingă. Dacă ar face-o, nu ar putea evita gestul instinctiv de a o reţine. Va vedea maşina îndepărtându-se pe drumul din pădure. Va simţi frigul umed şi adânc venind din pământ, dar îi va lipsi curajul să intre în casă, să înfrunte încăperile tot mai gigantice în singurătate şi sentimentul de stranietate care se va prăvăli asupra lui de îndată ce va închide uşa, trăgând după el potopul odios de obligaţii, inacceptabila normalitate cu care îi va fi atât de greu să se obişnuiască, dar care încetul cu încetul va pune stăpânire pe el, supus elogiilor ei, obişnuit cu o doză zilnică de întârziere, aşteptare şi rutină, unul printre atâţia alţi profesori veniţi din Europa, vorbind engleză cu un accent puternic, sperioşi şi mai degrabă aroganţi, excesiv de ceremonioşi, nerăbdători să placă, să obţină o certă siguranţă, care să compenseze ceea ce au pierdut, îmbrăcaţi cu un formalism impermeabil la dezinvoltura vestimentară din America, aşteptând scrisori din partea rudelor rătăcite prin lume sau dispărute fără urmă, în afara razei de acţiune a oricărei cercetări.

Dar acest moment nu a venit încă, aparţine unui timp încă inexistent, viitorului de peste câteva ore. În întunericul în care Judith şi-a apropiat buzele de urechea lui ca să rostească foarte încet silabele numelui său, Ignacio Abel nu ştie cât e ceasul, cât mai lipseşte până se va sfârşi noaptea. În casă nu sunt ceasuri cu pendul şi, oricât şi-ar încorda auzul, nu aude clopote de biserică. Le-a visat dangătul în liniştea neobişnuită din cabina

vaporului şi de fapt ceea ce auzea era o geamandură sonoră pentru ceaţă. Când era copil, se trezea noaptea şi la fiecare oră desluşea sunetul metalic al diferitelor clopote din turnurile bisericilor din Madrid şi ştia că se apropia dimineaţa când auzea pe caldarâm tropotul cailor şi al catârilor înhămaţi la carele cu zarzavaturi urcând pe strada Toledo. Ghemuit sub pături, în cămăruţa lui atât de mică, încât putea să atingă cu mâna tavanul de piatră rece, îşi auzea tatăl care se trezise cu mult înainte de ivitul zorilor, ca să plece pe şantier. Înfăşurat în mantie, cu căciula trasă bine pe ochi, cu ţigara în gură, mulţumit că fiul lui putea să rămână în pat cel puţin până avea să se lumineze de ziuă, pregătindu-şi cărţile şi caietele înainte să pornească în drum spre şcoală, îmbrăcat şi pieptănat ca un domnişor de familie bună, fiul care nu va mai trebui să muncească atât de mult ca el şi nici să trăiască, la vârsta maturităţii, în încăperi insalubre destinate unui portar. Lui Miguel, de mic, îi era foarte frică de întuneric. Îi era atât de frică, încât până la cinci sau şase ani a continuat să facă în pat, când încă mai întindea mâna căutând-o pe Lita şi se mai agăţa de ea, ca în primele zile de la naşterea lui. Îi creştea mult febra, iar atunci când se aprindea lumina avea părul rar lipit de frunte şi pieptul i se agita fragil şi convulsiv, ca al unei păsări, coastele firave conturându-se prin carnea lui plăpândă, sortită slăbiciunii şi poate bolii îndelungate. Cât de departe era totul, şi totuşi cât de aproape. Cufundat în adâncimea şi în întinderea acestei nopţi, dar nu şters din ea, persistând precum lucrurile intacte înăuntrul unei case închise de multă vreme: cheile răsucite de două ori în încuietori, mobilele şi candelabrele învăluite în cearşafuri, tacâmurile ordonate în sertare, costumele agăţate pe umeraşe în şifoniere, gândaci şi furnici aventurându-se pe dalele podelei de prin cotloanele mai întunecate ale bucătăriei, sigure într-o ceaţă care se schimbă foarte puţin de dimineaţa până seara, chiar dacă noaptea adevărată ar fi mult mai bună, dacă uneori casa nu ar fi fost zguduită de trepidaţiile bombelor, de galopul oamenilor pe scări, în jos, spre refugii. Când era mic îi era foarte teamă să coboare în pivniţa cu tavanul jos şi boltit al clădirii de locuinţe de pe strada Toledo. Se deschidea uşa şi încă de la prima treaptă de piatră începea coborâşul într-o întunecime densă şi umedă, unde paşii se auzeau precum fojgăielile unor şobolani. Chiar în această pivniţă, pe care el nu a

mai vizitat-o de treizeci de ani, au coborât să-şi caute refugiu locatarii casei, iar când bombele cădeau aproape, podeaua şi pereţii duduiau, iar becul murdar atârnând din tavan îşi reducea lumina până la forma roşietică a filamentului, tremura ca o lumânare şi se stingea de tot, dizolvând în întuneric siluetele îngrămădite ca nişte baloţi, murmurând cuvinte, gemete, precum bolnavii care se vaită în somn când se sting luminile în spital. Noaptea este un puţ fără sfârşit, în care totul pare că se pierde şi totul continuă să fie locuit şi să persiste, cel puţin o vreme, cât timp se păstrează limpede memoria şi lucidă conştiinţa celui care zace cu ochii deschişi, atent la sunete, prinzând formă în ceea ce părea a fi linişte, vrând să desluşească după răsuflarea celuilalt dacă mai este încă treaz sau dacă s-a lăsat purtat de somnolenţa deplinei desfătări. În camera de spital, lângă patul mamei ei, Judith adormea în ciuda fotoliului incomod, dar chiar în clipa când adormea cu totul se şi trezea cu o tresărire, auzind cuvinte înceţoşate sau un geamăt cauzat de sfârşitul treptat al efectului morfinei, sau, mai rău, alarmată de linişte, simţind lipsa respiraţiei greoaie a mamei, temându-se să nu fi murit singură în timp ce ea dormea, să nu o fi strigat sau să nu se fi jeluit fără ca ea să se trezească. Morţii nici n-au ieşit încă din casa unde au locuit, că lenta lor cufundare în întuneric a şi început, prefăcându-i deja în nişte străini. Ignacio Abel s-a apropiat de sicriul descoperit în care zăcea tatăl lui şi, când s-a aplecat, nu l-a recunoscut. La lumina lumânărilor, chipul tatălui era galben şi umflat, de parcă gura şi nasul i-ar fi fost apăsate uşor de un geam; mâinile care ieşeau din manşetele cămăşii şi se încrucişau pe piept erau ale unui alt om: lipsite de sânge, ca ale unui bătrân, cu unghiile proeminente şi degetele încovoiate şi slabe, cu totul altfel decât mâinile tatălui său, late, cu degete groase, robuste, arse de soare, tatăl lui de care aproape că nu-şi mai aminteşte deloc şi care nu-i mai apare în vise de mulţi ani, aflat atât de departe, ca felinarele cu gaz care iluminau strada Toledo şi ca acel Madrid pe care Ignacio Abel nu vrea acum să şi-l amintească şi pe care Judith nu o să-l recunoască atunci când o să ajungă acolo. Când nu o să vadă nicio lumină aprinsă, întregul Madrid în beznă şi în tăcere, de parcă ar fi pe fundul mării, străbătut cel mult de faruri iuţi şi lanterne care sfredelesc întunericul greu, ca nişte lămpi mânuite de scafandri.

În noaptea din New York pluteau în întuneric firme luminoase, siluete rozalii sau galbene sau albastre de ceşti de cafea aburindă, sau volute de fum de ţigară sau bule urcând din cupe de şampanie, care se risipeau o clipă mai târziu. Între somn şi veghe, imaginile se dizolvă fără să ajungă să se înfiripe pe deplin, iar hotarul dintre amintire şi închipuire este la fel de fluid precum cel care uneşte şi desparte corpurile adăpostite într-o îmbrăţişare făcută deopotrivă din istovire şi dorinţă. Glasul lui Judith, care i-a rostit atât de clar numele la ureche, putea să fi sunat atât în somn, cât şi în trezie, chiar în clipa când Ignacio Abel a adormit, plutind parcă în neclintirea placidă a timpului. Judith este cea care rămâne trează, stând de veghe pentru el, cel care a devenit mai atent şi mai fragil, care a fost cât pe ce să moară asasinat, fără ca ea să fi ştiut; o văd din profil, tot mai limpede pe măsură ce se luminează de ziuă, sprijinindu-şi spinarea de tăblia patului, acum neliniştită, înspăimântată, încordată, nerăbdătoare, hotărâtă, la fel de trează de parcă nu ar fi avut niciodată nevoie să doarmă, auzind trenurile de marfă, răsuflarea masculină de lângă ea, vântul prin ramurile copacilor, chemarea unei păsări, descoperind cu atenţia ei neadormită primele semne, încă incerte, ale zorilor, primele raze gri ale primei zile din călătoria sa, un mâine imediat, pe care ea nu-l întrezăreşte şi pe care eu nu pot să mi-l imaginez, viitorul ei neştiut şi pierdut în marea noapte a timpului.